

11. 1. 91

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI ORDINIS PRAEDICATORUM OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA
ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

Vita, seu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentissime concinnatum,
& BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in singula Opera
Admonitiones præviæ.

TOMUS SECUNDUS

complectens Commentaria in ESAIAM, & in HIEREMIAM,
eiusque THRENOS.

VENETIIS
MDCCXLV.

Cudebat IOSEPH BETTINELLI
EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

F. IO. FRAN. BERNARDI MARIAE
D E R U B E I S
ORDINIS PRAEDICATORUM
ADMONITIO PRAEVIA,
in qua

I. Commentarius in Isaiam Prophetam, nonnullorum dubiis expeditis, Divo Thomæ veluti genuinus fœtus vendicatur.
II. Litteralis expositio Capitis VIII. eiusdem Prophetæ, a S. Doctore proposita, ut aptior, longeque a Iudæorum commentis aliena, ostenditur.
III. Eidem Thomæ adiudicantur Commentarii in Ieremiam, ac in Threnos.
IV. Reiiciuntur Postillæ in Danielem, duosque libros Machabæorum. Casimiri Oudini dicteria castigantur.

I. IN Operum Sancti Thomæ Volumen alterum, quo reliqui continentur ab ipso elucubrati in Veteris Testamenti libros Commentarii, nempe *in Isaiam, ac Ieremiam, & Threnos*; illis prætermissis reiectisque, qui circumferuntur, ac typis etiam editi sunt, *in Danielem Prophetam, duosque libros Machabæorum*. Illustre, certumque testimonium *de Postilla in Isaiam* perhibent Veteres omnes. Ptolomæus, seu Tholomæus de Luca Libro XXIII. Hist. Eccles. Capite XV. ait: *Scripsit etiam super Esaiam, sed raro invenitur*. Non ita frequentes ætate illius, ac etiam sequiore occurrebant Codices in Bibliothecis, qui Sanctissimum Prophetam ab Aquinate illustratum præstarent. Guillelmus de Tocco in Vita Capite IV. *Scripsit super Isaiam: in cuius quodam textu difficili post orationes frequentes & lacrymas, Beatorum Apostolorum Petri & Pauli, qui ipsum instruerent, habuisse dicitur visionem*. Logotheta apud Baluzium: *Super Isaiam*. Trivetus in Chronico, quod vulgavit Dacherius, ad An. M.CC. LXXIV. *Item super Isaiam .... postillas conscripsit*. Bernardus Guidonis apud Oudinum: *Scripsit etiam super Isaiam postillam, quæ raro invenitur: in cuius passu quodam textus difficilis, post orationes & lacrymas eius, Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, qui ipsum instruxerunt, habuit visionem*. Rogerius, seu Clemens VI. *Item super Isaiam*. Ioannes de Columna in Elogio S. Doctoris, quod integrum in lucem protulimus in Admonitione Prævia ad primum Volumen num. II. *Scripsit autem incomparabilis hic Doctor super Isaiam*: eoque pluris hocce testimonium faciendum est, quod ipse Ioannes, ubi dubium aliquod ingerebatur, se *fide dignos* consuluisse, diserte testetur. Consentiunt Valleoletanus, & Pignonus apud Echardum: ac postremus denique omnium S. Antoninus hæc habet: *Scripsit postillam super Isaiam, quæ raro invenitur*. Pauci nempe huiusce Postillæ Codices in paucis servabantur Bibliothecis.

Hunc typis edendum Commentarium *in Isaiam* primus curavit Bartholomæus de Spina Pisanus, ornatissimus Ordinis Prædicatorum alumnus. In calce editionis Venetæ, quæ prima est, hæc habentur: *Divi Thomæ Aquinatis Ord. Præd. Theologorum omnium Monarchæ Commentaria in Evangelium Matthæi item & in Hieremiam Prophetam, eiusdemque Hieremiæ Threnos, necnon & in Esaiam, nuper in lucem emissa, & diligentissime castigata, Venetiis impressa fuerunt sumptibus Heredum q. d. Octaviani*

Scoti Civis Modoetiensis ac Sociorum, anno salutiferæ Incarnationis Domini nostri 1527. *die vero* 28. *Mensis Septembris*. In Epistola nuncupatoria, quæ *Reverendissimo in Christo Patri D. Dominico Grimano Episcopo Portuensi S. R. E. Sancti Marci Cardinali* inscripta legitur, laudatus Bartholomæus Pisanus testatur: Se *infinitis pene vigiliis*, & *non sine Numinis ope*, *Commentarios Divi Thomæ in Matthæum*, *in Esaiam*, *Hieremiam*, & *eiusdem Hieremiæ Threnos emendasse*; *vel ut rectius dixerim* (verba eius sunt) *laceros & mutilos iniuria temporum in sua membra pro viribus redegisse*. Data Epistola est *Ferrariæ XXI. Iulii M.CCCCC.XXI.* Aut ergo impressio ad annum 1527. dilata dici debet; aut certe priore anno inchoata, tum aliquo spatio temporis prætermissa, ac demum anno posteriore completa, ut colligi videtur ex eiusdem Bartholomæi Epistola ad *Reverendissimum in Christo Patrem ac Dominum D. Marinum Grimanum Aquileiensem Patriarcham dignissimum*, Dominici Cardinalis Nepotem, quam exhibet postrema pagina Voluminis prædictos Thomæ commentarios continentis. Hæc enim habentur verba: *Iure igitur hereditario cuncta*, *quæ patruo* (Dominico Cardinali) *debebantur spiritalia præcipue munera*, *tibi vendicas*: *inter quæ minimum*, *quod ex me per impressam Epistolam eidem fuerat oblatum*; *sed interpositione impressionis*, *ut pars qua mutilum erat opus hoc sanctissimum*, *diligentius inquireretur*, *nequaquam adhuc redditum*, *tibi nunc aptatum atque perfectum debetur*.

Dubius attamen Sixtus Senensis videtur fuisse, num genuinum Divi Thomæ Commentarium *in Isaiam* prædicta editio præstaret: eodemque tenebantur dubio Ferdinandus Castillus in Hist. S. Dominici Parte I. Lib. III. Capite XXXI. & Io: Michael Pius Parte II. Libro I. Sixti verba sunt Libro IV. Bibliothecæ Sanctæ: *Fertur ad hæc Postilla in Esaiam*, *cuius initium est*, *Scribe visum & explana &c. quam plerique ob eruditionis inopiam ipsius non esse arbitrantur*. *Lyranus ex eius dictis a Studioso quopiam asserit concinnatam*. Lyrani verba accipe in Caput VIII. Isaiæ: „ Primo videndum est, „ quid sit tenendum de puero, de quo fit sermo in hoc Capitulo, cum dicitur: *Et* „ *accessi ad Prophetissam*, & *concepit filium*. Et dixerunt aliqui, quod iste fuit filius „ Isaiæ de sua uxore, quæ vocatur hic *Prophetissa*. Et hoc dictum videtur sequi Tho„ mas de Aquino in quadam Postilla, quæ sibi attribuitur tamquam ex eius dictis re„ portata. “ Iniectos profert scrupulos, revocat eos ad examen, convellitque omnes Iacobus Echardus. Ad eruditionis inopiam quod attinet, cordatus ac sapiens lector animadvertat: Postillas huiusmodi nihil esse aliud, quam annotationes in litteralem dumtaxat sensum: in quibus non eruditionis copia, sed eruditio cum brevitate iuncta quæritur. Utroque munere in Commentario, quo de agimus, absolutissime functum esse Aquinatem, negaverit nemo, qui opus illud attentiore mente versaverit. De Lyrani censura, qua octavi Isaiæ capitis expositio in eodem Commentario prolata redarguitur, infra dicendum: interim vero vel ipse Lyranus, qui Fratrum Minorum Ordini anno 1291. iuxta rationes a VVaddingo subductas nomen dedit, suamque universalem Postillam fertur anno 1293. inchoasse, validissimum argumentum suppeditat, hanc ipsissimam Postillam in Isaiam iam tum Sancto Doctori tributam fuisse; eamdemque in illorum saltem Operum Thomæ censu habitam, quæ *ex eius dictis* per Socios vel Auditores *reportata* dici solent. Accedit venusta quædam *Nota*, ex Libro Rectoris Universitatis Parisiensis a diligentissimo Echardo desumpta, scriptaque *anno* 1303. *die Martis in Festo S. Matthiæ*, idest stylo novo, anno 1304. littera Dominicali E D. insignito; ex qua discimus, inter alia *Fratris Thomæ* Aquinatis Opera venalem illo anno prostasse *Postillam super Isaiam*: illam scilicet quam S. Doctori tributam noverat Lyranus, quamve nobis exhibent vulgatæ omnes editiones. Dignam animadversione denique adnotationem profero, quæ in calce huiusce Commentarii legitur in Veneta anni 1527. prima editione: *Et sic terminatur sententia & expositio ad litteram super Esaiam secundum F. Thomam de Aquino*, *quam transtulit ex libro dicti Doctoris*, *scripto scilicet manu sua ad litteram legibilem*, *cum complemento auctoritatum Frater Iacobinus Astensis de Provincia Lombardiæ tunc temporis studens in Studio Generali*,

nerali Neapolitano: ordinavit etiam collationes cæteris locis super quaslibet lectiones. Hinc vero Codex MS. innotescit, unde Commentarium prompserit Bartholomæus de Spina: quod etiam exemplum ex vetusto codice sumptum a Iacobino Astensi constat: an vero ex ipso Divi Thomæ autographo, penes ipsum Iacobinum fides esto.

Longius excessit Cornelius a Lapide. In argumento Commentarii in Isaiam sic habet. „ Hunc Commentarium non esse Sancti Thomæ Aquinatis, aut certe multa ei „ infarta esse, censent Sixtus Senensis, Adamus Sasbout, & noster Delrio: nam in „ multis iudaizat. Exempli instar sit illud Cap. VIII. 2. *Accede ad Prophetissam; hoc „ est*, inquit, *accede ad uxorem tuam, o Isaia*: qui sensus Iudaicus est.... Verius est, „ hæc Commentaria esse Thomæ Doctoris, non Angelici, sed Anglici, qui ex Ordi- „ ne Prædicatorum Theologiæ Scholasticæ Professor floruit sub annum Christi 1400. „ .... Plane enim videtur hic Auctor R. Salomone, & Lyrano esse posterior; ab „ iisque Iudaicas hasce traditiones accepisse. " Sphalmata plura paucis in verbis: neque mirum, cum nihil facilius, quam doctissimos etiam Viros oculatissimosque aliquando dormitare, & labi. Commentarium nostrum vidit, ac decerpit Lyranus: quomodo ergo Auctor eius fuerit Lyrano posterior? In eodem Commentario improbat Lyranus, filium Prophetissæ accipi pro filio Isaiæ: quomodo ergo eiusdem Auctor hanc interpretationem, quæ pro Iudaica habetur, ex eodem desumpserit Lyrano? Thomas Anglicus, alter est cognominatus *de Iorz*, Cardinalitia dignitate ac litteris clarus, qui anno 1310. e vita migravit apud Echardum: an ergo dicendus Lyrano posterior, cuius obitum cum anno 1340. illigat VVaddingus? Alter est Thomas Anglus *Vallensis* seu *Guallensis*. At certior eius chronographia florentem ipsum exhibet potissimum sub Ioanne XXII. Romano Pontifice, qui anno 1334. fato cessit mortalitatis: itaque & annum 1400. longe antecessit ille, ac etiam posterior est Ptolomæo de Luca, cæterisque vocatis allegatisque testibus synchronis, qui iam Thomæ Aquinati postillas in Isaiam luculentissime adiudicaverant. Neque tamen inficias imus, ab ipso Thoma Vallensi commentarium in eumdem Prophetam confectum esse; sed hunc longe diversum evincit initium illius, quod erutum ex Codicibus MSS. profert Echardus: *Beatus vir qui custodit verba prophetiæ huius libri*. Salomonem denique, quo posteriorem Cornelius facit Commentarii nostri Auctorem, non alium indicari puto quam celebrem inter Iudæos totius Sacræ Scripturæ expositorem, cognominatum *Isaacidem*, & vulgo *Iarchium*. Inter divinorum eloquiorum celebriores interpretes numerat ipsum Ricardus Simonius Libro III. Hist. Criticæ Veteris Testamenti Capite VI. & Iacobus le Long Tomo II. Bibliothecæ Sacræ. Obitum eius plerique apud Christophorum VVolfium Tomo I. Bibliothecæ Hebrææ ad annum 1105. referunt: aliique ad annum 1180. vitam eius prorogant. Hinc Auctor Commentarii, quo de agimus, fuerit sine dubio Salomone posterior: Thomas attamen Aquinas esse potuit, neque Thomas alter sequioris ætatis quærendus est.

II. At Iudaica, inquiunt, expositio est, quæ *filium Prophetissæ*, de quo Isaias Capite octavo, ipsius Isaiæ filium intelligit. Hanc adoptaverit, prætuleritque nunquam Angelicum Thomæ Aquinatis ingenium, quæ tamen in Postilla eidem Thomæ attributa legitur. Verba sunt: „ *Et accessi ad Prophetissam*. Hic confirmatur (signum) „ facto, quia aliquando Prophetæ annuntiabant futurum verbo, aliquando autem ipso „ facto; sicut infra (Capite XX. vers. 2.) *Vade, & solve saccum de lumbis tuis, & „ calceamenta tua tolle de pedibus tuis: & fecit sic, vadens nudus, & discalceatus.* „ Unde intelligitur ad litteram, quod accessit ad uxorem suam. Unde duo ponuntur: „ primo pueri generatio, *Et accessi*: secundo generati vocatio, *Voca nomen eius Ac- „ celera*. " Quæ videbantur adversari argumenta, profert omnia: exhibetque vulgatam expositionem: „ *Prophetissa* autem (inquiens) Beata Virgo est: quæ propheta- „ vit dicens: *Magnificat anima mea Dominum*, Lucæ I. Ad quam accessit per prophe- „ ticam intelligentiam, & per fidem. Vel *Prophetissa* dicitur Spiritus Sanctus, qui est „ principium omnis prophetiæ. II. Petri (cap. I. vers. 20. 21.) *Non enim voluntate hu-*

„ *mana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti* „ *Dei homines*. Apud Hebræos enim est feminini generis, scilicet *Eva* (leg. *Ruah*, „ רוח *Spiritus*:) & secundum hoc, *concepit*, idest, concipere fecit: *quod enim in ea* „ *natum est, de Spiritu Sancto est*, Matthæi 1. *Voca nomen eius*, scilicet Iesus; idest ,, prænuntia nomen eius, ut supra. " Hanc vero ad examen Postillæ nostræ Auctor interpretationem vocat: eamque censet non ita solidam esse, ac priorem. „ Hæc „ autem expositio non est tantæ auctoritatis, sicut superior, quæ fuit supra septimo „ (capite ver. 14. *Ecce Virgo concipiet &c.*) de alio signo: quia magis extorta est, „ & ex Scripturis non habet auctoritatem: sicut illa Matthæi (auctoritate confir- „ matur Capite 1. vers. 23.) Nam quidam dicunt, non esse inconveniens, si hoc in- „ telligatur ad litteram: ita tamen quod puer iste sit figura Christi. "

Hæc Lyrano, Cornelio a Lapide, aliisque, medullitus Iudaica expositio est, Divi Thomæ ingenio prorsus indigna. Non ita censuit Paulus Burgensis, eruditione Scripturarum clarissimus, cuius verba sunt Addit. I. in Postillas Lyrani loco citato: *Patet manifeste quod ipse* (Thomas) *non improbat illam expositionem, quæ dicit, ista intelligi de Christo ad litteram: sed dicit, quod non est tantæ auctoritatis, sicut superior. Cuius rationem reddit manifestam*. Doctissimos bene multos Divinarum Scripturarum interpretes mitto, ac unum profero Augustinum Calmetum, qui duplicem Veterum ac Recentium Interpretum sententiam de locis Isaiæ, quæ habentur Capitibus VII. VIII. & IX. exponendis compendio colligit, exhibetque in Dissertatione ad illud Isaiæ, *Ecce Virgo concipiet*, per hæc verba. „ Veteres hanc prophetiæ seriem (Capp. VII. ,, VIII. IX. comprehensam) totam Messiæ vindicant. Nomine *Virginis*, quæ *Emma-* „ *nuelem* concepit (cap. VII.) designatam credunt Mariam Iesu-Christi parentem: „ quemadmodum illam agnoscunt in *Prophetissa* Capitis VIII. sicut de Filio Dei inter- „ pretantur filium, cui nomen, *Velociter spolia detrahe*. Duo Reges armis Iudæam „ opprimentes sunt scelera, idololatria, infidelitas. Maior tamen recentium Catholico- „ rum Interpretum pars (*la plufpart*) duas ibi personas, conceptum fœtum in lucem „ emittentes, distinguunt: alteram nempe Mariam Virginem, quæ Iesum-Christum „ verum *Emmanuelem* peperit: alteram *Prophetissam* uxorem Isaiæ, matrem filii, cui „ nomen *Velociter spolia detrahe*. Reges Iudæam aggressi sunt Phacee filius Rome- „ liæ Rex Samariæ, & Rasin Damasci. Isaiæ filius futuræ mox liberationis Regni „ Iuda pignus datus est: Deus enim fidem suam obligat Regi Achazo, futurum ut „ antequam puer a bono malum discernat, atque parentes nomine appellare norit, „ Regio Iuda ex actis duobus Regibus in libertatem asserenda esset, devictique hostes „ in prædam Regibus Assyriæ permittendi. Verus *Emmanuel* ille est, de quo Capi- „ te IX. dicitur: *Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater* „ *futuri sæculi*: quem Principem filius Isaiæ. tamquam symbolum & imago, designa- „ bat. " Hæc iam antea egregie tradiderat omnia S. Thomas: suaque auctoritate viam aperuit, quam deinceps *maior interpretum Catholicorum pars* tuto incederet.

Verum enim vero Iudaica dici illa debet expositio, quæ in Veteris Testamenti prophetiis nihil aliud prænuntiatum putat, nisi Davidem, aut Salomonem, aut filium Isaiæ, aut Ezechiam Regem, aut alium quemvis in Historia Iudaica notum. Haud satis procul abeunt a Iudaicis commentis interpretes illi, qui prophetias omnes aut fere omnes unius modi censent, in eisque geminum sensum distinguunt: alterum proximum & immediatum, qui factum aliquod historicum spectet; alterum, sublimiorem quidem, qui medio tamen historico facto in Christum referatur. Hæc placuit interpretandi methodus Socinianis, placuit Hugoni Grotio, placuit Ricardo Simonio: quos pro meritis castigant Bossuetus Episcopus Meldensis, & Balthus S. I. in peculiaribus hocce de argumento editis operibus. Quod porro tenendum est, sapientissime Bossuetus pro ea qua pollebat Scripturarum & dogmatum peritia, declarat in Admonitione in Psalmos: *Non contendimus*, inquiens, *si quid in Prophetis, si quid in Psalmis mere, proxime, vi verborum ac litteræ refertur ad Christum, ideo totum Psalmum, totum Pro-*

phetæ

phetæ locum eo esse necessario referendum : scimus enim, Divinos Vates ita spiritu agi, ut a rebus humanis ad divinas, atque ad ipsum Christum repente rapiantur. Neque refugimus, quin quædam de Christo intelligenda, ad Davidem quoque, ad Salomonem, ad alium quemvis utcumque trahi possint, oblique scilicet, improprie, obscure, & quasi per vim, cum recto & plano sensu in Christum ferantur. Id contendimus, nedum necesse sit ut hi gemini sensus ubique quærantur; contra & esse oportuisse, & esse revera longe plurima vaticinia, quæ Christum proxime nulloque medio tangant : ac peccare in Christum, qui quocumque modo egregiis illis a tota Christianitate celebratis de Christi divinitate ac missione testimoniis vim argumenti, legitimæque & invictæ probationis detrahant. Perinde est quod Balthus in Vindiciis Prophetiarum Christianæ Religionis, aliique plures docent, *typos ac figuras* in veteris Testamenti libris distingui oportere, ac insuper *vaticinia & prophetias* vere & proprie dictas : illos quidem in personis, ac personarum gestis, historicisque factis positos esse ; in verbis consistere istas, quæ proxime & nullo medio futuros prænuntiant eventus : ac præter figuras typosque Iesu Christi, quibus totum scatet Testamentum vetus, plures etiam admitti debere prophetias, quæ non in aliud obiectum tendunt, nisi Messiam Christum. Aptissime vero constitutæ sunt a Doctissimis Viris regulæ, quibus facile vaticinia seu prophetiæ discerni queant a typis figurisque.

Egregie servavit hanc methodum Auctor Commentarii, quo de agimus, sive Thomas Aquinas : quam nemo non videt sapientiæ plenam, longissimeque dissitam a Iudæorum, & iudaizantium commentis. Veterum Scriptorum expositiones adhibuit ille, despexit nunquam : sed alias etiam exhibendas, præferendasque censuit, quibus *frequentiori*, ut ait Calmetus, *interpretum catholicorum parti* præivit. Iam liceat vero suprema Prophetiæ, quæ vocatur in controversiam, capita delibare, eademque Doctoris Aquinatis illustrare documentis. Iudæam ac Ierusalem vastaturi venerant duo Reges, Rasin Siriæ, & Phacee Samariæ. Isaiæ Prophetæ præcipit Dominus Capite VII. ℣. 3. ut *egrederetur* ipse *in occursum Achaz, & qui derelictus est Iasub filius eius*, signa daturi proxime futuræ liberationis. Textus Hebræus habet: *Egredere nunc in occursum Achaz tu, & Schear-Iasub filius tuus*. Nepotem Isaiæ intelligit S. Thomas, filium fratris eius, verbis inhærens *derelicti filii*, quæ in vulgata legebat versione : ipsius Prophetæ filium intelligendum censent alii; neque magni momenti hæc est discordia. Nomen erat huius filii *Schear-Iasub*, mysticum scilicet, quod ex mandato Dei impositum fuerat, hoc est *Residuum redibit*. Adductum illum fuisse *in testem*, docet Thomas : neque tamen obstat, quominus id etiam factum fuerit in consolationem piorum, ut puer ille, cui hoc nomen, *Residuum redibit*, impositum erat, ostentaretur piis veluti quoddam sacramentum divinorum promissorum, ex quo intelligerent, nunquam esse eventurum, in gravissima etiam gentis calamitate, ut populum totum Deus reprobaret. Heic typum & figuram habes. Achazum ergo urgebat Propheta ℣. 2. *ut peteret signum a Domino in profundum inferni, sive in excelsum supra*. Renuit ille, *vel quia in idolis confidebat* (ut ait Thomas,) *vel in Rege Assyriorum, vel invidens gloriæ Dei, vel quia timebat offendere Deum in angustia positus... Sed male intellexit, quia licebat ei, auctoritate Dei petere signum*. A Rege repulsus Propheta, ad ipsam *domum David* convertitur : *propter consensum in malitia*, (ait Thomas ;) *vel quia David promissus est Christus*. Tum Achazi pervicacia & rebellione increpita, ait ℣. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis* (non Achazo, sed domui David,) *signum*. Quodnam vero signum ? *Hoc autem signum est*, inquit S. Thomas, *de Christi incarnatione*. Nempe ibidem : *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*. Vaticinium est, quod Christum proxime nulloque medio tangit.

Iudæorum, & iudaizantium, qui filium Isaiæ intelligunt, obiectiones profert, simulque validissime depellit S. Thomas : propriosque huiusce prophetiæ characteres exhibet, qui nonnisi Filio Dei Iesu Christo conveniant. „ Contra hoc obiiciunt Iudæi mul-

„ tipli-

„ sipliciter. Primo, quia Dominus dabit signum illius liberationis, ad quam nihil con-
„ sonat Christi incarnatio. Ad quod dicendum, quod incarnatio Christi significat i-
„ psam liberationem per locum a maiori: quia si Deus dabit Filium suum ad salutem
„ totius mundi, multo magis potest salvare vos ab istis hostibus... Vel quasi causa
„ motiva: hoc enim quasi movit Dominum, quod multa bona illi populo, quamvis
„ iniusto, concedantur, quia de illo providerat Filium suum incarnandum. Item obii-
„ ciunt, quia signum sequens datur ad præsentes: sed incarnatio non fuit facta tem-
„ poribus eorum, & sic videtur quod nullum sit signum. Ad quod dicendum, quod
„ incarnatio, quamvis non fuerit facta præsentibus illis hominibus, fuit tamen ma-
„ nente domo David. Unde dicit: *Audite domus David*. " Aptissimæ sunt causæ istæ, quæ rationem reddunt, cur Isaias, qui sueto Prophetarum more a rebus humanis ad divinas, atque ad ipsum Christum repente rapiebatur a Spiritu Sancto, occasione data prænuntiandi liberationem Achazi & Iudææ, totius generis humani liberationem vaticinatus fuerit: signumque daturus eiusdem liberationis in puero aut filio suo, ut infra, Filium Dei salvatorem mundi, sursum evolans, a Spiritu Sancto ductus, amplissime prædixerit. Divinæ id genus motionis in Prophetis plurima & frequentia profert Bossuetus in Psalmis, & in expositione huiusce vaticinii, quo de agimus, exempla. Pergit Thomas: „ Item obiiciunt, quod in Hebræo non est Virgo, sed *Alma*,
„ quæ apud eos significat iuvenculam nubilem; sicut habetur Genes. 24. (℣. 16) ubi
„ nos habemus, *Puella decora nimis*, & ipsi habent, *Alma*. Et si etiam haberetur
„ *Bethula*, quod apud eos significat virginem: non oportet quod manens virgo con-
„ ciperet, quia poterat esse quod quæ tunc erat virgo, postea ex semine viri corru-
„ pta concepisset. Ad quod dicendum, quod nullum signum esset, si iuvencula con-
„ cepisset, & etiam virgo corrupta. Dominus autem aliquod magnum voluit signifi-
„ care, cum dixit: *In profundum inferni, sive in excelso supra*. Ideo autem apud nos
„ ponitur magis *Alma*, quam iuvencula, quia *Alma* significat virginem secundum
„ nominis originem, (nam *Halam* significat latitare, & abditum, absconditum, oc-
„ cultum esse:) & adhuc plus, *custoditam*, (consule Lexicographos, ac Interpretes,)
„ de qua non possit haberi mali suspicio: sed *Bethula* significat secundum usum lo-
„ quendi posteriorem. " Iudaicam denique Thomas insequitur expositionem, quæ tum virginem nuptui datam, tum filium hominis opera conceptum intelligit. „ Exponunt
„ autem dupliciter: quidam de Ezechia, quidam de filio Isaiæ, quem fingunt esse
„ *Manuel* vocatum. Sed quod primum non possit stare, sic ostenditur: quia Ezechias
„ *erat vigintiquinque annorum, quando cœpit regnare*, IV. Reg. 18. (℣. 2.) Et Achaz re-
„ gnavit *sedecim annis*, IV. Reg. 16. (℣. 2.) Ergo Ezechias erat decem annorum, quan-
„ do pater suus incepit regnare: & sic non promittitur hic nasciturus... Iterum quod
„ secundum non possit stare, ostenditur, quia hoc nullum signum fuisset (scilicet
„ *prodigiale*, quod peteret Achazus in profundum inferni, sive in excelsum supra:)
„ & præterea filius Isaiæ non fuit Dominus Iudææ, cum tamen dicatur infra 8.
„ (capite ℣. 8) terra Iudæa esse Emmanuel possessive. " De Assyriis quippe suppetias ferentibus loquens Propheta, *Et erit*, inquit, *extensio alarum eius* (Assyriorum Regis) *implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel*. Quæ verba expendens David Kimchius Doctor Iudæus, fateri cogitur, per Emmanuelem intelligi personam debere illustrem, *cuius dici possit esse Iudæa*: qui dubio procul omni nec est, nec esse poterit umquam filius aliquis Isaiæ.

Itaque signi qualitas, nempe *prodigialis*, conceptio Virginis, ac naturale concepti pueri nomen, scilicet *Emmanuel*, totidem notæ sunt magnificæ, augustæ, dignæque sapientia Spiritus sancti, quæ liquido probant editam ab Isaia prophetiam proxime & sine medio tangentem Christum; minime vero typum positum, qui ad subiecta illius vel proximi temporis absque negotio applicari queat. Accedit omnium maxima Evangelistæ Matthæi confirmatio capite 1. ℣. 23. *Hoc autem totum*, inquientis, *factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ecce virgo in*

utero

utero habebit &c. Uno litterali sensu inducto, qui Ezechiæ, aut Isaiæ filio, aut alteri cuipiam conveniat; Matthæi argumentum infringere conantur Iudæi: vim eiusdem probationis certe infirmant, qui geminum sensum obtrudunt iudaizantes scriptores. Simili confirmatione, similibusque notis signum alterum caret, quod Capite VIII. datum legitur. Iussu Dei *accessit ad Prophetissam* Isaias: quæ vox nihil habet tam magnificum & augustum, quod prætermissa uxore prophetæ, aliquod aliud indicet quæri oportere subiectum. Concepit ergo uxor Isaiæ, & peperit filium, quem vocari mandaverat Dominus ℣. 1. *Velociter spolia detrahe, cito prædare.* Textus Hebræus habet: *Maher schalal chasch-baz, properat ad spolium, festinat ad prædam.* Mysticum nomen est. Significationem eius Propheta declarat ℣. 4. *Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ, coram Rege Assyriorum.* Quod etiam evenit. Opem quippe Achazo tulit Teglathphalassar, Assyriorum Rex, anno eiusdem Achazi tertio, post Isaiæ vaticinium primo: anno eodem regnum Damasci eversum fuit, morte Rasin, populique in regionem Kir translatione: eodemque anno Samariæ spolia ablata fuerunt, aliquibus tribubus in captivitatem deportatis: ac dignum sane animadversione, non dici a Propheta, Samaritanum regnum eversum iri, sed *spolia Samariæ* auferenda: adhuc enim aliquot annos viguit illud. Hæc eadem est Thomæ expositio in Commentario, *Hoc potest intelligi*, inquientis, *de persecutione facta per Tegalphalassar, qui destruxit Damascum*, IV. Reg. 16. (℣. 9.) *& spoliavit regnum Samariæ*, IV. Reg. 15. (℣. 29.) *Unde signanter dicit: Auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ.* Optime & adamussim quadrant omnia filio Isaiæ.

Sunt vero Interpretes, qui prædicto Isaiæ filio accommodant verba Capitis VII. ℣. 15. & 16. *Butyrum & mel comedet; & quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris, a facie duorum Regum suorum:* ac si Propheta, postquam vaticinatus esset de Emmanuele filio Virginis, prophetarum more ad aliud subiectum transierit, filiumque suum mox concipiendum & pariendum designaverit. Ita se rem habere existimant alii, ut Propheta mentis oculis Emmanuelem Messiam Iesum Christum conspiciens, tum educationem eius prioribus verbis exponat in terra Iuda, in qua necessaria ad victum ex agris cultis, & non ab hoste vexatis abunde suppeterent: tum verbis aliis tempus infantiæ Emmanuelis comparet cum statu præsenti Iudaicæ Reipublicæ, vaticinatusque fuerit, non esse plus lapsurum temporis, a quo hæc loquutus est verba, usque ad excidium Regni Damasci, & depopulationem Samariæ, quam illud sit tempus quod elaberetur a conceptu partuque Emmanuelis ad annos discretionis eius; uti iam contigisse, posito quoque in signum proprio filio, enarravimus. Ita in Commentario Thomas, ita plerique alii Interpretes. Atenim puerum istum, Isaiæ filium, simul etiam gessisse *figuram* typumque *Christi*, sapienter admonet in Commentario Thomas: qui videlicet victoriam virtute sua relaturus erat de hostibus Iuda, hostibus nempe Ecclesiæ: Ethnicis quidem, qui per Syriæ regnum designantur, idololatria sublata; obstinatis etiam Iudæis, quos regnum Samariæ indigitat, plurium eorum incredulitate devicta. Adeoque perspicuum esse debet, puerum illum figuram Christi gessisse; ut cum Propheta proximam prænuntiaret Iuda liberationem mystico nomine filii sui significatam, ad ipsum contemplandum Emmanuelem Iesum-Christum rapiatur: *Et erit extensio alarum eius* (inquiens ℣. 8.) *implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel.*

Nonum caput sequitur, in quo historica facta quædam populi Iudaici, ut aliquibus placet, Propheta narrat: simulque data occasione, a rebus terrenis ad divinas repente rapitur, funditque vaticinium, quod mere, proxime, vi verborum & litteræ, refertur ad Christum: *Parvulus enim natus est nobis*, (℣. 6.) *& filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius; & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis: multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis*: (℣. 7.) *Super solium David, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo & usque in sempiter-*

piternum. Quot verba, tot sunt characteres, qui unum Messiam filium Dei designant. Paucis complectitur omnia Thomas in Commentario, *Iudæi*, inquiens, *exponunt hoc de Ezechia : sed patet quod regnum eius non fuit corroboratum in æternum ; nec nomina conveniunt sibi, quæ significant divinam eminentiam*. Sed hæc iam satis. Cancellos quippe iam ultra quam par est, fortasse transgressi sumus, nedum maiestate argumenti veluti rapti, verum etiam vehementer commoti minus æqua in Auctorem Commentarii nostri censura ; e re nostra existimantes esse, ut methodum in exponendo Isaia Propheta servatam a Thoma tueremur, veluti aptissimam, a Iudaicis commentis alienam, dissitam etiam a gemino sensu eorum qui iudaizant, ac frequentiori tandem Catholicorum Interpretum parti communem.

III. Ad opera Sancti Thomæ redeat sermo. Sequuntur Commentarii in Ieremiam, eiusque Threnos. Silent Ptolomæus de Luca, & Guillelmus de Tocco. At Logotheta: *Super Ieremiam, super Threnos*. Trivetus: *Item super Isaiam, Ieremiam, & Threnos postillas conscripsit*. Bernardus Guidonis: *Scripsit etiam super Ieremiam, & super Threnos*. Ioannes de Columna: *Scripsit autem hic incomparabilis Doctor super Isaiam, super Ieremiam ; super Threnos*. Rogerius seu Clemens VI. *Item super Ieremiam, item super Threnos*. Par est Valleoletani, & Pignoni testimonium. Denique S. Antoninus: *Scripsit etiam super Ieremiam, & super Threnos*. Hanc vero Postillam typis Venetis apud Heredes Octaviani Scoti, curante Doctissimo Bartholomæo de Spina Pisano, prima vice editam anno 1527. adnotavimus num. 1. ipsumque opus Dominico Grimano S. R. E. Cardinali amplissimo, tum eius nepoti Marino Aquileiensi Patriarchæ nuncupatum.

Dubius hæret Sixtus Senensis, *Extat*, inquiens, *& in Ieremiam, & in Threnos postilla, cuius initium : Hic est fratrum amator & populi ; quæ propter doctrinæ sterilitatem eius esse non creditur*. Simili obiectioni, quam idem Sixtus contra postillam in Isaiam proposuerat, eadem præsto ac satis est responsio, quam adhibet Echardus, dubio procul omni prudens & apta: hæc nimirum Divi Thomæ annotata tantum esse circa sensum litteralem, in quibus non eruditionis copia, sed eruditio cum brevitate coniuncta quæritur. Censuram refert Oudinus Capite xv. a Natali Alexandro latam in Selectis Historiæ Ecclesiasticæ capitibus Tomo xxi. Disert. vi. Art. 1. fol. 787. (Prima hæc est editio Parisiensis) in hæc verba: *Postillæ etiam in Ieremiam, & Threnos, & Apocalypsim indignæ sunt S. Thomæ ingenio, nec inter eius opera ab antiquioribus recensentur*. Quæ si verba Doctissimo Viro exciderint, re melius consulta, suppressa & eliminata eadem voluit in Parisiensi altera editione anni 1699. fol. Tom. vii. in qua loco citato hæc tantum habet: *Postillæ etiam in Apocalypsim indignæ sunt S. Thomæ ingenio, nec inter eius opera ab antiquioribus recensentur*. Neque rursum priores expositiones Divo Thoma indignas & ipse iudicat Oudinus, *quamvis paullo demissioris animi sint ac styli, quam aliæ*. Castillum denique, atque Pium sive Plodium locis citatis contra sentientes insequitur Nazarius in Opusculo de Scriptis Divi Thomæ: eosdemque, & Michaelem Ghislerium Præfatione Comm. in Ieremiam apud Placcium de Pseudonymis, aio ego, pro nimia ingenii licentia, teste nullo, fide nulla, prædictam tribuere Thomæ Anglico postillam in prophetiam Ieremiæ eiusque Threnos.

IV. Ab hoc secundo Volumine, totaque Bettinelliana Editione reiectæ sunt, quæ circumferuntur ac editæ prostant sub nomine S. Doctoris, expositiones *in Danielem Prophetam*, & *in duos libros Machabæorum*. Prior incipit, *Intelligentia opus est in visione*. Hanc typis vulgandam primus curavit Cosmas Morelles Tomo XVIII. Antverpianæ seu Coloniensis Operum Thomæ editionis anno 1612. fol. eademque iterum lucem vidit Tomo XIX. editionis Parisiensis. Cosmæ verba sunt: *Erant porro in Tomo eodem* (MS. Bibliothecæ FF. Ord. Præd. Lovaniensis) *Commentaria S. Thomæ in Iob, eadem prorsus quæ alias impressa extant: tum Commentaria in Danielem, necnon in omnes Epistolas Canonicas... omnia hæc una manu, & in fronte libri præfixa inscriptio non inferioris*

-rioris ætatis. Ad codicis scripturam quod attinet, ait ille: *Obsoletissimam esse litteræ antiquitatem, vetustissimas abbreviationes, plurimis nec tamen indoctis prorsus incognitas, ut Scriptor certe duorum abbinc sæculorum videri possit*. De ipso Auctore dubia miscet: ac demum *utcumque sit*, (concludit:) *Auctor si dubius est, extra dubium doctissimus est, in S. Thomæ doctrina apprime versatus.*

Silentium obstat, quod argumento mere negativo longe maiores vires exerit, veterum omnium, qui Thomæ Operum indicem texuerunt, eoque in texendo diligentiam adhibuerunt omnem. Hocce argumento usus est Antoninus, ut a Sancto Thoma *Postillas super Genesim, & super Ecclesiasten* abiudicaret. Hinc Echardi verba sunt: „ Nos vero argumento S. Antonini innitentes, cum nullus veterum prædictam expositionem in Danielem Prophetam inter Opera S. Thomæ recensuerint, ei omnino „ abiudicandam censemus. "

Morellium dicteriis vellicat Oudinus, ac veluti ex tripode sic pronuntiat: „ Ego „ contra cum doctis Criticis dico, hunc Tractatum videri spectare ad Thomam Anglicum, cognomento Iorgium, cuius plurimæ sunt in S. Scripturam commentationes. Favet MS. Codex, quem anno 1612. *ducentorum circiter annorum* facit Cosmas Morellius: qua ratione incidit in tempora Thomæ Anglici, qui ad annum „ 1381. vel circiter scribebat, ad annum 1400. vita protracta. Favent *obsoletissima* „ *litteræ antiquitas, & vetustissimæ abbreviationes*: quæ non erant in usu tempore S. „ Thomæ Aquinatis, sed consuetæ dum Thomas Anglicus florebat. " Plures nempe in errores incidit nimium de se ipso confidens Oudinus. Errat primo, dum vitam Thomæ Angli *Jorsii* ad annum 1400. prorogat: e vita namque mortali migrasse ipsum anno 1310. diserte narrat Bernardus Guidonis, scriptor æqualis, apud Echardum. Verum etiam Thomas Anglus, cognominatus *Vallensis*, longe ante annum 1400. mortem obiit, floruitque potissimum sub Pontificatu Ioannis XXII. Accedit, in vetustis indicibus Operum utriusque Thomæ Angli, quos vidit ac recenset Echardus, nullam ingeri huiusce Commentarii *in Danielem Prophetam* mentionem: adeoque levis fuerit ingenii, id genus Opera, teste nullo, fide nulla, aut Thomæ Iorsio tribuere, aut Vallensi. Cæterum critica demum illa animadversio circa *abbreviationes*, tempore S. Thomæ, scilicet sæculo XIII. ut ait, *non consuetas*, vera non est. Codicum aliarumque chartarum eius ævi repugnat diligens inspectio: repugnatque sane Doctissimus Abbas Gottvvicensis Tomo Prodromo in Chronicon Gottvvicense Libro I. Capite VI. num. II. ubi hæc habet: „ Circa subsequentis sæculi (tertii decimi) characteris mos, magna pa-„ riter Codicum est diversitas: alii enim a principio dicti sæculi, alii circa medium, „ alii in fine conscripti, alios etiam & diversos characteres præseferunt. Priores simi-„ les sunt litteris sæculi XII. nisi quod litteræ non ita directæ, sed magis tremulæ „ sint: secundi tenerrimi aliquando sunt, aliquando maiusculi: quod & in Codicibus „ ad finem sæculi XIII. perscriptis frequentius reperitur; ibi enim aliquando litteræ „ maiores, nonnumquam conglobatæ, innexæ, rotundæ, & valde teneræ occurrunt. „ Singularis huius sæculi nota characteristica est litteram I accentu quodam acuto su-„ perius notari cœpisse, licet aliquot iamdudum exempla in sæculo undecimo supra „ attulerimus. *Abbreviaturæ* plurimæ comparent. " Quæ tamen peritissimi Viri admonitio in hunc locum allata non est, ut Codex a Morellio visus ad Sancti Thomæ ætatem referri debeat; cum satis ipse declaret, Codicem videri *duorum ab hinc* (ab anno 1612.) *sæculorum*, sæculo nempe XIV. cadente, aut ineunte quintodecimo exaratum. Frequentes Oudini lapsus indicantur, qui se suaque, contemptis aliis despectisque, nimia præfert confidentia.

Melioris notæ, atque præcedens, non est *Expositio in I. librum & II. Machabæorum*. Typis Parisinis primum prodiit anno 1596. 8. curis Stephani Sampaio Lusitani: itemque prostat in utraque editione in Fol. Antverpiana, & Parisina iam memoratis. Ex eodem educta dicitur Codice. MS. Fratrum Minorum Middelburgensium, ex quo Antonius Senensis protulit Commentarium *in Genesim*. AEgidius Romanus,

Augu-

Auguſtinenſium lumen, fertur huiuſce operis meminiſſe lib. IV. Diſt. XLV. ubi agit de oratione pro mortuis, his verbis: *Sicut in expoſitione Machabæorum Reverendus Præceptor meus Thomas tradidit*. Quantumvis illuſtris, & eximii teſtis deferendam iudicat fidem Oudinus: at Echardus teſtatur, ſe totam illam diſtinctionem quadrageſimam quintam percurriſſe, quin id alicubi invenire potuerit. Itaque, argumento S. Antonini, cum nullus veterum meminerit, & hæc S. Doctori abiudicanda expoſitio manet.

Carpit vero pro more Morellium, carpit Sampaium Oudinus, carpit alios utriuſque prædictæ Expoſitionis editores, veluti nimium faciles ac pronos ad ſuppoſititia ſub nomine Sancti Thomæ cudenda Opera. Argumentandi genus irridet, quo ipſi utuntur: vocat eos plus quam par eſt *devotos*, ac paſſim laborantes æquivocatione Thomæ *Angelici* pro Thoma *Anglico*. Nimirum bilem, qua percitus erat, in Religioſos Viros, quorum caſtra deſeruerat, quacumque arrepta evomit occaſione: in ipſumque vitium incidit imprudens, quod affingit aliis. Si namque id genus Opera, quæ Thomæ Aquinati falſo inſcripta ultro fatemur, Thomæ Iorſio, aut Vallenſi tribui, te auctore debeant; cur nullum bonæ notæ codicem affers, nullum ſynchronum ſupparemve advocas teſtem, quibus evincas quod adſeris, ne & tu pro genio agere ingenioque dicaris? Facilis quidem Sixto Senenſi olim viſa eſt illa concordiæ via, *Thomæ* ſcilicet *Anglici* in *Thomam Angelicum* commutatio: at eamdem generatim ſumptam, ac ſine peculiari ratione paſſim adhibitam, veluti periculi plenam ac improbandam ſolertiores peritioreſque exiſtimarunt: deque dubiis prædictis Operibus nihil decernendum cenſuit prudentiſſimus Echardus, *niſi ex inſpectione antiquorum Codicum MSS. lux maior affulgeat*. Si quæ vero dederunt Noſtrates Opera Thomæ, cuius eadem non eſſe diligentiore poſtea indagine innotuit, id ab illis certe factum, vel quia Codices MSS. nomine Thomæ, licet falſo inſcriptos invenerunt; vel ob quamdam Operis inventi ſine Auctoris nomine cum veris Aquinatis Operibus doctrinæ ſibi viſam conſonantiam: idemque poſtremo ita præſtitum, ut fœtus illos certiſſime genuinos non habuerint ipſi, hinc inde criticam quæſtionem verſaverint, litemque finiendam ſapientiorum iudicio reliquerint. Methodus hæc eſt, quæ ſatis ſeipſam contra dicteria Oudini tuetur ac vindicat.

DIVI

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN ESAIAM PROPHETAM EXPOSITIO.

PROOEMIUM S. THOMAE.

Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, ut pereurrat qui legerit eum: quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem.
Habacuc 2.

X verbis iſtis tria poſſunt aecipi circa librum Eſaiæ prophetæ, quem præ manibus habemus; ſcilieet auctor, modus, & materia. Circa primum tria ponuntur; ſcilicet auctor, auctoris miniſter, & miniſtri officium, ſive donum. Auctor oſtenditur in dicentis imperio: unde præmittitur: „ Et reſpondit mihi Domi- „ nus, & dixit: *Scribe viſum*. " Auctor enim Scripturæ ſacræ Spiritus ſanctus eſt. Infra 48. *Nunc miſit me Dominus, & Spiritus eius*. „ Spiritus enim eſt qui loquitur my- „ ſteria, " ſicut dicitur 1. Cor. 14. Miniſter oſtenditur in ſcribentis actu: dieit enim, *Scribe*. Fuit autem lingua prophetæ organum Spiritus ſancti, ſicut in Pſal. 44. dicitur: „ Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis. " I. Cor. 3. „ Quid igitur eſt Apollo? „ Quid vero Paulus? Miniſtri † al. Miniſter † eius cui credidiſtis. " Officium vero miniſtri oſtenditur in viſionis privilegio: dicit enim, *Viſum*. „ Qui enim hodie dicitur Propheta, olim vocabatur Videns, ſicut 1. Reg. 9. dicitur. Et Numer. 12. dicitur: „ Si quis „ fuerit inter vos propheta Domini in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad „ illum. " Sic igitur patet auctor; ſed modum oſtendit in hoc quod ſequitur, *Et explana*: modus enim iſtius prophetiæ planus eſt & apertus. Unde, ut dicitur in Prologo (Hieronymi) „ non videtur vaticinari de futuris, ſed magis de præteritis hiſtoriam texere. " Et circa hoc tria ponuntur; ſcilicet viſionis explanatio, explanationis ratio, & utilitas conſequens. Primum oſtenditur in hoc quod dicitur, *Explana eum*. Explanatur autem ab eo viſus, ſive viſio, tribus modis. Primo per ſimilitudinis adaptationem; ſecundo per ſententiæ expreſſionem; tertio per verborum venuſtatem. Et in his tribus iſte propheta alios prophetas excellit † al. alios excellit. † Ponit enim pulchras & eurialesſimilitudines, quæ quidem ſunt neceſſariæ nobis, propter connaturalitatem ſenſus ad rationem: eſt enim naturale rationi noſtræ aecipere a ſenſibilibus: unde perſpicaeius capit ea quorum ſimilia ad propoſitum videt. Unde Dionyſius in Epiſtola ad Titum ſecunda demonſtrat, quod neceſſariæ ſint ſenſibiles figuræ in Scripturis dicens: „ Quicumque plana cum audierint, in ſe- „ ipſis componunt figuram quamdam ad intellectum Theologiæ ipſos manuducentem. " Et Oſee 12. „ In manibus prophetarum aſſimilatus ſum. " Excellit etiam in expreſſione ſententiæ, „ ut videatur non prophetiam, ſed Evangelium texere, " ut dicitur in Prologo galeato. Prover. 15. „ Lingua ſapientium ornat ſcientiam. " Sed explanationis tangitur conſequenter ratio, cum dicit, *Super tabulas*. Sunt enim tabulæ legis, ſunt tabulæ lapidei cordis, & ſunt tabulæ mollis & carnei cordis. II. Cor. 3. „ Epiſtola noſtra vos eſtis .... „ ſcripta non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. " Primæ tabulæ legis

scriptæ fuerunt digito Dei, sicut dicitur Exo. 31. Et ideo Scriptura est profunda, & obscura, & plena multis mysteriis. Unde oportuit superscribi illis tabulis digito hominis planam prophetiam, ad explanandum. Infra 9. *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis*. Sed secundis tabulis, scilicet cordibus lapideis, superscribi oportuit plane ad confutandum. Matth. 15. „ Bene prophetavit de vobis Esaias dicens; Populus hic labiis me „ honorat, cor autem eorum longe est a me. " Sed tertiis tabulis, scilicet cordibus carnalibus, oportuit plane superscribi ad instruendum. II. Esdræ 8. „ Signate in libro Dei di„ stincte, & aperte ad intelligendum. " Et sequitur: „ Et intellexerunt cum legeretur. " Utilitas autem explanationis ostenditur in hoc quod sequitur, *Ut percurrat*. Percurrere enim est expedite in finem currendo devenire. Est autem finis triplex; scilicet finis legis, finis præcepti, & finis vitæ. „ Finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti; " sicut dicitur ad Rom. 10. „ Finis præcepti caritas est: " 1. ad Timot. 1. Finis vitæ mors est, „ Sta„ tutum est hominibus semel mori: " Hebr. 9. Dicit ergo: *Ut percurrat qui legerit*; ac si dicat: Ut qui legerit sine impedimento dubitationis percurrat credendo in Christum, credens amet, & in amore perseveret. Materia tangitur in hoc quod sequitur: *Quia adhuc visus procul*. Et est principaliter materia huius libri apparitio filii Dei: unde in Ecclesia tempore adventus legitur. Est autem triplex apparitio filii Dei. Prima qua apparuit in carne homo factus. Ad Titum 3. „ Apparuit benignitas & humanitas salvatoris nostri Dei. " Secunda qua apparuit per fidem a mundo creditus. Ad Titum 2. „ Apparuit gratia salvato„ ris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & sæcula„ ria desideria, sobrie, & iuste, & pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam „ spem, & adventum gloriæ magni Dei. " Tertia qua apparebit per spem in glorificatione. I. Ioan. 3. „ Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. " Et istæ apparitiones sunt materia istius libri. Unde in Prologo dicitur, quia omnis cura eius est de adventu Christi, & vocatione gentium. Sed certe iste qui postea sic visus est, adhuc suis temporibus procul erat. Siquidem procul, quia excelsus in maiestatis æqualitate. Iob 36. „ U„ nusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. " Erat etiam procul, quia absconsus in præfinitione Patris. Eph. 3. „ Quæ sit dispensatio sacramenti abs„ conditi a sæculis in Deo. " Erat etiam procul, quia dilatus in expectatione patrum. Hebr. 11. „ Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti † al. iusti, † non acceptis repromissioni„ bus, sed a longe eas aspicientes. " Sed quod erat longe, factum est prope, quia excelsum factum est infimum. „ Verbum enim caro factum est: " Ioan. 1. Quod erat absconditum, factum est publicum, quia „ unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit. " (Ibidem.) Quod erat dilatum, incepit esse iam a sanctis possessum in gloria. Matth. 25. „ Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mun„ di. " Sic igitur poterat dicere: *Adhuc visus procul apparebit in finem*. Fuit enim prima apparitio in fine legis: quia „ ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum „ ex muliere, factum sub lege: " ad Galat. 4. Secunda autem fuit in fine idolatriæ. Infra 19. *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur AEgyptum, & movebuntur simulacra AEgypti a facie eius*. Sed tertia erit in fine omnis miseriæ, quia „ absterget Deus omnem „ lacrymam ab oculis sanctorum; & non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque „ labor, sed neque ullus dolor, quoniam priora transierunt. " Apoc. 21. † Al. in fine omnis miseriæ, quam „ absterget Deus ab oculis sanctorum &c. „ † Et hæc sunt ultima de quibus Eccli. 48. dicitur de Esaia: „ Spiritu magno vidit ultima, & consolatus est lu„ gentes Sion usque in sempiternum: ostendit futura, & abscondita antequam eveni„ rent. "

PRO-

PROLOGUS B. HIERONYMI PRESBYTERI
IN ESAIAM PROPHETAM.

NEmo cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis, vel operibus Salomonis; sed quod in Demosthene, & Tullio solet fieri, ut per cola scribantur, & comata, qui utique prosa, & non versibus conscripserunt. Nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem novam, novo scribendi genere distinximus. Ac primum de Esaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit, quippe ut vir nobilis, & urbanæ elegantiæ, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis admixtum. Unde accidit ut præ ceteris florem sermonis eius, translatio non potuerit conservare. Deinde etiam hoc adiiciendum quod non tam propheta dicendus sit, quam Evangelista: ita enim universa Christi, Ecclesiæque mysteria ad liquidum prosecutus est ut non putes eum de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Unde coniicio noluisse tunc temporis septuaginta interpretes, fidei suæ sacramenta perspicue ethnicis prodere, ne sanctum canibus, & margaritas porcis darent; quæ cum hanc editionem legeritis, ab illis animadvertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere, nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quæ legerit; nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante invidia, quod consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum, & nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor, ut quomodo Græci post septuaginta translatores Aquilam, Simmachum, & Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinæ suæ, vel ut septuaginta magis ex collatione eorum intelligant; sic & isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & postea despiciant, ne videantur non ex iudicio, sed ex odii præsumptione ignorata damnare. Prophetavit autem Esaias in Hierusalem, & in Iudæa, nec dum decem tribubus in captivitatem ductis, ac de utroque Regno, nunc commixtim, nunc separatim texit oraculum. Et cum interdum ad præsentem respiciat historiam, & post Babyloniæ captivitatem, reditum populi significet in Iudæam; tamen omnis eius cura de vocatione gentium, & de adventu Christi est. Quem quanto plus amatis, o Paula, & Eustochium, tanto magis ab eo petite, ut pro obtrectatione præsenti, qua me indesinenter æmuli laniant, ipse mihi mercedem restituat in futuro qui scit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione sudasse, ne Iudæi de falsitate Scripturarum Ecclesiis eius diutius insultarent.

EIUSDEM DIVI THOMAE
IN HUNC PROLOGUM EXPOSITIO.

HUIC autem operi præmittit Hieronymus prologum, in quo tria facit. Primo ostendit modum dicendi; secundo modum prophetandi, ibi, *Deinde † al. Dictum † & hoc adiiciendum*; tertio modum tractandi, ibi, *Prophetavit autem*. Modum dicendi ostendit circa ornatum prolocutoris ex duobus. Primo ex ordine verborum; secundo ex elegantia verborum, ibi, *Ac primum de Esaia sciendum*. Circa primum tria facit. Primo removet ordinem a quibusdam æstimatum, scilicet metricum; secundo demonstrat ordinem a propheta servatum, ibi, *Sed quod in Demosthene, & Tullio solet fieri*; tertio ostendit eumdem modum se esse in sua translatione imitatum, ibi, *Nos quoque utilitati legentium providentes*. *Versibus*, idest brevibus clausulis, *descriptos*, idest distinctos, *metro ligari*. Metrum Græce, mensura dicitur Latine: unde illud dicitur metrice describi ubi servatur certa mensura pedum, syllabarum, & temporum; a qua lege prophetæ soluti sunt. *Et aliquid habere de Psalmis*, idest eis simile, *vel operibus Salomonis*, quantum ad finem Proverbiorum, & in Canticis canticorum; & *Demosthene*, Græco, *Tullio*, Latino, oratoribus, *qui prosa scripserunt*, *per cola, & comata*. Tres sunt distinctiones in scriptis: coma, colus,

& periodus, ad similitudinem corporis humani, in quo sunt distinctiones quædam in partibus unius membri; sicut sunt articuli, & distincta membra, sicut manus, & pedes, & iterum totum corpus. Primæ distinctioni respondet distinctio quæ fit per comata, quia coma idem est quod incisio, vel divisio; secundæ respondet illa quæ est per cola, quia colon interpretatur membrum; sed ad tertiam † al. totam † respondet periodus. Periodus enim dicitur circulario a *peri*, quod est circum, & *odos*, quod est via. Sola autem linea circuli completa est, sicut probat Philosophus. Sumuntur autem istæ distinctiones in Scripturis tripliciter. Primo, secundum Isidorum, in versibus, coma est quando post duos pedes sequitur una syllaba, quæ est pars alterius pedis, quia tunc deciditur pes unus, sicut ibi „ Gloria, laus, & honor. “ (In hymno Dominicæ in Palmis.) Cola, quando accipiuntur duo pedes sine syllaba sequente, ut carmina dulcia. Sed periodus, quando tota sententia metrice traducta completur. Secundo modo, in prosa, secundum Isidorum, & Tullium, coma est, quando imperfectæ orationes paussatim proferuntur, ut infra 1. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, filiis sceleratis;* & dicitur subdistinctio. Cola, quando perfectæ orationes cum pausa proferuntur, quamvis perfecta non sit sententia; & dicitur distinctio, ut illud ibidem † al. eodem, † *Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, alienati sunt retrorsum*. Periodus, quando ex pluribus orationibus constat perfecta sententia. Tertio modo sumitur coma a Rabano pro capitulo uno super illud Hier. 48. „ Audivimus superbiam Moab; “ ubi dicit: „ In superiori provocavit ad pœnitentiam; “ idest in superiori capitulo. Sed secundo modo accipitur hic. *Novam*, idest a nobis primo editam de Hebræo in Latinum novo genere servato, modo qui apud Hebræos est, per cola & comata, qui in aliis translationibus non servabatur. *Ac primum de Esaia*. Hic ostendit modum dicendi quantum ad elegantiam verborum: & circa hoc tria facit. Primo ponit modum; secundo assignat rationem ex conditione dicentis, ibi, *Quippe ut vir nobilis, & urbanæ elegantiæ*; tertio concludit excusationem defectus in sua translatione a tali modo, ibi, *Unde accidit*. *Disertus*, idest eruditus in eloquentia appareat, *nobilis*, genere, quia fuit avus maternus, vel affinis Manassæ Regis Iuda, sicut dicitur in historia (IV. Reg. 19.) *Unde accidit*. Quæ pulchre dicuntur in una lingua, non sonant pulchre translata in aliam; & ideo quanto ipse præ ceteris prophetis pulchriori eloquio usus est, tanto magis translatio a pulchritudine ipsius deficit. *Florem*, idest dulcedinem, & ornatum. *Deinde etiam hoc adiiciendum*. Ostendit modum prophetandi apertum & expressum: & circa hoc tria facit. Primo ostendit modum prophetandi qui dictus est; secundo ex modo concludit rationem defectus in antiqua translatione septuaginta, ibi, *Unde coniicio*; tertio excludit contradictionem æmulorum, ibi, *Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere*. *Non tam* † *al. tamquam* † *propheta*, quasi veritatem sub ænigmate obscurans, *mysteria*, idest secreta, a *mystim*, quod est secretum, ut incarnationem: infra 10. *Filius datus est nobis*; passionem: infra 53. *Tamquam ovis ad occisionem ducetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescet*: & multa alia. *Ad liquidum*, idest expresse. *Putes*, idest putare possis propter expressionem facti, non quantum ad modum qui magis exprimi potest de præteritis, quam de futuris: unde in hoc superat Evangelista prophetam. *Coniicio*, idest sub quadam coniecturatione existimo, *ethnicis* idest gentilibus, ab *Ethnon*, quod est gens. *Margaritas*. Matth. 7. „ Neque mittatis margaritas ante porcos. “ *Abscondita*, occulta. Unde tria facit. Primo ponit defectum; secundo rationem defecti, ibi, *Ne* † *al. Sic* † *sanctum*; tertio probat per suam conditionem, ibi, *Quæ cum hanc*. *Abscondita*, idest secreta. *Nec ignoro*. Hic refellit contradicentium falsum iudicium; secundo convincit eos per exemplum, ibi, *Et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor*; tertio ostendit eis ordinem rectum, ibi, *Legant prius, & postea despiciant*. Circa primum tria facit. Primo ostendit causam falsi iudicii ex parte intellectus, ignorantiam; secundo ex parte affectus, invidiam, ibi, *Nos quoque patere morsibus plurimorum*; tertio concludit suam inter contradictiones constantiam, ibi, *Sciens ergo & prudens in flammam mitte manum*. *Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere*. Psal. 17. „ Tenebrosa aqua in nubibus aeris. “ † Al. ibi, *Sciens ergo quanti laboris &c. quanti laboris*. Psal. 17. „ Tenebrosa &c. “ †

Contra. Supra dixit, *Ad liquidum*, idest expresse, hunc dicere Christi mysteria.

Respondeo. Verum est quantum ad quædam principaliora.

Morsibus, idest detractoribus. *In flammam mitte manum*, idest expono me periculo. Et alludit proverbio vulgari, quod habet ortum ex hoc quod Scævola manum qua scribam interfecit, credens Porsenam Regem interficere † al. manum qua Etilium interfecit, credens Sillam interficere † misit in ignem, dicens: „ Pereat manus quæ hoc scelus opera-

„ ta

„ ta eſt. " *Ob ſtudium*, ideſt exercitium ſcientiæ. *Prophetavit*. Hic ponit modum tractandi: & circa hoc tria facit. Primo tangit tractatus ordinem, quantum ad tempus, & materiam, & modum ſimul; ſecundo tangit intentionem, ibi, *Cum interdum ad præſentem reſpiciat hiſtoria*; tertio ex intentione concludit orationis petitionem, ibi, *Quem quanto plus amatis, Paula, & Euſtochium, tanto plus ab eo petite &c.*

ESAIAE PROPHETAE

CAPUT I.

(a) VIſio Eſaiæ filii Amos, quam vidit ſuper Iudam, & Hieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda.

(b) Audite cæli, auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt. Filios enutrivi, & exaltavi; ipſi autem ſpreverunt me. Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui; Iſrael autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis. Dereliquerunt Dominum, blaſphemaverunt Sanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? Omne caput languidum, & omne cor mærens. A planta pedis uſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Vulnus, & livor, & plaga tumens non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Terra veſtra deſerta, civitates veſtræ ſuccenſæ igni. Regionem veſtram coram vobis alieni devorant; & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, ſicut civitas quæ vaſtatur. Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.

(c) Audite verbum Domini, Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei veſtri, populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? dicit Dominus. Plenus ſum. Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conſpectum meum, quis quæſivit hæc de manibus veſtris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi.

(d) Neomeniam, & ſabbatum, & feſtivitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odivit anima mea. Facta ſunt mihi moleſta. Laboravi ſuſtinens. Et cum extenderitis manus veſtras, avertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere perverſe, diſcite bene facere, quærite iudicium, ſubvenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam; & venite, & arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur; & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos: quia os Domini locutum eſt.

(e) Quomodo facta eſt meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Iuſtitia habitavit in ea; nunc autem homicidæ. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum mixtum eſt aqua. Principes tui infideles, ſocii furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum, fortis Iſrael: Heu, ego conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Et convertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtamnum tuum, & reſtituam iudices tuos ut fuerunt prius, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis civitas iuſti, urbs fidelis. Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iuſtitia.

stitia. Et conteret scelestos, & peccatores simul; & qui dereliquerunt Dominum consumentur: confundentur enim ab idolis quibus sacrificaverunt. Et erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, & velut hortus absque aqua. Et erit fortitudo vestra ut favilla stuppae, & opus vestrum quasi scintilla; & succendetur utrumque simul, & non erit qui extinguat.

(a) ISte liber dividitur in duas partes, in procemium, & tractatum. Secunda incipit ibi, *Audite cali, auribus percipe terra*. Procemium inducitur quasi titulus, ad manifestationem sequentis operis. Manifestatur autem ex quatuor. Primo ex operis genere; secundo ex auctore, ibi, *Esaia*; tertio ex materia, ibi, *Quam vidit super Iudam, & Hierusalem*; quarto ex tempore, ibi, *In diebus Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia Regum Iuda*. Genus operis ostenditur in hoc quod dicit, *Visio*; in quo differt a libris historialibus, quia prophetia est. Oseae 12. „ Ego visiones „ multiplicavi eis. " Et sequitur: „ In ma„ nibus prophetarum assimilatus sum. " Hic oportet tria videre. Primo qualiter se habeat visio ad prophetiam; secundo de modis prophetalium visionum; tertio de differentia propheticae visionis ad alias visiones. Circa primum sciendum est, quod prophetia potest habere duplicem interpretationem, secundum quod potest venire a *phanos*, quod est apparitio, vel a *for, faris*. Secundum primam derivationem dicitur prophetia habens apparitionem de his quae procul sunt; & secundum hoc prophetia differt a visione in modo, quia apparitio dicit relationem visibilis ad videntem; sed visio e contrario. Iterum se habent ex additione: quia visio est de quibuscumque, sed prophetia de his quae procul sunt. Dicuntur autem aliqua esse procul a cognitione nostra dupliciter; simpliciter, & secundum quid. Simpliciter procul sunt futura contingentia ad utrumlibet, quorum non potest ali cui determinata cognitio nec in se, nec in suis causis provenire, & de his prophetia proprie est † al. prophetia est. † Secundum quid procul sunt quorum cognitio diffugit a cognoscente, sicut quaedam praeterita, & quaedam praesentia; & de his non est prophetia simpliciter, sed quoad nescientes. Sed secundum secundam derivationem dicitur propheta quasi procul fans. Et sic prophetia addit supra visionem actum exterioris denuntiationis; & visio erit materialis respectu prophetiae. Circa secundum sciendum est, quod modi prophetalium visionum distinguuntur secundum ea in quibus accipitur scientia futuri contingentis. Illud autem est aut species facta in sensu, & dicitur visio corporalis, quia sensus accipit species praesentibus corporibus quorum sunt; aut est species recepta in imaginatione, & dicitur visio spiritualis, quia primo manifestatur in ipsa actus & proprietas spiritualiter, quae est cognoscere rem abstractam a materia; aut est species existens tantum in intellectu, & dicitur visio intellectualis. Et est sciendum, quod prophetia salvatur in istis tribus sicut totum potentiale in suis partibus, cuius natura est quod secundum perfectam suam virtutem est in uno, & in aliis est quaedam participatio, & quidam motus illius: sicut est in anima, quod eius tota virtus salvatur in anima rationali; & sensitiva non habet perfectam animae virtutem, & adhuc minus anima vegetabilis. Propter quod dicit Gregorius, quod plantae non vivunt per animam, sed per vigorem. Similiter etiam & corporalis visio, & spiritualis, vel imaginaria est aliquid prophetiae; sed non possunt dici verae prophetiae, nisi addatur visio intellectualis, in qua est completa ratio prophetiae. Dan. 10. „ Intelligentia enim † al. eius † opus est in „ visione: " unde antecedit: „ Intellexitque „ sermonem, " scilicet Daniel. Visio autem primo & proprie dicitur de visione corporali. Et quia omnis nostra cognitio est a sensibus † al. sensu, † inter quos visus potior est & subtilitate, & universalitate, quia plures rerum differentias ostendit; ideo transfertur nomen visivae cognitionis ad alias cognitiones interiores. Circa tertium sciendum, quod non qualibet visio intellectualis est visio prophetalis: est enim quaedam visio ad quam sufficit lumen naturale intellectus, sicut est contemplatio invisibilium per principia rationis; & in hac contemplatione ponebant Philosophi summam felicitatem hominis. Est iterum quaedam contemplatio ad quam elevatur homo per lumen fidei sufficiens † al. sufficientis, † sicut sanctorum in via. Est etiam quaedam beatorum in patria, ad quam elevatur intellectus per lumen gloriae, videns Deum per essentiam, inquantum est obiectum beatitudinis; & hoc plene & perfecte non est nisi in patria; sed quandoque ad ipsam raptim elevatur aliquis etiam existens in hac mortali vita, sicut fuit in raptu Pauli. II. Cor. 12. „ Scio hominem in Christo ante annos qua„ tuordecim (sive in corpore nescio, sive ex„ tra corpus nescio, Deus scit) raptum hu„ iusmodi usque ad tertium caelum. " Ubi dicit

dicit Glossa, quod vidit sicut illi qui sunt de tertia hierarchia. Nulla autem istarum est visio prophetalis, quia ad ipsam nec lumen naturale, nec lumen fidei sufficit; sed elevatur ad ipsam intellectus prophetæ per lumen gratiæ gratis datæ, quod est donum prophetiæ: neque enim attingit ad videndum Deum, prout est obiectum beatitudinis, sed prout est ratio eorum quæ pertinent ad dispositionem hominum in mundo. Similiter non omnis visio corporalis, vel imaginaria dicitur prophetica; sed illa tantum quæ fit per speciem specialiter divina virtute ad hoc ordinatam, ut sit in signum alicuius futuri, sive videns, sive alio modo intelligentia † al. intelligentiam † accipiat. Auctor tangitur in hoc quod dicit, *Esaia filii Amos*. Et quamvis iste Amos fuerit propheta, quia ponitur in titulo prophetiæ, secundum regulas Hebræorum; non tamen est ille qui est de numero 12. prophetarum, quia aliis elementis apud Hebræos uterque describitur. Materia tangitur in hoc quod dicit, *Quam vidit super Iudam, & Hierusalem*, quia de his quæ pertinent ad Iudam, & Hierusalem; ut ly *super* accipiatur pro *de*, secundum translationem Symachi, vel *pro*, idest contra, secundum Septuaginta, ut Iuda sumatur pro terra duarum tribuum, & Hierusalem pro Metropoli illius regionis. Vel Iuda pro sorte Iudæ, & Hierusalem pro sorte Beniamin, quia in sorte illius erat quantum ad corpus civitatis, quod erat in planitie; quamvis quantum ad verticem montis, in quo erat turris David, & templum, pertineret † al. pertinerent † ad domum Dei, sicut potest 3. Reg.12. haberi. *In diebus*. Hic notificatur opus ex tempore; et ponuntur quatuor Reges, quo tempore Esaias prophetiam hanc edidit; unde quidam dividunt hunc librum secundum tempora Regum sub quibus revelationem accepit. Ut in prima parte ponantur ea quæ visa sunt tempore Oziæ; in secunda ea quæ visa sunt tempore Ioathan, in 6. cap. *In anno quo mortuus est Rex Ozias* † *al. Achaz*; † & inde usque ad finem 14. ubi dicuntur ea quæ sunt visa tempore Achaz † al. Oziæ. †

Sed quare non facit mentionem de Regibus Israel, sicut Osee in suo titulo facit mentionem de Hieroboam filio Ioas, cum fuerint contemporanei?

Ad quod dicitur, quod iste prophetavit contra duas tribus principaliter; & ideo eorum Reges tantum in titulo habet; sed ille contra utrosque.

Item quæritur quare non fit mentio de Manasse Rege Iuda, sub quo etiam prophetavit, cum constet eum non amisisse spiritum prophetiæ.

Ad quod dicendum, quod omnia quæ in hoc libro scripta sunt, temporibus prophetarum vidit. Sed non erat decens ut propheta qui principaliter consolationis est, in comminatione terminaretur; aut quod tempore mali Regis, qui iram Dei provocabat, Dei consolatio prædicaretur. Hier. 25. „ Dabo eos in „ furorem universis Regnis terræ. “

(b) Hic incipit tractatus istius libri: unde accipietur divisio secundum exigentiam materiæ. Dictum est autem, quod principaliter intentio eius est circa adventum Christi, & gentium vocationem. Constat autem quod † al. Constat quod † „ universæ viæ Domini „ misericordia & veritas; “ ut dicitur in Psalm. 24. Unde Christo nato dictum est a Simeone, Luc. 2. „ Ecce hic positus est in rui- „ nam, & in resurrectionem multorum in „ Israel. “ Et intrantibus gentibus dictum est ab Apostolo, Rom. 11. „ Cæcitas ex parte „ contigit † al. contingit † in Israel, donec „ plenitudo gentium subintraret “ Dividitur ergo iste liber in duas partes. In prima ponitur comminatio divinæ iustitiæ ad excidium peccatorum; in secunda consolatio divinæ misericordiæ ad resurrectionem iustorum † al. istorum, † cap. 40. ibi, *Consolamini*. Prima in tres. Cum enim principaliter super Iudam, & Hierusalem loquatur; in prima parte comminatur duabus tribubus peccantibus; in secunda aliis eas persequentibus. 7. cap. *Et factum est in diebus Achaz filii Ioathan filii Ozia Regis Iuda, ascendit Rasin Rex Syria, & Phacee filius Romelia Rex Israel in Hierusalem ad praliandum contra eam ..... Hac dicit Dominus Deus: Non stabit, & non erit istud*. In tertia liberat ab hostibus imminentibus. 32. cap. *Ecce in iustitia regnabit Rex*. Prima dividitur in duas. In prima exprobrat culpam, & comminatur pœnam corrigentem; in secunda comminatur pœnam condemnantem incorrigibiles. 6. cap. *In anno quo mortuus est Rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum*. Prima dividitur in duas. In prima arguit de culpa ex parte aversionis; in secunda ex parte conversionis. 2. cap. ibi, *Verbum quod vidit Esaias filius Amos super Iudam, & Hierusalem*. Prima in duas. In prima arguit in eis peccatum aversionis a cultu Dei; in secunda a iustitia proximi, ibi, *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii?* Prima in tres. In prima increpat culpam; in secunda pro culpa comminatur pœnam, ibi, *Terra vestra deserta, civitates vestra succensa igni; regionem vestram coram vobis alieni devorant; & desolabitur sicut in vastitate hostili*. In tertia quærit pœnæ medelam, ibi, *Audite verbum Domini, Principes Sodomorum*. Prima in tres.

tres. In prima quærit iudicii testem; in secunda arguit peccati deformitatem, ibi, *Filios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreverunt me*; in tertia ostendit peccantium incorrigibilitatem, ibi, *Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem*? Requirit autem creaturam in testem in iudicium peccati, quæ etiam fuerat testis in obligatione præcepti. *Audite cæli, & auribus percipe terra*. Deut. 32. „ Audite cæli quæ loquor. " Fuerat enim creatura testis obligationis ad præceptum. Deuteron. 32. Nunc autem invocatur ut arbiter transgressionis. Psalm. 49. „ Advocavit „ cælum desursum, & terram discernere po- „ pulum eius. " Sed quandoque vocabitur ut instrumentum divinæ ultionis. Sapient. 16. „ Creatura creatori suo deserviens, excan- „ descet in tormentum adversus iniustos. "

Sed videtur inconveniens quod terra, & cælum, quæ sunt insensibiles creaturæ, vocentur ad audiendum.

Sed dicendum, quod ad ea quæ sunt rationalis naturæ, vocatur insensibilis creatura propter quinque. Primo ad ostendendam divinam potentiam. Iob 38. „ Conclusi eam ter- „ minis. " Et Rom. 4. „ Vocat ea quæ non „ sunt tamquam ea quæ sunt. " Secundo per evidentiam. II. Reg. 12. „ Ego vero fa- „ ciam verbum istud in conspectu omnis If- „ rael, & in conspectu solis. " Et Luc. 19. „ Dico vobis, quia si hi tacebunt, lapides „ clamabunt. " Tertio ad exaggerandam malitiam. Hier. 2. „ Obstupescite cæli super hæc, „ & portæ eius desolamini vehementer. " Quarto ad magnificandam lætitiam. Ps. 95. „ Lætentur cæli, & exultet terra. " Quinto ad stupendum tristitiam. Oseæ 4. „ Pro- „ pter hoc lugebit terra, & infirmabitur o- „ mnis qui habitat in ea. " Ac si diceret: Peccatum vestrum est adeo patens quod ab irrationabilibus, si fieri posset, convinceretur; & similiter de aliis. Vel est ibi methonimia, ut ponatur cælum pro Angelis, & terra pro hominibus. *Cæli*, plurale pro singulari. Vel quia ad litteram sunt plures cæli, & unum centrum quod est terra. *Dominus locutus est*. Ipsum loquentem audiatis, quo loquente facta † al. facti † estis. Ps. 148. „ Dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & „ creata sunt. " *Audite cæli*, quasi distantes, *percipe terra*, quasi propinqua. *Filios enutrivi*. Hic ostendit peccati deformitatem: & circa hoc tria facit. Primo ostendit contemptum in affectu † al. effectu: † secundo ignorantiam in intellectu, ibi, *Cognovit bos possessorem suum*; tertio aversionem in operis effectu, ibi, *Væ genti peccatrici &c.* Et servatur hic ordo, ut ex contemptu aggravetur ignorantia, idest non ignorantia excuset contemptum. Contemptum aggravat per beneficium impensum: unde circa primum duo facit. Primo commemorat beneficium; secundo ingratitudinis vitium, ibi, *Ipsi autem spreverunt me*. Ponit autem triplex beneficium. Primum est filialis adoptionis, cum dicit, *Filios*. Exod. 4. „ Fi- „ lius primogenitus meus Israel. " Secundum sollicitæ educationis, ibi, *Enutrivi*. Sap. 16. „ Angelorum esca nutrivisti populum tuum. " Tertium singularis exaltationis, ibi, *Et exaltavi*. Sap. 11. „ Ostendens per sitim quæ tunc „ fuit, quemadmodum tuos exaltares, & ad- „ versarios eorum necares. " Primum quantum ad patrum assumptionem, & exaltationem; secundum in filiorum libertatem; tertium in hostium subiugationem. *Ipsi autem spreverunt me*. Hier. 3. „ Quomodo si con- „ temnat mulier amatorem suum, sic con- „ tempsit me domus Israel. " Ignorantiam autem aggravat per brutorum exemplum: unde circa hoc duo facit. Primo inducit cognitionem brutorum; secundo ignorantiam peccatorum, ibi, *Israel autem me non cognovit. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui*, quadam consuetudine beneficii. *Israel autem*. Arguit in eis duplicem ignorantiam; scilicet præcipientis, cum dicit, *Non cognovit me*, contra id quod dixerat, *Possessorem suum*; & contra rationem nominis, *Israel*: Israel enim videns Deum interpretatur. Ioan. 16. „ Non noverunt Patrem, „ neque me. " Et ignorantiam legis: *Et populus meus non intellexit*: contra id quod dixerat, *Præsepe*, & quod dixerat, *Populus*, qui legislatoris præceptis subiicitur. Oseæ 8. „ Scribam eis multiplices leges meas, quæ „ velut alienæ computatæ sunt. " Effectum autem operis aggravat per confirmatum usum: unde primo ostendit confirmationem; secundo eorum aversionem, ibi, *Dereliquerunt Dominum*. Confirmationem ostendit primo per peccati consuetudinem, quæ inducit habitum: unde dicit, *Væ genti peccatrici*. Sic enim est peccator ex habitu sicut cantor ex arte, vel officio. Infra 48. *Transgressorem ex ventre vocavi te*. Secundo per peccati promptitudinem, quæ est quasi quædam gravitas in peccante. Gregorius: „ Peccatum quod per pœniten- „ tiam non diluitur, mox suo pondere ada- „ liud trahit. " Psalm. 13. „ Veloces pedes „ eorum ad effundendum sanguinem. " Tertio ex peccati successione: quia peccata patrum imitantes, quasi ex propagatione habent: unde dicit, *Semini nequam*, idest pessimorum, secundum aliam translationem. Ps. 105. „ Peccavimus cum patribus nostris, in- „ iuste egimus, iniquitatem fecimus. " Quarto

to quantum ad peccatorum magnitudinem, cum dicit, *Filiis sceleratis*. Ezec. 22. „ Viri de„ tractores fuerunt in te, ad effundendum san„ guinem, ... scelus operati sunt in medio tui. " Infra 57. *Numquid non vos filii scelesti, semen mendax? Super quo percutiam vos ultra, addentes praevaricationem*. Hic ostendit peccati incorrigibilitatem, removens triplicem correctionis modum. Primo illum qui est per divinum flagellum, dicens, *Super quo*, idest ad quid, *addentes*, ut scilicet unde corrigo inde addatis peccata? Hier. 2. „ Frustra percussi filios ve„ stros: disciplinam non receperunt. " Secundo illum qui est per proximi consilium, vel auxilium, cum dicit, *Omne caput languidum*: quia nullus est idoneus ad succurrendum alteri propter propriam infirmitatem. Et hoc ostendit quantum ad personam Regis, vel Principis, dicens, *Omne caput languidum*. I. Reg. 15. „ Nonne cum parvulus esses in „ oculis tuis, caput in tribubus Israel factus „ es? " Quantum ad personam sacerdotis, *Omne cor maeroas*: cor enim primo recipit vitam ab anima, & transfundit in corpus, quasi medium inter animam & corpus; ita sacerdos est medius inter Deum & populum. Exod. 18. „ Tu eris eis in his quae ad Deum „ pertinent. " Quantum ad personam privati hominis, cum dicit: *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Infra 56. *Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum*. Et notandum, quod inidoneitas Regis ostenditur in languore, quia subvenire non poterat puniendo per potentiam. Eccli. 7. „ Noli quaerere fieri iudex, nisi virtute va„ leas irrumpere iniquitatem. " Sacerdotis autem inidoneitas ostenditur in maerore, per quem fit inidoneus ad sacrificia, quibus expiabat peccata. Levit. 10. „ Quomodo potui „ comedere eam, aut placere Domino in cae„ remoniis mente lugubri? " Ps. 99. „ Introi„ te in conspectu eius in exultatione. " Privatus poterat corrigere per exemplum; & † al. sed † ideo ostenditur inidoneus per peccatum, quod designatur in privatione sanitatis: *A planta pedis*. Psal. 13. „ Omnes decli„ naverunt, simul inutiles facti sunt; " scilicet ad corrigendum. Tertio ibi, *Vulnus, & livor*, removet modum qui est per humanum studium, sicut quando aliquis disponitur ad gratiam, quae delet peccata, per bona opera. Unde dicit: *Vulnus*, culpa patens, *& livor*, invidia latens, *& plaga tumens*, superbia inflans, *non est circumligata*, vinculo legis retrahentis. Hier. 2. „ A saeculo confregisti iugum „ meum, rupisti vincula mea, dixisti, Non „ serviam, " quantum ad primum: *nec curata medicamine*, caritate sanante, quantum ad secundum: Prov. 10. „ Universa delicta o„ perit caritas: " *nec fota oleo*, humilitate leniente. Iudith 9. „ Humilium & mansue„ torum tibi semper placuit deprecatio. " Eccli. 3. „ Quanto maior es, tanto magis hu„ lia te in omnibus. " Prov. 15. „ Responsio „ mollis frangit iram. " Iudic. 9. „ Numquid „ possum deserere pinguedinem meam, qua „ dii utuntur, & homines? " *Terra vestra deserta, civitates vestra succensa igni*. In hoc comminatur poenam: & primo ponit punitionis iudicium; secundo consolationis qualecumque solatium, ibi, *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen*. Poenam ponit triplicem. Primo quantum ad destructionem possessionum: unde dicit, *Terra vestra deserta*, quantum ad campestria, quae ita inculta erunt sicut desertum. Infra 7. „ Vepres enim, & spi„ nae erunt in universa terra. " *Civitates vestra succensa igni*, quantum ad urbana. Amos 2. „ Mittam ignem in Iudam, & devorabit ae„ des Hierusalem. " Hier. 4. „ Aspexi, & ecce „ Carmelus desertus, & omnes urbes eius de„ structae a facie Domini, & a facie furoris „ eius. " Secunda poena est quantum ad destructionem terrae nascentium: unde dicit: *Regionem vestram coram vobis alieni devorant*, quantum ad fructus. Deut. 28. „ Devoret fru„ ctum iumentorum tuorum, ac fruges terrae „ tuae, donec intereas. " *Desolabitur*, quantum ad destructionem arborum, & vinearum. Hier. 4. „ Vae nobis, quoniam vastati sumus. " Tertio quantum ad captivitatem hominum: unde, *Derelinquetur Filia Sion*, idest Hierusalem, vel templum, unde erat custodia totius provinciae, ut solitaria, *& ut umbraculum in vinea*, post vindemiam. Infra 5. „ Vinea enim „ Domini, domus Israel est, & vir Iuda ger„ men delectabile eius. " *Sicut tugurium in cucumerario*, post fructus ultimos collectos, per quos significat patres. Oseae 9. „ Quasi pri„ ma poma ficulneae, in cacumine vidi patres „ eorum. " *Sicut civitas qua vastatur*, quia metropolis erat. Ezech. 33. „ Vastata est ci„ vitas, ait ille qui venerat de Hierusalem. " Hierem. 6. „ Haec est civitas visitationis; o„ mnis calumnia in medio eis. " *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen*. Hic ponitur consolatio ex promissione liberandi seminis. Reliquit autem Dominus eis semen carnis congregatum. Infra 43. *Ab oriente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te*. Semen benedictionis promissum. Galat. 3. „ Abrahae dictae sunt promissiones, & semi„ ni eius. " Semen praedicationis diffusum. Infra 27. *Qui egredientur impetu a Iacob, florebit, & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis*

orbis semine. Semen sanctorum novum. Infra 66. *Sicut cali novi, & terra nova, qua ego facio stare coram me, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum, dicit Dominus*.

Filios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreverunt me. Hic notanda sunt tria; scilicet nutritionis beneficium, exaltationis privilegium, ingratitudinis contemptum. Nutrivit quidem tempore legis, quando adhuc heres parvulus erat, Galat. 4. primo reficiens promissis in patribus. Galat. 3. „ Abrahæ dictæ sunt promis„ siones. " Secundo gubernans iudiciis in legislatoribus. Psalm. 147. „ Non fecit taliter „ omni nationi, & iudicia sua non manife„ stavit eis. " Tertio defendens auxiliis in iudicibus, & Regibus. Iudith 2. „ Deus eo„ rum defendet eos, & erimus in oppro„ brium universæ terræ. " Quarto erudivit monitis in prophetis. Malach. 2. „ Et testifi„ catus † al. iustificatus † est Dominus in„ ter te & uxorem pubertatis tuæ. " Quinto correxit flagellis in hostibus. II. Mach. 6. „ Etenim non multo tempore finere pecca„ toribus ex sententia agere, sed statim ul„ tiones adhibere, magni beneficii est indi„ cium. " Sed exaltavit tempore gratiæ primo secundum carnis assumptionem. Hebr. 2. „ Nusquam Angelos apprehendit; sed semen „ Abrahæ apprehendit. " Secundo per personalem prædicationem. Matth. 10. „ Non sum „ missus nisi ad oves quæ perierunt domus „ Israel. " Tertio per suam conversationem. Ioan. 10. „ Multa bona opera operatus sum in „ vobis; propter quod opus vultis me lapida„ re? " Quarto per miraculorum operationem. Ioan. 4. & Luc. 7. „ Quia propheta ma„ gnus surrexit in nobis, & quia Deus visita„ vit plebem suam. " Quinto per discipulorum prædicationem. Psal. 44. „ Pro patribus „ tuis nati sunt tibi filii: constitues eos Prin„ cipes super omnem terram. " Sed e contrario illi Christum vituperant. Luc. 4. „ Non„ ne hic est filius Ioseph? " Secundo doctrinam improbant. Matt. 26. & Luc. 23. „ A Galilæa usque huc, hunc invenimus subverten„ tem gentem nostram. " Vitam blasphemant. Matth. 9. „ Quare cum publicanis, & „ peccatoribus manducat magister vester? " Miracula pervertunt. Matth. 12. „ In princi„ pe dæmoniorum eiicit dæmonia. " Discipulos occidunt. Matth. 10. „ Ecce mitto vos „ ut oves in medio luporum. "

(c) Hic ponitur medicina contra pœnam: & primo convocat ad audiendum; secundo removet inutile remedium, ibi, *Quo mihi?* tertio adhibetur salubre consilium, ibi, *Lavamini, mundi estote*. Convocat autem ad audiendum primo maiores, dicens: *Audite verbum Domini, Principes Sodomorum*; secundo minores, ibi, *Populus Gomorrha*. Sed quare invitat maiores ad audiendum, & minores ad percipiendum? Quia ea quæ sunt a maioribus audita, facile percipiunt minores. Item cum relinquat eis semen, quare comparat eos Sodomitis, & Gomorrhæis, qui penitus consumpti sunt? Et dicendum, quod quantum ad incorrigibiles comparat propter duo. Primo propter peccati similitudinem; infra 2. *Et pueris alienis adhaserunt*: & propter publicationem: infra 3. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt*. Et cum fuerint quinque civitates subversæ, nihilominus præcipue comparat istis, quia sunt præcipuæ inter alias. Et propter hoc etiam Principes comparat Sodomitis, quia civitas illa Metropolis erat, sicut patet Genes. 14. Principum autem est audire a Domino verbum suum, & populo legem imponere; & ideo invitat illos ad audientiam verbi, & populum ad perceptionem legis. *Quo mihi?* Hic ostendit inutilitatem remedii quod apponebant: & primo quantum ad sacrificiorum oblationes; secundo quantum ad festorum celebrationes, ibi, *Neomenias vestras, & sabbatum, & festivitates alias non feram*; tertio quantum ad divinas orationes, ibi, *Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis*. Circa primum duo facit. Primo reprobat oblationem de animatis; secundo de inanimatis, ibi, *Incensum abominatio est mihi*. In sacrificiis autem animalium erat aliquid quod totum cedebat in cultum Dei; sicut holocaustum, quasi totum incensum ab *olon*, quod est totum, & *cauma*, quod est incendium. Unde adeps totus adolebatur, ut habetur Levitic. 1. & sanguis totus effundebatur: Levitic. 3. † Al. Levit. 1. adeps, qui totus adolebatur. Levit. 3. & sanguis qui totus effundebatur. † Quædam autem erant quæ partim cedebant in cultum Dei, partim in usum ministri; sicut hostia pro peccato; nisi quando erat pro peccato sacerdotis, vel multitudinis: Levitic. 4. Quædam autem de quibus cedebat aliquid in cultum Dei, & aliquid in usum ministri, & aliquid cedebat ipsi offerenti; sicut in hostiis pacificis, quæ pro gratiarum actione offerebantur, vel pro salute: Levitic. 7. Et secundum hæc tria dividitur in tres partes. Primo reprobat sacrificia in tria distributa, scilicet pacifica. Et primo ponit reprobationem dicens, *Quo mihi*, idest ad quod mihi offertis, *multitudinem victimarum vestrarum*, quasi non mearum? Et dicuntur victimæ, vel quia animal vinctum ad sacerdotem ducebatur, vel quia pro victoria habita, vel habenda offerebatur. Deinde repro-

probationis rationem ponit dicens, *Plenus sum*: vel propter fastidium, quia non bona: Genes. 4. „ Ad Cain autem, & ad munera e„ ius non respexit: " vel propter dominium: Psalm. 49. „ Meæ sunt omnes feræ sylvarum, „ iumenta in montibus, & boves. " Secundo reprobat ea quæ ex toto erant oblata Deo. Et primo ponit reprobationem illorum trium; & ponit tantum tria animalia, quia de his fiebant tantum sacrificia quæ erant de armentis: fiebant etiam quædam de avibus turturum, & pullis columbæ; sed hoc erat propter defectum paupertatis † al. defectum, vel paupertatem; † sicut patet Levitic. 24. & pluribus aliis locis. Et iterum non erat usus eorum universalis in omnibus, quia non offerebatur ex his hostia pacifica. Deinde ponit reprobationis rationem, ibi, *Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis*? quasi dicat: Plus offenditis me ambulantes in atriis meis polluentes ea, quam holocaustum placeat: unde non accepto hanc communionem. Psalm. 39. „ Holocaustum & pro peccato non „ postulasti. " Hierem. 7. „ Non sum locutus „ cum patribus vestris, & non præcepi eis „ in die qua eduxi eos de terra AEgypti de „ verbo holocaustomatum, & victimarum; „ sed hoc præcepi eis, audire vocem meam; „ & ero vobis Deus, & vos mihi populus." Tertio reprobat ea quæ erant Deo, & sacerdoti debita, dicens: *Ne offeratis ultra*. Hierem. 11. „ Numquid carnes sanctæ auferent a „ te malitias tuas, in quibus gloriata es? " Et Mich. 6. „ Quid dignum offeram Domino?... „ Numquid offeram ei holocaustomata, & vi„ tulos anniculos? Numquid placari potest in „ millibus arietum, aut in millibus hircorum „ pinguium? " *Incensum*. Hic reprobat oblationes de rebus inanimatis, pro quibus omnibus ponit incensum, eo quod hoc erat inter alia dignius, sicut thymiama, Exod. 30. & communius, quantum ad thus, quod ponebatur, & adiungebatur cuilibet tali oblationi, & totum Deo incendebatur. Infra 66. *Qui* † *al. Quasi* † *recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo*.

Sed obiicitur de hoc quod dicit Glo. quod numquam sacrificia eorum amavit, cum præceperit ea ad hoc quod fierent. Genes. 8. „ Odoratusque est Dominus odorem suavita„ tis; & ait ad eum: Nequaquam ultra ma„ ledicam terræ propter hominem. "

Et dicendum, quod in quolibet sacrificio est aliquid considerandum ex parte offerentis, & aliquid ex parte rei oblatæ. Ex parte rei oblatæ, sacrificia nostra placent Deo per se; non autem antiquorum sacrificia; & hoc est quod placitum non fuit † al. placitum fuit. † Amatum dicitur per se quod in se ha et unde ametur, sicut bonum honestum; quod autem tantum amatur per relationem illius ad alterum, non dicitur per se amatum: sicut dicitur secari, vel uri amatum, secundum quod est ad finem sanitatis relatum. Nostra autem sacrificia in seipsis continent gratiam sanctificationis, secundum quam sunt Deo accepta; sed illa antiquorum sacramenta erant tantum signa istorum; & ideo non erant per se amata. Ex parte autem offerentis, & nostra, & illorum possunt esse accepta ex devotione offerentis. Potest ergo quadruplex tempus distingui. Primum ante legem scriptam, & idolatriam; & tunc placebant antiqua sacrificia facta a sanctis patribus, & propter devotionem offerentis, & propter significationem rei oblatæ. Secundum tempus est sub lege scripta; & tunc interveniente idolatria, additum fuit quiddam propter quod diplicebant, quia non erat dignum † al. erant digni † quod eodem placaretur Deus, & coleretur diabolus: & ex alia parte fuit addita una utilitas ex parte offerentis, ut esset remedium contra idolatriam populo ad hoc prono. Unde etiam de sacrificiis nihil præceptum est ante fabricationem idoli. Et sic intelligitur auctoritas Hieremiæ inducta. Tertium tempus fuit sub prophetis, in quo propter peccata populi iam non placebant ex parte offerentis, sed tantum inquantum erant signum. Unde secundum hoc non placabant Deum, sed magis offendebant. Quartum tempus est sub gratia, quando iam usus eorum ex toto abolitus est: quia veniente veritate cessavit figura.

(d) Hic removet solemnitatum celebrationes. Et primo, quantum ad futurum, ponit prohibitionis propositum dicens, *Neomeniam*. Psal. 80. „ Buccinate in neomenia tuba, in „ insigni die solemnitatis vestræ. " *Sabbatum*. Exod. 20. *Festivitates alias*. Levit. 23. „ Hæ „ sunt feriæ Domini, quas vocabitis celeber„ rimas, & sanctissimas. " *Iniqui sunt cœtus vestri*. Infra 58. „ Ecce in die ieiunii vestri „ invenitur voluntas vestra, & omnes debitores „ vestros repetitis. " *Non feram*. Secundo quantum ad præsens ponit odium dicens: *Calendas vestras*, quod addit supra neomeniam, *& solemnitates vestras odivit anima mea*. Unde Psalm. 80. „ Sumite psalmum, & date tym„ panum: psalterium iucundum cum cytha„ ra. Buccinate in neomenia tuba, in insigni „ die solemnitatis vestræ. " Tren. 2. „ Ob„ livioni tradidit Dominus in Sion festivi„ tatem, & sabbatum, & in opprobrium, & „ in indignationem furoris sui Regem, &

„ sacerdotem." Tertio, quantum ad præteritum, ponit tædium dicens: *Facta sunt mihi molesta*: & ponit gravitatem ponderis: Psal. 37. „ Sicut onus grave gravatæ sunt super „ me: " secundo laborem portantis: *Laboravi sustinens*. Infra 43. *Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis*. Et loquitur humano more de Deo: quia homini dicitur esse grave laborare in eo quod non placet sibi. *Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis*. Reprobat orationes eorum: & primo ponit reprobationem; secundo reprobationis rationem, ibi, *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt*. Circa primum duo facit. Primo reprobat quantum ad signum devotionis, ibi, *Et cum extenderitis*. Tren. 3. „ Levemus „ corda nostra cum manibus in † al. ad † „ cælum ad Deum. " Et infra 65. *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona*. Secundo prolixitatem orationis. Prover. 28. „ Qui declinat „ aurem suam ne audiat legem, oratio eius „ erit execrabilis. *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt*, quem fudistis. Psalm. 13. „ Veloces pedes eorum ad effundendum sangui- „ nem. " Prover. 1. „ Prohibe pedem tuum „ a semitis eorum: pedes enim illorum ad „ malum currunt, & festinant ut effundant „ sanguinem. " *Lavamini*. Hic ponit salubre consilium; & circa hoc tria facit. Primo ponit efficax remedium; secundo remedii effectum, ibi, *Venite, & arguite me, dicit Dominus*; tertio pœnam contra contemptum, ibi, *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos*. † *Al. Quia si nolueritis &c.* † Remedium consistit in duobus: in fuga mali, & in sequela boni, ibi, *Discite benefacere*. Malum fugatur dupliciter. Primo per purgationem præteriti; & quantum ad hoc dicit, *Lavamini*. Hier. 4. „ Lava a malitia cor tuum, Hierusalem, ut „ salva fias. Usquequo morabuntur in te co- „ gitationes noxiæ? " Secundo per cautelam futuri; & hoc fit tripliciter. Primo ut corde mala non cogitet: *Mundi estote*. Proverb. 22. „ Qui diligit cordis munditiam, propter „ gratiam labiorum habebit amicum Regem." Secundo ut cogitata opere non impleat. Micheæ 2. „ Væ qui cogitatis inutile, & ope- „ ramini malum in cubilibus vestris: in luce „ matutina faciunt illud. " *Auferte malum*, scilicet opus. Tertio ut incepta non perficiat: *Quiescite agere perverse*. Hierem. 2. „ Prohi- „ be pedem tuum a nuditate, & guttur tuum „ a siti. „ Et in eodem capitulo: " Cursor „ levis explicans vias suas. " *Discite benefacere*. Hic ponit remedium quantum ad sequelam boni: & primo ponit † al. & ponit † ut addiscat; secundo ut opere impleat, ibi, *Subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam*. Operatur enim aliquis bonum in ordinando seipsum; & quantum ad hoc dicit, *Discite benefacere*. Hier. 6. „ Erudire, Hierusalem, ne forte recedat „ anima mea a te; ne forte ponam te ter- „ ram desertam, & inhabitabilem. " In ordine ad proximum; & hoc est quod dicit, *Quærite iudicium*. Iob 29. „ Causam quam „ ego nesciebam, diligentissime investigabam." Hierem. 6. „ State super vias, & videte, & „ interrogate de semitis antiquis. " *Subvenite oppresso*. Hic ponit impletionem operis in subveniendo miseris. Miserum autem facit vel violentia; & quantum ad hoc dicit, *Subvenite oppresso*: Proverb. 24. „ Erue eos qui „ ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad „ interitum liberare non cesses: " aut ætatis ignorantia: *Iudicate pupillo*: Eccli. 4. „ In „ iudicando esto pupillis ut pater: " aut sexus impotentia: *Defendite viduam*. Iob 29. „ Auris audiens beatificabat me, & oculus „ videns testimonium reddebat mihi. *Et venite*. Hic promittit effectum: & circa hoc tria ponuntur. Primo promittentis obligatio, cum dicit, *Venite*; ac si diceret: Si facitis quæ dico, & non sequatur quod promitto, obligo me quod arguatis me. Hoc plangebat Iob 9. „ Non est qui utrumque possit argue- „ re, & ponere manum suam in ambobus." Secundo malorum cessatio: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur*. Et promittit specialiter mundationem a peccatis: quia cessante causa, cessat effectus. Duo genera peccati tangit. Primum quod est ex amore incendente, quod notat in coccino propter intensum ruborem, contra quod ponit candorem nivis frigidæ. Iob 9. „ Si lo- „ tus fuero quasi aquis nivis, & fulserint „ velut mundissimæ manus meæ; tamen sor- „ dibus intinges me, & abominabuntur me „ vestimenta mea. " Secundum quod est peccatum ex timore mortificante, quod notatur in vermiculo, cuius color accedit ad albedinem: *Et si fuerint rubra quasi vermiculus*; contra quod ponit lanam: unde *velut lana alba erunt*. Ezech. 27. „ In multitudine diversa- „ rum opum in lanis optimi coloris. " Dan. 7. „ Vestimentum eius sicut nix candidum, „ & capilli eius quasi lana munda. " Tertio ponitur bonorum restitutio: *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*. Psalm. 26. „ Credo videre bona Domini in terra viven- „ tium. " *Comedetis*. Infra 65. Ecce servi mei „ comedent, & vos esurietis. " *Quod* † *al. quia* † *si nolueritis*. Ponit pœnam contemptus. Et primo ponit contemptum, dicens: *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis*,

Zach.

Zach. 1. „ Cogitavi ut affligerem vos, cum „ ad iracundiam me provocarent patres ve„ stri. " Secundo comminatur vindictæ gladium: *Gladius devorabit vos*. Ezech. 5. „ Gla„ dium evaginabo post eos, & complebo fu„ rorem meum; & quiescere faciam indigna„ tionem meam in eis. " Tertio ostendit esse immutabile iudicium: *Quia os Domini locutum est*. Numeri 23. „ Non est Deus ut ho„ mo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut „ mutetur. "

(e) Hic ostendit peccata eorum, secundum aversionem a iustitia proximi; & circa hoc tria facit. Primo describit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc dicit Dominus Deus exercituum*; tertio pœnæ sequelam, ibi, *Et restituam*. Circa primum primo arguit peccatum plebis; secundo peccatum sacerdotis, ibi, *Argentum tuum versum est in scoriam*; tertio peccatum Principum, ibi, *Principes tui infideles, socii furum*. In plebe duo arguit: aggravans per comparationem ad priorem statum: scilicet venalitatem per comparationem ad priorem fidelitatem: unde dicit: *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis*? Hierem. 2. „ Sub omni ligno frondoso, & in omni col„ le sublimi, tu prosternabaris meretrix: " & crudelitatem per comparationem ad iustitiam, & iudicium, quod est iustitiæ executio: *Plena iudicii. Iustitia habitavit in ea*. Psal. 93. „ Quoadusque iustitia convertatur in iu„ dicium. " Unde dicit: *Nunc autem homicidæ*. Oseæ 4. „ Maledictum, & mendacium, „ & homicidium, & furtum, & adulterium „ inundaverunt, & sanguis sanguinem teti„ git. " Peccatum sacerdotis † al. sacerdotum † in duobus arguit. In corruptione veritatis doctrinæ: unde dicit: *Argentum tuum versum est in scoriam*. Psal. 11. „ Eloquia „ Domini eloquia casta, argentum igne exa„ minatum, probatum terræ, purgatum se„ ptuplum. " Hier. 5. „ Prophetæ prophe„ taverunt mendacium. " Secundo in remissione severitatis disciplinæ, quæ significatur in vino: hoc enim est vinum quod infudit Samaritanus: Luc. 10. Unde dicit: *Vinum tuum mixtum est aqua*. Ezech. 13. „ Væ qui „ consuunt pulvillos sub omni cubito manus, „ & faciunt cervicalia sub capite universæ „ ætatis ad capiendas animas. " *Principes tui infideles*. Hic arguit peccatum Principum: & primo ostendit eos infideles in officii executione, quod ad suam utilitatem, & non populi exequuntur. Amos 6. „ Unguento opti„ mo delibuti, bibentes in phialis vinum. " Ezec. 34. „ Væ pastoribus Israel, qui pascunt „ semetipsos. Nonne greges pascuntur a pa„ storibus? " Et propter hoc dicit, *Infideles*. Secundo ostendit eos transgressores in malefactorum receptione: *Socii furum*, eos defendendo, & patrocinium præstando. Oseæ 6. „ Quasi fauces virorum latronum Principes „ sacerdotum. " Proverb. 1. „ Fili, ne am„ bules cum eis. " Tertio ostendit eos corruptos in munerum receptione. Infra 5. *Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo*. Unde dicit: *Omnes diligunt munera*, recepta, *sequuntur retributiones*, scilicet promissas, vel speratas. Quarto ostendit eos iniquos in pauperum repulsione: *Pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos*. Hier. 5. „ Causam viduæ non iudica„ verunt, causam pupilli non dixerunt. " *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum fortis Israel*. Hic comminatur pœnam: & primo prælatorum; secundo subditorum, ibi, *Et convertam manum meam ad te*. Circa primum ponit tria. Primo punientis potestatem in auctoritate, dicens, *Dominus*. Malach. 1. „ Si ego Dominus, ubi est timor meus? dicit „ Dominus. " In ministrorum multitudine, *Exercituum*. Iob 25. „ Numquid est numerus „ militum eius? " In fortitudine, *Fortis*. Iob 9. „ Sapiens corde est, & fortis robore: quis „ restitit ei, & pacem habuit? " Secundo ponit punientis voluntatem. *Heu*, scilicet eis, *consolabor*, quia mea consolatio erit punitio eorum. Infra 63. *Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit*. Tertio ponit pœnæ crudelitatem: *Et vindicabor de inimicis*: quia sicut hostes puniam vos. Deut. 32. „ Red„ dam ultionem hostibus meis, & his qui o„ derunt me retribuam. " *Et convertam manum meam ad te*. Hic comminatur pœnam subditorum. Et primo ponitur punientis præparatio, ibi, *Et convertam manum meam ad te* puniendum, quam parcendo quasi plicatam tenueram. Iob 19. „ Manus Domini tetigit „ me. " Secundo pœnæ perfectio: *Excoquam*, igne tribulationis, *ad purum scoriam tuam*, quousque aliquid purgandum sit. Matth. 5. „ Non exibis inde donec reddas novissimum „ quadrantem. " Tertio pœnarum multitudo: *Auferam omne stamnum tuum*: quia pro omni peccato puniam. Infra 40. „ Recepit de ma„ nu Domini duplicia pro omnibus peccatis „ suis. " *Et restituam iudices tuos*. Hic ponit pœnæ sequelam: & primo quantum ad correptos, renovationem; secundo quantum ad obstinatos, consumptionem, ibi, *Et conteret scelestos*. „ Eodem enim igne (ut dicit Au„ gustinus) aurum probatur, & palea fu„ mat. " Circa primum tria facit. Primo promittit renovationem quantum ad prælatorum emendationem; secundo quantum ad famæ restitutionem, ibi, *Post hoc vocaberis*; ter-

tertio quantum ad iustitiæ obseruationem, ibi, *Sion in iudicio redimetur*. Dicit ergo: *Restituam iudices*, quantum ad sæculares Principes, quorum est iudicare populum, *& consiliarios tuos*, idest sacerdotes, quorum est consilia Dei manifestare populis: Malach. 2. „ Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est: " *ut fuerunt prius*; sicut Moyses, & Iosue qui Deo placuerunt. Hierem. 3. „ Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascent vos scientia, & disciplina. " *Et vocaberis*, idest recuperabis famam, ut dicaris talis qualis ante fueras, *civitas iusti*, idest in qua seruatur iustitia. Infra 62. „ Non vocaberis ultra derelicta, nec vocaberis ultra desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea. „ *Sion in iudicio*, per executionem iustitiæ, *redimetur*, a calumniantibus; *& reducent eum in iustitia*: quia iudicium est reducere ad æqualitatem, in qua consistit iustitia. Psal. 71. „ Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. " Hierem. 23. „ Regnabit Rex .... & faciet iudicium, & iustitiam in terra. " *Et conteret scelestos*. Hic ponitur obstinatorum destructio; & circa hoc tria facit. Primo prædicit destructionem; secundo destructionis modum, ibi, *Confundentur enim ab idolis*; tertio aufert evasionis spem, ibi, *Et erit fortitudo tua ut favilla stuppa*. Et quia pœna ordinatur contra culpam, ideo circa primum tangit culpam dupliciter. Ex parte conversionis, quantum ad scelus idolatriæ: unde dicit, *Scelestos*; & quantum ad peccatum voluptatis, & luxuriæ: unde dicit, *Peccatores*: quia ad talia homines maxime proni sunt; contra quod ordinat pœnam contritionis, in qua notatur pœna pro inflictione. Hierem. 17. „ Duplici contritione contere eos; " quasi pro duplici peccato. Secundo ex parte aversionis, quia *dereliquerunt Dominum*; contra quod ordinat pœnam consumptionis, dicens, *Consumentur*; in quo designat pœnam desertionis: quod enim consumitur in nihilum vadit, & „ omnia in nihilum deciderent, nisi manus Domini ea contineret; " ut dicit Gregorius. Hier. 17. „ Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur; recedentes a te in terra scribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum. " *Confundentur enim ab idolis*. Hic ponit modum destructionis: & primo quantum ad confusionem peccati; secundo quantum ad subtractionem boni, ibi, *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis*. Circa primum contra idolatriam ordinat confusionem, dicens: *Confundentur ab idolis*, idest propter idola. Psalm. 96. „ Confundantur omnes qui adorant sculptilia: " contra voluptatem erubescentiam, cum dicit: *Erubescetis super hortis quos elegeratis*, luxuriæ vestræ. Rom. 6. „ Quem fructum habuistis in illis in quibus nunc erubescitis? " Confusio enim magis respicit malum; sed erubescentia culpam. Peccata enim carnalia (ut dicit Gregorius) sunt minoris culpæ, & maioris infamiæ. Et ratio est, quia sunt secundum potentias ignobiliores, & maxime materiales; & tamen sunt innatæ, & connaturales, & passibiles. *Cum fueritis*. Hic ponitur subtractio boni: & primo eius quod ad protectionem, & ornatum spectat; quod significatur in ablatione filiorum: secundo eius quod pertinet ad fructum, ibi, *Velut ortus absque aqua † al. qui sine aqua &c.* † E contra dicitur de viro iusto, Psalm. 1. „ Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. " *Et erit*. " Hic aufert eis evasionis spem: & ponit tria. Primo aufert ab eis propriæ fortitudinis firmamentum: unde dicit: *Erit fortitudo vestra ut favilla stuppa*, quæ cito consumitur. Eccli. 21. „ Stuppa collecta synagoga peccantium. " Secundo idolorum auxilium, dicens: *Opus vestrum*, scilicet idolorum, quod manus vestræ operatæ sunt, *quasi scintilla*, quæ nullius momenti est. Deuter. 32. „ Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? " Et tamen comburitur: unde sequitur, *Et succendetur*. Infra 50. *Ambulate in lumine ignis vestri*. Tertio hominum succursum: *Et non erit qui extinguat*. Ezech. 20. „ Non extinguetur flamma succensionis, & comburetur in ea omnis facies ab austro usque ad aquilonem; & videbit omnis caro quia ego Dominus succendi eam; nec extinguetur. "

CAPUT II.

(a) VErbum quod vidit Esaias filius Amos super Iudam, & Hierusalem. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob; & docebit

nos

nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.

(b) Et iudicabit gentes, & arguet populos multos. Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Iacob, venite, & ambulemus in lumine Dei nostri. Proiecisti enim populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt ut olim, & augures habuerunt ut Philisthiim, & pueris alienis adhæserunt. Repleta est terra argento, & auro, & non est finis thesaurorum eius; & repleta est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius; & repleta est terra eius idolis. Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incurvavit se homo, & humiliatus est vir.

(c) Ne ergo dimittas eis. Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, & a gloria maiestatis eius. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incurvabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem Dominus solus in die illa: quia dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur, & super omnes cedros Libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan, & super omnes montes excelsos, & super omnes colles elevatos, & super omnem turrem excelsam, & super omnem murum munitum, & super omnes naves Tharsis, & super omne quod visu pulchrum est. Et incurvabitur omnis sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum; & elevabitur Dominus solus in die illa; & idola penitus conterentur. Et introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ a facie formidinis Domini, & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. In die illa proiiciet homo idola argenti sui, & simulacra auri sui quæ fecerat sibi, ut adoraret talpas, & vespertiliones. Et ingredietur scissuras petrarum, & in cavernas saxorum a facie formidinis Domini, & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Quiescite ergo ab homine cuius spiritus in naribus eius est, quia excelsus reputatus est ipse.

(a) Hic increpatur culpa eorum ex parte conversionis; & dividitur in partes tres. In prima arguit eos pro culpa quam committebant in cultura idolorum; in secunda pro illa quam committebant in oppressione hominum: 3. cap. ibi, *Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem, & a Iuda validum, & fortem*; in tertia pro culpa quam committebant in abusu rerum: cap. 5. *Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ*. Prima dividitur in duas. In titulum, & tractatum. Secunda ibi, *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium*. Et ponit *Verbum* in principio capituli: quia specialiter de incarnato Verbo prophetia est. Amos 3. „ Non faciet Dominus verbum, nisi revela„ verit secretum suum ad servos suos pro„ phetas. " *Et erit*. Hic exequitur intentum. Et dividitur in partes tres. In prima promittit salutis remedium, ne gravitas sequentis culpæ in desperationem inducat; in secunda ostendit culpæ reatum, ibi, *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob*; in tertia comminatur pœnæ flagellum, ibi, *Ne † al. Sic † ergo dimittas eis*. Circa primum tria ponuntur. Primo salutis præparatio; secundo gentium conversio, ibi, *Et fluent ad eum omnes gentes*; tertio Iudæorum in fine vocatio, ibi, *Domus Iacob, venite*. Circa primum tria ponuntur. Primo salutis tempus: unde dicit, *Et erit*. Et copulat ad præcedentem prophetiam, vel ad illud quod a Domino audivit; sicut dicit Gregorius super principium Ezechielis. *In novissimis diebus præparabitur mons domus Domini in vertice montium*; idest, in tempore gratiæ, quod dicitur novissimum, quia non succedet alia religionis observatio. Matth. ult. „ Ecce ego vobiscum sum usque ad consumma„ tionem sæculi. " Genes. 49. „ Congrega„ mini filii Israel, ut annuntiem vobis quæ „ ventura sunt vobis in novissimis diebus. "

Sed videtur quod a principio humani generis debuerit ista salus præparari quæ est per incarnationem filii Dei: quia quanto morbo per medicinam citius subvenitur, facilius curatur.

Ad quod dicendum, quod medicina debet offerri secundum conditionem morbi. Et quia peccatum hominis fuit per superbiam, qua præcepta Dei contempsit, oportuit quod ad salutis medicinam percipiendam præpararetur per humilitatem, ut cognosceret infirmitatem suarum virium: quia nec lege † al. in lege † naturali, nec lege † al. in lege † scripta adiutus poterat sibi providere; & sic tanto humi-

humilius, & ardentius medicinam quæreret, quanto in se auxilium sibi non inveniebat.

Secundo salvantis virtus, cum dicitur, *Mons domus Domini*, in quo domus Domini est fundata. Ezech. 3. „ Dimisit me super montem „ excelsum. " Tertio salvantis gradus: *In vertice montium*, idest maiorum. *Et elevabitur super colles*, idest super minores Principes. Infra 52. „ Ecce intelliget servus meus, exal„ tabitur, & elevabitur, & sublimis erit „ valde. " *Et fluent ad eum omnes gentes*. Hic ponitur gentium conversio: & circa hoc tria ponit. Primo ipsam conversionem; secundo declarat conversionis ordinem, ibi, *Et ibunt populi*; tertio promittit conversionis pacem, ibi, *Et iudicabit gentes*. Dicit ergo quantum ad primum: *Et fluent*, in quo notatur multitudo, & festinantia, *omnes gentes*, idest de gentibus omnibus aliqui. Hierem. 31. „ Ad„ ducam eos per torrentem aquarum in via „ recta, & non impingent in ea. " Ordo conversionis fuit quod per vocationem eorum qui fuerunt ex Iudæis, gentes conversæ sunt. Et ideo tria circa secundum ponit. Primo vocantes; secundo vocationem, ibi, *Venite, ascendamus ad montem Domini*; tertio ordinis rationem, ibi, *Quia de Sion exibit lex*. Dicit ergo: *Populi*, idest qui ex iudæis, *multi*, non omnes; in quo notatur paucitas Iudæorum conversorum respectu multitudinis gentium; *ibunt*, passibus fidei credentes, *& dicent*: 2. Corint. 4. „ Et nos credimus, propter quod „ & loquimur: " *Venite*. Hic ponitur vocatio. Vocatur autem tripliciter. Ad fidei eminentiam: unde dicit: *Venite*, per consensum, *ascendamus*, per fidem, *in montem Domini*, idest ad Christum, *& ad domum Dei Iacob*, idest Ecclesiam. Hierem. 31. „ Surgite, & „ ascendamus in Sion ad Dominum Deum „ nostrum: quia hæc dicit Dominus: Exul„ tate in lætitia Iacob. " Secundo ad doctrinam, cum dicit: *Docebit nos vias suas*, idest præcepta quibus ad ipsum itur. Can. 8. „ Ibi „ me docebis, & dabo tibi poculum ex vi„ no condito, & mustum malorum granato„ rum meorum. " Tertio ad obedientiam consiliorum † al. omittitur, consiliorum: † *Et ambulabimus*, post eum, *in semitis eius*. Hierem. 6. „ Interrogate de semitis antiquis „ quæ sit via bona, & ambulate in ea. " *Quia de Sion*. Hic ponit ordinis rationem, dicens: *Quia de Sion*, non de monte Sina, *exibit lex*, spiritualiter intellecta, *& verbum Domini*, idest Evangelium, *de Hierusalem*, propter contemplationem pacis. „ Salus enim ex „ Iudæis est: " Ioan. 4. Et infra 29. *Qui egrediuntur impetu a Iacob, florebit, & germinabit Israel*.

(b) Hic promittit conversis pacem; & circa hoc tria facit. Primo ponit pacis effectivum; secundo pacis signum: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces*; tertio pacis fructum: *Non levabit gens*. Effectivum pacis est Regis iudicium; & ideo primo dicit: *Iudicabit gentes*, dando eis iura, *& arguet populos*, corrigendo peccata. Infra 11. *Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terræ*. Signum pacis est quod instrumenta belli vertantur † al. vertentur † in cultum agri: unde dicit: *Et conflabunt gladios suos in vomeres*. Psal. 45. „ Ar„ cum conteret, & confringet arma. " Fructus est in amotione hostium: unde dicit: *Non levabit gens contra gentem gladium*. Infra 26. *Vetus error abiit, servabis pacem, pacem, quia in te speravimus*.

Sed contra, quia postea fuerunt multa bella.

Glossa respondet, quod non fuerunt tam magna sicut ante. Unde in tempore Antichristi quamvis sit futura magna persecutio, tamen habebunt pacem magnam adinvicem, sicut fuit in tempore Diocletiani. Vel melius dicendum, quod referatur ad pacem factam per Christum, quæ complebitur in futuro.

Domus Iacob. Hic ponitur vocatio Iudæorum post conversionem gentium factam: vel ex persona prophetæ, vel ex persona gentilium, ut sint in cauda qui fuerunt in capite. Rom. 11. „ Cæcitas ex parte contigit in Is„ rael donec plenitudo gentium subintraret, „ & sic omnis Israel salvus fieret. " *Ambulemus*, simul, & concorditer, ut sit unum ovile. Ioan. 10. „ Et fiet unum ovile, & u„ nus pastor. " *In lumine*. Ioan. 12. „ Am„ bulate dum lucem habetis. " *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob*. Hic ostendit eorum reatum: & primo in generali; secundo in speciali, ibi, *Et augures habuerunt ut Philisthiim*. Circa primum duo facit. Primo ostendit eorum a Deo elongationem, cum dicit, *Proiecisti enim*: & sic continuat Glo. „ Meri„ to vocandi sunt, quia proiecisti. " Hier. 22. „ Quare abiecti sunt ipse & semen eius, „ & proiecti in terram quam ignoraverunt? " Secundo ponit elongationis causam † al. intentionem, † *quia* scilicet *repleti sunt*, iniquitate, *ut olim*, in AEgypto. Hierem. 23. „ Adulteriis repleta est terra. " Non enim est causa elongationis a Deo nisi peccatum. Unde infra 59. „ Peccata vestra, & iniquitates „ vestræ diviserunt inter vos & Deum. " *Et augures*. Hic ponit culpam in speciali; & præcipue circa idolatriam, quam arguit in eis tripliciter. Primo quantum ad gentilem conversationem; secundo quantum ad idolatriæ occa-

occasionem, ibi, *Repleta est terra argento, & auro;* tertio quantum ad cultus observationem, ibi, *Et repleta est terra*. Gentilem conversationem reprehendit in eis in duobus. Primo quantum ad divinos augures quos habebant: unde dicit: *Augures*, idest pronosticantes de futuris ex voce & garritu avium, *habuerunt ut Philisthiim*, in quibus maxime hæc superstitio vigebat; contra id quod præcipitur Deut.18. „ Cave ne imitari velis abominationes gentium illarum. “ Et infra statim: „ Non inveniatur in te qui ariolos „ sciscitetur, & observet somnia, atque auguria. “

Sed videtur quod augurium non sit peccatum. Aves enim meliorem æstimationem habent quam pisces qui sunt magis aquosi; sed marinarii ex motu quorumdam piscium accipiunt coniecturas de tempestate futura: ergo etiam per aves potest aliquid pronosticari de futuris.

Et dicendum, quod Deus providit unicuique rei ea quibus possit conservari in esse, secundum suæ naturæ capacitatem; & ideo homini dedit rationem, per quam conferendo potest sibi adinvenire remedia contra nociva. Et quia in brutis deficit ratio, ordinavit ut quod ex ratione deficit, natura suppleret; & ideo talibus data sunt arma, & operimenta naturaliter, quæ homo per artem sibi acquirit. Similiter creata est eis quædam vis naturalis æstimationis, impellens ea ad operandum opera suæ speciei. Unde potius aguntur quam agant, ut dicit Damascenus. Et cum natura inferior reguletur per naturam superiorem, & moveatur, relinquuntur in ipsis impressiones superiorum motuum fricantium huiusmodi motum per quem moventur ad providendum sibi in necessariis. Et in talibus accipere coniecturam ab avibus, vel avium motibus, vel aliorum animalium, non est peccatum; sed tantum de his quæ habent causam ex libero arbitrio, quod non operatur necessitate stellarum.

Secundo, quantum ad passiones innaturales, in quibus subiacebant: unde dicit: *Pueris alienis*, idest alienigenis, vel a Deo alienis, *adhæserunt*, per turpem abusum. Rom.1. „ Masculi in ma„ sculos turpidinem operantes. “ II. Macha. 4. dicitur de hoc vitio: “ Erat autem & in„ crementum quoddam, & profectus genti„ lis, & alienigenæ conversationis, propter „ impii, & non sacerdotis Iasonis nefarium, „ & inauditum scelus. “ *Repleta est*. Hic ponit idolatriæ occasionem, quæ est avaritia. Ephes. 5. „ Aut avaritia .... quæ est idolo„ rum servitus. “ Primo ergo ostendit avaritiam eorum quantum ad multiplicationem rerum quæ pertinent ad necessitatem victus, cum dicit, *Repleta est terra*: in quo notatur abundantia rerum; *& non est finis*: in quo notatur insatiabilitas avari, qui non implebitur pecunia. Eccli. 5. „ Avarus non implebitur „ pecunia; & qui amat divitias, fructum non „ accipiet ex eis. “ Et Oseæ 2. „ Dedi eis frumentum, & vinum, & oleum, & argen„ tum multiplicavi eis, & aurum; quæ fe„ cerunt Baal. “ Secundo quantum ad res quæ pertinent ad portantis usum, cum dicit, *Repleta*. Psalm. 19. „ Hi in curribus, & hi „ in equis; nos autem in nomine Dei nostri „ invocabimus. “ *Et repleta est*. Hic arguit in eis idolatriæ cultum; & arguit hic ex tribus. Primo ex multitudine, cum dicit, *Et repleta est*. Oseæ 7. „ Multiplicavit Ephraim „ altaria ad peccandum. “ Hier. 2. „ Sub „ omni ligno frondoso, & in omni colle „ sublimi tu prosternebaris meretrix: “ Secundo ex idolorum vilitate: *quia opus manuum suarum*; & adhuc plus, *quod fecerunt digiti eorum*. Psal. 113. „ Simulacra gentium „ argentum & aurum, opera manuum ho„ minum. “ Tertio ex hominis dignitate; & ideo dicit: *Homo*, qui ad imaginem Dei factus est, *inclinavit se*, supponendo se idolis; *vir*, qui virtuosus videbatur quantum ad acquisita, *humiliatus est*. Psal. 48. „ Homo cum „ in honore esset non intellexit, comparatus „ est iumentis insipientibus, & similis factus „ est illis. “ Infra 44. *Curvatus est ante illud, & adorat, & dicit, Libera me*.

(c) Hic comminatur eis pœnam. Et dividitur in duas partes. In prima ostendit eis imminere periculum; in secunda concludit evasionis remedium, ibi, *Quiescite ergo ab homine*. Ostendit autem eis imminere periculum removendo tria. Primo præsumptionem de divina misericordia; secundo confidentiam de propria potentia, ibi, *Oculi sublimes hominis humiliati sunt*; tertio remedium quod relinquebatur in aliorum fiducia, ibi, *In die illa proiiciet homo idola argenti sui*. Et quia divina misericordia mensuram non habet, sed semper superexaltat iudicium, ideo non removet eam prædicendo ut de futura, sed imprecando pœnam ut iustam. Duo ergo facit. Primo ponit imprecationem dicens: Ex quo tam turpia mala faciunt, *ergo ne dimittas eis*; quasi dicat: Iustum esset ut in nullo eorum miserereris. Hier. 5. „ Numquid super his non „ visitabo, dicit Dominus, & super gentem „ huiusmodi non ulciscetur anima mea? “ Secundo ironice ponit consilium ad suasionem dicens, *Ingredere*; quasi dicat: Ex quo ipse non dimittit, restat ut abscondaris a facie eius. *Ingredere in petram*: ad litteram, in fixuras petrarum ad ibi manendum: *abscondere* in

in foſſa humo, ideſt in cavernis terræ, *a facie timoris Domini*, ideſt a facie illorum per quos Deus ſe probat timendum, & glorificandum. Hier. 18. „ Relinquite civitates . “ Sed hoc non valebit eis : unde in Pſalm. 138. „ Quo „ ibo a ſpiritu tuo , & quo a facie tua fugiam . “ Bernardus exponit de Chriſto . „ Petra enim eſt Chriſtus : “ 1. ad Corinth. 10. In ipſo eſt intrandum per devotionis affectum. Dicit ergo : „ Ego quod mihi deeſt uſurpo „ de viſceribus Ieſu Chriſti. Viſcera enim miſericordiæ affluxerunt, nec deſunt foramina per quæ efflant; foderunt enim manus „ eius, & pedes eius perforaverunt. “ Cant. 2. „ Surge, propera amica mea . ..., & veni „ in foraminibus petræ . “ *Oculi ſublimes* . Hic removet ab eis confidentiam de propria potentia: & circa hoc duo facit. Primo excludit potentiam reſiſtendi ; ſecundo repellit cautelam latendi, ibi, *Et introibunt in ſpeluncas petrarum*. Circa primum duo facit. Primo ponit intentum ; ſecundo explicat modum , ibi, *Quia dies Domini exercituum* ; tertio concludit propoſitum, *Et incurvabitur omnis ſublimitas hominum*. Ponit autem duo ad excludendum potentiam reſiſtendi. Primo ipſorum depreſſionem: tum quantum ad ſuperbiam cordis, cum dicit, *Oculi* , ideſt ſuperbia , *ſublimitas*, ideſt hominis potentis, *humiliati* , ideſt humiliabuntur : præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ † al. prophetæ . † Prov. 30. „ Generatio cuius oculi excelſi „ ſunt, & palpebræ in alta ſurrectæ . “ Iob 40. „ Reſpiciet cunctos ſuperbos, & confun„ det eos , & conteret impios de loco ſuo . “ Tum etiam quantum ad nobilitatem generis: unde dicit , *Altitudo virorum* , ideſt nobilitas generis . Amos 2. „ Ego exterminavi Amor„ rhæum a facie eorum, cuius altitudo, ce„ drorum altitudo eius. “ Secundo ponit punientis exaltationem, *Exaltabitur*, ideſt altus apparebit in punitione qui infimus † al. infirmus † videbatur in expectatione . Pſalm. 9. „ Cognoſcetur Dominus iudicia faciens . “ Infra 5. „ Exaltabitur Dominus exercituum in „ iudicio . “ *Quia dies Domini* . Hic ponitur modus expletionis prædictorum : & primo quantum ad depreſſionem hominum; ſecundo quantum ad ſubtractionem rerum, ibi, *Et ſuper omnes &c.* Dicit ergo primo : Ideo erit hoc quod dictum eſt , *quia dies Domini* , ideſt ultionis tempus: infra 63. „ Dies ultionis in cor„ de meo, annus retributionis meæ venit: “ *exercituum* ; ut non dubitetur de victoria eius, cui tanta ſubeſt obſequentium multitudo; veniet quaſi grave pondus ad comprimendum , *ſuper omnem ſuperbum , & excelſum*; ideſt, ſuper eum qui magis de magnis quæ habet extollitur; *& ſuper omnem arrogantem* , qui elevatur de eo quod non habet . Gregorius : „ Arrogans eſt qui ſibi tribuit quod non ha„ bet. “ Prov. 8. „ Arrogantiam , & ſuper„ biam , & viam pravam , & os bilingue „ deteſtor . “ *Et humiliabitur* . Luc. 14. „ Qui „ ſe exaltat humiliabitur . “ *Et ſuper omnes cedros* . Hic ponit ſubtractionem rerum quæ faciunt ad defenſionem: & primo quantum ad ea quæ faciunt quantum ad præparationem machinarum: vel propter altitudinem; & ſic dicit, *Super omnes cedros* ; vel fortitudinem ; & ſic dicit, *Super omnem quercum* . Zach. 11. „ Aperi Libane † al. libere † portas tuas, & „ comedat ignis cedros tuas . “ Et infra : „ Ululate quercus Baſan , quia ſucciſus † al. „ ſuccinctus † eſt ſaltus munitus . “ Secundo quo ad ea quæ pertinent ad mutationem locorum: aut a natura: *Et ſuper omnes montes excelſos, & ſuper omnes colles elevatos* : Ezech. 6. „ Hæc dicit Dominus Deus montibus , & „ collibus, rupibus, & vallibus: “ aut ab arte: *Et ſuper omnem turrim excelſam , & ſuper omnem murum munitum*. Soph. 1. „ Dies tubæ „ & clangoris ſuper civitates munitas , & „ ſuper angulos excelſos ; & tribulabo homi„ nes . “ Tertio quantum ad ea quæ pertinent ad abundantiam victualium; & ſic dicit : *Super omnes naves* , in quibus deferuntur , *Tharſis*, ideſt maris . Infra 23. „ Ululate na„ ves maris, quia vaſtata eſt domus unde ve„ nire conſueverant . “ *Et ſuper omne quod viſu pulchrum eſt* . Hoc pertinet ad hoſtium implacationem , vel augumentationem pugnantium. Iudith 10. „ Quis contemnet po„ pulum Hebræorum , qui tam decoras ha„ bet mulieres? “ *Et incurvabitur*. Hic quaſi concludit propoſitum ; & eſt omnino idem quod prius dictum eſt , niſi quod additur de deſtructione idolorum, ut oſtendatur ipſe ſolus excelſus, cum dicit, *Et idola* . Ezech. 6. „ Confringentur, & ceſſabunt idola veſtra , „ & conterentur delubra veſtra . “ *Et introibunt in ſpeluncas petrarum*. Hic ponit cautelam latendi , & eſt idem quod prius ; niſi quod hic prædicitur quaſi futurum, quia potentiam † al. impotentiam † deiiciendam prædicendo, & non imprecando expoſuerat. Pſ. 62. „ Introibunt in inferiora terræ , traden„ tur in manus gladii , partes vulpium erunt . “ *In die illa*. Hic removet tertium, ſcilicet idolorum fiduciam. Et primo removet auxilium, *Ut adoraret* . Ezech. 8. „ Et ingreſſus vidi; & „ ecce omnis ſimilitudo reptilium, & anima„ lium abominatio, & univerſa idola domus „ Iſrael depicta. “ Infra 31. *In die illa abiiciet vir idola argenti ſui , & idola quæ fecerunt manus eius in peccatum*. Secundo replicat laten-

di

di subsidium, ibi, *Et ingredietur scissuras petrarum*. Apocal. 6. „ Omnis servus, & liber abs- „ conderunt se in speluncis, & in petris „ montium. " *Quiescite ergo*. Hic ponit sanum consilium ad evadendum; & dicit: Ergo ex quo omnia ista non valebunt vobis, *quiescite ab homine*, idest cessate ab offensa ipsius, scilicet Christi. *Cuius spiritus in naribus eius*, idest qui spirat in naribus, idest vivit sicut alii homines quantum ad humanitatem. *Quia excelsus reputatus est ipse*, quantum ad divinitatem, a sanctis, & ab Angelis. Psalm. 112. „ Excelsus super omnes gentes Dominus, & „ super caelos † al. omnes caelos † gloria eius." Vel aliter. Loquitur de Deo ad similitudinem hominis per figuram antropospatos. *Ab homine*, idest Deo, *cuius spiritus in naribus*: loquitur ad similitudinem irati, qui propter multiplicationem spirituum exufflat per nares: unde dicit Homerus, quod fortes austeram virtutem per singulas nares exufflabant. Psal. 17. „ Ab inspiratione spiritus irae tuae." Infra 30. *Ardens furor eius*, *& gravis ad portandum*. Et iterum (ibidem) *Spiritus eius velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum*: & hoc refertur ad primum, in quo removit praesumptionem de misericordia Dei: *quia excelsus ipse*, discretive, quasi solus.

CAPUT III.

(a) Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem, & a Iuda validum, & fortem, omne robur panis, & omne robur aquae, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem, principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquii mystici. Et dabo pueros Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis. Et corruet populus vir ad virum, & unusquisque ad proximum suum. Tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem. Apprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, & dicet: Vestimentum tibi est; Princeps esto noster: ruina autem haec sub manu tua. Respondebitque in die illa dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum. Nolite constituere me Principem populi.

(b) Ruit enim Hierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum, & adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos maiestatis eius. Agnitio vultus eorum respondebit eis; & peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt. Vae animae eorum, quoniam reddita sunt eis mala. Dicite iusto, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Vae impio in malum. Retributio enim manuum eius fiet ei. Populum meum exactores sui spoliaverunt, & mulieres dominatae sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? dicit Dominus exercituum.

(c) Et dixit Dominus Deus: Pro eo quod elevatae sunt filiae Sion, & ambulaverunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant: decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & muraenulas, & olfactoriola, & inaures, & palliola, & linteamina, & acus, & specula, & syndones, & vittas, & theristra. Et erit pro suavi odore foetor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine calvitium, & pro fascia pectorali cilicium. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in praelio. Et maerebunt atque lugebunt portae eius; & desolata in terra sedebit.

(a) Hic incipit secunda pars, in qua arguit peccatum eorum quantum ad oppressionem proximorum; & dividitur in duas partes. In prima ponitur opprimentium confutatio; in secunda oppressorum consolatio. Cap. 4. *Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa*. Et quia violentum dominium non solum est culpa hominis, sed etiam est pœna Dei iudicantis peccata populi, sicut dicitur Iob 34. „ Qui regnare † al. „ regere † facit hypocritam propter peccata „ populi: “ ideo prima pars dividitur in partes duas. In prima enim prædicitur secundum quod est pœna a Deo inflicta; in secunda arguitur secundum quod est culpa ab homine commissa, ibi, *Popule meus*. Prima dividitur in duas partes. In prima comminatur regiminis subversionem; in secunda assignat rationem, ibi, *Ruit enim Hierusalem*. Prima dividitur in tres. In prima subtrahuntur a regiminis officio † al. ad regiminis officium † idonei; in secunda præficiuntur indigni, ibi, *Et dabo pueros Principes eorum*; in tertia refutant † al. refutantur † vocati, ibi, *Respondebitque in die illa*. Prima in duas. In prima subtrahit idoneum a regiminis officio † al. ad regiminis officium; † in secunda utilem ad regentis auxilium, ibi, *Et consiliarium* † *al. Consiliarium &c.* † Prima dividitur in tres, secundum tria quæ requiruntur ad idoneitatem prælatorum. Primo enim aufert idoneum quantum ad potestatem; in secunda quantum ad sagacitatem, ibi, *Iudicem*; in tertia quantum ad auctoritatem, ibi, *Senem*. Potestas ad regenda bella populi requiritur in duce, & valet ad compescendum insolentias: Eccli. 9. „ Noli quærere fieri iudex, nisi vir- „ tute valeas irrumpere iniquitates: “ quæ in tribus consistit, secundum quæ dividitur prima pars huius tertiæ partis; scilicet in fortitudine corporis, quæ consistit in tribus: scilicet in complexionis vigore; & quantum ad hoc dicit: Moneo ut quiescatis: *enim*, idest quia, *ecce*, in proximo est, *auferet validum*, idest bene valentem in complexionis sanitate. In membrorum robore; & sic dicit, *Fortem*, quia fortitudo consistit in ossibus & nervis, ut dicit Philosophus. Iterum in cibi multitudine; & sic dicit, *Omne robur panis &c.* in quo omnis cibus & potus significatur. Eccli. 29. „ Initium vitæ hominis aqua, & „ panis, & vestimentum. “ Secundo consistit potestas in constantia cordis; & sic dicit, *Fortem*, secundum quod venit a fortitudine quæ est virtus animæ. Tertio consistit in exercitio bellicæ artis; & sic dicit, *Virum bellatorem*. Sapientia autem requiritur ad exercendum iudicia; propter quod petiit Salomon sapientiam a Deo. III. Reg. 3. „ Dabis „ servo tuo cor docile... ut possit discernere „ inter bonum & malum. “ Et hoc habetur tripliciter. Vel humana institutione; & quantum ad hoc dicit, *Iudicem*, quasi iuris peritum: vel divina inspiratione; & quantum ad hoc dicit, *Prophetam*: vel dæmonis revelatione; & quantum ad hoc dicit, *Ariolum*, quia in aris dæmonum divinabant, & aliquando vera dicebant. Auctoritas necessaria est ad reverentiam; & hæc etiam consistit in tribus. In officii dignitate; & quantum ad hoc dicit, *Principem*; & per hoc omnes alios Principes intelligit, ut dicit Glos. In morum honestate; & propter hoc dicit, *Senem*, scilicet moribus. In vultus maturitate; & propter hoc dicit, *Honorabilem vultu*. † Al. In vultus maturitate, *Honorabilem*; & propter hoc dicit, *Vultu*. † Utiles autem sunt aliqui Principibus ad regimen populi, vel ad expediendum dubia negotia; & quantum ad hoc dicit, *Consiliarium*: vel ad facienda ædificia; & ideo dicit, *Sapientem de architectis*, ab *arcos*, quod est princeps, & *tecti*, quod est ars, & præcipue mechanicarum. Unde architector dicitur principalis artifex, qui præcipit artificibus inducere formam, & præparare materiam, secundum considerationem finis cuius scientia habet usum per actionem. Sapientia autem, ut dicit Philosophus, est duplex; scilicet universalis, & particularis. Particularem diffiniens dicit, quod est virtus per quam homo potest in ultimo cuiuscumque artis, ut medicinæ: & ob hoc dicitur sapiens medicus qui est certissimus in his quæ sunt medicinæ; & similiter sapiens faber; & sic de aliis. Et hoc modo sumitur hic. Universalis sapientia est quæ est ultimum in omnibus artibus, & scientiis; & ista est per quam homo elevatur † al. ponitur † in cognitionem nobilissimarum causarum, idest substantiarum separatarum, vel spiritualium. Et hæc secundum Philosophum est Metaphysica, & secundum nos est Theologia. Tertio aliquis necessarius est ad instruendum divina; & quantum ad hoc dicit: *Et prudentem eloquii mystici*, a *mystim* quod est secretum, idest divinorum verborum quæ secreta sunt. Et de omnibus his habetur 4. Reg. penult. quod translati sunt a Nabuchodonosor in Babyloniam. „ Transtu- „ lit quoque Ioachim in Babylonem, & ma- „ trem Regis, & uxores Regis, & eunuchos, „ & iudices terræ duxit in captivitatem. “ *Et dabo pueros*. Hic ostenditur subversio regiminis quantum ad hoc quod præficiuntur indigni. Et dividitur in duas partes. In prima poni-

ponitur indignorum prælatio; in secunda consequens populi turbatio, ibi, *Et corruet populus vir ad virum*. Sunt autem indigni quantum ad defectum sapientiæ, & ætatis; & ideo dicit: *Dabo pueros Principes*: & quantum ad defectum virtutis; & sic dicit: *Et effeminati dominabuntur*, idest lascivi, & imbeciles. Oseæ 13. „ Dabo tibi Reges in furore „ meo. " Effectus autem regiminis in perturbatione populi tangitur triplex. Primo universalis dissensio: unde dicit: *Corruet populus*, scilicet ab unitate pacis, per quam est populus, *vir ad virum*, idest contra virum. Proverb. 11. „ Ubi non est gubernator, cor„ ruet populus. " Zach. 10. „ Abducti sunt „ quasi grex: affligentur, quia non est eis pa„ stor. " Secundo amicitiæ dissolutio: *Unusquisque ad proximum suum*, idest contra proximum suum. Hier. 9. „ Omnis frater sup„ plantans supplantabit, & omnis amicus „ fraudulenter incedet. " Tertio ordinis confusio: *Tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem*. Tren. 4. „ Facies sacer„ dotum non erubuerunt, nec senum miserti „ sunt. " *Apprehendet*. Hic ostendit subversionem regiminis quantum ad hoc quod invitati ad regendum recusant, quasi quoddam ruinosum. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur eligentium invitatio; in secunda electi recusatio, ibi, *Et respondebit in die illa dicens*: *Non sum medicus*, *& in domo mea non est panis*, *neque vestimentum*. Circa primum tria ponuntur; scilicet ipsa electio, electionis occasio, officii immutatio. Electio est inordinata, quia ab uno tantum: unde dicit: *Tumultuabitur* enim: idest quia non convenienter eligent; sed *apprehendet vir fratrem suum*, idest coniunctum sanguine, *domesticum patris sui*, idest familiaritate acceptum, quamvis etiam vilem. Mich. 3. „ Qui ædificat „ Sion in sanguinibus, & Hierusalem in ini„ quitate. " Et hoc est contra formam servatam Numer. 1. in electione Principum facta præcepto Domini, auctoritate prælati, & consensu multitudinis. Sed occasio est viris, quia propter divitias: unde dicit: *Vestimentum tibi est*: sperat enim temporalem subventionem; & hoc est contra formam traditam Exod. 18. „ Provide de omni plebe viros po„ tentes, & timentes Deum, in quibus sit „ veritas, & qui oderunt avaritiam; & con„ stitue ex eis tribunos, & centuriones.... „ qui iudicent populum omni tempore. " Sed iniunctio periculosa: unde dicit: *Princeps esto noster; ruina autem hæc*, idest periculum, *sub manu tua*, idest sub custodia tua, & defensione tua. III. Reg. 20. „ Custodi virum istum, „ qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro a„ nima eius. " *Respondebit*. Hic ponitur recusatio electi: & primo ponitur † al. & ponitur † rationabilis excusatio; secundo concluditur officii refutatio, ibi, *Nolite constituere me Principem populi*. In excusatione prætendit tria; scilicet impotentiam ad repellendum nociva: *Non sum medicus*, scilicet ut possim mederi miseriis vestris. Hier. 8. „ Numquid resina „ non est † al. resina est † in Galaad, aut me„ dicus non est ibi? " scilicet ad supplendum defectum; & propter hoc dicit: *Et in domo mea non est panis*, quo suppleam defectum famis vestræ. Tren. 4. „ Parvuli petierunt pa„ nem, & non erat qui frangeret eis. " Ad fovendum, vel conservandum nutrimentum; & ideo dicit: *Nec vestimentum*, quo conservatur calor. Prov. ult. „ Non timebit domui suæ a „ frigoribus nivis. Omnes enim domestici eius „ vestiti sunt duplicibus. " *Nolite me constituere Principem populi*. Hic concluditur officii refutatio. Iudicum 9. „ Numquid possum deserere pin„ guedinem meam, qua dii utuntur, & ho„ mines? " Ubi ponitur triplex ratio; scilicet impedimentum devotæ contemplationis; dulcis affectionis: infra (ibidem) „ Numquid „ possum deserere dulcedinem meam? " & spiritualis exultationis: (ibidem) „ Numquid „ possum deserere vinum meum, quod læti„ ficat Deum & homines, & inter cetera „ ligna promoveri? "

(b) Hic ponit causas dictæ renuntiationis: & primo ponit causam proximam, scilicet pœnam universalis ruinæ: unde dicitur ex parte prophetæ: Ideo recusabit, *enim*, idest quia, *ruit Hierusalem*, idest ipsa civitas, *& Iudas*, ipsa provincia, *concidit*, per pœnam a sua integritate. Infra 23. *In captivitatem transduxerunt robustos eius*, *suffoderunt domos eius*, *posuerunt eam in ruinam*. Secundo ponit causam remotam scilicet culpam. Et dividitur in partes tres. In prima aggravat culpam; in secunda contra culpam ordinat pœnam, ibi, *Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala*; tertio ostendit punientis iustitiam, ibi, *Dicite iusto quoniam bene*. Peccatum aggravat ex tribus. Ex peccati specie, quia blasphemant in Deum: unde dicit: Ideo concidit, *quia lingua eorum contra Dominum*. Infra 57. *Super quem lusistis, super quem dilatastis os, & eiecistis linguam*? Secundo ex peccati novitate: unde dicit: *Adinventiones eorum contra Dominum*. Oseæ 7. „ Nunc circumdederunt eos „ adinventiones suæ, coram facie mea factæ „ sunt. " Tertio ex peccati publicatione: unde dicit: *Agnitio vultus eorum*; & hoc quia peccatum suum a vultu agnitum aliis fecerunt. *Respondebit eis*, in pœnam quantum ad gestus. Et quantum ad peccati commenda-

dationem dicit: *Et peccatum suum quasi Sodoma prędicaverunt*. Hier. 2. „ Frons meretricis facta est tibi † al. sibi, † & noluisti erubescere." Aliter exponitur in Gloss. *Agnitio vultus eorum*, idest cognitio suorum peccatorum, quam in intellectu habebunt, quia in vultu sunt sensus, *respondebit eis*, quærentibus quare puniuntur. Vel aliter. *Agnitio vultus eorum*, idest remorsus conscientiæ, *respondebit eis*, sicut pœna. Et mystice hoc refertur ad peccatum quo Christum videntes cognoscere noluerunt, de quo conscientia redarguet eos, secundum quod dicit Glo. Et quia iustitia Dei non finit tam gravia mala inulta, ideo *væ animæ eorum*, non solum corpori: *quoniam reddita sunt eis mala*, scilicet in Dei præscientia; vel præteritum ponitur pro futuro. Et ne putetur pœna omnes involvere, subiungitur Dei iustitia in discretione bonorum a malis: & circa hoc duo facit. Primo ponit remunerationem bonorum, dicens, *Dicite iusto*, cuicumque, *quoniam bene* erit ei, cum alii damnabuntur, *quoniam fructum*, idest mercedem *adinventionum suarum comedet*, quasi fructum capiens bonorum excogitatorum. Sicut enim mali sunt soliciti ad inveniendum modos quibus peccatur, ita & boni sunt soliciti ut adinveniant qualiter Deo placere possint. I. Cor. 7. „ Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo." Psalm. 127. „ Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es." Secundo ponit punitionem malorum, dicens, *Væ impio in malum*, idest † al. ideo † pro malo quod sibi imminet. *Retributio manuum eius fiet ei*. Psal. 9. „ In operibus manuum suarum comprehensus est peccator." *Populum meum*. Hic arguitur oppressio populi, secundum quod est peccatum hominis opprimentis. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur oppressionis vitium; in secunda reducitur pœnæ iudicium, ibi, *Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicandos populos*. Tripliciter autem quidam opprimebant populum. Primo opprimebant Principes per violentiam rapiendo; & quantum ad hoc dicit: *Populum meum expoliaverunt*, bonis suis. Ezech. 22. „ Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter; egenum, & pauperem affligebant." Secundo mulieres, trahendo ad concupiscentiam, & etiam ad idolatriam; sicut de Salomone dicitur 3. Reg. 3. & quantum ad hoc dicit: *Mulieres eorum dominatæ sunt eis*. Eccli. 9. „ Ne des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua." Tertio prophetæ decipiendo per astutiam adulationis; & quantum ad hoc dicit, *Popule meus*; quasi dicat: Per prophetas consueveram vobis loqui; sed quia illi mendaces sunt, per me vobis loquar, ne videatur non debere credi, quod propheta sit contra prophetam. *Decipiunt*, promittendo securitatem, *Dissipant*, præbendo occasionem culpæ. Mich. 3. „ Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem." Hier. 14. „ Prophetæ dicunt eis: Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis; pacem veram dabit vobis in loco isto." *Stat ad iudicandum*. Hic inducitur iudicium ad puniendum oppressores; & dividitur in partes duas: & primo ponitur iudicium contra oppressores Principes; in secunda contra mulieres, ibi, *Et dixit Dominus*. Pseudoprophetæ ad spoliandum populum decipiebant; & ideo habent idem iudicium cum Principibus. Ezech. 13. „ Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen † al. frumentum † panis." Circa primum tria facit. Primo inducitur iudex: unde dicit, *Stat ad iudicandum*. Mich. 4. „ Iudicabit populos multos." Dan. 7. „ Iudicium sedit, & libri aperti sunt." Secundo inducuntur rei: unde dicit: *Dominus ad iudicandum veniet cum senibus*, scilicet sacerdotibus, & Principibus, Regibus, & ducibus. Ezech. 34. „ Ego iudicabo inter pecus & pecus, & inter arietem & hircum." Tertio ponitur causa: & primo inducitur accusatio actoris, cum dicit, *Vos depasti estis*: Mich. 3. „ Comederunt carnes populi mei:" secundo ponitur increpatio iudicis, cum dicit: *Quare atteritis*, affligendo, *& facies pauperum commolitis*, attenuando? Amos 4. „ Calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes." Ipse enim Deus erit actor, & iudex.

Notandum super illo verbo, *Dicite iusto quoniam fructum adinventionum suarum comedet*, quod est fructus iusti primo quem reddit; & hic est triplex: scilicet fructus suæ operationis. Ioan. 15. „ Eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat." Suæ prædicationis. Heb. ult. „ Offeramus hostiam laudis Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini eius." Suæ confessionis. † Deest forte aliquid. † Secundo quem percipit; & hic est etiam triplex; scilicet fructus remissionis culpæ. Infra 27. *Dimittetur domui Iacob iniquitas. Et iste est omnis fructus ut auferatur peccatum eius*. Participationis gratia. Gal. 5. „ Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, &c." Contemplationis sapientia. Prov. 3. „ Melior est acquisitio eius negotiatione auri, & argenti primi, & purissimi fructus eius." Tertio quem quærit. In fruitione Dei. Can. 2. „ Fructus eius dulcis gutturi meo." In societate

te cælestis chori. Ezech. 36. „ Montes Israel „ ramos vestros germinetis, & fructum ve- „ strum afferatis populo Israel. " In perceptione divini doni. Can. 4. „ Emissiones tuæ „ paradisus malorum puoicorum cum pomo- „ rum fructibus. "

(c) Hic ponitur divinum iudicium contra mulieres: & primo aperitur culpa; secundo prædicitur pœna, ibi, *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion*. Prima dividitur in duas. In prima arguit eas de superbia; in secunda de lascivia, ibi, *Et nutibus oculorum ibant*. Circa primum duo facit. In prima arguit superbiam in corde, cum dicit: *Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion*, in superbiam. Psal. 130. „ Domine, non est exaltatum cor meum. " Secundo arguit superbiæ signum in corpore, *Ambulaverunt extento collo*, quod signum superbiæ est. Iob 15. „ Cucurrit adversus eum „ erecto collo, & pinguis cervice armatus „ est. " *Et nutibus*. Hic arguit lasciviam earum in quatuor, quibus homines ad concupiscentiam provocabant. Primo in ipso visu: unde dicit, *Et nutibus*. Proverb. 6. „ Non „ concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, „ ne capiaris nutibus eius. " Secundo lusu, &c. *Et plaudebant*, Glossa, ludendo. Eccli. 9. „ Cum saltatrice ne assiduus sis..... ne „ forte pereas in efficacia eius. " Tertio in incessu † al. excessu, † *Et ambulaverunt erecto collo*. Prov. 7. „ Garrula quietis impatiens, „ nec valens in domo consistere pedibus suis. " Quarto, lascivo ornatu, *Composito gradu*. Glo. „ Ornatæ de rapina pauperum. " Prover. 7. „ Ecce occurrit illi mulier ornatu meretri- „ cio præparata ad capiendas animas. " *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion*. Hic comminatur pœnam: & primo quantum ad ablationem ornamentorum; secundo quantum ad solatium virorum, ibi, *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent*. Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornamenta quæ sunt signa ineptæ lætitiæ, & lasciviæ; in secunda recompensat signa tristitiæ, & miseriæ, ibi, *Et erit pro suavi odore fœtor*. Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornatum naturalem capillorum; secundo artificialem, ibi, *In die illa*. Dicit ergo primo, *Decalvabit*, quantum ad capillos veros. Infra 11. „ In cunctis capitibus eius erit calvitium. " *Nudabit*, quantum ad capillos adulteros, qui sunt sicut indumenta. Deut. 32. „ De capti- „ vitate nudati inimicorum capitis. " *In die illa*. Hic aufert ab eis ornamenta artificialia: & primo ea quæ pertinent ad ornatum membrorum; secundo ea quæ pertinent ad cultum ornamentorum, ibi, *Acus, & specula, & syndones, & vittas, & theristra*. Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad ornatum partium; secundo ea quæ pertinent ad ornatum totius, ibi, *Et mutatoria, & palliola, & linteamina*. Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad corporis membra; secundo ea quæ specialiter ad sensus organa, ibi, *Olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes*. Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad inferiores partes corporis; secundo quæ specialiter ad membra capitis, ibi, *Et vittas, & theristra*. Dicit ergo primo quantum ad pedes, *Ornamentum calceamentorum*, quæcumque, & specialiter *lunulas*, idest quasdam picturas factas in calceamentis de corio deaurato. Cant. 7. „ Quam pulchri „ sunt pedes tui in calceamentis, filia Prin- „ cipis! " Secundo quantum ad collum, *Torques*, idest quædam ornamenta colli usque ad pectus pendentia in honorem victoriæ data. Proverb. 1. „ Ut addatur gratia capiti „ tuo, & torques collo tuo. " Tertio quantum ad pectus dicit, *Monilia*, quælibet ornamenta, sed specialiter fibulæ, quibus munitur pectus, ne vestes aperiantur. Cant. 7. „ Iunduræ feminum tuorum sicut monilia quæ „ fabricata sunt manu artificis. " Quarto quantum ad brachia dicit, *Armillas*, ornamenta brachiorum ab armo dicta. Exod. 32. „ Viri cum mulieribus præbuerunt armillas „ ..... ad faciendum opus tabernaculi testi- „ monii. " *Et mitras*. Hic ponit ornamenta capitis: & primo quantum ad verticem, *Mitras*, ornamenta capitis ad modum coronæ. Iudith 10. „ Imposuit mitram super caput „ suum, discriminato crine capitis sui. " Secundo quantum ad capillos dicit, *Discriminalia*, instrumenta quædam de argento, vel auro in modum acuti fusti facta, quibus mulieres dividunt capillos suos ante frontem, sicut dictum est Iudith eodem: „ Discriminavit cri- „ nem capitis sui. " Tertio quantum ad collum tangit duo. Primo *periscelidas*, a *peri*, quod est circum, & *thelon*, quod est membrum, quasi ornatus circa membrum. Haymo dicit, quod † al. & quod † fit ex auro ad similitudinem armillarum, & ponitur circa collum. Glossa dicit, quod super pedes † forte, quod sunt pelles † similes armillis. Alii dicunt, quod sunt quidam ornatus positi circa extremitates vestium, sicut auri frigia, vel pelles aliquæ, vel aliud huiusmodi. Et hoc potest stare cum utroque prædictorum: quia sic sunt & circa collum, & circa pedes. Vestes enim habent talia & in caputiis, & in fimbriis inferioribus, & sic ornant collum mediate. Numer. 31. „ Ob hanc causam of- „ ferimus in donariis Domini singuli quod in „ pre-

„ præda auri potuimus invenire, periscelidas, „ & armillas, & anulos. " Secundo ponit ornamenta colli immediata, cum dicit, *Murænulas*, scilicet quædam catenæ virgulis aureis & argenteis vermiculatæ in modum murænæ, quæ ponuntur circa collum. Cant. 1. „ Muræuulas aureas faciemus tibi, vermicu„ latas argento. " Et quia collum est medium inter caput & corpus, ornatus eius in utrumque redundat; & ideo cum utroque ponitur. *Et olfactoriola*. Hic ponitur ea quæ pertinent ad organa sensus, & primo quantum ad olfactum. *Olfactoriola*, quædam pixides in quibus ponebant muscum, & huiusmodi, vel etiam quædam vasa, sicut poma de argento facta, perforata ad modum thuribuli, in quibus ponitur ignis, & aliquid odoriferum. Cant. 1. „ Curremus in odorem unguentorum tuo„ rum. " Secundo quantum ad audirum, *Inaures*, idest quidam circuli aurei, vel argentei, qui apponuntur in auribus mulierum ad hoc perforatis. Osee 2. „ Ornabatur inaure sua, & „ monili suo, & ibat post amatores suos. " Tertio quantum ad tactum, qui maxime viget † al. urget † in digitis, *Anulos*. Num. 31. auctoritate inducta superius: " Ob hanc „ causam offerimus anulos, &c. " Quarto quantum ad visum, *Gemmas in fronte*, quibus ornabantur mulieres AEgyptiæ. Exod. 25. „ Accipietis lapides onychinos, & gemmas ad „ ornandum ephod, ac rationale. " De gustu non facit mentionem, quia instrumentum eius interius est, & non ornatur. *Et mutatoria*. Hic ponit ornamenta pertinentia ad totum corpus; & primo ad induendum; & sic dicit, *Mutatoria*, idest diversa vestimentorum paria. Zach. 3. „ Indui te mutatoriis; & di„ xit, Ponite cydarim. " Secundo ad operiendum; & sic dicit, *Pallia*. Gen. 24. „ At „ illa tollens cito pallium, cooperuit se. " Tertio ad iacendum; & sic dicit, *Linteamina*. Ioan. 20. „ Venit Petrus, & introivit in „ monumentum, & vidit linteamina posita. " *Et acus*. Hic ponit ea quæ pertinent ad cultum ornamentorum; & primo ad componendum. *Acus*. Matth. 19. „ Facilius est camelum in„ trare per foramen acus, quam divitem in„ trare in Regnum Dei. " Secundo ad discernendum, *Et specula*, quibus mulieres discernunt utrum sint bene ornatæ. Exod. 38. „ Fecit & labrum æneum cum basi sua de „ speculis mulierum, quæ excubabant ante „ ostium tabernaculi & atrium. " Tertio ad ornamenta operiendum; & primo ad operiendum humerorum ornamenta, *Et syndones*, subtilia velamina quibus operiuntur humeri, sicut fit in Campania a mulieribus. Proverb. ultim. „ Sindonem fecit, & vendidit, & cin„ gulum tradidit Chananæo. " Secundo ad operiendum ornamenta capitis, *Vittas*, idest pepla. Vel melius dicendum, quod dicunrur ligamenta, quibus mulieres ligant capillos suos ad modum retis facti; & sic accipitur Exod. 24. „ Colligabisque eam virta hyacinthina, " scilicet laminam de auro purissimo, ubi scriptum erat nomen sanctum † al. secundum † Domini. Tertio ad operimentum totius corporis dicit, *Theristra*. Glos. „ Vestis mulie„ bris tenuissima, & visu pervia, æstati ido„ nea, & inde nominatur. " Theria enim idest æstas. Et præcipue consueverunt huiusmodi portare mulieres super serica vestimenta. Gen. 38. „ Depositis viduitatis vestibus, „ assumpsit theristrum. " De pluribus horum dicitur Ezech. 16. „ Vestivi te discoloribus, „ calceavi te hyacintho, & cinxi te bysso, „ & indui te subtilibus ..... & dedi armil„ las in manibus tuis, & torquem circa col„ lum tuum, & dedi inaures super os tuum, „ & circulos in auribus tuis, & coronam „ decoris in capite tuo. " *Et erit pro zona funiculus, & pro suavi odore fœtor, & pro crispanti crine calvitium, & pro fascia pectorali cilicium*. Hic sublatis ornamentis lasciviæ, cominatur cultum miseriæ: & primo quantum ad id quod est extra, dicit: *Et erit pro suavi odore fœtor*: odor enim ab extra est. Ioel 2. „ Ascender fœtor eius, & ascendet putredo, „ quia superbe egit. " Secundo quantum ad id quod est circa, dicit, *Pro zona funiculus*. Iob 12. „ Balteum Regum dissolvet, & præ„ cinget fune renes eorum. " Tertio quan„ tum ad id quod est supra, dicit, *Pro crispanti crine calvitium*. Quarto quantum ad id quod est intra: *Pro fascia pectorali*, qua constringuntur ubera, idest comprimuntur, ne ex magnitudine sua turpitudinem ingerant. *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent*. Hic aufert eis virorum solatium quantum ad quatuor. Delectantur mulieres in virorum pulchritudine; & quantum ad hoc dicit: *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent*. Tren. 4. „ Candidiores Nazaræi eius nive, nitidiores „ lacte, rubicundiores ebore antiquo, sap„ phyro pulchriores. " Secundo in fortitudine; & quantum ad hoc dicit, *Et fortes*. Infra 23. *In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam*. Tertio in dignitate; & quantum ad hoc dicit: *Et mærebunt*, scilicet interius, *&* *lugebunt*, scilicet exterius, *porta eius*, idest iudices sedentes in portis. Tren. 2. „ De„ structæ sunt in terra portæ eius; & per„ didit, & contrivit vectes eius, Regem e„ ius, & Principes eius, in gentibus. " Quarto delectantur in virorum iucunditate; & quo-

quantum ad hoc dicit: *Et desolata in terra sedebit*. Tren. 1. „ Posuit me desolatam, tota „ die mærore confectam. “

Quæritur primo circa hoc capitulum de hoc quod dicit, *Ariolum*. Videtur secundum hoc quod inquirere futura ab ariolis sit licitum: auferre enim illicitum non est pœna, sed magis beneficium. Præterea idem videtur ex Glos. quia aliquando vera dicunt, sed a quolibet est accipienda veritas: ergo & ab ipsis. Præterea cum dæmones sint specula clarissima secundum intellectum, ut dicit Dionysius, videtur quod in his quæ pertinent ad cognitionem, ad minus non sit malum accipere; & ita divinationibus intendere erit licitum; & præcipue cum nulla cognitio sit malum, & divinatio dicat cognitionem.

Ad quod dicendum est, quod divinatio suo nomine dicit usurpationem actus divini, & hoc præcipue in cognitione futurorum quæ naturaliter cognosci non possunt. Sunt enim quædam futura quæ habent causas determinatas in natura, ex quibus necessario proveniunt, sicut eclypsis solis; & de his non est divinatio. Quædam etiam habent causas determinatas ex quibus proveniunt ut in pluribus, sicut siccitas in æstate sub cane: unde de his non est divinatio. Tales enim sunt prænosticationes medicorum de sanitate, vel morte, & nautarum de tempestate futura; nisi forte prænuntientur immobili veritate futura, quia hoc solius Dei est. Sunt etiam quædam futura quæ non habent causas determinatas in natura, & præcipue quæ fiunt ex libero arbitrio; & harum præcognitionem nullus habet nisi Deus, cui omnia sunt præsentia, propter stabilitatem suæ æternitatis, vel aliquis accipiens a Deo. Et si quidem inspiratione divina talia prædicuntur; erit prophetia, non divinatio: si autem per propriam inventionem, & deceptione propter lucrum, sicut faciunt vetulæ; dicitur divinatio, & est peccatum: tum propter mendacium, quia asserunt incerta pro veris, tum propter deceptionem, tum propter usurpationem divinitatis. Similiter dicitur divinatio si fiant consilio dæmonum qualitercumque; qui quidem possunt aliqua futura prædicere, vel quorum ipsi sunt causa, vel quæ ipsi sciunt per revelationem bonorum Angelorum, vel præsciunt naturali cognitione in his quæ habent causas determinatas in natura; latentes tamen nobis, & notas eis, tum propter perspicacitatem intelligentiæ, tum propter experimentum longi temporis. Et tamen semper est peccatum inquirere ab eis, & apostasia a fide, ut dicit Augustinus. Et hoc propter tres rationes: primo quia quamvis vera dicant, tamen semper intentio eorum est ad fallendum; secundo quia certitudinalem cognitionem habere non possunt, nisi de his quæ per revelationem sciunt; tertio quia non possumus simul esse participes donorum Dei, & diaboli. Et hæc inter omnes præcipua est. Et quamvis beneficium simpliciter sit auferre talia; tamen pœna est illis qui talia sequuntur, quia est contrarium voluntati eorum.

Deinde quæritur de ludis chorealibus utrum sine peccato exerceri possint, propter illud quod dicit, *Et plaudebant*: arguit enim hoc tamquam peccatum.

Ad quod dicendum, quod ludus secundum se non est malus; aliter in ludis non esset virtus quæ dicitur eutrapelia; sed secundum quod ordinatur diverso fine, & vestitur diversis circumstantiis, potest esse actus virtutis & vitii. Quia enim impossibile est semper agere in vita activa, & contemplativa; ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur, & ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis, & poterit esse meritorius, si gratia informetur. Istæ autem circumstantiæ videntur in ludo choreali observandæ: ut non sit persona indecens, sicut clericus, vel religiosus: ut sit tempore lætitiæ, ut liberationis gratia, vel in nuptiis, & huiusmodi: ut fiat cum honestis personis, & cum honesto cantu, & quod gestus non sint nimis lascivi, & si qua huiusmodi sunt. Si autem fiant ad provocandum lasciviam, & secundum alias circumstantias, constat quod actus vitiosus erit.

Deinde quæritur de ornatu mulierum, utrum sit licitum mulieribus ornare se. Et videtur quod, non per hoc quod hic dicitur, & I. ad Timoth. 2. „ Non in tortis „ crinibus, aut auro, & argento, aut mar„ garitis, vel veste pretiosa; sed quod decet „ mulieres, promittentes pietatem per ope„ ra bona. “

Et dicendum, quod ornatus mensurandus est ad modum & mensuram personæ, & intentionem. Si enim mulieres portent ornamenta decentia, secundum statum, & dignitatem suam; & moderate se habeant in factis suis secundum consuetudinem patriæ: erit actus virtutis modestiæ, quæ modum ponit in incessu, statu, habitu, & omnibus motibus exterioribus; & poterit esse meritorius, si sit cum gratia. Similiter si faciat ut placeat decenter viro suo, quem habet, vel quem accipere debet, & ut ab aliis mulieribus retrahatur. Si autem habeant ornamenta pretiosiora quam deceat ipsas; erit arrogantia, vel quid deformatum vitio luxuriæ, si faciat ad provocandum ad concupiscentiam sui.

CAPUT IV.

(a) ET apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur; tantummodo invocetur nomen tuum super nos: aufer opprobrium nostrum.

(b) In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terrae sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israel. Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem; si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem laverit de medio eius in spiritu iudicii, & spiritu ardoris. Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & ubi invocatus est, nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis in nocte. Super omnem enim gloriam protectio, & tabernaculum erit in umbraculum diei ab aestu, & in securitatem, & absconsionem a turbine, & a pluvia.

(a) POstquam arguit calumniam opprimentium io cap. 2. & 3. in hoc capitulo Propheta ponit consolationem oppressorum; & dividitur in duas partes. In prima consolatur eos contra oppressionem mulierum; in secunda contra oppressionem tyrannorum, ibi, *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria*. Solent autem mulieres in tribus molestae esse viris; scilicet in contemptu virorum; & quantum ad hoc dicit: *Et apprehendent septem mulieres*: quod ad litteram exponit Glossa, quia potuit esse quod post captivitatem interfectis viris multis, mulieres remanserunt plures, ita quod septem quaererent unum virum. Iosra 13. *Pretiosior erit vir auro, & ho: o mundo obrizo*. Secundo consueverunt esse molestae in superfluo victu, & vestitu; & quantum ad hoc dicit: *Panem nostrum comedemus*; quasi dicat: Non oportebit quod det eis expensas. Proverb. ult. „ Facta „ est quasi navis institoris, de longe portans „ panem suum. Quaesivit lanam, & linum, „ & operata est consilio maouum suarum. " Tertio sunt molestae in superbiae fastu; & quantum ad hoc dicit: *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos*, ut dicamur tuae uxores: *aufer opprobrium nostrum*, sterilitatis. Deuteron. 7. „ Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam io „ gregibus tuis. "

Sed ex hoc videtur quod sit licitum habere plures uxores, quia domus numquam consolabitur per illicitum. Praeterea. Omne peccatum est innaturale; sed habere unum virum plures uxores est naturale, quia unus potest fecundare plures.

Ad quod dicendum, quod, sicut dicit Philosophus, iunctio maris & feminae in homioibus non est tantum propter generationem, sicut in brutis, sed etiam ad commodum vitae: unde maris & feminae sunt diversae operationes, in quibus auxiliantur sibi invicem. Secuodum ergo quod aliquid diversimode ordinatur ad hos fines, secundum hoc diversimode dicitur naturale, vel innaturale. Id enim quod nullo modo potest stare cum fine dicto, est omnino innaturale, & oumquam potest esse bonum, sicut vitium sodomiticum; & sicut hic, quod una mulier habeat plures viros, quia una non fecundatur a pluribus; & quantum ad vitam civilem, quia una non regitur a pluribus; sed e contra. Aliquid autem † al. omittitur, autem † potest se habere ad dictum finem indifferenter quantum in se est; & hoc potest determinari diversis temporibus diversimode, secundum diversos casus, per legislatorem; & erit iustum positivum, sicut de gradibus consaoguinitatis. Aliquid autem est per quod aliquis potest consequi finem, tamen est impeditivum finis, ut in pluribus. Et hoc † al. & hoc quod † de se est innaturale; sed potest esse licitum secundum dispensationem legislatoris attendentis speciales casus; & huiusmodi est quod unus habeat plures: potest enim unus plures regere secundum vitam civilem, & unus plures fecundare. Sed tameo aliquod impedimentum praestat generationi, cum oporteat semen viri esse digestum; & hoc non potest fieri in frequenter coeuntibus: propter quod freqeoter tales steriles sunt. Et adhuc magis impedit communem vitam, quia perfecta amicitia, qualis est inter virum & mulierem uxorem, propter quam etiam homo patrem & matrem derelinquit (Genes. 2.) non potest esse ad multas.

(b) Hic promittit exaltationem contra tyrannorum oppressiones: & primo quantum ad prosperitatem in temporalibus; secundo quantum ad sanctitatem in spiritualibus, ibi, *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion*; tertio quantum ad securitatem ab hostibus, ibi, *Et crea-*

creabit Dominus super omnem locum montis Sion. Promittit autem prosperitatem in tribus. Primo quantum ad honorem hominum, cum dicit, *In die illa*, idest post redditum de captivitate, *erit germen Domini*, idest filii Iuda, de quibus infra 5. „ Viri Iuda germen delectabile „ eius: " *in magnificentia*, quantum ad magna quæ facient, & præcipue tempore Machabæorum, *& gloria*, quantum ad honorem quem recipient. I. Machabæorum 15. „ Vidit „ gloriam Simonis, & claritatem in auro, „ & argento, & apparatum copiosum; & „ obstupuit. " Secundo quantum ad abundantiam fructuum: *Et fructus terræ sublimis*, idest terræ nascentia in abundantia. Amos ulti. „ Comprehendet arator messorem suum, & „ calcator uvæ mittentem semen, & stilla„ bunt montes dulcedinem. " Ps. 84. „ Terra „ nostra dabit fructum suum. " Tertio quantum ad lætitiam cordium: *Et exultatio his qui salvati fuerint*, redeuntes de captivitate. Infra 51. „ Gaudium, & lætitia invenietur in ea, „ gratiarum actio, & vox laudis. " *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion &c.* Hic promittit sanctitatem in spiritualibus: & circa hoc tria facit. Primo promittit sanctitatis divulgatum nomen quod magis alliciebat cupidos gloriæ: unde dicit, *Et erit*, hoc quod sequitur, temporibus illis. *Omnis qui relictus fuerit in Sion*, in vita, *& residuus in Hierusalem*, cunctorum † al. victorum † voce *sanctus vocabitur*. Infra 61. *Vos sacerdotes Domini vocabimini, Ministri Dei nostri, dicetur vobis*. Infra 6. *Semen sanctorum erit id quod steterit in ea*. Secundo ponit sanctificatorum signum: *Omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*; idest, omnis cuius vitæ, & generationis processio a parentibus scripta est in annalibus, secundum quod in Esdræ I. cap. 2. legitur de quibusdam qui usurpant sibi officium, & non est numerata genealogia eorum. Tertio sanctificationis modum: *Si abluerit Dominus*; idest, si tamen ante ablueritt † al. si tamen abluerit † *sordes*, vitiorum, *& sanguinem*, prophetarum effusum, *de medio eius*, non in angulo, in quo notatur publicitas peccati, *in spiritu iudicii*, quantum ad æquitatem pœnæ, *& in spiritu ardoris*, idest tribulationis, quantum ad acerbitatem. *Spiritu*, idest vento metaphorice, quo purgatur area. Hier. 4. „ Ventus urens † al. ve„ stros † in viis quæ sunt in deserto viæ filiæ „ † al. filii † populi mei ad ventilandum, „ & ad purgandum. " † Al. adiungitur, supple. † *Et creavit Dominus super omnem locum montis Sion*. Hic ostendit securitatem ab hostibus, & servat metaphoram: quia enim tribulationem ardori comparaverat, securitatem comparat nubi, & tabernaculo, quibus ab ardore defenditur. Et dividitur in duas partes. Primo ponit divinam protectionem sub similitudine nubis; in secunda sub similitudine tabernaculi, ibi, *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu*. Circa primum tria facit. Primo ponit protectionis rationem, *Et creavit Dominus*. Iam in sua præscientia, vel propter certitudinem prophetiæ, utitur præterito pro futuro; & dicit *Creavit*, quia ex vilissimo statu eos in tantam gloriam promovit, sicut quod creatur ex nihilo fit. *Super omnem locum montis Sion*, idest Hierusalem, quæ subiacet arci Sion, & templo, *ubi invocatus est*. Ecce ratio protectionis. Hier. 14. „ Tu autem in nobis es, Domine, & nomen „ sanctum tuum invocatum est super nos. " Secundo ponitur ipsa protectio, ibi, *Nubem*. Et ponitur secundum comparationem ad beneficium exhibitum in exitu filiorum Israel de AEgypto, de quo dicitur Exod. 13. „ Numquam defuit eis columna nubis per diem, „ nec columna ignis per noctem coram po„ pulo. " Et ideo ponit hic *nubem per diem*, quantum ad primum, *& fumum*, quantum ad secundum, propter duplex ignis beneficium; scilicet caloris contra frigus; & quantum ad hoc dicit, *Fumum*, in quo notatur flamma, quæ est fumus accensus, vel quia est effectus caloris; & splendoris contra tenebras; & quantum ad hoc dicit, *Et splendorem*. Infra 10. *Et erit lumen Israel in igne, & sanctus eius in flamma*. Tertio ponit protectionis magnitudinem, *Super omnem gloriam*: quia protectio qua proteget vos Deus, erit super omnem gloriam prius vobis præstitam quasi excedens eam. Aggei 2. „ Magna erit gloria do„ mus istius novissimæ plusquam primæ. " *Et tabernaculum*. Hic describit idem beneficium per metaphoram tabernaculi. Unde ponit ea ad quæ tabernaculum est utile: protegit enim contra solis æstum per umbram; & quantum ad hoc dicit, *In umbraculum diei ab æstu*, idest in die: secundo protegit contra tempestatis impetum præbens securitatem; & quantum ad hoc dicit, *Et in securitate a turbine*: turbo enim est ex collutatione quadam ventorum: tertio protegit contra pluviarum stillicidium per absconsionem; & quantum ad hoc dicit, *Et absconsionem a pluvia*. Et secundum hoc tertio designatur persecutio, secundum sui gradum. Infra 32. *Erit vir sicut qui absconditur † al. abscondetur † a vento, & celat se a tempestate*. Glossæ autem tangunt duplex mysterium. Quidam exponunt mulieres pro septem Ecclesiis; & secundum hoc dividitur capitulum in tres partes. Primo ponitur desponsatio; secundo sponsi exaltatio, ibi, *In die illa*;

illa ; tertio sponsæ gubernatio , ibi , *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion* . Desponsatio autem est per fidem. Oseæ 2. ,, Sponsabo te ,, mihi in fide . “ Unde tria ponit . Primo fidei communicationem. *Apprehendent* , per fidem , *septem mulieres* , septem Ecclesiæ , de quibus Apoc. 1. ,, Ioannes septem Ecclesiis quæ ,, sunt in Asia , gratia vobis , & pax: “ in quo omnes continentur secundum regulam tetragorismi, & cubi † al. in quo omnes , secundum regulam Ticonii quintam . † *Virum unum* , idest Christum. Cant. ult. ,, Apprehen- ,, dam te, & ducam in domum matris meæ, ,, & in cubiculum genitricis meæ. “ Secundo propalationem spei, quæ est de sacramento sumendo : *Panem nostrum comedemus* , corpus Christi nobis datum : Ioan. 6. ,, Panis ,, quem ego dabo , caro mea est pro mundi ,, vita : “ & quæ est de dono virtutis percipiendo: *Vestimentis nostris operiemur*, idest virtutibus . Ezech. 16. ,, Vestivi te discolori- ,, bus, & calceavi te hyacintho .... & indui ,, te subtilibus , & ornavi te ornamento . “ Tertio desiderium, sive petitionem caritatis, quæ est de consecutione Christiani nominis . *Invocetur tantummodo nomen tuum super nos* , ut a Christo dicamur Christiani . Act. 4. ,, Non ,, est nomen aliud sub cælo in quo oporteat ,, nos salvos fieri . “ Et de ablatione carminis: *Aufer opprobrium nostrum* , quod patimur a Iudæis , qui dicunt nos sine lege . Iosue 5. ,, Hodie abstuli opprobrium AEgypti a vo- ,, bis . “

Nota super illo verbo, *Panem nostrum comedemus † al. quotidianum* , † quod panis , idest corpus Christi, dat culpæ veniam . Matth. 6. ,, Panem ,, supersubstantialem da nobis hodie , & dimitte ,, nostrum nobis debita nostra . “ Dat gratiæ vitam . Ioan. 6. ,, Panis quem ego dabo , caro mea ,, est pro mundi vita . “ Confirmat ad pugnam . Psal. 103. ,, Panis cor hominis confirmat . “ Confortat ad viam . III. Reg. 19. ,, Ambulavit ,, in fortitudine cibi illius quadraginta diebus , ,, & quadraginta noctibus. Facit prægustare ipsam gloriam . Sap. 16. ,, Paratum de cælo panem ,, præstitisti illis sine labore , omne delecta- ,, mentum in se habentem , & omnis saporis ,, suavitatem . “

Secundum alias Glossas dividitur sic . In prima notatur gratiæ plenitudo ; in secunda gratiæ exaltatio , ibi , *In die illa erit germen Domini in magnificentia* ; in tertia ponitur subditorum benigna gubernatio , ibi , *Et erit , omnis qui relictus fuerit in Sion , & residuus in Hierusalem , sanctus vocabitur* . Circa primum tria facit . Primo ponitur donorum abundantia , *Septem mulieres*, septem dona Spiritus sancti , quæ dicuntur mulieres, quia per eas in Deo aliquis generatur , & nutritur . *Virum unum* , idest Christum singulariter , qui solus sine peccato. Ioan. 1. ,, Vidimus eum quasi unigenitum , ple- ,, num gratiæ , & veritatis . “ Secundo donorum sufficientia in perfecta fruitione : *Panem nostrum comedemus*, scilicet patriæ , quo fruitur perfecte Spiritus sanctus , cuius sunt dona , sicut & Filius . Ioan. 4. ,, Meus cibus ,, est ut faciam voluntatem eins qui misit me . “ In Scripturæ attestatione : *Et vestimentis nostris operiemur* , idest sermone Dei , quo dona ornantur , quia eius . Tertio donorum perfectio per Christum quantum ad collationem salutis : *Nomen tuum* , idest res nominis , scilicet salus , *invocetur super nos* , idest in illis qui ex nobis repleti sunt: quia de plenitudine e- ,, ius nos omnes accepimus gratiam pro gra- ,, tia : “ Ioan 1. Ante Christum enim dona non perducebant ad Regnum . Et quantum † al. Quarto † ad amotionem erroris: *Aufer opprobrium nostrum* , quod patimur a falsis virtutibus , quæ nostrum nomen subripiunt . Rom. 13. ,, Nox præcessit , dies autem appropin- ,, quavit . Abiiciamus ergo opera tenebra- ,, rum , & induamur arma lucis. “ Cant. 2. ,, Capite nobis vulpes parvulas quæ demo- ,, liuntur vineas . “ Vel opprobrium quod patimur in repulsione hominum , qui nos peccando repellunt . *In die illa* . Hic ponitur exaltatio : & primo quantum ad miraculorum operationem , *In magnificentia* . Exod. 15. ,, Ma- ,, gnificus in sanctitate , terribilis , atque lau- ,, dabilis , & faciens mirabilia . “ Secundo quantum ad gloriosam resurrectionem , *Et gloria* . Infra 52. *Consurge , consurge , induere fortitudine tua , Sion* . Tertio quantum ad ascensionem : *Et fructus terra* , idest filius virginis , *sublimis* . Infra 52. *Ecce servus meus intelliget , exaltabitur , & elevabitur , & sublimis erit valde*; quantum ad totius mundi venerationem; de quo Phil. 2. ,, Ut in nomine Iesu omne ge- ,, nu flectatur , cælestium , terrestrium , & in- ,, fernorum . “ *Et exultatio his qui salvati fuerint de Israel* . Infra 9. ,, Lætabuntur coram te ,, sicut qui lætantur in messe , sicut exultant ,, victores capta præda . “ *Et erit omnis* . Hic ponitur gubernatio : & primo quantum ad sanctificationem ; secundo quantum ad sanctificationis ordinem , ibi , *Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion* . Tertio ponit sanctificatorum protectionem , ibi , *Et erit Dominus &c.* Ad sanctitatem tria requiruntur . Distinctio cum fide ; & quantum ad hoc dicit : *Qui relictus* , a non credentibus electus , quasi distinctus , *in Sion* , quæ specula dicitur , quia fides videt per speculum , & in ænigmate : 1. Cor. 13. Et infra 10. *In veritate reliquia convertentur , reliquia , inquam , Iacob ad Deum fortem* .

Si

Si fuerit populus tuus, *Israel* † forte omissum fuit, *Quasi arena maris*† *reliquiæ convertentur*. Secundo tranquillitas ad pacem: *Residuus*, quasi residens, *in Hierusalem*, quæ visio pacis dicitur. Infra 52. *Hierusalem civitas sancta*. Tertio prædestinatio ad gloriam: *Omnis qui scriptus est*. Luc. 10. „ Gaudete, quia nomina „ vestra scripta sunt in cælis. " Apoc. 3. „ Non „ delebo nomen eius de libro vitæ. " *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion*. Hic ponitur ordo sanctificationis: & primo per baptismi ablutionem: *Sordes*, vitiorum actualium, *& sanguinem*, peccati originalis; vel *sordes*, venialium, *sanguinem*, mortalium. Ezech. 16. „ Lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum „ a te. " Per pœnitentiæ discretionem: *Spiritu iudicii*. I. Corinth. 11. „ Si nosmetipsos iu„ dicaremus, non utique a Domino iudicare„ mur; " sed a caritativa passione. *Spiritu ardoris*, idest caritatis suæ, qua nulla maior fuit. Ioan 15. „ Maiorem hac dilectionem ne„ mo habet, ut animam suam ponat quis pro „ amicis suis. " Matth. 26. „ Hic est sanguis „ meus novi testamenti, qui pro multis ef„ fundetur in remissionem peccatorum. " *Et creavit*. Hic ponitur protectio. Et ponit utilitatem protectionis quantum ad protectos: unde, *Super omnem*; diversitatem quantum ad protegentia, *Nubem*; & auctoritatem quantum ad affligentia: unde, *Per diem*. Sed in protectis sunt tria; scilicet eminentia contemplationis in corde, *Montem Sion*. Psal. 124. „ Qui „ confidunt in Dominn, sicut mons Sion; non „ commovebitur in æternum qui habitat in „ Hierusalem. " Laudes confessionis in ore, *Invocatus est*. Rom. 10. „ Omnis quicumque in„ vocaverit nomen Domini, salvus erit. " Honestas conversationis in opere, *Gloriam*. II. ad Corinth. 1. „ Gloria nostra hæc est testi„ monium conscientiæ nostræ. " Proteget autem per quatuor. Per speciem obumbrantem, *Nubem*. Luc. 1. „ Virtus Altissimi ob„ umbrabit tibi. " Per compunctionem humiliantem, *Fumum*. Ioel. 2. „ Dabo prodigia „ in cælo, & in terra, sanguinem, & ignem, „ & vaporem fumi. " Per veritatem illuminantem, *Splendorem*. Luc. 2. „ Lumen ad reve„ lationem gentium, & gloriam plebis tuæ, „ Israel. " Per Ecclesiam viventem, *Tabernaculum*. Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum „ hominibus, & habitabit cum eis. " Adversantia sunt tria. Prosperitas elevans, *Diem*. Adversitas constantiam frangens, *Nocte*. Psal. 120. „ Per diem sol non uret te, neque luna „ per noctem. " Persecutio affligens, *Æstu*, per afflictionem. Apoc. 16. „ Et quartus An„ gelus effudit phialam suam in solem. " Et sequitur: „ Et datum est illi æstu affligere „ hominibus, & igni. " *Turbine*, per impetum. Infra 21. „ Sicut turbines ab Africo ve„ niunt de deserto, veniet † al. venit † de terra „ horribili. " *A pluvia*, propter multitudinem. Matth. 7. „ Descendit pluvia, venerunt „ flumina, & flaverunt venti, & irruerunt „ in domum illam; & cecidit. "

CAPUT V.

(a) CAntabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepivit eam, & lapides elegit ex ea, & plantavit vineam electam; & ædificavit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. Et expectavit ut faceret uvas, & fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Hierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius; & erit in direptionem. Diruam maceriam eius; & erit in conculcationem; & ponam eam desertam. Non putabitur, & non fodietur; & ascendent super eam vepres, & spinæ; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vinea autem Domini exercituum domus Israel est, & viri Iuda germen eius delectabile. Et expectavi ut faceret iudicium, & ecce iniquitas; & iustitiam, & ecce clamor. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes, & pulchræ, & absque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient lagunculam unam, & triginta modii sementis facient modios tres.

(b) Væ

(b) Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis vestris; & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam; & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino. Et descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosique eius ad eum. Et incurvabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur. Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus sanctus sanctificabitur in iustitia. Et pascentur agni iuxta ordinem suum, & deserta in ubertatem versa advenæ comedent. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. Qui dicitis: Festinet, & cito veniat opus eius, ut videamus; & appropiet: veniat consilium Sancti Israel, & sciemus illud.

(c) Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem: qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Propter hoc, sicut devorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit; sic radix eorum quasi favilla erit, & germen eorum ut pulvis ascendet. Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium Sancti Israel blasphemaverunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum super eum, & percussit eum. Et conturbati sunt montes; & facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum.

(d) In his omnibus non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta. Et elevabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ; & ecce festinus velociter veniet. Non est deficiens, neque laborans in eo; non dormitabit, neque dormiet, neque solvetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti. Ungulæ equorum eius ut silex, & rotæ eius quasi impetus tempestatis. Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum; & frendet, & tenebit prædam, & amplexabitur; & non erit qui eruat; & sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris. Aspiciemus in terram; & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius.

(a) Hic arguit ergo peccatum duarum tribuum, quod committebant in abusu rerum, sub quadam metaphora: & dividitur in duas partes. In prima ponitur metaphora; in secunda exponitur: *Vinea enim Domini exercituum domus Israel est*. Circa primum duo facit. Primo ponit titulum dicens, *Cantabo*; idest, alte & aperte pronuntiabo: infra 40. „ Exalta in fortitudine vocem tuam: " *dilecto meo*, idest populo Iudæorum, *canticum patruelis mei*, idest filii patrui, *vineæ suæ*, idest quod fecit de vinea sua. Aliquando enim prophetæ ex istis rebus gestis assumunt similitudines ad suas prophetias, sicut patet Hier. 32. de venditione agri. „ Ecce Hananael filius „ Sellum patruelis tuus venit ad te dicens: „ Eme tu agrum meum qui est in Anatoth, „ tibi enim competit ex propinquitate ut e- „ mas. " Ita etiam potuit contingere quod ad litteram aliquis patruelis suus composuerit simile carmen de vinea sua. Vel aliter. *Cantabo canticum dilecto*, scilicet Deo, idest opera ipsius ad vineam suam. Vel *dilecto*, scilicet Deo, *canticum patruelis*, idest de patruele meo, scilicet populo Iudæorum, quia ex eisdem parentibus descendimus, *vineæ suæ*, idest quia patruelis est vinea dilecti Dei. Vel mystice, *patruelis*, idest Christi, qui ex eadem gente est mecum, *vineæ suæ*, idest qui conqueritur de vinea sua, idest synagoga, quæ sibi amaros fructus in passione attulit. Et nota, quod canticum proprie exultationis est. Unde hic improprie canticum dicitur, cum sit mæroris. Tale canticum cantavit David de morte Saulis. II. Reg. 1. „ Incliti tui, Israel, super „ montes tuos interfecti sunt. Quomodo ce- „ ciderunt fortes Israel? .... Montes Gel- „ boe, nec ros, nec pluvia veniant super vos. " Ezech. 32. „ Cane carmen lugubre. " Secundo ibi, *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei*, ponit ipsum canticum, quod continet metaphoram: in quo tria ponuntur. Primo

mo causæ recitatio; secundo iudicii interrogatio, ibi, *Nunc ergo habitatores Hierusalem*; tertio sententiæ prolatio, ibi, *Nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ*. Circa primum duo ponit. Primo ex parte conquerentis diligentiam cultus; secundo ex parte vineæ malitiam fructus, ibi, *Et expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas*. Diligentia autem cultus ostenditur ex tribus. In loci præparatione; in palmitum electione, *Et plantavit*; & in sumptuosa ædificatione, ibi, *Et ædificavit turrim in medio eius*. Præparatio loci primo describitur tripliciter. Primo quantum ad loci pinguedinem: unde dicit: *Vinea*, de qua Ps. 79. „ Vineam de „ AEgypto transtulisti, eiecisti gentes, & „ plantasti eam: " *facta est dilecto meo*, idest Deo acquisitive, vel a Deo, *in cornu*, idest in loco eminenti, in quo notatur montuositas terræ ad constitutionem bonæ vineæ, propter hoc quod respicitur a sole, *filio olei*, idest adeo pingui quod sufficeret ad multitudinem olei. Proprietas hebraici sermonis est ut quilibet illius rei dicatur esse filius in quo abundat, sicut dicitur 1. Reg. 26. „ Vivit „ Dominus, quod filii mortis estis. " Et in hoc designatur bonitas terræ quæ fuit Iudæis data; de qua Ezech. 20. „ Levavi manum „ meam pro eis, ut educerem eos de terra „ AEgypti in terram quam provideram eis „ fluentem lacte, & melle, quæ est egregia „ inter omnes terras. " Secundo ponitur præparationis diligentia quantum ad loci mutationem † forte, tutationem: † unde dicit, *Sepivit eam*. Oseç 2. „ Sepiam viam tuam „ spinis: " in quo significatur custodia Angelorum, & bonorum virorum. Tertio quantum ad purgationem: *Lapides elegit*, idest diligenter collegit, *ex ea*. Psalm. 79. „ Eiecis„ sti gentes, & plantasti eam. " Quantum ad electionem palmitum dicitur: *Et plantavit eam electam*, idest ex electis palmitibus: unde alia translatio habet, *Vinea soreth*, quod est nobilissimum genus vitis, in quo significatur bonitas patrum. Hier. 2. „ Ego te plantavi vi„ neam electam, omne semen verum. " Quantum ad sumptum ædificii, quod pertinet ad defensionem, dicit: *AEdificavit in medio eius turrim*, in quo denotatur regia dignitas. Ezech. 16. „ Decora facta es vehementer nimis, & pro„ fecisti in regnum. " Can. 4. „ Turris Da„ vid ædificata est cum propugnaculis. " Vel templum, secundum alios. Usus turris est † al. omittitur, est † ad conservationem fructus, & prospiciendum ad custodiam. Quantum ad fructus collectionem dicit: *Torcular extruxit in ea*. Prover. 9. „ Implebuntur hor„ rea tua saturitate, & vino torcularia red„ undabunt; in quo notatur altare holocaustorum per effusionem sanguinis. *Et expectavit ut faceret*. Hic ponitur malitia fructus: unde dicit: *Et expectavit*, secundum ordinem beneficiorum, *ut faceret uvas*, fructum bonorum operum, *& fecit labruscas*, idest uvas sylvestres, ab hoc dictas † al. dictæ, † quia in labiis viarum nascuntur, scilicet sepibus; in quo amaritudo vitiorum notatur. Hierem. 2. „ Quomodo conversa es mihi in pravum vi„ nea aliena? " Mich. 7. „ Qui optimus est „ in eis, quasi paliurus, & qui rectus, qua„ si spina de sepe. " *Nunc ergo habitatores Hierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam*. Hic ponitur interrogatio iudicii; & circa hoc duo facit. Primo interpellat iudices dicens: Ergo quia feci quod debui, *nunc*, audita ratione mea, *iudicate inter me & vineam meam*. Oseç 2. „ Iudicate ma„ trem vestram, iudicate: quoniam non ipsa „ uxor mea, & ego non vir eius. " Simile iudicium quærebatur a David de se quasi de alio 2. Reg. 12. super peccato commisso ab eo, circa scilicet adulterium, & homicidium Uriæ Ethæi. Secundo quærit iudicium; & duo quærit. Primo utrum peccaverit ex negligentia: unde dicit: *Quid ultra*, super dicta, *facere debui*? Michææ 6. „ Popule meus, „ quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? „ Responde mihi. " Secundo utrum peccaverit in cultura vineæ ex superflua cura: unde dicit: An forte videor fecisse contra debitum quod *expectavi*, bene colendo, *ut faceret uvas, & fecit labruscas*? quasi dicat: In hoc videor potius superfluus quod vineæ meæ tantam culturam adhibui. Infra 26. *Domine, indulsisti genti. Numquid glorificatus es*? Et 48. *Transgressorem ex ventre vocavi te propter nomen meum*. Hier. 11. „ Ad vocem loquelæ, grandis exarsit „ ignis in ea, & combusta sunt fructeta eius. "

Nota super illo verbo, *Vinea facta est dilecto*, quod est vinea multiplex. Primo carnalis concupiscentiæ. Deuteron. 32. „ De „ vinea Sodomorum vinum eorum, & de sub„ urbanis Gomorrhæ. " Et huius est primo vinum iræ. Deuter. 32. „ Fel draconum vi„ num eorum, & venenum aspidum insana„ bile. " Secundo luxuriæ. Apoc. 18. „ De „ vino fornicationis eius biberunt omnes gen„ tes. " Tertio ineptæ lętitiæ. III. Esdrę 3. „ Omnem mentem vertit in securitatem, & „ iucunditatem. " Secundo est vinea fidelis animæ. Can. 2. „ Vinea floruit. " Huius vineæ est vinum primo pœnitentiæ. Luc. 10. „ Appropians alligavit vulnera eius, fundens „ vinum, & oleum. " Secundo corporalis „ munditiæ. Zach. 9. „ Quid enim bonum „ eius est, & quid pulchrum eius, nisi fru„ mentum electorum, & † al. in † vinum

„ ger-

„ germinans virgines? " Tertio spiritualis lætitiæ. Psalm. 103. „ Vinum lætificat cor hominis. " Tertia est vinea militantis Ecclesiæ. Can. ult. „ Vinea fuit pacifico in ea quæ „ habet populos. " Et huius vineæ est vinum primo sacræ ablutionis. Numer. 15. „ Et vi„ num ad liba fundenda eiusdem mensæ. " Secundo fructuosæ prædicationis. Psalm. 4. „ A fructu frumenti, vini, & olei multi„ plicati sunt. " Tertio devotæ confessionis. Can. 7. „ Guttur tuum sicut vinum optimum. Quarto est vinea cælestis patriæ. III. Reg. 21. „ Vinea erat Naboth Iezraelitæ † al. Israe„ litæ. † " Et huius vineæ est vinum primo divinæ fruitionis. Cant. 5. „ Comedi fa„ vum cum melle meo, bibi vinum meum „ cum lacte meo. " Secundo interioris repletionis. Esther 1. „ Vinum quoque, ut ma„ gnificentia regia dignum erat, abundans, „ & præcipuum ponebatur. " Tertio sanctorum congratulationis. Cant. ult. „ Dabo ti„ bi poculum ex vino condito. "

Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Hic profertur sententia: & primo excitat attentionem, vel audientiam, dicens: *Nunc*, ex quo vultis † al. non vultis † sententiam proferre, ego *ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ*. Infra 48. *Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent, indicavi tibi; ne forte diceres: Idola mea fecerunt hoc, & sculptibilia mea, & conflatilia mandaverunt ista. Quæ audisti vide omnia*. Secundo profert iustam sententiam, ut ingratis auferat beneficium exhibitum, cum dicit, *Auferam sepem eius*. Et primo aufert beneficium quod pertinet ad custodiam, quæ est duplex: Angelorum; & quantum ad hoc dicit, *Auferam sepem eius*, idest auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebantur; *& erit in direptionem*, gentibus. Eccli. 36. „ Ubi non „ est sepes, ibi diripietur possessio? " Est etiam custodia prælatorum; & quantum ad hoc dicit, *Diruam maceriam eius*, idest præsidia Regni, de quibus supra 2. „ Et incurvabitur o„ mnis sublimitas hominum: " *& erit in conculcationem*, idest vilis facta. Psal. 79. „ De„ struxisti maceriam eius. " Secundo aufert beneficium quod pertinet ad cultus diligentiam: unde dicit: *Et ponam eam desertam*; idest, relinquam eam incultam sicut desertum. *Non putabitur*, admonitionis, aut correptionis vomere, quando peccat, *& non fodietur*, ut auferantur ab eis occasiones mali, sicut malæ herbæ; *& ascendent super eam vepres, & spina*, idest maiora, & minora peccata, vel *vepres* peccatorum, *spina* tribulationum. Infra 7. *Vepres enim, & spina erunt in universa terra*. Tertio aufert beneficium fertilitatis, contra quod ponit defectum pluviæ: unde dicit: *Et nubibus mandabo ne pluant*: ad litteram, vel nubes prædicatores. Infra 60. *Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Hierem. 3. Quamobrem prohi„ bitæ sunt stillæ pluviarum, & serotinus „ imber non fuit. " *Vinea enim Domini exercituum domus Israel est*. Hic exponit metaphoram: & primo quantum ad vineam; secundo quantum ad vineæ causam, ibi, *Expectavi ut faceret iudicium*. Circa primum exponit vineam dicens. *Vinea enim mea domus † al. Dominus † Israel est*; vel tota, vel quantum ad decem tribus, quæ dictæ sunt Israel post separationem Regni propter multitudinem. Secundo quantum ad germen, vel palmites, *Viri Iuda*, idest duæ tribus in quibus adhuc observabatur cultus Dei. Oseę 4. „ Si fornica„ ris tu, Israel, non delinquat saltem Iuda. " Vel quia ex ipsa Principes. I. Paral. 5. „ Por„ ro Iudas qui erat fortissimus inter suos fra„ tres, de stirpe eius Principes germinati „ sunt. " *Expectavi ut faceret iudicium*. Hic exponit vineæ causam, quæ consistit in culpa, & pœnam quæ consequitur culpam: unde dividitur in partes tres. In prima ponitur culpa in generali; in secunda pœna & culpa simul in speciali, ibi, *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis*; in tertia, pœna in generali, ibi, *In his omnibus non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta*. Culpam in generali arguit quantum ad prælatos, quorum est facere iudicium, in hoc quod dicit: *Expectavi*, secundum ordinem beneficiorum, *ut faceret iudicium*, iuste iudicando; *& ecce iniquitas*, quasi inæqualitas iudicii. Eccle. 3. „ Vidi sub sole in loco iudicum „ † forte, iudicii † impietatem, & in lo„ co iustitiæ † al. iudicum † iniquitatem. " Secundo quantum ad subditos, quorum est tenere iustitiam sibi præfixam a prælatis: *Et iustitiam*, quæ est per comparationem ad præcepta legis, *& ecce clamor*, tumultus rixantium, vel conquestionis pauperum. Infra 22. „ Quidnam tibi quoque est quia ascendi„ sti & tu omnis in tecta clamoris plena, „ urbs frequens, civitas exultans? " *Væ qui coniungitis domum domui*. Hic ponit culpam eorum in abusu rerum in speciali, sequendo eas per partes. Et dividitur in duas partes. In prima arguit eos quantum ad ipsam culpam; in secunda quantum ad peccandi pertinaciam, ibi, *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*. Circa primum duo facit. Primo arguit eos quantum ad abusum possessionum, qui fit per avaritiam; in secunda quantum ad abusum ciborum, qui fit per gulam, ibi, *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam*. Circa primum tria ponuntur. Primo

mo arguitur superflua possessionum multiplicatio: unde dicit: *Va qui coniungitis domum domui, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci*; scilicet † al. sicut † usque ad viam publicam. Oseæ 5. „ Facti sunt Principes Iu„ da quasi assumentes terminum super eos. “ Hierem. 22. „ Væ qui ædificat domum suam „ in iniustitia, & cœnacula sua non in iudi„ cio. Amicum suum opprimet frustra, & „ mercedem eius non reddet ei. Qui dicit: Ædi„ ficabo mihi domum latam, & cœnacula spa„ tiosa. “ Mich. 2. „ Et concupierunt agros, „ & violenter tulerunt, & domos rapuerunt, „ &, calumniabantur virum, & domum eius, „ virum, & hereditatem eius. “ Secundo ponitur iudicis interpellatio † al. interpretatio: † *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* quæ lata est, & spatiosa, & data multis in possessionem. Gen. 1. „ Crescite, & multiplicamini, & „ replete terram. “ Tertio ponitur pœnæ comminatio: & circa hoc duo ponuntur. Primo punientis auctoritas, vel potestas: unde dicit: *In auribus meis sunt hæc † al. hic † verba, dicit Dominus exercituum*, qui potest punire: quæ dicam vobis, adhuc sunt sonantia *in auribus meis*, interioribus; in quo notatur verborum certitudo. Infra 50. *Mane erigit mihi aurem, & audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico*. Secundo ponitur pœnæ severitas, ibi, *Nisi domus fuerint deserta*, quantum ad custodiam, *& absque habitatore*, quantum ad solitudinem domorum; quasi dicat: Non quiescet ira mea. Et est aposiopesis, quod est defectus orationis. Et ponit ea in quibus consistunt divitiæ domorum: scilicet in multitudine; & quantum ad hoc dicit, *Multæ*: in pulchritudine; & quantum ad hoc dicit, *Pulchra*: in magnitudine, *Grandes*. Sophoniæ 1. „ Et erit „ fortitudo eorum in direptionem, & domus „ eorum in desertum. “ Secundo quantum ad sterilitatem vinearum dicit: *Decem iugera vinearum* (iuger habet in longitudine 120. pedes) *faciet laguunculam unam*. Alia littera habet, *Batum*, quod est eiusdem capacitatis in liquidis, sicut ephi in aridis. Tertio quantum ad amissionem seminum: *Et triginta modii sementis facient modios tres*, quia minus colligetis quam seminastis. Aggæi 2. „ Cum acce„ deretis † al. accederitis † ad acervum mo„ diorum viginti, & fierent decem. “ Alii habent corum, vel ephi, quod est decima pars cori. Ezech. 45. „ Ephi, & batus erunt „ æqualia, & unius mensuræ erunt, ut ca„ piat decimam partem cori batus, & de„ cimam partem cori ephi. “

(b) Hic arguit eorum culpam quantum ad abusum ciborum: & primo arguit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propterea captivus ductus est populus meus*. Circa primum duo facit. Primo arguit gulam quantum ad suas species; secundo quantum ad effectum, ibi, *Et opus Domini non respicitis*. Species autem gulæ sunt quæ in hoc versu continentur: Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose. Dicit ergo primo: *Va qui consurgitis mane*, quantum ad præpropere. Eccle. 10. „ Væ „ tibi, terra, cuius Rex est puer, cuius Prin„ cipes mane comedunt. “ Prov. 23. „ Quan„ do evigilabo, & rursus vina reperiam? “ Quantum ad ardenter dicit, *Ad ebrietatem sectandam*. Quantum ad nimis dicit, *Et potandum usque ad vesperam*. Proverb. 23. „ Cui „ væ, cuius patri væ, cui rixæ, cui foveæ, „ cui sine causa vulnera, cui suffossio oculo„ rum? Nonne his qui commorantur in vi„ no, & student calicibus epotandis? “ *Ut vino æstuetis*, ad luxuriam, & ad omnia vitia. Quantum ad studiose dicit, *Cithara, & vinum*, studiose quæsitum: quia cum magno studio præparant sibi delectationes in cibis. Quantum ad laute dicit, *In conviviis*, in quibus fiunt magni apparatus, & electa cibaria. Amos 6. „ Qui comeditis agnum de grege, „ & vitulos de medio armenti; qui canitis „ ad vocem psalterii: sicut David putaverunt se „ habere vasa cantici, bibentes in phialis vinum, „ & optimo unguento delibuti. “ Effectus autem est inconsideratio † al. in consideratione; † & quantum ad hoc dicit: *Et opus Domini non respicitis*, quod facere debetis, *nec opera*, quæ ipse fecit. Proverb. 20. „ Luxuriosa res, vi„ num, & tumultuosa ebrietas. „ *Propterea captivus ductus est populus meus*. Hic ponit pœnam respondentem; & primo quantum ad affectum voluntatis: unde dicit, *Propterea*, sicut scientia eorum est captiva per ebrietatem, ira ipse captivabitur. Oseæ 4. „ Conticuit po„ pulus meus, eo quod non habuerit scien„ tiam. “

Sed videtur quod ignorantia non mereatur pœnam, quia excusat culpam.

Et dicendum, quod ignorantia potest dicere tantum negationem scientiæ; & sic nec pœnam, nec veniam meretur; sicut ignorantia geometriæ in rusticis. Potest etiam dicere privationem scientiæ, ita quod derelinquat debitam aptitudinem in subiecto; & sic constat quod nescire illa quæ quis potest, & tenetur scire, vitiosum est.

Secundo ponit pœnam contra species gulæ; & sic ponit famem, & sitim, quæ respondent ei quod est præpropere quantum ad causam: quia fames causatur ex hoc quod aliquis tardat nimis sumere cibum; ac si diceret: Vos nimis cito comedebatis; sed tan-

tum tardabitis quod esurietis. Iterum respondet illi speciei quæ est ardenter quantum ad genus suum: est enim fames desiderium cibi: unde dicit: *Nobiles eius*, qui † al. quia † abundant in cibariis, *interierunt in fame, & multitudo eius siti exaruit*. Et ponit sitim contra multitudinem vulgi, quæ ad minus aqua sitim extinguere consuevit. Contra nobiles autem, qui abundant in cibariis, quandoque siti gravati † al. gravatis, † ponit famem. Tren. 4. „ Melius fuit occisis gladio quam interfectis „ fame. " Secundo contra aliam speciem quæ est nimis, ponit insatiabilitatem captivantium, inde captivitatem. *Propterea infernus dilatavit*, idest mors, vel diabolus, *animam suam*, quantum ad affectum, *aperuit os*, quantum ad effectum. Et loquitur more humano, quia infernus non habet animam. Proverb. 27. „ Infernus & perditio numquam re„ plentur. " Vel infernus dicitur Nabuchodonosor. Habac. 2. „ Qui dilatavit quasi infer„ nus aoimam suam, & ipse quasi mors, & „ non adimpletur. Tertio quantum ad studiosam ciborum præparationem, quæ contingit ex quadam elatione, ponit pœnam humiliationis, ibi, *Et descendent*. Et ostendit eos humiliandos quantum ad tria. Primo quantum ad captivationem: unde dicit: *Descendent*, quasi humiliati, *ad eum*, scilicet infernum eaptivitatis, *fortes eius*, quantum ad potentes, *& sublimes eius*, quantum ad divites, & aliis bonis emineotes, de quibus superbiunt, *gloriosique*, quantum ad nobiles & famosos. Hierem. 39. „ Et omnes nobiles Iuda occidit „ Rex Babylonis. Oculos quoque Sedeciæ e„ ruit, & vinxit eum in compedibus, ut du„ ceretur in Babylonem. " Et infra eodem: „ Et reliquias populi quæ remanserunt in „ civitate, & perfugas qui transfugerant ad „ eum, & superfluos vulgi qui remanserant „ † al. remanserunt, † transtulit Nabuzardan „ magister militum in Babylonem. " Secundo quantum ad captivorum depressionem: *Et incurvabitur homo*, in captivitate existens, quantum ad sublimes, *& humiliabitur vir*, quantum ad potentes, *& oculi sublimium*, quantum ad gloriosos. Deuter. 28. „ In gentibus quo„ que illis non quiesces, non erit requies ve„ stigio pedis tui. " Tertio quantum ad pu„ nientis Dei exaltationem. *Et exaltabitur*: altus apparebit qui prius despiciebatur in iudicio, *& Deus sanctus* in se, *sanctificabitur*, idest sanctus apparebit. Supra 2. *Exaltabitur autem solus Dominus in illa die*. Quarto contra speciem quæ est laute, ponit devoratiooem bonorum ab hostibus: *Et agni pascentur*, idest comedentur ab hostibus vestris, *iuxta ordinem suum*, quia meliores prius; quantum ad animalia; & quantum ad terræ nascentia, *deserta*, idest agros vestros a vobis desertos, *in ubertatem versa*, idest factos magis fertiles, *advena comedent* † *al. in ubertate*, idest facti magis fertiles, *advena*. † Deut. 28. „ Adducet te Dominus, & Regem tuum quem „ constitues super te, in gentem quam igno„ ras tu, & patres tui. " Infra eodem: „ Advena qui versatur tecum in terra, ascen„ det super te, eritque sublimior. " Mystice *agni*, idest sancti, doctrina Dei Patris reficientur iuxta ordinem, idest capacitatem suam; *advena*, geotes; *& deserta* a Iudæis, sacras scilicet Scripturas, *versa in ubertatem*, spiritualis intelligentiæ. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*. Hic arguit peccandi pertinaciam: & primo arguit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit; sic radix eorum quasi favilla erit*. Circa hoc duo facit. Primo arguit in generali; secundo explicat in speciali, ibi, *Qui dicitis: Festinet, & cito veniat opus eius*. Dicit ergo primo: *Væ qui trahitis*, idest protrahitis iniquitatem, *in funiculis*, idest vanis occasionibus; quibus ad peccata homo trahitur, dum per augumentum culpa protelatur. Proverb. 5. „ Iniquitates suæ capiunt impium, & fu„ nibus peccatorum suorum constringitur. " Et hoc dicitur quantum ad commuoia peccata; quantum autem ad gravia subdit: *Et quasi vinculum plaustri peccatum*, idest quo ligatur, & trahitur plaustrum, quod maius est. Et designat gravitatem peccati in plaustro. Infra 58. „ Dissolve colligationes impietatis, „ solve fasciculos deprimentes. " *Qui dicitis*. Hic ostendit istas vanitates in speciali, ex quibus peccatum trahebant super se; & hoc quantum ad tria. Primo quantum ad contemptum iudicis; secundo quantum ad excusationem peccati, ibi, *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*; tertio quantum ad præsumptionem peccandi, ibi, *Væ qui sapientes estis in oculis vestris*. Et hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur: Eccli. 4. Contemnebant autem iudicis comminationem propter duo; scilicet propter sententiæ dilationem: unde dicit: *Festinet, & cito veniat opus*, captivitatis, quod comminamini. Eccle. 8. „ Etenim „ quia non profertur cito contra malos sen„ tentia, absque timore ullo filii hominum „ perpetrant mala. " Secundo propter iudicis elongationem: unde dicit, *Appropiet*; quasi diceret: Ipse est in cælo, & non potest videre; sed fiat prope. Ezech. 9. „ Dixerunt „ enim: Reliquit Dominus terram, & Do„ minus non videt. "

Nota super illo verbo, *Et quasi vinculum plaustri pec-*

peccatum, quod peccatum dicitur primo funicu-
lus; & hoc quia trahit primo ad peccati † al. pec-
catum † exemplum. Prov. 7. „ Statim eam ſequi-
„ tur, quaſi bos ductus ad victimam ... & igno-
„ rat quod ad vincula ſtultus trahatur. “ Secun-
do ad peccandi uſum. Hier. 2. „ Ouager aſſuetus
„ in ſolitudine, in deſiderio animæ ſuæ at-
„ traxit ventum (ſcilicet) amoris. “ Tertio
ad æternæ mortis interitum. Prov. 24. „ E-
„ rue eos qui ducuntur ad mortem, & qui
„ trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. “
Secundo peccatum dicitur vanitas; & hoc
quia deficit primo ab imitatione divinæ ve-
ritatis. Sap. 13. „ Vani ſunt omnes homines,
„ in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. “ Secun-
do a conſecutione ſperati finis. Eccle. 2.
„ Peccatori autem dedit afflictionem, & cu-
„ ram ſuperfluam; ut addat, & congreget,
„ & tradat ei qui placuit Deo. Sed hæc va-
„ nitas, & caſſa ſolicitudo mentis. “ Ter-
tio a longa duratione temporis. Eccli. 17. „ Non
„ eſt immortalis † al. mortalis † filius hominis,
„ & in vanitatem malitiæ placuerunt. “ Sap.
5. „ Tranſierunt omnia illa tamquam umbra,
„ & tamquam nuntius percurrens. “ Tertio
peccatum dicitur vinculum; & hoc quia ne-
ctit † al. nectitur † primo intellectum ne vi-
deat. Sapient. 17. „ Dum enim perſuaſum ha-
„ bent iniqui poſſe dominari nationi ſanctæ,
„ vinculis tenebrarum, & longæ noctis com-
„ pediti, incluſi ſub tectis, fugitivi perpetuæ
„ providentiæ placuerunt. Et dum putant ſe
„ latere in obſcuris peccatis, tenebroſo obli-
„ vionis velamento diſperſa ſunt. “ Secundo
manum, ne bona faciat. Tertio pedes, ne
proficiant. De his duobus Matth. 22. „ Liga-
„ tis pedibus eius & manibus, mittite eum
„ in tenebras exteriores. “ Quarto peccatum
dicitur plauſtrum; & hoc quia opprimit pri-
mo ſervitutis onere. Hier. 16. „ Et ſervietis
„ ibi diis alienis die ac nocte, qui non da-
„ bunt vobis requiem. “ Secundo cordis ti-
more. Sap. 17. „ Cum ſit enim timida nequi-
„ tia, data eſt in omnium condemnationem. “
Tertio conſcientiæ inquietudine. Infra 57.
*Impium autem cor quaſi mare fervens; quod quie-
ſcere non poteſt.*

(c) Hic ponitur vanitas quantum ad excu-
ſationem peccati: & primo quantum ad effe-
ctum, *Malum bonum*: Michææ 7. „ Malum
„ manuum ſuarum dicunt bonum; “ ſecun-
do quantum ad intellectum, *Lucem tenebras*,
veritatem errorem: Ioan 3. „ Dilexerunt ho-
„ mines magis tenebras quam lucem. “ tertio
quantum ad effectum, *Amarum in dulce*, vitam
peccati dulcem exiſtimantes. Sap. 14. „ Et non
„ ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam, ſed
„ in magno viventes inſcientiç † al. ſcientiæ †
„ bello tot & tam magna mala pacem appel-
„ lant. “ *Væ qui ſapientes eſtis*. Hic ponitur
tertia vanitas quantum ad præſumptionem
peccandi, quæ eſt de tribus. Primo de ſa-
pientia cordis, & in ſpeculativis, *Qui ſapien-
tes*: Prov. 3. „ Ne ſis ſapiens apud temet-
„ ipſum: “ & in practicis, *Prudentes*. Rom. 12.
„ Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. “
Secundo quantum ad pœnam cordis, quantum
ad peccandum: *Qui potentes eſtis ad bibendum*:
iactant ſe, quod poſſunt multum bibere, &
inebriari propter conſuetudinem terræ in qua
bibitur vinum mixtum. Infra 41. *Ad me inſu-
læ, & gentes fortitudinem mutent*. Proverb. 2.
„ Lætantur cum male fecerint, & exultant
„ in rebus peſſimis. “ Tertio quantum ad au-
ctoritatem, *Qui iuſtificatis*, ideſt dicitis vos
tantæ auctoritatis quod pro libito veſtro pot-
eſtis iuſtificare impium, ut quod vobis pla-
cet, legis habeat vigorem. Infra 10. *Væ qui
condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcri-
pſerunt*. Prov. 17. „ Et qui iuſtificat impium,
„ & qui condemnat iuſtum. “ Michææ 3.
„ Et ſi quis non dederit in ore eorum quip-
„ piam, ſanctificant ſuper eum prælium. “
*Propter hoc ſicut devorat ſtipulam lingua ignis, &
calor flamma exurit; ſic radix eorum quaſi fa-
villa erit*. Hic comminatur pœnam: & pri-
mo ponit pœnam conſumptionis ſub metapho-
ra ignis, propter hoc quia iniquitatem trahi-
tis ponentes vobis radicem in peccatis. Sicut
flamma ignis exurit ſtipulam quam attingit,
& calor flamma exurit illam quæ diſtat: per-
ſecutio enim captos occidit, & alios afflixit:
Deut. 32. „ Foris vaſtabit eos gladius, & in-
„ tus pavor in: “ *ſic radix eorum quaſi favilla*,
quantum ad ea in quibus confidebant, vel pa-
tres, vel cognati, *& germen eorum*, ideſt filii,
ut pulvis aſcendet; in quo notatur fortitudo
ex cauſis illis proveniens. Mal. ult. „ Et erunt
„ omnes ſuperbi, & omnes facientes impie-
„ tatem ſtipula, & inflammabit eos. “ Se-
cundo ponit pœnæ proceſſum, & ordinem:
& primo ponit pœnæ cauſam: unde dicit:
Abiecerunt enim legem, corde contemnentes, *&
eloquium Sancti † al. ſanctum † Iſrael blaſphema-
verunt*, me irridentes. Hierem. 32. „ Non o-
„ bedierunt voci tuæ, & in lege tua non
„ ambulaverunt. “ Secundo punientis iram:
Ideo iratus eſt: ad modum proceſſus iræ in ho-
minibus loquitur. Pſal. 105. „ Iratus eſt Do-
„ minus furore. “ Tertio pœnæ inflictionem:
Et extendit manum, ſuæ † al. ſuam † potentiæ
ad percutiendum, quam plicatam parcendo
tenuerat. Soph. 2. „ Et extendet manum
„ ſuam ſuper aquilonem, & perdet Aſſur,
„ & ponet ſpecioſam in ſolitudinem. “ Quar-
to pœnæ effectum in internecione † al. inter-

nitione † maiorum : *Conturbati sunt montes*, idest maiores præ timore. Glos. dicit, quod loquitur hyperbolice.

Sed contra. Ergo excessit veritatem Propheta.

Et dicendum. Quod in aliquibus Scripturis sumitur per excessum veritatis simpliciter, in sacra Scriptura pro excessu † forte, per excessum † veritatis secundum opinionem hominum; quasi dicat: Conturbatio erit ultra quam credi possit. Vel aliter. Hyperbole est quidam tropus, & in tropicis locutionibus aliud dicitur, & aliud intelligitur. Unde non est falsitas quantum ad sensum quem intendit facere, sicut etiam in metaphora; quasi dicat: Ita magna erit conturbatio quod montes, si esset possibile, conturbabuntur. Psalm. 45. „ Conturbati sunt „ montes in fortitudine eius. " Et quantum ad vilitatem corporum, *Facta sunt morticina*. Hier. 8. „ Non colligentur, nec sepelientur; „ in sterquilinium super faciem terræ erunt. " Idem 16. „ Mortibus ægrotationum morientur, „ & non plangentur, & non sepelientur; „ in sterquilinium super faciem terræ e„ runt. "

(d) Hic ponit pœnam communem, & ultimam, quantum ad captivitatem per Romanos: & circa hoc tria ponuntur. Primo exercitus præparatio; secundo exercitus dispositio, ibi, *Et ecce festinus velociter veniet*; tertio pœnæ inflictio, ibi, *Et tenebit prædam & amplexabitur*; *& non erit qui eruat*. Circa primum tria ponuntur. Primo congregantis indignatio, *In omnibus his*; quasi dicat: Sicut vos peccatis peccata additis, ita ipse pœnis pœnas adiunget. Infra 9. *Vir fratri suo non parcet, & declinabit ad dexteram, & esuriet; & comedet ad sinistram, & non saturabitur*. Secundo vexilli erectio, *Et levabit signum*, idest vexillum. Hier. 4. „ Levate signum in Sion, „ confortamini, & nolite stare: quia malum „ ego adduco ab aquilone, & contritionem „ magnam. " Tertio exercitus convocatio, *Et sibilabit*, idest inspirabit. Infra 7. *Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ quæ est in extremo fluminum Aegypti, & api quæ est in terra Assur; & venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium*. Et ad hoc quod magis terreat, ponitur gentis extraneitatem & quantum ad cultum, *In nationibus*, ut sancta vestra non revereantur; & quantum ad linguam, *Procul*, ne verbis placentur; & quantum ad mores, *De finibus terræ*, ne ab eis fœderentur. *Ecce festinus velociter veniet*. Hic ponitur exercitus dispositio: & primo ostendit eos expeditos ad veniendum; secundo armatos ad pugnandum, ibi, *Sagittæ eius*; tertio crudeles ad puniendum, ibi, *Rugitus eius ut leonis*. Circa primum duo ponuntur. Primo ipsorum velocitas: *Ecce*, pro certo, *festinus*. Tren. 4. „ Velociores fuerunt persecu„ tores nostri aquilis cæli. " Habac. 1. „ E„ quites namque eius de longe venient: vo„ labunt quasi aquila festinans ad comeden„ dum. " Hier. 4. „ Ecce quasi nubes ascen„ det, & quasi tempestas currus eius: velo„ ciores aquilis equi illius. " Secundo velocitatis causa secundum remotionem triplicis impedimenti quod posset contingere. Ex naturæ infirmitate; contra quod dicit: *Et non est deficiens*, quia oporteat remanere, *nec laborans in eo*, quia oporteat tarde venire. Infra 40. *Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem; assument pennas sicut aquilæ; current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient*. Secundo illud quod posset esse ex voluntate. Dicit: *Non dormitabit*, per pigritiam, scilicet ut pigre vadat, *neque dormiet*, ut non resipiscat. Prov. 19. „ Pigredo † al. Pinguedo † „ immittit soporem, & anima dissoluta esu„ riet. " Tertio removet impedimentum ex rerum necessitate: *Nec solvetur cingulum † al. cingulum*. † Et ponit ea quibus viatores solent impediri ab itinere; quæ omnia plus solito durabunt. Deut. 29. „ Adduxi vos qua„ draginta annis per desertum: non sunt at„ trita vestimenta vestra, nec calceamenta „ pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. " *Sagittæ eius acutæ*. Hic ostendit eos armatos esse ad pugnandum: & primo quantum ad bonitatem armorum; & ponit ea quæ in illis terris sunt maxime consueta. *Sagittæ acutæ*, in quo notatur bonitas sagittarum, *arcus extenti*, in quo præparatio armorum, ne in præparando impediantur. Psal. 119. „ Sagittæ „ potentis acutæ. " Secundo ponit vectigalia: *Ungulæ equorum eius ut silex*, qui non frangitur de facili, *& rotæ eius quasi impetus tempestatis*, propter multitudinem, & velocitatem magnum sonum facientes. Hier. 4. „ Ec„ ce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas „ currus eius. " *Rugitus eius*. Hic ostendit eos crudeles ad puniendum: & primo quantum ad animositatem, *Rugitus*. Oseæ 11. „ Post „ Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet: „ quia ipse rugiet, & formidabunt filii ma„ ris. " Secundo quantum ad rapacitatem: *Rugiet ut catuli leonum*. Ps. 103. „ Catuli leo„ num rugientes ut rapiant. " Tertio quantum ad crudelitatem, *Et frendet*, quod est apri. Ps. 34. „ Frenduerunt super me dentibus suis. " Psalm. 79. „ Exterminavit eam † al. eos † „ aper de sylva, & singularis ferus † al. cer„ vus † depastus est eam. " *Et tenebit*. Hic ponitur pœnæ inflictio, & demum punitorum desperatio, ibi, *Aspiciemus in terram*; *& ecce*

ecce tenebra tribulationis. Circa primum ponit tria. Primo comminatur captionem, *Tenebit pradam*; quasi dicat: Sicut prædicta capiet vos. Naum 2. „ Leo cepit sufficienter catulis suis, „ & necavit leænis suis, & implevit præda „ speluncas suas, & cubile suum rapina. " Secundo solicitam detentionem: *Et amplexabitur*, ne exeatis per eorum incuriam; *& non erit qui eruat*, per eorum impotentiam. Trenorum 1. „ Dedit me Deus in manu, de qua „ non potero surgere. " Tertio rigidam damnationem, *Et sonabit*, comminationibus, & terroribus. Hier. 6. „ Ecce populus veniet „ de terra aquilonis, & gens consurget a fi„ nibus terræ; sagittam, & scutum arripiet: „ crudelis est, & non miserebitur; vox eius „ quasi mare sonabit. " *Aspiciemus in terram*. Hic ponit eorum desperationem: & primo quantum ad auxilium de terra: *Aspiciemus in terram*, undique, *& ecce tenebra*, quia omnes eos persequebantur; secundo quantum ad auxilium de cælo: *Et lux*, divinæ spei, *obtenebrata est in caligine eius*. Hierem. 4. „ Aspexi „ terram, & ecce vacua erat & nihil † al. „ nihili; † & cælos, & non erat lux in eis. " Et connumerat se propheta in eis per compassionem.

C A P U T VI.

(a) IN anno quo mortuus est Rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum, & plena erat domus a maiestate eius, & ea quæ sub ipso erant replebant templum. Seraphim stabant super illud: sex alæ uni, & sex alæ alteri. Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis; & domus repleta est fumo. Et dixi: Væ mihi, quia tacui; quia vir pollutus labiis ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & Regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigi hoc labia tua; & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.

(b) Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit: Vade, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggrava, & oculos eius claude; ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi: Usquequo Domine? Et dixit: Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine. Et terra relinquetur deserta, & longe faciet Dominus homines. Et multiplicabitur quæ derelicta fuerat, in medio terræ, & adhuc in ea decimatio. Et convertetur, & erit in ostensionem, sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos. Semen sanctum erit id quod steterit in ea.

(a) POstquam arguit in duabus tribubus culpam, adiungens pœnam corrigentem, hic comminatur pœnam condemnantem finaliter, scilicet pœnam obdurationis; & ideo illa pœna prædicitur per modum sententiæ, & cum solemnitate iudicii † al. iudicum. † Dividitur ergo hoc capitulum in tres partes. In prima describitur sententiæ actor, scilicet iudex; in secunda sententiæ denuntiator minister iudicis, ibi, *Et dixi: Va mihi quia tacui*; in tertia ponitur ipsa sententia, ibi, *Audite audientes, & nolite intelligere*. Circa primum duo ponuntur. Primo iussionis tempus; secundo ipsa iussio, ibi, *Vidi Dominum sedentem*. Quantum ad primum dicit: *In anno quo mortuus est Ozias*, qui 4. Reg. 15. dicitur Azarias, percussus lepra a Domino propter hoc quod voluit usurpare sacerdotale officium, ut dicitur 2. Paralipomen. 26. Sed postquam fuit percussus, filius eius Ioathan gubernavit domum Regis & Regnum usque ad mortem eius; nec tamen dicitur regnasse tunc, sed magis vices patris gessisse; sed tunc primo regnavit quando mortuus est pater eius. Unde ista visio ostensa est regnante Ioathan, & præcedentia regnante Ozia. *Vidi Dominum sedentem*. Hic ponitur visio: & primo

primo describit iudicis solium; secundo assistentem ministrum † al. assistentium ministerium, † ibi, *Seraphim stabant super illud*. Hæc autem visio dicitur a quibusdam fuisse imaginaria, a quibusdam intellectualis. Et assumitur ab ipso propheta figura ex consimili, sicut dicit Dionysius in Epistola ad Titum, quia prophetæ his quæ plane vident sine figuris, circumponunt figuras ad manuductionem audientium, qui per figuras sensibiles faciliter accipere possunt. Qualitercumque autem sit, oportet hic duo videre. Primo imaginationem figuræ, vel a propheta visæ, vel ab ipso compositæ; secundo ipsius figuræ significationem: ad aliquid enim significandum spiritualiter, inducuntur sensibiles figuræ spiritualium in sacra Scriptura, sicut dicit Dionysius: & ille erit litteralis sensus; sicut in locutionibus metaphoricis non illud quod significatur per verba, sed quod loquens per verba vult significare. Circa primum ergo sciendum, quod templum ædificatum a Salomone habuit in altitudine centum viginti cubitos, sicut dicitur 2. Paralip. 3. & erat distincta altitudo per tres domos; quarum suprema habebat sexaginta cubitos, & utraque inferiorum triginta. Et de istis dicitur 3. Reg. 6. „ Per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium. “ Vidit ergo solium Domini in supremo cœnaculo, propter quod dicitur, *Excelsum*, idest altum, sicut *& elevatum*, super omnia cœnacula: & a claritate vultus eius resplendebat medium cœnaculum: propter quod dicitur: *Domus plena maiestate*, idest gloria eius; *& ea quæ sub ipso erant*, idest ornamenta throni eius, vel etiam splendor vestimentorum, sive subditorum agmina implebant infimum cœnaculum, in quod intrabant sacerdotes: propter quod dicit, *Templum*. Alii dicunt aliter, quod vidit solium altum in medio cœnaculo, quod dicitur domus, quæ plena erat mediis membris & brachiis Domini; inferius quod dicitur templum, pedibus, & tibiis; sed caput & collum præeminebant in tertium tabulatum. III. Regum ult. „ Vidi Dominum super „ solium suum sedentem, & omnem exerci„ tum cæli assistentem ei a dextris & a sini„ stris. “ Proverb. 20. „ Rex qui sedet in so„ lio iudicii † al. iudicium, † dissipat omne „ malum in circuitu suo. “ Circa secundum sciendum est, quod huius visionis significatum tripliciter a diversis assignatur. Quidam enim dicunt per sessionem in solio significari oppressionem captivitatis futuram; per repletionem domus a maiestate, significari quod hostes qui sub ipsius dispositione erant, essent impleturi templum: & hoc tangunt historiæ. Hieronymus autem exponit, & melius, per sedem significari filii Dei maiestatem, propter quod dicitur Ioan 12. „ Hæc dixit Esaias, quando „ vidit gloriam eius, & locutus est de eo. “ Per solium significari Angelos, in quibus sedet Deus. Psalm. 79. „ Qui sedes super Cheru„ bim. “ Per domum Ecclesiam triumphantem, quæ plena est gloria eius. Per templum Ecclesiam militantem, quæ plena est miraculis, vel Angelorum agminibus, quasi custodibus. Dionysius aliter exponit in 13. capite Cælest. Hierarch. & melius, ut videtur. Per solium significatur eminentia divinæ naturæ; & dicitur *excelsum*, propter nobilitatem, *elevatum*, quasi supra alia levatum, inquantum omnia in infinitum excedit; in quo dicitur sedere propter immobilitatem. Unde dicit 9. capitulo de Div. Nomin. „ Quidnam dicendum „ de divina statione præter hoc quod manet „ in seipso immobili identitate singulariter „ fixus? “ Et dicitur domus tota creatura, quæ plena est maiestate, inquantum impletur participatione bonitatis ipsius secundum suam capacitatem. Et per templum videtur intelligere ipsas superiores creaturas, quæ replentur his quæ sub ipso sunt, inquantum bonitates receptæ in ipsis, deficiunt a bonitate Dei, quæ tamen videntur † al. videtur † propinquare.

Sed contra hoc obiicitur. Exod. 33. „ Non „ enim videbit me homo, & vivet, “ idest in hac mortali carne vivens. Et prim. Ioan. 4. „ Deum nemo vidit umquam. “ Ergo nec Esaias.

Ad quod dicendum, quod nec interior, nec exterior visus potest videre nisi moveatur a visibili, & secundum quod perfectius immutatur a visibili, melius videt. Et tunc perfectissime videt quando recipit actionem visibilis secundum totam suam virtutem. Et inde est quod idem videtur diversimode a diversis, & interius, & exterius, a quibusdam melius, & a quibusdam peius. Hoc igitur visibile quod est Deus, nihil perfecte apprehendit, nisi quod totum ipsum capit, & ideo solus sic se videt. Unde cæleste secretum (dicit Chrysostomus) a quibusdam videtur † al. non videtur † in essentia sua sine medio ad hoc, secundum perfectionem quam habent † al. habet † a suscepto divino lumine attingentibus, sicut a beatis in patria, & ab his qui elevantur per raptum ad illum modum visionis. Ab his autem minus perfectum visum habentibus videtur secundum similitudines quasdam bonitatis ipsius, sive in rebus sensibilibus, sive in imaginibus, sive in speciebus intelligibilibus. Et huiusmodi est visio qua viderunt prophetæ per lumen prophetiæ, & qua videmus per fidem, & qua videtur lumine ratio-

tionis, & a Philosophis, qui cognoverunt etiam Deum, sicut dicitur Roman. 1.

Sed tunc restat quæstio, utrum talem visionem immediate a Deo perceperint prophetæ, vel mediantibus Angelis. Et videtur quod immediate ex ipso modo loquendi: quia dicit, *Vidi Dominum*, & non, Vidi Angelum. Item de Moyse, Exod. 33. „ Loquebatur Dominus „ ad Moysen facie ad faciem, sicut solet ho- „ mo loqui ad amicum suum. " Item viderunt in speculo æternitatis, ut communiter dicitur: ergo viderunt quidam Deum.

Ad quod dicendum, secundum Dion. 4. cap. de Cæleft. Hierach. quia nullus purus homo nec in patribus novi, nec veteris testamenti accepit aliquam revelationem a Deo nisi mediantibus Angelis. Et hanc dicit esse legem inviolabilem, ut in prima per media reducantur infima † al. per me ducantur infima; † & hoc probat per locum a maiori, quia etiam Moyses legem accepit mediantibus Angelis, qui tamen excellentissime vidit; quod probatur per illud quod habetur Gal. 3. „ Quid igitur lex? Propter transgressionem „ posita est, donec veniret semen cui promi- „ serat Deus, ordinata per Angelos in manu „ mediatoris. " Et Act. 7. „ Qui accepistis le- „ gem in dispositione Angelorum, & non „ custodistis. " Ad primum ergo dicendum, quod intentio potest esse & ex parte finis visionis, & ex parte principii. Ex parte finis, quia Angelus revelans intendit ducere hominem in cognitionem Dei, & non in cognitionem sui; & ideo format visionem de Deo, ut ex his quæ figuraliter videntur, aliquid de Deo cognoscatur. Ex parte autem principii, quia tota virtus angelici luminis ad manifestandum aliquid, est ex Deo auctore, qui est fons luminis; sicut in nobis tota virtus luminis, vel manifestationis est ex primis principiis. Unde Gregorius in Glosa super tertium capitulum Exod. ait: „ Angelus qui Moysi ap- „ paruisse describitur, modo Dominus, modo „ Angelus nuntiatur. Angelus, quia exterius „ loquendo servivit; Dominus, quia præsidens „ loquendi efficaciam tribuit. Cum enim lo- „ quens ab interiori regitur, & per obsequium „ Angelus, & per inspirationem Dominus „ memoratur. " Ad secundum dicendum, quod hoc dicitur propter eminentissimum modum claræ visionis, quo Moyses super alios prophetas vidit, sicut dicitur Nume. 12. Ad tertium dicendum, quod speculum æternitatis non dicitur ipse Deus, sed ipsæ species quæ sunt in anima prophetæ; & dicuntur speculum inquantum resultat in eis dispositio sapientiæ æternæ.

Seraphim stabant. Hic ponit ministrorum officium: & primo describit ministrorum ordinem; secundo eorum laudem. *Et clamabant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum.* Circa primum ponit tria. Primo ponit ministrorum gradum dicens: *Seraphim stabant super illud*, scilicet templum, eo quod hic ordo inter omnes supremus est, sicut dicit Dionysius in Glossa hic. Item notatur, quod Seraphim scriptum per *m*, pluralis est, & neutri generis, & significat totum agmen illius ordinis; sed Seraphin, singularis numeri est, & masculini generis, & significat unum tantum de ordine illo. Infra 62. *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes: tota die & nocte perpetuo non tacebunt*. Et dicit, *Stabant*, erecti per contemplationem quasi assistentes. Secundo ponit ministrorum ornatum in senario numero alarum, *Sex alæ*. Tertio alarum usum: *Duabus velabant faciem eius*. In Hebræo est ambigue dictum; & potest exponi quod velabant faciem Dei; & sic accipit Hieronymus: vel quod velarent faciem suam; & sic accipit Dionysius, secundum quem est sensus quod caput erat velatum, & pedes, & medium corpus. *Duabus volabant*, scilicet mediis. Ezech. 1. „ Unumquodque duabus alis „ velabat corpus suum. " Et infra eodem: „ Et audiebam sonum alarum, quasi sonum „ aquarum multarum. " Huius visionis significatum tripliciter accipitur. Hebræus dicit, quod per duodecim alas intelliguntur duodecim Reges qui præfuerunt populo ab Ozia, sub quo visio incepta est, & deinceps; quorum quatuor tantum iusti fuerunt, scilicet Ozias, Ioathan, Ezechias, & Iosias: & ideo quatuor alis volabant. Alii autem verecundabantur ante conspectum Dei, & ideo velabant faciem: quorum quatuor libere Regnum possederunt, scilicet Achaz, Manasses, Amon, & Ioathan, qui a populo Reges constituti sunt; & hi significantur per alas quæ erant in capite. Alii vero quatuor Regnum sub servitute aliorum possederunt. Unde & ab aliis, & non a populo Reges constituti sunt, sicut Ioachim a Pharaone, Ieconias, & Sedecias, & Godolias, de quo Hierem. 41. dicitur, quod „ Ismael & decem viri, & qui erant cum eo „ interfecerunt Godoliam, quem præfecerat „ Rex Babylonis terræ. " Prædicti enim tres constituti sunt a Nabuchodonosor Rege Babylonis. Hieronymus dicit, quod dicuntur alati, vel quia superius commorantur, vel propter velocitatem ministerii; & intelligit per duodecim alas ministerium perfectionis, qui commendatur in duodenario, sicut duodecim gemmæ in diademate sacerdotis, & sic de aliis. *Et duabus volabant*, quia ea quæ fuerunt ante mundum, vel post mundum, nobis celant, & osten-

ostendunt quæ fiunt sex ætatibus mundi: quia præterita, & futura nobis ignota sunt, sed præsentia scimus; ut sic hoc referatur ad actum ministerii; & quod dixit, *Stabant*, ad hoc quod Deo assistunt. Dionysius aliter exponit 13. cap. Cælest. Hierarch. & 4. cap. Eccl. & dicit, quod dicuntur alati, quia ad similitudinem volantis, altam contemplationem & liberam habent. Describitur autem triplex binarius alarum, quia Seraphim vident ea quæ ad ipsos pertinent, qui sunt de prima hierarchia, & quæ ad alias duas eminentius quam illi; ita quod per unam alam intelligatur capacitas naturæ, & per aliam lumen quod participant a Deo, quia his duobus elevantur. Ea autem quæ ad hierarchias pertinent, sunt a Deo sicut a principio, & in Deum ordinantur sicut in finem; & utroque modo non possunt perfecte intelligi ab Angelis; quod significat velatio. Et sunt in ipsis quasi media inter principium & finem, & sic habent perfectam cognitionem de ipsis, & liberam, & ideo duabus mediis volabant. *Et clamabant alter ad alterum*. Hic ponit eorum laudem: & circa hoc tria facit. Primo ponit laudandi modum quantum ad devotionem, quia *clamabant* ex magnitudine affectionis; quantum ad concordiam, quia uterque; & quantum ad ordinem, quia *alter ad alterum*. Unus enim accipit ab alio, ut vult Dionysius. Iob 38. „ Ubi eras cum me laudarent „ simul astra matutina, & iubilarent omnes „ filii Dei? " Secundo ponit laudis canticum, ibi, *Sanctus, sanctus, sanctus*. Et tria laudant. Personarum trinitatem: *Sanctus, sanctus, sanctus*. Unitatis maiestatem: *Dominus Deus exercituum*: quia omnibus præest. Apoc. 4. „ Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus „ omnipotens, qui est, & qui erat, & qui „ venturus est. " Provisionis liberalitatem: *Plena est omnis terra gloria eius*: quia usque ad ultimas creaturas, quæ per terram intelliguntur † al. intelligunt, † extendit diffusionem suæ bonitatis. Hierem. 23. „ Numquid „ non cœlum & terram ego impleo? ait Do„ minus. " Et hoc secundum Dionysium 7. cap. Cœlest. Hierarch. Hieronymus: „ *Plena* „ *est omnis terra*, per notitiam fidei. " Eccli. „ 42. „ Gloria Domini plenum est opus eius. „ Nonne Dominus fecit enarrare sanctos o„ mnia mirabilia sua, quæ confirmavit Do„ minus omnipotens stabilis in gloria sua? " Tertio ibi, *Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis*, ponit laudis effectum, scilicet punitionem peccantium. Infra 65. *Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis; ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ululabitis*. Et significatur templum diruendum. *Commota sunt superliminaria cardinum*. Amos 9. „ Percute cardinem, & commoveantur su„ perliminaria. " Et comburendum. † Al. omittitur, Et comburendum. † *Et domus repleta est fumo*, combustionis a Romanis post agnitam fidem Christi. Vel per *fumum* indicat infidelitatem Iudæorum; per commotionem cardinum, amotionem legalium, vel cæremoniarum, quæ erant quasi umbræ claudentes aditum veritatis. *Et dixi: Væ mihi, quia tacui*. Hic ponitur sententiæ denuntiator: & primo ostenditur eius humilitas; secundo eius parvitas, ibi, *Et volavit ad me unus de Seraphim*; tertio auctoritas, ibi, *Et audivi vocem Domini*. Humilitas in confessione peccati. Confitetur etiam triplex peccatum. In locutionis omissione: *Væ mihi, quia tacui*, non arguendo Oziam Regem; & sic deplangit culpam; *tacui* a laude Dei, & sic deplangit damnum. Infra 56. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt universi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia*. Eccli. 15. „ Non est speciosa „ laus in ore peccatoris. " Secundo commissionis: *Quia vir pollutus labiis ego sum*: Eccli. 23. „ Indisciplinatæ loquelæ ne assuescat os „ tuum: est enim in illa verbum peccati: " item † al. secundo † malorum conversationis: *Et in medio populi polluta labia habentis ego habito*. I. Corin. 15. „ Corrum„ punt enim bonos mores colloquia prava." Tertio peccatum præsumptionis: *Regem Dominum exercituum vidi oculis meis*; quasi dicat: Qui impurus est non potest intrare templum eius, quanto magis nec ipsum videre? Iudicum 13. „ Morte moriemur, quia vidimus „ Dominum. " Et hoc fuit reverentiæ. Sed Iacob dixit, Genes. 32. „ Vidi Dominum facie „ ad faciem, & salva facta est anima mea. Et hoc est confidentiæ. Hieronymus: „ Felix „ conscientia quæ tantum in locutione pec„ cavit, non suo vitio, sed populi polluta „ labia habentis! " *Et volavit ad me unus de Seraphim*. Hic ostenditur puritas ex peccatorum purgatione: & circa hoc tria ponuntur. Purgationis minister: *Volavit ad me unus de Seraphim*; purgationis instrumentum: *Et in manu eius calculus de altari* holocaustorum. Altare interius erat de terra, sicut dicitur Exod. 20. „ Altare de terra facietis mihi. " Circumquaque autem erat de lapidibus, ubi congregabantur ignes sacrificii: de his accepit *forcipe*, idest instrumento habente duo brachia, per quod potest significari virtus receptiva; & per

& per altare ipsa divina lux, vel bonitas; & per calculum, doonm receptum ad officium purgatiooís. Vel per ignem tribulatio; per Seraphio Christus; per forcipem duo testamenta; per calculum caritas, quæ in manu, idest operatione, ipsius est. Tertio ponitur purgandi modus: *Et tetigit os meum, & dixit*. Sicut in sacramentis est actio, & verborum forma; *Ecce tetigi*, exprimitactum. *Et auferetur iniquitas*, in homines, *peccatum*, in Deum. Et non dicit, Auferam, quia solius Dei est peccatum dimittere. Infra 43. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor*. De omnibus his Daniel 9. „ Ecce vir Gabriel quem videbam „ in visione, cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini, & docuit me, „ & locutus est mihi. "

Sed contra hoc obiicitur quod Dionysius dicit, quod illi de superioribus ordinibus oon mittuntur in ministerium; sed constat Seraphim supremos esse: ergo non videtur verum quod veniat ad purgatiooem prophetæ.

Ad quod dicendum, quod Gregorius istam quæstionem tangit in quadam homelia de centum ovibus, & dimittit sub dubio. Dionysius autem expresse vult quod tantum inferiores mittantur ad nos; & hoc dicit esse per ordinem divinæ legis ut inferiora reducantur in suprema per media. Quod autem hic dicitur, duplicirer solvit. Uno modo quod iste Angelus purgans dicatur Seraphin æquivoce non ab ordine, sed ab actu quem tunc exercuit, quia igne purgavit, & Seraphin dicitur incendium. Alio modo solvit quod dicatur proprie ille qui est de ordine illo; & dicitur purgare, non quia immediate ipse purgat, sed quia eius auctoritate, vel percepta ab ipso illuminatione, inferior Angelus purgavit. Et ponit exemplum: Sicut dicitur Episcopus absoluere, quaodo alius auctoritate ipsius absolvit. Et ideo propter reverentiam, Angelus inferior, qui visionem formavit, reducit in Deum primo, & in Seraphiu secundo; ac si diceret: Ego purgo te per lumen receptum a Deo, mediante Seraphin. Septuaginta habent, *Carbunculos*, propter similitudinem ignis. Habent eoim calorem flammantem.

(b) *Et audivi vocem Domini dicentis*. Hic ostenditur ministri † al. ministrari † auctoritas ex imitatione officii: & circa hoc tria facit. Primo quæritur mittendi consensus: unde dicit, *Quem mittam?* in quo notatur auctoritas ex parte mittentis. Rom. 10. „ Quomodo „ vero prædicabunt nisi mittantur? " *Et quis ibit?* in quo notatur missi voluntas, *nobis* acquisitive, ut non quærat vanum honorem, & non quærat lucrum. E converso Phili. 2. „ Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non „ quæ Iesu Christi. *Mittam*, in quo notatur unitas essentiæ, *nobis*, in quo pluralitas personarum. Secundo ponitur oblatum obsequium: *Et dixi: Ecce ego: mitte me*. Infra 50. *Ego autem non contradico, retrorsum non abii*.

Sed videtur quod hoc fuerit præsumptioois, quia Moyses recusavit. Exod. 3. „ Quis „ ego sum ut vadam ad Pharaonem, & e- „ ducam filios Israel ex AEgypto? Hieremias etiam recusavit: unde Hierem. 1. „ Et „ dixi: A, a, a, Domioe Deus, ecce ne- „ scio loqui, quia puer ego sum." Et dicendum sicut dicit Gregorius in Pastorali; & ponitur in principio Hieremiæ in Glossa. „ Utrumque fuit ex radice caritatis. " Ille „ enim propter dilectionem Dei noluit † al. novit † perdere solatium contemplationis, iste „ propter dilectiooem proximi voluit mitti ut „ prodesset; & tamen nec ille iussus pertina- „ citer recusavit, nec iste prius quam purga- „ tus, aut requisitus esset, se obtulit. "

Tertio iniungitur officium: & quantum ad hoc subiungitur: *Et dixit, Vade*: Matth. 10. „ Ecce ego mitto vos sicut oves in medio „ luporum: " *& dices populo huic*. Hierem. 15. „ Si separaveris pretiosum a vili, quasi os „ meum eris. " *Audite audientes*. Hic ponitur sententia: & primo ponitur sententia obdurationis. Non obdurat autem immittendo malitiam, sed non impartiendo gratiam; & quia non se volunt ad gratiam convertere. Secundo quæritur sententiæ duratio, ibi, *Et dixi: Usquequo Domine?* Circa primum tria facit. Primo ponitur sententiæ pronuntiatio a Domino, quaotum ad sensus disciplinabiles, scilicet auditum, qui deservit disciplinæ: unde dicit: *Audite*, auribus exterioribus, *Audientes*, Christum, vel alium prædicaotem, *& nolite intelligere*; quasi dicat: Quia non vultis, non intelligitis. Permissivum est. Et quantum ad visum, qui servit ioventioni: *Et videte visionem*, Christum corporaliter, vel magnalia Dei; *& nolite cognoscere*. Permissivum est, & ooo imperativum. Infra 42. *Quis cæcus nisi servus meus?* Secundo ponitur sententiæ acceptatio a propheta: unde dicit: *O Domine*, ex quo plenitudo † al. pulchritudo † gentium iotratura est: 4. Reg. 6. „ Percute cæcitate Israel: " *excæca cor*, interius, *& aures aggrava*, ne percipiant, *& oculos eius claude*, ne cognoscant. Ioan. 9. „ In iudicium ego in hunc mundum „ veni, ut qui non vident, videant, & qui „ vident, cæci fiant. " Vel est verbum Domini, & est sensus: *Excæca*, idest excæcatum prædica. Tertio ponitur excæcationis ratio: *Ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiant*,

diant, *& corde suo intelligant*, propter bona, *& convertantur*, *& sanem eos*, cum sanitate sint indigni. Ezech. 18. „ Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, „ quæ operatus est, & custodierit universa „ præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam; vita vivet, & non morietur; omnium iniquitatum eius non recordabor." Infra 30. „ Si revertamini, & quiescatis, salvi eritis." *Et dixi*, *Usquequo*? Hic ponitur sententiæ duratio: & primo ponitur prophetæ quæstio, *Usquequo* excæcabuntur? Dan. 8. „ Usquequo visio conculcabitur?" Secundo Domini responsio, *Et dixit*. Et ponitur duplex terminus. Primus quantum ad pœnam malorum; secundus quantum ad sanctitatem bonorum, ibi, *Semen sanctum*; ac si dicat: *Quousque* qui in sordibus est sordescet? Apocalyp. ult. „ Qui nocet noceat adhuc, & qui „ in sordibus est, sordescat adhuc." Pœnam autem tangit tripliccm. Primo quantum ad captivationem, quæ designatur in desolatione civitatum: *Donec desolentur civitates*. Hier. 12. „ Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis." Tren. 1. „ Posuit me desolatam, tota die mærore confectam." Quantum ad culturam agrorum: *Terra derelinquetur deserta*. Supra 1. *Terra vestra deserta*, *civitates vestræ succensa igni*. Quantum ad exilium hominum: *Et longe faciet Dominus homines*. Hierem. 22. „ Et mittam te, „ & matrem tuam quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini." Ezech. 20. „ Et erigam „ † forte, eligam † de vobis transgressores, „ & impios, & de terra incolatus eorum educam eos." Secundo quantum ad captivitatis longitudinem: *Et multiplicabitur*, gens illa, *in medio terra*, in qua captiva tenebitur: tamdiu durabit captivitas. Hierem. 29. „ Hæc „ dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi quam transtulit de „ Hierusalem in Babylonem: Ædificate domos, & habitate in eis." Et infra (ibidem) Et multiplicamini ibi, & nolite esse „ pauci numero; & quærite pacem civitatis „ ad quam transmigrare vos feci." Tertio quantum ad iteratam persecutionem: & primo ponit paucitatem: *Et adhuc in ea decimatio*; idest, vix decima pars relinquetur a Tito in terra Iudæa, vel in toto orbe, propter Iudæos interfectos. Deut. 28. „ Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut „ astra cæli præ multitudine." Secundo iteratam destructionem: *Et convertetur*, iterum super vos captivatio, sub Adriano Imperatore. Supra 5. *In omnibus his non est aversus furor eius*; *sed adhuc manus eius extenta*. Tertio eorum vilitatem, & despectionem, vel dispersionem: *Erit in ostensionem*, derisionis, *sicut terebinthus*, quædam arbor, quæ in Damasci partibus magna est, in Græcia parva, *& sicut quercus*, *qua expandit ramos suos*: in quo eorum dispersio signatur. Eccli. 24. „ Ego „ quasi terebinthus extendi ramos meos." *Semen sanctum erit id quod steterit in ea*. Hic ponit terminum quantum ad sanctitatem bonorum: unde dicit: *Semen sanctum*, idest virorum perfectorum, qui divinæ obediunt visioni, & aliorum sanctorum de Iudæis, *quod steterit*, non cadens per infidelitatem. Infra ult. *Quia sicut cæli novi*, *& terra nova*, *quæ ego facio stare coram me*, *dicit Dominus*, *sic † al. sicut † stabit semen vestrum*, *& nomen vestrum*. Alii exponunt in bonum. *Multiplicabitur*, post reditum de captivitate, *in medio terra*, suæ; *& adhuc in ea decimatio*, quæ relinquetur ad cultum Dei post multorum necem; *& convertetur* ad Deum, *& erit in ostensionem*, gloriæ.

CAPUT VII.

(a) ET factum est in diebus Achaz filii Ioathan filii Oziæ Regis Iuda, ascendit Rasin Rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ Rex Israel in Hierusalem ad præliandum contra eam; & non potuerunt debellare eam. Et nuntiaverunt domui David, dicentes: Requievit Syria super Ephraim. Et commotum est cor eius, & cor populi eius, sicut moventur ligna sylvarum a facie venti. Et dixit Dominus ad Esaiam: Egredere in occursum Achaz tu, & qui derelictus est Iasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris, in via agri fullonis, & dices ad eum: Vide ut sileas. Noli timere, & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum, in ira furoris Rasin Regis Syriæ, & filii Romeliæ, eo quod consilium inierit contra te Syria in malum, & Ephraim, & filius Romeliæ dicentes: Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & avellamus eum ad nos, & ponamus Regem in medio

eius

eius filium Tabeel. Hæc dicit Dominus Deus: Non stabit, & non erit istud; sed caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Rasin. Et adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus, & caput Ephraim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis, non permanebitis.

(b) Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz: Non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit: Audite ergo domus David. Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Butyrum, & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum. Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris a facie duorum Regum suorum. Adducet Dominus super te, & super populum tuum, & super domum patris tui, dies qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Iuda, cum Rege Assyriorum. Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum AEgypti, & api, quæ est in terra Assur; & venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cavernis petrarum, & in omnibus fructetis, & in universis foraminibus. In die illa radet Dominus in novacula conducta in his qui trans flumen sunt, in Rege Assyriorum, caput, & pilos pedum, & barbam universam. Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oves, & præ ubertate lactis comedet butyrum. Butyrum enim, & mel manducabit omnis homo qui relictus fuerit in medio terræ. Et erit in die illa omnis locus ubi fuerint mille vites mille argenteis, & in spinas, & in vepres erunt. Cum sagittis, & arcu ingredientur illuc. Vepres enim, & spinæ erunt in universa terra. Et omnes montes qui in sarculo sarcientur, non veniet illuc terror spinarum, & veprium; & erit in pascua bovis, & in conculcationem pecoris.

(a) Hic ponitur comminatio contra hostes duarum tribuum; & dividitur in duas. In prima ponitur comminatio contra persecutores populi; in secunda contra contemptores prophetarum vaticinium, cap. 28. *Va corona superbia &c.* Prima in duas. In prima comminatur hostium deiectionem; in secunda ponit gratiarum exultationem, cap. 25. *Domine Deus meus es tu &c.* Prima in duas. In prima singulorum in speciali; in secunda omnium in generali, 24. cap. *Ecce Dominus dissipabit terram.* Prima in tres. In prima contra hostes corporaliter persequentes; in secunda contra hostes potestatem præbentes, cap. 17. *Onus Damasci &c.* in tertia contra hostes in rebus calumniantes, cap. 21. *Onus deserti maris &c.* Prima in duas. In prima contra persecutores eiusdem gentis; in secunda contra alienigenas, cap. 10. *Va qui condunt leges iniquas &c.* Prima in duas. In prima comminatur ipsorum frustrationem, per liberationem duarum tribuum; in secunda ipsorum destructionem, cap. 8. *Et dixit Dominus ad me &c.* Prima pars, quæ continetur in hoc capitulo, dividitur in tres. In prima describitur imminens periculum; in secunda promittitur liberationis beneficium, ibi, *Et dixit Dominus ad Esaiam &c.* in tertia confertur liberationis signum, ibi, *Et adiecit Dominus loqui ad Achaz.* Ad evidentiam autem primæ partis sciendum est, quod Achaz fuit impius, & idolatra, sicut legitur 4. Regum 16. & 4. Paralip. 27. Et ideo Dominus tradidit eum in manu Regis Syriæ, & Samariæ, qui primo venerunt contra eum, & obsidentes Hierusalem, tandem devincentes ipsum, magnam partem exercitus sui ceperunt, & principem exercitus eius. Iterum ex illa victoria confisi, venerunt ut omnino privarent eum Regno, & substituerent alium loco eius; & in hoc secundo adventu consolatur eum Esaias. Tria ergo ponuntur in prima parte. Primo describitur hostium congregatio: unde dicit: *Et factum est in diebus Achaz.* Reducit autem genealogiam usque ad Oziam, quia forte in percussione qua † al. quia † percussus est lepra a Domino, 2. Parali. 26. qui tamen iustus fuerat, acceperunt audaciam invadendi, quasi contemnentes divinum auxilium. *Ascendit.* Hoc dicitur propter situm terræ, quia Iudæa in montanis est. *Phacee*, qui interfecit Phaceiam Regem Israel, cuius princeps militiæ erat, & regnavit pro eo: 4. Reg. 15. *Et non potuerunt*, in prima vice, quamvis Regem in campo devincerent. Vel loquitur per anticipationem, quantum ad secundam ascensionem. Secundo ponit denuntiationem: *Et nuntiaverunt*, sui exploratores, *domui David*, idest

idest domui regiæ, *dicentes : Requievit Syria super Ephraim*, idest Rex Syriæ cum Rege decem tribuum, quæ Ephraim dicuntur, propter primum Regem, qui de Ephraim † al. qui Ephraim † fuerat: 3. Reg. 13. Vel propter dignitatem sunt amicitia iuncti, qui tamen fuerunt prius inimici, sicut legitur 3. Reg. ultim. Et dicit, *Syria super Ephraim*, ut notetur principalitas in Regno Syriæ, quia fortius erat. Tertio ponitur denuntiationis effectus, perturbatio scilicet Regis, & suorum. *Et commotum est cor eius*, scilicet Regis. Eccli. 22. „ Sic & cor trepidum in cogita- „ tione fatui: “ Proverb. 21. „ Et pavor o- „ perantibus iniquitatem. “ Matth. 2. „ Au- „ diens autem Herodes Rex turbatus est, & „ omnis Hierosolyma cum illo. “ *Et dixit Dominus ad Esaiam*. Hic promittitur liberatio: & primo ponitur promissionis modus; secundo ipsa promissio, ibi, *Et dices ad eum : Vide ut sileas*. Modus autem ponitur primo quantum ad personam nuntiantem: *Dixit Dominus ad Esaiam*, interius inspirando, vel loquens per subiectam creaturam: *Egredere in occursum Achaz*, qui forte propter timorem hostium iverat ut præpararet se ad resistendum. Secundo quantum ad testem: *Et qui derelictus est Iasub*, tibi; alio fratre, scilicet Rapsace, ex matre nobiliore nato, fugiente ad Regem Assyriorum, quia non bene receptus fuit ab Achaz; de quo infra 36. Deuter. 19. „ In ore „ duorum aut trium stabit omne verbum. “ Tertio quantum ad locum, *Ad extremum*. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod quia Hierusalem in montanis est, non abundat aquis fluentibus, & ideo habebat aquas collectas in piscinis vel ex pluviis, vel ex longinquis fontibus per aquæductus. Erant autem tres piscinæ in Hierusalem. Una quæ erat ad usum sacerdotum, & sacrificiorum, quæ dicitur probatica piscina, de qua Ioan. 5. Secunda erat inferius in civitate, quæ munda servabatur ad communem usum civitatis. Tertia erat extra civitatem, quæ habebat aquam immundam, in qua fullones lavabant lanam, & erat ad huiusmodi usus; & ab illa piscina dicitur totus *fullonis ager*. Et sic patet quod dicitur in littera. *Et dices ad eum*. Hic ponit promissionem: & primo ponit confortationem; secundo confortationis rationem, ibi, *A duabus caudis titionum fumigantium istorum*; tertio incredulorum condemnationem, ibi, *Si non credideritis, non permanebitis*. Confortat autem prohibens timoris signum: *Vide ut sileas*; idest, cave ne timorem cordis exterius prodas. Infra 30. *In silentio, & in spe erit fortitudo vestra*. Item † al. eodem † 32. *Et erit opus iustitia, pax, & cultus iustitia, silentium, & securitas usque in sempiternum*. Et etiam ostendit timoris transitum: *Noli timere*, mala futura, *& cor tuum ne formidet*, propter memoriam malorum quæ passus es. Infra 43. „ Noli timere, quoniam e- „ go tecum sum; ab oriente reducam se- „ men tuum, & ab occidente congregabo „ te. “ *A duabus caudis*. Hic ponit confortationis rationem: & primo ostendit proponentium vanitatem, qui magna proponunt, cum tamen nihil vel parum possint sustinere. *Duabus caudis*, quia in eis finitum est Regnum. Rasin enim interfectus est a Tegalphalasar, 4. Regum 16. & sui in captivitatem ducti; sed Phacee subiugatus fuit, & postea interfectus ab hoste, qui postmodum captus est a Rege Salmanasar, & decem tribus captivatæ: 4. Regum 17. *Fumigantium*: tunc enim sunt vicini extinctioni. *Et suscitemus † al. sustinemus † eum*, quasi somno quiescentem, *& avellamus*, idest trahamus in potestatem nostram. *Filium Tebeel*: ad litteram quemdam hominem, vel idolum dei nostri. Tebeel, bonus Deus. Secundo quantum ad propositi frustrationem: *Hæc dicit Dominus*, qui omnia potest: *Non erit istud*, quia non perducetur ad effectum, *& non stabit*, quia non diu durabunt in tali proposito, maioribus malis in eos irruentibus. Infra 8. *Inite consilium, & dissipabitur; loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscum Deus*. Tertio quantum ad hostium destructionem: & primo quantum ad Assyrios: *Sed caput Syriæ*; quasi dicat: Sed interim, & antequam destruantur, *caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Rasin*; quasi dicat: Erunt Damasceni, & Rex eorum contenti suis finibus. *Et adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus*, quia captivabuntur. Isti anni non debent computari a tempore huius prophetiæ, sed a tempore quo Ozias percussus est lepra, quia tunc assumpserunt audaciam, vigesimo sexto anno Regni eius. Et ex tunc Ioathan filius eius regnavit, vivente patre 27. & postea 16. & postea Achaz 16. & postea Ezechias, cuius sexto anno captus est populus: 4. Reg. 17. Et hi omnes collecti, sunt 65. anni. *Et caput Ephraim*, ut supra. *Si non credideritis*. Hic ponit incredulorum condemnationem. *Si non credideritis*, scilicet promissis Domini, etiam vos *non permanebitis in terra vestra*, sed captivabimini. Habac. 2. „ Ecce qui incredulus est, non erit recta a- „ nima eius in semetipso. “ Et dicit hoc, quia Achaz non credens prophetæ, invocavit auxilium Regis Assyriorum Tegalphalasar, ut adiuvaret eum: qui ad petitionem eius venit, & destruxir Damascum † al. Damascenum, † & Regem interfecit; & cum dedisset sibi munera,

nera, tamen nihil sibi profuit, sicut dicitur 2. Paralip. 28.

(b) Hic ponitur liberationis signum ad credendum: circa quod tria ponuntur. Primo optio eligendi signum conceditur: *Et dixit Dominus ad Achaz*. Quia prophetas contemnebant † al. condemnabant, † ipse per se dixit: Quia videtur durum quod tam potentes Reges ita cito destruantur, *pete tibi signum*, ut credas, *a Domino Deo tuo*. Ex hoc videtur quod sit sermo prophetæ; & dicendum, quod mos est Hebraici sermonis, ut utantur nominibus pro nominibus † al. pro pronominibus. † Unde, *A Domino Deo tuo*, idest a me. Vel est verbum Domini per inspirationem, & prophetæ per denuntiationem. Infra 8. „ Numquid non populus a Deo „ suo requiret visionem pro vivis, & mor„ tuis? " *In profundum inferni*, ut aperiatur terra, & infernus pateat, sicut in subversionem Dathan, & Abiron: Num. 16. Vel per infernum inferiora elementa, sicut Moyses de terra locustas, & sciniphes eduxit: Exod. 8. *Sive in excelsum supra*, sicut Iosue in statione solis: Iosue 10. „ Iudæi enim signa quærunt: " 1. Cor. 1. Secundo oblati refutatio: *Et dixit, Non petam*: vel quia in idolis confidebat, vel in Rege Assyriorum, vel invidens Dei gloriæ, vel quia timebat offendere Deum in angustia positus. Infra 26. *Domine in angustia requisierunt te*. Unde dicit, *Non tentabo*: innixus est enim ei quod dicitur Deuter. 6. „ Non tenta„ bis Dominum Deum tuum. " Sed male intellexit, quia licebat ei auctoritate Dei petere signum, sicut Gedeon in vellere: Iudic. 6. Tertio ponitur refutantis increpatio: *Et dixit*, scilicet Esaias: Ergo ex quo tam rebelles estis, *audite ergo domus David*, propter consensum in malitia, vel quia David promissus Christus datur signum † al. vel quia David promissus est Christus, datur signum. † Psalm. 131. „ De fructu ventris tui ponam „ super sedem. " *Numquid parum vobis est*, ad merendam divinam iram, *esse molestos hominibus*, quos spoliatis, vel prophetis, quibus non creditis, *quia molesti estis*, per rebellionem, *Deo meo*, non vestro, cui non obedistis? Hierem. 23. „ Ut quid vobis onus? Proiiciam „ quippe vos, dicit Dominus. " *Propter hoc*. Hic datur signum ad credendum: & primo confertur signum liberationis; secundo comminatur incredulis pœnam destructionis, ibi, *Adducet Dominus*. Hoc autem signum est de Christi incarnatione.

Sed contra hoc obiiciunt Iudæi multipliciter. Primo quia Dominus dabat signum illius liberationis, ad quam nihil consonat Christi incarnatio.

Ad quod dicendum, quod incarnatio Christi significat ipsam per locum a maiori: quia si Deus dabit filium suum ad salutem totius mundi, multo magis potest salvare vos ab istis hostibus. Rom. 8. „ Qui proprio filio suo „ non pepercit, sed pro nobis omnibus tra„ didit illum. " Vel quasi causa motiva: hoc enim quasi movit Dominum, quod multa bona illi populo, quamvis iniusto, concedantur, quia de illo providerat filium suum incarnandum.

Item obiiciunt, quia signum sequens datur ad præsentes; sed incarnatio non fuit facta temporibus eorum; & sic videtur quod nullum sit signum.

Ad quod dicendum, quod incarnatio, quamvis non fuerit facta præsentibus illis hominibus, fuit tamen manente domo David: unde dicit: *Audite domus David*; non autem, Audi Achaz.

Item obiiciunt, quia signum debet præcedere signatum; sed incarnatio fuit diu post liberationem illam: ergo non fuit signum eius.

Ad quod dicendum, quod signum quandoque sequitur signatum, sicut Deut. 18. „ Hoc „ habebis signum: quod in nomine Domini „ propheta ille prædixerit, & non evenerit, „ hoc Dominus non est locutus. " Quandoque est simul. II. Reg. 5. „ Cum audieris „ sonitum gradientis in cacumine pirorum, „ tunc inibis prælium. " Quandoque præcedit, sicut Iudic. 7. de Gedeone, ubi datum est signum quod vincere debebat in his qui aquam manibus lambierant. Et oportet de necessitate quod hoc signum sequatur, etiam secundum quod ipsi exponunt. Si enim præcedit, tunc puer fuit natus ante mortem Phacee, qui regnavit 20. annis, cuius 17. anno regnavit Achaz, qui regnavit 16. annis: ergo Achaz regnavit 13. annis post mortem eius. Et Osee regnavit 12. anno Achaz, cuius nono anno Samaria capta est, qui fuit 6. annus post mortem Achaz: ergo in captivitate Samariæ ad minus habebat puer 19. annos: ergo falsum est quod infra (nempe c. 8.) dicitur, quod puer nesciebat vocare patrem & matrem.

Item obiiciunt, quod in Hebræo non est *virgo*, sed *alma*, quæ apud eos significat iuvenculam nubilem, sicut habetur Gen. 24. de Rebecha, ubi nos habemus, „ Puella de„ cora nimis, " & ipsi habent, *alma*. Et si etiam habeatur bethula, quod apud eos significat virginem, non oportet quod manens virgo conciperet, quia poterat esse quod quæ tunc erat virgo, postea ex semine viri corrupta concepisset.

Ad quod dicendum, quod nullum signum esset,

esset, si iuvencula concepisset, & etiam virgo corrupta. Dominus autem aliquod magnum voluit significare, cum dixit, *In profundum inferni, sive in excelsum supra*. Ideo autem apud eos † al. nos † ponitur magis *alma* quam iuvencula, quia *alma* significat virginem, secundum nominis originem, & adhuc plus, custoditam, de qua non possit haberi mali suspicio. Sed bethula significat secundum usum loquendi posteriorem. Exponunt autem dupliciter. Quidam de Ezechia; quidam de filio Esaiæ, quem fingunt esse Manuel vocatum. Sed quod primum non possit stare, sic ostenditur, quia Ezechias erat 25. annorum, quando cœpit regnare, 4. Reg. 18. & Achaz regnavit 16. annis, 4. Reg. 16. ergo Ezechias erat 10. annorum, quando pater suus incepit regnare; & sic non promittitur hic nasciturus. Præterea. Quomodo nescisset vocare patrem & matrem, cum 6. anno Regni eius capta fuerit Samaria? Iterum quod secundum non possit stare, ostenditur, quia hoc nullum signum fuisset. Et præterea filius Esaiæ non fuit Dominus Iudçæ, cum tamen dicatur infra 8. terra Iudæa esse Emmanuel possessive. Et ideo oportet quod intelligatur de filio Dei.

Secundum hoc ergo tria facit. Primo promittit signum: *Propter hoc*, quia vos non vultis petere, *ipse dabit signum vobis*, vestræ liberationis. Hoc etiam signum datum est Luc. 2. „ Et hoc vobis signum. Invenietis infan„ tem pannis involutum positum in præsepio." Secundo ponitur ipsum signum, *Ecce virgo*: & primo ponitur miraculosa conceptio: *Ecce virgo*, manens virgo in partu, *concipiet* † al. *concipict*, in partu, † *& pariet filium*. Secundo mirabilis generati vocatio: & primo quantum ad divinitatem: *Vocabit*, scilicet virgo, vel vocabis tu, Iuda, in periculis, *nomen eius Emmanuel*, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Mat. 1. „ Vocabis „ nomen eius Emmanuel." Et hoc totum nullum simile habet in aliis, quia novum est. Hier. 31. „ Creavit Deus novum super ter„ ram: mulier (vel femina) circumdabit vi„ rum;" idest perfectum hominem in ipsa conceptione, quamvis non secundum quantitatem perfectam, sicut dicit Augustinus super illud Ioan. 2. „ Quadraginta & sex annis ædi„ ficatum est templum hoc; & tu in tribus „ diebus excitabis illud?" Et ideo est super hominem, quia nihil novum sub sole, Eccle. 1. Unde concordantia alia non potest haberi de ipsa prophetia nisi ipsa historia. Luc. 1. „ Ecce concipies, & paries filium;" significatum Ezech. 44. „ Porta hæc clausa erit, & „ non aperietur; & vir non transibit per „ eam, quoniam Dominus Deus Israel ingref„ sus est per eam." Secundo quantum ad humanitatem: *Butyrum, & mel comedet*: ad litteram, cibos viriles, quia ab infantia ad modum aliorum se habuit. Sap. 7. „ Et ego na„ tus accepi communem aerem, & in simili„ ter factam decidi terram, & primam vo„ cem similem omnibus emisi plorans." Vel a parte ad totum, secundum regulas Tyconii. Per hos enim omnes humanos cibos intelligit. *Ut sciat*. *Ut*, consecutivum est, quia talibus vescens adhuc puer *sciat reprobare malum*, sine experimento, *& eligere bonum*, sine consilio, perfectam habens omnem scientiam. Hoc promiserat diabolus, sed non solvit, Gen. 3. sed Deus gratis dedit. Sap. 7. „ Ipse „ enim mihi dedit horum quæ sunt scien„ tiam veram, ut sciam dispositionem orbis „ terrarum, & virtutem elementorum." Vel *ut* est causale: *Ut sciat*, idest ut ostendat se scire, quia per cibos perductus est ad perfectam ætatis quantitatem, qua ostendit se scire. Augustinus super illud Cant. 4. „ Mel, „ & lac sub lingua tua," dicit, quod significat per butyrum humanitatem, quod de terræ nutrimento venit; per mel divinitatem, quod de rote cæli colligitur. Habuit tamen naturam sine corruptione, sicut butyrum sine caseo; & portavit consolationem sine iudicio, quasi mel sine aculeo. Bernardus: „ Elegit „ puer noster noviter concipi, quia naturam „ nostræ carnis accepit sine corruptione." Similiter apis mel nobis attulit, non miscens aculeum. „ Non enim venit ut iudicet mun„ dum, sed ut salvetur mundus per ipsum:" Ioan. 3. Et sic est etiam causale. Et hoc est signum de deorsum ex parte virginis parientis, & desursum ex parte Dei nascentis. Psal. 84. „ Dominus dabit benignitatem, & „ terra nostra dabit fructum suum." Tertio ponitur signi adaptatio: *Quia antequam sciat*, idest antequam nascendo scientiam creatam assumat. *Terra*, Samariæ, & Syriæ: 4. Reg. 16. & 17. *Adducet Dominus super te*. Hic ponit comminationem contra non credentes signum: & primo ostendit pœnæ gravitatem; secundo pœnæ ordinem, ibi, *Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ*; in tertia pœnæ effectum, ibi, *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum*. Ostendit autem gravitatem ex præcipientis auctoritate: *Adducet Dominus*, qui potens est. Exod. 15. „ Dominus, omnipo„ tens nomen eius." Ex pœnæ universalitate: *Super te*, per Tegalphalasar, *& super populum tuum, & super domum patris tui*, quantum ad posteros tuos, per filios tyrannos ex præcedentium comparatione. *Dies*, tam mali; & dicuntur mali propter culpam. Mat. 6. „ Suf„ ficit diei malitia sua." Eph. 5. „ Redimen„ tes tempus, quoniam dies mali sunt."

Pro-

Propter pœnam: *Qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Iuda*: 3. Reg. 12. Exequentis potestatem: *Cum rege Assyriorum*, Nabuchodonosor, quia Regnum Chaldæorum, & Assyriorum sub ipso unum fuit, & a principio unum fuerat. Assyrii enim de Caldæis egressi sunt: Gen. 10. Hier. 25. „ Assumam Nabuchodonosor servum meum &c." *Et erit*. Hic ponit pœnæ modum, & ordinem: & ponit tria. Primo hostium convocationem, *Sibilabit*, idest inspirabit, *musca*, idest Regi AEgypti, qui occidit Iosiam: 4. Reg. 23. & comparatur muscæ propter immunditiam idolorum, & luxuriæ, quæ viget in AEgypto; *in extremo fluminum*, quia etiam de ultimis partibus AEgypti; *& api*, scilicet Chaldæis, & Assyriis, qui ab anteriori habebant mel defensionis, & a posteriori aculeum persecutionis. Supra 5. *Sibilabit ad eum de finibus terra*. Secundo hostium multitudinem: *Et venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium*: quia in vallibus consueverunt currere aquæ, propter commodum aquarum, *in cavernis*, propter munitionem, *in fructetis*, propter ligna, *in universis foraminibus*, propter † al. omittitur, propter † loca domorum. Infra 8. *Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terra tua*. Tertio captivationem: *In die illa radet Dominus in novacula*, idest per Regem, *in his*, idest per hos, scilicet Assyrios. Novacula acuta, de qua Ezech. 5. „ Sume tibi gladium „ acutum radentem pilos, & assumens eum „ adduces per caput tuum." *Caput* Regem, *pedes* artifices, *barbam* milites, qui sunt ad ornatum Regis: 4. Reg. ult. Supra 3. *Omnem virum bellatorem, iudicem, & prophetam*. Vel loquitur contra AEgyptios, qui erant adiutores. *In his*, idest AEgyptiis, *conducta* † *al. conducam*. † Ezec. 29. „ Et diripiet spolia eius, & erit merces „ exercitui eius, & operi, pro quo servivit „ adversus eam." *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum*. Hic ponit pœnæ effectum, vel signum destructionis. Primo in animalium paucitate: *Vaccam boum, & duas oves*, propter pauca animalia. Supra 5. *Et deserta in ubertatem versa advena comedent*. Secundo ex victualium parcitate: *Butyrum, & mel*, propter inopiam panis. Tren. 4. „ Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis, " Tertio ex paucitate hominum. † Deest hic forte aliquid. † Primo in vilitate † al. utilitate † possessionum: *Omnis locus ubi fuerint mille vites*. Hier. 32. „ Eme agrum argento, & adhibe „ testes, cum urbs data sit in manus Chaldæorum." Prov. 24. „ Per agrum hominis „ pigri transivi, & per vineam viri stulti „ † al. omittitur, stulti; † & ecce totum repleverant urticæ, & operuerant † al. apparuerant † superficiem eius spinæ." In multitudine latronum: *Cum sagittis, & arcu*, scilicet cum † al. omittitur, cum † fugietis, ingredientur. Infra 24. *Formido, & fovea, & laqueus super te, & super habitatores terræ*. Tertio in pavore hostium, quia colent montes, & dimittent plana: *Et omnes montes*. Hier. 49. „ Et omnes civitates eius erunt in „ solitudines." Et infra 49. *Apprehendere niteris altitudinem collis*.

Notandum super illo verbo, *Vocabitur nomen eius Emmanuel*, idest nobiscum Deus, quod Christus est nobiscum multipliciter. Primo tamquam frater, per naturæ consortium. Cant. 8. „ Quis mihi det te fratrem meum „ sugentem ubera matris meæ, ut inveniam „ te foris, & deosculer te?" Secundo tamquam sponsus, per amoris vinculum. Ioan. 14. „ Si quis diligit me, sermonem meum servabit." Tertio tamquam pastor, per maternæ consolationis solatium. Apoc. 3. „ Ecce „ ego sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, „ intrabo ad illum, & cœnabo cum illo." Quarto tamquam salvator, per defensionis auxilium. Hier. 30. „ Tu ergo ne timeas, serve „ meus Iacob, ait Dominus, nec paveas Israel, „ quia ecce ego salvabo te de terra longinqua." Quinto tamquam ductor, per operis exemplum. Exod. 32. „ Dominus solus dux „ eius fuit."

Notandum super illo verbo, *Ecce virgo*, quod dicitur, *Ecce* propter eminentiam singularem: quia supra mulieres propter virginitatem: unde dicit, *Ecce virgo*. Secundo supra virgines propter fecunditatem: unde dicit, *Concipiet*. Tertio supra Angelos omnes propter fructus dignitatem: unde dicit, *Pariet filium*. Hebr. 2. „ Numquam Angelos apprehendit, „ sed semen Abrahæ apprehendit."

CAPUT VIII.

(a) ET dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen eius Accelera, spolia detrahe, festina prædari.

(b) Quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram Rege Assyriorum. Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc dicens: Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ; propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas, Regem Assyriorum, & omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes rivos eius, & fluet super universas ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ, o Emanuel.

(c) Congregamini populi, & vincimini, & audite universæ procul terræ. Confortamini, & vincimini; inite consilium, & dissipabitur; loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscum Deus. Hæc enim ait Dominus ad me: sicut in manu forti erudivit me, ne irem in via populi huius dicens: Non dicatis, Coniuratio. Omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est. Et timorem eius ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, & ipse terror vester; & erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, & in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacob, & præstolabor eum. Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & in portentum Israel, a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.

(d) Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, & a divinis, qui strident in incantationibus suis; numquid non populus a Domino suo requiret visionem pro vivis ac mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, & corruet, & esuriet, & cum esurierit, irascetur, & maledicet Regi suo, & Deo suo. Et suspiciet sursum, & ad terram intuebitur; & ecce tribulatio, & tenebræ, & dissolutio, & angustia, & caligo persequens; & non poterit avolare de angustia sua.

(a) HIc prædicit destructionem decem tribuum, inquantum pertinet ad eorum pœnam, quæ facta est per Assyrios. Primo per Tegalphalasar, regnante Phacee, captivantem† al. & captivante† duas tribus & dimidiam, quæ erat trans Iordanem, & plurimos de tribu Zabulon, & Nephtali: 4. Reg. 15. & postmodum per Salmanasar in captivitatem reducentem residuas: 4. Reg. 18. Huius autem tribulationis etiam duæ tribus fuerunt participes, quia a Tegalphalasar afflicti sunt, ut dicitur 2. Paral. 28. & a Senacherib, sicut dicitur infra 36. Non tamen omnino subiugatæ. Et dividitur in partes duas. In prima prædicit tribulationem; in secunda modum ipsius & ordinem, cap. 9. *Primo tempore alleviata est Terra Zabulon, & terra Nephtali*. Hoc autem capitulum dividitur in tres partes. In prima comminatur decem tribubus Assyriorum destructionem; in secunda prædicit in hoc duarum tribuum afflictionem, ibi, *Et ibit per Iudam inundans, & transiens usque ad collum veniet*; in tertia confortat eos per futuram liberationem, ibi, *Congregamini populi*. Circa primum duo facit. Primo ponit pœnæ præfigurationem; in secunda, signi expressionem, ibi, *Quia antequam sciat puer vocare patrem suum*. Hoc autem signum, Iudæi ad litteram exponunt de filio Esaiæ, per cuius nomen Dominus significare volebat decem tribuum destructionem. Et secundum hoc signum tripliciter confirmat. Primo scripto; secundo, testimonio, ibi, *Et adhibui mihi testes fideles*; tertio, ipso facto, ibi, *Et accessi ad prophetissam*.

ſum. Circa primum tria ponit: ſcilicet in quo ſcribendum, *Librum grandem*. Ad litteram enim, grandem, ad ſignificandum magnitudinem tribulationis. Hier. 36. „ Tolle volumen libri, & ſcribes in eo omnia quæ „ locutus ſum tibi adverſus Iſrael, & Iudam. “ Secundo quo ſcribendum, *Stylo hominis*, ideſt plane, ut intelligi poſſit, & ut ſcriptum maneat. Habac. 2. „ Scribe viſum, & explana „ eum ſuper tabulas, ut percurrat qui legerit eum. “ Tertio quid ſcribendum, nomen ſcilicet vaſtaturi, ſignificans futuram deſtructionem in brevi. *Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*. Hæc verba poſſunt eſſe Domini ad prophetam; & ſic ſumuntur materialiter: vel ad hoſtes; & ſic ſignificative. Infra 10. „ Et contra populum furoris mei mandabo „ illi ut auferat ſpolia, & dividat prædam.“ *Et adhibui*. Hic confirmatur ſignum teſtimonio. *Teſtes fideles*. Deut. 19. „ In ore duorum „ vel trium ſtet omne verbum. “ *Et acceſſi ad propheiſſam*. Hic confirmatur facto, quia aliquando prophetæ annuntiabant futurum verbo, aliquando autem ipſo facto, ſicut infra 20. *Vade, & ſolve ſaccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis; & fecit ſic, vadens nudus, & diſcalceatus*. Unde intelligitur ad litteram quod acceſſit ad uxorem ſuam. Unde duo ponuntur: primo pueri generatio, *Et acceſſi*; ſecundo generati vocatio, *Voca nomen eius Accelera*, quaſi feſtina ad faciendum, *Detrahe ſpolia*, ut ſupra. Vel ſecundum aliam litteram, primo (ver. ſcilicet) *Accelera, ſpolia detrahe*. Et hoc eſt melius, quia ſecundum hoc, non eſt plus quam fuerit in ſcripto.

Contra hoc quidam multipliciter obiiciunt, quod non poſſit ad litteram intelligi. Primo quia cum pauca ſint quæ ſcribi præcipiuntur, non oportebat librum eſſe grandem. Secundo quia non eſt probabile quod propheta honeſtus homo teſtes adduxerit quando acceſſit ad uxorem ſuam. Tertio quia Urias fecit altare idolorum ad ſimilitudinem altaris Damaſci in templo Domini: unde non fuit fidelis teſtis. Quarto quia Zacharias non erat tunc vivus, quia Zacharias filius Ioiadæ fuerat longe ante interfectus a Ioas Rege Iuda: 2. Paralip. 24. Alius dicitur Zacharias qui fuit unus de duodecim prophetis, & fuit longe poſt, in reditu populi de captivitate, ſicut patet Zach. 1. & per totum: ergo non potuit eum adhibere in teſtem. Et præterea remanet ſimilis obiectio ſicut primo, quia ipſe puer fuit ante mortem Phacee: ergo, ut ſupra probatum eſt, habebat in captione Samariæ ad minus 19. annos: ergo falſum eſt quod dicitur: *Antequam ſciat vocare patrem & matrem ſuam*. Et ideo volunt quod intelligatur tantum de Chriſto, ſicut & primum ſignum; ut per librum grandem ſignificetur ſacra Scriptura, de qua habetur Baruch 4. „ Hic eſt liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt in æternum. “ Per ſtylum hominis, modus prophetiæ, ut non omnibus uſquequaque pateat, ſed tantum rationabilibus, qui ex figuris poſſunt ſignificata concipere. Oſeæ 12. „ Ego viſionem „ multiplicavi eis, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum. “ *Velociter ſpolia detrahe*, nomen Chriſti, ideſt circumlocutio nominis, quod eſt Ieſus ſalvator, per hoc quod detraxit ſpolia, ideſt peccatores a poteſtate diaboli, & prædatus eſt infernum: de quo infra 53. *Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia*. Per *Uriam*, qui interpretatur lux Domini, ſignificatur lex, Prov. 6. „ Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux. “ Per *Zachariam*, qui interpretatur memoria Domini, *filium Barachiæ*, qui interpretatur benedictio Domini, ſignificatur prophetia: quia prophetæ per benedictionem divini muneris, cognitionem † al. cogitationem † divinam acceperunt. Et hi, ſcilicet lex, & prophetæ, ſunt teſtes incarnationis Chriſti. Luc. ult. „ Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt „ in lege Moyſi, & prophetis, & pſalmis de „ me. “ Propheiſſa autem, beata Virgo eſt, quæ prophetavit dicens: „ Magnificat anima „ mea Dominum: “ Luc. 1. ad quam acceſſit per propheticam intelligentiam, & per fidem. Vel propheiſſa dicitur Spiritus ſanctus, qui eſt principium omnis prophetiæ. II. Pet. 1. „ Non enim voluntate humana allata eſt „ aliquando prophetia; ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. “ Apud Hebræos enim eſt feminini generis, ſcilicet, *Ruah* † al. Eva; † & ſecundum hoc *concepit*, ideſt concipere fecit. „ Quod enim in „ ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt: “ Mat. 1. *Voca nomen eius*, ſcilicet Ieſus, ideſt prænuntia nomen eius, ſic ut ſupra. Hæc autem expoſitio non eſt tantæ auctoritatis, ſicut ſuperior, quæ fuit ſupra 7. de alio ſigno, quia magis extorta eſt, & ex Scripturis non habet auctoritatem, ſicut † al. ſic † illa Mat. 1. Nam quidam dicunt non eſſe inconveniens, ſi hoc intelligatur ad litteram; ita tamen quod puer iſte ſit figura Chriſti, ſicut etiam ſupra dictum eſt in quadam Gloſ. 7. cap. ſuper illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*.

Unde poteſt reſponderi ad obiectiones prius factas. Et dicendum ad primum, quod liber fuit grandis, non ad neceſſitatem ſcripturæ, ſed ad ſignificandum magnitudinem tribulationis. Ad ſecundum dicendum, quod poteſt intelligi, quod teſtes fuerunt adhibiti ad ſcriptu-

pturam, sicut fit in privilegiis, & non ad accessum ad uxorem. Et etiam si ad hoc fuissent adducti, non esset magis contra honestatem, ut videtur, quam factum de fornicatione, Oseæ 1. quod tamen ad litteram plures exponunt. Ad tertium dicendum, quod dicitur fidelis propter auctoritatem sacerdotii, & non propter bonitatem vitæ; vel quia fide dignus habebatur a Rege. Ad quartum dicendum, quod iste Zacharias neuter illorum fuit. Consuetum enim erat apud Hebræos, sicut etiam apud multos, quod pueris imponantur nomina de cognatione illa, sicut dicitur Luc. 1. de Ioanne: „ Quia nemo est in cognatio-„ ne tua qui vocetur hoc nomine. " Et sic iste potuit esse de progenie illius, qui prius interfectus fuerat: vel etiam consuetudo est apud Hebræos, ut dicit Hieronymus, quod frequenter utantur propriis pro communibus; sicut Hostia, quæ est civitas munita, utuntur frequenter pro qualibet civitate munita. Et sic quia ille Zacharias fuit fidelis propheta, & in magna fama populi, vocatur iste, qui forte similiter erat fide dignus populo loci illius. Ad quintum dicendum, quod non est similis obiectio, quia quod supra dictum est, oportet intelligere de destructione solum, propter hoc quod dixit (cap. 7.) *Derelinquetur*. Sed hoc potest intelligi de persecutione facta per Tegalphalasar, qui destruxit Damascum, 2. Reg. 16. & spoliavit Regnum Samariæ, 4. Reg. 15. Unde signanter dicit: *Auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ*. Et hoc fuit satis de propinquo.

Notandum super illo verbo, *Librum grandem*, quod sacra pagina dicitur liber primo grandis quantum ad grande contentum. Prov. 8. „ Audite me, quoniam de rebus magnis lo-„ cutura sum, & aperientur labia mea, ut „ recta prædicent. " Secundo signatus quantum ad visum. Infra 29. *Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati*. Tertio involutus propter multiplicem sensum. Ezech. 2. „ Et vidi, & ecce manus missa ad me, in „ qua erat involutus liber. " Quarto amarus propter laboris studium. Apocalyp. 10. „ Et ac-„ cepi librum de manu Angeli, & devoravi „ eum, & erat in ore meo tamquam mel dul-„ ce, & cum devorassem eum, amaricatus „ est venter meus. " Proverb. 8. „ Qui ma-„ ne vigilaverint ad me, invenient me. " Quinto dulcis quantum ad affectum †. al. effectum. † Ezech. 3. „ Comede volumen il-„ lud: & comedi illud, & factum est in ore „ meo quasi mel dulce. " Sexto volans quantum ad intellectum. Zach. 5. „ Vidi & ec-„ ce volumen volans. " Iob 39. „ Numquid „ ad præceptum tuum elevabitur aquila, & „ in arduis ponet nidum suum? " Septimo vivificans quantum ad fructum. Eccli. 24. „ Hæc omnia liber vitæ, & testamentum „ Altissimi, & agnitio veritatis. " Proverb. 8. „ Qui me invenerit, inveniet vitam. "

(b) Hic ponitur signi expositio: & secundum litteralem expositionem iam patet; secundum aliam vero, *Antequam sciat*, scientia creata, *patrem*, putativum Ioseph, vel Deum, *auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ*. Secundum hæc potest etiam referri ad captivitatem Samariæ. *Et adiecit*. Hic describitur ipsum destructionis factum: & circa hoc tria facit. Primo ponit puniendorum culpam; secundo punientium potentiam, ibi, *Ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes & multas*; tertio ponit ipsam pœnam, ibi, *Et ascendet super omnes*. Dicit ergo primo, *Et adiecit*. Primo signum datum, *Aquas Siloe*. Siloe est quidam fons qui nascitur ad pedes montis Sion, cuius aquæ per horas ebulliunt, & plane vadunt: unde significant Reges Iuda, qui quandoque boni, & potentes, quandoque mali, & imbecilles fuerunt; & tamen legitime, & quiete regnaverunt comparatione Regum Israel, qui omnes cogebant populum ad idola.

Sed videtur quod hoc non sit eis imputandum pro culpa, quia hoc Domini voluntate factum est, sicut dicitur 3. Regum 12. „ A „ me factum est verbum hoc. "

Et dicendum, quod Dominus iuste voluit quod Reges Iuda paterentur hoc damnum, propter culpam Salomonis, de quo 3. Regum 11. Sed illi male, & propter superbiam cordis hoc fecerunt, quia nolebant dare consueta tributa, sicut legitur 3. Regum 12. Vel aliter. *Abiecit populus iste*, idest contempserunt, & persecuti sunt, sequentes malitiam duorum Regum. Et hæc videtur esse intentio per id quod sequitur. *Et assumpsit magis Rasin, & filium Romelia; propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes*. Hic describitur hostium potentia. Et primo ponitur metaphora quantum ad quatuor: scilicet quantum ad divinum auxilium, *Ecce Dominus adducet*; quantum ad impetum, *Aquas fluminis*; quantum ad robur, *Fortes*; quantum ad numerum, *Et multas*. Secundo exponit metaphoram: *Regem Assyriorum, & omnem gloriam eius*, idest exercitum eius. Hierem. 6. „ Ecce populus „ veniet de terra aquilonis, & gens magna „ consurget. " Glossa dicit, quod intelligit de Senacherib.

Sed contra: quia ipse non vastavit Samariam, sed Salmanasar, sicut dicitur 4. Regum 17.

Ad hoc dicunt quidam, quod idem dicitur Sal-

Salmanasar, & Senacherib. Sed patet hoc esse falsum per id quod dicitur Tob. 1. quod mortuo Salmanasar, regnavit Senacherib filius eius pro eo. Et ideo dicendum, quod regnante Salmanasar iam sene, filius eius erat in exercitu; & ideo idem exercitus est utriusque. Unde loquitur de tota illa vastatione quæ facta est per illos Reges Assyriorum, quasi de uno persecutore, propter unitatem Regni. *Et ascendit*. Hic ponit ipsam pœnam, & servat metaphoram, quia aquæ abundantes altiores sunt. Unde dicit: *Ascendet super omnes rivos*, idest Principes, *& super ripas*, idest † al. & † terras. Ezech. 38. „ Ascendet indignatio mea in furore meo, „ & in zelo meo. " *Et ibit per Iudam*. Hic tribulationem ponit redundantem in duas tribus. Et primo ponit tribulationis redundantiam: *Et ibit*, scilicet aquarum impetus, *per Iudam*, idest per terram Iudææ, *inundans*: servat metaphoram: quando enim abundant aquæ, emittunt undas extra alveum suum in agros vicinos. Et dicit, *ibit*, quia non habebunt perfectum dominium. Hier. 47. „ Ecce aquæ descendent ab aquilone, & erunt „ quasi torrens inundans, & operient terram, „ & plenitudinem eius, urbes, & habitatores „ eius. " Secundo persecutionis abundantiam: *Et transiens usque ad collum veniet*: loquitur metaphorice, quasi diceret: In tanta abundantia redundabunt quod si aliquis vellet aquas transire, venirent sibi usque ad collum, & fere submergeretur in eis † al. & venirent sibi usque ad collum, fere submergeretur in eis; † in quo significatur quod fuerint prope captivitatem, sicut infra 36. Ezech. penultimo: „ Et ecce aquæ redundantes a „ latere dextro. " Tertio exercitus copiam: *Et erit extensio alarum eius*, idest Principum eius, *implens*, præ multitudine, *latitudinem terræ tuæ*, idest Iudææ, *o Emmanuel*, Christe qui de ea nasci venisti. Misit enim Principes suos Senacherib ad capiendam Hierusalem: infra 36. De his alis † al. aliis † Ezech. 17. „ Aquila grandis magnarum alarum, longo „ membrorum ductu, plena plumis, & va„ rietate, venit ad Libanum, & tulit medul„ lam cedri, & summitatem frondium eius; & „ transportavit eam in terram Chanaam in „ urbe negotiatorum posuit illam. "

(c) Quia dixerat, quod persecutio Assyriorum aliquo modo redundaret in duas tribus; hic confortat eos, quia illa persecutione non sunt finaliter captivandi, nec etiam a decem tribubus, & Syris subiugandi. Et dividitur in partes duas. In prima ponit divinam confortationem; in secunda removet divinorum communicationem, ibi, *Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, & a divinis &c.* Circa primum duo ponit. Primo ponit irrisionem; secundo hostis instructionem, ibi, *Hæc enim ait Dominus*. Circa primum duo facit. Primo ponitur irrisio, vel insultatio; secundo irrisionis ratio, ibi, *Quia nobiscum Deus*. Irridet autem pugnantium exercitum, sapientum consilium, & dominorum præceptum. His enim tribus bella prosperantur. Exercitus autem tribus invalescit: scilicet multitudine; & quantum ad hoc dicit: *O populi*, Syriæ, & Samariæ, *congregamini*, ut sitis multi, & *vincimini*, Domino contra vos pugnante per quoscumque suos ministros. Et non solum vos, sed *audite* hoc idem *universa terra*. Et est sarcasmos † sarcasmus † idest quædam species tropi, quæ dicitur esse quædam plena odio, atque hostilis irrisio. Ioel. 3. „ Erumpite, & „ venite omnes gentes de circuitu, & con„ gregamini: ibi occumbere faciet Dominus „ robustos tuos. " Secundo invalescit in pugnantium fortitudine corporis, & animi; & quantum ad hoc dicit, *Confortamini*. Ioel. 3. „ Infirmus dicat, quia fortis ego sum. " Tertio invalescit in munitione armorum † al. armorum in munitione, † *Accingite vos*; quod pertinet proprie ad gladios, sed inde transumitur ad omnia arma. I. Mach. 3. „ Accin„ gimini, & estote filii potentes, & estote „ parati mane ut pugnetis adversus nationes „ has, quæ convenerunt disperdere nos, & „ sancta nostra. " Quantum ad consilium: *Inite consilium, & dissipabitur*. Iob 5. „ Qui „ comprehendit sapientes in astutia eorum, „ & consilia pravorum dissipat. " Proverb. 21. „ Non est sapientia, & non est pruden„ tia, non est consilium contra Dominum. " Quantum ad præceptum dominorum de his quæ post consilium eliguntur: *Loquimini verbum, & non fiet*. Supra 7. *Ponamus Regem in medio eius*. Regem enim quem eligebant annuntiabant plebi, ut dicit Hieronymus. Rationem ponit, interpretando nomen Emmanuel, *Quia nobiscum Deus*. Rom. 8. „ Si Deus pro „ nobis, quis contra nos? " Hier. 15. „ Et „ bellabunt adversum te, & non prævalebunt: „ quia ego tecum sum, ut salvem te, & e„ ruam te: dicit Dominus. " *Hæc enim ait Dominus ad me*. Hic ponitur populi instructio: & primo docet quid non timendum; secundo quid timendum, ibi, *Dominum exercituum ipsum sanctificate*. Prima dividitur in duas partes; scilicet in doctrinæ probationem, & in ipsius traditionem, ibi, *Non dicatis, Coniuratio*. Probat autem non esse timendos hostes dupliciter. Primo per Domini præceptum: unde dicit, Ita vincemini, o hostes. *Enim*, idest quia, *hæc*, quæ dicta sunt, *ait Dominus*

ad me; & ideo ne timeatis. Num. 23. „ Non „ est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut „ filius hominis ut mutetur. " Secundo suo exemplo ait: *Dicit Dominus ad me*, dicens ad vos quæ sequentur ad erudiendum vos. *Sicut erudivit me*, idest ne imitarer eos in malitia sua; & hoc *in manu forti*, idest in tribulatione. Vel non solum docens quid faciendum, sed etiam dans gratiam virtutis ad complendum. Tren. 1. „ De excelso misit ignem „ in ossibus meis, & erudivit me. " *Ne dicatis, Coniuratio*. Hic ponitur ipsa doctrina. Primo prohibet timoris verbum: *Non dicatis, Coniuratio*, duarum gentium, quasi nobis timenda est. *Omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est*, contra me. Unde si me sociant vobis in coniuratione, sentient me vobis socium in defensione. Exod. 16. „ Non „ contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum, " Infra 50. *Stemus simul. Quis † al. Quid † est adversarius meus? Accedat ad me*. Secundo prohibet passionis motum: *Et timorem eius ne timueritis*. Timor, & pavor differunt secundum magis & minus: timor enim facit motum cordis secundum systolem, sed pavor quasi immobilitat cor. Psalm. 26. „ Si consistant adversum me castra, non ti„ mebit cor meum. " *Dominum exercituum ipsum sanctificate*. Hic instruit eos quomodo timendus sit: & primo ponit legem; secundo legis absconsionem, ibi, *Signa legem in discipulis meis*. Circa primum tria facit. Primo ponit legis præceptum; secundo obedientium fructum, ibi, *Et erit vobis in sanctificationem*; tertio pœnam rebellium, ibi, *In lapidem autem offensionis*. Præceptum autem est ut Deus honoretur: *Sanctificate Dominum exercituum*, in vobis ipsis, & in sanctitate serviatis ei: *ipse pavor vester † al. videtur*, † inquantum Dominus: Psalm. 111. „ Beatus vir „ qui timet Dominum: " *ipse terror*, inquantum ultor. Matth. 10. „ Nolite timere eos „ qui occidunt corpus, animam autem non „ possunt occidere; sed potius timete eum „ qui potest animam, & corpus in gehennam „ perdere. " Hoc exponit Petrus de Christo (1. Pet. 3.) „ Timorem autem eorum ne timue„ ritis, & non conturbemini " Etiam videtur intentio prophetæ propter ea quæ sequuntur.

Nota super illo verbo, *Sicut in manu forti erudivit me*, quod est manus divina triplex. Primo est manus divinæ potentiæ; & hæc est triplex. Primo creantis: Iob 10. „ Manus tuæ fecerunt me, & plasmave„ runt me; " secundo continentis: Psal. 94. „ In manu tua, Domine, omnes fines ter„ ræ; tertio protegentis: infra 49. *In umbra manus suæ protexit me*. Secunda manus est manus iustitiæ; & ista erit triplex. Prima tangentis, ad probandum: Iob 19. „ Manus Do„ mini tetigit me; " secunda flagellantis, ad purgandum: 2. Mach. 6. „ Nam & si in præ„ senti tempore a suppliciis hominum eri„ piar; sed manus Omnipotentis nec vivus, „ nec defunctus effugiam; " tertia opprimentis, ad condemnandum: Hebr. 10. „ Horren„ dum est incidere in manus Dei viventis. " Tertia manus est manus misericordiæ; & ista est triplex. Prima sanantis: Iob 5. „ Ipse vul„ nerat, & medetur; percutit, & manus e„ ius sanabunt; " secunda pascentis: Psal. 94. „ Populus pascuæ eius, & oves manus „ eius; " tertia coronantis: Sap. 5. „ Acci„ pient regnum decoris, & diadema speciei „ de manu Domini. "

Et erit vobis in sanctificationem. Hic ponit obedientium fructum in sanctificationem: *Sanctos faciet vos*. Lev. 22. „ Ego Dominus, qui sanctifico „ vos. " *In lapidem*. Ponit rebellium impedientium pœnam, sub metaphora viatorum: & primo ponit occasionem; secundo pœnæ perceptionem, ibi, *Et offendent ex eis plurimi*. Occasionem autem ponit primo quantum ad populum; secundum quantum ad Principes, ibi, *In laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem*. Primum ponit sub metaphora lapidis existentis in via, qui dupliciter impedit viatorem, scilicet per pedis læsionem, & per casus occasionem: & similiter Christus fuit incredulis ex Iudæis occasio læsionis, & casus, non ex culpa sua, sed illorum. Dicit ergo: *Erit duabus domibus Israel*, idest infidelibus de decem & duabus tribubus; vel scribis, & pharisæis, *in lapidem offensionis*, quantum ad læsuram. Roman. 9. „ Offenderunt enim in lapidem offensio„ nis. " *Et in petram scandali*, in qua pes impingit ad casum. Scandalum Græce, Latine pedis impactio. I. Cor. 1. „ Nos autem præ„ dicamus Christum crucifixum, Iudæis qui„ dem scandalum, gentibus autem stultitiam. " Et quia Principes magis Christo restiterunt, ideo quantum ad eos aggravat. *Et erit habitantibus Hierusalem*, quæ erat urbs Principum, *in laqueum*, sicut animalia capiuntur laqueo; & hoc est gravius quam offensio. Infra 24. „ Qui se explicuerit de fovea, incidet in la„ queum. " *Et in ruinam*, quod est magis quam casus simplex. Luc. 2. „ Ecce hic positus est „ in ruinam. " Et quia occasiones quandoque aliquis devitat, & non incurrit; ideo hoc removet, & ostendit pœnæ perceptionem, & dicit, *Et offendent*, contra id quod dixit, *Offensionis*, per infidelitatem; contra scandalum vero *cadent*, a dignitate Regni. Matth. 8. „ Filii autem Regni eiicientur in tenebras „ exteriores. " *Conterentur*, quantum ad ruinam

nam pœnæ, famis, & gladii. Matth. 21. „ Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur. Super quem vero ceciderit, conteret eum. " Quantum ad laqueum dicit: *Irretientur*, funibus peccatorum, & perplexitatum, quæ quia non rumpentur, *capientur*, a Romanis † al. *Irretientur*, *&* funibus peccatorum, & perplexitatum, quæ non rumpentur, *capientur*, a Romanis. † Prover. 5. „ Funibus peccatorum suorum constringitur." *Liga testimonium*, idest involve prophetiam de Christo obscuritate, ne videant Iudæi, quia indigni sunt. *Signa legem*. Signare † al. Ligare † duo significat. Quandoque claudere sub sigillo; & sic † al. sicut † dicit: *Signa legem*, veterem sub figuris, *In discipulis meis*, idest quousque discipuli mei aperiant prædicando per mundum. Dan. 12. „ Claude sermones, „ & signa librum usque ad tempus statutum." Vel *in discipulis meis*, absconde. Quandoque significat expressionem figuræ. Psal. 4. „ Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. " Et sic *signa in* anima *discipulis meis*. Secundo absconditi † al. abscondi † expectationem, *Expectabo*. Michææ 7. Ego autem ad Dominum aspiciam; expectabo Dominum salvatorem meum. " Expectati repræsentationem, *Ecce ego*, scilicet Christus, *&* *pueri mei*, Apostoli, *quos dedit mihi Dominus*: Ioan. 17. „ Tui erant, & mihi eos dedisti: " *in signum*, idest ut faciant signa, *& in portentum*, mirum, quod sua magnitudine portendit; & hoc fiet *a Domino qui habitat*, per cultum, vel per fidem, *in Sion*, Ecclesia. Zach. 3. „ Audi, Iesu sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te, quia portentes † al. potentes † sunt." Quidam exponunt hoc de Esaia. *Et pueri*, prophetæ secundum hoc. Infra 20. *Sicut ambulavit servus meus Esaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super AEgyptum, & super AEthiopiam*. Quidam de filiis Esaiæ, *Et pueri*.

(d) Hic removet divinorum communicationem: & circa hoc tria facit. Primo ponitur falsa communicatio: *Et cum dixerint*, hostes vestri: *Quærite a pythonibus*, qui vobis prædicunt mala, & nobis bona. Python Hebraice os abyssi. Et dicit Hieronymus, quod dicuntur ab Apolline pythio, quia hoc genus artis magicæ invenit, per quod videntur mortui suscitari, & de futuris aliqua prædicere: sicut legitur 1. Reg. 28. Rabanus dicit, quod est nomen maligni spiritus. Item Hieronymus dicit, quod dicitur Python qui habet diabolum in ventre. *Et a divinis*, quia sibi actum Dei vendicant in prædictione futurorum, & præcipue quantum ad cultum falsorum deorum. *Qui strident*, quasi insani. III. Reg. 18. „ Clamabant voce magna, & incidebant se „ iuxta ritum suum cultris, & lanceolis, „ donec perfunderentur sanguine." Deuter. 18. „ non sit maleficus, nec incantator, nec „ qui pythones consulat, nec divinos, & „ quærat a mortuis veritatem. Omnia enim „ hæc abominatur Dominus. " Secundo docetur responsio. *Numquid non populus a Domino suo requiret visionem pro vivis ac mortuis*? Vel *vivis, & mortuis*, idest loco deorum vestrorum, qui sunt simulatus hominum & mortuorum, & vivorum. Vel quærimus visionem pro vivis, & mortuis, sicut & vos, scilicet a diis vestris, qui sunt similes mortuis. *Ad legem magis*, quæ prohibet talia, vel quæ docet quod est expectandum; *testimonium*, Scripturæ. Tertio ponit inobedientium comminationem: *Quod si non dixerint*. Et facit tria. Primo comminatur pęnam; secundo in pęna impatientiam † al. patientiam, † ibi, *Et cum esurierit*; tertio desperationis tristitiam, *Et suspiciet* † *al. despiciet*. † Dicit ergo primo: *Quod si non dixerint iuxta hoc verbum*, respondentes scilicet, faciemus † al. vel faciemus † quod *non erit eis matutina lux*, idest Christus tenebras pellens. Ioan. 1. „ Erat lux vera, „ quæ illuminat omnem hominem venientem „ in hunc mundum. " *Et transibit per eam*, congregationem, ad alios, non manens in eis: infra 58. *Ecce adsum*: quia misericors sum Dominus Deus tuus: *& corruet* in damnationem, *& esuriet* verbum Dei. Amos 8. „ Ecce ego mittam famem in terram, non „ famem panis, nec sitim aquæ, sed audien„ di verbum Dei. " Vel lux consolationis: *Et corruet*, in damnationem: supra 3. „ Ruit „ Hierusalem, & Iuda concidit: " *& esuriet*, pane; *& cum esurierit*, per impatientiam quantum ad iram cordis, *irascetur* Psal. 58. „ Si „ non fuerint saturati, murmurabunt. " Quantum ad blasphemiam oris, *Et maledicet*. Apoc. 16. „ Et blasphemaverunt Deum cæli præ „ doloribus, & vulneribus; & non egerunt „ pęnitentiam ex operibus suis. " *Et suspiciet sursum*. Hic ponit desperationis tristitiam: & primo expectationem auxilii: *Suspiciet sursum*, de cælo quærens auxilium, *& ad terram intuebitur*, ad auxilium de terra. Supra 5. *Aspiciet in terra, & ecce tenebræ tribulationis*. Secundo imminentia periculi: *Et ecce tribulatio*, prævisa, *& tenebra*, quantum ad consilium resistendi, *dissolutio*, contra confortationem, *& angustia*, quantum ad perplexitatem, *& caligo persequens*, quantum ad persecutionem. Tertio liberationis impossibilitatem ad similitudinem avis captæ: *Et non poterit avolare de angustia sua*. E contrario est de iustis. Psalm. 123. Laqueus contritus est, „ & nos liberati sumus. "

CAPUT IX.

(a) PRimo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephtali, & novissimo aggravata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum eius; & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super David, & super Regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, amodo, & usque in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc.

(b) Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Et sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia, & magnitudine cordis dicentes: Lateres ceciderunt; sed quadris lapidibus ædificabimus; sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. Et elevabit Dominus hostes Rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet; Syriam ab oriente, & Philisthiim ab occidente; & devorabunt Israel toto ore. In omnibus his non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta. Et populus non est reversus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt. Et disperdet Dominus ab Israel caput, & caudam, incurvantem, & depravantem die una. Longævus, & honorabilis ipse est caput, & propheta docens mendacium ipse est cauda. Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati. Propter hoc super adolescentulis eius non lætabitur Dominus, & pupillorum eius, & viduarum non miserebitur. Quia omnis hypocrita est, & nequam; & universum os locutum est stultitiam. In omnibus his non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta. Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem, & spinam vorabit. Et succendetur in densitate saltus, & convolvetur in superbia fumi. In ira Domini exercituum conturbata est terra, & erit populus quasi esca ignis. Vir fratri suo non parcet, & declinabit ad dexteram, & esuriet; & comedet ad sinistram, & non saturabitur. Unusquisque carnem brachii sui vorabit. Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, & simul ipsi contra Iudam. In omnibus his non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta.

(a) HIc ponit destructionis modum, et ordinem: et primo secundum diversitatem punitorum; secundo secundum diversitatem pœnarum, ibi, *Verbum misit Dominus in Iacob*. Prima, in tres, secundum tres persecutiones factas ab Assyriis in terram promissionis. Primo enim Tegalphalasar, regnante Phacee in Samaria, captivavit duas tribus et dimidiam quæ erat ultra Iordanem, respectu Hierusalem, et de tribu Zabulon, et Nephtali, quæ erant citra Iordanem, tantum quod posset æquiparari dimidiæ tribui. Et quantum ad hoc dicit: *Primo tempore*, idest tempore primæ captivitatis, *terra Zabulon, & terra Nephtali alleviata est*, idest minorata habitatoribus suis; quod forte remanentibus non fuit multum grave, quia remanserunt eis plures possessiones. Et de hoc dicitur 4. Reg. 15. Secundo venit Salmanasar nono anno Osee, & captivavit residuos ex decem tribubus, qui erant citra Iordanem respectu Iudææ; & quantum ad hoc dicit: *Novissimo*, idest in ultima captivitate generali decem tribuum, *via maris*, idest regio qua † al. per quam † itur ad mare Genesareth, *Galilæa*, idest, quæ est in Galilæa, *gentium*, idest, quæ est trans Iordanem, respectu Assyriorum, quamvis citra respectu Iudææ, *aggravata*, idest gravi pondere tribulationis pressa. Est autem duplex Galilæa. Una in tribu Zabulon, alia in tribu Nephtali, vicina Tyriis; & dicitur gentium ista, vel propter multas gentes, quæ habitabant ibi, vel propter dominium, quia dederat eam Salomon Regi Tyri: 4. Reg. 17.

Ter-

Tertio venit Senacherib, & civitates Iuda cepit, & Hierusalem obsedit, sicut dicitur 4. Regum 19. Et de ista tertia persecutione loquitur hic propheta dicens, *Populus*; & promittit Iudæis salutem. Unde duo facit. Primo promittit salutis gratiam; secundo assignat causam, ibi, *Zelus Domini exercituum faciet hoc*. Circa primum tria facit. Primo promittit salutem; secundo prosequitur salvationis ordinem, ibi, *Multiplicasti gentem*; tertio describit ipsum salvatorem, ibi, *Parvulus enim natus est nobis*. Promittit autem eis salutem contra duo; contra perplexitatem; & quantum ad hoc dicit: *Populus*, Iudææ, *qui ambulabat*, idest procedebat in negotiis suis, *in tenebris*, dubietatis, *vidit lucem magnam*, diem consolationis: & contra pœnæ gravitatem: *Habitantibus in regione umbræ mortis*, idest Iudææ, quæ propter gravem persecutionem erat similitudo mortis, *lux orta est eis*, divinæ consolationis. Infra 60. „ Surge, illuminare, Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. " *Multiplicasti gentem*, hic ponit salvationis processum, & ordinem; & quantum ad hoc dicit, *Multiplicasti gentem*, in exercitu Senacherib, *& non magnificasti eis lætitiam, ut implerent, quod proposuerant*. Iob 5. „ Consilia pravorum dissipat. " Secundo hostium spoliationem, quod fuit quando † al. vel quando † illis interfectis ab Angelo, sicut dicitur infra 36. populus egressus est ad colligenda eorum spolia: unde comparatur messoribus, & victoribus. *Latabuntur*. Infra 35. *Gaudium, & lætitiam obtinebunt, & fugiet ab eis dolor, & gemitus*. Tertio servitutis liberationem. Tyranni enim onerant præceptis; & quantum ad hoc dicit, *Iugum enim oneris eius*, scilicet Senacherib, quod deposuit: affligunt pœnis; & quantum ad hoc dicit, *Et virgam humeri eius*, idest qua humeros verberabat: spoliant rebus; & ideo dicit, *Sceptrum exactoris eius*. Infra 14. *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum?* Ita hoc faciliter fiet, *sicut in die Madian*, idest sicut Gedeon Madianitas deiecit: Iudic. 7. Quarto quantum ad hostium punitionem. Et hæc evenient, *quia omnis violenta prædatio cum tumultu*; idest, violenti prædatores, quantum ad nocumentum quod inferebant in rebus, *& vestimentum mixtum sanguine*, eorum quos occidebant, quantum ad nocumentum inflictum in personis, *erit in combustionem*: ad litteram enim combusti fuerunt. Infra 10. „ Et subtus gloriam eius ardebit succensa quasi combustio ignis. " *Parvulus enim natus est nobis, & Filius datus est nobis*. Hic describit Salvatorem: & primo quantum ad receptionem; secundo quantum ad nominationem, ibi, *Et vocabitur*; tertio quantum ad potestatem, ibi, *Multiplicabitur* † *al. multiplicatur* † *eius imperium, & pacis non erit finis*. Recepimus autem in natura nostra, in nativitate: *Parvulus natus est nobis*. Lucæ 2. „ Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. " Recipimus in notitiam nostram, in patris attestatione. Matth. 17. „ Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite. " Bernardus: „ Puer leviter placari potest, facile condonat: pauperes sumus, & parum dare possumus; tamen pro illo parvulo possumus reconciliari erga Christum parvulum, si volumus. " *Et filius datus est*. Recipimus etiam eum † al. omittitur, eum † in divina reverentia per passionem. „ Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: " Philip. 2. *Et factus est principatus super humerum eius*, idest crux, per quam principatus exaltatus est. Ioan. 19. „ Et baiulans sibi crucem exivit in eum qui dicitur Calvariæ locus. " *Et vocabitur*. Hic ponit eius nominationem: & primo nomen exprimens sapientiam divinam, *Admirabilis*. Psal. 138. „ Mirabilis facta est scientia tua ex me. " Unde omnia opera eius mirabilia fuerunt, & præcipue in unione earum duarum naturarum in una persona. Quantum ad humanam, *Consiliarius*, consilia præceptis superaddens. Eccli. 6. „ Consiliarius tibi sit unus de mille. " Exprimens potentiam divinam, *Deus*. Infra 45. *Vere tu es Deus absconditus*. Humanam, *Fortis*, in virtute. Iob 9. „ Sapiens corde est, & fortis robore. " Tertio nomen exprimens bonitatis affluentiam quantum ad divinam, *Pater futuri sæculi*, idest generans filios in gloriam. Heb. 2. „ Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari † al. confirmari. " † Infra 22. *Et erit quasi pater habitantibus Hierusalem*. Quantum ad humanam, *Princeps pacis*, inquantum est mediator. „ Ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum: " Eph. 2. Gen. 23. „ Princeps Dei es apud nos &c. " *Multiplicabitur*. Hic describit eius potestatem: & primo quantum ad Regni magnitudinem; secundo quantum ad Regni nobilitatem, *Super solium David, & super Regnum eius sedebit*; tertio quantum ad æternitatem, ibi, *Amodo, & usque in sempiternum*. Circa primum duo ponit. Primo Regni magnitudinem, *Multiplicabitur eius imperium*. Dan. 7. „ Et omnes Reges servient,

„&

„ & obedient ei. " Quantum ad pacis quietem, *Et pacis non erit finis*. Infra 26. „ Servabis pacem: pacem, quia in te speravimus. " *Super solium David*. Hic describit Regni nobilitatem. *Super solium David*, idest Ecclesiam, quæ significatur in Regno David. Luc. 2. „ Dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius. " Quantum ad effectum Regni, *Ut confirmet*, ad resistendum, *& corroberet*, etiam ad impugnandum, *in iudicio*, idest per iudicium. Hier. 23. „ Regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam „ in terra. " Quantum ad æternitatem, *Amodo*, idest a tempore incarnationis, *& usque in sempiternum*. Dan. 7. „ Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, „ & Regnum eius, quod non corrumpetur. " Ultimo ponit motivum ad causandum, *Zelus*, idest amor Dei patris. Ioan. 3. „ Sic Deus dilexit mundum ut filium suum „ unigenitum daret. " Iudæi exponunt hoc de Ezechia. Sed patet quod Regnum eius non fuit corroboratum in æternum, nec nomina conveniunt sibi, quæ significant divinam eminentiam. Propter quod Septuaginta subticuerunt, & posuerunt loco illorum, *Magni consilii Angelus*.

Notandum super illo verbo, *Parvulus natus est*, quod Christus dicitur parvulus primo in nativitate propter ætatem. Matth. 2. „ Intrantes domum invenerunt puerum cum „ Maria matre eius. " Secundo possessione, propter paupertatem. II. Cor. 8. „ Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam „ propter vos factus est egenus, cum esset „ dives. " Tertio corde, propter humilitatem. Mat. 11. „ Discite a me, quia mitis sum, „ & humilis corde. " Quarto morte, propter mortis vilitatem. Sap. 2. „ Morte turpissima condemnemus eum. "

Notandum super illo verbo, *Datus est nobis*, quod Christus datus est nobis primo in fratrem. Cant. 8. „ Quis mihi det te fratrem „ meum sugentem ubera matris meæ? " Secundo in doctorem. Ioel. 2. „ Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, „ quia dedit vobis doctorem iustitiæ. " Tertio in speculatorem. Ezech. 33. „ Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. " Quarto in propugnatorem. Infra 19. *Mittet eis salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos*. Quinto in pastorem. Ezech. 34. „ Et suscitabo super eos pastorem unum, qui pascat „ eos. " Sexto in exemplum operationis. Ioan. 13. „ Exemplum enim dedi vobis, ut „ quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. " Septimo in cibum peregrinationis. Ioan. 6. „ Panis quem ego dabo, caro mea est pro „ mundi vita. " Octavo in pretium redemptionis. Matth. 20. „ Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. " Nono in præmium remunerationis. Apoc. 2. „ Vincenti dabo comedere manna absconditum. "

Item notandum super illo verbo, *Super humerum eius*, quod Deus posuit super humerum Christi primo peccata, sicut super satisfactorem. Infra 53. *Deus posuit super eum iniquitates omnium nostrum*. Secundo clavem, sicut super sacerdotem. Infra 22. *Et dabo clavem domus David super humerum eius; & aperiet, & non erit qui claudat*. Tertio principatum, sicut supra dominatorem. Hic: *Factus est principatus super humerum eius*. Quarto gloriam, sicut supra triumphatorem. Infra 22. *Et suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius*.

(b) Hic exequitur ordinem punitionis, secundum diversitatem pœnarum: & primo commemorat culpam; secundo exequitur pœnam, ibi, *Et elevabit Dominus hostes Rasin super eum*. Arguit autem in eis culpam dupliciter. Primo quantum ad transgressionem divini præcepti: unde dicit: *Verbum misit Dominus in Iacob*, idest in Iuda, vel in toto populo, ut de Iuda constituerentur duces. Gen. penult. „ Non auferetur sceptrum de „ Iuda, & dux de femore eius. " I. Reg. 15. *Et cecidit in Israel*, idest frustratum est in Israel, idest in decem tribubus, quæ dimiserunt domum David: 3. Reg. 12. vel verbum legis universaliter. Oseæ 4. „ Si fornicaris tu, „ Israel, non delinquat saltem Iuda. " Secundo quantum ad executionem facti, inquantum dicebant se bene fecisse cæcati superbia: quia tumor mentis obstaculum est veritatis; & ideo dicit: *Et sciet omnis populus Ephraim*, idest decem tribuum, *& habitantes Samariam*, quantum ad Principes populi: *sciet*, idest recognoscet se, & culpam suam in pœnam, quia oculos quos culpa claudit, pœna aperit. *Dicentes in superbia, & magnitudine cordis*, inquantum in corde suo super alios se existimabant: *& magnitudine*, quantum ad præsumptionem magnorum quæ proponebant: *Lateres*, idest Reges de Iuda † al. omittitur, de † qui erant firmi, *ceciderunt*, a nobis; *sed quadris lapidibus*, idest fortibus Regibus ex nobis, *ædificabimus* † *al. ædificamus* † Regnum vestrum. *Succiderunt*, scilicet hostes, ut Syri, *sycomoros*, idest Reges Iudæ infructuosos: *cedros* † forte omissum, *sed* † idest sublimes ex nobis *immutabimus*, idest ponemus loco illorum. Supra 7. *Ponamus Regem in medio eius, filium Tabeel*. De superbia eorum

rum infra 28. „ Væ coronæ ſuperbiæ ebriis, „ Ephraim. “ *Eo elevabit*. Hic exequitur diverſitatem pœnarum quantum ad tria in quibus confidebant. Primo comminatur contra fœderationem vicinorum; ſecundo contra utilitatem perſonarum quam ſe æſtimabant habere, ibi, *Et diſperdet Dominus ab Iſrael caput*; tertio contra multitudinem populorum, ibi, *Succenſa eſt enim quaſi ignis impietas*. Circa primum duo facit. Primo ponitur punitio; ſecundo ulterioris pœnæ præparatio, ibi, *In omnibus his non eſt averſus furor eius*. Comminatur autem duo. Primo futuram deſtructionem, *Et levabit* † *al. levavit* † *Dominus hoſtes Raſin*, ideſt Aſſyrios, *in tumultum*, belli, de quo 4. Reg. 16. Secundo perſecutionis impugnationem : Et adducet Dominus *Syriam ab oriente*, ſecundum ſitum terræ, qui erant amici, *& Philiſthiim ab occidente*, qui Iudam impugnabant; *& devorabunt Iſrael*, deſtruent, *toto ore*, ideſt totò affectu. Habac. 3. „ Exultatio eorum ſicut eius qui devorat pauperem in abſcondito. “ *In omnibus his non eſt averſus furor eius*. Hic ponitur pœnæ præparatio; & ſecundo aſſignatur ratio, ibi, *Et populus non eſt reverſus ad percutientem ſe*. Præparatio autem ponitur in voluntate: *Non eſt averſus furor*. IV. Reg. 23. „ Verumtamen „ non eſt averſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius contra Iudam. “ Et quantum ad poteſtatem, *Manus eius*. Loquitur more humano. Supra 1. *Et convertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam*. Ratio addendi pœnam pœnæ eſt incorrigibilitas populi; & hoc eſt quod dicit: *Et populus non eſt reverſus ad percutientem ſe*. Hierem. 2. „ Fruſtra percuſſi filios veſtros: „ diſciplinam non receperunt. “ *Diſperdet Dominus ab Iſrael caput*. Hic comminatur contra confidentiam de utilitate perſonarum: & primo ponitur punitio; ſecundo ulterioris † al. ultionis † pœnæ præparatio, ibi, *In omnibus his non eſt averſus furor eius*. Perſonæ autem utiles videbantur, vel ad defenſionem; & contra hos primo: vel ad divinæ miſericordiæ provocationem; & contra hos ibi, *Propter hoc ſuper adoleſcentulis eius non lætabitur Dominus*. Circa primum tria facit. Primo ponitur dignitas, & culpa; & culpa ſub metaphora, *Caput*, quantum ad Principem, *& caudam*, quantum ad populum, *incurvantem*, contra rectitudinem iuſtitiæ, *depravantem*, vel *refrenantem*, ſcilicet prophetam. Ezec. 13. „ Et violabant me ad populum meum. “ Secundo exponit metaphoram, *Longævus*, docens mendacium. Ezech. 22. „ Prophetæ autem eius liniebant eos abſque temperamento, videntes vana, & divinantes eis „ mendacia. “ Tertio ponit pœnam: *Et erunt ſeducentes, qui beatificant populum iſtum*; ſeducti autem, *qui beatificantur præcipitati*. Supra 3. *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt*. Oleæ 4. „ Corrues hodie, & corruet etiam propheta tecum. “ *Propter hoc ſuper adoleſcentibus eius non lætabitur Dominus*. Hic contra perſonas utiles ad miſericordiam provocandam, vel propter carnis integritatem, *Adoleſcentulis*, ſcilicet virginibus, vel propter ætatem, *Pupillorum*, vel propter infirmitatem, *Viduarum*. Et primo ponitur punitio, *Non miſerebitur*; ſecundo ponitur ratio quantum ad ſimulationem in opere: *Quia omnis hypocrita eſt*, quantum ad malitiam in corde, *& nequam*, quantum ad falſitatem in ore, *& univerſum os locutum eſt ſtultitiam*. Iob 8. „ Spes hypocritæ peribit. “ *In omnibus his non eſt averſus furor eius*, ut ſupra exponitur. *Succenſa eſt enim quaſi ignis impietas*. Hic comminatur † al. connumerantur † contra confidentiam de multitudine populi, primo ſeditionem, deinde pœnæ ulterioris præparationem, ibi, *In omnibus his non eſt averſus furor eius*. Circa primum duo facit. Primo ponitur metaphora ignis; ſecundo famis, ibi, *Et declinabit ad dexteram, & eſuriet*. Circa primum duo facit. Primo ponit metaphoram; ſecundo expoſitionem, ibi, *In ira Domini exercituum conturbata eſt terra*. Comminatur autem pœnam ſeditionis ſub metaphora combuſtionis. Unde primo ponit cauſam combuſtionis efficientem, *Succenſa eſt*; ac ſi dicat: Impietas veſtra eſt ſicut ignis accenſus ad comburendum vos. Infra 50. *Ecce omnes vos accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri*. Secundo materialem, *Veprem*, ideſt populum vitioſum. Supra 5. *Aſcendent vepres, & ſpinæ ſuper eam*. Secundo ipſam combuſtionem: *Succendentur in denſitate ſaltus*, ideſt in ſylva, in qua ſunt multæ arbores; & ſignificatur multitudo populi: & effectus, *Convolvetur in ſuperbia fumi*, ideſt altitudine fumi: fumus enim aſcendens ex igne, involvit cacumina arborum, & tribulatio ſeditionis obtenebrat viſum hominum. Ioelis 1. „ Ignis comedit ſpecioſa deſerti, & flamma „ ſuccendit omnia ligna regionis. “ *In ira*, quæ eſt quaſi ignis. Naum 1. „ Indignatio „ eius effuſa eſt ut ignis. “ *Et erit populus quaſi eſca ignis*. Infra 50. „ Ambulate in lumine ignis. “ *Vir fratri ſuo non parcet*. Hoc exponitur quantum ad ipſam combuſtionem. *Et declinabit ad dexteram*. Hic communicat † forte, comminatur † eamdem pœnam ſub metaphora famis. Et primo ponit metaphoram, *Declinabit*, quaſi ſacta videantur, *ad*

dexteram, per quam amici significantur; *esuriet*, adhuc malum facere. *Ad sinistram*, inimicos. *Carnem brachii*, idest consanguineos. Secundo exponit quantum ad consanguineos: *Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen*, qui ambo filii fuerunt Ioseph. Tertio quantum ad hostes: *Simul ipsi contra Iudam*. Hierem. 9. „ Omnis frater supplantans supplantabit, & „ omnis amicus fraudulenter incedet. " Supra 3. „ Et corruet populus vir ad virum, „ unusquisque ad proximum suum. " *In omnibus his non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta*. Expone omnia ut supra.

CAPUT X.

VAE qui condunt leges iniquas, & scribentes: iniustitiam scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, ut essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugietis auxilium, & ubi derelinquetis gloriam vestram, ne incurvemini sub vinculo, & cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est aversus furor eius; sed adhuc manus eius extenta. Væ Assur. Virga furoris mei, & baculus ipse est. In manu eius, indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum; & contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem, quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit; sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim: Numquid non Principes mei simul Reges sunt? Numquid non ut Charcamis sic Calano; & ut Arphat sic Emath? Numquid non ut Damascus sic Samaria? Quomodo invenit manus mea regna idoli! Sic & simulacra eorum de Hierusalem, & de Samaria. Numquid non sicut feci Samariæ, & idolis eius, sic faciam Hierusalem, & simulacris eius? Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi. Et abstuli terminos populorum, & Principes eorum deprædatus sum, & detraxi quasi potens in sublimi residentes. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum; & sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi; & non fuit qui moveret pennam, & aperiret os, & ganniret. Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea; aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, & exaltetur baculus, qui utique lignum est. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, & Sanctus eius in flamma, & succendetur, & devorabitur spina eius, & vepres in die una. Et gloria saltus eius, & Carmeli eius ab anima usque ad carnem consumetur. Et erit terrore profugus, & reliquiæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, & puer scribet eos. Et erit in die illa, non adiiciet residuum Israel, & hi qui fugerint de domo Iacob inniti super eo qui percutit eos; sed innitetur super Dominum sanctum Israel. In veritate reliquiæ convertentur; reliquię, inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus, Israel, quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo. Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. Consummationem enim, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere, populus meus habitator Sion, ab Assur. In virga enim percutiet te, & baculum suum levabit super te in via AEgypti. Adhuc enim paululum modicumque, & consummabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorum. Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam Madian in petra Oreb, & virgam suam super mare, & levabit eam in via AEgypti. Et erit in die illa, auferetur onus eius de hume-

humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum a facie olei. Veniet in Aiath, transibit in Magron, apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursim: Gabaa sedes nostra. Obstupuit Rhama, Gabaa Saulis fugit. Hinni voce tua, filia Gallim; attende Laisa, paupercula Anatoth. Migravit Medemena; habitatores Gabim confortamini. Adhuc dies est ut in Nobe stetur. Agitabit manum suam super montem filiæ Sion, & collem Hierusalem. Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur; & subvertentur condensa saltus eius ferro, & Libanus cum excelsis cadet.

Hic incipit comminari contra hostes corporaliter persequentes alienigenas: & primo contra vastantes; inde contra vastitati congaudentes. Infra 14. cap. *In anno quo mortuus est Rex Achaz*, *&c.* Prima in duas. In prima contra Assyrios captivantes decem tribus, & affligentes duas; in secunda contra Babylonios captivantes duas. Cap. 13. *Onus Babylonis*, *&c.* Prima in duas. In prima comminatur hostium destructionem; in secunda promittit populi reintegrationem. Cap. 12. *Confitebor tibi, Domine.* Hoc autem capitulum dividitur in duas partes. In prima comminatur contra Principes duarum tribuum, qui in Assyriorum auxilio confidebant, scilicet Achaz, sub quo hæc visio scripta est, ut legitur 4. Regum 17. in secunda contra ipsos Assyrios, ibi, *Va Assur &c.* Tamen aliqui incipiunt ibi 10. caput; & tunc esset facilior, quia sic hæc pars esset incondivisa præcedenti. Prima dividitur in duas. In prima ponitur comminatio; in secunda ostenditur ulterioris † al. ultionis † pœnæ præparatio, ibi, *Super omnibus his non est aversus furor eius.* Prima in duas. In prima arguit culpam; in secunda comminatur pœnam, ibi, *Quid facietis in die visitationis?* Culpam primum arguit quantum ad duo; scilicet quantum ad perversam legislationem, *Va qui condunt leges iniquas*, secundum quod lex firmatur Principis edicto, *&* *scribentes*, secundum quod firmatur scripto. Rom. 10. „ Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam „ quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt „ subiecti. “ *Quid facietis?* Hic comminatur pœnam. Et primo aufert evasionis remedium; & hoc triplex: confidentiæ secundum propriam potentiam: *Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis?* quantum ad præmunitionem hostium, vel quantum ad prædictionem prophetarum. Oseæ 9. „ Quid facietis in die solemni, in die festi„ vitatis Domini? “ Naum 1. „ Ante faciem „ indignationis eius quis stabit? “ Secundo quantum ad potentum amicitiam: *Ad cuius confugietis auxilium?* Iob 6. „ Ecce non est „ auxilium in me, & necessarii quoque mei „ recesserunt a me. “ Tertio quantum ad divitiarum gloriam: *Et ubi derelinquetis gloriam vestram?* quasi dicat, quæ vobis non proderit. Sapien. 5. „ Quid nobis profuit super„ bia, aut quid divitiarum iactantia contulit „ nobis? “ Secundo exprimit pœnæ modum: & primo captivitatis: *Ne incurvemini.* Supra 2. *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum.* Secundo interfectionis: *Et cum interfectis cadatis.* Ezech. 32. „ Omnes hi interfecti ruentes gladio. “ *Super omnibus his non est aversus furor eius.* Hic ponitur ulterioris pœnæ præparatio. Ut supra exponatur. *Va* † *al. Et* † *Assur.* In parte ista comminatur contra ipsos Assyrios. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur hostium opprimentium comminatio; in secunda populi oppressi confortatio, ibi, *Propter hoc dicit.* Prima in tres. In prima arguit culpam; in secunda comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem*; in tertia ostendit pœnæ effectum, ibi, *Et erit terrore profugus.* Culpa autem consistit in transgressione præcepti, vel abusu auctoritatis; unde dividitur prima pars in tres. In prima ponitur auctoritatis commissio; in secunda auctoritatis abusio, ibi, *Ipse autem non sic arbitrabitur*; in tertia abutentis elatio, ibi, *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem.* Circa primum tria facit. Primo committitur flagellandi officium; secundo designat flagellis dignum, ibi, *Ad gentem fallacem mittam eum*; tertio imponit flagellandi modum, ibi, *Ut auferat spolia, & diripiat prædam.* Circa primum tria designat. Primo flagellantem, *Va*, tibi imminet, *Assur*, qui es *virga furoris mei*: flagellandi potestatem, *Baculus*, per quem ego flagello, *in manu eius*, idest in potestate, idest in executione: & flagellationem, *Indignatio mea*, complebitur per eos. Infra 14. „ Contrivit „ Dominus baculum impiorum, virgam do„ minantium cædentem populos in indigna„ tione. “ *Ad gentem fallacem mittam eum.* Hic describit flagellis dignum, & quantum ad culpam, *Ad gentem fallacem*, quia non servat promissum: Exod. 19. „ Cuncta quæ lo„ cutus est Dominus faciemus: “ & quantum ad sententiam, *Populum furoris*, idest

quem iam iudicavi puniendum, *mittam*, inspirabo vos esse puniendos. IV. Reg. 18. „ Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, „ & demolire eam. “ *Ad*, idest contra. *Ut auferat spolia, & diripiat prædam*. Hic ponit flagellationis modum quantum ad detractionem rerum. *Auferat spolia*, quantum ad detentionem, *diripiat*, quantum ad hominum oppressionem, *ponat quasi lutum*, præ vilitate. Ps. 17. „ Ut lutum platearum delebo eos. “ *Ipse autem non sic arbitrabitur*. Hic ponitur abusio potestatis concessæ, inquantum excessit fines mandati: & primo ponitur eius propositum; secundo ponitur propositi motivum, ibi, *Dicet enim: Numquid non Principes mei simul Reges sunt?* Circa primum duo facit. Primo dimittit præfixam mensuram & quantum ad rationis iudicium, *Non sic arbitrabitur*: & quantum ad cordis propositum, *Non ita æstimabit*, hoc est, taxabit pœnam. Secundo adauget pœnam & quantum ad modum, *Ad conterendum*, hoc est omnia disperdendum; & quantum ad numerum, *Gentium non paucarum*, immo plurium, non solum ad illos ad quos mittebatur. Habac. 1. „ Ipse de Regibus „ triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. “ Item 2. „ Cogitasti confusionem domui tuæ, „ concidisti populos multos, & peccavit ani„ ma tua. “ *Dicet enim: Numquid non Principes mei simul Reges sunt?* Hic ponitur motivum: & primo assumit; secundo concludit, ibi, *Sic faciam Hierusalem, & simulacris eius*. Circa primum primo assumit servitutem Regum: *Numquid non Reges simul & Principes mei sunt?* Habac. 1. „ Ipse de Regibus triumphabit, & „ tyranni ridiculi eius erunt. “ Secundo subiugationem civitatum: *Numquid non ut Charcamis sic Calano, & ut Arphat sic Emath?* Infra 37. *Vere enim, Domine, desertas fecerunt Reges Assyriorum terras, & regiones earum*. Tertio destructionem deorum: *Quomodo invenit manus mea Regna idoli!* admirative; quasi dicat: Quomodo fuit hoc quod dii illi non restiterunt mihi! IV. Reg. 18. „ Quinam illi „ sunt in universis diis terrarum, qui erue„ runt regionem suam de manu mea, ut pos„ sit Deus eruere Hierusalem de manu „ mea? “ *Sic faciam Hierusalem, & simulacris suis*. Hic concludit primo a gentibus ad totum populum Israel: *Sic & simulacra eorum de Hierusalem, & de Samaria*: secundo ex decem tribubus ad duas: *Numquid non sicut feci Samariæ, & idolis eius, sic faciam Hierusalem, & simulacris eius?* De Samaria verum dixit, quia colebant idola, sed de Hierusalem abstulerat Ezechias: 4. Reg. 18. Et forte aliqua remanserunt occulte, quæ invenit in parte civitatis, quæ tradidit ei Sobin scriba. Vel vocat simulacra arcam, & ea quæ erant in ornatum templi. *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion*. Hic arguit eius superbiam: & primo ponitur superba gloriatio; secundo gloriandi occasio, ibi, *Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi*; tertio gloriantis increpatio, ibi, *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea?* Dicit ergo: *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua*, pœnas scilicet, quibus vult corrigere. *Magnifici cordis*, quantum ad præsumptionem de faciendis. *Et super gloriam*, quantum ad elationem de factis. Supra 2. „ Oculi sublimes hominis hu„ miliati sunt. “ *Dixit enim: In fortitudine &c.* Hic ponit gloriæ occasionem ex magnis quæ fecerat: & primo quantum ad facientis conditionem; secundo quantum ad facti magnitudinem, ibi, *Et abstuli terminos populorum*; tertio quantum ad faciendi facilitatem, ibi, *Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum*. Facientis conditionem ostendit quantum ad potentiam bellorum, *In fortitudine*; quantum ad sapientiam consiliorum, *Et in sapientia*. Deute. 32. „ Sed propter iram „ inimicorum distuli, ne forte superbirent ho„ stes eorum, & dicerent: Manus nostra „ excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. “ Facti autem magnitudo pensatur ex tribus. Ex multitudine Regnorum: unde dicit, *Et abstuli terminos*. Loquitur ad similitudinem eius qui acquirit multos agros, qui aufert terminos, quibus diversorum possessiones dividebantur. Quantum ad spoliationem Principum, *Et Principes eorum depradatus sum*. Quantum ad subiugationem Regum, *Et detraxi quasi potens in sublimi*, scilicet in solio Regni, *residentes*. Dan. 5. „ Quos volebat exal„ tabat, & quos volebat humiliabat. “ Facilitas autem faciendi determinatur quantum ad tria. Quantum ad plenariam subiectionem: *Et invenit, quasi nidum, &c.* qui est in potestate invenientis. Infra 16. *Et erit sicut avis fugiens, & pulli de nido avolantes*. Quantum ad facilem destructionem: *Et sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregabo*: ita de facili. Habac. 2. „ Et „ congregabit ad se omnes gentes, & coa„ cervabit ad se omnes populos † al. gen„ tes † “ Quantum ad sublatam omnem contradictionem: *Et non fuit qui moveret pennam*, idest manum: penna enim avis † al. penna avis † se defendit, *& aperiret os*, ad contradicendum, *& gannirct*, quod est vulpium, vel avium ad plangendum. Ezech. 24. „ Fili hominis, ecce ego tollo a te desidera„ bile oculorum tuorum in plaga; & non plan„ ges, neque plorabis, neque fluent lacrymæ „ tuæ,

„ tuæ. “ *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea?* Hic ponitur gloriantis increpatio: quia etiam est sicut instrumentum, quod non potest operari, nisi motu artificis. *Securis*, ad mactandum malos. *Exaltabitur serra*, ad discernendum bonos a malis. *Virga*, ad corrigendum. *Baculus*, ad sustentandum correctos. Iob 15. „ Quid tumet contra Do- „ minum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo „ huiuscemodi sermones? “ *Propter hoc immittet deminater Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem*. Hic comminatur pœnam: & circa hoc tria facit. Primo comminatur pœnæ iudicium; secundo determinat pœnæ modum, ibi, *Et subtus gloriam*; tertio pœnæ effectum, ibi, *Et erit terrore profugus*: in pinguibus, potentibus, & divitibus. Infra 25. „ Et faciet Dominus exercituum omnibus po- „ pulis in monte hoc convivium pinguium.“ *Et subtus gloriam eius succensa ardebit quasi combustio ignis*. Hic determinatur pœnæ modus, qui fuit per combustionem: & ponuntur tria. Primo pœnæ species, *Gloriam eius*, idest multitudo exercitus, *Subtus*, idest sub vestibus, quia vestimentis illæsis corpora cremata sunt. Supra 1. „ *Et erit fortitudo vestra* † al. *tua*† *ut favilla stuppæ, & opus vestrum quasi scintilla*. “ Secundo pœnam inferens, *Sanctus Israel*, Deus, vel Angelus Michael, cui commissus fuit ille populus. Dan. 10. „ Ecce Michael unus ex Principibus primis „ venit in adiutorium meum. “ *In ignem*, quia per ignem puniet eos. Soph. 1. „ In i- „ gne zeli † al. cæli † eius devorabitur omnis „ terra, quia consummationem cum festina- „ tione faciet cunctis habitantibus terram. “ Tertio pœnam patiens; & quantum ad minores, *Spina, & vepres*, quæ non multum crescunt; *& gloria saltus eius*, quantum ad magnos, quos † al. qui † propter dignitatem comparat altis arboribus; *& Carmeli eius ab anima usque ad carnem consumetur*: quia & in anima, & in corpore mortui sunt. Supra 9. „ Suc- „ censa est quasi ignis impietas, veprem, & „ spinam vorabit; & succendetur in densitate „ saltus, & convolvetur in superbia fumi.“ † Al. omittitur, in. † *Et erit terrore profugus*. Hic ponitur pœnæ effectus. Et primo in hostibus quantum ad fugam, *Et erit terrore profugus*; quantum ad paucitatem, *Et reliquiæ ligni*, quia ad litteram Senacherib cum paucis fugit 5. cum 10. † forte, quinque, aut decem. † Secundo effectum in populo, *Et erit*, quantum ad tria in quibus offendebant: scilicet in confidentia gentium. *Super eo qui percutit eos*, quia illi a quibus auxilium petebant, quandoque etiam affligebant eos. *Qui fugerint*, vel ad Ezechiam, vel ad alias gentes. Ezech. 29. „ Innitentibus eis. “ Secundo quantum ad cultum idolorum, & quantum ad modum, quia *in veritate reliquiæ*; contra id quod dicitur 3. Reg. 18. „ Usquequo „ claudicatis in duas partes? Si Dominus est „ Deus, sequimini eum; si autem Baal, se- „ quimini illum. “ Et quantum ad conversos, *Reliquiæ Iacob*, qui relinquentur ab Assyriis. Et confirmat promissionem: *Si enim fuerit populus tuus, Israel, quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo*. Gen. 22. „ Multiplicabo „ semen tuum sicut stellas cæli, & velut a- „ renam quæ est in littore maris. “ Tertio quantum ad iustitiam operum. Et primo ponit promissionem: *Consummatio abbreviata*, idest destructio in brevi facta in exercitu Senacherib, *inundabit iustitiam*, idest faciet inundare iustitiam in populo. Infra 26. *Misereamur impio, & non discet iustitiam. In terra sanctorum iniqua gessit*. Secundo ponit confirmationem: *Consummationem enim, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ*. Nahum 1. „ In diluvio prætereun- „ te consummationem faciet loci eius. “ *In medio terræ*, idest in Hierusalem, quæ est in meditullio terræ. Ezech. 5. „ Ista est Hie- „ rusalem; in medio gentium posui eam, & „ in circuitu eius terras. “ Apostolus ad Rom. 9. exponit de reliquiis salvandorum. Et verbum abbreviatum, secundum Septuaginta, est verbum Evangelii. Matth. 22. „ In „ his duobus mandatis universa lex pendet, & „ prophetæ. Vel verbum incarnatum. *Propter hæc dicit Dominus*. Hic ponitur populi confortatio: & circa hoc duo facit. Primo ponit confortationem, *Noli timere*. Infra 41. *Noli timere, vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel*. Secundo exponit evasionem: & primo in generali; secundo in speciali, ibi, *Venient in Aiath, &c.* Circa primum tria facit. Primo ponitur afflictio, *In virga*, idest in afflictione obsessionis, & deprædationis, *& baculum*, confringentem, *in via AEgypti*: quia audiens quod Rex Ethiopiæ esset egressus de terra sua (ut legitur 4. Reg. 19.) dimisit terram, & in reditu destruxit civitates quas invenit veniens per AEgypti viam. Hier. 48. „ Quo- „ modo confracta est virga fortis, baculus „ gloriosus? “ Secundo affligentium destructio: *Adhuc enim paululum*, respectu illius temporis in quo affliget. Ezech. 7. „ De pro- „ pinquo effundam iram meam super te, & „ complebo furorem meum in te. “ Item † al. Secundo † pœnæ magnitudo: *Consummabitur indignatio*, quo ad culpam, *furor*, quo ad vindictam, tertio quo ad puniendi facilitatem, *meus iuxta plagam Madian*, de qua habetur Iudicum 7. *& super mare*, rubrum: Exo. 14.

Et

Et levabit eam, contra te, primo *in via AEgypti*: quia in AEgyptiis confidebas. Tertio ponitur consequens liberatio: & primo liberatio, *Auferetur onus*. Hier. 30. „ In die illa conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpam. " Secundo liberationis ratio, *A facie olei*, divinæ misericordiæ. Supra 1. „ Vulnus, & livor, & plaga tumens non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo. " *Veniet in Aiath &c.* Hic describitur in speciali: & primo ponitur oppressio, numerans civitates per quas transivit veniens de AEgypto in Hierusalem. *Veniet*, de AEgypto, *in Aiath*, *apud Machmas* † *al. magnas*, † transibit, *commendabit vasa sua*, dimittet partem supellectilis suæ, ut expeditus veniat. *Transierunt cursim*, non impediti propter resistentiam illarum civitatum. *Gabaa sedes nostra*. Vox exercitus, qui ibi quievit. *Obstupuit Rhama*, idest timuit, quia vicinius erat, *Gabaa Saulis*, civitas regalis tempore Saulis. *Hinni*, more equorum. *Attende Laisa*, quomodo possis fugere, & similiter tu, *paupercula Anatoth*, quia parva villa erat. *Medemena migravit*, fugit, & similiter *habitatores Gabim*. Vox Senacherib ad exercitum: *Confortamini*. *Adhuc dies est, ut in Nobe fletur*: villa est prope Hierusalem, quasi dicat: Adhuc est tantum de die quod possumus illic figere tentoria: quia divinatum erat ei quod si illa die illuc applicaret, vinceret † al. quod vinceret. † Vel, o *habitatores Gabin confortamini*, quia hostes prope sunt. *Agitabit*, ad modum comminantis. Infra 37. *Ad Sanctum Israel. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino*. Secundo hostium destructio, *Ecce dominator*. Et primo facilitas ex parte punientis, *Confringet*: ad similitudinem facti Gedeonis, Iudicum 7. Secundo universalitas ex parte punitorum: *Excelsi*, quantum ad fortes corpore, *sublimes*, quantum ad Principes, *condensa saltus*, quantum ad multitudinem populi, idest fructus, quæ faciunt sylvam spissam, *& Libanus*, ipse Senacherib, qui interfectus fuit a filiis suis: infra 27. Mystice Glossa: „ *Confringet lagunculam*, in passione Christi. "

Nota super illo verbo, *Et erit lumen Israel in ignem*, quia Deus noster dicitur ignis primo, quia subtilis; & quantum ad hoc primo dicitur subtilis quantum ad substantiam, quia dicitur spiritus. Ioan. 4. „ Spiritus est Deus. " Secundo quantum ad scientiam, quia penetrabilis. Heb. 4. „ Vivus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. " Tertio quantum ad apparentiam, quia invisibilis. Iob 28. „ Unde ergo sapientia? " & infra eodem: „ Abscondita est ab oculis omnium viventium. " Secundo quia lucidus. Iob 36. „ Omnes homines vident eum. " † Al. Iob 36. „ Omnes homines. " Secundo &c. quia lucidus. † Quod autem sit lucidus patet primo quia manifestat, quantum ad intellectum. Ps. 35. „ In lumine tuo videbimus lumen. " Secundo quia delectat quantum ad affectum. Tob. 5. „ Quale gaudium est mihi, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? " Tertio quia dirigit quantum ad actum. Infra 60. *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui*. Tertio quia calidus; & hoc primo quia vivificat. Iob 39. „ Tu forsitan in pulvere calefacies ea? " Tren. 1. „ De excelsis misit ignem in ossibus meis, & erudivit me. " Secundo quia purgat. Eccli. 38. „ Vapor ignis urit carnes eius, & in calore fornacis concertatur. " Tertio quia devastat. Deuter. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. " Quarto quia levis; & hoc primo propter motum, quia „ universa propter semetipsum operatus est Dominus: " Prov. 16. secundo propter situm, quia „ in altis habitat: " Psalm. 112. tertio propter incommixtionis modum. Sapien. 7. „ Attingit autem ubique propter munditiam suam: vapor est enim virtutis Dei. "

CAPUT XI.

ET egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet; & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis; & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit. Vitulus, & leo, & ovis simul

ſimul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus, & urſus paſcentur; ſimul requieſcent catuli eorum; & leo quaſi bos comedens paleas. Et delectabitur infans ab ubere ſuper foramina aſpidis; & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum ſuam mittet. Non nocebunt, & non occident in univerſo monte ſancto meo: quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientis. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulcrum eius glorioſum. Et erit in die illa, adiiciet Dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui, quod relinquetur ab Aſſyriis, & ab AEgypto, & a Phetros, & ab AEthiopia, & ab Elan, & a Sennaar, & ab Emath, & ab inſulis maris, & elevabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget a quatuor plagis terræ; & auferetur zelus Ephraim, & hoſtes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim; & volabunt in humeros Philiſthiim per mare, ſimul prædabuntur filios orientis. Idumæa, & Moab præceptum manus eorum; & filii Ammon obedientes erunt. Et deſolabit Dominus linguam maris AEgypti, & levabit manum ſuam ſuper flumen in fortitudine ſpiritus ſui, & percutiet eum in ſeptem rivis, ita ut tranſeant per eum calceati. Et erit via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyriis, ſicut fuit Iſrael in die illa qua aſcendit de terra AEgypti.

Poſita deſtructione adverſarii, promittitur reintegratio populi, qui erat diviſus in duas partes, & decem tribus. Et dividitur in partes duas. In prima deſcribitur reſtaurator; in ſecunda promittitur reſtauratio, ibi, *Et erit in die illa*. Hoc autem capitulum tripliciter exponitur. Hieronymus enim † al. omittitur, enim † & omnes Sancti noſtri exponunt de reſtauratione facta per Chriſtum, & de Chriſto, ut ſit figurative dictum. Quidam magiſtri exponunt de Ezechia, vel Ioſia. Similiter figurate accipiunt † al. accipientes † litteram Iudæi de ſuo Meſſia, quem expectant, volentes cuncta ad litteram intelligere. Sed hæc ultima ſtulta eſt & fabuloſa: ſecunda extorta; ſed prima ſimpliciter vera. Et ideo illam proſequentes, alias tangemus ex latere. Dividitur prima pars in tres. In prima deſcribitur reſtaurator Chriſtus, quantum ad nativitatem; in ſecunda quantum ad ſanctitatem, ibi, *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini*; in tertia quantum ad dignitatem, ibi, *In die illa radix Ieſſe*. Circa primum duo tangit; proceſſum matris ex regali ſerie, vel progenie: *Egredietur virga*, virga cui nullus fructus adhæſit, *de radice Ieſſe*: ad litteram, de progenie Ieſſe, qui fuit pater David. Num. 24. „ Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael." Quantum ad proceſſum filii ex matre virgine, *Et flos*, Chriſtus. Can. 2. „ Ego flos campi, & lilium convallium." *Aſcendet*, quia „ qui de cælo venit, ſuper omnes eſt:" Ioan. 3. Unde infra 19. „ Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem levem, & ingredietur AEgyptum, & movebuntur ſimulacra AEgypti." *De radice Ieſſe*. Hierem. 23. „ Suſcitabo David germen iuſtum, & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra." Cum deberet dicere, De virga, dicit, *De radice*, ad excludendum duas hæreſes. Una quarum dixit † al. dicit, † quod Chriſtus non habuit veram carnem; alia dixit, quod Chriſtus habuit veram carnem, ſed illa non fuit propagata ab Adam, & a parentibus, & aliis, ſed in beata Virgine a Deo creata; aut quod venit a primis parentibus diſtincta, ſicut lux quædam, numquam infecta contagione peccati originalis. Quod totum excluditur in hoc quod ex parentibus virginis aſcendere dicitur, ſicut flos ex radice. Iudæi dicunt, quod flos, & virga refertur ad Chriſtum; & dicitur virga propter poteſtatem, & flagellationem malorum, & flos propter honeſtatem, & conſolationem bonorum. Hieronymus dicit, quod de hoc loco ſumitur quod dicitur Matth. 2. „ Nazaræus vocabitur," ideſt floridus. Similiter exponunt qui exponunt de Ioſia, & Ezechia. Et dicunt, quod dicuntur deſcendere ex Ieſſe, & non ex proximis parentibus, quia David facta eſt promiſſio de confirmatione Regni in filiis.

Notandum ſuper illo verbo, *Egredietur virga*, quia beata Virgo dicitur virga primo conſolans in tribulationibus. Exod. 14. „ Tu autem eleva virgam tuam, & extende manum tuam ſuper mare, & divide illud, ut gradiantur filii Iſrael in medio mari per ſiccum." Secundo fructificans. Numer. 17. „ Invenit Moyſes virgam Aaron in domo Levi germinaſſe, & turgentibus gemmis eruperant flores." Tertio ſatians. Num. 20. „ Cumque levaſſet Moyſes virgam percutiens bis

„ bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, „ ita ut biberet populus, & iumenta. " Quarto flagellans. Numer. 24. „ Orietur stel„ la ex Iacob, & consurget virga de Israel, „ & percutiet duces Moab. " Quinto vigilans. Hierem. 1. „ Virgam vigilantem ego „ video. "

Nota super illo verbo, *Et flos de radice*, quia Christus dicitur flos primo propter Mariæ puritatem. Can. 1. „ Ecce tu pulchra es, „ amica mea. " Ibidem: „ Ecce tu pulcher „ es, dilecte mi. " Et infra (nempe Can. 2.) „ Ego flos campi, & lilium convallium. " Secundo propter læsionis a vento facilitatem. Iob 15. „ Lædetur quasi vinea in primo flo„ re. " Tertio propter odoris suavitatem. Eccli. 24. „ Ego quasi vitis fructificavi suavi„ tatem odoris, & flores mei fructus hono„ ris, & honestatis. " Quarto propter decoris pulchritudinem. Eccli. 50. „ Quasi ar„ cus refulgens inter nebulas gloriæ, & qua„ si flos rosarum in diebus vernis. " Quinto propter fructus certitudinem. Eccli. 24. „ Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odo„ ris, & flores mei fructus honoris, & ho„ nestatis. "

Et requiescet super eum spiritus Domini. Hic describit ipsum quantum ad sanctitatem, quantum ad tria. Primo quantum ad habitus necessitatis; secundo quantum ad rectitudinem operis, ibi, *Non secundum visionem oculorum iudicabit*; tertio quantum ad effectum rectitudinis, ibi, *Habitabit lupus cum agno*. Ostenditur autem perfectio ipsius quautum ad habitus gratuitos in tribus. Primo quantum ad quietem, *Requiescet*; quia non fuit gratia in ipso augmentata: Hierem. 31. „ Mulier cir„ cumdabit virum: " nec interrupta per culpam. I. Pet. 2. „ Qui peccatum non fecit, „ nec inventus est dolus in ore eius: " nec perturbata per pugnam carnis, quia sine originali. Iob 3. „ Expectet lucem, & non vi„ deat, nec ortum surgentis auroræ, " Ioan. 1. „ Super quem videritis spiritum descen„ dentem, & manentem super eum, hic est „ qui baptizat. " Quantum ad multitudinem in universitate donorum, *Spiritus sapientiæ*. Quamvis enim omnia dona gratiæ gratum facientis simul infundantur, non tamen aliquis habet perfectum usum omnium: propter quod de huiusmodi † al. de omnibus modo † dicitur (Eccli. 44.) „ Non est inventus similis „ illi. " Nec circa omnes gratias gratis datas. I. Cor. 12. „ Alii quidem per spiritum „ datur sermo sapientiæ, alii autem sermo „ scientiæ, secundum eumdem spiritum, a„ lii fides in eodem spiritu, &c. " Sed Christus omnia perfecte habuit: „ non enim „ ad mensuram dat Deus spiritum: " Ioan. 3. Quantum ad plenitudinem, quia perfectus fuit in omni gratia; quod notatur in hoc quod dicit, *Implevit*. Ioan. 1. „ Vidimus eum ple„ num gratiæ. " De omnibus his Col. 2. „ In „ ipso habitat plenitudo divinitatis corpora„ liter. "

Ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, oportet videre quinque circa hæc dona. Primo qualiter differant a virtutibus, beatitudinibus, & fructibus; secundo de numero ipsorum; tertio de ordine ipsorum; quarto qualiter sint in Christo; quinto quomodo attribuuntur Spiritui sancto. Circa primum sciendum est, quod, sicut dictum est supra, dona dantur in adiutorium virtutum, quibus perficiuntur animæ potentiæ ad actus proportionatos, secundum modum humanum; sicut fides, quæ facit videre in speculo, & ænigmate. Est autem duplex defectus virtutis. Unus per accidens, qui est ex indispositione habentis, ex qua indispositione manet in subiecto; & iste defectus tollitur per augmentum virtutis. Alius defectus est per se, ex parte ipsius habitus; sicut fides secundum suam dispositionem est in continente † al. est continere † imperfecta, quia ænigmatica. Et iste defectus tollitur per altiorem habitum, qui vocatur donum, quia quasi excedit modum humanæ operationis, a Deo datum, sicut donum intellectus, quod facit aliquo modo limpide, & clare intueri quæ sunt fidei. Operatio autem procedens a virtute perfecta dono dicitur beatitudo, quæ nihil aliud est quam operatio secundum virtutem perfectam, ut dicit Philosophus; sicut dicitur Matth. 5. „ Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum „ videbunt. " Talem autem operationem necessario sequitur delectatio, quia delectatio est operatio proprii habitus non impedita, ut dicit Philosophus: & secundum hoc dicitur fructus. Unde dicit Ambrosius super illud Gal. 5. „ Fructus autem spiritus sunt caritas, „ pax &c. " quia dicuntur fructus, inquantum mentes sincera dilectione reficiunt. Circa secundum sciendum, quod numerus horum potest accipi tripliciter: quia dona perficiuntur aut per recessum a malo, & sic est timor; aut per accessum ad bonum, & sic vel secundum vitam contemplativam, vel secundum activam. Si secundum contemplativam, aut secundum contemplationem finis, & sic est sapientia, quæ est de causis altissimis; aut de his quæ sunt ad finem, & sic est intellectus; sicut de substantiis creatis spiritualibus, & de his quæ ad eas pertinent. Si secundum activam, aut quantum ad ea ad quæ tenentur omnes; & sic exequens est pietas,

quæ

quæ est benevolentia in eos † al. eas † qui fide, vel imagine Dei sunt nuntii; dirigens scientia: aut de his ad quæ non tenentur omnes; & exequens est fortitudo, ut exponat se difficilibus; dirigens vero consilium. Ex hoc iam patet responsio ad tertium: quia ordinantur primo secundum quod perfectiones sunt, & hic ordo consideratur, secundum exitum donorum a dante, & non secundum quod recipiuntur. Tertium patet, quod sapientia dirigit intellectum, quia sapientis est ordinare; & per prima aliquis regulatur, sicut Metaphysica † al. Metaphysicus † alias scientias, consilium fortitudinem, scieutia pietatem, timor omnia † al. omnibus †, quia idem dirigit in accessu † al. accessum † ad bonum, & in recessu a malo. Circa quartum sciendum, quod Christus habuit ista dona secundum excellentissimos usus ipsorum, secundum quos habentur in Patria. Non enim habuit timorem servilem ut timeret pœnam, vel filialem ut timeret peccare; sed castum timorem, qui est reverentiæ. Heb. 5. „ Exauditus est pro sua reverentia. " Et similiter patet de aliis. Dicitur autem specialiter, quod replevit eum spiritus timoris, ne ex magnitudine donorum superbus credatur, sicut primus Angelus, de quo dicitur Ezech. 28. „ In multitudine sapientiæ tuæ (idest negotiationis tuæ) repleta sunt interiora tua „ iniquitate. " Vel quia per humilitatem salvare venerat. Vel quia in hoc se imitari voluit, Matth. 11. „ Discite a me, quia mitis „ sum, & humilis corde. " Circa quintum sciendum est, quod si considerentur ista dona secundum proprias rationes, sicut scientia, inquantum est scientia; tunc quædam appropriantur Filio quæ pertinent ad perfectionem intellectus; quædam Spiritui sancto quæ pertinent ad perfectionem affectus; quamvis omnia communiter sint dona totius Trinitatis. Si autem considerentur inquantum habent ratinnem doni, sic omnia attribuuntur Spiritui sancto, qui est primum donum, in quo omnia dona donantur. Similiter etiam si considerentur quantum ad principium motionis talium donorum, qui est amor. „ Bonitas enim Dei „ (ut dicit Dionysius) est diffusiva omnium quæ „ recipiuntur in creaturis a Deo, quæ ap„ propriantur Spiritui sancto. " Alii autem referunt hoc ad sanctitatem Iosiæ, & Ezechiæ. Iudæi ad antichristum.

Non secundum visionem oculorum indicabit. Hic ostendit sanctitatem eius quantum ad rectitudinem operis, & præcipue in iudicando, quia hoc est opus Regis. Unde tria ostendit. Primo solertiam in discernendo; secundo iustitiam in exequendo, ibi, *Sed indicabit in iustitia pauperes*; tertio constantiam in perseverando, ibi, *Et erit iustitia cingulum lumborum eius*. Dicit ergo quantum ad primum: *Non secundum visionem oculorum*, exteriorum, *neque secundum auditum aurium*, exteriorum, sicut Matth. 22. dicentibus: „ Magister, scimus „ quia verax es. " Ioan. 2. „ Opus ei non „ non erat ut quis ei testimonium redderer „ † al. ut quis interrogaret † de homine: „ ipse enim sciebat quid erat in homine. " Et hoc non potest exponi de homine puro, sicut dicitur 1. Reg. 16. „ Homo videt quæ „ foris parent † al. patent, † Deus autem „ intuetur cor. " Et ideo dixerunt discipuli, Ioan. 16. „ Nunc scimus quia scis omnia. " Alii tamen extorte exponunt de illis Regibus: quia non secundum adulationes ea quæ primo aspectu videntur iudicabunt, sed diligenter veritatem causæ inquirent. *Sed indicabit in iustitia pauperes*. Hic ostenditur iustitia in exequendo. Et primo quantum ad bonos, ius suum distribuendo, *Iudicabit*, in die iudicii, & etiam nunc. Ioan. 5. „ Pater o„ mne iudicium dedit filio. " *Pauperes*, de quibus Matth. 5. " Beati pauperes spiritu, „ quoniam ipsorum est Regnum cælorum. " Secundo quantum ad malos: & primo quantum ad membra: *Percutiet terram*, idest terrenos, *virga oris sui*: „ Ite maledicti in ignem „ æternum: " Matth. 25. Quantum ad caput: *Spiritu labiorum*, idest indignatione sua verbis expressa, *interficiet impium*, idest antichristum. II. Thess. 2. „ Revelatus fuerit homo pecca„ ti, filius perditionis, qui adversatur, & „ extollitur supra omne quod dicitur Deus, „ aut quod colitur. " Vel diabolum. Ioan. 12. „ Nunc iudicium est mundi, nunc Prin„ ceps mundi huius eiicietur foras. " Verum hoc potest ad litteram exponi de illis Regibus qui iusti fuerunt, & suis præceptis impios occiderunt. *Et erit iustitia cingulum lumborum eius*. Hic ponitur constantia in perseverando. *Et erit iustitia*, quam observabit in iudiciis, *cingulum lumborum eius*, idest ensis, quo † al. quibus † pugnabit; & hoc quo ad Christum, & ad illos Reges. Vel *cingulum lumborum*, quod fortiter homini adhæret, & totum hominem undique cingit: *Et fides cinctorium*. Vel *iustitia* in æquitate facti, fidelitas in modo faciendi. Eph. ult. „ Estote succincti lumbos vestros. " Vel *iustitia*, iusti, *fides*, fideles; & sic tantum ad Christum referuntur hæc verba. Hierem. 13. „ Sicut ad„ hæret lumbare ad lumbos viri, sic aggluti„ navi mihi omnem domum Israel. " Ex hoc arguit Hieronymus contra Hebræos, quod non possunt omnia intelligi sicut sonant verba, nisi de Christo. *Habitabit lupus cum agno*. Hic

Hic ponitur effectus rectitudinis, quæ eſt in multitudine pacis, quam oſtendit quantum ad duo. Primo quantum ad magnorum manſuetudinem; ſecundo quantum ad parvorum ſecuritatem, ibi, *Et delectabitur infans ab ubere*. Manſuetudo oſtenditur quantum ad tria. Primo quantum ad habitationem: *Lupus*, rapax, *cum agno*, innocente, & e contra, quia ſequetur innocentiam eius, *pardus*, aſtutus, *cum hædo*, ſimplice, *vitulus*, genus animalis fortis, *& leo*, genus animalis fortis & ferocis, *ovis*, genus animalis debilis, *ſimul* in unitate erunt. „ Ubi non eſt maſculus, & „ femina, gentilis, & Iudæus, circumciſio, „ & præputium, barbarus, & Scytha, ſervus, „ & liber; ſed omnia in omnibus Chriſtus: “ Col. 3. Quod ſignificatum eſt in arca Noe, ubi fuerunt omnia animalia utriuſque generis: Gen. 7. Secundo quantum ad gubernationem: *Puer parvulus*, Petrus piſcator. Supra 8. „ Ecce ego, & pueri mei in cubili. “ I. Corinth. 1. „ Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia. “ *Minabit*, ideſt ducet ad Regnum, ſicut dux. Tertio quantum ad comeſtionem dicitur primo quantum ad cibi conformitatem, *Vitulus*, qui comedit herbas, & animal. † al. omittitur, & † eſt mundum, *urſus*, qui lacerat carnes, nec eſt mundum animal, *ſimul paſcentur*, eodem cibo verbi Dei. *Catuli*, ideſt familiæ eorum, *ſimul*, ideſt conformiter, *requieſcent*, ad comedendum videlicet cibum ſacramentorum. I. Cor. 10. „ Eamdem „ eſcam ſpiritualem manducaverunt. “ Secundo quantum ad cibi humilitatem, *Leo*, Rex, *quaſi bos*, ruſticus, *paleas*, rudem doctrinam, vel ad litteram, abſtinentiæ cibos. Iob 39. „ Numquid volet rhinoceros ſervire tibi, aut „ morabitur ad præſepe tuum? “ Sed expreſſius videtur hoc ſervari in religione, ubi homines diverſæ ætatis, & conditionis unanimiter, & conformiter vivunt. Pſal. 67. „ Qui „ habitare facit unanimes in domo. “ Alii volunt quod fuerit † al. fuit † completum tempore illorum Regum, quando maiores in pace vivebant cum minoribus. Iudæi vero exponunt de pace futura temporibus antichriſti. *Et delectabitur infans ab ubere*. Hic oſtendit parvorum ſecuritatem; & ponit tria: ſcilicet eorum confidentiam cum contra horrorem ponit lætitiam: *Super foramina aſpidis*, ideſt ſuper tribulationes quas diabolus, vel tyrannus immittet, *infans ab ubere*, ideſt ſtatim quod lacte doctrinæ fidei nutriri cœperit. Rom. 5. „ Non ſolum autem, ſed & gloria„ mur in tribulationibus, ſcientes quia tri„ bulatio patientiam operatur. “ Vel in convertendis malis. Apocal. ult. „ Qui audit di„ cat, Veni. “ Contra fugam, quæ eſt indicativa timoris, ponit invadendi audaciam: *Qui ablactatus fuerit*, iam ſolido utens cibo, faciet plus, quia *mittet manum ſuam in caverna reguli*, ideſt diaboli, qui „ eſt rex ſuper „ univerſos filios ſuperbiæ; “ Iob 41. Quia ſe confidenter perſecutionibus tyrannorum exponet, ſicut multi martyres fecerunt. Iob 39. „ Exultat, audacter in occurſum pergit ar„ matis. “ Vel refertur ad prædicatores, qui mittunt manum prædicationis ad converſionem peccatorum. Vel *ab uberibus*, novitatis, & voluptatis, quia novitii de hoc gaudent. Secundo ponit nocendi impotentiam. *Non nocebunt in monte ſancto*, ideſt Eccleſia, niſi volentibus. Luc. 10. Ecce dedi vobis po„ teſtatem ſuper omnia dæmonia. “ Marc. ult. „ Signa autem eos qui crediderint hæc „ ſequentur. Linguis loquentur novis, ſer„ pentes tollent, & ſi mortiferum quid bibe„ rint, non eis nocebit. “ Tertio ponit utriuſque cauſam: *Quia repleta eſt terra ſcientia Domini*. Pſalm. 18. „ In omnem terram „ exivit ſonus eorum. “ Eccli. 24. „ Ego ſa„ pientia effudi flumina. “ Iudæi exponunt hoc totum factum ad litteram. Alii dicunt per hoc ſignificari quod temporibus illorum Regum committebant ſe quilibet parvuli audacter illis qui prius fuerant prædicatores, & creduli. *In die illa*. Hic ponit dignitatem. *In ſignum*, Crucis, quod aſſumentes ſalvabuntur. Ioan. 12. „ Ego ſi exaltatus fuero „ a terra, omnia traham ad me ipſum. “ Infra 49. „ Ecce ego levabo ad gentes manum „ meam, & exaltabo ad populos ſignum „ meum. “ *Ipſum gentes deprecabuntur*. Pſalm. 71. „ Adorabunt eum omnes Reges terræ, „ omnes gentes ſervient ei. “ *Erit ſepulcrum eius glorioſum*: venerabitur ab omnibus. Unde deſignatum eſt per ſepulcrum, quod fecit in Modin in monumentum ſempiternum, ut aſpiciatur ab omnibus tranſeuntibus: 1. Machab. 2. Alii exponunt hoc de Ioſia, quia fuit ſepultus in ſepulcris Regum. *Et erit in die illa, adiiciet Dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui*. In parte iſta promittit populi reſtaurationem quantum ad tria. Primo quantum ad ipſorum liberationem; ſecundo quantum ad liberatorum conditionem, ibi, *Et auferetur Zelus Ephraim*; tertio quantum ad liberationis præparationem, ibi, *Et deſolabit Dominus linguam maris Ægypti*. Circa primum duo facit. Primo præmittit liberationem; ſecundo deſcribit liberationis modum, ibi, *Et levabit ſignum in nationes* † *al. Et levabit Dominus &c.* † Quidam exponunt hoc de liberatione a captivitate Babylonis, quando poſſedit eos, eripiens a ſervitute in deſerto Babylonis; & dicitur ſecunda reſpe-

ctu

ctu primæ liberationis, qua deduxit eos de servitute AEgypti. Nabuchodonosor enim eos vastante, diversæ gentes eos in captivos, & in servos duxerant, & multis interfectis, residui congregati sunt ex præcepto Regis Tyri, sicut legitur 1. Esdræ 1. Sed melius exponitur de liberatione facta per Christum: sic enim consonat præcedentibus. *In die illa*, scilicet cum steterit in signum populorum, *adiiciet secundo*, per Apostolos, quia primo per se prædicavit. *Residuum*, quia reliquiæ salvæ fient: in quo notatur paucitas Iudæorum conversorum, & multitudinis gentium. De quo Michææ ult. „ Factus sum sicut qui colligit in „ autumno racemos vindemiæ. " *Phetros* regio est, nomen habens ab uno filiorum Abraham, *Elam* civitas Persidis, *Emath* Antiochia, *Sennaar* locus in Chaldæa: Hier. 30. Vel *secundo*, idest in secundo adventu, quando per Eliæ prædicationem convertentur corda filiorum ad patres: Malach. ult. *Et elevabit*. Hic ponit liberationis modum quantum ad primam expositionem. *Signum* † *al. Leva signum*, † idest edictum Regis Tyri: *Profuges Israel*, qui ad litteras Ezechiæ venerunt in Hierusalem, & coniunxerunt se duabus tribubus, & cum illis fuerunt captivati, & cum eis liberati. Vel signum Crucis, quantum ad secundam expositionem. *Et congregabit profugos*. Actor. 13. „ Vobis oportebat primum prædicari verbum „ Dei; sed quia repellitis illud... ecce con„ vertimur ad gentes. " Vel *signum*, alicuius miraculi, per quod convertentur ad prædicationem Eliæ. Infra 49. „ Ecce levabo ad „ gentes manum meam, & exaltabo ad populos „ signum meum. " *Et auferetur zelus Ephraim*. Hic ostenditur liberatorum conditio. Et primo quantum ad concordiam, contra odium quod erat inter Ephraim & Iudam. *Et auferetur zelus*, idest odium. Hoc completum fuit in reditu de captivitate, secundum primam expositionem. Vel quantum ad unitatem fidei, secundum secundam. Vel complebitur in futuro, quantum ad tertiam. De ista concordia Hier. 3. „ Ibit domus Iuda ad domum „ Israel, & venient simul ad terram aquilo„ nis, ad terram quam dedi patribus vestris. " Secundo quantum ad potentiam in subingatione hostium, vel quæ fuit ad litteram temporibus Machabæorum quantum ad primam: vel prędicationem Apostolorum quantum ad secundam: vel quantum ad prosperitatem, quam etiam in futuro Dominus eis dabit, quantum ad tertiam. *Volabunt*, quasi velociter impingent, *in humero Philisthiim*, flagellandos, *per mare*, quia sunt circa mare; & hoc quantum ad primam, & tertiam. *Simul*, cum eis iam victis, *prædabuntur filios orientis*, Assyrios. Hoc non legitur factum tempore Machabæorum. Vel *prædabuntur per mare*, quia Philistæi abundant navibus. *Idumæa, & Moab*, qui primo hostes, *præceptum manus eorum*, implebunt, non expectantes alium facientem secundum mandatum: in quo notatur magna exultatio. *Et filii Amon obedientes erunt*. Hi omnes fuerunt magni adversantes. Infra 49. *Ecce isti de longe venient, & illi ab aquilone, & mari, & isti de terra australi*. Vel *volabunt*, præ desiderio prædicandi, *per mare*: quia Apostoli navigio per mare ad multas gentes pervenerunt. Vel per has gentes, quas nominat, omnes intelligit. Infra 60. „ Qui „ sunt isti qui ut nubes volant, & quasi co„ lumbæ ad fenestras suas? " *Præceptum manus* † *al. mains* † quia docebunt verbo, & exemplo. *Et desolabit Dominus liguam maris AEgypti*. Hic ponitur liberationis præparatio: & circa hoc duo ponuntur. Primo præparatio; secundo utilitatis consecutio, ibi, *Et erit via residuo popule meo*. Promittitur autem præparatio, secundum similitudinem ad duplex beneficium quod exhibitum fuit patribus venientibus de AEgypto. Primo in divisione maris, de quo legitur Exod. 14. & quantum ad hoc dicit, *Liguam maris*; & dicitur lingua maris, quia, sicut dicit Magister in historiis, in egressu filiorum Israel de AEgypto non fuit divisum mare ex uno litore, sed quasi quædam lingua, quæ circumdabat montem quemdam. *Lingua maris*, idest medium maris, more Hebraici sermonis, qui omne quod est in medio linguam vocat, propter hoc quod lingua est in medio oris. Quod quidem ad litteram numquam fuit factum; sed significatur amotio omnis impedimenti detinentis, quantum ad primam expositionem. Vel lingua maris dicitur AEgyptus, cuius litus lingit mare. Sed quantum ad secundam, *linguam maris AEgypti desolabit*, idest linguam qua idola laudabant. Secundum beneficium in divisione Iordanis, de quo legitur Iosue 3. & quantum ad hoc dicit: *Levabit manum suam*, hoc est potentiam suam, *super flumen*..... *& percutiet eum in septem rivis, ut transeant per eum calceati*. Quantum ad primam expositionem, est metaphorica locutio, ut per divisionem maris, & fluminis, intelligatur omnis impedimenti amotio. Quantum ad secundam, significatur ad litteram *flumen*, ipse Nilus, qui ab Alexandro divisus est in septem rivos, qui præparatio Romanis est, & adeo prædilatati, ut, aqua per rivos, & meatus transeunte, transvadari a calceatis posset, idest ab Apostolis, de quibus Ephes. ult. „ Calceati pedes in præparationem E„ vangelii pacis. " Vel per flumen significa-

tur Regnum AEgypti, quod divisum est a Romanis in plures Senatus. *In fortitudine spiritus sui*, exercitus Alexandri, vel Romanorum: vel spiritus, idest venti, ad similitudinem eius quod dicitur Exo. 14. „ Flante vento vehementi, & urenti tota nocte. “ *Et erit via*. Hic ponitur utilitas, & iam patet per ea quæ dicta sunt. *Sicut fuit*. Eccli. 36. „ Innova signa, & immuta mirabilia, glorifica „ manum, & brachium dextrum, excita furorem, & effunde iram. “

CAPUT XII.

ET dices in die illa: Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, & consolatus es me. Ecce Deus salvator meus: fiducialiter agam, & non timebo. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris, & dicetis in illa die: Confitemini Domino, & invocate nomen eius, notas facite in populis adinventiones eius. Mementote quoniam excelsum est nomen eius. Cantate Domino, quoniam magnifice fecit; annuntiate hoc in universa terra. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

HIc ponitur gratiarum actio pro suscepto beneficio. Quod quidem iam spiritu prophetali propheta videbat, & populo promittebat. Unde tria facit. Primo decantat canticum; secundo promittit populo beneficium, ibi, *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*; tertio prædicit decantaturum populum, ibi, *Et dicetis in illa die*. Tribus autem malis premebantur tunc: scilicet pro præteritis culpis, divino furore; pro futuris pœnis, hostium timore; pro præsentibus malis, cordis dolore. Contra primum commemorat Dei misericordiam; & ideo dicit: *Confitebor tibi*, ego, *Domine*; idest, ex nunc laudabo, quia populi nondum vident beneficium de quo gratias agant, de hoc quod sequitur, *quoniam*, primo iuste, *iratus es mihi*, pro peccatis meis, *conversus est furor tuus*, in misericordiam, *& consolatus es me*, quantum ad misericordiæ effectum: præteritum pro futuro, & hoc in reditu populi de Babylone, & maxime de consolatione facta per Christum. Zach. 8. „ Sicut cogitavi ut affligerem vos cum ad iracundiam provocassent „ patres vestri me, dicit Dominus, & non „ sum misertus; sic conversus cogitavi in diebus istis ut benefaciam domui Iuda, & „ Hierusalem. “ Contra secundum confitetur de Deo fiduciam: *Ecce Deus salvator meus*, liberans populum de servitute Babylonis, vel verius, qui salvum facit populum suum. Mat. 1. „ Ipse enim salvum faciet populum suum „ a peccatis eorum. “ Hierem. 30. „ Ne timeas, serve meus Iacob, ait Dominus, nec „ paveas, Israel, quia ecce ego salvabo te de „ terra longinqua. “ Contra tertium, divinæ fortitudinis potentiam: *Fortitudo mea*, per quam subsisto, *& laus mea*, quam laudo relictis idolis. Psal. 17. „ Diligam te, Domi„ ne, fortitudo mea. “ *Haurietis*. Hic promittit beneficium. *Aquas*, consolationis, refrigerantes contra æstum tribulationis. *Et dicetis*. Hic prædicit etiam populum decantaturum, post receptum beneficium; & continet mutuam exhortationem populi ad divinam laudem. Ponitur exhortatio ad duo. Ad laudis divinæ confessionem, & ad gratiarum actionem, ibi, *Exulta, & lauda habitatio Sion*. Circa primum ponuntur quatuor. Aut enim confitemur per fidem: unde, *Confitemini Domino*. Rom. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, „ ore autem confessio fit ad salutem. “ Aut invocamus per orationem, *Et invocate*. Infra 55. *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est*. Aut annuntiatur per prædicationem: *Notas facite in populis adinventiones eius*, quia multa adinvenit ad salvandum. Hier. 31. „ Audite verbum Domini, „ gentes, & annuntiate in insulis quæ pro„ cul sunt. “ Aut memoratur per iugem meditationem, *Mementote*. Psal. 104. „ Me„ mentote mirabilium eius, quæ fecit, pro„ digia eius, & iudicia oris eius. “ *Cantate Domino*. Hic exhortatur ad gratiarum actionem. Et primo ut gratias agant Deo. *Cantate Domino, quoniam fecit magnifice*, nos liberando. Psalm. 97. „ Cantate Domino canticum „ novum, quia mirabilia fecit. “ Secundo ut annuntietur mundo, *Annuntiate*. Tob. 12. „ Benedicite Deum cæli, & coram omnibus „ viventibus confitemini ei. “ *Exulta*. Hic ponitur exhortatio ad exultationem: & primo ut sit gaudium in corde, *Exulta*; secundo ut sit iubilus in ore, *Lauda*; tertio ponitur utriusq.

utriusque ratio, *Quia magnus*. Infra 35. *Exultabit latabunda, & laudans.*

Notandum super illo verbo, *Haurietis aquas*, quod est aqua primo doctrinæ. Infra 55. *Omnes sitientes venite ad aquas*. Secundo gratiæ. Ioan. 7. „ Qui in me credit, flumina de „ ventre eius fluent aquæ vivæ. " Tertio baptismatis. Ioan. 3. „ Nisi quis renatus fuerit „ ex aqua, & Spiritu sancto, non potest in„ trare in Regnum Dei. "

Item notandum, quod hauritur aqua de fonte, primo divinæ sapientiæ. Eccli. 1. „ Fons „ sapientiæ verbum Dei in excelsis. " Secundo æternæ vitæ. Hier. 2. „ Me dereliquerunt „ fontem aquæ vivæ. " Tertio de Christi corpore. Zach. 13. „ In die illa erit fons „ patens domui David. "

Nota super illo verbo, *Adinventiones eius*, quod Christus adinvenit primo breve salutis verbum. Baruch 3. „ Hic adinvenit omnem „ viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob „ puero suo, & Israel dilecto suo. " Secundo novum salvandi modum. Iob 33. „ Inveni „ in quo ei propitier. " Tertio populum salvandum. Luc. 15. „ Congratulamini mihi, „ quia inveni dracmam quam perdideram. "

Nota super illo verbo, *In medio tui Sanctus Israel*, quia Christus est in medio, primo quasi lux ad illuminandum. Eccli. 50. „ Quasi stella „ matutina in medio nebulæ. " Secundo quasi mediator ad reconciliandum. Luc. ult. „ Stetit „ Iesus in medio discipulorum, & ait illis, „ Pax vobis. " Tertio quasi minister ad distribuendum. Luc. 22. „ Ego autem in me„ dio vestrum sum sicut qui ministrat. "

CAPUT XIII.

ONus Babylonis, quod vidit Esaias filius Amos. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, & ingrediantur portas duces. Ego mandavi sanctificatis meis, & vocavi fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium; vox sonitus Regum gentium congregatarum: Dominus exercituum præcepit militiæ belli, venientibus de terra procul. A summitate cæli Dominus, & vasa furoris eius, ut disperdat omnem terram. Ululate, quia prope est dies Domini, quia vastitas a Domino veniet. Propter hoc omnes manus dissolventur, & omne cor hominis tabescet, & conteretur. Torsiones, & dolores tenebunt; quasi parturiens dolebunt. Unusquisque ad proximum suum stupebit; facies combustæ vultus eorum. Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ furorisque ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea: quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum; & requiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Super hoc cælum turbabo, & movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius. Et erit quasi damula fugiens, & quasi ovis; & non erit qui congreget. Unusquisque ad populum suum convertetur; & singuli ad terram suam fugient. Omnis qui inventus fuerit occidetur, & omnis qui supervenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & uxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint; sed sagittis parvulos interficient, & lactantibus uteris non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. Et erit Babylon illa civitas gloriosa in Regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam, & Gomorrham. Non habitabitur usque in finem, & non fundabitur usque ad generationem, & generationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi; sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus. Et habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi ululæ in ædibus eius, & syrenæ in delubris voluptatis.

Hic

Hic comminatur contra Babylonios, qui duas tribus captivaverant. Et dividitur in partes duas. In prima comminatur hostium destructionem; in secunda promittit ex hoc Iudaeorum consolationem, cap. 14. *Prope est ut veniat tempus eius*. Prima dividitur in duas. Primo ponitur comminationis titulus, & increpatio, *Onus*, idest miseria opprimens. Hier. 23. „ Si interrogaverit populus iste, vel pro„ pheta, aut sacerdos, dicens: Quod est o„ nus Domini? dices ad eos: Vos estis onus: „ proiiciam quippe vos, dicit Dominus. " Secundo ponitur ipsa comminatio, ibi, *Super montem caliginosum levate signum*. Prima ergo dividitur in partes tres. In prima ponit vastantis exercitus convocationem, scilicet Medorum, & Persarum sub Cyro & Dario, qui ceperunt Babylonem, sicut legitur Dan. 5. In secunda ostendit poenae afflictionem, ibi, *Ululate, &c.* In tertia subsequentem eius desolationem, *Et erit quasi damula fugiens*. Circa primum tria ponit. Primo convocat exercitum; secundo describit vocatorum adventum, ibi, *Vox multitudinis in montibus*; tertio indicitur venientibus praeceptum, ibi, *Dominus exercituum praecepit militia belli*. Circa primum duo facit. Primo ponit convocationem, & convocat ad aggrediendum, & obsidendum: *Levate signum*, idest vexillum, *super montem* † *al. montes* † Babylonis, *caliginosum*, propter fumum incendii, quando combusta fuit. Vel *super montem*, civitati adiacentem, *caliginosum*, propter altitudinem nubibus opertum, vel caligare facientem visum. Ad exclamandum, *Exaltate vocem*, ut hostes conveniant. Ad congrediendum, *Levate manum*. Ad pugnandum, & ad capiendum, *Et ingrediantur*. Hier. 51. „ Levate signum super muros „ Babylonis." Secundo ponit vocatorum conditionem quantum ad idoneitatem, propter officii iniunctionem, *Sanctificatis meis*, quasi dicat: Quos ad hoc officium peragendum sanctificavi; & quantum ad potestatem *fortes*, & quantum ad iucunditatem, *exultantes*. Soph. 1. „ Sanctificavit Dominus vocatos suos." *Vox multitudinis in montibus*. Hic describit vocatorum adventum: & primo quantum ad minores, *Vox multitudinis*; secundo quantum ad maiores, *Vox sonitus Regum*. Hiere. 50. „ Vox eorum quasi mare sonabit." Infra 17. „ Tumultus turbarum veniet." *Dominus exercituum praecepit militia belli*. Hic indicit praeceptum: & primo ponit divinum praeceptum, *Dominus praecepit*; secundo divinum auxilium ad complendum, *A summitate caeli*, quasi ad adiuvandum. *Et vasa*, quaelibet arma. *Ululate, quia prope est dies Domini*. Hic describit poenae afflictionem: & circa hoc tria ponit. Primo puniendorum timorem; secundo afflictionem, ibi, *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus*; tertio punientium ferocitatem, ibi, *Ecce ego suscitabo super eos Medos*. Timor autem exprimitur primo quantum ad gemitum oris, *Ululate*. Ezech. 30. „ Ululate, vae, „ vae diei: quia iuxta est dies, & appropin„ quat dies Domini, dies nubis. Tempus „ gemituum † al. gemitum; forte legen„ dum, gentium † erit." Secundo quantum ad remissionem operis: *Propter hoc omnes manus dissolventur*. Hier. 50. „ Audivit famam „ eius Rex Babylonis, & dissolutae sunt ma„ nus eius." Tertio quantum ad turbationem cordis, quod turbatur tripliciter secundum interiorem statum: vel quantum ad iucunditatem, *Tabescet*; vel quantum ad magnanimitatem, *Et conteretur*, quasi in parva divisum; vel quantum ad securitatem per timoris angustias, *Torsiones*. Psa. 47. „ Ibi dolores ut „ parturientis." Secundo turbatur quantum ad auxilii defectum, *Stupebit ad proximum suum*; quasi, prae stupore non poterunt auxilium ferre. Quantum ad exterius signum, *Facies combusta*, propter pallorem timoris; vel ad litteram, quia tali morte sunt interfecti. Tren. 4. „ Denigrata est super carbones fa„ cies eorum." *Ecce dies Domini veniet crudelis*. Hic describit poenam afflictorum: et circa hoc tria ponit. Primo poenae magnitudinem, *Indignationis*, quantum ad misericordiae subtractionem; *irae*, quantum ad poenae delectationem: Philosophus: Irati contristan„ tur, punientes vero gaudent; " *furoris*, quantum ad impetuosam ultionem, quia furor est ira accensa. Infra 30. „ *Ardens furor eius, & gravis ad portandum*. Exprimitur etiam in consolationis subtractione: *Quoniam stellae caeli, & splendor earum, non expandent lumen suum*. Vel ad litteram, quantum ad eorum reputationem: quia afflictis omnia videntur tenebrosa. Vel *stella* Principes, *sol in ortu suo* Rex, *luna* Reginae. Apoc. 6. „ Sol factus est „ quasi saccus cilicinus." Secundo ponit aequitatem, ordinans † al. ordinis † poenam contra culpam quam committebant in seipsis. *Visitabo*, vindicabo, *super orbis mala*, idest Babylonis: quia erat in ea monarchia. Vel propter multitudinem undique concurrentium. Et quantum ad culpam quam etiam committebant in subditos, per malorum oppressionem, *Et contra impios*. Vel pactorum irritationem, *Infidelium*. Per meliorum molestationem, *Arrogantiam*, qua praesumebant omnes subiugare. Tertio ponit punitionis moderationem; & ponit quatuor. Primo defen-

den-

dentium paucitatem: *Pretiosior*, idest rarior. 1. Reg. 3. „ Sermo Dei erat pretiosus : " *erit vir*, qui possit defendere per consilium, *obrizo* idest auro rubeo, quod optimum est. Supra 10. *Reliquiae saltus ligni eius prae paucitate numerabuntur*. Secundo elementorum commotionem, *Super hoc*: quantum ad litteram, potuit esse tempestas in aere, & terraemotus in terra. Vel est hyperbole, prae magnitudine malorum. Hier. 4. „ Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihil; caelos, „ & lux non erat in eis. " Tertio quantum ad fugientium dispersionem, tam civium, & bellatorum, quam etiam captivorum, *Damula*, velox animal. Prov. 6. „ Eruere quasi „ damula de manu. " Quarto quantum ad remanentium oppressionem, quae fuit in tribus. In nece hominum: *Omnis qui inventus fuerit*, quantum ad cives, *supervenerit*, quantum ad extraneos, *infantes* quantum ad pueros. Hier. 51. „ Collidam in te senem, & „ puerum. "Secundo fuit in rerum direptione, *Diripientur*. Tren. ult. „ Hereditas no- „ stra versa est ad alienos, domus nostrae ad „ extraneos. " Tertio quantum ad violationem mulierum, *Uxores eorum*. Tren. ult. „ Mu- „ lieres in Sion humiliaverunt. " *Ecce ego suscitabo super eos Medos*. Hic describit hostium ferocitatem, quae nec placatur muneribus, *Qui argentum non quaerant*; nec flectitur misericordia *sed sagittis parvulos, interficient*; nec impotentibus viribus, *& lactentibus*; nec filiis parvulis, *& super filios*. Hiere. 49. „ Ecce ego ad- „ ducam super eos omne † al. omnes † malum." *Et erit Babylon, &c.* Hic describit subsequentem desolationem. Et primo civitatis destructionem, *Versa*, idest subversa, sicut Sodoma, de qua Apoc. 18. „ Vae, vae civitas illa Ba- „ bylon, civitas illa fortis, quoniam una hora „ venit iudicium tuum. „ Secundo quantum ad eius perpetuam solitudinem, *Non habitabitur*. Hier. 51. „ Non habitabit qui tendet arcum „ suum, & non ascendet loricatus. " Tertio quantum ad solitudinis horrorem, quod ostenditur ex fuga pastorum. *Nec ponet ibi tentoria*, quia certas mansiones non habet, sed per desertum vagatur. *Nec pastores* ovium, quantum ad habitationem bestiarum, & mortuorum; *sed requiescent ibi bestiae*, solitudinem amantes. *Draconibus*, qui secundum quosdam sunt serpentes alati magni; secundum alios sunt pisces magni, habentes humidas squamas; secundum alios serpentes cubitales, comedentes alios serpentes, & ex hoc flatu oris inficientes. *Struthiones*, animalia quae habet pennas, sed non volant, immo pedibus gradiuntur. Iob 39. „ Penna struthionis si- „ milis est pennis herodii. " *Pilosi*, idest animalia pilosa, ut vulpes, lupi, & huiusmodi, vel homines sylvestres, pilosi, & hispidi, qui a quibusdam dicuntur non veri homines, sed figuram hominis habere, vel daemonis in tali figura assumentis corpora. Domos desertas tales frequentantes sunt, qui & ambulant per noctem, & inquietant homines diversis modis. *Ulula*, aves quantitatis corvinae, maculis conspersae, ex hoc dictae quod vocem habeant ad modum ululantium luporum. *Syrena*, secundum quosdam serpentes cristati, & alati; vel pisces marini ad similitudinem mulierum; vel aves dulciter cantantes. *In delubris voluptatis*, idest locis in quibus luxuriabantur. Infra 34. *Et erit cubile draconum, & pascua struthionum, & occurrent daemonia, onocentauris, & pilosus*.

Nota super illo verbo, *Super montem caliginosum*, quia est multiplex caligo. Prima ignorantiae. Tren. 2. „ Quomodo obtexit „ caligine in furore suo Dominus filiam „ Sion! " Secunda culpae. Psal. 17. Caligo „ sub pedibus eius. " Tertia praesentis poenae. Tren. 4. „ Quomodo obscuratum est au- „ rum, mutatus est color optimus? „ Quarta futurae miseriae. Matth. 22. „ Ligatis ma- „ nibus & pedibus mittite eum in tenebras „ exteriores. " Et Luc. 16. „ Inter nos & „ vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui „ volunt hinc transire ad vos, non possint."

CAPUT XIV.

PRope est ut veniat tempus eius: & dies eius non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humum suam. Adiungetur advena ad eos, & adhaerebit domui Iacob. Et tenebunt eos populi, & adducent eos in locum suum. Et possidebit eos domus Israel super terram Domini in servos, & ancillas; & erunt capientes eos qui se ceperant, & subiicient exactores suos. Et erit in die illa cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, & a concussione tua, & a servitute dura qua ante servisti, sumes parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? Contrivit Domi-

Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione plaga insanabili, subiicientem in furore gentes crudeliter. Conquievit, & siluit omnis terra, gavisa est, & exultavit; abietes quoque lætatæ sunt super te, & cedri Libani. Ex quo dormisti non ascendit qui succidat nos. Infernus subter conturbatus est, in occursum adventus tui suscitavit tibi gigantes. Omnes Principes terræ surrexerunt de soliis suis, omnes Principes nationum. Universi respondebunt, & dicent tibi: Et tu vulneratus es, sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris; corruisti in terram qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient. Numquid iste est vir qui conturbavit terram, qui concussit Regna, qui posuit orbem desertum, & urbes eius destruxit, vinctis eius non aperuit carcerem? Omnes Reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, & obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci. Quasi cadaver putridum non habebis consortium, neque cum eis in sepultura. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. Non vocabitur in æternum semen pessimorum. Præparate filios eius occisioni, in iniquitate patrum eorum. Non consurgent, nec hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum; & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, dicit Dominus. Et ponam eam in possessionem ericii, & in paludes aquarum; & scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. Iuravit Dominus exercituum dicens: Si non ut putavi ita erit, & quomodo mente tractavi sic eveniet, ut conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum; & auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus extenta super universas gentes. Dominus exercituum decrevit; & quis poterit infirmare? Et manus eius extenta; & quis avertet eam? In anno quo mortuus est Rex Achaz, factum est onus istud. Ne læteris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem. Et pascentur primogenita pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent; & interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam. Ulula porta, clama civitas: prostrata est Philisthæa omnis. Ab aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiat agmen eius. Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, & in ipso sperabunt pauperes populi eius.

IN parte ista promittit Iudæis liberationem per Babylonis destructionem, quam supra comminatus est: & dividitur in partes tres. In prima promittit liberationem; in secunda, prædicit liberatorum † al. liberationem † contra oppressorem insultationem, ibi, *Et erit in die*, *&c.* in tertia ponit insultationis confirmationem, ibi, *Non vocabitur in æternum semen pessimorum*. Circa primum tria ponit. Temporis brevitatem *Prope est dies Domini*, cui omnia sunt præsentia, vel post nostram captivationem, *dies eius*, captivationis. Deuter. 32. „ Iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. " Secundo ponit liberationis modum, & ordinem: & primo quantum ad relevationem miseriæ, *Miserebitur*: Michææ 7. „ Miserebitur nostri: " quantum ad recuperationem divinæ gratiæ, *Et eliget*, aliquos scilicet: Deut. 7. „ Te elegit Dominus: " quantum ad restitutionem patriæ, *Et requiescere*. Ezech. 34. „ Inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel. " Tertio describit liberatorum dignitatem, quantum ad extraneorum adhæsionem, *Adiungetur*. Luc. 4. „ Appropinquate Deo, & ipse appropinquabit vobis. " Quantum ad honorificam retentionem, *Tenebunt eos*, scilicet Iudæos, *populi*, apud quos erant captivi, quasi portandos. Infra 49. *Et afferent filios tuos in ulnis*,

& filias

& filias tuas super humeros portabunt. Vel aliter, quantum ad deductionem eorum qui adhæserunt: *Populi*, scilicet Iudæi, *tenebunt*, idest retinebunt, *eos*, secum ducendos, qui sibi adhæserunt. Quantum ad hostium subiectionem, *Et possidebit eos*, versa vice. Ioel. 3. „ Convertam retributionem vestram in caput „ vestrum. " *Et erit in die illa &c.* Hic ponitur insultatio populi liberati contra captivitatem iam destructam. Et primo ponitur titulus, sive inscriptio continens tria. Tempus, *Cum requiem dederit a labore*, quo laborasti bellando, *& concussione*, captivitatis, qua tenebaris carcere, *servitute*, qua oppressa es in terra captivitatis, *sumes parabolam*, idest sermonem similitudinarium, qui aliud dicit, & aliud significat: per ea enim quæ dicuntur significatur conditio Nabuchodonosor quantum ad potentiam, culpam, & pœnam, propter quæ potuerunt hæc contingere, etsi non contigerunt: *circa Regem Babylonis*. Michææ 2. „ In die illa sumetur super nos pa„ rabola, & cantabitur canticum cum suavi„ tate. " Habacuc 2. „ Numquid non „ omnes isti super eum parabolam sument? " Secundo ponitur ipsa insultatio, ibi, *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum*? Et primo vivorum; secundo mortuorum, ibi, *Infernus subter te conturbatus est*. Insultatio vivorum tria continet. Eius destructionem cum culpa, quam commisit in exactione tributorum, *Quomodo cessavit*? in punitione hominum per pœnas, *Contrivit*, quasi solutio præmissæ quæstionis; in impugnatione Regnorum, *Subiicientem*. Hier. 50. „ Quomodo confractus est, „ & contritus malleus universæ terræ? " Secundo continet subsecutam pacem, *Conquievit*, ab illo tumultu, *siluit*, a fletu, *gavisa est*, in tui destructione, *& exultavit*, in sua liberatione. Psalm. 57. „ Lætabitur iustus cum „ viderit vindictam. " Tertio continet Principum alacritatem: *Abietes quoque*, per quas significantur sublimes in dignitate. Simile habetur Ezech. 32. „ Cedri non fuerunt altio„ res illo in Paradiso Dei. " *Dormisti*, somno mortis. *Succidat nos*, idest occidat. *Infernus subter te conturbatus est*. Hic ponitur insultatio mortuorum contra Nabuchodonosor. Et primo Principum, & potentum; secundo aliorum, ibi, *Qui te viderint ad te inclinabuntur*. Circa primum duo facit. Primo ponit infernalium occursum, quantum ad ministros pœnarum, sive officiales: *Infernus*, idest diabolus, qui præpositus est inferis, *subtus*, quia infernus deorsum est, *conturbatus est*, idest in tumultum versus; quasi diceret: Numquid hoc potuit fieri? Infra 30. *Sperastis in calumnia, & in tumultu, & innixi estis super eo*. Item † al. Tertio † quantum ad alios potentes decurrentes, *Suscitabit tibi gigantes*, faciens secum tibi assurgere. *Gigantes*, quantum ad fortes corpore. Infra 26. „ Morientes non vi„ vant, & gigantes non resurgant. „ *Omnes Principes terræ*, quantum ad Reges, quorum est sedere in soliis; *Principes nationum*, quantum ad alios potentes, *surrexerunt*. *Universi*, scilicet infernales gigantes, *respondebunt*, quasi convenissent eos, vel quasi flenti. Secundo ponit eorum improperium: & improperant tria; scilicet pœnam quam invenit. Et quantum ad mortem, *Vulneratus es*, morte, vi divinæ potentiæ. Psal. 88. „ Tu humilia„ sti sicut vulneratum superbum. " Tum quantum ad mortui humilitatem; & in anima, *Detracta est*; & in corpore, *Concidit cadaver*, mortis. Tum etiam quantum ad mortui afflictionem in inferno, *Subter te*. In quibus omnes pœnæ inferni designantur. Iudith ult. „ Dabit ignem, & vermes; & carnes eorum „ ut urantur, & sentiant usque in sempiter„ num. " Secundo improperant gloriam quam amisit. *Tu*, quantum ad dignitatem Regni, *Lucifer*, pulcher inter homines, & alios Reges, *mane*, ante omnes alios Monarchas: & quantum ad potentiam belli, *Corruisti in terram*. Dan. 2. „ Tu es caput aureum, o Rex; „ & post te resurget aliud Regnum minus „ te. " Tertio improperant superbiam cordis quam habuit, quantum ad tria: quantum ad superbam cogitationem, secundo quantum ad perversam intentionem, *Ero similis*; tertio quantum ad propositi frustrationem, *Verumtamen*. Cogitatio autem erat † al. erit † superba, quia cogitabat usurpare quæ Dei sunt, secundum errorem gentilium, qui credebant homines in Deos mutari, & ex Principibus fieri stellas, sicut dicitur 2. Mach. 11. „ Pa„ tre nostro inter deos translato. " Cogitabat etiam usurpare divinum locum: *Conscendam in cælum, super astra cæli*: quia sicut sum super alios Principes in terra, ita ero super alias stellas in cælo. Et divinum cultum, *Sedebo*, idest in templo Dei, quod erat in monte Sion, in quo erat testamentum legis, *In lateribus aquilonis*, idest in Hierusalem, quæ erat ad aquilonarem partem montis. Et divinum actum, *Super altitudinem nubium*; quasi dicat: Ut tonem, fulminem. Vel per nubes prophetas; per cælum Regnum Iudæorum; per astra Iudæos † al. Iudæi † fulgentes Dei cognitione. *Similis*. Ecce perversa intentio. Ezech. 28. „ Numquid dicens loqueris, Deus „ ego sum? " *Verumtamen*. Ecce frustratio intentionis. *In profundum laci*, idest in diversissimis pœnis. Iob 21. „ Ducunt in bonis dies „ suos, & in puncto ad inferna descendunt. "

Qui te viderint. Hic ponitur insultatio aliarum communium personarum. Et primo describit eorum occursum. Omnes alii *qui te viderint*, in pœnis, *ad te inclinabuntur*; quasi dicat: Tantum eris infra alios quod oportebit eos inclinari, ad hoc ut te videant. Sap. 6. „ Potentes potenter tormenta patientur." Secundo ponit eorum improperium. Et tria improperant. Primo culpam quam commisit: *Conturbavit*, in bellis, *concussit*, mutando dominia, *posuit orbem desertum*, exulando homines, *urbes*, subvertendo civitates, *vinctis non aperuit*, ut possent lumen videre. Ezech. 32. „ Dederunt terrorem in terra viventium." Secundo improperant sepulturam qua caruit † al. corruit, † quia extumulatus a filio suo, qui divisit cadaver in ducentas partes, & alligavit totidem avibus de diversis terris congregatis, ne posset resurgere. *Pollutus*, sanguine eorum quos occidisti. Hier. 32. „ Sepultura asini sepelietur." Tertio improperant damnum quod Regno suo intulit, *Perdidisti*, quia Chaldæi plus tenuissent Regnum, nisi fuissent peccata Nabuchodonosor: punitur enim populus pro culpa Principis, sicut patet Prover. ult. Cuius ratio est, quia populus solet imitari culpam Regis. Proverb. 29. „ Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios." Totum istud mystice exponitur de diabolo. *Concutit Regna*, quasi minister pœnæ, & culpæ, cuius potentia per Christum diminuta est, & in die iudicii ex toto in inferno detrahetur, qui voluit in cælum conscendere, & ad æqualitatem maiestatis divinæ venire, secundum quod exponitur in Glossa.

Nota super illo verbo, *Super astra Dei*, quia sancti comparantur stellis primo propter numerum. Ps. 146. „ Qui numerat multitudinem stellarum." Dan. 7. „ Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei." Secundo propter situm. Eccli. 43. „ Species cæli gloria stellarum." Phil. 3. „ Nostra conversatio in cælis est." Tertio propter gradum. I. Cor. 15. „ Stella a stella differt in claritate." Quarto propter splendoris rutilum. Dan. 12. „ Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates." Quinto propter ordinatum motum. Iudicum 5. „ Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt." I. Cor. 14. „ Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis." Sexto propter visum. Eccli. 50. „ Quasi stella matutina in medio nebulæ." Pri. Ioan. 3. „ Nondum apparuit quid erimus." Septimo propter figuræ circulum. Apoc. 12. „ Mulier apparuit in cælo, ... & in capite eius corona stellarum duodecim: " in quo significatur perfectio gloriæ.

Non vocabitur in æternum semen pessimorum. Hic confirmat insultationem: & primo per prophetæ † al. primo prophetæ † vaticinium; secundo per divinum propositum, ibi, *Et consurgam super eos*: tertio per divini propositi firmamentum, ibi, *Dominus exercituum decrevit*. Circa primum comminatur tria. Et primo Regni amissionem: *Semen pessimorum*, idest filii Nabuchodonosor, & filiorum suorum, *non vocabitur in æternum*, idest non supererit, & nomen eius in honore Regni. Secundo filiorum occisionem a Medis, & Persis: *Præparate filios eius occisioni in iniquitate*, idest pro iniquitate. Tertio impossibilem recuperationem, *Non consurgent. Faciem orbis*, idest Babylonis, quæ supra dicta est orbis. Exod. 20. „ Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios." Sap. 4. „ Ex iniquis nascetur iniquitas." *Et consurgam super eos*. Hic ponitur divinum propositum ad complendum. Et primo ad destruendam Babylonem † al. Babylonis, † quantum ad destructionem hominum, *Super eos*, scilicet filios Nabuchodonosor. *Nomen Babylonis*, idest famam potentiæ suæ, *reliquias*, filios, *& progeniem*, nepotes, & deinceps. Iob 18. „ Non erit semen eius, nec progenies in populo suo." Inquantum ad bestiarum habitationem: *Ponam eam in possessionem ericii*. Infra 34. *Ibi habuit foveam ericius, & enutrivit catulos, & circumfodit, & fodit in umbra eius*. Quantum ad destructionem murorum, *scopabo*, ut non remaneat nisi pavimentum, sicut in domo quando purgatur scopa. Secundo ponit propositum ad destructionem Assyriorum, ut sit in exemplum. Et primo ponit iuramentum, *Iuravit*, idest immobiliter statuit, *si non ut putavi*, idest statui. Psal. 109. „ Iuravit Dominus, & non pœnitebit eum." Secundo destructionis locum, *In terra mea*: quia iuxta Hierusalem destructus est exercitus Senacherib. Infra 25. *Faciet Dominus in monte hoc convivium pinguium*. Tertio describit pœnæ fructum, *Auferetur*. Supra 9. *Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti*. Tertio ponit propositum de destructione omnium popularium: *Hoc consilium quod cogitavi super omnem terram*, destruendam, quantum ad deliberationem. *Manus eius*, idest potentia, quantum ad executionem. Hier. 25. „ Sume calicem vini furoris huius de manu mea." Vel *omnem terram*, protegendam ab Assyriis. *Et hæc manus extenta*, quæ destructa est. Et sic erit fructus pœnæ in omnibus gentibus. *Dominus exercituum decrevit*. Hic ostendit divini propositi stabilimen-

mentum. Et quantum ad decretum sapientiæ, *Decrevit*; & quantum ad expletionem potentiæ: *Et manus eius extenta; & quis avertet eam?* Iob 23. „ Ipse solus est, & nemo potest avertere cogitationem eius; & anima „ eius quodcumque voluerit hoc facit. " *In anno*. Hic comminatur contra hostes de afflictione Iudæorum gaudentes: & primo contra Philisthæos, qui gaudebant de minoratione eorum per mortem Ezechiæ; secundo contra Moabitas, qui gaudebant de eorum destructione per Assyrios, vel Chaldæos. Cap. 15. *Onus Moab, &c.* Prima in duas. In prima ponitur tempus comminationis, *In anno*, cuius tempore Philisthæi occupaverant quasdam civitates de Regno Iudæorum, ut dicitur 2. Paral. 28. & tamen Achaz eis resistebat; & ideo in morte eius lætabantur quasi licentius Iudæos infestaturi. Secundo ponitur comminatio, *Ne læteris*. Et primo comminatur afflictionem, quam passi sunt sub Assyriis, ibi, *Ulula porta, clama civitas*. Circa primum tria facit. Primo enim excludit stultum gaudium: *Ne læteris*, de hoc, quoniam *virga*, idest potestas, *percussoris tui*, idest Achaz, *comminuta est*, per mortem. Eccle. 2. „ Risum re„ putavi errorem. " Secundo comminatur pœnæ augmentum: *De radice enim colubri egredietur regulus*; quasi dicat: Sicut regulus, qui & basiliscus, plus nocet quam alius coluber, quia etiam visu, & flatu interficit non solum animalia, sed etiam aves volantes, unde *absorbens volucrem*; ita Ezechias filius Achaz plus ceteris vos affliget. III. Reg. 12. „ Pater meus imposuit vobis onus grave; „ ego superaddam. " Tertio prædicit pœnæ effectum, *Et in cunctis*, quantum ad terræ ubertatem. *Et pascentur primogeniti*, idest Iudæi, de quibus Exo. 4. „ Primogenitus meus Israel. " Et quantum ad pacis securitatem, *Fiducialiter*. Infra 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducia*. Et effectum in Philisthæis per contrarium, scilicet famis, contra primum: *Interire faciam in fame radicem*, idest eos etiam qui aliis nutrimenta ministrare debeant. Et occisionis, contra secundum: *Et reliquias*, ab Ezechia, *interficiam*, per Assyrios, & Chaldæos. Infra 65. „ Servi „ mei comedent, & vos esurietis; servi mei „ bibent, & vos sitietis. " *Ulula porta, clama civitas*. Hic comminatur destructionem per Assyrios: & primo comminatur eorum destructionem; secundo Iudæorum liberationem, ibi, *Et quid respondebitur nuntiis gentis?* Circa primum tria ponit. Primo comminatur naturalem destructionem, *Porta*, idest iudices sedentes in portis. Hier. 3. „ Vox in „ viis audita est, ploratus, & ululatus filio„ rum Israel. " Hostium multitudinem, *Fumus*, excitatus ex multitudine exercitus propter pulverem † al. Hostium multitudine exercitus propter pulverem, † *ab aquilone* propter situm Assyriorum ad Philisthæos. Hier. 1. „ Ab aquilone pandetur omne malum super „ omnes habitatores terræ. " Tertio evasionis impossibilitatem, *Et non erit qui effugiat*. Tren. 2. „ Non fuit in die furoris recordatus „ scabellum pedum eius. " *Et quid respondebitur?* Hic promittit liberationem. Et primo ponit interrogationem, *Nuntiis*, Angelis præpositis diversis provinciis, vel de eorum statu solicite inquirentibus; vel nuntiis missis ad consulendum Esaiam, sicut legitur de Hieremia 37. Secundo ponitur responsio: *Quia Dominus fundavit Sion*; idest, sua protectione firmavit.

CAPUT XV.

Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar, Moab conticuit: quia nocte vastatus est murus, Moab conticuit. Ascendit domus, & Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, & super Medaba, Moab ululavit. In cunctis capitibus eius calvitium, & omnis barba radetur. In triviis eius accincti sunt sacco; super tecta eius, & in plateis eius omnis ululatus descendet in fletum. Clamabit Esebon, & Eleale: usque Iasa audita est vox eorum. Super hoc expediti Moab ululabunt; anima eius ululabit sibi. Cor meum ad Moab clamabit: vectes eius usque ad Segor vitulam consternantem. Per ascensum enim Luith flens ascendet, & in via Oronain clamorem contritionis levabunt. Aquæ enim Nemrim desertæ erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Secundum magnitudinem operis & visitatio eorum. Ad torrentem salicum ducent eos, quoniam circuibit clamor terminum Moab. Usque ad Gallim ululatus eius, & usque ad puteum Helim clamor eius: quia aquæ Dibon re-

pletæ sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamenta his qui fuerint de Moab leonem, & reliquiis terræ.

IN parte ista comminatur contra Moabitas, qui descenderunt a Moab primogenito Loth: Gen. 19. propter hoc quod gavisi sunt de destructione filiorum Israel ab Assyriis, & Chaldæis, a quibus tamen ipsi sunt destructi, quamvis post. Et dividitur in partes duas. In prima comminatur destructionem; in secunda destructionis conditionem, ibi, *Emitte agnum*, cap. 16. Prima in duas. In prima comminatur destructionem per Assyrios; in secunda per Babylonios, ibi, *Ad torrentem salicum ducent eos*. Prima in tres. In prima designat ex dolore pœnæ magnitudinem; in secunda pœnæ modum, & ordinem, ibi, *Vectes eius*; in tertia magnitudinis rationem, ibi, *Secundum magnitudinem operis & visitatio eorum*. Magnitudinem autem doloris ostendit quantum ad tria: scilicet per stuporis silentium; per doloris fletum, ibi, *Ascendit domus*; per compassionem hostium, ibi, *Cor meum ad Moab clamabit*. Stupor autem contingit ex privatione eorum quibus aliquis confidit. Confidebant autem in regia civitate a qua sperabant auxilium, & in munitionibus; & ideo dicit, *Onus Moab*; idest, hæc est visio de onere Moab, idest de provincia Moabitarum. *Conticuit*, præ stupore, *quia Ar*, civitas regia, *vastata est nocte*. Ad litteram, propter gravem tribulationem. Et quia nocte vastatus est murus, & munitio, *Moab conticuit*, ac si fures intrassent. *Ascendit domus*. Hic ostendit magnitudinem pœnæ ex magnitudine fletus: & tria ponit. Primo prædicit fletum & quantum ad flentes, *Domus*, scilicet regia, hoc est nobiles eius, *& Dibon*, quædam civitas. Et quantum ad locum: *Ascendit in planctum*, idest ad flendum, *ad excelsa*, in quibus idolis imolabant, ut plangendo auxilium quærerent. Et quantum ad materiam: *Moab*, tota provincia, *ululavit super Nabo, & super Medaba*, quædam civitates, quæ destructæ fuerant. Hierem. 6. „ Luctum unigeniti fac tibi. “ Secundo describit plangendi modum, secundum morem antiquorum, qui nutrientes tempore lætitiæ barbam, & comam, tempore tristitiæ deponebant, sicut habetur Iob 1. „ Fuso capite corruit in terram. “ *In cunctis capitibus eius calvitium*. Supra 3. *Et erit pro crispanti crine calvitium*. Tertio excludit † al. excluditur † fletus terminum. Et quantum ad diversitatem locorum: quia *omnis*, idest omnibus modis, *ululatus*, erit, *super tecta eius*, quæ plana habebant ad sedendum; *& in plateis eius descendet in fletu*, ab excelsis in quæ flens ascenderat; ut in montibus, & vallibus fletus fit. *Esebon clamabit*, flens, *& Eleale*, quæ sunt civitates, quinimmo terræ Regni Moab. *Vox eorum audita est usque Iasa*, quæ est alia civitas eius. Et quantum ad diversitatem flentium: *Super hoc*, malum, *expediti*, scilicet ad pugnandum; non tantum senes, & simul cum aliis † al. non tamen senes, & etiam simul cum aliis † sed etiam *sibi*, quando stat solitarius, *anima eius ululabit*: quia planctus procedit ex intimis cordis. Hier. 48. „ Super omnem tectum Moab, & in plateis eius omnis planctus. “

Nota super illo verbo, *Nocte vastatus est murus*, quia nox primo habet † al. nox habet † obscuritatem: & primo originalis maculæ. Iob 3. „ Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo. “ Secundo actualis culpæ. I. Thes. 5. „ Qui dormiunt, nocte dormiunt. “ Tertio infidelis ignorantiæ. Rom. 13. Nox præcessit, „ dies autem appropinquavit. “ Secundo vero habet horrorem. Primo opprimentis expectationis. Iob 27. „ Nocte opprimet eum tempestas. “ Secundo præsentis afflictionis. Prover. ult. „ Non extinguetur in nocte lucerna eius. “ Tertio æternæ damnationis. Sap. 17. „ Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitivi perpetuæ providentiæ placuerunt. “ Tertio nox habet quietem contemplationis: in qua primo est ferventis amoris desiderium: infra 26. *Anima mea desideravit te in nocte*; secundo debitæ confessionis sacrificium: Psal. 118. „ Media nocte surgebam ad confitendum tibi; “ tertio divinæ consolationis silentium: Sap. 18. „ Cum enim quietum silentium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet; omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de cælo, a regalibus sedibus venit. “

Cor meum ad Moab clamabit. Hic ostendit magnitudinem pœnæ ex compassione hostium, quia ipse propheta condolebat *ad Moab*, idest pro afflictione Moab. Hier. 48. „ Supra te evigilabo. “ *Vectes*. Hic describit pœnæ modum, & ordinem; & ponit tria. Primo terræ vastationem, *Vectes*, idest fortitudo, *eius*, scilicet deserti sunt, *usque ad Segor*, una de urbibus destructis: Gen. 19. quæ erat in terris Moab. *Vitulam*, propter luxuriam, *consternantem*, idest trium annorum, quando sunt animalia in suo robore, & fervore. Vel *consternantem*, quia tertia concussione terræmotus corruit; rece-

recedente Loth. Hier. 46. „ Vitula elegans, „ atque famosa AEgyptus. “ Secundo hominum captivitatem: *Per ascensum enim Luith*, quidam clivus, vel quidam vicus, unde ducebantur captivi, *ascendet*, Moab captivus ductus. *Et in via Oronain*, cuiusdam civitatis de Moab, per quam transibunt, *levabunt clamorem contritionis*. Nahum 2. „ Miles captivus „ ductus est. “ Tertio agrorum sterilitatem, *Aqua enim*; idest, terra Moab ita erit sterilis sicut locus iuxta oppidum *Nemrim*, quod est iuxta mare, propter aquas salsas, & amaras. Non quidem propter aquas, sed Dei iudicio, *herba*, iam nata, *aruit*; *germen*, quantum ad ea quæ erant in pullulatione; *viror*, arborum iam natarum. Psal. 106. „ Posuit flumi„ na in desertum. “ *Secundum magnitudinem operis & visitatio eorum*. Hic ponitur ratio magnitudinis pœnæ. *Operis* peccati; *visitatio*, ultio. Deut. 25. „ Pro mensura peccati erit & „ plagarum modus. “ *Ad torrentem salicum ducent eos*. Hic comminatur destructionem per Babylonios; in qua quidam fuerunt captivati. Et quantum ad hoc dicit: Chaldæi *ducent eos ad torrentem*, Euphratem, iuxta Babyloniam, *salicum*, qui iuxta fluvium crescunt. Psal. 136. „ Super flumina Babylonis „ illic sedimus, & flevimus. “ Quidam fuerunt interfecti; & quantum ad hoc dicit: *Quoniam circuibit clamor*, flentium, vel pugnantium Chaldæorum: *quia aqua Dibon*, nomen civitatis; in quibus aquis propter amœnitatem locorum suas luxurias exercebant. IV. Reg. 3. „ Incurrerunt Moabitæ aquas Di„ bon. “ Quidam residui fuerunt diversis persecutionibus afflicti: *Ponam enim super Dibon* † al. omittitur, *super*, † ad quam Iudæi confugerant, hæc *additamenta*, pœnarum, *his qui fugerint de Moab*, ab Assyriis, *& reliquiis terræ*, quos dimiserunt Assyrii. *Leonem*: ad litteram, bestias eos interficientes; vel hostem sævientem, scilicet Chaldæum. Supra 9. *In omnibus his non est aversus furor eius*.

CAPUT XVI.

EMitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Et erit sicut avis fugiens, & pulli de nido avolantes; sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon. Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem umbram tuam in meridie: absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum, a facie vastatoris. Finitus est enim pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super eum in veritate in tabernaculo David, iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. Audivimus superbiam Moab: superbus est valde. Superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius plusquam fortitudo eius. Idcirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit. His qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas: quoniam suburbana Esebon deserta sunt; & vineam Sabama domini gentium exciderunt. Flagella eius usque ad Iazer pervenerunt: erraverunt in deserto, propagines eius relictæ sunt, transierunt mare. Super hoc plorabo in fletu Iazer, & vineam Sabama. Inebriabo te lacryma mea, Esebon, & Eleale: quoniam super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur lætitia, & exultatio de Carmelo; & in vineis non exultabit, neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueverat: vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum cocti lateris. Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua, ut obsecret, & non valebit. Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc; & nunc locutus est dicens: In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur in eo sicut racemus parvus & modicus, nequaquam multus.

HIc describit pœnæ conditionem; & ponit duas conditiones. Primo æquitatem ex parte iudicantis; secundo deceptionem ex parte patientis, ibi, *Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis*. AEquitas autem pœnæ disponitur ex culpa præcedenden-

dente; & ideo ordinat culpam. Ponit autem duplicem culpam. Primo contra præceptum promissi beneficii; secundo contra præceptum salubris dati consilii, ibi, *Ini consilium, coge concilium*. Circa primum duo facit. In prima promittit beneficium Christi nasciturí de eorum gente, ut ex hoc aliquam consolationem accipiant. Ruth enim Moabites nupsit Booz, ex quo concepit Obeth patrem Iesse patris David, de quo natus est Christus, ut dicitur Ruth ultim. Et ideo dicit, *O Domine*, Pater, *Agnum*, Christum: Ioan. 1. *De petra deserti*, de Ruth gentili, cuius populus lapideus est, deos lapideos adorans: & ob hoc a Deo desertus. *Ad montem*, Hierusalem, in quo occisus est, & resurrexit, vel Ecclesiam. *Dominatorem*. Apoc. 4. „ Dabant gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum. " Secundo ponitur pœna contemnentium: *Erit sicut avis fugiens, & pulli de nido avolantes*, unde fugerunt, vel quia captivi ducebantur. Supra 10. *Invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum*. Alii hic volunt, licet extorte, ad litteram exponere de tributo agnorum, quod Rex Moab subtraxerat à Rege Israel; sicut dicitur 4. Reg. 3. quod per prophetam prædicitur restituendum Regi Hierusalem. *Dominatorem*, in signum dominii, *de petra deserti*, locus in quo nutriebantur oves. *Ini consilium, coge concilium*, Hic ordinat pœnam contra contemptum dati consilii. Et dividitur in tres partes. In prima ponit consilium; in secunda consilii contemptum, ibi, *Audivimus superbiam Moab*; in tertia pœnam contemnentium, ibi, *Idcirco ululabit Moab*. Circa primum tria ponit. Primo hortatur ad liberationem, ibi, *Ini consilium, &c.* quasi dicat: Delibera qualiter salvari possis. Consilium est ipsa quæstio quæ vertitur inter consiliantes; concilium congregatio consiliatorum. *Coge*, quasi strictum consilium habens. Prov. 11. „ Salus ubi multa consilia. " Eccli. 32. „ Omnia fac cum consilio, & post factum non „ pœnitebis. " Secundo ponit consilii tenorem: *Pone quasi noctem*: in quo hortatur ad duo. Ad receptationem Iudæorum fugientium, ut locum absconsionis præparet. *Pone quasi noctem*, idest præpara te ad occultandum eos ita in die ac si in nocte: vel *in meridie*, aperta persecutione, ut fugientes celet. *Absconde*, ut absconsdens non reveles *vagos*. Hortatur etiam ut receptos amicabiliter sustentet, *Habitabunt*. Infra 32. *Et erit vir sicut qui absconditur a vento, & celat se a tempestate*. Tertio assignat rationem, ibi, *Finitus est enim pulvis*. Et primo ponit quantum ad hostium destructionem, ne eorum timore dimittat: *Finitus est pulvis*, multitudo exercitus Senacherib, *consummatus est*, idest occisus a filiis, *miser*, Senacherib: infra 37. *Defecit*, quantum ad potentiam. Secundo quantum ad Iudæorum restaurationem, ut libentius faciat: quantum ad Regni præparationem, *Præparabitur*, in misericordia Dei, vel Regis misericordis: *Solium*, Regum Iuda; quantum ad Regis potestatem: *Sedebit*, quia quiete regnabit, quantum ad iudicii æquitatem: *In veritate iudicans*; quantum ad sententiæ prolationem: *Quærens*; quantum ad causarum discussionem: *Reddens*; quantum ad sententiæ executionem. Et hoc potest exponi de Ezechia, vel de Christo. Supra 9. *Super solium David, & super Regnum eius sedebit*.

Nota super illo verbo, *Emitte agnum*, quia Christus dicitur agnus primo propter vitæ puritatem. Exod. 12. „ Erit agnus sine macula, „ masculus, anniculus. " Secundo propter mortis mansuetudinem. Infra 53. *Quasi agnus coram tondente se non aperuit os suum*. Tertio propter peccati expiationem. Ioan. 1. „ Ecce „ agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun„ di. "

Nota super illo verbo, *De petra deserti*, quod beata Virgo dicitur petra primo propter gratiæ firmitatem. Eccli. 16. „ Fundamenta æ„ terna. " Secundo propter continentiæ frigiditatem. Infra 32. *Sicut umbra petræ prominentis in terra deserta*. Tertio propter fructus ubertatem. Iob 39. „ Petra fundebat rivos „ olei. "

Et nota, quod ista petra fuit singularis deserti: quia præcipua quantum ad primum. Can. 4. „ Tota pulchra es, amica mea. " Secundo quia prima quantum ad secundum. Can. 1. „ Curremus in odorem unguentorum „ tuorum. " Virgo quantum ad tertium. Supra 7. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*.

Nota super illo verbo, *Emitte*, scilicet tu Pater Filium, quod Pater misit Filium primo sicut sol radium. Eccli. 43. „ Tripliciter sol „ exurens montes. " Secundo sicut fons fluvium. Eccli. 24. „ Ego quasi fluvius Dorix. " Tertio sicut pater filium. Ioan. 3. „ Sic Deus „ dilexit mundum ut Filium unigenitum da„ ret. "

Audivimus superbiam Moab. Hic ponit contemptum consilii ex superbia procedentem: unde describit eorum superbiam quantum ad tria. Primo quantum ad divulgationem, *Audivimus*, quasi publicum; quantum ad quantitatem, *Superbus est valde*; quantum ad hoc quod excedit eius dignitatem, *Superbia eius*, qua de bonis habitis se extollit, *& arrogantia*, qua non habita prætendit; *indignatio*, qua vindictas præsumptuose proponit, *plusquam fortitudo eius*. *Idcirco ululabit Moab*. Hic ponit

pœnam contemnentium. Et primo puniendorum fletum, *Moab ad Moab*, idest ad invicem; de quo supra 15. satis dicitur. Secundo describit pœnæ modum: *His qui lætantur, loquimini plagas suas*: gloriantur, & confidunt de munitionibus ex muris lateritiis. Ezech. 33. „ Si „ speculator viderit gladium venientem, & „ non insonuerit buccina, & populus se non „ custodierit, veneritque gladius, & tulerit „ de eis animam; ille quidem in iniquitate „ sua captus est, sanguinem autem eius de „ manu speculatoris requiram. “ Secundo ponitur pœnæ descriptio quantum ad destructionem terrarum. *Hesebon*, civitas, in cuius terris abundabat triticum. *Sabama*, civitas vicina, in qua abundabat vinum. Quantum ad hostium fortitudinem, *Domini gentium*, idest Assyrii, vel Chaldæi, multis gentibus dominantes. *Flagella*, idest palmites qui sunt in summitate vitis, per quos metaphorice significantur Principes, & sublimes. *Usque ad Iazer*, destruendo, quæ est in ultimis finibus, quantum ad afflictionem hominum. Errotem gentium, *Erraverunt*. Psalm. 106. „ Erraverunt in solitu„ dine, in inaquoso. “ Vilitatem remanentium, *Propagines*, quæ remanent in vinea excisis flagellis, sine fructu, & decore. Dan. 4. „ Germen radicum eius, in terra finite. “ Elongationem captivorum, *Transierunt mare*, Moabiticum, ducti captivi in Babyloniam. Vel *mare*, idest Euphratem, secundum consuetudinem Hebræorum. Ioel. 3. „ Venundabunt eos „ Sabæis genti longinquæ. “ Vel exponitur de Assyriis mare transeuntibus, & venientibus ad destruendum. Tertio ponitur prophetæ compassio; & primo ponitur compassio *super hoc*, scilicet malum Moab, *plorabo in fletu Iazer*, idest flens illam civitatem Moab. Et similiter etiam *vineam Sabama*, & *Eleale*. Secundo ponitur compassionis ratio quantum ad hostium impetum, *Calcantium*, idest Assyriorum devastantium. Et quantum ad sublatum ab eis gaudium, quod habebant de abundantia frumenti, *De Carmelo*, idest de fertilitate: Carmelus enim est in Moab; sed utuntur Iudæi nominibus propriis pro appellativis: gaudium quod habebant in abundantia vini, *In vineis*. Tertio infertur quasi ex ratione conclusio: *Super hoc*, infortunio, *venter*, idest sensus, *meus*, *quasi cithara*, faciens sonum ad planctum. Vel quia cithara auget gaudium lætis, & tristitiam tristibus. Vel propter concordiam virtute prophetæ. *Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis*. Hic ostendit frustrationes eorum, *Super excelsis*, idest de idolis, quibus sacrificabant in excelsis, & quibus sacrificabant in templis, quando erant in timoribus. Deuter. 32. „ Ubi sunt dii eorum in quibus habebant „ fiduciam? “ *Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab*. Hic est epilogus. *Ex tunc*, a morte Regis Achaz. *Et nunc*. Hic ostendit brevitatem temporis. *In tribus annis*, qui erunt usque ad destructionem vestram, & a morte Achaz: suo tempore fuit visio huius secundi verbi: vel in quibus durabit vestra persecutio, vel impugnatio. *Anni mercenarii*: quia post hos Dominus reddet vobis mercedem pro peccatis vestris. Vel qui videntur magni, mercenarii sunt, & domino parvi. Iob 7. „ Militia est vita hominis super ter„ ram; & quasi mercenarii dies eius. “

CAPUT XVII.

Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, & erit sicut acervus lapidum in ruina. Derelictæ civitates Aroer gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. Et cessabit adiutorium ab Ephraim, & Regnum a Damasco, & reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt: dicit Dominus exercituum. Et erit in die illa, attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius emarcescet; & erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget. Et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim, & relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ, duarum, vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor, aut quinque. In cacuminibus eius fructus eius, dicit Dominus Deus Israel. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad Sanctum Israel respicient; & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus eius, & quæ operati sunt digiti eius; non respicient lucos, & delubra. In die illa erunt civitates fortitudinis eius derelictæ sicut aratra, & segetes quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel. Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata. Propterea plantabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis. In die plantationis tuæ labru-

brusca, & mane semen tuum florebit. Ablata est messis in die hereditatis, & dolebit graviter. Væ multitudini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium; & increpabit eum, & fugiet procul. Et rapietur sicut pulvis montium a facie venti, & sicut turbo coram tempestate. In tempore vespere, & ecce turbatio; in matutino, & non subsistet. Hæc est pars eorum qui vastaverunt nos, & sors diripientium nos.

HIc incipit comminari contra illos qui præparabant populo Dei occasionem peccandi, dum per confidentiam auxilii ipsorum de Deo confidere non curabant. Et dividitur in duas. In prima contra Syros, qui populo decem tribuum auxilium conferebant; in secunda contra AEgyptios, qui duabus tribubus. Cap. 18. *Væ terra cymbalo alarum &c.* Prima in tres. In prima comminatur destructionem Syrorum auxilium promittentium; in secunda decem tribuum in præmisso auxilio confidentium, ibi, *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Iacob*; in tertia Assyriorum utrosque destruentium, ibi, *Væ multitudini populorum multorum*. Circa primum duo. Primo comminatur destructionem; in secunda describit destructionis effectum, ibi, *Et cessabit adiutorium ab Ephraim*. Destructionem autem comminatur primo quantum ad regiam civitatem: *Desinet esse civitas*, per depopulationem hominum; *erit sicut acervus*, per destructionem murorum. Mich. 3. „ Sion erit quasi ager. " Secundo quantum ad adiacentem regionem, *Aroer*, idest illius regionis Syriæ, in qua multæ civitates sunt, vel *Aroer*, mirica; quasi: Sicut loca in quibus abundant miricæ, quæ sterilia † al. steriles † sunt, & derelicta in pastum gregum; ita civitates Syriæ. *Non erit qui exterreat*: quia propter solitudinem etiam latrones non erunt ibi: vel quia non erunt ad alium fructum utiles; sicut exterrentur greges a vineis, & locis cultis. Infra 34. „ Orientur in do„ mibus † al. domum † eorum urticæ. " *Et cessabit adiutorium ab Ephraim*. Hic ponitur effectus destructionis: & primo in decem tribubus, *Ab Ephraim*; secundo quantum ad regiam civitatem, *Et Regnum a Damasco*, cessabit, & non erit ulterius caput Regni; tertio quantum ad totam regionem, *Et reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel*, ironice; idest, erunt ignominiosi sicut filii Israel. Infra 31. „ Dominus inclinabit manum suam, & cor„ ruet auxiliator. " *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Iacob*. Hic comminatur destructionem decem tribuum, in eorum auxilio confidentium: & primo quantum ad oppressionem hominum; secundo quantum ad desolationem civitatum, ibi, *In die illa erunt civitates fortitudinis eius derelictæ*; tertio quantum ad sterilitatem agrorum, ibi, *Propterea plantabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis*. Circa primum duo facit. Primo comminatur pœnam; secundo ostendit pœnæ fructum, ibi, *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum*. Comminatur autem pœnam in hominibus primo contra elationis gloriam, *Attenuabitur*, idest ad modicum, & quasi ad nihilum redigetur, *gloria*, destructis his in quibus gloriabantur. Secundo contra divitiarum opulentiam, *Et pinguedo*, idest divitiæ quibus carnem deliciose nutriebant. Supra 10. *Mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius succensa ardebit, quasi combustio ignis*. Et infra eodem capit. *Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur*. Tertio contra populi abundantiam comminatur hominum paucitatem, quam describit sub triplici metaphora, secundum quod in tribus benedictio Iacob in abundantia fuit. Gen. 27. „ Abundantiam frumenti, vini, & olei. " Quantum ad primum ponit paucitatem spicarum post messionem, quæ vel congregantur ab ipso messore, & sic, *Et erit*, paucitas reliquiarum decem tribuum, sicut quando aliquis est *congregans in messe quod restiterit* in prima messione, *& brachium eius*, de congregatis, *spicas leget*, idest colliget. Et iste congregans fuit Ezechias, qui convocavit reliquias decem tribuum, sicut legitur 2. Paral. 30. quasi spicas relictas quæ congregantur ab aliquo paupere, sicut dixit Ruth 2. „ Vadam „ in agrum colligere spicas. " Et quantum ad hoc dicit: *Sicut quærens spicas in valle Raphaim*, quædam vallis fertilissima. Contra abundantiam vini ponit paucitatem uvarum post vindemiationem, *Et relinquetur in eo sicut racemus*. Michææ 7. „ Væ mihi, quia factus „ sum sicut qui colligit in autumno racemos „ vindemiæ. " Contra abundantiam olei ponit paucitatem olivarum post excussionem: *Et sicut excussio oleæ*. Olea, ut dicit Papias, est fructus olivarum; sed hic, secundum expositionem Glossæ, videtur poni pro ipsa arbore. *Duarum vel trium olivarum in summitate rami*. Deuter. 28. „ Remanebitis pauci numero. "

Nota super illo verbo, *Et pinguedo carnis &c.*

&c. quia divitiæ dicuntur pinguedo primo propter sterilitatem. Matth. 13. Fallacia divitiarum. " Secundo propter ventositatem. I. Tim. ult. „ Divitibus huius sæculi præcipe „ non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum. " Tertio propter inutilitatem. Eccli. 5. „ Divitiæ conservatæ in malum domini sui. "

In die illa inclinabitur homo ad factorem suum. Hic ponit pœnæ fructum. *Inclinabitur ad factorem suum*, exhibendo debitum servitutis cultum, *homo*, de decem tribubus quicumque fugerit ad Ezechiam. *Ad Sanctum Israel respicient*, expectando aliquod auxilium; *non respicient lucos, & delubra*, templa in quibus erant fontes, quasi ad abluendum. Infra 31. „ In die illa abiiciet vir idola argenti sui, & „ idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus „ vestræ in peccatum. " *In die illa erunt civitates fortitudinis eius derelictæ.* Hic comminatur desolationes civitatum. Et primo comminatur ipsam desolationem, *Sicut terra*. Tangitur historia, quomodo ad adventum filiorum Israel, Amorrhæi fugerunt, relinquentes omnia in agris. Supra 1. *Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni.* Secundo ponitur desolationis ratio † al. ponit desolationis rationem: † *Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui.* Deuter. 32. „ Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui. " *Propterea plantabis plantationem infidelem* † vel *fidelem*. † Hic comminatur sterilitatem fructuum: & circa hoc tria facit. Primo ostendit cultus inutilem laborem, quantum ad vineas: *Plantabis plantationem infidelem*, quia non reddet fructum secundum laborem: vel *fidelem* ironice; quasi dicat: Aut propter mala quæ fecisti erit plantatio tua fidelis? Quantum ad agros, *Germen alienum*, quod alii colligent. Supra 5. *Decem iugera vinearum facient lagunculam unam.* Secundo quantum ad fructus perditionem: *In die plantationis tuæ labrusca*, idest quando de plantatione fructum sumere debebas; & hoc quantum ad vineas; quantum autem ad agros, *Mane semen tuum florebit*; idest, primo pulchrum erit, ut magis doleas, vel quia ante tempus florebit, & inutile erit. Proverb. 20. „ Hereditas ad quam „ festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. " *Ablata est messis*, ab hostibus, *in die hereditatis*, quando in horreo debuit recondi, quasi fructus hereditatis. Hier. 12. „ Seminaverunt triticum, & messuerunt „ spinas. " Tertio comminatur pro amissione dolorem, *Delebit*, qui seminavit; vel dolebis tu. *Væ multitudini populorum multorum.* Hic comminatur Assyriorum exercitui: & circa hoc duo ponit. Primo describit exercitus multitudinem quantum ad strepitum incedentium, *Væ multitudini populorum*, venientium cum Senacherib; quantum ad tumultum colloquentium, *Tumultus*, qui est locutio confusa præcipue multorum; quantum ad clamorem pugnantium, *Sonabunt*, in pugna. Supra 8. *Ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas.* Hierem. 6. „ Vox „ eius sicut mare sonabit. " Apocal. 17. „ Aquæ multæ, populi multi. " Secundo comminatur destructionem: circa quam primo ponitur ipsa destructio, *Et increpabit*, occidendo exercitum per Angelum, *& fugiet procul*, in terram suam cum paucis, ut supra 10. habetur. Psalm. 9. „ Increpasti gentes, & periit „ impius. " Secundo ponitur similitudo respondens conditioni, quia superbus erat, *Rapietur sicut pulvis*: Psalm. 1. „ Tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terræ † al. „ quæ proiicitur a facie venti: " † respondens tempori, *Sicut turbo*, quia de nocte fuit percussus exercitus eius, quem vocat tempestatem, cuius præambulum in pulvere est turbo ex ventis, qui sunt causa pluviæ. IV. Reg. 19. „ In nocte illa venit Angelus, & percussit exercitum Assyriorum. " Tertio ponitur destructionis consummatio, *Et non subsistet*, quia ipsemet interfectus fuit. Ezech. 29. „ Nihil factus es. " Quarto ponitur destructionis ratio, *Hæc est pars eorum qui vastaverunt nos*, idest possessiones, *& sors diripientium*, res mobiles. Psalm. 10. „ Ignis, sulphur, & „ spiritus procellarum pars calicis eorum. "

Nota super illo verbo, *Oculi eius ad Sanctum Israel*, quia oculi debent inclinari ad Dominum primo per fidei adhæsionem. Infra 30. *Oculi tui videbunt præceptorem tuum.* Secundo propter spei expectationem. Psalm. 144. „ Oculi omnium in te sperant, Domine. " Tertio propter amoris contemplationem. Iob 39. „ Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius respiciunt. " Quarto propter gloriæ fruitionem. Matthæi 13. „ Beati oculi qui vident quæ vos videris. "

Nota super illo verbo, *Plantatio infidelis*, quia est primo avari. Eccle. 5. „ Qui amat „ divitias, fructum non capiet ex eis. " Secundo luxuriosi. Rom. 6. „ Quem fructum „ habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? " Tertio superbi. Sap. 5. „ Quid „ nobis profuit superbia nostra? "

CAPUT XVIII.

VAE terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumen AEthiopiæ, qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, ad gentem expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius. Ad montem nominis Domini exercituum, montem Sion. Omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus videbitis, & clangorem tubæ audietis; quia hæc dicit Dominus ad me: Ego quiescam, & considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis. Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinavit. Et præcidentur ramusculi eius falcibus, & quę derelicta fuerint abscindentur, Excutientur, & relinquentur simul avibus montium, & bestiis terræ, & æstate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestiæ terræ super illum hyemabunt. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso, & dilacerato; a populo terribili, post quem non fuit alius; a gente expectante, & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius: ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.

HIc comminatur contra AEgyptios: & primo comminatur eorum pœnam per comparationem ad pœnæ meritum; in secunda exequitur pœnæ modum: cap. 19. *Onus AEgypti &c.* in tertia designat pœnæ tempus: cap. 20. *In anno &c.* Circa primum tria ponit, Primo designat culpam, quæ est meritum pęnæ; in secunda comminatur pęnam, ibi, *Omnes habitatores orbis*; tertio ostendit pœnæ fructum, ibi, *In tempore illo deferetur munus Domino Exercituum a populo divulso*. Circa primum duo facit. Primo describit situm terræ, in quo superbe confidebant, dicens: *Va*, scilicet imminet, *terra*, AEgypto, *cymbalo alarum*, propter sonitum Nili, cuius velocitas comparatur motui alarum propter velocitatem, vel propter multitudinem populorum, vel propter protectionis auxilium, quod populo duarum tribuum insonabant; *qua est trans flumen AEthiopia*, idest ultra Nilum, qui venit de AEthiopia. Ezec. 29. „ Ecce ego ad te, Pharao Rex AEgypti, „ draco magne, qui cubas in medio flumi- „ num tuorum. “ Hoc tamen Iudæi exponunt de Gog, qui habitant ultra AEthiopiam, contra quos testatur propheta Ezechiel 38. Secundo describit auxilium quod duabus tribubus promittebant. Et primo describit nuntiandi modum, dicens: *Qui*, scilicet populus AEgyptius, *mittet legatos*, idest nuntios duabus tribubus, *in mari*, idest per mare, *& super aquas*, fluminis. Vel *maris*, *in vasis papyrii*, genus iunci, de quo fiebant capsellæ ad portandas litteras, vel arundines tam magnæ quod de eis fiebant naves, ut legitur in historia Alexandri, a *pyr* quod est ignis. Secundo ponit legationis præceptum, in quo determinat duo. Primo nuntiandi modum, dicens: *O Angeli*, idest o nuntii mei, *ite veloces*, idest velociter. Secundo motum, *Ad gentem* † al. motuum ad agentem, † scilicet duarum tribuum, quam ostendit miserabilem ex quatuor. Primo ex afflictionis magnitudine, *Convulsam*, a propria firmitate per subiugationem, *& dilaceratam*, per pœnarum afflictionem. Secundo ex pristina dignitate, *Terribilem*, quondam, *post quem non est alius*, potentiæ comparandus; nunc autem *expectantem*, alienum auxilium, *conculcatam*, quasi in vilitate redactam. Tertio ex hostium potestate, vel iniquitate: *Cuius diripuerunt*, iniuste, *flumina*, Reges † al. Regis † Assyriorum. Quarto ex loci sanctitate, *Ad montem*. Sunt autem puniti, quia eos a cultu Dei retrahebant. Ezec. 29. „ Non erunt ultra domui I- „ srael in confidentia, docentes iniquitatem. “ *Omnes habitatores orbis qui moramini in terra*. Hic comminatur pœnam: & circa hoc duo facit. Primo ponit pęnæ evidentiam, *Videbitis*, idest notum erit vobis, *signum*, vexillum Nabuchodonosor. Hierem. 46. „ Audierunt „ gentes ignominiam tuam, & ululatus tuus „ replevit terram. “ Vel hostium copiam, *Videbitis*, existentes in exercitu eius. Ezech. 7. „ Adducam pessimos de gentibus, & pos- sidebunt domos eorum. “ Secundo aufert defensionis divinæ confidentiam: *Quia hac dicit Dominus*. Et primo quia subtrahet eis auxilium suæ defensionis: *Quiescam*, non vos adiuvans, *considerabo*, idest videbo quid vos possitis facere. Deuteron. 32. „ Considerabo no- „ vissima eorum. “ Secundo quia hostibus præbebit auxilium impugnationis, quantum ad consilium in dubiis: *Sicut meridiana lux*, ita evi-

evidenter ostendetur eis quid sit eis agendum. Quantum ad relevamentum in laboribus, *Sicut nubes*. Psal. 88. „ Exaltasti dexteram de„ primentium eum, lætificasti omnes inimicos „ eius. " Tertio ibi, *Ante messem*, describit pœnam metaphorice, scilicet per destructionem fructus in agro: & ponit tria. Primo quantum ad fructus perditionem, qui perditur in flore: *Ante messem enim totus effloruit*. Similiter AEgyptus antequam potentiam haberet, florem suæ gloriæ ostentabat; de qua infra 40. *Omnis gloria eius quasi flos agri*. Perditur etiam in germine, quando nondum maturus est humor de quo fieri debet fructus, *Et immatura*. Similiter AEgyptus ultra potentiam quam habebat præsumebat. Perditur etiam in fructu, quando rami in quibus sunt fructus abscinduntur, *Præcidentur*, ante fructus maturationem. Iob 15. „ Lædetur quasi vinea „ in primo flore. " Proverb. 13. „ Substan„ tia festinata minuetur. " Secundo ponit fructuum remanentium ablationem: *Quæ derelicta fuerint*, perfecta ab AEgyptiis † al. perfecta AEgyptiis, † ab Assyriis *abscindentur*, a propria firmitate, *& excutientur*, de loco suo per Chaldæos. Infra 24. *Quomodo si pauca oleæ (vel olivæ ;) quæ remanserunt, excutiantur ex olea*. Tertio ponit ipsius agri desertionem. *Et relinquetur sicut ager incultus*: in quo significatur cædes hominum, postquam multæ bestiæ fuerunt in terra AEgypti. Ezec. 39. „ Hæc dicit Dominus Deus: Dic „ omni volucri, & universis avibus, cunctis„ que bestiis agri: Convenite, properate, con„ currite undique ad victimam meam quam „ ego immolo vobis, victimam grandem super „ montes Israel, ut comedatis carnem, & „ bibatis sanguinem. " *In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso, & dilacerato*. Hic ponitur pœnæ fructus. *Deferetur munus*; scilicet, populus duarum tribuum confident † al. confidentes † de Deo, & ipsius auxilium invocabunt cum munerum oblatione. Supra 10. „ In die illa non adii„ ciet residuum Israel, & hi qui fuerint de „ domo Iacob, inniti super eo qui percutit „ eos; sed innitetur super Dominum sanctum „ Israel. " *A populo divulso, & dilacerato; a populo terribili, post quem non fuit alius; a gente expectante, & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius: ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion*. Exponatur ut supra in hoc eodem cap. circa principium.

Nota super illo verbo, *Immatura perfectio germinavit*, quia est perfectio multiplex. Prima naturæ. Gen.2.„ Igitur perfecti sunt cæ„ li. " Secunda scientiæ. Iob 22.„ Numquid „ Deo comparari potest homo, etiam cum „ perfectæ fuerit scientiæ? " Tertia gratiæ. Pri. Ioan. 4. „ Perfecta caritas foras mittit „ timorem. " Quarta gloriæ. I.Cor.3. „ Cum „ autem venerit quod perfectum est, evacua„ bitur quod ex parte est. "

Nota super illo verbo, *Germen eius*, quia est germen primo pravæ prælationis. Eccle. 10. „ Væ tibi terra cuius Rex est puer, & Prin„ cipes mane comedunt. " Secundo doctrinæ erroris. Iuda: „ Hi autem quæcumque qui„ dem ignorant, blasphemant; quæcumque „ autem naturaliter, tamquam muta anima„ lia, norunt, in his corrumpuntur. " Tertio præsumptuosæ opinionis. Rom. 12. „ U„ nicuique sicut Deus divisit mensuram fidei „ ..... Non alta sapientes, sed humilibus „ consentientes. " Quarto præsentis consolationis. Luc. 16. „ Recordare quia recepisti „ bona in vita tua. "

Nota super illo verbo, *Deferetur munus*, quia est munus multiplex. Primo ferventis dilectionis. Proverb. 21. „ Munus abscondi„ tum extinguit iram, & donum in sinu, „ indignationem maximam. " Secundo devotæ orationis. Psalm. 140. „ Ascendat oratio „ mea sicut incensum in conspectu tuo. " Tertio perfectæ operationis. Mal. 1. „ Mu„ nus non suscipiam de manu vestra. " Quarto debitæ oblationis. Psalm. 75.„ Vovete,& „ reddite Domino Deo vestro omnes qui in „ circuitu eius offertis munera. "

CAPUT XIX.

Onus AEgypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur AEgyptum, & commovebuntur simulacra a facie eius, & cor AEgypti tabescet in medio eius. Et concurrere faciam AEgyptios adversus AEgyptios; & pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum; civitas adversus civitatem, Regnum adversus Regnum. Et dirumpetur spiritus AEgypti in visceribus eius; & consilium eius præcipitabo. Et interrogabunt simulacra sua, & divinos suos, & pythones, & ariolos; & tradam AEgyptum in manu dominorum crudelium; & Rex fortis domi-

nabitur eorum: ait Dominus exercituum. Et arescet aqua de mari, & fluvius desolabitur, atque siccabitur, & deficient flumina. Attenuabuntur, & siccabuntur rivi aggerum. Calamus & iuncus marcescet, nudabitur alveus rivi a fonte suo. Et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit. Et mærebunt piscatores, & lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, plectentes, & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccentia: omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. Stulti Principes Thaneos, sapientes consiliarii Pharaonis, dederant consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius Regum antiquorum? Ubi nunc sunt sapientes tui? Annuntient tibi, & indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super AEgyptum. Stulti facti sunt Principes Thaneos; emarcuerunt Principes Memphеos; deceperunt AEgyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt AEgyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. Et non erit AEgypto opus, quod faciat caput, & caudam, incurvantem, & refrenantem. In die illa erit AEgyptus quasi mulieres: & stupebunt, & timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse movebit super eam: & erit terra Iuda AEgypto in pavorem. Omnis qui illius fuerit recordatus, pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eam. In die illa erunt quinque civitates in terra AEgypti, loquentes lingua Chananæa, & iurantes per Dominum exercituum. Civitas solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ AEgypti, & titulus Domini iuxta terminum eius; & erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra AEgypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis; & mittet eis salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab AEgypto, & cognoscent AEgyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis, & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent. Et percutiet Dominus AEgyptum plaga, & sanabit eam; & revertentur ad Dominum, & placabitur eis, & sanabit eos. In die illa erit via de AEgypto in Assyrios, & intrabit Assyrius AEgyptum, & AEgyptius in Assyrios, & servient AEgyptii Assur. In die illa erit Israel tertius AEgyptio, & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus AEgypti, & opus manuum mearum Assyrius; hereditas autem mea Israel.

IN parte ista comminatur destructionem AEgyptiorum, prosequens modum, & ordinem; & dividitur in partes tres: & primo describitur pœnæ præparatio; in secunda, ipsa destructio, ibi, *Et tradam AEgyptum*; in tertia, utilitatis consecutio, ibi, *In die illa erunt quinque civitates*. Præparatio autem pœnæ describitur quantum ad quatuor. Primo quantum ad dispositionem hostium, *Ascendet*, inspirando, *super nubem*, ex qua tempestas, *levem*, propter agilitatem, & promptitudinem. Psal. 96. „ Nubes, & caligo in circuitu eius." Secundo quantum ad stuporem gubernantium deorum † al. domorum: † *Et movebuntur simulacra*: quia confracti sunt ab Assyriis: vel quia dare responsum non potuerunt: vel quia nec eodem die apparuerunt. *Cor AEgypti*, idest Rex & Principes, ex quibus totus vigor AEgypti. Supra 1. *Omne caput languidum, & omne cor mærens*. Tertio quantum ad dissensionem resistentium: quantum ad exteriorem contrectationem, *Et concurrere*; quantum ad extraneos, *AEgyptios adversus AEgyptios*; quantum ad consanguineos, *Pugnabit vir contra fratrem suum*; quantum ad notos, & amicos, *Et vir contra amicum suum*; quantum ad diversos populos, *Civitas*. Ponit voluntatum diversitatem: *Dirumpetur*, idest dividetur, *spiritus*, idest voluntas, *in visceribus eius*, idest in incolis terræ. Matt. 12. „ Omne Regnum in „ seipsum divisum desolabitur." Quarto quantum ad errorem consiliantium hominum, *Et consilium*. Iob 5. „ Apprehendit sapientes „ in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat," idest dæmonum. *Et interrogabunt*, frustra. Supra 8. *Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, & a divinis, qui stridunt in incantationibus suis*.

Nota super illo verbo, *Super nubem*, quia est quadruplex nubes. Prima assumptę carnis. Iob 38. „ Ubi eras cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis „ infantiæ obvolverem?" Secunda est virginalis ventris. III. Reg. 18. „ Ecce nubecula „ parva ascendebat de mari." Tertia est devotæ mentis. Psal. 67. „ Magnificentia eius, „ & vir-

„ & virtus eius in nubibus. " Quarta iudiciariæ sedis. Psal. 96. „ Nubes, & caligo in „ circuitu eius, iustitia, & iudicium præparatio sedis eius. "

Item nota, quod de prima nube procedit pluvia sacramentalis, vel sanctificationis. Ioan. 19. „ De latere (Domini) continuo exivit sanguis, & aqua. " De secunda procedit cibus consolationis. Sap. 19. „ Nubes castra „ obumbrabat, & ex aqua quæ ante erat, „ terra apparuit arida. " Et infra (ibidem) „ Videntes tua mirabilia, & monstra: tam„ quam enim equi depaverunt escam. " De tertia procedit coruscatio prædicationis. Iob 37. „ Frumentum desiderat † al. desiderant † „ nubes, & nubes spargunt lumen suum. " De quarta procedit tempestas damnationis. Ps. 67. „ Virtus eius in nubibus. "

Item nota super illo verbo, *Nubem levem*, quod prima dicitur levis propter eminentiam dignitatis. Daniel 7. „ Ecce in nubibus simi„ lis filio hominis veniebat. " Secunda dicitur levis propter virginitatis puritatem. Apocal. 14. „ Et ecce nubem candidam, & su„ per nubem sedentem similem filio hominis." Tertia dicitur levis propter obedientiæ velocitatem. Infra 60. *Qui sunt isti qui ut nubes volant?* Quarta dicitur levis propter executionis facilitatem. Eccli. 43. „ In magnitudi„ ne sua posuit nubes, & confracti sunt la„ pides grandinis. " † Al. „ & confracti „ sunt lapides, " gratia divina. †

Et tradam AEgyptum in manu dominorum crudelium. Hic prosequitur ipsam destructionem: & primo quantum ad populi servitutem; secundo quantum ad terræ desolationem, ibi, *Et arescet aqua de mari;* tertio quantum ad sapientum stuporem, ibi, *Stulti Principes Thaneos*. *In manu dominorum crudelium*, Assyriorum scilicet, & Chaldæorum, & Romanorum. Deuter. 28. „ Servies inimico „ tuo, quem immittet tibi Dominus, in fa„ me, & siti, & nuditate, & omni penu„ ria: & ponet iugum ferreum super cervi„ cem tuam, donec te conterat." Destructionem autem terræ designat per siccitatem aquarum, in quibus AEgyptus ornata, & dives est: vel quia ira Dei prævenit ut aquæ siccarentur, & animalia morerentur: vel loquitur parabolice, quasi dicat: Tanta erit tribulatio quod videbitur etiam aquas siccare. Ponit ergo tria. Primo siccitatis modum, *Arescet*, idest minuetur, *fluvius*, Nilus, vel flumina alia. Ezechiel. 30. „ Faciam alveos „ fluminum aridos. " Secundo ponit siccitatis signum, *Calamus, & iuncus*, quæ nutriuntur in aquis. Infra 35. *Orietur viror calami, & iunci*. Tertio ponit siccitatis damnum, *Nudabitur*, primo agriculturæ, *a fonte*, idest a principio: vel hoc ad finem. Psal. 106. „ Po„ suit flumina in desertum, & exitum aqua„ rum in sitim. " Secundo piscatorum, *Mærebunt piscatores*. Ezech. 29. „ Proiiciam te „ in desertum, & omnes pisces fluminis tui." Tertio diversorum artificum, *Confundentur qui operantur linum*, quod nascitur in locis humidis. *Flaccentia*, idest arentia, *lacunas*, vivaria. *Stulti Principes Thaneos*. Hic ponit hominum stuporem: & primo quantum ad errorem in consiliis; secundo quantum ad timorem in bellis, ibi, *In die illa erit AEgyptus quasi mulieres*. Circa primum tria. Primo irridet sapientum stultitiam quantum ad deliberationem: *Stulti Principes*, idest Philosophi, *Thaneos*, ubi vigebat studium: Hierem. 51. „ A scientia stultus factus est omnis homo; " quantum ad consilii promulgationem, *Sapientes*; quantum ad sui commendationem, *Quomodo dicetis Pharaoni?* idest, quomodo poteritis dicere, quando putabit vos male consuluisse, hoc quod unusquisque vestrum solebat dicere ad sui commendationem, ut eius consilio credatur, *Filius sapientium*; quasi dicat, hereditate sapientiam possideo; vel discipulus *Regum*, qui antiquitus Philosophi erant. Iob 15. „ Et „ senes & antiqui sunt in nobis, multo ve„ tustiores quam patres tui. " Secundo irridet Regis confidentiam, *Ubi nunc*. Et primo quæstionem: infra 47. *Non est qui salvet te*: secundo responsionem, *Stulti emarcuerunt*, idest defecerunt, ut supra; tertio irridet populi decepti ignaviam, *Deceperunt*. Hic tria facit. Primo ponit sapientum deceptionem, *Deceperunt angulum*, idest Regnum, in quo multi coniunguntur sicut parietes in angulo. Infra 47. *Sapientia tua, & scientia tua decepit te*. Secundo Dei permissionem, *Dominus miscuit*: sæpe dicitur metaphorice. *Spiritum vertiginis*, idest errores, ad modum eius qui patitur vertiginem. III. Reg. ult. „ Dedit Do„ minus spiritum mendacii in ore omnium „ prophetarum tuorum. " Tertio ipsius populi errorem, *Et errare*. *Caput*, videlicet neque quo ad principium; *caudam*, neque quo ad finem; *incurvantem*, quo ad senem; *refrenantem*, quo ad iuvenem, qui refrenatione indiget, vel lascivientem. II. Thim. 3. „ Mali „ autem homines, & seductores proficient in „ peius. " *In illa die erit AEgyptus quasi mulieres*. Hic comminatur timorem robustorum. Et primo ponit timorem, *Quasi mulieres*, infirmi, & imbecilles. Hier. 51. „ Devoratum „ est robur eorum, & facti sunt quasi mulie„ res. " Secundo rationem, *Erit terra Iuda*, scilicet memoria malorum quæ fecerunt eis avertentes eos a cultu Dei † al. aculei; †

pro

pro quo scient iram Dei se incurrisse. I. Mach. 6. „ Nunc reminiscor malorum quæ feci „ in Hierusalem. “ *In die illa erunt quinque civitates in terra AEgypti*. Hic ponitur consecutio, vel consolatio, scilicet eorum conversio. Et primo conversionis signum triplex: quorum primum est iuramentum, *Iurantes*. Infra 65. „ Iurabit in Deo amen: quia oblivioni „ traditæ sunt angustiæ priores. “ *Civitas solis*, Heliopolis. *Linguam Chananaam*, quæ confinis est linguæ Iudæorum, ut in lingua etiam conveniant cum populo Dei. In hisenim translati sunt a Nabuchodonosor quidam Syri, qui linguam propriam tenuerunt. Secundum signum est sacrum ædificium, *Altare Domini, & titulus*: quia multos deos colebant, sicut dicitur Act. 17. Hoc (ut dicunt quidam) impletum est tempore Machabæorum, quando multis Iudæis fugientibus in AEgyptum, Onias volens implere hanc prophetiam, ædificavit altare contra præceptum legis, quod est contra illud Exodi 20. „ Non ædificabis „ mihi altare: “ de quo arguitur Dan. 11. „ Filii quoque prævaricatorum populi tui „ extollentur ut impleant visionem, & corruent. “ Unde patet quod non est iste intellectus; sed de altari ædificando ad cultum christianum. Tertium signum est quia invocant Dei auxilium, *Clamabunt salvatorem*, Iesum. Psal. 90. „ Clamavit ad me, & ego „ exaudiam eum. “ Secundo ponit conversionis modum: & primo quantum ad fidei susceptionem, *Cognoscent*: Hier. 31. „ Omnes „ cognoscent me a minori usque ad maxi„ mum, ait Dominus: “ secundo quantum ad sacrificiorum, & votorum oblationem, *Et colent*: Malac. 1. „ In omni loco offertur no„ mini meo oblatio munda: “ tertio quantum ad peccatorum remissionem, *Et percutiet*, primo per multas pœnas; *& sanabit*, a peccato. Iob 5. „ Ipse vulnerat, & medetur, „ percutit, & manus eius sanabunt. “ Tertio ponit conversionis triplicem effectum: scilicet pacem: *In die illa erit via*, quod ante non poterat esse per diversa Regna, quæ nato † al. noto † Domino iuncta sunt sub Romanis. *Servient*, in mercimoniis sibi invicem; vel quia milites Syri erant in legionibus Romanorum ad custodiam AEgypti. Supra 2. *Non levabit gens contra gentem gladium*. Secundo promittit secundum effectum, fidei veritatem: *In die illa tertius*, simul, & æqualiter Romanis serviens, & in unitate fidei. Ioan. 10. „ Fiet unum ovile, & unus pastor. “ Rom. 10. „ Non est distinctio Iudæi & Græ„ ci. “ Tertio ponit tertium effectum, scilicet benedictionem divinam: *Erit*, scilicet Israel, *benedictio*, quia per Apostolos totus mundus benedictionem Dei percepit. *Hereditas*, quia ibi natus, & mysteria salutis nostræ explevit. Psal. 113. „ Benedixit domui I„ srael. “

CAPUT XX.

IN anno quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon Rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Esaiæ filii Amos dicens: Vade, & solve saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, & discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulavit servus meus Esaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super AEgyptum, & super AEthiopiam: sic minabit Rex Assyriorum captivitatem AEgypti, & transmigrationem AEthiopiæ, iuvenem, & senem, nudam & discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam AEgypti. Et timebunt, & confundentur ab AEthiopia spe sua, & ab AEgypto gloria sua. Et dicet habitator insulæ huius in die illa: Hæccine erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie Regis Assyriorum? Et quomodo effugere poterimus nos?

HIc ponitur destructionis tempus; & dividitur in partes tres: & primo ponitur designans quoddam, scilicet propheticum factum; secundo facti significatum, ibi, *Et dixit Dominus*; tertio ostendit significati effectum, ibi, *Et timebunt, & confundentur*. Circa primum tria. Primo ponitur prophetiæ tempus, *In anno quo ingressus est Tharthan in Azotum*, civitas Palestinorum. Amos 1. „ Ubi est Gaza, Geth, Acharon, Ascalon, A„ zotus? “ *Sargon*, qui & Senacherib, secundum Hieronymum, quia sex nomina habuit, quæ

quæ sunt Sargon, Senach, Phua, Salmanasar Thegalphalasar, Asrael. *In manu*, idest in opere verbis concordante. Oseæ 12. „ In ma„ nibus prophetarum assimilatus sum. " Secundo ponit divinum præceptum, *Vade*, *& solve*. Eze. 24. „ Eritque Ezechiel vobis in por„ tentum. " Tertio præcepti complementum, *Et fecit sic*. *Et dixit Dominus &c.* Hic ponitur significatum prædicti facti. Et primo quantum ad tempus, quo duravit persecutio, *Trium annorum*, per tres dies quibus nudus ivit, significatorum † al. significatione. † Ezech. 4. „ Diem pro anno dedi tibi. " Secundo quantum ad destructionis auctorem, *Sic minabitur Rex*. Ezech. 30. „ In die illa egredientur nun„ tii a facie mea in trieribus ad conteren„ dam AEthiopiæ confidentiam. " Tertio quantum ad destructionis conditionem, in universalitatem, *Iuvenem*, *& senem*; in vilitatem, *Nudam*; scilicet captivitatem. Hiere. 46. „ Sanitas non est tibi. " *Et timebunt*. Hic ponit effectum in Iudæis: primo timorem, *Et timebunt*; secundo confusionem, *Et confundentur*; tertio utriusque expressionem, *Et dicet habitator insulæ*, idest Hierusalem, quæ persecutionis fluctibus incessanter tundebatur, sicut insula fluctibus maris: *Haeccine*, in quo confusio, *& quomodo*, in quo timor. Infra 30. *Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem*.

CAPUT XXI.

Onus deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi, Qui incredulus est infideliter agit, & qui depopulator est vastat. Ascende AElam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare feci. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore; & angustia possedit me, sicut angustia parturientis. Corrui cum audirem, conturbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me, Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. Pone mensam, contemplare in specula. Comedentes & bibentes surgite Principes, arripite clypeum. Hæc enim dixit mihi Dominus: Vade, & pone speculatorem, & quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli, & contemplatus est diligenter multo intuitu. Et clamavit ut leo: Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ecce iste venit ascensor vir bigæ equitum. Et respondit, & dixit: Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptibilia deorum eius contrita sunt in terram. Tritura mea, & filia areæ meæ, quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis. Onus Duma. Ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane, & nox. Si quæritis, quærite; convertimini, & venite. Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dodanim. Occurrentes sitienti, ferte aquam, qui habitatis terram austri, cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie gravis prælii: quoniam hæc dicit Dominus ad me: Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii, & auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquiæ numeri sagittariorum fortium de filiis Cedar imminuentur. Dominus enim Deus Israel locutus est.

Hic comminatur contra hostes, qui gravabant eos per rerum subtractionem, qui tamen erant eis aliquo fœdere iuncti: & dividitur in partes tres. Primo contra illos qui erant iuncti amicitiæ fœdere; secundo contra illos qui erant iuncti prælationis iure: cap. 22., ibi, *Onus vallis visionis*; in tertia contra illos qui erant eis iuncti in negotiationis societate: 23. cap. *Onus Tyri*. Prima in duas. In prima contra amicos extraneos, scilicet Babylonios, qui erant amici, & rebus † al. a rebus † tandem spoliaverunt, sicut patet infra 39. In secunda contra amicos cognatos, ibi, *Onus Duma &c.* Circa primum duo facit. Primo ponitur titulus, *Onus maris*, idest Babylonis, propter sonitum multitudinis populorum, *deserti*, quia in solitudinem redigetur. Hier. 31. „ Desertum faciam mare eius, & „ siccabo venam eius. " Secundo ponitur ipsa prophetia: & primo ponitur visio comminationis; secundo modus accipiendæ visionis, ibi, *Hæc enim dixit mihi Dominus*. Circa primum

mum quatuor designat. Primo tribulationis gravitatem, ponendo similitudinem, *Sicut turbines*, vox Babylonis. *Ab aphrico de deserto*, quod erat ad meridiem. *Ita venit*, contra me vastitas, *de terra*, scilicet Perside, *horribili*, mihi. Nahum 1. „ Dominus in tempestate & „ turbine viæ eius. “ *Visio dura*: in persona Babylonis. Ioan. 6. „ Durus est hic ser- „ mo. “ Secundo designat vastatorem. Et primo quantum ad ducis conditionem in infidelitate. Cyrus, *qui incredulus*, idest infidelis, domino suo Baltassar, rebellans, & Babylonem obsidens, confidens de ipsius effeminatione, *infideliter agit*, idest aget, videns non posse civitatem capi vi, fraude pacem faciens, & iurans omagium Regi Babylonis; a quo invitatus ad convivium (de quo Daniel.5.) interfecit eum, & cepit civitatem in ducentis militibus per foramen muri, unde fluvius intrabat, aqua ipsius in multas partes divisa. In crudelitate, *Qui depopulator est*. Unde in pœnam crudelitatis suffocatus est in sanguine, & dictum est sibi: Sanguinem sitisti, sanguinem bibe. Habacuc 2. „ Ecce qui incredu- „ lus est, non erit recta anima eius in se- „ metipso. “ Secundo quantum ad exitus regionem: *Ascende AElam*, civitas Persidis, & provincia, *Medaba*, civitas in Media, *obside*, Babylon: vox Domini. Hier. 51. „ Ascendite „ contra eam omnes gentes. “ Tertio hostis potestatem, *Omnem gemitum eius*, idest Babylonis, ut nec etiam plangere audeat. Supra 10. *Non fuit qui moveret pennam, & aperiret os, & gauniret*. Vel quia suos gemere faciet. Quarto designat ipsius prophetæ compassionem, quam designat quantum ad corpus, ad quod redundant affectiones mentis, & hoc quantum ad doloris sensum: *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore*; idest, ita doleo sicut qui patitur dolorem in renibus. Psal. 47. „ Ibi do- „ lores ut parturientis. “ Et quantum ad casum, *Corrui*; & quantum ad turbatum vultum, *Turbatus*. Psalm. 76. „ Turbatus sum, „ & non sum locutus. “ Psalm. 54. Turbatus „ sum in exercitatione mea. “ Secundo quantum ad affectum, *Emarcuit cor meum*, idest affectus tristitia. Hierem. 4. „ Ventrem meum „ doleo. “ Tertio quantum ad intellectum stupentem, *Tenebræ*, idest turbationes prævisæ, ac si essem in tenebris. Hierem. 50. „ O- „ mnis qui transibit per Babylonem stupebit, „ & sibilabit super universis plagis eius. “ *Babylon dilecta*, tunc temporis, quamvis postea inimica, *in miraculum*, idest in admirationem. Apocaly. 17. „ Admiratus sum cum vidissem „ illam admiratione magna. “ Quarto designat destructionis modum, & conditionem, dicens: O Babylon, *pone mensam*, invitando Cyrum & Darium ad convivium, *contemplare*, idest vide, *in specula*, idest in Scriptura manus scribentis: „ Mane, thecel, phares “ (Dan.5.) clara luce Domini: scilicet, o Cyre, o Dari, *Principes comedentes, & bibentes*, cum eo, *surgite*, confortati visione, *arripite clypeum*, & interficite eum. Hierem. 46. „ Præparate scu- „ tum, & clypeum. “ Vel aliter, ut sint verba Domini. O propheta, *pone mensam*, idest ponendam prædica, *in specula*, idest in spiritu prophetiæ &c. ut supra. Vel verba Cyri: *Pone mensam*: vos, Persæ, accurrite, date equis annonam, ut sitis parati; tu, speculator, *contemplare*, quid fiat in tractatu: vos, *Principes*, mei, *comedite*. Et hoc stat etiam si non sustineatur, quod Cyrus & Darius fuerint in convivio, ut quidam dicunt, sustinentes festum fieri in civitate, & deliciis vacare. Vel per festum discumbebant; vel propter treguas; vel propter victoriam semel habitam; vel propter adiutorium quod receperant, de nocte aggressi sunt civitatem.

Nota super illo verbo, *Contemplare in specula*, quia debet homo in specula mentis † al. speculo † contemplari primo peccata quæ commisit, ut doleat. Hiere. 31. „ Statue ti- „ bi speculam, pone tibi amaritudines, diri- „ ge cor tuum in viam rectam. “ Secundo supplicia quæ meruit, ut timeat. Michçæ 7. „ Dies speculationis, visitatio tua venit. “ Tertio beneficia quæ Deus contulit, ut gratias agat. Infra 52. *Vox speculatorum tuorum: levaverunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion*. Quarto mandata quæ præcepit, ut impleat. Oseæ 19. „ Speculator Ephraim. “ Quinto præmia quæ promisit, ut comprehendat. II. Pet. 1. „ Speculatores facti illius magnitudinis. Ac- „ cipiens enim a Deo patre gloriam, & ho- „ norem. “

Hæc enim dixit mihi Dominus. Hic ponit modum acceptionis huius visionis: & circa hoc quatuor facit. Primo ponitur divina visio, *Pone speculatorem*, teipsum, vel discipulum tuum, quem Hebræi Habacuc dicunt fuisse. *Viderit*, spiritu prophetali, vel corporaliter. Ezechiel. 3. „ Fili hominis, speculatorem po- „ sui te domui Israel. “ Secundo ponitur visio: & primo ponit rem visam: *Et vidit currum duorum equitum*: quia duobus equis consuevit trahi, exercitum duorum Regnorum significatione, *ascensorem*, scilicet currum, *asini*, Regni Persarum, quod primum ignobile, *cameli*, Medorum; quasi, hæc duo animalia, loco duorum equorum, currui adiungerentur † al. adiungerent. † Secundo videntis diligentiam, *Et contemplatus est*. Ezech. 40. „ Po- „ ne cor tuum in omnibus quæ ego osten lo „ tibi. “

" tibi. " Tertio ponitur denuntiatio, *Et clamavit ut leo*, servitutem animi, qui prius speculator per eminentiam contemplationis. Et primo denuntiat suam diligentiam, *Super speculam* † al. *speculam suam* † *Domini*. Habacuc 2. " Super custodiam meam stabo. " Secundo denuntiat rem visam, *Ecce venit*, ut supra 3. Babylonis pœnam. *Cecidit*. Hierem. 50. " Capta es † al. est, † & nesciebas. " Quarto ponitur prophetæ ad populum denuntiatio: *Tritura mea*, verba prophetæ, vel Christi, quia Hierusalem triturata multis tribulationibus, *filia area*, idest templum quod situm est in area Ornam: 2. Regum ultimo. *Onus Duma &c.* Hic comminatur contra amicos, & cognatos. Et primo contra Idumæos, qui de progenie sunt Esau fratris Iacob, Genes. 25. quandoque amici, sicut dicitur Deuter. 23. † al. sicut decimi Regum tertio. † Ezech. 35. " Audivi universa opprobria quæ locutus es " de montibus Israel. " Secundo contra Arabes; qui de genere sunt Ismaelis, qui fuit filius Abraham: Genes. 16. ibi, *Onus in Arabia &c.* Circa primum duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Onus Duma*, idest Idumeæ; secundo comminatio: circa quam tria. Primo ponitur eorum oratio, & sunt verba Dei hæc Idumæis: *Ex Seir clamat ad me*. Liberatis Iudæis, post septuaginta annos captivitatis *custos*, qui custodis populum Israel, quasi eis dormientibus, *quid de nocte*? idest, quare nos non liberas de nocte captivitatis, sicut & eos? Et ostendunt magnum desiderium liberationis, ex † al. & in † intentione verborum, & decantatione. Psal. 120. " Ecce non dormitabit, " neque dormiet qui custodit Israel. " Secundo ponitur petitionis refutatio, *Dixit custos*, scilicet Deus: *Venit mane*, liberationis tempus Iudæis, *& nox*, captivitatis adhuc Idumæis manet. Sapien. 17. " Solis autem il" lis superposita erat gravis nox. " Tertio adhibet remedium: *Si quæritis*, me, *quærite*, toto corde relinquendo idola. Vel † al. Ut † sicut in tribulatione, ita & in prosperitate. Infra 55. " Quærite Dominum dum inveniri pot" est. " *Convertimini*. Ioel. 2. " Convertimi" ni ad me in toto corde vestro. "

Nota super illo verbo, *Custos quid?* quia homo debet se custodire in die prosperitatis a divitiis. Primo ne eas eligat, considerando earum utilitatem. Philip. 3. " Quæ mihi fue" runt lucra, hæc arbitratus sum detrimen" ta. " Secundo ne in eas confidat, considerando earum vanitatem. Eccle. 2. " Vidi in " omnibus vanitatem. " Tertio ne de eis superbiat, considerando earum imminentem adversitatem. Eccli. 11. " In die bonorum ne " immemor sis malorum. " Item debet se custodire in nocte adversitatis. Primo considerando percutientis affectum. Proverb. 3. " Disciplinam patris, fili mi, ne abiicias; " ne deficias, cum ab eo corriperis. " Secundo considerando percussi Christi exemplum. Hebr. 12. " Recogitate eum qui " talem sustinuit a peccatoribus adversum se" metipsum contradictionem. " Tertio considerando percussionis fructum. II. Corinth. 4. " Id enim quod in præsenti est momenta" neum, & leve tribulationis nostræ, supra " modum in sublimitatem æternum gloriæ " pondus operatur in nobis. " *Onus in Arabia &c.* Hic comminatur contra Arabes. Et primo innuit destructionis causam: quia filiis Israel fugientibus, panem porrigentibus, aquam subtrahebant. Unde ponit Iudæorum fugam. O vos, Iudæi, *in saltu*, Arabiæ, *Dedanim*, nomen loci. Ps. 106. " Erraverunt " in solitudine, in inaquoso, viam civitatis " habitaculi non invenerunt. " Hortatur ad misericordiam, *Occurrentes*, vos Arabes. *Terram Austri*, idest meridiei. Infra 58. *Frange esurienti panem tuum*. Et ponit misericordiæ causam, *A facie enim*, ut moveantur ad misericordiam. Hier. 4. " A voce equitis † al. " æquitatis † immittentis sagittam fugit omnis " civitas. " Secundo quia hoc facere noluerunt, comminatur pœnam, *Quoniam hæc dicit Dominus*. Et primo per Assyrios a quibus prælatio vastationis Iudæorum, & ipsa vastitas, *Quasi in anno mercenarii*, qui sibi videtur brevis, spe mercedis. Secundo per Chaldæos: *Reliquiæ*, ab Assyriis derelictæ, *imminuentur*, a Chaldæis. *Cedar*, filii Ismaelis. *Sagittariorum*, sequentes artem patris sui. Gen. 21. dicitur de Ismaele, quod factus est vir sagittarius.

CAPUT XXII.

ONus vallis visionis. Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti & tu omnis in tecta clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans? Interfecti tui non interfecti gladio, nec mortui tui mortui in bello. Cuncti Principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt. Omnes qui inventi sunt, vincti sunt pariter; procul fugerunt.

Propterea dixi: Recedite a me; amare flebo. Nolite incumbere, ut consolemini me super vastitate filiæ populi mei, Dies enim interfectionis, & conculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum, in valle visionis. Scrutans murum, & magnificus super montem. Et AElam sumpsit pharetram, & currum hominis equitis: & parietem nudavit clypeus, Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent sedes suas in porta; & revelabitur operimentum Iudæ. Et videbitis in die illa armamentarium domus saltus; & scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicatæ sunt. Et congregastis aquas piscinæ inferioris, & domus Hierusalem numerastis, & destruxistis domos ad muniendum murum; & lacum fecistis inter duos muros, & aquam piscinæ veteris; & non suspexistis ad eum qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidistis. Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, & ad calvitium, & ad cingulum sacci; & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale, diligenter in petra tabernaculum tibi. Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amictum sic sublevavit te. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam & spatiosam. Ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, & ignominia domus Domini tui. Et expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius, & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clavem domus David super humerum eius; & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris sui; & suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. In die illa, dicit Dominus exercituum, auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.

HIc comminatur contra illos qui populo Dei iungebantur prælationis iure, & ipsum tamen rebus spoliabant: & primo quantum ad illos ad quos pertinebat prælatio in temporalibus; secundo contra illos ad quos pertinebat in spiritualibus: *Hæc dicit Dominus.* Prælatio autem in temporalibus pertinebat ad Reges; & ideo comminatur in prima parte contra Hierusalem, quæ erat sedes Regni: & circa hoc duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Vallis*, idest Hierusalem, non propter situm loci, cum sit in monte, sed propter vilitatem, quia ad ipsam sicut ad vallem confluebant sordes undique, dum vicinarum gentium actum sequerentur. Ezech. 5. „ Hæc „ est Hierusalem; in medio gentium posui „ eam. " Vel dicitur vallis propter infimam partem civitatis, quæ a Sobna tradita fuit Senacherib. *Visionis*, propter sanctitatem templi: nam in ipso visiones prophetis fiebant a Domino; vel propter eminentiam loci, quia a remotis videri poterat; vel propter nomen quod loco illi imposuit Abraham, sicut dicitur Gen. 22. „ Appellavitque nomen loci „ illius, In monte Dominus videbit. " Secundo ponitur ipsa comminatio; & circa hoc tria facit. Primo arguit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Interfecti tui non interfecti gladio*; tertio ostendit in ipsa pœna, obstinationis pertinaciam, ibi, *Et congregastis aquas piscinæ inferioris*. Circa primum duo facit. Primo arguit peccatum duplex. Idolatriæ: *Quidnam tibi, quia ascendisti in tecta*, ad sacrificandum idolis, *& tu*, quæ speciali actu sancti privilegii gaudebas? Oseæ 4. „ Si „ fornicaris, Israel, non delinquat saltem Iu„ da. " Et peccatum rixæ, *Clamoris plena*. Supra 5. *Expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas*. Secundo ad gravandum peccatum ponitur Dei beneficium duplex: scilicet multitudinis hominum, *Urbs frequens*; Tren. 1. „ Quomodo sedet sola civitas plena populo? "

& ple-

& plenitudinis gaudiorum, *Civitas exultans*, quondam † al. quodam † tempore Salomonis præ nimia prosperitate. Psalm. 47. „ Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion. " *Interfecti tui non interfecti gladio*. Hic ponitur pœna: & primo comminatur hominum destructionem quantum ad obsessos qui mortui sunt fame: *Non interfecti gladio*, sed fame, & siti. Tren. 4. „ Melius fuit occisis gladio „ quam interfectis fame. " Quantum ad fugitivos Principes, scilicet qui comprehensi, & *ligati*, sicut legitur Hier. ult. *Cuncti Principes*. Tren. 1. „ Facti sunt Principes eius velut arietes non invenientes pascua. " Quantum ad comprehensos in captivitate, qui similiter captivati sunt: *Omnes qui inventi sunt, procul fugerunt*, in longinquam terram, in captivitatem ducti. Deut. 28. „ Deducet Dominus in gentem longinquam. " Secundo ponit prophetæ inconsolabilem compassionem: *Recedite*, vos prophetæ consolantes, *nolite incumbere*, more consolantium. Hier. 9. „ Quis „ dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, ut possim flere interfe„ ctos populi mei? " Tertio ponit pœnæ modum, & ordinem: & circa hoc tria ponit. Primo Dei indignationem, *Dies interfectionis*, imminet. *Scrutans*, faciens scrutari ab hostibus, *magnificus*, faciens hostes magnificos: in montibus enim, & muris confidebant. Soph. 1. „ In tempore illo scrutabor Hierusalem in „ lucernis, & visitabo super viros defixos in „ fæcibus suis. " Secundo ponit hostium superationem, *Et Ælam*, civitas Persidis, ex qua venerunt pugnatores cum Nabuchodonosor, qui & monarchiam orientis tenebat. *Clypeus*, portatus contra Hierusalem, *nudavit parietem*, ad quam suspensus erat ad ornatum domus. Hier. 46. „ Præparate scutum, & clypeum. " Vel aliter. *Clypeus*, potentia Chaldæi, *nudavit parietem*, templi auro quo vestiebatur. Tertio ponit damni illationem quantum ad quatuor. Primo quantum ad possessionum vastationem. *Erunt electa valles tua plena quadrigarum*, Babylonis. Hier. 49. „ Quid gloriaris in vallibus? „ Defluxit vallis tua, filia dilecta. " Secundo quantum ad civitatum captionem, *Equites in porta*, ne quis effugiat. Hier. 39. „ Ingressi „ sunt omnes Principes Babylonis, & sede„ runt in porta media. " Tertio quantum ad sanctorum profanationem: *Et revelabitur*, idest nudabitur, *operimentum*, idest sancta prius operta, quæ nulli nisi sacerdoti licebat videre. Tren. 1. „ Viderunt gentes ignominiam „ tuam. " Quarto quantum ad armamentarii destructionem, *Videbis armamentarium*, idest domus saltus, in quo arma recondebantur, eversum; de cuius ædificio 3. Regum 7. *Civitatis David*, fortissimæ; vel ipsa Hierusalem cum forti muro in pluribus locis. Cant. 4. „ Turris David ædificata est cum propu„ gnaculis. " *Et congregastis aquas piscinæ inferioris*. Hic ponit obstinationis pertinaciam: & primo arguit obstinationis culpam; secundo ponit contra eos divinam sententiam, *Et revelata est*. Redarguit autem eorum pertinaciam quantum ad duo. Primo quantum ad divinum auxilium quod non invocabant, de suis viribus, & ingeniis confidentes: *Congregastis*, in unum locum intra civitatem per occultos meatus, *aquas piscinæ inferioris*, quæ habebat aquas de terra fluentes, quæ tamen ab hostibus prohiberi poterant. *Numerastis*, ut numero & mensura dispensaretur aqua; *destruxistis domos*, quæ erant iuxta murum, ut non impedirent defensores; *lacum*, piscinæ inferioris, *fecistis*, fluere, *inter duos muros*, quibus cingebatur civitas, & *aquam* instaurastis. *Eum*, scilicet Deum, *eam*, aquam. Ps. 13. „ Deum non invocaverunt. " Secundo quantum ad divinum consilium, quod contemnebant, *Et vocabit*. Et circa hoc tria ponit. Primo ipsum consilium: *Ad fletum*, oculorum, *ad planctum*, manuum, *ad calvitium*, secundum morem antiquorum, qui in tristitia opera hæc faciebant. Ioel. 2. „ Convertimini „ ad me in toto corde vestro, in ieiunio, „ fletu, & planctu. " Secundo ponit consilii contemptum, *Et ecce gaudium*, Supra 5. *Cythara, & lyra in conviviis vestris*. Tertio contemnendi animum, *Comedamus*. I. Corint. 15. Sapien. 2. „ Umbræ transitus est tempus no„ strum. " *Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum*. Hic ponitur sententia; & potest legi ex persona Domini: Hæc blasphemia vestra *revelata*, idest ego audivi. *Si dimittetur*; quasi dicat, Non credatis. Supra 2. *Ne ergo dimittas*. Vel ex persona prophetæ: Hæc vox Domini *revelata est*. Et hæc omnia quæ dicta sunt pertinent ad captivitatem per Nabuchodonosor imperantem facta. *Hæc dicit Dominus Deus *exercituum*. Hic ponitur comminatio contra illos ad quos pertinebat prælatio in spiritualibus: & primo contra sacerdotem qui tunc erat; secundo contra totum sacerdotalem † al. deest totum † ordinem, ibi, *In die illa dicit Dominus exercituum*. Circa primum duo facit. Primo prædicit illius depositionem, quia civitatem terrore concussus tradidit Senacherib, idest inferiorem partem; secundo alterius substitutionem, * ibi, *Et erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ*. Circa primum tria facit. Primo describit personam ex officio, *Qui habitat in tabernaculo*. Sacerdotum erat excubare in tabernaculo, ut habetur Num. 1.

Præpositum, summum super decem. Secundo arguit culpam triplicem: indignæ habitationis: *Quid tu hic* facis in domo mea, indignus tali habitatione? Hierem. 11. „ Quid est „ quod dilectus meus in domo mea facit sce- „ lera multa? " De se superbæ præsumptionis: *Aut quasi quis hic*? quasi dicat: AEstimas te ac si esses alicuius valoris, cum nihil sis. Zach. 11. „ O pastor, & idolum. " Curiosi sepulcri ædificationis: *Excidisti*, hic in Hierusalem iuxta templum, *memoriale*, idest epitaphium, *in excelso*, idest in supremo situ † al. situs † sepulcri; vel ad litteram, in alto sepulcrum suum collocaverat ad memoriam suam, sicut habetur 1. Mach. 13. Tertio comminatur pœnam triplicem, ibi, *Ecce Dominus asportari te faciet*. Primo captivationis, *Sicut asportatur*, ligatus, & sine labore, *gallus gallinaceus*, qui pullos ad modum gallinæ nutrit, castratus existens, qui capones dicuntur; *& quasi am ctum*, leviter super humerum levatus. Hierem. 20. „ Tu Phassur, & „ omnes habitatores domus tuæ, ibitis in „ captivitatem, & in Babylonem venies, & „ ibi morieris, ibique sepelieris tu, & omnes „ amici tui. " Secundo confusionis, *Coronans* † *al. Coronam*; † idest, loco coronæ qua utebaris cultu pontificali, habebis tribulationem, *quasi pilam*, quæ non invenit altam stationem. *Currus gloriæ tuæ*, qua ferebaris gloriosus, in confusionem tuam conversus est. *Et ignominia domus Domini*; idest, gloriam quam habuisti in domo Domini, vertetur tibi in ignominiam. Oseæ 4. „ Gloriam eorum in ignominiam commutabo. " Tertio pœnam depositionis, *Et expellam*. III. Regum 2. „ Eiecit ergo Salomon „ Abiathar, ut non esset sacerdos Domini. " *Et erit in die illa*. Hic ponit alterius substitutionem; & circa hoc tria ponit. Electionem, *Invocabo*, unum de vigintiquatuor, ut legitur 1. Par. 25. I. Reg. 2. „ Suscitabo mihi „ sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum „ sit. " Secundo ipsius consecrationem, *Et induam eum*: quia cum vestibus pontificalibus consecrabantur, sicut patet Levit. 18. de vestibus istis, & Exod. 28. Tertio confert iurisdictionem, *Et potestatem*. Et primo quantum ad potestatem quam habebat in populo, ponens potestatem, *Et potestatem*, scilicet *dabo*. Psalm. 108. „ Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. " *Et erit quasi pater*. Hierem. 3. „ Dabo vobis pastores iuxta „ cor meum, & pascent vos scientia, & do- „ ctrina. " Secundo quantum ad potestatem quam habebat ad templum: *Et clavem*, quæ aurea erat, *domus David*, idest templi, ad quod ædificandum David impensas præparavit, sicut patet 1. Paralip. in fine, *super humerum*, idest suam gubernationem: vel quia ea utebatur quasi quodam ornamento. *Aperiet*, quia sibi licitum erat intrare semel per annum in sancta sanctorum, ut dicitur Hebr. 9. Tertio quantum ad potestatem quam habebat supra totum ordinem ministrantium: *Et figam illum paxillum*, diminutivum de palo: sicut enim super palum aliquando suspenduntur diversa vasa, ita ad curam ipsius pertinebant diversa officia, quæ habent usum diversorum vasorum in ministeriis domus Domini: *in loco fidelium*, scilicet templo. De hac potestate dicitur Numer. 3. & 4. *In die illa dicit Dominus exercituum*. Hic contra sacerdotium totum, quod destructum est tempore Sedeciæ captivante Nabuchodonosor. Quæ enim dicta sunt de Sobna pertinent ad tempus Senacherib. *Auferetur paxillus* † *al. pax illius*. † Et vocatur hic paxillus ipsum sacerdotium, quod cessavit tempore captivitatis. Oseæ 3. „ Dies multos sedebunt filii Israel sine Rege, „ & sine Principe, & sine sacrificio, & sine „ altari, sine ephod, & sine teraphim. "

Nota super illo verbo, *Qui habitat in tabernaculo*, quia est multiplex tabernaculum. Primum carnalis concupiscentiæ, quod est porcorum. Hebr. ult. „ Habemus altare de quo „ edere non habent potestatem qui taberna- „ culo deserviunt. " Secundo est temporalis, & naturalis vitæ, quod est hominis. II. Pet. 1. „ Certus sum enim quod velox est deposi- „ tio tabernaculi mei. " Tertium est militantis Ecclesiæ, quod est pugnantium. Supra 4. *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu*. Quartum est contemplativæ sapientiæ, quod „ est quiescentium. Ps. 13. „ Introibimus in „ tabernaculum eius. " Quintum est cælestis patriæ, visionis æternæ, quæ est omnium beatorum. Infra 33. *Oculi tui videbunt Hierusalem civitatem opulentam, tabernaculum quod numquam transferri poterit*.

CA-

C A P U T XXIII.

ONus Tyri. Ululate naves maris, quia vastata est domus unde venire consueverant: de terra Cethim revelatum est eis. Tacete qui habitatis in insula, negotiatio Sidonis. Transfretantes mare, repleverunt te. In aquis multis semen Nili; messis fluminis fruges eius; & facta est negotiatio gentium. Erubesce Sidon, ait mare, fortitudo maris dicens: Non parturivi, & non peperi, & non enutrivi iuvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. Cum auditum fuerit in AEgypto, dolebunt cum audierint de Tyro. Transite maria, ululate qui habitatis in insula. Numquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitavit hoc super Tyrum, quondam coronatam? Cuius negotiatores Principes, institores eius inclyti terræ. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ. Transi terram tuam quasi fluvium, filia maris; non est cingulum ultra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbavit Regna. Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes eius; & dixit: Non adiicies ultra ut glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sidonis. In Cethim consurgens transfreta; ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit. Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam. Ululate naves maris, quia devastata est fortitudo vestra. Et erit in die illa, in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies Regis unius. Post septuaginta annos erit Tyro quasi canticum meretricis. Sume tibi cytharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita. Bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui fit. Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas; & rursum fornicabitur cum universis Regnis terræ super faciem terræ; & erunt negotiationes eius, & merces eius sanctificatæ Domino. Non condentur, neque reponentur, quia his qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio eius, ut manducent in saturitatem, & vestiantur usque ad vetustatem.

IN parte ista comminatur contra Tyros, qui populo Dei iungebantur mercationum societate: & dividitur in duas. Primo comminatur destructionem quæ facta est a Nabuchodonosor; in secunda promittit liberationem, ibi, *Et erit post septuaginta annos*. Circa primum tria ponit. Primo compatientium tristitiam; secundo timentium fugam, ibi, *Transite maria*; tertio destructionis pœnam, ibi, *Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes eius*. Circa primum tria ponit. Primo dolorem mercatorum, ponens eorum planctum, *Ululate naves*, scilicet Chartaginenses. Apoc. 17. „ Mercatores terræ, de „ virtute divitiarum eius divites facti sunt.“ Et planctus motivum, *Vastata est domus*, idest Tyrus, *unde venire consueverat*, negotiatio. Et etiam cognoscendi modum, *De terra Cethim*, idest Græcia. I. Mach. 1. „ Egressus de terra „ Cethim.“ Secundo ponit stuporem, *Tacete*, adiungens tria in quibus gloriabatur, scilicet in immutatione †al. in mutatione† loci, *Qui habitatis*. In multitudine mercimonii, *Negotiatio*, idest in qua negotiantur. *Repleverunt*, divitiis in abundantia frumenti. *Semen Nili fluminis*, est *messis*, *& fruges eius*, scilicet Tyri, quia de AEgypto veniebat eis multum de tritico. *Et ideo facta est negotiatio gentium*. Ezech. 27. „ Dices Tyro, qui habitat in in„ troitu maris, negotiationi populorum ad in„ sulas multas &c.“ Tertio ponit confusionem vicinorum: & primo Sidoniorum, quorum Colonia Tyrus erat: *Mare*, idest marini negotiatores, *ait*: *O Sidon erubesce*, quia non defendisti Tyrum: *quia fortitudo maris*, idest Tyrus, est *dicens: Non parturivi*, ad defensionem Tyri. Vel aliter. *Sidon ait*: *O mare, fortitudo maris*, idest terræ, *erubesce*; idest, non valuit mihi parturivisse, quia capta sum. Vel aliter. *Mare*, idest *fortitudo maris*, idest negotiatores qui fortes sunt in mari, *ait*: *Erubesce Sidon*, *dicens*, *Non parturivi*, ad defensionem Tyri. Vel aliter. *Sidon*, *ait*: *Mare, fortitudo maris*, idest Tyre, *erubesce* tu Tyre, *dicens* quæ sequuntur †al. sequentur.† Vel *Sidon dicens*: Cum vos ex me geniti sitis,

tis, o Tyrii † al. Tyre, † ita capti estis ac si non parturiissem. Secundo AEgyptiorum, *Cum auditum fuerit in AEgypto*. I. Regum 3. „ Ecce ego faciam verbum in Israel; quod „ quicumque audierit tinnient aures eius. " *Transite maria*. Hic prædicit fugam timentium, quantum ad illos qui, Nabuchodonosor impugnante civitatem, fugerunt in AEgyptum cum navibus: & primo hortatur ad fugam; secundo ad fugæ constantiam, vel festinantiam, ibi, *Transi terram tuam*. Circa primum tria. Primo timentium fugam: *Transite*, vos fugientes, *ululate*, remanentes. Supra 16. *Derelicta sunt propagines eius, transierunt mare*. Secundo remanentium ignominiam, *Numquid*. Et circa hoc duo facit. Primo prædicit ignominiam, commemorans primo pristinam gloriam. *Numquid non hac vestra est*, scilicet civitas? *Ducent*, quantum ad captivatos. Baruch 4. „ Delicati mei ambulabunt vias asperas. " Tertio admirationem, ponens primo admirantis quæstionem, *Quis cogitavit coronatam*? quasi reginam aliarum civitatum. *Principes*, præ nimiis deliciis. Ezech. 26. „ Quomodo „ periisti quæ habitas in mari, urbs inclyta, „ quæ fuisti fortis in mari, cum habitatori„ bus tuis? " Et subiungit responsionem: *Dominus exercituum cogitavit hoc ut detraheret superbiam omnis gloria*. Iob 40. „ Disperge su„ perbos in furore tuo, & respiciens omnem „ arrogantem humilia. " *Transi terram tuam*. Hic hortatur ad velociter fugiendum † al. omittitur, ad: † & primo ponit exhortationem, *Transi quasi fluvium*, quod cito navigio transitur. Hierem. 46. „ Vasa transmigratio„ nis fac tibi, habitatrix filia AEgypti. " Secundo assignat rationem ex parte ipsorum. *Non est cingulum ultra tibi*, idest fortitudo. Aliter ex parte Dei: *Manum suam extendit super mare*. Supra 11. „ Desolabit Dominus lin„ guam maris AEgypti. " *Dominus mandavit adversus Chanaan*. Hic comminatur destructionem: & primo persecutionis flagellum; secundo prædicit compassionis planctum, ibi, *Ululate naves maris*; tertio determinat destructionis tempus, ibi, *Et erit, in die illa in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies Regis unius*. Circa primum tria facit. Primo denuntiat divinam indignationem, ponens præceptum; *Mandavit*, Nabuchodonosor, *adversus Chanaan*, in qua est Tyrus. IV. Reg. 18. „ Dominus dixit mihi: Ascende ad terram „ hanc, & demolire eam. " Et finem intentum: *Et dixit: Non adiicies † al. adduces † ultra ut glorieris, calumniam sustinens*, accusata de superbia. Hierem. 9. Non glorietur sa„ piens in sapientia sua, nec dives in divi„ tiis suis. " Excludit etiam remedium: *In Cethim consurgens transfreta; ibi quoque non erit requies tibi*. Deut. 28. „ In gentibus quo„ que illis non quiesces, nec erit requies ve„ stigio pedis tui. " Secundo ponit hostium fortitudinem: *Ecce † al. Et ecce † terra Chaldaeorum, talis populus non fuit*, ante eos. *Assur*, vel Nabuchodonosor, *fundavit eam*. Dan. 4. „ Nonne hæc est Babylon quam ædificavi? " Tertio ponit destructionem quantum ad captivationem hominum: *In captivitatem transduxerunt robustos*. Supra 5. *Descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosique eius ad eum*. Quantum ad destructionem domorum, *Suffoderunt*, domos. Supra 17. „ Erit sicut a„ cervus lapidum in ruina. " *Ululate naves maris*. Hic ponit planctum. *Et erit, in die illa in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis*. Hic determinat tempus. *Sicut dies Regis unius*, qui raro etiam tantum vivit. Infra 49. „ De„ reliquit me Dominus, & Dominus oblitus „ est mei. " *Post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis*. Hic promittit liberationem: & primo ponit liberatorum cantum, ponens canendi tempus: *Post septuaginta annos quasi canticum meretricis*, quæ abiecta a viro, per cantilenas in quibus commemorat pristinam dignitatem, se iactitat, & cor movet aliorum ad misericordiam. Ponit etiam canticum quantum ad instrumentum, *Sume tibi cytharam*; quantum ad locum, *Circui civitatem*; quantum ad modum, *Bene cane*; quantum ad numerum, *Frequenta*. Ponit etiam fructum, *Ut memoria tui sit*. Hierem. 3. „ Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem „ suam, & recedens ab eo duxerit virum al„ terum, numquid revertetur ad eum ul„ tra? " Secundo promittit liberantis beneficium: *Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas; & rursum fornicabitur*, idest negotiabitur. Hierem. 30. „ Glorificabo eos, & non atte„ nuabuntur. " Contra Ezech. 27. „ Ad „ nihilum deducta es, & non eris usque in „ perpetuum. " Glossa ibi: „ Idest in me„ moria, quæ est vita unius hominis, quod „ est per septuaginta annos. " Psal. 89. „ Dies „ annorum nostrorum in ipsis septuaginta „ anni. " Tertio ponit liberationis fructum, *Et erunt*. Infra 60. *Aurum pro are afferam, & pro ferro afferam argentum*.

Nota super illo verbo, *Sume cytharam*, quod per cytharam significatur recta vita. Primo quantum ad carnis mortificationem, propter chordarum materiam. Psalm. 70. „ Psallam „ tibi in cythara, Sanctus Israel. " Secundo quantum ad virtutum connexionem, propter cantus concordantiam. Supra 16. *Venter meus ad Moab quasi cythara sonabit*. Tertio quantum

tum ad dulcedinem boni operis, propter audientis lætitiam. Iob 21. „ Tenent tympa- „ num, & cytharam, & gaudent † al. gau- „ debunt † ad sonitum organi. "

Item nota super illo verbo, *Circui civitatem*, quia debet homo circuire civitatem primo propriæ conscientiæ, recogitando peccata. Eccle. 12. „ Circuibunt in plateis plan- „ gentes, antequam rumpatur funiculus ar- „ genteus. " Secundo militantis Ecclesiæ, imitando iustorum exempla. Psalm. 47. „ Cir- „ cumdate Sion, & complectimini eam. " Tertio cælestis patriæ, cogitando sanctorum præmia. Cant. 3. „ Surgam, & circuibo ci- „ vitatem. "

Item nota super illo verbo, *Bene cane*, quod debet homo bene canere primo hilariter. Psalm. 146. „ Deo nostro iucunda sit laudatio. " Secundo attente. I. Corinth. 14. „ Psallam spi- „ ritu, psallam & mente. " Tertio devote. II. Parali. 29. „ Obtulit populus hostias, & „ laudes mente devota. "

Item nota super illo verbo, *Frequenta canticum*, quod debet frequentari primo propter ipsius magnitudinem. Eccli. 43. „ Glorifican- „ tes Dominum quantumcumque potueritis, „ supervalebit adhuc, & admirabilis magni- „ ficentia eius. " Secundo propter bonorum interiorum multitudinem. Psalm. 97. „ Can- „ tate, exultate, & psallite. " Tertio propter peccatorum abundantiam. Psalm. 118. „ Se- „ pties in die laudem dixi tibi ... Domine Deus „ meus, ne perdas me. " (Psalm. 27.)

CAPUT XXIV.

ECce Dominus dissipabit terram, & nudabit eam; & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius. Et erit sicut populus sic sacerdos, & sicut servus sic dominus eius, & sicut ancilla sic domina eius, sicut emens sic ille qui vendit, sicut fenerator sic is qui mutuum accipit, sicut qui repetit sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur: Dominus enim locutus est verbum hoc. Luxit, & defluxit terra, & infirmata est; defluxit orbis, & infirmata est altitudo populi terræ. Et terra interfecta est ab habitatoribus suis; quia transgressi sunt leges, mutaverunt ius, dissipaverunt fœdus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius; ideoque insanient cultores eius, & relinquentur homines pauci. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo cytharæ. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus, nullo introeunte. Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ. Relicta est in urbe solitudo, & calamitas opprimet portas: quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum. Quomodo si paucæ olivæ quæ remanserunt excutiantur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terræ laudes audivimus gloriam iusti. Et dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Væ mihi. Prævaricantes prævaricati sunt, & prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. Formido, & fovea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Et erit qui fugerit a facie formidinis, cadet in foveam; & qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum unius noctis. Et gravabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adiiciet ut resurgat. Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, & super Reges terræ qui sunt super terram. Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur. Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

In

IN parte ista comminatur destructionem totius terræ, vel quæ facta est in singulis Regnis, & diversis partibus, vel quæ futura est in die iudicii, secundum quod supra 14. est dictum: *Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus † al. hæc manus † extenta super universas gentes*: quamvis quidam hic exponant de terra Iudæorum, vel de terra Babylonis, vel de terra Idumæorum. Dividitur autem in duas. Primo comminatur contra terræ habitatores; in secunda contra populorum gubernatores, ibi, *Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cœli in excelso*. Circa primum tria ponit. Primo destructionem hominum; secundo subtractionem gaudiorum, ibi, *Luxit vindemia, infirmata est vitis*; tertio multitudinem periculorum, ibi, *Prævaricantes prævaricati sunt † al. Prævaricatores &c.* † Circa primum tria. Primo comminatur destructionem: *Nudabit*, evacuando habitatoribus, *dissipabit*, privando cultoribus, *affliget*, diversis pœnis, *faciem*, idest habitantes in superficie, *disperget*, in diversa dividendo per captivitatem. Ioel 1. „ Nudans „ spoliavit eam, & proiecit. " Secundo destructionis universalitatem quantum ad punitos, adæquans differentes dignitate, *Sicut populus*, conditione, *sicut servus*; rerum possessione, *sicut emens*. Iob 3. „ Parvus & magnus „ ibi sunt, & servus liber a domino suo. " Quantum ad diversitatem pœnarum, *Dissipatione*, ponens rerum amissionem, quantum ad immobilia, *dissipabitur*, quantum ad mobilia, *prædabitur*. Hierem. 12. „ Desolatione deso„ lata est omnis terra. " Quantum ad potentiæ deiectionem, *Luxit, & defluxit*, præteritum pro futuro, idest defluet lugens pro infirmitate; & hoc est, *Infirmata est*, ut hoc dictum sit quantum ad populares. Secundo quantum ad potentes, *Defluxit orbis*, idest rectores orbis. Supra 13. *Visitabo super orbis mala*. Ponit etiam hominum interfectionem, *Et terra interfecta est ab habitatoribus suis*. Psalm. 105. „ Interfecta est terra. " Tertio ostendit pœnæ æquitatem, quia transgressi sunt; & hoc per comparationem ad culpam: unde duo facit. Primo ponit culpam: *Leges*, scriptas, vel naturales, *ius*, consuetudinis, *fœdus*, amicitiæ, *sempiternum*, quia ex similitudine speciei causatum. Oseæ 8. „ Transgressi „ sunt fœdus meum, & legem meam præva„ ricati sunt. " Soph. 3. „ Polluerunt san„ ctuarium meum, iniuste egerunt contra le„ gem. " Secundo comminatur pœnam propter hoc quadruplicem. Primo divinæ maledictionis, *Maledictio*. Hierem. 23. „ A facie „ maledictionis luxit terra. " Secundo divinæ disertionis, *Peccabunt*; quasi dicat, Domino eos derelinquente. Rom. 1. „ Propterea „ tradidit eos Deus in passiones ignominiæ. " Apoc. ult. „ Qui in sordibus est, sordescat „ adhuc. " Tertio infatuationis, *Ideoque insanient*. Psalm. 77. „ Conversi sunt in arcum „ pravum. " Quarto diminutionis, *Derelinquentur*. Deut. 28. „ Remanebitis pauci nu„ mero. " *Luxit vindemia, infirmata est vitis*. Hic comminatur subtractionem gaudiorum quantum ad malos; & secundo gaudia bonorum, ibi, *Quomodo si pauca olivæ, quæ remanserunt excutiantur ex olea*. Et circa primum tria. Primo ponit cessationem lætitiæ quæ ex tribus erat vel in fertilitate rerum, *Luxit vindemia*, deficiens, idest causa luctus fuit: supra 16. *In vineis non exultabit, neque iubilabit*; vel in exercitio ludorum, *cessabit gaudium*: Apoc. 14. „ Vox cytharædorum cytharizan„ tium in cytharis suis: " vel in deliciis conviviorum: *Cum cantico non bibent vinum; amara erit potio bibentibus illam*. Supra 5. *Cythara, & lyra, & timpanum, & tybia, & vinum in conviviis vestris*. Secundo ponit recompensationem tristitiæ, *Amara*, quia in conviviis tristitiam habebunt † al. habuerunt, † contra delicias conviviorum. Amos 8. „ Convertam „ festivitates vestras in luctum. " *Attrita*, contra vanitatem ludorum. Psalm. 38. „ U„ niversa vanitas. " Eccle. 1. „ Vanitas va„ nitatum, & omnia vanitas. " *Civitas*, Babylonis, quælibet anima. *Clamor*, conquerentium de defectu vini, contra fertilitatem. Amos 5. „ In omnibus vineis erit planctus. " Tertio concludit commutationem, *Deserta*, commutata in tristitia. Luc. 6. „ Væ vobis „ qui ridetis, quia flebitis. " Prov. 14. „ Ri„ sus dolore miscebitur. " *Quomodo &c.* Hic ponit gaudia bonorum. Et primo prædicit laudem futurorum, quorum prædicit salutem: *Quomodo si pauca*: pauci salvabuntur respectu aliorum. Supra 17. *Relinquetur in ea sicut excussio oleæ, duarum aut trium olivarum*. Et ponit ipsorum laudem, *Hi laudabunt. Hinnient*, sicut equi ad significandum magnam lætitiam. Infra 52. *Vox speculatorum tuorum: levaverunt vocem, simul laudabunt*. Secundo inducit laudem præsentibus, ibi, *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum*. Et primo ponit præceptum, *In doctrinis*, idest docendo alios. Alia translatio, *Laudationibus*. Eccli. 43. „ Glorificantes „ Dominum quantumcumque potueritis, su„ pervalebit adhuc † al. ad hæc. " † Secundo designat præcepti explementum, *A finibus terræ. Iusti*, idest Christi. Infra 62. *Ecce Dominus auditum faciet in extremis terræ*. Tertio implentium præmium, *Et dixi, Secretum meum mihi*, de præmiis eorum. I. Cor. 2. „ Oculus non vidit, nec „ auris audivit, nec in cor hominis ascendit, „ quæ

„ quæ præparavit Deus diligentibus se. " *Mihi*, soli. *Va mihi*, quia non possum aliis enarrare. II. Corinth. 12. „ Audivi arcana verba, quæ non licet homini loqui. " De pœnis damnatorum. Væ mihi quantas pœnas video. Et sic tenet se cum parte sequenti. *Prævaricantes prævaricati sunt*. Hic comminatur multitudinem periculorum; & circa hoc duo facit. Primo arguit diversitatem peccatorum. *Prævaricantes*, omittendo, *transgressi*, committendo. Psalm. 118. „ Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ. " Secundo comminatur multitudinem periculorum. Et primo ponit hanc multitudinem, *Formido*. Loquitur ad similitudinem eorum qui præ timore insequentes fugiunt. Supra 8. *Cadent*, & *conterentur*, & *irretientur*, & *capientur*. Secundo evadendi impossibilitatem, *Et erit qui fugerit*, quasi dicat: decidet in Scyllam, cupiens vitare Charibdim. Ioel 1. „ Residuum erucæ comedit bruchus. " Et assignat causam, quia de cælo, & de terra veniet eis tribulatio. Et hoc est *Chataracta*, idest occulti meatus per quos aqua transit. Genes. 7. „ Cataractæ cæli apertæ sunt. " Tertio ostendit reparationis impossibilitatem sub triplici similitudine; scilicet rei divisæ, quæ non integratur, *Confractione*, quantum ad partes magnas, *contritione*, quantum ad parvas. Amos 9. „ Ecce oculi Domini super regnum peccans, & conteram illud a facie terræ. " Et per similitudinem rei commotæ, & quæ non stabilitur: *Commovebitur*, de loco ad locum, *agitabitur*, quasi tremens in proprio loco, *sicut ebrius*. Et per similitudinem tentorii viatoris, quod in eodem loco non firmiter figitur, *Et quasi tabernaculum*. Infra 38. *Generatio mea ablata est*, & *convoluta est a me quasi tabernacula pastorum*. Et assignat causam: *Et aggravabit*, quasi pondus grave, ut non resurgat. Psalm. 37. „ Iniquitates meæ sicut onus grave gravatæ sunt super me. *Et erit in die illa*, *visitabit Dominus super militiam cæli in excelso*. Hic agitur contra populorum gubernatores: & circa hoc tria ponit. Primo ponit eorum pœnam, *In die illa*, iudicii, *militiam*, idest dæmones, & *super* eosdem *Reges*. Ioan. 12. „ Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. " Vel etiam malos Reges. *Congregabuntur*, simul in infernum. Matth. 25. „ Qui paratus est diabolo, & angelis eius. " *Fascis*. Matth. 13. „ Alligate ea in fasciculos ad comburendum; " ut sint similes in pœna qui fuerunt similes in culpa. Vel *in die illa*, scilicet destructionis singulorum Regnorum, *militiam*, idola scilicet solis, & lunæ, & aliarum stellarum. IV. Reg. 21. „ Adoravit omnem militiam cæli. " *Et congregabuntur*, per destructionem. Infra 34. *Tabescet omnis militia calorum*. Secundo determinat miseriam quantum ad tempus: *Et post multos dies visitabuntur*, quia post quantumlibet tempus tormentis punientur in æternum. Matth. 25. „ Ite maledicti in ignem æternum. " Vel in die iudicii; ut statim ad infernum peracto iudicio redeant. Vel, secundum aliam expositionem, *consolabuntur*, quia post tempestatem, omnibus aliquam tranquillitatem facit. Tertio punientis gloriam: & primo iudicis: *Et erubescet luna*, & *confundetur sol*; idest, splendor eius nihil reputabitur comparatione splendoris corporis Christi. Ioel. 2. „ Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & terribilis. " Vel cultores solis, & lunæ. Secundo assessorum, *Cum regnaverit .... senum*. Supra 3. *Dominus ad iudicandum veniet cum senatoribus terræ*.

Nota super illo verbo, *Amara potio*, quia potio peccati est amara primo propter conscientiæ remorsum. Proverb. 5. „ Novissima illius amara sunt. " Secundo propter mortis metum. Eccli. 41. „ O mors, quam amara est memoria tua! " Tertio propter divinæ dulcedinis defectum. Hier. 2. „ Scito, & vide, quia malum, & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum. " Quarto propter pœnitentiæ planctum. Infra 38. *Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ*.

Nota super illo verbo, *Secretum*, quia Dei magnalia sunt secreta primo propter eorum magnitudinem. Matth. 19. „ Non omnes capiunt verbum hoc. " Ioan. 3. „ Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? Secundo propter eorum dignitatem. Matth. 13. „ Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis. " Tertio propter aliorum inidoneitatem † al. idoneitatem. † Matth. 7. „ Nolite sanctum dare canibus. "

Nota super illo verbo, *Et erit in die illa*, *visitabit*, quod est visitatio Domini multiplex. Prima condemnationis. Hierem. 8. „ In tempore visitationis suæ corruent. " Secunda correptionis. Psalm. 88. „ Visitabo in virga iniquitates eorum. " Tertia consolationis. Luc. 1. „ Visitavit nos oriens ex alto. "

CAPUT XXV.

Domine, Deus meus es tu, & exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum ut non sit civitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis; civitas gentium robustarum timebit te. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a turbine, umbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis, & quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, convivium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum. Et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra: quia Dominus locutus est. Et dicent in die illa: Ecce Deus noster iste: expectavimus eum, & salvabit nos. Iste Dominus: sustinuimus eum, & exultabimus, & lætabimur in salutari eius: quia requiescet manus Domini in monte isto. Et triturabitur Moab sub eo, sicuti terruntur paleæ in plaustro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum; & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram usque ad pulverem.

Hic ponitur gratiarum actio: & primo de populi exaltatione; secundo de ipsius iustificatione: cap. 26. *In die illa &c.* tertio de paterna correptione: cap. 27. *In die illa.* Prima in duas. In prima ponitur gratiarum actio: *Exaltabo te*, idest in aliis alte te prædicabo, *confitebor*, in me ipso gratias agendo. Psalm. 9. „ Confitebor tibi, Domi„ ne, in toto corde meo. " Secundo ponitur natura gratiarum actionis, *Quoniam fecisti.* Et primo in generali quantum ad magnitudinem factorum, *Mirabilia.* Iob 5. „ Qui facit magna, & inscrutabilia. " Quantum ad impletionem promissionum, *Fideles.* Eccli. 36. „ Da mercedem, Domine, timentibus te, ut „ prophetæ tui fideles inveniantur. " *Amen*, idest vere. Secundo in speciali, ibi, *Quia posuisti civitatem in tumulum † al. tumultu.* † Et primo opera quæ pertinent ad depressionem malorum; secundo quæ pertinent ad exaltationem † al. exultationem † bonorum, ibi, *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium.* Circa primum tria. Primo comminatur pœnæ flagellum; secundo pœnæ fructum ibi, *Super hoc laudabit te populus fortis;* tertio punitionis modum, ibi, *Sicut æstus in siti.* Dicit ergo primo, *Civitatem*, Hierusalem *alienorum*, a Deo, scilicet Iudæorum; *in sempiternum non ædificetur*: quia nec in eodem postea loco constructa est. Supra 17. *Ecce Damascus desinet civitas esse.* Mich. 3. „ Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem „ quasi acervus lapidum erit. " † Al. Mich. 3. „ Sion quasi ager, & non eris usque in „ perpetuum. " † Vel de Babylone, sive de quaubet alia civitate gentilium eis adversantium. *Super hoc laudabit te populus fortis.* Hic ponit fructum in subiectione hominum ad Deum. Et primo ponit duo signa subiectionis. Primo laudem, *Laudabit fortis*, quantumcumque tibi subiectus; vel populus gentilis fortis in passionibus. Secundo timorem, *Timebit te*, quæcumque *civitas.* Infra 60. *Fortitudo gentium venerit tibi.* Secundo assignat rationem, quam primo ponit: *Quia factus es fortitudo pauperi*, qui parum habet, etsi sufficiens sibi, *egeno*, qui eget. Psal. 93. „ Factus est mihi Dominus in refugium, & Deus „ meus in adiutorium spei meæ. " Secundo ponit similitudinem, *Spes*, defensionis, *a turbine*, propter violentiam persequentis, *umbraculum*, consolationis, *ab æstu*, propter afflictionem persecutionis. Infra 32. *Erit vir sicut qui absconditur a vento, & celat se a tempestate.* Tertio ponit expositionem, *Spiritus*, idest indignatio, & superbia. Supra 21. „ Sicut turbines ab aphrico veniunt, de deserto ven„ it, de terra horribili. " *Sicut æstus in siti.* Hic ponit punitionis modum quantum ad afflictionem, *Sicut æstus in siti*, affligit. *Tumultum*, superbum clamorem, quantum ad sterilitatem. *Et quasi calore sub nube*, adunata ex vento australi, qua † al. quæ † etiam quan-

quandoque propter nimium calorem, fructus vitis destruuntur † al. destruunt. † Iac. 1. „ Exortus est sol cum ardore, & arescit „ fenum, & flos eius decidit. *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium.* Hic ponit ea quæ pertinent ad exaltationem bonorum: & hoc tripliciter. Primo quantum ad abundantiam honoris, quam describit sub metaphora *Convivium*, quod paratur de animalibus pinguibus, & vino depurato, *in monte hoc*, quia ibi Christus passus est, unde nobis omnia bona provenerunt; vel quia ibi indicabit † al. deest, ibi, † ut dicitur Matth. 22. „ Ecce prandium meum paravi; tauri mei, & altilia „ sunt occisa. “ Secundo quantum ad subtractionem malorum, *Et præcipitabit*, quantum ad mortis pœnam, quam nominat vinculum, inquantum iusta Dei sententia ordinata est. I. Corinth. 15. „ Absorpta est mors victoria. “ Oseæ 13. „ Ero mors tua o mors, morsus tuus „ ero, inferne. “ Doloris tristitiam, *Et auferet*. Apocal. 21. „ Absterget Deus omnem „ lacrymam ab oculis sanctorum. “ Confusionis ignominiam, *Et opprobrium*. Supra 5. *Auferam sepem eius, & erit in direptionem.* Quidam referunt hoc ad indicium præstitum in morte Holofernis, qui contra omnes gentes veniebat; & similiter de convivio: & ponit gratiarum actionem: *Et dicent, Sustinuimus*, patienter expectando. Eccli. 2. „ Metuentes Dominum sustinete misericordiam eius. “ Et ponit rationem, *Quia requiescet*, cum quo nihil malum potest esse. Psal. 131. „ Hæc re„ quies mea in sæculum sæculi. “ Tertio quantum ad hostium oppressionem, scilicet Moabitarum, qui propter somnum maxime eis infesti erant. Et primo ponit eorum afflictionem, *Triturabitur*. Amos 1. „ Tritura„ verunt in plaustris ferreis Galaad. “ Secundo plenariam subiectionem, *Extendet manus*, quasi prostratus, & petens misericordiam, vel auxilium. Infra 49. *Vultu in terra demisso adorabunt te*. Et munitionum destructionem, *Et munimenta*, de quibus habetur supra.

Nota super illo verbo, *Confitebor nomini*, quia est multiplex confessio. Prima humilitatis. Iac. ult. „ Confitemini alterutrum pec„ cata vestra. “ Secunda veritatis. Rom. 10. „ Corde creditur ad iustitiam; ore autem „ confessio fit ad salutem. “ Tertia laudis. Psalm. 32. „ Confitemini Domino in citha„ ra. “ Quarta gratiarum actionis. Supra 12. *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi: conversus est furor tuus, & consolatus es me.*

Item nota super illo, *Amen*, quia *Amen* est Hebræum, & quandoque est verbum, idest fiat. Deut. 27. „ Et dicet omnis populus, „ Amen. “ Quandoque adverbium, idest vere. Ioan. 6. „ Amen amen dico vobis. “ Quandoque nomen, idest veritas. Apocal. 3. Hæc dicit Amen. Quandoque est Græcum, idest sine defectu, ab *a*, quod est sine, & *men*, quod est defectus. Rom. 9. „ Qui est „ Deus benedictus in sæcula, amen. “

Nota super illo verbo, *Convivium pinguium*, quia est triplex convivium. Primum familiare militantis Ecclesiæ: in quo proponit tria. Primo amaritudinem passionis. Exod. 12. „ Comedetis illud cum lactucis agrestibus. “ I. Cor. 11. „ Quotiescumque manducabitis pa„ nem hunc, & calicem bibetis, mortem Do„ mini annuntiabitis donec veniat. “ Secundo dulcedinem dilectionis. Sap. 16. „ Panem „ de cælo præstitisti eis sine labore, omne „ delectamentum in se habentem, & omnis „ saporis suavitatem. “ Tertio pinguedinem, quantum ad effectum. Psal. 22. „ Impinguasti „ in oleo caput meum. “ Secundum est convivium privatum animæ: in quo proponit tria. Primo vinum amoris. Can. 1. „ Meliora „ sunt ubera tua vino. “ Secundo mel contemplationis. Psalm. 118. „ Quam dulcia fau„ cibus meis eloquia tua! Super mel ori „ meo. “ Tertio lac depurationis ad crescendum in perfectum. I. Pet. 2. „ Rationabiles „ sine dolo, lac concupiscite. “ Tertium est convivium solemne cælestis curiæ: in quo proponit tria. Primo vinum ad ebrietatem. Can. 5. „ Comedite amici, & bibite, & in„ ebriamini carissimi. “ Secundo mel ad satietatem. Ps. 16. „ Satiabor cum apparuerit glo„ ria tua. “ Tertio lac ad perfectionem cordis, & animæ. Cant. 5. „ Oculi tui sicut „ columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte „ sunt lotæ. “

CAPUT XXVI.

IN die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda.] Urbs fortitudinis nostræ Sion, salvator ponetur in ea murus, & antemurale. Aperite portas, & ingredietur gens iusta, custodiens veritatem. Vetus error abiit: servabis pacem, pacem, quia in te speravimus. Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. Quia incurvabit habitantes in excelso, civitatem sublimem humiliabit, humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad pulverem. Conculcabit eam pes, pes pauperis, gressus egenorum. Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. Et in semita iudiciorum tuorum, Domine, sustinuimus te: nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desideravit te in nocte; sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis. Misereamur impio, & non discet iustitiam. In terra sanctorum iniqua gessit; & non videbit gloriam Domini. Domine, exaltetur manus tua, ut non videant; videant, & confundantur zelantes populi; & ignis hostes tuos devoret. Domine, dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te; tantum in te recordemur nominis tui. Morientes non vivant, gigantes non resurgant. Propterea visitasti, & contrivisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum. Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti. Numquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terræ. Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris, doctrina tua eis. Sicut quæ concepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus. A facie tua, Domine, concepimus, & quasi parturivimus, & peperimus spiritum salutis. Iustitiam non fecimus in terra; ideo non ceciderunt habitatores terræ. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini, & laudate qui habitatis in pulvere: quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te. Abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco, ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & revelabit terra sanguinem suum, & non operiet ultra interfectos suos.

IN parte ista gratias agit de populi iustificatione; & dividitur in duas. In prima prædicit iustorum statum; in secunda ostendit iustitiæ fructum, ibi, *Vetus error abiit*. Circa primum duo. Primo enim prædicit iustorum fiduciam, *In die illa*, post reditum de captivitate, & afflictionem Moabitarum a Machabæis; vel post Christi adventum. *O Sion, salvator*, Christus, vel Iudas Machabæus, est, *urbs fortitudinis in ea*, scilicet protectione; *ponetur murus, & antemurale*, Christi tantum. Ad litteram, tempore Machabæorum, *murus*, idest defendens. Vel *murus*, Christus. *Antemurale*, scilicet prophetæ. Vel aliter *Sion* est urbs, *salvator* Deus, vel Christus, vel Iudas Machabæus. *Murus*, idest defendens sicut murus. Proverb. 18. „ Turris fortissima nomen Do„ mini. “ Zach. 2. „ Ero eis, ait Dominus, „ murus ignis in circuitu. “ Secundo Dominus prædicat eorum iustitiam, dicens ad Angelos, *Aperite portas*, cæli, vel virtutis, clausas peccatis: vel, ad litteram, non oportet vos claudere portas propter infideles, quia omnes erunt iusti. Psal. 117. „ Hæc porta „ Domini; iusti intrabunt in eam. “ *Vetus error abiit*. Hic ponit iustitiæ fructum, scilicet pacem; de qua primo ponitur populi petitio, quæ tria continet. Ponitur enim idoneitas petentium, *Vetus error*, scilicet idolatriæ. II. Corinth. 5. „ Vetera transierunt. “ Postulatur pacis beneficium, *Servabis pacem*, corporis, & animæ. Infra 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis iustitiæ, & in requie opulenta*. Allegatur pacis meritum: *Quia in te speravimus*. Eccli. 2. „ Quis speravit in Domino, & confusus est? “ Secundo ponitur prophetæ responsio, qui est mediator inter populum & Deum. *Sperastis*. Et dividitur in tres. In prima ponitur pacis promissio; in secunda pacis impetratio, ibi, *Semita iusti recta est*; in tertia impetratæ pacis denuntiatio, ibi, *Iustitiam discent habitatores orbis*. Circa primum tria. Primo concedit meritum: *Sperastis in Domino in sæculis ætern-*

æternis, ideſt ſemper. *Pſ.* 27. „ In ipſo ſperavit „ cor meum, & adiutus ſum. " Secundo adhibet conſilium, *in Domino Deo*; ſupple, ſperate. Matt. 10. „ Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit. " Tertio promittit pacis beneficium, pro deſtructione hoſtium: *Quia incurvabit habitantes*. Iudæi referunt ad Romanos. Poteſt autem referri ad quoslibet ipſorum hoſtium. Vel myſtice ad ipſos Iudæos. Supra 25. *Munimenta ſublimium murorum tuorum corruent*. Et adiungit deſtruentium conditionem: *Conculcabit eam pes pauperis*, Iudæi, qui parum habet, *egenorum*, qui egent plura habere. Vel ſimyſtice, ponit meritum deſtructionis Iudæorum propter pauperem Chriſtum; de quo in Pſalm. 69. „ Ego autem egenus „ ſum, & pauper. " Et alibi 68. „ Ego ſum pauper, & dolens. *Egenorum*, diſcipulorum. *Semita iuſti recta eſt*. Hic ponitur quaſi diſceptatio prophetæ cum Domino, ad impetrandam petitionem populi: & primo inducit ad puniendum hoſtes per argumenta; ſecundo per experimenta, ibi, *Indulſiſti genti, Domine*. Circa primum duo facit. Primo inducit ut puniat; ſecundo ut in pœna detineat, ibi, *Morientes non vivant*. Circa primum tria. Primo inducit ad iuſtitiam; ſecundo excludit miſericordiam, ibi, *Miſereamur impio*; tertio determinat pœnam, ibi, *Et non videbit gloriam Domini*. Provocat autem ad iuſtitiam, tria imponens. Primo iuſtitiæ rectitudinem, ibi, *Semita iuſti*, ideſt iuſtitiæ. Sapient. 10. „ Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas." Secundo afflictorum expectationem, proponens tria: ſcilicet ipſam expectationem, *In ſemita*, ideſt per pœnam iudiciorum tuorum, quibus nos vindicas, & liberas. Pſalm. 118. „ In æternum non obliviſcar iuſtificationes „ tuas, quia in ipſis vivificaſti me." Expectantium deſiderium, *Nomen tuum*. Hier. 23. „ Hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus „ iuſtus noſter." Deſiderii aſſiduitatem: *Quia die, & nocte*, ideſt omni tempore, vel in proſperis, & adverſis, *anima mea*. Cant. 3. „ In lectulo meo quæſivi quem diligit ani„ ma mea. " Pſal. 62. „ Deus Deus meus, „ ad te de luce vigilo. " Tertio proponit iuſtitiæ utilitatem, *Cum feceris iudicia*. Pſal. 9. „ Cognoſcetur Dominus iudicia faciens † „ al. iuſtitiam facientibus. " † *Miſereamur impio*. Hic excludit miſericordiam; & circa hoc duo facit. Primo Dominus interroganti proponit miſericordiam, *Miſereamur*. Pſalm. 118. „ Miſericordia Domini plena eſt terra." Secundo propheta excludit ipſam, propter eius inutilitatem, *Et non diſcet*. Eccle. 8. „ Quia non profertur cito contra malos ſen„ tentia, abſque timore ullo filii hominum „ perpetrant mala. " Eccli. 30. „ Equus in„ domitus evadet durus, & filius remiſſus „ evadet præceps. " Et propter peccati gravitatem, propter ſacri loci profanationem, *In terra ſanctorum*. Pſ. 78. „ Deus, venerunt „ gentes in hereditatem tuam, polluerunt „ templum ſanctum tuum. " Hier. 11. „ Quid „ eſt quod dilectus meus in domo mea facit „ ſcelera multa? " *Et non videbit gloriam Domini*. Hic ponitur diſceptatio de pœna determinanda: & primo Dominus interrogat, *Et non videbit*; quaſi dicat: Numquid debeo hanc pœnam ſibi dare quod non videat? Vel remiſſive, Et ſufficit hoc ad pœnam. Secundo propheta reſpondet: *Domine, exaltetur*. Tertio Dominus pœnam determinat ſpiritualem: *Videant, & confundantur*: Apocal. 1. „ Videbit eum omnis oculus, " in gloria humanitatis, non divinitatis: & corporalem: Apocal. 19. „ Miſſi ſunt in ſtagnum ignis. " Quarto propheta congaudens conſentit, proponens duo bona conſequentia ex dicta pœna: ſcilicet pacem populi. Ergo, *Domine*, hoc facto, *dabis pacem*; & hoc de te *ſperavimus* † al. ſperamus: † *omnia enim*: Phil. 2. „ Deus eſt qui operatur in nobis velle, & „ perficere: " *operatus es*, opera, ideſt pœnas, quibus ſufficienter nos purgaſti. Infra 40. *Suſcepit de manu Domini duplicia*. Secundo laudem Dei: *Domine Deus, poſſederunt*; & ideo laudi tuæ vacare non potuimus. *Tantum in te*, non habentes alium Deum cui ſoli vacemus. Tren. ult. „ Servi dominati ſunt noſtri."

Nota ſuper illo verbo, *Urbs fortitudinis*, quod Chriſtus eſt urbs fortitudinis noſtræ, quia nos confirmat primo in fide. I. Cor. 3. „ Fundamentum aliud nemo poteſt „ ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt „ Chriſtus Ieſus. " Secundo in ſpe. Hebr. 6. „ Fortiſſimum ſolatium habeamus qui confu„ gimus ad tenendam propoſitam ſpem. " Tertio in caritate. Eph. 3. „ In caritate ra„ dicati, & fundati. " Luc. 12. „ Ignem ve„ ni mittere in terram; & quid volo niſi ut „ ardeat? " Quarto in opere. Phil. 2. „ Deus „ eſt qui operatur in nobis velle, & perfi„ cere pro bona voluntate. " Quinto in tentatione. I. Corin. 10. „ Fidelis Deus, qui „ non permittet vos tentari ſupra id quod „ poteſtis. " Sexto in accuſatione. Pri. Io. 2. „ Advocatum habemus apud Patrem Ieſum „ Chriſtum. " Septimo in remuneratione. Apoc. 3. „ Faciam illum columnam in tem„ plo Dei mei. "

Item nota ſuper illo verbo, *Aperite*, quod aperire debemus portas per meditationem primo infernalis miſeriæ. Infra 38. *Vadam ad portas inferi*. Secundo iuſtæ vitæ. Proverb. ultim.

ultim. „ Laudent eam in portis opera eius. " Tertio cæleſtis gloriæ. Pſalm. 147. „ Confor- „ tavit ſeras portarum tuarum. "

Item nota ſuper illo † al. iſto † verbo, *Pacem*, quod tria ſunt quæ faciunt pacem in præſenti. Primo contemptus temporalis opulentiæ. Infra 57. *Cor impii quaſi mare fervens, quod quieſcere non poteſt*. Secundo ſubiugatio carnalis concupiſcentiæ. Eccli. 44. „ Pacificantes in domibus ſuis. " Tertio contemplatio divinæ ſapientiæ. Pſal. 75. „ In „ pace factus eſt locus eius, & habitatio eius „ in Sion. "

Item nota ſuper illo verbo, *Semita iuſti*, quod eſt via iuſtitiæ recta primo propter itineris brevitatem. Sap. 5. „ Ambulavimus „ vias difficiles. " Secundo propter ſitus æqualitatem: quia rectum eſt illud cuius medium non diſcrepat ab extremis. Ioan. 13. „ Sciens „ quia a Deo exivit, & ad Deum vadit. " Tertio propter pulchritudinem. Hierem. 31. „ Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iu- „ ſtitiæ, mons ſanctus. "

Item nota ſuper illo verbo, *Pacem*, quod tria ſunt quæ faciunt pacem in futuro. Primo bonorum ubertas. Pſalm. 147. Poſuit fines „ tuos pacem. " Secundo malorum ſecuritas. Infra 32. *Sedebit populus meus in tabernaculis fiducia*. Tertio immobilitas. Pſalm. 4. „ In pace in idipſum dormiam, & requie- „ ſcam. "

Morientes non vivant. Hic petit ne puniteos ulterius a pœna liberet. Et primo ponit † al. petit † petitionem: *Morientes*, peccatores, *non vivant*, vita gratiæ † al. gloriæ, † ubi pœniteant. *Gigantes*, de ſua potentia gloriantes, *non reſurgant*, ad gloriam. Pſ. 1. „ Non reſurgent „ impii in iudicio, neque peccatores in concilio „ † al. conſilio † iuſtorum. " Eccli. 16. „ Non „ exoraverunt pro peccatis ſuis antiqui gi- „ gantes. " Vel petit ut hoſtes eorum decepti, ulterius non reſurgant ad potentiam. Secundo ponit exauditionem: *Propterea*. Pſalm. 9. „ Pereat memoria eorum cum ſonitu. " Hiere. 8. „ In tempore viſitationis ſuæ cor- „ ruent. " *Indulſiſti genti, Domine*. Hic inducit Deum ad iuſtitiæ opus per experimentum inutilitatis † al. in utilitatem † miſericordiæ: tum quantum ad remiſſionem pœnarum, *Indulſiſti*; tum quantum ad multiplicationem bonorum, *Elongaſti*. Hier. 5. „ Ma- „ gnificati ſunt, & ditati, & incraſſati ſunt, „ & impinguati, & prætererunt ſermones „ meos peſſime. " Prov. 1. „ Proſperitas „ ſtultorum perdet eos. „ Secundo utilitatem vindicantis iuſtitiæ, *Domine, in anguſtia*. Oſeæ 6. „ In tribulatione ſua mane conſur- „ gent ad me. " Hier. 2. „ In tempore affli- „ ctionis dicent: Surge, & libera nos. " *Sicut qua concepit cum appropinquaverit ad partum dolens clamat in doloribus ſuis; ſic facti ſumus*. Hic probat idem per experimentum in Iudæis. Et primo ponit tribulationis flagellum, *Sicut qua concepit*. Ioan. 16. „ Mulier „ cum parit, triſtitiam habet. Pſal. 47. „ Ibi „ dolores ut parturientis. " Secundo emendationis fructum, *A facie tua*. Hebr. 12. „ O- „ mnis quidem diſciplina, in præſenti qui- „ dem videtur non eſſe gaudii, ſed mæroris; „ poſtea autem fructum pacatiſſimum exerci- „ tatis per eam reddit iuſtitiæ. " *Iuſtitiam non fecimus in terra*. Hic denuntiat impetratam pacem: & circa hoc tria facit. Primo oſtenditur ratio dilationis, *Iuſtitiam non fecimus*, ut alludat ei quod dicitur Deut. 28. „ Dabit Dominus inimicos tuos qui conſur- „ gunt adverſus te, corruentes in conſpectu „ tuo. " Secundo ponitur promiſſio reſtitutionis populi per reſurrectionem, ſive corporalem in die noviſſimo, ſive a miſeria captivitatis. Unde promittitur reſurrectio, *Vivent mortui*. Ezech. 37. „ Vaticinare ad ſpiritum, „ vaticinare, fili hominis &c. " Indicitur reſurgentibus gratiarum actio, *Expergiſcimini*. Dan. 12. „ Multi ex his qui dormiunt in pulvere „ terræ, evigilabunt. " Et aſſignatur reſurrectionis cauſa, vel ratio: *Quia ros lucis*, ſcilicet divina benignitas. Tertio oſtenditur hoſtium deſtructio, *Terram gigantum*, ideſt ſuperborum, & potentium. Supra 17. *Erit quaſi acervus lapidum in ruina*. Secundo ponit populi Dei † al. omittitur, ponit † immunitatem, *Vade populus meus. Cubicula*, ſepulcra; vel, ad litteram, munitiones in quibus interdum ſe caute cuſtodiunt. Infra 54. *In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper a te; & miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui*. Apocal. 7. „ Dictum eſt illis, ut „ quieſcant adhuc modicum, donec comple- „ retur numerus fratrum ſuorum. " Tertio ponit deſtructionis ordinem, quia per iudicium: unde ponit iudicis adventum, *Ecce enim Dominus*. Michæę 1. „ Ecce Dominus „ egredietur, & omnes Angeli eius cum eo. " Et maturationis terminum, *Et revelabit terra ſanguinem*. Iob 16. „ Terra ne operias ſan- „ guinem meum, neque inveniat in te locum „ latendi clamor meus. "

CA-

CAPUT XXVII.

IN die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leviathan serpentem vectem, super Leviathan serpentem tortuosum; & occidet cetum qui in mari est. In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam. Nocte & die servo eam; indignatio non est mihi. Quis dabit me spinam, & veprem? In prælio gradiar super eam, succendam eam pariter. An potius tenebo fortitudinem meam? Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi. Qui egredientur impetu a Iacob, florebit, & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Numquid iuxta plagam percutientis se percussit eum; aut sicut occidit interfectos eius sic occisus est? In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius. Cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci, & delubra. Civitas enim munita desolata erit, spatiosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet summitates eius. In siccitate messis illius conterentur mulieres venientes, & docentes eam. Non est enim populus sapiens; propterea non miserebitur eius, qui fecit eum, & qui formavit eum non parcet ei. Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem AEgypti; & vos congregabimini unus, & unus filii Israel. Et erit in die illa, clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de loco Assyriorum, & qui eiecti erant de terra AEgypti; & adorabunt Dominum in monte sancto, in Hierusalem.

IN parte ista commemorat divinam, & paternam correctionem: & primo flagellis alienis; secundo flagellis propriis, ibi, *In die illa percutiet Dominus*. Unde dicitur Sapien. 11. „ Hos quidem tamquam pater monens probasti. " Circa primum ponit flagellum Babylonis. *Gladio*, scilicet vindicta, *Leviathan*, scilicet Nabuchodonosor, propter additiones Regnorum quæ sibi subiugaverat, *serpentem*, propter virulentam tyrannidem, *vectem*, propter populorum correctionem a Deo. Supra 10. „ Væ Assur, virga furoris mei. " *In die illa visitabit Dominus in gladio suo*. Hic ponitur correctio per propria flagella. Unde primo prosequitur castigationem; secundo consolationem, ibi, *Et erit in die illa, clangetur in tuba magna*. Circa primum duo facit. Primo prædicitur castigatio; secundo modus inquiritur, ibi, *Indignatio non est mihi*. Circa primum tria. Primo prædicit doloris canticum, *Vinea*, quondam in prophetis, & patriarchis, vini *meri*. Supra 5. *Vinea Domini sabaoth, domus Israel est*. Secundo ponit punientis propositum: *Ego Dominus, qui servo eam*. Infra 51. *Bibisti de manu Domini calicem iræ eius*. Tertio ponit beneficium, cui ingrati fuerunt, *Ne forte visitetur*. Sap. 16. „ Sermo tuus, Domine, qui sanat omnia. " *Indignatio non est mihi*. Hic inquiritur punitionis modus: & primo ponitur iudicis deliberatio; secundo deliberati executio, ibi, *Civitas enim munita desolata erit*. Circa primum tria. Primo proponit severum iudicium, proponens saevientis iram, *Indignatio non est mihi*; quasi dicat: Immo iuste indignor, quia beneficiis ingrati sunt. Infra 51. *Pleni indignatione Domini*. Et ex ira determinat austeram pœnam: *Quis dabit mihi spinam, & veprem?* quantum ad præcedentes angustias communiter in ipsis ad invicem exortas. Supra 5. „ Ascendent super „ eam vepres, & spinæ. " *In prælio*, quantum ad impugnationem hostium. Hierem. 21. „ Debellabo ego vos in manu extenta, & in „ brachio forti, & in furore, & in indigna„ tione, & in ira grandi; & percutiam ha„ bitatores civitatis huius. " *Succendam*, quantum ad destructionem domorum, & civitatum. Hierem. 21. „ Egredietur ut ignis „ indignatio mea. " Secundo ponit sententiæ temperamentum: *An potius tenebo?* quasi dicat: Retinebo iram meam per oppositum. Hierem. 30. „ Non avertet iram indignationis „ Dominus donec faciat, & compleat cogi„ tationem cordis sui. " Et ponit temperamenti fructum quantum ad bonos, quem quilibet faciet. In comparatione ad Deum, *Faciet pacem*; quasi dicat: Pacificabit me bonis operibus. Infra 32. *Erit opus iustitiæ pax*. In comparatione ad seipsum, *Florebit*, fide, vel bono proposito, *germinabit*, operis consummatione.

nae. Infra 35. *Florebit Hierusalem quasi lilium*. Et in comparatione ad proximum, *Implebunt faciem orbis semine, qui egredientur*, scilicet Apostoli. Supra 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*. Psalm. 18. „ In „ omnem terram exivit sonus eorum, & in „ fines orbis terrae verba eorum. " Ponit etiam poenae supplementum quantum ad ingratos. *Numquid iuxta*? in quo improperat temperatae poenae beneficium. Psalm. 102. „ Non „ secundum peccata nostra facies nobis. " *In misericordia*: in quo comminatur adaequatum iudicium. *Cum abiecta*, a cultu Dei per infidelitatem, non credentes Christo. Deut. 25. „ Secundum mensuram peccati sic erit & „ plagarum modus. " *Meditatus*: in quo ostendit sententiae firmamentum. *Duro*, quia non placabitur. Supra 2. *Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est*. Tertio explicat motivum ad temperandum, ne tunc omnino destrueret, quia scilicet ex illa gente Christus, & Apostoli descendere adhuc debebant, per quorum praedicationem, idolorum cultus derelinquendus erat. Et hoc est quod dicit, *Cum posuerit*. Supra 17. „ Inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi „ eius ad Sanctum Israel respicient. " *Civitas*, scilicet Hierusalem. Tren. 1. „ Quomodo „ sedet sola civitas plena populo? " Quantum ad hostium potestatem, *Ibi pascetur*, quasi sine timore requiescet, *vitulus*, hostium exercitus, *summitates*, metaphorice, idest spicas, per quas significantur Principes. Supra 13. *Requiescent ibi bestiae*. Vel, ad litteram, ut sit desolationis signum. I. Mach. 4. „ Viderunt „ pastophoria diruta. " Et hominum destructionem, *In siccitate*: metaphora est, idest sicut pisces teruntur in siccitate aestatis. *Mulieres docentes*, a quibus maxime in peccata populus praecipitabatur. Supra 3. *Populum meum exactores sui despoliaverunt*. Vel quia ipsae mulieres docchant eos, sicut Debbora Iudic. 4. Et Athalia, 4. Reg. 11. Secundo ponitur poenae aequitatem per comparationem ad culpam: *Non est enim populus*. Supra 5. *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Tertio destructionis magnitudinem. Et quantum ad universalitatem locorum, *Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem AEgypti*; idest ab uno capite usque ad aliud. Supra 1. *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Et quantum ad paucitatem hominum remanentium, *Et vos congregabimini*. Deut. 28. „ Remanebitis pauci numero. " *Et erit in die illa, clangetur in tuba magna*. Hic ponit consolationem per reductionem ad ipsam. *Tuba*, praeceptum Regis. Infra 11. *Levabit signum in nationibus, & congregabit profugos Israel*.

Nota super illo verbo, *Vastabit Dominus in gladio*, quia vindicta Dei dicitur gladius primo durus propter poenae acerbitatem. Secundo magnus propter punitorum universalitatem. Apoc. 6. „ Datus est illi gladius ma- „ gnus. " Tertio fortis propter punientis potestatem. Iob 19. „ Fugite a facie gladii. " Quarto acutus propter ipsius penetrabilitatem, quia usque ad animam. Hebr. 4. „ Vi- „ vus est sermo Dei, & efficax, & penetra- „ bilior omni gladio ancipiti. " Quinto lucens propter aequitatem. Nahum 3. „ Peribis „ gladio; devorabit te ut bruchus. "

Item super illo verbo, *Leviathan*, nota, quod diabolus dicitur Leviathan, quia addit primo humanae nequitiae. Psalm. 68. „ Appo- „ ne iniquitatem super iniquitatem. " Secundo propriae potentiae. Matth. 4. „ Haec o- „ mnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. " Tertio divinae iustitiae. Genes. 4. „ Maior est „ iniquitas mea quam ut veniam merear. " Quarto divinae misericordiae. Gen. 34. „ Tri- „ stem blanditiis delinivit. "

Item nota super illo verbo, *Serpentem*, quia diabolus dicitur serpens primo propter renovationis ingenium. II. Corinth. 11. „ Ipse sa- „ than transfigurat se in Angelum lucis. " Secundo propter incedendi modum. Iob 1. „ Circuivi terram, & perambulavi eam. " Tertio propter venenosum morsum. Prov. 23. „ In novissimo mordebit eum coluber. " Quarto propter involutionis modum. Iob 40. „ Stringit caudam suam quasi cedrum. "

CAPUT XXVIII.

VAE coronae superbiae, ebriis Ephraim, & flori decidenti, gloriae exultationis eius, qui erant in vertice vallis pinguissimae errantes a vino. Ecce validus, & fortis Dominus, sicut impetus grandinis; turbo consurgens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, & emissarum super terram spatiosam. Pedibus conculcabitur corona

rona superbiæ ebriorum Ephraim. Et erit flos decidens gloriæ exultationis eius qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumni. Quod cum aspexerit videns, statim ut manu tenuerit, devorabit illud. In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui, & spiritus iudicii sedenti super iudicium, & fortitudo revertentibus de bello ad portam. Verum hi quoque præ vino nescierunt, & præ ebrietate erraverunt. Sacerdos, & propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, & ignoraverunt iudicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque, ita ut non esset locus ultra. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. Quia manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum istum, cui dixit: Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est refrigerium meum; & noluerunt audire. Et erit eis verbum Domini: Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi; ut vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur, & capiantur. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Hierusalem. Dixistis enim: Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura. Et subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquę inundabunt: & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertransibit in die & in nocte; & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, & pallium breve utrumque operire non potest. Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus, sic in valle quæ est in Gabaon irascetur, ut faciat opus suum, alienum opus eius; ut operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra. Consummationem enim, & abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. Auribus percipite, & audite vocem meam, attendite, & audite eloquium meum. Numquid tota die arabit arans ut serat, proscindet, & sarriet humum suam? Nonne cum adæquaverit faciem eius, seret gith, & cyminum sparget, & ponet triticum per ordinem, & hordeum, & millium, & viciam in finibus suis? Et erudiet illum in iudicio; Deus suus docebit illum. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit; sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo. Panis autem comminuetur. Verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustri, nec ungulis suis comminuet eum. Et hoc a Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, & magnificaret iustitiam.

IN parte ista comminatur contra illos qui contemnebant prophetarum vaticinia: & primo contra contemnentes in præsenti; secundo contra futuros temporibus Hierem. 30. cap. *Væ filii desertores &c.* Prima in duas. In prima contra illos de decem tribubus; in secunda contra illos de duabus, ibi, *Verum hi quoque præ vino nescierunt.* † Al. *Verum usque &c.* † Circa primum tria facit. Primo arguit culpam superbiæ, *Væ coronæ*, quia de multitudine superbiebant, quæ est corona, vel gloria Regis. Secundo culpam gulæ, *Ebriis Ephraim.* Nahum 3. „ Inebriaberis, & eris despecta, & quæres tu auxilium ab inimico.“ *Flori decidenti... qui erant*, temporibus latriæ, *errantes a vino*, scilicet idolatria. Ezech. 7. „ Floruit virga, germinavit amygdalus.“ Secundo comminatur pœnam, ibi, *Ecce validus & fortis Dominus.* Et circa hoc duo facit. Primo ponit hostium fortitudinem, *Ecce*

validus, quantum ad fortitudinem hostium, quos immittet; *sicut impetus*, quantum ad multitudinem. Supra 17. *Son 'unt populi sicut sonitus aquarum*. Secundo ɔnit pœnæ inflictionem, scilicet deiectionem superbiæ, *Pedibus conculcabitur*; & exinanitionem gloriæ, *Et erit flos quasi temporaneum*, idest tempestivus, vel primitivus fructus. Supra 18. *Ante messem enim totus* † *al. totum* †*effloruit*. Nahum 3. „ Omnes „ munitiones tuæ sicut ficus cum grossis suis. " Tertio ponit iustorum gloriam, scilicet illorum de duabus tribubus, *In die illa*, scilicet temporibus Ezechiæ, destructis decem tribubus; quantum ad tria; quantum ad populi lætitiam, *Corona*, ex auro, vel argento, contra hoc quod dicit, *Corona superbiæ*, *Sertum*, de floribus, contra hoc quod dicit, *Flori decidenti*: infra 61. *Et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris*: quantum ad Regis iustitiam, *Et erit*, ipse Dominus, *spiritus*: Hierem. 23. „ Regnabit Rex, & sapiens erit, & fa„ ciet iudicium, & iustitiam in terra: " quantum ad militum potentiam, *Et fortitudo*, quia Dominus pro eis pugnabit. Supra 25. „ Quia factus est fortitudo mea. " *Verum hi quoque præ vino nescierunt*. Hic comminatur contra illos de duabus tribubus: & primo contra Principes; secundo contra civitatem, vel contra populum. Cap. 29. *Væ Ariel &c.* Prima in duas. Primo ponit comminationem; secundo consolationem, *Auribus percipite*. Circa primum duo. Primo arguit peccatum, & comminatur simul interitum; secundo excludit, ibi, *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores*. Circa primum duo. Primo arguit in eis defectum scientiæ; secundo contemptum doctrinæ, ibi, *Quia manda remanda*. Circa primum primo arguit culpam, ponens primo errorem omnium communiter, *Verum hi quoque præ vino nescierunt*. Oseæ 4. „ Vi„ num, & ebrietas apostatare faciunt a Deo. " Secundo doctorum, *Sacerdos, & propheta nescierunt*, quantum ad ignorantiam credendorum, *erraverunt*, quantum ad ignorantiam agendorum, *videntem*, idest Deum qui † al. quia † omnia videt. Unde est expositio eius quod habetur Ezech. 22. „ Sacerdotes contempserunt „ legem meam, & polluerunt sanctuaria „ mea. " Tertio ponit ignorantiæ modum: *Omnes enim mensæ*, quia in templis idolis dediti, *sordiumque*, scilicet omnium vitiorum turpium. Prover. 26. „ Sicut canis qui rever„ titur ad vomitum, & sus lota in voluta„ bro luti. " Secundo comminatur pœnam excæcationis: *Quem docebit?* Unde primo ponitur quæstio, *Quem docebit?* quasi dicat, ex quo vos scientiam repulistis. *Auditum*, scilicet quod audivi a Domino. Secundo ponitur responsio, *Ablactatos* † *al. ablatos*, † idest humiles, & parvulos simplices. Matth. 11. „ Abscondisti hæc a sapientibus, & pruden„ tibus, & revelasti ea parvulis. " Vel quoscumque bonos separatos a lacte concupiscentiæ.

Nota super illo verbo, *Ebrii*, quia mali inebriantur vino, primo materialis liquoris. Eph. 5. „ Nolito inebriari vino, in quo est lu„ xuria. " Secundo carnalis delectationis. Prov. 7. „ Venite, inebriemur vino. " Tertio spiritualis erroris. Supra 19. *Et errare fecerunt AEgyptum in omni opere* † *al. tempore* † *suo sicut errat ebrius, & vomens*. Quarto divinæ punitionis. Tren. 3. „ Inebriavit me absin„ thio. " Item inebriantur sancti primo lacrymis compunctionis. Supra 16. *Inebriabo te lacryma mea*. Secundo calice compassionis. Ps. 22. „ Calix meus inebrians quam præcla„ rus est! " Tertio incentivo amoris. Cant. 4. „ Comedite amici, & inebriamini. " Quarto torrente felicis delectationis. Psalm. 35. „ Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. "

Item nota super illo verbo, *Corona superbiæ*, quia coronantur mali, & boni. Mali coronantur primo corona vanæ lætitiæ. Sap. 2. „ Coronemus nos rosis. " Secundo opulentiæ rerum. Supra 23. *Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam?* Tertio mundanæ potentiæ. Iob 19. „ Spoliavit me gloria „ mea, & abstulit coronam de capite meo. " Quarto superstitiosæ observantiæ. II. Mach. 6. „ Cum Liberi sacra celebrarentur, cogeban„ tur hedera coronati Libero circuire. " Item coronantur sancti corona nuptiali. Infra 61. *Quasi sponsum coronavit me corona*. Secundo triumphali. II. Thim. 2. „ Non coronabitur nisi „ qui legitime certaverit. " Tertio regali. Infra 62. *Eris corona gloriæ in manu Dei tui*. Psalm. 20. „ Posuisti, Domine, in capite eius „ coronam de lapidem pretioso. " Quarto sacerdotali. Eccli. 45. „ Corona aurea super „ caput eius, expressa signo sanctitatis. "

Item nota super illo verbo, *Ablactatos a lacte*, quia est quoddam lac quod debet deferi; & istud est multiplex. Primo carnalis concupiscentiæ. Supra 11. *In caverna reguli, qui ablactatus fuerit manum suam mittet*. Secundo imperfectæ iustitiæ. Gen. 21. „ Crevit „ puer, & ablactatus est. " Tertio rudis doctrinæ. I. Cor. 3. „ Tamquam parvulis in Chri„ sto lac potum dedi vobis. " Et est lac quod debet amplecti, primo puræ conscientiæ. Tren. 4. „ Candidiores nive, nitidiores lacte, " propter nitorem. Secundo sanæ doctrinæ propter dulcorem. Can. 4. „ Mel, & lac sub „ lingua eius. " Tertio æternæ gloriæ propter

pter facilem absorptionem. Levit. 20. „ Possi-„ dete terram fluentem lac, & mel. "

Quia manda remanda. Hic ponit contemptum doctrinæ: & primo per blasphemiam, qua prophetas deridebant, dicentes, *Manda*, quia his comminando utebantur. Supra 13. *Mandavi sanctificatis meis, & vocavi fortes meos in ira mea*. Et supra 23. *Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes eius*. Supra 5. *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem*. *Expecta*. Hic promittendo. Habacuc 2 „ Si moram fecerit, expe-„ cta eum, quia veniens veniet. " Et addit pœnam, *In loquela*; idest, ita carebitis intellectu prophetarum ac si aliquis loqueretur vobis motu labii tantum, & lingua extranea. Vel statim inferent vobis plagas. De ista locutione, Sap. 2. „ Contumelia, & tormento „ interrogemus illum. " Secundo quantum ad obedientiam, *Cui dixit*: unde primo ponit præceptum, *Hac requies*. Matth. 25. „ Quod „ uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. " Secundo contemptum, *Et noluerunt*. Ezec. 3. „ Domus autem Israel noluit audire te, „ quia nolunt audire me. " Tertio comminatur interitum. *Et erit eis*; idest, pro verbis suis hanc pœnam patientur. Matth. 12. „ Ex verbis tuis te iudico, serve nequam. " *Ut vadant*, in interitum. *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores*. Hic excludit remedium: & primo ponit duo remedia, idest unum in quo confidebant, scilicet pactum cum idolis: unde ponit pactum, *Percussimus fœdus cum morte*, idest cum diabolo. Iob 40. „ Numquid feriet tecum pactum, & acci-„ pies eum servum sempiternum? " Et pacti fructum: *Flagellum inundans*, idest persecutio, *mendacium*, idest idolum, quod vos prophetæ dicitis mendacium. Psalm. 72. „ In „ labore hominum non sunt, & cum homi-„ nibus non flagellabuntur. " Secundum est remedium quod Deus sanctis parat, scilicet Christum, *Ecce ego*. Psalm. 117. „ Lapidem „ quem reprobaverunt ædificantes. " *Qui crediderit non festinet*, sed expectet. Habac. 2. „ Si moram fecerit, expecta eum. " Et hoc contra malorum blasphemiam. *Et ponam in pondere iudicium*. Hic excludit utrumque dictorum remediorum: & primo primum; secundo secundum, ibi, *Coangustatum est enim stratum*. Circa primum tria. Primo ponit exclusionis iustum iudicium, *Ponam in pondere iudicium*. Sap. 11. „ Omnia in numero, & pondere fe-„ cisti. " Secundo excludit pactum, *Et subvertet grando*, tribulationis. Et ponit quatuor contra omnia quæ supra dixerat. Iob 8. „ Spes „ hypocritæ peribit. Tertio exclusionis fructum, *Et tantummodo*. Supra 26. „ Domine, „ in angustia quæsierunt te. " *Coangustatum est enim stratum*. Hic excludit secundum remedium: & primo ponit in eis impedimentum quare non valeat eis. *Coangustatum*: loquitur secundum similitudinem adulteræ, quæ non potest eodem loco habere virum, & adulterum; ita nec ipsi idolis cultum exhibere, & divinum auxilium obtinere. I. Cor. 10. „ Non potestis mensæ Domini participes „ esse, & mensæ dæmoniorum. " Secundo ponit liberantis adventum, *Sicut in monte divisionum*. Tangit historiam quæ habetur 2. Reg. 5. *Sic in valle*. Tertio excludit misericordiæ auxilium, *Ut faciat opus suum*, idest ut misereatur nobis? sicut tunc interrogative. Et respondet, *Alienum*. Psalm. 144. „ Mi-„ serationes eius super omnia opera eius. " *Et nunc nolite illudere*. Hic concludit sanum, & salubre consilium: & primo prohibet illusionem, *Nolite illudere*. *Vincula*, captivitatis. Prov. 3. „ Ipse deludet delusores, & man-„ suetis dabit gratiam. " Et assignat rationem: *Consummationem enim, & abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram*. *Auribus percipite, & audite vocem meam*. Hic ponit consolationem. Et primo excitat attentionem, *Audite*. Deuter. 23. „ Audite cæli „ quæ loquor, audiat terra verba oris mei. " Secundo ponit consolationem sub similitudine agricultoris: *Numquid tota die arabit arans, ut serat?* per quam ostendit tria: scilicet punientis Dei intentionem, quia ut fructificemus, sicut arator, *Ut serat*. *Gith*, genus leguminis simile cymino. Secundo iudicii discretionem, quia alio modo punit hos & illos, sicut rusticus alio modo excutit triticum, & gith, *Et erudiet*. *Panis*, idest frumentum. Tertio pœnarum cessationem quantum ad hos qui corriguntur. *Verumtamen non in perpetuum triturans triturabit illum*. I. Cor. 9. „ Debet „ in spe arare qui arat. " Tertio ponit expositionem: *Et hoc* † *al. hac* † *a Domino*. Ps. 118. „ Mirabilia opera tua. "

CAPUT XXIX.

VAE Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David. Additus est annus ad annum; solemnitates evolutæ sunt. Et circumdabo Ariel, & erit tristis, & mærens, & erit mihi quasi Ariel. Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum; & erit quasi pythonis de terra vox tua, & de humo eloquium tuum mussitabit. Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te, & sicut favilla pertransiens multitudo eorum qui contra te prævaluerunt; eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis, & tempestatis, & flamma ignis devorantis. Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium quæ dimicaverunt contra Ariel, & omnes qui militaverunt, & obsederunt, & prævaluerunt adversus eam. Et sicut somniat esuriens, & comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius; & sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est: sic erit multitudo omnium gentium quæ dimicaverunt contra montem Sion. Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate, inebriamini, & non a vino, movemini, & non ab ebrietate: quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis. Claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent, Lege istum; & respondebit: Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei, Lege; & respondebit, Nescio litteras. Et dixit Dominus: Eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est a me, & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis: ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo. Peribit enim sapientia a sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur. Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, & dicunt: Quis videt nos, & quis novit nos? Perversa est hæc vestra cogitatio, quasi si lutum contra figulum cogitet; & dicat opus factori suo, Non fecisti me; & figmentum dicat fictori suo, Non intelligis. Nonne adhuc in modico, & in brevi convertetur Libanus in Charmel, & Charmel in saltum reputabitur? Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Et addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in Sancto Israel exultabunt: quoniam defecit qui prævalebat, consummatus est illusor, & succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo, & arguentem in porta supplantabant, & declinaverunt frustra a iusto. Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Iacob, qui redemit Abraham: Non modo confundetur Iacob, nec modo vultus eius erubescet; sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum. Et sanctificabunt Sanctum Iacob, & Deum Israel prædicabunt. Et scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discent legem.

IN parte ista ponit comminationem contra populum, sive contra civitatem; & dividitur in partes duas. In prima comminatur pœnam temporalis destructionis; in secunda pœnam spiritualis excæcationis, ibi, *Obstupescite, & admiramini*. Circa primum duo. Primo comminatur destructionem; in secunda ponit qualemcumque consolationem, ibi, *Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium*. Prima in duas. In prima ponit destructionem Hierusalem per Babylonios. In secunda per Romanos, ibi, *Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo*. Circa primum tria. Primo commemorat pristinam dignitatem, *Ariel*, idest leo Dei, quia Dei virtute temporibus David, & Salomonis nullum timebat, sicut nec leo. Proverb. 30. „ Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit oc-
„ cur-

„ cursum." Vel propter altare holocaustorum, quod ibi erat, quod consumebat animalia sicut leo. Et sic sumitur Ezech. 43. „Ipse „ autem Ariel quatuor cubitorum &c." Vel forte propter figuram, quia erat sita in modum leonis. *Expugnavit*. I. Reg. 17. „ Nam „ leonem, & ursum expugnavi." Secundo ponit destructionem, ponens trium festorum cessationem, *Additus*, quasi dicat, multis annis. *Evoluta*, idest perierunt. Oseæ 3. „ Se„ debunt dies multos absque sacrificio & e„ phod." Obsidionem, *Et circumvallabo*, scilicet Chaldæis. Ezech. 4. „ Et ordinabis ad„ versus eam obsidionem &c." Et innuit expugnationem ex tristitia, *Et erit tristis*. Tertio ponit reparationem factam sub Iesu sacerdote magno, & aliis, de qua habetur in Esdra per totum. *Et erit mihi*; quasi dicat: Umbram pristinæ dignitatis retinens.

Sed contra. Aggæi 2. „ Magna est gloria „ domus istius novissimæ, plusquam primæ."

Et dicendum, quod hoc dicitur propter hoc quod fuit visitata ab ipso filio Dei corporaliter.

Et circumdabo. Hic comminatur destructionem per Romanos: & circa hoc quatuor ponit: scilicet obsidionem, *Et circumdabo quasi sphæram*, idest in circuitu. Luc. 19. „ Cir„ cumdabunt te inimici tui vallo." Habac. 1. „ Super omnem munitionem ridebit, & „ comportabit aggerem." Secundo obsessorum humiliationem, *Humiliaberis*; & humiliationis signum, *De terra loqueris*; idest, ita ac si sub terra esses, etiam audieris humiliter, verba ferens pythonis, qui silenter incantabat † al. incantabant. † Sopho. 3. „ Aufe„ ram de medio tui maliloquos superbiæ tuæ." Vel humiliationis meritum, arguens in eis peccatum avaritiæ, *De terra loqueris*; & idolatriæ, *Et erit quasi pythonis*. Tertio ponit hostium multitudinem, *Et erit sicut pulvis*: Ioel. 1. „ Gens ascendit:" vel hostium destructionem, sicut supra 17. *Rapietur sicut pulvis montium a facie venti*. Quarto ponit ipsam destructionem, *Eritque repente*: metaphorice, propter hostium ferocitatem. Hierem. 4. „ Qua„ si nubes ascendet, & quasi tempestas; cur„ rus eius velociores aquilis." *Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium quæ dimicaverunt contra Ariel*. Hic adhibet quamdam consolationem ex hostium pœna. *Et sicut somniat esuriens*, vana † al. *Et sicut ros* vana: † in nihilum ibunt non reportantes aliquod commodum de destructione Iudææ, sicut nec esuriens, vel sitiens ex cibo, vel potu somniato. Eccli. 34. „ Vana spes, & men„ dacium insensato viro, & somnia extollunt „ imprudentes." Zach. 12. „ Ponam Hie„ rusalem lapidem oneris cunctis populis."

Nota super illo verbo, *Et erit sicut somnium*, quia aliquid dicitur somnium primo propter vanitatem. Eccli. 34. „ Quasi qui apprehen„ dit umbram, & persequitur ventum, sic & „ qui attendit ad visa mendacia." Et † al. Hoc † secundum hoc visa somniorum. Secundo propter brevitatem. Iob 20. „ Velut so„ mnium avolans non invenietur." Tertio propter cognitionis † al. cogitationis † obscuritatem. Iob 33. „ Per somnium in visio„ ne nocturna, quando solet sopor occupare „ homines, & dormiunt in lectulo suo; tunc „ aperit aures virorum, & erudiens eos in„ struit disciplina." Quarto propter animæ perversitatem. Infra 56. *Dormientes, & amantes somnia*.

Obstupescite, & admiramini. Hic comminatur pœnam excæcationis: & primo prædicit excæcationem Iudæorum; secundo conversionem gentium, ibi, *Nonne adhuc in modico convertetur Libanus in Charmel, & Charmel in saltum reputabitur*? Circa primum duo facit. Primo ponit excæcationem; secundo ipsius rationem assignat, ibi, *Et dixit Dominus: Eo quod appropinquat populus iste ore suo &c.* Circa primum tria. Primo prædicit excæcationem, ponens ea quæ perturbant iudicium rationis, *Obstupescite*, ex consideratione malorum culpæ, vel pœnæ. Hierem. 2. „ Obstupescite cæli „ super hoc, & portæ cæli desolamini vehe„ menter." *Et admiramini*, ex consideratione magnorum. Psalm. 118. „ Mirabilia opera „ tua." *Fluctuate*, ex incertitudine eligendorum. Iac. 1. „ Qui enim hæsitat, similis „ est fluctui maris, qui a vento movetur, & „ circumfertur." *Vacillate*, ex inconstantia propositorum. Iob 4. „ Vacillantes confirma„ verunt manus tuæ." *Inebriamini*, ex anxietate dolorum. Habac. 2. „ Bibe tu quoque, „ & consopire; circumdabit te calix dexteræ „ Domini." Secundo ponit excæcationis modum, *Quoniam miscuit*; idest, sicut vinum mixtum propinavit. *Oculos vestros*, scilicet prophetas. Supra 19. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis*. Tertio ponit excæcationis effectum, quia librum sacræ Scripturæ in visione † al. visiones † omnium prophetarum non intelligent. *Et erit vobis*. Apoc. 5. „ Vidi in dextera sedentis librum signatum „ sigillis septem." *Et dixit Dominus &c.* Hic ponit causam excæcationis, scilicet peccatum ipsorum: & primo in affectu; secundo in intellectu, ibi, *Væ qui profundi estis corde*. Circa primum duo facit. Primo ponit culpam † al. Primo culpam † divini contemptus, *Cor autem eius*, quia palliant verbis, *labiis*, humanis observantiis. *Et timuerunt*. Hierem. 12. „ Pro-

„ Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum. “ Matth. 15. „ Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. “ Secundo pœnam, *Immo ecce ego. Grandi*, secundum eorum reputationem, vel quodam. *Peribit enim sapientia*. Abdias: „ Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo: “ 1. Cor. 1. *Va qui profundi estis corde*. Hic ponit peccatum ex parte intellectus, quia non credebant Dei providentiam, quod sciret ea quæ circa nos aguntur: & circa hoc duo facit. Primo ponitur erroris excogitatio. Dicebant autem Deum latere, propter cordis profunditatem, ubi sua prava consilia pertractabant: unde dicit: *Va qui profundi estis corde*. Hierem. 17. „ Profundum est cor hominis, & inscrutabile; quis cognoscet illud? “ Et propter obscuritatem locorum in quibus prava opera exercebant: unde dicit: *Quorum sunt in tenebris opera*. Ioan. 3. „ Omnis qui male agit, odit lucem. “ Eccli. 16. „ Non dicas, A Deo abscondar. “ Secundo ponitur insta increpatio, *Perversa est*. *Non fecisti me*, quia Deus cognoscit inquantum est causa rei. Infra 45. *Va qui contradicit factori suo*. Infra 64. *Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vere lutum; & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Nonne adhuc in modico?* Hic prædicit gentium conversionem: & circa hoc tria facit. Primo prædicit conversionem ad gratiam, *Libanus*, idest gentes, quia mons erat in terra gentium, *in Carmelum* † *al. Carmele*, † in gratiam, quam Iudæi per circumcisionem habebant, quia inter scientiam circumcisionis. *In saltum*, idest in sterilitatem, in qua prius erant gentes. Infra 37. *Saltum Carmeli eius: ego fodi, & bibi aquam*. Ad sacram scientiam, *Surdi*, scilicet gentiles, qui prius non audierant verba legis. Matth. 2. „ Cæci vident. “ Ioan. 9. „ In iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. “ Ad spiritualem lætitiam, *Et addent*. Psal. 9. „ Lætabor, & exultabo in te, psallam nomini tuo, Altissime. “ Secundo assignat conversionis occasionem, vel rationem, ex casu diaboli: *Quoniam defecit qui prævalebat*, per potentiam, *illusor*, deceptor per astutiam. Supra 16. *Consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram*, cæcitate Iudaici populi: „ quia cæcitas ex parte contigit in Israel: “ Rom. 11. *Succisi sunt qui vigilabant*: studiositas ad malum. Prov. 4. „ Non enim dormiunt, nisi male fecerint. “ *Qui peccare*, pravis exemplis, & doctrinis. *Arguentem*, quantum ad disciplinæ contemptum. Amos 5. „ Odio habuerunt corripientem in porta. “ *Declinaverunt*, quantum ad peccati vanitatem, quia frustra est quod non consequitur finem. Sap. 5. „ Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum iactantia quid contulit nobis? “ Tertio ponit Iudæorum reversionem in fine mundi, cum dicit: *Propter hoc hæc dicit Dominus... qui redemit Abraham*, Gen. 12. *Non modo*, idest in hoc tempore, *confundetur*, bona confusione. Eccli. 4. „ Est confusio adducens gloriam, & gratiam. “ *Filios*, Apostolos, *mussitatores*, idest qui primo murmurabant. Supra 27. *Qui egrediuntur impetu a Iacob, & florebit, & germinabit Israel*. Vel potest aliter exponi de prosperitate, quæ eis promittitur destructo Senacherib, vel Nabuchodonor. *Carmelus in saltum*; idest, tanta erit fertilitas terræ promissionis, quod fertilitas Carmeli reputabitur sterilitas in comparatione eius. *Illusor*, Senacherib, vel Nabuchodonosor. *Filios suos*, tres pueros in camino ignis: vel quia pueri ipsorum facient laudem nominis mei, quod ipsi in iuventute sua non fecerunt.

CAPUT XXX.

VAE filii desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, & non ex me, & ordiremini telam, & non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum; qui ambulatis ut descendatis in AEgyptum, & os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in umbra AEgypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia umbræ AEgypti in ignominiam. Ierant enim in Taphnis Principes tui, & nuntii tui usque ad Thanes pervenerunt. Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non potuit. Non fuerunt in auxilium, & in aliquam utilitatem; sed in confusionem, & in opprobrium. Onus iumentorum austri. In terra tribulationis, & angustiæ leæna, & leo ex eis, vipera, & regulus volans, portantes super humeros iumentorum divitias suas, & super

per gibbum camelorum thesauros suos ad populum qui eis prodesse non poterit. AEgyptus enim frustra, & vane auxiliabitur. Ideo clamavi super hoc: Superbia tantum est; quiesce. Nunc ingressus scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die novissimo in testimonium usque in æternum. Populus enim ad iracundiam provocans est, & filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei: qui dicunt videntibus, Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, auferte a me viam, declinate a me semitam, & cesset a facie nostra Sanctus Israel. Propterea hæc dicit Sanctus Israel: Pro eo quod reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumnia, & in tumultu, & innixi estis super eo; propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso. Quoniam subito dum non speratur, veniet contritio eius, & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida, & non invenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea: quia hæc dicit Dominus Deus Israel: Si revertamini, & quiescatis, salvi eritis. In silentio, & in spe erit fortitudo vestra. Et noluistis, & dixistis: Nequaquam; sed ad equos fugiemus: ideo fugietis. Et super veloces ascendemus: ideo velociores erunt qui persequentur vos. Mille homines a facie terroris unius; & a facie terroris quinque fugietis, donec relinquamini quasi malus navis in vertice montis, & quasi signum super collem. Propterea expectat Dominus ut misereatur vestri; & ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicii Dominus. Beati omnes qui expectant eum. Populus enim Sion habitabit in Hierusalem. Plorans nequaquam plorabis; miserans miserebitur tui. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit respondebit tibi. Et dabit tibi Dominus panem arctum, & aquam brevem, & non faciet avolare a te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via; ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatæ. Egredere, dices ei. Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminaveris in terra; & panis frugum terræ erit uberrimus, & pinguis. Pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose; & tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanaverit. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & gravis ad portandum. Labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis devorans. Spiritus eius velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, & frenum erroris, quod erat in maxillis populorum. Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis, & lætitia cordis sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini ad Fortem Israel. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis devorantis. Allidet in turbine, & in lapide grandinis. A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, & erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis, & citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos. Præparata est enim ab heri Tophet, & a Rege præparata, profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

IN parte ista comminatur propheta contra illos qui contempserunt prophetiam Hieremiæ, euntes in AEgyptum, contra eius consilium, sicut habetur Hier. 43. Et dividitur in duas. In prima comminatur contra Iudæos tantum; in secunda contra Iudæos, & AEgyptios simul, de quibus confidebant: 31. cap. *Væ qui descendunt &c.* Vel, secundum Glossam, in prima patte prohibet descensum; in secunda comminatur pœnam contra descen-

scendentes. Prima in duas. In prima ponit comminationem; in secunda consolationem, ibi, *Propterea expectat*. Prima in duas. In prima arguit descensum; secundo arguit praecepti contemptum, ibi, *Ideo clamavi super hoc*. Circa primum tria arguit in eis. Primo itineris dispositionem, ponens propositum, *Ut faceretis consilium ... telam*, pravam machinationem; & consequentem effectum, *Ut adderetis*. II. Paralip. 28. „ Quare vultis addere „ peccata super peccata? Secundo ponit consilii executionem quantum ad viae incessum, *Qui ambulatis*; qui incessus deformatur per contemptum divini consilii, *Habentes fiduciam. Os meum*, prophetam. Hierem. 15. „ Si se„ paraveris pretiosum a vili, quasi os meum „ eris: " quia quae dixi facere noluistis. Et per fiduciam humani auxilii, *Habentes fiduciam*. Hierem. 17. „ Maledictus qui confidit „ in homine, & ponit carnem brachium suum." Et ponit effectum: *Et erit vobis fortitudo Pharonis in confusionem*. Oseae 4. „ Gloriam eo„ rum in ignominiam commutabo. " Unde quantum ad viae terminum, *Erant enim in Taphnis*, quae est tantum in alia parte AEgypti, quasi timentes in primis terminis remanere. Hierem. 2. „ Quid tibi vis in via AEgypti, „ ut bibas aquam turbidam? " Et ostendit spei defectum: *Omnes confusi sunt*. Psalm. 145. „ Nolite confidere in Principibus, in filiis ho„ minum, in quibus non est salus. " Tertio describit rerum asportationem, *Onus iumentorum*, comminans primo destructionem AEgypti: vel onus † al. deest, vel † filiorum Iuda. *Iumentorum*, propter soliditatem, vel quia sicut iumenta res suas deferebant. *Austri*, quia ad austrum fugerunt, vel quia in australi parte erat eorum habitatio. *In terra tribulationis*, in AEgypto, quae Hebraice dicitur Meirai, quod interpretatur tribulatio, vel angustia. Hierem. 42. „ Gladius quem vos formi„ datis, ibi comprehendet vos in terra AE„ gypti, & fames pro qua estis soliciti, ad„ haerebit vobis in AEgypto, & ibi mo„ riemini. " Secundo ponit asportantium conditionem: *Leana*, propter ferocitatem, *leo*, propter audaciae praesumptionem, *vipera*, propter crudelitatem, *regulus volans*, non quod habeat pennas, sed quia insilit in faciem hominis, propter velocitatem ad male faciendum. Soph. 3. „ Prin„ cipes eius quasi leones. " Tertio rerum asportationem, *Portantes*. Quarto laboris frustrationem, *Ad populum qui eis prodesse non poterit*. Psalm. 59. „ Vana salus hominis. " *Ideo clamavi super hoc*. Hic arguit in eis divini praecepti contemptum: & primo ostendit quomodo contempserint divinum praeceptum; in secunda quomodo contempserint salubre consilium, ibi, *Quia haec dicit Dominus Deus Israel*. Circa primum tria ponit. Primo divinum praeceptum; secundo populi contemptum, ibi, *Populus enim ad iracundiam provocans est*; tertio comminatur contemnentibus mortem, vel mortis incertum, ibi, *Propterea haec dicit Sanctus Israel*. Primo praeceptum: quia scilicet inutile est ire in AEgyptum, *quiesce*, in terra tua. Hier. 14. „ Haec dicit Dominus „ populo huic, qui dilexit movere pedem suum, „ & non quievit, & Domino non placuit. " Secundo ponit praecepti confirmationem. *Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum*. Tu Esaias, *ingressus*, per propheticam visionem, vel tu Hieremias, *ingressus*, in AEgyptum cum populo, sicut legitur Hier. 43. Tertio assignat confirmationis fructum, *Et erit in die illa*. Exo. 17. „ Scribe hoc ob monumentum. " *Populus enim ad iracundiam provocans est*. Hic ponit populi contemptum: & primo secundum quod contemnebant Deum. *Ad iracundiam*, quantum ad peccatum transgressionis. Ezec. 2. „ Noli esse exasperans sicut domus „ Israel exasperatrix est. " *Mendaces*, quantum ad peccatum locutionis, quia promiserunt Hieremiae obedientiam, quam servare noluerunt, ut habetur Hiere. 42. Psal. 17. „ Filii alieni mentiti sunt mihi. " *Nolentes*, quantum ad peccatum omissionis. Prover. 28. „ Qui obturat aurem suam ne audiat legem, „ oratio eius erit execrabilis. " Secundo ponit contemptum prophetarum, *Qui dicunt videntibus*, secundum quod interdicebant eis proprium officium. Amos 7. „ Qui vides, „ gradere, fuge. " Inquantum inducebant eos ad mendacium, *Loquimini*. III. Reg. ult. „ Ecce sermones prophetarum ore uno Regi „ bona praedicunt. " *Declinate*, inquantum prohibebant divinae cognitionis verbum. Iob 21. „ Qui dixerunt Deo: Recede a nobis, „ scientiam viarum tuarum nolumus. " *Propterea haec dicit Sanctus Israel*. Hic comminatur eis interitum subitum, resumens culpam, ut iustior appareat poena: *Pro eo quod reprobastis*. Poenam autem adiungit, ibi, *Propterea erit vobis*, significans poenam subitaneam per similitudinem ruinae, quae diu latet in pariete, qui tandem subito cadit, *Quoniam subito*. I. Thes. 5. „ Cum enim dixerint, Pax, & securitas; tunc superveniet eis repen„ tinus interitus. " Et dicit † al. Dicit etiam † poenam validam, *Et comminuetur*, sub similitudine confractionis lagenae, cuius nulla testa remanet integra ad aliquid valens, scilicet ad ignem portandum, & ad aquam hauriendam. Supra 24. *Confractione confringetur terra*.

Nota

Nota super illo verbo, *Quiesce*, quia quiescere debet homo primo a peccati actu. Supra 1. *Quiescite agere perverse, discite benefacere*. Secundo a vagandi cursu. Hiere. 14. „ Hæc dices populo huic, qui dilexit mo„ vere pedes suos, & non quievit. " Tertio ab immoderato appetitu. Infra 57. *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest*. Quarto a præsumptuoso intellectu. Eccli. 18. „ Cum consummaverit homo, tunc incipiet. "

Quia hæc dicit Dominus Deus Israel. Hic arguit in eis divini consilii contemptum: & circa hoc tria ponit. Primo consilium, *Si revertamini*. Infra 45. *Convertimini ad me, & salvi eritis*. Secundo contemptum: *Et dixistis, Nequaquam*. *Ideo fugietis*: hoc est verbum Domini. Deut. 2. „ Per unam „ viam gradiemur. " *Et super veloces ascendemus*: vox populi rebellis. *Ideo velociores*: vox Domini. Tren. 4. „ Velociores fu„ erunt persecutores nostri aquilis cæli. " Tertio comminatur meritum, *Mille*, AEgyptii, *unius*, Chaldæi. *Fugietis*, omnes vos Iudæi, *quinque*, Chaldæorum. Deut. 32. „ Quomodo „ persequatur unus mille, & duo fugent „ decem millia? " *Quasi malus*, in signum evitandi naufragii. Supra 6. „ Erit in ostensio„ nem sicut terebinthus, & sicut quercus quæ „ expandit ramos suos. " *Propterea expectat Dominus ut misereatur vestri*. Hic ponit consolationem: & circa hoc duo facit. Primo proponit miserendi propositum; secundo exequitur misericordiæ beneficium, ibi, *Populus enim Sion habitabit in Hierusalem*. Circa primum tria. Primo miserendi propositum in Deo, *Propterea expectat*, non ex toto destruens vos. Oseę 3. „ Dies multos expectabis me. " Secundo ingratorum iudicium: *Et ideo exaltabitur*; idest, altus in iustitia apparebit, puniens vos ingratos suis beneficiis. Supra 5. *Exaltabitur Dominus exercituum in iudicio*. Tertio bonorum præmium, *Beati omnes*. Luc. 12. „ Vos similes hominibus expectantibus domi„ num suum. " *Populus enim Sion habitabit in Hierusalem*. Hic exequitur misericordiæ beneficium: & primo in eorum exaltatione; secundo in hostium oppressione, ibi, *Ecce nomen Domini venit de longinquo*. Circa primum duo. Primo sublationem malorum contra exilii captivitatem, *Populus enim*, tempore Zorobabel: vel potius mystice totum. Psalm. 124. „ Non commovebitur in æternum qui „ habitat in Hierusalem. " Contra tristitiæ anxietatem: *Plorans*, ante, *nequaquam plorabis*, semper, sed quandoque liberaberis. Supra 25. *Auferet lacrymam tuam ab omni facie*. Contra Dei indignationem, *Miserans*. Psalm. 90. „ Invocabit me, & ego exaudiam eum. " Contra paupertatem: *Et tibi dabit Dominus*. Et est sensus: modico victu erunt contenti. Eccli. 29. „ Initium hominis panis, & aqua. " Vel quia in reditu de Babylone penuriam passi sunt. Mystice secundum Glossam. Secundo ponit collationem bonorum: unde, *Faciet*. Et primo spiritualium, quantum ad electam doctrinam, describens doctorem: *Avolare*, idest recedere, *doctorem*, Esdram, cuius doctrina adhuc utuntur, vel Christum, *post tergum*, sicut fugiens quando ab insequente revocatur. Ioel 2. „ Dedit nobis Dominus doctorem iu„ stitiæ. " Et ponit doctrinam, *Hæc via*. Num. 20. „ Via regia gradiemur. " Et etiam quantum ad debitam Dei culturam, *Et contaminabis*, in usus communes rediges. IV. Reg. 23. „ Contaminavit excelsa, & demo„ litus est ea. " *Vestimentum*, omnem ornatum idoli. Secundo quantum ad temporalia bona; unde dicit, *Egredere*, scilicet a spiritualibus ad temporalia. Et primo promittit † al. Et promittit † terræ fertilitatem, promittens causam, *Dabitur pluvia*: Ioel 2. „ Descendere faciet ad vos imbrem; " & effectum, quantum ad cibos hominum, *Et panis frugum*. Gen. 49. „ Aser panis pinguis. " Psalm. 147. „ Adipe frumenti satiat te. " Quantum ad pascua armentorum, *Pascetur agnus*, quantum ad oves, *tauri*, quantum ad boves; & in utrisque notat fecunditatem, ponens filios. Et quantum ad annonam iumentorum, *Et pulli asinorum*. *Migma*, ordeum cum palea purgatum, quod prius commixtum comedebant. Secundo promittit aquarum ubertatem, *Et erunt*. Iudæi dicunt hæc ad litteram esse complenda in fine mundi. *Multorum*, scilicet Romanorum, secundum eos; quod est fabulosum. Vel potest esse metaphorica locutio, ut per aquam significetur consolatio, quam post reditum de captivitate, & Babyloniæ destructionem habuerunt. Vel mystice de doctrina Christi. Infra 41. *Aperiam in supremis collibus flumina, & in medio camporum fontes*. Tertio cæli claritatem, *Et erit lux solis sicut lux septem dierum*: tantum in uno quantum modo in septem, quasi septempliciter: vel sicut fuit in primo septenario dierum. Hæc Iudæi fabulose ad litteram dicunt tempore aureæ Hierusalem. Sed melius est quod ad futuram sanctorum gloriam referatur, post mundi innovationem. Vel metaphorice, & hyperbolice ad statum populi referatur. Ps. 146. „ Qui sanat contritos corde, & alligat „ contritiones eorum. "

Nota super illo verbo, *Et panes frugum*, quia verbum Dei est panis primo arctus propter observandi difficultatem. Matth. 7. „ Ar„ cta est via quæ ducit ad vitam. " Secundo uber-

uberrimus propter fructus utilitatem. Infra 55. *Quomodo descendit imber de cælo, & illuc ultra non revertitur, & inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum quod egredietur de ore meo.* Tertio pinguis propter delectationis suavitatem. Gene. 49. „ Aser panis pinguis.

Ecce nomen Domini venit de longinquo. Hic consolatur eos ex hostium punitione: & circa hoc tria ponit. Primo iudicis punientis adventum; secundo pœnæ modum, *Et auditam faciet*; tertio punitionis locum, ibi, *Præparata est enim ab heri Tophet*. Circa primum tria ponit. † Al. omittitur, ponit. † Primo adventum, *Venit*, ad universale iudicium, *de longinquo*, de alto potentiæ suæ. Vel ad destruendos Babylonios, per Medos a longe venientes. Hier. 5. „ Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo. " *Nomen Domini*, filius quantum ad primam expositionem; vel quia redundans est in gloriam ipsius, quantum ad secundam, & tertiam. Secundo ostendit venientis zelum, ponens iram in corde, per antrapospatos, *Ardens furor*: furor est ira accensa. Incenditur † al. Intenditur † autem vel quantum ad vehementiam desiderii; & quantum ad hoc dicit, *Ardens*: vel quantum ad quantitatem pœnæ; & quantum ad hoc dicit, *Gravis*. Infra 65. *Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.* Ponit etiam iram in ore: *Labia eius repleta sunt indignatione*, improperans peccata, *devorans*, comminando tormenta. Supra 11. *Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ponit etiam in opere: *Spiritus eius*, idest indignatio, *usque ad medium colli*, idest usque ad extinctionem adducet. Supra 8. *Ibit per Iudam inundans furor.* Tertio ponit indignationis effectum. In malis destructionem gentium, *Ad perdendas gentes*. Psal. 72. „ Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. " Et cessationem tyrannorum, *Et frenum erroris*. Iob 30. „ Frenum posuit in os meum. " Ponit etiam effectum in bonis in laude oris, *Canticum erit solemnitatis*: quia in tribus solemnitatibus ibant in Hierusalem cum lætitia. Levit. 33. „ Civitatem solemnitatis nostræ oculi tui videbunt. " Et in iucunditate cordis, *In lætitia cordis*. Infra 35. *Gaudium, & lætitiam obtinebunt, & fugiet ab eis dolor, & gemitus.* Iudith ult. „ Erat autem populus Domini iucundus. " *Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ.* Hic describit pœnæ modum: & circa hoc tria facit. Primo describit pœnæ modum quantum ad punientis actum, *Vocis suæ*, per quam apparebit gloriosus, *& terrorem brachii*, per similitudinem irati, qui his modis comminatur. Iob 40. „ Si habes brachium sicut Deus, " Et quantum ad instrumentum, *Et flamma ignis*: quia, ad litteram, Assyrii combusti fuerunt. *Et in lapide grandinis*: forte tempestas aliqua fuit. Vel significantur diversæ pœnæ in die iudicii. Psalm. 10. „ Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. " Secundo ponit pœnæ inflictionem, ostendens eius honorem † forte, horrorem, † *A voce enim*: & pœnæ durationem, *Et erit transitus fundatus*, idest firmatus. Tertio sanctorum exultationem, *In citharis, & in bellis præcipuis*, quæ sola divina virtute geruntur. Psalm. 57. „ Lætabitur iustus cum viderit vindictam. " *Præparata est enim ab heri Tophet.* Hic describit pœnæ locum: & primo ipsius dispositionem. *Tophet*, vallis filii Emnn, gehenna, quia conservabatur ibi ignis ad sacrificia in lapidibus de Tophis. Eadem est vallis Gethsemanis, in qua destructus est exercitus Senacherib. Vel significatur per ipsam infernus. Unde Iudæi coniiciunt ibi esse infernum, quia ex duabus palmis quæ ibi sunt, semper emittitur fumus. *Ab heri*, idest ab initio; vel a secundo die secundum Iudæos, quæ habuit tantum heri; unde nudius tertius. De hac valle habetur Hierem. 7. & 19. *A Rege*, Deo. Supra 5. *Dilatavit infernus animam suam.* Secundo pœnarum diversitatem, *Nutrimenta* † *al. Nutrimentis*. † *Ligna* † *al. Digna*, † impii, vel illi de exercitu Senacherib. *Flatus*, idest voluntas † al. voluntate, † metaphorice, Ps. 10. „ Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum. "

Nota super illo verbo, *Ecce nomen Domini*, quia filius Dei est nomen Patris primo quo manifestatur. Ioan. 17. „ Manifestavi nomen tuum hominibus. " Secundo quo honoratur. Matth 6. „ Pater, sanctificetur nomen tuum. " Tertio quo invocatur. Ioan. 16. „ Quæcumque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. "

Item super illo verbo, *Venit de longinquo*, quod venit de longinquo primo propter diuturnam expectationem. Hebr. 17. „ Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non receptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes. " Secundo propter meritorum nostrorum imperfectionem. Ephes. 2. „ Veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis. " Tertio propter temporis dilationem. Num. 24. „ Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope. " Quarto propter maiestatis altitudinem. Psalm. 18. „ A summo cælo egressio eius, & occursus eius usque ad summum eius. "

Nota super illo verbo, *Lingua eius quasi ignis*, quia caritas dicitur ignis primo quia illuminat. Eccli. 2. „ Qui timetis Deum diligite

„ te eum, & illuminabuntur corda vestra." Secundo quia æstuat. Cant. 2. „ Fulcite me „ floribus, stipate me malis, quia amore lan„ gueo." Tertio quia ad se omnia convertit. Rom. 8. „ Scimus quoniam diligentibus „ Deum omnia cooperantur in bonum." Quarto quia expeditum facit. Ioan. 14. „ Si „ quis diligit me, sermonem meum servabit." Quinto quia sursum trahit. Cant. 3. „ In le„ ctulo meo quæsivi quem diligit anima mea; „ quæsivi illum, & non inveni."

CAPUT XXXI.

VAE qui descendunt in AEgyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, & super equitibus, quia prævalidi nimis; & non sunt confisi super Sanctum Israel, & Dominum non requisierunt. Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Et consurget contra domum pessimorum, & contra auxilium operantium iniquitatem. AEgyptus homo, & non Deus; & equi eorum caro, & non spiritus. Et Dominus inclinabit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur: quia hæc dicit Dominus ad me: Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit, & a multitudine eorum non pavebit; sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion, & super collem eius. Sicut aves volantes sic proteget Dominus exercituum Hierusalem, protegens, & liberans, transiens, & salvans. Convertimini, sicut in profundum recesseratis filii Israel. In die enim illa abiiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum; & cadet Assur in gladio non viri, & gladius non hominis vorabit eum; & fugiet non a facie gladii; & iuvenes eius vectigales erunt, & fortitudo eius a terrore transibit, & pavebunt fugientes Principes eius: dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Hierusalem.

IN parte ista comminatur utrisque simul, scilicet AEgyptiis, & Iudæis: & circa hoc duo facit. Primo ponit comminationem; secundo consolationem, ibi, *Quia hæc dicit Dominus ad me*. Circa primum duo ponit. Primo culpam ex confidentia humani auxilii, *In equis sperantes*: Psalm. 32. „ Fallax equus ad „ salutem; in abundantia virtutis suæ non sal„ vabitur:" & ex contemptu divini auxilii, ibi, *Et non sunt confisi* † *al. confusi*. † Contra in Psal. 19. „ Hi in curribus, & hi in e„ quis; nos autem in nomine Dei nostri spe„ ravimus." Secundo comminatur pœnam, *Ipse autem*: & primo contra contemptum divini auxilii; secundo ponit Dei sapientiam, & sententiæ firmitatem, *Et verba non abstulit*; idest, non irrita fecit quæ per prophetas comminatus est. Num. 23. „ Non est Deus ut „ homo ut mentiatur, nec ut filius hominis „ ut mutetur." Et subiungit pœnam, *Et contra auxilium operantium iniquitatem*. Iob 4. „ Qui habitant domos luteas, & terrenum „ habent fundamentum." Et subiungit pœnam, *Et consurget*. Contra fiduciam humani auxilii ponit eorum debilitatem, *AEgyptus homo*. Ezech. 28. „ Cum sis homo, & non „ Deus, in manu odientium te, morte in„ circumcisorum morieris." Et subiungit pœnam, *Et corruet auxiliator*. Iob 4. „ Qui „ habitant domos &c." ut supra. *Quia hæc dicit Dominus ad me*. Hic ponit consolationem, promittens per Deum liberationem ab hostibus, a quibus per AEgyptios liberari non potuerunt. Et circa hoc tria facit. Primo ponit Iudæorum defensionem sub similitudine leonis defendentis, dicens: Vos, & AEgyptii peribitis, in quibus confidebatis me contempto: *quia hæc dicit Dominus*, qui solus salvat. *Ut prælietur*, tamquam defensor contra illos qui impediebant ædificationem templi post reditum de captivitate. Vel contra Assyrios. Oseæ 13. „ Ego ero eis quasi leæna, „ sicut pardus in via Assyriorum:" Et sub similitudine avis protegentis, *Sicut aves*: Matth. 23. „ Quoties volui congregare filios „ tuos, sicut gallina congregat pullos suos „ sub alis, & noluisti?" Deuter. 32. „ Sic„ ut aquila provocans ad volandum pullos „ suos, & super eos volitans." Secundo ponit hostium destructionem, promittens consi-

lium ad hoc merendum, *Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel*. Prov. 18. „Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit." Rom. 6. „Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire munditiæ in sanctificationem." Et ponit complementum, *In die illa*. Supra 2. *In die illa proiiciet homo idola sua*. Et ponit fructum, scilicet ipsam destructionem quantum ad occisorum necem, *In gladio*. Deuter. 32. „Gladius meus devorabit carnes." Et quantum ad residuorum deletionem in fuga, timorem, & servitutem, quia *vectigales*, primos Babyloniis. Tertio ponit utriusque confirmationem: *Dixit Dominus, cuius ignis*, comburens Assyrios. Supra 10. *Erit lumen Israel in igne, & Sanctus eius in flamma*. Vel ignis in altari thymiamatis. *Caminus*, in altari holocaustorum. Levit. 6. „Ignis in altari meo semper ardebit." Vel ignis caritatis in Ecclesia militante imperfecte, sed caminus † al. canimus † in Ecclesia triumphante perfecte.

Item nota, quod caritas dicitur ignis. Require in præcedenti collatione ante hoc capitulum.

CAPUT XXXII.

ECce in iustitia regnabit Rex, Principes in iudicio præerunt. Et erit vir sicut qui absconditur a vento, & celat se in tempestate, sicut rivi aquarum in siti, & umbra petræ prominentis in terra deserta. Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt, & cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur, & plane. Non vocabitur ultra is qui insipiens est, princeps, neque fraudulentus appellabitur maior. Stultus enim fatua loquetur, & cor eius faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, & loquatur ad Dominum fraudulenter, & vacuam faciat animam esurientis, & potum sitienti auferat. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendos mites in sermone mendacii, cum loqueretur pauper iudicium. Princeps vero, ea quæ digna sunt Principe cogitabit, & ipse super duces stabit. Mulieres opulentæ surgite, & audite vocem meam; filiæ confidentes percipite auribus eloquium meum. Post dies, & annum vos conturbabimini confidentes. Consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet. Obstupescite opulentæ, conturbamini confidentes, exuite vos, & confundemini, accingite lumbos vestros. Super ubera plangite, super regione desiderabili, super vinea fertili. Super humum populi mei spinæ, & vepres ascendent; quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exultantis? Domus enim dimissa est, multitudo urbis relicta est, tenebræ, & palpatio factæ sunt super speluncas usque in æternum. Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos spiritus de excelso. Et erit desertum in Chermel, & Chermel in saltum reputabitur; & habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in Chermel sedebit. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas usque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Grando autem in descensione saltus, & humilitate humiliabitur civitas. Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis, & asini.

HAEc est tertia pars comminationis, in qua prosequitur liberationem ab hostibus, qui tunc eis imminebant. Et primo prædicit eam per modum prophetiæ; secundo narrat per modum historiæ, 36. cap. *Et factum est &c.* Prima in duas. In prima prædicit Iudæorum prosperitatem; in secunda hostium destructionem, 33. cap. *Væ qui prædaris &c.* Circa primum duo. Primo prædicit liberatorum statum, quantum ad Regis æquitatem, ibi, *Regnabit Rex*, scilicet Ezechias. Hier. 22. „Regnabit Rex, & sapiens erit," quantum ad populi prosperitatem. Quantum ad consolationem in tribulatione, *Et erit vir*. Supra 4. *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu*. Quantum ad emendationem in spiritualibus, *Non caligabunt*, ut prius, propter peccata Regis, & populi, *videntium*, scilicet prophetarum; sed apertas a Domino visiones accipient; & *aures*, scilicet subditorum, *auscultabunt*, implentes præcepta Domini per prophetas, *cor stultorum*, qui prius in idolis errabant

bant, *balberum*, prophetarum, qui prius obscure, & in ænigmate loquebantur. Sapient. 10. „ Sapientia aperuit os mutorum, & linguas „ infantium fecit disertas. " Et etiam quantum ad consecutam libertatem, scilicet a tyrannis: *Non vocabitur qui insipiens est*, scilicet Senacherib, cui prius tributa solvebantur, sicut patet 4. Reg. 18. Ezec. 24. „ Eruam eos de manu „ Regis Assyriorum. " Secundo exequitur liberationis modum, *Stultus enim*: & primo prosequitur afflictionem; secundo liberationem, ibi, *Donec effundatur*. Circa quod duo facit. Primo describit hostem persequentem; secundo persecutionem, ibi, *Mulieres opulenta*. Circa primum tria. Primo ipsius Regis nequitiam, quantum ad blasphemiam oris, *Stultus*, scilicet Senacherib, *fatua*, verba blasphemiæ: infra 37. Prov. 15. „ Os fatuorum ebullit stul„ titiam. " Quantum ad duplicitatem cordis: *Cor eius faciet*, promittens populo bonam terram, *ad Dominum fraudulenter*, dicens se illius præcepto venisse: infra 36. Proverb. 12. „ Cogitationes iustorum consilia. " Quantum ad crudelitatem operis, *Vacuam*, spoliando eos rebus quibus debebant nutriri, contra illud Prov. 25. „ Si esurierit inimicus tuus „ ciba illum. " Secundo Principum eius malitiam, *Fraudulenti*, scilicet Senacherib, *vasa*, idest nuntii, & Principes eius. Prover. 29. „ Princeps qui libenter audit verba men„ dacii, omnes ministros habet impios. " Et malitiæ executionem: *Ipse enim cogitationes*, scilicet Rapsacis, de quo iusra 36. *concinnabit*, idest componet. Cinnus est genus potionis ex diversis speciebus compositæ. *Pauper*, Iudæus. Psalm. 49. „ Os tuum abundavit „ malitia, & lingua tua concinnabat dolos. " Tertio regnantis Ezechiæ prudentiam, *Princeps*, quia præcepit quod non illi aliquis responderet. Supra 1. „ Restituam Principes „ tuos ut fuerunt prius. " *Mulieres opulenta*. Hic describit persecutionem inflictam quantum ad tria. Primo quantum ad fructuum amissionem, excitans attentionem, *Mulieres*, quæ facile potestis plorare, *opulenta*, quæ plorandi materiam habetis ex bonorum perditione. Vel *mulieres*, idest vos Iudæi imbecilles. Psalm. 48. „ Qui confidunt in virtute „ sua, & in multitudine divitiarum suarum „ gloriantur. " Et ponit temporis determinationem, *Post dies*, aliquot, *annum*, unum. Psalm. 21. „ Quoniam tribulatio proxima est, „ & non est qui adiuvet. " Et ponit fructuum amissionem: *Consummata*, destructa, *collectio*, frugum, *non veniet*, in domos nostras ab agris. Hier. 48. „ Ablata est lætitia de „ Carmelo, & de terra Moab, & vinum de „ torcularibus sustuli. " Secundo quantum ad camporum vastationem, indicens planctum, *Obstupescite*. Baruch 4. „ Exui me stola pacis. " Supra 22. *Et vocabit Dominus in die illa ad fletum*. Et prædicit damnum, *Super humum*. Supra 5. *Ascendent super eam † al. eum † vepres, & spina*. Tertio quantum ad desolationem, *Quanto magis*, scilicet flendum est, *civitatis exultantis*, scilicet Hierusalem, cuius inferior pars fuit tradita Assyriis. Supra 22. *Urbs frequens, civitas exultans*. Et desolationis magnitudinem quantum ad domos, quia redactæ in perpetuas tenebras, sicut accidit in ædificiis ruinosis, *Et tenebræ*. Iob 12. „ Palpabunt in te„ nebris, & non in luce. " Et quantum ad agros, *Gaudium onagrorum*, qui morantur in magnis solitudinibus. Hier. 2. „ Onager assuetus „ in solitudine. " *Donec effundatur*. Hic prosequitur liberationem: & primo ponit Iudæorum consolationem; secundo hostium destructionem, ibi, *Grando autem in descensione saltus*; tertio prophetæ congratulationem, ibi, *Beati qui seminatis super omnes aquas*. Circa primum tria. Primo divinam consolationem. Hæc, dico, contingent vastante terram Senacherib. *Donec spiritus*, divina consolatio. Ezec. 37. „ Scietis quia ego Dominus, quia in„ tromittam in vos spiritum, & vivetis. " Secundo consolationis modum, & ordinem, quantum ad terræ fertilitatem, *Et erit desertum*; idest, terra vestra prius deserta, ita erit fertilis sicut Carmelus, cuius fertilitas reputabitur sterilitas comparatione terræ vestræ. Supra 29. idem habetur. Quantum ad iustitiæ observationem, *Et habitabit*. Supra 1. *Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia*. Et quantum ad pacis tranquillitatem, *Et erit opus*, idest effectus, *silentium*, quia sine tumultu contentionum, & bellorum. Supra 26. *Domine, dabis pacem nobis*. Tertio ponit divinæ consolationis iucundam fruitionem, *Et sedebit*. Prov. 1. „ Qui autem me audierit, „ absque terrore requiescet, & abundantia „ perfruetur. " *Grando*, scilicet tribulationis, *in descensione saltus*; idest, descendet a Domino super hostes vestros. *Civitas*, Ninive. Supra 26. „ Civitatem sublimem humiliabit. " *Beati qui seminatis sup r omnes aquas*. Hic ostenditur prophetæ congratulatio. *Super aquas*, idest super loca fertilia ex abundantia aquarum. *Pedem bovis, & asini*, non simul, quia hoc prohibitum est. Deuter. 2. „ Non arabis „ in bove, & asino. " Psalm 127. „ Labores „ manuum tuarum quia manducabis, beatus „ es, & bene tibi erit. "

Nota super illo verbo, *Erit opus iustitia pax*, quia pax sanctorum in patria erit pulchra, primo quia non erit falsa. Sapien. 15. Secundo quia non interrupta. Supra 9. *Et pacis non erit*

erit finis. Tertio quia plena. Psal. 147. „ Posuit fines tuos pacem. "
Item nota super pacem futuram, quod tria faciunt eam appetibilem. † Al. super pacem futuram, tria faciunt appetibilem. † Primo firmitas divinæ potentiæ. Psalm. 124. „ Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. " Secundo puritas propriæ conscientiæ. Prover. 3. „ Ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget. " Tertio remotio hostilis nequitiæ. Ioan. 16. „ Confidite, ego vici mundum. "
Item nota super illo verbo, *Beati qui seminatis super aquas*, quia doctrina Domini est aqua, primo quia abundat. Eccli. 24. „ Ego sapientia effudi flumina. " Secundo quia refrigerat. Prover. 25. „ Aqua frigida animæ sitienti. " Tertio quia fecundat. Infra 55. *Quomodo descendit imber de cælo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum quod egredietur de ore meo*. Quarto quia velociter portat. Ioan. 4. „ Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. " Quinto quia singulis se conformat. Proverb. 5. „ In plateis aquas tuas divide. "

CAPUT XXXIII.

VAE qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? Et qui spernis, nonne & ipse sperneris? Cum consummaveris deprædationem, deprædaberis; cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. Domine miserere nostri, te enim expectamus: esto brachium nostrum in mane, & salus nostra in tempore tribulationis. A voce Angeli fugerunt populi, & ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes. Et congregabuntur spolia vestra, sicut colligitur bruchus, velut cum fossæ plenæ fuerint de eo. Magnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso, implevit Sion iudicio, & iustitia; & erit fides in temporibus suis. Divitiæ salutis, sapientia, & scientia; timor Domini ipse est thesaurus. Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt. Dissipatæ sunt viæ, cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum, proiecit civitates, non reputavit homines. Luxit, & elanguit terra, confusus est Libanus, & obsorduit. Et factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan, & Carmelus. Nunc consurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, & nunc sublimabor. Concipietis ardorem, & parietis stipulam; spiritus vester ut ignis vorabit vos. Et erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregatæ igni comburentur. Audite qui longe estis quæ fecerim, & cognoscite vicini fortitudinem meam. Conteriti sunt in Sion peccatores; possidebit timor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, qui proiicit avaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere. Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos, ne videat malum. Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius. Panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. Regem in decore videbunt, oculi eius cernent terram de longe. Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est litteratus; ubi legis verba ponderans; ubi est doctor parvulorum? Populum imprudentem non videbis, populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ eius, in quo nulla est sapientia. Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ. Oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur clavi eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur: quia solummodo ibi magnificatus est Dominus noster. Locus fluviorum rivi altissimi, & patentes: non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgredietur eum. Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster: ipse salvabit nos. Laxati sunt funiculi tui, sed non prævalebunt. Sic erit malus tuus ut dilatare signum non queas. Tunc divident spolia prædarum multarum, claudi diripient, rapinam nec dicet vicinus, Elangui. Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.
In

IN parte ista incipit prædicere hostium destructionem; & primo ipsam destructionem; secundo destructionis effectum, 35. cap. *Lætabitur deserta*, *& invia*. Prima in duas. In prima prædicit destructionem hostium principalium, scilicet Assyriorum; in secunda aliorum eis auxiliantium, 34. cap. *Accedite gentes*, *& audite*. Circa primum duo. Primo prædicit destructionem Assyriorum; in secunda ingratitudinem Iudæorum, ibi, *Laxati sunt funiculi tui*. Circa primum duo facit. Primo prædicit Assyriorum destructionem; secundo invitat omnes ad tanti facti considerationem, ibi, *Audite qui longe estis*. Circa primum duo facit. Primo prædicit pœnam quam a Deo percepit; secundo quam aliis ipse contulit, ibi, *Ecce videntes clamabunt foris*. Circa primum tria facit. Primo comminatur Assyriis destructionem, ponens quæstionem, *Nonne*? & responsionem, *Cum consummaveris fatigatus*; quasi dicat, tædio affectus de multis victoriis. Matth. 7. „ In qua „ mensura mensi fueritis, remetietur vobis. " Apoc. 13. „ Qui in gladio occiderit, oportet „ eum gladio occidi. " Secundo in persona populi petit a Deo comminationis confirmationem, *Domine*, *miserere*. Eccli. 36. „ Glori„ fica manum, & extende brachium. " Psal. 59. „ Da nobis, Domine, auxilium de tribu„ latione. " Tertio ponit petitionis impletionem, primo ponens destructionem Assyriorum quantum ad exercitus, *A voce Angeli*, multos interficientis, *populi*, Assyrii, qui residui fuerunt. Supra 31. *Et pavebunt Principes eius fugientes*. Quantum ad spoliorum direptionem, *Et congregabuntur*, a Iudæis, *vestra*, o Assyrii. Supra 10. *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur capta præda*, *quando dividunt spolia*. Secundo destructionis fructum, scilicet Dei gloriam, *Magnificatus*. Psal. 56. „ Ma„ gnificata est usque ad cælos misericordia „ tua, & usque ad nubes veritas tua. " Et hominum gratiam in rectitudine actus, *Implevit*, scilicet Dominus, *iudicio*, quod est executio iustitiæ. *Fides*, quæ est fundamentum iustitiæ. Supra 1. *Sion in iudicio redimetur*, *& reducent eam in iustitia*. Oseę 2. „ Sponsabo te mihi in iustitia, & fide. " Quantum ad perfectionem intellectus: *Divitiæ salutis*, *sapientia*, in divinis, *scientia*, in humanis. Prover. 3. „ Pretiosior est sapientia „ cunctis opibus. " Quantum ad ordinationem affectus, *Timor*. Eccli. 1. „ Timor Domi„ ni delet peccatum. "

Nota super illo verbo, *Divitiæ salutis*, quia nos habemus divitias primo in Deo. Col. 2. „ In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & „ scientiæ Dei absconditi. " Secundo in seipsa† al. scipso. † Proverb. 3. „ Pretiosior „ est cunctis opibus sapientia. " Tertio in sanctorum collegio. Supra 13. *Pretiosior erit vir auro*, *& homo mundo obrizo*.

Ecce videntes clamabunt foris. Hic ponit pœnam quam aliis intulit: & primo describit pœnam ab ipso inflictam quantum ad perturbationem hominum, *Videntes*, exercitus magnitudinem, *foris*, qui habitant in suburbanis, *angeli pacis*, legati Ezechiæ ad Rapsacen. Infra 36. Hier. 8. „ Ecce vox clamoris „ filiæ populi mei de terra longinqua. " Quantum ad solitudinem viarum, *Dissipatæ*. Tren. 1. „ Viæ Sion lugent, eo quod non est „ qui veniat ad solemnitatem. " Quantum ad infrictionem pactorum, *Irritum factum est pactum*, scilicet quo Senacherib Ezechiam assecuraverat. Et ideo *proiecit*, quasi contemnens eorum amicitiam, *non reputavit*, præsumptione cordis sui. Iob 39. „ Absorbet terram, „ nec reputat tubæ sonare clangorem. " Quantum ad destructionem regionum, *Luxit*, *& elanguit*. Et ponit præcipue fertiles regiones. Secundo ponit divinam resistentiam conatibus eius, *Nunc consurgam*: & circa hoc tria ponit. Ex parte Dei resistentis propositum: *Nunc*, scilicet post tanta mala quæ fecit, *consurgam*, contra improbos. Psal. 11. „ Propter miseriam inopum, & gemitum „ pauperum nunc exurgam, dicit Dominus." Secundo ponit frustratum Assyriorum consilium, *Concipietis*, idest cogitabitis alios ardere: *parietis stipulam*; idest, hoc sequetur quod vos comburemini: *spiritus vester*, idest indignatio, *vorabit*, scilicet carnem sub corio. Psal. 7. „ Lacum aperuit, & effodit eum, „ & incidit in foveam quam fecit. " Tertio ponit resistentiæ, sive pœnæ modum, *Et erunt populi quasi de incendio cinis*: quia, ad litteram, corpora eorum sunt in cinere redacta: *spinæ*, idest Assyrii, quia alios lacerabant. Malach. ult. „ Calcabitis impios, cum fuerit cinis sub „ planta pedum eorum. " *Audite qui longe estis*. Hic invitat ad tanti facti considerationem: & primo ad considerandum liberantis divinæ potentiæ magnitudinem; secundo ad considerandum liberatæ civitatis dignitatem, ibi, *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ*. Circa primum duo. Primo invitat ad considerationem suæ potentiæ, *Audite*. Infra 49. *Audite insulæ*, *& attendite populi de longe*. Secundo ostendit potentiæ signum, *Contriti sunt peccatores*, Assyrii scilicet. Hier. 19. „ Con„ teram populum istum, & civitatem istam „ sicut conteritur vas figuli. " *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante*? Hic invitat ad considerandum idoneitatem eius qui habitat cum Deo, ut ab ipso semper protega-

gatur illæsus: & primo inquirit idoneum; secundo excludit indignum, ibi, *Ubi est litteratus, ubi legis verba ponderans, ubi est doctor parvulorum?* Circa primum tria facit. Primo ponit quæstionem, *Quis habitare poterit de vobis cum igne devorante?* Deo scilicet, ut ab ipso non devoretur, sicut Assyrii. Deut. 4. „ Dominus Deus tuus ignis consumens est. " Secundo ostendit idoneitatem, removens tria ad quæ Iudæi proni erant: scilicet avaritiam quantum ad iniuste ablata, *Ex calumnia*; & illiberalitatem quantum ad accepta, *Et excutit*. Secundo quantum ad crudelitatem in homicidiis: *Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem*. Tertio quantum ad luxuriam: *Et claudit oculos suos, ne videat malum*. *Iste in excelsis*, scilicet cum Deo. Tertio ostendit huius habitationis utilitatem quantum ad quatuor. Et primo quantum ad altitudinem securam, quæ tamen est contra consuetudinem altitudinis, *Munimenta saxorum*. Iob 39. „ In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. " Secundo quantum ad satietatem plenam, *Panis*. Gen. 49. „ Aser panis pinguis. " Tertio quantum ad Dei visionem, *Regem*, idest Deum. Cant. 3. „ Egredimini filiæ Sion, & videte Regem „ Salomonem in diademate, quo coronavit „ eum mater sua. " Quarto quantum ad affectionem sanctam, scilicet contemptum terrenorum: *Oculi eius cernent terram de longe*, quasi longe sub se positam, per dedignationem † al. indignationem. † Et quantum ad divinam subiectionem: *Cor tuum meditabitur timorem*, filialem. Eccli. 1. „ Timor Domini „ delectabit cor. " Et possunt hæc exponi quantum ad eos qui habitant cum Deo in præsenti Ecclesia, vel etiam in triumphante † al. vel triumphante. † Vel aliter, *Terra*, scilicet viventium. Psalm. 26. „ Credo videre bona Domini in terra viventium. " *De longe*, quasi longe supra dignitatem naturæ, vel idoneitatem multorum, nunc † al. nec † in spe, in futuro in re; & sic se tenet cum tertia.

Nota super illo verbo, *Spiritus vester ut ignis*, quia Deus dicitur ignis primo purgans. Matth. 3. „ Baptizabit vos Spiritu sancto, & igne. " Secundo inflammans. Luc. 12. „ Ignem veni mittere in terram. " Tertio condemnans. Deut. 32. „ Ignis succensus „ est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. "

Item nota super illo verbo, *Iste in excelsis habitabit*, quod sancti habitant cum Deo, primo propter puritatem actionis. Psalm. 100. „ Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum. " Secundo per hæsionem amoris. Ioan. 14. „ Si quis diligit me, sermonem „ meum servabit. " Tertio per eminentiam contemplationis. Philip. 3. „ Nostra conversatio in cælis est. " Quarto per gloriam fruitionis. Psalm. 83. „ Beati qui habitant in „ domo tua, Domine. "

Ubi est litteratus; ubi legis verba ponderans; ubi est doctor parvulorum? Hic excludit indignum quantum ad illos qui præcique digni videbantur. Et primo eminentes in sapientia: *Ubi est litteratus*, eruditus in Philosophia; *ubi legis verba ponderans*, eruditus in scientia divina, *doctor*, instruens alios in erudimentis utriusque? I. Cor. 1. „ Ubi sapiens, ubi scriba, „ ubi doctus? " Secundo eminentes in eloquentia, sed non sapientia, *Populum alti sermonis*. Hierem. 5. „ Ecce ego adducam super „ vos gentem cuius ignorabitis linguam. " *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ*. Hic inducit ad considerandum libertatæ civitatis dignitatem: & primo quantum ad copiam bonorum, ponens quatuor quæ sunt in cælesti, vel militanti Ecclesia: scilicet cordium lætitiam, *Civitatem solemnitatis*. Supra 30. *Sicut vox sanctificata solemnitatis, & lætitia cordis*. Rerum opulentiam, *Oculi tui videbunt*. Supra 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta*. Immobilitatis gratiam, *Tabernaculum*. *Clavi*: loquitur secundum similitudinem tabernaculi quod affigitur clavis, & funibus, qui dissolvuntur quando transferri debet. Dan. 7. „ Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & Regnum eius, quod non corrumpetur. " Et huius assignat rationem, quia *solummodo Dominus* est qui valet transferre, & alii non poterunt † al. potuerunt. † Psalm. 47. „ Magnus Dominus, & laudabilis „ nimis. " Aquarum abundantiam, *Locus fluviorum*, idest divinarum monitionum, *rivi*, diversimodi participationum. Psal. 45. „ Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. " Hoc tamen Iudæi totum fabulose referunt ad auream Hierusalem. Secundo quantum ad immunitatem malorum, *Non transibit*. *Remigum*, quorumlibet hostium, qui quandoque consueverant per mare terram promissionis infestare. *Trieris*, navis habens tres ordines remorum. Et assignat causam: *Dominus enim iudex*, iudicans ab adversariis. Zac. 9. „ Ecce „ Rex tuus venit tibi mansuetus. " *Laxati sunt funiculi tui*. Hic prædicit ingratorum Iudæorum destructionem primo a Romanis factam: & ponit tria. Primo impotentiam ad resistendum, *Laxati*, idest præparati, *funiculi*, ut te contra Romanos defendas. Loquitur secundum similitudinem navis quæ paratur ad eundum. *Malus*, arbor navis, idest templum

plum, in quo pretiosa vasa & vela fuisse noscitur. Tren. 1. „ Dedit me Dominus in „ manu, de qua non potero fugere. " Secundo direptionem spoliorum ab hostibus, *Tunc dividentur*, a Romanis. *Claudi*; quasi dicat: Nullus erit sic impotens inter eos quin prædam vestram diripiat. Ioel. 3. „ Infirmus „ dicat, quia ego fortis sum." Tertio remissionem peccatorum hostibus, *Populus*, scilicet Romanus, iustificatus comparatione malitiæ Iudæorum. Ezech. 16. „ Iustificasti sorores „ tuas in omnibus abominationibus tuis quas „ operata es. " Vel loquitur contra Idumæos, qui non poterunt prævalere contra Iudæos, sed magis ab ipsis spoliabuntur tempore Machabæorum; & populo Iudæorum remittetur iniquitas. Infra 40. *Completa est malitia eius*.

C A P U T XXXIII.

Accedite gentes, & audite, & populi attendite: audiat terra, & plenitudo eius, orbis, & omne germen eius: quia indignatio Domini super omnes gentes, & furor super universam malitiam eorum. Interfecit eos, & dedit eos in occisionem. Interfecti eorum proiicientur, & de cadaveribus eorum ascendet fetor. Tabescent montes a sanguine eorum, & tabescet omnis militia cælorum, & complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea, & de ficu. Quoniam inebriatus est in cælo gladius meus, ecce super Idumæam descendet, & super populum interfectionis meæ ad iudicium. Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorum, & hircorum, & de sanguine medullatorum arietum. Victima enim Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom. Et descendent unicornes cum eis, & tauri cum potentibus. Inebriabitur terra eorum sanguine, & humus eorum adipe pinguium: quia dies ultionis Domini, annus retributionis iudicii Sion. Et convertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulfur. Et erit terra eius in picem ardentem nocte & die, non extinguetur in sempiternum. Ascendet fumus eius a generatione in generationem, desolabitur in sæcula sæculorum. Non erit transiens per eam, & possidebunt eam onocrotalus, & ericius, & ibis, & corvus habitabunt in ea. Et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, & perpendiculum in desolationem. Nobiles eius non erunt ibi; Regem potius invocabunt: & omnes Principes eius erunt in nihilum. Et orientur in domibus eius spinæ, & urticæ, & paliurus in munitionibus eius; & erit cubile draconum, & pascua struthionum; & occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum. Ibi cubavit lamia, & invenit sibi requiem. Ibi habuit foveam ericius, & enutrivit catulos, & circumfodit, & fovit in umbra eius. Illic congregati sunt milvi, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro Domini, & legite: unum ex eis non defuit, alter alterum non quæsivit: quia quod ex ore meo procedit, ille mandavit, & spiritus eius ipse congregavit ea; & ipse misit eis sortem, & manus eius divisit eam illis in mensuram. Usque in æternum possidebunt eam, in generationem & generationem habitabunt in ea.

IN parte ista comminatur his qui fuerunt Assyriis coadiutores: & primo omnibus; secundo specialiter Idumæis, ibi, *Ecce super Idumaam descendet*. Circa primum duo. Primo excitat attentionem, & attentionis ordinem, ut accedentes appropinquent, propinqui audiant, & audientes attendant. Infra 49. *Audite insulæ, & attendite populi de longe*. Et ponit convocatorum universalitatem: *Audiat terra*, quantum ad mediocres, continens pro contento; *plenitudo*, quantum ad maiores; *germen eius*, quantum ad minores: omnibus est præparatum † al. præparatum † ad annuntiandum, ut quod omnes possint audire ostendat. Ps. 23. „ Domini est terra, & plenitudo eius." Secundo ponit comminationem populorum, ponens iudicis, scilicet Dei, indignationem, *Quia indignatio*. Supra 14. *Hæc est manus extenta super omnes gentes*. Hominum necem, *Interfecit eos*; per auctoritatem, *dedit*, quasi dicat, aliis ad interficiendum, sicut executoribus. Zach. 11. „ Ego tradam homines, u- „ num-

„ numquemque in manu proximi sui . “ *Cadaverum* abiectionem , “ *Interfecti proiicientur*. Hier. 22. „ Sepultura asini sepelietur. “ Ioel. 2. Ascendet fœtor eius, & ascendet pu„ tredo eius, quia superbe egit. “ Secundo quantum ad tyrannorum cessationem : *Tabescent montes*, idest tyranni, *a sanguine* , idest propter culpam effusi sanguinis. Infra 64. *A facie tua montes defluxerunt*. Tertio quantum ad destructionem idolorum: & circa hoc tria facit. Primo ponit cessaturum idolorum auxilium, *Tabescent*. *Cælorum*, aereorum, idest dæmonum; vel, ad litteram, spiritus qui præsidebant syderibus secundum opinionem gentilium. Supra 19. *Movebuntur simulacra AEgypti*. Et in consiliis, inquantum scilicet divinabant in astris, *Et complicabuntur*; idest, sicut in libro plicato non potest aliquid legi, ita nec in cælo poterunt mala eis futura prævidere. Apoc. 6. „ Cælum recessit sicut liber „ involutus. “ Secundo ostendit cessaturum idolatriæ cultum, *Et omnis militia* : vel facilitatem impletionis prædictorum. Apocal. 6. „ Stellæ de cælo ceciderunt super terram. “ Tertio ostendit utriusque effectum : *Quoniam gladius*, idest ultio , *inebriatus est in cælo*, idest abundanter in dæmonibus ultionem exercui, qui idolis præsidebant. Deut. 32. „ Inebria„ bo sagittas meas sanguine & gladius „ meus devorabit carnes. “

Nota super illo verbo, *Accedite* , quia homo accedit ad Deum per susceptionem gratiæ. Rom. 5. „ Accessum habemus per ipsum „ ad Deum. “ Secundo per contemplationem divinæ sapientiæ . Psalm. 33. „ Accedite ad „ Deum, & illuminamini. “ Tertio per ministerium obedientiæ . Ezech. 40. „ Filii Sa„ doch qui accedunt de filiis Levi ad Domi„ num, ut ministrent ei. “ Quarto per spiritum concordiæ. Eph. 2. „ Per ipsum habe„ mus accessum ambo in uno spiritu ad Pa„ trem. “

Ecce super Idumaeam descendet. Hic comminatur specialiter Idumæis, qui cum hostibus contra Hierusalem venerunt, sicut dicitur in Abdia, quando capiebant alieni exercitum: & circa hoc tria facit. Primo comminatur hominum interfectionem; secundo terræ destructionem, ibi, *Et convertentur torrentes eius in picem* . Tertio ponit utriusque confirmationem, ibi, *Requirite diligenter in libro Domini*. Circa primum tria. Primo describit pœnæ æquitatem, *Ecce super Idumaeam*, ad opprimendam. *Interfectionis*, idest digni a me interfici. Hierem. 49. „ Perditionem Esau adduxi super „ eum . Secundo describit interfectionem quantum ad mediocres, ponens interfectorum diversitatem, *Gladius*. *Agnorum*, *& hircorum*, *& de sanguine medullatorum arietum*: per quæ omnia intelliguntur diversi gradus interfectorum. Ezech. 21. „ Hic est gladius interfe„ ctionis magnæ, qui obstupescere eos facit. “ Et necis magnitudinem, *Victima*, idest quasi sicut in convivio magni Regis, in quo multa animalia interficiuntur. Ezech. 39. „ Ego im„ molo vobis victimam . “ Et quantum ad maiores, ponens eorum occisionem: *Et descendent* , in mortem , *unicornes*: animal est in quantitate , & tactu atrocissimum, habens cornu unum : unde significat potentes Monarchas . Supra 5. *Descendent fortes eius*, *& sublimes eius*, *gloriosique eius ad eum*. Et occisionis magnitudinem, *Inebriabitur*. Psalm. 105. „ Infecta est terra † al. Interfecta est de „ terra † in sanguinibus. “ Tertio ponit pœnæ rationem: *Dies ultionis Domini*, *annus retributionis iudicii Sion*, ut scilicet iudicetur Sion de Idumæis. Infra 63. *Dies ultionis in corde meo*, *annus retributionis mea venit*. Tamen secundum Glossam, *Sion* , idest contra Sion . Unde omnia sequentia exponit de destructione Hierusalem facta per Romanos. *Et convertentur torrentes eius in picem* . Hic ponit comminationem quantum ad terræ destructionem: & circa hoc tria facit. Primo prædicit destructionem; secundo terræ destructæ solitudinem, ibi, *Desolabitur in sæcula sæculorum* ; tertio solitudinis horrorem, ibi, *Et erit cubile draconum*. Circa primum duo ponit . Primo destructionem, *Convertentur*; idest, ita tota terra combureretur ab hostibus, ac si aqua esset pix, & terra *sulfur*. Psalm. 10. „ Ignis, „ sulfur, & spiritus procellarum. “ Secundo ponit destructionis durationem, *Non extinguetur*: idest, effectus illius incendii manebit semper. *Fumus*, signum in memoriam præsentis incendii. Apoc. 19. „ Fumus eius a„ scendet in sæcula sæculorum. “ Et hoc intelligendum est manente causa combustionis , scilicet peccato : sic enim conditionaliter exponendæ sunt omnes huiusmodi prophetiæ , secundum quod ipsemet Dominus exponit se, Hierem. 18. „ Repente loquar adversum gen„ tem, & adversum Regnum, ut eradicem, „ & destruam, & disperdam illud. Si pœ„ nitentiam egerit gens illa a malo suo quod „ locutus sum adversus eam, agam & ego „ pœnitentiam super malo quod cogitavi. “ *Desolabitur in sæcula sæculorum*. Hic ponit solitudinem: & primo prædicit rationem, vel solitudinem quantum ad habitatores, *Desolabitur*. Tren. 1. „ Posuit me desolatam, tota „ die mærore confectam. “ Quantum ad viatores, *Non erit transitus*. Hierem. 49. „ Non „ manebit ibi vir, & non incolet eam filius „ hominis. “ Quantum ad bestiarum habitatio-

nem ;

nem: *Et possidebit*, quasi sine timore, *onocrotalus*, idem est quod pellicanus, *ibis*, avis serpentibus inimica. Est ibex ibicis quadrupes † al. quadruplex: † ibis ibicis avis. Et invidus ibis. Psalm. 103. „ Herodii domus dux „ est eorum... petra refugium herinaciis. " Secundo ponit solitudinis æquitatem: & primo æquitatis iudicium, *Et extendetur mensura*, pœnæ contra mensuram culpæ. *Perpendiculus*, regula cæmentarii. Supra 27. *In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabit eam*. Secundo ponit iudicii modum, *Nobiles eius*, in quibus gloriabatur. Soph. 3. „ Auferam de medio tui magniloquos super„ biæ tuæ. " *Orientur in domibus*, quas nimis ruinosas ædificabant. *Et paliurus*, quædam herba multarum spinarum, quæ paliis adhæret, lata habens folia. Oseæ 9. „ Desi„ derabile argentum eorum urtica hereditа„ bit, lappa in tabernaculis eorum: " ut sic „ quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, „ tantum habeter tormentum: " Apocal. 18. *Et erit cubile draconum*. Hic ostendit horrorem solitudinis ex monstris quæ ibi habitabunt. *Dæmonia*, dæmonum monstra, quæ in desertis plurimum apparent, *onocentaurus*, qui est medius asinus, & medius equus; vel illud est dæmonium potius quam naturale animal. *Pilosus*, simia, vel homo sylvester, vel dæmon incubus, *lamia*, habens cetera membra feminea, pedes equinos: *alter ad alterum clamabit*. Supra 13. *Requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones*. *Requirite diligenter in libro Domini.* Hic confirmat omnia quæ dicta sunt ex auctoritate divinæ inspirationis. *Requirite*, vos qui futuri estis, *in libro Domini*, idest in hoc libro, quem ego a Domino didici. *Unum ex eis non defuit*; idest, omnia monstra quæ dixi erunt ibi. *Alter ad alterum*, mas ad feminam. *Ea*, scilicet monstra, marem, & feminam. *Sortem*, distribuens singulis loca apta ad manendum. Luc. 21. „ Cælum, & terra trans„ ibunt, verba autem mea non præteribunt. " Vel si exponatur de Iudæa, intelliguntur per hæc diversa monstra, diversi gentilium errores, qui ibi a colentibus Romanis † al. colentes a Romanis † introducti sunt.

CAPUT XXXV.

LAEtabitur deserta, & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron. Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Dicite: Pusillanimes confortamini, & nolite timere. Ecce Deus noster ultionem adducet retributionis; Deus ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine, & quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci; & erit ibi semita, & via sancta vocabitur. Non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi. Et ambulabunt qui liberati fuerint; & redempti a Domino, convertentur, & venient in Sion cum laude; & lætitia sempiterna super caput eorum. Gaudium, & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor, & gemitus.

IN parte ista ponit effectum prosperitatis consequentis in Iudæis ex destructione hostium: & dividitur in partes duas. In prima ponitur promissio consolans; in secunda exhortatio confortans, ibi, *Confortate manus dissolutas*. Circa primum tria. Primo ponit hominum iucunditatem, quam comparat prato florenti, qui quidem habet pulchritudinem in floribus: unde dicit: *Deserta*, idest terra Iudæorum, quæ post, vastantibus Assyriis, erat huiusmodi, methonimice, idest ipsi homines, *quasi lilium*, quod est pulcherrimus flos, & diu durat. Eccli. 39. „ Florens floreas quasi „ lilium. " Habet etiam pulchritudinem in germine: unde dicit, *Germinans*. Psalm. 91. „ Iustus germinabit sicut lilium. " Sicut enim germen ex flore, ita exterior iucunditas ex cordis lætitia. Secundo promittit terræ fertilitatem, *Gloria Libani*, idest fertilitas diversarum rerum, quæ est gloria horum loco-

rum, erit in terra promissionis. Oseæ ultim. „ Erit quasi oliva gloria eius, & odor eius „ ut Libani. " Tertio utriusque propinquitatem, *Ipsi*, idest non differetur ad tempora filiorum. Supra 33. „ Regem in decore suo „ videbunt. " *Confortate manus dissolutas*. Hic ponitur exhortatio confortans: & circa hoc tria facit. Primo ponitur officii exhortandi iniunctio: *Confortate manus*, in quo debilitas ad operandum, *genua debilia*, trementia, in quo debilitas ad sustinendum. Hebr. 12. „ Remissas manus, & soluta genua erigite. " Secundo ponitur ipsa confortatio: *Dicite, Pusillanimes*. Luc. 12. „ Nolite timere, pusillus „ grex. " Tertio assignatur confortationis ratio: & primo quantum ad remunerationem malorum, liberando ab hostibus, *Ecce Deus*, & sanando a languoribus, *Tunc aperientur*. Et sunt metaphoricæ locutiones, si referantur ad tempus post destructionem Assyriorum, ut intelligantur spirituales defectus, ut supra. Vel ad litteram, si referantur ad Christi adventum, sicut Matt. 11. „ Cæci vident, „ claudi ambulant. " Secundo quantum ad collationem bonorum quadrupliciter. Primo quantum ad abundantiam aquarum, *Quia scissæ sunt*: (metaphora) *aquæ*, pro consolationibus. Vel quia multum pluet, ut fit magna fertilitas. Psalm. 106. „ Posuit desertum in sta„ gna aquarum. " Secundo pulchritudinem camporum, *In cubilibus*, idest terra, quæ prius erat deserta, ita ut † al. decst, ita † hæc animalia inhabitarent, erit culta. *Viror calami*, quæ in locis virentibus oriuntur. Iob 40. „ Sub umbra dormit in secreto calami." Tertio quantum ad restaurationem viarum, ponens viæ sanctitatem: *Et erit ibi semita*, in terra Iuda, *semita*, ducens ad templum. *Pollutus*, gentilis, sicut ante. Vel mystice de Ecclesia militante, vel triumphante. Apocalip. 21. „ Non ingredietur in eam pollutus, & „ immundus. " Ponit etiam rectitudinem, *Et hæc erit directa*. *Stulti*; idest, quantumcumque simplices, non errabunt, propter multitudinem transeuntium. Hierem. 31. „ Adducam „ eos de terra aquilonis, & congregabo eos „ ab extremis terræ. " Ponit etiam viæ securitatem, *Non erit ibi leo*. Supra 11. *Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo*. Et ponit viarum frequentationem, *Et redempti*, a præcedentibus periculis. Baruch 3. „ Ecce enim venient filii tui, quos dimisi„ sti dispersos. " Quarto promittit eis lætitiam cordium, *Lætitia sempiterna*. Supra 25. *Auferet lacrymam tuam ab omni facie*. Ostenditur etiam communiter lætitia sanctorum in patria, quia *sempiterna*, quia plena, *Obtinebunt*, quia pura, *Fugiet dolor, & gemitus*. Apoc. 21. „ Absterget Deus omnem lacrymam „ ab oculis sanctorum; & iam non erit am„ plius neque luctus, neque clamor, sed nec „ ullus dolor. "

Nota super illo verbo, *Florebit quasi lilium*, quia sancti comparantur liliis primo propter stipitis altitudinem, ex quo constantia in adversis. Can. 2. „ Sicut lilium inter spinas, sic „ amica mea inter filias. " Secundo propter odoris suavitatem, ex quo bona fama. Eccli. 39. „ Florete flores quasi lilium, date odo„ rem, & frondete in gratiam. " Tertio propter humoris virorem, ex quo virtus mentis. Eccli. 50. „ Quasi lilia in transitu a„ quæ. " Quarto propter connexionem, ex quo sanctorum caritas. Can. 7. „ Venter tuus „ sicut acervus tritici vallatus liliis. "

Item nota, quod hæc lilia Christus vestit quantum ad virtutum initia. Mat. 6. „ Con„ siderate lilia agri, quoniam non texunt, ne„ que nent, & pater vester vestit illa. " Secundo colligit ad æterna præmia. Can. 6. „ Dilectus meus descendit in hortum suum „ ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in „ hortis, & lilia colligat. " Tertio in eis requiescit per complacentiam. Cant. 6. „ Di„ lectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur „ inter lilia. " Quarto quia ipse est lilium. Cant. 2. „ Ego flos campi, & lilium conval„ lium. "

CAPUT XXXVI.

Et factum est in quartodecimo anno Regis Ezechiæ, ascendit Senacherib Rex Assyriorum super omnes civitates Iuda munitas, & cepit eas. Et misit Rex Assyriorum Rapsacen de Lachis in Hierusalem, ad Regem Ezechiam in manu gravi; & stetit in aquæ ductu piscinæ superioris, in via agri fullonis. Et egressus est ad eum Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph a commentariis. Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechiæ: Hæc dicit Rex magnus, Rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua confidis; aut quo consilio, vel fortitudine

ne rebellare disponis? Super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super AEgyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam; sic Pharao Rex AEgypti omnibus qui confidunt in eo. Quod si responderis mihi: In Domino Deo nostro confidimus; nonne ipse est cuius abstulit Ezechias excelsa, & altaria, & dixit Iudæ, & Hierusalem: Coram altari isto adorabitis? Et nunc trade te domino meo Regi Assyriorum; & dabo tibi duo millia equorum; nec poteris ex te præbere ascensores eorum. Et quomodo sustinebis faciem iudicis unius loci ex servis domini mei minoribus? Quod si confidis in AEgypto, in quadriga, & in equitibus: & nunc numquid sine Domino ascendi ad terram istam, ut disperderem eam? Dominus dixit ad me: Ascende super terram istam, & disperde eam. Et dixit Eliacim, & Sobna, & Ioahe ad Rapsacen: Loquere ad servos tuos Syra lingua, intelligimus enim. Ne loquaris ad nos Iudaice in auribus populi, qui est super murum. Et dixit ad eos Rapsaces: Numquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, ut loquerer omnia verba ista, & non potius ad viros qui sedent in muro, ut comedant stercora sua, & bibant urinam pedum suorum vobiscum? Et stetit Rapsaces, & clamavit voce magna Iudaice, & dixit: Audite verba Regis magni, Regis Assyriorum. Hæc dicit Rex: Non vos seducat Ezechias, quia non poterit eruere vos; & non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Domino dicens: Eruens liberabit nos Dominus; non dabitur civitas in manu Regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit Rex Assyriorum: Facite mecum benedictionem, & egredimini ad me; comedite unusquisque vineam suam, & unusquisque ficum suam, & bibite unusquisque aquam cisternæ suæ, donec veniam, & tollam vos ad terram, quæ est ut terra vestra, terram frumenti, & vini, terram panum, & vinearum. Nec conturbet vos Ezechias dicens: Dominus liberabit nos. Numquid liberaverunt dii gentium unusquisque terram suam de manu Regis Assyriorum? Ubi est Deus Emath, & Arphad? Ubi est Deus Sepharvaim? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea? Quis est ex omnibus diis terrarum istarum qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Hierusalem de manu mea? Et siluerunt, & non responderunt ei verbum. Mandaverat enim Rex dicens, Ne respondeatis ei. Et ingressus est Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, & nuntiaverunt ei verba Rapsacis.

HIc narrat in modum historiæ destructionem Assyriorum: & primo ponit historiæ gesta; secundo quædam ex historia occasionata; cap. 38. *In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem &c.* Prima in duas. Primo ponitur culpa quam in Iudæos commisit; secundo pœna quam a Deo sustinuit, ibi, *Egressus &c.* Offendit autem tripliciter. Primo bellis; secundo nuntiis, ibi, *Et misit Rex Assyriorum Rapsacen*; tertio epistolis, cap. 37. ibi, *Quod cum audisset misit nuntios ad Ezechiam.* Habac. 1. „ Ecce ego suscitabo Chaldæos „ gentem amaram, & velocem, ambulantem „ super latitudinem terræ. " *Et misit Rex Assyriorum Rapsacen.* Hic ostendit qualiter offendit Iudæos comminando per nuntios: & primo ponitur nuntiorum congregatio; secundo ipsorum collocutio, ibi, *Et dixit ad eos Rapsaces.* Circa primum duo facit. Primo describitur nuntius Assyriorum, *Rapsacen*, quem dicunt quidam fuisse filium Esaiæ, alii Samaritanum. *In aqua ductu*: de hoc supra 7. Secundo describuntur nuntii Iudæorum, ibi, *Et egressus est ad eum Eliacim filius Helciæ*, qui successit Sobnæ, qui tradidit inferiorem partem civitatis Assyriis; ut supra 22. *Sobna*, non ille de quo supra; *a commentariis*, cancellarius Regis, qui gesta in scriptum redigebat, ad memorandum Regi. Unde commentor a comminiscor. *Et dixit ad eos Rapsaces.* Hic ponitur nuntiorum collocutio: & circa hoc duo facit. Primo ponitur prolocutio Rapsacis ad nuntios; secundo ad alios, ibi, *Et stetit Rapsaces.* Circa primum tria. Primo ponitur ipsius Rapsacis allocutio, in qua intendit astruere Ezechiæ infirmitatem ad resistendum, excludendo defensionem AEgyptiorum. *Confidis in arundine*, derisorie, quia in AEgypto multæ arundines sint. Vel hoc dicit, quia AEgyptii tales erant. Ezech. 29. „ Fuisti baculus a„ rundineus domui Israel. " Sed falsum erat quod Ezechias confideret in eis, excludendo etiam auxilium divinum: *Quod si responderis. Cuius abstulit.* Quod fecit pro religione, per-

pervertit in facrilegium. Deuter. 12. „ Cave „ ne offeras holocausta tua in omni loco quem „ videris. " Excludendo etiam robur proprium, *Et nunc trade*; quasi dicat: Nec equos habes, aut equites, ut uni Principum exercitus resistere possis. Supra 33. *Proiecit civitates.* Offert etiam Senacherib potestatem ad pugnandum, ex præcepto Domini: *Quod si confidis &c.* † *al. Quia confidis.* †Secundo ponitur aliorum responsio, *Et dixit Eliacim*. *In auribus populi*, ne perturbetur, scientes quod dicitur Prov. 11. „ In benedictione iustorum exaltabitur civi„ tas, & ore impiorum subvertetur. "Tertio ponitur responsionis irrisio: *Et dixit ad eos*. *Urinam*, quæ fluit ad pedes. Tren. 4. „ Qui „ nutriebantur voluptuose, amplexati sunt „ stercora. " *Et stetit Rapsaces, & clamavit voce magna Iudaice*. Hic ponitur allocutio impii ad populum. Et primo ponit stultum impii verbum, in quo terret minis, *Non poterit.* Iudith 5: „ Quis est iste qui filios Israel posse „ dicat resistere Nabuchodonosor? " Secundo allicit promissis. *Hæc dicit Rex*. *Benedictionem*, idest pactum, quod vertetur in vestram benedictionem. Vel benedicite me sicut dominum vestrum. *Veniam*, de AEgypto, *ad terram*, scilicet Medorum. † Al. *Veniamque ad AEgypto*, ad terram scilicet Medorum. †Gen. 27 „ Det tibi Deus de rore cæli, & de pingue„ dine terræ abundantiam frumenti, vini, „ & olei. " Provocat exemplo: *Ne conturbet vos Ezechias*. Dan. 11. „ Elevabitur, & ma„ gnificabitur. " Secundo ponitur despecti populi silentium, *Et siluerunt*. Prov. 26. „ Ne „ respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne „ sibi similis videaris. " *Præceperat*, ne verba blasphemiæ multiplicaret, aut populum deciperet. *Et ingressus est Heliacim filius Helcia*. Hic ponitur discessio nuntiorum ab invicem: & primo reditus Iudæorum ad Ezechiam; secundo reditus Rapsacis ad Senacherib, *Reversus est autem*. Circa primum duo. Primo ponitur reditus nuntiorum, & blasphemiæ renuntiatio; secundo ponitur Ezechiæ oratio, ibi (cap: 37.) *Et factum est cum audisset*, *scidit vestimenta sua*, pro audita blasphemia; quod erat mos Iudæorum, ut patet Mat. 26. " Prin„ ceps sacerdotum scidit vestimenta sua, di„ cens: Hic blasphemavit. "

C A P U T XXXVII.

ET factum est, cum audisset Rex Ezechias scidit vestimenta sua, & obvolutus est sacco, & intravit in domum Domini. Et misit Eliacim, qui erat super domum, & Sobnam scribam, & seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Esaiam filium Amos prophetam; & dixerunt ad eum: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiæ dies hæc: quia venerunt filii usque ad partum, & virtus non est pariendi. Si quo modo audiat Dominus Deus tuus verba Rapsacis, quem misit Rex Assyriorum dominus suus ad blasphemandum Dominum Deum viventem, & exprobrandum sermonibus quos audivit Dominus Deus tuus. Leva ergo orationem pro reliquiis quæ repertæ sunt]. Et venerunt servi Regis Ezechiæ ad Esaiam, & dixit ad eos Esaias: Hæc dicetis domino vestro: Hæc dicit Dominus: Ne timeas a facie verborum quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri Regis Assyriorum me. Ecce ego dabo ei spiritum, & audiet nuntium, & revertetur ad terram suam, & corruere eum faciam gladio in terra sua. Reversus est autem Rapsaces, & invenit Regem Assyriorum præliantem adversus Lobnam. Audierat enim quia profectus esset de Lachis, & audivit de Tharaca Rege AEthiopiæ, dicentes: Egressus est ut pugnet contra te. Quod cum audisset, misit nuntios ad Ezechiam dicens: Hæc dicetis Ezechiæ Regi Iudæ, loquentes: Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis dicens: Non dabitur Hierusalem in manu Regis Assyriorum. Ecce tu audisti omnia quæ fecerunt Reges Assyriorum omnibus terris quas subverterunt; & tu poteris liberari? Numquid eruerunt eos dii gentium, quos subverterunt patres mei, Gozam, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thalassar? Ubi est Rex Emath, & Rex Arphad, & Rex urbis Sepharvaim, Ana, & Ava? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, & legit eos, & ascendit in domum Domini, & expandit eos coram Domino. Et oravit ad Dominum dicens: Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terræ, tu fecisti cælum, & terram. Inclina

clina, Domine, aurem tuam, & audi; & aperi oculos tuos, & vide, & audi omnia verba Senacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viventem. Vere enim, Domine, desertas fecerunt Reges Assyriorum terras, & regiones earum, & dederunt deos earum igni: non enim erant dii, sed opera manuum hominum, lignum & lapis; & comminuerunt eos. Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu eius, ut cognoscant omnia regna terræ quia tu es Dominus solus. Et misit Esaias filius Amos ad Ezechiam dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro quibus rogasti me de Senacherib Rege Assyriorum, hoc est verbum quod locutus est Dominus super eum: Despexit te, & subsannavit te virgo filia Sion; post te caput movit filia Hierusalem. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam, & levasti altitudinem oculorum tuorum? Ad Sanctum Israel. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino; & dixisti: In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani; & succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius; & introibo altitudinem summitatis eius, saltum Carmeli eius. Ego fodi, & bibi aquam, & exsiccavi vestigio pedis mei omnes rivos aggerum. Numquid non audisti quæ olim fecerim ei? Ex diebus antiquis ego plasmavi illud, & nunc adduxi: & factum est in eradicationem collium compugnantium, & civitatum munitarum. Habitatores earum breviata manu contremuerunt, & confusi sunt; facti sunt sicut fenum agri, & gramen pascuæ, & herba tectorum, quæ exaruit antequam maturesceret. Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum ego cognovi, & insaniam tuam contra me. Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frenum in labiis tuis, & reducam te in viam per quam venisti. Tibi autem hoc erit signum. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere. In anno autem tertio seminate, & metite, & plantate vineas, & comedite fructum earum. Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquiæ, & salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet istud. Propterea hæc dicit Dominus de Rege Assyriorum: Non intrabit civitatem hanc, & non iaciet ibi sagittam, & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu eius aggerem. In via qua venit, per eam revertetur, & civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam civitatem istam, ut salvem eam propter me, & propter David servum meum. Egressus est autem Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Et surrexerunt mane, & ecce omnes cadavera mortuorum. Et egressus est, & abiit. Et reversus est Senacherib Rex Assyriorum, & habitavit in Ninive. Et factum est cum adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramelech, & Sarasar filii eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Ararath, & regnavit Asarhaddon filius eius pro eo.

IN parte ista ostendit quomodo Ezechias contra blasphemias humilitate, & orationibus pugnavit: & circa hoc tria facit. Primo recitat quomodo petiit orationis locum, assumens humilitatis habitum, *Et obvolutus est sacco*. Ionæ 3. „ Pervenit verbum ad Regem, „ & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum a se, & indutus est sacco, „ & sedit in cinere. “ Secundo non præsumens per se orationem Deo effundere, petit orationis suffragium per nuntios a propheta; ubi recitat nuntiorum missionem, *Et misit Eliacim*. Supra 8. *Numquid non populus a Deo suo requiret visionem*? Exponunt nuntii tribulationem. Et debet sic legi; Et venerunt, *& dixerunt*: *Dies tribulationis*, idest quam patimur in exterioribus tribulationibus, *& angustia*, quantum ad cordis dolorem, *correptionis*, divinæ, *& blasphemia*, hostium. *Venerunt filii*, idest conceptiones consiliorum, *pariendi*, explendi. Vel, ita dolemus sicut parturientes. Sophoniæ 1. „ Dies iræ dies illa, „ tribulationis, & angustiæ. “ Porrigunt petitionem, ut sic ordinetur: *Leva ergo orationem pro reliquiis*. *Si quomodo*. Hierem. 42. „ Ora pro nobis ad Dominum Deum tuum „ pro universis reliquiis istis. “ Tertio ostendit prophetæ responsum: *Et dixit ad eos*: in quo excludit Regis timorem: *Ne timeas*. Hier. 1. „ Ne timeas a facie eorum, quia e-

„ go

„ go tecum ſum. " Et prædicit Regis Senacherib mortem, *Ecce ego*. Apoc. 13. „ Qui in „ gladio occiderit, oportet eum gladio occi„ di. " *Reverſus eſt autem*. Hic ponit reditum Rapſacis ad Senacherib. Et plaoum eſt. *Et audivit de Tharaca Rege AEthiopia*. Hic recitat quomodo offendit eos comminando per epiſtolas: & circa hoc tria facit. Primo ponit ſuperbam illius comminationem, *Et audivit de Tharaca*, qui egreſſus in auxilium AEgyptiorum, obſervavit exitum. Quod cum audiſſet, occurrit ei obviam, dimittens Iudæam, & antequam recederet, ſcripſit. Et Babyloniam poſtmodum vadens, & obſidens Peluſium in AEgypto, veniente Rege AEtiopiæ, noluit cum eo pugnare, dicens eum eſſe ſacerdotem Plutoois, deriſorie, propter nigredinem: vel quia mures cordas arcuum corrodentes per exercitum eius, illum immunem dimiſerunt. Supra 10. *Quomodo invenit manus mea regna idoli*? Secundo ponit Ezechiæ orationem, præmittens receptionem epiſtolæ: in qua oratione confitetur Dei potentiam, per ſubiectionem Angelorum: *Domine Deus exercituum*. Iob 25. „ Numquid eſt „ numerus militum eius? " Per cultum Iudæorum: *Deus Iſrael, qui ſedes ſuper Cherubim*; quia propitiatorium, quod erat quaſi ſedes Dei, unde † al. & † etiam dabat reſponſa, erat ſuper alas Cherubim. Pſal. 79. „ Qui ſedes ſuper „ Cherubim, manifeſtare coram Ephraim, Ben„ iamin, & Manaſſe. "

Sed cum tabernaculum ſit diſpoſitum ſecundum exemplar cæleſtis curiæ, ut ſumitur Exod. 25. videtur quod male dicatur ſedere ſuper Cherubim, ſed magis ſuper Thronos.

Et dicendum, quod ſedet ſuper Cherubim, & Thronos, quia ſuper Seraphim, qui ſunt ultra eos. Vel ſecundum Gregorium, & Dionyſium, poſſidetur ibi ſingulariter; ſed quod eſt inferiorum, attribuitur etiam ſuperioribus eminenter. Unde proprietatem Thronorum emioentius habent Cherubim. Vel dicendum, quod ſedet ſuper Thronos, ſicut ſuper ſedem iudicii, ſuper Cherubim, ſicut ſuper cathedram magiſtri: quia Cherubin interpretatur fuſio ſcientiæ. Et ob hoc congrue inde dicebantur dari reſponſa. Etiam oſtendit Dei potentiam per diſpoſitionem regnorum: *Tu es Deus ſolus*. Dao. 5. „ Dooec co„ gnoſcatur qui poteſtatem habet ſuper omnia „ regna. " Probat etiam per productionem creaturarum, *Tu feciſti*. Pſal. 145. „ Qui fe„ cit cælum, & terram, mare, & omnia „ quæ in eis ſunt. " Accuſat etiam Senacherib blaſphemiam, *Inclina Domine*: Iudith 6. „ Domine Deus cæli, intuere ſuperbiam eo„ rum, & reſpice ad noſtram humilitatem: "
probans cum hoc blaſphemiæ ſtultitiam: *Vere enim, Domine*. Pſal. 113. „ Simulacra gentium „ argentum, & aurum, opera maouum homi„ num. " Petiit etiam tertio in hac oratione ſalutis miſericordiam, *Et nunc, Domine*. Iudith 9. „ Omnes gentes cognoſcant quia tu „ es Deus, & non eſt alius præter te. " Tertio propheta promittit orationis exauditionem per ountios: *Et miſit Eſaias*. Et circa hoc duo facit. Primo promittit hoſtium deſtructionem; ſecundo civitatis liberationem, ibi, *Propterea hac dicit Dominus de Rege Aſſyriorum*. Circa primum tria. Primo ponit comminationem: & primo deſtructionis interitum; ſecundo ponit ſignum, ibi, *Tibi autem hoc erit ſignum*; tertio oſtendit deſtructionis fructum, ibi, *Et mittet † al. erit † quod ſalvatum fuerit de domo Iuda*. Circa primum duo. Primo comminatur pœnam confuſionis contra contemptum Iudæorum, *Deſpexit*, quando tibi noluit reſpondere, *movebit*, in futuro, quando aliis occiſis, cum paucis fugies. Supra 33. *Qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris*? Iob 22. „ Videbunt iuſti, & lætabuntur, & inno„ cens ſubſannabit † al. ſublimavit † eos. " Secundo comminatur ioteritum deſtructionis cootra culpam quam in Deum commiſerat: & circa hoc tria facit. Primo ponit culpam; ſecundo aſſumit divinam potentiam, ibi, *Numquid non audiſti qua olim fecer'm ei*? tertio concludit pœnam, ibi, *Ponam ergo circulum in naribus tuis*. Circa primum arguit ipſum de duobus peccatis. Primo de blaſphemia, *Cui exprobraſti*? verba Ezechiæ ad Senacherib; quaſi dicat: Non mihi, ſed Deo. Infra 57. *Super quem luſiſtis, ſuper quem dilataſtis os, & eieciſtis linguam*? Secundo arguit ipſum de ſuperbia, quam conceperat ex magnitudine rerum factarum: *Et dixiſti*: *In multitudine*, quaſi mea, & non Dei virtute. *Iuga Libani*, ſummitates montium, ideſt potentum. Deut. 32. „ Manus „ noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc „ omnia. " Ex magnitudine propoſitorum: *Et ſuccidam excelſa*, potentes in Iudæis, *altitudinem*, domum Domini, *ſaltum*, populum. Zachar. 11. „ Aperi Libane portas tuas, & „ comedet ignis cedros tuos. " Ex multitudine pugnatorum, *Ego fodi*; quaſi dicat: Tantum habeo exercitum quod noo ſufficit mihi aqua quam invenio, niſi puteos fodiam: vel metaphorice: Conſolationes omnium geotium ego ſiccavi. Ioel. 2. „ Quaſi hortus voluptatis „ terra coram eo. "

Nota ſuper illo verbo, *Leva ergo orationem*, quia levatur oratio primo per eminentiam contemplationis. Pſalm. 120. „ Levavi oculos „ meos in montes, unde veniet auxilium mi„ hi. " Secundo per fervorem affectus. Tren. 3. „ Le-

3. „ Levemus corda nostra cum manibus ad „ Dominum in cælo. “ Tertio per lacrymas compunctionis. Psalm. 6. „ Lavabo per „ singulas noctes lectum meum, lacrymis meis „ stratum meum rigabo. “ Quarto per studium bonæ operationis. Psalm. 140. „ Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum.“

Numquid non audisti qua olim fecerim ei? Hic assumit divinam potentiam, loquens in persona ipsius Dei. Et primo quantum ad æternam præordinationem: *Qua olim*, ab æterno, *fecerim*, idest proposuerim facere. Et de exaltatione, & de destructione, *Illud*, malum pœnæ, quod per ipsum inferre prævidi, & prædeterminavi. Secundo quantum ad æterni propositi temporalem executionem, *Et nunc adduxi. Collium*, Principum, *compugnantium*, ad invicem. *Breviata*, idest retracta, *manu*, mea ab auxilio eorum; vel diminuta manu ipsorum a sui auxilio. *Et herba tectorum*. Ps. 128. „ Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur exaruit.“ Tertio quantum ad omnium factorum cognitionem, *Habitationem*, idest sedem Regni. *Introitum*, in terram Iudæorum. Iob 34. „ Oculi eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.“ *Ponam ergo circulum in naribus tuis*. Hic concludit pœnam. *Circulum*, sicut bubalo, *frenum* sicut equo, idest potentia divinitatis refrenando. Iob 30. „ Pharetram suam „ aperuit, & afflixit me, & frenum posuit „ in os meum.“

Nota super isto verbo, *Ponam frenum*, quia est frenum primo discretionis. Iacobi 3. „ Si „ quis in verbo non offendit, hic perfectus „ est vir.“ Secundo divinæ gubernationis. Infra 48. *Laude mea infrenabo te, ne intereas*. Tertio diabolicæ deceptionis. Supra 30. *Frenum erroris, quod erat in maxillis populorum*. Quarto æternæ damnationis. Psalm. 31. „ In „ camo & freno maxillas eorum constringe.“ Quinto temporalis afflictionis. Iob 30. „ Pharetram suam aperuit, & afflixit me, & „ frenum posuit in os meum.“

Tibi autem hoc erit signum. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur. Hic ponit signum. Venerat enim exercitus Assyriorum imminente messe. Unde fructus non potuerunt tunc colligere, & fuerunt in terra usque post tempus seminationis: unde etiam seminare non potuerunt. Sic ergo eis dicitur, quod illa anni parte residua, eunte Senacherib in AEgyptum, comedant *quæ sponte nascuntur*, ut 4. Reg. 20. scilicet ex granis conculcatis ungulis equorum, & quadrigis. Vel quæcumque repereris in horreis prius ante obsidionem congregata. Vel quæ severas, secundum Septuaginta, idest quæ remanserunt conculcata in agris. *In secundo anno*, existente eo in AEgypto, quia per annum stetit, quia nihil recolliges, cum nihil seminaveris, *pomis*. Vel quæ sponte nascuntur, ut in libr. 4. Reg. 20. Et in isto secundo anno destruetur Assyrius; & sic in tertio anno habebis potestatem seminandi, & congregandi. Vel, secundum Andream, hoc est consilium. *Et hoc erit signum*: refertur ad præcedentia. *Et mittet*. Hic ponit destructionis fructum: primo ponens similitudinem arboris, quæ multos fructus afferr, si in terra profundantur radices. Hier. 17. „ Erit quasi „ lignum... quod ad humorem mittit radi„ ces.“ Secundo ponit expositionem: *Quia de Hierusalem*. Infra 46. *Dabo in Sion salutem, & in Hierusalem gloriam meam*. Tertio assignat rationem: *Zelus Domini exercituum faciet istud*. *Propterea hæc dicit Dominus de Rege Assyriorum*. Hic promittit liberationem. *Non introibit*. sicut proposuit. Supra 8. *Inite consilium, & dissipabitur; loquimini verbum, & non fiet*. Et assignat rationem: *Et protegam propter me*. Infra 48. „ Propter me faciam, ut non blas„ phemer.“ *Et propter David*. Ps. 131. „ Pro„ pter David servum tuum non avertas fa„ ciem Christi tui.“ *Egressus est autem Angelus Domini*. Hic ponit pœnam quam a Deo sustinuit. Et primo quantum ad exercitus occisionem, *Et percussit*. Supra 33. *A voce Angeli fugerunt populi, & ab exaltatione tua dispersa sunt gentes*. Secundo quantum ad residuorum perturbationem, & fugam, *Et surrexerunt*. Supra 17. *Ecce turbatio*. Tertio quantum ad ipsius occisionem: *Et factum est cum adoraret... Adramelech, & Sarasar*, primogeniti eius, invidentes fratri minori, quem substituere volebat, qui erat ex alia matre natus. Et sic iustus de angustia liberatus est.

CAPUT XXXVIII.

IN diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem; & introivit ad eum Esaias filius Amos propheta, & dixit ei: Hæc dicit Dominus: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non vives. Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, & oravit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim

rim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et flevit Ezechias fletu magno. Et factum est verbum Domini ad Esaiam dicens: Vade, & dic Ezechiæ: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam, & vidi lacrymas tuas Ecce ego adiiciam super dies tuos quindecim annos, & de manu Regis Assyriorum eruam te, & civitatem istam, & protegam eam. Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc quod locutus est. Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. Et reversus est sol decem lineis per gradus quos descenderat. Scriptura Ezechiæ Regis Iuda, cum ægrotasset, & convaluisset de infirmitate sua. Ego dixi: In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi. Quæsivi residuum annorum meorum. Dixi: Non videbo Dominum Deum in terra viventium. Non aspiciam hominem ultra, & habitatorem quietis. Generatio mea ablata est, & convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum. Præcisa est velut a texente vita mea; dum adhuc ordirer succidit me; de mane usque ad vesperam finies me. Sperabam usque ad mane. Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. De mane usque ad vesperam finies me. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba. Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum. Domine, vim patior, responde pro me. Quid dicam, aut quid respondebit mihi cum ipse fecerit? Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Domine, si sic vivitur. & in talibus vita spiritus mei, corripies me, & vivificabis me. Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Vivens vivens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie: pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine salvum me fac, & psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. Et iussit Esaias ut tollerent massam de ficis, & cataplasmarent super vulnus, & sanarctur. Et dixit Ezechias: Quod erit signum quia ascendam in domum Domini?

IN parte ista ponit quædam ex prædicta historia occasionata, scilicet infirmitatem Ezechiæ, quam incurrit propter ingratitudinem, quia post tantam victoriam canticum gratiarum actionis non composuit, sicut moris erat. Et dividitur in duas. In prima ponit ipsius ægritudinem; secundo sanationem, 39. cap. *In tempore illo &c.* Circa primum tria facit. Primo ponit ægritudinem; secundo liberationem, ibi, *Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, & oravit ad Dominum*; tertio liberationis ordinem, ibi, *Et iussit* † *al. misit* † *Esaias ut tollerent massam de ficis*. Circa primum duo facit. Primo ponit morbum, *Ægrotavit*. Eccli. 31. „ Infirmitas gravis sobriam facit animam. " Secundo ponit mortis nuntium, *Et introivit*. *Dispone*, ordinando quis tibi succedere debeat. Eccli. 33. „ In die consummationis vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hereditatem tuam. "

Sed contra hoc obiicitur, quia postmodum vixit, & non mortuus est: ergo huic prophetiæ, *Morieris*, subfuit fallum, nec fuit immobili veritate denuntians rerum eventus.

Et dicendum, quod cum omnium quæ fiunt in toto decursu temporis, rationes ab æterno in Deo fuerint, quædam fuerunt inditæ rebus quæ explicantur per opus naturæ & voluntatis; quædam apud se tantum retinuit, ut ea quæ vellet, in actum educeret. Videntes igitur prophetæ in speculo æternitatis, vident de utrisque quantum Deus vult revelare. Fuerant igitur Esaiæ revelatæ illæ rationes quæ rebus inditæ erant, quas † al. quæ † causæ secundæ inferiores faciunt, scilicet naturales, & meritoriæ † al. & meritorias, † secundum quas infirmitas Regis ad mortem ordinata erat. Et etiam quantum ad sensum quem in verbis propheta habuit, verum dixit: quia secundum causas inferiores ita erat. Similiter etiam quantum ad alium sensum, quem Spiritus sanctus intellexit, verum dixit: quia mortuus fuit illi ingratitudini, dum postmodum Deo debitas gratias egit; sicut & Ninive subversionem quantum ad statum iniquitatis, ut dicit Augustinus.

Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem. Hic ponit liberationem: & circa hoc tria ponit. Primo orationis præparationem, *Ad parietem*, templi. Et circa hoc duo. Primo ponitur Ezechiæ oratio; secundo salutis pro-

promissio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Esaiam*; tertio gratiarum actiones, ibi, *Scriptura Regis Iuda*. Circa primum tria ponit. Primo orationis præparationem, *Ad parietem*, templi, vel domus suæ, ut devotius & secretius oraret. Psalm. 85. „In die tribulationis meæ clamavi ad te, & exaudisti me." Secundo ponit ipsam orationem, *Et oravit*. *Memento*, ut pro bonis quæ feci vitam mihi concedas. Dicitur enim Deus oblitus, quando non retribuit. *In veritate*, cultus tui, *corde perfecto*, quantum ad amorem.

Sed contra. Prov. 20. „Quis potest dicere: „Mundum est cor meum?"

Et dicendum, quod non dixit sibi esse cor perfectum simpliciter, sed quantum ad hoc quod proiecit idola, ut dicitur 4. Reg. 18. Eccli. 11. „In die malorum ne immemor sis bonorum."

Tertio ponit orantis compunctionem, *Et flevit*. Matth. 5. „Beati qui lugent quoniam ip i consolabuntur." Iudith 9. „Humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio." *Et factum est verbum Domini ad Esaiam*. Hic ponitur salutis promissio: & primo ponit orationis exauditionem, *Factum est*, antequam † al. postquam † exiret mediam partem atrii: 4. Reg. 20. *Audivi orationem*. Supra 30. Secundo ponit promissionem: *Ecce ego adiiciam*. Psal. 60. „Dies „super dies Regis adiicies." Tertio ponit confirmationem per signum. *Hoc autem erit tibi signum*. *In sole*, idest per motum solis, *ex lineis*, quibus secundum motionem naturalem computabantur 10. horæ. *Et reversus*, scilicet subito, & sic ille dies artificialis habuit 22. horas, sed reduplicatus secundum Glossam. Si autem successive, sic remeauit per 4. & rediit per 4. & iterum per 4. venit; & sic dies ille habuit 32. horas, fere triplicatus, secundum Dionysium. Hoc autem factum est, vel omnibus † al. in omnibus † aliis cælestibus corporibus retroeuntibus: vel solem breviorem viam, aut velociorem motum dicendum est habuisse, ut ad situm suum simul cum aliis perveniret. Eccli. 46. „An „non in iracundia eius impeditus est sol, „& una dies facta est quasi duo?" Et hoc signum competit signato. Iob 11. „Cum te „consumptum putaveris, orieris ut lucifer." *Scriptura Ezechiæ*. Hic ponitur gratiarum actio pro salute promissa: & primo ponit titulum, *Scriptura*, scilicet hæc est; secundo ponit canticum, *Ego dixi*: in quo tria facit. Primo plangit periculum quod evasit; secundo commemorat beneficium quod percepit, ibi, *Domine, si sic vivitur*; tertio petit complementum quod Deus promisit, ibi, *Domine, salvum me fac*. Plangit autem tria. Primo mortis horrorem. *In dimidio*, idest in iuventute, *ad portas inferi*, idest limbum, vel mortem, vel sepulcrum. Eccli. ult. „Vita mea ap„propinquans erat in inferno deorsum." Secundo plangit bonorum amissionem, quantum ad Dei iussionem: *Quæsivi*, a Domino, quod suppleret, *residuum*, mihi ablatum: vel inquisivi apud me quantum restaret mihi de vita. *Dixi*, apud me: *Non videbo*, per speciem modo, adhuc *in terra viventium*, in cælesti beatitudine. Ps. 26. „Credo videre bona Do„mini in terra viventium." Vel *non videbo*, ulterius videndo templum, & cultum eius, *in terra viventium*, scilicet Iudæorum. Matth. 22. „Non est Deus mortuorum, sed vi„vorum." Etiam quantum ad hominum societatem, *Non aspiciam hominem*, in hac vita viventem. Hierem. 49. „Non habitabit ibi „vir, & non incolet eam filius hominis." Vel hominem Christum nobis promissum. Etiam quantum ad filiorum posteritatem, *Generatio*, scilicet filiorum, quia nondum filios habebat, *convoluta*, plicata, ne ad posteros extendatur. Supra 22. *Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris sui*. Etiam quantum ad vitæ brevitatem: *Præcisa est velut a texente ... dum adhuc*, texendo telam imperfectam, *ordirer* † *al. ordiret*, † in iuventute. Iob 11. „Dies mei velociores „fuerunt cursore." Tertio plangit cordis anxietatem: & primo quantum ad mortis continuam expectationem: *De mane*, scilicet dicebam, *usque ad vesperam finies me*, morte. Et tunc etiam non metuens, *sperabam*, iterum, *usque mane*: simul cum morte dolor ægritudinis finiet. *Quasi leo sic contrivit*, languor; vel † al. ut † ipse Deus per dolorem ægritudinis. Iob 7. „Si dormiero, dicam: „Quando consurgam? & rursum expectabo „vesperam, & replebor doloribus usque ad „tenebras." Secundo quantum ad spei dilationem; ubi ponit triplicem sperantis conditionem: *Sicut pullus hirundinis*, expectat matrem, quia non videt. *Ut columba*. Nahum 2. „Ancillæ minabantur gementes ut colum„bæ." Ponit etiam spei dilationem, *Attenuati sunt*, quasi fatigati, *suspicientes*, per spem. Proverbiorum 13. „Spes quæ differ„tur, affligit animam." Psalm. 120. „Le„vavi oculos meos ad montes, unde veniet „auxilium mihi." Ponit etiam quamdam cum Deo disceptationem: *Domine, vim patior*; quasi dicat: Violentia fit mihi, ultra merita affligor. *Responde*, fide iubeas, † forte, quid iubeas, † *pro me*. *Quid dicam?* quasi in se reversus: Quid possem contra Deum proponere? *Aut quid respondebo*, quando oporteat ad in-

interrogata respondere, *cum ipse fecerit*, me, vel pœnam meam? Iob 9. „ Si volueris contendere cum eo, non poteris respondere „ unum pro mille. " Tertio quantum ad præteritorum recordationem, *Recogitabo tibi omnes annos*, in quibus mala † al. bona † passus sum, vel in quibus tibi peccavi. Iob 7. „ Loquar † al. Loquatur † in tribulatione „ spiritus mei. "

Nota super illo verbo, *Attenuati sunt oculi*, quia oculi attenuantur primo per depressionem. Supra 2. *Oculi sublimes hominum humiliati sunt*. Secundo per luminis oppressionem. Proverb. 25. „ Qui scrutator est maiestatis, „ opprimetur a gloria. " Tertio propter cogitationis pravitatem. Iob 36. „ Omnes homines „ vident eum, unusquisque intuetur procul. "

Item super illo, *Suspicientes in excelsum*, quia sunt oculi excelsi primo per cordis elationem. Psalm. 130. „ Domine, non est „ exaltatum cor meum, neque elati sunt „ oculi mei. " Secundo per inquisitionis curiositatem. Iob 18. „ Quasi magna cogitans, at„ tonitos habes oculos. " Tertio per contemplationem. Infra 40. *Leva in excelsum oculos, & vide iucunditatem quæ veniet tibi*.

Domine, si sic vivitur. Hic commemorat beneficium quod suscepit. Et primo correptionem: *Si sic vivitur*; idest, si tam misera est vita hominum, vel si per tribulationem acquiritur vita. Prover. 6. „ Via vitæ „ increpatio disciplinæ. " Exponit: *Ecce in pace*, quasi in populo habente eam ab Assyriis, *amaritudo*, mihi imminet. Proverb. 14. „ Risus dolore miscebitur. " Secundo commemorat liberationem a pœna: *Tu autem eruisti animam meam*, a culpa, *proiecisti post tergum tuum*, vel *meum*, quasi oblivisceris, *omnia peccata mea*. Sapien. 11. „ Misereris „ omnium, Domine ... & nihil odisti eorum „ quæ fecisti. " Tertio assignat liberationis rationem: & primo quantum ad mortis inutilitatem: *Quia non infernus*, idest damnati, vel sepulti, *mors*, diximus, vel mortui, *veritatem*, promissorum, vel Filium. Psalm. 6. „ Quoniam non est in morte qui memor sit „ tui; in inferno autem quis confitebitur ti„ bi? " Secundo quantum ad vivorum laudem, *Vivens vivens*, ad maiorem affirmationem, vel propter duplicem vitam. Psalm. 113. „ Nos qui vivimus benedicimus Domi„ no. " Tertio quantum ad divinæ laudis propositionem, *Pater filiis*. Psal. 77. „ Quanta „ mandavit patribus nostris nota facere ea „ filiis suis; ut cognoscat generatio altera. " *Domine, salvum me fac, & psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini*. Hic petit expleri promissum. *Salvum me fac*, ab Assyriis, & a languore. Psal. 33. „ Benedicam Dominum in omni tempore, sem„ per laus eius in ore meo. " *Et iussit Esaias ut tollerent massam de ficis*. Hic ponit sanationis ordinem, & hic transpositus est, & debet esse ante signi dationem, ut patet 4. Reg. 20. Sed quia non intendit historiam, sed prophetiam, quæ ad prophetiam pertinent primo posuit: & primo ponit curationis modum, *Cataplasma*, idest emplastrum, *vulnus*, a Deo inflictum, vel ulcus ex humore corrupto, carne aperta. Dicunt enim, quod laborabat morbo regio, qui dicitur lupus, cui nocent ficus, & uva dulcis, ut curatio tota divinæ potentiæ attribueretur. Alii dicunt, quod erat apostema, quod est ex humoribus intus collectis nondum carne scissa; ad cuius maturationem ficus prosunt, ut ostendatur non esse semper supervacua necessaria medicina. Eccli. 38. „ Pigmentarius „ faciet pigmenta suavitatis, & medicinam „ conficiet sanitatis. " Secundo Ezechiæ ponitur signum. *Et dixit Ezechias: Quod erit signum?* I. Cor. 1. „ Iudæi signa petunt, Græ„ ci sapientiam quærunt. "

CAPUT XXXIX.

IN tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan Rex Babylonis, libros & munera ad Ezechiam. Audierat enim quod ęgrotasset, & convaluisset. Lætatus est autem super eis Ezechias, & ostendit eis cellam aromatum, & argenti, & auri, & odoramentorum, & unguenti optimi, & omnes apothecas supellectilis suæ, & universa quæ inventa sunt in thesauris eius. Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua. Introivit autem Esaias propheta ad Ezechiam Regem, & dixit ei: Quid dixerunt viri isti, & unde venerunt ad te? Et dixit Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. Et dixit: Quid viderunt in domo tua? Et dixit Ezechias: Omnia quæ in domo mea sunt viderunt.

Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. Et dixit Esaias ad Ezechiam: Audi verbum Domini exercituum. Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem. Non relinquetur quicquam, dicit Dominus. Et de filiis tuis qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Esaiam: Bonum verbum Domini quod locutus est. Et dixit: Fiat tantum pax & veritas in diebus meis.

HIc ponit amicorum gratulationem, ostensam in missione nuntiorum, & munerum: & circa hoc tria facit. Primo ponit nuntiorum missionem: *Rex Babylonis* † al. Arabiæ, † qui tunc suberat Assyriis. *Libros*, idest epistolas. *Audierat*, sed maxime propter signum quod in solis reversione viderat. Ps. 71. „ Vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ. " Secundo ponit ipsius Ezechiæ elationem inde conceptam, ponens elationis lætitiam, *Lætatus*; contra hoc quod habetur Iob 31. „ Si „ lætatus sum super multis divitiis meis, & „ quia plurima reperit manus mea. " Et elationem in opere, in ostentatione divitiarum suarum: *Et ostendit cellam aromatum*, quæ dicuntur species odoriferæ. Etiam locum ubi sepeliebantur Reges, vel inferiorem partem domus saltus, quæ erat ex alabastro, ubi optime huiusmodi conservantur. *Apothecas*, cellaria: *Verbum*, res digna verbo, *in omni potestate sua*, quantum ad ea quæ erant in templo, quæ quidem erant in potestate Regis usurpata. Eccli. 11. „ Non omnem hominem indu„ cas in domum tuam: multæ enim sunt insi„ diæ dolosi. " Tertio ponit elationis reprehensionem, *Et introivit*: & primo ponit culpæ inquisitionem, & inanimationem, *Non fuit res*. Prov. 20. „ Sicut aqua profunda, sic consilium in „ corde viri. " Secundo comminatur pœnam, *Et dixit Esaias*. Quantum ad amissionem rerum: *Omnia quæ in domo tua sunt*. Hier. 27. „ Hæc „ dicit Dominus ad vos: Ecce ego dedi o„ mnes terras istas in manu Nabuchodono„ sor Regis Babylonis. " Quantum ad filiorum servitutem, *Et de filiis*: quod dicunt impletum in Daniele, & sociis, non quia corpore, sed mente, & officio tales fuerunt. Deut. 28. (aliis verbis v. 41.) „ Filii tui, & „ filiæ tuæ tradentur alteri populo. " Tertio ponit pœnæ acceptationem: *Et dixit Ezechias*. Supra 26. *Domine, dabis pacem, quia in te speravimus*.

CAPUT XL.

COnsolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Hierusalem, & advocate eam: quoniam completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius. Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Vox dicentis, Clama. Et dixi, Quid clamabo? Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum est fenum, & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo. Vere fenum est populus. Exsiccatum est fenum, & cecidit flos; verbum autem Domini manet in æternum. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem. Exalta, noli timere. Dic civitatibus Iuda: Ecce Deus vester: ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fetas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in statera? Quis adiuvit spiritum Domini; aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit consilium, & instruxit eum, & docuit eum semitam iustitiæ, & erudivit eum scientiam, & viam prudentiæ ostendit illi? Ecce gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum sta-

ſtateræ reputatæ ſunt: ecce inſulæ quaſi pulvis exiguus, & Libanus non ſufficiet ad ſuccendendum, & animalia eius non ſufficient ad holocauſtum. Omnes gentes quaſi non ſint ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum, & inane reputatæ ſunt ei. Cui ergo ſimilem feciſtis Deum; aut quam imaginem ponetis ei? Numquid ſculptile conflabit faber, aut artifex auro figurabit illud, & laminis argenteis argentarius? Forte lignum, & imputribile elegit artifex ſapiens, quærit quomodo ſtatuat ſimulacrum quod non moveatur. Numquid non ſcitis? Numquid non audiſtis? Numquid non annuntiatum eſt vobis ab initio? Numquid non intellexiſtis fundamenta terræ? Qui ſedet ſuper gyrum terræ, & habitatores eius ſunt quaſi locuſtæ; qui extendit velut nihilum cælos, & expandit eos ſicut tabernaculum ad inhabitandum; qui dat ſecretorum ſcrutatores quaſi non ſint, iudices terræ velut inanes fecit. Et quidem neque plantatus, neque ſatus, neque radicatus in terra truncus eorum. Repente flavit in eos, & aruerunt; & turbo quaſi ſtipulam auferet eos. Et cui aſſimilaſtis me, & adæquaſtis? dicit Sanctus. Levate in excelſum oculos veſtros, & videte quis creavit hæc. Qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat. Præ multitudine fortitudinis, & roboris, virtutiſque eius, neque unum reliquum fuit. Quare dicis Iacob, & loqueris Iſrael: Abſcondita eſt via mea a Domino, & a Deo meo iudicium meum tranſibit? Numquid neſcis, aut non audiſti? Deus ſempiternus, Dominus qui creavit terminos terræ, & non deficiet, neque laborabit, nec eſt inveſtigatio ſapientiæ eius. Qui dat laſſo virtutem, & his qui non ſunt fortitudinem, & robur multiplicat. Deficient pueri, & laborabunt, & iuvenes in infirmitate cadent. Qui autem ſperant in Domino mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.

HAEc eſt ſecunda pars principalis iſtius libri, in qua principaliter conſolationem populi intendit per multa beneficia repromiſſa. Dividitur autem in duas. In prima inducit eos ad promiſſorum expectationem; in ſecunda exequitur divinorum beneficiorum promiſſionem, infra 45. *Hæc dicit Dominus Deus*. In prima confortat eos per promittentis poteſtatem; in ſecunda per ipſius dilectionem, 41. cap. *Taceant ad me inſulæ*; in tertia per idolorum quæ reſiſtere credi poſſent, debilitatem, 44. cap. *Et nunc audi Iacob ſerve meus*. Circa primum tria facit. Primo inducit ad conſolationem; ſecundo promittit conſolatorem, ibi, *Vox clamantis in deſerto*; in tertia oſtendit Dei conſolantis poteſtatem, ibi, *Quis menſus eſt pugillo aquas?* Circa primum tria. Primo inducit populum in conſolationem: *Conſolamini*, in ſpiritualibus, *conſolamini*, in bonis temporalibus conceſſis. Eccli. 48. „ Conſolatus eſt lugentes in Sion „ uſque in ſempiternum. “ Secundo indicit prophetis & ſacerdotibus conſolationis annuntiationem: *Loquimini ad cor*, ſcilicet conſolando, *advocate*, a triſtitia, ab idolatria. Oſeæ 2. „ Ducam eam in ſolitudinem, & „ loquar ad cor eius. “ Tertio aſſignat rationem quantum ad culpæ dimiſſionem, *Quoniam completa*; quantum ad pœnarum finitionem, *Suſcepit*: loquitur ſecundum tempus poſt captivitatem. Hiere. 17. „ Duplici contri„ tione contere eos, Domine. “

Sed contra. Nahum 1. „ Non ſurget du„ plex tribulatio. “

Et dicendum, quod duplicia dicuntur quantum ad pœnam corporis, & animæ, ſicut & culpa in utriſque eſt.

Vox † *al. Vox Domini* † *clamantis in deſerto*. Hic promittit conſolatorem: & circa hoc tria facit. Primo præmittit præparationem; ſecundo oſtendit prophetiæ firmitatem, ibi, *Vox dicentis, Clama*; tertio prænuntiat conſolatorem venientem, ibi, *Super montem excelſum aſcende tu*. Circa primum tria. Primo inducit præparationem: *Vox clamantis in deſerto*, ſcilicet Ioannis Baptiſtæ: hæc erit, *Parate*, per converſionem a malis, *in ſolitudine*, vitiorum. Amos 4. „ Præparare in occurſum Dei tui. “ Secundo prædicit expletionem, *Omnis vallis*, ſequens metaphoram in valle, quæ ſi eſt montuoſa, facit laborem: unde dicitur, *Vallis exaltabitur*, ut adæquetur montibus, & totum fiat planum: ſi eſt diſtorta, facit errorem; & quantum ad hoc dicit, *Erunt prava*: ſi eſt lapidoſa, facit pedum dolorem; & quantum ad hoc dicit, *Aſpera in vias planas*; per quod ſignificatur quod puſillanimitas vertetur in ſecuritatem, ſuperbia in humilitatem, nequitia in rectitudinem, crudelitas in manſuetudinem. Hierem. 31. „ Dirige cor tuum in „ viam rectam in qua ambulaſti. “ Tertio oſtendit præparationis utilitatem, *Et revela-*

bi-

bitur gloria Domini, idest Filius. Hie. 33. „ Curabo „ eos, & revelabo eis deprecationem pacis. " *Videbit*; idest, omnibus visibilem se præbebit. Vel loquitur de die iudicii. Apoc. 1. „ Videbit eum omnis oculus. " Quidam sic exponunt. *Vox*, Dei, *clamantis*, hæc est, *Praparate in deserto*, idest in terra Iuda olim deserta, *viam Domini*, scilicet ad veniendum ad templum: vel in deserto quod est inter Babylonem, & Iudam. *Omnis vallis*. Per hoc ostenduntur omnia impedimenta removeri, ut libere populus revertatur. *Gloria*, in destructione Chaldæorum, per quam gloriosus apparebit. *Vox dicentis*, *Clama*. In parte ista ostendit prophetiæ firmitatem, per comparationem ad hominum fragilitatem: unde Dominus primo indicit clamorem, qui significat expressam, & planam annuntiationem. *Clama*. Infra 58. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Secundo indicit culpandam humanam fragilitatem, interrogante propheta: *Et dixi*, *Quid clamabo?* timens ne contra populum suum aliquid clamare præcipiatur; & Domino respondente, *Omnis caro*. Iacobi 1. „ Exortus est sol cum ardore, & „ arefecit fenum. " Tertio ostendit divini verbi firmitatem, *Vere*. Luc. 21. „ Cælum, „ & terra transibunt, verba autem mea non „ transibunt. " *Super montem excelsum ascende tu*. Hic prædicit consolatorem venientem: & circa hoc tria facit. Primo Dominus indicit prophetæ annuntiationem; in secunda determinat adventus promissionem, ibi, *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet*. Circa primum determinat, quis, cui, & qualiter annuntiet. Quis, qui habet officium. *Qui evangelizas*. Rom. 10. „ Quomodo prædicabunt, nisi „ mittantur? " Modum designat per tria. Primo per loci altitudinem, ut bona nuntians de longe audiatur, *Super montem*, mystice Christum, vel cælestem conversationem, & contemplationem. Supra 2. *Venite, ascendamus ad montem Domini*. Infra 42. *De vertice montium clamabunt*. Secundo per vocis clamorem, *Exalta in fortitudine*, ut multi audiant, plane & constanter prædicando. Infra 58. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Tertio per cordis securitatem, *Exalta, noli timere*. Hier. 1. „ Ne timeas a „ facie eorum, quia ego tecum sum. " Cui sit annuntiandum determinat quantum ad tria: quantum ad regni provinciam, *Dic civitatibus*; quantum ad provinciæ metropolim, *Qui evangelizas Hierusalem*; quantum ad civitatis rectores, *Sion*, ubi templum, & domus regia. Infra 41. *Primus ad* † *al. ex* † *Sion dicet*: *Ecce adsum, & Hierusalem evangelistam* † *al. evacuatam* † *dabo*. Act. 13. „ Vobis „ oportebat prædicari verbum Dei; sed quia „ repellitis illud, ecce convertimur ad gen- „ tes. " *Ecce Deus vester*. Hic ponit adventus Dei promissionem. *Ecce*, in promptu, *Deus vester*, veniet. Supra 35. „ Deus noster „ ipse veniet, & salvabit nos. " *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet*. Hic ostendit venientis conditionem: & primo ostendit quod veniet fortis ad bellandum, *In fortitudine ... brachium*, fortitudo in die iudicii. Vel in primo adventu in potestate miraculorum, vel in destructione Babylonis. Iob 31. „ Si ha- „ bes brachium sicut Deus. " Secundo quod veniet iustus ad remunerandum: *Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo*, quia in facultate voluntatis. Sap. 5. „ Iusti autem „ in perpetuum vivent, & apud Dominum „ est merces eorum. " Tertio ostendit quod veniet pius ad consolandum, *Sicut pastor*. Ad pascendum esurientes, *Gregem suum pascet*. Ezech. 34. „ In pascuis uberrimis pascam eas. " Hierem. 3. „ Dabo vobis pastores qui pa- „ scent vos. " Ad congregandum dissentientes, *In brachio*. Ioan. 10. „ Alias oves habeo, „ quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet „ me adducere; & fiet unum ovile, & unus „ pastor. " Ad portandum deficientes, *In sinu*. Luc. 15. „ Cum invenerit eam, allevat „ super humeros suos gaudens. " *Quis mensus est pugillo aquas?* Hic ostendit divinam potestatem: & primo astruit eam contra idolatrarum errores, qui divinæ potentiæ derogabant, creaturam creatori æquando. Rom. 1. „ Servierunt creaturæ potius quam creato- „ ri. " Secundo contra desperationem Iudæorum, qui divinæ potentiæ derogabant diffidendo, ibi, *Levate in excelsum oculos vestros*. Circa primum duo facit. Primo ostendit Dei potestatem; secundo excludit errorem, ibi, *Cui ergo similem fecistis Deum?* Circa primum tria. Primo ostendit divinam potentiam, simul & sapientiam in commensuratione facili, & creatione omnium rerum: facit enim omnia in numero, quantum ad multitudinem productorum; in mensura, quantum ad determinationem sub proprio esse; in pondere, quantum ad inclinationem in finem: Sapien. 11. *Pugillo*, idest faciliter, sicut quæ pugillo, qui est manus clausa, mensurantur; *palmo*, idest faciliter, qui est manus extensa. *Quis appendit tribus digitis molem terræ?* Iob 26. „ Qui extendit aquilonem super vacuum, & „ appendit terram super nihilum: " quia nullo exteriori fulcitur; alias esset quies terræ violenta. *Super aquas*, quantum ad situm, quia aquis circumdatur. Psalm. 103. „ Super „ stabilitatem suam, " quantum ad propriam causam quietis, quæ est natura propria. *Tribus*

bus digitis, idest faciliter: vel tribus proprietatibus, gravitatis, siccitatis, & immobilitatis. *Libravit*, libratos fecit proprio pondere. Secundo ostendit sufficientiam potentiæ, quia non indiget adiuvante: *Quis adiuvit?* contra Philosophos ponentes mediantibus primis creatis, ultima creata esse: quia non indiget consilio: *Aut quis consiliarius*, ut sibi daret consilium; *cum quo*, ut ab ipso peteret; *instruxit eum*, formam operis; *semitam iustitiæ*, naturalis, quam omnibus rebus præfixit, ut nulla res suæ naturæ metas excederet; *scientiam*, de cognitione rerum creatarum † al. creaturarum, † & universalium, & particularium, contra Philosophos; *viam prudentiæ*, quantum ad mundi gubernationem? Iob 26. „ Cuius adiutor es? Numquid imbecil- „ lis † al. imbellis? † Et sustentas brachium „ eius qui non est fortis? " Tertio ostendit ipsius excellentiam: quia excedit omnem gentium multitudinem: *Ecce gentes quasi stilla*, parva gutta, *situlæ*, cadens de situla, quæ secundum nos est vas aquaticum sitientibus aptum, quæ pro nihilo reputatur, *momentum*, quod inter brachia stateræ est, quod de facili inter utrumque inclinatur. Iob 26. „ Cum „ vix parvam scintillam sermonis eius audi- „ verimus, quis poterit tonitruum magnitu- „ dinis † al. magnitudinem † illius sustine- „ re? " Ostendit etiam quod excedit omnem condignum honorem, & præcipue quantum ad oblationem, *Et Libanus*, idest ligna Libani, quibus abundat, quia nemorosus est, & *animalia*, quibus abundat, quia pascuosus. Mich. 6. „ Quid dignum offeram Domino? " Ostendit etiam quod excedit omnem creaturæ perfectionem: & naturalem, quia esse ipsorum respectu Dei est non esse: dicit enim Dionysius in Lib. de Divinis Nominibus, cap. 12. quod „ quantum participantia excedunt „ non participantia, & quantum participa- „ tiones participantia, tantum qui est princi- „ pium participantium, excedit & partici- „ pationes, & participantia: " *Omnes gentes*: & quantum ad perfectiones superadditas, quę quodammodo sunt implentes, *Et quasi nihilum*. Hierem. 4. „ Aspexi terram, & ecce „ vacua erat & nihil. " *Cui ergo similem fecistis Deum?* Hic excludit errorem: & primo irridet errorem quantum ad operantis intentionem, quia volebant Deum facere. Ergo ex quo Deus potens est, *cui similem?* loquitur secundum errorem illorum qui ipsas similitudines deos putabant. *Aut quam imaginem?* quantum ad illos qui putabant ea deos quorum sunt similitudines, ut solem, vel lunam. Exod. 15. „ Quis similis tui in fortibus, Do- „ mine, quis similis tui, magnificus in san- „ ctitate, terribilis, atque laudabilis, & fa- „ ciens mirabilia? " Et quantum ad stultam operationem, quia in vili materia nobilissimam formam inducere volebant: *Numquid sculptile?* Sapien. 14. „ Incommutabile no- „ men Dei, lignis, & lapidibus imposuerunt." Secundo convincit errorem: & primo ex lege naturali dictante: *Numquid non scietis*, naturali ratione, idola non esse deos? & lege scripta prohibente: *Numquid non annuntiatum est vobis?* Roman. 10. „ Numquid non „ audierunt? Et quidem in omnem terram „ exivit sonus eorum, & in fines orbis „ terræ verba eorum. " Convincit etiam ex consideratione creaturarum terrestrium, quantum ad creationem: *Numquid non intellexistis fundamenta terræ*, ab ipso esse fundata? idest illud terræ quod est iuxta centrum. Proverb. 8. „ Quando appendebat fundamenta „ terræ. " Et quantum ad creatorem, *Qui sedet super gyrum terræ*, quia sphærica, sicut gubernans, & *habitatores eius sunt quasi locustæ*, respectu magnitudinis terræ, vel ipsius. Ex creatione etiam creaturarum cælestium: *Qui extendit*, quantum ad cæli magnitudinem, *velut nihilum*, quantum ad substantiæ subtilitatem, *sicut tabernaculum*, sibimet: in quo primo virtus eius relucet inter corporalia, quantum ad virtutem. Vel quasi in habitatione Angelorum, & sanctorum, quantum ad dignitatem. Vel etiam totius creaturæ inferioris, quantum ad ipsorum claritatem. Hierem. 51. „ Præparat orbem sapientia." Convincit tertio eos quantum ad magnorum subiugationem, ponens ipsorum destructionem qui sunt magni. Vel secundum scientiam, *Qui dat secretorum scrutatores*, scilicet Philosophos. Vel secundum potentiam, *Iudices*, idest Principes. Psal. 63. „ Defecerunt scrutantes „ scrutinio. " Et ostendit destructionis facilitatem per similitudinem herbæ, vel arboris, quæ non habet radices firmas, *Et quidem* † *al. quid*. † Iob 13. „ Contra folium quod vento „ rapitur ostendis potentiam tuam, & stipu- „ lam siccam persequeris. " Tertio ponit conclusionem, *Et cui assimilastis?* Psalm. 88. „ Quis in nubibus æquabitur Domino, simi- „ lis erit Deo in filiis Dei? " *Levate in excelsum oculos vestros*. Hic astruit idem contra desperantes: & primo astruit divinam maiestatem ex rerum creatione: *Quis creavit?* scilicet cælestia. Psalm. 148. „ Ipse dixit, & „ facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt." Ex scientiæ perfectione: *Qui educit*, ad implendam suam voluntatem, *in numero*, determinato sua scientia, *militiam eorum*, scilicet cælorum, stellas, vel Angelos, *ex nomine*, idest unicuique propriam naturam unde nomi-

minari possit determinans. Psalm. 146. „ Qui „ numerat multitudinem stellarum, & omni- „ bus eis nomina vocat. " Ex dominii plenitudine: *Fortitudinis*, ad impugnandum, *roboris*, ad resistendum, *virtutis*, ad operandum: *defuit*, ab eius dominio. Iob 25. „ Numquid est numerus militum eius? " Secundo excludit errorem. Et ponit errorem: *Quare dicis.... Abscondita?* non videt quæ mala patior, alias defenderet me. *Iudicium*, idest potestas iudicandi, quam olim habuit. Eccli. 16. „ Ne dicas, A Deo abscondar. " Secundo ponit erroris reprobationem: & primo reprobationis confirmationem ex lege: *Numquid nescis*, lege naturali, *aut non audisti*, ex lege scripta, hæc quæ sequuntur? Secundo ponit reprobationem, primo ostendens Dei magnitudinem ex his quæ in se habet, scilicet dominii æternitatem, *Deus sempiternus*. Exod. 15. „ Dominus regnabit in æternum, & ul- „ tra. " Potentiam indeficientem, *Non deficiet*, ut omnia non possit, *neque laborabit*, ut difficulter. Daniel. 7. „ Potestas eius pote- „ stas æterna, quæ non auferetur, & regnum „ eius quod non corrumpetur. " Scientiæ incomprehensibilitatem, *Neque est investigatio*. Roman. 11. „ O altitudo divitiarum sapien- „ tiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehen- „ sibilia sunt iudicia eius, & investigabiles „ viæ eius! " Secundo per magna quæ in aliis facit: & primo in illis quos confortat, pristinam debilitatem, *Qui dat lasso*, quantum ad illum qui prius fortis fuerat, & defecit; *& his qui non sunt*, quantum ad eos qui non fuerunt fortes. Roman. 4. „ Vocat ea quæ „ non sunt tamquam ea quæ sunt. " I. Cor. 1. „ Quæ infirma mundi sunt elegit Deus ut „ confundat fortia. " Secundo ostendit fortitudinis magnitudinem per comparationem ad fortitudinem naturalem, quam ostendit in aliis deficientem: *Deficient pueri*, qui sunt in statu proficiendi, *iuvenes* qui videntur robusti. I. Reg. 2. „ Non in fortitudine sua ro- „ borabitur vir. " Secundo roboris a Deo dati indeficientem agilitatem: *Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem*, scilicet naturalem in divinam, ut non fatigentur ascensu, *assument pennas*, ut eant † al. etiam † veloci cursu. Prover. 23. „ Facient sibi pen- „ nas sicut aquilæ. " *Current*, ut etiam continuo incessu, *ambulabunt*. Supra. 5. *Non est deficiens, neque laborans*.

Nota super illo verbo, *Assument pennas ut aquila*, quia sancti comparantur aquilis primo propter volatus altitudinem. Iob 39. „ Num- „ quid ad præceptum tuum elevabitur aqui- „ la, & in arduis ponet nidum suum? " In quo eminentia contemplationis. Supra 33. *Regem in decore suo videbunt*. Secundo propter odoris subtilitatem. Luc. 16. „ Ubi fuerit „ corpus illic congregabuntur & aquilæ. " In quo fervor dilectionis. Cant. 1. „ Curre- „ mus in odorem unguentorum tuorum. " Tertio propter loci sublimitatem. Proverb. 3. „ Tria sunt mihi difficillima, & quartum pe- „ nitus ignoro? Viam aquilæ in cælo. " In quo studium cælestis conversationis. Philip. 3. „ Nostra autem conversatio in cælis est. " Quarto propter motus velocitatem. Tren. 4. „ Velociores fuerunt persecutores nostri a- „ quilis cæli. " In quo promptitudo bonæ operationis. Proverb. 22. „ Vidisti hominem „ velocem in operibus suis? " Quinto propter renovationem. Psalm. 102. „ Renovabi- „ tur sicut aquilæ iuventus tua. " In quo studium emendationis, & profectus. II. Cor. 4. „ Licet is qui foris est vetus homo cor- „ rumpatur, is qui intus est renovatur de die „ in diem. " Sexto propter membrorum pulchritudinem. Ezech. 17. „ Aquila grandis ma- „ gnarum alarum, longo membrorum ductu, „ plena plumis, & varietate, venit ad Liba- „ num. " In quo decor virtutum. Cant. 4. „ Tota pulchra es, amica mea, & macula „ non est in te. " Septimo propter filiorum solicitudinem. Deut. 32. „ Sicut aquila pro- „ vocans ad volandum pullos suos, & super „ eos volitans. " In quo solicitudo sanctorum. I. Cor. 11. „ Quis infirmatur, & ego non infir- „ mor? Quis scandalizatur, & ego non uror? "

C A P U T XLI.

TAceant ad me insulæ, & gentes mutent fortitudinem. Accedant, & tunc loquantur, simul ad iudicium propinquemus. Quis suscitavit ab oriente iustum, vocavit eum ut sequeretur se? Dabit in conspectu eius gentes, & Reges obtinebit. Dabit quasi pulverem gladio eius, sicut stipulam vento raptam arcui eius. Persequetur eos, transibit in pace, semita in pedibus eius non apparebit. Quis hæc operatus est, & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus, & novissimus ego sum. Viderunt insulæ, & timuerunt, extrema terræ obstupuerunt, appropinqua-

verunt, & accesserunt. Unusquisque proximo suo auxiliabitur, & fratri suo dicet, Confortare. Confortavit faber ærarius percutiens malleo, eum qui cudebat tunc temporis, dicens: Glutino bonum est; & confortavit eum clavis, ut non moveatur. Et tu, Israel serve meus, Iacob quem elegi, semen Abraham amici mei: in quo apprehendi te ab extremis terræ, & a longinquis eius vocavi te, & dixi tibi: Servus meus es tu, elegi te, & non abieci te. Ne timeas, quia ego tecum sum; ne declines, quia ego Deus tuus. Confortavi te, & auxiliatus sum tibi, & suscepit te dextera iusti mei. Ecce confundentur, & erubescent omnes qui pugnant adversum te. Erunt quasi non sint, & peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, & non invenies viros rebelles tuos, & erunt quasi non sint, & veluti consumptio homines bellantes adversum te: quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi: Ne timeas; ego adiuvi te. Noli timere, vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel. Ego auxiliatus sum tui, dicit Dominus, & Redemptor tuus, Sanctus Israel. Ego posui te quasi plaustrum triturans novum habens rostra serrantia. Triturabis montes, & comminues, & colles quasi pulverem pones. Ventilabis, & ventus tollet, & turbo disperget eos, & tu exultabis in Domino, in Sancto Israel lætaberis. Egeni, & pauperes quærunt aquas, & non sunt; lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio camporum fontes. Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inviam in rivos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum olivæ. Ponam in deserto abietem, ulmum, & buxum simul. Ut videant, & sciant, & recogitent, & intelligant pariter quia manus Domini fecit hæc, & Sanctus Israel creavit illud. Prope facite iudicium vestrum, dicit Dominus; afferte, si quid forte habetis, dixit Rex Iacob. Accedant, & nuntient vobis quæcumque ventura sunt. Priora quæ fuerunt nuntiate; & ponemus cor nostrum, & sciemus novissima eorum; & quæ ventura sunt indicate nobis. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos. Bene quoque aut male, si potestis, facite; & loquamur, & videamus simul. Ecce vos estis ex nihilo, & opus vestrum ex eo quod non est. Abominatio est qui elegit vos. Suscitavi ab aquilone, & veniet ab ortu solis. Vocabit nomen meum, & adducet magistratus quasi lutum, & velut plastes conculcans humum. Quis annuntiavit ab exordio ut sciamus, & a principio ut dicamus, Iustus es? Non est annuntians, neque prædicens, neque audiens sermones vestros. Primus ad Sion dicet: Ecce adsum, & Hierusalem evangelistam dabo. Et vidi, & non erat ex istis quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Ecce omnes iniusti, & vana opera eorum, & ventus, & inane simulacra eorum.

Hic incipit eos confortare ad firmam expectationem ex Dei promittentis dilectione. Et dividitur in tres partes. In prima ostendit divinam dilectionem ex beneficiis quæ patribus exhibuit; in secunda ex Filio quem eis promisit, 42. cap. *Ecce servus meus &c.* in tertia consolationes quasi inter diversas angustias prædicit, 43. capit. *Et nunc hæc dicit Dominus &c.* Intendit autem per beneficia primo præstita, confirmationem Iudæorum, & idolorum confutationem, qui talia suis cultoribus non exhibuerunt; & ideo dividitur prima pars in duas. In prima disceptat contra idolorum cultores; in secunda contra ipsa idola, ibi, *Prope facite iudicium vestrum.* Prima in duas: primo enim per beneficia Iudæis præstita convincit adversarios; in secunda per eadem confortat Iudæos, ibi, *Et tu Israel serve meus.* Circa primum tria. Primo convocat gentes ad iudicium, prosequens iudicii ordinem, ut tacentes audiant, & sic respondeant. *Mutent fortitudinem*, idest confortent se quasi renovati in fortitudinem ad disceptandum mecum. Mich. 6. „ Audiant montes iudicium Domini, & fortiora fundamenta terræ. " Secundo narrat exhibitum beneficium, *Quis vocavit*, ubi narrat multitudinem beneficiorum quantum ad divinam electionem, *ab oriente*, scilicet Chaldæa, *iustum*, Abraham? Genes. 12. Iob 23. „ Vestigia eius secutus est pes meus. " Hier. 13. „ Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi domum Israel. " Et quantum ad concessam potestatem, *Dabit in conspe-*

spectu eius, scilicet quando liberavit Loth, pugnans contra quatuor Reges: Gen. 14. Ps. 1. „ Non sic impii, non sic, sed tamquam „ pulvis quem proiicit ventus a facie terræ. " Quantum ad exequendi facilitatem, *Transibit in pace*, scilicet sine labore; *semita in pedibus eius non apparebit*; sicut qui leviter incedit, quasi vestigium non derelinquit: vel quia in pedibus est signum viæ, cum derelictum est. Supra 40. *Current, & non laborabunt*. Quærit auctorem † al. actorem: † *Quis hæc operatus est*, & quis, *vocans*, æterna præscientia? Infra 49. *Dominus ab initio vocavit me*. Et ponit responsionem, *Ego Dominus*. Apocalyp. 1. „ Ego sum alpha, & omega, principium, & finis. " Aliter ad litteram exponitur de Cyro, mystice de Christo. Tertio ponit quasi gentilium responsum, in quo per idola se defendere credebant. Et primo tangit eorum ad allegata mirabilia visa stuporem, *Videbunt insulæ*. Psalm. 76. „ Viderunt „ te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, & ti- „ muerunt. " *Accesserunt*, ad resistendum. Secundo ponit mutuam † al. multam † confortationem, *Unusquisque*. Iob 40. „ Una uni ad- „ hærebit. " Tertio ponit idolorum fabricationem: *Confortabit percutiens*, ferrum malleo, *qui cudebat*, formabit figuram idoli, *dicens*: *Glutino bonum est*, ad consolidandum idolum. Sapien. 13. „ In pariete ponens illud, & „ confirmans ferro, ne forte cadat. "

Nota super illo verbo, *Transibit in pace*, quia Christus transivit in pace. Primo in pace carnis ad spiritum, quam † al. quem † habuit. Iob 5. „ Sciens quod pacem habeat ha- „ bitaculum tuum. " Secundo in pace hominis ad proximum, quam † al. quem † docuit. Infra 52. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem*! Tertio in pace mundi ad Dominum, quam † al. qui † fecit. Eph. 2. „ Faciens pacem, & reconcilians † al. „ reconciliet † ambos in uno corpore Deo. "

Et tu Israel serve meus. In parte † al. In pace † ista confortat Iudæos ex eisdem beneficiis: & primo ponitur præteriti beneficii repetitio in electione patrum Iacob, & Abraham, quibus ab aliis distincti sunt universaliter. *Iacob*. Psal. 104. „ Semen „ Abraham servi eius, filii Iacob electi eius. " Rom. 9. „ Ut secundum electionem propo- „ situm Dei maneret, non ex operibus, sed „ ex vocante † al. vocatione † dictum est ei, „ quia maior serviet minori, sicut scriptum „ est: Iacob dilexi, Esau autem odio ha- „ bui. " Secundo ponitur futurorum promissio: & primo quantum ad immunitatem malorum, excludens timorem: tum propter Dei præsentiam, *Ne timeas*: Hierem. 1. „ Ne ti- „ meas a facie eorum, quia ego tecum sum: " tum propter patrum iustitiam, *Suscepi te*, quasi semen repromissum, *iusti mei*, Abraham. Vel *suscepi te*, defendendum, *iusti*, Cyri. Ps. 90. „ In manibus portabunt te, ne forte of- „ fendas ad lapidem pedem tuum. " Et ponens etiam hostium amotionem quantum ad eorum confusionem, *Ecce confundentur*. Hier. 17. „ Confundantur qui me persequuntur, „ & non confundar ego. " Quantum ad destructionem, *Erunt quasi non sint*. Supra 30. *Ad perdendas gentes in nihilum*, Et reparationis impossibilitatem, *Quæres eos*. Psalm. 35. „ Vidi impium superexaltatum: " & infra (ibidem) „ Transivi, & ecce non erat. " Ostendens etiam destructionis rationem, *Quia ego Dominus*. Psalm. 143. „ Emitte manum „ tuam de alto, erue me de aquis multis, & „ de manu filiorum alienorum. " Secundo quantum ad abundantiam bonorum: & primo contra servitutem, ponens ipsum servitutis iugum: *Noli timere vermis*; quasi dicat: Qui vel haberis, vel calcaris sicut vermis, & pro mortuo computaris. Psalm. 21. „ Ego „ sicut vermis, & non homo, opprobrium ho- „ minum, & abiectio plebis. " Ponens etiam divinum auxilium, infra 49. *Ego auxiliatus sum tui*. Ponens etiam exaltationis beneficium, quantum ad hostium subiugationem, *Ego posui te*. Supra 25. *Et triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur palea in plaustro*: quod factum fuit tempore Machabæorum. Et quantum ad eorum exaltationem, *Et tu exultabis*. Cant. 1. „ Lætabimur, & exultabimus in te. " Secundo contra paupertatem, ponens primo paupertatis incommodum, *Egeni, & pauperes*. Supra 30. *Erunt super montes rivi fluentium aquarum*. Et in locis desertis, *Ponam desertum*, idest terram vestram primo desertam. Psalm. 106. „ Posuit desertum in stagna aquarum. " Et quantum ad pulchritudinem arborum, *Dabo in solitudinem*. Tertio ponit beneficii fructum, *Ut videant*. Eccli. 36. „ Ut cognoscant, „ quoniam non est Deus nisi tu, ut enar- „ rent magnalia tua. "

Nota super illo verbo, *Suscepi te*, quia Christus suscepit nos primo quasi † al. quia sicut † victor captivum ad liberandum. Gen. 49. „ Ad præ- „ dam, fili mi, ascendisti, requiescens accu- „ buisti ut leo, & quasi leæna. " Secundo quasi medicus infirmum ad sanandum. Psalm. 102. „ Qui propitiatur omnibus iniquitati- „ bus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. " Tertio quasi advocatus ad reum excusandum. Pri. Ioan. 2. „ Advocatum habemus apud Pa- „ trem Iesum Christum. " Quarto quasi fortis debilem ad defendendum. Infra 65. *Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad sal-*

vandum. Quinto quasi sponsus sponsam ad congaudendum. Oseæ 2. „ Sponsabo te mihi „ in iustitia, & fide. "

Prope facite iudicium vestrum. Hic ponit disputationem contra ipsa idola: & primo ponit disputationem; secundo sententiæ determinationem, ibi, *Et videamus simul*. Circa primum duo facit. Primo disputat contra idola rationibus naturalibus; secundo per rationem a quodam particulari facto sumptam, ibi, *Suscitavi ab aquilone*. Circa primum tria. Primo convocat ad iudicium, *Prope*, idest appropinquate ad me, ut simul iudicemur, vos idola, vel idolatræ, *afferte*, idest allegate, *si quid habetis*, ut probetis vos Deo. Psal. 81. „ Deus stetit „ in synagoga deorum, in medio autem deos „ diiudicat. " Secundo ponit argumentum duplex † al. dupliciter. † Unum sumptum ex divina scientia, quæ plene omnia novit, præterita, & futura, quam idola non habent: *Priora quæ fuerunt*. Eccli. 23. „ Domi„ no enim Deo antequam crearentur, omnia „ sunt agnita. " Aliud est sumptum ex divina potentia, quæ potest punire, & bene facere: *Bene quoque aut male, si potestis, facite*. Baruch ult. „ Neque si quid mali patiuntur ab alio, „ neque si quid boni, poterunt retribuere. " Tertio concludit eorum defectum quantum ad causam materialem, *Ecce vos*, idola, *ex nihilo*, ex materia creata; quantum ad formalem, *Opus*, idest artificialis forma, quæ figurat in vobis divinitatem, quæ non est; quantum ad efficientem, *Abominatio*, idest abominabilis, vos artifices, *opus vestrum*, scilicet idola, *qui elegit*, cultores. I. Cor. 8. „ Scimus quia idolum nihil est. " Hier. 10. „ Confusus est omnis artifex " *Suscitavi ab aquilone*. Hic sumit quoddam speciale factum. *Ab aquilone*, Chaldæum, *ab oriente*, Persam, qui subiugaverunt primo diversas terras, & Principes. *Plastes*, figulus, vel *plasma*, factura. Mystice per eum qui ab aquilone, gentilem populum; per eum qui ab oriente, Christum. Psalm. 17. „ Ut lutum „ platearum delebo eos. " Secundo ex hoc sub quæstione proponit argumentum, quod qui hoc potest dicere, est iuste dicendus Deus, & qui non, non. *Quis annuntiavit*? Infra 45. *Congregamini, & audite*. Tertio excludit ab idolis divinitatis indicium: *Non est annuntians*, aliquis ex nobis diis, *neque*, aliquis cultorum, *audiens*. Psalm. 113. „ Oculos habent, „ & non videbunt, aures habent, & non „ audient. " Quarto ostendit in vero Deo divinitatis signum, *Primus*, idest singularis, Deus noster. *Ecce adsum*, in auxilium, *evangelistam*, annuntiantem futura. Daniel 2. „ Ve„ re Deus vester Deus deorum est. " Vel *primus*, primogenitus Dei filius. Ephe. 4. „ De„ dit quosdam quidem Prophetas, quosdam „ autem Apostolos, alios vero Evangelistas. " *Et vidi, & non erat ex istis quisquam qui iniret consilium*. Hic ex suprapposita disputatione concludit sententiæ determinationem: & per se patet.

Nota super illo verbo, *Quis annuntiavit*? quia movet ad annuntiandum, & prædicandum, primo instinctus fidei. Psalm. 115. „ Cre„ didi, propter quod locutus sum. " Secundo stimulus zeli. Hierem. 20. „ Et factum „ est in corde meo verbum Domini, quasi „ ignis æstuans. " Tertio magnitudo præmii. Matth. 5. „ Qui fecerit, & docuerit, hic ma„ gnus vocabitur in regno cælorum. "

CAPUT XLII.

ECce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. In veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt. Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & extendens eos, firmans terram, & quæ germinant ex ea, dans flatum populo qui est super terram, & spiritum calcantibus eam: Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te: & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus, hoc est nomem meum, gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Quæ prima fuerunt, ecce venerunt; nova quoque ego annuntio; antequam oriantur, audita vobis faciam. Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terræ: qui descenditis in mare, & plenitudo eius, insulæ, & habitatores earum. Lætetur desertum, & civitates eius: in domibus habitabit Cedar. Laudate

date habitatores petræ ; de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem eius in insulis nuntiabunt. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum. Vociferabitur, & clamabit, super inimicos suos confortabitur. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar. Dissipabo, & absorbebo simul, desertos faciam montes, & colles, & omne germen eorum exsiccabo. Ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. Et educam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta. Hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. Conversi sunt retrorsum. Confundantur confusione qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili, Vos dii nostri. Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum. Quis cæcus nisi servus meus, & surdus nisi ad quem nuntios meos misi? Quis cæcus nisi qui venumdatus est? Et quis cæcus nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? Qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret. Ipse autem populus direptus, & vastatus. Laqueus iuvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt. Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat; in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel vastantibus? Nonne Dominus ipse, cui peccavimus? Et noluerunt in viis eius ambulare, & non audierunt legem eius. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum; & combussit eum in circuitu, & non cognovit; & succendit eum, & non intellexit.

Hic ostendit divinam dilectionem ex filio quem promisit. Ioan. 3. „ Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum „ daret. " Et primo ex tanto beneficio ostendit Dei dilectionem; secundo Iudæorum perversitatem, ibi, *Hæc verba feci eis*. Circa primum tria facit. Primo prædicit filii Dei adventum; secundo malorum casum, ibi, *Dominus sicut fortis, & egredietur*; tertio resurrectionem bonorum, ibi, *Et ducam cæcos in viam*. Luc. 2. „ Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in „ Israel. " Circa primum tria. Primo describit mittendi conditionem; secundo prædicit missionem, ibi, *Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & extendens eos*; tertio invitat ad gratiarum actiones, ibi, *Cantate Domino canticum novum*. Circa primum tria. Primo ostendit gratiæ plenitudinem quantum ad gratiam unionis, ibi, *Suscipiam eum*. *Servus* † al. Suus, † secundum humanam naturam. Luc. 1. „ Suscepit Israel puerum suum, recordatus „ misericordiæ suæ. " Quantum ad gratiam capitis, *Electus*, ut sit caput Ecclesiæ. „ Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus: " Cant. 5. Ps. 64. „ Beatus quem elegisti, & assumpsisti. " *Complacuit*. Matth. 17. „ Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. " Quantum ad gratiam habitualem, quæ fuit in ipso singularis, *Dedi spiritum meum*. Supra 11. *Requiescet super eum spiritus Domini*. Secundo ostendit iudicis æquitatem, quantum ad tria: scilicet iudicandi auctoritatem, *Iudicium gentibus*. Psalm. 71. „ Deus, iudicium tuum Regi da. " Ioan. 5. „ Pater omne iudicium „ dedit Filio. " Cui adiungit mansuetudinem, *Non clamabit*. Secundo ostendit iudicis æquitatem: *Neque accipiet personam*. Act. 10. „ Non est personarum acceptio apud Deum. " Cui adiungit pietatem in subveniendo: *Nec audietur foris*, Iudæam, *verbum*, prædicationis eius, ut prius subveniret illis ad quos missus erat. Matth. 15. „ Non sum missus nisi „ ad oves quæ perierunt domus Israel. " Psalm. 94. „ Hodie si vocem eius audieritis, „ nolite obdurare corda vestra. " Et in dissimulando, *Calamum*, scilicet regnum Iudæorum, *linum*, sacerdotium. Ezech. 34. „ Quod „ confractum fuerat non alligastis. " Tertio ostendit iudicii veritatem, *In veritate*. Ps. 95. „ Iudicabit urbem terræ in æquitate, & po„ pulos in veritate sua. " Cui adiungit iucunditatem: *Non erit tristis*, in corde, *turbulentus*, in facie: semper enim hilaris iucundusque fuit, æqualitatem mentis servans, etsi quantum ad partem sensibilem fuerit propassio tristitiæ, non quidem necessitatis, sed voluntatis. Unde Mat. 26. „ Tristis est anima mea usque „ ad mortem. " Eccli. 30. „ Iucunditas cordis „ † forte, Infirmitas gravis † sobriam facit ani„ mam. " Quarto ostendit dominii potestatem: *Donec ponat iudicium*, ultimum, vel præceptum suum, prædicantibus Apostolis; *legem*, Evangelium. Genes. 49. „ Ipse erit expectatio gen„ tium. " Infra 60. *Me enim insulæ expectabunt*. Alii exponunt hæc de Dario Rege Persarum, qui mansuetus, iustus, & quietus fuit,

fuit, quem Dominus elegit ad liberandum Iudæos.

Nota super illo verbo, *Non clamabit*, quia est clamor, primus devotæ orationis. Heb. 5. „ Cum clamore valido, & lacrymis exau„ ditus est pro sua reverentia. “ Secundus attentæ prædicationis. Ioan. 7. „ Ultimo fe„ stivitatis die clamabat. “ Tertius innixæ intentionis. Supra 5. *Expectavi* † *al. Expectavit* † *ut faceret uvas, & fecit labruscas*.

Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & extendens eos. Hic prædicit missionem: & primo ponit mittentis potestatem quantum ad creationem cælestium, *Creans cælum*; quantum ad dispositionem terrestrium, *Firmans terram*; quantum ad animationem viventium, *Dans flatum*, naturalis vitæ, *spiritum*, gratuitæ. Zach. 12. „ Dominus exten„ dens cælum, & fundans terram, & creans „ spiritum hominis qui est in ipso. “ Secundo prædicit missionem, ponens missi exaltationem: *Ego Dominus vocavi te*, filium meum ab æterno, prædestinando te ad unitatem divinæ personæ, *in iustitia* † *al. tristitia*, † idest ut iustus sim, implens promissa. Rom. 1. „ Qui „ prædestinatus est filius Dei. “ *Apprehendi manum*, quantum ad operationem: Ioan. 14. „ Pater in me manens ipse facit opera: “ *& servavi*, ne morte detinereris. Psa. 15. „ Non „ dabis sanctum tuum videre corruptionem. “ *Dedi te*, quasi mediatorem. Gen. 9. „ Arcum „ meum ponam in nubibus, & recordabor „ fœderis mei, quod pepigi tecum. “ *In lucem*, quasi illuminatorem. Supra 9. *Habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis*. Ioan. 1. „ Erat lux vera, quæ illuminat o„ mnem hominem venientem in hunc mun„ dum. “ Ostendit etiam officii utilitatem contra infidelitatem, *Ut aperires*. Ioan. 9. „ Ego „ in iudicium in hunc mundum veni, ut qui „ non vident videant, & qui vident cæci „ fiant. “ Contra peccati servitutem, *Ut educeres*. Zach. 9. „ Tu autem in sanguine tuo „ eduxisti vinctos de lacu. “ Tertio ex missione contra divinæ maiestatis singularitatem, quantum ad potentiam, *Ego Dominus*. Ps. 67. „ Dominus nomen est illi. “ Exod. 6. „ No„ men meum Adonai. “ *Gloriam*, qua Dominus dicor. Luc. 2. „ Gloria in excelsis Deo. “ Et quantum ad scientiam, *Quæ prima fuerunt*. Intra 45. *Ex tunc prædixi illud*. Hæc etiam referunt ad Darium. *Cantate Domino canticum novum*. Hic invitat ad gratiarum actiones. & primo indicit laudem. Supra 24. *Audivimus gloriam iusti*. Vel propter inclusionem maris, *Qui descendunt*, scilicet nautæ, *plenitudo eius*, scilicet maris, idest omne illud quod im- tur laudet Deum. Psalm. 106. „ Qui de„ dunt mare in navibus, facientes operatio„ nem in aquis multis, ipsi viderunt opera „ Domini, & mirabilia eius in profundo. “ Vel propter conversationem in desertis: *Levet*, vocem suam in laudem Dei, *desertum*, idest habitatores eius, maxime quantum ad Israelitas, *in domibus*, more aliarum nationum, qui primo erant vagi per desertum. *Cedar* † al. Vel eodem, † filius Ismaelis. Supra 35. *Lætabitur deserta, & invia, & exultabit solitudo*. Vel propter habitationem in montanis: *Laudate habitatores petræ*, illius civitatis in Palæstina, quæ in petris posita est. Vel cuiuslibet montis. Infra 55. *Montes, & omnes colles cantabunt Domino*. Invitat hos de quibus minus videtur quod ad laudandum Deum convertantur. Secundo prædicit divinæ laudis divulgationem: *Ponent Domino gloriam*, in aliis, non solum in seipsis. Infra ult. *Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes, & ad Africam, & ad gentes quæ non noverunt me*. Mystice totum hoc de conversione gentium ad fidem. *Dominus sicut fortis egredietur*. Hic prædicit per Christi adventum futurum casum: & circa hoc quatuor ponit. Primo potentiam: *Dominus sicut fortis*, ad impugnandum Iudæos per Romanos. Exod. 15. „ Dominus quasi vir pugnator, omnipotens „ nomen eius. “ *Zelum*, ultionis. Prover. 6. „ Zelus, & furor viri non parcet in die vin„ dictæ. “ Secundo ponit iram, *Vociferabitur*, per tribulationes quas eis immittet; contra id quod supra (ibidem) dictum est. *Non clamabit*, primo cum mansuetudine veniens. Et contemptoribus indignationem ostendit. Iob 37. „ Tonabit voce magnitudinis suæ, & „ non investigabitur cum audita fuerit vox „ eius. “ Tertio ponit iustitiam: quia iustum est ut cum diu expectaverit impœnitentes, omnes simul absorbeat: *Tacui, semper silui*. Iob 3. „ Nonne dissimulavi, nonne silui, non„ ne quievi? “ *Patiens fui*. Infra 30. „ Pro„ pterea expectat vos Deus, ut misereatur „ vestri. “ *Sicut parturiens*, proferam dissimulatum dolorem, sicut mulier conceptum infantem. Vel *sicut parturiens* dolebo de tam gravi pœna. Quarto ponit pœnam quantum ad homines. *Desertos faciam montes*, maiores, *colles*, mediocres, *germen*, populares. Ezech. 5. „ Montem Seir desertum, & deso„ latum dabo, & auferam de eo euntem, & „ redeuntem. “ Et quantum ad subtractionem omnis doctrinæ, vel consolationis, *Ponam flumina*. Psalm. 106. „ Posuit flumina in „ desertum, & exitus aquarum in sitim. “ Potest etiam hoc referri ad destructionem hostium Iudæorum per Darium, & Cyrum. *Et educam cæcos in viam quam nesciunt*. Hic ponit

nit reparationem † al. referationem † bonorum quantum ad tria. Primo quantum ad reparationem visus: *Educam caecos*, scilicet gentiles, *in viam*, Christum, vel legis praeceptum: vel etiam Iudaeos secundum aliam expositionem. Prov. 4. „ Ducam te per semitam aequitatis. " Secundo quantum ad illuminationem intellectus: *Ponam tenebras coram eis in lucem*. † Al. *Ponam te*. † Luc. 1. „ Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent. " Tertio quantum ad directionem affectus, *Prava*. Supra 40. *Erunt prava in directa, & aspera in vias planas*.

Nota super illo verbo, *Ponam flumina*, quia est multiplex aqua. Prima effusae lacrymae. Hierem. 9. „ Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? " Secunda baptismalis munditiae. Ioan. 3. „ Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest videre Regnum Dei. " Tertio spiritualis gratiae. Ioan. 7. „ Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquae vivae. " Quarta divinae sapientiae. Eccli. 24. „ Ego sapientia effudi flumina. " Quinto internae laetitiae. Prov. 5. „ Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. "

Nota super illo verbo, *Dedi te in foedus*, quia Christus dicitur datus in foedus primo conservandae salutis. Gen. 9. „ Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum foederis mei. " Secundo explendae promissionis. II. Corin. 1. „ Quotquot promissiones Dei sunt, omnes in illo sunt. " Tertio divinae dilectionis. Ioan. 3. „ Sic Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret. " Quarto cessaturae legis. Ps. 39. „ Holocausta & pro peccato noluisti † al. & pro peccato offeram tibi. " †

Venumdatus, in servum peccati pro dilectione temporalis boni. III. Reg. 21. „ Venumdatus es, ut faceres malum contra Deum." *Haec verba feci eis*. Hic ostendit Iudaeorum perversitatem: & primo ponit eos ingratos ad beneficia; secundo duros ad praecepta, ibi, *Surdi audite, & caeci intuemini ad videndum*: tertio obstinatos inter flagella, ibi, *Quis est in vobis qui audiat hoc*? Circa primum duo. Primo ostendit magnitudinem, *Haec verba*, scilicet praedicta beneficia. *Conversi sunt retrorsum*, a me. Hier. 5. „ Tu dereliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti. " Secundo imprecatur eis confusionem, *Confundantur*. Psal. 118. „ Confundantur omnes iniqua agentes. " *Surdi audite, & caeci intuemini ad videndum*. Hic ostendit eos duros ad obediendum ad praecepta. Et primo ostendit eorum duritiam, vocans eos surdos, & caecos in mente. „ Excaecavit eos malitia eorum: " Sap. 2. quamvis habeant oculos, & aures corporis apertas, *Qui apertas*. Hierem. 5. „ Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, & aures, & non auditis. " Supra 6. *Excaeca cor eorum, ne intelligant, & aures eorum aggrava, & oculos eius claude, ne forte videant oculis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum*. Secundo ostendit induratorum stultitiam, propter hoc quod in praeceptis, eorum utilitatem Dominus intendebat. Unde ponit intentionem Domini: *Et Dominus voluit ut sanctificaret eum*, populum; & ipse populus *magnificaret legem*, Dei, in corde suo custodiendo ipsam; & ut Dominus *extolleret*, populum. I. Thes. 4. „ Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra. " Secundo ostendit eorum animi conditionem, quia in seipsis peccabant: *Ipse autem direptus*, a daemonibus per diversa peccata, & ideo *vastatus*, ab hostibus aliis qui † al. etiam † occasionem peccandi praestabant, *laqueus*, idest occasio ad peccandum, *iuvenum*, insipientium. Oseae 3. „ Laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor. " Et quia peccata occultabant, *In domibus carcerum*, idest in secreto cordis. „ In corde & corde locuti sunt: " Ps. 11. Tertio ponit poenam: *Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat*, bellorum opera, *nec est qui dicat*, orationis instantia. Eccli. ult. „ Circumdederunt me undique, & non erat qui adiuvaret. " Vel incipit ibi poenam, *In domibus carceris*, ut exponatur ad litteram. *Quis est in vobis qui audiat hoc*? Hic ostendit eos incorrigibiles per flagella, quia etiam causam flagellorum non recognoscunt: & circa hoc tria facit. Primo inquirit recte sentientem, innuens paucitatem. *Futura*, qui praenuntiet † al. quae praenuntiat † de futuris suppliciis. Oseae ult. „ Quis sapiens, & intelliget ista; intelligens, & sciet hoc? " Secundo determinat veritatem quantum ad poenae auctorem: *Quis dedit in direptionem Iacob*? † Al. quantum ad poenae actorem: *Qui sedebit*. † I. Regum 2. „ Dominus mortificat, & vivificat, deducit † al. perducit † ad inferos, & reducit. Secundo quantum ad culpam: *Nonne Dominus ipse, cui peccavimus*? † Al. *Ipse est cui*. † Baruch 14. „ Iustitias ipsius nescierunt, neque ambulaverunt per viam mandatorum Dei. " Et quantum ad poenam, *Et effudit*. Ps. 68. „ Effunde super eos iram tuam, & furor irae tuae comprehendat eos. " Effusio abundantiam significat. Tertio excludit veritatis cognitionem: *Et combussit*, scilicet materiali igne per hostium

ſtium vaſtationem; *non cognovit*, ſe adeo pro ,, neque intellexerunt ; in tenebris ambu- peccatis ſuis punitum. Pſal. 81. ,, Neſcierunt, ,, lant. "

CAPUT XLIII.

ET nunc hæc dicit Dominus, creans te, Iacob, & formans te, Iſrael: Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo, Meus es tu. Cum tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Cum ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te: quia ego Dominus Deus tuus Sanctus Iſrael ſalvator tuus. Dedi propitiationem tuam AEgyptum, & AEthiopiam, & Saba pro te. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & glorioſus, ego dilexi te. Et dabo homines pro te, & populos pro anima tua. Noli timere, quia ego tecum ſum. Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni, Da, & auſtro, Noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Et omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, formavi eum, & feci eum. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem, ſurdum, & aures ei ſunt. Omnes gentes congregatæ ſunt ſimul, & collectæ ſunt tribus. Quis in vobis annuntiet iſtud, & quæ prima ſunt audire vos faciet? Dent teſtes eorum, & iuſtificentur, & audiant, & dicant, Vere. Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi, ut ſciatis, & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipſe ſum. Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit. Ego ſum, ego ſum Dominus, & non eſt abſque me ſalvator. Ego annuntiavi, & ſalvavi, auditum feci, & non fuit in vobis alienus. Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ego Deus. Et ab initio ego ipſe, & non eſt qui de manu mea eruat. Operabor; & quis avertet illud? Hæc dicit Dominus redemptor veſter, Sanctus Iſrael. Propter vos emiſi Babylonem, & detraxi vectes univerſos, & Chaldæos in navibus ſuis gloriantes. Ego Dominus ſanctus veſter, & creans Iſrael, Rex veſter. Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam, & in aquis torrentibus ſemitam. Qui eduxit quadrigam, & equum, agmen, & robuſtum, ſimul obdormierunt, nec reſurgent, & contriti ſunt quaſi linum, & extincti ſunt. Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoſcetis ea. Ponam in deſerto viam, & in invio flumina: & glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, & flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formavi mihi; laudem meam narrabit. Non me invocaſti, Iacob, nec laboraſti in me, Iſrael. Non obtuliſti mihi arietem holocauſti tui, & victimis tuis non glorificaſti me. Non te ſervire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emiſti mihi argento calamum, & adipe victimarum tuarum non inebriaſti me. Verumtamen ſervire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me; & peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul; narra ſi quid habes, ut iuſtificeris. Pater tuus primus peccavit, & interpretes tui prævaricati ſunt in me. Et contaminavi Principes ſanctos, dedi ad internecionem Iacob, & Iſrael in blaſphemiam.

HIc oſtendit eis divinam dilectionem per remedia quæ eis inter anguſtias conceſſit. Et dividitur in partes tres. In prima promittit futura remedia, ad oſtendendam dilectionem; in ſecunda commemorat præterita beneficia, ad confirmandam promiſſionem, ibi, *Hæc dicit Dominus;* in tertia excludit merita, ad tollendam præſumptionem, ibi, *Non me invocaſti, Iacob, nec laboraſti in me, Iſrael*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit in eos divinæ dilectionis privilegium; ſecundo ex promiſſis remediis excludit divinæ poteſtatis conſortium, ibi, *Omnes gentes congregata ſunt ſimul*; in tertia ponit dilectionis ſignificationem, ibi, *Hæc dicit Dominus redemptor veſter*. Circa primum promittit eis tria re-

remedia. Primo in pœnis sustentationem, excludens timorem ex divina præsentia, *Creans te*, quantum ad substantiæ principium: Deut. 32. „ Ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creavit te: " *faciens*, quantum ad formam quam dedit. Gen. 2. „ Formavit Deus hominem de limo terræ. " *Redemi te*, a malis. Oseæ 13. „ De manu mortis liberabo eos, & de morte redimam „ eos. " *Et vocavi*, ad gratiam. Oseæ 2. „ Vocabo non plebem meam plebem meam. " Ponit promissionem: *Cum transieris per aquas*, AEgyptias, *flumina*, Chaldæi, *igne*, Græci, *flamma*, Romani. Non enim ex toto sunt consumpti. Psa. 65. „ Transivimus per ignem, „ & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. " Et assignat huius rationem: *Quia ego Dominus*. Supra 12. *Vere ipse Deus salvator noster*. Secundo promittit pœnarum commutationem, ut scilicet alios loco ipsius puniat. Et ponit commutationem, *Dedi propitiationem*, idest ut propitientur, quasi pœnis eos affligens qui te ad peccandum † al. precandum † sui auxilii spe provocabant. *Saba*, civitas AEthiopiæ. Prov. 11. „ Iustus de angustia liberatus est, „ & tradetur impius pro eo. " Et assignat rationem, scilicet ipsam dilectionem: *Ex quo honorabilis*, idest feci, & reputavi te honorabilem. *Pro te*, pro liberatione tua. Hier. 31. „ Si filius mihi honorabilis Ephraim, si „ puer delicatus. " Tertio promittit eis a tribulationibus omnimodam liberationem: & circa hoc tria facit. Primo promittit liberationis beneficium, *Noli timere ab oriente*: quia undique dispersi erant. Supra 11. *Congregabit profugos Israel*. Secundo adducit liberationis meritum: *Et omnem qui invocat nomen meum*, adducam, *in gloriam meam*, ut glorificet me, & ut ipse gloriosus appaream. Ioel. 2. „ Omnis quicumque invocaverit nomen Domi„ ni salvus erit. " Tertio promulgat liberationis præceptum. *Edue*, o Cyre, *foras*, extra terram captivitatis, *populum*, scilicet Iudæorum. Hier. 5. „ Audi popule stulte, qui „ non habes cor, qui habentes oculos non vi„ detis, & aures, & non auditis † al. & „ aures non audietis. " † *Omnes gentes congregata sunt simul*. Hic excludit divinitatis consortium. Et primo ostendit aliorum deorum falsitatem per modum iudicii, ponens gentium ad idola consensum: *Congregata sunt*, in unum errorem: Ps. 13. „ Omnes declinave„ runt, simul inutiles facti sunt: " petens divinitatis signum † al. signatum, † *Quis ex vobis*? idest, quis deorum vestrorum? Vel loquitur ad idola, & petit testimonium: *Dent testes*, & *iustificentur*: iuste dicantur dii; & testes *audiant*, ab eis futura, & *dicant*, pro vobis testimonium. Supra 41. *Non est annuntians, neque prædicens, neque audiens sermones vestros*. Secundo prædicat suæ divinitatis veritatem: & primo quantum ad scientiam; secundo quantum ad potentiam, ibi, *Vos testes mei*. Circa primum duo facit. Primo dat testimonium: *Vere vos testes mei, & servus meus*, populus Iacob, vel Christus. Act. 1. „ Eritis mihi testes in omni Iudæa, & Hie„ rusalem. " Ponens cognoscendi modum, *Ut sciatis*, quantum ad ea quæ per naturales rationes de Deo sciri possint, & *credatis*, quantum ad ea quæ supra rationem sunt; & *sic intelligetis*: quia *nisi credideritis, non intelligetis*, sup. 7. secundum aliam litteram. Ponens etiam testium dictum, quod ipse sit solus Deus: *Quia ego*, solum, *sum*, Deus. *Ante me non est formatus Deus*. † Al. *Formator*. † Deu. 32. „ Videte quod ego sim solus, „ & non sit alius Deus præter me. " Et quod sit solus Dominus, *Ego sum*, singulariter, *ego sum*, & excellenter. Act. 4. „ Salus „ non est in aliquo alio. " Secundo dat divinitatis signum † al. signatum: † *Ego annuntiavi* ... & *non fuit*, a quo scire possetis. Ps. 80. „ Israel, si me audieris, non erit in te „ deus recens, nec adorabis deum alienum. "

Nota super illo verbo, *Cum ambulaveris in igne, non combureris*, quia Deus liberat sanctos suos ab igne multiplici. Primo carnalis tentationis. Iob 30. „ Ignis est usque ad con„ summationem devorans. " Secundo temporalis tribulationis. Ps. 16. „ Igne me examina„ sti, & non est inventa in me iniquitas. " Tertio æternæ damnationis. Mat. 25. „ Ite „ maledicti in ignem æternum. " Quarto divinæ indignationis. Deu. 32. „ Ignis succensus „ est in furore meo. " Primo igne utuntur lascivientes. I. Cor. 7. „ Melius est nubere „ quam uri. " Secundo impatientes. Supra 13. *Facies combusta vultus eorum*. Tertio impœnitentes. Ps. 105. „ Flamma combussit pec„ catores. " Quarto superbientes. Ps. 17. „ Montium fundamenta comburet. "

Item super illo, *Cum transieris per aquas, tecum ero*, quia Deus liberat ab aquis primo voluptatis. Prov. 10. „ Aquæ furtivæ dulciores „ sunt; " in quibus suffocantur per luxuriam. Secundo cupiditatis. Exo. 15. „ Submersi sunt „ quasi plumbum in aquis vehementibus; " in quibus suffocantur per avaritiam. Tertio adversitatis. Psal. 68. „ Intraverunt aquæ us„ que ad animam meam; " in quibus suffocantur per impatientiam. Quarto mundanæ potestatis. Apoc. 17. „ Aquæ super quas sede„ bat; " in quibus suffocantur per superbiam.

Vos testes mei, dicit Dominus, & ego Deus.

Hic ostendit veritatem divinitatis quantum ad potentiam: & primo dat testimonium, *Vos testes*. Ioan. 8. „ Ego principium, qui & „ loquor vobis. “ Secundo dat potentiæ signum in puniendo: *Et non est qui de manu mea eruat*. Deut. 32. „ Non est qui de ma- „ nu mea possit eruere. “ Et in operando, *Operabor*. Supra 14. „Dominus exercituum decre- „ vit;& quis poterit infirmare? “ *Hæc dicit Dominus redemptor vester, Sanctus Israel*. Hic ponit dilectionis signum: quia pro eis Babylones in navibus gloriantes, propter multitudinem aquarum, destruxit, *Emisi*, iram scilicet. *Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam, & in aquis torrentibus semitam*. Hic commemorat beneficia præterita, quando egressi sunt de AEgypto, in eorum gubernatione. *In mari*, rubro, Exod. 14. *In aquis torrentibus*, Maron, Numeri 21. In Iordane, Iosue 3. Et quantum ad hostium destructionem, *Qui eduxit quadrigam*, currus Pharaonis. Exo. 15. „Ele- „ cti Principes eius submersi sunt in mari „ rubro. “ *Quasi linum*, in momento succensum. Secundo promittit multo maiora: & circa hoc tria facit. Primo ostendit futurorum beneficiorum magnitudinem ex priorum comparatione: *Ne memineritis*; quasi dicat: Non sunt digna ut in memoriam habeantur in comparatione futurorum. Ea quæ retro sunt obliviscantur ex horum novitate: *Ecce ego facio nova*, inaudita. Apoc. 21. „ Ecce no- „ va facio omnia. “ Ex eorum deterioratione: *Ponam in deserto*, idest in terra Iudæorum, quæ fuit prius deserta, *viam*, euntium ad festivitates, *flumina*, consolationis. Psal. 106. „ Posuit desertum in stagna aquarum, „ & terram sine aqua in exitus aquarum. “ Et si exponantur hæc ad litteram de liberatione de captivitate Babyloniæ, dicuntur maiora, quam liberare de AEgypto, non propter maiora miracula, sed quia Reges de quorum potestate liberavit eos, potentiores Pharaone fuerunt; vel quia de loco magis distanti venerunt. Si autem referatur ad liberationem factam per Christum, constat quod nihil ita admirabile præcesserat in sæculis præteritis. Secundo ostendit, beneficiorum utilitatem in gentibus: *Et glorificabit me bestia agri*, idest gentilis bestialiter vivens conversus ad Christum, vel videns quomodo Iudæos liberat. Psal. 148. „ Bestiæ, & universa pe- „ cora, serpentes, & volucres pennatæ. “ Et in Iudæis, *Ut darem potum*, doctrinæ, & consolationis. Tertio assignat rationem, *Populum formavi mihi*, scilicet in laudem meam. † Al. *Populum*, scilicet *mihi*, in laudem meam. Proverb. 16. „ Universa propter semetipsum „ operatus est Dominus. “ *Non me invocasti, Iacob*. Hic excludit merita Iudæorum ad consequenda tanta beneficia: & circa hoc tria facit. Pr. mo excludit meritum; secundo dat responsioni locum, ibi, *Reduc me in memoriam*; tertio removet quemdam respondendi modum, ibi, *Pater tuus primus peccavit*. Circa primum tria facit. Primo excludit meritum, *Non me invocasti*, ut hæc omnia darem; vel quia non toto corde Deo offerebant † al. offerebantur, † sed partim Deo, partim idolis; vel quia Deo non offerebant; vel quia spe temporalis retributionis faciebant; vel quia post adventum Christi accepta non fuerunt. Mal. 3. „ Quis „ est in vobis qui claudat ostia, & incendat „ altare meum gratuito? “ Psal. 49. „ Num- „ quid manducabo carnes taurorum, aut san- „ guinem hircorum potabo? “ Secundo ostendit ipsorum reatum, *Verumtamen servire*; quasi dicat: Servilem me ostendistis, cum me offendentes non puniebam. Supra 1. *Facta sunt mihi molesta*; *laboravi sustinens*. Loquitur more humano. Tertio ostendit datum gratis beneficium, *Ego sum*. Psal. 24. „ Propter no- „ men tuum propitiaberis peccato meo. “ *Reduc me in memoriam*. Hic responsioni dat locum. *Reduc*; quasi dicat: Recogita quæ tibi fecerim; *narra si quid habes*, ad te excusandum, vel me accusandum, *ut iustificeris*, idest ut videaris iustus. *Pater tuus primus peccavit*. Hic removet quamdam viam respondendi. Posset enim allegare patrum innocentiam; sed contra hoc dicit, *Pater*, Abraham petens signum de promissione Dei, quasi dubitans, Gen. 15. *Interpretes*, Moyses, & Aaron ad aquas contradictionis, Numer. 27. *Contaminavi*, idest contaminari permisi, *ad internecionem*: quia omnes in deserto mortui sunt, excepto Caleb, & Iosue. Psal. 105. „ Peccavimus cum patribus nostris, in- „ iuste egimus, iniquitatem fecimus. “

Nota super illo verbo, *Reduc in memoriam*, quia reducere debemus Deum in memoriam primo quantum ad mirabilia quæ fecit, ad venerandum. Psal. 104. „ Mementote mira- „ bilium eius quæ fecit. “ Secundo quantum ad beneficia quæ dedit, ad regratiandum. Eccli. ult. „ Memoratus sum misericordiæ tuæ, „ & operationis † al. cooperationis † tuæ „ quæ a sæculo sunt, quoniam eruis sustinentes te, & liberas eos de manu angu- „ stiæ, Domine Deus noster. “ Tertio quantum ad tormenta quæ sustinuit, ad compatiendum. Tren. 3. „ Recordare paupertatis „ meæ, absinthii, & fellis. “ Quarto quantum ad præcepta quæ dedit, ad observandum. Psal. 102. „ Memores sunt † al. sint † „ mandatorum ipsius, ad faciendum ea. “

CA-

CAPUT XLIV.

ET nunc audi, Iacob serve meus, & Israel quem elegi. Hæc dicit Dominus faciens, & formans te, ab utero auxiliator tuus: Noli timere, serve meus Iacob, & rectissime quem elegi. Effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas, quasi salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet, Domini ego sum; & ille vocabit in nomine Iacob; & hic scribet manu sua Domino; & in nomine Israel assimilabitur. Hæc dicit Dominus Rex Israel, & redemptor eius Dominus exercituum: Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est deus. Quis similis mei? Vocet, & annuntiet: & ordinem exponat mihi, ex quo constitui mihi populum antiquum: ventura, & quæ futura sunt annuntiet eis. Nolite timere, neque conturbemini. Ex tunc audire te feci, & annuntiavi. Vos estis testes mei. Numquid est deus absque me, & formator quem ego non noverim? Plastæ idoli omnes nihil sunt, & amantissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur. Quis formavit deum, & sculptile conflavit ad nihil utile? Ecce omnes participes eius confundentur: fabri enim sunt ex hominibus: convenient enim omnes, stabunt, & pavebunt, & confundentur simul. Faber ferrarius lima operatus est in prunis, & in malleis formavit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ. Esuriet, & deficiet, non bibet aquam, & lassescet. Artifex lignarius extendit normam, formavit illud in runcina. Fecit illud in angularibus, & in circino tornavit illud, & fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo. Succidit cedros, tulit ilicem, & quercum quæ steterat inter ligna saltus. Plantavit pinum, quam pluvia nutrivit, & facta est hominibus in focum. Sumpsit ex eis, & calefactus est, & succendit, & coxit panes; de reliquo autem operatus est deum, & adoravit; fecit sculptile, & curvatus est ante illud. Medium eius combussit igni, & de medio eius carnes coxit. Comedit pulmentum, & saturatus est, & calefactus est, & dixit: Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius deum fecit, & sculptile sibi. Curvatur ante illud, & adorat illud, & obsecrat, dicens: Libera me, quia deus meus es tu. Nescierunt, neque intellexerunt. Obliti enim sunt ne videant oculi eorum, & ne intelligant in corde suo. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt ut dicant: Medietatem eius combussi igni, & coxi super carbones eius panes, coxi carnes, & comedi; & de reliquo eius idolum faciam, ante truncum ligni procidam? Pars eius cinis est. Cor insipiens adorabit illud, & non liberabit animam suam, neque dicet: Forte mendacium est in dextera mea. Memento horum, Iacob & Israel, quoniam servus meus es tu. Formavi te, servus meus es tu, Israel, non obliviscaris mei. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. Revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate cæli, quoniam misericordiam fecit Dominus; iubilate extrema terræ; resonate montes laudationem, saltus, & omne lignum eius: quoniam redemit Dominus Iacob, & Israel gloriabitur. Hæc dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex utero: Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cælos solus, stabiliens terram, & nullus mecum; irrita faciens signa divinorum, & ariolos in furorem vertens; convertens sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam faciens; suscitans verbum servi sui, & consilium nuntiorum suorum complens; qui dico Hierusalem, Habitaberis; & civitatibus Iuda AEdificabimini; & deserta eius suscitabo; qui dico profundo: Desolare, & flumina tua arefaciam; qui dico, Cyro: Pastor meus es; & omnem voluntatem meam complebis; qui dico Hierusalem, AEdificaberis; & templo, Fundaberis.

HIc tertio confortat eos ex idolorum vilitate, ne forte crederent quod per ea possent divinas promissiones impedire. Et dividitur in duas. In prima excludit timorem;

in secunda ostendit idolorum vilitatem, ibi, *Hac dicit Dominus Rex Israel*. Circa primum tria. Primo excitat attentionem: *Audi Iacob quem elegi*, reprobato Esau. Mal. 1. „ Iacob „ dilexi, Esau autem odio habui. “ Secundo excludit timorem: *Hac dicit Dominus formans te*. Infra 49. „ Hæc dicit Dominus, formans „ me ex utero servum sibi. “ *Rectissime*, quod sonat hoc nomen Israel, quantum ad nominis significationem; sed quasi per ethimologiam dicitur vir videns Deum. *Is* vir, *Ra* videns, *Hel* Deum. Tertio ponit promissionem, *Effundam*. Et primo promittit divinum beneficium quantum ad temporalia: *Effundam aquas*, idest consolationes. Eze. 36. „ Effun„ dam super vos aquam mundam. “ Quantum ad spiritualia, *Effundam spiritum ... benedictionem*, quantum ad bonorum multiplicationem. Ioel. 2. „ Effundam de spiritu meo „ super omnem carnem. “ Secundo ponit beneficii fructum quantum ad bona temporalia, *Et germinabunt*, idest multiplicabuntur ex abundantia prosperitatis, sicut arbor ad multitudinem aquæ. Supra 35. *Germinans germinabit, exultabit latabunda, & laudans*: Ponit etiam effectum bonorum spiritualium. *Iste dicet*, *Domini ego sum*: quia quilibet se Deo subiectum confitebitur: *Scribet*, cantica, *Domino*, idest ad honorem Domini. Vel *Domini ego sum* † al. *Deus ego sum*, † portans Scripturam, quod pertinet ad cultum Dei. *Assimilabitur*, alienigena in colendo Deum; vel erit strenuus sicut Iacob. Hier. 3. „ Patrem „ vocabis me, & post me ingredi non cessa„ bis. “ *Hac dicit Dominus Rex Israel*. Hic ostendit idolorum vilitatem: & circa hoc tria facit. Primo ostendit idolorum defectum; secundo ex hoc revocat eos ad suum cultum, ibi, *Mementote horum*, *Iacob & Israel*; tertio promittit colentibus se liberationis beneficium, ibi, *Hac dicit Dominus redemptor tuus*. Circa primum duo facit. Primo arguit contra idola ex divina operatione; secundo ex idolorum formatione, ibi, *Quis formavit deum?* Circa primum duo facit. Primo proponit suæ deitatis singularitatem, *Ego sum*. Apoc. 1. „ Ego sum alpha, & omega, principium, & „ finis. “ Secundo adhibet probationem, *Quis similis*? Et circa hoc tria. Primo ponit divinum actum in annuntiando futura, & ordinem præteritorum: *Non noverim*, prædestinando. Eccli. 23. „ Domino Deo nostro omnia „ sunt agnita, antequam fiant. “ Secundo assignat suæ deitatis signum testibus confirmatum, *Noli timere*; quasi dicat: Ne solicitemini pro me, quasi deficiam probatione meæ divinitatis. Tertio concludit idolorum defectum, *Numquid est*? Et primo ponit quæstionem, *Absque me*? Deuter. 32. „ Videte quod ego sim „ solus, & non sit alius deus præter me. “ Secundo ostendit testium inidoneitatem: *Plasta idoli*, idest factores eorum, *nihil sunt*, nullius potentiæ † al. *nec sunt*, ullius potentiæ: † vel quia intentionem suam non consequuntur, volentes suis manibus deum fingere: vel etiam quia † al. & sicut etiam † idolum nihil est. *Amantissima*, idola, quæ sunt vel magna & veneranda, vel ex pretiosiori materia. Tertio ostendit testimonii falsitatem: *Ipsi testes*, idolorum, *quia non vident*, & tamen dicunt ea esse deos. *Quis formavit deum*? Hic ostendit quod non sunt dii ex eorum formatione: & circa hoc duo facit. Primo proponit formationem ad excludendum divinitatem: secundo formationis modum ad ostendendam vilitatem, *Faber ferrarius*. Circa primum duo facit. Primo proponit formationem, intendens hanc rationem. Quod factum est ab homine, non est Deus, &c. *Quis*? quasi dicat, nullus; *ad nihil*, aliud, *utile*. Baruch ult. „ Ipsi qui „ ea faciunt non sunt multi temporis. “ Secundo prædicit operantium confusionem: *Ecce omnes Principes eius*, idolorum cultores, cum venerint ad iudicium, *stabunt*, quasi iudicandi. *Ex hominibus*, idest de numero hominum. Psal. 96. „ Confundantur omnes qui adorant „ sculptilia. “ *Faber ferrarius lima operatus est in prunis*. Hic ostendit eorum vilitatem, ut non solum non sint dii, sed etiam quædam vilia: & primo proponit modum quantum ad idola quæ fiebant de metallis, *In brachio suo*, idest fortes ictus percutiens. *Esuriet*, *& deficiet*; quasi diceret: Deus quem facit non potest sibi succurrere, qui tamen factori suo maxime tenetur. Supra 41. *Confortabit faber ferrarius percutiens malleo*. Secundo quantum ad ea quæ fiebant ex ligno † al. omittitur, ex ligno, † *Artifex lignarius*. Et primo ponit idoli vilitatem, ponens causam efficientem cum instrumentis suis: *Normam*, regulam ad rectificandum ligna, *in runcina*, instrumentum recurvum ex latere ad curvandum ligna, *in angularibus*, idest in figura quadrangulata: vel est instrumentum ad huiusmodi figuras faciendas: *circino*, idest torno † al. torvo. † Quantum ad causam formalem, *Et fecit imaginem*: quantum ad materialem, *Succidit cedros*, quibus † al. quas † etiam ad viles usus utuntur. Hier. 10. „ Lignum de saltu „ præcidit, opus manuum artificis. “ Secundo ostendit artificis cæcitatem, *Nescierunt*. *Pars eius*, ligni de quo factum est idolum, *cinis*, quia combustum. *Forte mendacium est in dextera mea*, idest in operatione. Sap. 13. „ Non „ erubescet loqui cum illo qui sine anima est. “

Nota super illo verbo, *Effundam spiritum meum*,

netum, quia datur spiritus incipientibus primo in principium vivificationis. Ezech. 37. „ Ingressus est in ea spiritus, & revixerunt." Secundo in lavacrum † al. lavacro † renovationis. Tit. 3. „ Per lavacrum regenerationis, „ & renovationis Spiritus sancti, quem effudit „ in nos abunde." Tertio in privilegium adoptionis. Rom. 8. „ Non accepistis spiritum servitutis in timore; sed accepistis spiritum „ adoptionis filiorum Dei." Secundo datur proficientibus primo ad instruendum intellectum. Ioan. 14. „ Paraclitus autem Spiritus „ sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, „ ille vos docebit omnia." Secundo ad reficiendum affectum. Eccli. 24. „ Spiritus meus „ super mel dulcis." Tertio ad adiuvandum actum. Rom. 8. „ Spiritus adiuvat infirmita-„ tem." Tertio datur perfectis primo in beneficium libertatis. II. Corint. 3. „ Ubi spi-„ ritus Domini, ibi libertas." Secundo in vinculum unitatis. Eph. 4. „ Soliciti servare „ unitatem spiritus in vinculo pacis." Tertio in pignus hereditatis. Eph. 1. „ Signati estis „ spiritu promissionis sancto, qui est pignus „ hereditatis nostræ."

Memento horum, Iacob & Israel. Hic revocat eos ad suum cultum: & primo assignat rationem, proponens servitutis debitum: *Memento*, idest recogita vilitatem idolorum, *servus*. Hier. 51. „ Non sicut hæc, pars Iacob: „ quia qui fecit omnia ipse est, & Israel sceptrum hereditatis eius: Dominus exercituum nomen illi." Et quantum ad præscitum † forte, præstitum † beneficium, vel promissum: *Delevi ut nubem, ut nebulam*, idest facile. Sap. 2. „ Transiet vita vestra tamquam „ vestigium nubis, & sicut nebula dissolve-„ tur." Secundo ponit revocationem, *Revertere*. Hierem. 3. „ Revertere adversatrix „ Israel ad me, ait Dominus; & non avertam faciem meam a vobis." Tertio pro reversione invitat totam creaturam ad gratiarum actionem: *Iubilate extrema terræ*. Psal. 68. „ Laudent illum cæli, & terra, mare, „ & omnia quæ in eis sunt." *Hæc dicit Dominus redemptor tuus*. Hic revertentibus ad se, promittit liberationis beneficium: & circa hoc duo facit. Primo ostendit liberationis beneficium, quod eis contulit: *Redemptor*, a malis, *& formator*, in bonis. Infra 49. *Hæc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi*. Quantum ad creaturas, quas fecit, *Ego sum Dominus*. Hierem. 10. „ Fecit terram in for-„ titudine." Quantum ad sapientes, quos infatuavit, quorum quidam profitebantur se scire divina, *Irrita faciens*: Hier. 50. „ Gla-„ dius ad divinos eius, qui stulti sunt:" quidam de rebus mundanis, *Convertens sapientes*. I. Cor. 1. „ Nonne stultam fecit Deus „ sapientiam huius mundi?" Etiam quantum „ ad promissorum impletionem, *Suscitans*, implens, *servi*, prophetæ, vel Moysis, vel Christi. Secundo promittit liberationem populi: & prim quantum ad urbium reædificationem: *Qui dico Hierusalem, AEdificaberis*. Ps. 68. „ AE-„ dificabuntur civitates Iuda." Secundo quantum ad hostium destructionem: *Qui dico profundo*, idest mari, scilicet Babyloni † al. maris Babylonis. † Unde supra 21. *Onus deserti maris*. Tertio quantum ad liberationis exaltationem: *Qui dico Cyro: Pastor meus es, pascens oves meas*. Ezec. 34. „ Et pascet eas ven-„ tus urens." Quarto quantum ad templi reintegrationem: *Qui dico Hierusalem, Fundaberis*: quia eius tempore sola fundamenta iacta sunt. Daniel. 9. „ AEdificabitur iterum „ Hierusalem."

CAPUT XLV.

HAEc dicit Dominus christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam; & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudentur. Ego anteibo, & gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel propter servum meum Iacob, & Israel electum meum. Et vocavi te nomine tuo, assimilavi te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius. Extra me non est Deus. Accinxi te, & non cognovisti me, ut sciant hi qui ab ortu solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non est Deus. Ego Dominus, & non est alter formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hæc. Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum; aperia-

tur

tur terra, & germinet salvatorem, & iustitia oriatur simul. Ego Dominus creavi eum. Væ qui contradicit fictori suo, testa de Samiis terræ. Numquid dicit lutum figulo suo: Quid facis, & opus tuum absque manibus est? Væ qui dicit patri, Quid generas; & mulieri, Quid parturis? Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes eius: Ventura interrogate me, super filios meos, & super opus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram, & hominem super eam creavi. Ego & manus meæ tetenderunt cælos, & omni militiæ eorum mandavi. Ego suscitavi eum ad iustitiam, & omnes vias eius dirigam. Ipse ædificabit civitatem meam, & captivitatem meam dimittet non in pretio, neque in muneribus: dicit Dominus Deus exercituum. Hæc dicit Dominus: Labor AEgypti, & negotiatio AEthiopiæ, & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tamen in te est Deus, & non Deus absque te. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator. Confusi sunt, & erubuerunt omnes simul, abierunt in confusione fabricatores errorum. Israel salvatus est in Domino salute æterna. Non confundemini, & non erubescetis usque in sæculum sæculi: quia hæc dicit Dominus creans cælos. Ipse Deus formans terram, & faciens eam, ipse plastes eius. Non in vanum creavit eam; ut habitaretur formavit eam. Ego Dominus, & non est alius. Non in abscondito locutus sum, in loco terræ tenebroso. Non dixi semini Iacob: Frustra quærite me. Ego Dominus loquens iustitiam, annuntians recta. Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex gentibus. Nescierunt qui levant signum sculpturæ suæ, & rogant dominum non salvantem. Annuntiate, & venite, & consiliamini simul. Quis auditum fecit hoc ab initio, ex tunc prædixit illud? Numquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me? Deus iustus, & salvans non est præter me. Convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius. In me metipso iuravi, egredietur de ore meo iustitiæ verbum, & non revertetur: quia mihi curvabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Ergo in Domino, dicet, meæ sunt iustitiæ, & imperium. Ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. In Domino iustificabitur, & laudabitur omne semen Israel.

POstquam confortavit eos ad summam expectationem promissorum divinorum, in parte ista incipit prosequi divinas promissiones, ad eorum consolationem: & dividitur in duas. In prima promittit liberationem a malis; in secunda promittit salvationem in bonis: *Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes eius*. Prima in duas. In prima promittit eis liberationis beneficium; in secunda excludit omne liberationis impedimentum, cap. 50. *Hæc dicit Dominus*: *Quis est &c.* Prima in tres. In prima præsignat eis liberatorem; in secunda prædicit captivantium, & detinentium destructionem, cap. 46. *Confractus est Bel*; in tertia promittit etiam Iudæorum liberationem, cap. 48. *Audite hæc, domus Iacob*. Prima in duas. In prima prænuntiat liberatorem; in secunda ostendit consequentem utilitatem, ibi, *Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes eius*. Prima in tres. In prima prædicit liberatoris potestatem; in secunda describit ipsius nativitatem, ibi, *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum*; in tertia refellit incredulorum contradictionem, ibi, *Væ qui contradicit fictori suo*. Circa primum duo. Primo ponit fastigium ad quod exaltatus fuit, contra tria quæ solent evadere manus Regis: vel propter multitudinem: & quantum ad hoc dicit, *Christo*, idest Regi, non propter unctionem, sed propter regiam dignitatem: quia apud eos Reges ungebantur † forte, non ungebantur. † *Apprehendi dexteram*, quasi auxiliator operum ipsius, *gentes*, diversas. Deu. 28. „Dabit Dominus inimicos vestros „ in manus vestras." Vel propter fortitudinem; & quantum ad hoc dicit: *Anteibo* † al. *Annuntiabo*, parans victoriæ tuæ locum, immittendo terrorem tuum adversariis, *gloriosos*, potentes supra alios, sicut Babylonios, *portas æreas*, potentissimas civitates. Psal. 106. „ Contrivit portas æreas, & vectes ferreos „ confregit." Vel propter absconsionem; & quantum ad hoc dicit: *Et dabo tibi thesauros*, diversorum regnorum, quorum civitates cepit. Iob 12. „ Revelat profunda de te„ nebris, & abscondita producit in lucem." Secundo ponit beneficii fructum: & primo in ipso; secundo in aliis, ibi, *Sciant hi qui ab oriente & qui ab occidente*. Circa primum duo. Primo ponit potestatis fructum a Deo requisitum in Cyro, scilicet suæ cognitionis: *Ut scias quia ego*:

ego: Rom. 4. „ Vocat ea quæ non sunt tam„ quam ea quæ sunt: " & populi liberationis, *Propter servum meum*, ut scilicet liberes † al. liberet † eum de captivitate. Secundo ostendit istud beneficium ex parte ipsius Cyri, ex parte frustratum: *Et vocavi*, prædicendo nomen tuum, *assimilavi*, hoc in aliis sanctis meis, quorum nomina prius a Domino prædicta sunt, *non cognovisti me*, esse tantum Deum verum, permanens in idolis. *Accinxi*, fortitudine. Prov. 1. „ Vocavi, & renuistis, " accipere † al. accipe † disciplinam. *Ut sciant hi qui ab oriente, & qui ab occidente quoniam absque me non est Deus*. Hic ostendit fructum in aliis: & primo ostendit quod in aliis quærit suæ cognitionis fructum. *Qui ab oriente*, idest habitantes per totum mundum. Quod completum fuit in hoc quod Cyrus epistolis suis laudem Dei scripsit ubique; vel quia omnes Deum collaudaverunt videntes Iudæorum liberationem. Psal. 82. „ Sciant quia nomen ti„ bi Dominus; tu solus Altissimus super omnem „ terram. " Secundo proponit suæ divinitatis argumentum, quod cognosci potest in hoc quod potest affligere, & liberare, *Ego Dominus*. *Lucem*, diem in consolatione, *malum*, pœnæ, Amos 3. „ Non est malum in civitate quod „ Dominus non fecerit. " Eccli. 42. „ Omnia „ fecit Dominus duplicia, unum contra u„ num. " *Rorate cæli desuper & nubes pluant iustum*. Hic describit nativitatem Cyri sub metaphora fructus arboris, ad cuius generationem requiritur humor terræ, & pluvia, & ros de cælo: ita in nativitate Cyri concurrit divina misericordia, intendens populum suum per eum liberare, & inferior natura, quæ significatur in terra. Unde tria facit. Describit enim ortum, *Rorate*, nativitatis fructum, *Et iustitia oriatur*, & primum nativitatis principium, *Ego Dominus*. *Pluant iustum*, neutraliter, vel masculine: vel per cælum & nubes prophetæ, & alii iusti qui ipsum prænuntiando, & lacrymis a Deo † al. adeo † poscendo, quodam modo ipsum pluerunt. Psalm. 71. „ Descendet sicut pluvia in vel„ lus. "

Nota super illo verbo, *Israel electum meum*, quia sancti sunt electi primo per prædestinationem. Eph. 1. „ Elegit nos in ipso ante „ mundi constitutionem. " Secundo sunt formati per gratiæ infusionem. Gen. 2. „ For„ mavit Dominus hominem, & inspiravit in „ eo spiraculum vitæ. " Tertio recti per dilectionem. Cant. 1. „ Recti diligunt te. " Quarto servi per debitum operationis. Luc. 17. „ Servi inutiles sumus. "

Va qui contra dicit fictori suo. Hic excludit infidelium contradictionem; & primo sub metaphora artificis lutum fingentis: quia sicut lutum non contradicit figulo, ita nec Iudæi deberent Deo contradicere, non credentes posse consurgere qui Babylonios superarent. *De Samiis*, vasis fictilibus, quia huius ars in Samos civitate inventa est. *Absque manibus est*? quasi absque recta operatione manus, vel sicut lagenæ manus habent. Rom. 9. „ Numquid dicet fig„ mentum ei qui fecit illud: Quid me feci„ sti sic? " Sub metaphora patris generantis, *Va qui dicit patri*: quia ego sum pater creans Cyrum, & sicut mater concipiens ipsum in proposito; & ideo non debetis in hoc mihi contradicere, sicut nec matri generanti. Infra 66. *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus. Si ego qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero?* Vel loquitur contra illos divinos qui ex ortu Cyri multa pronuntiabant mala futura, dicentes melius esse si non nasceretur. Vel contra illos de Iudæis qui dicebant: Ad quid generamus filios, ut in captivitate nascantur? *Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes eius*. Hic ponit liberatoris utilitatem: & primo quantum ad liberationem Iudæorum; secundo quantum ad conversionem gentium, ibi, *Quia hæc dicit Dominus creans cælos*. Circa primum tria. Primo ostendit suam ad prædicendum futura auctoritatem: *Ego*, scilicet Cyro, *plastes*, factor, *filios meos*, Iudæos liberatos, vel alios quoscumque volo nascituros; & non idola. Secundo prædicit liberationem, ostendens suam potestatem, qui promittit, *Ego feci*. *Militiæ eorum*, scilicet cælorum, *mandavi*, præsignando suum officium, & naturam. Supra 40. *Qui educit in numero militiam eorum*. Et exequentis directionem: *Ego suscitavi*, ad dignitatem, *eum*, Cyrum (præteritum pro futuro) *ad iustitiam*, faciendam de Chaldæis. Prover. 3. „ In omnibus viis tuis cogita il„ lum, & ipse diriget gressus tuos. " Et promittit liberationem: *Ipse*, scilicet Cyrus, *ædificabit*, permittens, & dans expensas ad ædificium. Infra 52. „ Gratis venumdati estis, & „ sine argento redimemini. " *Hæc dicit Dominus*: *Labor Ægypti*. Hic tertio promittit liberatorum exaltationem quantum ad tria. Primo quantum ad alienorum adhæsionem, *Labor Ægypti*, divitiæ ipsorum, & ipsi quantum ad multos qui eos secuti fuerunt. Vel loquitur de his qui adhæserunt, *Labor*, in idolis cessabit. *Negotiatio*, terrena. Et adhærentium subiectionem: *Post te ambulabunt*, tibi subiecti, *iunctis manibus*, idest vinculis manuum, quasi ita humiliati coram te sicut hi qui taliter &c. vel vinculis præceptorum Christi. Ponens etiam veritatis confessionem, *Tantum in te*, scilicet hæc dicentes. *Absconditus*, non visi-

visibilis sicut dii vestri, *salvator*, non imbecillis. Psalm. 17. „ Posuit tenebras latibulum „ suum. " Secundo ostendit eorum exaltationem quantum ad hostium confusionem, *Confusi sunt*. Michææ ultim. „ Videbunt gen„ tes, & confundentur super omni fortitu„ dine sua. " Tertio quantum ad Iudæorum perpetuam salutem: *Israel salvatus est usque in sæculum*. Ubi sic canitur vel de spirituali Israeli. Soph. 3. „ Rex Israel Dominus in me„ dio tui; non timebis malum ultra. " *Quia hæc dicit Dominus creans cælos*. Hic ponit aliam utilitatem quantum ad conversionem gentium: & circa hoc tria facit. Primo inducit quinque rationes inducentes ad conversionem: quarum prima sumitur ex rerum creatione, *Ipse Deus*: Psalm. 145. „ Qui fecit cælum, & „ terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. " Secundo ex hominum dilectione: quia dedit eis terram in habitaculum. (Psalm. 103.) „ Cælum cæli Domino, terram autem dedit „ filiis hominum. " *Non in vanum*. Tertio ex veritatis prædicatæ manifestatione, *Non in abscondito*, quasi ea quæ ratio naturalis dictat facienda; vel de prædicatione fidei Christianæ. Ioan. 18. „ Ego palam locutus sum mun„ do. " Quarto ex præceptorum utilitate, *Non dixi*: Psalm. 118. „ In custodiendis illis „ retributio multa. " Quinto ex præceptorum æquitate, *Ego Dominus*. Infra 63. „ Ego „ qui loquor iustitiam, & propugnator sum „ ad salvandum. " *Congregamini, & venite*. Hic secundo iniungit Iudæis gentium vocationem, commemorans eorum salutem: *Congregamini*, quasi ad audiendum præceptum meum, *qui salvati*, liberati a captivitate gentium. Infra ult. *Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam*. Ponens etiam vocandorum errorem, scilicet gentium, *Nescierunt*. Baruch ultim. „ Vide„ bitis in Babylonia deos aureos, & argen„ teos, & lapideos, & ligneos in humeris „ portari, ostentantes metum gentibus. " Iniungens suæ laudis annuntiationem, *Annuntiate*: in qua iniungit officium, *Consiliamini*, qualiter debeatis alios convertere. Psalm. 95. „ Annuntiate inter gentes gloriam eius. " *Quis auditum fecit hoc ab initio?* Hic ostendit in quo docet eos suæ divinitatis argumentum, ad alios convertendum, scilicet ex præcognitione futurorum: & ponit rationem, & conclusionem, *Numquid*? Eccli. 42. „ Annuntians „ quæ præterierunt. " Tertio invitat gentes ad conversionem: & primo ponitur invitatio, *Convertimini*. Zach. 1. „ Convertimini ad me, „ ait Dominus exercituum, & ego conver„ tar ad vos. " Secundo prædicit conversionem eorum, ponens signum adorationis, *In memetipso*: quia non habeo maiorem per quem iurem. *Non revertetur*, sine effectu. Infra 55. „ Sic erit verbum meum quod egredietur de „ ore meo; non revertetur ad me vacuum. " *Curvabitur*, a Christianis, qui est modus adorandi Redemptorem, secundum dictum Phil. 2. „ In nomine Iesu omne genu flectatur, cæ„ lestium, terrestrium, & infernorum. " Ponens etiam signum iurationis; *Iurabit*: quia unusquisque iurat in Deo suo. Psal. 62. „ Lau„ dabuntur omnes qui iurant in eo. " Ponens etiam signum veræ confessionis: *Ergo in Domino dicet*, idest in persona Domini, *mea*, scilicet Ecclesiæ Dei: vel *mea*, scilicet Dei. Apoc. 1. „ Ipsi gloria in sæcula. " *Iustitia*, non legis Iudæorum figuræ. Tertio prædicit incredulorum confusionem: *Ad eum venient*, quasi iudicandi. Quarto credentium salutem: *In Domino iustificabitur omne semen*, non solum secundum carnem, sed secundum fidem. Ps. 108. „ Qui insurgunt in me confundantur. " Mystice, *Rorate cæli*, de Christi nativitate. In quo tria facit; scilicet nativitatis principium, nascentis ortum, & nativitatis fructum. Principium est triplex. Primum cælum rorans, quasi principium effectivum, scilicet quia trium personarum, propter quod pluraliter dicitur, *Cæli*, Pater Filium mittendo. Gal. 4. „ At „ ubi venit plenitudo temporis, misit Deus „ Filium suum. " Filius carnem assumendo. Philip. 2. „ Humiliavit semetipsum factus ob„ ediens usque ad mortem. " Spiritus sanctus conceptionem faciendo. Matth. 1. „ Quod „ enim in ea natum est, de Spiritu sancto „ est. " Secundum principium est nubes pluens, quod est principium præparativum; in quo accipitur annuntiantis Angeli officium. Iob 37. „ Nubes spargunt † al. peragunt † „ lumen suum; quæ lustrant cuncta. " Prophetarum vaticinium. Psalm. 17. „ Tenebro„ sa aqua in nubibus aeris. " Rom. 1. „ Quod „ ante promiserat per prophetas suos in Scri„ pturis sanctis de Filio suo. " Iustorum desiderium. Psalm. 103. „ Ponis nubem ascen„ sum tuum. " Malach. 3. „ Statim veniet „ ad templum sanctum dominator quem vos „ quæritis, & Angelus testamenti quem vos „ vultis. " Tertium principium est terra germinans, quod est principium conceptivum, Beata Virgo; de qua in Psalm. 84. „ Terra „ nostra dabit fructum suum. " Cuius aperiatur affectus ad inveniendum gratiæ privilegium. Luc. 1. „ Ne timeas Maria. " Prov. ultim. „ Multæ filiæ congregaverunt divitias: „ tu supergressa es universas. " Intellectus, ad credendum Angeli verbum. Luc. 1. „ Bea„ ta quæ credidisti, quoniam perficientur in „ te quæ dicta sunt tibi. " Uterus, ad con„ cipien-

„ cipiendum Dei filium. Luc. 1. „ Ecce con-„ cipies in utero, & paries filium. " Sed ortus comparatur rori, pluviæ, & germini. Quia Christus est ros ad refrigerandum. Supra 18. *Sicut nubes roris in die messis*. Pluvia ad fecundandum. Psalm. 71. „ Descendet sic-„ ut pluvia in vellus. " Germen ad fructificandum. Hierem. 23. „ Suscitabo David ger-„ men iustum. " Fructus est iustitia, quæ cum illo oritur tripliciter: quam opere implevit: Matth. 3. „ Sic decet nos implere o-„ mnem iustitiam: " quam sermone docuit: infra 63. *Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad salvandum*: quam pro munere dedit. I. Cor. 1. „ Factus est nobis sapientia, „ & sanctificatio, & iustitia. "

CAPUT XLVI.

CONfractus est Bel, contritus est Nabo, facta sunt simulacra eorum bestiis, & iumentis. Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt, & contrita sunt simul. Non potuerunt salvare portantem, & anima eorum in captivitatem ibit. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel. Qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva. Usque ad senectam ego ipse, & usque ad canos ego portabo. Ego feci, & ego feram, ego portabo, & salvabo. Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & fecistis similem? Qui confertis aurum de sacculo, & argentum statera ponderatis. Conducentes artificem ut faciat Deum, & procidunt, & adorant. Portant illum in humeris gestantes, & ponentes in loco suo. Et stabit, ac de loco suo non movebitur. Sed & cum clamaverint ad eum, non audiet, de tribulatione non salvabit eos. Mementote istud, & confundamini; redite prævaricatores ad cor. Recordamini prioris sæculi, quoniam ego sum Deus, & non est ultra Deus, nec est similis mei annuntians ab exordio novissimum, & ab initio quæ nedum facta sunt dicens. Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Vocans ab oriente avem, & de terra longinqua virum voluntatis meæ. Et locutus sum, & adducam illud; creavi, & faciam illud. Audite me duri corde, qui longe estis a iustitia. Prope feci iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Israel gloriam meam.

HIc prædicit destructionem hostium eos captivantium, scilicet Babyloniorum, quantum ad duo in quibus gloriabantur. Primo quantum ad idolorum destructionem; secundo quantum ad regni cessationem, infra 47. *Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra*. Prima in duas. In prima prædicit idolis Babylonis destructionem quantum ad fractionem statuarum, *Confractus est*. Ezech. 6. „ Demo-„ liar aras vestras, & succidam lucos. " Et quantum ad asportationem metallorum: quia Persæ frusta auri, & argenti secum detulerunt. Ponens ex parte asportantium, lassitudinis incommodum, *Bestiis, & iumentis*, scilicet equis, & camelis, in quibus metalla gravia deferebant. Vel cultoribus vestris, qui sunt bestiæ, imagines bestiarum adorantes. Hier. 16. „ Servietis diis alienis, ligno, & „ lapidi. " Ponens subventionis defectum ex parte idolorum, *Contabuerunt*, idest defecerunt, scilicet idola. *Portantem*, scilicet bestiam, vel colentem hominem sc. Ponens etiam captivitatis opprobrium, *Et anima eorum*, scilicet idolorum, metaphorice, idest numen eorum; vel gentilium, quia idola sicut animam suam amabant. Oseæ 10. „ Siquidem & „ ipse in Assur delatus est, munus Regi ul-„ tori. " Secundo revocat Iudæos ad suam venerationem, relictis idolis, *Audite me*: & primo revocat eos ad suum cultum; secundo revertentibus promittit liberationis beneficium, ibi, *Annuntians ab exordio novissimum*. Circa primum tria. Primo ostendit eis suam dilectionem ex affectuosa supportatione, *A meo utero*; idest, ita supportavi in mea misericordia affectuose, in deserto, & in aliis locis, in quibus contra me peccastis, sicut mater filium. Prov. 31. „ Quid dilecte uteri mei? " Iob 38. „ De cuius utero egressa est glacies, „ & de cælo gelu quis genuit? Hebr. 1. „ Portans omnia verbo virtutis suæ, purga-„ tionem peccatorum faciens. " Ex supportationis continuitate, *Usque ad senectam*, vestram, idest usque ad finem mundi. Psal. 70. „ Usque ad senectam, & senium, Deus, ne „ de-

„ derelinquas me." Ex supportationis ratione, *Ego feci*: dignum est ut qui fecit conservet. Deut. 32. Expandit alas suas, & assumpsit eos, atque portavit in humeris suis." Secundo ostendit idolorum vilitatem, ostendens operantium idola fatuitatem; & quantum ad intentionem, quia volunt æquare Deo facturam, *Cui assimilastis*? & quantum ad operationem, quia conducebant artifices ad faciendum deum ex auro: quia sicut avari aurum in sacculis reposuerant, *Qui confertis*. Hierem. 10. „ Opus manuum artificis universa hæc." Ostendens etiam operum, scilicet idolorum ipsorum, imbecillitatem, quia per se nec moveri, nec stare possunt: *Portant illum*. Baruch ult. „ Videbitis in Babylone deos aureos, & argenteos, & lapideos." Ostendens etiam eorum vilitatem: *Sed & cum clamaverint*. Sapien. 13. „ Pro vita quidem rogat mortuum, & in adiutorium inutilem invocat." Tertio concludit revocationem: *Mementote*, illud prædictum de dilectione mea, & vilitate idolorum, *prioris sæculi*, in quo multa beneficia vobis contuli. Psalm. 76. „ Cogitavi dies antiquos, & annos æternos in mente habui." *Annuntians ab exordio novissimum*. Hic promittit conversis ad ipsum liberationem a captivitate. Et circa hoc duo facit. Primo promittit liberationem, ponens prænuntiantis potestatem, *Annuntians novissimum*, quodcumque futurum in novissimis temporibus. Eccli. 42. „ Annuntians quæ præterierunt, & quæ superventura sunt, revelans vestigia occultorum." Ponit etiam prænuntiationis firmitatem, dicens: *Stabit*, implebitur, *voluntas*, huius placiti. Eccli. 21. „ Consilium eius sicut fons vitæ." Psal. 113. „ Omnia quæcumque voluit fecit Dominus." Et ponit liberationis ordinem, *Vocans*, ab oriente, *avem*, Cyrum, propter velocitatem victoriæ; vel Christum. Supra 41. *Quis suscitavit ab oriente iustum*? Secundo ibi, *Audite me*, promittit liberationis propinquitatem, ponens primo eorum indignitatem, ne suis meritis ascribatur: *Duri corde*, ad bene operandum, *longe*, propter multitudinem peccatorum. Eccli. 3. „ Cor durum male habebit in novissimo." Secundo prædicit propinquitatem: *Prope feci*, idest faciam (præteritum pro futuro) *iustitiam*, de Babylonia pro vobis per Cyrum, vel *iustitiam* Christi. Infra 56. *Iuxta est salus mea ut veniat, & iustitia mea ut reveletur*. Tertio ponit loci determinationem: *Dabo in Sion ... gloriam*, beneficia, unde gloriosus apparebo: vel Christum, qui est gloria Patris. Aggæi 2. „ Magna est gloria huius domus novissimæ, plusquam primæ."

Nota super illo verbo, *Onera vestra pondere gravi*, quia peccatum quemadmodum onus fatigat primo propter solicitudinem in excogitando. Prov. 4. „ Non enim dormiunt nisi male fecerint." Secundo propter laborem in exequendo. Sap. 5. „ Lassati sumus in via iniquitatis." Tertio propter confusionem in recogitando. Rom. 6. „ Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis?" Quarto propter frustrationem in expectando. Proverb. 11. „ Expectatio solicitorum peribit."

Nota super illo verbo, *Redite prævaricatores ad cor*, quia debet homo redire ad cor primo quasi ad iudicis solium, ut se discutiat. Psalm. 76. „ Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum." Secundo quasi ad vitæ principium, ut se custodiat. Proverb. 4. „ Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit." Tertio quasi ad divinæ locutionis auditorium, ut diligenter attendat. Oseæ 2. „ Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius." Quarto quasi ad divinorum eloquiorum thesaurum, ut ipsum conservet. Psalm. 118. „ In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi." Quinto quasi ad divinæ pacis, & refectionis cœnaculum, propter cuius oppositum de quibusdam dicitur Psalm. 27. „ Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum."

CAPUT XLVII.

Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon, sede in terra. Non est solium filiæ Chaldæorum: quia ultra non vocaberis mollis, & tenera. Tolle molam, & mole farinam: denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. Revelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Ultionem capiam, & non resistet mihi homo. Redemptor noster Dominus exercituum, nomen illius Sanctus Israel. Sede tacens, & intra in tenebras filia Chaldæorum, quia non vo-

vocaberis ultra domina regnorum. Iratus sum super populum meum, contaminavi hereditatem meam, & dedi eos in manu tua. Non posuisti eis misericordias. Super senem aggravasti iugum tuum valde, & dixisti: In sempiternum ero domina. Non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. Et nunc audi hæc, delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: Ego sum, & non est præter me amplius. Non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subito, in die una, sterilitas, & vidui tas. Universa venerunt super te propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. Et fiduciam habuisti in malitia tua, & dixisti: Non est qui videat me. Sapientia tua, & scientia tua, hæc decepit te. Et dixisti in corde tuo: Ego sum, & præter me non est altera. Veniet super te malum, & nescies ortum eius; & irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet super te repente miseria, quam nescies. Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum. Stent, & salvent te augures cæli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos. Non liberabunt animam suam de manu flammę: non sunt prunæ quibus calefiant, nec focus ut sedeant ad eum. Sic facta sunt tibi in quibuscumque laboraveras. Negotiatores tui ab adolescentia tua, unusquisque in via sua erraverunt. Non est qui salvet te.

Hic prædicit regni Babylonis destructionem: & circa hoc tria facit. Primo comminatur deiectionis pœnam; secundo ostendit culpam, ibi, *Iratus sum super populum meum*; tertio aufert evasionis fiduciam, ibi, *Stent, & salvent te augures cali*. Circa primum tria. Primo prædicit eorum deiectionem quantum ad gloriam, quam amiserunt: *Descende*, de altitudine tuæ potentiæ, *sede*, sicut vilis, & abiecta, *virgo*, quia non ante vastata; vel propter teneritudinem deliciarum. *Solium*, dignitas regia, mollis sicut Reginæ solent esse. Esther penult. „ Præ teneritudine corpus „ suum sustentans. “ Quasi dicat: Non eris ulterius Regina. Luc. 1. „ Deposuit poten„ tes de sede, & exaltavit humiles. “ Secundo quantum ad ignominiam, quam incurrit: *Tolle molam*, quod erat opus ancillarum, quasi in collo eius per significati actum, *denuda turpitudinem*, idest membra turpia, vel ad libidinem hostium, vel transiens pedibus tuis flumina. Oseæ 4. „ Gloriam eorum in „ ignominiam dabo. “ Et ostendit huius ignominiæ auctorem, *Ultionem capiam*, quamvis potens. *Redemptor noster*: vox populi de eius servitute liberati. Supra 35. *Dominus ultionem adducet retributionis*. Tertio quantum ad confusionis verecundiam, *Sede, tace*, sicut ille qui erubescit non audet loqui, nec coram hominibus apparere. I. Reg. 2. „ Impii in „ tenebris conticescent. “ *Iratus sum*. Hic ponit eorum culpam, quæ est causa talis pœnæ: & ponit tres species. Primo dominii crudelitatem contra Iudæos, ponens concessam potestatem: *Iratus sum*, propter peccata eorum, volens eos punire, *contaminavi*, a te contaminari permisi, *hereditatem*, populum Israel. Supra 19. *Hereditas mea Israel*. Hierem. 12. „ Reliqui domum meam, dimisi „ hereditatem meam. “ Et ponit potestatis abusionem: *Non posuisti eis misericordias. Super senem*, qui est etiam hostibus miserendus. Tren. 4. „ Facies senum non erubuerunt. “ Secundo cordis elationem: *Et dixisti*, ponendo superbam cogitationem: *In sempiternum ero domina*. Apoc. 18. „ In corde suo dicit: Sedeo Regina. “ Ponens etiam superborum fatuitatem, qui non excogitabant futura: *Non posuisti hac*, quæ tibi supervenient. Eccli. 11. „ In die bonorum ne immemor „ sis malorum. “ Et ibid. 7. „ In omnibus o„ peribus tuis memorare novissima tua, & in „ æternum non peccabis. “ Et ponit spei frustrationem, *Nunc audi. Vidua*, per privationem regni, *sterilis*, in amissione populi, qui munitus est † forte, punitus, vel mortuus. † *Subito*, ex insperato. Supra 30. *Subito dum non speratur veniet contritio eius*. Oseæ 9. „ Da „ eis Domine vulvam sine liberis, & ubera arentia. “ Tertio maleficiorum multitudinem, *Universa*. Et ponit tria. Primo maleficia quibus intendit, *Maleficiorum*: quia huiusmodi arte abundabant. Deuter. 18. „ Non sit in te „ qui divinos consulat. “ Secundo errorem, quem ex his incurrit, scilicet pœnæ immunitatem ab his qui negabant divinam providentiam. *Et fiduciam*, ut secure peccarent † al. peccantes. † *Non est*, Deus, *qui videat me*, peccantem, ut puniat. Iob 24. „ Oculus „ adulteri observat caliginem. “ Et ponit æternitatem a divinis, qui hoc promittebant:

Sapientia tua, quantum ad eos qui de divinis te intromittebant, *scientia* † *al. sciant*, † quantum ad illos qui de humanis. Hier. 10. „ Stultus factus est omnis homo a scientia „ sua. “ Tertio ponit pœnam, quam ex hoc promeruit: *Veniet super te malum*, *& nescies ortum eius*: loquitur more astrologorum, qui docent considerare ortus regnorum secundum ortum planetarum. I. Thess. 5. „ Cum dixerint, Pax, & securitas, tunc superveniet eis „ repentinus interitus. *Sta cum incantatoribus tuis*. Hic excludit evasionis fiduciam: & circa hoc duo facit. Primo excludit spem de sapientibus, excludens eorum auxilium quantum ad maleficos: *Sta cum incantatoribus . . . ab adolescentia*; idest, a quo condita fuit, artibus magicis plena fuit. Et quantum ad astrologos, *Stent*, contra hostes, si possunt: his enim artibus etiam abundabant. Hierem. 10. „ A signis cæli nolite metuere, quæ ti„ ment gentes. “ Et comminatur sapientibus incendium: *Ecce facti sunt quasi stipula*, scilicet sapientes vobiscum. *Non sunt prunæ, quibus calefiant*; sed quibus tota civitas comburatur; vel quia tempore frigoris combusta fuit civitas, ut simul frigore, & igne punirentur. Vel non sunt in te prunæ divinæ sapientiæ. Eccli. 21. „ Stuppa collecta synagoga peccan„ tium, & consummatio illorum flamma i„ gnis. “ Secundo excludit spem de negotiationibus, *Negotiatio*, quibus etiam abundabant; vel magi, qui sibi mendacia pro veritate vendebant. Supra 13. *Unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combusta vultus eorum*.

CAPUT XLVIII.

AUdite hæc, domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis; qui iuratis in nomine Domini, & Dei Israel recordamini, non in veritate, neque in iustitia. De civitate enim sancta vocati sunt, & super Deum Israel constabiliti sunt. Dominus exercituum nomen eius. Priora ex tunc annuntiavi, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea: repente operatus sum, & venerunt. Scivi enim quia durus es tu, & nervus ferreus cervix tua, & frons tua ærea. Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent indicavi tibi; ne forte diceres: Idola mea fecerunt hæc, & sculptilia mea, & conflatilia mandaverunt ista. Quæ audisti vide omnia. Vos autem non annuntiastis. Audita tibi feci nova ex tunc, & conservata sunt quæ nescis. Nunc creata sunt, & non ex tunc; & ante diem, & non audisti ea; ne forte dicas: Ecce ego cognovi ea. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua. Scio enim quia prævaricans prævaricaberis, & transgressorem ex utero vocavi te. Propter nomen meum longe faciam furorem meum, & laude mea infrenabo te ne intereas. Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. Propter me, propter me faciam, ut non blasphemer; & gloriam meam alteri non dabo. Audi me, Iacob, & Israel, quem ego voco. Ego ipse, ego primus, & ego novissimus. Manus quoque mea fundavit terram, & dextera mea mensa est cælos. Ego vocabo eos, & stabunt simul. Congregamini omnes vos, & audite. Quis de eis annuntiavit hæc? Dominus dilexit eum, faciet voluntatem suam in Babylone, & brachium suum in Chaldæis. Ego ego locutus sum, & vocavi eum; adduxi eum, & directa est via eius. Accedite ad me, & audite hoc. Non a principio in abscondito locutus sum. Ex tempore antequam fierent ibi eram; & nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Hæc dicit Dominus Deus redemptor tuus, Sanctus Israel. Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via qua ambulas. Utinam attendisses mandata mea. Facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. Et fuisset quasi arena semen tuum, & stirps uteri tui ut lapilli eius. Non interiisset, & non fuisset attritum nomen eius a facie mea. Egredimini de Babylone, fugite a Chaldæis. In voce exultationis annuntiate, auditum facite hoc, & efferte illud usque ad extrema terræ. Dicite: Redemit Dominus servum suum Iacob. Non sitierunt in deserto cum educeret eos. Aquam de petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aquæ. Non est pax impiis, dicit Dominus.

Hic

Hic promittit populi liberationem. Et dividitur in duas. In prima promittit liberationem; in secunda exequitur liberationis ordinem, infra 49. *Audite insulæ, & attendite populi de longe*. Prima in duas. In prima excitat attentionem, commemorans tria in quibus gloriabantur; scilicet dignitatem generis, qua ex sanctis patribus, *De aquis*, idest semine. Contra quod Matth. 3. „ Ne „ velitis dicere: Patrem habemus Abraham." Privilegium divinæ cognitionis: *Qui iuratis*, invocantes nomen eius, *recordamini*, quantum ad cognitionem, *eius* † *al. pius*, † *non in veritate*, cordis, *neque in iustitia*, operis. Supra 29. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Cultum sacræ religionis: *De civitate sancta*, scilicet Hierusalem, in qua cultus sacrificiorum, *vocati*, Hierusalem muri. II. Machab. 5. „ Non propter locum „ gentem, sed propter gentem locum ele„ git Dominus." Secundo promittit liberationem: *Priora ex tunc annuntiavi*: & circa hoc duo facit. Primo ostendit Dei promittentis maiestatem ex prænuntiatione futurorum; secundo ex creatione rerum, ibi, *Audi me, Iacob, & Israel, quem ego voco*. Circa primum tria. Primo assignat prænuntiationis quorumdam futurorum rationem, ponens ipsam prænuntiationem: *Priora*, quæ scilicet iam præterierunt, *ex tunc*, quando adhuc erant futura, *repente*, quantum ad alios quibus non sunt prænuntiata. Eccli. 42. „ Annuntians „ quæ præterierunt, & quæ superventura „ sunt; revelans vestigia occultorum." Ponens huius rationem † al.in huius rationem,† quæ sumitur ex eorum conditione, quam primo ponit, *Scivi enim*, ab æterno. *Durus* ad resipiscendum a malis, *cervix*, idest cervicositas proprii sensus, *nervus ferreus*, qui non potest flecti, *frons tua*, propter inverecundiam. Act. 7. „ Dura cervice, & incircum„ cisi cordibus, & auribus, vos semper Spi„ ritui sancto restitistis." Deut. 31. „ Ego „ scio contentionem tuam, & cervicem tuam „ durissimam." Hierem. 3. „ Frons mere„ tricis facta est ei, noluit erubescere." Et deinde ex hoc elicit rationem, *Prædixi*; quasi dicat: Quia pronus eras ad idolatriam, *prædixi tibi*, ne beneficia mea idolis ascriberes. Oseæ 2. „ Vadam post amatores meos, „ qui dant panes mihi." Ponens prænuntiatorum manifestationem: *Quæ audisti*, a me prædicta tibi, *vide*, impleta. Psal. 47. „ Sic„ ut audivimus sic vidimus in civitate Domini „ virtutum." Secundo assignat rationem absconsionis quorumdam futurorum, ponens primo ipsam absconsionem. Sicut dictum est, quædam futura prædixi; sed quædam futura *conservata sunt*, idest in mea præscientia, *quæ nescis*, quia non tibi revelavi. *Nunc*, idest in tempore, *creata sunt*, idest in effectum producta, *& non ex tunc*, quando præscivi ea; *& ante diem*, impletionis ipsorum, *& non audisti*, nec a me, nec ab idolis. IV. Reg. 4. „ Dominus celavit a me, & non indicavit „ mihi." Assignat etiam huius rationem, *Ne forte*; quasi dicat: Ideo non revelavi ut sentires defectum tuum, & deorum tuorum in hoc quod de futuris non potes sentire, vel præscire, nisi quæ tibi revelabo. *Cognovi*, propria industria, *Nec audisti*, ab idolis, aperta a me. Ps. 63. „ Accedet homo ad cor al„ tum, & exaltabitur Deus." Ponit etiam eorum conditionem, ex qua dicta ratio elicitur, *Scio enim*. *Ex ventre*, idest a tempore quando portabam te per desertum sicut in ventre. Exod. 32. „ Cerno quod populus iste „ populus duræ cervicis sit." *Prævaricatorem ex utero vocavi te*. Tertio excludit quamdam obiectionem, ibi, *Propter nomen meum*. Posset enim aliquis quærere: Ex quo tam duri sunt, quare ergo eis bona promittis, & fecisti? Et huius obiectionis primo ponit responsionem, commemorans tria beneficia eis exhibita: *Propter nomen meum*, non propter meritum tuum, *longe faciam*, vel feci, liberando a pœnis. Ezec. 36. „ Non propter vos „ faciam, domus Israel, sed propter nomen „ meum, quod polluistis in gentibus ad quas „ intrastis." *Et laude mea infrenabo te*; idest obligavi te ad cæremonias, & laudes meas, ne sacrificia idolis offerens interires. Ps. 31. „ In camo & freno maxillas eorum constrin„ ge, qui non approximant ad te. *Ego excoxi*, volens purgare per tribulationes, *sed non quasi argentum*, quod purgatur. Tu autem non correctus es. Hier. 6. „ Frustra conflavit con„ flator." *Elegi*, purgans scilicet te per paupertatem, puniens te spoliatione rerum. Gregorius. „ Quos infirmitas rerum vulne„ rat, medicina paupertatis sanat." Et hoc paterne corrigendo. Secundo ponit responsionis expositionem: *Propter me ... ut non blasphemer*, ne dicar impotens salvare populum quem elegi mihi; *& gloriam*, ne scilicet idola me fortiora indicentur. Supra 42. „ Glo„ riam meam alteri non dabo, & laudem meam „ sculptilibus." *Audi me, Iacob, & Israel, quem ego voco*. Hic ostendit divinam maiestatem ex creatione rerum. Proprium opus *vocabo*, imponens proprium nomen; *stabunt*, parati ad obediendum. Supra 40. „ Quis ap„ pendit molem terræ tribus digitis." *Congregamini omnes vos, & audite*. Hic prædicit ipsius prosperitatem: & primo ostendit huius facti aliis absconsionem; *Quis de eis?* sci-

ſcilicet idolis; quaſi dicat, nullus. Supra 41. *Quis annuntiavit ab exordio, ut ſciamus?* Secundo ipſe prędicit ipſius proſperitatem: *Dominus dilexit eum*, ſcilicet Cyrum, promovens ipſum in regnum, *in Babylone*, capiens ipſam, *brachium*, ideſt per virtutem meam interficiens eos. Tertio oſtendit proſperitatis rationem ex divino auxilio: *Ego ego locutus ſum, & vocavi eum*. *Directa*, non ſimpliciter, ſed ad hoc quod Babylonem deſtrueret; alias non poſſet exponi de Cyro, ſed tantum de Chriſto, nec de Hieruſalem, quia ille idolatra fuit. Pſal.106. „ Deduxit eos in viam „ rectam, ut irent in civitatem habitationis. " *Accedite ad me, & audite hoc*. Hic promittit liberationem: & circa hoc tria facit. Primo excitat attentionem, ponens divinam auctoritatem: *Non in abſcondito*, ſed tunc cum populus audiebat voces: Exod. 20. *A principio*, legis datæ. *Ex tempore*, præterito, *antequam fierent*, quæ prædicta ſunt, *ibi eram*, præſens illis futuris, per idem nunc æternitatis manens in tota ſucceſſione temporis. Vel in perſona filii, *ibi eram*, ſcilicet in tempore, ſecundum divinitatem. Ponens prophetæ veritatem, quia ſcilicet a Deo miſſus, *Et nunc me*, Eſaiam, vel *me*, Chriſtum hominem factum, *Deus*, Pater, *miſit*, *& ſpiritus eius*: unde tres perſonæ deſignantur. Infra 61. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: evangelizare pauperibus miſit me*. † Al. *Deus*, Pater. Unde tres perſonæ deſignantur, *meminit* infra 61. Spiritus Domini ſuper me, *& ſpiritus eius*, evangelizare pauperibus miſit me. † Secundo ibi, *Hæc dicit Dominus*, ponit captivitatis rationem, oſtendens ex parte Dei paratum auxilium. *Docens*, contra ignorantiam, *& gubernans te in via*, operum, contra infirmitatem operandi. Pſal. 31. „ Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via „ hac quam ingredieris. " Oſtendens etiam ex culpa Iudæorum damnum. *Utinam attendiſſes mandata mea*, ſervans ea, *Sicut flumen*, abundans, *ſicut gurgites*. Pſ. 80. „ Si populus meus „ audiſſet me, & Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet; pro nihilo forſitan inimicos eo„ rum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos „ miſiſſem manum meam. " Tertio ibi, *Egredimini de Babylone*, prædicit liberationem: & circa hoc tria facit. Primo indicit eis a captivitate exitum, ita certus de liberatione ac ſi eſſet præſens, *Egredimini*. Apoc. 18. „ Egredimini de illa omnes qui habitatis in „ illa. " Et indicit quod annuntient Dei beneficium, *Annuntiate*. Hierc. 50. „ Vox fu„ gientium, & eorum qui evaſerunt de ter„ ra Babylonis, ut annuntient in Sion ultio„ nem Dei noſtri. " Secundo deſignat libertatis, & conſolationis præſtitum beneficium, *Non ſitierunt*; ideſt, ita in omnibus eis Dominus providit, vel providebit, ſicut quando egreſſi ſunt de AEgypto. Pſal. 104. „ Percuſ„ ſit petram, & fluxerunt aquæ. " Tertio aufert impiis pacis ſolatium, *Non eſt pax*. IV. Reg.9. „ Quid tibi, & paci? reſpondit Iehu. "

Nota ſuper illo verbo, *Elegi te in camino paupertatis*, quia paupertas confert multa. Primo peccatorum recognitionem. Secundo virtutum conſervationem. Eccli. 10. „ Pau„ per gloriatur per diſciplinam, & timorem „ ſuum. " Tertio cordis quietem. Tob. 5. „ Sufficiebat nobis paupertas noſtra, ut di„ vitias computaremus hoc quod videbamus „ filium noſtrum. " Quarto deſiderii impletionem. Pſal. 9. „ Deſiderium pauperum ex„ audivit Dominus. " Quinto divinæ dulcedinis participationem. Pſa. 67. „ Paraſti in „ dulcedine tua pauperi, Deus. " Sexto exaltationem. I. Reg. 2. „ Suſcitans de pulve„ re egenum. " Septimo cæleſtem hereditatem. Mat. 5. „ Beati pauperes ſpiritu, quo„ niam ipſorum eſt regnum cælorum. "

CAPUT XLIX.

AUdite inſulæ, & attendite populi de longe. Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei. Et poſuit os meum quaſi gladium acutum, in umbra manus ſuæ protexit me, & poſuit me ſicut ſagittam electam. In pharetra ſua abſcondit me, & dixit mihi: Servus meus es tu, Iſrael, quia in te gloriabor. Et ego dixi: In vacuum laboravi, ſine cauſa, & vane fortitudinem meam conſumpſi. Ergo iudicium meum cum Domino, & opus meum cum Deo meo. Et nunc hæc dicit Dominus formans me ex utero ſervum ſibi, ut reducam Iacob ad eum, & Iſrael non congregabitur. Et glorificatus ſum in oculis Domini, & Deus meus factus eſt fortitudo mea. Et dixit: Parum eſt ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſrael convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut ſis ſa-

salus mea usque ad extremum terræ. Hæc dicit Dominus redemptor Israel, Sanctus eius, ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum dominorum, Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & Sanctum Israel qui elegit te. Hæc dicit Dominus: In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Et servavi te: & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui sunt in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascuæ eorum. Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus, & sol: quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Et ponam omnes montes meos in viam, & semitæ meæ exaltabuntur. Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab aquilone, & mari, & isti de terra australi. Laudate cæli, & exulta terra, iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur. Et dixit Sion: Dereliquit me Dominus, & oblitus est mei. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui; destruentes te, & dissipantes a te exibunt. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuę nunc angusta erunt præ habitatoribus; & longe fugabuntur qui absorbebant te. Ad hæc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ: Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis, & non pariens, transmigrata, & captiva; & istos quis enutrivit? Ego destituta, & sola; & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus: Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ. Vultu in terra dimisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent. Et scies quia ego Dominus, super quo non confundentur qui expectant eum. Numquid tolletur a forti præda; aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit? Quia hæc dicit Dominus: Equidem & captivitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur. Eos vero qui iudicaverunt te, ego iudicabo, & filios tuos ego salvabo. Et cibabo hostes tuos carnibus suis; & quasi musto, sanguine suo inebriabuntur; & sciet omnis caro quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

IN parte ista exequitur magis in speciali liberationis ordinem: & circa hoc duo facit. Primo populus confitetur accepta beneficia; secundo accipit promissionem de futuris, ibi, *Et Ego dixi: In vacuum laboravi, sine causa, & vane fortitudinem meam consumpsi*. Circa primum quatuor beneficia confitetur. Primo privilegium divinæ electionis; & continuatur ad id quod dixerat supra propheta populo, ut annuntiaret. Unde statim subiungitur vox populi annuntiantis, & dicentis, *Audite*. *Ab utero*, eligens me in ipsis patribus. Ps. 21. „ De ventre matris meæ Deus „ meus es tu, ne discesseris a me. “ Secundo efficaciam orationis: *Et posuit os meum*, orationem, *quasi gladium*, penetrantem usque ad aures Dei, & viscera misericordiæ. Ephe. ulti. „ Et gladium spiritus, quod est „ verbum Dei. “ Tertio auxilium divinæ protectionis: *In umbra*, idest sub protectione potentiæ suæ, *sicut sagittam electam*, sagittarius ad conservandum. Psal. 16. „ Sub umbra „ alarum tuarum protege me. “ Psal. 26. „ Abscondit me in tabernaculo suo, protexit „ me in abscondito tabernaculi sui. “ Quarto gloriam divinæ virtutis: *Et dixit mihi*: *In te gloriabor*; idest, per magnalia in te ostensa gloriosus apparebo. Supra 43. *Omnis qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum*. Secundum alios hæc est vox Cyri, cuius nomen prænuntiatum est ab Esaia antequam nasceretur, supra 45. cuius verba comminatoria quasi gladius erant, & protectus est ne avus suus eum interficeret, & servatus quasi electa sagitta ad tempus statutum; cui & † al. deest, & † annuntiatum est, populum Israel Dei servum esse. Aliter exponitur de Christo; cuius nomen ab Angelo

præ-

prænuntiatum, verbum prædicationis, gladius penetrans corda, protectus secundum infirmitatem carnis a potentia divinitatis, & electus inter omnes ad salutem generis humani implendam. Et dicitur *Israel*, quia ex populo Israel secundum carnem natus est. *Et ego dixi: In vacuum laboravi, sine causa, & vane fortitudinem meam consumpsi*. Hic Dominus promittit futura beneficia: & primo promittit prophetæ Esaiæ exaltationem; secundo populo liberationem, ibi, *Hæc dicit Dominus redemptor Israel*. Circa primum duo. Primo ponitur prophetæ allegatio proponentis laborem suum in prædicando, quamvis ex culpa audientium non sit fructus secutus; & concludit: *Ergo iudicium meum*, pro me, *cum Domino*, coram ipso, *& opus meum*, quasi gratum ipsi. Hier. 6. „ Frustra conflavit conflator. " Secundo ponit Dei responsionem: *Et nunc hæc dicit Dominus*: & primo significatur allegationis attestatio, *Et reducam*, quasi dicat: Ad † al. Ex † hoc me ex ventre matris eligens, ut revocem populum suum ad ipsum. *Et congregabitur*, ad ipsum per meam prædicationem. *Et tamen glorificatus sum*. Habac. 3. „ Dominus „ Deus fortitudo mea, & ponet pedes meos „ quasi cervorum. " Secundo ponitur ipsa responsio, *Et dixit*: quasi dicat: Intantum ministerium tuum honorificabo ut non solum in Iudæis, sed in omnibus gentibus per te salus mea annuntietur. Ro. 3. „ An Iudæo„ tum tantum Deus? ... Immo & gentium. " Hoc etiam plane de Christo exponitur, qui sua prædicatione, & mortis consummatione non solum fructum in Iudæis fecit, sed gentes etiam illuminavit, & salvavit. Similiter etiam de Cyro, licet magis extorte, quia per beneficia secundum intentionem Domini populum ad Dei cultum revocavit, cui a Deo datum est dominium super multas gentes.

Nota super illo verbo, *Audite*, quia verba Dei sunt audienda, quia sunt utilia primo ad intellectus illustrationem. Prov. 6. „ Manda„ tum lucerna, & lex lux. " Secundo ad affectus dulcedinem. Ps. 118. „ Quam dulcia „ faucibus meis eloquia tua! Super mel ori „ meo. " Tertio ad amoris accensionem. Hier. 20. „ Factum est verbum Domini in „ corde meo sicut ignis. " Ps. 9. „ Eloquia „ Domini eloquia casta, argentum igne exa„ minatum. " Quarto ad operis rectitudinem. Psal. 34. „ Dirige me in veritate tua. " Quinto ad gloriæ adeptionem. Prov. 3. „ Cu„ stodi legem, atque consilium. " Sexto ad aliorum instructionem. I. ad Ti. 3. „ Omnis „ doctrina divinitus inspirata, utilis est ad „ docendum. "

Hæc dicit Dominus redemptor Israel. Hic promittit liberationem: & circa hoc duo facit. Primo promittit liberationem; secundo excludit eorum dubitationem, ibi, *Et dixit Sion*. Circa primum tria. Primo ponit liberationem præcedentia, scilicet Iudæorum venerationem, quæ fuit causa liberationis; & commemorat pristinam despectionem: *Contemptibilem*, propter populi imbecillitatem, *abominatam*, propter cultus singularitatem, *servum*, propter subiectionem diversis gentibus. Supra 18. *Ad gentem divulsam mittam te*. Et ponit ipsam venerationem: *Reges videbunt*, magnalia mea quæ per te ostendam, *& adorabunt*, sicut, ad litteram, Nabuchodonosor Danielem, & Cyrus, & alii Principes eius honoraverunt Esdram. Aliud præambulum est Regis liberantis exaltatio, scilicet Cyri: *In tempore placito*, quando placuit mihi salvare populum meum, *exaudivi*, exaltans te in regnum, secundum desiderium tuum. Et exaltationis fructum: *Et servavi in fœdus* implendum populi mei. *Revelamini*, idest illuminamini. Vel de Christo, qui fuit in passione contemptus, & quasi servus iudicatus: infra 53. *Vidimus eum, & non erat aspectus; & desideravimus eum, despectum, & novissimum virorum*; sed postmodum a Regibus adoratus. Psalm. 71. „ Ado„ rabunt eum omnes Reges terræ, omnes „ gentes servient ei. " *In tempore placito*, scilicet tempore gratiæ. II. Corint. 6. „ Ecce „ nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies „ salutis. " Secundo ponit liberationem consequentia, promittens liberatis bonorum copiam: *Super vias pascentur*; idest, ita abundanter consolationibus perfruentur sicut oves in pascuis, quando etiam in via præter solitum invenirentur. Ezec. 34. „ Requiescent „ in herbis virentibus. " Quantum ad malorum carentiam, & defectus, *Non esurient*; & nocumenti illati, *æstus*, tribulationis; *& sol*, tyranni facientes † al. faciens † ipsam. Psalm. 120. „ Per diem sol non uret te, ne„ que luna per noctem. " Et assignat utriusque causam: *Quia miserator eorum teget eos ... Aquarum*, consolationum. Psalm. 22. „ Do„ minus regit me, & nihil mihi deerit; in „ loco pascuæ ibi me collocavit. " Tertio promittit ipsam liberationem, ponens tria: scilicet aliorum præparationem: *Et ponam omnes montes*; idest, Principes auxiliabuntur vobis ad revertendum. Supra 40. *Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur*. Ponens etiam captivorum reversionem: *Ecce isti de longe venient*, idest ab oriente, *mari*, occidente. Hier. 31. „ Adducam eos ab „ aquilone. " Ponit etiam gratiarum actionem: *Laudate cæli*. Psalm. 68. „ Laudent illum „ cæli

„ cæli, & terra, mare, & omnia reptilia „ in eis." *Et dixit Sion: Dereliquit me Dominus, & oblitus est mei*: Hic excludit eorum dubitationem: & primo illam quæ oriebatur ex divina indignatione; secundo illam quæ ex eorum deiectione, ibi, *Et dices in corde tuo*; tertio illam quæ oriebatur ex hostium potestate, ibi, *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum*? Circa primum duo. Primo ponit dubitationem, *Dereliquit*, sine auxilio; & ideo non possum sperare liberationem. Baruch 4. „ Derelicta sum sola." Secundo excludit eam per similitudinem matris: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum?* Tertio adhibet promissionem de civitatis instauratione: & primo quantum ad reædificationem murorum, ponens divinum propositum, *Ecce in manibus*; quasi dicat: Ita teneo te in memoria sicut qui scribit, aut facit aliud signum in manu sua, ut sit ei memoria alicuius rei. *Muri tui*; quasi, iam video reædificationem murorum tuorum. Psalm. 89. „ Mille anni ante „ oculos tuos tamquam dies hesterna quæ „ præteriit." Et expletionis modum: *Venerunt structores*, idest reædificatores, scilicet Zorobabel, & Iesus, & alii, iam in oculis meis, *dissipantes*, Chaldæi. Zach. 4. „ Manus „ Zorobabel fundaverunt domum istam, & „ manus eius perficient eam: & scietis quia „ Dominus exercituum misit me ad vos." Secundo quantum ad habitationem virorum: & circa hoc tria facit. Primo prædicit civium adunationem: *Leva in circuitu oculos tuos*. Baruch 4. „ Circumspice, Hierusalem, ad o„ rientem, & vide iucunditatem quæ veniet „ tibi." Secundo civitatis rehabitationem, ostendens quod habitabitur. *Vivo ego*, modus iuramenti, *velut ornamento vestieris*; sicut sponsa vestibus, sic urbs ornatur civibus: Infra 61. *Indue te vestimento salutis*. Ostendens quod habitatoribus implebitur: *Quia deserta*, quantum ad habitatores, *solitudo*, quantum ad cultores, *ruina*, quantum ad muros destructos. Zach. 2. „ Absque muro habitabitur." Tertio etiam ostendit quia ab hostibus vacuabitur: *Longe fugabuntur qui absorbebant te*. Tertio prædicit habitatorum multitudinem: *Adhuc dicent filii sterilitatis*, idest qui nati sunt quando te sterilem credebas, vacuatam habitatoribus. Infra 54. „ Dilata locum tentorii tui." *Et dices in corde tuo*? Hic excludit secundam dubitationem: & primo ponit admirationem, *Et dices*, præ admiratione: *Sterilis*, quia non erant in me viri, qui filios generarent, *destituta*, divino auxilio. Infra 66. *Quis audivit umquam tale?* Secundo excludit dubitationem, ponens modum multitudinis habitatorum: *Hæc dicit Dominus*: quantum ad tria. Primo quantum ad divinam inspirationem: *Ecce levabo manum*, quasi in signum, *& ad populos exaltabo signum meum*. Supra 11. *Levabit signum in nationibus*. Secundo quantum ad honorificam reductionem: *Et afferent filios tuos in ulnis*, in quo significatur auxilium quod a gentibus habuerunt. *Reges nutritii*, providentes tibi in necessariis. Baruch 5. „ Adducet Dominus illos." Tertio assignat huius rationem: *Et scies quia ego Dominus*. Psal. 30. „ In te Domine speravi, „ non confundar in æternum." *Numquid tolletur a forti præda*? Hic excludit tertiam dubitationem: & primo ponit ipsam, *A forti*, Nabuchodonosor; secundo excludit eam: *Quia hæc dicit Dominus*: primo ponens liberationis beneficium, *Et captivitas*, scilicet Iudæorum. Iob 29. „ Conterebam molas iniqui." Secundo liberationis modum, ponens hostium destructionem, *Eos*, scilicet Chaldæos, *iudicaverunt*, iniuste. Soph. 3. „ Ego interficiam „ omnes qui afflixerunt te." Et ponit pœnæ determinationem, *Et cibabo*: vel propter dissensionem, sicut supra 9. *Unusquisque carnem brachii sui vorabit*: vel propter mortuorum multitudinem, quia unus cadebat super sanguinem alterius, ac si vellet bibere: vel propter famem. Tertio ponit liberationis fructum: *Et sciet omnis caro*. Supra 40. (aliis verbis) *Videbit omnis caro salutare Dei nostri*.

CAPUT L.

HAEc dicit Dominus: Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam; aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret. Numquid abbreviata, & parvula facta est manus mea ut non possim redimere; aut non est in me virtus ad liberandum? Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum. Computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti. Induam cælos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare

tare eum qui lapsus est, verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem; & audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retrorsum non abii. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Dominus Deus auxiliator meus: & ideo non sum confusus; ideo posui faciem meam ut petram durissimam, & scio quomodo non confundar. Iuxta est qui iustificat me. Quis contradicet mihi? Stemus simul. Quis est adversarius meus? Accedat ad me. Ecce Dominus Deus auxiliator meus. Quis est qui condemnet me? Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? Qui ambulavit in tenebris, & non est lumen ei, speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum. Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis: in doloribus dormietis.

Hic incipit removere impedimenta liberationis: & primo removet impedimenta; secundo apponit remedia, cap. 53. *Quis credidit auditui nostro*? Circa primum removet tria impedimenta. Primo divinorum beneficiorum; secundo abiectionem personarum, cap. 51. *Audite me qui sequimini quod iustum est*; tertio copiam rerum, cap. 52. *Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion*. Circa primum tria. Primo excludit impedimentum; secundo ponit seipsum in exemplum: *Dominus dedit mihi linguam eruditam*; tertio concludit salubre consilium, ibi, *Quis ex vobis timens Dominum*? Circa primum duo. Primo excludit defectum divinorum beneficiorum ex parte divinæ voluntatis; secundo ex parte divinæ potestatis: *Numquid abbreviata, & parvula facta est manus mea*? Circa primum tria. Primo excludit divinæ voluntatis defectum, quasi non vellet ex seipso Deus benefacere, excludens duplicem modum alienationis: scilicet modum alienandi uxorem, qui erat per libellum repudii, sicut dicitur Deut. 24. quod quidem eis permissum est ad duritiam cordis ipsorum, Matth. 19., ibi, *Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam*?

Sed contra Hier. 3. „ Pro eo quod mœchata „ esset Israel, dimisissem eam. “

Et dicendum, quod Dominus quantum est in se non repudiavit eos; sed ipsi per peccata sua Deum dimiserunt.

Excludit etiam modum alienandi possessionem: *Aut quis est creditor meus, cui vendidi vos*? quasi dicat: Vos qui estis mea hereditas. Supra 19. „ Hereditas mea Israel. “ *Vendidi*, quoniam potius salvavi. Unde patet ex quo non alienavi vos a dominio meo, quod paratus sum benefacere quantum ex me est. Secundo ostendit humanæ voluntatis peccatum. Psalm. 50. „ Ecce enim in iniquitatibus „ conceptus sum, & in peccatis concepit me „ mater mea. “ Rom. 7. „ Ego enim homo „ carnalis sum, venumdatus sub peccato. “ Tertio ponit argumentum: *Quia veni*, per inspirationem, *vocavi*, per prophetas. Prov. 1. „ Vocavi, & renuistis accipere disciplinam. “ *Numquid abbreviata*? Hic excludit defectum ex parte divinæ potestatis, excludens primo potestatis defectum, *Abbreviata*, ut etiam longinquos non subiicere mihi possim? *parvula*, contra potestates. Infra 59. *Ecce non est abbreviata manus Domini*. Secundo ponit divinæ potentiæ signum, *Ecce*. Primo in aquis: *Increpatione*, idest iussione, *faciam*, si voluero, sicut feci in exitu Israel de AEgypto: Exod. 14. de mari rubro. Psalm. 105. „ Increpuit mare „ rubrum, & exsiccatum est. “ *Ponam flumina*, sicut Arnon, Numer. 21. & Iordanem, Iosue 4. *Computrescent pisces*, sicut Exo. 7. quando aquæ versæ sunt in sanguinem. Psal. 104. „ Convertit aquas eorum in sanguinem, & „ occidit pisces eorum. “ Secundo ostendit signa suæ potentiæ in cælis: *Induam calos*, aereos, *tenebris*; sicut in AEgypto factum est, ut habetur Exod. 10. Psalm. 146. „ Qui operit „ cælum nubibus. “ *Dominus dedit mihi*. Hic ponit seipsum in exemplum: & primo quantum ad beneficii percepti gratiam; tum quantum ad eloquentiam: *Linguam eruditam, ut sciam sustentare*, confortationibus: Iob 4. „ Vacil„ lantes confirmaverunt manus tuæ, & genua „ debilia roborasti: “ tum etiam quantum ad sapientiam, *Erigit*, ad attendendum, *mane*, a principio prædicationis meæ, vel a principio ætatis. Vel quia tunc solitus erat orare. Psal. 62. „ In matutinis meditabor in „ te. “ *Aperuit*, ad intelligendum. Psal. 84. „ Audiam quid loquatur in me Dominus „ Deus. “ Matth. 23. „ Magister vester unus „ est, Christus. “ Secundo ponit seipsum in exemplum quantum ad obedientiam: *Ego autem non contradico*, sed recipio, & accepto ipsius inspirationem, *retrorsum non abii*, a bono proposito. Supra 45. *Væ qui contradicit factori suo*.

suo. Ponit etiam obediendi constantiam† al. conscientiam, †quia obedientiam pro nullo periculo dimisit: *Corpus meum dedi*; idest, exposui me ut talia paterer. Vel forte ad litteram hæc passus est. Sed in Christo plene impletum est: Mat. 26. & 27. Hier. 12. „ Dedi dilectam animam meam „ in manus inimicorum. " Tertio ponit seipsum in exemplum quantum ad fiduciam quam in Deo habebat, primo ponens paratam defensionem: *Dominus Deus auxiliator meus*. Hier. 20. „ Dominus mecum est tamquam bellator „ fortis. " Secundo fiduciæ securitatem: *Et posui faciem meam ut petram durissimam*, ut timore, vel rubore non moverer † al. deest, non † Ezech. 3. „ Ut adamantem, „ & silicem dedi te. " Tertio assignat securitatis rationem ex potestate adiuvantis: *Iuxta est qui iustificat me*, scilicet Deus. *Quis contradicet*? verbis. *Stemus simul*. Iob 17. „ Pone me Domine iuxta te, & cuiusvis „ manus pugnet contra me. " *Adversarius*, factis. *Condemnet*, falsis iudiciis. Roman. 8. „ Deus qui iustificat, quis est qui conde„ mnet? " Iterum ex infirmitate impugnantis: *Ecce omnes quasi vestimentum conterentur*, vetustate, in quo naturalis defectus, *tinea*, in quo violentus. Iob 13. „ Qui quasi putredo „ consumendus sum, & quasi vestimentum „ quod comeditur a tinea. " Ac si diceret: Ex omnibus his sicut ego post accepta beneficia Deo obedio, & in ipso confido, ita & vos. *Quis ex vobis timens Dominum*? Hic concludit ex exemplo suo salubre consilium: & primo ponit consilium; secundo ponit consilii contemptum, ibi, *Ecce omnes vos accendentes ignem, accincti flammis*. Consilium autem dat ut in Deo confidant: unde tria facit. Primo requirit confidentium idoneitatem, quæ est ex timore, & obedientia, *Servi*, Esaiæ, vel cuiuscumque alterius. Psal. 23. „ Quis est ho„ mo qui timet Dominum? " Secundo ostendit confidentiæ necessitatem: *Qui ambulavit in tenebris*, erroris, vel adversitatis. Ioan. 11. „ Qui ambulat in nocte, offendit. " Tertio ponit ipsum consilium: *Speret in nomine Domini*. *Ecce omnes vos accendentes ignem, accincti flammis*. Hic ponit consilii contemptum, ponens tria. Primo culpam: *Accendentes*, peccatis vestris, *ignem*, vobis merentes, *accincti*, quasi ligati in peccatis vestris: vel expediti ad peccatum. Supra 1. *Erit fortitudo vestra ut favilla stuppæ*. Secundo ponit pœnam, *Ambulate*, quasi dicat recipite pœnam. Ps. 9. „ In laboribus manuum suarum comprehensus „ est peccator. " Tertio ponit punientis potentiam, *De manu*, scilicet potentiæ Dei. *Dormietis*, somno mortis.

Nota super illo verbo, *In iniquitatibus venditi estis*, quia homo pro peccato vendit multa. Primo animi virtutem. Tren. 1. „ Dede„ runt pretiosa quæque pro vili. " Secundo cælestem hereditatem. III. Reg. 21. „ Propi„ tius sit mihi Dominus, ne vendam heredi„ tatem patrum meorum. " Tertio animæ libertatem. Eccli. 10. „ Nihil est iniquius „ quam amare pecuniam. " Quarto divini amoris honorem. Oseæ 3. „ Diligit Dominus „ filios Israel, & ipsi respectant ad deos a„ lienos, & diligunt vinacia uvarum. "

Item super illo verbo, *Ego autem non contradico*, nota quod Deo contradicunt primo infideles divinæ veritati. Eccli. 4. „ Ne con„ tradicas verbo veritatis. " Secundo impatientes divinæ correctioni. Iob 9. „ Quis con„ tradixit ei, & pacem habuit? " Tertio impœnitentes divinæ bonitati. Oseæ 11. „ Po„ pulus meus pendebit ad reditum meum. "

Nota super illo verbo, *In doloribus dormietis*, quia peccatores dolent in morte primo propter corporalium amissionem. Iob 27. „ Di„ ves cum dormierit, nihil secum afferet. " Secundo propter conscientiæ contradictionem. Sap. 5. „ Pœnitentiam agentes, & præ an„ gustia spiritus gementes. " Tertio propter futuræ gloriæ desperationem. Tre. ult. „ Ce„ cidit corona capitis nostri. Væ nobis, quia „ peccavimus. " Quarto propter pœnæ timorem. Psal. 47. „ Ibi dolores ut parturientis: „ in spiritu vehementi conteres naves Thar„ sis. "

CAPUT LI.

AUdite me qui sequimini quod iustum est, & quæritis Dominum. Attendite ad petram unde excisi estis, & ad cavernam laci de qua præcisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quæ peperit vos. Quia unum vocavi eum, & benedixi ei, & multiplicavi eum. Consolabitur ergo Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius. Et ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium, & lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. Attendite ad me popule meus, & tribus mea me audite. Quia lex a

me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est iustus meus, egressus est salvator meus, & brachia mea populos iudicabunt. Me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt. Levate in cælum oculos vestros, & videte sub terra deorsum, quia cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Audite me qui scitis iustum, populus meus lex mea in corde eorum. Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum sic comedet eos vermis, & sicut lanam sic devorabit eos tinea. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea in generationes generationum. Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini. Consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus sæculorum. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis: qui posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati? Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, & venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum. Gaudium, & lætitiam tenebunt, fugiet dolor, & gemitus. Ego, ego ipse consolabor vos. Quis tu ut timeas ab homine mortali, & a filio hominis, qui quasi fenum ita arescet; & oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cælos, & fundavit terram, & formidasti iugiter tota die a facie furoris eius qui te tribulabat, & paraverat ad perdendum? Ubi nunc est furor tribulantis? Cito veniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet usque ad internecionem, nec deficiet panis eius. Ego autem sum Dominus Deus tuus qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius; Dominus exercituum nomen meum. Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion: Populus meus es tu. Elevare, elevare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius. Usque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti usque ad fæces. Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit, & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutrivit. Duo sunt quæ occurrerunt tibi. Quis contristabitur super te? Vastitas, & contritio, & fames, & gladius. Quis consolabitur te? Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut orix illaqueatus, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. Idcirco audi hæc paupercula, & ebria non a vino. Hæc dicit dominator tuus, Dominus, & Deus tuus, qui pugnavit pro populo suo. Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ. Non adiicies ut bibas illum ultra. Et ponam illum in manu eorum qui te humiliaverunt, & dixerunt animæ tuæ: Incurvare ut transeamus: & posuisti ut terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus.

Hic excludit secundum impedimentum, quod posset credi ex ipsa oppressione, & humiliatione Iudæorum. Et dividitur in tres partes. In prima excluditur impedimentum deiectionis ex eorum paucitate; in secunda ex opprimentium potestate, ibi, *Audite me qui scitis iustum*; in tertia ex pœnarum gravitate, ibi, *Ego sum qui conturbo mare*. Circa primum tria. Primo excitat attentionem, ponens eorum idoneitatem: *Qui sequimini*, bonis operibus, *& quæritis*, recta intentione. Ps. 33. „ Divites eguerunt, & esurierunt; inquirentes „ autem Dominum non minuentur omni bo„ no. " Secundo excludit paucitatis timorem, ibi, *Quia unum vocavi eum*. Tertio ponit promissionis firmitatem, ibi, *Levate in cælum oculos vestros*. Circa primum tria. Primo ponit exemplum: *Attendite ad petram* † *al. patrem*, † scilicet Abraham, propter eius senectutem, *excisi*, quasi violenter, non secundum cursum naturæ, *cavernam*, scilicet Saram, cui desierant fieri muliebria: Gen. 18. Rom. 4. „ Non considera„ vit corpus suum, cum esset emortuum. " In quo ostenditur quod Deus potens est fecundare. *Quia unum vocavi*, Gen. 12. Et concludit divinæ consolationis beneficium: *Consolabitur*, quantum ad reædificationem civitatum, *omnes ruinas*, Ezech. 14. „ Consolamini super malo quod induxit in Hierusa„ lem in omnibus. " Quantum ad culturam agrorum, *Et ponet desertum*, idest terram vestram, quæ prius erat deserta. Et quantum ad lætitiam hominum, *Gaudium*. Supra 30. *Canticum erit vobis*. Tertio executionis modum: *Attendite ad me*. Et primo ponit divinam intentionem, *Lex*, præceptum Cyri de liberatio-

ratione populi, *iudicium*, ex iustitia Domini promulgata, *in lucem*, consolationem. Supra 9. *Habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis*. Secundo ponit iudicii propinquitatem: *Prope est iustus*, scilicet Cyrus, vel Christus. *Egressus*; iam in præscientia mea. Supra 46. *Prope feci iustitiam meam, & non elongabitur, & salus mea non morabitur*. Tertio ponit iudicii utilitatem: *Brachia*, potentes, *mea*, virtute, Cyrus, & Darius. *Insula*, diversæ gentes in me sperabunt, videntes populi liberationem. Supra 42. „ Ponet in terra iudicium. " *Levate in cælum oculos vestros*. Hic ostendit divinæ promissionis firmitatem per comparationem ad creaturarum mutationem. Unde primo ponit creaturæ mutabilitatem, *Languescent*, quantum ad figuram, & quantum ad substantiam. Et similiter dicendum de aliis. Ps. 101. „ Initio tu, Domine, terram fundasti, „ & opera manuum tuarum sunt cæli. " Secundo divinæ promissionis firmitatem: *Salus autem mea in sempiternum erit*, quam promitto, vel quia hoc ex me numquam deerit, cum † al. quando † sim paratus salvare, & iustitiam facere. Luc. 21. „ Cælum & terra transibunt, „ verba autem mea non transibunt. " *Audite me qui scitis iustum*. Hic excludit impedimentum quod timeri poterat ex oppressione, quantum pertinet ad potestatem opprimentium: & circa hoc duo facit. Primo ponitur Domini confortatio; secundo prophetæ disceptatio, ibi, *Consurge, consurge*. Circa primum primo excitat attentionem: *Qui scitis iustum*, idest iustitiam, quam in iudiciis meis vobis revelavi. Psalm. 147. „ Non fecit taliter omni na„ tioni, & iudicia sua non manifestavit eis. " *In corde*, in cognitione. Prover. 4. „ Ne re„ cedant ab oculis tuis, custodi ea in medio „ cordis tui. „ Secundo excludit timorem: *Nolite timere opprobrium † al. timorem † hominum*, qui vos contemptui habent, de sua potentia gloriantes. Ps. 21. „ Ego sum vermis, „ & non homo, opprobrium hominum, & ab„ iectio plebis. " Tertio ostendit eorum fragilitatem: *Sicut enim vestimentum sic comedet eos vermis*. Iob 13. „ Qui quasi vestimentum quod „ comeditur a tinea. " Quarto divini auxilii firmitatem: *Salus autem mea in sempiternum erit*. Sup. 45. *Israel salvatus est in Domino salute aterna*.

Nota super illo verbo, *Ponet desertum eius quasi delicias*, quia sancti habent duplices delicias. Primas gloriæ, quæ consistunt primo in plena Dei visione. Iob 22. „ Tunc super Omni„ potentem deliciis afflues. " Secundo in perfecta dilectione. Tertio in copiosa refectione. Quarto in eminenti auctoritate. Secundas gratiæ, quæ consistunt primo in perceptione divini luminis. Psalm. 138. „ Nox illu„ minatio mea in deliciis meis. " Secundo in proposito, vel solicitudine boni operis. Eccle. 5. „ Non recordabor dierum. " Tertio in ornatu virtutum. Cant. 7. „ Quam pulchra „ es, & quam decora in deliciis! " Quarto in quiete cordis. Infra 58. *Vocaberis sabbatum delicatum*.

Consurge, consurge. Hic proponit prophetæ ad Deum disceptatio, qua conqueritur † al. quasi conquerentis † quod hostes populi aliter quam divina fortitudine consumantur. Unde primo ponitur prophetæ petitio; secundo Domini responsio, ibi, *Ego ego ipse consolabor vos*. Circa primum duo. Primo ponit suam petitionem, in qua invocat divinæ potentiæ brachium: *Brachium † al. Et brachium † Domini*, idest virtus Dei, *consurge*, quasi a somno: Psa. 43. „ Exurge, quare dormis, Domine? " *induere*, sicut miles arma bellica, ad hostes nostros impugnandum. Psal. 92. „ Induit Do„ minus fortitudinem, & præcinxit se vir„ tute. " Iob 40. „ Si habes brachium sicut „ Deus? " Allegat etiam divinæ fortitudinis signum in occisione Pharaonis: *Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem*, Pharaonem in divisione maris? Secundo annuntiat populo suæ petitionis exauditionem: *Et nunc*, sicut fuit in exitu de AEgypto, *qui redempti*, de captivitate Babylonis. *Ego ego ipse consolabor vos*. Hic ponitur Domini responsio ad populum colloquentis: & primo promittit consolationem, *Consolabor*. II. Cor. 1. „ Benedictus Deus, & Pa„ ter Domini nostri Iesu Christi, Pater mise„ ricordiarum, & Deus totius consolatio„ nis, qui consolatur nos in omni tribulatio„ ne nostra. " Secundo excludit hostium timorem, ponens eorum fragilitatem. *Quis es tu? Quasi fenum*. Supra 40. *Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri*. Tertio Dei protegentis potestatem: *Et oblitus es Domini factoris tui*. Deu. 32. „ Deum qui te ge„ nuit dereliquisti, & oblitus es Domini crea„ toris tui? " Quarto hostis insultationem. *Ubi nunc est furor tribulantis?* Nabuchodonosor, vel Senacherib. Iob 20. „ Si ascen„ derit in cælum superbia tua, inde detra„ ham te. " Tertio ostendit consolationis ordinem: *Cito veniet*, scilicet Cyrus, *ad aperiendum*, carcerem captivis, *non interficiet*, vos, sicut alii Reges Chaldæorum, *nec deficiet*, vobis, *panis*, sustentationis *ipsius*. Supra 33. *Panis ei datus est*. Supra 42. „ Dedi te „ in fœdus populi mei. " *Ego autem sum Dominus Deus tuus*. Hic excludit impedimentum quod posset putari ex eorum deiectione quantum pertinet ad pœnarum magnitudinem: & primo ponit Dei confortantis pote-

sta-

statem: *Ego sum qui conturbavi mare*, contra peccatores diversas tribulationes immittens. Psal. 10. „ Quoniam † al. Sciant quoniam † „ iustus Dominus, & iustitias dilexit. " Secundo prophetæ concessam auctoritatem: *Posui* † *al. Posuisti* † *verba*, o Esaias. *Cælos*, idest ut plantandos prædices † al. prædicas, † maiores de populo, *terram*, minores: vel *plantes*, tuis doctrinis. Tertio promittit a pœnis liberationem, *Elevare*: & circa hoc duo facit. Primo ponit præteritam afflictionem: secundo promittit liberationem, ibi, *Ecce tuli de manu tua calicem soporis*. Circa primum tria. Primo ostendit pœnæ cumulum: *Usque ad fundum*, quasi ad ultimum pœnarum perpessa, *soporis*, idest mortis. Ps. 74. „ Calix in manu „ Domini vini meri, plenus mixto. " Secundo excludit omnem humanum remedium: scilicet defensionis: *Non est qui sustentet*; liberationis, *Non est qui apprehendat*; compassionis, *Duo sunt quæ occurrerunt tibi*. In rebus *vastitas*, cuius effectus est fames; in personis *contritio*, cuius ultimum est gladius occidens. Hier. 15. „ Qui ad gladium, ad gladium. " Et consolationis, *Quis consolabitur*? Tre. 1. „ Non est „ qui consoletur eam ex omnibus caris eius. " Tertio ostendit huius rationem: *Filii tui proiecti*, a terra sua, *in capite viarum*, quasi † al. qui † existentes in via, quando ducebantur in captivitatem, *orix*, animal immundum, idest mus aquaticus, vel animal multum dormiens, scilicet glis, vel quædam avis quæ est in Africa: vel Orix origis, animal mundum simile capreo, de quo Deut. 14. Et Septuaginta aliter legunt *Beta*, quæ est quædam herba cito solis ardore deficiens, vel genus olerum vilissimum. *Idcirco audi hac paupercula, & ebria non a vino*. Hic promittit liberationem: & circa hoc duo facit. Primo eorum liberationem, *Inebriamini, & non a vino*, sed amaritudine pœnarum. Tren. 3. „ Replevit me „ amaritudinibus, inebriavit me absinthio. " *Qui pugnavit*, in exitu de AEgypto. Exod. 14. „ Dominus enim pugnavit pro vobis. " Secundo hostium punitionem, *Et ponam illum*. *Dixerunt animæ tuæ, Incurvare*, sub potestate nostra, adeo te vilem tractantes, sicut lutum quod conculcatur. Psa. 93. „ Populum tuum, „ Domine, humiliaverunt, & hereditatem „ tuam vexaverunt. "

CAPUT LII.

Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion: induere vestimentis gloriæ tuæ, Hierusalem civitas Sancti, quia non adiiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisus, & immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede Hierusalem. Solve vincula colli tui, captiva filia Sion: quia hæc dicit Dominus: Gratis venumdati estis, & sine argento redimemini. Quia hæc dicit Dominus Deus: In AEgyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi, & Assur absque ulla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mihi est hic, dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis? Dominatores eius inique agunt, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum blasphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis: Sion, regnabit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum. Levaverunt vocem, simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion. Gaudete, & laudate simul deserta Hierusalem: quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Exite de medio eius, mundamini qui fertis vasa Domini. Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Israel. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & levabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suum. Quia quibus non est narratum de eo, viderunt, & qui non audierunt, contemplati sunt.

Hic

HIc excludit tertium impedimentum liberationis, quod poterat dubitari, ex † al. & ex † inopia rerum, promittens eis gratuitam liberationem. Et dividitur in duas partes: primo enim prædicit liberationem Iudæorum a Babylonijs; secundo liberationem gentium a peccatis, ibi, *Ecce intelliget servus meus*. Circa primum duo. Primo prædicit liberationem; secundo liberationis ordinem, ibi, *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium*. Circa primum tria. Primo promittit liberationem gratuitam; secundo assignat liberationis causam, ibi, *Quia hæc dicit Dominus Deus &c.* tertio indicit liberatis lætitiam, ibi, *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!* Promittitur autem eis liberatio tribus modis. Primo ab oppressione hostium quantum ad bona quæ recuperaverunt, *Consurge*, a debilitate, qua hostibus resistere non poteras; & ideo dicit: *Induere fortitudine*, sicut armis militaribus, *Sion*, in qua erat arx ad defensionem civitatis. *Consurge*, a miseria quam incurristi, spoliantibus hostibus; & ideo dicit: *Induere vestimentis gloriæ tuæ*. Gloria civitatis est frequentia civium, pulchritudo viarum, opulentia rerum. Baruch 5. „Exue te, Hierusalem, stola luctus, & vexationis tuæ, „ & induere decore, & honore eius quæ a „ Deo tibi est, sempiternæ gloriæ. † Al. „ indue te decorem & honorem, quæ a Deo „ est tibi in sempiternam gloriam. "† Et quantum ad hostes quos evaserunt: *Quia non adiiciet ut transeat*, quasi vastans ac dominans, *incircumcisus*, quantum ad hostes gentiles, *immundus*, quantum ad proditores ex eodem populo. Apoc. 21. „ Non intrabit in eam ali- „ quid coinquinatum. " Secundo promittit liberationem a vilitate inhabitantium, quia derelicti sunt de pauperibus terræ, sicut dicitur 4. Reg. ult. & Hier. ult. *Excutere de pulvere*, vilitatis, *consurge*, resistens adversariis tuis, & tunc deinde *sede*, quieta. I. Reg. 2. „ Suscitans de pulvere egenum. " Tertio promittit liberationem a detentione captivorum, præcedentem † al. præcedens † liberationis beneficium. *Solve vincula*, idest exi de captivitate. Levit. 26. „ Confregi catenas cervicum vestrarum ut ambularetis ere- „ cti. " Et ostendit liberationis modum: *Quia hæc dicit Dominus*: *Gratis venumdati estis*; quasi dicat: Nulla beneficia vobis præstiterant qui vos captivaverunt. *Redimemini*, a captivitate Babylonis per Cyrum. Psal. 43. „ Vendidisti „ populum tuum sine pretio. " *Quia hæc dicit Dominus Deus*. Hic assignat liberationis duas causas, scilicet calumniam populi, & blasphemiam Dei. Et primo allegat calumniam: *In Ægyptum* ... *in principio*, In patribus: Gen. 46. & 47. *ut colonus*, & ita aliquod ius habebant opprimendi eos ex beneficiis impensis. *Et Assur*, sub quibus etiam Chaldæi includuntur, *absque ulla causa*, nulla beneficia eis præstans. Si ergo liberationem abegit, *quid mihi est*? idest, quid impedit quod modo non liberem Hierusalem? Secundo sententiam pronuntiat: *Quia ablatus est*, de terra sua. *Dominatores*, qui sibi dominium usurpaverunt, scilicet Chaldæi. *Et* quoniam *iugiter tota die nomen meum blasphematur*, quasi non possim populum meum liberare. Ezec. 36. „ Sanctificabo nomen meum magnum, „ quod pollutum est inter gentes. " *Propter hoc in die illa*, liberationis, *qui loquebar*, promittens, *adsum*, ad explendum. Baruch 3. „ Post „ hæc in terris visus est, & cum hominibus „ conversatus est. " Heb. 1. „ Multifariam, „ multisque modis olim Deus loquens patri- „ bus in prophetis, novissime diebus istis lo- „ cutus est nobis in Filio: " si exponatur mystice de adventu Christi. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!* Hic indicit liberatis lætitiam: & primo describit lætitiam, quantum ad receptionem nuntiorum, qui venientes de Chaldæa eam nuntiaverunt. *Pulchri*, quia pulchrum & delectabile erat populo talia annuntiantes audire, *super montes*, ut multi audiant, *prædicantis*, publice, *pacem*, a Cyro restitutam, *bonum*, subsidii promissi, *salutem*, a captivitate. *Regnabit*, quia ultra tantum Deus in te regnabit, quia ipsum coles in templo reparato. Secundo describit lætitiam quantum ad inspectionem speculatorum, qui inde redeuntes videbant, ponens exultationis vocem, *Vox*, lætitiæ resonabit. Act. 4. „ Unanimiter ele- „ vaverunt vocem ad Deum. " Et lætitiæ rationem: *Quia oculo ad oculum videbunt*; quasi, oculis suis videbunt captivos venientes. Supra 30. *Oculi tui videbunt*, *Hierusalem*, *præceptorem tuum*. Tertio quantum ad adventum captivorum, *Gaudete*. Supra 35. *Lætabitur deserta*, *& exultabit solitudo*.

Nota super illo verbo, *Induere vestimentis*, quia sancti habent vestimenta virtutum de quibus gloriantur: & ista primo sunt ad protegendum. Infra 61. *Induit me Dominus vestimentis salutis*, *& indumento iustitiæ circumdedit me*. Secundo ad calefaciendum. Prov. ultim. „ Non timebit domui suæ a frigoribus ni- „ vis: omnes enim domestici eius vestiti sunt „ duplicibus. " Tertio ad ornandum. Apoc. 3. „ Vestimentis albis induaris, ut non ap- „ pareat confusio nuditatis tuæ. " Hæc vestimenta primo debent esse candida in honestate operis. Eccle. 9. „ Omni tempore ve-

„ sti-

„ stimenta tua sint candida." Secundo munda in rectitudine intentionis. Supra 9. *Vestimentum mixtum sanguine erit in combustione, & cibus ignis*. Tertio odorifera per famæ divulgationem, Cant. 4. „ Odor vestimentorum tuo„ rum sicut odor thuris."

Item super illo verbo, *Solve vincula*, nota quod sunt vincula a quibus solvit Deus, primo mundanæ † al. mundæ † solicitudinis. Iob 39. „ Quis dimisit onagrum liberum, & „ vincula eius quis solvit?" Secundo carnalis amoris. Eccle. 7. „ Inveni amariorem mor„ te mulierem, & vincula eius plena sunt „ dolo." Tertio perversæ actionis. Psalm. 106. „ Eduxit eos de tenebris, & umbra „ mortis, & vincula eorum disrupit." Quarto pravæ consuetudinis. Supra 5. *Ve qui trahitis iniquitatem ad iniquitatem, & quasi vinculum plaustri p ccatum*. Item sunt vincula a quibus Deus non solvit, primo caritatis, Oseæ 11. „ In funiculis caritatis traxi eos." Secundo divinæ legis. Hierem. 2. „ A sæcu„ lo confregisti iugum." Tertio divinæ instructionis. Eccli. 6. „ Subiice humerum tuum, & „ porta illam, & ne acedieris in vinculis eius."

Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. Hic exequitur liberationis ordinem: & primo ponit manifestum Dei auxilium, *Brachium*, scilicet virtutem suam; quam omnes in hoc facto advertere potuerunt. Psalm. 97. „ Viderunt omnes „ fines terræ salutare Dei nostri." Secundo indicit captivis egressum, *Recedite*, scilicet de Babylonia, *pollutum*, nolite inter eos pollutos conversari. Apoc. 18. „ Exite de illa „ populus meus." Tertio docet egrediendi modum, quantum ad puritatem, *Mundamini*, sacerdotes; quantum ad securitatem, *In tumultu exibitis*, scilicet belli, sicut de AEgypto; quantum ad ductorem † al. adductorem, † *Precedet*, quasi dux, & *congregabit*, quasi pastor. Ezec. 36. „ Tollam quippe vos de gen„ tibus, & congregabo vos de universis ter„ ris, & reducam vos in terram vestram." *Ecce intelliget servus meus*. Hic prædicit liberationem gentium a servitute peccati, per filium Dei factam: & primo describit liberatorem quantum ad gratiæ eminentiam; *intelliget*, quantum ad sapientiæ plenitudinem; *servus*, secundum naturam assumptam, Christus. Philip. 2. „ Formam servi accipiens." Prov. 14. „ Acceptus est Regi minister intel„ ligens." *Exaltabitur*, quantum ad virtutum operationem. Psalm. 20. „ Exaltare, „ Domine, in virtute tua." *Elevabitur*, quantum ad ascensionem. Psal. 8. „ Quoniam ele„ vata est magnificentia tua super cælos." Ephe. 4. „ Qui descendit ipse est & qui a„ scendit." *Et sublimis*, sedens ad dexteram Patris. Supra 4. *Erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis*. Et quantum ad passionis ignominiam: *Sicut* enim *obstupuerunt*, exemplis, miraculis, & doctrinis: Matth. 12. „ Stupebant omnes turbæ su„ per doctrina eius, & miraculis, quæ fa„ ciebat." *inglorius erit*, in passione, & *forma*, spiritus sui decor. Psalm. 21. „ Ego sum „ vermis, & non homo, opprobrium homi„ num, & abiectio plebis." Secundo prædicit liberationem, quantum ad peccatorum remissionem, *Iste asperget*, aspersione sanguinis, & aqua baptismi. Quantum ad ipsius venerationem: *Super ipsum continebunt Reges os suum, tacentes*, ad auscultandum, non præsumentes ad secreta ipsius tractandum. Iob 29. „ Principes cessabant loqui." Et quantum ad veritatis cognitionem: *Quia quibus*, scilicet gentibus, *non est narratum* † al. *non erat*, † per prophetas, *videbunt*, corde: *audierunt*, ipsum personaliter prædicantem. Infra 65. *Ecce ego ad gentes quæ nesciebant me, & quæ non invocabant nomen meum*.

CAPUT LIII.

QUis credidit auditui nostro; & brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus; & desideravimus eum, despectum, & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius, & despectus: unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Et nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam

suam declinavit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia, & de iudicio sublatus est. Generationem eius quis enarrabit? Quia abscissus est de terra viventium. Propter scelus populi mei percussi eum. Et dabit impios pro sepultura, & divites pro morte sua: eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laboravit anima eius, videbit, & saturabitur. In scientia sua iustificabit ipse iustus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

HIc incipit ponere remedia, contra dicta impedimenta: & primo contra peccatum promittit Christi passionem; secundo contra depressionem promittit exaltationem, cap. 54. *Lauda sterilis quæ non paris*; tertio contra paupertatem, gratuitam rerum fruitionem, ibi (cap. 55.) *Omnes sitientes venite ad aquas*. Circa primum duo. Primo ostendit altitudinem mysterii, quia nec auditui facile creditur, *Auditui*, de his quæ de Christo a te audivimus. Habacuc 3. „ Domine, audivi auditum tuum, & timui. " Nec facile videtur, " *Et brachium*. scilicet Filius Dei, Dei virtus. Iob 40. „ Si habes brachium sicut Deus? " Secundo prosequitur ordinem facti: & primo proponens similitudinem quantum ad ipsius exaltationem: *Et ascendet*, ex ventre matris nascendo, ex morte resurgendo, de mundo in cælum ascendendo, & in fidem gentium, *sicut virgultum*, quod in altum crescit, & in altum multiplicatur. Supra 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*. Et quantum ad ipsius humanitatem: *Et sicut radix de terra sitienti*, idest de terra sine humore, quæ præ siccitate indecora videtur; sic etiam ipse ortus est de matre absque virili humore. Apoc. ult. „ Ego sum genus, & radix David. " Secundo ponit similitudinis expositionem, ibi, *Non est species ei, neque decor*: & primo quantum ad humiliationem; secundo quantum ad exaltationem, ibi, *De angustia, & de iudicio sublatus est*. Circa primum duo. Primo describit Christi humilitatem; secundo humiliati mansuetudinem, ibi, *Oblatus est, quia ipse voluit*. Circa primum tria. Primo describit humilitatis officium; secundo humiliati contemptum, ibi, *Et quasi absconditus vultus eius, & despectus*; tertio humiliationis fructum, ibi, *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras*. Circa primum duo. Primo ostenditur eius humilitas quantum ad absconsionem maiestatis: *Non est ei species*, quantum ad affluentiam interiorum bonorum, *neque decor*, quantum ad affluentiam exteriorum: species enim proprie respicit pulchritudinem quantum ad commensurationem membrorum; sed decor quantum ad convenientiam coloris, & aliorum circumadiacentium. Habebat siquidem speciem, quia „ speciosus forma præ filiis hominum; " (Ps. 44.) sed latebat propter infirmitatem assumptam. Habebat decorem, quia „ fortitudo, & decor indumentum eius: " Prov. ult. sed latebat propter paupertatem servatam. Unde Cant. 2. „ Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. " Et ideo nos qui tunc increduli, & postea conversi, in quorum persona loquitur, *vidimus eum*, corporaliter, *& non erat aspectus*, magnificus, secundum quod dicitur, quod species Priami digna est imperio. Secundo ostenditur eius humilitas quantum ad ostensionem infirmitatis: *Et desideravimus eum*, cum desiderio expectantes quasi magnum redemptorem. Aggæi 2. „ Ecce veniet desideratus cunctis gentibus. " Et in dignitate; contra quod *vidimus eum despectum*, inglorium, *novissimum virorum*, propter turpissimum genus mortis. Sap. 2. „ Morte turpissima condemnemus eum. " Magnum etiam in prosperitate; contra quod invenimus eum *virum dolorum*, quasi miserum, & doloribus plenum. Tren. 1. „ O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor sicut dolor meus. " Magnum etiam in potestate; contra quod invenimus eum *scientem infirmitatem*, per experimentum. II. Corinth. ult. „ Nam etsi † al. si † crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. " *Et quasi absconditus vultus eius, & despectus*. Hic ostendit humiliati contemptum: & primo quantum ad maiestatem absconsam in subtractione honoris, *Quasi absconditus*, latens maiestas sub infirmitate carnis. *Unde nec reputavimus eum*, debitum ho-

norem non impendendo. Supra 45. *Vere tu es Deus absconditus*. Secundo quantum ad infirmitatem ostensam, ponens infirmitatis signum: *Vere*, sicut verus homo, *languores*, infirmitates, sicut famem, sitim, *tulit*, sustinuit, *dolores*, sensibiles in passione, & tristitiam, *&* † al. *vel* † *languores*, peccata abstulit a nobis; vel loco nostri, pœnas sustinuit. I. Petri 2. „ Peccata nostra pertulit super lignum. “ Ponens etiam contemptum: *Et nos reputavimus eum quasi leprosum*, immundum, & peccatorem, & ideo *percussum a Deo*, pro peccatis suis quantum ad pœnas, *& humiliatum*, quantum ad ignominias. Iob 22. „ Propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas. “

Nota † al. Item nota † super illo verbo, *Brachium Domini cui revelatum est?* quia Christus est brachium primo ad flagellandum dæmones. Psalm. 88. „ In brachio virtutis tuæ „ dispersisti inimicos tuos. “ Secundo ad supportandum debiles. Supra 40. *In brachio suo levabit agnos*. Tertio ad defendendum fideles. Sap. 5. „ Dextera sua teget eos. “

Item super illo verbo, *Virgultum*, quia Christus est virga primo ad percutiendum. Numer. 24. „ Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel & percutiet duces „ Moab, vastabitque omnes filios Seth. “ Secundo ad sustentandum. Psalm. 22. „ Virga „ tua, & baculus tuus, ipsa me consolata „ sunt. “ Tertio ad dirigendum. Psalm. 44. „ Virga directionis, virga regni tui. “

Item super illo verbo, *Radix de terra*, quia Christus est radix primo propter absconsionem. Eccli. 1. „ Radix sapientiæ cui revelata est? “ Secundo propter nutrimenti ministrationem. Hierem. 17. „ Erit tamquam lignum quod „ ad humorem mittit radices. “ Tertio propter totius arboris sustentationem. Rom. 11. „ Non tu radicem portas. “

Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras. Hic ponit humiliationis, sive passionis fructum: & primo assignat rationem moventem: *Ipse autem*, non sicut putavimus, *est* † al. *sed* † *vulneratus*, spinis, clavis, lancea, *propter iniquitates nostras*, tollendas. *Attritus*, flagellis, a lapis. Vel *vulneratus*, quantum ad id quod dixit *percussum*; *attritus*, quantum ad id quod dixit *humiliatum*. Tren. 4. „ Spiritus oris „ nostri Christus Dominus captus est in pec„ catis nostris. “ Secundo ostendit utilitatem consequentem in reconciliatione pacis, *Disciplina pacis*; idest, ipse pro nobis disciplinam correctionis sustinuit: per quam pacem habemus accessum ad Deum. Rom. 5. „ Si enim „ cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo „ per mortem filii eius, multo magis recon„ ciliati, salvi erimus in vita ipsius. “ Et in restitutione perditæ sanitatis, *Livore*, quem ex virgis habuit. I. Petr. 2. „ Cuius livore „ sanati estis. “ Psalm. 102. „ Qui propitia„ tur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat „ omnes infirmitates tuas. “ Tertio ostendit necessitatem imminentem ex parte nostra, quia omnes infirmi: unde omnes medico indigent, & nullus alius sufficiens remedium præbere poterat. Rom. 3. „ Non enim est „ distinctio; omnes enim peccaverunt, & e„ gent gloria Dei. “ *Omnes nos quasi oves erravimus*. I. Petri 2. „ Eratis aliquando sicut „ oves non habentes pastorem. “ *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum*. Hic ostendit patientis mansuetudinem: & primo proponit ipsam mansuetudinem; & primo quantum ad voluntariam sui oblationem: *Oblatus est*, Deo scilicet Patri pro nobis hostia, *quoniam ipse voluit*. Psalm. 53. „ Voluntarie „ sacrificabo tibi. “ Ioan. 10. „ Ego pono a„ nimam meam, & iterum sumam eam. Ne„ mo tollit eam a me, sed ego pono eam a „ me ipso. “ Secundo quantum ad patientem passionem: *Et non aperuit os suum*, quasi contradicens, & contendens: unde etiam coram Herode nihil respondit, Luc. 23. Secundo ponit similitudinem: *Sicut ovis ad occisionem*, quia sine resistentia occisus, *& quasi agnus*, sine contradictione iniuriam passus. Hierem. 11. „ Ego quasi agnus qui portatur ad victimam. “

Item notandum super illo verbo, *Novissimum*, quia Christus fuit novissimus propter doloris acerbitatem. Tren. 1. „ O vos omnes „ qui transitis per viam, attendite, & vide„ te si est dolor sicut dolor meus. “ Secundo propter mortis turpitudinem. Sapien. 2. „ Morte turpissima condemnemus eum. “ Tertio propter impositi criminis magnitudinem. Proverb. 30. „ Stultissimus sum viro„ rum, & sapientia hominum non est me„ cum. “

Item super illo verbo, *Virum dolorum*, quod Christus fuit plenus doloribus primo propter morbi acerbitatem † al. necessitatem. † Supra 1. *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Secundo propter gratiarum effusionem. Ioan. 1. „ De plenitudine eius „ nos omnes accepimus, gratiam pro gratia „ &c. “ Tertio propter nostram obligationem. II. Corinth. 5. „ In hoc Christus mor„ tuus est ... ut iustificati per gratiam ipsius, „ heredes simus secundum spem vitæ æter„ næ: “ Titi 3.

De angustia, & de iudicio sublatus est. Posita humilitate passionis, hic incipit ponere exaltationis gloriam, quæ est passionis præmium, sicut dicitur Phil. 2. „ Propter quod Deus „ exal-

„ exaltavit illum. " Et primo quantum ad evasioonem periculorum; secundo quantum ad ultionem hostium, ibi, *Et dabit impios pro sepultura*; tertio quantum ad iustificatiooem hominum, ibi, *Si posuerit, &c.* quarto quantum ad victoriam rebellium, ibi, *Ideo dispertiam, &c.* Circa primum duo ponit. Primo ponit præmium: *De angustia*, passionis, *de iudicio* iniusto, quo ab aliis iudicatus est, *sublatus est*, in resurrectione. Proverb. 11. „ Iustus de „ angustia liberatus est. " Secundo ponit meritum, ponens patientis dignitatem, ut ex conditione pœnæ meritum passionis pensetur: *Generationem*, æternam qua de patre sine matre, vel temporalem qua de matre sine patre, *quis enarrabit*? quasi dicat: Nullus naturali ratione, etsi aliqualiter inspiratione divina. Eccli. 43. „ Quis vidit eum, & enarrabit? " Ponens etiam illatam passionem: *Quia abscissus est*, per mortem a Iudæis, *de terra viventium*, de hac vita. Hierem. 11. „ Venite, mitta„ mus lignum in panem eius, & eradamus „ eum de terra viventium. " Ponens etiam ex parte Dei Patris passionis acceptionem: *Propter scelus percussi*, idest percuti permisi. *Et dabit impios pro sepultura*. Hic ponit secundum, scilicet vindictam persequentium: & primo ponit præmium: *Et dabit impios*, Iudæos in manus Romanorum, *pro sepultura*, quia ipsum in sepulcro custodiri fecerunt. Secundo ponit meritum quantum ad vitæ innocentiam; *Eo quod iniquitatem non fecit*, quantum ad peccatum operis, *neque dolus in ore*, quantum ad peccatum oris. I. Pet. 2. „ Qui „ peccatum non fecit, nec inventus est do„ lus in ore eius. " Et quantum ad mortis obedientiam: *Et Dominus*, Pater, *voluit*. Et ipse obediens fuit Patri usque ad mortem. Philip. 2. „ Factus obediens usque ad mor„ tem. " I. Corinth. 1. „ Quod infirmum est „ Dei, fortius est hominibus. " *Si posuerit pro peccato animam suam*. Hic pooit tertium, scilicet quod per ipsum completa est hominum iustificatio: & primo ponit præmium contra mortis dolorem, *Si posuerit*, propria voluntate: Ioan. 10. „ Ego pono animam meam: " *videbit semen longævum*: usque ad finem mundi filios sibi regenerari ex virtute mortis eius. Ioan. 12. „ Nisi granum frumenti cadens „ io terra mortuum fuerit, ipsum solum ma„ net; si autem mortuum fuerit, multum fru„ ctum affert. " *Et voluntas Domini dirigetur*, implebitur, *in manu*, in opere eius. I. Thessal. 4. „ Hæc est voluntas Dei, sanctificatio „ vestra. " Et contra doctrinæ laborem: *Pro eo quod laboravit*, prædicando, & discurrendo, *videbit*, gentes ad se conversas, *& saturabitur*, quasi habeos quod intendit. Ioan. 4. „ Cibum habeo manducare quem vos nesci„ tis. " Secundo ponit meritum quantum ad exercitium prædicationis, *In scientia*, idest doctrina. Roman. 5. „ Iustificati gratis ex fide." Ioan. 6. „ Domine, ad quem ibimus? Verba „ vitæ æternæ habes. " Et quantum ad tormentum mortis, *Iniquitates*, idest pœnas pro iniquitatibus. Supra 45. „ Ego feci, ego fe„ ram. " *Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia*. Hic ponit quartum, scilicet victoriam de hostibus: & primo ponit hostium subiectiooem: *Ideo dispertiam*, quasi partem suam ei dabo, *plurimos*, qui credent in ipsum, *& spolia fortium*, idest captivos a dæmonibus, *dividet*, discipulis suis, diversos diversis gentibus præponens. Oseæ 13. „ Ipse „ diripiet thesaurum omnis vasis desiderabi„ lis. " Psalm. 67. „ Rex virtutum, dilecti „ dilecti, & speciei domus dividere spolia." Secundo ponit subiectionis ratiooem quaotum ad mortem: *Pro eo quod tradidit*: & quaotum ad genus mortis, *Et cum sceleratis*. Luc. 23. „ Et crucifixi sunt cum eo duo nequam. " Psal. 97. „ AEstimatus sum cum descenden„ tibus in lacum. " Tertio subiectorum salvatiooem. Non enim quasi tyrannus sibi subdit ad vexandum, sed ad salvandum. *Et ipse peccata multorum*, efficienter, quamvis omnium sufficienter, *tulit*, abstulit, *& pro transgressoribus oravit*. Luc. 23. „ Pater ignosce illis, „ quia nesciuot quid faciunt. "

CAPUT LIV.

LAuda sterilis quæ non paris, decanta laudem, & hinni quæ non pariebas: quoniam multi filii desertæ magis quam eius quæ habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende. Ne parcas. Longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida. Ad dexteram enim, & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hereditabit, & civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces: non enim te pudebit, quia confusio-

fusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius. Quia dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus Sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur. Quia ut mulierem derelictam, & mærentem spiritu vocavit te Dominus, & uxorem ab adolescentia abiectam. Dixit Deus tuus: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui iuravi ne inducerem aquas diluvii ultra supra terram; sic iuravi ut non irascar tibi, & non increpem te. Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meæ non movebitur: dixit miserator tuus Dominus. Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione, ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphyris. Et ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Universos filios tuos doctos a Domino, & multitudinem pacis filiis tuis, & in iustitia fundaberis. Recede procul a calumnia, quia non timebis, & a pavore, quia non appropinquabit tibi. Ecce accola veniet, qui non erat mecum, advena quondam tuus adiungetur tibi. Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creavi interfectorem ad disperdendum. Omne vas quod fictum est contra te, non dirigetur, & omnem linguam resistentem tibi in iudicio iudicabis.

Hic contra rerum deiectionem promittit exaltationis remedium: & primo promittit multitudinem contra paucitatem; secundo honoris restitutionem contra confusionem, ibi, *Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces*: tertio prosperitatem contra pristinam adversitatem, ibi, *Paupercula, tempestate convulsa*. Circa primum tria. Primo prædicit filiorum multitudinem, indicens gratiarumactionis laudem: O *sterilis*, Hierusalem, *quæ non paris*, quia derelicta & deserta, *lauda*, Deum pro concessis beneficiis. Laudantium iucunditatem: *Decanta laudem*: est enim canticum, mentis exultatio in vocem prorupta ex iucunditatis magnitudine: *hinni*, in modum equi præ magnitudine vocem ad exprimendum formare non potens. Hier. 31. „ Exulta in lætitia, Iacob. “ Psal. 146. „ Deo „ nostro sit iucunda, decoraque laudatio. “ Et promittens filiorum multitudinem, *Quoniam multi*; quasi, magis multiplicabuntur filii tui, quamvis sis deserta, quam illarum civitatum quæ viros habent ad generandum. I. Reg. 2. „ Donec sterilis peperit plurimos, & „ quæ multos habebat filios infirmata est. “ Secundo exhortatur ad loci ampliationem sub metaphora tentorii: *Dilata*, locum, quantum ad solum quo extenditur, *pelles*, quibus tegitur, *funiculos*, quibus paxilli ligantur, *clavos*, quibus tabulæ coniunguntur, vel ipsos paxillos. Et hæc leguntur fuisse in tabernaculo fœderis: Exod. 26. & 36. Ac præ multitudine hominum oportet maiorem habitationem quærere, quam sit terra promissionis. Tertio prædicit exhortationis impletionem: *Ad dexteram enim, & ad levam penetrabis*; quasi, undique te dilatabis: quod impletum fuit tempore Machabæorum, quando appositæ fuerunt quædam civitates de regione Samariæ, & de aliis regno Iudæorum. Gen. 24. „ Possideat semen tuum portas inimicorum „ suorum. “ *Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces*. Hic promittit pristini honoris restitutionem, contra confusionem quam prius sustinuerant. Secundo promissionis firmitatem: *Sicut in diebus Noe*. Circa primum duo facit. Primo promittit pristinæ confusionis oblivionem: *Non confunderis*, interius, *non erubesces*, exterius. *Non pudebit*, ex consideratione tuæ turpitudinis, *obliviseeris*, præ abundantia gloriæ, *adolescentiæ*, quando peccasti in deserto, *viduitatis*, quando fuisti a Deo separata in captivitate Babylonis. Supra 45. *Non confundemini, neque erubescetis*. Sopho. 3. „ In die illa non confunderis super omnibus „ adinventionibus tuis. “ Secundo promittit pristini honoris restitutionem: & primo ponit restitutionem quantum ad dominium, *Quia dominabitur*; & quantum ad coniugium, *Mulierem derelictam*. Hierem. 3. „ Si „ dimiserit vir uxorem suam, & aliam „ duxerit, & recedens ab eo duxerit virum „ alterum; numquid revertetur ad eum ul„ tra? “ Secundo promittit honoris ampliationem quantum ad honorum multitudinem: *Dixit Deus*, *In modico*, passa es respectu eorum quæ tibi miserendo tribuam. II. Corinth. 4. „ Id enim quod in præsenti est, momenta„ neum est. “ Et quantum ad Dei timorem, *In momento*; quasi dicat: Brevi tempore iram meam

meam sensisti respectu eius quo tui miserebor. Hæc autem omnia quæ dicta sunt, mystice exponuntur de vocatione gentium, quia gentilitas prius sterilis, postmodum multos filios congregavit, secundum Glossam. *Sicut in diebus Noe istud mihi est*. Hic ostendit promissionis similitudinem. *Iuravi*, idest firmiter statui, si tamen in præceptis meis permanseris. Gen. 9. „ Statuam pactum meum vobiscum, „ & cum semine vestro post vos. " Secundo ex creaturarum stabilium operatione: *Montes enim commovebuntur*; quasi dicat: Facilius est montes, & colles immutari, quam verba mea cessare. Vel per montes, & colles, mundi potentes. Psalm. 45. „ Non timebimus dum „ turbabitur terra. "

Nota super illo verbo, *Lauda sterilis*, quia est sterilitas primo perversæ actionis. Iob 15. „ Congregatio hypocritæ sterilis. " Secundo sacræ contemplationis. Genes. 29. „ Rachel „ erat sterilis. " Tertio temporalis tribulationis. Supra 49. *Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis*.

Item nota super illo verbo, *Dilata tentorium*, quia dilatandum est cor primo propter hospitis magnitudinem. Hierem. 23. „ Numquid non cælum & terram ego impleo, „ dicit Dominus. " Secundo propter munerum multitudinem. Infra 60. *Videbis*, *& afflues*, *& dilatabitur cor tuum*. Tertio propter viæ expletionem. Psalm. 118. „ Viam „ mandatorum tuorum cucurri. "

Item nota super illo verbo, *In miserationibus magnis*, quia misericordiæ futuræ magnæ sunt, primo quia intrinsecæ. Rom 8. „ Existimo quod non sunt condignæ passiones hu„ius temporis ad futuram gloriam quæ re„velabitur in nobis. " Secundo quia æternæ. II. Cor. 4. „ Quæ enim videntur, tempora„lia sunt; quæ autem non videntur, æter„na. " Tertio quia perfectæ. Luc. 1. „ Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes „ generationes. " Quarto quia in plures extensæ. Luc. 14. „ Homo quidam fecit cœnam „ magnam, & vocavit multos. " Quinto quia integræ. Apoc. 21. „ Absterget Deus omnem „ lacrymam ab oculis sanctorum. "

Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Hic promittit prosperitatem contra adversitatem: & commemorat adversitatem pristinam: *Paupercula*, Hierusalem spoliata bonis, *tempestate*, adversitate. Supra 18. *Ad gentem convulsam, & dilaceratam mittam te*. Secundo promittit prosperitatem futuram, & quantum ad affluentiam bonorum proponens metaphoram: *Ecce ego sternam*, quasi in pavimento *lapides*, pretiosos, significans homines virtutibus eminentes, *per ordinem*, unumquemque in ordine suo: & explanans ipsam quantum ad scientiæ divinæ doctrinam, *Universos doctos*. Hier. 31. „ Dabo legem meam „ in visceribus eorum, & in corde eorum „ scribam eam. " Quantum ad pacis abundantiam, *Multitudinem*. Psalm. 118. „ Pax „ multa diligentibus legem tuam. " Et quantum ad operum iustitiam, *Et in iustitia*. Supra 1. *Sion in iudicio redimetur*, *& reducent eam in iustitia*. Secundo quantum ad carentiam malorum, promittens primo periculorum evasionem, *Recede*, idest recedes, quia calumniam non patieris. Ps. 71. „ Humiliabit calumnia„torem. " Secundo extraneorum accessionem † al. occasionem, † *Ecce accola*, quia multi adhæserunt de gentibus exeuntibus de captivitate. Infra 56. *Non dicat filius advena, qui adhæret Domino, dicens: Separatione dividet me Dominus a populo suo*. Tertio promittens hostium destructionem, *Ecce ego*. Et primo ostendit promittentis potestatem, proponens similitudinem, *Fabrum*, persecutorem qui sufflat in igne tribulationis vasa contraria † al. contrarias † secundum voluntatem suam: Iob 41. „ Halitus eius prunas ardere facit, & flam„ma de ore eius egreditur: " & exponens ipsam, *Ego creavi*. I. Reg. 2. „ Dominus mor„tificat, & vivificat. " Secundo ponit promissionem, *Omne vas*, idest omnem filium dissipabit, quantum ad impugnantes verbis. Supra 40. *Et erunt quasi non sint*.

CAPUT LV.

HAEc est hereditas servorum Domini, & iustitia eorum apud me, dicit Dominus. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum, & lac. Quare appenditis argentum non in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram, & venite ad me; audite, & vivet anima vestra.

stra: & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fidelis. Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac praeceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas vocabis, & gentes quae non cognoverunt te, ad te current propter Dominum Deum tuum, & Sanctum Israel, quia glorificavit te. Quaerite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogitationes meae, cogitationes vestrae, neque viae meae, viae vestrae: dicit Dominus. Quia sicut exaltantur caeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris, & cogitationes meae a cogitationibus vestris. Et quomodo descendit imber, & nix de caelo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti; sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo. Non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, & prosperabitor in his ad quae misi illud. Quia in laetitia egrediemioi, & in pace deducemini. Montes, & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Pro saliuncula ascendet abies, & pro urtica crescet myrtus. Et erit Dominus nominatus in signum aeternum, quod non auferetur.

Hic adhibet tertium remedium, promittens eorum abundantiam contra pristinam peouriam. Et divitur in duas partes. In prima ponit promissiooem; in secunda ostendit promissionis firmitatem, ibi, *Et quomodo descendit imber, & nix de caelo*. Circa primum tria facit. Primo ostendit eorum quibus promittitur, conditionem: *Hac est hereditas*; idest, haec quae sequuntur, debentur servis Domini, qui ei filii sunt, quasi hereditario iure, *& iustitia*, quasi iusta merces. Secundo proponit promissionem, promittens fructuum copiam in necessariis: *Omnes sitientes*, idest vos ex Iudaeis, qui prius prae inopia sitientes eratis, *emite*; sioe pretio, *comedite*, panem, & alia necessaria. Ioan. 7. „ Si quis sitit, veniat ad „ me, & bibat... & de ventre eius fluent „ aquae vivae. " Et in deliciis: *Venite, emite*, quasi, ac si emeretis accipite, *absque argento*, idest minus quam iusto pretio, *vinum, & lac*. Cao. 5. „ Bibi vinum meum cum lacte meo. " Et commemorans pristinam inopiam: *Quare appenditis*? quasi dicat: Quare hactenus argentum dabatis, & panem emere non poteratis? Aggaei 1. „ Seminastis multum, & iotulistis pa„ rum. " Haec autem mystice exponuntur de aqua divinae sapientiae, quae gratis sitientibus datur, secundum Glossam. Tertio indicit praeparationem ad consequendum dictam promissionem: *Audite audientes*: & primo excitat attentionem; secundo ponit exhortationem, *Quarite Dominum*. Excitat autem attentionem triplici promissione. Primo promittens attendeotibus bonorum copiosam fruitionem: *Comedite*, idest reficiam vos diversis bonis, si me audiatis, *in crassitudine*, quaotum ad copiam. Supra 1. *Si volueretis, & audieritis me, bona terra comedetis*. Secundo promittens mortis evasiooem, *Inclinate*. Psalm. 118. „ In aeter„ num noo obliviscar iustificatione tuas, quia „ in ipsis vivificasti me. " Tertio promittens potestatem. Et primo ponit similitudinem: *Et feriam pactum sempiternum*: sicut David veras promissiones feci, ut in sempiternum semen suum permaneret; sic & vobiscum faciam. Secundo explicat ipsam, ostendens quid David fecerit: *Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac praeceptorem gentibus*. Psal. 17. „ Populus quem oon cognovi, servivit mihi, „ in auditu auris obedivit mihi. " Et quid eis facturus sit, subdit: *Ecce gentes vocabis*, ad praeceptum tuum implendum, oon tuis viribus, *sed propter Dominum*. Supra 49. „ Adora„ bunt propter Dominum, quia fidelis, & „ Sanctum Israel qui elegit te. " *Quarite Dominum dum inveniri potest*. Hic indicit eis praeparatiooem ad consequendam dictam promissionem: & primo dat temporis congruitatem quaerendi divinum consilium: *Quarite Dominum dum inveniri potest*, antequam adversitas, vel mors veniat. Secundo docet quaerendi modum: *Derelinquat impius*, peccans in Deum, *iniquus*, peccans in proximum. Supra 1. *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*. Tertio ponit reversionis fructum, scilicet misericordiam: *Et revertatur ad Dominum.. quoniam multus*, idest multiplicis misericordiae, *ad ignoscendum*. Ioel. 2. „ Convertimini ad Domi„ num Deum vestrum, quia benignus, & mi„ sericors est, patieos, & multae misericor„ diae, & praestabilis super malitia. Quis „ scit si convertatur, & ignoscat, & relin„ quat post se benedictionem? " Quarto excludit misericordiae impedimentum: *Non enim cogitationes meae, cogitationes vestra*; quasi dicat Vos impii, ego pius; vos ultionem cogitatis, ego misericordiam. Ezec. 18. „ Numquid viae „ meae noo sunt aequae, domus Israel, & non „ ma-

„ magis viæ vestræ pravæ sunt ? “ *Et* † *al. Ecce* † *quomodo descendit imber, & nix de cælo*. Hic ostendit promissionis firmitatem: & primo ponit divini verbi efficaciam, *Ad me vacuum*, idest sine fructu. Oseæ 6. „ Veniet quasi „ imber nobis temporaneus, & serotinus ter„ ræ. “ Secundo ponit continentiam quantum ad lætam remissionem de Babylone, *Quia in lætitia*: Ps. 104. „ Eduxit populum „ suum in exultatione, & electos suos in læ„ titia. “ Quantum ad aliorum congratulationem, *Montes, & colles*, potentes, & populares, laudantes in vobis Dominum. Vel est hyperbole. *Terra vestra*, vestræ reversioni congratulans, Quantum ad bonorum multiplicatam restitutionem; *Pro saliuncula ascendet abies*; idest, priora pauca erant respectu futurorum. Aggæi 2. „ Erit gloria domus huius „ novissimæ, plus quam primæ. “ *Saliuncula*, a saliendo dicta, quæ cardus leporinus dicitur. Tertio ponit consequentem Dei gloriam, *Et erit Deus nominatus*, ubique †al. undique,† & semper gloriosus pro liberatione vestra, *in signum æternum*, ad quem confugient sicut ad signum salutis. Supra 49. *Ecce ego levabo ad gentes signum meum*. Item nota super illo verbo, *Omnes sitientes venite ad aquas*, quod divina doctrina primo dicitur aqua; & hoc primo quia infirmos sanat. Eccli. 15. „ Aqua sapientiæ potabit illum. “ Secundo quia inquinatos mundificat. Eze. 36. „ Effundam super vos aquam mundam, & „ mundabimini ab omnibus inquinamentis ve„ stris. “ Tertio quia sitientes satiat. Ioan. 4. „ Si quis biberit ex aqua quam ego dabo ei, „ non sitiet in æternum. “ Secundo dicitur vinum; & hoc primo quia pungit arguendo † al. arguenda. † Supra 1. *Vinum tuum mixtum est aqua*. Secundo quia incendit exhortando. Psalm. 104. „ Eloquium Domini inflammavit „ eum. “ Tertio quia inebriat consolando. Infra ult. *Inebriamini ab uberibus consolationis vestræ*. Tertio dicitur lac; & hoc primo propter pulchritudinem. Gen. penult. „ Nephtali cer„ vus emissus dans eloquia pulchritudinis. “ Secundo propter dulcedinem, Can. 2. „ Sonet „ vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. “ Tertio propter sumendi facilitatem. I. Petri 2. „ Quasi modo geniti infantes lac concupiscite. “

CAPUT LVI.

HAEc dicit Dominus: Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia iuxta est salus mea ut veniat, & iustitia mea ut reveletur. Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendet istud. Custodiens sabbatum, ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum. Et non dicat filius advenæ qui adhæret Domino, dicens: Separatione dividet me Dominus a populo suo. Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis, & filiabus. Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et filios advenæ qui adhærent Domino, ut colant eum, & diligant nomen eius, ut sint ei in servos: omnem custodientem sabbatum, ne polluat illud, & tenentem fœdus meum, adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ. Holocausta eorum, & victimæ eorum placebunt mihi super altari meo: quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis. Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel: Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestiæ agri venite ad devorandum, universæ bestiæ saltus. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt universi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia, & canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate, & erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius.

HIc postquam promiserat liberationem a malis, incipit promittere salutem in collatione bonorum. Et dividitur in partes tres. In prima ponitur salutis præparatio; in secunda salutis promissio, cap. 60. *Surge, illuminare Hierusalem*; in tertia salutis collatæ multa discretio, cap. 63. *Quis est iste qui venit de Edom*? Prima in duas. In prima ponitur præpa-

paratio ex parte salutem suscipientis; in secunda ex parte ipsius salvantis, c.59. *Ecce non est abbreviata manus Domini*. Prima in duas. In prima dat præparationis salubre consilium; in secunda excludit inane remedium, ibi (c.58.) *Clama, ne cesses &c.* Prima in duas. In prima ponit consilii recipientium diversitatem, quantum ad constitutionem præmiorum; in secunda quantum ad evasionem periculorum, cap. 57. *Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo*. Prima in tres. In prima ponit consilium; in secunda in recipientibus consilii fructum, ibi, *Beatus vir qui facit hoc*; in tertia in contemnentibus salutis defectum, ibi, *Omnes bestiæ agri venite ad devorandum*. Circa primum duo. Primo consulit debitam præparationem: *Custodite iudicium*, vos prælati, quorum est iudicare, *facite iustitiam*, vos subditi, idest omnem virtutem, secundum quod ad alterum conformatur præceptis legis. Michææ 6. „ Indicabo tibi, o homo, quid sit „ bonum, & quid Dominus requirat a te. „ Utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo „ tuo. " Secundo promittit salutis propinquitatem: *Quia iuxta*, idest prope est, *salus mea*, quia a me salvabimini post captivitatem, *& iustitia mea*, quantum ad hostes, de quibus vos vindicabo. Supra 46., Prope feci „ iustitiam meam, & non elongabitur. " *Beatus vir qui facit hoc*. Hic ponit fructum consilii in his qui suscipiunt: & primo ponit utilitatem, ponens impletionis fructum: *Beatus vir qui facit*, opere explens, *apprehendit*, strenuus aggrediens. Psalm. 111., Beatus vir „ qui timet Dominum, in mandatis eius vo- „ let nimis. " Et implendi modum, quantum ad cæremonialia, *Custodiens sabbatum*: sabbati namque observatio erat moralis quantum ad hoc quod quies in Deo ponatur, & quod aliquando divinis rebus vacetur ab aliis abstinendo; sed cæremonialis quantum ad temporis determinationem. Fuit autem determinatus eis dies septimus, propter opus creationis, quo adhuc nullum dignius præcesserat. Nobis dies primus, sive octavus, propter mysterium resurrectionis, quo natura condita in melius reparatur † al. repetatur. † Exod. 20. „ Memento ut diem sabbati sanctifices. " Et quantum ad moralia, *Custodiens manus*. Ps. 25. „ Lavabo inter innocentes manus meas. " Secundo ponit utilitatis universalitatem, *Et non dicat*: & primo excludit quorumdam, qui videbantur indigni, desperationem, vel propter defectum generis, quia non erant de genere Israel: *Qui adhæret*, servans præcepta eius. *Separatione*, non faciens me participem salutis eis promissæ. Rom. 10. „ Non enim est distinctio Iudæi, & Græci: nam „ idem Dominus omnium. " Vel propter defectum virtutis generandi: *Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum*, impotens ad generandum, sicut lignum aridum ad germinandum. Prov. 11. „ Iusti quasi virens folium „ germinabunt. " Secundo ponit promissionem: *Quia hæc dicit Dominus*. Et primo ipsis specialiter quantum ad eunuchos: *Qui custodierint*, quantum ad cultum religionis, *elegerint*, quantum ad obedientiam legis, *tenuerint*, quantum ad observantiam promissionis abstinendi a malis, *muris*, habitationem in muris civitatis meæ, *nomen melius*, quod servi mei, & sancti vocabuntur, *a filiis*, idest quasi multos filios generassent. Et quantum ad extraneos: *Et filios*, idest dabo privilegia in quibus Iudæi gloriantur, *ut colant*, quantum ad spiritualem cultum, *& diligant*, quasi filii, *ut sint ei in servos*, & glorientur in ipsius dominio. Et hæc quidem fuerunt impleta in reversione populi de captivitate; secundo plenius † al. deest; secundo † in conversione gentium ad fidem Christi, sicut exponit Glossa. Secundo quantum ad omnes generaliter: *Omnem custodientem sabbatum, ne polluat illud*. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit promissionem, qua promittit sacri loci restitutionem, *In montem sanctum*. Supra 2. *Venite, ascendamus ad montem Domini*. Et quantum ad sacrificiorum acceptationem, *Holocausta*. Malac. 3. „ Placebit Deo sacrificium „ Iudæ, & Hierusalem. Secundo ponit expletionis ordinem: & primo quantum ad templi venerationem: *Quia domus mea*. Ioan. 2. & Matth. 21. „ Domus mea domus orationis „ vocabitur. " Secundo quantum ad populi congregationem: *Ait Dominus Deus*, Israel, † al. ad eum Israelem. † *Congregat*, gentes ei adhærentes. Psal. 146. „ Ædificans Hierusa- „ lem Dominus, dispersiones Israelis congre- „ gabit. "

Nota super illo verbo, *Et dabo eis nomen melius*, quod sancti habent nomen primo ex prædestinatione. Supra 49. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei*. Secundo ex divina adoptione. Prim. Ioan. 3. „ Videte qualem caritatem de- „ dit nobis Deus Pater, ut filii Dei nomine- „ mur, & simus. Tertio ex gratiæ infusione. Apoc. 2. „ Tenes nomen meum, & non „ negasti fidem meam. " Quarto ex mentis renovatione. Apoc. 2. „ Vincenti dabo manna „ absconditum, & dabo illi calculum candi- „ dum, & in calculo nomen novum scri- „ ptum, quod nemo scit nisi qui accipit. "

Nota, quod nomen Dei est diligendum, primo quia magnum ad timendum. Machab. 1. Ma-

„ Magnum est nomen meum In gentibus, di- „ cit Dominus. “ Secundo quia sanctum ad venerandum. Lucae 1. „ Fecit mihi magna „ qui potens est, & sanctum nomen eius. “ Tertio quia dulce ad meditandum. Supra 26. *Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animae*. Quarto quia copiosum ad miserandum. Cant. 1. „ Oleum effusum nomen tuum. “ Quinto quia efficax ad impetrandum. Ioan. 15. „ Quodcumque petieritis Patrem in no- „ mine meo, dabit vobis. “ Sexto quia virtuosum ad salvandum. Act. 4. „ Non est aliud „ nomen sub caelo, in quo oporteat nos sal- „ vos fieri. “ Septimo quia occultum ad sciendum. Prov. 30. „ Quod est nomen eius, & „ quod est nomen filii eius si nosti? “

Omnes bestiae agri venite ad devorandum. Hic comminatur contemnentibus salutis defectum: & primo designat occisionis poenam: *Omnes bestiae ad devorandum*, eorum cadavera; secundo ponit culpam: & primo praelatorum quantum ad defectum in regimine, & praevisione † al. provisionem † periculorum, *Speculatores*: positi sunt enim praelati ad cavendum populo a periculis, sicut speculator ab hostibus: *nescierunt*, pericula praevidere. Matth. 15. „ Si- „ nite illos: caeci sunt, & duces caecorum. “ In correptione vitiorum, *Universi canes. Latrare*, contra vitia. Psal. 37. „ Ego autem „ tamquam surdus non audiebam, & sicut „ mutus non aperiens os suum. “ In admonitione agendorum, *Videntes vana*, promittentes eis prospera, cum imminerent adversa; & ita in peccatis nutrientes. Ezech. 22. „ Prophetae eius liniebant eos absque tem- „ peramento. “ In spoliatione rerum, *Et canes impudentissimi*; quasi, sine aliquo pudoris freno subditos bonis suis spoliantes, numquam satiantur. Psalm. 58. „ Famem patien- „ tur ut canes. “ Et quantum ad defectum in scientiae perfectione: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam*, legis, & prophetarum. Proverb. 1. „ Intelligens gubernacula posside- „ bit “ Psal. 81. „ Nescierunt, neque intel- „ lexerunt; in tenebris ambulant. “ Secundo culpam subditorum, vel communiter omnium: & primo quantum ad propriam voluntatem, quod pertinet ad superbiam: *Omnes in viam suam declinaverunt*. Hierem. 16. „ U- „ nusquisque ambulat in pravitate cordis sui „ mali, ut me non audiat. “ Secundo quantum ad eorum cupiditatem, quod pertinet ad avaritiam: *Unusquisque ad avaritiam suam. Et erit*; idest, si hodie laetamur in talibus, cras multo amplius. Hier. 6. „ A minore us- „ que ad maiorem omnes avaritiae student. “ Tertio quantum ad voluptatem, quod pertinet ad carnis concupiscentiam: *Venite ... & erit*; idest, si hodie laetamur in talibus, cras multo amplius. Supra 22. *Et ecce gaudium, & laetitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum*.

CAPUT LVII.

IUstus perit, & non est qui recogitet in corde suo; & viri misericordiae colliguntur, quia non est qui intelligat. A facie enim malitiae collectus est iustus. Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulavit in directione sua. Vos autem accedite huc filii auguratricis, semen adulteri, & fornicariae. Super quem lusistis, super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? Numquid non vos filii scelesti, semen mendax? Qui consolamini in diis, subter omne lignum frondosum immolantes parvulos in torrentibus, subter eminentes petras? In partibus torrentis pars tua, haec est sors tua. Et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. Numquid super his non indignabor? Super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti, ut immolares hostias. Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum: quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. Dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis foedus. Dilexisti stratum eorum manu aperta, & ornasti te regio unguento, & multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, & humiliata es usque ad inferos. In multitudine viae tuae laborasti, nec dixisti, Quiescam. Vitam manus tuae invenisti: propterea non rogasti. Pro quo solicita timuisti? Quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens, & quasi non videns, & mei oblita es. Ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi. Cum clamaveris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, tollet aura. Qui autem fiduciam habet mei, hereditabit terram, & pos-

& possidebit montem sanctum meum. Et dicam: Viam facite, præbete iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei. Quia hæc dicit excelsus, & sublimis habitans æternitatem, & sanctum nomen eius in excelso, & in sancto habitans, & cum contrito, & humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, necusque ad finem irascar, quia spiritus a facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Propter iniquitatem avaritiæ eius iratus sum, & percussi eum. Abscondi a te faciem meam, & indignatus sum. Et abiit vagus in via cordis sui. Vias eius vidi, & sanavi eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, & qui prope, dixit Dominus, & sanavi eum. Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.

HIc ostendit diversitatem obedientium divinis consiliis ab illis qui non obediunt, quantum ad evasionem periculorum: & primo assignat diversitatem; secundo ponit utriusque partis confirmationem, ibi, *Qui autem fiduciam habet mei, hereditabit terram*. Circa primum duo. Primo promittit iustis a periculis quietem; secundo aufert impiis evasionis spem, ibi, *Vos autem accedite huc filii auguratricis*. Circa primum duo facit. Primo ponit iustorum tribulationem, quia sine aliqua reputatione occiduntur: *Colliguntur*, a præsenti vita, & a terra sua captivi, ac si non essent iusti, *a facie malitiæ*, idest a præsentia malorum. Habac. 1. „ Quare respicis „ contemptores, & taces conculcante impio „ iustiorem se? " Vel *a facie malitiæ*, idest ne in malitiam mutarentur. Sapient. 4. „ Raptus „ est, ne malitia immutaret cor eius. " Secundo promittit eis quietem: *Veniet pax in cubili*; idest, in domo sua securus erit, vel quiete cordis sui. Iob 5. „ Scies quoniam pa„ cem habeat habitaculum tuum. " *Vos autem accedite huc filii auguratricis*. Hic aufert iniustis evasionis spem: & primo arguit ipsorum culpam; secundo aufert evasionis fiduciam, ibi, *Ego autem annuntiabo iustitiam tuam*. Circa primum duo. Primo arguit peccati perversitatem; secundo in peccato obstinationem, ibi, *In multitudine viæ tuæ laborasti*. Circa primum duo. Primo arguit in eis blasphemiam, ponens peccati consuetudinem, inquantum in hoc patres suos imitabantur † al. imitantur: † *Filii auguratricis*, quæ contra meum præceptum auguriis intendebat, *adultera*, inquantum me derelicto, adhærebat alienis. Oseæ 2. „ Iudicate matrem vestram, „ iudicate. " Ponens etiam peccati speciem: *Super quem lusistis*? quasi dicat, super Deum, blasphemantes ipsum. Secundo arguit in eis idolatriam: & primo ponit consuetudinem: *Numquid non vos filii scelerati?* supra 1. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis*. Secundo ponit peccati speciem, *Qui consolamini*. Aggravat autem in eis peccatum idolatriæ ex tribus. Primo ex locorum diversitate; secundo ex divini fœderis violatione, quia *iuxta me*; tertio ex peccandi aviditate, *Dilexisti stratum*. Diversitas autem locorum in quibus sacrificabant, ostenditur tripliciter. Primo quantum ad loca amœna; secundo quantum ad loca sublimia, *Super montem*; tertio quantum ad loca familiaria, *Et post ostium*. Circa primum quatuor. Primo describit locorum amœnitatem, vel ex umbris arborum, *Qui consolamini*: Hier. 2. „ Sub omni ligno frondoso tu prosternabaris „ meretrix: " vel ex ubertate aquarum: *Immolantes parvulos in torrentibus*, idest filios tuos. Ezec. 16. „ Tulisti filios tuos, & filias „ tuas, quas generasti mihi, & immolasti eis „ ad devorandum. " Secundo peccati dilectionem: *In partibus torrentis pars tua*; quasi dicat; Hoc sortem tuam reputasti. Sap. 2. „ Ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ: „ quoniam hæc est pars nostra, & hæc est „ sors nostra. " Tertio sacrificii oblationem: *Et ipsis effudisti libamen*, quantum ad humida, *sacrificium*, quantum ad sicca. Supra 1. *Confundimini ab idolis vestris*. Iustam Dei indignationem: *Numquid super his non indignabor?* Hierem. 5. „ Numquid „ non super his visitabo? dicit Domi„ nus. " *Super montem*. Hic ponit loca sublimia, in quibus immolabant. *Cubile*: loquitur ad similitudinem meretricis, quæ se amatoribus prostituit. IV. Reg. 17. „ Fecerunt „ sibi statuas, & fornicati sunt in eis. " *Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum*. Hic designat loca familiaria, quia iuxta introitum domorum idola ponebant, ut in magna memoria haberent. Ezec. 8. „ Ad„ duxit me in Hierusalem in visione iuxta „ ostium interius, quod respiciebat ad aqui„ lonem, ubi erat statutum idolum cæli „ † forte, zeli † ad provocandam æmula„ tionem. " *Quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum*. Hic aggravat peccatum

ex divini fœderis violatione, quo Deo quasi sponsa coniuncta erat; & sibi loquitur sub similitudine adulteræ, quæ ampliat lectum, ut iuxta virum, adulterum suscipiat, & cum eo facit pactum de contrahendo, dimisso viro; in quo significatur quod in templo idola coluit. Ezech. 16. „ Facta es quasi mulier „ adultera, quæ super virum suum inducit „ alienos. " *Dilexisti stratum eorum manu aperta*. Hic aggravat peccatum ex peccandi solicitudine: & primo quantum ad pronitatem peccandi, *Manu aperta* † al. *apta*, † idest sine aliquo impedimento. Hier. 3. „ Frons „ meretricis facta est ei, noluit erubescere." Secundo quantum ad studium placendi, quia ornabat se: *Et ornasti te*, idest thymiama meum proponens in eorum cultum. Prov. 7. „ Aspersi cubile meum myrrha, & aloe, & cin„ namomo. " Tertio quantum ad solicitudinem invitandi: *Misisti legatos*, quia etiam a longinquis terris diversa idola congregabat; & sic *humiliata es usque ad inferos*, idest usque ad profundum peccatorum. Ezech. 23. „ Insanivit in amatores suos. " *In multitudine via tua laborasti*. Hic ostendit in peccatis obstinationem. Primo quia non revocabantur peccati labore, *In multitudine*, idest in multiplici cultu idolorum. Sap. 5. „ Lassati sumus „ in via iniquitatis, & perditionis. " Secundo quia non revocabantur temporali prosperitate: *Vitam manus tua invenisti*; idest, ad manum habebas unde posses vivere; & ideo *non rogasti me*, sed *solicita*, pro divitiis † al. divinis † tuis, idola *timuisti*, [mei ; oblita. Iob 21. „ Ducunt in bonis dies suos, & in „ puncto ad inferna descendunt. " Tertio quia non es revocata divina expectatione: *Et mei non es recordata*. *Tacens*, dissimulans, expectans te ad misericordiam. Sap. 11. „ Dis„ simulans peccata hominum propter pœni„ tentiam. " Supra 42. „ Tacui, semper si„ lui, patiens fui. " *Ego autem annuntiabo iustitiam tuam*, quam facis, vel quam suscipere debes, *opera*, idola. *Congregati*, ex diversis gentibus. Deut. 32. „ Surgant, & opitulentur „ vobis, & in necessitate vos prorogant. " *Qui autem fiduciam habet mei, hereditabit terram*. Hic confirmat diversitatem: & primo quantum ad iustos; secundo quantum ad iniustos: *Impii autem quasi mare fervens*. Evasionem autem bonorum a periculis confirmat ex tribus. Primo ex divina mansuetudine promittens evasionem quantum ad patriæ restitutionem. Qui confidunt in idolis, opera eorum non proderunt eis. *Qui autem fiduciam habet mei, hereditabit terram*, promissionis. Ps. 36. „ Mansueti autem hereditabunt terram. "

Et quantum ad viæ expeditionem: *Et dicam* scilicet Principibus Medorum: *Viam facite*, liberando, *prebete*, dando licentiam repatriandi, *declinate*, ut nos non impediatis, *auferte*, ut nec alii. Hierem. 50. „ Tollite de via la„ pides. " *Et in sancto habitans*. Psal. 21. „ Tu „ autem in sancto habitas, laus Israel. " Et quantum ad divinam pietatem: *Et cum contrito & humili spiritu*. Psalm. 50. „ Cor con„ tritum, & humiliatum Deus non despi„ cies. " Et † al. Sed † assignat rationem, ex culpæ purgatione promittens remissionem: *Non enim in sempiternum litigabo*. Psalm. 102. „ Non in perpetuum irascetur, neque in æ„ ternum comminabitur." Et subiungit rationem, ponens expletam in puniendo iustitiam, *Propter iniquitatem*. *Abscondi*, ut non adiuvarem. *Abiit vagus*, quasi ovis sine pastore. Iob 2. „ Numquid timens arguet te, & veniet „ tecum in iudicium, & non propter mali„ tiam tuam plurimam, & infinitas iniquita„ tes tuas? " Promittens in salvando misericordiam: *Vias eius vidi*, oculo misericordiæ, *ipsi*, quantum ad Principes, *lugentibus*, quantum ad Iudæos, aut quantum ad advenas adiutores; vel quantum ad terram, & habitatores. Psalm. 102. „ Qui propitiatur omnibus „ iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infir„ mitates tuas. " Tertio confirmat ex pro„ phetarum prænuntiatione: *Creavi*, quasi ex nihilo eos restituens, *labiorum*, prophetarum qui hæc prædixerunt, *qui longe*, in captivitate dispersi sunt. Ephe. 2. „ Et veniens e„ vangelizavit pacem his qui prope, & his „ qui longe. " *Impii autem quasi mare fervens*. Hic confirmat quod dixerat de malis per quamdam similitudinem: & primo ponit ipsam, *Fervens*, idest semper fluctuans, *redundant*, ad littus, ubi lutum faciunt, & conculcantur. Et concludit propositum: *Non est pax impiis*, ut scilicet salventur.

Nota super illo verbo, *Iustus perit*, & *non est qui recogitet*, quia in passione Christi homo debet recogitare primo dilectionem, ad reamandum. Can. 8. „ Pone me ut signaculum „ super cor tuum. " Secundo amaritudinem, ad compatiendum. Tren. 3. „ Recordare pau„ pertatis, & transgressionis meæ, absinthii „ & fellis. " Tertio fortitudinem, ad fortiter patiendum. Heb. 12. „ Recogitate eum „ qui talem pro vobis sustinuit a peccatori„ bus adversus semetipsum contradictionem, „ ut non fatigemini animis vestris deficien„ tes. " Quarto utilitatem, ad gratias agendum. Can. 7. „ Ascendam in palmam, & ac„ cipiam fructus eius. "

CAPUT LVIII.

CLama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens, quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare ieiunavimus, & non aspexisti; humiliavimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Numquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere? Numquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur. Et anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc invocabis, & Dominus exaudiet; clamabis, & dicet, Ecce adsum. Si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest; cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus Deus tuus semper, & implebit splendoribus animam tuam, & ossa liberabit. Et eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ. Et ædificabuntur in te deserta sæculorum, fundamenta generationis & generationis suscitabis. Et vocaberis ædificator sepium, avertens semitas in quietem. Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaveris sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaveris eum, dum non facis vias tuas, & non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem; tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. Os enim Domini locutum est.

HIc excludit inutile remedium, quo se præparare ad salutem volebant: & primo indicit denuntiationis officium, ponens denuntiandi modum, ut alte, & fine † al. deest, & † timore deprimente: *Clama*. Supra 40. *Exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Sion*. Ut continue, *Ne cesses*. Infra 62. *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: tota die, & nocte non tacebunt*. Ut clare, & aperte, *Quasi tuba*. Oseæ 8. „ In gut„ ture tuo sit tuba. " Et denuntiationis verbum: *Annuntia scelera*, quantum ad maiora, *peccata*, quantum ad communia. Supra 16. *His qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas*. Secundo propheta excludit in persona Domini inutile remedium: *Me etenim de die in diem quærunt*: & circa hoc duo facit. Primo excludit remedium in quo confidebant; secundo hortatur ad ea in quibus deficiebant, ibi, *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi*? Circa primum duo. Primo ostendit confidentiæ eorum præsumptionem quantum ad tria in quibus confidebant: scilicet in sacræ scientiæ inquisitione: *Me etenim quærunt*, in Scripturis, *vias*, præcepta, & voluntates meas, *quasi gens*, idest ac si essent parati ad faciendum. Iterum in oratione: *Rogant me iudicia*, idest ut iudicem pro eis contra adversarios, *appropinquare*, ore. Supra 29. *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me*. Iterum confidebant in ieiuniorum observatione: *Quare ieiunavimus, & non aspexisti*, quasi gratum; *humiliavimus*, quantum ad circumstantia ieiunium, exteriori humiliatione, *& nescisti*, scientia approbationis? Malac. 3. „ Vanus est qui servit Deo: „ & quod emolumentum, quia custodivimus „ præcepta eius? " Secundo ostendit bonorum dictorum reprobationem: & primo reprobationis causam, quæ est culpa voluptatis: *Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra*, in his quæ carni placent. Eccli. 18. „ Post „ con-

„ concupiscentias tuas noo eas. “ Item culpa crudelitatis: *Et omnes debitores vestros repetitie*: ad litteram, ut diu pollent insistere causis agendis, vel ad eius consecutivum. Item † al. Et cum † culpa vaoitatis: *Nolite ieiunare ut audiatur*, propter laudem hominum. Matth. 6. „ Tu autem cum oraveris, intra „ in cubiculum tuum, & clauso ostio ora pa„ trem tuum. “ Vel *ut audiatur*; ideft, si vultis quod oratio vestra a Deo exaudiatur. Pf. 101. „ Domine, exaudi orationem meam, „ & clamor meus ad te veniat. “ Secuudo ostendit bonorum iosufficientiam: *Numquid tale est ieiunium quod elegi?* quia Deus non elegit per se pœnam vestram, neque ad afflictionem carnis; quod tangit io hoc quod dicit: *Per diem*, totam, *affligere*. Neque quantum ad abiectionem exterioris humilitatis; quod tangit in hoc quod dicit, *Quasi circulum*; scilicet, caput ad pedes inclinare, vel circumducere sicut monachi faciunt, non inquantum ordinatur ad virtutem mentis. Matt. 6. „ Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocri„ tæ tristes. “ Ioel. 2. „ Scindite corda ve„ stra, & non vestimenta vestra. “ *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi*? Hic adhibet utile consilium: & primo quantum ad studium pietatis in proximum; secundo quantum ad cultum religionis in Deum, ibi, *Si averteris a sabbato pedem tuum*. Circa primum duo facit. Primo ponit pietatis consilium, ut cedant calumoiæ: *Colligationes*, falsas causas, quibus astute pauperes obligabant sicut usurarii, *fasciculos*, idem, *deprimentes*, quantum ad pœnas ad quas obligabant. *Qui confracti*, longa servitute, *onus*, servitutis. Matth. 23. „ Alligant onera gravia, & importabilia; „ digito autem suo nolunt ea movere. “ Et ut intendant misericordiæ, exhortaos ad misericordiam quantum ad famelicos, *Frange*; ideft si modicum habeas; quantum ad vagos, *Et egenos*; quantum ad nudos, *Cum videris nudum*. Et ponit exhortationis causam, *Et carnem*, quia scilicet est eiusdem speciei tecum. Iob 5. „ Visitans speciem tuam oon „ peccabis. “ Secundo ostendit consilii fructum, *Et erumpet*. Et primo quantum ad efficaciam meritorum. Tum quantum ad opera virtutum: *Quasi mane lumen tuum*; scilicet, merita tua clare patebunt in primis, quæ modo a Domino non aspecta conquereris. *Colliget*, de captivitate, vel in misericordiæ protectione. Psalm. 36. „ Educet quasi lumeo „ iustitiam tuam, & iudicium tuum tamquam „ meridiem. „ Tum quantum ad suffragia, *Tunc invocabis*. Supra 30. *Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi*. Secundo quantum ad coosecutionem booorum: & primo resumit meritum: *Si abstuleris catenam*, qua pauperes opprimis, *digitum extendere*, detrahendo & comminando; *cum effuderis*, per compassionem, *repleveris*, per necessariorum subventionem. Secundo promittit præmium: *Orietur in tenebris lux tua*; ideft, adversitas in lucem prosperitatis, ignorantia in lucem scientiæ mutabuotur, quantum ad spiritualia. *Et requiem*, quantum ad mala temporalia. Multiplicationem vero booorum interiorum spiritualium: *Implebit splendoribus*, scilicet virtutibus, vel consolationibus, *& ossa tua*, quantum ad corporalia. Et bonorum exteriorum: *Et eris quasi hortus*, propter prosperitatem, vel omnium bonorum indeficientiam. Num. 24. „ Quam pulchra tabernacula tua, Iacob! “ Secundo quantum ad patriæ reædificationem: *Et edificabuntur*, post reditum de captivitate, *deserta seculorum*, ideft civitates, scilicet desertæ in pristinis sæculis, *suscitabis*, superædificando antiquis fundamentis. Supra 44. *Qui dico Hierusalem, Habitaberis; & civitatibus Iuda, Ædificabimini*. Tertio quantum ad famæ restitutionem: *Et vocaberis edificator sepium*, ideft impedimentorum peccati, *in quietem*, vel in gentem, *semitas*, scilicet peccati, in quietem convertens. Oseæ 2. „ Sepiam vias tuas spinis. “ *Si averteris a sabbato pedem tuum*. Hic ponit consilium quantum ad cultum religionis in observatione sabbati: & primo ponit consilium, *Pedem*, oe opera prohibita facias. *Vocaberis sabbatum*, ideft celebrans huiusmodi sabbatum, quantum ad exercitium bonorum operum. Exo. 20. „ Memento ut diem sabbati „ sanctifices. “ Alia littera habet, *Vocaveris*; & est sensus idem. Secuodo ponit fructum: *Tunc delectaberis*, quantum ad bona spiritualia; *sustollam*, reducendo in terram tuam, quæ montuosa est, *cibabo*, quantum ad fruitionem bonorum terræ. Iob 22. Tunc super „ Omnipotentem deliciis afflues. “

Nota super illo verbo, *Quasi tuba exalta*, quia prædicatio est tuba, primo quia excitat ad vitæ statum. I. Corin. 15. „ Canet enim „ tuba, & mortui resurgent incorrupti. “ Secundo quia hortatur ad bellum. I. Corin. 14. „ Si incertam vocem det tuba, quis pa„ rabit se ad bellum? “ Tertio quia nuntiat viri incessum. Supra 27. *Clangetur in tubis*. Quarto quia vocat ad consilium. Oseæ 8. „ In „ gutture tuo sit tuba. “ Quinto quia invitat ad festum. Psal. 80. „ Buccinate in neo„ menia tuba in insigni die solemnitatis ve„ stræ. “

Item nota super illo, *Si abstuleris de medio tui catenam*, quia est multiplex catena. Primo pietatis. Eph. ult. „ Pro quo legatione „ fungor in catena ista. “ Secundo iniquitatis.

tis. Sapien. 17. „ Una enim catenebrarum „ catena omnes erant colligati." Tertio paupertatis. Iob 36. „ Simulatores, & callidi „ provocant iram Dei, neque clamabunt cum „ vincti fuerint. Morietur in tempestate a- „ nima eorum, & vita eorum inter effemi- „ natos." Quarto servitutis. Hier. 18. „ Catenas ligneas contrivisti, & facies pro eis „ catenas ferreas." Quinto carceris. Eccle. 4. „ De carcere catenisque interdum quis „ egrediatur ad regnum."

CAPUT LIX.

ECce non est abbreviata manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris eius ut non exaudiat; sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis, ne exaudiret. Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, & digiti vestri iniquitate. Labia vestra locuta sunt mendacium, & lingua vestra iniquitatem fatur. Non est qui invocet iustitiam, neque est qui iudicet vere; sed confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates. Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Ova aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt. Qui comederit de ovis eorum morietur, & quod confotum est erumpet in regulum. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis. Opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem. Cogitationes eorum cogitationes inutiles. Vastitas, & contritio in viis eorum. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incurvatæ sunt eis; omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum est iudicium a nobis, & non apprehendet nos iustitia. Expectavimus lucem, & ecce tenebræ; splendorem, & in tenebris ambulavimus. Palpavimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectavimus; impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi ursi omnes, & quasi columbæ meditantes gememus. Expectavimus iudicium, & non est; salutem, & elongata est a nobis. Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis. Quia scelera nostra nobiscum, iniquitates nostras cognovimus, peccare, & mentiri contra Dominum: & aversi sumus ne iremus post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam, & transgressionem. Concepimus, & locuti sumus de corde verba mendacii. Et conversus est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit. Quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in oblivionem, & qui recessit a malo, prædæ patuit. Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium. Et vidit Deus quia non est vir, & aporiatus est, quia non est qui occurrat. Et salvavit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmavit eum. Indutus est iustitia ut lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus est vestimentis ultionis, & opertus est quasi pallio zeli. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis. Insulis vicem reddet. Et timebunt qui ab occidente, nomen Domini, & qui ab ortu solis, gloriam eius. Cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, dicit Dominus, amodo, & usque in sempiternum.

HIc ponit præparationem ad salutem percipiendam ex parte ipsius salvantis: & primo ponit salutis necessitatem; secundo præparationem, ibi, *Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius*. Circa primum duo. Primo in persona Domini necessitatem salutis ostendit, miseriam populi ostendens; in secunda respondet populus miseriam suam recognoscens, ibi, *Propter hoc elongatum est iudicium a nobis*. Circa primum duo facit. Primo

mo ostendit miseriæ causam; secundo ipsam miseriam, ibi, *Vastitas, & contritio in viis eorum*. Circa primum duo. Primo excludit causam falsam, vel ex defectu virtutis Dei, vel ex defectu cognitionis ipsius, quia præceps non audiret: *Neque aggravata est auris eius*. Supra 50. *Numquid abbreviata, & parvula facta est manus mea ut non possim redimere; aut non est in me virtus ad liberandum?* Secundo astruit causam veram, scilicet ipsorum culpam. Primo tangens ipsam in generali: *Sed iniquitates*, quantum ad maiora, *diviserunt*, quasi murus, vel nubes sint posita, *peccata*, quantum ad communia. Deut. 32. „ Ait: Abs- „ condam faciem meam ab eis. " Secundo prosequitur in speciali: *Manus enim vestra*: & tangit specialiter peccata in proximum: peccata enim in Deum tetigerat supra 57. & peccata in seipsum supra 56. Tangit autem primo iniustitiam † al. iustitiam † per quam alios opprimebant, quantum ad operationem: *Manus vestra sanguine*, innocentum, quos occidistis, *digiti*, quantum ad minores iniustitias, vel quantum ad diligentiam operationis. Supra 1. *Manus enim vestra sanguine plena sunt*. Quantum ad locutionem: *Labia vestra locuta ... iniquitatem*, ut addatur iustitiæ deformitas. Iob 6. „ Non invenietis in lingua „ mea iniquitatem. " Et quantum ad iustitiæ omissionem: *Non est qui iudicet* † al. *invocet*, † quantum ad prælatos, quorum est iudicare. Hier. 5. „ Quærite in plateis eius, „ an inveniatis virum facientem iudicium. " Secundo tangit astutiam per quam decipiebant: & primo tangit ipsam, inquantum per astutiam intendebant sui promotionem: *Sed confidunt in nihilo*, in vanis consiliis, vel in idolis, *& loquuntur*, vanitatem cordis verbis exprimentes. Amos 6. „ Qui lætamini in ni- „ hilo. " Et inquantum per ipsam intendebant aliorum oppressionem: *Conceperunt laborem*; idest, cum labore † al. idest ita laborare † excogitaverunt vias nocendi; vel aliis laborem induxerunt † al. inducendum, † *pepererunt*, expletione operis. Psalm. 7. „ Concepit „ dolorem, & peperit iniquitatem. " Secundo adaptat quamdam metaphoram: & primo ponit ipsam quantum ad ipsam astutiam. Et quantum ad aliorum depressionem: *Ova aspidum*, idest consilia venenosa, *ruperunt*, in publico, opera scilicet producentes. Deut. 32. „ Fel „ draconum vinum eorum, & venenum as- „ pidum insanabile. " Et quantum ad suam promotionem, *Et telas*, idest cogitationes inutiles ad sui promotionem. Oseæ 8. „ Quo- „ niam in aranearum tela erit vitulus Sama- „ riæ. " Ponit iterum metaphoram quantum ad effectum astutiæ, quantum ad primum: *Qui comederit*, consentiens factis, *de ovis*, consiliis, *confetum*, diu præparatum solicite, *in regulum*, quasi a longinquis etiam interficiet quodammodo volantem. Et quantum ad secundum, *Tela eorum*; idest, sicut telæ aranearum non valent ad vestimentum, ita eorum consilia ad nihil valent eis, nisi promoveantur. Supra 19. *Confundentur qui operabantur linum, plectentes, & texentes subtilia*. † Al. *Confundantur qui operantur linum, plectentes, & texentes, qui operantur subtilia*. † Secundo exponit: & primo quantum ad operationem: *Opera eorum inutilia*, quantum ad unam partem, *opus iniquitatis*, quantum ad aliam. Supra 57. *Opera eorum non proderunt eis*. Secundo quantum ad cogitationes: *Pedes eorum*, idest affectiones quantum ad unam partem: Prover. 1. „ Pedes eorum ad malum cur- „ runt: " *cogitationes*, quantum ad aliam. Michææ 2. „ Væ qui cogitatis inutile. " *Vastitas, & contritio in viis eorum*. Hic ostendit eis eorum miseriam: & primo posuit miseriæ magnitudinem: *Vastitas*, quantum ad damnum rerum, *& contritio*, quantum ad damnum personarum, *in viis eorum*; idest, pro viis malis suis ab hostibus imminet eis. Secundo miseriæ æquitatem, ut scilicet talia patiantur qualia aliis faciunt: *Viam pacis*, qua alios in pace ponerent, *non est iudicium*, rectum, & ideo *semita eorum*, idest ea quæ cogitaverunt, *incurvata*, idest curvæ eis factæ sunt, quia quod aliis præparabant, ipsi patientur. *Omnis qui calcat*, prosequendo, *ignorat*, scientia experimenti. Psal. 13. „ Con- „ tritio, & infelicitas in viis eorum, & viam „ pacis non cognoverunt. " *Propter hoc elongatum est*. Hic populus confitetur: & primo confitetur miseriam quantum ad hostium opprimentium iniustitiam: *Elongatum est iudicium*: quia Deus non iudicat nos de nostris adversariis: contrarium supra 46. *Prope feci iustitiam meam*. Quantum ad tribulationum angustiam, sub metaphora tenebrarum ponens ipsam tribulationis obscuritatem: *Expectavimus lucem*, divinam consolationem, *tenebræ*, tribulationis. Et consiliorum difficultatem, *Palpavimus*, quasi nescientes quid facere. Supra 42. *Quis cæcus nisi servus meus?* Et periculorum læsionem: *Impegimus meridie*, in † al. & † his in quibus erat clara via ad evadendum, *in caliginosis*, in dubiis. Iob 5. „ Per „ diem incurrent tenebras. " Confitentur etiam miseriam † al. miseriæ † quantum ad cordis tristitiam: *Rugiemus quasi ursi*, propter crudelitatem, *quasi columbæ*, propter lasciviam. Nahum 2. „ Gementes ut colum- „ bæ. " Et quantum ad salutis absentiam: *Expectavimus iudicium*, pro nobis. Secundo con-

confitetur culpam: & primo culpæ manifestationem quantum ad Deum: *Multiplicata . . . coram te*, in evidentia tua. Heb. 4. „ Omnia „ nuda & aperta sunt oculis eius. " Et quantum ad ipsum: *Et peccata nostra responderunt*, in pœnis. *Nobiscum*, quia non satisfecimus, nec correximus. Secundo peccatorum diversitatem contra Deum: *Peccare*, opere, *mentiri*, locutione, *aversi*, omissione. Et contra proximum locutione: *Ut loqueremur calumniam*, contra proximum. Et contra legem, *Transgressionem*. Matt. 15. „ De corde exeunt cogita„ tiones malæ. " Et quantum ad operationem *Conversum est retrorsum iudicium*, Dei ad salvandum nos. *In platea*, in publico iniustitias faciebant. *Qui recessit*: non enim solum faciebant mala, sed nolentes facere deprædabantur. Sap. 2. „ Circumveniamus iustum, quoniam „ contrarius est operibus nostris. " *Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius*. Hic ponit salutis præparationem ex parte salvantis: & primo ponit præparationis ordinem † al. diem, † loquens de Deo secundum humanum modum, ponens ipsius compassionem: *Et vidit Dominus*, oculo misericordiæ, *iudicium*, alicuius salvantis. *Vir*, salvans Iudæos, *aporiatus*, contristatus, vel angustiatus. Ponens etiam armorum assumptionem: *Et salvavit sibi brachium*, idest virtus, ut nihil contra patiatur, vel populum ad cultum suum: *iustitia confirmavit*, ut ultionem constanter exequatur. *Indutus est iustitia*: sicut enim miles confirmatur armis, ita opus suum confirmatur iustitia, & proposito salvandi. Sap. 5. „ Induet pro thorace iustitiam. " Ponens etiam vindictæ executionem; *Insulis*, diversis gentibus, *vicem*, pro malis quæ Iudæis fecerunt. Dan. 6. „ Timeant, & pa„ veant omnes Deum Danielis. " Secundo ponit salvationis, vel ultionis ministrum † al. mysterium: † *Cum venerit quasi fluvius*, propter magnitudinem virtutis, & fortitudinis; vel Christus minister. Psalm. 45. „ Fluminis im„ petus lætificat civitatem Dei. " Tertio firmitatis pactum: *Hoc fœdus meum*, spiritus prophetiæ. *Seminis tui*, quantum ad alios prophetas, & Apostolos in quibus eius spiritus, quasi hereditas per successionem seminis vadens. Ioel. 2. „ Effundam de spiritu meo su„ per omnem carnem, & prophetabunt filii „ vestri, & filiæ vestræ. "

Nota super illo verbo, *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum*, quia peccatum dividit primo a proximo per dissensionem. Lucæ 11. „ Omne regnum in seipsum divisum „ desolabitur. " Secundo a seipso per contrariam affectionem. Oseæ 10. " Divisum est cor „ eorum, nunc interibunt. " Tertio a Deo per aversionem. Hierem. 2. „ Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi „ cisternas dissipatas. " Quarto a sanctorum collegio per dissimilitudinem. Supra 56. *Separatione dividet me Dominus a populo suo*.

Nota super illo verbo, *Semita eorum incurvata*, quod est curvitas primo culpæ. Supra 51. *Incurvare, ut transeamus*. Secundo miseriæ. Psalm. 37. „ Miser factus sum ego, & „ incurvatus sum. " Tertio tristitiæ. Baruch 2. „ Anima quæ est tristis super magnitudinem „ mali, & incedit curva. " Quarto fraudulentiæ. Eccli. 12. „ Si humiliatus † al. deest, Si † vadat curvus, adiice, animum tuum, „ & custodi te ab illo. " Quinto iustitiæ. Iob 9. „ Deus cui resistere nemo potest, sub „ quo curvantur qui portant orbem. "

Nota super illo verbo, *Quasi fluvius violentus*, quod Christus est fluvius violentus primo propter aquarum multitudinem. Psalm. 64. „ Flumen Dei repletum est aquis. " Secundo propter amoris fervorem. Daniel. 7. „ Flu„ vius igneus rapidusque egrediebatur a fa„ cie eius. „ Tertio propter cursus velocitatem. Psalm. 45. „ Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. " Quarto propter originis altitudinem. Apoc. 22. „ Ostendit mihi „ fluvium aquæ vivæ splendidum tamquam „ chrystallum, procedentem de sede Dei, & „ Agni. "

CAPUT LX.

Surge, illuminare, Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos; super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Tunc videbis, & affiues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian, & Epha.

Epha: omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omnes pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Offerentur super placabili altari meo, & domum maiestatis meæ glorificabo. Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe. Argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & Sancto Israel, quia glorificavit te. Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi. In indignatione enim mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui. Et aperientur portæ tuæ iugiter, die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & Reges earum adducantur. Gens enim, & Regnum quod non servierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur. Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ; & locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te civitatem Domini, Sion Sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem, & generationem. Et suges lac gentium, & mamilla Regum lactaberis. Et scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferam argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum. Et ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas, & contritio in terminis tuis; & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam. Non occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur: quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Minimus erit in mille, & parvulus in gentem fortissimam. Ego Dominus in tempore eius subito faciam istud.

Hic ponit salutis promissionem: & primo quantum ad prosperitatem; secundo quantum ad iucunditatem, cap. 61. *Spiritus Domini super me*; tertio quantum ad gloriæ honorem, cap. 62. *Propter Sion non tacebo*. Circa primum duo. Primo ponit consolationem in generali sub metaphora luminis, ponens ipsius luminis ortum: *Surge*, de pristina miseria, *illuminare*, idest lumine consolationis eius resplende. *Gloria Domini*, beneficia, in quibus apparet gloriosus. Baruch 4. „ Ambula per „ viam ad splendorem eius contra lumen e„ ius. “ Vel *Hierusalem*, Ecclesia, *lumen*, Dei Filius. Ponens discretionis in percipiendo lumine iudicium: *Quia ecce tenebræ*, tribulationis † al. tribulationes, † *populos*, Babylonis, & alios hostes; *super te autem orietur*, quasi sol illuminans te. Sap. 17. „ Solis illis „ superposita erat gravis nox, & imago tene„ brarum. “ Vel *tenebræ*, infidelitatis, & peccatorum, *populos*, infideles. *Orietur*, quasi sol iustitiæ: vel ad litteram, *eius gloria*, miracula eius. Ponit etiam luminis effectum: *Et ambulabunt gentes*, ad cognitionem, & devotionem Dei, videntes beneficia tibi a Deo data, *in splendore ortus tui*, quasi oriens, rutilans sicut stella. Vel *in lumine*, idest in fide Christi. Secundo exequitur consolationem per partes: & primo promittit multiplicem prosperitatem; secundo iustitiæ observationem, ibi, *Et ponam visitationem tuam pacem*. Circa primum duo. Primo ponit prosperitatis statum; secundo restitutionis modum, quo scilicet in prosperitatem restaurabuntur, ibi, *Qui sunt isti qui ut nubes volant?* Circa primum tria. Primo promittit prosperitatem quantum ad congregationem filiorum, qui primo in diversas partes pro captivitate dispersi erant. *Leva in circuitu ... de latere*, de regionibus propinquis lateribus. Baruch 5. „ Surge Hierusalem, & sta in excelso, & cir„ cumspice ad orientem, & vide collectos fi„ lios tuos ab oriente sole usque ad occiden„ tem. “ Vel referendum est ad congregationem diversarum gentium sub unitate Ecclesiæ. *Filii*, in fide fortiores, *filiæ*, debiliores, *de latere*, Christi in cruce aperto, unde sacramenta salutis emanaverunt. Vel lac *sugens*, rudioris doctrinæ. Secundo quantum ad servitium populorum: *Tunc videbis .... quando conversa*, serviens tibi in mercimoniis, *multitudo maris*, scilicet negotiatores maris, *fortitudo*,

tudo, Reges, & Principes, tibi pacem ministrantes, & munera. Vel de conversione gentium ad Ecclesiam. Iob 22. „ Tunc super Omnipotentem deliciis afflues . " Tertio quantum ad copiam divitiarum: & primo quantum ad mercimoniæ ponens iumenta: *Inundatio*, idest abundantia ad similitudinem inundantis aquæ, *camelorum*, quibus mercimonia ferebantur; in quibus mystice divites ad fidem conversi, qui onus divitiarum proiecerunt, & gibbum peccati: *dromedarii*, animal camelo minus, sed velocius; in quo gentes ad fidem velociter conversæ: *Madian, & Epha*, regiones ultra mare talibus abundantes. † Al. qui per onus divitiarum, & gibbum peccati *dromedarii*, &c. † Ponit etiam pretiosa mercimonia: *Omnes de Saba*, civitas in extremis AEthiopiæ, Quod etiam impletum est tempore Christi: Matth. 2. Psal. 71. „ Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent. " Secundo quantum ad munda animalia, secundum quod cedebant in usum ciborum: *Omne pecus Cedar*, filius Ismaelis, unde terra nomen habet, pecoribus abundans, *Nabaiot*, alius filius, *ministrabunt*, cedentes in usum tuum, venditi populo qui est in te. Et secundum quod cedebant in usum sacrificiorum: *Offerentur super placabili*, in quo ego placer. Per altare significatur fides; per arietes duces gregis, Apostoli, & Ecclesiarum prælati; per pecus simplices. Aggæi 2. „ Implebo domum istam gloria. "

Nota super illo verbo, *Illuminare Hierusalem*, quia Ecclesia illuminatur lumine, primo sacræ doctrinæ. Proverb. 6. „ Mandatum lucerna est, & lex lux. " Secundo spiritualis intelligentiæ. II. Cor. 4. „ Deus qui dixit lumen de † al. in † tenebris splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in faciem Iesu Christi. " Tertio gratiæ. Pri. Ioan. 1. „ Si autem in luce ambulamus sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad invicem. " Quarto gloriæ. Psal. 35. „ In lumine tuo videbimus lumen. " Quinto lætitiæ. Tobiæ 5. „ Quale gaudium est mihi qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? " Sexto divinæ substantiæ. I. Tim. ult. „ Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. "

Qui sunt isti qui ut nubes volant? Hic ostendit modum veniendi in dictam prosperitatem: & primo quantum ad civitatis restaurationem; secundo quantum ad populorum extraneorum subiectionem, ibi, *Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te*; tertio quantum ad divitiarum multiplicationem: *Pro aere afferam aurum*. Circa primum duo ponit. Primo restaurationem civitatis quantum ad adunationem habitatorum, ponens veniendi modum sub admiratione. *Ut nubes*, quia velociter sine impedimento, *& quasi columbæ ad fenestras*, idest ad foramina sua, propter idem. Vel referendum est ad gentes quæ ad fidem velociter conversæ sunt. Psalm. 54. „ Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & † al. ut † requiescam? " Ponens etiam ad veniendum † al. inveniendum † auxilium, quod a gentibus habuerunt: *Me etenim insulæ*, gentes diversæ iuxta mare, & etiam remotæ, *expectabunt*, quasi subditæ voluntatis arbitrio, *in principio*, loci in quo captivi detinentur; quia forte aliqui per mare redierunt, vel Dominus sic eos reducere poterat. Vel mystice *insulæ*, diversæ gentes *naves*, Ecclesiæ, *in principio*, fidei. Ponens etiam venientium thesaurum, quem secum detulerunt, *Argentum*. *Nomini*, idest ad gloriam, & servitium nominis. Psalm. 104. „ Eduxit eos cum argento, & auro. " Mystice *argentum*, eloquentia, *aurum*, sapientia conversorum ad fidem. Secundo ponit restaurationem civitatis quantum ad ædificationem murorum, *Et ædificabunt*: & primo quantum ad ædificia civitatis; secundo quantum ad ædificia † al. ædificium † templi, *Gloria Libani*. Circa primum duo. Primo ponit civitatis reædificationem: *Et ædificabunt*, præbendo auxilium, *Reges*, Cyrus, & Darius, præbendo impensas, & licentiam ædificandi. Mystice gentiles Ecclesias Dei ædificant, & Reges Ecclesiæ serviunt. Et adiungit rationem ex divina miseratione: *In indignatione percussi*, captivavi, *misertus*, liberando. Mystice percussi per excæcationem Iudæorum, vel tribulationibus; *misertus*, per conversionem gentium, vel in pace Ecclesiæ restituta. Supra 54. *In momento indignationis abscondi parumper faciem meam*. Secundo ostendit civitatis reædificatæ securitatem, *Et aperientur*, cessante timore hostium, & propter necessitatem venientium ad adorandum in Hierusalem; & hoc est *ut afferatur*. Mystice *portæ*, ministri qui alios in fidem, & Ecclesiam introducunt, parati in prosperis, & adversis ad recipiendum conversos ad fidem. Apoc. 21. „ Portæ eius non claudentur. " Et assignat rationem: *Gens enim, & Regnum quod non servierit tibi, peribit*. Hoc non videtur impletum ad litteram, nisi intelligatur, illos Iudæos fuisse qui eius dominium recognoscebant, & propterea a populo Dei venerabantur; sed mystice sensus patet. *Gloria Libani ad te veniet*. Hic ponit reædificationem ædificiorum templi: *Gloria Libani*, quæ est *abies*, *locum*, scilicet templum,

plum, *pedum*, in quo adoror, sicut Reges ad Pedes. Mystice per locum Ecclesia, per diversas arbores diversi fideles conversi ad fidem. *Et venient ad te curvi filii eorum qui te humiliaverunt*. Hic ostendit modum consequendi dictam prosperitatem quantum ad subiectionem populorum: & primo ponit ipsam subiectionem, *Et venient ad te*: quod impletum est temporibus Machabæorum, qui multos de vicinis hostibus subiugaverunt. Mystice filii tyrannorum quondam Ecclesiam persequentium, Ecclesiæ famulantur. Psalm. 109. „ Donec ponam inimicos tuos scabellum pe„ dum tuorum. " Secundo ponit subiectionis rationem: *Pro eo quod fuisti*, iustum est ut post angustias consoleris, *in superbiam*, altitudinem, *sæculorum*, per multa sæcula: quod etiam mystice Ecclesiæ convenit. Tob. 3. „ Post tempestatem tranquillum facit. " Tertio ponit subiectionis utilitatem: *Et suges*; idest, pinguedo terræ ad te in mercimoniis deferetur, & oblationibus, *mamilla*, defensione in auxilio, *Regum*, Tyri. Per lac mystice simplicium doctrina, per Reges Apostoli. Supra 49. „ Erunt Reges nutritii tui. " *Et pro ære afferam aurum*. Hic ponit modum restaurationis quantum ad restaurationem divitiarum: quia multo maiora a Regibus templo offerentur, quam per Nabuchodonosor ablata sint. Mystice qui prius erant viles, in Ecclesia efficiuntur pretiosi. Supra 55. „ Pro „ saliuncula ascendet abies, & pro urtica „ crescet myrtus. " *Et ponam visitationem tuam pacem*. Hic promittit iustitiæ observationem: & primo in prælatis; secundo in subditis, *Et complebuntur dies luctus tui*. Circa primum duo. Primo consolatur eos ex prælatorum rectitudine, tangens iustitiam prælatorum, *Visitationem*, visitatores, & correptores. Mystice de Christo, & Apostolis. Hierem. 3. „ Dabo vobis pastores iuxta cor „ meum, & pascent vos scientia, & doctri„ na. " Ponens etiam iustitiæ effectum quantum ad absentiam malitiæ: *Non audietur iniquitas*, quia per aliquod tempus leges optime observabantur: 2. Mach. 3. Vel *iniquitas*, idolorum. Mystice ad statum futuræ beatitudinis. Psalm. 102. „ Quantum distat ortus ab „ occidente, longe fecit a nobis iniquitates „ nostras. " Et quantum ad absentiam miseriæ: *Vastitas*, quantum ad agros, *contritio*, quantum ad homines ab hostibus sic collisos, *portas*, in quibus populus conveniebat ad iudicia. Hoc etiam mystice pertinet ad statum futuræ beatitudinis, quando sol multo clarior futurus est quam sit modo, & luna; licet non sanctis, quia eorum splendore non egebunt † al. egent. † Apoc. 21. „ Et civitas non eget „ sole, neque luna ut luceat in ea, quia cla„ ritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius „ est agnus. " Ponit etiam gubernantis æternitatem: *Non occidet sol*, qui est Deus. Psalm. 101. „ Tu autem idem es, & anni tui „ non deficient. " *Et complebuntur dies luctus tui*. Hoc quantum ad statum subditorum: & primo ponit tristitiæ cessationem: *Et complebuntur luctus*, captivitas. Mystice in futura beatitudine. Apoc. 21. „ Absterget Deus „ omnem lacrymam ab oculis sanctorum. " Secundo ponit iustitiæ observationem: *Populus autem tuus omnes iusti*, ad glorificandum me. Supra 43. „ Omnem qui invocat nomen „ meum, in gloriam meam creavi eum. " *In perpetuum*, quamdiu in iustitia permanent. Sed mystice planum est de sanctis beatis. Tertio seminis multiplicationem: *Minimus erit in mille*; idest, ex uno tot per successionem nascentur, sicut ex Abraham una gens. Mystice unus de Ecclesia unigeniti, præficietur in prælatum. Sap. 3. „ Iudicabunt sancti natio„ nes. " *In tempore eius*, idest Christi, vel præfinito tempore. *Subito*, quasi non prævisum, istud totum quod dictum est.

Nota super illo verbo, *Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbæ?* quia Apostoli dicuntur nubes primo propter terræ fertilitatem, scilicet ex pluvia. Iob 37. „ Fru„ mentum desiderat nubes. " Secundo propter luminis diffusionem. Eodem: „ Quæ lu„ strant cuncta per circuitum. " Tertio propter divinæ voluntatis impletionem. Eodem: „ Quocumque voluntas gubernantis duxerit. " Item dicuntur *columbæ* primo propter cordis compunctionem. Nahum 2. „ Gementes ut co„ lumbæ. " Secundo propter vitæ simplicitatem. Matth. 10. „ Estote prudentes sicut „ serpentes, & simplices sicut columbæ. " Tertio propter contemplationis altitudinem, vel velocitatem. Psalm. 54. „ Quis dabit mihi „ pennas columbæ † al. sicut columbæ; † & „ volabo, & † al. ut † requiescam? " Quarto propter conscientiæ puritatem. Cant. 5. „ O„ culi tui sicut columbæ. " Cant. 4. „ Oculi „ tui columbarum. "

CAPUT LXI.

SPiritus Domini super me, eo quod unxerit me. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes, ut ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Et vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. Et ædificabunt deserta a sæculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt civitates desertas, & dissipatas, in generationem & generationem. Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filii peregrinorum, agricolæ, & vinitores vestri erunt. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini; Ministri Dei nostri, dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. Pro confusione vestra duplici, & rubore, laudabunt partem eorum. Propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis. Quia ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocausto. Et dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis. Et scietur in gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum. Omnes qui viderint eos cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat; sic Dominus Deus germinabit iustitiam, & laudem coram universis gentibus.

HIc promittit populo iucunditatem. Et dividitur in duas partes. In prima gaudium promittit; in secunda populus promissionem suscipit, & gratias agit, ibi, *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo*. Circa primum duo. Primo officium ad annuntiandum gaudium accipit; secundo gaudii rationem, seu materiam prædicit: *Et vocabuntur* † al. *Et vocabitur* † *in ea fortes iustitia, plantatio Domini ad glorificandum*. Circa primum duo. Primo tangitur prophetiæ donum: *Spiritus Domini super me*, Esaiam, *unxerit*, replens munere prophetiæ. II. Petri 1. „ Non enim voluntate humana allata „ est aliquando prophetia, sed Spiritu san- „ cto inspirati locuti sunt sancti Dei homi- „ nes. " Vel de Christo, de quo supra 11. *Requiescet super eum spiritus Domini*. Et Ps. 44. „ Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultatio- „ nis præ consortibus tuis. " Secundo tangitur prophetæ, vel Christi actus, qui est duplex: scilicet bonis prædicere præmia, *Ad annuntiandum*: Iacobi 1. „ In mansuetudine „ suscipite insitum verbum, quod potest sal- „ vare animas vestras: " & miseris conferre remedia. Quantum ad illos qui sunt pusillanimitate deiecti: *Ut mederer contritis corde*, consolando, vel peccata remittendo, si de Christo. Psalm. 146. „ Qui sanat contri- „ tos corde, & alligat contritiones eo- „ rum. " Et quantum ad illos qui erant in captivitate detenti, quibus annuntiat liberationis beneficium: *Et prædicarem captivis*, ad litteram, vel sub diabolo, & propriis erroribus. Supra 49. *Ut diceres his qui vincti sunt, Exite*. Et liberationis tempus: *Et prædicarem annum placabilem*, quantum ad liberationem Iudæorum, *ultionis*, quantum ad Chaldæos. Vel tempus gratiæ, in quo de diabolo ultionem accepit † al. accipit, † eius potestatem reprimens. Ioan. 12. „ Nunc iudicium est mun- „ di, nunc princeps mundi huius eiicietur „ foras. " Et quantum ad eos qui sunt tristitia absorpti, quibus annuntiat gaudium: *Ut consolarer omnes*, generaliter, *ut ponerem Sion*, specialiter. Eccli. 48. „ Spiritu magno vidit „ ultima. " Et gaudii signum, dum signa tristitiæ vertuntur in signa lætitiæ, & hoc † al. hæc † est, *Et darem eis*. Supra 28. „ In illa „ die erit Dominus corona gloriæ. " *Et vocabuntur in ea fortes iustitia plantatio Domini ad glorificandum*. Hic prædicit gaudii materiam: & primo quantum ad ædificiorum reparationem, ponens reædificantium conditionem: *Vocabuntur in ea*, scilicet Hierusalem, præcepto, & permissione Cyri, *fortes iustitia*, ad faciendum iustitiam constantes, non commoti comminationibus adversariorum; vel Apostoli. Et ædificiorum reparationem † al. reputationem, † *Et ædificabunt*, prædicti viri,

vel

vel Apostoli. Supra 58. *Et ædificabuntur in te deserta sæculorum*. Secundo quantum ad possessionum conservationem, *Et stabunt alieni*. Hoc ad litteram potuit impleri, ut aliqui advenæ in his vilibus servitiis occuparentur, sicut de Gabaonitis: vel mystice gentiles, vel prædicatores sancti Ecclesiæ, qui custodiunt, & excolunt ipsam Ecclesiam meritis & doctrinis. † Al. vel mystice gentiles, prædicatores postea simplices Ecclesiæ, & custodiunt &c. †

Nota super illo verbo, *Unxerit me*, quia Christum ungit Deus Pater primo oleo sacerdotalis dignitatis, quasi sacerdotem ad sacrificia offerendum. Eccli. 45. „ Unxit eum oleo „ sancto. " Secundo regalis potestatis, quasi Regem ad gubernandum. II. Reg. 12. „ Ego „ te unxi Regem & Principem populi mei. " Tertio immensæ fortitudinis, quasi pugilem ad pugnandum. II. Reg. 1. „ Quomodo abie„ ctus est clypeus fortium, clypeus Saul, & „ Ionathæ, quasi non sit unctus oleo? " Quarto eminentis iucunditatis, quasi liberalem ad miserendum. Psal. 111. „ Iucundus homo qui „ miseretur, & commodat. " Psal. 44. „ Un„ xit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ „ consortibus tuis. " Item Christum ungit servus devotus primo lacrymis compunctionis. Matt. 6. „ Unge caput tuum, & faciem tuam „ lava. " Secundo unguento devotionis. Lucæ 7. „ Hæc autem unguento unxit pedes „ meos. " Tertio oleo puræ intentionis. Eccle. 9. „ Omni tempore sint vestimenta tua „ candida, & oleum de capite tuo non de„ ficiat. " Quarto oleo laudis, & gratiarum actionis. Gen. 28. „ Surgens Iacob mane sum„ psit lapidem... & erexit in titulum, fun„ dens oleum desuper. "

Vos autem sacerdotes. Hic prædicit materiam gaudii quantum ad hominum gloriam: & circa hoc tria facit. Primo ostendit gloriæ perfectionem, quia gloriosi in spiritualibus, *Sacerdotes*, quasi vitam sanctam sacerdotio dignam ducentes. Sap. 5. „ Quomodo com„ putati sunt inter filios Dei, & inter san„ ctos sors illorum est. " *Gloriosi*, etiam in temporalibus, *fortitudinem*, idest reficiemini ac sustentabimini fortitudine Persarum, & Medorum. *Superbietis*, exaltabimini. Supra 60. *Quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi*. Mystice Apostoli sacerdotes, quasi gentium magistri, & fortitudine martyrum delectati. Et assignat perfectionis rationem: *Pro confusione*: ex defectu spiritualium & temporalium, confusionem habuistis. *Laudabunt*, vicini videntes, *partem*, recompensationem duplicium bonorum a Deo eis factam. Zachariæ 9. „ Hodie „ quoque annuntians, duplicia reddam tibi. " Mystice Ecclesia præmia in bonis animæ & corporis recipit pro duplici confusione de gentium, & Iudæorum infidelitate. Secundo tangit gloriæ durationem, *Lætitia sempiterna*. Verum est quamdiu in iustitia permanserint, sicut exponitur Hierem. 18. Supra 35. *Lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium, & exultationem obtinebunt*. Et assignat rationem: *Quia ego Dominus*. Et est sensus: per hoc quod Dominus diligit iustitiam, dabit vobis ut sitis iusti, ut sic placeatis † al. placeat † sibi; & faciet vobiscum pactum sempiternæ lætitiæ. *A dio*. Eccli. 34. „ Qui offert sacrificium ex „ substantia pauperis, quasi qui victimat filium „ suum in conspectu patris sui. " *Fœdus perpetuum*. Hier. 31. „ Et feriam domui Israel, „ & domui Iuda fœdus novum. " Tertio gloriæ divulgationem, *Et scietur*; quod est referendum vel ad Iudæos qui fuerunt famosi de culto religionis, vel ad semen spirituale Apostolorum. *Gaudens gaudebo*. Hic populus promissionem suscipit, & gratias agit. Et circa hoc duo facit. Primo exprimit in persona populi, vel Ecclesiæ, cordis gaudium, *Gaudens*. Habac. 3. „ Ego autem in Domino gaudebo, „ & exultabo in Deo Iesu meo † al. no„ stro. " † Secundo confitetur divinum beneficium: & primo sub similitudine vestimentorum, inquantum divina beneficia protegunt: *Quia induit me vestimentis salutis*, a miseriis. Supra 52. *Induere vestimentis iucunditatis tuæ*. Secundo sub similitudine ornamentorum, inquantum ornant: *Quasi sponsum*, mystice quantum ad perfectos in Ecclesia vicem Christi agentes, *sponsam*, quantum ad imperfectos. Tertio sub similitudine germinum, quantum ad fructum: *Sicut enim terra*. Supra 35. *Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans*.

CAPUT LXII.

PRopter Sion non tacebo, & propter Herusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & salvator eius ut lampas accendatur. Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Et vocabitur tibi nomen novum,

vum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata: quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuvenis cum virgine, & habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Hierusalem laudem in terra. Iuravit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ. Si dedero triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, & si biberint filii alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia qui congregant illud, comedent, & laudabunt Dominum, & qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis. Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, & eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ. Dicite filiæ Sion: Ecce salvator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis quæsita civitas, & non derelicta.

HIc promittit populo gloriæ honorem: & primo ponitur prophetæ petitio; secundo Domini promissio: *Iuravit Dominus*. Circa primum duo. Primo ipse petit; secundo alios ad petendum inducit, ibi, *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis*. Circa primum duo. Primo ipse petit ad hoc salvatoris ortum: *Propter Sion*, scilicet utilitatem, vel amorem, *non tacebo*, a precibus apud Dominum, *salvator*, Cyrus, *ut splendor*, in gloria Regni. Mystice *non tacebo*, a prædicatione Christi propter contradictionem, *Sion*, Regis, *Hierusalem*, sacerdotum, *salvator*, Christus. Secundo ostendit adventus fructum. Primo quantum ad civitatis gloriam, promittens ipsam gloriam in tribus. In dignitate Regis: *Et videbunt*, admirantes, & venerantes, *iustum*, Christum, vel Cyrum. Psalm. 97. „ Viderunt „ omnes termini terræ salutare Dei nostri. " In novitate nominis, *Et vocabitur*, more antiquorum, qui ex novis eventibus nova nomina imponebant. Et hoc nomen postea exprimet. Mystice Ecclesia, quæ prius Synagoga. In munimine divinæ protectionis: *Eris corona gloriæ*: quia gloriabitur in te Deus tuus, sicut Rex in corona regni † al. deest, regni, † *in manu*, idest in protectione sua. Supra 5. „ Accipient regnum decoris, & diadema „ speciei de manu Domini. " Mystice Ecclesia quasi corona filii Dei, a patre coronatur. Et excludit ignominiam, in quo etiam nomen novum exprimit, *Non vocaberis*. Secundo quantum ad habitantium lætitiam: & quantum ad pueros, *Habitabit iuvenis*; & quantum ad viros perfectos, *Et habitabunt*; & quantum ad coniugatos, *Et gaudebit*. Mystice *iuvenis cum virgine*, caste, sicut Maria cum Ioseph, *sponsus*, Christus, *sponsam*, Ecclesiam. Tertio quantum ad ædificiorum diligentem custodiam, quæ exprimitur 2. Esdræ 4. „ Una manu ædificabant, & alia pugna- „ bant. " *Super muros... non tacebunt*: loquitur secundum similitudinem vigilum qui custodiunt civitatem: vel per metaphoram designat diligentiam Principum, qui populum gubernaverunt, vel prædicatores in Ecclesia. Apoc. 4. „ Requiem non habebant clamantia: „ Sanctus, sanctus, sanctus. " *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis*. Hic alios ad similem petitionem inducit. *Ne taceatis*, ab oratione † al. alta ratione, † *ei*, Deo. I. Thess. 5. „ Semper „ gaudete, sine intermissione orate, in omnibus „ gratias agite. " *Iuravit Dominus in dextera sua*. Hic Dominus promittit implere petitionem: & primo quantum ad hostium propulsionem, *Si dedero*: supple, non credatis mihi. Prov. 28. „ Qui operatur terram, satiabitur „ panibus. " Secundo quantum ad captivorum liberationem. Quantum ad præparationem viæ, *Transite*, vos nuntii Cyri, & Darii; *Lapides*, impedimenta. Hierem. 50. „ Tollite „ de via lapides. " Vel vos custodes murorum, prædicatores. Quantum ad concessionem lætitiæ, *Elevate signum*, crucis. Supra 11. *Levavit signum in nationibus*. Et quantum ad retributionem iustitiæ: *Dicite filiæ*, plebi Iudæorum, *salvator*, Deus, vel Cyrus, *merces*, ut vobis bona, & hostibus mala reddantur. Mystice de adventu Christi ad iudicium. Tertio, ibi, *Et vocabunt*, ponit liberatorum honorem, qui in magna fama sanctitatis habebantur, propter beneficia eis præstita. Mystice de Ecclesia, & populo Christiano.

Nota super illo verbo, *Propter Sion non tacebo*, quia sancti non tacent primo propter accensum desiderium. Hier. 20. „ Et factum „ est

„ est in corde meo verbum Domini, quasi i„ gnis exæstuans. " Secundo propter evidens verum. Act. 4. „ Non enim possumus quæ vi„ dimus, non loqui. " Tertio propter iniunctum officium. I. Corinth. 9. „ Necessitas mihi „ incumbit: væ enim mihi est, si non evan„ gelizavero. " Quarto propter expectatum præmium. Gal. ultim. „ Bonum facientes non „ deficiamus: tempore enim suo metemus non „ deficientes. "

Item nota super illo, *Donec egrediatur ut splendor iustus eius*, quia Christus splendet primo patris imagine. Heb. 1. „ Cum sit splen„ dor gloriæ, & figura substantiæ eius;. " Secundo sanctorum lumine. Psalm. 109. „ In „ splendoribus sanctorum ex utero ante luci„ ferum genui te. " Tertio gloriæ plenitudine. Matth. 7. „ Resplenduit facies eius sic„ cut sol. " Quarto doctrinæ rectitudine. Supra 60. *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui.*

CAPUT LXIII.

Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad salvandum. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum. Calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsivi, & non fuit qui adiuvaret. Et salvavit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, & inebriavi eos in indignatione mea, & detraxi in terram virtutem eorum. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorum domus Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit: Verumtamen populus meus est, filii non negantes: & factus est eis salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei eius salvavit eos. In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus sæculi. Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, & afflixerunt spiritum sancti eius. Et conversus est eis in inimicum, & ipse debellavit eos. Et recordatus est dierum sæculi Moysi, & populi sui. Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? Ubi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? Qui eduxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suæ; qui scidit aquas ante eos, ut facerent sibi nomen sempiternum; qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem, quasi animal in campo. Descendens spiritus Domini ductor eius fuit. Sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ. Attende de cælo, & vide de habitaculo sancto tuo, & gloriæ tuæ. Ubi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum? Super me continuerunt se. Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos. Tu, Domine, pater noster, redemptor noster, a sæculo nomen tuum. Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? Convertere propter servos tuos, tribus hereditatis tuæ. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum hostes nostri, conculcaverunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos.

Hic incipit tangere discretionem malorum a bonis in consecutione promissæ salutis. Et dividitur in partes tres. In prima introducit iudicem, quasi ad discernendum; in secunda proponit petitionem, ibi, *Miserationum Domini recordabor*; in tertia iudex pronuntiat sententialiter discretionem, 65. cap. *Quæsierunt me, invenerunt qui non quæsierunt me*. Circa primum duo. Primo movetur quæstio de persona iudicis; secundo de qualitate ha-

habitus, ibi, *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* Circa primum duo. Primo ponit quaestionem; secundo responsionem ibi, *Ego qui loquor iustitiam*. Sciendum autem, quod omnes sancti communiter haec exponunt de Christo. Et quaestio ista est Angelorum, qui quidem ad plenum mysteria incarnationis Christi non intelligebant; & ideo quasi ignorantes quaesierunt, secundum quod ostendit Hieronymus. Cuius contrarium videtur dicere Augustinus super Gen. ubi dicit, quod Angeli a principio creationis suae cognoverunt omnia quae ipse erat facturus, sive rerum rationes seminales rebus indiderit, sive apud se tantum retinuerit ut fierent, quamvis rebus inesset ut fieri possent. Et sic videtur quod huiusmodi mysteria cognoverint. Ad quod respondet Glossa Eph.3.super illud: „Mihi autem omnium „ sanctorum, &c." Et dicit, quod maiores cognoverunt, sed minores, quorum est vox ista, ignoraverunt. Dionysius tamen aliter videtur dicere 7.cap.Cael. Hier.vult enim quod haec quaestio sit supremorum Angelorum, qui a Deo immediate illuminationes recipiunt. Unde eis immediate respondetur a Deo: *Ego qui loquor*; quamvis ipsi propter reverentiam Christi, a se invicem quaererent, sicut discipuli expectantes magistri responsionem. Quamvis autem supremi Angeli sciverint huiusmodi mysteria quantum ad substantiam facti, tamen quantum ad particulares circumstantias non perfecte sciebant. Unde quia melius videntur a superiori & perfectiori intellectu, scilicet divino, quam angelico, ideo super hoc magis illuminari quaerebant, ut perfectius intelligerent. † Al. Unde etiam melius videntur a superiori intellectu perfectiori, scilicet divino, quam angelico: unde super hoc &c. † Mirantur autem tria. Primo victoriosum adventum: *Qui venit*, in caelum, *de Edom*, mundo, interpretatur enim sanguineus, vel terrenus, *de Bosra*, inferno, prius munito custodia daemonum. *Bosra* quandoque est nomen proprium cuiusdam civitatis in terra Moab, quandoque nomen appellativum, & est idem quod terra, vel urbs munita. Unde frequenter ponitur pro terra Idumaea munita montibus; hic autem pro Hierusalem, vel inferno. *Vestibus*, idest membris corporeis, *tinctis*, sanguine passionis. Supra 34. *Ecce super Idumaeam descendet, & super populum interfectionis meae, ad iudicium*. Secundo mirantur in ipso decorum aspectum: *Iste formosus*, a forma, & sic dicitur formosus, propter figuram, idest debitam commensurationem membrorum, *in stola*, habitu humanitatis. I. Pet. 1. „ In „ quem desiderant Angeli prospicere." Tertio mirantur † al. cunctantur † virtuosum incessum, *Gradiens*, in caelum, non auxilio angelico, sed sua virtute; quod hactenus fuit inauditum. Heb. 1. „ Portans omnia verbo „ virtutis suae." *Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad salvandum*. Hic ponit responsionem, & ostendit se iudicem: *Qui loquor iustitiam*, idest qui habeo auctoritatem iudicium gentibus proferendi: supra 45. *Ego Dominus loquens iustitiam*: & salvatorem: *Et propugnator*, contra daemones, *ad salvandum*, genus humanum. Exod. 15. „ Fortitudo mea, „ & laus mea Dominus, & factus est mihi „ in salutem." Eodem: „ Dominus quasi „ vir pugnator, omnipotens nomen eius."

Nota super illo verbo, *Iste formosus*, quia Christus est formosus, primo quia rutilans splendore divinitatis. Heb. 1. „ Cum sit splendor „ gloriae, & figura substantiae eius." Secundo quia figuratus conformitate unionis. Psal. 44. „ Speciosus forma prae filiis hominum." Tertio quia distinctus diverso colore virtutis. Cantic. 5. „ Dilectus meus candidus, & ru„ bicundus ... inter ubera mea commorabi„ tur." (cap. 1.) Quarto quia vestitus honestate conversationis. Iob 40. „ Esto glorio„ sus, & speciosis induere vestibus."

Quare ergo rubrum est vestimentum tuum? Hic ponit secundam quaestionem de habitu: & primo ponit quaestionem, *Quare ergo?* ac si diceret: Huius sanguinis insignia non iusti, sed iniqui deferre consueverunt; non salvatores, sed potius occisores. *Quasi calcantium*: est enim vinum rubrum in partibus illis, quod tingit in modum sanguinis. Secundo ponit responsionem, *Torcular*: & primo assignat ruboris rationem; secundo prosequitur totum rei ordinem, ibi, *Dies ultionis in corde meo*. Circa primum tria. Primo narrat singularem victoriam: *Torcular*, scilicet crucem in qua pondere † al. scilicet crucem, qua pondere † passionis pressus, hostes, *calcavi solus*, patiens, & vincens; *& de gentibus non est vir mecum*, in auxilium, quia eo relicto omnes fugerunt. Et dicit signanter, *Vir*, propter beatam Virginem, in qua fides numquam defecit. Cant. 1. „ Botrus Cypri dilectus meus mihi in vi„ neis Engaddi." Secundo tangit hostium vindictam: *Calcavi eos*, daemones, vel Iudaeos, *in furore*, ira accensa. Psal. 90. „ Super aspi„ dem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis „ leonem, & draconem." Tertio quasi concludit ruboris causam: *Et aspersus est sanguis*, meus, quia de corpore meo exiens, *eorum*, quia eorum potestati concessus ad effundendum. Loquitur secundum similitudinem victoris, cuius vestes caede inquinantur. Supra 9. „ Vestimentum mixtum sanguine." *Inquinavi*, eorum reputatione, *Dies ultionis in corde meo*.

meo. Hic prosequitur totum rei ordinem: & primo ponit temporis congruitatem: *Ultionis*, quantum ad dæmones, *retributionis*, quantum ad iustos, quorum merces usque tunc dilata erat. Supra 34. *Dies ultionis Domini*. Secundo proponit salutis necessitatem: *Circumspexi, & non erat auxiliator*, mihi in cruce. Iob 19. „ Fratres mei elongaverunt a „ me, & noti mei recesserunt a me. " Ps. 141. „ Considerabam ad dexteram, & vide„ bam, & non erat qui cognosceret me. " Tertio salutis impletionem: *Et salvavit*, idest salutem resurrectionis fecit mihi, vel salutem humani generis, *brachium*, virtus † al. virtutis. † Psal. 97. „ Salvavit sibi dextera eius, „ & brachium sanctum eius. " Quarto vindictæ expositionem: *Et conculcavi populos*, Iudæos per Romanos, *inebriavi*, replevi afflictione, *eorum*, Iudæorum, & dæmonum. Supra 23. *Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ*. Posset autem exponi totum ad litteram, ut induceretur Dominus metaphorice, quasi veniens ad delendos diversos populos hostes Iudæorum, & præcipue Idumæos, secundum modum metaphoricum qui habitus est supra 59. „ In„ dutus est iustitia ut lorica. " *Miserationum Domini recordabor*. Hic propheta iudici qui iustitiam locuturus, & impleturus venit, petitionem porrigit: & primo inclinat ipsum ad pietatem, commemorans pristina beneficia quæ defecerunt; secundo pericula quæ incurrerunt, ibi, *Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis?* Circa primum duo. Primo proponit intentum, *Quæ reddidit*, pro nostris meritis, tam in bonis, quam in malis pœnæ, *bonorum*, quæ gratis dedit. Eccli. 51. „ Memo„ ratus sum misericordiæ tuæ, Domine, & o„ perationis † al. cooperationis † tuæ quæ a „ sæculo sunt. " Secundo prosequitur propositum: & primo commemorat beneficia, quantum ad evasionem periculorum, commemorans singularem electionem: *Et dixit*, scilicet Deus: *Verumtamen*, quamvis ipsi contra me sint † al. essent † *non negantes*, scilicet Abraham. Vel *non negantes*, quia saltem fidem meam tenent. Exod. 15. „ Fortitudo mea Dominus, & laus „ mea Dominus. " Et quantum ad diligentem protectionem, *In omni tribulatione*. Et ipse *est tribulatus*, tibi per compassionem: vel *non est*, statim, sed distulit etiam tunc † al. nunc, † ut quasi videret si corrigerentur: *Et Angelus faciei*, idest faciem meam videns, *salvavit*, quasi dux eorum per desertum. Ps. 90. „ An„ gelis suis mandavit de te ut custodiant te „ in omnibus viis tuis. " Et quantum ad paternam dilectionem: *In dilectione redemit*, ab AEgypto, *portavit*, in deserto, *levavit*, idest exaltavit super alios in terra promissionis. Secundo tangit beneficia quantum ad remissionem culparum: & primo ponit culpam: *Ipsi autem afflixerunt spiritum eius*, scilicet Dei, vel *sancti*, Moysi, per diversa iurgia. Psal. 105. „ Et vexatus est Moyses propter eos, „ quia exacerbaverunt spiritum eius. " Secundo ponit pœnam: *Et conversus est in inimicum*, scilicet Deus. Tren. 2. „ Factus est Dominus „ velut inimicus. " Tertio ponit indulgen„ tiam: " *Et recordatus*, tandem, *Moysi*, qui pro eis oravit. Exod. 32. „ Aut dimitte eis, „ aut dele me de libro in quo me scripsisti. " Psal. 104. „ Memor fuit in sæculum testa„ menti eius, verbi quod mandavit in mille „ generationes. "

Nota super illo verbo, *Torcular calcavi*, quia ex torculari crucis fluxit primo sanguis ad redimendum. I. Pet. 1. „ Non corrupti„ bilibus auro, vel argento redempti estis de „ vana vestra conversatione, sed pretioso san„ guine Iesu Christi. " Secundo aqua ad emundandum. Ps. 77. „ Eduxit aquam de pe„ tra. " Ezech. 36. „ Effundam super vos aquam „ mundam. " Tertio oleum ad sanandum. Iob 29. „ Petra fundebat mihi rivos olei. " Quarto mel ad solidandum. Deut. 32. „ Ut su„ geret mel de petra. " Quinto vinum ad confortandum. Prov. 3. „ Vino torcularia red„ undabunt. "

Ubi est qui eduxit? Hic plangit eadem beneficia eis subtracta: & primo plangit beneficiorum defectum: *Ubi est qui eduxit?* Moyses, vel Deus, *cum pastoribus*, Maria, & Aaron. *Ubi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui?* Moysi; quod legitur Nume. 11. *Ad dexteram*, prospere. *Qui scidit*, ubi est spiritus? Psal. 135. „ Qui divisit mare ru„ brum in divisiones. " Et ubi est qui eduxit, *quasi equum*, scilicet sine impedimento? *Descendens*, inoffenso curru, *eius*, populi. Sapien. 19. „ Et in mari rubro via sine impedi„ mento. " Secundo inclinat iudicis affectum: & primo petit audientiam: *Attende de cælo*. III. Reg. 8. „ Tu exaudies de cælo sancto „ tuo. " Secundo provocat ad misericordiam: *Ubi est zelus?* quo dilexisti nos. Ps. 88. „ Ubi „ sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine? " Tertio proponit miserendi causam: *Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos*, adhuc vivus, quia nec nos tunc eramus. Vel etiam modo, nolens orare pro nobis, quia non invocamus ipsum. Vel, secundum Augustinum, quia mortui, etiam sancti, nesciunt quid agatur erga vivos. Sed hoc intelligendum est quantum ad virtutem cognitionis humanæ, non quantum ad irradiationem divini lumi-

nis. Deut. 32. „ Ipse enim est pater tuus, „ qui possedit, & fecit, & creavit te. " *Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis?* Hic proponit mala culpæ. *Errare de viis*, mandatis, *fecisti*, permittendo non immittens gratiam, & non corrigens, *indurasti*, permisisti. Rom. 9. „ Cuius vult miseretur, & „ quem vult indurat. " Secundo proponit mala pœnæ: & primo petit misericordiam: *Convertere*, de ira ad misericordiam, *propter servos*, patres nostros. Ps. 89. „ Convertere, „ Domine, usquequo, & deprecabilis esto su„ per servos tuos. " Tren. ult. „ Converte „ nos, Domine, ad te, & convertemur; in„ nova dies nostros sicut a principio. " Secundo ponit miseriam quantum ad servitutem: *Quasi nihilum*, idest sine resistentia. Supra 26. *Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te*. Quantum ad sanctorum profanationem, *Hostes nostri*; quantum ad honoris pristini amissionem, *In principio*, in AEgypto, vel etiam ante vocationem Abrahæ. Hier. 14. „ Tu autem in nobis es, Domine, & no„ men sanctum tuum invocatum est super nos, „ ne derelinquas nos, Domine. "

CAPUT LXIV.

Utinam dirumperes cælos, & descenderes: a facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis, a facie tua gentes turbarentur. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus. Descendisti, & a facie tua montes defluxerunt. A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt. Oculus non vidit, Deus, absque te quod præparasti expectantibus te. Occurristi lætanti, & facienti iustitiam; in viis tuis recordabuntur tui. Ecce tu iratus es, & peccavimus; in ipsis fuimus semper, & salvabimur. Et facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ universæ iustitiæ nostræ. Et cecidimus quasi folium universi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te. Abscondisti faciem tuam a nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum; & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris, Domine, satis, & ne ultra memineris iniquitatis nostræ. Ecce, respice, populus tuus omnes nos. Civitas sancti tui facta est deserta, Sion deserta facta est, Hierusalem desolata. Domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Numquid super his continebis te, Domine, tacebis, & affliges nos vehementer?

Hic porrigit petitionem: & primo petit iudicis præsentiam; secundo petit misericordiam, ibi, *Ecce tu iratus es, & peccavimus*. Circa primum duo. Primo ponit petitionem; secundo petitionis impletionem, ibi, *Descendisti, & a facie tua montes defluxerunt*. Circa primum duo. Primo petit iudicis adventum, *Dirumperes*: figurative loquitur, quasi super cælos habitanti; vel exinanires temetipsum, deponens † al. despiciens † maiestatem, & carnem assumeres. Psal. 143. „ Inclina cæ„ los tuos, & descende. " Secundo ponit adventus effectum in creaturis sensibilibus, scilicet in montibus: *A facie tua montes*; quasi dicat, non sustinentes præsentiam tuam, si tibi placeret. Vel *montes*, potentes, & superbi. Supra 34. *Tabescent montes in fortitudine sua*. In aquis, *Aqua arderent*, quia totus igneus es, si velles. Sapien. 16. „ Quodam „ tempore aqua super virtutem ignis exarde„ bat. " Vel per aquas, populi. Apoc. 17. „ Aquæ multæ, populi multi. " Secundo effectum in hominibus: & primo in gentibus, *A facie tua*. Psalm. 64. „ Turbabuntur gen„ tes, & timebunt. † Al. Turbabuntur gen„ tes a facie tua. " † Ad litteram, commovebuntur. Vel referendum ad conversionem gentium post Christi adventum. Secundo in Iudæis: *Cum feceris mirabilia, non sustinebimus*, idest nos, qui securi † al. secuti † sumus, videre, & audire præ stupore; sicut territi fuerunt, Exod. 20. Vel *non sustinebimus*, adventum, credentes etiam in visis miraculis. *Descendisti, & a facie tua montes defluxerunt*. Hic ponit petitionis impletionem: & primo quoad adventum, *Descendisti*, ad iudicandum nos: præ-

præteritum pro futuro. Vel in uterum virginis. Vel melius, secundum litteralem sensum, ponit effectus probationem; quasi dicat: Si modo descenderes, hæc contingerent quæ etiam contigerunt quando descendisti ut liberares populum tuum de AEgypto, Exod. 4. Psa. 17. „ Inclinavit cælos, & descendit, & „ caligo sub pedibus eius. " Secundo quantum ad effectum. Primo in miraculis: *A facie tua montes defluxerunt*, scopuli Arnon, Numer. 21. Mystice Iudæi, vel dæmones. Secundo in beneficiis. Et primo ponit beneficiorum magnitudinem: *A saeculo non audierunt*: quia numquam similia visa sunt, vel audita, qualia Deus Iudæis fecit, & sanctis in gloria faciet. I. Corint. 2. „ Oculus non vidit, „ auris non audivit, & in cor hominis non „ ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus „ se. " Secundo quantum ad benefaciendi promptitudinem: *Occurristi lætanti*, in auxilium, dum adhuc erat in petendo, vel veniendo ad te: *lætanti*, in te. Mystice Simeoni, Luc. 2. *Ecce tu iratus es, & peccavimus*. Hic ponit misericordiam: & primo ostendit petendi necessitatem; secundo porrigit petitionem, ibi, *Et nunc, Domine, pater noster es tu*. Circa primum duo. Primo ostendit necessitatem ex imminentia mali quantum ad culpam, tum ex malorum perpetrationem: *Ecce tu iratus es, & peccavimus*: præposterus ordo: ideo iratus, quia peccavimus: & omnes *salvabimur*, tua misericordia. Et quantum ad bonorum imperfectionem, *Et facti sumus*. *Universæ iustitiæ*: quia aliis peccatis involuti. Iob 9. „ Si lotus fuero quasi aquis nivis, & fue„ rint velut mundissimæ manus meæ, tamen „ in sordibus intinges me, & abominabun„ tur me vestimenta mea. " Et quantum ad pœnam, *Et cecidimus*, interfecti: vel a statu dignitatis, *Abstulerunt*, a terra nostra. Iob 13. „ Contra folium quod a vento rapitur, „ ostendis potentiam tuam. " Secundo ostendit necessitatem quantum ad effectum auxilii: & primo humani: *Non est qui invocet, & teneat te*, precibus. Cantic. 3. „ Tenui „ eum, nec dimittam. " Secnndo divini: *Abscondisti faciem tuam*, misericordiæ tuæ, *in manu*, idest in opere; iuxta illud: „ Mors, „ & vita in manu Domini: " Proverb. 18. Deuteron. 32. „ Abscondam faciem meam ab „ eis, & considerabo novissima eorum. " *Et nunc, Domine, pater noster es tu*. Hic ponit misericordiam: & circa hoc duo facit. Primo petit misericordiam, assignans rationem: *Pater noster es tu*. Hierem. 18. „ Sicut lutum „ in manu figuli, sic nos in manu Dei. " Iob 10. „ Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me." Et porrigit petitionem: *Ne irascaris satis*, idest nimis, vel secundum quod merita nostra exigunt. Psalm. 78. „ Ne memineris iniquita„ tum nostrarum autiquarum; cito anticipent „ nos misericordiæ tuæ. " Secundo proponit miseriam: *Ecce*, Domine, *omnes nos*, sumus, *sancti*, idest sanctuarii templi, scilicet Hierusalem, Tren. 1. „ Manum suam misit „ hostis ad omnia desiderabilia. " Et miratur patientiam: *Numquid super his continebis te, Domine?* Habac. 1. „ Quare respicis super ini„ quitates nostras? "

Nota super illo verbo, *Quæ præparasti diligentibus te*, quia Deus præparat sanctis primo locum æternæ quietis. Ioan. 14. „ Si quo„ minus dixissem vobis, quia vado parare vo„ bis locum. " Secundo regnum æternæ dignitatis. Matth. 25. „ Venite benedicti Pa„ tris mei, percipite regnum quod vobis pa„ ratum est ab origine mundi. " Tertio mensam divinæ refectionis. Psalm. 22. „ Parasti „ in conspectu meo mensam. " Quarto lucernam æterni luminis. Psalm. 131. „ Para„ vi lucernam Christo meo. "

Item nota super illo verbo, *Quasi pannus menstruata universa iustitia nostra*, quia opus iustitiæ immundatur inquinamento, primo mortalis maculæ. Eccli. 47. „ Dedisti maculam „ in gloria tua. " Secundo commissæ negligentiæ. Hierem. 48. „ Maledictus homo qui „ facit opus Domini negligenter. " Tertio intentionis perversæ. Matth. 5. „ Si oculus „ tuus scandalizat te, abscinde eum, & pro„ iice abs te. " Quarto insurgentis superbiæ. Supra 57. *Omnes eos auferet ventus*.

CAPUT LXV.

QUæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi: Ecce ego ad gentes, quæ non invocabant nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper; qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres; qui habitant in sepulcris, & in delubris idolorum dormiunt; qui comedunt carnem suillam, & ius profanum in vasis

eorum. Qui dicunt: Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: Non tacebo, sed reddam, & retribuam in sinu eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus, qui sacrificaverunt super montes, & super colles exprobraverunt mihi; & remetiar opus eorum primum in sinu eorum. Hæc dicit Dominus: Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur: Ne dissipes illud, quoniam benedictio est; sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos. Et hereditabunt eam electi mei, & servi mei habitabunt ibi. Et erunt campestria in caulas gregum, & vallis Achor in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis fortunæ mensam, & libatis super eam: numerabo vos in gladio, & omnes in cęde corruetis: pro eo quod vocavi, & non respondistis; locutus sum, & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegistis. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis; ecce servi mei lætabuntur, & vos confundemini; ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ululabitis, & dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis. Et interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio: in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo, amen: quia oblivioni traditæ sunt angustiæ priores, & quia absconditæ sunt ab oculis meis. Ecce enim ego creo cælos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor; sed gaudebitis, & exultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creo. Quia ecce ego creo Hierusalem exultationem, & populum eius gaudium: & exultabo in Hierusalem, & gaudebo in populo meo; & non audietur in ea ultra vox fletus, & vox clamoris. Non erit ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos: quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Et ædificabunt domos, & habitabunt, & plantabunt vineas, & comedent fructus earum. Non ædificabunt, & alius habitabit; non plantabunt, & alius comedet. Secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei, & opera manuum eorum inveterabunt. Electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione: quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum cum eis. Eritque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus ego audiam. Lupus, & agnus pascentur simul, leo, & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis eius. Non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

Hic iudex, scilicet Deus, dat sententiam de discretione malorum a bonis, in perceptione salutis promissæ. Et dividitur in partes duas. In prima pronuntiat sententiam discretionis; in secunda determinat modum executionis, cap. 66. *Hæc dicit Dominus &c.* Circa primum duo. Primo promittit responsionem, ostendens respondendi opportunitatem, *Quæsierunt*; quasi dicat: Hactenus vos Iudæi non quærebatis a me, sed ab idolis. Ex quo quæritis, respondebo. Mystice de conversione gentium. Rom. 10. „ Inventus sum a non quærentibus. " Et ponit promissionem: *Dixi: Ecce ego ad gentem*: respondebo scilicet Iudęis, vel ad gentes conversas convertar. Cant. 6. „ Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. " Secundo sententiat discretionem, *Expandi manus*; & primo sententiat discretionem malorum a bonis, propter peccata transgressionis; secundo propter peccata omissionis, *Et vos qui dereliquistis*. Prima in duas. In prima comminatur malis supplicia; in secunda promittit bonis præmia, ibi, *Hæc dicit Dominus: Quomodo si inveniatur granum in botro &c.* Circa primum duo. Primo arguit transgressionis culpam; secundo comminatur pœnam: *Isti fumus erunt*. Culpam ipsorum arguit ex tribus. Primo ex beneficiorum magnitudine: *Expandi*, dando multa beneficia, *tota die*, toto tempore ex quo eos mihi assumpsi. Mystice in cruce. Hierem. 16. „ Unusquisque ambulat „ viam non bonam. " Secundo ex peccandi continuitate: *Populus ante faciem*, quia „ omnia nuda & aperta sunt oculis eius: " Hebr. 4. Vel quia in templo idolum ponebant. Deuter. 32. „ Ipsi me provocaverunt in

„ co

„ eo qui non est deus. “ Tertio ex peccatorum diversitate, vel gravitate, quantum ad quatuor. Primo quantum ad cultum idolorum: *Qui immolant*, idolis, *in hortis*, quia in locis voluptuosis idola colebant, *super lateres*, super altaria ex lateribus constructa, ut ignem sacrificii † al. sacrificiis † sustinere possent. Supra 1. *Confundentur ab idolis suis*. Secundo quo ad studium divinationum: *Qui ambulant in sepulcris*, ut habeant responsiones a mortuis, *& delubris*, templis idolorum, a diluendo dictis, quia putabant omnia ablui. Vel propter fontes qui ibi erant ad abluendas hostias. Et sacerdotes *dormiunt*, super pelles hostiarum ad divinandum. Ezech. 6. „ Conterentur delubra vestra. “ Tertio quantum ad immunditiam ciborum: *Qui comedunt carnem suillam, & ius profanum*, porcinum. Infra ult. *Qui comedebant carnem suillam, & abominationem, & murem, simul consumentur*. Quarto quantum ad contemptum iustorum, *Qui dicunt*, non † al. sive † adorantibus idola; vel *qui dicunt*, Deo, *Recede*. Iob 21. „ Qui dicunt Deo: „ Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. “ *Isti fumus erunt in furore meo*. Hic comminatur pœnam: & primo penæ diuturnitatem, *Fumus*; idest, sicut fumus igne consumentur, & incendentur ira mea. Deut. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. “ Secundo punitionis certitudinem: *Ecce scriptum est*: quia firmiter in memoria peccatum, & in præfinitione pœna. *Non tacebo*, dissimulans. Hierem. 17. „ Peccatum „ Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino. “ Supra 42. *Tacui, semper silui*. Tertio pœnarum multitudinem, quia pro omnibus peccatis patrum: *Sed reddam*. Exod. 20. „ Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios. “ *Exprobraverunt*, adorando in excelsis idola. Et pro peccatis etiam iuventutis ipsorum, *Et remetiar*, quasi commensurabo pœnam culpæ. † Al. *Exprobraverunt*, adorando in excelsis. Et pro peccatis etiam idola iuventutis &c. † Supra 40. „ Recepit de manu Domini duplicia. “ *Hæc dicit Dominus, &c.* Hic promittit bonis præmia: & primo quantum ad conservationem a malis: *Granum*, uva, *benedictio*, idest placet Deo ut pro benedictione reservetur, *propter servos*, patres vestros, *totum*, genus Iudæorum. Supra 17. *Erit sicut congregans racemos in vindemia*. Secundo quantum ad promotionem in bonis: & primo quantum ad seminis multiplicationem: *Et adducam de Iacob*. Supra 1. *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus*. Secundo quantum ad hereditatis paternæ restitutionem, *Et hereditabunt*. Eze. 36. „ Hereditate possidebunt te, „ & eris hereditas eorum. “ Tertio quantum ad pascuorum ubertatem: *Et erunt campestria ... & vallis Achor*, ab illo denominata, quia ibi lapidatus: Iosue 7. Oseæ 2. „ Dabo eis vallem Achor ad aperiendam spem. “ *Et vos qui dereliquistis*. Hic discernit malos a consolatione bonorum, propter peccata omissionis: & primo comminatur malis supplicia; secundo bonis præmia, *Quia oblivioni*. Circa primum duo. Primo comminatur eis, quia Deum dereliquerunt, ponens culpam: *Et vos*, Iudæi, *fortuna*, deo AEgyptiorum, *mensam*; tangit ritum quo celebrabatur † al. celebratur, † quia in fine anni parabatur sibi mensa, omnibus cibis referta. Deut. 32. „ Dereliquerunt Deum factorem suum, & recesserunt „ a Deo salutari suo. “ Ponens etiam pœnam, *Numerabo*; quasi dicat: Ut nullus remaneat quin opprimatur. Hier. 44. „ Cadent in „ gladio, & in fame. “ Secundo quia revocati non obedierunt, ponens culpam: *Pro eo quod vocavi*. Proverbior. 1. „ Vocavi, & renuistis accipere disciplinam. “ Et comminatur discretionis penam primo in satietate corporis: *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Ecce servi mei comedent, & vos esurietis*: Psal. 33. „ Divites eguerunt, & esurierunt; „ inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. “ Secundo in lætitia cordis: *Ecce servi mei lætabuntur*. Tertio in diversitate nominis. Et primo ponit quale futurum † al. fructum † sit nomen impiorum: *Et dimittetis in iuramentum*, ut confirment dicta sua, si non est ita, ita ut accidat mihi sicut illis. Hier. 44. „ In gladio, & fame „ morientur, & erunt in iusiurandum, & „ in miraculum, & in maledictionem, & in „ opprobrium. “ Et deinde ponit quale sit futurum nomen bonorum: *Et servos suos vocabit nomine alio*, scilicet nomine Iesus. † Al. *Et servos nomine*, scilicet nomine Iesus, et nomen. † *Amen*, fideliter. Supra 62. „ Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. “ *Quia oblivioni tradita sunt angustiæ priores*. Hic promittit visa præmia. Et primo in generali quantum ad amotionem malorum, *Quia oblivioni*, non defectu cognitionis, sed successione bonorum. Supra 54. *Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris*. Et quantum ad restaurationem bonorum: *Ecce enim ego creo cælos novos*, nova de cælo auxilia, *terram novam*, nova de terra beneficia. Vel ad diem iudicii, quando mundus ad gloriam sanctorum innovabitur. Apocal. 21. „ Prima abierunt. “ Secundo in speciali: *Quia ecce ego creo Hierusalem*. Et primo quantum ad cordium iucunditatem, *Hierusalem*, terrestrem;

sed

sed magis cæleſtem *exultationem*, emphatice, ut tota gaudio ſit abſorpta. Supra 35. *Gaudium, & lætitiam obtinebunt, & fugiet ab eis dolor, & gemitus*. Secundo quantum ad vitæ diuturnitatem: *Non erit amplius qui non impleat*: ante tempus non morieris, ſed *puer morietur centum annorum*, ideſt quando pervenerit ad talem ætatem, &, ſi ſit, *peccator*, quamvis tantum vixerit, maledictioni ſubiacebit. Gen. 25. „ Mortuus eſt Abraham in ſenectu„ te bona. " Myſtice, in cæleſti Hieruſalem omnes dies ſuos implebunt, quia nullus morietur. *Puer centum annorum*, ideſt qui uſque ad ætatem ſenectutis pueriliter vixit, *morietur*, morte æterna. Sap. 4. „ Senectus „ enim venerabilis eſt, non diuturna, neque „ numero annorum computata. " Tertio quantum ad bonorum proſperitatem, tum quantum ad ſecuritatem poſſeſſionum, *Et ædificabunt*. Amos ult. „ Plantabunt vineas, & ædifi„ cabunt domos. " Et aſſignat rationem: *Secundum enim dies ligni*; ideſt, quia diu vivent ſicut diu durat lignum arboris. *Inveterabunt*; ideſt, uſque ad vetuſtatem in uſum eorum remanebunt. Pſal. 1. „ Erit tamquam lignum „ quod plantatum eſt ſecus decurſus aqua„ rum. " Tum quantum ad pacem filiorum: *Neque generabunt in conturbatione*, quaſi generantes filios in ſervitutem hoſtium. Eccli. 44. „ Cum ſemine ipſorum perſeverant bona. " Quarto qnantum ad precum exauditionem: *Eritque antequam clament*, ore. Supra 30. *Ad vocem clamoris tui ſtatim ut audierit, reſpondebit tibi*. Quinto quantum ad pacis tranquillitatem, *Lupus, & agnus*: quia qui prius tyranni, & malefactores, pacifice cum aliis morabuntur, &c.

CAPUT LXVI.

HAEc dicit Dominus: Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quæ eſt iſta domus quam ædificabitis mihi, & quis iſte locus requietionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt univerſa iſta, dicit Dominus. Ad quem autem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? Qui immolat bovem, quaſi qui interficiat virum; qui mactat pecus, quaſi qui ex cerebret canem; qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillum offerat; qui recordatur thuris, quaſi qui benedicat idolo. Hæc omnia elegerunt in viis ſuis, & in abominationibus ſuis anima eorum delectata eſt. Unde & ego eligam illuſiones eorum, & quæ timebant adducam eis: quia vocavi, & non erat qui reſponderet; locutus ſum, & non audierunt: feceruntque malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt. Audite verbum Domini qui tremitis ad verbum eius. Dixerunt fratres veſtri odientes vos, & abiicientes propter nomen meum: Glorificetur Dominus, & videbimus in lætitia veſtra; ipſi autem confundentur. Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis ſuis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audivit umquam tale, & quis vidit huic ſimile? Numquid parturiet terra in die una; aut parietur gens ſimul, quia parturivit & peperit Sion filios ſuos? Numquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? dicit Dominus. Si ego qui generationem ceteris tribuo ſterilis ero? ait Dominus Deus tuus. Lætamini cum Hieruſalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam. Gaudete cum ea gaudio univerſi qui lugetis ſuper eam, ut ſugatis, & repleamini ab ubere conſolationis eius, ut mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi fluvium pacis, & quaſi torrentem inundantem, gloriam gentium, quam ſugetis. Ad ubera portabimini, & ſuper genua blandietur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos, & in Hieruſalem conſolabimini. Videbitis, & gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt. Et cognoſcetur manus Domini ſervis eius, & indignabitur inimicis ſuis. Quia ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius, reddere in indignatione furorem ſuum, & increpationem ſuam in flamma ignis. Quia in igne Dominus diiudicabit, & in gladio ſuo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti a Domino. Qui ſanctificabantur, & mun-

mundos se putabant in hortis post ianuam intrinsecus; qui comedebant carnem suillam, & abominationem, & murem, simul consumentur: dicit Dominus. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, in Lydiam, tenentes sagittam; in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum meum Hierusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in sacerdotes, & levitas, dicit Dominus: quia sicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus Deus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

Hic determinat modum executionis dictæ sententiæ: & primo specialiter quantum ad Iudæos; secundo universaliter quantum ad omnes, ibi, *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis*. Prima dividitur in duas. In prima excludit falsam confidentiam; in secunda proponit, & determinat datam sententiam, quantum ad modum executionis, ibi, *Audite verbum Domini qui tremitis ad verbum eius*. Circa primum duo. Primo excludit falsam fiduciam a templi sanctitate, ostendens templum non esse Dei locum: tum ex Dei magnitudine qui omnia implet. *Cælum sedes* dicitur, quia multum participat de bonitatibus ipsius, sicut sedes magnam partem sedentis habet, *terra scabellum*, quia terra minimum participat de bonitatibus ipsius, sicut extrema pars ad scabellum pervenit: vel per cælum sanctos, per terram terrenos. III.Reg. 8. „ Si cælum, & cæli cælorum non te capiunt. " Hierem. 23. „ Cælum, & terram „ ego impleo. " Tum ex quiete, quia in loco quiescit unumquodque cuius est locus; Deus autem non quiescit in aliquo, sed omnia in ipso sicut ab ipso facta. *Et quis est locus?* Et dat utile remedium. *Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum?* idest humilem qui se parum reputat quantum ad præsentia, *contritum*, de peccatis præteritis, *trementem*, quantum ad propositum de futuris faciendis. Eccli. 15. „ Oculi eius ad timentes eum. " Secundo excludit confidentiam quam conceperant ex ritu sacrificiorum: & primo ponit ipsorum reprobationem: *Qui immolat bovem*; ac si diceret: Ita sunt abominabilia ipsorum sacrificia, ac si aliquid contra legem facerent, quia eadem idolis offerebant. *Qui benedicat*, laudat, & veneratur. Supra 1. *Ne offeratis ultra sacrificium frustra*. Secundo ostendit reprobationis rationem, primo ponens culpam: *Hac omnia elegerunt*, scilicet sacrificia, ambulantes, *in viis suis*, malis. Prov. 2. „ Lætantur cum male fecerint, & exultant „ in rebus pessimis. " Secundo comminatur pœnam, *Unde & ego*. Prov. 3. „ Illusores ipse „ deludet. " Iob 3. „ Timor quem timebam „ evenit mihi, & quod verebar accidit. " Tertio arguit peccantium duritiam, *Quia vocavi*. Prov. 1. „ Vocavi, & renuistis. " *Audite verbum Domini qui tremitis ad verbum eius*. Hic exequitur modum executionis dictæ sententiæ: & primo quantum ad præmia bonorum; secundo quantum ad supplicia malorum, ibi, *Et cognoscetur manus Domini servis eius*. Prima in duas. Primo excitat attentionem: *Audite qui tremitis*, ex reverentia verborum ipsius. Eccli. 2. „ Qui timetis Do- „ minum credite illi. " Secundo prosequitur promissionem: & primo quantum ad vindictam de irrisoribus, ponens eorum irrisionem: *Dixerunt fratres vestri*. *Glorificetur*; quasi dicat, numquam apparebit. Supra 5. *Festinus velociter veniet, & non est deficiens, neque laborans in eo*. Et prædicens eorum confusionem: *Ipsi autem confundentur*, hoc modo. *Vox populi*, timentis, *vox Domini*, quantum ad hostium tumultus. Soph. 1. „ Vox diei Domini „ amara. " Secundo exequitur promissionem quantum ad bonorum abundantiam: & primo quantum ad populi readunationem, ponens promissionem, *Antequam parturiret*; idest, subito, & simul filii Hierusalem congregabuntur ad ipsam, sicut si mulier subito filium pareret, non præcedente partu. Supra 37. *Venerunt filii usque ad partum, & virtus non est pariendi*.

My-

Mystice exponitur de partu B. Virginis, & partu Ecclesiæ in conversione fidelium, & de parturitione æternæ generationis? Et inducit admirativam quæstionem: *Quis audivit umquam tale, & quis vidit huic simile?* Et primo ponit responsionem ex persona Domini: *Numquid ego non pariam?* congregans Iudæos, vel fideles convertens, vel filium ab æterno generans? Simile Psalm. 93. „ Qui plantavit aurem, non audiet; aut qui finxit oculum, „ non considerat? " Et hæc argumenta tenent, si illud quod est perfectionis in creaturis, attribuatur Deo, remoto omni eo quod imperfectionis est. Secundo promittit congregatis immensam consolationem. Et primo invitat alios ad congratulationem: *Lætamini cum Hierusalem, & exultate in ea*, sicut in obiecto gaudii, ponens conditionem congratulantium quantum ad affectum, *Qui diligitis*. Cant. 5. „ Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi. " Quantum ad affectus signum, *Qui lugetis*. Matth. 5. „ Beati qui „ lugent, quoniam ipsi consolabuntur. " Et congratulationis fructum quantum ad participationes lætitiæ, vel pacis, *Ut sugatis*. Cant. 1. „ Meliora sunt ubera tua vino. " Quantum ad participationem gloriæ, *Ut mulgeatis*, quasi mulgentes lac. Iob 22. „ Tunc „ super Omnipotentem deliciis affluces. " Secundo promittit copiosam collationem pacis: *Quia hæc dicit Dominus: Declinabo. Inundantem*. Et vocatur redundantia sicut fluvius descendens cum magno impetu venit, nec redundat. Et gloriæ, *Et quasi torrentem*. Tertio promittit consolationis plenam perceptionem. Primo quantum ad gentium administrationem: *Gloriam gentium, quam sugetis* † al. quam fugetis in *gloriam gentium*: † quia ipsi Reges gentium consolabuntur, & sustentabunt vos. Unde sequitur, *Ad ubera*. Mystice loquitur de Apostolis, qui in gloria gentium velociter conversarum delectati sunt, & eas quasi ad ubera blandis admonitionibus portaverunt. Secundo quantum ad divinam protectionem: *Quomodo si cui mater*. Heb. 12. „ Oblitis estis consolationis, quæ vobis tam- „ quam filiis loquitur dicens: Fili mi, noli „ negligere disciplinam Domini, neque fati- „ geris cum ab eo argueris. " Tertio quantum ad bonorum fruitionem, *Videbitis*, bona a Deo vobis data, *ossa*, vos qui in adversitate sicut ossa arida eratis. Ezech. 37. „ Ossa „ arida audite verbum Domini. " Vel videbitis divinam essentiam. Eccle. 11. „ Dul- „ ce lumen, & delectabile oculis solem vi- „ dere. " *Ossa vestra quasi herba germinabunt*, in resurrectione. *Et cognoscetur manus Domini servis eius*. Hic promittit malis supplicia: & primo comminatur pœnam, ponens iudicis indignationem, *Manus*, affligens impios in *servis*. Vel *manus*, consolationis, in *servis*, per effectum. Supra 27. *Indignatio non est mihi*. Ponit etiam pœnæ magnitudinem: *Quia ecce Dominus in igne*, quo civitas comburenda erat, vel quo mundus purgandus. Psal. 96. „ Ignis „ ante ipsum præcedet, & inflammabit in „ circuitu inimicos eius. *Quadriga*, exercitus Chaldæorum, in quo quasi venit Deus; vel Angeli qui cum ipso ad iudicium venient. Ponit etiam punitorum multitudinem, *Multiplicabuntur*. Supra 34. *Victima enim Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom*. Secundo improperat culpam, *Qui sanctificabantur* † *al. sacrificabantur*, † putantes se mundare ab immundis aquis, vel etiam sacrificiis idolorum, *in hortis*, in quibus idola colebant, vel voluptati se exercebant, una cum mulieribus more pecudum coeuntes. Vel *post ianuam*, ad litteram, *murem*, glirem, contra legem, Levit. 11. Supra 65. „ Comedent car- „ nem suillam, & ius profanum. " *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis*. Hic prosequitur modum discretionis † al. descriptionis † quantum ad omnes communiter: & primo indicit † al. inducit † universale iudicium, *Opera, & cogitationes*, pro utrisque iudicans, *venio*, in die iudicii. Vel diversa regna hostium vestrorum, & in vobis malos destruens. *Venient*, in Hierusalem post vestrum reditum, vel ad iudicium, vel ad fidem. Ioel. 3. „ Ecce ego suscitabo eos de loco in quo „ vendidistis eos. " Secundo ponit citationem: *Et ponam in eis*, idest Iudæis qui erunt cum Zorobabel, & aliis ducibus, *signum*, ædictum Cyri, *ad gentes*, ad quas dispersi erant Iudæi, *Lydiam, tenentes sagittam*, quia sunt boni sagittarii, *gloriam meam*, quæ apparebit in vestra liberatione. Supra 11. *Levabit signum in nationibus*. Vel *signum* crucis ponit in Apostolis, ut omnes ad Deum convertant, quasi ad iudicium præparantes. Tertio ponit iudicandorum præparationem: & primo quantum ad bonos; secundo quantum ad malos: *Et egredientur, & videbunt*. Prima in duas. Primo quantum ad Iudæos ponens honorificam reversionem: *Adducent in equis*, per quæ significantur subsidia, quæ a gentibus revertentes habuerunt. Baruch 5. „ Adducet hos „ Dominus ad te. " Vel significantur diversæ conditiones eorum qui convertuntur ad fidem, sicut exponit Glossa. Secundo reversionis exaltationem primo quantum ad dignitatem, *Et assumam*; quod ad litteram impletum est in Iudæis, & etiam in Apostolis. Supra 61. *Vos sacerdotes Domini vocabimini; Ministri*

nistri Dei nostri, *dicetur vobis*. Secundo quantum ad seminis conservationem: *Quia sicut cæli novi*, *sic stabit*, in perpetuum, Hier. 31. „ Si defecerint leges istæ coram me, dicit „ Dominus, tunc & semen Israel deficiet. " Vel sancti stabunt in æternum innovati sicut cælum & terra. Tertio quantum ad gloriæ durationem, *Et erit mensis*; quasi, mensis mensi, & festum festo in vestra prosperitate succedet. Supra 29. *Additus est annus ad annum*, *& solemnitates evolutæ sunt*. Mystice Ecclesia † scilicet triumphans † post finem † scilicet sæculi, † & qui est spiritualis, post carnalem. Secundo quantum ad gentiles, *Et veniet omnis*, quia de diversis nationibus veniebant Hierusalem ad Dominum adorandum, Ps. 85. „ Omnes gentes venient, & adorabunt co- „ ram te, Domine. " Vel in die iudicii: *Et egredientur*, *& videbunt cadavera eorum qui prævaricati sunt in me*. Hic ponit secundum iudicium quantum ad malos: & primo pœnæ emanationem: *Et egredientur*, venientes Hierusalem, *& videbunt*, in monumentis antiquis, & in campis ossa mortuorum patrum. Supra 34. *Interfecti eorum proiicientur*, *& de cadaveribus eorum ascendet fœtor*. Vel sancti videbunt damnatos in damnationem cadentes. Secundo ponit pœnæ duratinnem: *Vermis eorum*, conscientiæ, qua etiam mortui torquebuntur, *& ignis*, inferni. Iudith 16. „ Dabit ignem, & vermes in carneseorum." Tertio de pœnis delectationem, quantum ad videntes: *Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni*, idest sanctis. Ps. 57. „ Lætabitur „ iustus cum viderit vindictam. " A quibus pœnis nos liberet, qui incipere, & consummare dedit, Iesus Christus Dominus noster: cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN HIEREMIAM PROPHETAM EXPOSITIO.

PROOEMIUM S. THOMAE.

Hic est fratrum amator, & populi Israel; hic est qui multum orat pro populo, & universa sancta civitate, Hieremias propheta Dei.
II. Mach. ult.

Erba ista sunt Oniæ summi Sacerdotis ad Iudam Machabæum, in visione Hieremiam commendantis. Ex quibus quatuor possunt accipi circa præsens opus quod præ manibus habetur; scilicet auctor, materia, modus, & utilitas. Circa auctorem tria designat præsens auctoritas; scilicet officium, affectum, & actum. In officio ostenditur prophetalis dignitas: unde dicit: *Hieremias propheta Domini*. In affectu fraterna caritas: unde dicit: *Hic est fratrum amator*. In actu compassionis pietas: unde dicit: *Hic est qui multum orat pro populo, & universa sancta civitate*. Dicitur autem *propheta Dei* ad differentiam aliorum qui non sunt prophetæ Dei. Sunt enim quidam prophetæ cæli, quidam prophetæ diaboli, quidam prophetæ Dei. Prophetæ cæli sunt qui ex figuris cæli in motibus syderum futura conicere student; & de istis dicitur Esa. 47. „ Stent, „ & salvent te augures cæli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, „ ut ex eis annuntiarent ventura tibi. " Et ad hunc modum prophetiæ reducitur omnis divinatio, quæ fit per aliquas causas, vel signa in rebus naturalibus inventa. Prophetæ diaboli sunt qui ex revelatione dæmonum aliqua futura cognoscunt, quæ quidem, ut dicit Augustinus, ipsi dæmones cognoscunt experientia longi temporis, vel perspicacitate naturæ, vel revelatione supernorum spirituum. Et de istis dicitur infra 2. *Prophetæ prophetaverunt in Baal, & idola secuti sunt*. Prophetæ autem Dei sunt qui mediantibus Angelis, ut dicit Dionysius, de futuris a Deo illuminationem accipiunt. Unde Cassiodorus dicit, quod „ prophetia est divina inspiratio rerum eventus immobili veritate denuntians. " Et ideo dicitur Luc. 1. „ Tu puer propheta Altissimi vocaberis, &c. " Prima prophetia contemnenda est, quia vana: non enim habet immobilem veritatem. Effectus enim recipiunt contingentiam a causis proximis, non necessitatem a causis primis. Et ideo dicitur infra 10. *A signis cæli nolite metuere*. Secunda est fugienda omnino, quia deceptoria, & perniciosa. Zach. 13. „ Pseudoprophetas, & spiritum immundum auferamde terra. " Tertia est sequenda, & tenenda, quia illuminativa. II. Petr. 1. „ Habemus firmiorem propheticum sermo- „ nem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco. " Dicuntur autem isti sancti prophetæ, prophetæ Dei propter tria. Primo quia a Deo inspirati. Ioel. 2. „ Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ ve- „ stræ. " Econtrario de falsis prophetis, qui per spiritum suum loquuntur, dicitur Ezech. 13. „ Væ prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. " Secundo quia a Deo missi. Matth. 23. „ Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. "

Esa. 29.

Esa. 29. „ Et nunc misit me Dominus, & spiritus eius. " E contrario de falsis prophetis infra 23. *Non mittebam eos, & ipsi currebant; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant*. Tertio quia Deum testificati. (Act. 10.) „ Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, &c. " Esa. 44. „ Vos estis testes mei. " Affectus autem ostenditur fervens fraterna caritate: unde dicit: *Hic est fratrum amator*. Affectus autem prophetarum tripliciter variatur. Quidam enim sunt amatores lucri. Esa. 56. „ Dormientes, & amantes somnia: & canes impudentissimi nescierunt saturitatem, &c." Quidam amatores favoris humani, de quibus Matth. 23. „ Amant primos recubitus in cœnis. " Sed tertii sunt amatores populi, implentes illud Apostoli ad Hebr. ult. „ Caritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite oblivisci. " Primi spoliabant divitiis. Michææ 3. „ Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus, & prædicant pacem. " Ezech. 13. „ Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, ut interficerent animas quæ non moriuntur, & vivificarent animas quæ non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis. " Secundi decipiebant blanditiis. Ezech. 22. „ Prophetæ eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantes eis † al. ei † mendacium. " Sed tertii instruebant veris doctrinis. Infra 3. *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina*. In actu autem ipsius, ostenditur pia compassio eius ad populum suum, ibi, *Hic est qui multum orat*. Est oratio eius multa, sive magna tripliciter. Primo altitudine contemplationis. Infra 18. *Recordare quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, & averterem indignationem tuam ab eis*. In conspectu eius astare est per contemplationem præsto esse. Secundo fuit magna ex magnitudine compassionis. Tren. 2. *Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum*. Tertio fuit magna assiduitate temporis, quia ante captionem, & post. Unde Iacobi ult. „ Multum valet deprecatio iusti assidua. " Et hæc tria, scilicet prophetalis dignitas, fraternalis caritas, & compassionis pietas, necessaria sunt prophetæ. Cum ergo propheta constituatur quasi medius inter Deum & populum, sicut dicitur Deut. 5. „ Ego sequester, & medius fui inter Deum & vos: " oportet quod per donum prophetiæ coniungatur Deo, sicut dicitur Sapien. 7. „ Per nationes in animas sanctas se transferet; " & per caritatis vinculum iungatur populo. Ephe. 4. „ Soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. " Et sic orando causam populi referant ad Deum, & prædicando causam Dei ad populum. Ex his autem tribus statim apparent alia tria. Ex officio enim patet modus: procedit enim per similitudines, & figuras, qui proprius modus prophetarum est. Num. 12. „ Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, & per somnium loquar ad illum. " Ex affectu patet utilitas: sicut enim dicitur Eccli. 6. „ Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis. " Est enim finis bene vivere, & ad immortalitatis gloriam pervenire. Sed materia apparet ex actu: est enim materia secundum sensum historicum captivitas populi, quæ compassionis orationem excitabat. Unde dicitur Baruch 3. „ Anima in angustiis, & spiritus anxius clamant ad te. "

PROLOGUS B. HIERONYMI PRESBYTERI

IN HIEREMIAM PROPHETAM.

Hieremias Propheta, cui hic prologus ſcribitur, ſermone quidem apud Hebræos Eſaiæ, & Oſee, & quibuſdam aliis prophetis videtur eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt, quippe qui eodem ſpiritu prophetaverit. Porro ſimplicitas eloquii, de loco ei in quo natus eſt, accidit: fuit enim Anathothites, qui eſt uſque hodie viculus tribus ab Hieroſolymis diſtans millibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, & in matris utero ſanctificatus, virginitate ſua evangelicum virum Chriſti Eccleſiæ dedicans. Hic vaticinari exorſus eſt puer, & captivitatem urbis, atque Iudææ non ſolum ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt. Iam decem tribus Iſrael, Aſſyrii in Medos tranſtulerant, iam terras earum coloniæ gentium poſſidebant. Unde in Iuda tantum, & in Beniamin prophetavit, & civitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos menſuræ metri, verſibuſque reddidimus. Præterea ordinem viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus. Librum autem Baruch notarii eius, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus, pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes, quibus me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpondere. Et hoc patior, quia vos cogitis. Ceterum ad compendium mali, rectius fuerat modum furori eorum, ſilentio meo ponere, quam quotidie novi aliquid ſcriptitantem, invidorum inſaniam provocare.

EIUSDEM DIVI THOMAE

IN HUNC PROLOGUM EXPOSITIO.

Huic autem libro Hieremiæ, qui librum de Hebræo in Latinum tranſtulit, præmittit procemium in quo more rhetorico tria facit. Primo reddit attentos; ſecundo dociles facit, ibi, *Hic vaticinari exorſus eſt puer*; tertio benevolos, ibi, *Quod nos menſura metri, verſibuſque reddidimus*. Reddit autem attentos dupliciter. Primo ex Scripturæ profunditate; ſecundo ex ſcribentis auctoritate, ibi, *Sacerdos ex ſacerdotibus*. Circa primum duo facit. Primo commendat profunditatem myſterii, in quo æquat ipſum aliis prophetis, ibi, *Sed ſenſibus par*. Et cauſam oſtendit, unitatem ſpiritus inſpirantis, ibi, *Quippe qui eodem ſpiritu prophetaverit*. I. Corinth. 14. „Spiritus eſt qui loquitur myſteria.“ Iob 32. „Inſpiratio Omnipotentis dat intelligen„tiam.“ Secundo excuſat ruſticitatem eloquii, ibi, *Porro ſimplicitas eloquii, de loco ei in quo natus eſt, accidit*. Et ideo ipſe dicit infra 1. *Neſcio loqui, quia puer ego ſum*. Auctoritatem autem ſcribentis oſtendit ex tribus. Primo ex genere ſimul & dignitate, ibi, *Sacerdos ex ſacerdotibus*: unde ſuum erat docere legem. Malach. 2. „Labia ſacerdotis cu„ſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt ex „ore eius.“ Secundo ex privilegiata ſanctitate: *Et in matris utero ſanctificatus*. Unde dicitur cap. 1. *Antequam exires de vulva, ſanctificavi te*. Tertio ex carnis integritate, *Virginitate*, quæ probatur ex hoc quod dicitur infra 16. *Non accipies uxorem in loco iſto, & non erunt tibi filii*. *Hic vaticinari exorſus eſt puer*. Hic reddit dociles, determinans tempus: *Captivitatem urbis non ſolum ſpiritu*, futuram, *ſed & oculis carnis intuitus eſt*, præſentem: & determinans materiam, quia ſcilicet non decem tribubus, ſed tantum duabus prophetavit. *Iam* † al. *Iam enim* † *decem tribus Iſrael, Aſſyrii in Medos tranſtulerant*. IV. enim Reg. 17. patet, quod decem tribus captivatæ ſunt a Rege Aſſyriorum tempore Achaz Regis Iuda. *Coloniæ*, ideſt alienigenæ ad incolendum terram adducti. *Planxit*, in Trenis. *Quod nos menſura metri, verſibuſque reddidimus*. Hic reddit benevolos ex perſona ſua, tribus locis. Primo de bonis a ſe factis ſine arrogantia, dicens: *Quod nos menſura*, ſingulis ſcilicet verſibus litteras ordi-

dinatim præscribentes, quantum ad Trenos; per ordinem, quantum ad ipsum librum Hieremiæ. Secundo crimen illatum diluit, excusans se de Baruch, quem prætermisit. *Librum autem Baruch notarii eius, qui apud Hebraos nec legitur, nec habetur, prætermisimus*. Tertio ostendit quæ sibi difficultates instent ex contradictione æmulorum: unde primo ponit eorum invidiam, *Pro his omnibus*; secundo ponit assumpti laboris causam, *Et hac patior, quia vos cogitis*. *Ceterum*; quasi dicat: Nisi essent preces vestræ, poteram eorum rabiem nihil transferendo evadere.

HIEREMIAE PROPHETAE

CAPUT I.

(a) VErba Hieremiæ filii Helciæ, de sacerdotibus qui fuerunt in Anathoth, in terra Beniamin.

(b) Quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Iosiæ filii Amon Regis Iuda, in tertiodecimo anno regni eius. Et factum est in diebus Ioakim filii Iosiæ Regis Inda usque ad consummationem undecimi anni Sedeciæ filii Iosiæ Regis Iuda, usque ad transmigrationem Hierusalem, in mense quinto.

(c) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Priusquam te formarem in utero, novi te; & antequam exires de vulva, sanctificavi te, & prophetam in gentibus dedi te. Et dixi: A, a, a, Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere, Puer sum, quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis, & universa quæcumque mandavero tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus. Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo: ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes.

(d) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Quid tu vides, Hieremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud.

(e) Et factum est verbum Domini secundo ad me, dicens: Quid tu vides? Et dixi: Ollam succensam ego video, & faciem eius a facie aquilonis. Et dixit Dominus ad me: Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ. Quia ecce ego convocabo omnes cognationes regnorum aquilonis, ait Dominus, & venient, & ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem, & super omnes muros eius in circuitu, & super universas urbes Inda. Et loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum qui dereliquerunt me, & libaverunt diis alienis, & adoraverunt opus manuum suarum. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formides a facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram, Regibus Iuda, Principibus eius, & sacerdotibus, & populo terræ, & bellabunt adversum te, & non prævalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te.

(a) ISte liber more aliorum prophetarum in duas partes dividitur, scilicet in titulum, & tractatum, qui incipit ibi, *Et factum est verbum Domini ad me, dicens*. In titulo duo facit. Primo describit auctorem; secundo prophetiæ tempus, ibi, *Quod factum est*. Describitur autem auctor tripliciter. Primo ex nomine, *Verba Hieremiæ*: supple, hæc sunt. Et interpretatur excelsus Domino, quod competit eminentiæ contemplationis. Secundo ex genere prophetali, *Filii Helciæ*: secundum regulam enim Hieronymi † al. deest, enim, † ubicumque prophetæ pater in titulo ponitur, ipse etiam propheta fuit. Et sacerdotali, *De sa-*

sacerdotibus, quorum erat scire legem. Aggæi 2. „ Interroga sacerdotem legem. " Tertio describitur ex habitatione propria: *Qui fuerunt in Anathoth*. Acceperunt enim Levitæ in singulis tribubus aliquas villas, in quibus morarentur, sicut dicitur Num. 35. De istis verbis dicitur Esa. 59. „ Verba mea non deficient. " Sciendum est autem, quod quidam prophetæ intitulantur ab actu interiori: unde dicitur: „ Visio Esaiæ (vel) Visio Abdiæ: " quidam ab actu exteriori, & isti intitulantur per verbum, sicut hic: quidam a materia comminationis, & sic intitulantur per Onus, sicut Habacuc, & Nahum.

(b) Hic describit prophetiæ tempus, quia sub tribus Regibus prophetavit, de quibus habetur 4. Reg. 20. & deinceps.

Sed cum supra dixerit, *Verba*, quare hic singulariter dicit, *Verbum*?

Ad quod dicendum, quod verba prophetalia sunt quidem multa in se, sed sunt unum in sua origine, quia a verbo increato originantur.

Sed cum illud verbum sit æternum, ut dicitur Ioan. 1. quomodo dicitur factum?

Et dicendum, quod non dicitur factum simpliciter, sed ad aliquem, non quidem mutatione facta in verbo, sed in eo cui per verbum fit revelatio: secundum quem modum dicitur Deus factus refugium nostrum.

Item quæritur, quare non fit mentio de aliis duobus Regibus, scilicet Ioathan filio Iosiæ, & de Ioachim filio Ioakim, qui & alio nomine Ieconias dictus est.

Et dicendum, quod uterque istorum regnavit tantum tribus mensibus, ut dicitur 4. Reg. 24. Et quia sacra Scriptura non curat minutias, computantur cum temporibus aliorum Regum.

Mense quinto, quo fuit destructa, licet mense quarto capta, ut dicitur infra 39.

(c) Hic incipit tractatus ipsius libri: & primo iniungitur Hieremiæ prophetandi officium; secundo ponitur prophetæ iam constituti vaticinium, ibi, *Et factum est*, cap. 2. Prima in duas. In prima iniungit officium; in secunda ostendit executionis modum, ibi, *Tu ergo accinge*. Prima in duas. In prima constituitur in prophetali officio; in secunda designatur sibi prophetiæ suæ materia, ibi, *Et factum est verbum Domini ad me*. Prima in duas. In prima narratur prophetiæ præparatio; in secunda doni prophetalis collatio, ibi, *Et misit Dominus manum suam*. Prima in tres. In prima ponitur præparatio ex parte Domini; in secunda ponitur contradictio prophetæ, ibi, *Et dixi, A, a, a*; in tertia contradictionis repulsio, ibi, *Et dixit Dominus*. Circa primum tria. Primo ponitur prophetæ præparatio: *Factum est verbum*, vel exterius per subiectam creaturam, vel interius per inspirationem. Ps. 84. „ Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. " *Te formarem*: in ipsa enim natura formante Deus operatur formam, scilicet sicut † al. fine † causa prima in secunda. Iob 10. „ Pelle, & carnibus vestisti me. " *Novi*, notitia approbationis. Esa. 49. „ Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. " Secundo ponitur privilegiata sanctificatio, *Et antequam*. Eccli. 49. „ Male tractaverunt illum qui a ventre matris consecratus est propheta, &c. " Tertio ponitur officii præordinatio. *Et prophetam dedi*, scilicet in mea ordinatione. Esa. 44. „ Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. "

Circa sanctificationem in utero quatuor videamus. Primo tempus. Et videtur quod ante infusionem animæ possit esse huiusmodi sanctificatio, per illud quod dicit Glossa Ambrosii Luc. 1. „ Nondum inerat spiritus vitæ, & iam inerat spiritus gratiæ. " Præterea hic dicitur: *Priusquam te formarem in utero novi*: & intelligitur de spirituali notitia, quæ est approbationis: ergo ante formationem gratiam habuit. E contra videtur, quod non, antequam ex utero nascatur, quia dicit Augustinus: „ Non potest renasci nisi iam natus: " nullus autem habet gratiam nisi renatus, quia per gratiam fit quis filius Dei: ergo nec gratiam sanctificationis.

Ad hoc dicendum, quod sanctificatio de qua loquimur, fit per gratiam, cuius subiectum est anima; & ideo ante infusionem animæ non potest esse; sed post infusionem, ante nativitatem ex utero, fit ex speciali privilegio. Ad primum dicendum, quod spiritus vitæ dicitur ibi aer exterius, libere respiratus, vel dicitur inesse spiritus vitæ, si de anima accipiatur, quando innotescit. Ad aliud dicendum, quod intelligitur de notitia approbationis, quæ est secundum prædestinationem ad gratiam, & non dicitur secundum præsentem iustitiam. Ad aliud dicendum, quod nullus potest renasci lege communi, regeneratione quæ est per sacramenta, antequam sit natus, quia nondum subiacere potest operationibus ministrorum Ecclesiæ, per quos huiusmodi gratia dispensatur. Sed Deus potentiam suam non alligavit sacramentis; & ideo ipse potest speciali privilegio aliquem in utero sanctificare.

Secundo quæritur, quibus conveniat sanctificatio ista. Et videtur quod Christo, de quo dicitur hic in Glo. quod antequam de vulva exiret, sanctificatus est in utero. Sed contra. Sanctificari est de non sancto fieri sanctum; sed

sed ipse numquam fuit non sanctus: ergo &c. Item videtur quod conveniat rebus inanimatis per id quod dicitur in Psal. 45. „ Sanctificavit „ tabernaculum suum Altissimus. " In contrarium est quod huiusmodi non sunt susceptiva gratiæ.

Et dicendum ad primum, quod non sanctum dicitur dupliciter. Vel privative, & tunc requiritur existentia subiecti; & sic Christo non convenit: aut negative; & sic convenit Christo de non sancto fieri sanctum, quia antequam esset homo, non erat sanctus sanctitate creata. Ad aliud dicendum, quod sanctum dicitur uno modo cultui divino dicatum; & sic res animatæ, & inanimatæ sanctificari possunt: aliquando autem sanctum dicitur firmum, vel mundum vel a peccato, vel a carnali actu; & talis sanctificatio est per gratiam, & tantum in hominibus possibilis. Cum autem omnis sanctificatio ordinetur ad illam sanctissimam filii Dei conceptionem, convenienter mater, in cuius utero celebrata est illa conceptio, sanctificata fuit, & Ioannes Baptista, qui adhuc clausus utero, clausum in utero ostendit, & Hieremias, qui inter alios expressius modum illius sanctissimæ conceptionis disseruit. Infra 21. *Creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum.*

Quæritur tertio de effectu sanctificationis. Et sciendum est, quod sanctificatio ordinatur contra immunditiam peccati originalis, in quo est considerare reatum carentiæ divinæ visionis ex carentia debitæ iustitiæ; & hunc totaliter amovit, quantum pertinet ad impedimentum personæ, licet nondum esset solutum pretium quo amoveretur impedimentum naturæ. Est etiam considerare fomitem, qui est pronitas ad omne malum; & hic quidem manet, sicut habitus impeditus non inclinans ad id ad quod est: sed in aliis inclinabat ad veniale, quamvis non ad mortali; in beata autem Virgine ad neutrum horum.

Quarto quæritur de comparatione gratiæ sanctificationis ad gratiam sacramentalem. Et dicendum, quod simpliciter prævalet gratia sanctificationis, quia post gratiam sacramentalem manet inclinatio ad peccatum mortale. Sed secundum quod prævalet gratia sacramentalis, scilicet quo ad impressionem characteris, & huiusmodi.

Et dixi. Hic ponitur prophetæ contradictio: & primo ponit suum stuporem, *A*, propter defectum vitæ, *A*, propter defectum scientiæ, *A*, propter defectum eloquentiæ. Ezech. 4. „ Et dixi, A, a, a. " Secundo ponit stuporis rationem: & allegat defectum eloquentiæ: *Ecce nescio loqui.* Exodi 4. „ Non „ sum eloquens ab heri & nudius tertius. " Et ætatem pueritiæ: *Quia puer ego sum*, unde non convenit ætas mea prædicationis officio. Iob 32. „ Sperabam, quod ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doce„ ret sapientiam. " Eccli. 32. „ Loquere ma„ ior natu, decet enim te. " Quare autem hic recusavit officium prædicationis, ad quod Esaias se obtulit, Esa. 6. ostendit Gregorius in Glo. illa: „ Officium (inquit) prædicatio„ nis alii laudabiliter appetunt, ad quod alii „ laudabiliter coguntur, &c. quia hic ex „ amore quo ferebatur in Deum, damna „ contemplationis timebat, & ille per dile„ ctionem proximi, salutem proximorum cu„ piebat. Nec tamen ille ante purgationem „ se obtulit, nec iste pertinaciter recusavit. "

Et dixit Dominus. Repellit hanc contradictionem. Et quia ille allegabat pueritiam, promittit tria contra tres defectus puerorum. Pueri enim sunt inconstantes; & contra hoc promittit constantiam: *Noli dicere*, te excusando, *ad omnia*, exequendum. Iosra 10. *Non est hominis via eius, nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos.* Prover. 3. „ In omnibus „ viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus „ tuos. " Item promittit eloquentiam contra hoc quod pueri sunt elingues, *Et universa.* Sap. 10. „ Sapientia aperuit os mutorum, & „ linguas infantium fecit disertas. " Promittit audaciam contra timiditatem puerorum: *Ne timeas quia tecum sumus eruam te*: non quod angustiis careas, sed quod omnia patienter feras. Ps. 22. „ Non timebo mala, quoniam tu mecum „ es. " *Et misit Dominus.* Hic offert prophetiæ donum per modum sacramenti. Unde primo ponitur actio: *Misit Dominus*, imaginaria visione, ut humana membra videns puer non expavesceret, per quam signatur liberalitas divinæ bonitatis. Psalm. 103. „ Aperiente „ te manum tuam, omnia implebuntur bo„ nitate. " Non autem purgatur ante ignito calculo, ut Esaias: quia propter pueritiam, & sanctificationis gratiam peccata nulla habebat. Secundo ponuntur verba: *Et dixit ad me*: quæ tria continent. Primo exprimit donum, *Ecce dedi.* Psalm. 67. „ Dominus dabit „ verbum evangelizantibus, virtute multa. " Secundo ostendit gradum: *Ecce constitui te super gentes*, diversas, quibus prædicavit, quasi mediator inter ipsas & Deum. Exo. 7. „ Ecce „ constitui te Deum Pharaonis. " Psal. 17. „ Constitues me in caput gentium. " Tertio exponit officium: *Ut evellas*, mala quantum ad radicem, *destruas*, quantum ad malæ ordinationis machinationem, *disperdas*, malorum adunationem, *dissipes*, mali defensionem, *ædifices*, bona quantum ad ordinem, *plantes*, quantum ad radicem. Non enim indigent ex-

exteriori munimine quasi sepe. Eccli. 49. „ Consecratus est propheta, evertere, eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare. "

(d) Hic determinat materiam ad quam specialiter prophetandam constituitur, scilicet destructionem Hierusalem, & captivitatem populi. Et primo ostendit prophetiæ certitudinem; secundo ostendit ipsam captivitatem, ibi (cap. 32.) *Et factum est*. Circa primum tria. Primo ponitur prophetæ excitatio † al. exercitatio † ad videndum. *Quid tu vides?* quasi dicat: Ex quo propheta es, tuum est videre. I. Reg. 9. „ Qui nunc dicitur propheta, olim dicebatur videns. " Secundo ponitur visio: *Et dixi, Virgam*, quasi virgam in manu Domini paratam ad percutiendum, *video*, imaginaria visione. Thren. 1. *Vigilavit iugum iniquitatum mearum; in manu eius convoluta sunt, & imposita collo meo*. Quidam intelligunt virgam vigilantem, virgam latronum ad attrahenda spolia de domibus per fenestras, dum ipsi vigilant aliis dormientibus; sed primum melius. Tertio ponitur expositio: *Et dixit, Bene*; quasi dicat: Congruunt veritati. *Vigilabo*, solicitus ero. Esa. 55. „ Verbum quod egredietur de ore meo. "

(e) Hic ponit ipsam destructionem civitatis: & primo ponitur excitatio † al. exercitatio † ad videndum: *Quid tu vides?* ut supra. Secundo visio: *Et dixi: Ollam succensam*: quod signat combustionem civitatis, *& faciem*, fundum, *aquilonis*, unde ignis accendebatur. Ezech. 24. „ Pone ollam super prunas vacuam, ut incalescat, & liquefiat æs eius, & conflетur in medio eius inquinamentum eius, & consumatur rubigo eius. " Tertio ponitur expositio: *Et dixit Dominus*. Et primo exponitur in generali: *Ab aquilone*, idest a Rege Babylonis, qui ad aquilonem erat respectu terræ sanctæ, *habitatores terra*, Hierusalem, vel aliarum adiacentium, quæ per ipsum vastatæ sunt. Infra 10. *Ecce venit commotio magna de terra aquilonis, ut ponat civitates Iuda solitudines, & habitacula draconum*. Secundo prosequitur totum rei ordinem. Et primo ponitur exercitus convocatio: *Quia ecce ego convocabo*, inspirando, *Regnorum*, subiectorum Nabuchodonosor. Esaiæ 5. „ Levabit signum in nationibus procul. " Secundo ponitur civitatis obsidio: *Et venient... solium*, tentorium, *in introitu portarum*, quasi usque ad muros obsidebunt. Esa. 22. „ Equites ponent sedes suas in porta, & revelabitur operimentum Iudæ. " Vel ponit ipsam captivitatem urbis: & tangitur id quod habetur infra 39. *Ingressi sunt omnes Principes Regis Babylonis, & sederunt in porta media*. Tertio ponitur habitantium punitio: *Et loquar iudicia*, non verbis, sed pœnis. Ezec. 16. „ Iudicabunt te iudiciis adulterarum, & effundentium sanguinem. " *Tu ergo accinge*. Hic docet exercendi modum: & primo ut prompte exequatur: *Accinge lumbos tuos*, quasi qui parat se ad velociter eundum. Iob 40. „ Accinge sicut vir lumbos tuos. " Secundo quod secure: & circa hec primo excludit timorem, *Ne formides*. Ezech. 3. „ Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, quia domus exasperans est. " Esaiæ 51. „ Quis tu ut timeas ab homine mortali, & a filio hominis, qui quasi fœnum ita arescet, & oblitus es † al. est † Domini factoris tui, qui tetendit cælos, & fundavit terram; & formidasti tota die a facie furoris eius qui te tribulabat, & paraverat ad perdendum? Ubi est nunc furor tribulantis? " Secundo promittit fortitudinem ad resistendum: *Ego quippe dedi te hodie in civitatem*, ad alios sustentandum, *in columnam*. Esa. 50. „ Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo, & ut in se non deficiat. " *Et in murum areum*. Ezech. 3. „ Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam. " Tertio promittit hostium frustrationem: *Et bellabunt, & non prævalebunt*: non poterunt te a veritate avertere. Infra 15. *Dabo te populo huic in murum areum fortem; & bellabunt adversum te, & non prævalebunt, quia ego tecum sum, ut salvem te, & eruam te: dicit Dominus*.

Circa prædicta sciendum primo, quod alicuius Deus potest habere notitiam approbationis, ut dictum est. Prævisionis. Eccli. 23. „ Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita; sic & post perfectum respicit omnia. " Prædestinationis. II. Timo. 2. „ Novit Dominus qui sunt eius. " Gratiæ infusionis. Ioan. 10. „ Cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ. " Specialis familiaritatis. Exo. 33. „ Et teipsum novi ex nomine. " Glorificationis. Eccli. 44. „ Cognovit illum in benedictionibus suis, & dedit illi hereditatem. "

Item notandum, quod aliquos tangit Dominus corripiendo. Iob 19. „ Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. " A peccatis mundando. Matth. 8. „ Et Iesus tetigit eum, dicens: Volo mundare. " Gratiam infundendo. Cant. 5. „ Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. " In gratia confortando. Dan. 10. „ Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. " Fervorem excitando. Psal. 143. „ Tange montes, & fumigabunt. "

Item

Item notandum, quod anima peccatrix dicatur olla propter concupiscentiæ fervorem. Iob 41. „ Fervescere faciet quasi ollam pro„ fundum maris, & ponet quasi eum unguen„ ta bulliunt. " Propter operis carnalitatem. Mich. 3. „ Ossa eorum confregerunt, & „ conciderunt sicut in lebete, & quasi car„ nem in medio ollæ. " Propter maculæ nigredinem. Nahum 2. „ Facies omnium sicut „ nigredo ollæ. "

Item notandum, quod prædicta olla succenditur igne inordinati amoris. Psal. 79. „ In„ censa igne, & suffossa ab increpatione vul„ tus tui peribunt. " Iræ, & contentionis. Esa. 50. „ Ecce omnes vos accendentes ignem, „ accincti flammis. " AEternæ damnationis. Deuter. 32. „ Ignis succensus est in furore „ meo, & ardebit usque ad inferni novissi„ ma. "

Item notandum, quod diabolus dicitur aquilo propter tentationis impetum. Eccli. 43. „ Vox tonitrui eius verberavit terram, tem„ pestas aquilonis, & congregatio spiritus. " Quia impedit boni operis fructum. Cant. 4. „ Surge aquilo, & veni auster, persla hor„ tum meum, & fluent aromata illius. " Quia siccat lacrymarum fluvium. Prover. 25. „ Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies „ tristis linguam detrahentem. "

Item notandum, quod munitur Ecclesia, vel anima, divino auxilio. Zach. 2. „ Ego ero „ ei s ignis in circuitu, & in gloria ero in „ medio eius. " Angelorum præsidio. Esa. 33. „ Munimenta saxorum sublimitas eius. " Sanctorum Patrum exemplo. Cant. 4. „ Tur„ ris David collum tuum, quæ ædificata est „ cum propugnaculis. " Fratrum subsidio. Prov. 18. „ Frater qui adiuvatur a fratre „ quasi civitas firma. " Sacramentorum remedio. Cant. 8. „ Ego murus, & ubera mea „ sicut turris, ex quo facta sum coram eo qua„ si pacem reperiens. "

CAPUT II.

(a) ET factum est verbum Domini ad me, dicens: Vade, & clama in auribus Hierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & caritatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra quæ non seminatur. Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum eius. Omnes qui devorant eos, delinquent; mala venient super eos, dicit Dominus.

(b) Audite verbum Domini, domus Iacob, & omnes cognationes domus Israel. Hæc dicit Dominus: Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, & ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt? Et non dixerunt: Ubi est Dominus qui ascendere nos fecit de terra AEgypti, qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem, & inviam, per terram sitis, & imaginem mortis, & per terram in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo. Et induxi vos in terram Carmeli, ut comederetis fructum eius, & bona illius. Et ingressi contaminastis terram meam, & hereditatem meam posuistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? & tenentes legem nescierunt me, & pastores prævaricati sunt in me: & prophetæ prophetaverunt in Baal, & idola secuti sunt.

(c) Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum filiis vestris disceptabo. Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factum est huiusmodi, si mutavit gens deos suos. Et certe ipsi non sunt dii. Populus vero meus mutavit gloriam suam in idolum. Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

(d) Numquid servus est Israel, aut vernaculus? Quare ergo factus est in prædam? Super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem. Civitates eius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis. Filii quoque Mempheos, & Taphneos constupraverunt te usque ad verticem. Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempore quo ducebat te per viam? Et nunc quid tibi vis in via AEgypti, ut bibas aquam turbidam? Et quid

quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua, & aversio tua increpabit te. Scito, & vide quia malum, & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, & non esse timorem eius apud te: dicit Dominus Deus exercituum.

(e) A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.

(f) Ego autem plantavi te vineam electam, omne semen verum. Quomodo ergo conversa es mihi in pravum, vinea aliena? Si laveris te nitro, & multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus. Quomodo dicis: Non sum polluta, post Baalim non ambulavi? Vide vias tuas in convalle, scito quid feceris. Cursor levis explicans vias suas, onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui. Nullus avertet eam. Omnes qui quærunt eam, non deficient, in menstruis eius invenient eam. Prohibe pedem tuum a nuditate, & guttur tuum a siti. Et dixisti: Desperavi, nequaquam faciam; Adamavi quippe alienos, & post eos ambulabo. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi, & Reges eorum, Principes, & sacerdotes, & prophetæ eorum, dicentes ligno, Pater meus es tu; & lapidi, Tu me genuisti. Verterunt ad me tergum, & non faciem, & in tempore afflictionis suæ dicent: Surge, & libera nos. Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Surgant, & liberent te in tempore afflictionis tuæ. Secundum numerum quippe civitatum tuarum erant dii tui, Iuda.

(g) Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus. Frustra percussi filios vestros; disciplinam non receperunt. Devoravit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator generatio vestra.

(h) Videte verbum Domini. Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? Quare ergo dixit populus meus: Recessimus, non veniemus ultra ad te? Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris.

(i) Quid niteris bonam ostendere viam tuam, ad quærendam dilectionem, quæ insuper & malitias tuas docuisti vias tuas, & in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum, & innocentum? Non in fossis inveni eos, sed in omnibus quæ supra memoravi. Et dixisti: Absque peccato, & innocens ego sum; & propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccavi. Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas!

(k) Et ab AEgypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. Nam & ab ista egredieris, & manus tuæ erunt super caput tuum, quoniam obtrivit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prosperum.

(a) Hic incipit vaticinium ipsius Hieremiæ iam in prophetali officio constituti; & dividitur in partes tres. In prima prædicit captivitatem futuram; in secunda plangit iam factam, in Threnis; in tertia inducit iam captivatos ad pœnam in libro Baruch. Prima in duas. In prima prædicit captivitatem per modum prophetiæ; in secunda narrat eam per modum historiæ, in cap. 53. *Filius viginti & unius anni*. Prima in duas. In prima prophetat ad populum Iudæorum; in secunda ad diversos populos gentium, quia illis etiam propheta constitutus est, ut patet ex præcedenti parte; & hoc cap. 46. *Quod factum est verbum Domini ad Hieremiam prophetam contra gentes*. Prima in duas. In prima ponitur prophetia ad populum captivandum ante captivitatem; in secunda ad reliquias captivitatis post captivitatem, cap. 39. *Anno nono Sedecia Regis Iuda*. Prima in duas. In prima ponitur Hieremiæ prædicatio; in secunda audientium contradictio, cap. 34. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Prima in duas. Primo ponit comminationem; secundo consolationem, cap. 30. *Hoc verbum, quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens &c.* Prima in duas. In prima ponit veram comminationem; secundo excludit falsam consolationem, in c. 27. *In principio Regni Ioakim filii Iosia Regis Iuda*. Prima in duas. In prima ponitur comminatio

ad

ad populum universaliter; in secunda ad maiores specialiter, 20. cap. *Et audivit Phassur filius Emmer Sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Domini, Hieremiam prophetantem sermones istos*. Prima in duas. In prima ponit comminationem; in secunda propheta quasi compatiens interponit suam orationem, cap. 14. *Quod factum est verbum Domini ad Hieremiam de sermonibus siccitatis*. Prima in duas. In prima per iudicium convincit culpam; in secunda revocat ad pœnitentiam, cap. 3. *Vulgo dicitur*, &c. Prima in duas. In prima assignat tantæ dignationis rationem, eo scilicet quod non statim post culpam vindictam inferat, sed iudicio contendat, ut revocet; in secunda prosequitur iudicii ordinem, ibi, *Audite verbum Domini, domus Iacob*. Circa primum duo. Primo sumit rationem ex Dei pietate: *Clama*, aperte pronuntia, *Hierusalem*, habitatorum ipsius. Et ponit tria quæ movent ad pietatem. Primum est puritas ætatis: *Adolescentiam tuam*, in qua sponsæ vehementius amantur, *quando secuta es* † al. *quæsivis*, † quando egrediebantur de AEgypto. Oseæ 2. „ Et canet ibi iuxta dies iuventutis suæ, & „ iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegy„ pti. “ Secundum est memoria pristini amoris, *Et charitatis*, qua scilicet desponsavi te mihi in legislatione. Infra 31. *In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans*. Tertium est obedientia operis: *Quando secuta es me in deserto, in terra quæ non seminatur*; quæ seri † al. *fieri* † non potest. Unde nec difficultate itineris retrahebaris, quamvis quidam murmurantes dixerint, Numeri 20. „ Ad„ duxisti nos in locum istum pessimum, qui „ seri non potest, &c. “ Secundo sumit rationem ex populi dignitate: unde primo ponit dignitatem populi, *Sanctus*, quasi dicatus ad cultum Domini, & Domino consecratus, *Primitiæ*, quia te elegit Dominus de cunctis populis, quasi primitias de frugibus. Deuter. 7. & 32. „ Pars autem Domini populus eius, „ Iacob funiculus hereditatis eius. “ Oseæ 9. „ Quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius, „ vidi patres eorum. “ Secundo excludit comminationem hostis: *Omnes qui devorant eum*: secundum legem quæ habetur Levit. 7. quod primitias solis sacerdotibus comedere licebat. Ps. 13. „ Qui „ devorant plebem meam sicut escam panis. “

(b) Hic prosequitur iudicii ordinem: & primo ponit accusationem; secundo repellit excusationem, ibi, *Ego te plantavi vineam electam, omne semen verum*. Prima in tres. Primo exaggerat culpas eorum ex beneficiorum ingratitudine; secundo ex facti enormitate, ibi, *Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum*; tertio ex mentis obstinatione, ibi, *Numquid servus est Israel, aut vernaculus?* Circa primum tria. Primo purgat se a culpa, ne in ipso † al. Primo purgat a se culpam, ne in ipsa † videatur ingratitudinis causa: *Quid invenerunt patres vestri in me*? mali scilicet, quia nihil. *Elongaverunt*, longo tempore recesserunt, *vanitatem*, idola, quæ non prosunt cultoribus. Mich. 6. „ Popule meus quid fe„ ci tibi, aut quid molestus fui tibi? Respon„ de mihi. “ Secundo ponit beneficiorum abundantiam, præcipue tangens eductionem de AEgypto. Et tangit hoc beneficium tripliciter. Quantum ad locum unde eduxit: *Et non dixerunt, Ubi est Dominus*? quærentes me toto desiderio. *Ascendere*, propter situm terræ. Infra 26. *Eduxi eos de terra AEgypti*. Quantum ad viam per quam duxit: *Qui transduxit per desertum .... imaginem mortis*, quia ipso aspectu mortem comminabatur. Deut. 8. „ Ductor „ tuus fuit in solitudine. “ Et quantum ad terram in quam induxit: *Et induxi vos in terram Carmeli*, propter similitudinem fertilitatis, non quod mons iste sit in terra promissionis. Num. 14. „ Terra quam circuivimus val„ de bona est. “ Tertio ponit ingratitudinis culpam: & primo quo ad omnes communiter: *Et ingressi contaminastis*, idolis. Psalm. 105. „ Infecta † al. Interfecta † est terra in san„ guinibus, & contaminata est in operibus eo„ rum. “ Secundo quo ad prælatos specialiter, *Sacerdotes*, quorum est ducere in Deum, *tenentes legem*, doctores, *pastores*, principes, quorum est ab idolatria revocare. Esa. 56. „ Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. “

(c) Hic exaggerat culpam eorum ex facti enormitate: & primo proponit quod intendit, scilicet indicium: *Adhuc contendam*, super enormitate, sicut pro ingratitudine, *cum filiis*, qui malitiam patrum imitantur. Mich. 6. „ Iudicium Domini cum populo suo, & „ cum Israel diiudicabitur. “ Secundo exequitur propositum, ostendens in iudicio peccati enormitatem: & primo ex comparatione cultorum: *Transite*, per considerationem, *Cethim*, occidentales ultra Cyprum, vel civitas nominis Cedar, ubi habitant Ismaelitæ. *Si mutavit gens*; quasi dicat, non mutavit. Unde constat quod comparatione aliorum damnati sunt. Ezech. 5. „ Contempsit iudicia mea, „ ut plus esset impia quam gentes, & præ„ cepta mea ultra quam terræ quæ in cir„ cuitu eius sunt. “ Secundo ex comparatione deorum prorumpens in stuporem, *Obstupescite*; quasi dicat: Si esset possibile, cæli obstupescerent, vel Angeli, qui in cælis sunt, sicut civitas Regis sui. *Portæ eius*, principaliores in Angelis, qui sunt quasi principes, & iudices aliorum. Simile Esa. 1. „ Audite, cæ-

„ li, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est." Secundo subiungit stuporis rationem, *Duo enim*, contra duas partes praecepti. Exo. 20. „Ego sum Dominus „ Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti. „ Non habebis deos alienos coram me, &c." Et iterum: „Non facietis deos argenteos, „ nec deos aureos facietis vobis." *Fontem aqua*, qui veram consolationem eis dare possum. Psal. 35. „Apud te est fons vitae." *Cisternas*, idola, quae salvare non possunt, *foderunt*, quia ipsi ea fecerunt. Psal. 113. „Simulacra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum."

(d) Hic exaggerat culpam ex mentis obstinatione: & primo quia peccatum non recognoscebant; secundo quia multiplicabant, ibi, *A saeculo confregisti iugum meum*. Circa primum tria. Primo sumit ex poenis culpae argumentum, excludens servilem conditionem, ne propter hoc videatur iuste in servitutem adducta, *Vernaculus*, qui nascitur in domo domini; quasi dicat, non. Ioan. 8. „Semen „ Abrahae sumus, & nemini servivimus umquam † al. ultra." † Proponens poenarum diversitatem quantum ad hominum captivitatem: *Quare ergo factus est in praedam? Leones*, principes Chaldaeorum, *vocem*, praecepta, vel bella. Quantum ad regionis vastationem, *Posuerunt*. Esa. 1. „Terra vestra deser- „ ta, civitates vestrae destructae sunt." Quantum ad mulierum violationem: *Filii quoque*, civitates AEgypti, *usque ad verticem*, contra naturam abutentes, nulli parcentes membro. Vel spiritualiter per idolatriam usque ad firmos contaminantes. Thren. ult. *Mulieres in Sion humiliaverunt, & virgines in civitatibus Iuda*. Et concludens veram rationem: *Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum? Ducebat*, prospere. Non enim te dereliquit, sed tu ipsum. Dan. 9. „Quia re- „ cessimus a te, & non audivimus vocem Do- „ mini Dei nostri, ut ambularemus in lege „ eius quam posuit nobis per servos suos pro- „ phetas. ... stillavit super nos maledictio." Secundo ponitur inutile remedium, quod contra huiusmodi poenas adhibebant. Ex quo patet quod peccatum non recognoscebant sperantes in auxilio gentium: unde ponit auxilii inquisitionem: *Et nunc quid tibi vis?* quasi dicat: Non sic deberes poenas † al. poenam † vitare, sed Deum placando. *In via AEgypti*, mittens pro auxilio, *aquam*, Nili, *fluminis*, Euphratis, qui est Assyriorum. Esa. 30. „Qui „ ambulatis ut descendatis in AEgyptum, & „ os meum non interrogastis." Contra praedictae culpae recognitionem, *Arguet*, malitia, quando pro ea poenas sustinebis. Esa. 3. „Agnitio vultus eorum respondebit eis, & peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt." Tertio adhibet utile consilium, ut peccatum recognoscant: *Scito malum*, inhonestum, *amarum*, poenosum. Sophon. 1. „Vox diei Do- „ mini amara; tribulabitur ibi fortis."

(e) Hic ostendit, quod peccatum obstinata mente multiplicabant: & primo quantum ad diuturnitatem temporis, *A saeculo*: quasi dicat, a principio legis datae. Esa. 48. „Trans- „ gressorem ex utero vocavi te." Iob 21. „Quid est opus ut serviamus ei, & quid no- „ bis proderit, si oraverimus illum?" Secundo quantum ad multitudinem operis, *In omni colle*: in locis altis, & amoenis, idolis immolabant. Esa. 65. „Sacrificaverunt super „ montes, & super colles exprobraverunt mi- „ hi." Amoena enim, & excelsa semper idolis dedicantur.

(f) Hic tollit excusationem: & primo quam possent † al. possunt † habere, proponendo cultoris negligentiam: contra quod, *Ego te plantavi electam* † al. *elegi*, electus, † ex electis patribus. Esa. 5. „Vinea facta est dilecto meo in cornu fi- „ lio olei, &c." Secundo quam possent habere negando culpam, ibi, *Si laveris*. Et primo convincit eos de culpa in Deum; secundo de culpa in proximum, ibi, *Quid niteris bonam ostendere viam tuam?* Circa primum duo. Primo convincit de culpa, ostendens negandi impossibilitatem † al. possibilitatem, † *Nitro*, quod calore solis condensatum, sicut sal, sordes lavat, *borith*, quedam herba ad lavandum sordes: & est modus loquendi, quasi dicat: Tota aqua fluminis non faceret te mundam; idest, nulla est tibi excusatio, vel purgatio. † Al. nulla excusatio, vel purgatio. † Prov. 30. „Genera- „ tio, quae sibi munda videtur, & tamen non „ est lota a sordibus suis." *Quomodo dicis: Non sum polluta?* Prov. 20. „Quis potest di- „ cere: Mundum est cor meum, purus sum „ a peccato?" Et ponit culpae purgationem, proponens duas circumstantias. Primo locum: *Vide vias*, opera, *in convalle*, filiorum Ennon, ubi idola colebant. Hic locus Siloe fontibus irrigatur, & ibi erat delubrum Baal, secundum Glossam. Infra 31. *Dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti*. Et proponit peccati modum quantum ad peccandi solicitudinem, *Cursor levis*, quasi expeditus ad peccandum. Prover. 1. „Pedes eorum ad „ malum currunt, & festinant ut effundant „ sanguinem." Quantum ad concupiscentiae fervorem: *Onager in desiderio*, scilicet coitus, *attraxit ventum*, quo percipit odorem feminae suae, *amoris*, rei amatae. Infra 14. *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones*. Quantum ad fortem adhaesionem, Nul-

Nullus avertet, amovendo. Et quantum ad peccandi promptitudinem, *Omnes qui quarunt eam*: quasi de meretrice loquitur, quæ etiam tempore menstruorum amasiis se exhibet. Ezech. 16. „ Divisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti omnes fornicationes „ tuas. " Secundo convincit eos de mentis duritia: & primo quia non revocantur monitis; secundo quia non corriguntur flagellis, ibi, *Quid vultis mecum iudicio contendere?* tertio quia non flectuntur beneficiis, ibi, *Videte verbum Domini*. Circa primum tria. Primo ponit admonitionem, *Prohibe*; quasi dicat: Cessa a peccatis, pro quibus nudis pedibus, & sitiens duceris in captivitatem, sicut Esa. 20. „ Sicut ambulavit servus meus Esaias nudus, „ & discalceatus, sic minabitur Rex Assyriorum captivitatem AEgypti, & transmigrationem AEthiopiæ, iuvenum, & senum, nudam, & discalceatam discoopertis natibus, „ ad ignominiam AEgypti. " Secundo ostendit populi rebellionem: *Et dixisti: Desperavi, nequaquam faciam. Alienos*, idola. Infra 18. *Dixerunt: Desperavimus, post cogitationes nostras ibimus, & unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus*. Tertio comminatur confusionem: & primo ponit confusionis similitudinem: *Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt*, deprehensi in pœnis; *ligno*, idolo ligneo, *patri*, deus. Psal. 96. „ Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & „ qui gloriantur in simulacris suis. " Esa. 1. „ Confundentur ab idolis suis. " Secundo exponit confusionis ordinem, primo ponens divini auxilii destitutionem, *Verterunt*, quasi inobedientes. Zachar. 7. „ Averterunt scapulam recedentes, & aures suas aggravaverunt, ne audirent legem. " *In tempore afflictionis*. Oseæ 6. „ In tribulatione sua „ mane consurgent ad me. Venite, & revertamur ad Dominum, &c. " Secundo ponit idolorum inutilitatem. *Ubi sunt dii?* Deut. 32. „ Ubi sunt dii eorum, in quibus habent fiduciam? " Tertio idolorum multitudinem: *Secundum numerum quippe civitatum tuarum erant dii tui, Iuda*. Esa. 2. „ Repleta „ est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. "

(g) Hic ostendit duritiam, quia non corriguntur flagellis. Et primo miratur excusationem: *Quid vultis mecum iudicio contendere?* Iob 9. „ Si voluerit contendere cum eo, „ non poterit ei respondere unum pro mille. " Secundo ostendit eorum incorrigibilitatem quantum ad flagella minorum: *Frustra percussi filios vestros*: & maiorum: *Devoravit gladius vester*, ab hostibus, vestris meritis, in occisionem missus, *prophetas vestros*, falsos, scilicet Baal, & ariolos: & quantum ad omnes communiter: *Quasi leo vastator*, sic vastat; vel *quasi leo vastator*, sic vastatur † al. *Quasi leo* vastat, sic vastatur: vel *quasi leo* vastatur, sic vastatur: † contra leonem enim omnes insurgunt; sic & contra lupum. Infra 6. *Frustra conflavit conflator: malitia enim eorum non sunt consumpta. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos*.

(h) Hic ostendit duritiam, quia non flectuntur beneficiis. Et primo proponit beneficia quæ pertinent ad vitæ usum, *Videte*, intelligite. *Numquid solitudo factus sum Israeli?* quinimmo sum vobis pro civitate, & terra uberrima: quia vos defendo, & fructus terræ tribuo. Oseæ 6. „ Veniet nobis quasi imber temporaneus, & serotinus terræ. " Secundo ea quæ pertinent ad ornatum: *Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui?* Esa. 6. „ Indumento iustitiæ circumdedit me. "

(i) Hic convincit eos de culpa in proximum: & primo probat culpam; secundo comminatur confusionis pœnam, ibi, *Et ab AEgypto confunderis*. Circa primum tria. Primo ponit proximorum occisionem, admirans excusationem: *Ad quarendam dilectionem*; quasi per hæc me possis placare. Ponens occisionem spiritualem: *Qua insuper docuisti*, malis exemplis. Infra 13. *Tu docuisti eos adversum te, & erudisti in caput tuum*. Et ponens occisionem corporalem, *In alis*, idest in avibus: loquitur ad similitudinem avis rapacis. *Pauperum*, quos idolis immolasti. Zach. 5. „ Vidi, „ & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habebant alas quasi „ alas milvi. " Secundo culpæ manifestationem: *Non in fossis inveni eos*, quasi occulte a latronibus occisos: *in omnibus*, scilicet collibus, & locis amœnis. Esai. 59. „ Corruit in „ platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in oblivione, & „ qui recessit a malo, prædæ patuit. " Et miratur excusationem: *Et dixisti*. Iob 11. „ Dixisti: Purus est sermo meus, & mundus „ sum in conspectu tuo. " Tertio ostendit culpæ iterationem, præmittens excusationis admirationem, *Ecce ego. Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas*! peccata. Tren. 1. *Vide, Domine, & considera, quoniam facta sum vilis*.

(k) Hic comminatur eis confusionis pœnam: *Et Ab AEgypto confunderis*, de cuius auxilio speras, *ab Assur*, quorum auxilium contra decem tribus, & Assyrios quæsisti, 4. Reg. 16. *Manus tua erunt super caput tuum*, in signum doloris. Esa. 30. „ Erit vobis fortitudo „ Pharaonis in confusionem, & fiducia umbræ „ AEgypti in ignominiam. "

Notandum, quod peccatum dicitur vanitas, quia phantasticum in eligendo. Psa. 39. „ Beatus

„ tus vir cuius est nomen Domini spes eius, „ & non respexit in vanitates, & insanias „ falsas. " Quia transitorium in permanendo. Psalm. 77. „ Defecerunt in vanitate dies „ eorum, & anni eorum cum festinatione. " Quia fallax in expectando. Eccli. 34. „ Vana „ spes, & mendacium viro insensato, & so„mnia extollunt imprudentes. " Quia infructuosum in consequendo. Esa. 49. „ In va„cuum laboravi, sine causa, & vane fortitu„dinem meam consumpsi. "

Item notandum, quod est fons aquæ sacramentalis munditiæ. Ezech. 47. „ Postquam „ venerint illuc aquæ istæ, sanabuntur, & „ vivent omnia ad quæ venerit torrens. " Aquæ reficientis doctrinæ. Esa. 55. „ Omnes „ sitientes venite ad aquas, & qui non ha„betis argentum properate, emite, & co„medite. " Aquæ refrigerantis gratiæ. Ioan. 4. „ Fiet in eo fons aquæ salientis in „ vitam æternam. " Aquæ nitentis gloriæ. Apoc. ult. „ Ostendit mihi fluvium aquæ vi„væ splendidum tamquam crystallum, pro„cedentem de sede Dei, & agni. "

CAPUT III.

(a) VUlgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum; numquid revertetur ad eam ultra? Numquid non polluta erit, & contaminata mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Leva oculos tuos in directum, & vide ubi non prostrata sis. In viis sedebas expectans eos, quasi latro insidians in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluviarum, & serotinus imber non fuit. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es. Numquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem?

(b) Ecce locuta es, & fecisti mala, & potuisti. Et dixit Dominus ad me in diebus Iosiæ Regis: Numquid vidisti quæ fecerit aversatrix Israel?

(c) Abiit sibimet super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi. Et dixi, cum fecisset hæc omnia: Ad me revertere; & non est reversa. Et vidit prævaricatrix soror eius Iuda, quia pro eo quod mœchata esset aversatrix Israel, dimisissem eam, & dedissem ei libellum repudii; & non timuit prævaricatrix Iuda soror eius, sed abiit, & fornicata est etiam ipsa, & facilitate fornicationis suæ contaminavit terram, & mœchata est cum lapide, & ligno. Et in omnibus his non est reversa ad me prævaricatrix soror eius Iuda in toto corde suo, sed in mendacio: ait Dominus. Et dixit Dominus ad me: Iustificavit animam suam aversatrix Israel comparatione prævaricatricis Iudæ.

(d) Vade, & clama sermones istos contra aquilonem, & dices: Revertere aversatrix Israel, ait Dominus, & non avertam faciem meam a vobis, quia sanctus ego sum, dicit Dominus, & non irascar in perpetuum. Verumtamen scito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum prævaricata es. Et dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso, & vocem meam non audisti: ait Dominus. Convertimini filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester.

(e) Et assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamentum Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel, & venient simul de terra aquilonis ad terram quam dedi patribus vestris.

(f)

(f) Ego autem dixi: Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi: Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

(g) Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel, dicit Dominus. Vox in viis audita est, ploratus, & ululatus filiorum Israel: quoniam iniquam fecerunt viam suam, & obliti sunt Domini Dei sui. Convertimini filii revertentes, & sanabo aversiones vestras. Ecce nos venimus ad te: tu enim es Dominus Deus noster. Vere mendaces erant colles, & multitudo montium. Vere in Domino Deo nostro salus Israel. Confusio comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra, greges eorum, & armenta eorum, filios eorum, & filias eorum. Dormiemus in confusione nostra, & operiet nos ignominia nostra: quoniam Domino Deo nostro peccavimus nos, & patres nostri ab adolescentia nostra usque ad diem hanc, & non audivimus vocem Domini Dei nostri.

HIc revocat eos ad pœnitentiam: & primo ponit revocationem; secundo revocatorum obstinationem, cap. 8. *Et dices ad eos &c.* Prima in duas. In prima ponit revocationis monita; in secunda revocationis argumenta, cap. 4. *Si reverteris Israel, ait Dominus, ad me convertere.* Prima in duas. In prima revocat populum; in secunda ponit responsionis fructum, ibi, *Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum.* Prima in duas. In prima revocat a culpa; in secunda a pœna, ibi, *Vade, & clama sermones istos contra aquilonem.* Prima in duas. In prima revocat monitis; in secunda exemplis, ibi, *Et dixit Dominus ad me in diebus Iosiæ Regis.* Circa primum duo facit. Primo revocat eos ex Dei clementia, ad quam probandam proponit vulgare proverbium: *Si dimiserit vir uxorem suam*; quod ortum habet Deuter. 23. „Si „ dimiserit vir uxorem. " Et loquitur secundum permissionem factam de libello repudii, propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 19. & interdicebatur reditus, vel ut non proni essent ad dimittendum, vel ne dolo postmodum recipientes, interficerent. Et ex hoc proverbio sumit divinæ clementiæ argumentum: *Tu autem fornicata es cum amatoribus*, idolis. Esa. 55. „ Revertatur ad Domi„ num, & miserebitur eius, & ad Deum „ nostrum, quoniam multus est ad ignoscen„ dum. " Secundo revocat eos ex eorum culpa, primo proponens culpam, determinans locum: *Leva oculos in directum*, recta consideratione, vel undique, *ubi non* † *al. nunc*, † quasi ubique, *prostrata*, sicut meretrix, idolatriæ. Ezech. 16. „ Fecisti postribulum in cun„ ctis plateis. " Et peccandi desiderium: *In viis sedebas*, sicut meretrix expectans amasios, & *latro*, expectans quos spoliet. Prov. 7. „ Et ecce occurrit mulier cum ornatu me„ retricio præparata ad decipiendas animas. " Oseæ 6. „ Galaad civitas operantium idolum, „ supplantata sanguine, & quasi fauces viro„ rum latronum. " Et determinans peccati effectum: *Et polluisti terram.* Supra 2. *Contaminastis terram meam, & hereditatem meam posuistis in abominationem.* Et deinde pro culpa ponit pœnam: *Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluviarum*, quarum virtute generatur pluvia, vel imber † al. stillæ. † Esa. 5. „ Mandabo nubibus „ ne pluant super vineam meam imbrem. " Et ostendit peccantium inverecundiam, *Frons.* Infra 8. *Quinimmo confusione non estis confusi.* Secundo comminatur pœnitentiam: & primo hortatur ad recognoscendum beneficia, *Ergo*; quasi dicat: Sufficit præteritum tempus &c. *Pater* per creationem, *dux virginitatis meæ tu es*; quasi dicat: Quando ducebas me per desertum; tamen virgo eram † al. erat. † Prov. 2. „ Reliquit ducem pubertatis suæ. " Esa. 63. „ Spiritus Domini ductor eius fuit. " Secundo hortatur ut petant misericordiam, & dicant hæc: *Numquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem?* Psalm. 84. „ Numquid in perpetuum irasceris nobis, aut „ extendes iram tuam a generatione in gene„ rationem? † Al. in generationem & genera„ rionem. " †

(b) Hic ostendit eorum contemptum quantum ad peccatum oris: *Ecce locuta es*; quod exponitur pro verbis superbiæ &c. quantum ad peccatum operis, *Et fecisti*; cui respondet illud, *Implesti mala*: quantum ad peccatum cordis, *Et potuisti* † *al. posuisti*; † cui illud, *Et ostendisti*; quasi, potentiam tuam in peccato iactasti. Verum hoc non est in Hebræo, *Et pro verbis &c.* nec in libris antiquis; sed videtur expositio Hieronymi. Iob 24. „ Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & „ ille abutitur eo in superbiam. " Esa. 5. „ Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, „ & viri fortes ad miscendam ebrieta„ tem. "

(c) Hic revocat eos exemplo decem tribuum: & circa hoc tria facit. Primo ponit exemplum ad culpam idolatriæ, *Abiit sibimet*, se-

sequens motus suos, non præcepta mea; & inobedientiæ, *Et dixi † al. dixit* † IV. Reg. 17. „ Fecerunt sibi statuas, & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum: & adolebant ibi incensum super aras in morem gentium. " Et quantum ad pœnam, quæ eis innotuit: *Et vidit prævaricatrix soror*, quia ex eisdem patribus ortæ. *Dedissem ei libellum*: servat similitudinem meretricis, in qua fœditas invenitur.

Sed contra. Esa. 50. „ Quis est hic libellus repudii? "

Et dicendum, quod Deus non dimittit aliquem, quantum ad se pertinet; sed homo peccans ipsum dimittit: unde ibidem: „ In iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. "

Secundo ponit contemptum: *Et non timuit prævaricatrix Iuda soror eius. Cum lapide*, idest idolo lapideo. IV. Reg. 17. „ Sed nec ipse Iudas custodivit mandata Domini Dei sui; verumtamen erravit, & ambulavit in erroribus Israel quos operatus fuerat. " Tertio aggravat reatum: *Et dixit Dominus ad me*: *Iustificavit*, comparative, quia decem tribus pœnam aliarum non viderant, nec corrigebantur. Ezec. 16. „ Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es.

(d) Hic revocat eos a pœna captivitatis: & primo revocat; secundo ostendit revocationis causam, ibi, *Ego autem dixi*. Circa primum duo. Primo ponit revocationem; secundo revocatorum responsionem, ibi, *Et assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion*. Circa primum duo. Primo revocat illos de decem tribubus, vocans ad revertendum, *Contra aquilonem*, ubi captivi tenentur in terra Assyriorum. Psal. 102. „ Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. " Et ad peccata recognoscendum, *Verumtamen scito*. *Dispersisti vias tuas alienis*, quasi multis idolis. Supra 2. *Vide vias tuas in convalle, scito quod feceris*. Secundo illos de duabus tribubus, *Convertimini*, pœnitendo, *revertentes*, ad me. Vel *revertentes*, a captivitate. Osee 2. „ Et erit in die illa, dicit Dominus, vocabit me, Vir meus, & non vocabit ultra Baalim. "

(e) Hic ponit revocatorum responsionem: & primo duarum tribuum, promittens eis restitutionem patriæ: *Unum de civitatem*, quia dispersi erant, vel quia non omnes reversi. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de universis terris, & adducam vos in terram vestram. " Et reintegrationem iustitiæ in emendatione prælatorum: *Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia*, quantum ad fidem, *doctrina*, quantum ad mores. Esa. 1. „ Restituam iudices tuos ut fuerunt prius, & consiliarios tuos sicut antiquitus. " Tertio quantum ad augmentationem gloriæ, quam signat ex præteritorum oblivione: *Cumque multiplicati fueritis ... non dicent ultra: Arca testamenti Domini*: quasi pro nihilo computabunt illud in quo modo gloriamini: quia arca absconsa fuit, nec inventa, sicut dicitur 2. Mach. 1. Ex futurorum promissione: *In tempore illo vocabunt Hierusalem*, totam, quod completum fuit in fama sanctitatis in qua habebatur, sicut dicitur 1. Mach. 3. Ezec. 43. „ Locus solii mei, & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum. " Et quantum ad cultus ampliationem: *Et congregabuntur omnes gentes*, ex omnibus aliqui: undique enim veniebant orare in Hierusalem. Vel intelligitur de conversione gentium ad fidem Christi. Psalm. 85. „ Omnes gentes quascumque fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine. " Secundo ponit conversionem decem tribuum: *In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel*; quia & ex illis qui redierunt, duabus tribubus adiuncti sunt. Quod notatur in hoc quod dicit: *Venient simul*. Infra 50. *In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, venient filii Israel, ipsi, & filii Iuda simul, ambulantes, & flentes properabunt, & Dominum Deum suum quærent*. Quidam tamen exponunt totum hoc de ultimis temporibus.

(f) Hic assignat causam revocationis: & primo ponit quæstionem, *Quomodo*? idest, quid potest movere quod tot bona tibi conferam, cum in tot peccatis sis? *In filiis*, idest in multitudine filiorum, *exercituum gentium*, idest ubi ab antiquo exercitus congregabantur, sicut usque hodie, propter eius delicias. Psal. 105. „ Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. " Item Psal. 15. „ Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hereditas mea præclara est mihi. " Secundo ponit responsionem, *Et dixi*; idest, prævidens bona quæ facies, hæc tibi promitto. Psalm. 88. „ Ipse invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ. "

(g) Hic ponit reversionis fructus: & primo dicit necessitatem revocandi quantum ad ipsorum culpam, *Amatorem*, non virum. Osee 3. „ Vade, & dilige mulierem dilectam ab amico, & adulteram. " Quantum ad pœnam, *Vox in viis*. Infra 31. *Vox in excelso audita est, lamentationis, luctus, & fletus, Rachel plorantis filios suos*. Secundo ponit conversionis utilitatem: *Convertimini*, ut supra, *aversiones*, quibus

quibus a Deo aversi estis. Psalm. 102. „ Qui „ sanat omnes contritiones tuas. “ Esa. 45. „ Convertimini ad me, & salvi eritis. “ Tertio ponit eorum reversionem: & primo profitentur obedientiam: *Ecce venimus*, sicut tu praecepisti. Osee 6. „ Venite, revertamur ad „ Dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos, „ percutiet, & curabit nos. “ Secundo confitentur Dei magnificentiam, confitentes ipsius divinitatem: *Tu enim es*. Exod. 15. „ Iste „ Deus meus, & glorificabo eum. “ Idolorum falsitatem: *Vere mendaces*: quia non conferebant idola quae ibi colebamus, auxilium quod sperabamus, nec habebant divinitatem quam praetendebant. Esa. 28. „ Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. “ Et divini cultus utilitatem: *Vere in Domino Deo nostro salus Israel*. Psalm. 61. „ In Deo salutare meum, „ Deus auxilii mei, & spes mea in Deo est. “ Tertio confitentur culpam, & poenam ipsorum, & patrum: *Confusio comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra*. Infra 17. *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedentes a te in terra scribentur: quoniam dereliquerunt fontem aquarum viventium, Dominum*.

Nota, quod Deus dicitur pater creatione. Matth. 11. „ Confiteor tibi Pater Domine „ caeli & terrae. “ Adoptione. Rom. 8. „ Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, „ in quo clamamus, Abba pater. “ Instructione. Esa. 38. „ Pater filiis notam faciet veritatem tuam. “ Correctione. Proverb. 3. „ Quem enim diligit Dominus corripit, & „ quasi pater in filio complacet sibi. “

Nota, quod hereditas patriae caelestis est praeclara splendore divinae visionis. Sap. 6. „ Clara est, & quae numquam marcescit sapientia, & facile videtur ab his qui diligunt eam. “ Dulcedine divini amoris. Ps. 22. „ Calix meus inebrians quam praeclarus est! “ Familiaritate divinae allocutionis. Sap. 8. „ Praeclaritas in communicatione sermonum „ ipsius. “ Magnificentia operationis. Eccli. 43. „ Illic praeclara opera, & mirabilia. “ Magnitudine exultationis. Zach. 8. „ Erit domus Iuda, & domus Israel, benedictio. “ Solatio societatis. Ezech. 31. „ Omnia ligna „ voluptatis quae erant in paradiso Dei, &c. “

CAPUT IV.

(a) SI reverteris Israel, ait Dominus, ad me convertere. Si abstuleris offendicula tua a facie mea, non commoveberis. Et iurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia: & benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt.

(b) Haec enim dicit Dominus viro Iuda, & habitatori Hierusalem. Novate vobis novale, & nolite serere super spinas. Circumcidimini Domino, & auferte praeputia cordium vestrorum, viri Iuda, & habitatores Hierusalem, ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat. Omnia autem haec mala venient propter malitiam cogitationum vestrarum. Annuntiate in Iuda, & in Hierusalem auditum facite, loquimini, & canite tuba in terra, clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur civitates munitas, levate signum in Sion. Confortamini; nolite stare, quia malum ego adduco ab aquilone, & contritionem magnam.

(c) Ascendit leo de cubili suo, & praedo gentium se levavit. Egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem. Civitates tuae vastabuntur, remanentes absque habitatore. Super hoc accingite vos ciliciis, plangite, & ululate, quia non est aversa ira furoris Domini a vobis. Et erit in die illa, dicit Dominus, peribit cor Regis, & cor principum, & obstupescent sacerdotes, & prophetae consternabuntur. Et dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus. Ergo ne decepisti populum istum, & Hierusalem, dicens: Pax erit vobis? Et ecce pervenit gladius usque ad animam.

(d) In tempore illo dicetur populo huic, & Hierusalem: Ventus urens in viis quae sunt in deserto viae filiae populi mei, non ad ventilandum, & ad purgandum. Spiritus plenus ex his veniet mihi. Et nunc ego: sed loquar iudicia mea cum eis.

(e) Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus eis. Velociores aquilis equi

equi illius. Væ nobis, quoniam vastati sumus. Lava a malitia cor tuum, Hierusalem, ut salva fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?

(f) Vox enim annuntiantis a Dan, & notum facientis idolum de monte Ephraim. Dicite gentibus: Ecce auditum est in Hierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super civitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro, quia me ad iracundiam provocavit: dicit Dominus. Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum.

(g) Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me. Non tacebo, quoniam vocem buccinæ audivit anima mea, clamorem prælii. Contritio super contritionem vocata est, & vastata est omnis terra. Repente vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meæ. Usquequo videbo fugientem, audiam vocem buccinę? Quia stultus populus meus me non cognovit. Filii insipientes sunt, & vecordes. Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.

(h) Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihil; & cælos, & non erat lux in eis. Vidi montes, & ecce movebantur, & omnes colles conturbati sunt. Intuitus sum, & non erat homo, & omne volatile cæli recessit. Aspexi, & ecce Carmelus desertus, & omnes urbes eius destructæ sunt a facie Domini, & a facie iræ furoris eius. Hæc enim dicit Dominus: Deserta erit omnis terra; sed tamen consummationem non faciam. Lugebit terra, & mærebunt cæli desuper: eo quod locutus sum, cogitavi, & non pœnituit me, nec aversus sum ab eo.

(i) A voce equitis, & mittentis sagittam, fugit omnis civitas. Ingressi sunt ardua, & ascenderunt rupes: universæ urbes derelictæ sunt, & non habitat in eis homo. Tu autem vastata quid facies? Cum vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris. Contempserunt te amatores tui, animam tuam quærent. Vocem enim quasi parturientis audivi, angustias ut puerperæ. Vox filiæ Sion inter morientes, expandentesque manus suas: Væ mihi, quia defecit anima mea, propter interfectos.

HIc ponit argumenta reversionis: & primo sumpta ex beneficiis quæ promittuntur revertentibus; secundo ex pœnis quas comminatur contemnentibus, ibi, *Hæc enim dicit Dominus, &c.* Circa primum duo. Primo docet revertendi modum: *Si reverteris*, ab idolis, *ad me convertere*. Vel si reverti disponis, toto corde convertaris. Vel si reverti vis a captivitate, convertere pœnitendo. Esa. 21. „ Si quæritis, quærite, convertimini, & venite. “ Secundo ostendit conversionis fructum triplicem. Primo securitatis: *Si abstuleris offendicula*, idest idola, in quibus & tu procedens offendis, & me ad iram provocas, *non commoveberis*, idest † al. vel † a patria. Psalm. 124. „ Qui confidunt in Domino sicut „ mons Sion, non commovebitur in æternum „ qui habitat in Hierusalem. “ Secundo fructum sanctitatis in ipsis: *Iurabis*, *Vivit Dominus*, per Deum scilicet vivum, & non per idola mortua; *in veritate*, ex parte iurantis, ut vere, & non simulate, vel ad deceptionem iurent; *in iudicio*, quantum ad causam pro qua iuratur, ut non temere, sed præcedente debita discussione iuretur; *in iustitia*, quantum ad rem de qua iuratur, ut sit iusta & licita. Esai. 65. „ Qui iurat in terra, iu„ rabit in Deo, amen. “ Tertio ampliationem religionis in gentibus: *Et benedicent gentes*, Dominum, videntes beneficia ipsius in te. Psal. 65. „ Benedicite gentes Deum no„ strum. “

(b) Hic sumit argumentum reversionis a pœnis: & primo comminatur pœnas, si reverti noluerit † al. noluerint; † secundo excludit falsa remedia, ca. 5. *Circuite vias Hierusalem*. Circa primum duo. Primo docet reversionis modum, quantum ad boni operis fructum: *Novale*, terra de novo culta, *novate*, idest auferte spinas vitiorum, ut munda semina suscipiant arva munda. Matth. 13. „ Aliud cecidit super spinas, & simul exortæ „ spinæ suffocaverunt illud. “ Et quantum ad divinæ religionis cultum, *Circumcidimini*, ut scilicet de corde vestro ritum gentilium amoveatis. Deut. 10. „ Circumcidite præpu„ tium cordis vestris. “ Secundo ostendit imminere periculum: & primo in generali: *Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea*. Esa. 1. „ Succendetur utrumque simul, & non erit „ qui extinguat. “ Secundo in speciali: *Annuntiate in Iuda, & in Hierusalem*. Et circa hoc

hoc tria facit. Primo prædicit hostium adventum; secundo obsidionis incommodum, ibi, *Vox annuntiantis*; tertio destructionis damnum, ibi, *Ventrem meum doleo*. Circa primum dno. Primo describit præparationem civium; secundo adventum hostium, ibi, *Ascendit leo de cubili suo*. Circa primum tria. Primo ponitur annuntiandi præparationem iussio: *Annuntiate*, ponens locum, *in Iuda*, idest in tribu illa, *Hierusalem*, quæ est regni metropolis, modum, aperte, *Canite tuba*, ut omnes audiant, & constanter, *fortiter*. Esa. 58. „ Clama, ne cesses: exalta in fortitudine vocem „ tuam. “ Secundo indicitur præparatio, *Congregamini*. Infra 6. *Confortamini filii Beniamin in medio Hierusalem, & in Thecua clangite buccina*. Tertio assignatur ratio: *Quia malum ego adduco ab aquilone*. Supra 1. *Ab aquilone pandetur omne malum*.

(c) Hic ponit adventum hostium: & primo quantum ad exitum de terra sua; secundo quantum ad viæ progressum, ibi, *In tempore illo*; tertio quantum ad viæ terminum, ibi, *Ecce quasi nubes ascendet*. Circa primum duo. Primo describit hostium venientium conditionem quantum ad fortitudinem: *Leo*, scilicet Nabuchodonosor, *de cubili*, de Babylone. Prov. 30. „ Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum. “ Infra 50. *Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam*. Quantum ad crudelitatem, *Prædo gentium*. Nahum 2. „ Leo sufficienter „ cepit catulis suis, & necavit leænis suis. “ Quantum ad intentionem: *Ut ponat terram tuam in solitudinem*. Esa. 10. „ Ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem „ gentium non paucarum. “ Et quantum ad intentionis executionem, *Civitates tuæ*. Esa. 1. „ Terra vestra deserta, civitates vestræ de„ structæ sunt. “ Secundo ponit Iudæorum stuporem: & primo communiter omnium: *Super hoc accingite vos ciliciis*. Infra 6. *Accingere cilicio, & conspergere cinere*. Secundo specialiter principum. *Et erit in die illa, dicit Dominus, peribit cor Regis, & cor principum*, ut scilicet non possint conveniens consilium resistendi invenire. Esa. 19. „ Cor AEgypti ta„ bescet in medio eius. “ Tertio specialitet stuporem suum: *Et dixi, Heu. Dicens, Pax erit vobis*. Supra 3. *In tempore illo vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem*. Non attendens hoc in proximum tempus dici, illud in longe post futurum. Infra 8. *Expectavimus pacem, & non erat bonum; tempus medelæ, & ecce formido*.

(d) Hic describit adventum quantum ad viæ progressum: *Dicetur*, adventus, *ventus urens*, scilicet exercitus Chaldæorum qui totam terram comburet, iam est *in viis quæ sunt in deserto*, quod est inter Chaldæam & Iudæam; quasi dicat: Iam exercitus ad locum illum pervenit, *non ad ventilandum*, ut scilicet quidam captiventur, sicut quando purgatur granum e palea; sed omnes captivabimini. *Spiritus plenus*, idest indignatio perfecta super vos, *ex his*, scilicet hostibus, *mihi*, idest ad honorem meum. Esa. 30. „ Spiritus eius velut „ torrens inundans usque ad medium colli, ad „ perdendas gentes in nihilum, &c. “ Et comminatur per eos executurum se iudicium: *Et nunc ego*, quasi non possum me plus tenere: *sed loquar iudicia mea cum eis*. Vel *nunc ego*, consolatoria loquar. Supra 1. *Loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum qui dereliquerunt me &c.*

(e) Hic describit adventum quantum ad viæ terminum: & circa hoc tria facit. Primo describit conditionem hostium quantum ad multitudinem: *Quasi nubes*, quæ totam terram operit, *ascendet*, propter situm terræ. Quantum ad impetuositatem, *Et quasi tempestas*, cum magno tumultu. Esa. 5. „ Rotæ „ eius quasi impetus tempestatis. “ Et quantum ad velocitatem, *Velociores aquilis equi eius*. Secundo ponit adventus effectum, *Væ nobis*, ex persona populi. Esa. 1. „ Sicut civi„ tas quæ vastatur. “ Tertio concludit pœnitentiæ consilium, *Lava a malitia*. Esai. 1. „ Lavamini, mundi estote, auferte malum „ cogitationum vestrarum ab oculis meis. “

(f) Hic prædicit obsidionem: & primo obsidionis nuntium, *A Dan*, cuius terra primo occurrebat Chaldæis venientibus Hierusalem, *de monte Ephraim*, quem postmodum inveniebant, *idolum*, idest hostes, quos pro idolatria patiebantur: in quo designatur ordo nuntiorum sibi succedentium. Et determinat quid nuntiatum est, *Concitate gentes*, scilicet cives in medio Hierusalem, præparantes vos ad resistendum; vel gentes in circuitu, ut ex vestris pœnis territi corrigantur. *Ecce auditum*, frequentet per multos nuntios, & primum per prophetas, *custodes*, scilicet hostes ad obsidendum, *vocem*, ululatus exercitus. Supra 2. *Super eum rugierunt leones, dederunt vocem suam*. Secundo determinat obsidendi modum, *Quasi custodes*, sine aliqua resistentia undique obsidentes. Luc. 19. „ Circumdabunt te inimici „ tui vallo, circumdabunt te, & coangusta„ bunt te undique. “ Tertio ponit obsidionis meritum: *Via tua*, idest actiones, *os*, usque ad interiora ossa pervenit. Iob 22. „ Propter „ malitiam tuam plurimam, & infinitas ini„ quitates tuas &c. “

(g) Hic prædicit terræ destructionem: & primo

primo prædicit ipsam destructionem; secundo destructionis effectum, ibi, *Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihil*. Circa primum tria. Primo propheta ostendit suam compassionem: *Ventrem meum doleo*, quantum ad afflictionem affectus, *sensus cordis*, quantum ad perturbationem intellectus. *Non tacebo*, etiam exterius plorans. Tren. 2. *Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea*. Secundo prosequitur destructionis ordinem, ponens prælii congressionem: *Quoniam vocem buccinæ audivit anima mea*. Sopho. 1. „ Dies tubæ, & clan„ goris. " Regionis vastationem: *Contritio super contritionem*: quia vastatio super obsidionem; vel vastatio una super aliam. Iob 16. „ Concidit me vulnere super vulnus, irruit „ in me quasi gigas. " Ipsius urbis destructionem quantum ad domos: *Repente vastata sunt tabernacula*, per quæ significantur domus, *pelles*, quibus tentoria cooperiebantur. Infra 10. *Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt*. Et quantum ad civium fugam: *Usquequo videbo fugientem*? Chaldæorum exercitum. Tren. 1. *Abierunt absque fortitudine, ante faciem subsequentis*. Tertio assignat vastationis rationem, scilicet privationem debitæ scientiæ: *Quia stultus*, quantum ad cognitionem divinorum, *insipientes*, quantum ad experientiam dulcedinis ipsorum, *vecordes*, quia sine corde quantum ad electionem agibilium. Esa. 5. „ Propterea ca„ ptivus ductus est populus meus, quia non ha„ buit scientiam. " Et quantum ad sagacitatem fraudulentiæ, *Sapientes sunt*; contra quod Rom. 16. „ Volo vos sapientes in bono, & „ simplices in malo. "

(h) Hic ostendit effectum destructionis: & primo in regione; secundo in gente, ibi, *A voce equitis, &c.* Circa primum duo. Primo prædicit futuram desolationem communiter quantum ad campestria: *Vacua*, habitatore, *nihil*, privata fructibus, & ædificiis, *non erat lux*, ut videbatur afflictis, quibus omnia videntur tenebrosa. Esa. 26. „ Et terra relin„ quetur deserta, & longe faciet Dominus „ homines. " Et quantum ad montuosa: *Vidi montes, & ecce movebantur*, hyperbolice, quod si possibile foret, etiam montes in tanta tribulatione commoverentur. Vel per montes, habitantes in montibus. Psal. 45. „ Conturbati „ sunt montes in fortitudine eius. " Et quantum ad animata: *Intuitus sum, & non erat homo, & omne volatile cæli recessit*, quod scilicet cum habitatore recedit. Esa. 50. „ Ve„ ni, & non erat vir; vocavi, & non erat „ qui audiret. " Et specialiter quantum ad fertiles regiones, quæ minus vacuari debebant: *Aspexi, & ecce Carmelus desertus*. Esa. 1. „ Terra vestra deserta, civitates vestræ de„ structæ sunt. " Secundo confirmat per Domini sententiam: & primo ponit misericordiæ admixtionem: *Hæc dicit Dominus ... Consummationem non faciam*, ut scilicet omnes moriantur, sicut dixerat de decem tribubus. Esa. 9. „ Consummationem, & abbreviatio„ nem Dominus Deus exercituum faciet in me„ dio omnis terræ. " Secundo ponit sententiæ dominationem † forte, comminationem: † *Lugebit terra*; quasi dicat: Sterilis erit, sicut florens dicitur ridere; vel quasi compassione, hyperbolice. Esa. 24. „ Luxit, & deflu„ xit terra, & infirmata est: defluxit orbis, „ & infirmata est altitudo populi terræ. " Tertio divinæ sententiæ firmitatem, *Cogitavi*. Esa. 14. „ Hoc consilium quod cogitavi super „ omnem terram, & hæc manus extenta su„ per universas gentes. Dominus exercituum „ decrevit; & quis poterit infirmare? "

(i) Hic ostendit effectum destructionis in plebe Iudæorum: & primo ponit timorem, qui significatur ex desertione urbium: *Equitis*, scilicet Chaldæi. Esa. 21. „ A facie gladiorum „ fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie „ arcus extenti, a facie gravis prælii. " Et quantum ad inhabitationem montium: *Ingressi sunt ardua*. Infra 48. *Relinquite civitates, & habitate in petra, habitatores Moab, & estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis*. Secundo ponit spei frustrationem ab idolis: *Tu autem vastata quid facies? Cum vestieris*. Ad similitudinem meretricis quæ parat se ut placeat amatoribus, ita ornabant aras idolorum ut eis placerent. *Stibio*, idest unguento crocei coloris, quo mulieres supercilia tingunt, sicut dicitur 4. Reg. 9. quia „ Iezabel „ depinxit oculos suos stibio, & ornavit ca„ put suum &c. " Prover. 7. „ Occurrit illi „ mulier in ornatu meretricio &c. " Et ab amicis, præcipue AEgyptiis, in quibus confidebant. *Contempserunt*. Tren. 1. *Omnes amici eius spreverunt eam*. Tertio ponit dolorem sicut in partu, *Vocem puerperæ*, quæ primo filium parit, & gravius dolet. Et sicut in morte filii, *Inter morientes*. Psalm. 47. „ Ibi „ dolores ut parturientis, &c. "

Notandum, quod multiplex est circumcisio: scilicet mentis a pravis cogitationibus. Levit. 26. „ Donec erubescat incircumcisa mens eorum. " Cordis a pravis affectionibus. Roman. 2. „ Cir„ cumcisio cordis in spiritus non littera. " Oris a pravis locutionibus. Exod. 6. „ Incir„ cumcisus labiis ego sum. " Auris a detractionibus, & pravis verbis. Infra 6. *Incircumcisæ aures eorum, & audire non possunt*. Carnis, significans circumcisionem a carnalibus concupiscentiis, Genes. 17. „ Circumcidetis carnem

præ-

„ præputii vestri, ut sit in signum fœderis, „ inter me & vos."
Item notandum, quod lavatur cor aqua baptismatis. Ezech. 16., Lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te."Lacrymis compunctionis. Ps. 6. „Lavabo per singulas noctes lectum meum, „ lacrymis meis stratum meum rigabo." Vino divini amoris. Genes. 49. „ Lavabit in vino „ stolam suam, & in sanguine uvæ pallium „ suum." Lacte divini sermonis. Cantic. 5. „ Oculi eius sicut columbæ super rivulos a„ quarum, quæ lacte sunt lotæ." Ardore correctionis. Esai. 4. „ Si abluerit Dominus „ sordem filiarum Sion, & sanguinem Hie„ rusalem laverit de medio eius in spiritu „ iudicii, & in spiritu ardoris." Sanguine dominicæ passionis. Apoc. 7. „ Laverunt sto„ las suas, & candidas eas fecerunt in san„ guine Agni."

CAPUT V.

(a) Circuite vias Hierusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis eius, an inveniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem; & propitius ero ei. Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint; & hoc falso iurabunt. Domine, oculi tui respiciunt fidem. Percussisti eos, & non doluerunt; attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. Induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti.

(b) Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, & iudicium Dei sui. Ibo ergo ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam Domini, & iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula.

(c) Idcirco percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum. Omnis qui egressus fuerit ex eis capietur, quia multiplicatæ sunt prævaricationes eorum, confortatæ sunt aversiones eorum.

(d) Super quo propitius tibi esse potero? Filii tui dereliquerunt me, & iurant in his qui non sunt dii. Saturavi eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores in feminas, & emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, & in gente tali non ulciscetur anima mea? Ascendite muros eius, & dissipate; consummationem autem nolite facere. Auferte propagines eius, quia non sunt Domini. Prævaricatione enim prævaricata est in me domus Israel, & domus Iuda, ait Dominus. Negaverunt Dominum, & dixerunt: Non est ipse, neque veniet super nos malum; gladium, & famem non videbimus. Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & responsum non fuit in eis. Hæc ergo evenient illis. Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Quia locuti estis verbum istud, ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus, gentem robustam, gentem antiquam, gentem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quasi sepulcrum patens, universi fortes. Et comedet segetes tuas, & panem tuum devorabit, filios tuos, & filias tuas; comedet gregem tuum, & armenta tua; & comedet vineam tuam, & ficum tuam; & conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio. Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem. Quod si dixeritis: Quare fecit Dominus Deus noster nobis hæc omnia? dices ad eos: Sicut dereliquistis me, & servistis deo alieno in terra vestra, sic servietis diis alienis in terra non vestra.

(e) Annuntiate hoc domui Iacob, & auditum facite in Iuda, dicentes: Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, & aures, & non auditis. Me ergo non timebitis, ait Dominus, & a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit: & commo-

movebuntur, & non poterunt; & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. Populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans. Recesserunt, & abierunt, & non dixerunt in corde suo: Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam, & serotinam in tempore suo, plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. Iniquitates nostræ declinaverunt hæc, & peccata nostra prohibuerunt bonum a nobis.

(f) Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, & laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo. Ideo magnificati sunt, & ditati, incrassati sunt, & impinguati, & præterierunt sermones meos pessime. Causam viduæ non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non iudicaverunt.

(g) Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non ulciscetur anima mea?

(h) Stupor, & mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in novissimo eius?

(a) Hic excludit remedia in quibus confidere poterant: & primo hominum sanctitatem; secundo regiæ urbis fortitudinem, cap. 6. *Confortamini*; tertio divini cultus religionem, cap. 7. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens &c.* Circa primum duo. Primo ostendit eorum malitiam in generali; secundo prosequitur vitia in speciali, ibi, *Super quo tibi propitius esse potero?* Circa primum duo. Primo ostendit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Idcirco percussit eos leo de sylva*. Circa primum duo. Primo ostendit malitiam prælatorum; secundo subditorum, ibi, *Ego autem dixi &c.* Circa primum duo. Primo proponit Dominus universalem populi malitiam quantum ad pravitatem actionis: *Virum*, etiam unum, *facientem iudicium*, idest iuste se habentem ad proximum suum, secundum regulam iusti iudicii, *quærentem fidem*, idest fideliter agere; *& propitius ero ei*, non tantum propter decem, sicut dixit Abraham de Sodomitis, Gen. 18. Sed poterat dici: „ Non est qui faciat bonum, „ non est usque ad unum: " Psal. 13. Et quantum ad perversitatem actionis in his, si qua bona exterius videbantur: *Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint; & hoc falso iurabunt*: quia in corde Dominum non venerabantur, sicut ore ostendebant; vel quia ad litteram periurabant. Supra 4. *Iurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia*. Esa. 29. Populus „ hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. " Secundo † al. Sed † propheta confirmat Domini sententiam: & primo ponit sententiæ veritatem: *Domine, oculi mei respiciunt fidem*, idest quod rectum est; quasi dicat: Recte iudicasti. Proverb. 16. „ Omnes viæ hominum patent oculis eius, spi„ rituum ponderator est Dominus. " Habac. 1. „ Mundi sunt oculi tui ne videas malum, „ & respicere ad iniquitatem non poteris. " Secundo adiungit populi incorrigibilitatem, quia nec emendatur percussione: *Percussisti*, levibus flagellis, *non doluerunt*, de peccatis suis; *attrivisti*, morte, & captivitate. Supra 2. *Frustra percussi filios vestros; disciplinam non receperunt*. Aggæi 2. „ Percussi „ vos vento urente, & erugine, & gran„ dine omnia opera manuum vestrarum; & „ non fuit in vobis qui reverteretur ad me: „ dicit Dominus. " Nec confusione: *Induraverunt*; quasi dicat: Non immutantur verecundia. Ezech. 3. „ Omnis quippe domus „ Israel attrita fronte est, & duro corde. "

(b) Hic † al. Hinc † ostendit malitiam prælatorum contra æstimationem prophetæ: & primo proponit populi ignorantiam, quasi in excusationem ipsorum: *Forsitan pauperes sunt*, illi quos malos in plateis reperi, *ignorantes viam*, per quam incedant † al. incederent, † *iudicium*, quod timeant. I. Corinth. 8. „ Non in omnibus est scientia. " Secundo proponit prælatorum scientiam, quæ auferebat opinionem culpæ: *Ibo ergo ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam*, per quam incedant, *iudicium*, quo inter alios etiam iudicent. Sap. 6. „ Ad vos, „ Reges, sunt hi sermones, ut discatis sa„ pientiam, ne excidatis. " Tertio proponit culpam: *Et ecce magis*, quam populus, quia audacius, minus timentes, *simul*, cum populo. Psal. 2. „ Astiterunt Reges terræ, & „ Principes convenerunt in unum adversus „ Dominum. " *Iugum legis*; vincula præceptorum. Psal. 2. „ Dirumpamus vincula eo„ rum, & proiiciamus a nobis iugum ipso„ rum. "

(c) Hic comminatur pęnam: & primo de-

determinat pœnam, quantum ad interfectionem virorum, *Leo de sylva*, quasi ferox, Nabuchodonosor propter ferocitatem; in quo regnum Caldæorum. Quantum ad vastationem regionum, *Lupus ad vesperam*, idest propter velocitatem: sunt enim hora vespertina lupi velociores, vacuati cibo, & aspirant ad prædam nocturnam. Vel in lupo regnum Persarum. Quantum ad obsidionem urbis, *Pardus vigilans*, idest Nabuchodonosor propter fraudulentiam, vel regnum Græcorum propter varietatem regnorum, quæ sibi subiecerat. De regno autem Romanorum tacet: quia adhuc in longum imminebat, vel etiam ipsum significat per hoc quod dicit : *Omnis qui egressus*, idest evaserit manus præcedentium, *capietur*. Thren. 3. *Ursus insidians factus est mihi leo in absconditis* . Habac. 1. „ Leviores sunt pardis equi eorum , & velociores lupis vespertinis. “ Secundo resumit causam, *Multiplicata* † al. *Multa* † *sunt*, quantum ad numerum, *confortata*, quantum ad usum, *aversiones*, a Deo. Esa. 59. „ Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te, & „ peccata nostra responderunt nobis. “

(d) Hic prosequitur peccata eorum in speciali : & primo peccata subditorum; secundo peccata prælatorum, ibi, *Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes*. Circa primum duo. Primo ostendit populi culpam; secundo peccantium stultitiam, ibi, *Annuntiate*. Circa primum tria. Primo arguit in populo culpam idolatriæ: *Super quo propitius tibi esse potero*? idest, quam rationabilem causam potero invenire vobis parcendi? *Iurant*, eis divinam reverentiam impendentes. Deut. 32. „ Ipsi provocaverunt me in eo qui non „ erat deus , & irritaverunt in vanitatibus „ suis; & ego provocabo eos in eo qui non „ est populus. “ Secundo arguit culpam luxuriæ, ponens peccati perpetrationem , sive peccandi occasionem : *Saturavi* , affluentiam temporalium bonorum conferens. Unde Glossa: „ Sine cerere, & baccho friget venus: a„mici enim sunt venter , & genitalia . “ *Mœchati*, adulterati , *in domo meretricis* : ex ipso loco turpitudo peccati augetur . Ezech. 16. „ Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis „ tuæ, superbia, & saturitas panis, & ab„ undantia , & otium ipsius, & filiarum eius; „ & manum egeno, & pauperi non porrigebant; „ & elevatæ sunt, & fecerunt abominationes „ coram me : & abstuli eas sicut vidisti . “ Ponens etiam concupiscentiæ fervorem: *Equi* † al. *Et qui* † *amatores*, quando scilicet sunt in tempore luxuriæ suæ, *emissarii* , quia ad hoc opus iumenta specialiter emittuntur . *Hinniebat* , quasi libidine insaniens. Psal. 31. „ Nolite fieri sicut equus, & mulus , in „ quibus non est intellectus. “ Ponens etiam pœnæ recompensationem , ubi comminatur vindictam: *Numquid super his non visitabo*? corrigens peccata eorum pœnis . *Anima*, affectus. Sopho. 1. „ Visitabo super viros defixos in „ fæcibus suis . “ Et determinat pœnam quantum ad destructionem murorum, *Ascendite* , o Chaldæi; & quantum ad destructionem hominum, *Auferte propagines*, idest filios qui ex his propagantur , sicut ex propagine vites . Deut. 28. „ Destruentur muri tui firmi at„ que sublimes, in quibus habebas fiduciam, „ in omni terra tua . “ Et resumit pœnæ causam: *Quia non sunt Domini*, abalienati ab † al. in † ipso per peccatum . Esa. 24. „ Prævaricantes prævaricati sunt, & præva„ ricatione transgressorum prævaricati sunt.“ Tertio arguit in eis peccatum blasphemiæ : & primo ponit culpam quantum ad blasphemiam in Deum: *Negaverunt Dominum*, negagantes providentiam ipsius super res inferiores. *Non est ipse*, cuius nutu omnia fiunt , *neque veniet*, quamvis contra ipsum peccaverimus . Tre. 3. *Quis est iste qui dixit ut fieret , Domino non iubente* ? Et Ezech. 9. „ Dixerunt : Dereliquit Dominus ; ter„ ram, & Dominus non videt. “ Et quantum ad blasphemiam in prophetas , *In ventum*, idest in vanum. *Responsum*, divinum . Iob 6. „ Ad increpandum tantum eloquia „ concinnatis, & in ventum verba profertis.“ Secundo comminatur pœnam: & primo ponit pœnam contra blasphemiam in prophetas : *Hac ergo*, quæ sequuntur. *In ignem*, idest dabo verbis tuis efficaciam, ut ipsa verba tua quasi ignes comburant . Infra 23. *Numquid non verba mea sunt quasi ignis ardens ? dicit Dominus*. Et contra blasphemiam in Deum, determinans hostium conditionem , quia potentes † al. potentem: † *Ecce ego de longinquo* , scilicet Chaldæa , *robustam*, viribus *antiquam*, quia ipsis præfuit Nembroth gigas : unde exercitata ab antiquo in armis . Item ostendit gentem inexorabilem: *Gentem cuius ignorabis linguam* . Item armis munitam , *Pharetra*, quia prompte inde sagittas emittunt: & quia ibi apparent sanguinolentæ , sicut cadavera in sepulcris. Infra 50. *Ecce populus veniet ab aquilone , & gens magna , & Reges multi consurgent a finibus terræ, &c.* Et ponit pœnæ inflictionem: *Et* † al. *Etiam* † *comedet*. Deut. 28. „ Adducet super te Do„ minus gentem de longinquo, & de extre„ mis terræ finibus in similitudinem aquilæ „ volantis in impetu, cuius linguam intelli„ gere non possis. “ Tamen cum misericordiæ admixtione: *Verumtamen in diebus illis* , *ait* Do-

Dominus, *non faciam vos in consummationem*. Supra 4. *Consummationem autem non faciam*. Secundo resumit pœnæ causam: *Quod si dixeritis*. Infra 16. *Eiiciam vos de terra hac in terram quam ignoratis vos*, *& patres vestri*.

(e) Hic ostendit populi peccantis stultitiam: & primo proponit ipsam: *Audi popule stulte*, *qui non habes cor*, *qui habentes oculos*, exteriores, *non videtis*, corde. Esaiæ 6. „ Excæca cor populi huius. " Secundo probat: & primo ex comparatione insensibilium creaturarum, proponens earum obedientiam. *Me ergo non timebitis? Arenam*, littus, *commovebuntur*, fluctus scilicet, ideft quamvis commoveantur. Iob 38. „ Circumdedi illud „ terminis meis. " Et populi inobedientiam: *Populo autem huic factum est cor incredulum*. Ezech. 2. „ Noli esse exasperans sicut domus „ exasperatrix est. " Secundo probat ingratitudinem beneficiorum, ponens ingratitudinem, *Recesserunt*. *Temporaneam*, in principio post seminationem, *serotinam*, tempore maturationis fructuum, *Dominum*, scilicet *custodientem*. Et beneficiorum cessationem, *Iniquitates vestræ*. Esa. 59. „ Peccata vestra di„ viserunt inter vos & Deum vestrum † al. „ & ipsum Deum. " †

(f) Hic prosequitur culpam prælatorum, quæ est frequenter causa culpæ subditorum; & ideo dicit: *Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes*. Et circa hoc duo facit. Primo arguit ipsorum culpam quantum ad violationem iustitiæ; secundo quantum ad perversitatem doctrinæ, ibi, *Stupor*, *& mirabilia facta sunt in terra*. Circa primum duo. Primo ostendit eorum iniustitiam quantum ad iniustam, & fraudulentam oppressionem pauperum, ponens dolum, *Insidiantes*. Psal. 10. „ Insidiatur ut ra„ piat pauperem. " *Plena dolo*, divitiis quas dolo conquisierunt. Et doli effectum in multiplicatione divitiarum: *Ideo magnificati*, in honoribus, *ditati*, in divitiis. Infra 17. *Perdix fovit quæ non peperit*, *fecit divitias*, *sed non in iudicio*. Et in multiplicatione peccatorum, *Et præterierunt*. Deut. 32. „ In„ crassatus est dilectus, & recalcitravit, „ incrassatus, impinguatus, dilatatus. " Secundo ostendit eorum iniustitiam quantum ad iusti iudicii omissionem, *Causam viduæ*. Esa. 1. „ Pupillo non iudicant, & causa viduæ „ non ingreditur ad eos. "

(g) Hic comminatur pœnam. Deut. 32. „ Reddam ultionem hostibus meis, & his qui „ oderunt me retribuam. "

(h) Hic arguit perversitatem doctrinæ: & primo ponit admirabilem culpam: *Stupor*, ideft stupenda res, *propheta prophetabant mendacium*, quorum erat veritatem docere. Ezech. 22. „ Prophetæ eius liniebant eos absque tem„ peramento, videntes vana, & divinantes „ eis mendacium. " *Applaudebant*, consentientes mendaciis, quorum erat prophetas corrigere. Infra 29. „ Dedit te Dominus sa„ cerdotem pro Ioiade sacerdote, ut sis dux „ in domo Domini super omnem virum arre„ ptitium, & prophetantem, ut mittas eum „ in nervum, & carcerem. Et nunc quare „ non increpasti Hieremiam Anathothitem qui „ prophetat vobis? " *Et populus meus*. Eccli. 10. „ Qualis rector civitatis tales & inhabi„ tantes in ea. " Secundo innuit admirabilem pœnam: *Quid igitur fiet in novissimo eius?* scilicet captivitatis, vel mortis. Esa. 27. „ In „ mensura contra mensuram cum abiecta fue„ rit, iudicabit eam &c."

Notandum, quod est multiplex paupertas: scilicet terrenæ possessionis. Iacobi 2. „ Nonne „ Deus elegit pauperes in hoc mundo, divi„ tes in fide, & heredes regni quod repro„ misit Deus diligentibus se? " Humilitatis. Matth. 5. „ Beati pauperes spiritu, quoniam „ ipsorum est regnum cælorum. " Afflictionis. Psal. 68. „ Ego sum pauper, & dolens: „ salus tua, Domine, suscepit me. " Cognitionis. Apoc. 3. „ Nescis quia tu es pauper. " Imperfectionis. Tren. 3. *Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius*.

Item notandum, quod multiplex est visitatio; scilicet consolationis. Lucæ 1. „ Visitavit „ nos oriens ex alto. " Correptionis. Ps. 88. „ Visitabo in virga iniquitates eorum. " Damnationis. Infra 8. *In tempore visitationis suæ corruent*, *dicit Dominus*. *Congregans congregabo eos*, *ait Dominus*.

Item notandum, quod verbum Dei dicitur ignis, quia illuminat. Psalm. 118. „ Lucerna „ pedibus meis verbum tuum. " Quia inflammat. Psal. 104. „ Eloquium Domini inflam„ mavit eum. " Quia intima penetrat. Infra 20. *Et factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis æstuans*, *claususque in ossibus meis*. Hebr. 4. „ Vivus est sermo Dei, & efficax, & pene„ trabilior omni gladio ancipiti, & pertin„ gens usque ad divisionem animæ, ac spiri„ tus, compagum quoque, ac medullarum, „ & discretor cogitationum, & intentionum „ cordis. " Quia liquefacit. Psal. 147. „ E„ mittet verbum suum, & liquefaciet ea; „ flabit spiritus eius, & fluent aquæ. " Quia consumit inobedientes. Esa. 30. „ Labia eius „ repleta sunt indignatione, & lingua eius „ quasi ignis devorans. " Ioan. 15. „ Si non „ venissem, & locutus non fuissem eis, pec„ catum non haberent. Nunc autem excusa„ tionem non habent de peccato suo. "

Cap. VI.

CAPUT VI.

(a) Confortamini, filii Beniamin, in medio Hierusalem, & in Thecua clangite buccina, & super Bethacaren levate vexillum: quia malum visum est ab aquilone, & contritio magna. Speciosæ, & delicatæ assimilavi filiam Sion. Ad eam venient pastores, & greges eorum. Fixerunt in ea tentoria in circuitu, & pascet unusquisque eos qui sub manu sua sunt.

(b) Sanctificate super eam bellum, consurgite, & ascendamus in meridie. Væ nobis, quia declinavit dies, quia longiores factæ sunt umbræ vesperi. Surgite, & ascendamus in nocte, & dissipemus domos eius: quia hæc dicit Dominus exercituum: Cædite lignum eius, & fundite circa Hierusalem aggerem.

(c) Hæc est civitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Iniquitas, & vastitas audietur in ea coram me semper, infirmitas, & plaga.

(d) Erudire Hierusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te desertam, terram inhabitabilem. Hæc dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel. Converte manum tuam quasi vindemiator ad cartallum.

(e) Cui loquar, & quem contestabor ut audiat? Ecce incircumcisæ aures eorum, & audire non possunt. Ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium, & non suscipient illud.

(f) Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens. Effunde super parvulum foris, & super concilium iuvenum simul. Vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri, & uxores pariter: quia extendam manum meam super habitantes terram: dicit Dominus.

(g) A minore quippe usque ad maiorem, omnes avaritiæ student, & a propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, Pax, pax; & non erat pax. Confusi sunt, quia abominationes fecerunt; quin potius confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. Quamobrem cadent inter ruentes, in tempore visitationis suæ corruent: dicit Dominus.

(h) Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona; ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus. Ideo audite gentes, & cognoscite congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra. Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum eius: quia verba mea non audierunt, & legem meam proiecerunt.

(i) Ut quid mihi thus de Saba affertis, & calamum suaveolentem de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres & filii simul, vicinus & proximus peribunt.

(k) Hæc dicit Dominus: Ecce populus venit de terra aquilonis, & gens magna consurget a finibus terræ. Sagittam, & scutum arripiet: crudelis est, & non miserebitur. Vox eius quasi mare sonabit, & super equos ascendent, præparati quasi vir ad prælium adversum te, filia Sion. Audivimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ. Tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientem. Nolite exire ad agros, & in vineam ne ambuletis: quoniam gladius inimici, pavor in circuitu. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere. Luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente veniet vastator super nos.

(l) Probatorem dedi te in populo meo robustum, & scies, & probabis viam eorum,

rum. Omnes isti Principes declinantes, ambulantes fraudulenter. AEs, & ferrum, universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium in igne, consumptum est plumbum. Frustra conflavit conflator, malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.

(a) Hic excludit secundum remedium in quo confidere poterant, scilicet in fortitudine urbis regiæ, cuius destructionem prophetat in hoc capite: & circa hoc facit duo. Primo ponitur civium præparatio, scilicet ad resistendum, *Confortamini*, ut designet quomodo se invicem, advenientibus hostibus, exortabuntur. Vel irrisorie dicit: *Filii Beniamin*, quia Hierusalem in sorte illius tribus erat quantum ad superiorem partem; sed quantum ad inferiorem, in tribu Iuda. Iosue 15. „ Ascenditque per convallem filii Ennon „ ex latere Iebusæi ad meridiem: hæc est Hie„ rusalem. " *Et in Thecua clangite buccina, & super Bethacaren*, loca munita prope Hierusalem. Supra 4. *Levate signum in Sion*. Secundo ponit ipsius civitatis destructionem, ibi, *Speciosa, & delicata assimilavi filiam Sion*. Et primo ponitur conditio hostium vastantium, sub quibusdam metaphoris; secundo describuntur aperte, & expresse, ibi, *Hac dicit Dominus*. Circa primum duo. Primo describit urbis obsidionem; secundo congressionem, ibi, *Sanctificate super eam bellum*. Circa primum tria. Primo describitur civitatis pulchritudo: *Speciosa*, quantum ad decora ædificia, & multitudinem habitantium, *delicata*, quantum ad fertilitatem terræ. Ezec. 16. „ Similam, & mel, „ & oleum comedisti, & decora facta es ve„ hementer nimis. " Secundo describitur obsidio; *Ad eam venient pastores*, metaphorice, Principes Caldæorum quasi ubertate pascuorum illecti. Infra 12. „ Pastores multi demo„ liti sunt vineam meam, conculcaverunt „ partem meam. " *Fixerunt*, ad obsidionem urbis. Tertio describitur exercitus debita ordinatio: *Pascet*, idest gubernabit, *sub manu*, potestate: diversis enim turmis, diversi Principes erant.

(b) Hic ponitur congressio ad capiendum urbem: & circa hoc tria ponit. Primo congrediendi præceptum, *Sanctificate*, idest formate; vel sanctum ostendite, & iustum, quasi Dei voluntate assumptum. Et est vox Principum ad milites. Michææ 3. „ Si quis non „ dederit in ore quippiam, sanctificant super „ eum prælium. " Secundo ponitur congredientium desiderium, quod ostenditur in tribus. In mutua exhortatione, *Surgite*, vox militum adinvicem, *ascendamus*, ad impugnandum, quamvis in monte sitam: & quia non retrahuntur temporis importunitate, neque calore diei, *In meridie*, neque horrore noctis, *in nocte*: & quia conqueruntur de temporis brevitate: *Va nobis, quia declinavit dies*, in qua erat tempus aptum ad bellandum. *Longiores*: quanto enim sol magis appropinquat ad zenit capitis, tanto fit longior umbra in parte opposita. Esa. 10. „ Confortamini, adhuc dies „ est, ut in Nobe stetur. " Sed secundum Glossam, *Va nobis*, dicitur ex persona populi timentis noctis insidias, quia etiam in meridie resistere vix valebat. Tertio ostendit aggrediendi † al. egrediendi † modum: *Quia hac dicit Dominus*; quasi, secure possumus pugnare, quia Domini præceptum est: *Cadite lignum*, ad faciendas machinas, *fundite* † al. *fodite* † *aggerem*, quem fecerant ad defensionem murorum suorum, destruentes ipsum; vel *fundite*, erigentes terram in acervum ad ponendas munitiones contra civitatem. Habac. 1. „ Ipse super omnem munitionem ride„ bit, & comportabit aggerem, & capiet „ eam. "

(c) Hic ponit obsidionis causam ex culpa: & circa hoc tria. Primo ponit malitiæ universalitatem: *Hac est civitas visitationis*, quasi correctione digna, *omnis calumnia*, omnis calumniandi modus. Psal. 54. „ Non defecit de „ plateis eius usura, & dolus. " Secundo cordis obdurationem: *Sicut frigidam facit cisterna aquam suam*, & ita conservat quasi illæsam a calore. Supra 2. *Foderunt sibi cisternas dissipatas, qua continere non valent aquas*. Tertio peccati continuitatem, *Iniquitas*. Esa. 59. „ Vastitas, & contritio in viis eorum: viam „ pacis nescierunt &c. " *Infirmitas*, quasi pœna respondens prædictis duabus culpis.

(d) Hic ostendit destructionem: & circa hoc tria. Primo ponit consilium ad evitandam destructionem; secundo ponit consilii contemptum, ibi, *Cui loquar, & quem contestabor ut audiat?* tertio comminatur destructionis iudicium, ibi, *Idcirco furore Domini plenus sum*. Circa primum duo. Primo ponit consilium, *Erudire*, scilicet flagellis præcedentibus castigata. Esa. 28. „ Sola vexatio in„ tellectum dabit auditui. " Secundo ponit imminens periculum in amissione divini amoris, *Ne forte*. Ezech. 16. „ Auferetur zelus „ meus in vastatione regionis. " Psalm. 106. „ Posuit flumina in desertum, & exitus a„ quarum in siti. " Et in captivitate gentis: *Hac dicit Dominus exercituum*: *Usque ad racemum*

mum colligetur, inclusive, quia nec recemus relinquetur. Metaphorice per vineam Iudæos: Esa. 5. „ Vinea Domini sabaoth, domus Israel „ est: " per racemos homines: per vindemiam captivitatem significans. O Chaldææ, *converte*, servat metaphoram, *quasi vindemiator*, qui collectos racemos † al. deest, qui † in vase, quod cartallum dicitur, ponit, ut ad torcular portet; ita Iudæos in carcere concludas, & in Babylonem ducas. Abdias: „ Si vindemiatores introissent ad te, num„ quid saltem racemum reliquissent tibi? " Vel *usque ad racemum*, exclusive, quia reliquias populi, scilicet rusticos, & viles, ibi dimittent. *Converte*; & significat reversionem ipsorum ad terram suam, quæ ostenditur iuxta hoc per cartalli † al. cartallum † signum.

(e) Hic ostendit consilii dati contemptum: & primo propheta quærit idoneum consilii auditorem: *Cui loquar*, fructuosa verba Domini, *contestabor*, adiurabo? in quo significat raritatem † al. caritatem. † Esa. 28. „ Quem „ docebit scientiam, & quem intelligere fa„ ciet auditum? " Secundo ostendit inidoneitatem, quia audire noluerunt: *Ecce incircumcisa*, quasi gentilibus fabulis plenæ. Act. 7. „ Dura cervice, & incircumcisis cor„ dibus, & auribus. " Et quia etiam audita contemnunt: *Ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium*. Infra 20. „ Et factus est mihi „ sermo Domini in opprobrium, & in deri„ sum tota die. "

(f) Hic comminatur eis destructionis flagellum: & primo ostendit illis iustitiæ zelum: *Furore Domini plenus sum*, igne scilicet zeli pro Domini iustitia. Num. 25. „ Zelo meo „ commotus est contra eos, ut non ipse de„ lerem filios Israel in zelo meo. " Secundo dat hostibus † al. dat ad hostes † destructionis præceptum: *Effunde*, o Chaldææ, *iram*, scilicet tuam abundanter, *foris*, in plateis, & agris. Eccli. 36. „ Excita furorem, & effun„ de iram. " *Parvulum*, nulli parcatur ætati. Tertio ponit præcepti complementum, & quantum ad personas, & quantum ad possessiones: *Vir enim cum muliere*, uxore. Thren. ult. *Hereditas nostra versa est ad alienos*, „ *domus nostra ad extraneos*.

(g) Hic ponit causam destructionis: primo avaritiam; secundo inobedientiam, ibi, *Hæc dicit Dominus*: *State super vias*, & *videte*; tertio sacrorum abusum, ibi, *Ut quid mihi thus de Saba affertis*? Circa primum tria. Primo ponit culpam, ponens avaritiæ studium in desiderando: *Omnes avaritiæ student*. Esa. 56. „ Omnes in viam suam declinaverunt, „ unusquisque ad avaritiam suam a summo „ usque ad novissimum. " Dolum in consequendo: *Et a propheta usque ad sacerdotem*, *cuncti faciunt dolum*. Psalm. 37. „ Dolos tota „ die meditabantur. " Et dolositatis modum, quia adulando, *Et curabant*, scilicet verbis excusando culpas, & excludendo pœnas. Ezech. 13. „ Prophetæ Israel qui prophetant „ ad Hierusalem, & vident ei visionem pa„ cis; & non est pax, ait Dominus Deus. " Secundo ponit inverecundiam etiam inter pœnas: *Confusi non sunt*, pœnis, *confusione*, salubri, quæ pœnitentiam provocet. Eccli. 4. „ Est confusio adducens peccatum, & est „ confusio adducens gloriam, & gratiam. " Tertio comminatur pœnam: *Quamobrem cadent*, ipsi prophetæ, *inter ruentes*, plebeos, *corruent*, morte, vel captivitate, ipsis sociati in pœnis a quibus non sunt divisi in culpis.

(h) Hic ponitur ipsorum inobedientia: & primo ponit culpam, scilicet inobedientiam præcepti de imitatione sanctorum, ponens præceptum: *State super vias*, considerate diversas operationes bonorum, & malorum, ut utrorumque progressum, & exitum videatis. *Antiquis*, quæ sanctorum vestigiis sunt tritæ. Thren. 3. *Scrutemur vias nostras*, & *quæramus*, & *revertamur ad Dominum*. Vel *super vias*, prophetas. Præcepti fructum: *Et invenietis refrigerium*. Psalm. 65. „ Transivimus per „ ignem, & aquam, & induxisti nos in re„ frigerium. " Matth. 11. „ Discite a me, „ quia mitis sum, & humilis corde, & inve„ nietis requiem animabus vestris. " Et præcepti contemptum: *Et dixerunt*, *Non audiemus*. Et etiam quantum ad inobedientiam præcepti de obedientia prælatorum: *Et constitui speculatores*, prophetas, & principes, *vocem tubæ*, prædicationem ipsorum. Ezec. 3. „ Fili hominis, speculatorem dedi te domui „ Israel, & audies de ore meo verbum, & „ annuntiabis eis ex me. " Secundo comminatur pœnam, primo excitans audientiam: *Ideo audite gentes*, & *cognoscite congregatio*, omnium nationum. Esa. 1. „ Audite cæli, & „ auribus percipe terra. " Secundo comminatur pœnam: *Ecce ego*. Esa. 3. „ Fructum „ adinventionum suarum comedet. "

(i) Hic ponit sacrorum abusum, inquantum peccatis polluti, Deo sacrificia offerre præsumebant, quæ propter hoc accepta non erant: & circa hoc duo. Primo ex hoc quod non sunt accepta, designat ipsorum culpam. Et quantum ad ea quæ offerebantur in altare thimiamatis: *Ut quid mihi thus de Saba*? regio ubi nascitur thus, *calamum*, cinnamomum, quod ponebatur in thimiamate, cuius compositio habetur Exod. 34. *longinqua*, sci-

licet India. Esa. 66. „ Qui recordatur thu„ ris, quasi qui benedicat idolo. " Et quantum ad altare holocaustorum, *Holocaustomata*. Esa. 1. „ Holocausta arietum, & adipem pin„ guium, & sanguinem vitulorum, & agno„ rum, & hircorum nolui. " Secundo ponit pœnam. *Propterea hæc dicit Dominus*. Esa. 3. „ Corruet populus vir ad virum, & unus„ quisque ad proximum † al. populum † suum."

(k) Hic describit aperte hostes venientes: & primo describit hostium conditionem; secundo populi incorrigibilitatem, ibi, *Probatorem dedi te in populo meo robustum*. Circa primum tria. Primo describit hostes gentem fortem multitudine: *Gens magna*, & armis, *sagittam*, crudelem, *crudelis est quasi mare*, ut & † al. & ut † voce terreat: & intentione: *Et super equos ascendent praparati quasi vir ad prælium*. Infra 50. „ *Ecce populus veniet ab aquilone, gens magna, & Reges multi consurgent a finibus terræ. Arcum, & scutum apprehendent: crudeles sunt, & immisericordes*. Secundo ponit ex fama, Iudæorum timorem: *Audivimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ*: præ timore nihil facere possumus. Psal. 47. „ Ibi dolores ut parturientis. " Et timoris effectum: *Nolite exire*. Deut. 32. „ Foris „ vastabit † al. vastabunt † eos gladius, & „ intus pavor. " Tertio hortatur ad pœnitentiæ dolorem: *Filia populi mei, accingere cilicio*. Supra 4. *Super hoc accingite vos ciliciis, & ululate: quia non est aversa ira furoris Domini a vobis*.

(l) Hic ostendit populi incorrigibilitatem: & primo inducit prophetæ testimonium, *Probatorem*, ut quasi experimento discas eorum duritiam, dum eos flectere ad bonum non vales. Proverb. 27. „ Diligenter agnosce „ vultum pecoris tui, tuosque greges consi„ dera. " Secundo ponit universale peccatum: *Omnes isti principes declinantes. AEs, & ferrum*; quasi dicat: Non solum sunt immundi, sed tecti sunt immunditia, sicut ferrum, & æs est immunditia argenti. Vel ferrum propter duritiam, æs propter impatientiam, quia tremulum est. Iob 40. „ Ossa eius ve„ lut fistulæ æris &c. " Psal. 13. „ Corrupti „ sunt, & abominabiles facti sunt in studiis „ suis. " Tertio ponit incorrigibilitatis exemplum: *Defecit sufflatorium*: argentum enim admixtum plumbo in fornace ponitur, & sufflante argentario fæces consumuntur, & argentum melioratur, sed plumbum minuitur. Isti autem positi in fornace tribulationis, consumpti malis quasi plumbo, non sunt correcti, *Frustra*, verbum Dei, *conflavit conflator*, Deus, vel prædicator. Eccli. 2. „ In igne probatur aurum, & argentum, „ homines vero receptibiles in camino hu„ miliationis. " Quarto concludit reprobationis argumentum: *Argentum reprobum* † al. *reprobatum*. † Thren. ult. *Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer*.

Notandum, quod peccatum dicitur frigus, quia extinguit calorem dilectionis. Matt. 24. „ Quoniam abundavit iniquitas, refri„ gescet caritas multorum. " Quia congelat humorem devotionis. Eccli. 43. „ Fri„ gidus ventus aquilo flavit, & gelavit chry„ stallus ab aqua. " Quia retardat motum bonæ operationis. Prov. 20. „ Propter frigus „ piger arare noluit, mendicabit ergo æsta„ te † al. ægestate, † & non dabitur il„ li. "

Item nota, quod quædam sunt viæ præceptorum. Psal. 118. „ Viam mandatorum tuo„ rum cucurri, cum dilatasti cor meum. " Actionum. Trehn. 3. *Scrutemur vias nostras, & quæramus, & revertamur ad Dominum*. Virtutum. Prover. 4. „ Viam sapientiæ monstra„ bo tibi, & ducam te per semitas æquita„ tis. " Doctorum. Ibid. 3. „ Viæ eius viæ „ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ. " Ipse Christus, Ioan. 14. „ Ego sum via, ve„ ritas, & vita. "

CAPUT VII.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Sta in porta domus Domini, & prædica ibi verbum istud, & dic: Audite verbum Domini, omnis Iuda, qui ingredimini per portas has, ut adoretis Dominum. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bonas facite vias vestras, & studia vestra; & habitabo vobiscum in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quoniam si benedixeritis vias vestras, & studia vestra, si feceritis iudicium inter virum & proximum eius, advenæ, & pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis; habitabo vobis

biscum in loco isto, in terra quam dedi patribus vestris, a sæculo & usque in sæculum. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis: furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post deos alienos quos ignoratis. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua invocatum est nomen meum, & dixistis: Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos, mane consurgens, & loquens, & non audistis; & vocavi vos, & non respondistis: faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis, & patribus vestris, sicut feci Silo, & proiiciam vos a facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, universum semen Ephraim.

(b) Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationem, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Nonne vides quid isti faciunt in civitatibus Iuda, & in plateis Hierusalem? Filii colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cæli, & libent diis alienis, & me ad iracundiam provocent. Numquid me ad iracundiam provocant? dicit Dominus. Nonne semetipsos in confusionem vultus sui? Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, & super iumenta, & super lignum regionis, & super fruges terræ; & succendetur, & non extinguetur.

(c) Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes: quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra AEgypti de verbo holocaustomatum, & victimarum; sed hoc verbum præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus; & ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt in voluptatibus, & in pravitate cordis sui mali, factique sunt retrorsum, & non in ante, a die qua ingressi sunt patres eorum de terra AEgypti usque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens: & non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam; sed induraverunt cervicem suam, & peius operati sunt quam patres eorum. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te; & vocabis eos, & non respondebunt tibi. Et dices ad eos: Hæc est gens quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam. Periit fides, & ablata est de ore eorum.

(d) Tonde capillum tuum, & proiice, & sume in directum planctum: quia proiecit Dominus, & reliquit generationem furoris sui: quia fecerunt filii Iuda malum in oculis meis, dicit Dominus. Posuerunt offendicula sua in domo in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificaverunt excelsa Tophet, quæ est in valle filii Ennon, ut incenderent filios suos, & filias suas igni; quæ non præcepi, nec cogitavi in corde meo. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, & non dicetur amplius Tophet, & vallis filii Ennon; sed vallis interfectionis: & sepelientur in Tophet, eo quod non sit locus. Et erit morticinum populi huius in cibos volucribus cæli, & bestiis terræ, & non erit qui abigat. Et requiescere faciam de urbibus Iuda, & de plateis Hierusalem vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ: in desolatione enim erit terra.

(a) Hic excludit tertium remedium in quo poterant confidere, scilicet de cultu divinæ religionis: & primo quantum ad templi sanctitatem; secundo quantum ad orationis devotionem, ibi, *Tu ergo noli orare pro populo hoc*; tertio quantum ad sacrificiorum oblationem, ibi, *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel*. Circa primum duo. Primo ponit quasi salubre consilium, ostendens veram fiduciam: *Sta in porta*, ut saltem reli-

ligione loci cogantur audire; quasi dicat: Alias audire contemnunt. *Bonas facite vias*, actiones, *studia*, cogitationes, quibus deliberatis de agendis. Esa. 40. „ Dirigite viam, „ rectas facite in solitudine semitas Dei no-„ stri. " Et primo ponit fructum: *Et inhabitabo*. Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum „ hominibus, & habitabit cum eis. " Et excludit spem vanam: *Nolite confidere in verbis mendacii*, inquantum scilicet dicebant se propter sanctitatem templi omnes pœnas posse vitare sine emendatione vitæ. *Templum Domini*, sanctum, *templum Domini*, pretiosum, *templum Domini*, a cunctis veneratum. II. Macha. 5. „ Non propter locum gentem, sed „ propter gentem locum Deus elegit. " Secundo exponit ipsum: & primo quantum ad primam partem, ostendens quid sit bonas vias facere, resumens consilium, eos ordinando & ad seipsos in actione: *Quoniam si benedixeritis* † al. *benedixeris*; † quasi, in mente determinaveritis, vel direxeritis: & in cogitatione, *Studia vestra*: & ad proximum, quantum ad operationem boni, *Si feceritis*: & in comparatione ad Deum, *Et post deos alienos non ambulaveritis*: resumit consilii fructum: *habitabo vobiscum*, si volueritis, & audieritis &c. Psal. 14. „ Domine, quis habitabit † al. „ habitat † in tabernaculo tuo, aut quis re-„ quiescet in monte sancto tuo? Qui ingre-„ ditur sine macula, & operatur iustitiam, „ &c. " Secundo exponit quantum ad secundam partem: & primo ostendit falsam fiduciam, ponens defectum ex parte culpæ: *Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii*, dum dicitis vos posse hæc quæ sequuntur impune committere: *furari*, contra rem proximi, *occidere*, contra personam, *adulterari*, contra id quod est quasi res, & quasi persona, *iurare*. Hic ponit peccata contra Deum. Esa. 28. „ Posuimus mendacium spem „ nostram, & mendacio protecti sumus. " Et ponit apparentiam ex parte insufficientis emendæ: *Et venistis, & stetistis coram me in domo hac*, quasi per ingressum templi tantum, satisfacere credentes, decepti fortassis per orationem Salomonis quæ habetur 2. Paralipom. 6. & 3. Reg. 8. Et ipse intelligit cum perfecta morum emendatione, domum Domini ingrediendam. *Eo quod fecimus omnes abominationes istas*, idest ab eo. Secundo excludit eam, primo argumento ostendens emendam insufficientem pro culpis: *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista?* quasi dicat: Si non purgati domum meam intratis, speluncam latronum eam facitis. Mat. 21. „ Domus mea domus orationis vocabitur; „ vos autem fecistis illam speluncam latro-„ num. " Et ostendit culpam patentem: *Ego ego*, singulariter, *sum*, ubique omnia videns, *vidi*, peccata vestra. Proverb. 16. „ Omnes viæ hominum patent oculis eius, spiri-„ tuum ponderator est Dominus. " Secundo excludit exemplo: & primo ponit exemplum de Silo, ubi prius tabernaculum positum fuit: *Ite ad locum meum in Silo*. Psal. 77. „ Et repulit ta-„ bernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi „ habitavit in hominibus. " Secundo adaptat ad propositum, assumens similem culpam: *Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens*, ad modum hominis soliciti, qui summo mane surgit ad explenda opera sua; vel quia tempus illud congruum est ad contemplandum, & suscipiendum verba sapientiæ, pro corpore iam quietato. *Vocavi*. Prov. 1. „ Quia vo-„ cavi, & renuistis, invocavi, & non fuit qui „ aspiceret &c. " Et concludit similem pœnam, quantum ad destructionem loci: *Faciam domui huic*. Infra 26. *Dabo domum istam sicut Silo, & urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ*. Et quantum ad captivationem populi, *Proiiciam vos*. Infra 23. *Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos*.

(b) Hic excludit remedium orationis: & primo profertur sententia: *Nec* † al. *Ut* † *assumas*, etiam ab eis rogatus, *& non obsistas*, quia oratio sanctorum quodammodo detinet, & excludit Dei sententiam † al. scientiam. † Sapien. 18. „ Properans homo sine querela „ deprecari pro populis, proferens servitutis „ suæ scutum, orationem, & per incensum „ deprecationem allegans restitit iræ, & fi-„ nem imposuit necessitati, ostendens quo-„ niam tuus est famulus. " Esa. 64. „ Non „ est qui invocet nomen tuum, qui consur-„ gat, & teneat te. "

Sed contra. Iob 9. „ Deus cuius iræ resi-„ stere nemo potest. "

Respondetur, quod verum est virtutis robore; sed oratione, & humilitate.

Quia non exaudiam, more curialis domini, qui non vult faciem servi rogantis confundere. IV. Reg. 14. „ Lugere te simula, & in-„ duere veste lugubri, & ne ungaris oleo, „ &c. " Secundo ponit causam ex culpa, primo proponens culpam, ostendens eam patentem, quia publice factam: *Nonne vides?* Ezech. 16. „ Fili hominis, notas fac Hieru-„ salem abominationes suas: " & communem quantum ad omnem sexum, & ætatem: *Filii colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cæli*, idem lunæ; vel militiæ, & omnibus astris. Infra 44. *Quod si nos*

nos sacrificamus reginæ cæli, & libamus ei libamina: numquid sine viris nostris fecimus ei placentas ad colendum eam? † Al. *Ut sacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina sicut &c.* † Secundo ostendit peccantium stultitiam, quia non Deum, sed seipsos offenderunt: *Numquid me ad iracundiam provocant?* Iob 35. „ Si peccaveris, quid nocebis ei? " Psalm. 7. „ Convertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius descendet. " Tertio comminatur pœnam: *Ideo hæc dicit Dominus.* Supra 4. *Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat, propter malitiam cogitationum vestrarum.*

(c) Hic excludit sacrificiorum fiduciam: & primo excludit sacrificiorum curam, ponens sententiam: *Holocaustomata vestra addite victimis vestris*; quasi dicat: Sicut victimarum maior pars cedit in usus vestros, ita holocausta vobis ex toto comedite, quia carnium consumptione non delector. Psal. 49. „ Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? " Et ponit causam: *Quia non sum locutus.* Non enim Dominus hoc propter se volebat, sed ut per † al. propter † hoc ab idolatria revocaret. Unde ante adorationem vituli, de quo Exod. 33. nulla præcepta de sacrificiis data sunt. Psalm. 39. „ Sacrificium, & oblationem noluisti; aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti. Tunc dixi: Ecce venio. " Secundo arguit moralium inobedientiam: & primo ostendit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Tonde capillum tuum.* Circa primum duo. Primo probat inobedientiam quasi per inductionem, ostendens eos inobedientes legi, ponendo legis præcepta: *Sed hoc verbum præcepi*, a principio, quasi principaliter intentum. *Audite vocem meam*, de præceptis moralibus. Ezech. 36. „ Eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. " Et præcepti contemptum: *Et non audierunt ... factique sunt retrorsum*, semper peccata postea addentes. Esa. 56. „ Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. " Ostendit etiam eos inobedientes præcedentibus prophetis: *Et misi ad vos omnes servos meos prophetas.* † Al. *Et misi ad eos.* † IV. Reg. 17. „ Testificatus est Dominus in Israel, & in Iuda per manum omnium prophetarum, & videntium, dicens: Revertimini a viis vestris pessimis, & custodite præcepta mea, & cæremonias iuxta omnem legem quam præcepi patribus vestris, & sicut misi ad vos in manu servorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam, iuxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo. " Prædicit etiam, eos non obedituros sibi. *Et loqueris ... & non audient.* Ezech. 3. „ Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me: omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. " Esa. 65. „ Vocavi, & non respondistis; locutus sum, & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui, elegistis. " Secundo infert conclusionem † al. confusionem: † *Et dices ad eos.* Supra 2. „ Frustra percussi filios vestros; disciplinam non receperunt. " *Fides*, Domini. Roman. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. " Vel fidelitas ad proximum. Prov. 20. „ Virum fidelem quis inveniet? ".

(d) Hic comminatur eis pœnam: & primo præsignat eam facto: *Tonde capillum.* Simile Ezech. 5. „ Tertiam partem pilorum igni combures in medio civitatis, iuxta completionem dierum obsidionis; & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius; tertiam vero aliam disperges in ventum. " *Generationem furoris.* Esa. 10. „ Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi. " Secundo determinat verba: & primo resumit † al. præsumit † idolatriæ culpam, aggravans eam ex loco sacro: quia fecerunt *offendicula*, idola, *in domo*, scilicet in templo, & loco publico & aperto, *& ædificaverunt quæ non præcepi*; quasi dicat: Non tam gravia præcepi eis. Unde patet quod etiam a me recesserunt. Psal. 105. „ Immolaverunt filios suos, & filias suas dæmoniis, carnes filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. " Secundo comminatur pœnam: & primo quantum ad interfectionem virorum; secundo quantum ad effossionem cadaverum, ibi, (cap. 8.) *In tempore illo, ait Dominus, eiicient ossa Regis Iuda.* Tertio quo ad eiectionem remanentium, ibi, *Et eligent magis mortem quam vitam.* Circa primum tria. Primo ostendit interfectionis locum: *Ideo ecce dies venient*, ut ubi peccaverunt, ibi puniantur. Infra 19. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & non vocabitur amplius locus iste Tophet, & vallis filii Ennon, sed vallis occisionis.* Secundo excludit sepulturæ officium: *Et erit morticinum populi huius in cibos volucribus cæli.* Sepelientur tamen aliqui vel a reliquiis, vel ab hostibus non valentibus sustinere fœtorem. Psal. 78. „ Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. " Tertio excludit universale gaudium: *Et requiescere faciam.* Tren. ult. *Defecit gaudium*

dium cordis nostri, *versus est in luctum chorus noster*: quæ omnia attestantur magnitudinem occisionis.

Nota, quod Deus habitat nobiscum per fidei constantiam. Ephes. 3. „ Habitare Christum „ per fidem in cordibus vestris &c. " Per fraternæ dilectionis concordiam. Matth. 18. „ Ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. " Per præceptorum obedientiam. Ioan. 14. „ Si „ quis diligit me sermonem meum servabit, „ & pater meus diliget eum, & ad eum „ veniemus, & mansionem apud eum faciemus. " Per devotæ contemplationis eminentiam. Apocalyp. 3. „ Ego sto ad ostium, „ & pulso: si quis audierit vocem meam, & „ aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. "

Item nota, quod quoddam est templum historicum. Psalm. 137. „ Adorabo ad templum „ sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. " Allegoricum, ipsa Ecclesia. I. Cor. 3. „ Templum Dei sanctum est, quod estis vos. " Typicum, ipse Iustus. I. Cor. 6. „ Nescitis „ quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti? " Anagogicum, ipse Deus. Apoc. 21. „ Dominus Deus omnipotens templum „ illius est, & agnus. "

Item nota, quod vocem Domini debemus audire, illum diligendo caritatis amore, quia bonum nostrum. Deut. 6. „ Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & „ ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. " Ei serviendo cultus religione, quia Dominus. Deut. 10. „ Dominum Deum „ tuum adorabis, & illi soli servies. " Psal. 2. „ Servite Domino in timore. " Post eum eundo præcepti observatione, quia pater. Supra 3. *Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis*. Illum quærendo recta intentione, quia finis. Sopho. 2. „ Quærite Dominum omnes mansueti terræ, quia iudicium „ eius estis operati. " Eum adorando debito honore, quia factor noster est, & Deus. Matth. 4. „ Dominum Deum tuum adorabis. "

C A P U T VIII.

(a) IN tempore illo, ait Dominus, eiicient ossa Regis Iuda, & ossa principum eius, & ossa sacerdotum, & ossa prophetarum, & ossa eorum qui habitaverunt Hierusalem, de sepulcris suis, & expandent ea ad solem, & lunam, & omnem militiam cæli quæ dilexerunt, & quibus servierunt, post quæ ambulaverunt, & quæ quæsierunt, & adoraverunt. Non colligentur, & non sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ erunt.

(b) Et eligent magis mortem quam vitam omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in universis locis quæ derelicta sunt, ad quæ eieci eos: dicit Dominus exercituum.

(c) Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Numquid qui cadit non resurget, & qui aversus est non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Hierusalem aversione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti. Attendi, & auscultavi: nemo quod bonum est, loquitur. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. Milvus in cælo cognovit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus adventus sui; populus autem meus non cognovit iudicium Domini.

(d) Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis.

(e) Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum heredibus: quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur, a propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt mendacium. Et sanabant contritiones filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes, Pax, pax; cum non esset pax.

(f) Confusi sunt, quia abominationem fecerunt; quinimmo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. Idcirco cadent inter corruentes, in tempore visitationis suæ corruent, dicit Dominus.

(g) Con-

(g) Congregans congregabo eos, ait Dominus. Non est uva in vitibus, & non sunt ficus in ficulnea; folium defluxit, & dedi eis quæ prætergressa sunt. Quare sedemus? Convenite, & ingrediamur civitatem munitam, & sileamus ibi: quia Dominus Deus noster silere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis: peccavimus enim Domino. Expectavimus pacem, & non erat bonum; tempus medelæ, & ecce formido. A Dan auditus est fremitus equorum eius, a voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra. Et venerunt, & devoraverunt terram, & plenitudinem eius, urbem, & habitatores eius. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus. Dolor meus super dolorem, in me cor meum mærens. Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua: Numquid Dominus non est in Sion, aut Rex eius non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis? Transiit messis, finita est æstas, & nos salvati non sumus. Super contritione filiæ populi mei contritus sum, & contristatus, stupor obtinuit me. Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

(a) Hic comminatur cadaverum effossionem: & primo ponit ipsam effossionem: *Eiicient ossa*, credentes aurum, vel aliquid talium invenire. Esa. 14. „ Tu autem pro„ iectus es de sepulcro tuo, quasi stirps in„ utilis, pollutus, & obvolutus cum his qui „ interfecti sunt gladio, & descenderunt ad „ fundamenta laci, quasi cadaver putridum." Secundo effossorum dispersionem: *Et expandent ea*. IV. Reg. 17. „ Adoraverunt univer„ sam militiam cæli." Sap. 11. „ Per quæ „ peccat quis, per hæc & torquetur." Tertio eorum vilitatem: *Non colligentur*. Esa. 5. „ Facta sunt morticina eorum quasi stercus „ in medio platearum."

(b) Hic ostendit oppressionem remanentium significata ex ipsa mortis electione; quæ quidem in se non est eligibilis, sed inquantum malorum terminus est. Apocal. 9. „ In „ diebus illis quærent homines mortem, & „ non invenient eam; & desiderabunt mori, „ & fugiet mors ab eis."

(c) Hic ostendit eorum obstinationem, & duritiam in peccato † al. peccatum: † unde dividitur contra totum præcedens: & primo ostendit obstinationem in peccatis † al. peccata † quæ committuntur in Deum, vel in seipsum, & in proximum. Deinde de illis quæ committuntur directe in proximum, cap. 9. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum?* Circa primum duo. Primo arguit duritiam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Congregans congregabo eos*. Circa primum quatuor. Primo ostendit eorum duritiam quantum ad idolatriam; secundo quantum ad superbiam, ibi, *Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est?* tertio quantum ad avaritiam, ibi, *Propterea dabo mulieres eorum exteris*; quarto quantum ad inverecundiam, ibi, *Confusi sunt, quia abominationem fecerunt &c.* Circa primum ostendit eorum duritiam admirabilem ex tribus. Primo ex communi consuetudine, proponens consuetudinem: *Numquid qui cadit non resurget?* spiritualiter, vel etiam corporaliter, quantum ad conversionem peccati, *qui aversus est*, quantum ad aversionem; quasi dicat: Hæc est consuetudo. Psal. 40. „ Numquid qui „ dormit non adiiciet ut resurgat?" Amos 5. „ Virgo Israel proiecta est in terram suam, „ non est qui suscitet eam." Et concludit admirationem: *Quare ergo aversus est populus iste in Hierusalem*, quantum ad peccatum, *aversione contentiosa?* quasi contendentes contra Dominum, vel contemnentes ipsum. Deuter. 31. „ Ego scio contentionem tuam, „ & cervicem tuam durissimam." *Apprehenderunt*, quantum ad conversionem, *mendacium*, dolum. Esa. 28. „ Posuimus mendacium spem „ nostram, & mendacio protecti sumus." Secundo peccatorum universalitatem, ostendens universalem negligentiam quantum ad bona agenda: *Attendi, & auscultavi: nemo quod bonum est loquitur*, & multo minus agit. Psal. 13. „ Non est qui faciat bonum, non est usque „ ad unum." Et universalem impœnitentiam de malis commissis: *Nullus est qui agat pœnitentiam*. Roma. 2. „ Tu autem secundum du„ ritiam tuam, & impœnitens cor, thesau„ rizas tibi iram in die iræ." Et irrefrenatam concupiscentiam: *Omnes conversi sunt*. Eccli. 30. „ Equus indomitus evadet durus, „ & filius remissus evadet præceps." Iob 15. „ Cucurrit adversus Deum erecto collo, & „ pingui cervice armatus est." Et 40. „ Absorbebit fluvium, & non mirabitur, & habet „ fiduciam quod influat Iordanis in os eius." Tertio ex irrationabilium comparatione, ponens eorum cognitionem: *Milvus in cælo*, idest in aere, *cognovit tempus*, aptum operibus suis,

suis, *adventus*, quia transeunt in hyeme ad loca calida, & redeunt in vere, & hoc instinctu naturalis æstimationis. Iob 12. „ Interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cæli, & indicabunt tibi. " Et pooit populi ignorantiam: *Populus autem meus non cognovit iudicium*, sibi superventuræ propitiationis. Esa. 1. „ Israel autem me non cognovit. "

(d) Hic ostendit eorum superbiam ex iactantia sapientiæ: & circa hoc tria. Primo ponit iactantiam: *Sapientes nos sumus*. Esa. 5. „ Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & „ coram vobismetipsis prudentes. " Secundo ostendit iniustitiam: *Vere mendacium*, vel male Scripturas exponendo, vel iniquas leges condendo. Esa. 10. „ Væ qui condunt leges „ iniquas, & scribentes: iniustitiam scripse„ runt, ut opprimerent in iudicio pauperes, „ & vim facerent causæ humilium populi „ mei. " Tertio ponit pœnam: *Confusi sunt*; præteritum pro futuro. Iob 12. „ Adducit „ consiliarios in stultum finem, & iudices in „ stuporem. " Et resumit causam: *Verbum Domini proiecerunt*. Eccli. 1. „ Fons sapientiæ „ verbum Dei io excelsis. " Esa. 5. „ Pro„ pterea captivus ductus est populus meus, „ quia non habuit scientiam. " Oseæ 4. „ Quia tu scientiam repulisti, ego te repel„ lam ne sacerdotio fungaris mihi. "

(e) Hic ostendit avaritiam: & primo pooit pœnam, *Heredibus*, idest qui fortiter, & secure quasi hereditatem propriam tenent. Deut. 28. „ Uxorem accipies, & alius dor„ miet cum ea. " Secundo ponit culpam: & primo avaritiæ desiderium: *Quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur*, quasi finem. Esa. 1. „ Omne caput languidum, „ & omne cor mœrens; a planta pedis usque „ ad verticem non est in eo sanitas. " Secundo ponit dolum in coosequendo, *A propheta*. Tertio doli modum, *Et sanabant*. Ezech. 13. „ Vivificabant animas eorum, & viola„ bant me ad populum propter pugillum hor„ dei, & fragmen panis, ut interficerent „ animas quæ non moriuntur, & vivifica„ rent animas quæ non vivunt, mentientes „ populo meo credenti mendaciis. "

(f) Hic ostendit inverecundiam: & primo verecundiæ causam, *Confusi sunt*; quasi dicat: Pœnas patiuntur, quibus confundi debereot. Eccli. 4. „ Est confusio adducens pec„ catum. " Secundo ostendit inverecundiam: *Quinimmo confusione non sunt confusi*. † Al. *A minimo*. † Supra 3. *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere*. Tertio pœnam; *Idcirco cadent inter corruentes*; ut supra 6. Thren. 1. *Cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator*.

(g) Hic pooit pœnam supra pœoam prædictam simul: & primo ponit Domini sententiam quantum ad hominum afflictioo em, *Congregabo*, in Hierusalem, obsidendo. Infra 12. *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis*. Et quantum ad fructuum direptionem, *Non est uva*, vobis, sed hostibus, qui vestra, vobis videoribus, comedunt. Habac. 3. „ Ficus eoim non florebit, & non „ erit germeo in vioeis. " Secundo pooit populi miseriam: *Quare sedemus*? Vel ponit eorem præparationem, ponens mutuam exhortationem: *Quare sedemus?* in locis urbium quasi quieti. *Sileamus*, quasi stupentes, vel a tumultu belli. Supra 4. *Congregamini, & ingrediamur*. Et exhortantium rationem, dum prævident pœnam: *Quia Dominus Deus noster silere nos fecit*, stupore. Thren. 3. *Replevit me amaritudine* †. al. *in amaritudine*, † *inebriavit me absinthio*. Et confitentur culpam, *Peccavimus*. Psal. 105. „ Peccavimus cum patribus „ nostris, iniuste egimus, iniquitatem feci„ mus. " Et recognoscunt expectationis stultitiam: *Et expectavimus*, secundum dicta pseudoprophetarum, *bonum*, meritum pacis. Prov. 10. „ Expectatio iustorum lætitia, spes „ autem impiorum peribit. " Ponit etiam hostium persecutionem, & famam, *A Dan*. Supra 4. *Vox annuntiantis*. Pooit etiam effectum famæ: *A voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra*, hyperbolice, vel methonimice. Psal. 17. „ Commota est, & contre„ muit terra. " Et etiam inflictam per eos pœnam: *Et venerunt, & devoraverunt terram, & plenitudinem eius*, scilicet fructus. Psal. 78. „ Come„ derunt Iacob, & locum eius desolaverunt. " Et excludit medicinam: *Quia ecce ego mittam vobis serpentes*, Chaldæos, *quibus non est incantatio*, quia nullo modo placari poterunt. Psal. 57. „ Furor illis secundum similitudi„ nem serpentis, sicut aspidis surdæ, & ob„ turantis aures suas. " Apoc. 9. „ Cruciatus „ eorum ut cruciatus scorpii cum percutit „ hominem. " Tertio ponit compatientis misericordiam: & primo super populi afflictionem ponens compassionem, *Dolor*, ex persona Domini; & est antropospatos: vel ex persona prophetæ. Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor similis sicut dolor meus*. Et populi afflictiooem: *Ecce vox*, hostium, *de terra longinqua*; vel populi contra eosdem hostes; vel de terra captivitatis. Supra 4. *Vocem quasi parturientis audivi*. Et afflictionis rationem: *Numquid Dominus non est in Sion*? immo ipse Deus posset dare & consilia, & auxilia, & responsa: unde nullam causam habetis alios deos

quæ-

quærendi. IV. Reg. 1. „ Numquid non est „ Deus in Israel, ut eatis ad consulendum „ Beelzebub deum Accaron? " Secundo compassionem super diuturnitatem, ponens afflictionis diuturnitatem: *Transiit messis, finita est æstas, & salvati non sumus*, a famis periculo, quia fructum non recollegimus: ex persona populi. Sic 4. Reg. 6. „ Unde salvare te possum? " Tertio compassionem: *Super contritione*: ex persona Domini, ut supra. Esa. 63. „ Factus est eis salvator in omni tribulatione eorum. " Vel ex persona prophetæ. Thren. 2. *Conturbata sunt viscera mea*. Quarto assignat diuturnitatis rationem, quia scilicet a peccato curari noluerunt: *Numquid resina*, per quam medicina pœnitentiæ contra culpam, vel divinæ sapientiæ, *medicus*, propheta, vel sacerdos, *non est in Galaad*? ubi vigebat medicinæ studium. Infra 4. „ Ascende in Galaad, & tolle resinam, virgo filia „ Ægypti. " *Quare igitur non est obducta*, curata, *cicatrix*, peccati? Esa. 1. Vulnus, & „ livor, & plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. "

Nota, quod multiplex est silentium: scilicet stuporis. Amos 8. „ In omni loco proiicietur silentium. " Securitatis. Esa. 32. „ Eritque opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas † al. securitatis † usque in sempiternum. " Longanimitatis. Thren. 3. *Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini*. Et quietis cordis. Eccle. 12. „ Verba sapientum sicut stimuli, „ & quasi clavi in altum defixi. "

Item nota, quod fugienda est societas malorum, quia alliciunt verbis. I.Cor. 15. „ Corrumpunt bonos mores colloquia mala. " Trahunt exemplis. Ps. 17. „ Cum viro innocente „ innocens eris, & cum perverso perverteris. " Afficiunt quantum ad famam. Eccli. 13. „ Qui tangit picem inquinabitur ab ea. " Involvunt quantum ad pœnam. Nume. 16. „ Recedite a tabernaculis impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum. "

CAPUT IX.

(a) Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? Et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Quis dabit me in solitudine diversorum viatorum? Et derelinquam populum meum, & recedam ab eis: quia omnes adulteri sunt, & cœtus prævaricatorum: & extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, & non veritatis. Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dominus. Unusquisque se a proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt. Habitatio tua in medio doli; in dolo renuerunt scire me, dicit Dominus.

(b) Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego conflabo, & probabo eos. Quid enim aliud faciam a facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut in gente huiusmodi non ulciscetur anima mea?

(c) Super montes assumam fletum, ac lamentum, & super speciosa deserti planctum: quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens, & non audierunt vocem possidentis. A volucre cæli usque ad pecora transmigraverunt, & recesserunt. Et dabo Hierusalem in acervos arenæ, & cubilia draconum, & civitates Iuda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator. Quis est vir sapiens qui intelligat hoc, & ad quem verbum oris Domini fiat, ut annunciet istud, quare perierit terra, & exusta sit quasi desertum, eo quod non sit qui pertranseat? Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulaverunt in ea, & abierunt post pravitatem cordis sui, & post Baalim, quod didicerunt a patribus suis:

(d) Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum

istum absinthio, & potum dabo eis aquam fellis, & dispergam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi, & patres eorum, & mittam post eos gladium, donec consumantur. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contemplamini, & vocate lamentatrices ut veniant; & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & properent. Festinent, & assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis: quia vox lamentationis audita est de Sion. Quomodo vastati sumus, & confusi vehementer? Quia dereliquimus terram, quoniam deiecta sunt tabernacula nostra. Audite ergo mulieres verbum Domini, & assumant aures vestræ sermonem oris eius, & docete filias vestras lamentum, & unaquæque proximam suam planctum: quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere parvulos de foris, iuvenes de plateis.

(e) Loquere: Hæc dicit Dominus: Et cadet morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis, quasi fenum post tergum metentis, & non est qui colligat.

(f) Hæc dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire, & nosse me: quia ego sum Dominus qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra. Hæc enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super AEgyptum, & super Iudam, & super Edom, & super filios Amon, & super Moab, & super omnes, qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

(a) Hic ostendit obstinationem ipsorum in peccatis quæ sunt directe in proximum: & primo ponitur ipsius compassio quantum ad pœnam: *Quis dabit?* quasi dicat: Tristitiæ, & compassioni non sufficit humor, qui est materia lacrymarum, *aquam*, quantum ad abundantiam, *fontem*, quantum ad indeficientiam. Thren. 3. *Divisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei*. Et quantum ad culpam: *Quis dabit me in solitudine?* quasi dicat: Mallem in solitudine habitare, quam peccata ipsorum videre, *diversorum viatorum*; idest, in qua quamvis nullus habitet, diversi tamen transeunt. Vel in solitudine de diversis viatoribus, per quam scilicet vel nullus, vel rarus transit. Infra 12. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam*. Secundo describitur populi conditio: *Quia omnes adulteri sunt*: & primo quantum ad culpam; secundo quantum ad pœnam, ibi, *Propterea hæc dicit Dominus exercituum*. † Al. *Propter hoc &c.* † Circa primum duo. Primo ponit peccatum quod est ex violatione alieni thori. *Adulteri sunt*. Supra 5. *Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat*. Ex transgressione pacti humani, vel divini: *Cœtus prævaricatorum*; quasi dicat: Ad hoc coniuraverunt. Esa. 24. „ Prævaricantes „ prævaricati sunt, & prævaricatione trans- „ gressorum prævaricati sunt. " Ex locutione mendacii: *Extenderunt linguam suam quasi arcum*, ex quo sagitta dolosi verbi. Oseæ 7. „ Re- „ versi sunt ut essent absque iugo, facti sunt „ quasi arcus dolosus. " Secundo exaggerat ipsum: & primo ex augmento culparum: *Confortati sunt in terra*, idest in terrenis peccatis; vel in terrenis bonis privati cælestibus. Psalm. 72. „ Zelavi super iniquos, „ pacem peccatorum videns. " *De malo ad malum egressi sunt*, peccatum peccato addentes. Oseæ 4. „ Maledictum, & mendacium, „ homicidium, & furtum, & adulterium in- „ undaverunt, & sanguis sanguinem teti- „ git. " Secundo ex conditione peccantium, quia etiam inter coniunctos, ad quos magis tenentur opera caritatis extendere. Et primo consulit cautelam: *Unusquisque se a proximo suo custodiat*, qui coniungitur aliqua civili, vel spirituali communicatione, *Fratre*, qui coniungitur naturali fœdere. Michææ 7. „ Nolite credere amico, nolite confidere „ in duce. " De secundo assignat causam ex parte fraudulentiæ: & primo ponit fraudis peccatum: *Quia omnis frater supplantans*, alienam rem iniuste surripiens. Gen. 27. „ Supplantavit „ me en altera vice, primogenita mea ante a tu- „ lit, & nunc secundo surripuit benedictionem „ meam. " In modo faciendi, quia *omnis amicus fraudulenter incedet*. Esa. 32. „ Fraudulen- „ ti vasa pessima sunt. " Et in verbo, *Et vir fratrem suum deridebit*. Iob 12. „ Qui de- „ ridetur ab amico suo sicut ego, invocabit „ Deum, & exaudiet eum. " Futurum tempus indicat † al. vocat † perseverantiam. Secundo assignat rationem, quia assueti ad mendacia, *docuerunt*, per consuetudinem, & studiosi ad mala opera, *laboraverunt*. Prov. 4. „ Non enim dormiunt nisi male fecerint,

„ &

„ & non capitur somnus ab eis nisi supplan- „ taverint. " Sap. 5. „ Lassati sumus in via „ iniquitatis, & perditionis, & ambulavi- „ mus vias difficiles: viam autem Domini i- „ gnoravimus. " Tertio inducit conclusiooem: *Habitatio tua*, o Hieremia, vel o Hierusalem, *in medio doli*, idest dolosi populi. Ezec. 2. „ Increduli, & subversores sunt tecum, & „ cum scorpionibus habitas. "

(b) Hic ponitur conditio populi miseranda quantum ad pœnam: & primo ponit seotentiam; secundo determinat pœnam, ibi, *Super montes assumam fletum*. Circa primum duo. Primo ponit sententiam, *Conflabo*, sicut aurum io igne, ut vel sic † al. vel sic ut † saltem mundentur. Eccli. 27. „ Vasa figuli „ probat fornax, & homines iustos tentatio tri- „ bulationis. " Secundo ostendit sententiæ iustitiam, primo excludens misericordiæ viam: *Quid enim aliud faciam a facie filia populi mei?* quasi dicat: Non restat aliud nisi ut puniam, omnibus aliis viis expertis. Esa. 5. „ Quid „ est quod ultra debui facere vineæ meæ, „ & non feci ei? " Secundo proponit culpam, *Sagitta*, quæ a longe percutit, & usque ad intima penetrat. Prov. 26. „ Verba „ susurronis quasi simplicia, & ipsa perve- „ oiunt ad intima cordis. " Et 25. „ Ia- „ culum, & gladius, & sagitta acuta ho- „ mo qui loqoitur contra proximum su- „ um falsum testimonium. " Psalm. 63. „ Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eo- „ rum, & infirmatæ sunt contra eos lin- „ guæ eorum. " Psalm. 27. „ Qui loquun- „ tur pacem cum proximo suo, mala au- „ tem in cordibus eorum. " Tertio concludit pœnam: *Numquid super his non visitabo?* ut supra 5.

(c) Hic determinat pœnam in speciali: & primo determinat pœnam; secundo excludit falsam evadendi fiduciam, ibi, *Hæc dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua*. Circa primum tria. Primo ponit vastationem terrarum; secondo afflictionem hominum, ibi, *Idcirco hæc dicit Dominus, &c.* Tertio abiectionem cadaverum, ibi, *Loquere: Hæc dicit Dominus, &c.* Circa primum duo. Primo determinat destructionem terræ quantum ad possessiones, designans combustionem, *Quoniam incensa sunt*. Ioel. 1. „ Ad te Domine clama- „ bo, quia ignis comedit speciosa deserti, & „ flamma succendit omnia ligna regionis " *Et quod non sit vir pertransiens*. Supra 4. „ In- „ tuitus sum, & ecce non erat homo, & „ omoe volatile cæli recessit. *Et non audierunt vocem possid.ntis*, qoia iam non ibat illuc. Et quantum ad civitates: *Et dabo Hierusalem in acervos arena*. Esa. 17. „ Ecce Damascus „ desinet esse civitas, & erit sicut acervus „ lapidum in ruina." Secundo assignat rationem. Et primo ponitur quæstio: *Quis est vir qui intelligat*, per se, *ad quem verbum oris Domini fiat?* ut per revelationem cognoscat. Esa. 42. „ Quis est in vobis qui audiat hoc, at- „ tendat, & auscultet futura? " Secundo ponitur responsio: *Et dixit Dominus*, quantum ad aversionem, *Quia dereliquerunt*, quasi non assidui ad meditandum, *non audierunt*, quasi prompti ad obediendum, *non ambulaverunt*, quasi efficaces ad implendum. I. Mach. 1. „ Multi de populo Israel diffinierunt apud „ se ut non manducarent immunda, & ele- „ gerunt magis mori quam cibis coinquinari „ immundis, & noluerunt infringere legem „ Dei sanctam; & trucidati sunt. " Et quantum ad conversionem, *Noluerunt*, idest secuti sunt prava desideria sua. *Baalim*, pluralis numeri, & masculini generis. Eccli. 18. „ Post „ concupiscentias tuas non eas, & a volun- „ tate tua avertere. "

(d) Hic comminatur pœnam quaotum ad ipsos homines: & primo determinat pœnam quantum ad afflictionem: *Cibabo absinthio*, aogustiis quas a Chaldæis perpessi sunt, *potum*, quia auxilium AEgyptiorum vertetur eis in amaritudinem, quo tribulationes se evadere credebant, sicut potu cibus facile traducitur. Thren. 3. *Replevit me amaritudine, inebriavit me absinthio*. Et quantum ad captivitatem, *Dispergam*; & quantum ad occisionem, *Et mittam*, prius. Ezech. 5. „ Tertiam partem dis- „ perges in ventum, & gladium nudabis post „ eos. " Secundo invitat ad planctus tristitiam: *Hæc dicit Dominus*: & primo invitat lamentatrices secundum consuetudinem Iudæorum, ut ad fletum provocent: *Vocate lamentatrices*; qui mos tangitur infra 22. *Non concrepabunt ei: Va domine, & va inclyte*. Luc. 23. „ Filiæ Hierusalem nolite flere super „ me, sed super vos ipsas flete, & super fi- „ lios vestros. " Secundo ponit præceptum fleodi, primo ad populum indicens præsentem luctum: *Deducant oculi nostri lacrymas*. Thren. 2. *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem, & non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui*. Et prædicens futurum, quod est quasi materia præsentis: *Quia vox audita est*, spiritu prophetiæ: vel ponit præteritum pro futuro. Infra 31. *Vox in excelso audita est*. Et assignat causam, *Quomodo* (vox plangentium in Sion) *vastati*, quantum ad vastationem regionis, *confusi*, quantum ad servitutem? *Dereliquimus*, quantum ad captivitatem. Supra 4. *Va nobis, quoniam vastati sumus*. Secundo ad ipsas lamentatrices indicens luctum: *Audite ergo mulieres verbum Domini*,

mini. Esa. 32. „ Mulieres opulentæ surgite, „ & audite vocem meam, &c. " Et determinans causam: *Quia ascendit mors*, idest Chaldæus mortem inferens, in quo designatur velocitas ipsorum, & fortitudo, qui non contenti intrare per ostia, per tecta, & fenestras conscendebant. Ioel. 2. „ Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi „ fur. "

(e) Hic ponit pœnam quantum ad ipsa cadavera, quæ remanserunt inhumata, *Quasi fenum*, quod a metente † al. mente † quasi vile quiddam negligitur. Esa. 5. „ Facta sunt „ morticina eorum quasi stercus in medio „ platearum. "

(f) Hic excludit evasionis falsam fiduciam: *Non glorietur*, quasi per hoc credens se liberari, *in sapientia*, quæ præcipua est inter humana bona animæ, *fortitudine*, præcipua inter humana bona corporis, *divitiis*, quæ præcipua sunt in bonis exterioribus. I. Reg. 2. „ Nolite multiplicare loqui sublimia, glo„ riantes. Et ostendit veram fiduciam: *Sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire*, per cognitionem in intellectu, *& nosse*, per experientiam dulcedinis in affectu. Psal. 61. „ In Deo „ salutare meum, gloria mea, & spes mea „ in Deo est. " II. Cor. 10. „ Qui gloriatur, „ in Domino glorietur. " Et assignat causam: *Quia ego sum Dominus qui facio misericordiam*, ut vos liberem, *iudicium*, ut hostes opprimam, *iustitiam*, ut fit æqualitas. *Placent*, in vobis. Mich. 6. „ Indicabo tibi, o homo, „ quid sit bonum, & quid Dominus requirat „ a te. Utique facere iudicium, & dili„ gere misericordiam, & solicitum ambulare „ cum Deo tuo. " Secundo excludit fiduciam legalium cæremoniarum, & circumcisionis specialiter, quæ præcipua est, quæ etiam ex patribus est: quia est imperfecta, ex carne tantum, & non in corde. Unde simul cum incircumcisis puniuntur. *Ecce dies veniunt*. Act. 7. „ Dura cervice, & incircumcisis † al. incircumcisi † auribus, & cordibus, vos sem„ per Spiritui sancto restitistis. "

Nota, quod homo non debet gloriari in sapientia, quia transitoria. Esa. 29. „ Peribit „ sapientia a sapientibus eius, & intellectus „ prudentium eius abscondetur. " Quia imperfecta. Eccle. 8. „ Intellexi, quod omnium operum „ Dei nullam possit homo invenire rationem „ eorum quæ fiunt sub sole. " Quia nociva. I. Cor. 8. „ Scientia inflat, caritas vero ædi„ ficat. " Quia laboriosa. Eccle. 1. " In mul„ ta sapientia multa indignatio; & qui addit „ scientiam, addit & laborem. "

Item non debet gloriari in fortitudine, quia fragilis. Iob 6. „ Nec fortitudo lapidum „ fortitudo mea, nec caro mea ænea est. " Quia frequenter inutilis. Eccle. 9. „ Vidi sub „ sole, nec velocium esse cursum, nec for„ tium bellum, nec sapientium panem, nec „ doctorum divitias, nec artificum gratiam: „ secundum tempus, casumque in omnibus. " Quia non Domino acceptabilis. Psalm. 146. „ Non in fortitudine equi voluntatem habe„ bit, neque in tibiis viri beneplacitum erit „ ei. " Quia peccati occasio. Sap. 2. „ Sit „ autem fortitudo nostra lex iustitiæ: quod „ enim infirmum est, inutile invenitur. "

Item non debet gloriari in divitiis, quia transitoriæ. Iac. 5. „ Divitiæ vestræ putre„ factæ sunt, & vestimenta vestra a tineis „ comesta sunt. " Quia insufficientes. Prov. 17. „ Quid prodest stulto habere divitias, cum „ sapientiam emere non possit? " Quia verbum Dei impedientes. Matth. 13. „ Fallacia „ divitiarum suffocat verbum, & sine fructu „ efficitur. " Quia nocivæ. Eccle. 5. „ Di„ vitiæ congregatæ in malum domini sui. "

CAPUT X.

(a) AUdite verbum quod locutus est Dominus super vos, domus Israel. Hæc dicit Dominus: Iuxta vias gentium nolite discere, & a signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt: quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. Argento, & auro decoravit illud, clavis, & malleis compegit, ut non dissolvatur. In similitudinem palmæ fabricata sunt, non loquentur, portata tollentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene.

(b) Non est similis tui, Domine: magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te, o Rex gentium? Tuum est enim decus. Inter cunctos sapientes gentium, & in universis regnis eorum nullus est similis tui. Pariter insipientes, & fatui probabuntur.

(c) Do-

(c) Doctrina vanitatis eorum lignum est. Argentum involutum de Tharsis affertur; & aurum de Ophir, opus artificis, & manus ærarii: hyacinthus, & purpura indumentum eorum. Opus artificum universa hæc; Dominus autem Deus verus est. Ipse Deus vivens, & Rex sempiternus. Ab indignatione eius commovebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius.

(d) Sic ergo dicetis eis: Dii qui cælos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, & elevat nebulas ab extremitatibus terræ. Fulgura in pluviam facit, & educit ventum de thesauris suis.

(e) Stultus factus est omnis homo a scientia sua, confusus est artifex omnis in sculptili: quoniam falsum est quod conflavit, & non est spiritus in eis. Vana sunt, & opus risu dignum. In tempore visitationis suæ peribunt. Non est his similis pars Iacob: qui enim formavit omnia, ipse est, & Israel virga hereditatis eius, Dominus exercituum nomen illi.

(f) Congrega de terra confusionem tuam, quæ habitas in obsidione: quia hæc dicit Dominus: Ecce ego longe proiiciam habitatores terræ in hac vice, & tribulabo eos, ita ut non inveniantur. Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Ego autem dixi: Plane hæc infirmitas mea est, & portabo illam. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt. Filii mei exierunt a me, & non subsistunt. Non est qui extendat ultra tentorium meum, & erigat pelles meas.

(g) Quia stulte egerunt pastores, & Dominum non quæsierunt, propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est.

(h) Vox auditionis ecce venit, & commotio magna de terra aquilonis, ut ponat civitates Iuda solitudinem, & habitaculum draconum.

(i) Scio, Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos. Corripe me Domine, verumtamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Effunde indignationem tuam super gentes quæ non cognoverunt te, & super provincias quæ nomen tuum non invocaverunt: quia comederunt Iacob, & devoraverunt eum, & consumpserunt illum, & decus eius dissipaverunt.

(a) Hic ostendit populi dignitatem, ut ex hoc appareat eorum culpa gravior, & pœna iustior. Et dividitur in tres partes. In prima ostendit eorum dignitatem ex divina maiestate; in secunda ex divino fœdere, cap. 11. *Verbum quod factum est a Domino ad Hieremiam*; in tertia ex dimissa adhæsione, vel protectione, cap. 13. *Hec dicit Dominus ad me*. Circa primum duo. In prima ostendit dignitatem eorum in comparatione ad alios populos, ex hoc ipso quod verbum Domini colebant; in secunda comminatur pœnam, quia cultum Dei repulerunt per idolatriam, ibi, *Congrega de terra confusionem tuam*. Circa primum duo. Primo ostendit differentiam deorum; secundo ex hoc concludit destructionem cultorum, ibi, *Stultus factus est omnis homo*. Circa primum tria. Primo discernit Deum verum a falsis diis quantum ad dominii maiestatem; secundo quantum ad durationis æternitatem, ibi, *Doctrina vanitatis eorum*; tertio quantum ad divinitatis veritatem, ibi, *Sic ergo dicetis eis*. Circa primum duo. Primo ostendit idolorum vanitatem, & infirmitatem; secundo divinam maiestatem, ibi, *Non est similis tui, Domine*. Circa primum duo. Primo proponit præceptum, ut non flectantur ad idolatriam, neque gentium imitatione, *Iuxta vias*; neque cælestium magnitudine, *A signis cæli nolite metuere*, ita scilicet quod in eis divinitatem credatis; vel quod necessitatem habeant super ea quæ dependent ex libero arbitrio. Deut. 4. „ Ne forte elevatis oculis ad cælum, videas „ solem, & lunam, & omnia astra cæli, & „ errore deceptus adores ea, & colas quæ „ creavit Dominus Deus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cælo sunt." Secundo probat propositum, ponens † al., proponens † idolorum vanitatem: *Leges populorum*, quibus ad idolatriam se obligant, *vana*, quia inutiles, & sine veritate divinæ scien-

scientiæ . Sap. 13. „ Vani sunt omnes homi- „ nes in quibus non subest scientia Dei . “ Et hanc vanitatem probat ex substantiæ vilitate quantum ad materiam, *Quia lignum* . Esa. 44. „ Succidit cedros, tulit ilicem, & „ quercum, quæ steterat inter ligna saltus. “ Quantum ad causam efficientem principalem, *Opus manus*; & instrumentalem, *In ascia* . Sap. 13. „ Infelices sunt, & inter mortuos „ spes illorum est qui appellaverunt deos o- „ pera manuum hominum, &c. “ Esa. 44. „ Fecit illud in angularibus, & in circino „ † al. idcirco † tornavit illud, & fecit ima- „ ginem viri quasi speciosum hominem habi- „ tantem in domo . “ Quantum ad formam decoris, *Argento*. Baruch ult. „ Ligna eorum „ polita a fabro, ipsa etiam inaurata, & „ inargentata, falsa sunt, & non possunt lo- „ qui . “ Et compositionis, *Clavis, & mallei*. Esa. 41. „ Confortavit faber ærarius percu- „ tiens malleo, eum qui cudebat tunc tem- „ poris, dicens: Glutino bonum est: & con- „ fortavit eum clavis, ut non moveretur. “ Probat etiam ex operis infirmitate, quia non habent operationem sensitivam, neque intellectivam: *In similitudinem palmæ* † al. *plasma* † quæ non † al. neque † intelligit, quamvis decora sit, *& non loquentur*, quantum ad actum rationis, *portata*, scilicet ab aliis, *quia incedere non valent*, quantum ad operationem sensitivæ animæ. Psal. 113. „ Os habent, & non „ loquentur; oculos habent, & non videbunt; „ aures habent, & non audient; nares habent; „ & non odorabunt; manus habent, & non „ palpabunt; pedes habent, & non ambula- „ bunt; non clamabunt in gutture suo . “ Tertio concludit intentum: *Nolite ergo timere*: quædam enim colebantur, ut bene facerent; quædam, ne male. Esa. 41. „ Bene quoque, „ aut male si potestis facite, & loquamur, „ & videamus simul . “

(b) Hic ostendit divinæ dominationis maiestatem: & primo ostendit singularem potentiam: *Magnus*, in seipso † al. teipso, † *& magnum nomen*, in hominum opinione. Et ex hoc concludit timorem: *Quis non timebit*? Supra 5. *Me ergo non timebitis, ait Dominus, & a facie mea non dolebitis?* Secundo ostendit suam singularem scientiam: & primo excludens sapientiæ æqualitatem: *Tuum est enim decus* . Apoc. 7. „ Benedictio, & claritas, & sapien- „ tia, & gratiarum actio, honor, & virtus, „ & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculo- „ rum . Amen . “ Secundo ostendens eorum fatuitatem in comparatione ad divinam sapientiam; *Et in universis regnis eorum nullus est similis tui*. *Pariter insipientes*, in divinis, *fatui*, in humanis. I. ad Cor. 3. „ Sapientia hu- „ ius mundi stultitia est apud Deum . “

(c) Hic ostendit differentiam quantum ad æternitatem: & primo ostendit idolorum inceptionem quantum ad eorum substantiam, quæ de ligno facta sunt: *Doctrina vanitatis eorum*, sapientum in gentibus, *lignum*, idest idolum de ligno factum . Ab hoc enim sapientia vana ipsorum cernitur . Et quantum ad argentea, *Argentum*; & quantum ad aurea, *Aurum de Ophir*, *opus*, scilicet hæc sunt, *artificis*, & opus *manus*, quasi etiam vile opus. Psal. 113. „ Simulacra gentium, argen- „ tum, & aurum, opera manuum hominum. “ Et quantum ad eorum ornamenta, *Hyacinthus*: constat enim, illud quod factum † al. actum † est, incepisse. Baruch ult. „ Opertis „ autem illis veste purpurea, extergunt fa- „ ciem ipsorum propter pulverem domus, „ qui est plurimus inter eos. “ Secundo proponit Dei † al. ei † æternitatem, adiungens veritatem, & maiestatem: quia *Deus verus, & sempiternus*. Esa. 40. „ Deus sempiternus, „ Dominus qui creavit terminos terræ, non „ deficiet . † Al. Deus creavit terminos terræ &c.“ † Et ex his concludit timorem: *Ab indignatione eius commovebitur terra*: quasi dicat: Etiam insensibilia ipsius iram sentiunt: *non sustinebunt* præ timoris magnitudine . Psal. 17. „ Com- „ mota est, & contremuit terra, funda- „ menta montium conturbata sunt. “

(d) Hic ostendit differentiam quantum ad divinitatis veritatem: quam primo excludit ab idolis, ostendens in eis non esse divinam operationem: *Sic ergo dicetis eis*, cultoribus idolorum. Unde in Hebræo, Chaldæo sermone scriptum est: *Pereant*, idest cultus eorum cesset . Psalm. 18. „ Cæli enarrant gloriam „ Dei, & opera manuum eius annuntiat fir- „ mamentum. “ Secundo ostendit in Deo esse divinam operationem: & primo quantum ad creationem essentialium partium mundi: *Qui facit terram*, quantum ad infima, *præparat orbem*, quantum ad summa. Prov. 3. „ Dominus „ sapientia fundavit terram, stabilivit cælos „ prudentia. “ Psalm. 103. „ Extendens cæ- „ lum sicut pellem, qui tegis aquis superio- „ ra eius . “ Secundo quantum ad passiones aeris, ut non solum priora a primis esse credantur, sicut quidam Philosophi dicunt; sed etiam omnium auctor, quasi operans in omnibus . Et primo quantum ad ea quæ fiunt ex materia humida, sicut nubes, & pluviæ: *Ad vocem*, ad præceptum, *ab extremitatibus*, propter abundantiam aquarum in circuitu terræ . Secundo quantum ad ea quæ fiunt ex materia humida, & sicca, *Fulgura*: immutat ordinem, quia post fulgura frequenter sequitur pluvia. Tertio quantum ad ea quæ fiunt

cx

ex ficca materia : *Et educit de thesauris*, de occultis causis, & locis in quibus generantur. Psalm. 134. „ Educens nubes ab extremis terræ, fulgura in pluviam fecit. “

(e) Hic concludit destructionem cultorum: & primo ponit idolatrarum ignominiam quantum ad stultitiam: *Stultus factus est*, apparuit, *a scientia sua*, qua idolum finxit. I. Cor. 1. „ Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. “ Et quantum ad confusionis pœnam, *Confusus est*. Ps. 96. „ Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & gloriantur in simulacris suis. “ Et assignat causam ex idolorum falsitate: *Quoniam falsum est*, vanitate, *vana*, & finitione † al. fictione, † *In tempore visitationis suæ peribunt*. Sap. 14. „ Quod factum est, cum illo qui fecit, tormenta patietur. “ Secundo excludit Iudæorum gloriam: *Non est his similis pars Iacob*. Psal. 15. „ Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi: “ quia felicitas cuiuslibet est sua pars. Thren. 3. „ Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. “ *Virga hereditatis*, quasi sceptrum ipsius, quia hereditarium regnum ipsius est. Vel *virga*, quasi sors. Deut. 32. „ Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. “

(f) Hic comminatur eis pœnam, quia hanc dignitatem non servaverunt : & primo comminatur pœnam; secundo propheta petit misericordiam, ibi, *Scio, Domine, quia non est hominis via eius*. Circa primum tria. Primo comminatur pœnam; secundo, pœnæ causam, ibi, *Quia stulte egerunt pastores*; tertio pœnæ ordinem, ibi, *Vox auditionis ecce venit*. Circa primum duo. Primo Dominus præsignat pœnam obsidionis: *Congrega*, in urbe, *de terra*, de agris, *confusionem*, idest fructus tuos, qui sunt confusione digni. Supra 8. *Congregans congregabo eos*, *ait Dominus*. Et pœnam captivitatis: *Quia hæc dicit Dominus : Ecce ego longe proiiciam habitatores terræ in hac vice*; quasi dicat : Ulterius non parcam : *ita ut non inveniantur*, in urbe : vel quia maior pars mortua est. Thren. ult. *Proiiciens* † al. *Perspiciens* † *repulisti nos*. Secundo populus ex hoc territus plangit futuram pœnam: & primo in generali, plangens pœnam, *Væ mihi*. Infra 30. *Insanabilis fractura tua*, quia pro peccatis. Et promittit patientiam: *Ego autem dixi*: *Plane hæc infirmitas mea est*, quasi pro peccatis mihi debita, *& portabo illam*, patienter. Mich. 7. „ Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. “ Secundo in speciali quantum ad destructionem domorum: *Tabernaculum*, quia domus ita facile sicut tentoria destructa sunt, *funiculi*, quibus tentoria extenduntur. Supra 4. *Repente vastata sunt tabernacula mea*, *subito pelles meæ*. Et quantum ad afflictionem habitatorum, *Filii mei*. Baruch 5. „ Exierunt abs te pedibus ducti ab inimicis. “ *Non est qui extendat*, quasi qui reædificet.

(g) Hic assignat communem pœnam per ordinem, quia peccata prælatorum sunt causa cæcitatis ipsorum. Sap. 2. „ Excæcavit eos malitia eorum. “ Et hæc causa destructionis populi. Matth. 15. „ Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. “ Ezech. 34. „ Dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor, & factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri, & dispersæ sunt. “

(h) Hic determinat ordinem pœnæ, præsignans hostem ab aquilone venientem. Supra 1. *Ab aquilone pandetur omne malum super omnes cognationes terræ*.

(i) Hic petit misericordiam: & primo ostendit petendi necessitatem: *Non est hominis via*, quantum ad electionem, *ut ambulet*, quantum ad executionem, *dirigat*, quantum ad ordinationem in finem; & ita nec in potestate nostra resistere, nec Chaldæi impugnare; sed totum dependet ex tua dispositione. Psal. 36. „ A Domino † al. Apud Dominum † gressus hominis dirigentur, & viam eius volet. “ Prov. 16. „ Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus eius. “ Secundo ponit petitionem qua petit populus misericordiam: *Corripe me in iudicio*, consuetæ misericordiæ, non condemnationis, de quo in Psalm. 142. „ Non intres in iudicium † al. iudicio † cum servo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens: “ *Et non in furore*, secundum debitæ vindictæ mensuram, *ne forte ad nihilum redigas me* : iustum enim esset ut peccans in Deum ab ipso relinqueretur, & sic in nihilum tenderet. Et sic non facit contra præceptum Domini supra 14. *Tu ergo noli orare pro populo isto in bonum* : quia non petit ut non puniantur, sed ne omnino deleantur. Psalm. 37. „ Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. “ Et petit hostibus iram. *Effunde indignationem*: & assignat causam, *Quia comederunt*. Psalm. 78. „ Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, & in regna quæ nomen tuum non invocaverunt: quia comederunt Iacob, & locum eius desolaverunt. “

Nota, quod stultus est homo a scientia Dei, propter cordis elationem. Rom. 1. „ Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. “ Propter inquirendi curiositatem. Act. 26 „ Multæ litteræ ad insaniam te deduxerunt. “ Pro-

Propter scientiæ incertitudinem. Esa. 47. „ Hæc scientia tua, & sapientia tua decepit te. " Propter operis perversitatem. Sap. 2. „ Excæcavit enim eos malitia eorum. " Item nota, quod debet portari divina percussio patienter, propter affectum percutientis. Prov. 1. „ Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias, nec deficias, cum ab eo corriperis. " Propter conscientiam criminis. Mich. 7. „ Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. " Propter expectationem muneris. Iac. 5. „ Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. " Propter inutilitatem murmuris. Thren. 3. *Quid murmuravit* † al. *murmuraverit* † *homo vivens, vir pro peccatis suis?*

CAPUT XI.

(a) VErbum quod factum est a Domino ad Hieremiam, dicens: Audite verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & ad habitatores Hierusalem, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus vestris in die qua eduxi eos de terra AEgypti, de fornace ferrea, dicens: Audite vocem meam, & facite omnia quæ præcepi vobis, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, ut suscitem iuramentum quod iuravi patribus vestris, daturum me eis terram fluentem lacte, & melle, sicut est dies hæc, Et respondi, & dixi: Amen Domine. Et dixit Dominus ad me: Vociferare omnia verba hæc in civitatibus Iuda, & foris Hierusalem, dicens: Audite verba pacti huius, & facite illa.

(b) Quia contestans contestatus sum patres vestros in die qua eduxi eos de terra AEgypti usque ad diem hanc. Mane consurgens contestatus sum, & dixi: Audite vocem meam; & non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui mali. Et induxi super eos omnia verba pacti huius quod præcepi ut facerent, & non fecerunt. Et dixit Dominus ad me: Inventa est coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Hierusalem. Reversi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, ut servirent eis: irritum fecerunt domus Israel, & domus Iuda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.

(c) Quamobrem hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non p[illegible]unt; & clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibunt civitates Iuda, & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad eos quibus libant; & non salvabunt eos in tempore afflictionis eorum. Secundum numerum enim civitatum tuarum erant dii tui, Iuda, & secundum numerum viarum tuarum, Hierusalem, posuisti aras confusionis, aras ad libandum Baalim. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem, & orationem: quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me in tempore afflictionis eorum. Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum. Ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt fructeta eius. Et Dominus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te malum pro malis domus Israel, & domus Iuda, quæ fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim.

(d) Tu autem, Domine, demonstrasti mihi, & cognovi; tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viventium, & nomen eius non memoretur amplius. Tu autem, Domine sabaoth, qui iudicas iuste, & probas renes, & corda, videam ultionem tuam ex eis: tibi enim revelavi causam meam. Propterea hæc dicit Dominus ad viros

ros

ros Anathoth, qui quærunt animam tuam, & dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, & non morieris in manibus nostris. Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego visitabo super eos. Iuvenes morientur in gladio, filii eorum, & filiæ eorum morientur in fame, & reliquiæ non erunt ex eis: inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

(a) Hic ostendit populi dignitatem ex hoc quod cum Deo pacto inito fœderati erant: & primo ponit pactum † al. pacem, † & transgredientibus comminatur pœnam; secundo disputat de punientis iustitia, cap. 12. *Iustus quidem tu es, Domine*. Circa primum duo. Primo proponit confœderationem; secundo fœderis transgressionem, ibi, *Quia contestans contestatus sum*. Circa primum duo. Primo inducitur propheta ad annuntiandum, *Audite* tu, & qui tecum sunt: boni sunt, & ita quasi privilegiati. *Et dices ad eos*. † Al. *Dicens &c.* † De hoc pacto Ezech. 16. „ Operui ignominiam tuam, „ & iuravi tibi, & ingressus sum pactum te„ cum, ait Dominus Deus, & facta es mihi." Secundo inducitur populus ad observandum: & primo proponit rationes duas, quarum primam sumit a pœna transgredientium, *Maledictus vir*. Deut. 27. „ Maledictus vir qui non „ permanserit in sermonibus legis huius, nec „ eos opere perfecerit." Et assignat iustitiam: *In die qua eduxi eos de terra AEgypti*; quasi dicat: Iustum est puniri illos qui post tot beneficia ingrati sunt: *fornace*, propter afflictionem, *ferrea*, propter duram dominationem. Deut. 4. „ Vos autem tulit Dominus, „ & eduxit de fornace ferrea AEgypti, ut „ haberet populum hereditarium, sicut est in „ præsenti die." Et ponit † al. proponit † pacti formam: *Dicens*, in quo aliquid petit, scilicet obedientiam: *Audite*, & aliquid promittit, scilicet divinæ familiaritatis gloriam: *Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum*. Supra 7. *Hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, &c.* Secundam rationem sumit ex præmio observantium: *Ut suscitem*, quia iam quasi periit captivitate imminente, *lacte*, propter abundanriam animalium, *melle*, propter abundantiam terræ nascentium. Vel hyperbolice in his duobus abundantia omnium bonorum designatur. Deut. 6. „ Multipliceris „ amplius, sicut pollicitus est Dominus Deus „ patrum tuorum tibi terram lacte, & melle „ manantem." Secundo ponitur prophetæ assensio: *Respondi, Amen*; idest, vere fecisti quod promisisti; vel fiat hoc quod promittis. Deut. 27. „ Et dicet omnis populus, Amen." Tertio inducitur conclusio, ut scilicet observent: *Et dixit Dominus*. Esa. 40. „ Exalta in „ fortitudine vocem tuam."

(b) Hic ostendit quomodo pactum † al. pacem † transgressi sunt: & primo peccando in Deum; secundo peccando in prophetam, ibi, *Tu autem, Domine, demonstrasti mihi, & cognovi*. Circa primum duo. Primo proponit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Quamobrem hæc dicit Dominus*. Circa primum tria. Primo ostenditur diligens admonitio, tum ex iuratione, *Contestans*, quasi adiurans; tum ex temporis continuitate, *In die qua eduxi*; tum ex temporis opportunitate, *Mane consurgens*, quando homo magis paratus est ad intelligendum. Supra 7. *Et locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens*. Secundo ponitur inobedientis populi transgressio: *Et non audierunt*. Esa. 56. „ Omnes in viam suam de„ clinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, „ a summo usque ad novissimum." Tertio ponitur culpæ aggravatio ex obstinatione: *Et induxi super eos*: quia nec per pœnas, nec per beneficia, quæ in pacto legis continebantur eis indicto † al. inducto † correcti sunt. Prov. 1. „ Quia vocavi, & renuistis; extendi ma„ num meam, & non fuit qui aspiceret; de„ spexistis omne consilium meum, & incre„ pationes meas neglexistis: ego quoque in „ interitu vestro ridebo, & subsannabo, „ cum vobis id quod timebatis advenerit." Ex coniuratione: *Inventa est coniuratio*; quasi dicat: Omnes communiter peccant, ac si ad hoc coniurassent: est enim coniuratio, consensus iuramento firmatus ad aliquid faciendum. Esa. 8. „ Omnia quæ loquitur populus iste coniura„ tio est." Et ex consuetudine, *Reversi sunt*. Oseæ 7. „ Reversi sunt ut essent absque iu„ go, facti sunt quasi arcus dolosus." Quarto inducitur conclusio: *Irritum fecerunt*. Oseę 6. „ Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pa„ ctum, ipsi prevaricati sunt in me. Prov. 2. „ Reliquit ducem pubertatis suæ, & pacti „ Dei sui oblita est."

(c) Hic contra incorrigibilem culpam comminatur inevasibilem pęnam: & primo ponitur pęna, *Ecce ego*. Esa. 24. „ Qui explicue„ rit se de fovea, tenebitur laqueo." Secundo excludit evasionis remedia: & primo quod non iuvabuntur orationibus propriis fusis ad Deum: *Clamabunt ad me, & non exaudiam eos*. Prover. 1. „ Invocabunt me, & non ex„ audiam." Et fusis ad idola: *Et ibunt civitates Iuda*. Esa. 45. „ Nescierunt qui levant

 „ signum

„ signum sculpturæ suæ , & rogant do„ minum non salvantem . " Et adiungit idolorum multitudinem: *Secundum numerum enim civitatum tuarum erant dii tui, Iuda*. Ezec. 16. „ Fecisti postribulum in cunctis plateis, „ ad omnem caput viæ ædificasti signum pro„ stitutionis tuæ . " Supra 2. idem . Neque etiam orationibus alienis: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem*, ut me quasi misericordem laudans , ad misericordiam provoces. I. Reg. 16. „ Usquequo tu lu„ ges Saul, cum ego proiecerim eum , ne re„ gnet super Israel? " Supra 7. idem. Secundo quod non iuvabuntur sacrificiorum oblationibus , assignans reprobationis rationem : *Quid est quod dilectus?* scilicet populus Iuda, *in domo*, in templo colens ibi idola. Ezech. 8. „ Fili „ hominis, putas ne vides tu quod isti faciunt, „ abominationes magnas,quas domus Israel facit „ hic, ut procul recedant a sanctuario meo? " Et ponit sacrificiorum reprobationem : *Numquid carnes*? scilicet animalium immolatorum . Heb. 10. „ Impossibile est sanguine hircorum, „ & taurorum auferri peccata . " Tertio ostendit quod non iuvabuntur propriis viribus: & circa hoc duo. " Primo commemorat pristinam gloriam: *Olivam uberem* , quantum ad abundantiam ramorum , in quo signatur multitudo populi, *pulchram*, quantum ad virorem coloris, in quo prosperitas florens , & virtus animi virens, *fructiferam*, quantum ad copiam fructuum , in quo abundantia bonorum operum, & magnorum, *speciosa* , quantum ad compositionem partium, in quo designatur ordinatio debita populi . *Vocavit* , ut talis fama undique de te exiret . Oseæ 14. „ Erit quasi oliva gloria eius , & odor eius „ ut Libani . " Secundo prædicit futuram pœnam, primo proponens ipsam pœnam: *Ad vocem loquela*, idest ad imperium Nabuchodonosor, vinea , idest domus Israel , *exarsit in ea ignis* , ad litteram, *fructeta* , scilicet homines, & ea quæ ad eos pertinebant . Vel *loquela grandis*, quia ex tali vocatione grandia de te sensisti, & ideo pœnam meruisti. Esa. 27. „ Prælio gradiar super eam , succendam „ eam pariter . " Secundo punientis potentiam, *Dominus exercituum*. I. Reg. 2. „ Domi„ nus mortificat, & vivificat , deducit ad in„ feros, & reducit, &c. " Tertio ponit causam, *Pro malis*. Deut. 32. „ Ipsi me provoca„ verunt in eo qui non erat deus , & irri„ taverunt in vanitatibus suis ; & ego pro„ vocabo eos in eo qui non est populus , & „ in gente stulta irritabo illos. "

(d) Hic ostendit quomodo transgressi sunt peccando in ipsum prophetam : & hoc quidem quod dicitur, ad lit teram convenit Hieremiæ, qui in odium populi venit , propter mala quæ prædicebat; sed persecutio Hieremiæ figurabat passionem Christi , sicut dicit illa Glossa. Videtur autem † al. deest, autem † hoc superiori sententiæ contraire , in qua quæ dicta sunt , personæ Christi aptavimus † al. aptamus, † non Hieremiæ , &c. Sed omnes prophetæ in typum salvatoris pleraque gesserunt, & quod in præsenti in Hieremia completum est, hoc in futurum de Domino prophetavit . Circa hoc ergo tria . Primo enim propheta proponit culpam adversariorum: & primo communis culpæ revelationem : *Demonstrasti*, interiori revelatione, *ostendisti* , exterioribus signis, *studia*, machinationes eorum contra me . Esa. 8. „ In forti manu sua eru„ divit me ; ne irem in via populi huius &c. " Et proponit revelationis necessitatem , quia per se cogitationem scire non poterat , nec suspicari propter suam innocentiam, quæ talia non merebatur. *Et ego quasi agnus , & non cognovi* . Christus etiam secundum hominem in via cognitionem illam accepit a Deo, qua omnia scivit per gratiam unionis , sicut alii accipiunt ea quæ sciunt per gratiam revelationis. Esa. 53. „ Quasi agnus coram tonden„ te se obmutescet , & non aperiet os suum . " I. Cor. 2. „ Quis enim scit hominum quæ „ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est „ in ipso? " Psal. 93. „ Dominus scit cogi„ tationes hominum, quoniam vanæ sunt . " *Mittamus lignum*, idest taxum, ut sic venenatus moriatur, *eradamus*, ita quod nulla memoria ipsius remaneat , sicut in tabula rasa præcedentis † al. præcedentes † scripturæ. Mystice *mittamus lignum* , idest corpus Christi in lignum crucis: vel *lignum in panem*, idest per lignum crucis scandalum doctrinæ eius suscitemus, quæ panis est . Esa. 53. „ Quia „ abscissus est de terra . " Secundo propheta petit vindictam , allegans auctoritatem, & potentiam per quam potest : *Tu autem , Domine sabaoth*, idest exercituum † al. & potentiam , *Tu autem Domine Sabaoth* , idest exercituum , per quam potest : † iustitiam per quam vult , *Qui iudicas iuste* : scientiam per quam scit, *Et probas renes*, idest affectiones, *corda* , idest cogitationes, *videam ultionem tuam ex eis*, ex persona Christi , qui scilicet obstinati sunt : pro aliis enim orat Luc. 23. „ Pater ignosce illis, quia nesciunt quid fa„ ciunt. " Thren. 3. *Vidisti, Domine , iniquitatem illorum adversum me , iudica iudicium meum*. Et assignat causam: *Tibi enim revelavi*, non quasi nescienti, sed totam causam meam in te ponens . Psal. 54. „ Iacta cogitatum tuum in „ Domino ; & ipse te enutriet . " Tertio Dominus comminatur pœnam: & primo refu-

fumit malitiam: *Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam*, ad interficiendum. Pfal. 37. „ Vim faciebant qui „ quærebant animam meam. " Et addit caufam huius malitiæ: *Et dicunt*: *Non prophetabis*; quafi, fic folum mortem evadere poteris, fi prophetare ceffes. Efa. 30. „ Qui dicunt „ videntibus, Nolite videre. " Secundo comminatur pœnam, primo prædicens vifitationem: *Propterea hæc dicit Dominus*. Pf. 88. „ Vifitabo „ in virga iniquitates eorum, & in verberi„ bus peccata eorum. " Secundo pœnæ determinationem: *Iuvenes eorum*. Infra 15. *Qui ad gladium ad gladium, qui ad famem ad famem, &c.* Tertio punientis poteftatem: *Inducam enim malum*, ego fcilicet qui poffum. Infra 17. *Induc fuper eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos*. Myftice per viros Anatho th, qui interpretatur obedientia, fignificantur viri Hierufalem, qui quondam Domino obedientes, Chriftum poftea perfecuti funt.

Nota, quod fanctus dicitur oliva propter pinguedinem, in quo devotio. Rom. 11. „ So„ cius radicis, & pinguedinis olivæ factus es. " Propter olei nitorem, in quo contemplatio. Zach. 4. „ Ifti funt duo filii olei, qui affiftunt do„ minatori univerfæ terræ. " III. Reg. 6. „ Fecit „ in oraculo duos Cherubim de lignis ol ivarum, „ decem cubitorum altitudinis. „ Propter foliorum virorem, in quo virtus mentis. Gen. 8. „ Reverfa eft columba ad vefperam, por„ tans ramum olivæ virentibus foliis in ore „ fuo. " Propter fertilitatem, in quo abundantia bonorum operum. Pf. 51. „ Ego autem „ ficut oliva fructifera in domo Dei, fperavi „ in mifericordia Dei in æternum, & in fæ„ culum fæculi. " Propter pulchritudinem, in quo fanctorum gloria. Eccli. 24. „ Quafi „ oliva fpecioſa in campis, & quafi planta„ nus exaltata fum iuxta aquas. " Ofeæ 14. „ Erit quafi oliva gloria eius, & odor eius „ ut Libani. "

CAPUT XII.

(a) IUftus quidem tu es, Domine, fi difputem tecum; verumtamen iufta loquar ad te. Quare via impiorum profperatur, bene eft omnibus qui prævaricantur, & inique agunt? Plantafti eos, & radicem miferunt, proficiunt, & faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum. Et tu Domine nofti me, vidifti me, & probafti cor meum tecum. Congrega eos quafi gregem ad victimam, & fanctifica eos in die occifionis. Ufquequo lugebit terra, & herba omnis regionis ficcabitur? Propter malitiam habitantium in ea, confumptum eft animal, & volucre: quoniam dixerunt: Non videbit noviffima noftra. Si cum peditibus currens laborafti, quomodo contendere poteris cum equis? Cum autem in terra pacis fecura fueris, quid facies in fuperbia Iordanis? Nam & fratres tui, & domus patris tui, etiam ipfi pugnaverunt adverfum te, & clamaverunt poft te plena voce. Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona.

(b) Reliqui domum meam, dimifi hereditatem meam. Dedi dilectam animam meam in manu inimicorum eius; facta eft mihi hereditas mea quafi leo in fylva. Dedit contra me vocem, ideo odivi eam. Numquid avis difcolor hereditas mea mihi? Numquid avis tincta per totum?

(c) Venite, congregamini omnes beftiæ terræ, properate ad devorandum. Paftores multi demoliti funt vineam meam, conculcaverunt partem meam. Dederunt portionem meam defiderabilem in defertum folitudinis, pofuerunt eam in diffipationem, luxitque fuper me. Defolatione defolata eft omnis terra, quia nullus eft qui recogitet corde. Super omnes vias deferti venerunt omnes vaftatores terræ, quia gladium Domini devoravit ab extremo terræ ufque ad extremum eius. Non eft pax univerfæ carni.

(d) Seminaverunt triticum, & fpinas meffuerunt; hereditatem acceperunt, & non eis proderit. Confundemini a fructibus veftris propter iram furoris Domini.

(e) Hæc dicit Dominus adverfum omnes vicinos meos peffimos, qui tangunt hereditatem quam diftribui populo meo Ifrael: Ecce ego evellam eos de terra fua, & domum Iuda evellam de medio eorum; & cum evulfero eos, convertar, & mifere-
bor

bor eorum, & reducam eos virum ad hereditatem suam, & virum in terram suam. Et erit, si eruditi didicerint vias populi mei, ut iurent in nomine meo, Vivit Dominus, sicut docuerunt populum meum iurare in Baal; ædificabuntur in medio populi mei. Quod si non audierint, evellam gentem illam evulsione, & perditione, ait Dominus.

(a) Hic propheta disputat de punientis iustitia: &.primo ponitur prophetæ disputatio; secundo Domini responsio, ibi, *Reliqui domum meam*. Circa primum tria. Primo captat benevolentiam ex persona iudicis: *Iustus quidem tu es, Domine*. Psalm. 118. „ Iustus es, „ Domine, & rectum iudicium tuum. " Et ex honestate causæ: *Verumtamen iusta loquar ad te*. Iob 13. „ Ad Omnipotentem loquar, „ & disputare cum Deo cupio. " Et sic uterque eorum tenet locum opponentis. Sed Habacuc tenet locum respondentis, capit. 2. „ Super custodiam meam stabo, & figam gra„ dum super munitionem. " Secundo proponit causam quantum ad adversarios, proponens eorum prosperitatem quantum ad temporalium abundantiam: *Quare prosperatur via*, processus, *impiorum*, per infidelitatem, *qui prævaricantur*, contra legem agendo, *& inique agunt*, contra proximum? Iob 12. „ Abundant ta„ bernacula prædonum, & audacter provo„ cant Deum, cum ipse dederit omnia in ma„ nus eorum. " Psal. 72. „ Zelavi super ini„ quos, pacem peccatorum videns. " Et quantum ad prosperitatis augmentum, *Plantasti*, in bonis temporalibus: & per similitudinem arboris, *Et radicem miserunt*, confirmatis prosperitatibus, *proficiunt*, sicut arbor crescit, per augmentum prosperitatis, *& faciunt fructum*, implentes opere quod mente disponunt. Iob 21. „ Quare impii vivunt, sublimati sunt, „ confortatique divitiis? " Et proponit eorum iniquitatem: *Prope es tu ori eorum, & longe a renibus*, affectibus, quæ duo simul videntur adversari divinæ iustitiæ. Esa. 29. „ Populus hic labiis me honorat, cor autem „ eorum longe est a me. " In quo datur intelligi, quod imperfectis bonis, imperfectam retributionem recipiunt. Ex parte autem sua dat intelligere iustitiam: *Et tu, Domine, nosti*, ab æterno, *vidisti*, quomodo recte ambulo coram te: etsi enim hæc loquar, non tamen in his scandalum patior. Supra 1. *Priusquam te formarem in utero, novi te*. Et dat intelligere correctionem, *Probasti*: a pœnis probatus, inventus sum tecum ambulans. Psal. 16. „ Probasti cor meum, & visitasti no„ cte, igne me examinasti, & non est in„ venta in me iniquitas. " Tertio ostendit pœnam per modum imprecationis: & primo imprecatur pœnæ inflictionem: *Congrega eos*; quasi dicat: Quia iustus es, non potest esse quod impios non punias. Ideo ita eos in prosperitatibus exaltas, sicut qui impinguat gregem ad occisionem. Ergo ex quo impinguati sunt, & iniusti sunt, *congrega eos*: in quo significatur quod paschali tempore, quando ad festum convenerant in urbe, obsessi sunt. *Sanctifica eos*: loquitur per similitudinem animalium, quæ occidebantur ad immolandum. Esa. 34. „ Victima Domini in Bosra, & in„ terfectio magna in terra Edon. " Et excludit pœnæ dilationem, quia tempus est ut puniantur in propriis personis, non in possessionibus, neque in terræ nascentibus: *Usquequo lugebit terra*? Psal. 106. „ Posuit flu„ mina in desertum, & exitus aquarum in „ sitim; terram fructiferam in salsuginem † al. „ sanguinem † a malitia inhabitantium in ea. " In animalibus: *Consumptum est animal*. Ezech. 9. „ Dixerunt: Dereliquit Dominus terram, „ & Dominus non videt. " Secundo quasi exauditus, contra puniendos ponit insultationem: & primo ex parte hostium quantum ad potentiam: *Si cum peditibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equis?* quasi dicat: Si vicinæ gentes quæ pedites pugnant, tibi multum laborem fecerunt, quomodo poteris resistere Chaldæis, & AEgyptiis, qui equis potentes sunt? Iob 6. „ Qui timent „ pruinam, irruet super eos nix. " Et quantum ad captivitatis terram: *Cum autem in terra pacis secura fueris*; idest, etsi etiam in terra tua semper pacem habuisses, *quid facies*, quando eris trans Iordanem, cuius gurgites sunt tumentes, quia scilicet superbi sunt? Eccli. 10. „ Qui gloriatur in substantia, pauperta„ tem vereatur. " Secundo quantum ad sanguine iunctos, commemorans pristinam iniuriam: *Nam & fratres*, scilicet Idumæi, *& domus*, scilicet Moabitæ, & Amonitæ. Cant. 1. „ Filii matris meæ pugnaverunt contra „ me. " Et indicit † al. incidit † cautelam: *Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona*, quasi volentes tibi fœderari ad resistendum Chaldæis. Infra 27. *Fac tibi vincula, & catenas, & pones eas in collo tuo, & mittes eas ad Regem Edom, & ad Regem Moab &c.* Supra 9. *Unusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquetur*.

(b) Hic ponitur Domini responsio: & primo

mo ponit pœnæ comminationem; secundo pœnæ consolationem, ibi, *Hec dicit Dominus, &c.* Circa primum duo. Primo comminatur pœnam quantum ad divini auxilii destitutionem: *Reliqui domum*, scilicet templum, ut non defendam, *hereditatem*, populum Israel. Esa. 19. „ Hereditas autem mea Israel. " Supra 9. *Derelinquam populum meum, & recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus prævaricatorum, &c.* Et quantum ad hostium oppressionem, *Dedi dilectam*, idest Iudæos, quos quasi animam meam diligebam. Secundo ponit culpam, primo significans culpæ magnitudinem: *Facta est mihi hereditas*, scilicet populus, *quasi leo*, ferox ad impugnandum me. *Dedit vocem*, blasphemiæ. Psalm. 9. „ Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca „ sua. " Secundo miratur animi instabilitatem: *Numquid avis discolor hereditas mea mihi?* quasi dicat, quandoque mihi, quandoque idolis adhærens, *tincta*, sordibus peccatorum, *per totum*, quia omnes mali sunt. III. Reg. 18. „ Usquequo claudicatis in duas partes? Si „ Dominus ipse est Deus, sequimini eum; si „ autem Baal, sequimini illum. " Vel potest esse sensus. Numquid eam ita caram teneo sicut huiusmodi aves pulchras, ut tandem non abiiciam? ut discoloritas ad decorem referatur. Ezech. 16. „ Vestivi te discoloribus, „ & calceavi te hyacintho. " Vel hoc quod dicit, *Reliqui domum, &c.* possunt esse verba prophetæ, qui ut annuntiaret verbum Dei, mortis periculo se exposuit, & domum, & patriam reliquit, & a compatriotibus suis quasi leonibus, & variis dolositate, & plenis malitia, insidias perpessus fuit. Mystice sunt verba Christi, qui domum, & patriam relinquere dicitur in mundum veniens, quia ad modum relinquentis se habuit, quando in infirmitate abscondit maiestatem. *Hereditatem*, cælestem patriam.

Prosperantur impii propter hereditatis amissionem. Genes. 25. „ Dedit Abraham Isaac „ filio suo cuncta quæ possederat, filiis au„ tem concubinarum largitus est munera. " Propter imperfectam remunerationem. Matth. 6. „ Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. " Quia non sunt digni divina correctione. Ezech. 16. „ Requiescet indignatio mea in te, & „ auferetur zelus meus a te. " Oseæ 4. „ Non visitabo super filias vestras cum fue„ rint fornicatæ, & super sponsas vestras cum „ adulteraverint. " Hebr. 12. „ Si extra di„ sciplinam estis, cuius participes facti sunt „ omnes; ergo adulteri, & non filii estis. " Propter morbi desperationem. Thren. 2. *Magna est velut mare contritio tua. Quis medebitur tibi?* Infra 30. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Propter eorum deiectionem. Psalm. 72. „ Verumtamen propter dolos po„ suisti eis; deiecisti eos dum allevarentur. " Roman. 1. „ Propter quod tradidit eos Deus „ in reprobum sensum, ut faciant ea quæ „ non conveniunt, &c. "

(c) Hic comminatur pœnam in speciali: & primo pœnam captivitatis; secundo pœnam sterilitatis terræ, ibi, *Seminaverunt triticum, & spinas messuerunt.* Circa primum tria. Primo determinat pœnam, designans occisionis magnitudinem, *Ad devorandum*, cadaverum multitudinem. Ezech. 39. „ Hæc dicit Do„ minus Deus: Dic omni volucri, & uni„ versis avibus, cunctisque bestiis agri: Con„ venite, & properate, concurrite undique „ ad victimam meam, quam ego immolo vo„ bis, victimam grandem super montes Israel, „ ut comedatis carnes, & bibatis sangui„ nem. Carnes fortium comedetis, & san„ guinem Principum terræ bibetis, &c. " Hostium afflictionem quantum ad interfectos, *Pastores multi*, idest Principes Chaldæorum. Supra 6. „ Ad eam venient pastores, & gre„ ges eorum. " *Vineam*, domum Israel. Esa. 5. „ Vinea enim Domini, domus Israel est. " Vel *pastores*, principes populi, *demoliti sunt*, per occisionem. Et quantum ad oppressos servitute, & captivitate, *Conculcaverunt*. Esa. 5. „ Auferam sepem eius, & erit in dire„ ptionem. " Et terræ desolationem: *Dederunt portionem ... luxitque super me*, quamvis tarde. Oseæ 2. „ Et dicet: Vadam, & rever„ tar ad virum meum priorem, quia bene „ mihi erat tunc magis quam nunc. " Secundo ponit pœnæ causam: *Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet*, Dei mandata, & beneficia. Esa. 5. „ Pro„ pter hoc captivus ductus est populus meus, „ quia non habuit scientiam. " Tertio ponit pœnæ mensuram, primo ostendens multitudinem hostium: *Super omnes vias*; quasi dicat, omnes vias implent, *deserti*, quod est inter Hierusalem & Babyloniam. Supra 4. *Ventus urens in viis quæ sunt in deserto viæ filiæ populi mei, non ad ventilandum, & ad purgandum, &c.* Secundo multitudinem interfectorum, *Quia gladius*, vel pestilentiæ, vel etiam Chaldæorum. Deut. 32. „ Gladius meus „ devorabit carnes. " Tertio consolationis defectum: *Non est pax*; quasi dicat, nullus immunis erit. Esa. 57. „ Non est pax impiis, „ dicit Dominus Deus. "

(d) Hic comminatur pœnam sterilitatis: & primo seminis frustrationem, *Seminaverunt*; quasi dicat, semina corrumpentur. Matth. 13. „ Nonne bonum semen seminasti „ in agro tuo? Unde ergo habet zizania? "

Esa. 5. „ Expectavi ut faceret uvas, & fecit la-„ bruscas. " Secundo hereditatis amissionem: *Hereditatem acceperunt , & non proderit*, quia ab hostibus surripietur. Thren. ult. *Hereditas nostra versa est ad alienos*. Tertio concludit confusionem, *Confundemini*, scilicet propter defectum fructuum. Esa. 24. „ Luxit vinde-„ mia, infirmata est vitis; ingemuerunt omnes „ qui lætabantur corde. "

(c) Hic ponit consolationem ex hostium pœna: & circa hoc tria. Primo ponit eorum transmigrationem: *Qui tangunt hereditatem*, lædendo eam. Zach. 2. „ Qui tangit vos, „ quasi qui tangit pupillam oculi mei. " Supra 1. *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & edifices, & plantes &c.* Secundo eorum eductionem: *Et cum evulsero*, „ tollam vos de gentibus, " Ezech. 36. Tertio ponit eorum instructionem ex promissione bonorum, si bene fecerint: *Et erit, si eruditi didicerint vias populi mei .... adificabuntur*; quasi dicat: Computabuntur inter populum meum; quod pertinet † al. proprie † ad conversionem. Et comminationem pœnarum: *Quod si non audierint, evellam gentem illam evulsione, & perditione*, perpetua. † Al. & cominutionem pœnarum: *Quod si non audieritis, perditione*, perpetua. † Esa. 1. „ Si volueritis & audieritis me, bona terræ „ comedetis. "

Nota, quod prælati destruunt populum propter operis perversitatem. Supra 10. *Quia stulte egerunt pastores, & Dominum non quæsierunt, propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est*. Propter doctrinæ falsitatem. Infra 50. *Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus &c.* Propter timoris pusillanimitatem. Zach. 11. „ O pa-„ stor, & idolum derelinquens gregem: gla-„ dius super brachium eius, & super ocu-„ lum dexterum eius. " Propter dominii austeritatem. Ezech. 34. „ Cum austeritate im-„ perabatis, & cum potentia, & dispersæ „ sunt oves meæ &c. " Propter curæ remissionem. Zach. 11. „ Suscitabo pastorem in „ terra † al. terram † qui derelictum non vi-„ sitabit, dispersum non quæret, & con-„ tritum non sanabit, id quod stat non enu-„ triet, & carnes pinguium comedet, & „ ungulas eorum dissolvet. "

CAPUT XIII.

(a) HAEc dicit Dominus ad me: Vade, & posside tibi lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos, & in aquam non inferes illud. Et possedi lumbare iuxta verbum Domini, & posui circa lumbos meos. Et factus est sermo Domini ad me secundo, dicens: Tolle lumbare quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Euphratem, & absconde ibi illud in foramine petræ. Et abii, & abscondi illud in Euphrate, sicut præceperat mihi Dominus. Et factum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me: Surge, & vade ad Euphratem, & tolle inde lumbare quod præcepi tibi ut absconderes illud ibi. Et abii ad Euphratem, & fodi, & tuli lumbare de loco ubi absconderam illud; & ecce computruerat lumbare, ita ut nulli usui aptum esset.

(b) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus. Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam, populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea, & ambulant in pravitate cordis sui, abieruntque post deos alienos, ut servirent eis, & adorarent eos; & erunt sicut lumbare istud, quod nulli usui aptum est. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus, ut essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam; & non audierunt. Dices ergo ad eos sermonem istum: Hæc dicit Dominus Deus tuus, Israel: Omnis laguncula implebitur vino. Et dicent ad te: Numquid ignoramus quia omnis laguncula implebitur vino? Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Ecce ego implebo omnes habitatores terræ huius, & Reges qui sedent de stirpe David super thronum eius, & sacerdotes, & prophetas, & omnes habitatores Hierusalem ebrietate, & dispergam eos virum a fratre suo, & patres, & filios pariter: ait Dominus. Non parcam, & non concedam, neque miserebor ut non dispergam eos. Audite, & auribus per-

percipite: nolite elevari, quia Dominus locutus est. Date Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos. Expectabitis lucem, & ponet eam in umbram mortis, & in caliginem. Quod si hoc non audieritis, in abscondito plorabit anima mea a facie superbiæ. Plorabit, & deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini. Dic Regi, & dominatrici: Humiliamini, sedete in terra; quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestræ. Civitates austri clausæ sunt, & non est qui aperiat. Translata est omnis Iuda transmigratione perfecta. Levate oculos vestros, & videte, qui venitis ab aquilone. Ubi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices, cum visitaverit te? Tu enim docuisti eos adversum te, & erudisti in caput tuum. Numquid non dolores apprehendent te, quasi mulierem parturientem? Quod si dixeris in corde tuo: Quare venerunt mihi hæc? Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ. Si mutare potest AEthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis bene facere cum didiceritis malum. Et dissеminabo eos quasi stipulam quæ vento raptatur in deserto. Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ a me, dicit Dominus, quia oblita es mei, & confisa es in mendacio. Unde & ego nudavi femora tua contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua, adulteria tua, & hinnitus tuus, scelus fornicationis tuæ. Super colles in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi, Hierusalem, non mundaberis post me. Usquequo adhuc?

(a) Hic ostendit populi dignitatem ex divina adhæsione. Et dividitur in duas partes. In prima ponit similitudinem; in secunda similitudinis adaptationem, ibi, *Et factum est verbum Domini ad me*. Circa primum tria. Primo significatur populi assumptio ad divinam familiaritatem, ubi ponitur Domini iussio: *Vade*, ad litteram, ad locum ubi talia venduntur: quia ipse Deus prior ad populum venit. I. Ioan. 4. „ Non quasi nos „ dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior „ dilexit nos. " *Posside*, a me, scilicet ut proprio iure possideas, sicut dominus hereditatem. Esa. 19. „ Hereditas autem mea Israel." *Tibi*, in usum tuum, sicut populus in gloriam Dei. Esa. 43. „ Populum istum „ formavi mihi, laudem meam narrabit. " *Lumbare*, quod lumbis adhæret, in quibus concupiscentia amoris: sic est populus in amorem divinum assumptus. Oseæ 11. „ In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis. " *Lineum*, quod rude de terra tollitur, sed cultu humano decoratur: sic ille populus cultu divino. Ezech. 16. „ Transiens „ autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, &c. " *Et in aquam non inferes illud*. Iob 38. „ Accinge sicut vir lumbos „ tuos: interrogabo te, responde mihi. Ubi „ eras quando ponebam fundamenta terræ? „ &c. " Et quia per facta prophetarum, & non solum per verba, divina mystice exprimuntur: unde dicitur Oseæ 12. „ In manibus prophetarum assimilatus sum: " ponitur etiam præcepti impletio, *Possedi*; in quo notatur prophetæ obedientia. Genes. 6. „ Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit, „ &c. " Secundo significatur populi repulsio: *Et factus est sermo Domini ad me secundo dicens, Tolle*, a te: sic abiiciam populum a me: *vade ad Euphratem*, per quem significatur potentia Assyriorum, & Chaldæorum, per quos captivatus est populus. Esa. 8. „ Adducet super eos Dominus aquas fluminis „ fortes, & multas, Regem Assyriorum, & „ omnem gloriam eius. Et ascendet super „ omnes rivos eius, & fluet super universas ripas eius, & ibit per Iudam inundans, „ & transiens usque ad collum veniet. " *Absconde*: sic populus, quasi aquis absconsus, absorbebitur: infra 51. „ Absorbuit me, quasi draco replevit ventrem suum teneritudine mea, & eiecit me: " *in foramine*, ne cum aqua defluat; in quo significatur quod de populo reliquiæ futuræ essent, & non totus periret. Supra 4. *Consummationem autem non faciam*. Tertio significatur populi reductio: ubi primo significatur ipsa reductio: *Et factum est post dies plurimos*, ad significandum quod multis annis in captivitate erunt. Infra 29. „ Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, „ ut reducam vos ad locum istum. " *Tolle inde*: sic ego reducam populum. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de universis terris, & adducam vos in terram vestram. " Secundo significatur populi dispositio: *Et ecce computruerat*: sic populi potentia, & pulchritudo consum-

ſumpta erat. Ezech. 15. „ Numquid utile e-„ rit ad opus ? Etiam cum eſſet iotegrum „ non erat aptum ad opus, quanto magis „ cum illud ignis devoraverit, & combuſſe-„ rit, nihil ex eo fiet operis? "

(b) Hic ponitur ſimilitudinis adaptatio; & circa hoc duo facit. Primo adaptat ſimilitudinem quantum ad pœnam: *Sic putreſcere faciam*, ut omnis vigor, & decor pertranſeat. Ioel. 1. „ Computreſcent iumenta in ſterco-„ re ſuo. " Et quantum ad pœnæ cauſam, ſcilicet inobedientiam, *Populum iſtum*. Exo. 33. „ Dixit Dominus ad Moyſen: Loquere fi-„ liis Iſrael: Populus duræ cervicis es, &c." *Et erunt ſicut lumbare*. Eſa. 30. „ Comminue-„ tur ſicut conteritur lagena figuli contritio-„ ne pervalida. " Et quantum ad divinæ familiaritatis gratiam: *Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, ſic agglutinavi mihi omnem domum Iſrael*. Deuter. 30. „ En Domini Dei „ tui cælum eſt, & cælum cæli, terra, & „ omnia qoæ in ea ſunt; tamen patribus tuis „ conglutinatus eſt Dominus, & amavit eos, „ elegitque ſemen eorum poſt eos; ideſt vos „ de cunctis gentibus, ſicut hodie compro-„ batur. " Secundo proſequitur ſpecialiter pœnæ ordinem: *Dices ergo*: & circa hoc duo. Primo oſtendit imminens periculum, ponens exemplum: *Omnis laguncula*, ideſt quilibet de populo, *implebitur vino* † al. *viro*, † tribulatioois. Eſa. 41. „ Triturabis montes, & „ comminues, & quaſi pulverem tolles. Exempli contemptum, *Et dicent*. Iob 12. „ Quis „ enim hæc quæ noſtis ignorat? " Et ipſius expoſitionem: *Et dices ad eos*; quantum ad cordis cæcitatem, *Ebrietate*, † al. *Ebrietates*, † ot quid agant ignorent. Eſa. 29. „ Fluctua-„ mini, & vacillate, inebriamini, & non a „ vino, &c. " Et quantum ad captivitatem, *Et diſpergam*, ne ſe mutuo conſolentur. Oſeæ 13. „ Conſolatio abſcondita eſt ab ocu-„ lis meis, quia ipſe inter fratres dividet." Quantum ad ſententiæ ſeveritatem: *Non parcam, & non concedam*, quaſi ad movendum eos, quia obſtinati; vel convincendum, quia aperte mali. Prov. 6. „ Zelus, & furor vi-„ ri non parcet in die vindictæ, nec aquie-„ ſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro „ redemptione dona plurima. " Secundo dat eis utile conſilium ad evadendum, ut ſcilicet humilientur, *Audite*: & primo ad totam plebem proponens conſilium contra ſuperbiæ vitium: *Nolite elevari*, per ſuperbiam. *Locutus eſt*, hoc conſilium, vel pœnas quas prædixi: Pſal. 74. „ Nolite extollere in altum cornu „ veſtrum, nolite loqui adverſus Deum † al. „ eum † iniquitatem: " & contra Dei præceptum: quæ ſunt initia omnis peccati: *Date Domino Deo veſtro gloriam*. Deuter. 32. „ Date magnificentiam Deo noſtro: Dei per-„ fecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudi-„ cia. " Reſumens imminens periculum cæcitatis cordis, *Antequam contenebreſcat* † al. *tenebra*; † ideſt, antequam ſuperveniant vobis tribulationes, in quibus neſciatis quid facere. Ioan. 12. „ Ambulate dum lucem ha-„ betis, ut non tenebræ vos comprehen-„ dant. " Captivitatis: *Antequam offendant*, ducti in captivitatem, *ad montes caliginoſos*, ſcilicet Babyloniæ propter altitudinem, vel ex defectu viſus, vel ex multitudine vaporum. Eſa. 13. Super montem caliginoſum le-„ vate ſignum, exaltate vocem, &c. " Et ſententiæ ſeveritatis: *Expectabitis lucem*, ideſt divinam conſolationem, & non habebitis † al. habetis. † Supra 8. *Expectavimus pacem, & non erat bonum*; *tempus medelæ, & ecce formido*. Et deſignans pœnam contra conſilii contemptum, ponens prophetæ compaſſionem: *Quia ſi non audieritis, in abſcondito plorabit anima veſtra*; quaſi, ne offendantur victores. Eſa. 22. „ Recedite a me, amare flebo. „ Nolite incumbere ut conſolemini me ſu-„ per vaſtitate filiæ populi mei. " Ezech. 24. „ Non plangetis, neque flebitis; ſed tabeſce-„ tis in iniquitatibus veſtris. " Et compaſſionis rationem: *Plorans plorabit, & deducet oculus meus lacrymas, quia captus eſt grex Domini*. Infra 50. *Grex perditus factus eſt populus meus, paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus*. Secundo dat idem conſilium ad Regem, invitans ad humilitatem. *Dic Regi*, ſcilicet Iechoniæ, *& dominatrici*, ſcilicet matri eius, quia cum matre ſe tradidit Nabuchodonoſor: 4. Reg. pen. *Sedete in terra*, in ſignum humilitatis. Eſa. 47. „ De-„ ſcende, ſede in pulvere virgo filia Baby-„ lon, ſede in terra. " Et aſſignat rationem ex regni amiſſione: *Quoniam de capite deſcendit corona*. Thren. ult. *Cecidit corona capitis noſtri*. Ex urbium obſidione: *Civitates auſtri*, quia ſors Iudæ ad auſtrum erat, Ioſue 15. *Qui aperiat*, obſidionem ſolvens, ſcilicet AEgyptius. Et ex populi captivitate: *Translata eſt*. Thren. 1. *Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem ſervitutis, habitavit inter gentes, nec invenit requiem*. Tertio ponit idem conſilium ad regiam civitatem: & primo inducit ad humilitatem; ſecundo miratur obſtinationem, ibi, *Væ tibi Hieruſalem*. Inducit autem ad humilitatem ex quatuor. Primo ex hoſtium poteſtate, proponens hoſtium potentiam: *Levate*, per conſiderationem, *qui venitis ab aquilone*, contra fortes. Supra 6. *Ecce populus venit de terra aquilonis, gens magna conſurget a finibus terræ*. Et excludens

ſub-

subditorum fiduciam: *Ubi est grex?* quasi multitudo populi quæ tibi erat subiecta; quasi dicat: Civitas regalis & sacerdotalis non poterit tibi prodesse. Ezech. 34. „ Ecce ego ipse super pastores. Requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem meum, nec pascant amplius pastores semetipsos; & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. " Et assignans causam quare in manus hostium tradatur, tollens excusationem, *Quid dices?* ad excusationem tui. Iob 9. „ Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei. " Et assignans rationem: *Tu enim docuisti*, dum eos in auxilium tuum vocans, conditiones tuas eos scire fecisti. Supra 2. *Insuper malitias tuas docuisti vias tuas*. Vel tangit ostensionem thesauri ab Ezechia factam nuntiis Regis Babylonis, Esa. 39. Secundo ex dolorum afflictione, comminans dolorem: *Numquid non dolores apprehendent te?* Supra 4. *Vocem quasi parturientis audivi, angustias ut puerpera*. Et assignans rationem ex peccatorum multitudine: *Quia si dixeris in corde tuo: Quare venerunt mihi hæc?* in pœnam. *Verecundiora*, turpissima peccata, *plantæ*, affectiones. Iob 22. „ Propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas. " Vel tangit hic quod ducti sunt in captivitatem pedites, & etiam in transitu fluviorum oportebat eos membra turpia denudare, & nudi pedes; & ideo plantæ eorum polluebantur luto, & pulvere. Esa. 47. „ Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina; revelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. " Et ex peccantium † al. Et expectantium † obstinatione: *Si immutare*; quasi dicat, difficiliter potestis converti, *Æthiops*, propter naturalem infectionem peccati, *pardus*, propter dolositatem, vel diversitatem peccatorum, *cum didiceritis*, propter consuetudinem. Prover. 22. „ Proverbium est: Adolescens iuxta viam suam, & cum senuerit non recedet ab ea. " Tertio inducit ad humilitatem ex futura captivatione, comminans captivitatis dispersionem, *Et disseminabo*. Psal. 82. „ Deus meus, pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. " Et Psal. 58. „ Disperges illos in virtute tua. " Et assignat rationem: *Hæc sors tua*, tibi pro peccatis tuis debita, *in mendacio*. Esa. 27. „ In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit iudicabit eam, &c. " Quarto ex peccatorum revelatione. Et primo ponit comminationem: *Et ego nudavi*, turpitudinem peccatorum tuorum *contra faciem*, ut temetipsam † al. temetipsum † recognosceres. *Et apparuit*, etiam aliis. Ezech. 16. „ Nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnes turpitudinem tuam. " Et assignat rationem: *Super colles in agro vidi abominationes tuas*; quasi dicat: Quia publice peccasti, publice punieris. Supra 2. *In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix*. Ultimo admiratur obstinationem: *Væ tibi. Usquequo post me*, venis † al. venias † vel post me ambulare te iactas? Psal. 4. „ Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? "

Nota, quod vinum mystice aliud est bonum, aliud malum. Est enim bonum vinum sapientiæ contemplationis. Prov. 9. „ Bibite vinum quod miscui vobis. " Divini amoris. Cant. 8. „ Dabo tibi poculum ex vino condito † al. conditum, † & mustum malorum granatorum meorum. " Compunctionis. Psal. 59. „ Potasti nos vino compunctionis. „ Est autem vinum malum fraudulentæ deceptionis. Deut. 32. „ Fel draconum vinum eorum, venenum aspidum insanabile. " Carnalis delectationis. Apoc. 18. „ De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes & Reges terræ cum illa fornicati sunt. " Divinæ indignationis. Apoc. 14. „ Si quis adoraverit bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua; hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. "

Item notandum, quod Spiritus Sanctus dicitur auster propter calorem. Iob 37. „ Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? " Propter splendorem. Habac. 3. „ Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharam. Operuit cælos gloria eius. " Propter volatus elevationem. Iob 39. „ Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum? " Propter pluviarum multiplicationem. Psal. 125. „ Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro. " Propter arborum fructificationem. Cant. 4. „ Veni auster, perfla in hortum meum, & fluent aromata illius. "

CAPUT XIV.

(a) QUod factum est verbum Domini ad Hieremiam de sermonibus siccitatis. Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt, & obscuratæ sunt in terra, & clamor Hierusalem ascendit. Maiores miserunt minores suos ad aquam; venerunt ad hauriendum, non invenerunt aquam, reportaverunt vasa sua vacua: confusi sunt, & afflicti, & operuerunt capita sua. Propter vastitatem terræ, quia non venit pluvia in terram, confusi sunt agricolæ, operuerunt capita sua. Nam & cerva in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba. Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.

(b) Si iniquitates nostræ responderint nobis, Domine fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt aversiones nostræ. Tibi peccavimus, expectatio Israel, salvator noster in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, & fortis qui non potest salvare? Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos. Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedes suos, & non quievit, & Domino non placuit: Nunc recordabitur iniquitatum eorum, & visitabit peccata eorum. Et dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. Cum ieiunaverint, non exaudiam preces eorum; & si obtulerint holocaustomata, & victimas, non suscipiam ea: quoniam gladio, & fame, & peste ego consumam eos.

(c) Et dixi: A, a, a, Domine Deus. Prophetæ dicunt eis: Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis; sed pacem veram dabit vobis in loco isto. Et dixit Dominus ad me: Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo. Non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos. Visionem mendacem, & divinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes: Gladius, & fames non erit in terra hac: in gladio & fame consumentur prophetæ illi, & populi quibus prophetant, erunt proiecti in viis Hierusalem præ fame, & gladio, & non erit qui sepeliat eos: ipsi, & uxores eorum, filii, & filiæ eorum: & effundam super eos malum suum. Et dices ad eos verbum istud: Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio; & si introiero in civitatem, ecce attenuati fame. Propheta quoque, & sacerdos abierunt in terram quam ignorabant.

(d) Numquid proiiciens abiecisti Iudam, aut Sion abominata est anima tua? Quare ergo percussisti nos, ita ut nulla sit sanitas? Expectavimus pacem, & non est bonum; & tempus curationis, & ecce turbatio. Cognovimus, Domine, impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia peccavimus tibi. Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam solii gloriæ tuæ: recordare ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant; aut cæli possunt dare imbres, nisi tu volueris? Nonne tu es Dominus Deus noster, quem expectavimus? Tunc enim fecisti omnia hæc.

(a) HIc incipit propheta interponere orationem suam pro eis ad Deum, ut in aliquo misericordiam consequantur, saltem post aliqua flagella. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur quædam disceptatio prophetæ cum Domino, ad impetrandum; postmodum in secunda † al. ad impetrandum post modum. In secunda † ponitur finalis determinatio, cap. 15. *Et dixit Dominus ad me, &c.* Circa primum duo. In prima ponitur populi afflictio, quæ est orationis occasio; in secunda ponitur prophetæ cum Deo disceptatio, ibi, *Si iniquitates nostræ*. Circa primum duo. Primo ponit prophetiæ titulum, hoc est *verbum*, interioris revelationis, *quod factum est de sermonibus*, exterius annuntiandis, si-

ficcitatis, quæ imminente captivitate eis supervenit. *Vel de sermonibus ficcitatis*, idest de ficcitate sermonibus digna. Secundo prosequitur ficcitatis incommodum: & primo quantum ad afflictionem hominum, quantum ad potus penuriam, ponens tristitiam: *Luxit Iudaa*, afflicta fiti. Esa. 24. „ Luxit vindemia, & infirmata est vitis, & ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. " *Porta*, iudices qui in portis sedebant, *corruerunt*, a pristina lætitia, *obscurata sunt*, idest involutæ tenebris tribulationis. Thren. 2. *Defixa sunt in terra porta eius, perdidit, & contrivit vectes eius*. Vel quia præ nimia ficcitate muri dissolvebantur, & ita cadentibus portis, propter aquæ defectum reparari non poterant. *Clamor*, conquestionis, & planctus. Esa. 24. „ Clamor erit super vino in plateis, „ deserta est omnis lætitia, translatum est „ gaudium terræ. " Et assignat tristitiæ causam: *Maiores miserunt minores suos ad aquam*. Esa. 41. „ Egeni & pauperes quærunt „ aquas, & non sunt, lingua eorum siti a„ ruit. " Et quantum ad sterilitatem terræ, plagam in possessionibus: *Confusi sunt, & afflicti, & operuerunt capita sua*, in signum confusionis. Supra 12. *Confundemini a fructibus vestris propter iram furoris Domini*. Et in cultoribus: *Quia non venit*. Ioel. 1. „ Confusi „ sunt agricolæ, ululaverunt vinitores super „ frumento, & hordeo, quia periit messis a„ gri, vinea confusa est, & ficus elanguit. " Secundo ponit afflictionem sylvestrium animalium, quantum ad cervos: *Nam & cerva in agro peperit, & reliquit*: quæ multum circa custodiam filiorum solicitatur. Iob 39. „ Numquid nosti tempus partus ibicum in pe„ tris, vel parturientes cervas observasti? " Et quantum ad onagros, *Et onagri*, qui tamen sitim sustinent: Psalm. 103. „ Expecta„ bunt onagri in siti sua: " *in rupibus*, in quibus magis stat ventus, *traxerunt*, in sitis refrigerium, *quasi dracones*, qui propter sitim ventum trahunt. Supra 2. *Onager assuetus in solitudine, in desiderio anima sua attraxit ventum amoris sui*.

(b) Hic incipit orare ad Deum pro populo: & primo inducit argumentum misericordiæ ex divina conditione; secundo ex prophetarum prænuntiatione, ibi: *Et dixi A, a, a*; tertio ex pristina populi dilectione, ibi, *Numquid proiiciens abiecisti Iudam*? Circa primum duo. Primo ponit prophetæ orationem, in qua proponit tria, misericordiam confitens: *Si iniquitates nostra responderint*, in pœnam. Esa. 59. „ Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram „ te, & peccata nostra responderunt nobis. " Et enarrans clementiam: *Tibi peccavimus*. Ps. 45. „ Adiutor in tribulationibus quæ invene„ runt nos nimis. " Deinde proponit constantiam: *Quare quasi colonus futurus es in terra*? ac si dicat: Indignum constantiæ tuæ est ut vineam tuam relinquas, quasi colonus alienum agrum: *quasi viator*, domum tuam, quasi viator nocturnum hospitium. *Quare futurus es quasi vir vagus*? hereditatem tuam, quasi homo vagus, & indeterminatæ mansionis, proprium habitaculum. Supra 12. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam*. Proponit etiam potentiam: *Et fortis qui non potest salvare* † al. *Et ut vir*; † quasi dicat: Indecens est potentiæ tuæ ut non salves quos semel in protectionem suscepisti. Num. 14. „ Dicent AE„ gyptii: Non poterat introducere populum „ in terram pro qua iuraverat: idcirco occi„ dit eos in solitudine. " Et proponit ei debitam esse illorum curam: *Tu autem in nobis*, quasi in hereditate, *& nomen tuum*, sicut sub nomine Regis, subditi defenduntur. II Corint. 6. „ Inhabitabo in illis, & inambula„ bo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi „ erunt mihi populus. " Et concludit: *Ne derelinquas nos*, ne tua constantia, & potentia blasphemetur. Psalm. 26. „ Ne derelin„ quas me, Domine, neque despicias me, Deus „ salutaris meus. " Secundo ponitur Domini responsio: *Hac dicit Dominus*. Et primo proponit culpam: *Qui dilexit movere pedes*, affectus, propter inconstantiam in bono, & de malo in malum. Prov. 7. „ Mulier vaga, quietis „ impatiens, nec valens in domo consistere „ pedibus suis. " Vel mittens in AEgyptum pro auxilio. Esa. 30. „ AEgyptus frustra & „ vane auxiliabitur. Ideo clamavi super „ hoc: Superbia tantum est; quiesce. " Secundo comminatur pœnam: *Tunc recordabitur*, pœnam inferens. Psal. 88. „ Visitabo in virga „ iniquitates eorum, & in verberibus pecca„ ta eorum. " Tertio excludit remedia: & primo orationum. *Et dixit Dominus: Noli orare pro populo isto in bonum*. Supra 7. *Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationem, & non obsistas mihi: quia non exaudiam te*. Secundo ieiunii, *Cum ieiunaverint*. Esa. 58. „ Quare ieiunavimus, & „ non aspexisti: humiliavimus animas nostras, „ & nescisti? " Tertio sacrificii, *Si obtulerint*. Malach. 1. „ Non est mihi voluntas in vobis, „ dicit Dominus exercituum, & munus non „ suscipiam de manu vestra. "

(c) Hic sumit argumentum a prophetarum prænuntiatione: & primo ponitur prophetæ allegatio, *A, a, a*, pro triplici pœna, quam immediate tetigerat. *Propheta*, falsi, *pacem veram*, diuturnam, & non simulatam ab hostibus. Supra 4. *Ergo ne decepisti populum istum, &*

& Hierusalem dicens : Pax erit vobis ? & ecce pervenit gladius usque ad animam. Secundo ponitur Domini responsio: *Et dixit Dominus*. Et primo ostendit prophetarum falsitatem quantum ad actionem quam assumunt : *Non misi*, ad exequendum, *non præcepi*, iniungendo officium, *neque locutus sum*, inspirando prophetiæ donum. Infra 23. *Non mittebam prophetas, & ipsi currebant ; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant*. Et quantum ad pacem quam prædicabant: *Visionem mendacem, seductionem cordis*, idest verba excogitata ad seducendum. Ezech. 13. „ Vident vana, & divinant mendacium, dicentes, Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. " Secundo comminatur pœnam tam prophetis prædicantibus, quam populo credenti: *Ideo hæc dicit Dominus*. Esa. 9. „ Erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati." Tertio annuntiatur populo prophetæ compassio: *Et dices ad eos... Deducant oculi mei* (vel *vestri*) *lacrymam*. Et sic indicitur planctus pœnitentiæ. Thren. 2. *Deduc quasi torrentem lacrymas*. Cuius ratio assignatur: *Quoniam contritione*, propter multitudinem occisorum, *pessima*, propter incorrigibilitatem, *vehementer*, propter continuitatem. Esa. 30. „ Comminuam eos sicut conteritur lagena figuli, contritione pervalida. " Et assignat contritionis modum, quantum ad pœnam occisionis: *Si egressus*, foris, *& si introiero*, per considerationem. Thren. 1. *Foris interficiet eos gladius, & intus pavor, iuvenem simul, & virginem, lactentem cum homine sene*. Quantum ad captivitatem, *Propheta quoque*. Supra 9. *Disperdam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi, & patres eorum*.

(d) Hic sumit argumentum ex pristina populi dilectione: & circa hoc tria. Primo miratur dilecti populi repulsionem, admirans odium: *Numquid proiiciens abiecisti Iudam*? quasi dicat, mirum videtur. Thren. ult. „ Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer." *Ut nulla sit sanitas*. Esa. 14. „ Plaga insanabili subiicientem in furore gentes. " Secundo ponit recognitionem pœnæ, *Expectavimus*. Supra 8. *Expectavimus pacem, & non erat bonum; tempus medelæ, & ecce formido*. Et culpæ, *Cognovimus*. Psalm. 50. „ Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. " Tertio ponitur petitio : *Ne nos des*. Psal. 43. „ Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. " Quarto petitionis ratio ex templi sanctitate, *Solii gloriæ*, scilicet propitiatorii, & arcæ, in quibus gloriosum te miraculis, & revelationibus ostendisti. Infra 17. *Solium gloriæ altitudinis a principio, locus sanctificationis nostræ, expectatio Israel*. Ex idolorum debilitate: *Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant ; aut cæli possunt dare imbres*, per se quasi causæ primariæ? Iob 3. „ Quis est pluviæ pater, aut quis genuit stillas roris? " Ex Dei potestate: *Nonne tu es Dominus Deus noster ? Fecisti hæc*, pluvias, & omnia huiusmodi. Supra 10. *Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, & elevat nebulas ab extremitatibus terræ*.

Notandum, quod quædam est pax falsa. Sapien. 14. „ In magno viventes inscientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant. " Quædam fraudulenta. Psal. 27. „ Qui loquuntur † al. loquitur † pacem cum proximo, mala autem in cordibus eorum. " Quædam transitoria. I. Thess. ult. „ Cum enim dixerint, Pax, & securitas, tunc repentinus eis supervenie interitus. "

Item notandum, quod mystice triplex est solium. Quoddam est solium gloriæ; & hoc quadrupliciter, scilicet naturæ sublimitate. Esa. 6. „ Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum, & plena erat omnis terra maiestate eius. " Pacis tranquillitate. Supra 3. *Vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem &c.* Scientiæ profunditate. Ezech. 10. „ Et vidi, & ecce in firmamento quod erat super caput Cherubin quasi lapis zaphirus, & quasi species similitudinis solii apparuit super eum. " Durationis æternitate. Thren. ult. *Tu autem, Domine, in æternum permanebis, solium tuum in generationem & generationem*. Aliud est solium clementiæ, præparantis ad Dei obedientiam. Esa. 22. „ Figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris sui; & suspendam super eum omnem gloriam patris sui. " Ad iustitiæ sententiam. Prover. 16. „ Iustitia firmatur solium Regis. " Ad proximorum misericordiam. Esa. 16. „ Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super eum in veritate in tabernaculo David. " Ad humilitatis gratiam. Ezech. 43. „ Locus solii mei, & locus vestigiorum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum. " Quoddam vero est solium iustitiæ præparantis ad disceptandum. Iob 13. „ Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum, & veniam usque ad solium eius? " Ad malum † al. mala † corrigendum. Prov. 20. „ Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. " Ad incorrigibiles condemnandum. III. Reg. ult. „ Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris & a sinistris. " Ad bonos

nos defendendum. Esa. 9. „ Super solium David, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, amodo & usque in sempiternum."

CAPUT XV.

(a) ET dixit Dominus ad me: Si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eiice llos a facie mea, & egrediantur. Quod si dixerint ad te, Quo egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem, ad mortem; & qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem; & qui ad captivitatem, ad captivitatem. Et visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus: gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cæli, & bestias terræ ad devorandum, & dissipandum: & dabo eos in fervorem universis regnis terræ, propter Manassem filium Ezechiæ Regis Iuda, super omnibus quæ fecit in Hierusalem.

(b) Quis enim miserebitur tui, Hierusalem; aut quis contristabitur pro te; aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? Tu dereliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti. Et extendam manum meam super te, & interficiam te. Laboravi rogans. Et dispergam eos ventilabro in portis terræ. Interfeci, & perdidi populum meum; & tamen a viis suis non sunt reversi. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie: misi super civitates repente terrorem. Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima eius. Occidit ei sol, cum adhuc esset dies: confusa est, & erubuit. Et residuos eius in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait Dominus.

(c) Væ mihi, mater mea. Quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? Non fœneravi, nec fœneravit mihi quisquam. Omnes maledicunt mihi. Dicit Dominus: Si non reliquiæ tuæ in bonum, si non occurri tibi in tempore afflictionis, & in tempore tribulationis adversum inimicum. Numquid fœderabitur ferrum ferro ab aquilone, & æs? Divitias tuas, & thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, & in omnibus terminis tuis. Et adducam inimicos tuos de terra quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, & super vos ardebit.

(d) Tu scis, Domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his qui persequuntur me. Noli in patientia tua suscipere me. Scito quoniam sustinui pro te opprobrium. Inventi sunt sermones tui, & comedi eos; & factum est mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei: quoniam invocatum est nomen tuum super me, Dominus Deus exercituum. Non sedi in concilio ludentium, & gloriatus sum a facie manus tuæ. Solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. Quare factum est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis renuit curari? Facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium.

(e) Propter hoc hæc dicit Dominus: Si converteris, convertam te, & ante faciem meam stabis: & si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Convertentur ipsi ad te, & tu non converteris ad eos. Et dabo te populo huic in murum æreum fortem, & bellabunt adversum te, & non prævalebunt: quia ego tecum sum, ut salvem te, & eruam te, dicit Dominus. Et liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu fortium.

(a) HIc ponitur finalis, & sententialis repulsio orationis prophetæ pro populo: & primo ponitur orationis repulsio; secundo ostenditur populi obstinatio, quæ est causa huius, cap. 17. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue ad amantino.* Circa primum duo. Primo interdicit prophetæ ne pro populo oret; secundo præcipit ut eorum, quasi excommunicatorum, consortium vitet, cap. 16. *Et factum est verbum Domini ad me dicens.* Circa pri-

primum duo. Primo ponitur repulsio orationis prophetæ pro populo orantis; secundo quasi desperans de salute populi, pro seipso orationem fundit, ibi, *Va mihi, mater mea*. Circa primum duo. Primo repellitur oratio; secundo ponitur repulsionis ratio: *Quis enim miserebitur tui, Hierusalem?* Circa primum duo. Primo ponitur repulsio orationis: *Si steterint Moyses, & Samuel*, qui efficaces fuerunt in orando, eo quod de populo soliciti, & pro inimicis exoraverunt. De Moyse habetur Exo. 22. De Samuele 1. Reg. 12. *Anima*, affectus; ac si dicat: Non est ex defectu orantis quod oratio non exauditur, sed ex defectu populi pro quo oratur. Ezech. 14. „ Et si fuerint tres viri isti in medio eius, „ Noe, Daniel, & Iob, ipsi in iustitia sua „ liberabunt animas suas. “ Et infra (ibidem) „ Et si fuerint tres viri isti in medio eius, „ non liberabunt filios, neque filias; sed ipsi „ soli liberabuntur. “ Secundo repulsio gentis, pro qua orabatur: & primo quantum ad terminum a quo: *Eiice*, ostende eiectos esse, *a facie*, ut me non videant, & mea præsentia non defendantur. Genes. 4. „ Ecce eiicis „ me hodie a facie terræ, & a facie tua abs- „ condar, &c. “ Secundo quantum ad terminum ad quem, ponens quadruplex periculum: *Quod si dixerint ad te, Quo egrediemur? dices ad eos ... Qui ad mortem, ad mortem*, pestilentiæ; quasi dicat: Diversi his diversis pœnis subiacebunt. Ezech. 5. „ Tertia pars tui „ peste morietur, & fame consumetur in medio „ tui; & tertia pars tui in gladio cadet in „ circuitu tuo; tertiam vero partem tui in „ omnem ventum dispergam, & gladium eva- „ ginabo post eos. “ Et excludit consolationis remedium, sepulturæ contra mortuos: *Et visitabo quatuor species*, dictas, scilicet mortem, gladium, famem, & captivitatem † al. scilicet gladium &c. † Et superaddam canes. Supra 7. *Erit morticinum populi huius in cibum volucribus cæli, & bestiis terræ; & non erit qui abigat*. Et misericordiæ quantum ad captivos: *Et dabo eos in fervorem*, idest in fervens odium, *propter Manassem*, qui multa mala fecit, 4. Regum 21. Unde eodem 23. „ Verumtamen non est aversus Dominus ab ira „ furoris sui magni, quo iratus est furor eius „ contra Iudam, propter irritationes quibus „ provocaverat eum Manasses. “ Punitur autem populus pro peccatis Regis, tum quia malus pro peccatis populi regnare permittitur: Iob 34. „ Qui regnare facit hominem „ hypocritam propter peccata populi: “ tum quia populus sequitur peccata Regis. Eccli. 10. „ Qualis rector civitatis tales & inhabi- „ tantes in ea. “ Proverb. 29. „ Princeps „ qui libenter audit verba mendacii, omnes „ ministros suos habet impios. “

(b) Hic assignatur repulsionis ratio: & primo ponitur quæstio admirationis; & excluditur primo misericordia iudicis: *Quis miserebitur*? secundo satisfactio alicuius compatientis: *Aut quis contristabitur*? tertio oratio mediatoris alicuius: *Aut quis ibit ad rogandum*? ex quo Deus repulit, & in tot peccatis es. Oseæ 1. „ Voca nomen eius Absque misericor- „ dia: quia non addam ultra misereri domui „ Israel; sed oblivione obliviscar eorum. “ Secundo assignat rationem repulsionis: & primo ex ingratitudine, ponens culpam: *Tu dereliquisti*. Esa. 1. „ Dereliquerunt Dominum, „ blasphemaverunt Sanctum Israel, abalienati „ sunt retrorsum. “ Et pœnam: *Et extendam manum meam super te*. Esa. 9. „ In omnibus „ his non est aversus furor eius; sed adhuc „ manus eius extenta. “ Secundo ex obstinatione: & primo quia non flectuntur precibus, ponens culpam, *Laboravi rogans*; quasi dicat: Toties rogavi ut converteremini; quasi dicat: Laborassem, si possibile fuisset. Esa. 43. „ Servire me fecisti in peccatis tuis, præ- „ buisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. “ Et pœnam: *Et disperdam eos ventilabro*, exercitu Chaldæorum, quasi paleas de area, *in portis terræ*, idest usque ad extrema terræ: porta enim est extrema pars domus, vel civitatis. Luc. 3. „ Cuius ventilabrum in manu eius, & „ purgabit aream suam, & congregabit tri- „ ticum in horreum suum, paleas autem com- „ buret igni inextinguibili. “ Secundo quia non corriguntur flagellis: & primo ponit duritiam, ponens flagella in generali: *Interfeci, & perdidi*, captivando. Supra 2. *Frustra percussi filios vestros; disciplinam non receperunt*. Et in speciali quantum ad mulieres, quæ sunt magis miserabiles, & flebiles in amissione virorum: *Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam*, hyperbolice; quasi dicat, innumerabiles. Esa. 9. „ Pupillorum eius, & viduarum „ non miserebitur. “ Et in amissione filii † al. filiorum † unigeniti: *Et induxi vastatorem*, interfectorem filii, *meridie*, in quo potentia hostium, qui non ex insidiis, sed aperte pugnant, *repente*, in quo impotentia ad resistendum, quia non præcaverunt. Esa. 30. „ Subito dum non „ speratur, veniet contritio eius, &c. “ Et etiam quantum ad mortem plurium filiorum simul, ponens mortem prolis, *Infirmata*, filiis orbata, qui fortitudo sunt † al. est † matris. I. Reg. 2. „ Donec sterilis peperit plurimos, „ & quæ multos habebat filios, infirmata „ est. “ Et tristitiam matris: *Defecit anima*, propter mentis stuporem. *Occidit ei sol*, lætitiæ, propter tristitiæ dolorem, quæ obscurum

rum facit cor, *confusa*, intus, *erubuit*, extra, deficiente hoc in quo gloriabatur. Amos 8. „ Occidet sol meridie, & tenebrescere „ faciam terram in die luminis. " Secundo comminatur pœnam, *Et residues* † al. *residuum* † scilicet a prædictis flagellis. Deut. 28.;„ Tra„ det te Dominus corruentem ante hostes „ tuos, & per unam viam egredieris contra „ eos, & per septem fugies, & dispergeris „ per omnia regna terræ. "

(c) Hic propheta quasi desperans de populo, orat pro seipso. Et primo ponitur ipsius conquestio, proponens adversariorum discordiam: *Va mihi*; idest, imminet ex hoc quod natus sum. *Rixa*, idest propter quem rixa fit, eo qnod vitia, & mala prænuntio, *discordia*, aliis me impugnantibus, & aliis defendentibus † al. descendentibus. † Hocetiam in Christo completum est. Iob 10. „ Quare de vulva „ eduxisti me, qui utinam consumptus es„ sem, ne oculus me videret? " Excludit discordiæ causam, quæ maxime solet ex contractibus oriri. *Non fœneravi. Omnes maledicunt*. Psal. 108. „ Maledicent † al. Maledice„ tur † illi, & tu benedices. Qui insurgunt „ in me confundantur, servus autem tuus læ„ tabitur. " Secundo ponitur Domini consolatio: *Dicit Dominus*. Et primo quantum ad salutem propriam in promotione sui, & suorum in bonis: *Si non reliquia*, idest qui adhærent tibi (non enim habuit filios ut infra 16.) *in bonum*, erunt. Aposiopesis, supplendum, non mihi credatur. Et quantum ad liberationem a malis: *Si non occurri*, paratus ad auxilium. II. Cor. 1. „ Benedictus Deus, & Pater „ Domini nostri Iesu Christi, pater miseri„ cordiarum, & Deus totius consolationis, „ qui consolatur nos in omni tribulatione no„ stra. " Secundo quantum ad adversariorum afflictionem, comminans hostem implacabilem. Et primo excludit hostium concordiam, quia cum propheta concordare voluerunt: *Numquid* Iudæorum populus, qui est *ferrum*, propter duritiam, *& as*, propter impatientiam, *fœderabitur ferre ab aquilone*, idest a Chaldæis? quasi dicat, non. Supra 6. *AEs, & ferrum universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium in igne, consumptum est plumbum*. Vel tu ferrum, dura prædicans illis, qui sunt ferrum, & æs, fœderari non potes. Ioan. 15. „ Nolite mirari si „ odit vos mundus: scitote quoniam me prio„ rem vobis odio habuit. " Secundo excludit confœderationis fiduciam, tum ex muneribus: *Divitias tuas, & thesauros tuos in direptionem dabo gratis*; quasi dicat, nihil tibi proderunt, *in omnibus*, idest pro omnibus. Nahum 2. „ Diripite argentum, diripite aurum, „ & non est finis divitiarum ex omnibus „ vasis desiderabilibus. " Tum etiam ex precibus: *Et adducam*; quasi dicat: Non poteritis eos rogare, quia non intelligent. Esa. 6. „ Levabit signum in nationibus procul, & si„ bilabit ad eum de finibus terræ. " Tertio assignat causam: *Quia ignis succensus est*. Deut. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & „ ardebit usque ad inferni novissima, devo„ rabitque terram cum germine suo, & mon„ tium fundamenta comburet. "

(d) Hic ponitur prophetæ petitio: & primo ponitur ipsius oratio; secundo Domini responsio, ibi, *Propter hoc hac dicit Dominus*. Circa ptimum tria. Primo ponit divinæ consolationis solatium, proponens divinam cognitionem, *Tu scis*, quid patior, & quid feci. *Recordare*, per effectum misericordiæ. Thren. 3. *Recordare paupertatis, & transgressionis mea, absinthii & fellis*. Petit consolationem, *Et visita me*, consolando. Iob 10. „ Visitatio „ tua custodivit spiritum meum. " Et excludit dilationem: *Noli in patientia*. Eccli. 5. „ Al„ tissimus enim est patiens redditor. " Secundo allegat meritum, proponens opprobrium quod pro Deo sustinuit patienter, ponens illatam iniuriam: *Scito*, effectu te scire ostende, *propter te*, dum mandatis tuis obediens, dura populo nuntiabam. Psal. 68. „ Quo„ niam propter te sustinui opprobrium, ope„ ruit confusio faciem meam. " Et spiritualem patientis lætitiam: *Inventi sunt*, quasi opere expleti, *& comedi*, delectatus in eis. Psalm. 118. „ Quam dulcia faucibus meis elo„ quia tua! Super mel ori meo. " Ponens etiam causam: *Quoniam invocatum est nomen tuum super me*, dum scilicet dicor propheta Domini. Supra 14. *Nomen tuum invocatum est super nos*. Proponit etiam consortium quod vitavit prudenter, ponens solitudinem: *Non sedi in concilio ludentium*, multo minus iniquorum, ne gravitatem cordis deponerem, & ut mandatis tuis vacarem. Tob. 3. „ Numquam „ cum ludentibus miscui me, neque cum his „ qui in levitate ambulant participem me „ præbui. " Ponens interiorem exaltationem: *Et gloriatus sum a facie manus tua*, corrigentis. II. Corinth. 12. „ Libenter gloriabor in „ infirmitatibus meis. " Vel *manus* consolantis spiritualibus donis. Ponens etiam solitudinis rationem: *Solus sedebam, quoniam comminatione replesti me*; quasi dicat: Tot amaritudinibus opprimebar quod non vacabat mihi ludere. Thren. 3. *Replevit me amaritudine*. Tertio miratur inflicti doloris aculeum, ponens dolorem: *Quare factus est dolor meus perpetuus?* quasi dicat: Unde est quod post tantas preces, post tot merita tribulatio non recedit? Infra 30. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua*.

tua. Secundum Iudęos, loquitur in persona Hierusalem. Et adiungit consolationem: *Facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium*: quasi dicat: In hoc tamen consolabor, quod cito transiturae sunt huiusmodi angustiae, sicut aquae infideles quae ex pluviis congregantur. Psal. 68. „ Intraverunt aquae usque ad animam „ meam. " Vel hoc dicit propter dolum adversariorum.

(e) Hic ponitur Domini exaudientis responsio. Et primo promittit promotionem in beatis, quantum ad vitae rectitudinem: *Si converteris*, alios ad me a peccatis, *convertam te*, ab angustiis, *stabis*, per vitae rectitudinem, vel contemplationis eminentiam. III. Reg. 17. „ Vivit Dominus, in cuius conspectu „ sto. " Iac. ult. „ Qui converti fecerit pec„ catorem ab errore viae suae, liberabit a„ nimam eius a morte, & operiet multitu„ dinem peccatorum. " Et quantum ad praedicationis auctoritatem: *Et si separaveris pretiosum a vili*, distinguendo scilicet opera mala a bonis, *os meum*, quia per te loquar. Mat. 10. „ Non enim vos estis qui loquimini, sed „ spiritus patris vestri qui loquitur in nobis. " Secundo quantum ad liberationem a malis: & primo a malis culpae: *Convertentur* † al. *Et convertentur* † *ipsi ad te*; quasi dicat: Ipsi imitabuntur te, & non tu eos. I. Corinth. 4. „ Rogo vos, imitatores mei estote, sicut & „ ego Christi. " Secundo a malis pœnae: & primo promittit fortitudinem: *Et dabo te populo huic in murum ereum fortem*. Supra 1. *Dedi te in civitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum eneum super omnem terram, Regibus Iuda, & principibus eius, & sacerdotibus, & populo terra; & bellabunt adversum te, & non pravalebunt: quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te*. Secundo promittit defensionem, *Et bellabunt*. Psalm. 22. „ Nam „ & si ambulavero in medio umbrae mortis, „ non timebo mala, quoniam tu mecum es. " Tertio promittit liberationem, *Et liberabo*. Esa. 43. „ Noli timere, quia redemi te, & „ vocavi te nomine tuo. "

Notandum, quod sancti gloriantur in bono virtutis. In tribulationum passione. Rom. 5. „ Non solum autem, sed & gloriamur † al. „ gloriantur † in tribulationibus. " In proximorum conversatione † al. conversione. † II Corint. 7. „ Multa mihi fiducia est apud „ vos, multa gloriatio pro vobis. " In conscientiae puritate. II. Cor. 1. „ Gloria nostra „ haec est, testimonium conscientiae nostrae. " Item gloriantur sancti in Deo, in divina dilectione ostensa per passionem. Galat. ult. „ Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini no„ stri Iesu Christi. " In divina cognitione. Supra 9. *In hoc glorietur qui gloriatur, scire, & nosse me*. In divina imitatione. Eccli. 23. „ Magna gloria est sequi Dominum; longitu„ do enim dierum assumetur ab eo. "

CAPUT XVI.

(a) ET factum est verbum Domini ad me, dicens: Non accipies uxorem, & non erunt tibi filii, & filiae in loco isto. Quia haec dicit Dominus super filios, & filias, qui generantur in loco isto, & super matres eorum, quae genuerunt eos, & super patres eorum, de quorum stirpe sunt nati in terra hac: Mortibus aegrotationum morientur. Non plangentur, & non sepelientur; in sterquilinium super faciem terrae erunt. Et gladio, & fame consumentur, & erit cadaver eorum in escam volatilibus caeli, & bestiis terrae. Haec enim dicit Dominus: Ne ingrediaris domum convivii, neque vadas ad plangendum, neque consoleris eos: quia abstuli pacem meam a populo isto, dicit Dominus, misericordiam, & miserationes. Et morientur grandes, & parvi in terra ista, non sepelientur, neque plangentur, & non se incident, neque calvitium fiet pro eis. Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo; & non dabunt eis potum calicis ad consolandum super patre suo, & matre. Et domum convivii non ingrediaris, ut sedeas cum eis, & comedas, & bibas: quia haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudii, & vocem laetitiae, vocem sponsi, & vocem sponsae.

(b) Et cum annuntiaveris populo huic omnia verba haec, & dixerint tibi: Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud? quae iniquitas nostra, aut quod peccatum nostrum, quod peccavimus Domino Deo nostro? dices ad eos: Quia

dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus, & abierunt post deos alienos, & servierunt eis, & adoraverunt eos, & me dereliquerunt, & legem meam non custodierunt. Sed & vos peius operati estis quam patres vestri. Ecce enim ambulat unusquisque post pravitatem cordis sui mali, ut me non audiat. Et eiiciam vos de terra hac in terram quam ignoratis vos, & patres vestri, & servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Propterea, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicetur ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra AEgypti; sed Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra aquilonis, & de universis terris ad quas eieci eos; & reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cavernis petrarum: quia oculi mei super omnes vias eorum. Non sunt absconditæ a facie mea, & non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis. Et reddam primum duplices iniquitates, & peccata eorum, quia contaminaverunt terram meam in morticinis idolorum suorum, & abominationibus suis impleverunt hereditatem meam. Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit. Numquid faciet sibi homo deos? Et ipsi non sunt dii. Idcircoecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam; & scient quia nomen mihi Dominus.

(a) Hic interdicit Dominus prophetæ, damnati populi consortium: & primo ponit sententiam; secundo assignat causam, ibi, *Et cum annuntiaveris, &c.* Circa primum duo. Primo interdicit sibi consortium matrimonialis coniugii, ponens iussionem: *Non accipies uxorem.* I. Cor. 7. „ Solutus „ es ab uxore? Noli quærere uxorem. " Et assignans rationem ex universitate punitorum, quia nulli ætati, nulli parcetur sexui: *Quia hæc dicit Dominus super filios, & filias.* Infra 51. *Collidam in te virum, & mulierem, & collidam in te senem, & puerum, & collidam in te iuvenem, & virginem.* Ex diversitate pœnarum, comminans mortem ex causa interiori, *Mortibus ægrotationum*, pestilentia scilicet, & diuturnis languoribus. Et adiungit congruam sepulturam: *Non plangentur.* I. Cor. 11. „ Ideo inter vos multi infirmi, & imbe„ cilles, & dormiunt multi. " Infra 25. *Non plangentur, & non colligentur, neque sepelientur; in sterquilinium super faciem terræ iacebunt.* Ex causa exteriori: *Et gladio*, ex insultu hostium, *fame*, ex defectu necessariorum. Et adiungit congruam sepulturam: *Et erit cadaver eorum in escam volatilibus cæli.* Supra 14. *Erunt proiecti in viis præ fame, & gladio, & non erit qui sepeliat eos, ipsi, & uxores eorum, filii, & filiæ eorum.* Secundo interdicit consortium socialis convivii: *Hæc enim dicit Dominus.* Et primo interdicit convivium tristitiæ, quod in consolationem † al. consolatione † pro mortuis fieri solet: ubi ponitur prohibitio, *Ne ingrediaris*, neque plangens, neque sicut consolans. Secundo assignatur ratio ex ablatione pacis: *Quia abstuli pacem meam*, quam scilicet ad eos habebam, indignatus eis; vel quam, me auctore, ad invicem, & ad alios habebant. Esa. 57. „ Non est pax impiis, dicit Domi„ nus. " Ex comminatione mortis, *Morientur.* Iob 3. „ Parvus, & magnus ibi sunt, „ & servus liber a domino suo. " Ex cessatione officiosi funeris, quia carebunt obsequio sepulturæ, *Non sepelientur.* Supra 8. *Non colligentur, & non sepelientur; in sterquilinium super faciem terræ erunt.* Planctum etiam familiæ: *Neque plangentur, neque se incident*, vulnerantes, quod Iudæis prohibitum est. Deut. 14. „ Non vos incidetis, nec facietis „ calvitium super mortuo † al. mortuum." † Sed Iob tonso capite cadens in terram &c. (Iob 1.) non peccavit, quia gentilis erat. Carebunt etiam convivio parentelæ, quod a consanguineis lugentibus fieri solet: *Et non frangent.* Prov. ult. „ Date siceram mærenti„ bus, & vinum his qui amaro sunt animo. „ Bibant, & obliviscantur egestatis suæ, & „ doloris sui non recordentur amplius. " Secundo interdicit convivium lætitiæ. Et primo ponitur prohibitio: *Et domum convivii non ingrediaris*, neque propter societatem, neque propter comestionem. I. Cor. 5. „ Si is qui „ frater nominatur inter vos, est fornicator, „ avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, „ aut rapax; cum huiusmodi nec cibum sume„ re. " Secundo ponitur ratio: *Quia hæc dicit Dominus.* Thren. ult. *Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster.* Infra 25. idem.

(b) Hic assignatur causa prædictæ pœ-

næ: & primo ponitur quæstio: *Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud?* Prov. 30. „ Talis est via mulieris adulteræ, „ quæ comedit, & tergens os suum dicit: „ Non sum operata malum. “ Secundo ponitur Domini responsio: *Dices ad eos*. Et primo ponit culpam in transgressione patrum: *Quia dereliquerunt*. Supra 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas*. In imitatione filiorum, ne possent se excusare per id quod dicitur Ezech. 18. „ Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. “ *Sed vos peius operati estis*. Matt. 23. „ Implete mensuram patrum vestrorum. “ Secundo comminatur pœnam: & primo ponit pœnæ comminationem quantum ad captivitatem: *Et eiiciam vos*; & quantum ad servitutem: *Et servietis diis*, serviendo eorum cultoribus. Thren. 1. *Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem servitutis; habitavit inter gentes, nec invenit requiem*. Deut. 28. „ In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. “ Secundo promittit consolationem, ponens iuramentum quasi signum: *Propterea ecce dies*; quasi dicat: Hoc maius beneficium reputabitis, quam quod liberati estis de AEgypto; & illius quasi obliti, hoc semper in memoriam habebitis. Esa. 43. „ Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. “ Infra 23. idem. Et explicans beneficium, *Et reducam*. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de universis terris, & reducam vos in terram vestram. “ Tertio ponit captivitatis conditionem, *Ecce ego*: & primo describit captivitatem Babyloniorum, *Piscatores*, scilicet Chaldæos, qui quasi in mari prosperitatis, & voluptatis viventes, eos ceperunt. Habac. 1. „ Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia „ non habentia ducem. “ Et Romanorum: *Et post hæc mittam venatores*, scilicet Romanos, qui eos quasi bestias pro crudelitate homicidii venati sunt. Thren. 3. *Venatione ceperunt me quasi avem, inimici mei gratis*. Secundo assignat captivitatis rationem, ponens cognitionem culpæ: *Quia oculi mei super omnes vias eorum*. Prov. 16. „ Omnes viæ hominum patent oculis eius, spirituum ponderator est Dominus. “ Et comminationem pœnæ. *Et reddam primum*, idest ante dictam consolationem, *duplices*, scilicet quantum ad cultum idolorum; propter quod sequitur: *Quia contaminaverunt*: Et quantum ad perversitatem morum, *& abominationibus suis impleverunt hereditatem meam*. Psal. 105. „ Infecta † al. Interfecta † est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus „ eorum. “ Tertio ponit captivitatis utilitatem, scilicet conversionem gentium; vel eorum qui cum Iudæis sub Zorobabel in Hierusalem reversi sunt; vel eorum qui ad fidem Christi sunt conversi: quia „ cæcitas ex parte contigit † al. contingit † in Israel, „ donec plenitudo gentium intraret, & sic „ omnis Israel salvus fieret: “ Rom. 11. Circa quod tria facit. Primo ponitur prophetæ exultatio, designata in confessione divinæ laudis: *Domine fortitudo mea*, ad alios debellandum, *robur*, ad perseverandum, *refugium*, si deficiam. Psal. 17. „ Diligam te, Domine, „ fortitudo † al. fortitudine † mea. Dominus firmamentum meum, & refugium „ meum. “ Secundo ponitur gentium conversio: *Ad te gentes venient*. Esa. 42. „ Cantate Dominn canticum novum, laus eius ab „ extremis terræ. “ Peccati confusio: *Vere mendacium*, scilicet idolum, quod divinitatem, & auxilium mentitur. Supra 3. *Vere mendaces erant colles, & multitudo montium*. Et pristini erroris confutatio: *Numquid faciet sibi homo deos? Et ipsi non sunt dii*, scilicet homines facientes. Sapien. 15. „ Quomodo „ enim sibi similem homo poterit Deum fingere? “ Tertio assignat conversionis bonum: *Idcirco*, idest ut gentes convertantur, *eis*, Iudæis, *per vicem hanc*; quasi dicat, ulterius non parcam, *manum*, correctionis. Vel *eis*, gentibus, *manum*, Christum. Psalm. 9. „ Cognoscetur Dominus iudicia faciens, in „ operibus manuum suarum comprehensus est „ peccator. “ Item Psal. 143. „ Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me „ de aquis multis, de manu filiorum alienorum. “

Notandum, quod quædam est manus divinæ dispositionis. Sap. 7. „ In manu eius & „ nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientiæ disciplina. “ Divinæ liberalitatis. Psal. 103. „ Aperiente te „ manum tuam, omnia implebuntur bonitate. “ Divinæ protectionis. Esa. 49. Sub „ tegumento manus suæ protexit me. “ Divinæ correctionis. Psal. 38. „ A fortitudine „ manus tuæ ego defeci in increpationibus. “ Divinæ liberationis. Iob 5. „ Percutit, & „ manus eius sanabunt. “ Divinæ operationis. Eccli. 36. „ Glorifica manum, & brachium dexterum. “ Et divinæ condemnationis. Ad Hebr. 10. „ Horrendum est incidere in manus Dei viventis. “

CAPUT XVII.

(a) PEccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in ungue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Cum recordati fuerint filii eorum ararum ſuarum, & lucorum ſuorum, lignorumque frondentium in montibus excelſis, ſacrificantes in agro: fortitudinem tuam, & omnes theſauros tuos in direptionem dabo, excelſa tua propter peccata in univerſis finibus tuis. Et relinqueris ſola ab hereditate tua quam dedi tibi, & ſervire faciam te inimicis tuis in terra quam ignoras: quoniam ignem ſuccendiſti in furore meo, uſque in æternum ardebit. Hæc dicit Dominus: Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & a Domino recedit cor eius. Erit enim quaſi myricæ in deſerto, & non videbit cum venerit bonum; ſed habitabit in ſiccitate, in deſerto, in terra ſalſuginis, & inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Et erit quaſi lignum quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus. Et erit folium eius viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. Pravum eſt cor hominis, & inſcrutabile: quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes, qui do unicuique iuxta viam ſuam, & iuxta fructum adinventionum ſuarum.

(b) Perdix ſovit quæ non peperit: fecit divitias, & non in iudicio. In dimidio dierum ſuorum derelinquet eas, & in noviſſimo ſuo erit inſipiens. Solium gloriæ altitudinis a principio, locus ſanctificationis noſtræ. Expectatio Iſrael Domine, omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes a te in terra ſcribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium, Dominum. Sana me, Domine, & ſanabor, ſalvum me fac, & ſalvus ero: quoniam laus mea tu es.

(c) Ecce ipſi dicunt ad me: Ubi eſt verbum Domini? Veniat. Et ego non ſum turbatus te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideravi, tu ſcis. Quod egreſſum eſt de labiis meis, rectum in conſpectu tuo fuit. Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me perſequuntur, & non confundar ego; paveant illi, & non paveam ego. Induc ſuper eos diem afflictionis; & duplici contritione contere eos.

(d) Hæc dicit Dominus ad me: Vade, & ſta in porta filiorum populi mei, per quam ingrediuntur Reges Iuda, & egrediuntur, & in cunctis portis Hieruſalem; & dices ad eos: Audite verbum Domini, Reges Iuda, & omnis Iuda, cunctique habitatores Hieruſalem, qui egredimini per portas iſtas. Hæc dicit Dominus: Cuſtodite animas veſtras, & nolite portare pondera in die ſabbati, nec inferatis per portas Hieruſalem, & nolite eiicere onera de domibus veſtris in die ſabbati, & omne opus non facietis. Sanctificate diem ſabbati, ſicut præcepi patribus veſtris. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem ſuam; ſed induraverunt cervicem ſuam ne audirent me, & ne acciperent diſciplinam. Et erit, ſi audieritis me, dicit Dominus, ut non inferatis onera per portas civitatis huius in die ſabbati, & ſi ſanctificaveritis diem ſabbati, ne faciatis in eo omne opus; ingredientur per portas civitatis huius, Reges, & principes ſedentes ſuper ſolium David, & aſcendentes in curribus, & equis, ipſi, & principes eorum, viri Iuda, & habitatores Hieruſalem: & habitabitur civitas hæc in ſempiternum. Et venient de civitatibus Iuda, & de circuitu Hieruſalem, & de terra Beniamin, & de campeſtribus, & de montuoſis, & ab auſtro, portantes holocauſtum, & victimam, & ſacrificium, & thus, & inferent oblationem in domum Domini. Si autem non audieritis me, ut ſanctificetis diem ſabbati, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Hieruſalem in die ſabbati; ſuccendam ignem in portis eius, & devorabit domos Hieruſalem, & non extinguetur.

(a) Hic

(a) Hic oſtenditur explicite populi obſtinatio, quæ eſt reprobationis cauſa: unde primo oſtendit eorum obſtinatam malitiam; ſecundo conſummatam pœnam, 19. cap. *Hæc dicit Dominus, &c.* In prima duo. In prima ponuntur obſtinationis cauſæ; ſecundo probatur ipſa obſtinatio per experimentum, 18. cap. *Verbum quod factum eſt ad Hieremiam a Domino*. Prima in duas. In prima ponit cauſas obſtinationis; in ſecunda revocat eos ad cultum priſtinæ religionis, ibi, *Hæc dicit Dominus, &c.* Circa primum duo. Primo tangit unam cauſam, ſcilicet affectum iniquitatis, ponens culpam, in qua ponit exemplum: *Peccatum Iuda*, duarum tribuum, *ſcriptum eſt*, ideſt affectui eorum ita profunditus impreſſum, præcipue idolatriæ, ſicut ſcriptura, quæ fit ferreo ſtylo, *in ungue*, ideſt in adamante, qui eſt lapis politus ad modum unguis. Zach. 7. „ Cor ſuum poſuerunt ut adamantem, ut non audirent legem, & verba quæ miſit Dominus exercituum in ſpiritu ſuo ſancto per manum prophetarum priorum. “ Vel *peccatum*, ideſt ſententia pro peccato. Et exponit peccati affectum: *Exaratum*, ideſt profundatum, *ſuper latitudinem*, ideſt ſuper cor dilatatum in affectione peccati: unde cor ſic dilatatum eſt loco adamantis, & cornua *ararum*, ideſt idolorum, ſunt loco ſtyli ferrei. Præceperat enim Deus ut ex altari procederent quatuor cornua, in quibus penderet craticula, Exo. 27. Et ſimile fecerant in aris idolorum. Oſeæ 8. „ Multiplicavit ſibi Ephraim altaria ad peccandum, factæ ſunt ei aræ in delictum. “ Ponit etiam affectus ſignum in ſucceſſione prolis: *Cum recordati fuerint filii eorum*, in affectu retinentes, in diverſitate loci, *ararum*, quæ in civitatibus conſtruebantur. Supra 2. *Sub omni ligno frondoſo tu proſternebaris meretrix*. Et adiungens pœnam, ſcilicet bonorum direptionem quæ pertinent ad neceſſitatem vitæ, *Fortitudinem*, ideſt bona, in quibus putabas te fortem eſſe, ſicut arena, & caſtra. Supra 15. *Divitias tuas, & theſauros in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, & in omnibus terminis tuis*. Ideſt, cum malitia tua ita conſummata fuerit ut filii patres imitentur, in omnibus locis idola colentes, tunc *fortitudinem tuam, & omnes theſauros tuos in direptionem dabo*. Et bonorum quæ pertinent ad cultum idolatriæ, *Excelſa tua*, in quibus idola colebant. Ezech. 6. „ Ecce ego inducam ſuper vos gladium, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, & confringentur ſimulacra veſtra, & deiiciam interfectos veſtros ante idola veſtra. “ Comminatur etiam captivitatem: *Relinqueris*, o Hieruſalem, *ab hereditate*, a populo tibi ſubiecto. Vel, o gens, a terra, dum in captivitatem ibis. Thren. 1. *Quomodo ſedet ſola civitas plena populo, facta eſt quaſi vidua domina gentium, princeps provinciarum facta eſt ſub tributo?* Comminatur & ſervitutem: *Et ſervire faciam te inimicis tuis*. Deut. 28. „ Servies inimico tuo quem immittet tibi Dominus, in fame, & ſiti, & nuditate, & omni penuria; & ponet iugum ferreum ſuper cervicem tuam, donec te conterat. “ Et tangens proximam pœnæ cauſam, ſcilicet divinam iram, quæ eſt voluntas puniendi: *Quoniam ignem ſuccendiſti*. Deut. 32. „ Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni noviſſima. “ Secundo tangit aliam cauſam, ſcilicet fiduciam impunitatis: *Maledictus homo qui confidit in homine*. Promittebant autem ſibi impunitatem ex tribus. Primo ex potentia amicorum, ſcilicet AEgyptiorum: & hanc primo tollit. Secundo ex multitudine divitiarum; & hanc ibi, *Perdix fovit quæ non peperit*. Tertio ex incredulitate divinarum comminationum; & hanc ibi, *Ecce ipſi dicunt ad me: Ubi eſt verbum Domini?* Circa primum duo. Primo ponit diſcretionem eorum qui confidunt in Domino, & in hominibus; ſecundo inducit diſcretionis auctorem ibi, *Pravum eſt cor hominis* † al. *Prælium eſt &c.* † Circa primum duo. Primo ponitur maledictio eorum qui confidunt in auxilio humano, ubi ponit maledictionem: *Maledictus*, quaſi malo † al. male † addictus. *Et ponit carnem brachium*, ideſt fortitudinem; in quo ponitur ſpei irrationabilitas, quia per carnem ſignatur humana fragilitas. *Et a Domino recedit*; in quo oſtenditur ratio maledictionis: licet enim confidere in homine ſub Deo, non tamen ut relinquatur Deus. Et hoc dicitur propter Iudæos, qui Deo contempto, in AEgyptiis ſpem ponebant. Eſa. 31. „ Væ qui deſcendunt in AEgyptum ad auxilium, in equis ſperantes, & habentes fiduciam ſuper quadrigis, quia multæ ſunt, & ſuper equitibus, quia prævalidi ſunt; & non ſunt confiſi ſuper Sanctum Iſrael, & Dominum non requiſierunt. “ Pſalm. 145. „ Nolite confidere in Principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. “ Et ponit maledictionis ſimilitudinem: *Erit enim quaſi myrica*, quæ viles habentur. Simmachus: *Quaſi lignum infructuoſum in ſolitudine*. *Non videbit*: quia ante liberationem de captivitate, fere omnes mortui ſunt. *Sed habitabit*; in quo oſtenditur horror loci captivitatis, non quod in ſe malus eſſet, ſed eis qui in ſervitute opprimebantur, *in ſiccitate, in deſerto*, quod non colitur † al. colligitur †

ſed

ſed eſt ſicci aeris, qui facit arbores infructuoſas, *ſalſuginis*, quantum ad ſiccitatem terræ, ex aduſtione humoris a ſole. Pſal. 106. „ Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim. “ Secundo ponitur benedictio eorum qui confidunt in divino auxilio. Et primo ponit benedictionem: *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius*, ut ſcilicet in quocumque confidit, confidendi ratio ſit Deus. Pſalm. 2. „ Cum exarſerit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. “ Eſa. 30. „ Beati omnes qui expectant eum. “ Secundo ponit ſimilitudinem ſumptam ex arbore, primo quantum ad radicum firmitatem: *Et erit quaſi lignum*, in quo figuratur firmitas divinæ protectionis. Pſalm. 1. „ Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. “ Secundo quantum ad foliorum viriditatem: *Et erit folium*; in quo ſignificatur proſperitas temporalis, & viror ſpiritualis. Proverb. 11. „ Iuſti quaſi virens folium germinabunt. “ Tertio quantum ad fructuum ubertatem; in quo ſignificatur copia bonorum operum: *Nec aliquando deſinet facere fructum*. Apocal. 22. „ Per menſes ſingulos reddens fructum ſuum. “ Et quia Iudæi poſſent dicere, non poſſe fieri diſcretionem præmiorum pro diverſitate cogitationum; ideo conſequenter inducit huius diſcretionis auctorem. Et primo ponit quæſtionem, *Pravum eſt*, ideſt multis malitiis involutum. Proverb. 20. „ Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri; ſed homo ſapiens exhauriet illud. “ Secundo ponit reſponſionem: & ponit duo quæ ſufficientem faciunt diſcretionem iudicii: ſcilicet ſcientiam: *Ego Dominus ſcrutans corda*, quantum ad cogitationes, *renes*, quantum ad affectiones. Rom. 8. „ Qui ſcrutatur corda ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis. “ Et iuſtitiam: *Qui do unicuique iuxta viam ſuam*, quantum ad cordis diſpoſitionem, *fructum*, quantum ad opus exterius. Eſa. 3. „ Dicite iuſto, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum ſuarnm comedet. “

(b) Hic tangit ſecundum, unde ſcilicet ſpes impunitatis proveniebat, ſcilicet divitiarum abundantiam: & primo tangit fiduciam malorum, quæ eſt in divitiis, ſub ſimilitudine perdicis, quæ ova aliena furatur, & ſuper ea incubat, & tandem a pullis deſeritur, tangens iniuſtam congregationem: *Perdix fovit*. Et exponit: *Fecit divitias, & non in iudicio*. Habac. 2. „ Væ ei qui multiplicat non ſua. Uſquequo & aggravat contra ſe denſum lutum. “ Et ipſarum amiſſionem: *In dimidio dierum ſuorum derelinquet eas*: quia in iuventute morietur: vel quia adhuc ipſo vivente eas amittet, diripientibus Chaldæis. *In noviſſime*, ideſt in divino iudicio, vel in morte, quando invenientur ei divitiæ nihil profuiſſe, *erit inſipiens*, ideſt apparebit. Pſal. 48. „ Et relinquet alienis divitias ſuas, & ſepulcra eorum domus illorum in æternum. “ Iob 12. „ Ipſe novit decipientem, & eum qui decipitur. “ Secundo ponit ſpem iuſtorum, quæ eſt in cultu divino: *Solium gloria*, ideſt expectatio, & fiducia populi Iſrael eſt templum † al. tempus, † & arca, & propitiatorium, in quibus intelligitur cultus divinus; quod dicitur *ſolium gloria altitudinis*: ibi enim gloria Domini in revelationibus apparebat a principio legis datæ, *locus ſanctificationis*, ideſt in quo ſanctificamur, vel quem ſanctificaſti coram nobis, & pro nobis. Supra 14. *Solii gloria recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiſcum*. Et adiungit pœnam diſcedentium ab hac fiducia, ponens pęnam: *Domine, omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes a te, in terra*, captivitatis, *ſcribentur*, quaſi cives perpetuo ibi manentes; vel cum illis qui terrena ſapiunt, vel in terrenam corruptionem deſcenderunt: de quibus Pſalm. 48. „ Vocaverunt nomina ſua in terris ſuis. “ Et aſſignat cauſam: *Quia dereliquerunt fontem aqua viva*. Supra 2. *Me dereliquerunt*. Tertio porrigit petitionem ſuam ad eum qui eſt ſua expectatio: *Sana me*, a languoribus peccati, & anguſtiæ quibus involvor, *ſalvum me fac*, conſervando in bonis, *laus mea*, quem laudo, vel in quo laudor. Pſalm. 40. „ Ego dixi: Domine, miſerere mei, ſana animam meam, quia peccavi tibi. “

(c) Hoc eſt tertium, unde eis fiducia impunitatis proveniebat, quia divinis comminationibus non credebant: & circa hoc tria. Primo ponitur incredulorum inſultatio: *Ubi eſt verbum*? quaſi dicat, non veniet. Eſa. 5. „ Qui dicitis: Feſtinet, cito veniat opus eius, ut videamus, & appropiet, & veniat conſilium Sancti Iſrael, & ſciemus illud. “ Amos 5. „ Væ deſiderantibus diem Domini. Ad quid enim vobis? “ Secundo ponitur prophetæ excuſatio quantum ad conſtantiam mentis: *Et ego non ſum turbatus*, propter eorum contradictionem, *ſequens*, implens quod mihi præcepiſti, *diem*, præſentem vitam, quin etiam † al. ecce † paratus mori; vel proſperitatem, & gloriam præſentem. II. Corinth. 4. „ Mihi autem pro minimo eſt ut a vobis iudicer, vel ab humano die. “ Et quantum ad veritatem prædicationis: *Tu ſcis. Rectum in conſpectu tuo fuit*, quamvis non eorum. Iob 16. „ In cælo eſt teſtis meus. “ Tertio ponitur ipſius

ipsius petitio: & primo petit salutem: *Non sis tu mihi*; quasi dicat: Solum indignationem tuam timeo. Iob 9. „ Auferat a me virgam „ suam, & pavor eius non me terreat. Matth. 10. „ Nolite timere eos qui occidunt „ corpus, animam autem non possunt occi- „ dere; sed potius timete eum qui potest ani- „ mam, & corpus perdere in gehennam. “ Secundo petit incredulis afflictionem in corde ex confusione † al. in corde confusionem † de culpa, *Confundantur*. Psalm. 39. „ Con- „ fundantur, & revereantur qui quærunt „ animam meam ut auferant eam. “ Et timorem pœnæ, *Paveant*. Proverb. 10. „ Pa- „ vor his qui operantur malum. “ Sapien. 17. „ Cum enim sit timida nequitia, data est in „ omnium condemnationem. “ Et in corpore: *Induc super eos diem afflictionis*, in vita, *contere*, per mortem, *duplici*, gladio, & fame, vel anima, & corpore.

(d) Hic revocat eos ad cultum pristinæ religionis quantum ad mandatum de observatione sabbati, quod levissimum est, ut magis eorum obstinatio ostendatur: & circa hoc duo facit. Primo determinat prædicationis locum, *In porta*, ut quasi inviti cogantur audire. II. Timo. ult. „ Insta opportune, impor- „ tune, argue, obsecra, increpa. “ *Filiorum*, ipsi enim sunt populus meus; sed filii populorum sunt. *Per quam ingrediuntur*: ipsa enim specialis porta erat iuxta domum regiam, per quam Reges urbem ingrediebantur. Supra 7. *Sta in porta domus Domini, & prædica ibi verbum istud, &c.* Secundo proponit † al. proponens † prædicationis verbum: *Et dices ad eos*: & circa hoc tria facit. Primo ponit præceptum, petens auditum, *Audite*. Psalm. 2. „ Et nunc Reges intelligite, erudimini qui „ iudicatis terram. “ Promulgans præceptum: *Hæc dicit Dominus*: *Custodite*, a peccato, *portare*, extra civitatem, *pondera*, mercium, & *opus*, servile, pertinens vel ad servitutem culpæ, vel ad servitutem pęnæ: quia etiam ab illis quæ peccata non erant tenebantur abstinere, a quibus omnibus nos non tenemur abstinere, sed secundum præceptum Ecclesiæ ordinantis de hoc. *Sanctificate*, ut bonis operibus vacetis. Exo. 20. „ Memento ut diem „ sabbati sanctifices. “ Nehemiæ ult. „ Vidi in „ Iuda calcantes in sabbato, portantes acervos, „ & onerantes super asinos vinum, & uvas, „ & ficus, & omne onus, & inferentes in „ Hierusalem die sabbati. Et contestatus „ sum &c. “ Et ponit præcepti contemptum: *Et non audierunt*. Supra 7. *Non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & pravitate cordis sui mali, &c.* Secundo promittit obedientibus præmium: *Et erit, si audieritis*: quantum ad tria, in quibus civitas gloriosa erat: scilicet in dignitate regni; & quantum ad hoc, *Ingredientur*. Esa. 1. „ Restituam iudices tuos „ ut fuerunt prius, & consiliarios tuos sicut „ antiquitus. “ In multitudine populi; & quantum ad hoc, *Et habitabitur*. Esa. 62. „ Non vocaberis ultra derelicta, & terra tua „ non vocabitur amplius desolata. “ Et quantum ad religionem templi: *Et venient de civitatibus Iuda, de circuitu Hierusalem, & de terra Beniamin, & de campestribus, & de montuosis, & ab austro*, etiam ab AEgypto. Esa. 60. „ Offerentur super placabili altari meo, & „ domum maiestatis meæ glorificabo. “ Tertio comminatur contemnentibus incendium: *Si autem non audieritis ... succendam ignem in portis*, quia portas intrantes Chaldæi ignem miserunt in civitatem. Esa. 1. „ Succendetur „ utrumque simul, & non erit qui extin- „ guat. “

Nota, quod sancti fructificant per sapientiæ contemplationem. Eccli. 6. „ Quasi is qui „ arat, & qui seminat, accede ad eam, & „ sustine bonos fructus illius. “ Per caritatis fervorem. Cant. 5. „ Veniat di lectus meus „ in hortum suum, ut comedat fructum po- „ morum suorum. “ Per laudis confessionem. Heb. 13. „ Per ipsum offeramus hostiam lau- „ dis semper Deo, idest fructum labiorum „ confitentium nomini eius. “ Per meritoriam operationem. Psal. 84. „ Etenim Do- „ minus dabit benignitatem, & terra nostra „ dabit fructum suum. “ Per proximorum conversionem. Ioan. 15. „ Ut eatis, & „ fructum afferatis, & fructus vester ma- „ neat. “

Item notandum, quod sequitur aliquis Christum per carnis integritatem. Apoc. 14. „ Virgines enim sunt, & sequuntur agnum „ quocumque ierit. “ Per cordis intentionem. Philip. 3. „ Sequor si quo modo comprehen- „ dam. “ Per tribulationis passionem. I. Petr. 2. „ Christus passus est pro nobis, vobis re- „ linquens exemplum, ut sequamini vestigia „ eius. “ Per mandatorum observationem. Iob 23. „ Vestigia eius secutus est pes meus, „ viam eius custodivi, & non declinavi ex „ ea. “ Per gloriæ receptionem. Eccli. 23. „ Magna gloria est sequi Dominum; longitu- „ do enim dierum assumetur ab eo. “

CA-

CAPUT XVIII.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam, & dissipatum est vas quod ipse faciebat e luto, in manibus suis. Conversusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius ut faceret. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Numquid sicut figulus iste non potero vobis facere, domus Israel? ait Dominus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos, domus Israel, in manu mea.

(b) Repente loquar adversus gentem, & adversus regnum, ut eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et subito loquar de gente, & de regno, ut ædificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei. Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatori Hierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque a via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra.

(c) Qui dixerunt: Desperavimus: post cogitationes enim nostras ibimus, & unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus. Ideo hæc dicit Dominus: Interrogate gentes. Quis audivit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Numquid deficiet de petra agri nix Libani; aut evelli possunt aquæ erumpentes frigidæ, & defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis, & in semitis sæculi, ut ambularent per eas in itinere non trito, ut fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. Omnis qui præterierit per eam, obstupescet, & movebit caput suum. Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico; dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.

(d) Et dixerunt: Venite, & cogitemus contra Hieremiam cogitationes: non enim peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, nec sermo a propheta. Venite, & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad universos sermones eius. Attende Domine ad me, & audi vocem adversariorum meorum. Numquid redditur pro bono malum, quia foderunt foveam animæ meæ? Recordare quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, & averterem indignationem tuam ab eis. Propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladii. Fiant uxores eorum absque liberis, & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Iuvenes eorum confodiantur gladio in prælio, audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim super eos latronem repente, quia foderunt foveam ut caperent me, & laqueos absconderunt pedibus meis. Tu autem, Domine, scis omne consilium eorum adversum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum a facie tua non deleatur. Fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

(a) HIc ostendit obstinationem ipsius populi quasi per experimentum: & primo quia contemnunt prædicationem; secundo quia persequuntur prædicatorem, ibi, *Et dixerunt: Venite, & cogitemus contra Hieremiam cogitationes*. Circa primum duo. Primo ponitur prædicatio revocans eos ad pœnitentiam; secundo ponitur contemnentium desperatio, ibi, *Qui dixerunt: Desperavimus: post cogitationes enim nostras ibimus*. Circa primum duo. Primo designat Dominus prophetæ revelationis locum: *In domum figuli*, ut ex ipsius operis similitudine prophetia sumeretur: in quo significatur quod descendenti in considerationem suæ infirmitatis, verba Domini revelantur. Prov. 3., Cum simplicibus sermocinatio eius. " *Descendi*, accessi in inferiorem partem civitatis, ubi huiusmodi artifices morabantur. Secundo ponitur revelatum verbum. Et primo ponit similitudinem; secundo ex similitudine sumit ratio-

nem, ibi, *Repente loquar adversus gentem*. Circa primum duo. Primo ponitur factum figuli, unde similitudo sumitur, ponens vasis destructionem: *Et ecce ipse faciebat opus super rotam*. Eccli. 38. „ Figulus sedens ad opus „ suum, & convertens pedibus suis rotam, „ qui in sollicitudine positus est semper propter „ opus suum, & innumera est omnis opera„ tio eius. " Et destructi vasis restaurationem: *Conversusque fecit illud vas alterum*. Sapien. 15. „ Figulus mollem terram premens, „ laboriose fingit ad usus nostros unumquod„ que vas, & de eodem luto fingit quæ mun„ da sunt in usum vasa, & similiter quæ his „ sunt contraria. " Secundo ponit similitudinis adaptationem: *Et factum est verbum Domini ad me*. Et primo ponitur quæstio: *Numquid sicut figulus iste non potero vobis facere, domus Israel?* Esa. 64. „ Et nunc Domine, pa„ ter noster es tu, nos vero lutum; & fi„ ctor noster tu, & opera manuum tuarum „ omnes nos. " Secundo responsio: " *Ecce sicut lutum*. Sapien. 7. „ In manu ipsius & „ nos, & sermones nostri, & omnis sapien„ tia, & operum scientiæ disciplina. "

(b) Hic sumit rationem ex prædicta similitudine.

Sed obiicitur contra id quod dicitur hic, illud quod habetur Num. 23. „ Non est Deus „ ut homo ut mentiatur, neque ut filius ho„ minis ut mutetur. " Sed hoc non potest esse sine mendacio, quod aliquis dicat futurum quod non eveniat, neque sine mutatione, si pœnitentiam agat. Ergo &c.

Ad quod dicendum quod est duplex prophetia secundum Hieronymum in Glossa super Matth. cap. 1. scilicet prædestinationis in his quæ non dependent ex libero arbitrio, sed tantum ex Dei dispositione, quæ immutabilis est; & ideo hanc necesse est omnibus modis evenire. Alia est præscientiæ de his etiam quæ libero arbitrio non subiacent, sed procedunt a Deo secundum quod Deus præscit finaliter eventum uniuscuiusque rei. Et sic etiam sententia divina non mutatur, facta mutatione in homine, sed non in Deo. Et ideo pœnitentia accipitur non secundum mutationem divinæ dispositionis, sed divinæ sententiæ prolatæ secundum causas inferiores. Et ideo dicit, *Repente*, *& subito*, loquens de Deo ad similitudinem hominis: dicitur enim aliquis repente loqui, quando sine præmeditatione loquitur. Hoc autem convenit quando tantum ad præsens, omissa † al. amissa † futuri consideratione, respicit.

Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit divinæ sententiæ revocabilitatem in malis, ponens sententiæ pronuntiationem, *Ut eradicem*, auferendo omnem firmitatem. Supra 1. *Constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes*. Et sententiæ revocationem: *Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo ... agam & ego pœnitentiam*. Oseæ 11. „ Conversum est in me cor meum, pariter „ conturbata est pœnitudo † al. plenitudo † „ mea. " Et in bonis, ponens sententiæ promulgationem, *Et subito*. Iob 22. „ Si rever„ sus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis; „ & longe facies iniquitatem a tabernaculo „ tuo. " Et revocationem, si fecerit malum. Ezech. 18. „ Si averterit se iustus a iustitia „ sua, & fecerit iniquitatem iuxta omnes „ abominationes quas operari solet impius: „ numquid vivet? Omnes iustitiæ eius quas „ fecerat, non recordabuntur: in prævari„ catione qua prævaricatus est, & in pecca„ to suo quod peccavit, in ipsis morietur. " Secundo inducit cognitionem: & primo proponit excogitatam pœnam: *Nunc ergo dic viro Iuda ... Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo*, sicut figulus, *malum*, pœnæ. Esa. 45. „ Ego „ Dominus faciens pacem, & creans ma„ lum. " Secundo concludit pœnitentiam: *Revertatur unusquisque a via sua mala, & vias*, opera, *studia*, cogitationes, *dirigite*, recta facite. Ezech. 33. „ Convertimini a viis vestris „ pessimis. "

(c) Hic ponitur contemnentium desperatio: & primo ponitur desperatio, *Desperavimus*. Supra 2. *Dixisti: Desperavi, nequaquam faciam: adamavi quippe alienos, & post eos ambulabo*. Secundo ponitur desperantium condemnatio: *Ideo hæc dicit Dominus*. Et primo arguit in eis horribilem culpam in comparatione gentium: *Interroga gentes*. Supra 2. *Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factum est huiusmodi, si mutavit gens deos suos. Et certe ipsi non sunt dii*. Ezech. 5. „ Contem„ psit iudicia mea, ut plus esset impia quam „ gentes, & præcepta mea ultra quam ter„ ræ quæ in circuitu eius sunt. " Ex similitudine insensibilium, quæ ordinem sibi a Deo præfixum tenent: *Numquid deficiet de petra agri nix Libani?* Et notandum quod Libanus est mons magnus, & habet in summitate magnam latitudinem, in qua sunt agri, & speluncæ petrarum, in quas quia radius solis non pervenit, conservantur nives perpetuo. *Aut evelli possunt aquæ erumpentes*, ut non fluant de Libano, & aliis altis montibus? quasi dicat, non. Eccle. 3. „ Didici quod omnia opera quæ „ fecit Deus perseverent in perpetuum. Non „ possumus eis quidquam addere, nec auferre, „ quæ fecit Dominus ut timeatur. " Ex con-

d.

ditione operum, quia inutilia: *Frustra libantes*, scilicet idolis. Rom. 6. „ Quem ergo fru- „ ctum habuistis tunc in illis in quibus nunc „ erubescitis? “ Quia nociva, *Et impingentes*, idest offendentes. Esa. 59. „ Impegimus in me- „ ridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi „ mortui. “ Quia turpia, *In semitis saculi*, scilicet idolatriæ, post quas sæculum totum vadit. Iob 22. „ Numquid semitam sæculorum „ custodire cupis, quam calcaverunt viri ini- „ qui, qui sublati sunt ante tempus suum, „ & fluvius subvertit fundamentum eorum „ qui dicebant Deo: Recede a nobis, & „ scientiam viarum tuarum nolumus. “ Et difficilia: *Ut ambularent per eas in itinere non trito*, a sanctis patribus. Vel quia vana peccata excogitabant. Sap. 5. „ Ambulavimus vias „ difficiles, viam autem Domini ignoravimus. “ Numer. 20. „ Via trita gradiemur. “ Secundo comminatur stupendam pœnam. Primo quantum ad terræ desolationem: *Ut fieret terra eorum in desolationem*. *Ut* consecutive. Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus*. Secundo quantum ad gentis destructionem: *Sicut ventus*, qui omnes fruges desiccat, *inimico*, Babylonico. Supra 4. *Ventus urens in viis quæ sunt in deserto via filiæ populi mei, non ad ventilandum, & ad purgandum*. Tertio divini auxilii cessionem, *Dorsum*, ad modum hominis irati. Deute. 32. „ Abscondam faciem meam „ ab eis, & considerabo novissima eorum. “ Psalm. 73. „ Ut quid, Domine, repulisti in fi- „ nem, iratus est furor tuus super oves pa- „ scuæ tuæ? “

(d) Hic ostenditur eorum obstinatio ex eo quod persequebantur prædicatores eorum in figuram persecutionis Christi: & primo ponitur adversariorum persecutio, ponens persequendi consilium, *Venite*. Sapient. 2. „ Di- „ xerunt impii cogitantes apud se non re- „ cte. “ Et infra (ibidem) „ Circumveniamus „ iustum, quoniam inutilis est nobis, & con- „ trarius est operibus nostris, &c. “ Persecutionis argumentum: *Non enim peribit lex*, legis dispositio, *sermo*, divinæ revelationis; quasi, fallo hoc futurum prædixit. E contra Ezech. 7. „ Peribit lex a sacerdote, & consilium a se- „ nioribus. “ Et persequendi modum, *Lingua*, detrahendo, & accusando. *Non attendamus*, quasi timentes comminationes ipsius. Psalm. 63. „ Exacuerunt ut gladium linguas „ suas, firmaverunt sibi sermonem nequam. “ Eccli. 28. „ Flagelli plaga livorem facit, pla- „ ga autem linguæ comminuet ossa. “ Secundo ponitur propheta oratio: & primo petit audientiam: *Attende Domine ad me*, idest ad mea merita. Thren. 3. *Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me*. Secundo proponit ingratitudinis culpam, ponens ingratitudinem: *Numquid redditur pro bono malum?* quasi dicat: Non est consuetum, non est iustum. *Foveam*, deceptionem, ut tollerent vitam meam. Psalm. 108. „ Posuerunt „ adversum me mala pro bonis, & odium pro „ dilectione mea. “ Et ingratitudinis probationem, *Recordare*. II. Mach. ult. „ Hic est „ fratrum amator, & populi Israel; hic est qui „ multum orat pro populo, & universa sancta „ civitate, Hieremias propheta Dei. “ Tertio imprecatur pœnam: & primo pœnæ inflictionem quantum ad pueros: *Propterea da filios*. Supra 15. *Qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem; & qui ad captivitatem, ad captivitatem*. Quantum ad matrimonio utentes: *Fiant uxores eorum absque liberis*. Oseæ 9. „ Da eis vulvam sine liberis, & ubera aren- „ tia. “ Et quantum ad viros bellicosos: *Iuvenes eorum confodiantur gladio in prælio, audiatur clamor*, planctus. Esa. 15. „ Clamorem con- „ tritionis levabunt. “ Secundo pœnæ occultationem, ut præcavere non possint: *Adduces latronem*, Nabuchodonosor, qui subito super eos veniat. Abdias: „ Si fures intrassent „ ad te, si latrones per noctem, quomodo „ conticuisses? “ Et assignat rationem: *Quia foderunt foveam*; quasi dicat: Iustum est ut decipiantur qui me decipere voluerunt. Psalm. 56. „ Laqueum paraverunt pedibus meis, & „ incurvaverunt animam meam. “ Et inducit probationem: *Tu autem, Domine, scis*. Thr. 3. *Vidisti, Domine, iniquitatem illorum adversum me, iudica iudicium meum*. Secundo excludit sententiæ revocationem, excludens misericordiam: *Ne propitieris*, mundando a culpa, *non deleatur*, liberando a pœna. Psalm. 108. „ In memoriam redeat iniquitas patrum eius „ in conspectu Domini, & peccatum matris „ eius non deleatur. “ Et imprecatur pœnam: *Fiant corruentes ... abutere eis*, idest in malum utere, vel contra consuetudinem clementiæ tuæ. Esa. 3. „ Ruit Hierusalem, & „ Iudas concidit: quia lingua eorum, & ad- „ inventiones eorum contra Dominum, ut „ provocarent oculos maiestatis eius. “

Notandum, quod est quidam sibilus bonus divinæ inspirationis. Zach. 10. „ Sibilabo eis, „ & congregabo illos quia redemi eos. “ Humilis confirmationis. III. Reg. 19. „ Post „ ignem sibilus auræ tenuis. “ Compassionis. Infra 49. *Omnis qui transibit per eam stupebit, & sibilabit super omnes plagas eius*. Item est sibilus malus iniquæ persuasionis. Sapient. 17. „ Serpentum sibilatione commoti, tremebun- „ di peribant. “ Insultationis. Thren. 2. *Omnes transeuntes per viam sibilaverunt, & mo-*

-verunt capita sua super filiam Hierusalem: *Haeccine est urbs*, *dicentes*, *perfecti decoris*, *gaudium universae terrae*? Et stuporis. Infra 25. *Ponam eos in stuporem*, *& sibilum in solitudines sempiternas*.

Item super illud verbum, *Ut loquerer pro eis bonum*, nota, quod Christus loquitur pro nobis bonum ad impetrandum veniam. Luc.23. „ Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. " Ad excusandam culpam. Pri.Ioan 2., „ Advocatum habemus apud Patrem Iesum „ Christum iustum; & ipse est propitiatio pro „ peccatis nostris. " Ad Heb. 12. „ Accessistis ad testamenti novi mediatorem Iesum, „ & sanguinis aspersionem melius loquentem „ quam Abel. " Ad impetrandam gloriam. Ioan. 17. „ Volo ut ubi ego sum & illi sint „ mecum, ut videant claritatem meam, „ quam dedisti mihi. "

CAPUT XIX.

(a) HAEc dicit Dominus: Vade, & accipe laguncalam figuli testeam a senioribus populi, & a senioribus sacerdotum, & egredere ad vallem filiorum Ennon, quae est iuxta introitum portae fictilis; & praedicabis ibi verba quae ego loquor ad te & dices: Audite verbum Domini, Reges Iuda, & habitatores Hierusalem. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita ut omnis qui audierit illam, tinniant aures eius, eo quod dereliquerint me, & alienum fecerint locum istum: & libaverunt in eo diis alienis, quos nescierunt ipsi, & patres eorum, & Reges Iuda: & repleverunt locum istum sanguine innocentum, & aedificaverunt excelsa Baalim ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim: quae non praecepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum. Propterea ecce dies venient, dicit Dominus, & non vocabitur amplius locus iste Tophet, & vallis filii Ennon, sed vallis occisionis. Et dissipabo consilium Iuda, & Hierusalem in loco isto, & subvertam eos gladio in conspectu inimicorum suorum, & in manu quaerentium animas eorum; & dabo cadavera eorum escam volatilibus caeli, & ponam civitatem hanc in stuporem, & in sibilum. Omnis qui praeterierit per eam obstupescet, & sibilabit super universa plaga eius. Et cibabo eos carnibus filiorum suorum, & carnibus filiarum suarum; & unusquisque carnes amici sui comedet in obsidione, & in angustia in qua concludent eos inimici eorum, & qui quaerunt animas eorum.

(b) Et conteres laguncalam in oculis virorum qui ibunt tecum, & dices ad eos. Haec dicit Dominus exercituum: Sic conteram populum istum, & civitatem istam, sicut conteritur vas figuli quod non potest ultra instaurari. Et in Tophet sepelientur, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum. Sic faciam loco huic, ait Dominus, & habitatoribus eius; & ponam civitatem istam sicut Tophet. Et erunt domus Hierusalem, & domus Regum Iuda, sicut locus Tophet, immundae; omnes domus in quarum domatibus sacrificaverunt omni militiae caeli, & libaverunt libamina diis alienis.

(c) Venit autem Hieremias de Tophet, quo miserat eum Dominus ad prophetandum, & stetit in atrio domus Domini, & dixit ad omnem populum: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego inducam super civitatem hanc, & super omnes urbes eius, universa mala quae locutus sum adversum eam: quoniam induraverunt cervicem suam, ut non audirent sermones meos.

(a) HIc comminatur consummatam poenam: & primo designat praedicationis locum: *Ad vallem filiorum Ennon*, *quae est iuxta introitum portae fictilis*, ubi figuli habitabant; *& praedicabis ibi verba quae ego loquor ad te*. Ezech. 3. „ Audies de ore meo verbum, „ & annuntiabis eis ex me. " Secundo ponit praedicationis verbum: & primo in loco a Deo praefinito; secundo in templo, ibi, *Venit autem Hieremias de Tophet*. Circa primum duo. Primo

Primo prædicit eam verbo; secundo præsignat eam facto, ibi, *Et conteres lagunculam*. Circa primum primo comminatur pœnam in generali, petens audientiam: *Dices, Audite*. Psalm. 2. „ Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. “ Prædicens pœnam: *Hæc dicit Dominus... Tinnient*, quasi ex commotione cordis præ stupore, sicut ex commotione magni soni. I. Reg. 3. „ Ecce ego faciam verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius. “ IV. Reg. 21. „ Ecce ego inducam mala super Hierusalem, & Iudam, ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius. “ Et assignans causam, culpam populi: *Eo quod dereliquerunt me*. Esa. 1. „ Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. “ Et culpam Regis quantum ad simplex homicidium: *Et Reges Iuda*. IV. Reg. 21. „ Sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Hierusalem usque ad os. “ Et quantum ad homicidium iunctum sacrilegio: *Et ædificaverunt excelsa Baalim*. Psalm. 105. „ Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiornm suorum, & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. “ Secundo ponit pœnam in speciali: & primo quantum ad mala quæ passi sunt in urbis captione, ponens interfectionem hominum: *Propterea ecce dies venient*; ubi designat occisorum multitudinem; *& non vocabitur amplius locus iste Tophet*. Supra 7. idem. Consilii dissipationem: *Et dissipabo consilium Iuda*, quo debellare Nabuchodonosor cogitaverat, *in loco isto*, quia ibi occisi sunt. Iob 5. „ Apprehendit sapientes in astutia sua, & consilium pravorum dissipat. “ Et occisionis speciem: *Et subvertam eos gladio*. Ezech. 21. „ Hic est gladius occisionis magnæ, qui obstupescere eos fecit, & corde tabescere, & multiplicat ruinas. “ Et ponens abiectionem cadaverum: *Et dabo cadavera eorum escam volatilibus cæli*. Psalm. 78. „ Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. “ Et ponens destructionem urbium: *Et ponam civitatem hanc in stuporem*. Supra 18. idem. Secundo pœnam quam passi sunt in obsidione: *Et cibabo eos carnibus filiorum suorum*. Deute. 28. „ Comedes fructum uteri tui, & carnes filiorum tuorum, & filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia, & vastitate, qua opprimet te hostis tuus. “ Thren. 4. *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei*.

(b) Hic designat prædictam pœnam facto: & primo ponit factum: *Conteres lagunculam*. Esa. 10. „ Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur. “ Secundo facti significatum: *Et dices ad eos*. Primo quantum ad populi occisionem: *Sic conteram*. Esa. 30. „ Comminuetur sicut conteritur lagena figuli, contritione pervalida. “ Secundo quantum ad sepulturæ locum: *Et in Tophet sepelientur*, propter occisorum multitudinem † al. vel occisionis multitudinem. † Supra 7. idem. Tertio quantum ad urbis destructionem, *Sic faciam*, sicut Tophet, immundam, & sine domibus. *In quarum domatibus*, idest in summitatibus domorum, quæ planæ erant, & io eis idola colebant. Esa. 22. „ Ascendisti & tu omnis in tecta clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans. “

(c) Postquam dixerat prædicta in valle Tophet ad populum, revertitur ad templum, ut annuntiaret ea populo qui ipsum sequi noluit † al. voluit. † Et planum est. Act. 7. „ Dura cervice, & iocircumcisis † al. incircumcisi † cordibus, & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis: sicut & patres vestri, ita & vos. “

CAPUT XX.

(a) ET audivit Phassur filius Emmer sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Domini, Hieremiam prophetantem sermones istos. Et percussit Phassur Hieremiam prophetam, & misit eum in nervum, quod erat in porta Beniamin superiori, in domo Domini. Cumque illuxisset in crastinum, eduxit Phassur Hieremiam de nervo, & dixit ad eum Hieremias: Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed Pavorem undique: quia hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo te in pavorem, te, & omnes amicos tuos, & corruent gladio inimicorum suorum; & oculi tui videbunt. Et omnem Iudam dabo in manu Regis Babylonis, & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo universam substantiam civitatis huius, & omnem laborem

rem eius, omneque pretium, & cunctos thesauros Regum Iuda dabo in manu inimicorum eorum; & diripient eos, & tollent, & ducent in Babylonem. Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captivitatem; & in Babylonem venies, & ibi morieris, ibique sepelieris tu, & omnes amici tui, quibus prophetasti mendacium.

(b) Seduxisti me, Domine, & seductus sum; fortior me fuisti, & invaluisti. Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me: quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito. Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die. Et dixi: Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. Audivi enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu: Persequimini, & persequamur eum: ab omnibus viris qui erant pacifici mei, & custodientes latus meum: si quo modo decipiatur, & prævaleamus adversus eum, & consequamur ultionem ex eo. Dominus autem mecum est tamquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt, & confundentur vehementer: quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur. Et tu Domine exercituum probator iusti, qui vides renes, & cor, videam, quæso, ultionem tuam ex eis: tibi enim revelavi causam meam. Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberavit animam pauperis de manu malorum.

(c) Maledicta dies in qua natus sum; dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus, & quasi gaudio lætificavit eum. Sit homo ille ut sunt civitates quas subvertit Dominus, & non pœnituit eum. Audiat clamorem mane, & ululatum in tempore meridiano: quia non me interfecit a vulva, ut fieret mihi mater mea sepulcrum, & vulva eius conceptus æternus. Quare de vulva egressus sum, ut viderem laborem, & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei?

(a) FInita comminatione contra populum, incipit comminatio contra principes. Et primo ponitur comminatio prophetæ contra principes; secundo conspiratio principum contra prophetam, infra 26. cap. *In principio regni Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda*. Circa primum duo. Primo comminatur contra principes Iudaici populi; secundo contra illos, & alios, infra 25. cap. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Prima in duas. In prima comminatur contra principes in summo dignitatis gradu constitutos; in secunda contra omnes comminatur, infra 23. cap. *Væ pastoribus qui dispergunt, et dilacerant gregem*. Circa primum duo. Primo comminatur contra summum in dignitate spirituali, scilicet contra summum sacerdotem; secundo contra summum in dignitate temporali, scilicet contra Regem, infra 21. cap. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Circa primum duo. Primo ponitur comminatio contra summum sacerdotem; secundo propter pericula quæ ex hoc prophetæ imminebant, ponitur ipsius conquestio, ibi, *Seduxisti me, Domine*. Circa primum duo. Primo ponitur comminationis occasio ex prophetæ persecutione: ubi ponitur persecutionis ratio: *Prophetantem sermones istos*, contra civitatem: hoc enim erat officium summi sacerdotis, ut scilicet falso prophetantes corriperet. Infra 29. *Dedit te Dominus sacerdotem pro Ioiade sacerdote, ut sis dux in domo Domini super omnem virum arreptitium, & prophetantem, ut mittas eum in nervum, & in carcerem, &c.* Prophetæ persecutio: *Et percussit ... & misit eum in nervum*, in carcerem, genus tormenti ad detinendum captivos. *Beniamin*, quæ ducebat in tribum Beniamin: erat enim civitas sita in confinio duarum tribuum. *Superiori*, quia forte plures erant portæ ducentes in terram illam, *in domo Domini*: unde in illa porta exercebatur iudicium de prophetis, & de ministris templi, & ibi claudebantur in carcere. Thren. 3. *Circumædificavit adversum me ut non egrediar, aggravavit compedem meum*. Et prophetæ liberatio: *Cumque illuxisset in crastinum, eduxit Phassur Hieremiam de nervo*. Act. 4. „Factum „ est autem in crastinum, ut congregarentur „ principes eorum, & seniores, & scribæ in „ Hierusalem." Psal. 67. „Qui educit vinctos „ in fortitudine." Secundo ponitur comminatio. & primo ponitur pœnæ designatio ex immutatione † al. imitatione † nominis: *Et dixit ad eum*: loquitur ad modum hominis timidi, qui undique circumspicit. Prov. 10. „Pavor his qui operantur „ malum." Secundo ponitur pœnæ commina-

natio: *Quia hæc dicit Dominus*: & primo quantum ad ipsius amicos: *Te, & omnes amicos*. Psalm. 77. „ Sacerdotes eorum in gladio ce„ ciderunt. " Secundo quantum ad subditos, ponens captivitatem hominum: *Et omnem Iudam*. Thren. 1. *Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem servitutis; habitavit inter gentes, nec invenit requiem*. Et direptionem bonorum: *Et dabo universam substantiam civitatis huius*. Esa. 39. „ Auferentur omnia quæ in do„ mo tua sunt, & quæ thesaurizaverunt „ patres tui usque ad diem hanc, in Baby„ lonem. Non relinquetur quicquam, dicit „ Dominus. " Tertio quantum ad ipsius domesticos: *Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captivitatem ... & omnes amici tui quibus prophetasti mendacium*, promittens prospera. Esa. 22. „ Quasi pilam mittet „ te Dominus in terram latam & spatiosam. " „ Ibi morieris, &c." Amos 7. „ Filii tui, & „ filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua „ funiculo metietur; & tu in terra polluta „ morieris, & Israel captivus migrabit de „ terra sua. "

(b) Hic ponitur prophetæ conquestio: & primo plangit iniunctum officium; secundo nativitatis ortum. Circa primum duo. Primo plangit iniunctum officium propter consecutam irrisionem; secundo propter persecutionem, ibi, *Audivi enim, contumelias multorum*. Circa primum tria. Primo quasi conquerendo notificat iniunctionis modum, *Seduxisti*; idest, occasionem deceptionis ex verbis tuis accepi: credebam enim me prophetaturum contra gentes, & non contra Iudæos, a quibus persecutionem patior. Non autem vult imponere crimen deceptionis in Deum, quia blasphemaret. *Invaluisti*, imponens officium mihi renitenti, ut supra 1. Et hoc præcipue quia fructum prædicationis suę non vidit. Esa. 49. „ In vacuum laboravi, sine causa & vane for„ titudinem meam consumpsi. " Secundo proponit prædicationis eventum, ponens irrisionem: *Factus sum in derisum, ... omnes subsannant* † al. *subsannabant*, † rugatione nasi, irrisionem propalantes. Thren. 3. *Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die*. Et assignat rationem, ponens prædicationis verbum, quo arguebat aperte culpas, & comminabatur pęnas: *Quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem*, quæ tamen nondum venit. Esa. 16. „ His qui lætantur „ super murum cocti lateris, loquimini pla„ gas suas. " Et consequens opprobrium: *Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium*, idest opprobrii causa. Act. 26. „ Festus Paulo „ dixit: Multæ litteræ ad insaniam te deduxe„ runt. " Tertio resignat iniunctum officium, *Et dixi*. Et primo abiicit officium, *Non recordabor*; idest, non cogitabo ulterius loqui ad populum: nolebat enim margaritas ante porcos spargere. Matth. 7. „ Nolite sanctum da„ re canibus. " Secundo officium abiectum resumit: *Et factus est quasi ignis*: quanto enim magis quis exterius a verbis abstinet, magis intus fervorem amoris sentit. Psal. 38. „ Con„ caluit cor meum intra me, & in medita„ tione mea exardescet ignis. " *In ossibus*, in intimis mentis, *defeci*, a proposito, *ferre non sustinens*, interius incendium. *Audivi enim contumelias multorum*. Hic conqueritur de officio assumpto, ex eo quod persecutiones sustinebat. Et primo ponitur adversariorum persecutio: & primo ponit persequentium multitudinem, *Multorum*, quibus resisti non potest. *Persequimini*; in quo notatur ipsorum coniuratio. Ponit etiam familiaritatem: *Ab omnibus viris qui erant pacifici mei*; in quo notatur imminens periculum. Abdias: „ O„ mnes viri fœderis tui illuserunt tibi, inva„ luerunt contra te viri pacis tuæ. " Secundo ponitur Prophetæ consortatio, ponens divinum auxilium: *Dominus autem mecum*, ad defendendum. Esa. 50. „ Dominus Deus au„ xiliator meus, & ideo non sum confusus. " Et ipsius officium: *Et idcirco cadent*, quia persequuntur. Esa. 40. „ Deficient pueri, & la„ borabunt, & iuvenes infirmitate cadent. " *Confundentur*, quia opprobria dixerunt, *quia non intellexerunt*, idest intelligere noluerunt, *opprobrium*, æternæ damnationis, vel futuræ captivitatis. Ps. 39. „ Confundantur, & revereantur „ qui quęrunt animam meam ut auferant eam. " Tertio ponitur petitio: ubi captat benevolentiam, commendans iustitiam, *Probator*, idest approbator, vel inquisitor, & discussor: scientiam, *Qui vides renes*, quantum ad affectiones, *& corda*, quantum ad cogitationes. Supra 17. *Ego Dominus scrutans cor, & probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam, &c.* Petit vindictam: *Videam, quæso, ultionem meam ex eis*: assignat causam: *tibi enim revelavi*, non hoc ignoranti, sed totam causam meam in te ponens. Supra 11. *Tibi enim revelavi causam meam*. Quarto ponitur gratiarum actio, *Cantate Domino*. Psal. 71. „ Quia liberavit pau„ perem a potente, pauperem cui non erat „ adiutor. "

(c) Hic plangit nativitatis suæ ortum.

Sed obiicitur contra hoc quod hic dicitur. Sanctorum enim est gloriari in tribulationibus, ut dicitur ad Rom. 5. ergo videtur quod Hieremias non debuerit pro tribulationibus in maledictionem prorumpere. Præterea dies creatura Dei est; maledicere autem creaturæ Dei, est peccatum: ergo &c. Præterea dies

dies transitorium quid est, & huic pœnam maledictionis aptare stultum est: ergo &c. Præterea nullus debet innocenti maledicere; sed ille homo in hoc quod Hieremiam non interfecit, innocens fuit: ergo peccavit ipsi maledicendo.

Ad primum dicendum, quod tribulationes in se consideratæ malæ sunt inquantum contrariantur naturæ bonæ, ut dicit Augustinus; & sic eas abhorrere naturali odio, peccatum non est. Si tamen propter eas ratio a sua rectitudine deduceretur, hoc esset peccatum. Consideratæ autem secundum quod promovent in bonum, sic sancti in ipsis gloriantur, sicut infirmus in sectione per quam sanatur. Ad secundum dicendum, & ad tertium, quod diei in sua natura consideratæ non maledicit, quia hoc esset stultum, & peccatum, sed inquantum mala est, prout scilicet aliquid mali in ipsa accidit; sicut e contra dies festus agitur propter aliquod bonum quod die illo accidit: & hoc significat illa maledictio. Gregorius tamen respiciens ad naturam ipsius diei dicit, quod ad litteram non potest intelligi. Et similiter dicendum ad ultimum, quod non maledicit illis hominibus nisi inquantum relationem habent ad suum actum. Unde per hoc dat intelligere horrorem suum, hyperbolice loquens, & tædium vitæ suæ propter angustias quas patiebatur.

Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit maledictionem contra nativitatis tempus: *Maledicta dies*. Iob 3. „ Pereat dies in qua di„ ctum est, Conceptus est homo. " Contra nativitatis nuntium: *Maledictus vir qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus, & quasi gaudio lætificavit eum*. † Al. *Maledictus vir, gaudium* † Gen. 21. „ Gaudium „ fecit mihi Dominus, & quicumque audie„ rit, corridebit mihi. " Et explicat maledictionis modum: *Sit homo ille ut sunt civitates quas subvertit Dominus*. Esa. 25. „ Posuisti „ civitatem in tumultum, urbem fortem in rui„ nam. " Et contra vitæ ministrum, qui scilicet vitam conservavit: *Audiat clamorem*, scilicet mortis. *Ut fieret mihi mater mea sepulcrum*, quasi non computatus esset inter homines; *conceptus æternus*, qui scilicet numquam ad debitum partum pervenisset. Iob 3. „ Qua„ re non in vulva mortuus sum, egressus ex „ utero non statim perii? " Secundo ponitur maledictionis ratio: *Quare de vulva egressus sum*? Supra 15. *Væ mihi, mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in universa terra*? I. Mach. 2. „ Væ mihi, ut quid „ natus sum videre contritionem populi mei, „ & contritionem civitatis sanctæ, & sede„ re illic cum datur in manibus inimico„ rum? "

Nota super illo verbo, *Seduxisti me, Domine, & seductus sum; fortior me fuisti, & invaluisti*, quia Dominus seducit trahendo persuasionibus. II. Cor. ult. „ Cum essem astutus, „ dolo vos cepi. " Alliciendo consolationibus. Apocal. 10. „ Cum devorassem eum, a„ maricatus est venter meus. " Confortando promissionibus. Supra 4. *Ergo ne decepisti populum istum, & Hierusalem, dicens: Pax erit vobis? Et ecce pervenit gladius usque ad animam*. Invalescit autem Dominus corrigendo. Esa. 8. „ In forti manu sua erudivit me, ne irem „ in via populi huius. " A noxiis retrahendo. Oseæ 2. „ Sepiam viam tuam spinis, & „ sepiam eam maceria. " Amore alligando. Oseæ 11. „ In funiculis Adam traham eos, in „ vinculis caritatis. "

CAPUT XXI.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, quando misit ad eum Rex Sedecias Phassur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, dicens: Interroga pro nobis Dominum, quia Nabuchodonosor Rex Babylonis præliatur adversum nos: si forte faciat Dominus nobiscum secundum omnia mirabilia sua, & recedat a nobis. Et dixit Hieremias ad eos: Sic dicetis Sedeciæ: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego convertam vasa belli quæ in manibus vestris sunt, & quibus vos pugnatis adversum Regem Babylonis, & Chaldæos qui obsident in circuitu murorum; & congregabo ea in medio civitatis huius; & debellabo ego vos in manu extenta, & in brachio forti, & in furore, & in indignatione, & in ira grandi, & percutiam habitatores civitatis huius.

(b) Homines, & bestiæ pestilentia magna morientur. Et post hoc ait Dominus: Dabo Sedeciam Regem Iuda, & servos eius, & populum eius, & qui derelicti sunt in civitate hac a peste, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis,

& in

& in manu inimicorum eorum . & in manu quærentium animam eorum : & percutiet eos in ore gladii, & non flectetur, neque parcet, neque miserebitur. Et ad populum hunc dices: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis. Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, & fame, & peste; qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, vivet, & erit ei anima sua quasi spolium. Posui enim faciem meam super civitatem hanc in malum, & non in bonum, ait Dominus. In manu Regis Babylonis dabitur, & exuret eam igni. Et domui Regis Iuda: Audite verbum Domini, domus David. Hæc dicit Dominus: Iudicate mane iudicium, & eruite vi oppressum de manu calumniantis, ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat propter malitiam studiorum vestrorum. Ecce ego ad te habitatricem vallis solidæ atque campestris, ait Dominus; qui dicitis: Quis percutiet nos, & quis ingredietur domus nostras? Et visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum, dicit Dominus, & succendam ignem in saltu eius, & devorabit omnia in circuitu eius.

(a) HIc ponitur comminatio contra Reges, qui obtinent summum gradum in potestate sæculari: & primo secundum quod Reges puniuntur per pœnam populi; secundo secundum quod puniuntur in propria persona, 22. cap. *Hæc dicit Dominus &c.* Circa primum duo. Primo ponitur Regis interrogatio, vel petitio: *Interroga*; quasi dicat, quære divinum responsum, *& ora pro nobis*. Hic Phassur non est idem qui supra, quia ex alio patre natus. Esa. 37. „ Dies tribulationis, & correctionis, & blasphemiæ dies hæc: quia venerunt filii usque ad partum, & virtus non est pariendi. “ Et infra (ibid.) „ Leva ergo orationem pro reliquiis quæ repertæ sunt. “ Secundo ponitur prophetæ responsio: *Et dixit Hieremias*. Et primo comminatur pœnam quantum ad tempus ante civitatis captionem, contra tria in quibus confidebant: scilicet in armorum munitione: *Ecce convertam*; quasi dicat: Arma quæ contra hostes assumpsistis, in vosipsos convertentur, quia contra vos invicem pugnabitis. Psal. 7. „ Convertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. “ Vel *convertentur*, quasi sine fructu. Confidebant etiam in murorum fortitudine: contra quod dicit: *Et Chaldæos, qui obsident in circuitu murorum*; quasi dicat, non impedientibus muris. Thren. 4. *Non crediderunt Reges terræ, & universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, & inimicus* † al. *inimici* † *per portas Hierusalem*. Confidebant etiam in divina protectione; contra quod dicit: *Et debellabo ego vos in manu extenta*, idest potentia mea ad vindictam parata, *forti*, cui resisti non potest, *furore*, quantum ad pessimos, *indignatione*, quantum ad minus peccantes, *in ira grandi*, contra mediocres.

(b) Hic tangit modum impugnationis. Ezech. 20. „ In manu valida, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos, & adducam vos in desertum populorum, & iudicabor vobiscum ibi, facie ad faciem. “ Et quantum ad tempus post urbis captionem: *Et post hoc*, comminans pœnam, *dabo Sedeciam*. Thren. 1. *Dedit me Dominus in manu de qua non potero surgere*. Et excludit misericordiam: *Et non flectetur*, precibus, vel muneribus, *neque parcet*, propter pristinam amicitiam, *neque miserebitur*, ex compassione miseriæ. Prover. 6. „ Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusque precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. “ Et hoc quia pactum non servavit. Ezech. 17. „ Qui dissolvit pactum, numquid effugiet? “ Secundo proponit eis salutis viam quantum ad populum † al. deest, quantum: † *Et ad populum hunc dices*. Et primo dat eis eligendi libertatem. *Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis*. Eccli. 15. „ Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. “ Ponit disiunctionem: *Qui habitaverit* † al. *habitat* † *in urbe hac morietur . . . . qui autem egressus fuerit . . . vivet*. Esa. 51. „ Egredimini de medio eius, populus meus, ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris Domini. “ Et assignat rationem: *Posui enim faciem meam super civitatem hanc*. Supra 1. *Ollam succensam ego video*. Et ad Regem: *Et domui Regis Iuda*, scilicet dices, ponens consilium: *Iudicate mane*. Psal. 81. „ Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. “ Et ponit imminens periculum: *Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea*. Deut. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. “ Tertio excludit falsam fiduciam, ponens confidentiæ causam: *Ecce ego ad te*, idest arcem Hierusalem, *habitatricem vallis solidæ, atque campestris*: erat enim Hierusalem

in latere montis versus vallem Arnon: ergo pars erat in valle. Vel dicitur despective, sicut Esa. 22. „ Onus vallis visionis, &c." Et etiam ex monte habebat soliditatem, fortitudinem, & firmitatem; & ex fructiferis vallibus habebat fertilitatem. Et superbam audaciam: *Qui dicitis: Quis percutiet nos?* Abdias 2. „ Qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram?" Et comminatur pœnam: *Et visitabo, & succendam ignem in saltu*, infructuosum populum. Ioelis 1. „ Ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis."

CAPUT XXII.

(a) HAEc dicit Dominus: Descende in domum Regis Iuda, & loqueris ibi verbum hoc, & dices: Audi verbum Domini, Rex Iuda, qui sedes super solium David, tu, & servi tui, & populus tuus, qui ingredimini per portas istas. Hæc dicit Dominus: Facite iudicium, & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris; & advenam, & pupillum, & viduam nolite contristare, neque opprimatis inique, & sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto. Si enim facientes feceritis verbum istud, ingredientur per portas domus huius Reges sedentes de genere David super thronum eius, & ascendentes currus, & equos, ipsi, & servi, & populus eorum. Quod si non audieritis verba hæc, in memetipso iuravi, dicit Dominus, quia in solitudinem erit domus hæc. Quia hæc dicit Dominus super domum Regis Iuda: Galaad, tu mihi caput Libani: si non posuero te solitudinem, urbes inhabitabiles. Et sanctificabo super te interficientem virum, & arma eius, & succident electas cedros tuas, & præcipitabunt in ignem, & pertransibunt gentes multæ per civitatem hanc, & dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi? Et respondebunt: Eo quod dereliquerint pactum Domini Dei sui, & adoraverint deos alienos, & servierint eis. Nolite flere mortuum, neque lugeatis super eum fletu. Plangite eum qui egreditur: quia non revertetur ultra, nec videbit terram nativitatis suæ. Quia hæc dicit Dominus ad Sellum filium Iosiæ Regem Iuda, qui regnavit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto: Non revertetur huc amplius, sed in loco ad quem transtuli eum ibi morietur, & terram istam non videbit amplius.

(b) Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimet frustra, & mercedem non reddet ei. Qui dicit: AEdificabo mihi domum latam & cœnacula spatiosa; qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingitque synopide. Numquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus numquid non comedit, & bibit, & fecit iudicium, & iustitiam, tunc cum bene erat ei? Iudicavit causam pauperis, & egeni in bonum suum. Numquid non ideo quia cognovit me? dicit Dominus. Tui vero oculi, & cor ad avaritiam, & ad sanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad cursum mali operis. Propterea hæc dicit Dominus ad Ioakim filium Iosiæ, Regem Iuda: Non plangent eum: Væ frater, & væ soror; non concrepabunt ei: Væ domine, & væ inclyte. Sepultura asini sepelietur, putrefactus, & proiectus extra portas Hierusalem. Ascende Libanum, & clama, & in Basan da vocem tuam, & clama ad transeuntes: quia contriti sunt omnes amatores tui. Locutus sum ad te in abundantia tua; & dixisti, Non audiam. Hæc est via tua ab adolescentia tua, quia non audisti vocem meam. Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captivitatem ibunt. Et tunc confunderis, & erubesces ab omni malitia tua, quæ sedes in Libano, & nidificas in cedris. Quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores, quasi dolores parturientis?

(c) Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioakim Regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde evellam eum. Et dabo te in manu quærentium animam

mam tuam, & in manu quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, & in manu Chaldæorum. Et mittam te, & matrem tuam quæ genuit te, in terram alienam in qua nati non estis, ibique moriemini: & in terram ad quam ipsi levant animam suam ut revertantur illuc, non revertentur. Numquid vas fictile, atque contritum vir iste Iechonias? Numquid vas absque omni voluptate? Quare abiecti sunt ipsi, & semen eius, & proiecti sunt in terram quam ignoraverunt?

(d) Terra, terra, terra, audi sermonem Domini. Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine eius vir qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Iuda.

(a) Hic ponitur comminatio contra Reges, secundum quod in persona propria puniuntur: & circa hoc tria facit. Primo enim ponitur annuntiandi præceptum, & designat prædicationis locum, *Descende*: quia templum, ubi propheta stabat ad orandum, in eminentiori situm erat. Act. 10. „ Descende, & „ vade cum eis † al. his † nihil dubitans, „ quia ego misi illos. “ Secundo dat salutis consilium, petens auditum, *Audite*. Psal. 2. „ Et nunc Reges intelligite, erudimini qui „ iudicatis terram. “ Proponens consilium ut faciat bonum, servans iustitiam: *Hæc dicit Dominus: Facite iudicium*, executionem iustitiæ; quod proprie Regis, & iudicis est. Sap. 1. „ Diligite iustitiam qui iudicatis terram. “ Et impediendo calumniam: *Et liberate vi oppressum*. Ps. 81. „ Eripite pauperem, & egenum de „ manu peccatoris liberate. “ Et ut vitet malum quantum ad iniustam † al. iniustitiam † ablationem rerum: *Et advenam, & pupillum, & viduam nolite contristare*. Exod. 22. „ Advenam non „ contristabis; neque affliges eum. “ Et quantum ad occisionem innocentum: *Et sanguinem innocentem ne effundatis*. Exod. 23. „ Insontem „ & iustum non occides, quia adversor im„ pium. “ Et ponit consilii fructum, proponens præmium servantibus: *Si enim facientes feceritis verbum istud, ingredientur per portas domus huius Reges de genere David*. Supra 17. idem. Et pœnam contemnentibus: *Quod si non audieritis verba hæc, in memetipso iuravi*, quia maiorem non habeo. Hebr. 6. „ Abrahæ „ namque promittens Deus, quoniam nemi„ nem habuit per quem iuraret maiorem, „ iuravit per semetipsum. “ *In solitudinem*. Esa. 1. „ Desolabitur sicut in vastitate hosti„ li. “ *Domus*, regia, vel templum. Tertio prædicit imminens periculum: & primo in regiam urbem, tangens gloriam: *Quia hæc dicit Dominus super domum* † al. *solium*, † scilicet Hierusalem: *Tu mihi caput*; idest, tu fuisti mihi caput in toto regno, sicut Galaad caput in planitie quæ est in summitate Libani, ubi Laban invenit Iacob, Gen. 31. Psal. 86. Diligit Dominus portas Sion super omnia „ tabernacula Iacob. “ Prædicit futuram pœnam, ponens pœnæ inflictionem quantum ad desolationem urbium: *Si non posuero* † al. *proposuero*; † quasi dicat, non credatur mihi, *urbes*, tibi subditas. Ioel. 2. „ Quasi hortus „ voluptatis terra coram eo, & post eum so„ litudo deserti. “ Et quantum ad occisionem hominum, ponens interficientem: *Et sanctificabo*; quasi dicat: Ad meum præceptum implendum deputabo. Simile Esa. 13. „ Ego „ mandavi sanctificatis meis, & vocabo for„ tes meos in ira mea, &c. “ Et interfectionem: *Et succident cedros*, idest maiores de populo, ut servetur metaphora. Zach. 11. „ Aperi Libane portas, & comedet ignis „ cedros tuas: ulula abies, quia cecidit ce„ drus, quoniam magnifici vastati sunt. “ Ponens etiam pœnæ inflictæ stuporem: *Et pertransibunt gentes*: ubi ponit interrogationem stupentium: *Quare fecit Dominus sic civitati huic?* & responsionem audientium: *Et respondebunt*. Deuter. 29. „ Et dicent omnes gen„ tes: Quare sic fecit Dominus terræ huic? „ Quæ est ira furoris eius immensa? Et respon„ debunt: Quia dereliquerunt pactum Domi„ ni quod pepigit cum patribus eorum, &c. “ Secundo ponitur comminatio contra regiam stirpem: & primo contra Ioakim † pro Sellum † filium Iosiæ, ibi, *Quia hæc dicit Dominus*; secundo contra Ioatham † pro Ioakim, ut infra † filium Iosiæ, ibi, *Væ qui ædificat domum suam in iniustitia*; tertio contra Iechoniam filium Ioakim, ibi, *Vivo ego, dicit Dominus*. Et de his habetur 4. Reg. 24. Circa primum duo. Primo ponitur comminatio; ubi interdicit luctum pro Iosia occiso: *Nolite flere mortuum*, scilicet Iosiam. Eccli. 22. „ Mo„ dicum plora super mortuum, quoniam re„ quievit. “ Et indicit planctum pro Ioatham a Pharaone captivato: *Plangite eum*. Iob 20. „ Oculus qui eum viderat non vide„ bit, neque ultra intuebitur eum locus suus. “ Fletus autem dicitur eum emissione lacrymarum; luctus addit quamdam solemnitatem; sed planctus adhuc addit conquestionem per verba. Secundo ponitur comminationis con-

firmatio per sententiam divinam: *Quia hæc dicit Dominus ad Sellum*, Ioakim, quia omnes filii Iosiæ dicti sunt Sellum, idest consummatio, eo quod in ipsis regnum finitum sit. Esa. 22. „ Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam, & spatiosam. " Et secundum hoc tota prophetia istius capituli facta est temporibus Ioakim; & dicit captivitatem Ioatham quasi præteritam, & prædicit aliorum captivitatem quasi futuram. Sed Hieronymus vult quod istud quod dictum est, exponatur de Sedecia, & quod hucusque prophetia facta sit temporibus Sedeciæ a principio 2. capitis, & deinceps super Ioakim.

(b) Hic ponitur comminatio contra Ioakim. Et primo arguit culpam iniustæ ædificationis, ponens iniustum ædificium: *Væ ei qui ædificat*, scilicet Ioakim filio Iosiæ, *cœnacula*, cameras, & proprie illas ad quas ascenditur scalis vel gradibus, a cœnando dictas. Eccli. 21. „ Qui ædificat domum suam impensis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme. " *Amicum suum opprimet frustra*, petens scilicet auxilium ad ædificandum. Levitic. 19. „ Non remaneat merces mercenarii tui apud te usque mane. " Ponens etiam ædificii ornatum: *Qui dicit*: *AEdificabo mihi domum latam* ... *laquearia*, quæ cameris elevatis in solarium observatione † forte, obseratione † succedunt, *synopide*, colore rubeo dicto a Synope civitate Persarum. Secundo excludit falsam fiduciam, qua promittebat sibi prosperitatem, quam pater suus Iosias habuerat, ponens stultam comparationem: *Numquid regnabis, quoniam confers te cedro*? patri tuo. Psal. 36. „ Vidi impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani. " Et ostendit eorum discretionem, proponens patris iustitiam: *Pater tuus comedit*; & tamen propter abundantiam non deseruit iustitiam; & ideo prospere sibi successit. Iob 29. „ Cumque sederem quasi rex, circumstante † al. quasi ex circumstante exercitu; † eram tamen mærentium consolator. " Et proponens filii iniustitiam: *Tui vero oculi*, quantum ad cogitationem, *& cor*, quantum ad affectionem cordis, *ad avaritiam*, quantum ad iniustam rerum ablationem, *calumniam*, falsam criminis impositionem, ut tali occasione opprimeret, *ad cursum mali*; quasi dicat: Quod corde conceperas, opere explebas. Genes. 6. „ Cuncta cogitatio humani cordis intenta est ad malum omni tempore. " Tertio comminatur pœnam: *Propter hoc dicit Dominus*. Et primo quantum ad ipsum Regem, privatione planctus: *Non plangent*, consanguinei, *non concrepabunt*, simul concordantes subditi. Supra 16. *Non plangentur, & non sepelientur*: *in sterquilinium super faciem terræ erunt*. Et privatione sepulturæ: *Sepultura asini sepelietur*: quia proiectus bestiis devorandus. Esa. 14. „ Omnes Reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua; tu autem proiectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, & obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci. " De illo autem Ioakim diversa in diversis inveniuntur. IV. enim Reg. 24. dicitur, quod „ immisit Dominus latrunculos vicinarum gentium contra ipsum, qui interfecerunt ipsum; & dormivit cum patribus suis. " II. vero Paral. 36. dicitur, quod ascendit contra eum Rex Babyloniæ, & duxit eum in Babyloniam quasi captivum. Iosephus autem dicit, quod cum ingressus esset civitatem Nabuchodonosor, vel Nabuzardam, fregit pactum, & interfecit multos iuvenes, cum quibus & Ioakim. Hic autem dicitur, quod fuit insepultus. Et ideo ad concordiam omnium horum, sciendum est, quod iste Ioakim substitutus fuit a Pharaone Ioatham fratri suo, & regnavit post cum Rege AEgypti. Tandem 8. anno Regni eius, venit Nabuchodonosor contra eum, & tradidit se sibi. Et factus est ei tributarius duobus annis. In decimo autem anno rebellavit. Unde Nabuchodonosor venit contra eum, & captivum ducebat in Babyloniam, cui in via confœderatus est, & reversus est in Hierusalem. Sed Nabuzardam congregatis latrunculis vicinarum gentium intravit Hierusalem, & frangens pactum, interfecit eum: quo sepulto in sepulcris regiis a populo terræ, Nabuzardam indignatus fecit eum effodi, & proiici bestiis devorandum. Secundo contra principes ipsius ponens eorum contritionem: *Ascende Libanum*, montem templi, *in Basan*, quæ subiacet monti Hierusalem. Esa. 40. „ Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion. " *Amatores*, principes, & defensores. Ponens etiam huius rationem ex inobedientia: *Locutus sum ad te in abundantia tua*, idest quando bonis a me traditis abundabas. Supra 6. *Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus*. Et ex antiqua consuetudine: *Hæc est via*, scilicet inobedientia, *ab adolescentia*, scilicet a tempore quo egressa es de AEgypto. Esa. 48. „ Transgressorem ex ventre vocavi te. " Supra 2. *A saeculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam*. Et ponit contritionis modum & ordinem: *Omnes pastores tuos*, idest principes, *pascet ventus*, dispersionis in captivitatem, *amatores*, AEgyptii. Oseæ 12. „ Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum. " Tertio comminatur contra ipsam ci-

civitatem regalem, confusionem: *Et tunc confunderis ... quae sedes in Libano* † al. *Et tu qui sedes*; † in quo designatur superbia. Roman. 6. „ Quem ergo fructum habuistis tunc „ in illis in quibus nunc erubescitis ? " Et dolorem : *Quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores, quasi dolores parturientis*? praeteritum pro futuro . † Al. *Quomodo congemuisti*, praeteritum pro futuro, *parturientis*. † Psal. 47. „ Ibi dolores ut parturientis. "

(c) Hic ponitur comminatio contra Iechoniam: & primo comminatur captivitatem; secundo sterilitatem, ibi, *Terra, terra, terra*. Circa primum duo. Primo ponitur captivitatis comminatio: quia comminatur dignitatis amissionem, & divini auxilii destitutionem : *Si fuerit Iechonias filius Ioakim Regis Iuda annulus in manu*: quantumcunque in loco murato † al. mutato † sit, quamvis Rex populi mei; *evellam*, privando ipsum dignitate sua, & auxilio meo. Apocalyp. 2. „ Amovebo candelabrum tuum de loco suo, nisi „ poenitentiam egeris. " Comminatur etiam hostium servitutem: *Et dabo te*. Thren. 1. *Dedit me Dominus in manu de qua non potero effugere*. Comminatur etiam captivitatem: *Et mittam*. Baruch 3. „ Quid est, Israel, quod „ in terra inimicorum es? Inveterasti in terra aliena. " Secundo ponitur comminationis admiratio: *Numquid vas fictile, atque contritum vir iste Iechonias*? quasi,nullam soliditatem virtutis, vel potentiae habens. *Voluptate*, quia Dominus in ipso non delectatur. Eccli. 21. „ Cor fatui quasi vas confractum, & omnem „ sapientiam non tenebit. "

(d) Hic comminatur sterilitatem, quia nec tenebit fructum praesentis prosperitatis: *Terra, terra, terra*; quasi dicat : Ex quo homines non audiunt, saltem insensibilia obediant. Vel est methonimia, continens pro contento. Et dicit ad maiorem expressionem; vel propter tres partes terrae. Deut. 32. „ Audiat terra „ verba oris mei. " *Scribe*, quasi sententiam, quae scripto traditur, ut in memoria conservetur . Supra 17. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino*. *Sterilem*, quia mente non concipiet ea quae sibi forent utilia. *Non prosperabitur*, in operibus suis . Erit etiam sterilis, quantum ad fructum successionis in dignitate regali : *Nec enim erit vir*, qui sit purus homo: Christus enim de semine eius fuit; sed fuit Deus & homo, Matth. 1. Nec illo regnandi modo Rex fuit, sed regnat aeternaliter ad dexteram Dei patris . *Potestatem habeat*, quasi regiam. Quia Zorobabel nepos eius, Rex populi non fuit . Infra 36. *Non erit ex eo qui sedeat super solium David, &c.*

Nota super illud, *Nolite flere super mortuum*, quod non multum plorandum est super mortuum propter planctus inutilitatem. Eccli. 38. „ Ne dederis in tristitia cor tuum , sed re„ pelle eam a te. " Propter mortis communitatem. II. Reg. 14. „ Omnes morimur , & „ quasi aquae dilabimur in terram, quae non „ revertuntur. " Propter culpae immunitatem. Sapien. 4. „ Raptus est ne malitia mu„ taret intellectum illius, aut ne fictio deci„ peret animam illius . " Propter laboris quietem. Apocalyp. 14. „ Amodo iam dicit „ spiritus, ut requiescant a laboribus suis. " Propter gloriae consecutionem . II. Corinth. 5. „ Scimus enim , quod si terrestris domus „ nostra huius habitationis dissolvatur , quod „ aedificationem ex Deo habemus , domum non „ manu factam, sed aeternam in caelis . "

Item super illud , *Omnes pastores tuos pascet ventus*, nota , quod pastores Ecclesiae quandoque pascit ventus elationis. Esa. 57. „ Omnes „ eos auferet ventus, tollet aura. " Ventus nimiae expectationis . Eccli. 34. „ Quasi qui „ apprehendit umbram, & persequitur ven„ tum, sic & qui attendit ad visa mendacia. " Ventus captivitatis. Ezech.5. „ Tertiam par„ tem disperges in ventum, & gladium nu„ dabis post eos. " Et futurae damnationis. Supra 18. *Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico: dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum*.

CAPUT XXIII.

(a) VAE pastoribus qui dispergunt, & dilacerant gregem pascuae meae, dicit Dominus. Ideo haec dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos.

(b) Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc, & convertam eos ad rura sua; & crescent, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos. Non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quaere-

tur

tur ex numero, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus; & suscitabo David germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.

(c) Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra AEgypti; sed, Vivit Dominus, qui eduxit, & adduxit semen domus Israel de terra aquilonis, & de cunctis terris ad quas eieceram eos illuc, & habitabunt in terra sua.

(d) Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea. Factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus a vino, a facie Domini, & a facie verborum sanctorum eius: quia adulteriis repleta est terra, quia a facie maledictionis luxit terra, arefacta sunt arva deserti: factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis.

(e) Propheta namque, & sacerdos polluti sunt, & in domo mea inveni malum eorum, ait Dominus. Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris, impellentur enim, & corruent in ea. Afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. Et in prophetis Samariae vidi fatuitatem, & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel. Et in prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacii. Et confortaverunt manus pessimorum, ut non converteretur unusquisque a malitia sua. Facti sunt mihi omnes ut Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha. Propterea haec dicit Dominus exercituum ad prophetas: Ecce ego cibabo eos absinthio, & potabo eos felle. A prophetis enim Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram.

(f) Haec dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt his qui blasphemant me: Locutus est Dominus, Pax erit vobis: & omnibus qui ambulant in pravitate cordis sui dixerunt: Non veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio Domini, & vidit, & audivit sermonem eius? Quis consideravit verbum illius, & audivit? Ecce turbo dominicae indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet. Non revertetur furor Domini usque dum faciat, & usque dum compleat cogitationem cordis sui. In novissimis diebus intelligetis consilium eius. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, avertissem utique eos a via sua mala, & a cogitationibus suis pessimis.

(g) Putasne Deus e vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? dicit Dominus. Numquid non caelum & terram ego impleo? dicit Dominus. Audivi quae dixerunt prophetae prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniavi, somniavi. Usquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui? Qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei, propter somnia eorum, quae narrat unusquisque ad proximum suum; sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal. Propheta qui habet somnium, narret somnium, & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum vere. Quid paleis ad triticum? dicit Dominus. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram?

(h) Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea, unusquisque a proximo suo. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui assumunt linguas suas, & aiunt, Dicit Dominus. Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, dicit Dominus, qui narraverunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo, & in miraculis suis; cum ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus.

(i) Si igitur interrogaverit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos dicens: Quod est

est onus Domini? dices ad eos: Vos estis onus. Proiiciam quippe vos, dicit Dominus. Et propheta, & sacerdos, & populus qui dicit, Onus Domini; visitabo super virum illum, & super domum eius. Hæc dicetis unusquisque ad proximum, & ad fratrem suum: Quid respondit Dominus, & quid locutus est Dominus? Et onus Domini ultra non memorabitur, quia onus erit unicuique sermo suus. Et pervertistis verba Dei viventis, Domini exercituum, Dei nostri. Hæc dices ad prophetam: Quid respondit tibi Dominus, & quid locutus est Dominus? Si autem onus Domini dixeritis; propter hoc hæc dicit Dominus: Quia dixistis sermonem istum, Onus Domini, & misi ad vos dicens: Nolite dicere, Onus Domini: propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos, & civitatem quam dedi vobis, & patribus vestris, a facie mea, & dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ numquam oblivione delebitur.

(a) Hic ponitur comminatio contra omnes principes in generali: & primo ponitur comminatio contra malos principes; secundo ponitur discretio bonorum a malis, ibi, *Ostendit mihi Dominus*, cap.24. Prima dividitur in duas. Primo ponitur comminatio contra præeminentes in populo ex auctoritate regiminis, scilicet prælatos; secundo contra præeminentes in populo ex privilegio divinæ revelationis, scilicet prophetas, ibi, *Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei*. Circa primum duo. Primo arguit culpam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Ecce ego visitabo*. Circa primum duo. Primo ponitur populi dispersio: *Dispergunt*, expellendo de terra sua, *dilacerant*, occidendo, vel spoliando: vel propter tyrannidem quam in eos exercebant; vel quia fuerunt occasio ut populus hæc ab hostibus pateretur, dum in peccatis viventes, populum a peccatis non retrahebant. Infra 50. *Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus*. Secundo ponitur pastorum increpatio. *Ideo hæc dicit Dominus: Eiecistis*, occasionaliter, vel propter tyrannidem. Ezech. 34. „ Cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec disperge„ rentur foras. “

(b) Hic comminatur pœnam: & primo ponitur contra pastores comminatio, *Visitabo*. Supra 21. *Visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum*. Secundo ponitur consolatio dispersi gregis, *Ego congregabo*: ubi primo ponit congregationem. Ezech. 34. „ Educam eas „ de populis, & congregabo eas de terris, „ &c.“ Et status prosperitatem, *Et crescent*. Genes. 1. „ Crescite, & multiplicamini, & „ replete terram. “ Secundo promittit eis prelatorum emendationem: & primo promittit eis solicitos principes, ponens pastorum solicitudinem: *Et suscitabo*, quando iam in nihilum decideritis, *pastores*, Esdram, & alios secundum quosdam. Sed melius Apostolos. Supra 3. *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina*. Et solicitudinis utilitatem, scilicet securitatem: *Non formidabunt*, quantum ad signa timoris exterius, *& non pavebunt*, interius, *& nullus quæretur ex numero*; quasi dicat: Nullus de numero Ecclesiæ timebit, vel deficiet ex negligentia Apostolorum. Vel refertur ad numerum prædestinatorum. Ioan. 17. „ Nemo ex eis periit nisi filius perditionis. “ Ista tamen securitas non perficitur in vita ista, sed perficietur quando „ perfecta caritas foras mittet „ timorem: “ 1.Ioan.4. † al. sed perficitur,quo„ niam perfecta caritas foras mittit timorem:“† consummabitur autem in futuro. Secundo promittit eis optimum Regem, ostendens temporis congruitatem: *Ecce*, propter certitudinem, *dies*, gratiæ. II. Corinth. 6. „ Ecce nunc „ tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. “ Venientis Regis conditionem quantum ad nobilitatem generis: *Et suscitabo David germen iustum*. Infra 33. *Germinare faciam David germen iustitiæ, & faciet iudicium, & iustitiam in terra*. Quantum ad auctoritatem dignitatis: *Et regnabit Rex*, non solum super Iudæos, sed etiam super omnes Reges. Luc. 1. „ Et regnabit in domo Iacob in æternum. “ Dan. 7. „ Cuius regnum, regnum sempiternum est, „ & omnes Reges servient ei, & obedient. “ Quantum ad sapientiam cordis: *Et sapiens erit*, immo ipsa sapientia. Corint. 1. „ Christum „ Dei virtutem, & Dei sapientiam. “ Et quantum ad executionem iuris: *Et faciet iudicium*, in primo adventu contra diabolum, qui dicebatur princeps mundi: Ioan. 12. „ Nunc iudicium est mundi, nunc princeps „ mundi huius eiicietur foras, “ scilicet in tenebras exteriores: in secundo vero contra omnes, puniendo per generalem sententiam. Ioan. 5. „ Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. “ *Et iustitiam*, quam docuit servandam. Matth. 5. „ Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam „ scribarum, & pharisæorum, non intrabitis „ in regnum cælorum. “ Et ad implendum auxi-

auxilium gratiæ: unde ponit adventus utilitatem, quantum ad salutem a pœnalitate: *In diebus illis salvabitur*: in primo adventu particulariter; in secundo adventu universaliter, quando omnis Israel salvus fiet: Rom. 11. Esa. 10. „ Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo. " Et quantum ad securitatem: *Et Israel habitabit confidenter*. Et hoc exponendum est ut supra. Esa. 32. „Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis iustitiæ, & in requie opulenta. " *Iuda* dicit, quantum ad duas tribus; *Israel*, quantum ad decem, ad significandum quod in fide Christi concordes erunt. Oseæ 1. „ Et ponent sibimet caput unum, &c. "

(c) Hic ostendit beneficii magnitudinem ex hoc quod ob hoc beneficium oblivioni tradetur pristinum beneficium: & potest referri ad liberationem factam per Cyrum † al. Titum; † vel melius ad liberationem factam per Christum. „ Esa. 43. Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.

(d) Hic ponitur comminatio contra prophetas, sicut titulus ipse declarat: & primo ponitur comminatio contra prophetas; secundo contra prophetarum visiones, † al. irrisiones, † ibi, *Si igitur interrogaverit te populus iste &c.* Circa primum duo. Primo ponit prophetarum deceptionem; secundo ponit deceptionum diversitatem, ibi, *Hæc dicit Dominus, &c.* Circa primum duo. Primo ponit effectum deceptionis in populo; secundo ponit decipientium prophetarum peccatum, ibi, *Propheta namque, & sacerdos polluti sunt*. Circa primum duo. Primo ponitur prophetæ compassio super futura contritione, quam designat per contritionem cordis: *Contritum est cor meum*; per tremorem corporis: *Contremuerunt omnia ossa mea*; sicut solet turbatis accidere; per impedimentum cognitionis: *Factum sum quasi vir ebrius*, qui non habet usum rationis; & hoc ex magnitudine stuporis: *madidus a vino*, qui habet quidem rationis usum, sed impeditum propter multam potationem, *a facie Domini*, a præsentia revelationis ipsius, qui mihi se iratum contra Iudæos dicit, *verborum sanctorum eius*, quibus mihi culpam ipsorum notificavit, & pœnam prædixit. Psal. 21. „ Dispersa sunt omnia ossa mea, factum est cor meum tamquam cera liquescens in medio ventris mei. " Esa. 29. „ Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate, inebriamini, & non a vino, movemini, & non in ebrietate, &c. " Secundo ponitur populi dissipatio: & primo quantum ad culpæ magnitudinem: *Quia adulteriis*, idolatria scilicet, & aliis peccatis, *repleta est terra*, Iudæorum. Esa. 2. „ Repleta est terra eius idolis &c. " Secundo quantum ad pœnæ inflictionem: quia *a facie maledictionis*, scilicet divinæ, *luxit*, sterilis facta. Esa. 24. „ Luxit, & defluxit terra, & infirmata est, &c. " Tertio quantum ad obstinationem: *Factus est cursus eorum malus*, quia ad malum parati sunt pro peccatis. Proverb. 1. „ Pedes eorum ad malum currunt. " *Dissimilis*, fortitudini sanctorum patrum, qui in servitio Dei seipsos exercebant. Proverb. 15. „ Cor stultorum dissimile erit. "

(e) Hic ponitur malitia prophetarum quasi causa malitiæ populi: & primo in generali, ponens culpam: *Polluti sunt*, diversis criminibus, *in domo mea*, scilicet templo, vel populo. Supra 11. *Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa*? Et subiungens pœnam: *Idcirco via eorum erit quasi lubricum*; idest, corruent in peccatis suis sicut in tali via. Psalm. 34. „ Fient viæ illorum sicut tenebræ, & lubricum. " Et exponens ipsam: *Quia afferam mala*, pœnæ. Supra 11. *Inducam super viros Anathoth annum visitationis eorum*. Secundo in speciali: & primo ponit culpam quantum ad prophetas decem tribuum: *Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem*, quia in excelsis † al. quia excelsa † idola colebant, sicut illi quos occidit Elias, 3. Reg. 18. Esa. 9. „ Propheta docens mendacium, ipse est cauda. " Et prophetarum duarum tribuum: *Et in prophetis Hierusalem vidi similitudinem*: quia indirecte populum ad idolatriam provocabant, cum mendaciter prospera idolatris promittebant. Ezech. 13. „ Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, ut interficerent animas quæ non moriuntur, & vivificarent animas quæ non vivunt. " Secundo ponit iram divinam: *Facti sunt mihi omnes ut Sodoma*, scilicet prophetæ: in tanta abominatione † al. in tantas abominationes † eos habeo: *& habitatores eius*, scilicet Hierusalem. Esa. 1. „ Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri populus Gomorrhæ. " Tertio comminatur pœnam: *Propterea hæc dicit Dominus*: *Ecce ego cibabo eos absinthio*. Supra 9. *Ecce ego cibabo populum istum absinthio, & potum dabo eis aquam fellis*. Et assignat causam quare specialiter prophetis comminatur: *A prophetis enim Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram*. Dan. 13. „ Egressa est iniquitas de Babylone a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. "

(f) Hic ponit diversos modos deceptionis: & primo exponit ipsos; secundo summatim eos colligit, ibi, *Propterea ecce ego ad prophetas*. Circa primum duo. Primo ponit modum deci-

decipiendi per verba ficta, quando scilicet nihil videbant, sed fingebant se visionem a Domino accepisse; secundo ponit modum decipiendi per somnia vana, dum somniis phantasticis quasi divinis revelationibus adhærebant, ibi, *Putasne Deus e vicino ego sum?* Circa primum tria. Primo ponitur prohibitio ad populum, ne tales pseudoprophetas audiant, eis obediendo, & eredendo: *Nolite audire*. Deut. 13. „ Si surrexerit in medio tui pro„ pheta, aut qui somnium vidisse se dicat, „ & prædixerit signum, atque portentum; „ & evenerit quod locutus est, & dixerit ti„ bi: Eamus, & sequamur deos alienos quos „ ignoras, & serviamus eis: non audies ver„ ba prophetæ illius, aut somniatoris &c. " Secundo inducitur pro causa prophetarum deceptio quantum ad præsumptam auctoritatem, quia se nuntios Dei mentiebantur: *Visionem cordis sui loquuntur*. Ezech. 13. „ Væ prophetis „ insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, „ & nihil vident, &c. " Quantum ad falsam promissionem: *Dicunt his qui blasphemant*. Supra 6. *Curabant contritionem filiæ populi mei, cum ignominia dicentes, Pax, pax; & non erat pax*. Et quantum ad erroneam probationem: *Quis enim affuit?* Quia enim Esa. 40. dicitur: „ Quis „ consiliarius eius fuit? " volebant debilitare comminationes prophetarum, ne eis crederetur, quasi divina consilia ignorantibus: perverse intelligentes, quia per verbum illud non excluditur cognitio divini consilii per revelationem, sed per humani ingenii comprehensionem. *Et vidit*, quasi præsens, *consideravit*, quasi absens. Matth. 22. „ Erraris nescientes „ Scripturas. " Secundo ostendit eorum falsitatem: & primo quantum ad falsam promissionem, ponens pœnam: *Ecce turbo*, dispergens captivatos, *tempestas* † al. tempore, † gravis afflictionis, *super caput impiorum*, quibus pace promittebant: unde constat eos non esse bonos prophetas. Deut. 18. „ Quod in nomine Domini pro„ pheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc „ Dominus non est locutus. " Psalm. 96. „ I„ gnis ante ipsum præcedet, & inflammabit in „ circuitu inimicos eius. " Et excludit misericordiam: *Non revertetur*. Esa. 55. „ Sic e„ rit verbum quod egredietur de ore meo: non „ revertetur ad me vacuum, sed faciet quæ„ cumque volui, & prosperabitur in his ad quæ „ misi illud. " Et inducit pœnæ effectum: *In novissimis*, quando pœnas sustinueritis, *intelligetis* † al. *intellige* † per experimentum. Psal. 9. „ Cognoscetur Dominus iudicia fa„ ciens. " Secundo quantum ad præsumptam auctoritatem: *Non mittebam*. Supra 14. *Non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos*. Tertio quantum ad falsam probationem: *Si stetissent in consilio meo*, sicut veri prophetæ, *avertissem*, populum, vel ipsos prophetas. Supra 15. *Si converteris, convertam te*.

(g) Hic ponit alium modum deceptionis per somnia: & circa hoc tria. Primo inducit probans divinum testimonium, ostendens testem idoneum, quia habet scientiam remotorum: *E vicino*, ut tantum quæ in cælis sunt cognoscam, ubi sedes mea dicitur; vel etiam bona, & non mala quæ a me longinqua sunt. Sap. 8. „ Attingit a fine usque ad finem for„ titer, & disponit omnia suaviter. " Et quia habet scientiam occultorum: *Et si occultabitur vir in absconditis*, cogitationum, vel locorum. Eccli. 16. „ Non dicas: A Deo abscondar, & „ ex summo quis mei memorabitur? " Et probat utrumque: *Numquid non cælum & terram*, & ita non est a mea cognitione remotum, *impleo?* quasi interius penetrans; & ita non est mihi occultum. Esa. ult. „ Cælum mihi sedes „ est, terra autem scabellum pedum meorum. " *Audivi*. Eccli. 34. „ Vana spes, & mendacium „ viro insensato, & somnia extollunt impru„ dentes. Secundo increpat deceptionis vitium quantum ad culpæ continuitatem: *Usquequo istud?* Psalm. 4. „ Filii hominum usque„ quo gravi corde, ut quid diligitis vanita„ tem, & quæritis mendacium? " Et quantum ad intentionem operis, vel operantis: *Qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei*. Ezech. 13. „ Violabant me ad popu„ lum meum propter pugillum hordei, & frag„ men panis, ut interficerent animas quæ non „ moriuntur, & vivificarent animas quæ non „ vivunt, mentientes populo meo, &c. ". Tertio inducit veræ doctrinæ præcepta: *Propheta qui habet somnium narret*; quasi dicat, quicunque gradus prophetalis visionis. Rom. 12. „ Unicuique sicut Deus divisit mensuram „ fidei. " Et ponit rationem: *Quid paleis ad triticum?* quasi dicat: Verba mea sunt triticeum ad reficiendum. Supra 14. *Inventi sunt sermones tui, & comedi eos; & factum est mihi verbum tuum in gaudium, & lætitiam cordis mei*. Psal. 118. „ Quam dulcia faucibus meis „ eloquia tua! Super mel ori meo. " Et *ignis*, ad accendendum. Psal. 118. „ Ignitum „ eloquium tuum vehementer. " Et iterum 104. „ Eloquium Domini inflammavit eum. " *Malleus*, ad emolliendum dura corda. Oseæ 6. „ Propter hoc dolavi in prophetis, & oc„ cidi eos in verbis oris mei. " Et ideo non sunt miscenda spinis. II. Corinth. 6. „ Quæ „ societas luci ad tenebras; aut quæ † al. „ quæ autem † conventio Christi ad Be„ lial? "

(h) Hic recolligit tres modos deceptionis. Et primus est ex Scripturæ depravatione:

Qui furantur verba mea, quasi ad alium sensum quam prophetæ veri voluerint. Ioan. 10. „ Qui non intrat per ostium in ovile ovium, „ ille fur est & latro. " Secundus est ex verborum fictione: *Ad prophetas*, idest contra eos, *qui assumunt linguas suas*, fingentes verba. Supra 9. *Docuerunt linguas suas loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt*. Tertius est ex somniorum adhæsione: *Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium ... in miraculis*, ampullosis verbis. Esa. 56. „ Videntes vana, dormientes, & amantes somnia. "

(i) Hic comminatur contra prophetarum irrisiones: sicut enim Esaiæ temporibus irridebant: „ Manda, remanda, expecta, re„ expecta, &c. " Esa. 28. ita modo verbum quod Esaias adinvenerat quasi ad designandum pœnæ gravitatem, scilicet onus Domini, irridebant. Unde circa hoc tria facit. Primo increpat irridentem populum, comminans pœnam quantum ad interrogantes: *Si interrogaverit*, irrisorie, *dicos ad eos*: *Vos estis onus*, ut per quæ quis peccat per hæc & torqueatur: Sapien. 11. Esa. 1. „ Facta sunt mihi mo„ lesta, laboravi sustinens, &c." Et quantum ad colloquentes: *Et propheta*. Psalm. 88. „ Vi„ sitabo in virga iniquitates illorum, & in „ verberibus peccata eorum. " Secundo prohibet irrisiones verborum: & primo ponitur præceptum, in quo ostenditur modus loquendi: *Hæc dicetis*. Et prohibetur irrisio: *Quia onus Domini .... onus erit*, idest pro verbis suis gravi pœnæ obligatur. Matth. 12. „ Ex „ verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis „ condemnaberis. " Et assignatur irrisionis ratio, *Et pervertistis*; quasi dicat: Ideo prohibeo quia in derisum pervertistis. Et concludit, *Hæc dices*. Ezech. 33. „ Audiunt sermones „ tuos, & non faciunt eos, quia in canticum „ oris sui vertunt illos. " Tertio comminatur pœnam: & primo pœnam captivitatis: *Ecce ego tollam vos*: loquitur ad similitudinem eius qui grave pondus in altum tollit, ut fortius cadere faciat. Apocal. 18. „ Sustulit unus „ Angelus fortis lapidem quasi molarem ma„ gnum, & misit in mare dicens: Hoc impe„ tu mittetur Babylon civitas illa magna, & „ ultra non invenietur. " Secundo pœnam confusionis: *Et dabo vos in opprobrium*: & potest referri ad pœnam succensionis; vel ad ignominiam qua in captivitate delati sunt † al. qua in captivitate deleti sunt. † Et ignominia dicitur peccatum, vel opprobrium non dignum nominari. Supra 20. *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur*.

Nota super illud, *Ecce dies veniunt*, &c. quod tempus gratiæ dicitur dies propter luminis apparitionem. Rom. 13. „ Nox præces„ sit, dies autem appropinquavit: abiiciamus „ ergo opera tenebrarum, & induamur arma „ lucis. " Propter solis calorem. II. Reg. 11. „ Cras erit vobis salus. " Propter itineris securitatem. Ioan. 11. „ Si quis ambulaverit in „ die, non offendit, quia lucem huius mundi „ videt: si autem ambulaverit in nocte, offen„ dit, quia lux non est in eo. " Propter vigilantiam, & sobrietatem. I. Thes. 5. „ Qui „ enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui „ ebrii sunt, nocte ebrii sunt. "

CAPUT XXIV.

Ostendit mihi Dominus: & ecce duo calathi pleni ficis positi ante templum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor Rex Babylonis Iechoniam filium Ioakim Regem Iuda, & principes eius, & fabrum, & inclusorem de Hierusalem, & adduxit eos in Babylonem. Calathus unus ficus bonas habebat nimis, ut solent ficus esse primi temporis. Et calathus unus ficus habebat malas nimis, quæ comedi non poterant, eo quod essent malæ. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Hieremia? Et dixi: Ficus, ficus bonas, bonas valde, & malas, malas valde, quæ comedi non possunt, eo quod sint malæ. Et factum est verbum Domini ad me dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam transmigrationem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum in bonum: & ponam oculos meos super eos ad placandum; & reducam eos in terram hanc; & ædificabo eos, & non destruam; & plantabo eos, & non evellam; & dabo eis cor ut sciant me, quia ego sum Dominus. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo. Et sicut ficus pessimæ quæ comedi non possunt, eo quod sint malæ, hæc dicit Dominus, sic dabo Sedeciam Regem Iuda, & principes eius, & reliquos de

de Hierusalem, qui remanserunt in urbe hac, & qui habitant in terra AEgypti. Et dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terræ, in opprobrium, & in parabolam, & in proverbium, & in maledictionem in universis locis ad quæ eieci eos: & mittam in eis gladium, & famem, & pestem, donec consumantur de terra, quam dedi eis, & patribus eorum.

HIc ponitur distinctio malorum principum a bonis, sub quadam similitudine: & primo ponitur similitudinis ostensio, ponens visionem, *Ostendit*, imaginaria visione, vel argumentali, ut de ficubus quæ ante templum vendebantur, prophetia sumeretur. Simile supra 18. de argumento figuli. Nume. 12. „ Si quis fuerit inter vos „ propheta, in visione apparebo ei, vel per „ somnium loquar ad illum. “ *Postquam transtulit Nabuchodonosor ... inclusorem*, argentarium, qui lapides argento, vel auro includit. Et hoc habetur secundum historiam 4. Reg. 23. Esa. 3. „ Ecce dominator Dominus exercituum „ auferet a Hierusalem, & ab Iuda validum, & „ fortem, omne robur panis, & omne robur „ aquæ, &c. “ Et visorum distinctionem, ponens bonas ficus: *Et unus calathus ficus bonas habebat nimis*, per quas boni significantur. Oseæ 9. „ Quasi prima poma ficulneæ in „ cacumine eius vidi patres eorum. “ Michææ 7. „ Ficus præcoquas desideravit a„ nima mea. “ Et ponens malas: *Et calathus unus ficus habebat malas nimis*: per quas significantur mali de populo. Supra 2. *Quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena?* Secundo ponitur visionis expositio; ubi ponitur Domini interrogatio, quæ est excitatio ad videndum: *Et dixit Dominus ad me*. Supra 1. idem. Et prophetæ responsio: *Et dixi, Ficus*. Sic Gen. 41. de spicis, & vaccis in somnio Pharaonis. Tertio ponitur visionis expositio: *Et factum est verbum Domini ad me*. Et primo quantum ad bonos, adaptans similitudinem in promissione prosperitatis in generali: *Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam transmigrationem Iuda*, notitia approbationis. I. Tim. 2. „ Novit Dominus qui sunt eius. “ Et prosequitur in speciali quantum ad bona corporis, ut reducat ad locum proprium: *Et ponam oculos*. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos de gentibus, „ & congregabo vos de universis terris, & „ reducam vos in terram vestram. “ Et ut restituat in prosperitatis statum: *Et reducam, & ædificabo*, in altum elevans, sicut fit in ædificio, *& non destruam*, ubi peccaverint; sicut infra 42. *AEdificabo vos, & non destruam; plantabo, & non evellam*. *Et plantabo*, in bonis confirmando. Infra 31. *Vigilabo super vos, ut ædificem, & plantem, ait Dominus*. Et quantum ad bona animæ † al. deest animæ, † promittens Dei cognitionem: *Et dabo eis cor ut sciant me*. Ezech. 36. „ Dabo vobis cor no„ vum, & spiritum novum ponam in medio „ vestri. “ Et obedientiæ subiectionem: *Et erunt mihi in populum*. Apoc. 21. „ Ipsi populus eius „ erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum „ Deus. “ Secundo quantum ad ficus malas: *Et sicut ficus pessimæ*. Et primo comminatur eis afflictionem in terra sua: *Sic dabo Sedeciam*. Supra 15. *Dabo eos in fervorem universis regnis terræ, propter Manassem filium Ezechiæ Regis Iuda, super omnibus quæ fecit in Hierusalem*. Secundo confusionem in terra captivitatis: *In opprobrium*, quantum ad peccatum culpæ, *in parabolam*, in similitudinariam locutionem, vestra pœna in exemplum recitabitur, *in proverbium*, quia ex his quæ vobis acciderint sumetur proverbium ad instructionem aliorum, *in maledictionem*, quantum ad imprecationem pœnæ pœnitentialiter. Vel quia dicet quilibet alteri maledicens: Sic faciat tibi Deus, sicut fecit illis. Psal. 78. „ Facti sumus opprobrium vicinis „ nostris, subsannatio, & illusio his qui in „ circuitu nostro sunt. “ Tertio pœnam occisionis: *Et mittam in eis gladium*. Supra 15. *Qui ad mortem, ad mortem; & qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem, &c.*

C A P U T XXV.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam de omni populo Iuda in anno quarto Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor Regis Babylonis. Et locutus est Hieremias propheta ad omnem populum Iuda, & ad universos habitatores Hierusalem, dicens: A tertiodecimo anno Iosiæ filii Ammon Regis Iuda usque ad diem hanc; ipse est tertius & vigesimus annus; factum est verbum Domini ad me, & locutus sum ad vos de nocte consurgens, & loquens; &

non audistis. Et misit Dominus ad vos omnes servos suos prophetas, consurgens diluculo, mittensque; & non audistis, neque inclinastis aures vestras, ut audiretis cum diceret: Revertimini unusquisque a via sua mala, & a pessimis cogitationibus vestris; & habitabitis in terra quam dedit Dominus vobis, & patribus vestris, a sæculo & usque in sæculum. Et nolite ire post deos alienos, ut serviatis eis, adoretisque eos, neque me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum; & non affligam vos. Et non audistis me, dicit Dominus, ut me ad iracundiam provocaretis in operibus manuum vestrarum, in malum vestrum.

(b) Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Pro eo quod non audistis verba mea, ecce ego mittam, & assumam universas cognationes aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor Regem Babylonis servum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes quæ in circuitu illius sunt; & interficiam eos, & ponam eos in stuporem, & in sibilum, & in solitudines sempiternas. Perdamque ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ, & lumen lucernæ. Et erit universa terra eius in solitudinem, & in stuporem; & servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super Regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas. Et adducam super terram illam omnia verba mea quæ locutus sum contra eam, omne quod scriptum est in libro isto, quæcumque prophetavit Hieremias adversum omnes gentes: quia servierunt eis cum essent gentes multæ, & Reges magni. Et reddam eis secundum opera eorum, & secundum facta manuum suarum.

(c) Quia sic dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te; & bibent, & turbabuntur, & insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, & propinavi cunctis gentibus ad quas misit me Dominus, Hierusalem, & civitatibus Iuda, & Regibus eius, & principibus eius, ut darem eos in solitudinem, & in stuporem, & in sibilum, & in maledictionem, sicut est dies ista. Pharaoni Regi AEgypti, & servis eius, & principibus eius, & omni populo eius, & universis generaliter cunctis Regibus terræ Ausitidis, & cunctis Regibus terræ Philisthim, & Ascaloni, & Gazæ, & Accaron, & reliquiis Azoti, & Idumeæ, & Moab, & filiis Ammon, & cunctis Regibus Tyri, & univesis Regibus Sidonis, & Regibus terræ insularum qui sunt trans mare, & Dedan, & Thema, & Buz, & universis qui attonsi sunt in comam, & cunctis Regibus Arabiæ, & cunctis Regibus occidentis qui habitant in deserto, & cunctis Regibus Zambri, & cunctis Regibus Elam, & cunctis Regibus Medorum, cunctis quoque Regibus aquilonis de prope, & de longe, unicuique contra fratrem suum, & in omnibus regnis terræ quæ super faciem eius sunt. Et Rex Sesach bibet post eos.

(d) Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadite, neque surgatis a facie gladii quem ego mittam inter vos. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua ut bibant, dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercitunm: Bibentes bibetis: quia ecce in civitate in qua invocatum est nomen meum, ego incipio affligere; & vos quasi innocentes, & immunes eritis? Non eritis immunes. Gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ, dicit Dominus exercituum.

(e) Et tu prophetabis ad eos omnia verba hæc, & dices ad illos: Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam. Rugiens rugiet super decorem suum. Celeuma quasi calcantium concinetur adversus omnes habitatores terræ. Pervenit sonitus usque ad extrema terræ, quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne. Impios tradidi gladio, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce afflictio egredietur de gente in gentem, & turbo magnus egre-

egredietur a summitatibus terræ, & erunt interfecti Domini in die illa a summo terræ usque ad summum eius. Non plangentur, & non colligentur, neque sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ iacebunt.

(f) Ululate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere optimates gregis: quia completi sunt dies vestri ut interficiamini; & dissipationes vestræ, & cadetis quasi vasa pretiosa. Et peribit fuga a pastoribus, & salvatio ab optimatibus gregis. Vox clamoris pastorum, & ululatus optimatum gregis: quia vastavit Dominus pascua eorum, & conticuerunt arva pacis a facie iræ furoris Domini. Dereliquit quasi leo tabernaculum suum: facta est terra eorum in desolationem a facie iræ columbæ, & a facie iræ furoris Domini.

(a) HIc ponitur comminatio universalis contra omnium gentium Principes: & dividitur in duas partes. In prima ponitur comminatio; in secunda comminationis revelatio, ibi, *Quia sic dicit Dominus*, *&c.* Circa primum duo. Primo ponit prophetiæ titulum: *Verbum quod factum est ad Hieremiam*: ex quo colligitur, quod prophetia præcedentem visionem tempore præcedit. Secundo ponitur comminationis prophetia, ibi, *A tertio decimo anno Iosiæ*. Et primo assignat comminationis causam; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propterea hæc dicit Dominus exercituum*. Causam autem assignat ex inobedientia, propter quam ipsi aliis gentibus in pœna connumerati sunt: quam aggravat ex tribus. Primo ex parte ipsius prophetæ prædicantis, quia in prædicatione continuus: *A tertio decimo anno Iosiæ*, a quo usque ad finem vitæ, & regni sui, cum regnaverit 31. annis sunt 18. anni, quibus additis quatuor annis Ioakim, & tribus mensibus quibus regnavit Ioathan, invenitur annus prædicationis Hieremiæ quo hæc gesta sunt, 23. *De nocte consurgens*, ad modum eius qui solicitus est ad explendum quodlibet opus. Prover. 6. „ Discur„ re, festina, suscita amicum tuum, &c. " Secundo ex parte ipsius mittentis, qui ex multitudine nuntiorum invenitur solicitus: *Et misit Dominus*. Supra 7. *Misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens; & non audierunt me, &c.* Ad designandam autem divinam solicitudinem, nominat diluculum; nominat & noctem, quia Deus luxit in tenebris. Hæ sunt illæ tenebræ, de quibus Ioan. 3. dicitur, quod Nicodemus venit ad Iesum nocte, &c. Ex parte admonitionis, quæ honesta est † al. omittitur, est † in se, utilis quantum ad promissam veniam. Unde primo inducit pœnam de malis præteritis, ponens præceptum: *Revertimini unusquisque a via sua mala*. Esa. 55. „ Derelinquat impius viam suam, & vir ini„ quus cogitationes suas, & revertatur „ ad Dominum, & miserebitur eis, & „ ad Deum nostrum: quoniam multus est „ ad ignoscendum. " Et promissum: *Et habitabitis in terra*. Esa. 1. „ Si volueritis, & au„ dieritis me, bona terræ comedetis. " Secundo indicit cautelam pro malis futuris, ponens præceptum: *Nolite ire post deos alienos*, quantum ad idolatriam, *neque me ad iracundiam provocetis*, quantum ad peccata moris. Exod. 20. „ Non habebis deos alienos coram „ me &c. " Et præcepti contemptum: *Et non audistis*. Deut. 32. „ Ipsi me provocaverunt in „ eo qui non erat deus, & irritaverunt in va„ nitatibus suis. "

(b) Hic comminatur pœnam: & primo quam Babylonii inflixerunt, describens hostem: *Ecce ego mittam, & assumam... servum*, inquantum ministerium divinæ voluntatis exercebat. Supra 6. *Ecce populus venit de terra aquilonis, gens magna consurgit a finibus terræ*. Et describens pœnam imminentem quantum ad interfectionem hominum: *Et interficiam eos, & ponam eos in stuporem, & in sibilum, & in solitudines sempiternas*. Et quod numquam reparentur, sed quasi ad similitudinem sempiternarum solitudinum redigantur. Supra 19. *Ponam urbem hanc in stuporem, & in sibilum Omnis qui præterierit per eam obstupescet, & sibilabit super universa plaga eius*. Et quantum ad cessationem humanorum officiorum in gaudiis, *Perdamque*, & in vitæ commodis, *vocem molæ*. Supra 16. *Auferam de loco isto in oculis vestris, & in diebus vestris, vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ*. Et describens etiam pœnam duriorem: *Et servient septuaginta annis*: tantum enim regnum Chaldæorum duravit. Esa. 57. „ Non in perpetuum „ irascar, quia spiritus a facie mea egredie„ tur, &c. " Secundo ponit pœnam quam Chaldæi sustinuerunt: *Cumque impleti fuerint septuaginta anni*. Et primo ponit comminationem, *Visitabo*. Apoc. 13. „ Qui in captivita„ tem duxerit, in captivitatem ibit, & qui „ gladio occiderit, oportet eum gladio occi„ di. " Secundo comminationis certitudinem: *Et adducam omnia quæ locutus sum contra eam*.

Esa.

Esai. 13. 21. 46. & 47. *Prophetavit Hieremias*: infra 50. & 51. *Quia servierunt*; tamen ipsi in superbiam abusi sunt Dei beneficio. Tertio ostendit pœnæ æquitatem: *Et reddam eis*. Psalm. 27. „ Secundum opera manuum eorum „ tribue illis, redde retributionem eorum „ ipsis, quoniam non intellexerunt opera Do„ mini; & in opera manuum eorum destrues „ illos, & non ædificabis eos. “

(c) Hic ponitur prædictæ comminationis revelatio sub imaginaria visione: & primo ponit visionem; secundo exponit, ibi, *Et tu prophetabis ad eos omnia verba hæc*. Circa primum duo. Primo mittit eum ad propinandum; secundo invitantur illi quibus propinabatur ad bibendum, ibi, *Et dices ad eos*. Circa primum duo. Primo Dominus porrigit poculum secundum quod sibi videbatur visione imaginaria: *Sume calicem vini*. Videbatur sibi quod Dominus extensa manu calicem sibi porrigeret. Per vinum signatur divina indignatio; per calicem potestas tyrannorum, per quos hæc indignatio in gentes diffundenda erat. *Propinabis*, non quasi pœnam infligens, sed quasi denuntians. Psal. 74. „ Calix in ma„ nu Domini vini meri plenus mixto. “ Infra 51. *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram; de vino eius biberunt gentes, & ideo commota sunt*. Secundo ponit potationis effectum: *Et bibent*, sustinendo afflictionem, *turbabuntur*, interius timore, & dolore, *insanient*, exterius, adinvicem pugnando more ebrii. Esa. 24. „ Amara erit po„ tio bibentibus illam. “ Tertio propheta exequitur iniunctum officium, *Et accepi*. Et primo propinat Iudæis, *Hierusalem*. Ezech. 9. „ A sanctuario meo incipite. “ I. Petr. 4. „ Tempus est ut iudicium incipiat a do„ mo Dei. “ Secundo amicis adventitiis, incipiens ab AEgyptiis, de quibus confidebant: *Pharaoni ... Ausitidis*, quæ alio nomine dicitur terra Hus, in confinio Idumeæ, & Arabiæ: *& reliquiis*: hoc dicit pro Geth, quæ est quinta civitas Philisthinorum: *& omnibus regnis*. Esa. 14. „ Hoc est consilium „ quod cogitavi super omnem terram, & hæc „ est manus extenta super universas gentes. “ Tertio ipsis Babyloniis: *Et rex Sesach*, idest Babyloniæ, quæ Hebraice dicitur Babel. Unde ad occultandum nomen, transposuit vocales, & immutavit consonantes in eis coniunctas, secundum consuetudinem Hebræorum, qui docent pueros primam litteram cum ultima retrogradiendo dicere, & secundam cum penultima, & sic deinceps. Unde pro duplici *Beth*, quæ est secunda littera apud Hebræos posuit *Sin*, bis, quæ est penultima: & pro *Lamed*, posuit *Caph*, quæ ei secundum primam computationem coniungitur. I. Corinth. 15. „ Novissime † al. Novissima † inimica destrue„ tur mors. “

(d) Hic invitatur ad bibendum: & circa hoc tria. Primo ponitur invitatio: *Bibite*, sustinendo pœnas, *inebriamini*, præ abundantia, quasi amittentes rationis usum, ut nesciatis quid faciatis, *vomite*, divitias amittite, *cadite*, in mortem, & captivitatem. Et loquitur ad similitudinem ebrii. Iob 20. „ Divitias quas devoravit evomet, & de ven„ tre illius extrahet eas Deus. “ Esai. 29. „ Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & „ vacillate, inebriamini, & non a vino, mo„ vemini, & non ab † al. in † ebrietate, &c. “ Secundo ponitur coactio: *Cumque noluerint ... bibentes bibetis*, idest velitis, nolitis. Apoc. 14. „ Si quis adoraverit bestiam, & imaginem e„ ius, & acceperit characterem in fronte „ sua, aut in manu sua; hic bibet de vino „ iræ Dei, quod mixtum est mero in calice „ iræ ipsius. “ Tertio assignatur coactionis ratio, primo ex exemplo: *Quia ecce in civitate*, scilicet Hierusalem. I. Petr. 4. „ Si autem „ primum a nobis, quis finis eorum qui non „ credunt Dei Evangelio? “ Infra 49. *Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent; & tu quasi innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes*. Secundo ex Domini edicto † al. ex dominio dicto. † *Gladium*, qui est idem quod potio. Ezech. 21. „ Eiiciam gladium meum de vagina sua, & „ occidam in te iustum, & impium. “

(e) Hic ponitur expositio visionis: & primo contra gentes; secundo contra gentium Principes, ibi, *Ululate pastores*. Circa primum duo. Primo ponit comminationem, ponens divinam indignationem: *Dominus de excelso*, idest de altitudine sui iudicii, *rugiet*, terribiliter quasi leo iratus. Amos 3. „ Leo ru„ giet: quis non timebit? “ Pœnæ universalitatem: *Super decorem*, idest templum; quasi dicat: Incipiet a templo, & procedet ira ipsius in omnem terram. *Celeuma quasi calcantium*: cantus vindemiatorum, per quem signatur gaudium victorum in depopulatione terrarum; qui significantur per calcatores, quia effundunt sanguinem humanum, sicut illi sanguinem uvæ. Unde Esa. 63. „ Torcular „ calcavi solus, & de gentibus non est vir „ mecum. Calcavi eos in furore meo, & „ conculcavi eos in ira mea: & aspersus est „ sanguis eorum super vestimenta mea, & „ omnia indumenta mea inquinavi. “ Infra 48. *Nequaquam calcator uvæ solitum celeuma cantabit*. Et ponit pœnæ æquitatem, ponens iudicium: *Iudicium Domini cum gentibus* † al. *Quia in Domino*. † Mich. 6. „ Iudicium Domi-

„ Di

„ ni cum populo suo, & cum Israel diiudi-„ cabitur. " Et iudicii modum: *Impies tradidi*. Esa. 1. „ Quia si me ad iracundiam pro-„ vocaveritis, gladius devorabit vos, quia os „ Domini locutum est. " Secundo ponit pœnæ processum † al. præceptum, † & ordinem: *Hæc dicit Dominus*. Et primo ponit pœnæ processum: *Ecce egredietur*: quia una gens aliam impugnabit, & ipsa ab alia impugnabitur, & sic deinceps; *a summitatibus*, a maxime potentibus, sicut Chaldæis, Græcis, &c. Eccli. 10. „ Regnum a gente in gen-„ tem transfertur propter iniustitias, & in-„ iurias, & contumelias, ac diversos dolos. " Infra 30. *Ecce turbo Domini furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet*. Secundo ponit tribulationis effectum, quia privabuntur vita: *Et erunt interfecti Domini*, idest a Domino. Supra 12. *Gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum eius*. Et carebunt sepultura: *Non plangentur, neque colligentur, neque sepelientur*. Supra 16. idem.

(f) Hic comminatur contra Principes gentium: & primo quantum ad personas, præsignans pœnam, *Ululate*, quasi non valentes dolorem verbis exprimere, sed elevatione vocis. Esa. 34. „ Gladius Domini repletus est „ sanguine, incrassatus est adipe de sanguine „ agnorum, & hircorum, & de sanguine „ medullatorum arietum, &c. " *Optimates*, qui sunt divites, & principes in populo. Et excludit salutis viam: *Et peribit fuga*. Thren. 1. *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis*. Secundo quantum ad subiectas terras, *Vox clamoris* † al. *clamans*. † Et primo ponit per similitudinem devastationem urbium: *Quia vastavit Dominus pascua eorum*, idest civitates, & villas, servans metaphoram gregis, *conticuerunt*; quasi dicat: In nihilum redacti sunt, ut de eis sermo non fiat: *arva pacis*, quæ tempore pacis præclara erant. Ioel. 1. „ Ignis comedit speciosa deserti, & „ flamma succendit omnia ligna regionis. " Et quantum ad destructionem templi: *Dereliquit umbraculum* † al. *tabernaculum*, † templum, scilicet Deus, *quasi leo*, quo custodiente nullus audebat accedere. Supra 12. *Reliqui domum meam*. Secundo ponit expositionem: *Quia facta est terra eorum in desolationem a facie iræ columbæ*, scilicet Dei, qui sine commotione punit. Vel Hierusalem, quæ pro amissione Dei irascitur. Vel Nabuchodonosor, propter superbiæ stultitiam. Oseæ 7. „ Ephraim quasi columba „ seducta † al. deducta † non habens cor. " Vel quia habebat columbam in arvis. Vel quia sicut mansuetus præceptum Domini executus est. Vel per antiphrasim, quia crudelis erat.

CAPUT XXVI.

(a) IN principio regni Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda, factum est verbum istud a Domino, dicens:

(b) Hæc dicit Dominus: Sta in atrio domus Domini, & loqueris ad omnes civitates Iuda, de quibus veniunt ut adorent in domo Domini, universos sermones quos ego mandavi tibi ut loquaris ad eos. Noli subtrahere verbum, si forte audiant, & convertantur unusquisque a via sua mala, & pœniteat me mali quod cogitavi facere eis, propter malitiam studiorum eorum. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Si non audieritis me, ut ambuletis in lege mea quam dedi vobis, ut audiatis sermones servorum meorum prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens, & dirigens, & non audistis: dabo domum istam sicut Silo, & urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ.

(c) Et audierunt sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus Hieremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Cumque complesset Hieremia loquens omnia quæ præceperat ei Dominus ut loqueretur ad universum populum, apprehenderunt eum sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus, dicens: Morte moriatur. Quare prophetavit in nomine Domini, dicens: Sicut Silo erit domus hæc, & urbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator? Et congregatus est omnis populus adversus Hieremiam in domo Domini.

(d) Et audierunt principes Iuda verba hæc, & ascenderunt de domo Regis in domum Domini, & sederunt in introitu portæ domus Domini novæ. Et locuti sunt sacerdotes, & prophetæ ad principes, & ad omnem populum, dicentes: Iudicium mortis

tis est viro huic, quia prophetavit adversus civitatem istam, sicut audistis auribus vestris. Et ait Hieremias ad omnes principes, & ad universum populum, dicens: Dominus misit me ut prophetarem ad domum istam, & ad civitatem hanc omnia verba quæ audistis. Nunc ergo bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri, & pœnitebit Dominum mali quod locutus est adversum vos. Ego autem ecce in manibus vestris sum; facite mihi quod bonum, & rectum est in oculis vestris. Verumtamen scitote, & cognoscite, quod si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, & contra civitatem istam, & habitatores eius. In veritate enim misit me Dominus ad vos, ut loquerer in auribus vestris omnia verba hæc. Et dixerunt principes, & omnis populus ad sacerdotes, & ad prophetas: Non est viro huic iudicium mortis, quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos.

(c) Surrexerunt ergo viri de senioribus terræ, & dixerunt ad omnem cœtum populi loquentes: Michæas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ Regis Iuda, & ait ad omnem populum Iuda dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem in acervum lapidum erit, & mons domus Domini in excelsa sylvarum. Numquid morte condemnavit eum Ezechias Rex Iuda, & omnis Iuda? Numquid non timuerunt Dominum, & deprecati sunt faciem Domini; & pœnituit Dominum mali quod locutus fuerat adversum eos? Itaque nos facimus malum grande contra animas nostras. Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini, Urias filius Semei de Cariathiarim, & prophetavit adversus civitatem istam, & adversum terram hanc, iuxta omnia verba Hieremiæ. Et audivit Rex Ioakim, & omnes potentes, & principes eius verba hæc, & quæsivit Rex interficere eum. Et audivit Urias, & timuit, fugitque, & ingressus est AEgyptum. Et misit Rex Ioakim viros in AEgyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in AEgyptum. Et eduxerunt Uriam de AEgypto, & adduxerunt eum ad Regem Ioakim, & percussit eum gladio, & proiecit cadaver eius in sepulcris vulgi ignobilis. Igitur manus Ahicam filii Saphan fuit cum Hieremia, ut non traderetur in manus populi, & interficerent eum.

(a) Hic ponitur conspiratio principum contra prophetam. Et dividitur in tria. Primo ponit titulum; secundo prophetiam, ibi, *Hæc dicit Dominus*; tertio epilogat, ibi (cap. 27.) *In principio regni Ioakim*. Titulus per se patet.

(b) Hic ponitur prophetia; & dividitur in tres partes. In prima ponitur persecutionis occasio; in secunda ponitur persecutio, ibi, *Et audierunt sacerdotes &c.* in tertia ponitur liberatio, ibi, *Et audierunt principes &c.* Occasio autem fuit ex prædicatione: unde primo designat prædicationis locum: *Sta in atrio*. Supra 7. *Sta in porta domus Domini, & prædica ibi universos sermones*. Secundo quantum ad emendationis fructum: *Noli subtrahere verbum*; quantum ad emendationem culpæ, *Et convertatur*; & quantum ad remissionem pœnæ, *Et pœniteat*. Supra 18. *Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo propter quod locutus sum adversus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei*. Tertio ponit prædicationis verbum, *Et dices*. Supra 7. *Faciam domui huic in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis, & patribus vestris, sicut feci Silo: & proiiciam vos a facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, universum semen Ephraim*.

(c) Hic ponitur persecutio: & circa hoc quatuor ponit. Primo prædicationis auditum, *Et audierunt*. Ezech. 33. „ Audiunt sermones „ tuos, & non faciunt eos, quia in canticum „ oris sui vertunt illos. " Secundo iniquum consilium: *Cumque complesset Hieremias .... apprehenderunt eum sacerdotes*. Sap. 2. „ Morte „ turpissima condemnemus eum. " Amos 5. „ Odio habuerunt corripientem in porta, & „ loquentem perfecte, abominati sunt. Tertio suæ nequitiæ argumentum: *Quia prophetavit*; quasi dicat: Videtur falsum dicere, cum Dominus locum istum elegerit. III. Reg. ult. „ Ego odi eum, quia non prophetat mihi bo„ num, sed malum. " Quarto populi concursum: *Et congregatus est omnis populus*. Eccli. 10. „ Qualis rector est civitatis, tales & in„ habitantes in ea. " Ibidem 7. „ Non te „ immittas in populum, neque alliges dupli„ cia peccata. "

(d) Hic ponitur liberatio: & circa hoc duo. Primo

Primo ponitur principum iudicium pro liberatione Hieremiæ; secundo popularis furoris sedatio per verba seniorum, ibi, *Surrexerunt ergo viri de senioribus terra*. Circa primum tria. Primo ponit principum provisionem: *Et ascenderunt in domum Domini*, seditionem comprimere, *nova*, quia de novo facta erat ad tenendum iudicia sacerdotum, & eorum quæ ad cultum religionis pertinebant. Deut. 16. „ Iudices, & magistros constitues in omnibus „ portis tuis, quas Dominus Deus tuus de„ derit tibi per singulas tribus tuas, ut iu„ dicent populum iusto iudicio, nec in alte„ ram partem declinent, &c. " Secundo ponit partium disceptationem quantum ad accusationem: *Et locuti sunt sacerdotes*. Et nituntur imponere quasi crimen blasphemiæ ut occidatur. Similiter Act. 6. „ Homo iste „ non cessat loqui verba adversus locum san„ ctum, & legem. " Et quantum ad defensionem: *Et ait Hieremias*. Respondet autem prudenter, quia excusat culpam: *Dominus misit me*: unde non sum culpandus de his quæ dixi. Eccli. 4. „ Ne reverearis proximum „ tuum in casu suo, nec retineas verbum in „ tempore salutis. " Esa. 48. „ Et nunc mi„ sit me Dominus, & spiritus eius. " Et mitigat iram, ostendens remedium: *Nunc ergo bonas facite vias vestras*. Supra 18. *Revertatur unusquisque a via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra*. Respondet humiliter, quia confitetur potentiam: *Ego autem ecce in manibus vestris sum*. Prov. 15. Re„ sponsio mollis frangit iram „ sermo durus „ suscitat furorem. " Respondet etiam constanter, quia prohibet iniuriam: *Verumtamen scitote*. Gen. 4. „ Vox sanguinis fratris tui cla„ mat ad me de terra. " Et quia confirmat sententiam: *In veritate enim misit me Dominus*. Act. 4. „ Si iustum est in conspectu Dei vos potius „ audire quam Deum, iudicate. " Tertio ponitur sententiæ promulgatio, *Et dixerunt*. Et primo sententia promulgatur per principes: *Non est huic viro iudicium mortis*. Luc. 23. „ Ec„ ce nihil dignum morte actum est ei. " Secundo sententia confirmatur per seniores, quorum est antiqua facta scire. Iob 12. „ In „ antiquis est sapientia, & in multo tempo„ re prudentia. "

(e) Hic ponitur repressio furoris populi contra Hieremiam, per verba seniorum. Et primo proponunt exemplum iusti ad imitandum circa factum Michææ, ponentes ipsius prædicationem: *Michæas*, unus de duodecim prophetis minoribus, *de Morasthi*, ad differentiam Michææ filii Yela, de quo 3. Reg. ult. *Sion*. Michææ 3. „ Audite principes Iacob, „ & duces domus Israel. Supra 9. *Et dabo Hierusalem in acervos arena, & cubilia draconum, & civitates Iuda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator*. Et populi conversionem: *Numquid morte condemnavit eum?* quasi dicat, non. Supra 6. *Interrogate de semitis antiquis qua sit via bona, & ambulate in ea; & invenietis refrigerium animabus vestris*. Et inducunt conclusionem: *Itaque non facimus*. Psal. 7. „ Convertetur dolor eius in caput „ eius, & in verticem ipsius iniquitas eius „ descendet. " Secundo proponunt exemplum iniustitiæ ad cavendum, ne malis mala adiungant: *Fuit quoque vir prophetans*. Et primo ponitur ipsius prædicatio, *Et prophetavit*. I. Cor. 14. „ Non enim est Deus dissensionis, „ sed pacis. " Et ideo omnes idem dicebant. Secundo ponitur persecutio, & fuga: *Et audivit ... fugitque*. Matt. 10. „ Si persecuti „ vos fuerint in una civitate, fugite in a„ liam. " Tertio ipsius interfectio: *Et misit Rex*: quia A Egyptiis fœderatus erat. Ideo autem iste occisus est, & Hieremias liberatus, quia Deus aliquos permittit occidi de sanctis ad condemnationem malorum, & exemplum patientiæ bonorum. Iacobi ult. „ Exemplum accipite fratres † al. terrens † „ exitus mali, & longanimitatis, & laboris, „ & patientiæ, prophetas qui locuti sunt in „ nomine Domini. " Similiter Act. 12. Iacobus occiditur, Petrus liberatur. Tertio ponitur sententiæ executio de liberatione Hieremiæ: *Igitur manus Ahicam filii Saphan fuit cum Hieremia*. Et planum est.

CAPUT XXVII.

(a) IN principio regni Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda, factum est verbum istud ad Hieremiam a Domino, dicens: Hæc dicit Dominus ad me: Fac tibi vincula, & catenas, & pones eas in collo tuo, & mittes eas ad Regem Edom, & ad Regem Moab, & ad Regem filiorum Ammon, & ad Regem Tyri, & ad Regem Sidonis, in manu nuntiorum qui venerunt Hierusalem ad Sedeciam Regem Iuda; & præcipies eis ut ad dominos suos loquantur: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Hæc di-

dicetis ad dominos vestros: Ego feci terram, & homines, & iumenta quæ sunt super faciem terræ in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento, & dedi eam ei qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis servi mei. Insuper & bestias agri dedi ei, ut serviant illi. Et servient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filii eius, donec veniat tempus terræ eius, & ipsius: & servient ei gentes multæ, & Reges magni. Gens autem, & regnum quod non servierit Nabuchodonosor Regi Babylonis, & quicumque non curvaverit collum suum sub iugo Regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus, donec consumam eos in manu eius. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, & divinos, & somniatores, & augures, & maleficos, qui dicunt vobis: Non servietis Regi Babylonis: quia mendacium prophetant vobis, ut longe faciant vos de terra vestra, & eiiciant vos, & pereatis. Porro gens quæ subiecerit cervicem suam sub iugo Regis Babylonis, & servierit ei, dimittam eam in terra sua, dicit Dominus, & colet eam, & habitabit in ea.

(b) Et ad Sedeciam Regem Iuda locutus sum secundum omnia verba hęc, dicens: Subiicite colla vestra sub iugo Regis Babylonis, & servite ei, & populo eius; & vivetis. Quare moriemini tu, & populus tuus, gladio, & fame, & peste, sicut locutus est Dominus ad gentem quæ servire noluerit Regi Babylonis? Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis: Non servietis Regi Babylonis: quia mendacium ipsi loquuntur vobis. Quia non misi eos, ait Dominus, & ipsi prophetant in nomine meo mendaciter, ut eiiciant vos, & pereatis tam vos quam prophetæ qui vaticinantur vobis.

(c) Et ad sacerdotes, & ad populum istum locutus sum, dicens: Hæc dicit Dominus: Nolite audire verba prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis dicentes: Ecce vasa Domini revertentur de Babylone nunc cito: mendacium enim prophetant vobis. Nolite ergo audire eos, sed servite Regi Babylonis, ut vivatis. Quare datur hæc civitas in solitudinem? Et si prophetæ sunt, & est verbum Domini in eis, occurrant Domino exercituum, ut non veniant vasa quæ derelicta fuerant in domo Domini, & in domo Regis Iuda, & in Hierusalem, in Babylonem. Quia hæc dicit Dominus exercituum ad columnas, & ad mare, & ad bases, & ad reliqua vasorum, quæ remanserunt in civitate hac, quæ non tulit Nabuchodonosor Rex Babylonis, cum transferret Iechoniam filium Ioakim Regem Iuda de Hierusalem in Babylonem, & omnes optimates Iuda, & Hierusalem. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel ad vasa quæ derelicta sunt in domo Domini, & in domo Regis Iuda, & Hierusalem: In Babylonem transferentur, & ibi erunt usque ad diem visitationis suæ, dicit Dominus; & afferri faciam ea, & restitui in loco isto.

(a) Hic præmisso claro titulo, excludit falsas consolationes prophetarum: & primo in generali; secundo descendendo ad quosdam speciales prophetas, cap. 28. *Et factum est in anno illo*. Circa primum duo. Primo excludit consolationes prophetarum gentilium; secundo prophetarum Iudæorum, ibi, *Et ad Sedeciam Regem Iuda locutus sum*. Circa primum duo. Primo præsignat prophetiam facto: *Fac tibi vincula*, in signum servitutis gentium, *in manu nuntiorum*, qui missi fuerant ad confœderandum se Regi Hierusalem, vel ad resistendum Nabuchodonosor. Oseæ 12. „ Ego visiones multiplicavi, & in „ manibus prophetarum assimilatus sum. " Ezec. 3. „ Et tu fili hominis, ecce data sunt „ super te vincula, & ligabunt te in eis, & „ non egredieris de † al. in † medio eorum „ &c. " Secundo exprimit eam verbo, *Et præcipies*. Inducit autem eos ad subdendum se Regi Babylonis, contra consilium prophetarum, tripliciter. Primo ex Nabuchodonosor potentia, quam ostendit duobus modis. Primo ex divina concessione, ponens rerum creationem: *Ego feci terram*, quantum ad opus creationis, & dispositionis, *homines*, quantum ad opus ornatus, *brachio*, quod dicit applicationem potentiæ ad opus. Esa. 42. „ Firmans „ terram, & quæ germinant ex ea. " Et concludens concedendi auctoritatem: *Et dedi eam ei*, homini, vel cuicumque. Daniel. 4. „ Dominatur excelsus in regno hominum, & „ cuicumque voluerit dat illud. " Et ostendens concessionem factam a Deo Nabuchodonosor,

nosor, quantum ad homines: *Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor*. Dan. 5. „ Deus altissimus Regum, „ magnam gloriam, & honorem dedit Na„ buchodonosor patri tuo. Et propter ma„ gnificentiam quam dederat ei, universi „ populi, tribus, & linguæ tremebant, & „ metuebant eum &c. " Et quantum ad bestias: *Insuper & bestias*, & est locutio hyperbolica. Vel per bestias significantur feroces homines, qui sub eo fuerunt. Vel quia subiectis hominibus, etiam bestiæ eis subiectæ illi subdundur. Unde Dan. 4. bestiæ requiescebant sub umbra arboris, per quam significabatur Nabuchodonosor. Alio modo ostendit potentiam eius ex gentium subiectione, *Et servient*. Eccle. 3. „ Omnia tempus ha„ bent. " Tertio inducit eos ex rebellium pœna, ponens pœnam rebellium: *Gens autem, & regnum*. Et ideo Rom. 13. „ Necessitate subditi estote, non solum propter „ iram, sed etiam propter conscientiam. " Et excludit consilium prophetarum: *Vos ergo nolite audire prophetas*, quos dicunt gentiles per fulgorem intelligentiæ agentis in animas ipsorum, etiam futura posse præscire, *divines*, qui in templis idolorum, *somniatores*, qui ex somniis, *augures*, qui ex garritu avium, *maleficos*, qui ex coniuratione dæmonum futura prædicunt. Supra 23. *Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini &c.* Et assignat pro causa, prophetarum mendacium: *Quia mendacium prophetant*, & imminens periculum, *ut longe faciant*, & est *ut* consecutivum. III. Reg. ul. " Ero „ spiritus mendax in ore omnium propheta„ rum. " Tertio inducit eos ex obedientium gratia, quam a Domino consequentur: *Porro gens*. Infra 40. *Nolite timere servire Chaldæis: habitate in terra, & servite Regi Babylonis, & bene erit vobis*.

(b) Quia illi nuntii possent dicere, quare talia suæ genti intentæ ad rebellionem non dixit; hic respondet se eis eadem dixisse. Et primo ponitur admonitio ipsius ad Regem; secundo ad sacerdotes, & ad plebem, ibi, *Et ad sacerdotes, & ad populum istum locutus sum*. Circa primum duo. Primo ponit bonum consilium, ponens ipsum: *Subiicite colla*. I. Pet. 2. „ Servi subditi estote in omni „ timore dominis, non tantum bonis & mo„ destis, sed etiam discolis. " Et proponens imminens periculum: *Quare moriemini?* Supra 21. *Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, & fame, & peste; qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, vivet, & erit ei anima sua quasi spolium*. Secundo excludit falsum consilium prophetarum: *Nolite audire*, tribus de causis. Primo propter fallacem promissionem, *Quia mendacium*. Ezech. 22. „ Prophetæ eius liniebant eos absque „ temperamento, videntes vana, & divinan„ tes eis mendacium; dicentes, Hæc dicit „ Dominus, cum Dominus non sit locutus. " Secundo propter præsumptam auctoritatem: *Quoniam non misi*. Supra 23. *Non mittebam* † al. *timebam* † *eos, & ipsi currebant; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant*. Tertio propter pœnam imminentem: *Ut eiiciant vos*, occasionaliter. Oseæ 4. „ Corrues tu hodie, „ & corruet etiam propheta tecum. "

(c) Hic ponitur admonitio ad sacerdotes, & ad plebem: & primo excludit falsum consilium: *Nolite audire ... Ecce vasa*, quæ asportata fuerunt in Babylonem cum Iechonia: 4. Re. 24. Et assignat causam, proponens prophetarum mendacium: *Mendacium enim prophetant vobis*: servitutis fructum, *Ut vivatis*: rebellionis periculum: *Quare datur hæc civitas in solitudinem?* Supra 21. *Qui egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, vivet &c.* Secundo petit veritatis indicium: *Et si prophetæ sunt*; quasi dicat: Faciant quod minus est, scilicet quæ remanserunt non asportari, occurrendo Deo orationibus, ut credatur eis quod maius est, scilicet asportata reportari. Ezech. 13. „ Non ascendistis ex ad„ verso, neque opposuistis murum pro domo „ Israel, ut staretis in prælio in die Domini. " Tertio proponit manifestum falsitatis argumentum per locum a maiori, quia quod magis videtur non fiet, ut scilicet relicta vasa remaneant; nec ergo quod minus, ut scilicet asportata referantur. *Quia hæc dicit Dominus ad columnas*, duas quæ fecit Salomon in porticu, *& ad bases*, earum, *& ad mare*, vas in quo servabatur aqua ad ablutionem sacerdotum, quod erat positum supra duodecim bases; de quibus omnibus habetur 3. Reg. 7. Et resumit: *Quia hæc dicit Dominus*, propter vasa templi, quia non moverat nisi vasa quæ erant in porticu. I. Mach. 2. „ Vasa gloriæ „ eius captiva adducta sunt. " Et promittit in longum tempus futurum, eorum reportationem: *Et afferri faciam ea*, temporibus Cyri. I. Esdr. 5. Cyrus Rex protulit vasa sacra Domini, quæ transtulit Nabuchodonosor de Hierusalem, & consecravit ea idolo suo. Et proferens ea Cyrus Rex Persarum tradidit Mithridato, qui erat super thesauros ipsius: per hunc autem tradita sunt Sassabasar † al. Salmanasaro † præsidi Iudææ.

CAPUT XXVIII.

(a) ET factum est in anno illo, in principio regni Sedeciæ Regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azur propheta de Gabaon, in domo Domini, coram sacerdotibus, & omni populo, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contrivi iugum Regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini, quæ tulit Nabuchodonosor Rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem. Et Iechoniam filium Ioakim Regem Iuda, & omnem transmigrationem Iuda, qui ingressi sunt in Babylonem, ego convertam ad locum istum, ait Dominus: conteram enim iugum Regis Babylonis.

(b) Et dixit Hieremias propheta ad Hananiam prophetam, in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi, qui stabat in domo Domini. Et ait Hieremias propheta: Amen, sic faciat Dominus. Suscitet Dominus verba tua quæ prophetasti, ut referantur vasa in domum Domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Verumtamen audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus universi populi: Prophetæ qui fuerunt ante me, & ante te ab initio, & prophetaverunt super terras multas, & super regna magna de prælio, & de afflictione, & de fame. Propheta qui vaticinatus est pacem, cum venerit verbum eius, tunc scietur propheta, quem misit Dominus in veritate.

(c) Et tulit Hananias propheta catenam de collo Hieremiæ prophetæ, & confregit eam. Et ait Hananias in conspectu omnis populi, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic confringam iugum Nabuchodonosor Regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium. Et abiit Hieremias propheta in viam suam.

(d) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, postquam confregit Hananias propheta catenam de collo Hieremiæ prophetæ, dicens: Vade, & dices Hananiæ: Hæc dicit Dominus: Catenas ligneas contrivisti, & facies pro eis catenas ferreas. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut serviant Nabuchodonosor Regi Babylonis, & servient ei: insuper & bestias terræ dedi ei. Et dixit Hieremias propheta ad Hananiam prophetam: Audi Hanania: non misit te Dominus, & tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego mittam te a facie terræ: hoc anno morieris: adversum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hananias propheta in anno illo, mense septimo.

(a) HIc descendit specialiter ad quosdam falsos prophetas: & primo ad quemdam qui prædicebat relictis in Hierusalem; secundo ad quosdam qui prophetabant captivis † al. captivitatis † in Babylonia, cap. 29. *Et hæc sunt verba libri quem misit Hieremias propheta*. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio falsi prophetæ; secundo falsitatis improbatio per Hieremiam, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio, quam falsus propheta fecit verbo; secundo quam fecit facto, ibi, *Et tulit Hananias propheta catenam de collo Hieremiæ*. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio; secundo Hieremiæ responsio, ibi, *Et dixit Hieremias &c.* Circa primum duo. Primo ponit falsæ prophetiæ titulum, in quo designatur tempus: *In anno quarto*, propheta, *Hananias propheta*, opinione, locus, *in domo Domini*. Supra 23. *In domo mea inveni malum eorum, ait Dominus*. Secundo ponit falsum consolationis verbum: *Hæc dicit Dominus*: & primo promittit libertatem, *Contrivi*, destruxi: propter certitudinem dicitur † al. dicit † in præterito: *imperium*, quod conterendum quidem erat, sed non tunc. Esa. 10. „ Computrescet „ iugum a facie olei. " Secundo prædicit impletionis propinquitatem: *Adhuc duo anni dierum*, ne credantur anni annorum, sicut illud Ezech. 4. „ Diem pro anno: diem, inquam, pro anno dedi tibi. " Et primo quantum ad reportationem vasorum: *Et ego referri faciam ad locum istum omnia vasa Domini*,

de

de quorum captione Thren. 1. *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius &c.* Secundo quantum ad liberationem Principum suorum, *Et Iechoniam*, contra id quod supra capite præcedenti dictum est. Supra 22. *Terra, terra, terra, audi sermonem Domini*.

(b) Hic ponitur Hieremiæ responsio: & primo demonstrat suum affectum, optans impleri quod ipse dicebat, *Amen*, idest fiat. Michææ 2. „ Utinam non essem vir habens „ spiritum, & mendacium potius loquerer." Nec obstat quod sciebat Dominum contrarium velle, quia hæc optatio sub conditione intelligenda est, scilicet si Deus vellet, & quia in hoc suam voluntatem divinæ conformat quod vult quod Deus esse vult. Secundo ne videatur falsitati consentire, proponit veritatis signum: *Verumtamen audi*. Et sumitur hoc signum Deut. 18. „ Quod in nomine Do„ mini propheta ille prædixerit, & non e„ venerit, hoc Dominus non est locutus."

Sed ipse videtur a contrario sensu arguere: & videtur quod non valeat, quia est destructio antecedentis; & præterea contrarium habetur Deut. 13. „ Si surrexerit in medio tui „ prophetes, aut qui somnium vidisse se di„ cat, & prædixerit signum atque porten„ tum, & evenerit quod locutus est, & di„ xerit tibi: Eamus, & sequamur deos alie„ nos quos ignoras, & serviamus eis: non „ audies verba prophetæ illius, aut somnia„ toris &c."

Et dicendum, quod argumentum efficax est ad ostendendam eius falsitatem; & hoc ipse intendit.

(c) Hic confirmat prophetiam suam facto: & circa hoc tria. Primo ponit facti similitudinem: *Tulit, & fregit*, in signum fractionis imperii Babyloniæ; secundo exponit similitudinem: *Et ait Hananias*. Hoc longe post futurum erat. Infra 30. *Conteram iugum illius de collo tuo, & vincula eius disrumpam*. Tertio designatur Hieremiæ humilitas, quia patienter, & libenter sustinuit, & abiit. Psal. 37. „ Factus sum sicut homo non audiens, & non „ habens in ore suo redargutiones."

(d) Hic ponitur falsitatis improbatio: & primo excludit falsam consolationem, facti similitudine, *Contrivisti*, tu Hananias; & tu Hieremias, *facies*, in signum augmentationis pœnæ. Iob 6. „ Qui timent pruinam, irruet „ super eos nix." Et similitudinis expositionem: *Quia hæc dicit Dominus*; ac si diceret: Iugum servitutis durius erit quam præsignificatum sit. Eccli. 28. „ Iugum illius iugum „ ferreum est, & vinculum illius vinculum „ æreum est." Secundo ponitur comminatio contra ipsum prophetantem: & primo ponitur culpæ repressio: *Et dixit Hieremias... Non te misit*. Esa. 24. „ Posuimus mendacium spem „ nostram, & mendacio protecti sumus." Secundo ponitur pœnæ comminatio: *Idcirco emittam te*; idest, tollam per mortem. Psalm. 18. „ Non sic impii, non sic, sed tamquam pul„ vis quem proiicit ventus a facie terræ." Tertio ponitur prophetiæ impletio: *Et mortuus est mense septimo*: unde non supervixit nisi duobus mensibus. I. Thes. 5. „ Cum dixerint, „ Pax, & securitas; tunc repentinus eis su„ perveniet interitus, sicut dolor in utero ha„ bentis, & non effugient."

CAPUT XXIX.

(a) ET hæc sunt verba libri quem misit Hieremias propheta de Hierusalem ad reliquias seniorum transmigrationis, & ad sacerdotes, & ad prophetas, & ad omnem populum quem traduxerat Nabuchodonor de Hierusalem in Babylonem, postquam egressus est Iechonias Rex, & domina, & eunuchi, & principes Iuda, & Hierusalem, & faber, & inclusor de Hierusalem, in manu Elasa filii Saphan, & Gamariæ filii Helciæ, quos misit Sedecias Rex Iuda ad Nabuchodonosor Regem Babylonis in Babylonem, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi quam transtuli de Hierusalem in Babylonem: Ædificate domos, & habitate, & plantate hortos, & comedite fructum eorum. Accipite uxores, & generate filios, & filias, & date filiis vestris uxores, & filias vestras date viris, & pariant filios, & filias: & multiplicamini ibi, & nolite esse pauci numero, & quærite pacem civitatis ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis. Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Israel: Non vos seducant prophetæ vestri, qui sunt in medio vestrum, & divini vestri, & ne attendatis ad somnia vestra, quæ vos somniatis: quia falso ipsi prophetant vobis in nomine meo, & non misi eos, dicit Dominus. Quia hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone septua-

ptuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum. Ego enim scio cogitationes quas cogito super vos, dicit Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis, ut dem vobis finem, & patientiam. Et invocabitis me, & vivetis; & orabitis me, & ego exaudiam vos; & quæretis me, & invenietis. Cum quæsieritis me in toto corde vestro, inveniar a vobis, dicit Dominus. Et reducam captivitatem vestram, & congregabo vos de universis gentibus, & de cunctis locis ad quæ expuli vos, dicit Dominus. Et reverti vos faciam de loco ad quem transmigrare vos feci. Quia dixistis: Suscitabit nobis Dominus prophetas in Babylone. Quia hæc dicit Dominus ad Regem qui sedet super solium David, & ad omnem populum habitatorem urbis huius, ad fratres vestros, qui non sunt egressi vobiscum in transmigrationem.

(b) Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce mittam in eos gladium, & famem, & pestem, & ponam eos quasi ficus malas, quæ comedi non possunt, eo quod pessimæ sint, & persequar eos in gladio, & in fame, & in pestilentia. Et dabo eos in vexationem universis regnis terræ, in maledictionem, & in stuporem, & in sibilum, & in opprobrium cunctis gentibus, ad quas ego eieci eos: eo quod non audierint verba mea, dicit Dominus, quæ misi ad eos per servos meos prophetas de nocte consurgens, & mittens; & non audistis, dicit Dominus. Vos ergo audite verbum Domini, omnis transmigratio quam emisi de Hierusalem in Babylonem.

(c) Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel ad Achab filium Coliæ, & ad Sedeciam filium Maasiæ, qui prophetant vobis in nomine meo mendaciter: Ecce ego tradam eos in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis; & percutiet eos in oculis vestris. Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iudæ, quæ est in Babylone, dicentium: Ponat te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frixit Rex Babylonis in igne.

(d) Pro eo quod fecerunt stultitiam in Israel, & mœchati sunt in uxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis.

(e) Ego sum Iudex, & testis, dicit Dominus.

(f) Et ad Semeiam Nehelamiten dices: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Pro eo quod misisti in nomine tuo libros ad omnem populum qui est in Hierusalem, & ad Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, & ad universos sacerdotes, dicens: Dominus dedit te sacerdotem pro Ioiade sacerdote ut sis dux in domo Domini super omnem virum arreptitium, & prophetantem, ut mittas eum in nervum, & in carcerem. Et nunc quare non increpasti Hieremiam Anathothiten, qui prophetat vobis? Quia super hoc misit in Babylonem ad nos, dicens: Longum est: ædificate domos, & habitate, & plantate hortos, & comedite fructus eorum. Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in auribus Hieremiæ prophetæ.

(g) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Mitte ad omnem transmigrationem, dicens: Hæc dicit Dominus ad Semeiam Nehelamiten: Pro eo quod prophetavit vobis Semeias, & ego non misi eum, & fecit vos confidere in mendacio; idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego visitabo super Semeiam Nehelamiten, & super semen eius. Non erit ei vir sedens in medio populi huius, & non videbit bonum quod ego faciam populo meo, ait Dominus: quia prævaricationem locutus est adversus Dominum.

(a) Hic excludit falsas consolationes prophetarum, qui consolabantur captivos in Babylonia: & primo excludit falsas consolationes; secundo invehit contra ipsos falsos consolatores, ibi, *Hæc dicit Dominus &c.* Circa primum duo. Primo ponit prophetiæ titulum, in quo tria assignat: scilicet prophetandi modum, quia per modum epistolæ: *Verba libri*, idest epistolæ. Esa. 30. „ Ingressus „ scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud. Et erit in die novissimo in testimonium usque in æternum. " Prophetiæ tempus, *Postquam egressus:* 4. Reg. 24. Esa. 3. „ Ecce dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem validum, & „ fortem, omne robur panis, & omne robur „ aquæ, & fortem, & virum bellatorem, „ & iudicem, & prophetam, &c." Et prophe-

„ phetiæ nuntium: *In manu Elasa filii Saphan, & Gamariæ filii Helcia*, *quos misit*, ut pacem cum Chaldæis faceret, territus ad mortem falsi consolatoris Hananiæ, & comminatione Hieremiæ. Prov. 19. „ Pestilente flagellato, „ stultus sapientior erit. " Secundo ponit prophetiæ verbum: *Hæc dicit Dominus*: & circa hoc duo. Primo dat eis consilium bonum, & salubre, ut intendant his quæ pertinent ad usum necessitatis: *Ædificate domos*, quod facere negligebant, credentes cito redire, secundum promissa falsorum prophetarum. Ps. 106. „ Seminaverunt agros, & plantaverunt vi„ neas, & fecerunt fructum nativitatis. " Item ut intendant his quæ pertinent ad, successionem prolis: *Accipite uxores*. Gen. 1. „ Cre„ scite, & multiplicamini, & replete terram. " Et ut intendant his quæ pertinent ad tranquillitatem pacis: *Et quærite pacem*. Baruch 1. „ Orate pro vita Nabuchodonosor Regis Ba„ bylonis, & pro vita Balthassar filii eius &c." I. Tim. 2. „ Obsecro primum omnium fieri ob„ secrationes, postulationes, gratiarum actio„ nes pro omnibus hominibus, pro Regibus, „ & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, „ ut quietam, & tranquillam vitam agamus „ in omni pietate, & castitate, &c. " Secundo excludit consilium falsum, & inutile: *Hæc enim dicit Dominus*: & primo excludit vanam fiduciam quam ex prophetarum promissione conceperant; secundo excludit stultam pœnitentiam, ibi, *Quia hæc dicit Dominus, &c.* Circa primum tria. Primo excludit falsorum prophetarum dictum, qui in brevi liberationem promittebant: *Non vos seducant propheta*, qui ex nomine Domini vobis loquuntur, *& divini*, qui dæmonum responsa aptant. Ezech. 13. „ Væ prophetis insipientibus qui „ sequuntur spiritum suum, & nihil vident. " Secundo dicit liberationis tempus, quantum ad consolationem: *Quia hæc dicit Dominus, Visitabo*, consolans vos, & hostes affligens. Supra 25. *Cum impleti fuerint septuaginta anni*, *visitabo super Regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, &c.* Et quantum ad patriæ restitutionem, *Et suscitabo*, implebo. Eccli. 36. „ Suscita prædi„ cationes, quas locuti sunt in nomine tuo „ prophetæ priores. " Tertio ponit liberationis modum, primo promittens pristinæ prosperitatis statum quantum ad tranquillitatem pacis: *Ego enim scio*; quasi non alius. I. Cor. 2. „ Quæ sunt Dei nemo scit nisi spiritus „ Dei. " Esa. 64. „ Oculus non vidit absque „ te quæ præparasti expectantibus te. " *Cogitationes pacis*, quam vobis præparo, *finem*, captivitatis, *patientiam*, laborum, ut facilius toleretis, Psalm. 27. „ Loquuntur pacem cum „ proximo suo, mala autem in cordibus eo„ rum. " Et quantum ad exauditionem orationis: *Invocabitis*, ore, *& ibitis*, mente, *adorabitis*, corpore. Vel *ibitis*, ad templum. Esa. 30. „ Ad vocem clamoris tui statim ut „ audierit, respondebit tibi. " Alia littera habet: *Invocabitis me, & vivetis*; *& orabitis me, & ego exaudiam vos*. Et planus est sensus. Et quantum ad auxilium divinæ protectionis, *Quæretis*, desiderio, & precibus, *& invenietis*, paratum ad auxilium; quasi dicat, meipsum offeram. Ioan 14. „ Qui diligit me, „ diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, „ & manifestabo ei meipsum. " Esa. 55 „ Quærite Dominum dum inveniri potest, „ invocate eum dum prope est. " Secundo promittit proprium nativitatis locum, *Et reducam*. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos de „ gentibus, & congregabo vos de universis „ terris, & adducam vos in terram vestram. *Quia dixistis*; quasi dicat: Non fuit necessarium vobis scribere, quia in falsis prophetis confiditis.

(b) Hic excludit falsam pœnitentiam: possent enim propter longam captivitatem pœnitere de hoc quod se tradiderant, videntes alios adhuc in Hierusalem remansisse; & ideo contra remanentes comminatur gravem pœnam mortis: *Ecce mittam*. Supra 21. *Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, & fame, & peste*; *qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos qui obsident vos, vivet, &c.* Et afflictionis, *Et ponam*; idest, non invenient gratiam in me, neque in illis a quibus captivi tenentur, sicut neque ficus malæ placent colligentibus. Supra 24. *Sicut ficus pessimæ quæ comedi non possunt, eo quod sint malæ, hæc dicit Dominus; sic dabo Sedeciam Regem Iuda, & principes eius, & reliquos de Hierusalem, qui remanserunt in urbe hac, & qui habitant in terra Ægypti &c.* Et assignat causam: *Eo quod non audierint*, scilicet ut se traderent Nabuchodonosor, & a peccatis cessarent. Supra 11. *Mane consurgens contestatus sum, & dixi: Audite vocem meam. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui mali &c.* Secundo inducit intentam conclusionem: *Vos ergo audite verbum Domini*, ne scilicet pœnam patiamini, quia mihi in hoc obedistis. Prov. 4. „ Audite filii „ disciplinam patris. "

(c) Hic invehitur † al. invehit † contra ipsos falsos prophetas: & primo contra quosdam assertores falsitatis; secundo contra quemdam impugnatorem veritatis, ibi, *Et ad Semeiam &c.* Circa primum tria. Primo comminatur pœnam; secundo arguit culpam, ibi, *Pro eo quod fecerint stultitiam in Israel*; tertio ar-

arguit iudicii iustitiam, ibi, *Ego sum iudex, & testis*. Circa primum tria. Primo ponitur ipsorum depressio in culpa: *Tradam eos*, ut scilicet occasionem puniendi habeat quos primo in potestate habebat. Thren. 1. *Dedit me Dominus in manu de qua non potero effugere*. Secundo ponitur pœnæ inflictio, *Et percutiet*. Infra 30. *Insanabilis fractura, pessima plaga tua*. Tertio ponitur consequens maledictio † al. maledicto: † *Et assumetur ex eis*.

Dicunt autem Hebræi, hos esse duos senes de quibus habetur Dan. 13. Unde ex hoc loco volunt ostendere illud fabulosum esse. Ibi enim dicuntur a populo occisi, hic autem a Nabuchodonosor. Et præterea ibi dicuntur lapidati, hic igne occisi.

Et dicendum ad primum, quod utrumque potest esse verum: quia Nabuchodonosor occidit auctoritate, a Daniele convictos, & populus executione sententiæ. Ad secundum dicendum, quod qualibet pœna dicitur ignis propter afflictionem, & hoc præcipue propter similitudinem culpæ adulterii. Oseæ 7. „ Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a „ coquente. " Iob 31. „ Ignis est usque ad „ perditionem devorans, & omnia eradicans „ genimina. "

(d) Hic ponit culpam: & primo adulterium. *Stultitiam*, idest rem stultam, *& mœchati sunt*. Daniel. 13. „ Sic faciebatis filiabus „ Israel, & illæ timentes loquebantur vobis. " Supra 5. *Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat*. Secundo mendacium: *Et locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter*: dicebant enim proximam esse liberationem, & Christum de eis esse nasciturum, ut sic mulieres in adulterium deciperent. Supra 23. *Non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant*.

(e) Hic ponit iudicii iustitiam: *Iudex*, ad infligendam pœnam, *testis*, ad convincendam culpam: quia divino nutu, & miraculose deprehensi sunt. Daniel. 13. „ Suscitavit Domi„ nus spiritum pueri iunioris, cui nomen Da„ niel &c. "

(f) Hic invehitur contra impugnatorem veritatis, quia cum esset pseudopropheta, & populi vicinam liberationem promitteret, iratus contra Hieremiam propter epistolam quam in Babylonem misit, scripsit in Hierusalem litteras ad Principem sacerdotum contra Hieremiam. Et circa hoc duo. Primo ponitur veritatis impugnatio; secundo ponitur contra ipsum comminatio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum duo. Primo ponit tenorem epistolæ: *Pro eo quod misisti*. Est defectuosa locutio; quasi, patieris, quod postmodum quibusdam interpositis dicet. In qua epistola tria facit. Primo commemorat prædecessoris exemplum: *Dominus dedit te pro Ioiade*, qui interfecit falsos sacerdotes, ut tu similiter facias de Hieremia falso propheta: 4. Reg. 11. Secundo commemorat officium: *Ut sis dux in domo Domini super omnem virum arreptitium*, qui a spiritu immundo arreptus prophetæ actum usurpat. Pertinebat enim ad sacerdotis officium discernere inter spiritus. I. Ioan. 4. „ Nolite omni „ spiritui credere, sed probate spiritus si ex „ Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ „ exierunt in mundum &c. " Quædam etiam accusat, scilicet epistolam Hieremiæ: *Quia super hoc misit in Babylonem*: quia non est contentus nobis mala prędicere. Amos 5. „ Odio habuerunt corripientem in porta, & lo„ quentem perfecte abominati sunt. " III. Reg. ult. „ Ego odi eum, quia non prophe„ tat mihi bonum, sed malum, Michæas fi„ lius Iemla. " Secundo ostendit quomodo pervenit ad notitiam prophetæ: *Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in auribus Hieremiæ prophetæ*: ut improperaret sibi. Supra 20. *Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die*.

(g) Hic ponitur contra ipsum comminatio. Et primo arguit culpam: *Pro eo quod prophetavit*. Esa. 28. „ Posuimus mendacium spem „ nostram, & mendacio protecti sumus. " Et dirigitur sermo ad captivos per quamdam aliam epistolam. Secundo comminatur pœnam: *Idcirco hæc dicit Dominus*. Et primo quantum ad filios: *Non erit ei vir*; quasi dicat: Non relinquet in populo superstitem. Exod. 20. „ Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, „ zelotes, visitans iniquitatem patrum in fi„ lios, in tertiam & quartam generationem „ eorum qui oderunt me. " Secundo quantum ad ipsum: *Et non videbit bonum quod ego faciam populo meo*. Supra 17. *Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum*. Tertio resumit causam: *Quia prævaricationem locutus est adversus Dominum*: quia verbis suis prævaricatus est contra Dominum loquens, promittens prospera, Domino prædicente adversa. Iob 39. „ Numquid qui con„ tendit cum Deo, tam facile conquie„ scit? "

CA-

CAPUT XXX.

(a) HOc verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel, dicens: Scribe tibi omnia verba quæ locutus sum ad te, in libro. Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, & convertam conversionem populi mei Israel, & Iuda, ait Dominus, & convertam eos ad terram quam dedi patribus eorum, & possidebunt eam.

(b) Et hæc verba quæ locutus est Dominus ad Israel, & ad Iudam: quoniam hæc dicit Dominus: Vocem terroris audivimus: formido, & non est pax. Interrogate, & videte si generat masculus. Quare ergo vidi omnis viri manum super lumbum suum quasi parturientis, & conversæ sunt universæ facies in auruginem? Væ, quia magna dies illa, nec est similis eius, tempusque tribulationis est Iacob, & ex ipso salvabitur. Et erit, in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius disrumpam. Et non dominabuntur ei amplius alieni; sed servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis. Tu ergo ne timeas, serve meus Iacob, ait Dominus, neque paveas, Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captivitatis eorum. Et revertetur Iacob, & quiescet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem formidet: quoniam tecum ego sum, ait Dominus, ut salvem te. Faciam enim consummationem in cunctis gentibus in quibus dispersi te; te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, ut non tibi videaris innoxius.

(c) Quia hæc dicit Dominus: Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Non est qui iudicet iudicium tuum, ad alligandum curationem tuam: utilitas non est tibi. Omnes amatores tui obliti sunt tui, teque non quærent. Plaga enim inimici percussi te, castigatione crudeli. Propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus. Propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua feci hæc tibi. Propterea omnes qui comedunt te devorabuntur, & universi hostes tui in captivitatem ducentur. Et omnes qui te vastant vastabuntur, cunctosque prædatores tuos dabo in prædam. Obducam enim cicatricem tibi, & a vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus. Quia eiectam vocaverunt te: Sion hæc est, quæ non habebat requirentem. Hæc dicit Dominus: Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miserebor. Et ædificabitur civitas in excelso suo, & templum iuxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque ludentium; & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur; & erunt filii eius sicut a principio, & cœtus eius coram me permanebit. Et visitabo adversum omnes qui tribulant eum, & erit dux eius ex eo, & Princeps de medio eius producetur. Et applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est qui applicet cor suum, ut appropinquet mihi? ait Dominus. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.

(d) Ecce turbo Domini furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet. Non avertet iram indignationis Dominus, donec faciat, & compleat cogitationem cordis sui. In novissimo dierum intelligetis ea.

(a) POst comminationem hic incipit consolationem ponere: & primo ponit consolationem ad omnes communiter; secundo specialiter ad civitatem regiam, scilicet Hierusalem, cap. 33. *Et factus est verbum Domini ad Hieremiam secundo*. Prima in duas. Primo consolatur eos verbo; secundo designat consolationem facto, cap. 32. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Prima in duas. In prima consolatur eos ex evasione adversitatis; in secunda ex promissione prosperitatis (cap. 31.) *In tempore illo dicit Dominus*. Prima in duas. In prima promittit liberationem in generali; in secunda prosequitur promissionem in speciali, ibi, *Et hæc verba quæ locutus est Dominus*. Circa primum duo facit.

Primo Dominus ponit ad prophetam prophetiæ conservandæ præceptum: *Scribe tibi omnia*, quæ prædicta sunt, & quæ sequentur, quorum revelationem iam intus susceperat, ut diu conservarentur; in quo significat non cito implenda. Esa. 8. „ Sume tibi librum „ grandem, & scribe in eo stylo hominis: „ Velociter spolia detrahe, cito prædare." Habac. 2. „ Scribe visum, & explana eum su„ per tabulas, ut percurrat qui legerit eum." Secundo promittit liberationis beneficium: *Ecce enim convertam*, idest revocabo de terra captivitatis, quantum ad terminum a quo, *conversionem*, quia non omnes, sed tantum illos qui tali conversione erunt digni, *Israel*, decem tribus, quantum ad illos qui ad Ezechiam Regem in Hierusalem venerunt: 2. Paral. 30. Nam cum eis captivati sunt, & eis redeuntibus redierunt. Vel referendum est ad conversionem factam ad fidem Christi. *Et convertam*, quantum ad terminum ad quem. Ps. 125. „ In convertendo Dominus captivitatem „ Sion, facti sumus sicut consolati."

(b) Hic prosequitur liberationis partes: & primo promittit eis liberationem ab hostium servitute; secundo a multiplici destructione quam sustinuerunt, ibi, *Quia hæc dicit Dominus*. Circa primum duo. Primo proponit oppressionem pristinam, quam designat proponens hostium timorem: *Vocem terroris audivimus*, ante a prophetis prænuntiatam: *formido, & non est pax*, aliquo auxilium ferente. Iob 15. „ Sonitus terroris semper in auribus „ illius: & cum pax sit, ille semper insidias „ suspicatur." Timoris expressionem ex gestu corporis: quia ad similitudinem parturientium manus ad lumbos convertebant præ stupore: *Interrogate*. Psal. 47. „ Ibi dolores ut par„ turientis." Et ex immutatione ruboris: *Et conversæ sunt in auruginem*, quæest color niger permixtus rubedini, contingens iratis. Et ex vento urente. Esa. 12. „ Facies combustæ vul„ tus eorum." Ioel. 2. „ Omnes vultus re„ digentur in ollam." Proponit etiam timoris, & anxietatis magnitudinem: *Va, quia magna*, magnitudine tribulationis, *dies*, captionis Hierusalem. Soph. 1. „ Vox diei Domini ama„ ra; tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, „ dies tribulationis, & angustiæ; dies calami„ tatis, & miseriæ; dies tenebrarum, & ca„ liginis; dies nebulæ, & turbinis; dies tu„ bæ, & clangoris, &c." Secundo promittit salutem futuram: & primo promittit liberationem: *Et ex ipso salvabitur*, scilicet tempore, quamvis malo. Oseæ 1. „ Salvabo eos „ in Domino Deo suo." Secundo salutis modum, & ordinem, promittens liberationem a servitute, excludens hostium imperium: *Et erit in die illa ... conteram iugum*, ipsum Nabuchodonosor. *Et non dominabitur*, quod impletum est tempore Simonis: 1. Mach. in fine. Vel referendum ad liberationem factam per Christum de potestate dæmonum. Esa. 9. „ Iu„ gum enim oneris eius, & virgam humeri „ eius, & sceptrum exactoris eius supera„ sti." Et promittens optatum imperium: *Sed servient*, idest alicui qui erit vobis sicut David, sicut Simoni, & Ionathæ. Vel Zorobabel, qui fuit de stirpe David. Vel Christo. David autem imperium erat eis maxime desideratum propter prosperitatem, & pacem quam tempore ipsius habuerunt, & quia non oppresserat eos servitute, sicut Salomon. Ezech. 37. „ David servus meus Princeps eo„ rum in perpetuum." Provides etiam liberationem a captivitate, excludens timorem: *Tu ergo ne timeas*. Esa. 43. „ Noli timere, „ quia ego tecum sum. Ab oriente adducam „ semen tuum, & ab occidente congregabo „ te." Et ponens liberationem quantum ad terminum a quo: *Quia ecce ego salvabo te de terra longinqua*. Zachar. 8. „ Ecce ego salvabo „ populum meum de terra orientis, & de „ terra occasus solis, & adducam eos; & „ habitabunt in medio Hierusalem, & erunt „ mihi in populum, & ego ero eis in Deum, „ in veritate, & in iustitia." Et quantum ad terminum ad quem: *Et revertetur, & quiescet*, quantum ad pacis tranquillitatem, *& in cunctis*, quantum ad rerum ubertatem. Esa. 32. „ Sedebit populus meus in multitudine „ pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in re„ quie opulenta." Tertio ostendit salutis auctorem: & primo ponit salvatoris præsentiam: *Quoniam tecum ego sum*. Supra 20. *Dominus mecum est tamquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me cadent, & infirmi erunt, & confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur*. Secundo in hostes vindictam: *Faciam enim consummationem*: ad finem consumptionis perducet eos. Esa. 10. „ Consummationem, & „ abbreviationem Dominus Deus exercituum „ faciet in medio omnis terræ." Tertio ad vos conservationis misericordiam: *Te autem non faciam in consummationem*, ut scilicet non sint tuæ reliquiæ. Supra 5. *Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem*. Quarto infert moderatam pœnam ad castigandum: *Castigabo te in iudicio*. Supra 10. *Corripe me, Domine, verumtamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. In iudicio*, æquitatis.

(c) Hic promittit liberationem a destructione, & afflictione magna quam sustinuerant: & circa hoc duo. Primo proponit præcedentem

tem destructionem, ostendens ipsius magnitudinem, quia quasi hæc erit castigationis quantitas ut in virtute humana reparari non possit: *Fractura*, quæ dicit interruptionem continuitatis, & significat destructionem hominum, vel civitatum, *insanabilis*, quantum in se est, licet Deus salvare possit, propter magnitudinem, *pessima*, propter profunditatem. Thren. 2. *Magna est velut mare contritio tua: quis medebitur tui?* Excludens etiam humani auxilii subventionem, sive per iudicium † al. indicium † iustitiæ iudicantis de iniuria illata: *Non est qui iudicet*, contra hostes, *ad alligandum*, sicut qui curant plagas ligant emplastra super ipsas. Esa. 59. „ Vidit Dominus, & „ malum apparuit in oculis eius, quia non est „ iudicium. " Sive secundum affectum amicitiæ subvenientis: *Utilitas non est tibi*, ab amicis scilicet, quia vere medicum offendisti. Thren. 1. *Omnes amici eius spreverunt eam, & facti sunt ei inimici*. Ostendens etiam pœnæ æquitatem, assignans pœnæ causam: *Plaga enim inimici*, qui percutit ad mortem, quia est insanabilis, *crudeli*, quia profunda. *Propter multitudinem*: unde oportuit esse magnam plagam, quæ omnia apostemata comprehenderet: *dura*, quantum ad obstinationem; & ideo oportuit eam esse vehementem, & profundam quæ usque ad intima penetraret. Thren. 2. *Factus est Dominus velut inimicus, præcipitavit Israel, præcipitavit omnia mœnia eius, dissipavit munitiones eius, & replevit in filia Iuda humiliatum & humiliatam*. Et excludit murmurantium querelam: *Quid clamas?* murmurando. Non possunt sanari nisi pulvere mordacissimo, quo putridas carnes, & insanabiles amputarem. Thren. 3. *Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis?* Secundo promittit liberationem: & primo promittit subventionis beneficium quantum ad vindictæ iudicium, contra iniuriam illatam in personis, quia non est alius qui liberet. *Qui comedunt*, occidendo, *hostes*, captivantes te. Supra 2. *Omnes qui devorant eum, delinquunt, mala venient super eos, dicit Dominus*. Et contra iniuriam illatam in rebus: *Et qui te vastant*, quantum ad bona immobilia † al. deest, bona, † *prædatores*, quantum ad mobilia. Esa. 33. „ Væ qui præ„ daris, nonne & ipse prædaberis?" Et quantum ad curatoris amicabilem affectum, ponens curationem, *Obducam*; idest, ita perfecte curabo quod nec vestigium appareat præcedentis plagæ. Psal. 146. „ Qui sanat contritos „ corde, & alligat contritiones eorum. " Hæc sub Zorobabel, quando Assyrios, idest Ninivem, vastaverunt Babylonii, & Chaldæi, & ipsos Medi, & Persæ. Et tunc obducta est cicatrix, &c. Et assignat rationem: *Quia eiectam vocaverunt te*, scilicet hostes. Proverb. 24. „ Cum ceciderit inimicus tuus ne gau„ deas, & in ruina eius ne exultet cor tuum; „ ne forte videat Dominus, & displiceat ei, „ & auferat ab eo iram suam. " Insultatio enim hostium est causa divinæ miserationis. Secundo ostendit subveniendi modum: *Hæc dicit Dominus*: & primo quantum ad modum auxiliandi: *Ecce ego convertam*; secundo quantum ad modum vindicandi: *Ecce turbo Domini furor egrediens*. Circa primum primo promittit restaurationem ædificiorum omnium generaliter: *Convertam*, idest restituam ad statum pristinum, *tabernaculorum*, domorum. Esa. 61. „ AEdificabunt deserta populorum, „ & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt „ civitates desertas, & dissipatas in genera„ tionem & generationem. " Et quantum ad principalia specialiter: *Et ædificabitur civitas*, idest Hierusalem. Esa. 44. „ Qui dico Hie„ rusalem, Habitaberis; & civitatibus Iuda, „ AEdificabimini; & deserta eius suscitabo. " Secundo promittit prosperitatem hominum quantum ad cordis iucunditatem: *Et egredietur de eis laus*. Esa. 51. „ Gaudium, & lætitia „ invenietur in ea, & gratiarum actio, & „ vox laudis. " Quantum ad populi multitudinem: *Multiplicabo eos, & non minuentur*, quantum in me est, & nisi ex culpa eorum proveniat. Psalm. 138. „ Dinumerabo eos, & „ super arenam multiplicabuntur. " Vel intelligendum de his qui ad Christum convertuntur. Et quantum ad hominis exaltationem: *Et glorificabo*, vel corporaliter, vel spiritualiter quantum ad virtutis sanctitatem, *& erunt filii eius sicut a principio*, idest similes sanctis patribus, *coram me*, per vitæ munditiam. *Et visitabo*, quia defendam eos, & vindicabo. Iob 29. „ Quis „ mihi tribuat ut sim iuxta menses pristinos, „ secundum dies quibus Deus custodiebat „ me?" Tertio quantum ad rectorum bonitatem, ponens primo ipsorum propinquitatem, quia ex eodem genere: *Et erit dux ex eo*. Hoc refertur ad Zorobabel, vel ad Christum. Oseæ 2. „ Dabo eis vinitores eius ex eodem „ loco. " Secundo eorum sanctitatem. *Et applicabo eum, & accedet*, per iustitiam. *Quis enim iste est qui applicet cor suum?* in quo ostenditur auctor applicandi, quia nullus applicatur nisi a Deo tractus. Ioan. 6. „ Nemo pot„ est venire ad me, nisi Pater, qui misit me, „ traxerit eum. " Tertio tangit iustitiæ utilitatem: *Et eritis mihi in populum*. Eccli. 10. „ Qualis est rector civitatis, tales & inhabi„ tantes in ea. "

(d) Hic ponit modum vindictæ: & primo comminatur pœnam, *Ecce turbo*, ut dispergat, sicut commotio aeris pulverem, per captivi-

tatem, *procella*, ut absorbeat per mortem, sicut fluctus maris, *impiorum*, qui afflixerunt Iudæos, & qui de malis non sunt emendati, *conquiescet*, quasi pœna permanens. Esa. 30. „ Erit transitus virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum. " Secundo excludit misericordiam: *Non avertet iram*. Esa. 3. „ In omnibus his non est aversus furor Domini; sed adhuc manus eius extenta. " Tertio promittit scientiam horum: *In novissimis intelligetis ea*, quando scilicet omnia ista contigerint. Psalm. 9. „ Cognoscetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. "

CAPUT XXXI.

(a) IN tempore illo dicit Dominus: Ero Deus universis cognationibus Israel, & ipsi erunt mihi in populum. Hæc dicit Dominus: Invenit gratiam in deserto populus qui remanserat a gladio. Vadet ad requiem suam Israel. Longe Dominus apparuit mihi. Et in caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. Rursumque ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel. Adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ. Plantabunt plantantes, & donec tempus veniat, non vindemiabunt: quia erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim: Surgite, & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum.

(b) Quia hæc dicit Dominus: Exultate in lætitia Iacob; & hinnite contra caput gentium, personate, & canite, & dicite: Salva, Domine, populum tuum, reliquias Israel. Ecce ego adducam eos de terra aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus, & claudus, & prægnans, & pariens simul, cœtus magnus revertentium huc. In fletu venient, & in misericordia reducam eos. Et adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impingent in ea: quia factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est.

(c) Audite verbum Domini, gentes, & annuntiate in insulis quæ procul sunt, & dicite: Qui dispersit Israel congregabit eum, & custodiet eum sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberavit eum de manu potentioris. Et venient, & laudabunt in monte Sion, & confluent ad bona Domini, super frumento, & vino, & oleo, & fetu pecorum, & armentorum; eritque anima eorum quasi hortus irriguus, & ultra non esurient. Tunc lætabitur virgo in choro, iuvenes, & senes simul. Et convertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & lætificabo a dolore suo. Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis adimplebitur, ait Dominus.

(d) Hæc dicit Dominus: Vox in excelso audita est, lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt. Hæc dicit Dominus: Quiescat vox tua a ploratu, & oculi tui a lacrymis: quia est merces operi tuo, ait Dominus. Et revertentur de terra inimici, & est spes novissimis tuis, ait Dominus, & revertentur filii tui ad terminos suos.

(e) Audiens audivi Ephraim transmigrantem: Castigasti me, Domine, & eruditus sum, quasi iuvenculus indomitus. Converte me, & convertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.

(f) Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus, quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum, miserans miserebor eius, ait Dominus.

(g) Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines; dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti.

(h) Re-

(h) Revertere virgo Israel, revertere ad civitates tuas istas. Usquequo deliciis dissolveris filia vaga? Quia creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum.

(i) Hæc dicit Dominus Deus Israel: Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in urbibus eius, cum convertero captivitatem eorum: Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ, mons sanctus. Et habitabunt in eo Iudas, & omnes civitates eius simul, agricolæ, & minantes greges: quia inebriavi animam lassam, & omnem animam esurientem saturavi. Ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis mihi.

(k) Ecce dies venient, dicit Dominus, & seminabo domum Israel, & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorum. Et sicut vigilavi super eos ut evellerem, & demolirer, & dissiparem, & disperderem, & affligerem; sic vigilabo super eos, ut ædificem, & plantem, ait Dominus. In diebus illis non dicent ultra: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: sed unusquisque in iniquitate sua morietur. Omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum ut educerem eos de terra AEgypti, pactum quod irritum fecerunt; & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

(l) Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ, & stellarum in lumine noctis; qui turbat mare, & sonant fluctus eius; Dominus exercituum nomen illi: Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus, tunc & semen Israel deficiet ut non sit gens coram me cunctis diebus. Hæc dicit Dominus: Si mensurari poterunt cæli sursum, & investigari fundamenta terræ deorsum; & ego abiiciam universum semel Israel propter omnia quæ fecerunt, dicit Dominus.

(m) Ecce dies veniunt, dicit Dominus. & ædificabitur civitas Domino a turre Hanameel usque ad portam anguli. Et exibit ultra normam mensuræ in conspectu eius super collem Gareb, & circuibit Goatha, & omnem vallem cadaverum, & cineris, & universam regionem mortis, usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ equorum orientalis. Sanctum Domini non evelletur, & non destruetur ultra in perpetuum.

(a) Hic consolatur eos ex promissione prosperitatis: & circa hoc duo facit. Primo promittit prosperitatem gentis; secundo ampliationem civitatis, ibi, *Ecce dies veniunt*, *&c.* Prima in tres. In prima consolatur decem tribus; in secunda duas, ibi, *Hæc dicit Dominus*, *&c.* in tertia utrasque, ibi, *Ecce dies venient*, *&c.* Prima in duas. In prima ponitur destructi populi restauratio; in secunda restaurationis ordo, ibi, *Quia hæc dicit Dominus*: *Exultate in lætitia Iacob*. Circa primum tria. Primo promittit eis restaurationem ad religionis cultum: *In tempore illo*, vel post reditum de Babylone, *universis*, quantum ad illos de decem tribubus, qui duabus adhæserunt; vel quantum ad omnes, quia omnis Israel salvus fiet, postquam plenitudo gentium introierit: ad Rom. 11. Apoc. 20. „ Ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum „ eis erit eorum Deus." Secundo promittit restaurationem ad nativitatis locum, promittens revocationis beneficium: *Populus qui remanserat a gladio*, Babylonis, *in deserto*, in terra captivitatis, in qua a Deo deserti videbantur, per quam purgati ad terram suam redierunt, sicut per desertum ad terram promissionis quondam, *invenit gratiam*, idest hanc misericordiam apud Deum, quod *vadet ad requiem*, idest ad terram suam, in qua pacifice requiescet: quod potest mystice exponi quantum ad pacem quam tempore Simonis Machabæi habuerunt: 1. Mach. 14. Esa. 13. „ Sedebit po-

„ pu-

„ pulus meus in pulchritudine pacis, & in „ tabernaculis fiduciæ, & in requie opulen- „ ta. " Determinans revocationis tempus: *Longe*, antequam futurum sit, *apparuit*, revelans futuram liberationem. Supra 28. *Confringam iugum Nabuchodonosor Regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium*. Habac. 2. „ Adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. " Et ostendens revocantis affectum: *In caritate perpetua dilexi te*; quasi dicat: Non ad tempus, sed in perpetuum tibi bona largitus est, *attraxit*, ad locum tuum, *miserans*, misericordiam exterius beneficio complens. Oseæ 11. „ In „ funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis. " Supra 2. *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & caritatem desponsationis tuæ*. Tertio promittit revocationem † al. recordationem † ad prosperitatis statum: & primo promittit prosperitatem quantum ad reparationem gentis: *Rursumque ædificabo*, secundum metaphoram qua † al. quia † dicitur domus Israel. Supra 24. *AEdificabo eos, & non destruam; plantabo eos, & non evellam.* Quantum ad iucunditatem cordis: *Virgo Israel, ornaberis tympanis tuis*, idest ornata incedes ludens ad tactum tympani. Esa. 30. „ Lætitia cordis, sicut qui pergit cum tibia, ut „ intret in montem Domini ad Fortem Israel. " Et quantum ad tranquillitatem pacis: *Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ*, propter tres civitates quæ additæ sunt Iudæis: 1. Mach. 10. *Plantabunt donec tempus veniat*; quasi dicat: Propter timorem hostium non præocupabunt tempus vindemiæ. Esa. 65. „ Plantabunt vineas, & comedent fructus earum. " Secundo assignat prosperitatis rationem: *Quia erit* † al. *ecce* † *dies*; in quo significatur reversio ad cultum Dei, ad quem mutuo se exhortantur. *In Sion*, & non in Bethel ad vitulos Ieroboam: 3. Reg. 12. Et Esa. 2. „ Venite, ascendamus ad montem Domini, & „ ad domum Dei Iacob; & docebit nos vias, „ & ambulabimus in semitis eius. "

(b) Hic prosequitur operationis ordinem: & circa hoc duo. Primo inducit eos ad exultationem: *Exultate in lætitia*. Psa. 80. „ Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo „ Iacob. " Ad quam exultationem exprimendam indicit hostium insultationem: *Et hinnite*, insultantes, *contra caput gentium*, idest Regem Babyloniæ, vel Assyriorum, qui captivavit vos. Habac. 2. „ Numquid non repente consurgent qui mordeant te, & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam „ eis? " Et etiam divinam laudem, *Personate*, in psalteriis, & huiusmodi. Secundo ponit liberationis ordinem: *Ecce ego adducam eos*, describens reversionis terminum a quo, *de terra aquilonis*, & revertentium cœtum, *inter quos*; quasi dicat: Nullus vel aliqua corporis infirmitate a reditu impedietur; & hoc quia securi venient. Esa. 35. „ Erit saliens „ sicut cervus claudus. " Et etiam reversionis modum, *In fletu*: quidam propter lætitiam reversionis, & quidam videntes terræ vastitatem. 1. Esdr. 3. „ Nec poterat quisque „ cognoscere vocem clamoris lætantium, & „ vocem fletus populi. " *Et in misericordia reducam eos*, a rubore mentis. Esa. 54. „ In „ miserationibus magnis congregabo te. " *Per torrentes aquarum*, per quas navigantes faciliter vadunt, & iuxta eos sunt viæ bonæ; in quo excluditur labor itineris, & tædium. Prov. 3. „ Ambulabis fiducialiter in „ via tua, & pes tuus non impinget. " Tertio assignat rationem ex paterno affectu, quo ad eos movetur: *Quia factus sum pater*: unde sicut pater non possum dimittere quin eorum miserear. Inter omnes enim populos primogenitus Israel: Exod. 4. Filiis autem Ioseph data sunt primogenita, sicut dicitur 1. Paral. 5. in quo Ephraim Manassi prælatus est: Gen. 48. unde relinquitur Ephraim primogenitum esse.

(c) Hic ponitur divulgatio liberationis. Et primo excitat gentes ad attentionem, *Audite*, ut omnes in ipso confidant qui taliter liberare potest. Esa. 49. „ Audite insulæ, & „ attendite populi de longe. " Secundo prænuntiat populi liberationem, non impediente divina indignatione, quia *qui dispersit Israel congregabit eum*. Esa. 40. „ Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agno, & in sinu suo levabit, fetas „ ipse portabit. " Nec impediente detinentium potestate: *Redemit*, quondam ab AEgyptiis, & *de manu potentioris*, scilicet Chaldæi. Psal. 71. „ Liberavit pauperem a potente, & „ pauperem cui non erat adiutor. " Tertio promittit liberatis prosperitatem: & primo quantum ad omnes promittit religionis debitam observantiam: *In monte Sion*, non in Bethel ad vitulos. Esa. 51. „ Qui redempti sunt „ a Domino revertentur, & venient in Sion „ laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum. " Et temporalium bonorum affluentiam, ponens bonorum fertilitatem quantum ad terræ nascentia quæ in cibum nostrum producuntur, & condiuntur quantum ad animalia. *Et confluent, & laudabunt*, Deum, *super frumento, & vino*. Gen. 27. „ Frumento, vino, & oleo stabilivi eum. " Et possidentium satietatem: *Eritque anima eorum quasi hortus irriguus*, qui pluviam non expectat. Hoc potest intelligi de bonis spiritualibus

libus collatis per Christum; quod nunc ex parte, in futuro ex toto complebitur. Apoc. 7. „ Non esurient, neque sitient amplius, „ neque cadet super illos sol, neque ullus „ æstus. " Et cordis lætitiam, quantum ad signa lætitiæ: *Lætabitur virgo*. Supra 30. *Egredietur de eis laus, voxque ludentium, & multiplicabo eos &c.* Et quantum ad cessationem tristitiæ: *Convertam luctum eorum in gaudium*. Tob. 3. „ Post tempestatem tranquillum facis, „ & post lacrymationem & fletum, exultationem infundis. " Secundo specialiter quantum ad sacerdotes: *Inebriabo*, idest abundanter satiabo, *pinguedine*, abundantia oblationum, & sacrificiorum, *& populus adimplebitur*, ut Deo offerre possit. Hoc autem spiritualiter intelligitur de pinguedine devotionis. Psa. 62. „ Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labiis exultationis „ laudabit os meum. "

(d) Hic ponitur gentium consolatio. Et primo inducit matris fletum: *Rachel*, quæ fuit mater Ioseph, *plorantis*, destructionem filiorum suorum. Figurative loquitur, secundum quod † al. sed hoc † dicitur hyperbolice, in parentes mortuos tristitiam redundare de filiorum adversitate. Vel quia in Romana captivitate iuxta sepulcrum Rachelis Iudæi captivi ducti sunt, & venditi. Vel quia figurative dicitur plorare pueros iuxta se occisos, cum ipsa iuxta Bethleem sepulta sit, sicut habetur Gen. 35. *Lamentationis*, quæ fit verbis dolorem exprimentibus, *fletus*, quantum ad emissionem lacrymarum, *luctus*, quantum ad quamdam observantiam in expressione doloris, sicut fit in mutatione vestium, & huiusmodi. Supra 3. *Vox in viis audita est, ploratus, & ululatus filiorum Israel: quoniam iniquam fecerunt viam suam, obliti sunt Domini Dei sui*. Excludit consolationis remedium: *Et nolentis consolari super eis, quia non sunt*, reversi cum aliis, quia ad nihilum redacti sunt. Oseæ 13. „ Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia „ ipse inter fratres dividet. " Secundo impendit consolationis remedium: *Hæc dicit Dominus: Quiescat vox*, quantum ad lamentationem, *oculi*, quantum ad fletum. Apoc. 21. „ Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum: & mors ultra non erit, „ neque luctus, neque clamor, neque dolor „ erit ultra: quia prima abierunt. " Tertio promittit liberationis beneficium: & primo quantum ad terminum a quo, quia *merces*, in quo ostenditur per meritum sanctorum patrum eos liberatos. *Inimici*, Chaldæi. Esa. 40. „ Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. " Secundo quantum ad terminum ad quem: *Et est spes novissimis* † al. *in novissimis*, † ad significandum quod in novissimis temporibus revertentur ad veram fidem, & forte etiam ad terram suam mortuo Antichristo. Proverb. 10. „ Expectatio iustorum „ lætitia, spes autem impiorum peribit. "

(e) Hic ponitur pœnitentium susceptio, cui præmittitur confessionis cognitio, *Audiens audivi*, idest misericorditer exaudivi. Exo. 3. „ Videns vidi afflictionem populi mei „ qui est in AEgypto, & clamorem eius audivi. " Et subditur confessio: *Castigasti me, Domine, & eruditus sum quasi iuvenculus*, qui difficile corripitur, & multis verberibus. Esa. 28. „ Sola vexatio intellectum dabit auditui. " Secundo ponitur petitio: *Converte me, & convertar*. Thren. ult. *Converte nos Domine ad te, & convertemur; innova dies nostros sicut a principio*. Tertio assignatur petitionis ratio ex pœnitentia quam inchoavit. Unde primo ponit pœnam: *Postquam enim convertisti*, infundendo gratiam, *postquam ostendisti*, flagellis peccata, *percussi femur meum*, interiorem dolorem exteriori percussione designans, ad modum hominis dolentis. Vel *percussi femur*, voluptates carnales reprimendo. Iob ult. „ Auditu auris audivi te, nunc „ autem oculus meus videt te. " Secundo ponit pœnitentiam, quia ex pœna quam sustinuit peccatum recognoscens, confusionem passus est, quæ signum pœnitentiæ fuit: *Confusus sum*, interius, *erubui*, exterius, *quoniam sustinui* † al. *sustinuisti* † *opprobrium*, idest pœnam, & confusionem pro peccatis *adolescentiæ meæ*. Et nominat adolescentiam, tempus ante conversionem; quasi dicat, quod ex ignorantia peccavit. Iob 13. „ Scribis contra me „ amaritudinem, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. "

(f) Hic suscipit pœnitentem. Et primo ponitur divina miseratio; secundo pœnitentis instructio, ibi, *Statue tibi speculam*; tertio ipsius revocatio, ibi, *Revertere virgo Israel*. Circa primum duo. Primo ponit misericordiæ rationem ex parte populi: *Si filius honorabilis mihi Ephraim*; quasi dicat: Numquid non filius honorabilis? propter ius primogenituræ: *si puer delicatus*, propter teneritudinem ætatis, quia Ioseph quasi minimus filiorum Iacob, & Ephraim minor filiorum Ioseph. Et hæc duo provocant patres magis ad miserandum. Oseæ 11. „ Puer Israel, & „ dilexi eum, & ex AEgypto vocavi filium „ meum. " Ponit etiam rationem ex parte Dei: *Quia ex quo locutus sum*; quasi dicat: Non decet ut verba Dei irritentur: *recordabor*, verborum. Num. 23. „ Dixit, & non „ faciet, locutusque est, & non implebit? " Secundo ostendit miserationem: *Idcirco conturbata*

bata sunt viscera mea, antropospatos, in quo interior compassio, *miserans*, in quo exterior subventio. Oseæ 11. „ Conversum est in me „ cor meum, pariter conturbata est pœnitu- „ do † al. plenitudo † mea. “

(g) Hic ponitur pœnitentis instructio: *Statue tibi speculam*, ut consideres prospera quæ nuntiantur, vel viam per quam redeas, *amaritudines*, solicitudinem de reditu. *Dirige*, considera viam per quam venisti ut per eam redeas: vel melius *speculam* contemplationis. *Amaritudines*, pro peccatis præteritis. *In viam rectam*, idest in viam iustitiæ, per quam patres tui ambulaverunt. Apoc. 2. „ Memor „ esto unde excideris, & age pœnitentiam, „ & prima opera fac. “

(h) Hic ponitur revocatio ipsorum in terram suam: & primo ponitur revocatio: *Revertere ... usquequo deliciis dissolveris filia vaga?* Hoc dicitur quantum ad illos qui absorpti deliciis Chaldæorum, in terram promissionis reverti nolebant, qui recte propter mollitiem mulieres vocantur. Supra 3. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te*. Secundo ponitur revocationis ratio ex Christi incarnatione, quæ omnes inducere debet ut a deliciis recedant: *Quia creavit Dominus novum super terram*: quia sola divina virtute agente, conceptio illa facta est. *Femina*, propter fragilis sexus conditionem, *circumdabit* † al. *circumdedit*, † in utero suo, *virum*, Christum ab initio conceptionis suæ perfectum in scientia, & gratia. Unde ad terram in qua novum hoc evenire debet, debetis properare. Ephes. 4. „ Induite novum homi- „ nem qui secundum Deum creatus est, in „ iustitia, & sanctitate veritatis. “ Zach. 6. „ Ecce vir, oriens nomen eius: & subter „ eum orietur; & ædificabit templum Do- „ mino.

(i) Hic ponitur consolatio specialiter ad duas tribus: & primo ponitur læta annuntiatio, qua annuntiat religionis sanctitatem: *Adhuc dicent*, Dominum, & templum ipsius laudantes, non idola: *Pulchritudo iustitiæ, mons sanctus*, idest mons Sion: ex eo enim doctrina legis, & iudicium in totum regnum diffundebatur, propter sacerdotes, & Reges, qui ibi morabantur. Psalm. 144. Magnus Dominus, & lauda- „ bilis nimis, & magnitudinis eius non est „ finis. “ Vel *mons*, idest Christus. Dan. 2. „ Lapis excisus de monte. “ Promittit etiam pacis securitatem, *Et habitabunt*. Esai. 62. „ Non vocaberis ultra derelicta, & terra „ tua non vocabitur amplius desolata; sed „ vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua „ inhabitabitur. “ Promittit etiam bonorum ubertatem: *Quia inebriavi*, abunde replevi, *animam lassam* † al. *lapsam* † pristinis tribulationibus. Psal. 106. „ Quia satiavit animam ina- „ nem, & animam esurientem satiavit bo- „ nis. “ Secundo ponitur annuntiantis exultatio: *Ideo quasi de somno suscitatus sum*, divina scilicet revelatione, *dulcis*, propter visam prosperitatem. Possunt etiam esse verba populi, & somnus significat præcedentem miseriam, *dulcis*, inquantum misericordiam consequitur. Psalm. 3. „ Ego dormivi, & sopo- „ ratus, sum, & exurrexi, quia Dominus „ suscepit me. “ Eccle. 5. „ Dulcis est so- „ mnus operanti, sive parum, sive multum „ comedat. “

(k) Hic consolatur communiter utrosque. Et primo ponitur promissio; secundo promissionis confirmatio, ibi, *Hæc dicit Dominus &c.* Circa primum duo. Primo promittit bona temporalia, quantum ad hominum, & iumentorum multiplicationem, *Seminabo*, quasi seminando multiplicabo. Zach. 2. „ Absque „ muro habitabitur Hierusalem præ multitu- „ dine hominum, & iumentorum in medio „ eius. “ Quantum ad destructorum reparationem: *Sic vigilavi*, diligenter explevi quæ comminatus fueram, *ut evellerem*, tollendo omne præsidium, in quo sicut in radice firmabantur, *demolirer*, idest destruerem, quantum ad occisionem hominum, & desolationem civitatum, *dissiparem*, sepem auxilii humani, & angelici, auferendo, *disperderem*, captivitatem in diversa loca, *affligerem*, gravi onere servitutis captivatos. Zach. 8. „ Sicut cogita- „ vi ut affligerem vos cum ad iracundiam „ provocassent patres vestri me, dicit Domi- „ nus, & non sum misertus; sic conversus „ cogitavi in diebus istis ut benefaciam do- „ mui Iuda, & Hierusalem. “ Et quantum ad pœnæ immunitatem pro peccatis patrum: *In diebus illis*. Ezech. 18. „ Quid est quod in- „ ter vos parabolam vertitis in proverbium „ istud in terra Israel dicentes: Patres co- „ mederunt uvam acerbam, & dentes filio- „ rum obstupuerunt? “ Secundo promittit bona spiritualia: *Ecce dies venient*: & primo promittit fœderis innovationem: *Dies*, scilicet gratiæ, *fœdus novum*, novum testamentum, hoc est Evangelium. *Dominatus*, crudeliter, & potestative ulciscendo. Esa. 55. „ Fe- „ riam vobiscum pactum sempiternum, mise- „ ricordias David fideles. “ Secundo ponit pacti tenorem: *Sed hoc erit pactum ... Dabo legem meam*, Evangelium, *in visceribus*, non in tabulis lapideis. Oseæ 2. „ Ducam eam „ in solitudinem, & loquar ad cor eius. “ Tertio ponit pacti utilitatem primo quantum ad obedientiam: *Et ero eis in Deum*. Ezec. 36.

36. idem. Secundo quantum ad sapientiam: *Et non docebit ultra vir proximum suum*; in quo excludit docendi necessitatem. Et hoc quidem impletur in praesenti tempore, quantum ad hoc quod non per prophetiae rationes, & humanas inventiones in divinam veritatem venimus, neque etiam per Iudaicas traditiones; sed in futuro ex toto complebitur. Matt. 23. „ Nolite vocari Rabbi: unus est enim magi„ ster vester. " Et assignat rationem: *Omnes enim cognoscent me*. Esa. 54. „ Ponam omnes „ filios tuos doctos a Domino, & multitudi„ nem pacis filiis tuis. " Ioan. 15. „ Omnia „ quaecumque audivi a Patre meo, nota feci „ vobis. " Tertio quantum ad peccatorum munditiam: *Quia propitiabor iniquitati eorum*. Psalm. 102. „ Qui propitiatur omnibus iniqui„ tatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates „ tuas. "

(l) Hic ponitur promissionis confirmatio: & primo confirmat ex creaturarum immutabilitate, proponens promittentis potestatem: *Qui dat solem in lumine diei*. Psal. 135. „ Qui „ fecit luminaria magna, solem in potesta„ tem diei, lunam, & stellas in potestatem „ noctis. " Quasi dicat: Qui haec fecit immobilia, etiam promissionem suam firmare potest. Et comparationem: *Si defecerint leges istae*; quasi dicat: Sicut non deficient usque ad finem mundi, ita nec semen Israel quantum ad illos qui salvantur. Esa. ult. „ Sicut caeli „ novi, & terra nova, quae ego facio stare „ coram me, dicit Dominus Deus, sic stabit „ semen vestrum, & nomen vestrum. " Secundo ex creaturarum immensitate: *Haec dicit Dominus*. Et primo proponit mensurandi impossibilitatem: *Si mensurari poterunt caeli sursum*, humano ingenio. Esa. 40. „ Quis men„ sus est pugillo aquas, & caelos palmo pon„ deravit? " Secundo proponit promissionem: *Et ego abiiciam*; quasi dicat: Sicut illud est impossibile, ita & istud: *universum semen*, quia aliquos ex eis abiecit. Thren. 3. *Non enim humiliavit ex corde suo, & abiecit filios hominum*.

(m) Hic promittitur urbis reparatio: & primo promittitur reaedificatio: *Et aedificabitur*. Esa. 44. „ Qui dico Hierusalem, Habi„ taberis; & civitatibus Iuda, AEdificabimi„ ni; & deserta eius suscitabo. " Secundo ponitur ampliatio: *A turre Hananeel*; quam quidam † al. quidem † dicebant esse in Anathoth, quod Hieronymus in Glossa excludit; *usque ad portam anguli*, ubi duo muri coniungebantur, *ultra normam*, pristinam, *super collem Gareb*, qui interpretatur scabies, ubi forte leprosi extra urbem morabantur, *Geatha*, qui interpretatur gens peccatrix, ubi morabantur illi qui pro aliquo peccato immundi erant, *vallem cadaverum*, ubi erant populi sepulcra, *cineris*, ubi proiiciebantur cineres mundi, sicut de sacrificiis; vel immundi, sicut de domibus leprosorum, & huiusmodi, *mortis*, ubi malefactores occidebantur, *usque ad angulum portae equorum orientalis*: non enim undique poterant equi ascendere propter montis asperitatem. Esa. 54. „ Dilata locum ten„ torii tui, & pelles tabernaculorum tuo„ rum extende. " Tertio ponitur duratio: *Sanctum Domini non evelletur*, idest sanctuarium, scilicet templum, vel tota civitas, quae Domino sanctificata erat. Supra 3. *Vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem*. Esa. 33. „ Tabernaculum quod nequaquam „ transferri poterit, nec auferentur clavi e„ ius in sempiternum, & omnes funiculi e„ ius non rumpentur. " Iudaei exponunt hoc de aurea Hierusalem, quod Hieronymus improbat in Glossa, & exponit de Ecclesia quae in se & perfectos, & imperfectos, & peccatores colligit, qui significantur per loca immunda extra civitatem. Potest etiam aliter dici, id impletum fuisse sub Esdra: unde habetur Nehemiae 3. quia inceperunt aedificare Hananeel. Et ad litteram, forte aliquod spatium civitati addiderunt. Quod dicitur in perpetuum manere, intelligitur, si non peccaverint. Supra cap. 18. *Si fecerit malum in oculis meis ut non audiat vocem meam, poenitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei*.

CAPUT XXXII.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino in anno decimo Sedeciae Regis Iuda: ipse est annus octavus decimus Nabuchodonosor. Tunc exercitus Regis Babylonis obsidebat Hierusalem, & Hieremias propheta erat clausus in atrio carceris, qui erat in domo Regis Iuda: clauserat enim eum Sedecias Rex Iuda, dicens: Quare vaticinaris dicens: Haec dicit Dominus: Ecce ego dabo civitatem istam in manus Regis Babylonis, & capiet eam? Et Sedecias Rex Iuda non effugiet

de manu Chaldæorum, sed tradetur in manus Regis Babylonis, & loquetur os eius cum ore illius, & oculi eius oculos illius videbunt; & in Babylonem ducet Sedeciam, & ibi erit donec visitem eum, ait Dominus. Si autem dimicaveritis adversum Chaldæos, nihil prosperum habebitis. Et dixit Hieremias: Factum est verbum Domini ad me, dicens: Ecce Hanameel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te dicens: Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth : tibi enim competit ex propinquitate ut emas. Et venit ad me Hanameel filius patrui mei secundum verbum Domini ad vestibulum carceris, & ait ad me: Posside agrum meum quod est in Anathoth in terra Beniamin: quia tibi competit hereditas, & tu propinquus es ut possideas. Intellexi autem quod verbum Domini esset. Et emi agrum ab Hanameel filio patrui mei, qui est in Anathoth. Et appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos; & scripsi in libro, & signavi, & adhibui testes, & appendi argentum in statera; & accepi librum possessionis signatum, & stipulationes, & rata, & signa forinsecus.

(b) Et dedi librum possessionis Baruch filio Neri filii Maasiæ in oculis Hanameel patruelis mei, & in oculis testium, qui scripti erant in libro emptionis, & in oculis omnium Iudæorum qui sedebant in atrio carceris. Et præcepi Baruch coram eis, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum, & librum hunc qui apertus est, & pones illos in vase fictili, ut permanere possint diebus multis. Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Israel: Adhuc possidebuntur domus, & agri, & vineæ in terra ista.

(c) Et oravi ad Dominum postquam tradidi librum possessionis Baruch filio Neri, dicens: Heu, heu, heu, Domine Deus. Ecce tu fecisti cælum, & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento. Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis misericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in sinu filiorum eorum post eos. Fortissime, magne, & potens, Dominus exercituum nomen tibi. Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum vias suas, & secundum fructum adinventionum eius.

(d) Qui posuisti signa, & portenta in terra AEgypti usque ad diem hanc, & in Israel, & in hominibus, & tibi fecisti nomen sicut est dies hæc. Et eduxisti populum tuum Israel de terra AEgypti in signis, & in portentis, & in manu robusta, & in brachio extento, & in terrore magno; & dedisti eis terram hanc, quam iurasti patribus eorum ut dares eis, terram fluentem lacte, & melle. Et ingressi sunt, & possederunt eam. Et non obedierunt voci tuæ, & in lege tua non ambulaverunt: omnia quæ mandasti eis ut facerent, non fecerunt; & evenerunt eis omnia mala hæc. Ecce munitiones extructæ sunt adversum civitatem, ut capiatur, & urbs data est in manus Chaldæorum, & in manus Regis Babylonis, qui præliantur adversus eam, a facie gladii, & famis, & pestilentiæ: & quæcumque locutus es acciderunt, ut tu ipse cernis.

(e) Et tu dicis mihi, Domine Deus: Eme agrum argento, & adhibe testes, cum urbs data sit in manus Chaldæorum?

(f) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Ecce ego Dominus Deus universæ carnis. Numquid mihi difficile erit omne verbum? Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem istam in manus Chaldæorum, & in manus Regis Babylonis, & capient eam, & venient Chaldæi præliantes adversum urbem hanc, & succendent eam igni, & comburent eam, & domos in quarum domatibus sacrificabant Baal, & libabant diis alienis libamina ad irritandum me. Erant enim filii Israel, & filii Iuda iugiter facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua: filii Israel qui usque nunc exacerbant me in opere manuum suarum, dicit Dominus. Quia in furore, & in indignatione mea facta est mihi civitas hæc, a die qua ædificaverunt eam usque ad diem istam, qua auferetur de conspectu meo: propter malitiam filiorum Israel, & filiorum Iuda, quam fecerunt, ad iracundiam me provocantes ipsi, & Reges

ges

ges eorum, & principes eorum, & sacerdotes, & prophetæ eorum, viri Iuda, & habitatores Hierusalem. Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos, & erudirem diluculo, & nollent audire ut acciperent disciplinam. Et posuerunt idola sua in domo in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificaverunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filii Ennon, ut initiarent filios suos, & filias suas Moloch: quod non mandavi eis, nec ascendit in cor meum ut facerent abominationem hanc, & in peccatum deducerent Iudam. Et nunc propter ista, hæc dicit Dominus Deus Israel ad civitatem hanc, de qua vos dicitis, quod tradetur in manus Regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peste: Ecce ego congregabo eos de universis terris ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi: & reducam eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, & dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me, & lætabor super eis cum bene eis fecero.

(g) Et plantabo eos in terra ista, in veritate, in toto corde meo, & in tota anima mea: quia hæc dicit Dominus: Sicut adduxi super populum istum omne malum hoc grande, sic adducam super eos omne bonum quod ego loquor ad eos. Et possidebuntur agri in terra ista, de qua vos dicitis, quod deserta sit, eo quod non remanserit homo, & iumentum, & data sit in manus Chaldæorum. Agri ementur pecunia, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur in terra Beniamin, & in circuitu Hierusalem, in civitatibus Iuda, & in civitatibus montanis, & in civitatibus campestribus, & in civitatibus quæ ad austrum sunt: quia convertam captivitatem eorum, ait Dominus.

(a) Hic consolatur eos facto. Et primo designat prophetiæ tempus ex Regis tempore: *In anno decimo Sedeciæ Regis Iuda: ipse est annus octavus decimus Nabuchodonosor*, ut colligitur ex his quæ dicta sunt supra cap. 25. Quia quartus annus Ioakim erat primus Nabuchodonosor. Ex urbis obsidione: *Tunc exercitus Regis Babylonis obsidebat Hierusalem*. Esa. 29. „ Circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam.“ Et prophetæ carcerem, ponens carceris miseriam: *Et Hieremias propheta erat clausus in atrio carceris*. Thren. 3. *Circumædificavit adversum me ut non egrediar, aggravavit compedem meum*. Et assignat causam: *Quare vaticinaris?* quia prædicebat urbis captionem: *Ecce ego dabo civitatem istam in manus Regis Babylonis*. Regis captivitatem: *Et Sedecias Rex Iuda non effugiet de manu Chaldæorum*. Et bellorum adversitatem. *Si autem dimicaveritis... nihil prosperum habebitis*. Supra 21. *Debellabo ego vos in manu extenta, & in brachio forti, & in furore, & in indignatione, & in ira grandi, & percutiam habitatores civitatis huius*. Unde hoc capitulum, secundum historiam, est illi continuandum. Secundo ponitur propheticum factum: *Et dixit Hieremias*: & primo ponitur emptio; secundo facti expositio, ibi, *Et dedi librum possessionis Baruch*; tertio expositionis confirmatio, ibi, *Et oravi ad Dominum*. Circa primum tria. Primo ponitur venditoris invitatio ad emendum, ponens revelatum sibi invitationis verbum: *Ecce Hanameel veniet ad te... Tibi enim competit*. Ne tribus commiscerentur, præceperat Dominus ut possessiones venderentur illis qui essent de eadem cognatione, Num. 21. quod præcipue in possessionibus Levitarum observabatur. Ponit etiam invitantis adventum: *Et venit ad me Hanameel filius patrui mei, secundum verbum Domini*, quod non potest in cassum ire. Num. 23. „ Dixit, & non faciet; locutus est, & non implebit † al. implebitur?“ † Secundo ponitur emptio, *Intellexi*, prophetali spiritu; alias stultum videbatur tali tempore agrum emere: in quo etiam notatur prophetæ obedientia. Supra 17. *Ego non sum turbatus te pastorem sequens, & diem hominis non desideravi, tu scis*. Et ponitur pretii solutio: *Et appendi, in statera ponderis, septem stateres*, idest siclos, quorum quilibet habet viginti obolos, Ezech. 45. *Argenteos*, idem quod stateres. Tertio ponitur emptionis confirmatio: *Scripsi in libro, & signavi*, sigillis venditoris, & testium, *stipulationes*, quando uno interrogante, & alio respondente, roboratur contractus, *rata*, idest ratificatio venditionis. Esa. 8. „ Adhibui mihi testes fideles &c.“

(b) Hic ponitur emptionis expositio. Et primo tradit librum *in oculis omnium Iudæorum qui sedebant in atrio carceris*, qui venerant

rant ad consolandum, & consultandum, quia res ad omnes pertinebat. Ezech. 12. „ Egre- „ dieris vespere coram eis sicut egreditur „ migrans. “ Secundo indicitur diligens custodia: *Et præcepi Baruch coram eis dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum, & librum hunc qui apertus est*, idest oon sigillatus, ut quando mitterent, inspici posset. Oseæ 12. „ In manibus prophetarum assimila- „ tus sum. “ Tertio assignantur in custodiam: *Et pones illos in vase fictili. Hæc dicit Dominus*. Hoc est quod Hieremias supra dixit se intellexisse verbum Dei. Zach. 8. „ Vinea da- „ bit fructum suum, & terra dabit germen „ suum, & cælum dabit rorem suum, „ &c. “

(c) Hic ponitur expositionis confirmatio: quia enim verbis prophetæ non credebant, impetrat divinam super hoc revelationem, ut dubitationi eorum satisfaciat: unde primo ponitur prophetæ oratio; secundo Domini responsio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum tria. Primo commendat divinam iustitiam; secundo proponit iuste inflictam pœnam, ibi, *Qui posuisti signa*; tertio miratur præcepti præteriti causam, ibi, *Et tu dicis mihi Domine Deus*. Iustitia autem si adsit, facit hominem velle iusta: unde ad executionem ipsius duo alia requiruntur, videlicet scire, & posse: unde ad perfectam executionem institiæ ostendit perfectionem scientiæ, & potentiæ. Et primo potentiæ, ponens rerum creationem: *Ecce tu fecisti*. Supra 27. *Ego feci terram, & homines, & iumenta quæ sunt super faciem terræ in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento; & dedi eam ei qui placuit in oculis meis*. Et commendat potentiæ perfectionem: *Non erit tibi difficile omne verbum*, ex quo tam magna fecisti. Luc. 1. „ Non erit impossibile „ apud Deum omne verbum. “ Et subiungit iustitiæ executionem mixtam cum misericordia: *Qui facit misericordiam*, reddens bonis præmia, *in millibus*, idest usque in mille generationes, *in sinu filiorum*, saltem in unam generationem, ut misericordia pœnæ præemineat. Exo. 20. „ Ego sum Dominus Deus „ tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem „ patrum in filios in tertiam & quartam „ generationem eorum qui oderunt me. “ Et prorumpit in potentiæ commendationem, ex quo potentia in misericordiæ iustitiam vertitur: *Fortissime*, inquantum omnia sustentat. Hebr. 1. „ Portans omnia verbo virtutis „ suæ. “ Iob 9. „ Si fortitudo quæritur, robu- „ stissimus est. “ *Magne*, inquaotum virtutem eius multitudo creaturarum non exhaurit, quin infinita adhuc producere possit, *potens*, ad omnia faciendum. Sapien. 12. „ Sub- „ est enim tibi cum volueris, posse. “ *Dominus exercituum*, quantum ad gubernationem, & præcipue rationalium, cælestium, terrestrium, & infernorum. Iob 25. „ Num- „ quid est numerus militum eius? “ Secundo ostendit perfectionem scientiæ, primo communicans scientiæ perfectionem: *Magnus consilio*, idest perfectus in sapientiæ dispositione, *& incomprehensibilis cogitatu*, humano. Iob 36. „ Ecce Deus magnus vincens scien- „ tiam nostram. “ Rom. 11. „ O altitudo di- „ vitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam „ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & in- „ vestigabiles viæ eius. “ Secundo ponit iustitiæ executionem: *Cuius* † al. *Eius* † *oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam*. Iob 34. „ Oculi eius super vias hominum, & o- „ mnes gressus eorum considerat. “

(d) Hic ponit pœnam Iudæis inflictam ex divina iustitia: quæ ut ostendatur iusta, tria facit. Primo ponit beneficiorum exhibitionem in liberatione miraculosa: *Usque ad diem hanc*, tua signa complentur. Vel tua fortitudo in salutem Israel, & aliorum apparet. Psal. 77. „ Fecit mirabilia in terra Ægypti, in „ campo Thaneos. “ Et in habitatione opulenta: *Et dedisti eis terram hanc*. Lev. 20. „ Pos- „ sidete terram eorum quam dabo vobis in he- „ reditatem, terram fluentem lacte, & mel- „ le. “ Secundo ponit ingratitudinem: *Et ingressi sunt*. Deut. 32. „ Incrassatus est dile- „ ctus, & recalcitravit: incrassatus, impin- „ guatus, dilatatus, dereliquit Deum fa- „ ctorem suum, & recessit a Deo salutari „ suo. “ Esa. 1. „ Filios enutrivi, & exalta- „ vi; ipsi autem spreverunt me. “ Tertio pœnæ inflictionem: *Et evenerunt*. Habac. 1. „ Ipse super omnem munitionem ridebit, & „ comportabit aggerem, & capiet eam. “

(e) Hic miratur divinam iussionem: *Et tu dicis mihi ... Eme agrum*? quod mirum est, cum non sit ounc tempus emendi. Ezech. 7. „ Qui emit non lætetur, & qui vendit non „ lugeat: quia ira super omnem populum „ eius. “

(f) Hic ponitur Domini responsio. Et primo proponit potentiam suam: *Numquid mihi difficile erit omne verbum*? Gen. 18. „ Quare „ risit Sara uxor tua dicens: Numquid ve- „ ro paritura sum anus? Num Deo quic- „ quam est difficile? “ Secundo ostendit ex tali potentia iuste inflictam pœnam, prædicens pœnam: *Propterea hæc dicit Dominus*. Supra 19. *Erunt domus Hierusalem, & domus Regum Iuda sicut locus Tophet, immunda*. Et subiungit culpam, ostendens culpæ continuita-

tatem: *Erant enim facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua*, quando exierunt de AEgypto. Supra 3. *Peccavimus nos, & patres nostri ab adolescentia nostra usque ad diem hanc*. Ostendens etiam culpæ universalitatem: *Quia in furore, & in indignatione mea facta est mihi civitas hac a die qua ædificaverunt eam*. I. Para. 21. *Propter malitiam*. Esa. 3. „ A planta pe„ dis usque ad verticem non est in eo sanitas." Supra 21. *Posui faciem meam super civitatem hanc in malum, & non in bonum, ait Dominus*. Ostendens etiam culpæ gravitatem quantum ad divinum contemptum: *Et verterunt ad me terga*, per inobedientiam, ad modum contemnentium. Zach. 7. „ Verterunt ad me „ scapulas recedentes, & aures suas aggra„ vaverunt, ne audirent." Quantum ad sacrilegium in pollutione templi: *Et posuerunt idola*. Supra 11. *Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?* Et quantum ad sacrilegium iunctum homicidio: *Et ædificaverunt excelsa*. Psal. 105. „ Immolaverunt filios „ suos, & filias suas dæmoniis." Tertio promittit misericordiam. Et primo tangit desperationem: *Et nunc propter ista, hæc dicit Dominus*: quia quantum ad omnia potens sum, sicut potenter punivi, ita potenter liberabo. *Dicitis*, desperando, *quod tradatur*. Supra 15. *Qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem; & qui ad captivitatem, ad captivitatem*. Secundo ponit promissionem: *Ecce ego vos*. Et primo promittit revocationem, *Congregabo*. Ezech. 36. „ Tollam quippe vos „ de gentibus, & congregabo vos de univer„ sis terris, & adducam vos in terram ve„ stram." Et promittit revocatis securitatem: *Et habitare eos faciam confidenter*. Supra 23. *In diebus illis salvabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter*. Secundo promittit reversis prosperitatem: & primo quantum ad bona spiritualia; secundo quantum ad temporalia, ibi, *Et plantabo eos in terra ista*. Circa primum tria. Primo promittit sanctitatem, scilicet obedientiam ad Deum: *Et erunt mihi in populum*. Apoc. 21. „ Ipsi populus eius e„ runt, & ipse Deus cum eis erit eorum „ Deus." Et concordiam ad proximum: *Et dabo eis cor unum*. Act. 4. „ Multitudinis cre„ dentium erat cor unum, & anima una." Secundo sanctitatis firmitatem: *Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere*, quantum ad fructum sanctitatis quem tetigerat, *timorem*, quantum ad sanctitatis donum. Esa. 55. „ Feriam vobiscum pactum sem„ piternum, misericordias David fideles." Tertio sanctitatis acceptationem: *Et latabor*, idest acceptabo bona eorum. Psa. 103. „ Læ„ tabitur Dominus in operibus suis."

(g) Hic promittit bona temporalia: & primo firmam patriæ habitationem: *Et plantabo*, ut non facile evellantur, *in veritate*, sine simulatione, *corde*, quantum ad cognitionem, *anima*, quantum ad voluntatem. Supra 24. *AEdificabo eos, & non destruam; plantabo eos, & non evellam*. Et confirmat per similitudinem: *Quia hæc dicit Dominus: Sicut adduxi super populum istum omne malum hoc grande, sic adducam super eos omne bonum*. Baruch 4. „ Qui adduxit super vos mala, ipse vos eri„ piet de manibus inimicorum vestrorum." Secundo promittit liberam rerum possessionem † al. professionem, † ponens possessionis plenitudinem: *Et possidebuntur agri*. Esa. 34. „ Us„ que in æternum possidebunt eam, in ge„ neratione & generationem habitabunt in ea." Secundo contractuum libertatem: *Agri ementur pecunia*. Psal. 125. „ In convertendo Do„ minus captivitatem Sion, facti sumus sicut „ consolati."

CAPUT XXXIII.

(a) ET factum est verbum Domini ad Hieremiam secundo, cum adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens: Hæc dicit Dominus qui facturus est, & formaturus illud, & paraturus, Dominus nomen eius. Clama ad me, & exaudiam te; & annuntiabo tibi grandia, & firma, quæ nescis. Quia hæc dicit Dominus Deus Israel ad domos urbis huius, & ad domos Regis Iuda quæ destructæ sunt, & ad munitiones, & ad gladium venientium ut dimicent cum Chaldæis, & impleant eas cadaveribus hominum quos percussi in furore meo, & in indignatione mea, abscondens faciem meam a civitate hac propter omnem malitiam eorum. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos, & revelabo eis deprecationem pacis, & veritatis. Et convertam conversionem Iuda, & conversionem Hierusalem, & ædificabo eos sicut a principio, & emundabo illos ab omni iniquitate sua in qua peccaverunt mihi; & propitius

tius ero cunctis iniquitatibus eorum in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me. Et erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cunctis gentibus terræ quæ audierint omnia bona quæ ego facturus sum eis: & pavebunt, & turbabuntur in universis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis.

(b) Hæc dicit Dominus: Adhuc audietur in loco isto (quem vos dicitis esse desertum, eo quod non sit homo, nec iumentum: in civitatibus Iuda, & foris Hierusalem, quæ desolatæ sunt absque homine, absque habitatore, & absque pecore) vox gaudii, & vox lætitiæ, vox sponsi, & vox sponsæ, & vox dicentium: Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in æternum misericordia eius: & portantium vota in domum Domini. Reducam enim conversionem terræ sicut a principio, dicit Dominus.

(c) Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, & absque iumento, & in cunctis civitatibus eius habitaculum pastorum, & accubantium gregum in civitatibus montuosis, & in civitatibus campestribus, & in civitatibus quæ ad austrum sunt, & in terra Beniamin, & in circuitu Hierusalem, & in civitatibus Iuda, adhuc transibunt greges ad manum numerantis, ait Dominus.

(d) Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad domum Israel, & ad domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen iustitiæ, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Quia hæc dicit Dominus: Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israel.

(e) Et de sacerdotibus, & de levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocaustomata, & incendat sacrificium, & cædat victimas omnibus diebus.

(f) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Hæc dicit Dominus: Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte ut non sit dies, & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno eius, & levitæ, & sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arenæ maris; sic multiplicabo semen David servi mei, & levitas ministros meos.

(g) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Numquid non vidisti quid populus hic locutus sit dicens: Duæ cognationes quas elegerat Dominus abiectæ sunt: & populum meum despexerunt, eo quod non sit ultra gens coram eis? Hæc dicit Dominus: Si pactum meum inter diem & noctem, & leges cælo, & terræ non posui; equidem & semen Iacob. & David servi mei proiiciam, ut non assumam de semine eius principes seminis Abraham, Isaac, & Iacob. Reducam enim conversionem eorum, & miserebor eis.

(a) HIc ponitur consolatio specialiter ad duas tribus, & præcipue quantum ad Hierusalem, ubi erat sedes regni, & sacerdotii: & circa hoc duo. Primo ponit prophetiæ titulum, in quo ponit prophetæ carcerem: *Cum adhuc clausus esset in atrio carceris*, a Sedecia. Secundo respectu præcedentis visionis secundo factæ, promittentis auctoritatem: *Hæc dicit Dominus, facturus*, sicut artifex præparando materiam, *formaturus*, ducendo ad complementum formæ, *paraturus*, ordinando ad finem: *Dominus nomen eius*: quia ipse singulariter Dominus omnium est. Psal. 82. „ Quoniam nomen tibi Dominus, tu solus altissimus super omnem terram. “ Promissionis firmitatem, & magnitudinem: *Clama ad me*, pro populo orans, *& exaudiam te*, non ut mala non inferam; sed ut post mala illata liberem. Et sic non est contrarium ei quod supra 7. dictum est: *Tu ergo noli orare per populo hoc, & non assumas pro eis laudem, & orationem, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* *Quæ nescis*, idest non posses humana coniecturatione suspicari. Esa. 48. „ Audita „ tibi feci nova ex tunc, & conservata sunt „ quæ nescis. “ Secundo ponit prophetiæ verbum: & primo ponitur promissio quo ad populum; secundo quo ad regnum, & sacerdotium, ibi: *Ecce dies veniunt*. Circa primum tria. Primo promittit inflictæ plagæ curationem; secundo cordis iucunditatem, ibi, *Hæc dicit Dominus*: *Adhuc audietur*

in

in loco iste; tertio pacis tranquillitatem, ibi, *Hac dicit Dominus exercituum*, *&c.* Circa primum tria. Primo tangit vulnus inflictum: *Quia hac dicit Dominus*, quantum ad destructionem ædificiorum, *ad domos*. Thren. 2. *Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob, destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram*. Et quantum ad occisionem hominum: *Et ad gladium venientium*, in auxilium in Hierusalem, vel de gentilibus, vel de regno duarum tribuum, *& impleant*, occasionaliter, quia ex eis fiduciam assumentes, restiterunt hostibus, & interfecti sunt. *Abscondens faciem*, idest subtrahens protectionem. Ezech. 39. „ Scient gentes quoniam „ in iniquitatibus suis capta sit domus Is- „ rael, & quod dereliquerit me, & quod „ absconderim faciem meam ab eis. " Secundo promittit curationis beneficium in generali: *Ecce ego obducam eis cicatricem*. Supra 30. *Obducam cicatricem tibi; & a vulneribus tuis sanabo te*. Et in speciali quantum ad orationis exauditionem. *Et revelabo*, implendo intentum, *deprecationem*, qua a me pacem adinvicem, & veritatem religionis petiverunt. Esa. 39. „ Fiat tantum pax, & veritas in die- „ bus meis. " Quantum ad patriæ restitutionem, *Et convertam*. Supra 30. *Convertam conversionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miserebor*. Quantum ad peccati remissionem, secundum purgationem a culpa, *Et emundabo*. Ezech. 36. „ Mundabimini ab omnibus „ inquinamentis vestris, & ab universis idolis „ vestris mundabo vos. " Et secundum absolutionem a pœna: *Et propitius ero cunctis iniquitatibus eorum*. Psal. 102. „ Qui propitiatur „ omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes „ infirmitates tuas. " Tertio ponit liberationis fructum quantum ad divinam gloriam: *Et erit mihi in nomen*. Supra 32. *Lætabor super eis, cum bene eis fecero*. Esa. 43. „ Populum istum „ formavi mihi, laudem meam narrabit. " Quantum ad amicorum lætitiam: *Et in exultationem cunctis gentibus terra*. Psal. 47. „ Fun- „ datur exultatione universæ terræ, mons „ Sion, latera aquilonis, civitas Regis ma- „ gni. " Quantum ad invidorum angustiam, *Et pavebunt*. Esa. 26. „ Videant, & con- „ fundantur zelantes populi, & ignis hostes „ tuos devoret. "

(b) Hic promittit eis iucunditatem: & primo temporalem, *Vox gaudii*. Supra 25. *Perdam ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ, & lumen lucernæ*. Secundo spiritualem expressam divinis laudibus: *Vox dicentium: Confitemini Domino*. Esa. 51. „ Gaudium, & lætitia invenietur in ea, „ gratiarum actio, & vos laudis. " Tob. 13. „ Per omnes vicos eius, Alleluia cantabitur. " Et in oblationibus: *Et portantium vota in domum Domini*. Esa. 19. „ Colent eum in ho- „ stiis, & in muneribus, & vota vovebunt „ Domino, & solvent. " Tertio assignat rationem: *Reducam enim conversionem terræ*. Thr. ult. *Innova dies nostros sicut a principio*.

(c) Hic promittit eis pacis tranquillitatem, quam significat per securam patriæ habitationem: *Transibunt greges ad manum numerantis*; quasi dicat: Tantam securitatem potientur quod oves suas libere numerare poterunt. Ezech. 34. „ In pascuis uberrimis pa- „ scam eos, & in montibus excelsis Israel e- „ runt pascua earum. "

(d) Hic ponitur consolatio quantum ad regnum, & sacerdotium; & primo promittitur utriusque restitutio; secundo ponitur promissionis confirmatio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum duo. Primo promittit restaurationem regni; secundo sacerdotii, ibi, *Et de sacerdotibus, & de levitis non interibit vir*. Circa primum tria. Primo designat temporis congruitatem: *Ecce dies veniunt*, scilicet gratiæ, *& suscitabo*, implebo, *verbum bonum*, quod promisi de regni restauratione. Oseæ 1. „ Et congregabuntur fi- „ lii Iuda, & filii Israel pariter, & ponent „ sibimet caput unum, & ascendent de ter- „ ra. " Quod impletum est in Christo. Secundo regni conditionem quantum ad regiminis nobilitatem: *In diebus illis germinare faciam David germen iustitiæ*, Christum, qui est ipsa iustitia. Esa. 11. „ Egredietur virga de „ radice Iesse, & flos de radice eius ascen- „ det. " *Et faciet iudicium*, in primo adventu pro mundo, in secundo de mundo, *iustitiam*, docens verbo, implens in se facto, & in aliis gratiæ dono. Psal. 118. „ Feci iudicium, „ & iustitiam. " Et quantum ad regiminis utilitatem in populi salutem: *In diebus illis salvabitur Iuda*, quantum ad eos qui crediderunt in primo, & credent in secundo adventu. Oseæ 1. „ Salvabo eos in Domino Deo suo. " In pacis securitate: *Et Israel habitabit confidenter*. Esa. 32. „ Sedebit populus meus in pul- „ chritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, „ & in requie opulenta. " Et in veræ fidei confessione: *Et hoc est nomen ... Dominus iustus noster*. Psal. 118. „ Iustus es, Domine, & „ rectum iudicium tuum. " Tertio ponit regni durationem: *Quia hæc dicit Dominus: Non interibit de David vir*, Christus, & regnum † al. membrum † ipsius. Dan. 7. „ Potestas e- „ ius potestas æterna, quæ non auferetur, „ & regnum eius quod non corrumpetur. "

(e) Hic ponit restaurationem sacerdotii. Et sicut regnum restauratur in ipso Christo, & in

& in membris eius, ita & sacerdotium. Ipse enim sicut Rex, ita & sacerdos est. Psal. 109. „ Tu es sacerdos in æternum secundum or- „ dinem Melchisedech. " Et membra sua Reges, & sacerdotes fecit. Apoc. 5. „ Fecisti „ † al. Fecit † nos Deo nostro regnum, & „ sacerdotes. " Eph. 5. „ Seipsum obtulit „ hostiam Deo in odorem suavitatis. " Et membra ipsius, spirituales hostias Deo offerre facit. Ezech. 44. „ Sacerdotes, & levitæ fi- „ lii Sadoch, qui custodierunt cæremonias „ sanctuarii mei, cum errarent filii Israel a „ me: ipsi accedent ad me, ut ministrent mi- „ hi, & stabunt in conspectu meo, ut offe- „ rant mihi adipem, & sanguinem: ait Do- „ minus Deus. "

(f) Hic ponitur promissionis confirmatio: & primo ex creaturarum duratione: *Si irritum potest fieri pactum meum cum die*; quasi dicat: Non potest esse irritum usque ad finem mundi. Psal. 88. „ Ponam in sæculum sæcu- „ li semen eius, & thronum eius, sicut dies „ cæli. " Secundo earum multitudinem: *Sicut enumerari non possunt stellæ cæli*, nisi a solo Deo, ita & numerus electorum soli Deo est cognitus. Gen. 22. „ Multiplicabo semen „ tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ „ est in littore maris. "

(g) Hic repellit hostium irrisionem. Et primo ponitur insultatio: *Duæ cognationes*, scilicet regalis, & sacerdotalis, vel decem, & duarum tribuum. Psal. 70. „ Qui custo- „ diebant animam meam, consilium fecerunt in „ unum dicentes: Deus dereliquit eum; per- „ sequimini, & comprehendite eum, quia non „ est qui eripiat. " Secundo ponitur improbatio: *Hæc dicit Dominus*. Rom. 11. „ Num- „ quid repulit Deus populum suum? Absit, „ &c. "

CAPUT XXXIV.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, quando Nabuchodonosor Rex Babylonis, & omnis exercitus eius, universaque regna terræ, quæ erant sub potestate manus eius, & omnes populi bellabant contra Hierusalem, & contra omnes urbes eius, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Vade, & loquere ad Sedeciam Regem Iuda, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Babylonis, & succendet eam igni. Et tu non effugies de manu eius; sed comprehensione capieris, & in manu eius traderis, & oculi tui oculos Regis Babylonis videbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonem introibis. Attamen audi verbum Domini, Sedecia Rex Iuda. Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundum combustiones patrum tuorum Regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te, & Væ domine plangent te: quia verbum hoc ego locutus sum, dicit Dominus. Et locutus est Hieremias propheta ad Sedeciam Regem Iuda universa verba hæc in Hierusalem. Et exercitus Regis Babylonis pugnabat contra Hierusalem, & contra omnes civitates Iuda, quæ reliquæ erant, contra Lachis, & contra Azecha: hæ enim supererant de civitatibus Iuda urbes munitæ.

(b) Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, postquam percussit Rex Sedecias fœdus cum omni populo in Hierusalem, prædicans ut dimitteret unusquisque seruum suum, & unusquisque ancillam suam, Hebræum, & Hebræam liberos, & nequaquam dominaretur eis, idest in Iudæo, & fratre suo. Audierunt ergo omnes principes, & universus populus, qui inierant pactum ut dimitteret unusquisque servum suum, & ancillam suam liberos, & ultra non dominarentur eis. Audierunt igitur, & dimiserunt. Et conversi sunt deinceps, & retraxerunt servos suos, & ancillas suas, quos dimiserant liberos, & subiugaverunt in famulos, & famulas.

(c) Et factum est verbum ad Hieremiam a Domino, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego percussi fœdus cum patribus vestris in die qua eduxi eos de terra AEgypti, de domo servitutis, dicens: Cum completi fuerint septem anni, dimittat unusquisque fratrem suum Hebræum, qui venditus est ei, & serviet tibi sex annis, & dimittes eum a te liberum. Et non audierunt patres vestri me, nec inclinaverunt au-

rem

nem suam. Et conversi estis vos hodie, & fecistis quod rectum est in oculis meis, ut prædicaretis libertatem unusquisque ad amicum suum: & iniistis pactum in conspectu meo, in domo in qua invocatum est nomen meum super eam. Et reversi estis, & commaculastis nomen meum, & reduxistis unusquisque servum suum, & unusquisque ancillam suam, quos dimiseratis ut essent liberi, & suæ potestatis, & subiugastis eos ut sint vobis servi, & ancillæ. Propterea hæc dicit Dominus: Vos non audistis me ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri suo, & unusquisque amico suo: ecce ego prædico libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem, & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. Et dabo viros qui prævaricantur fœdus meum, & non observaverunt verba fœderis quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter divisiones eius: principes Iuda, & principes Hierusalem, eunuchi & sacerdotes, & omnis populus terræ, qui transierunt inter divisiones vituli: & dabo eos in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animas eorum; & erit morticinum eorum in escam volatilibus cæli, & bestiis terræ. Et Sedeciam Regem Iuda, & principes eius dabo in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animas eorum, & in manus exercituum Regis Babylonis, qui recesserunt a vobis. Ecce ego præcipio, dicit Dominus, & reducam eos in civitatem hanc, & præliabuntur adversus eam, & capient eam, & incendant igni: & civitates Iuda dabo in solitudinem, eo quod non sit habitator.

(a) QUia Iudæi adeo obstinati erant quod nec terrebantur tristibus, nec flectebantur lætis, decenter eius comminationem, & consolationem, & tertio contradictionem audientium ostendit: & primo in transgressione sententiæ; secundo in destructione scripturæ, cap. 36. *Et factum est in anno quarto Ioakim filii Iosia Regis Iuda*; tertio in persecutione prophetæ, cap. 37. *Et regnavit Rex Sedecias filius Iosia pro Iechonia filio Ioakim*. Circa primum duo. Primo convincuntur de transgressione, facto; secundo, exemplo, 35. cap. *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Ostendit autem eos transgressores ex hoc quod etiam pactum quod ipsi cum Deo fecerant de liberatione servorum secundum legem, non servaverunt. Dividitur autem in partes duas. Primo ponitur quoddam alleviamentum malorum post fœderis pactionem; secundo ponitur comminatio post pacti initi transgressionem, ibi, *Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino*. Circa primum duo. Primo ponit prophetiæ titulum, in quo describit tempus: *Quando Nabuchodonosor*. Supra 1. *Ecce ego congregabo omnes cognationes regnorum aquilonis, ait Dominus; & venient, & ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem, &c.* Secundo ponit prophetale verbum: *Hac dicit Dominus*: & facit tria. Primo ponit comminationem pro culpis præteritis quantum ad destructionem civitatis: *Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Babylonis, & succendet eam igni*. Psal. 73. „ Incenderunt „ igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt „ tabernaculum nominis tui. " Et quantum ad captivitatem Regis: *Et tu non effugies*. Thren. 2. *Non fuit in diebus furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur*. Secundo ponit pro pacto inito remunerationem: *Attamen audi ... Non morieris*. Hoc quidem non fuit impletum, quia in pacto non mansit, fuitque confusione mortuus, quoniam † al. quando † medicinam laxativam in convivio acceperat. Habac. 2. „ Væ qui potum dat amico suo, mi„ scens fel suum, & inebrians ut aspiciat nu„ ditatem eius. " Et tamen quantum ad hoc potest dici impletum quod non fuit † al. deest, non † hostili gladio interfectus. Supra 22. *Non plangent eum, Va frater, & va soror. Non concrepabunt ei, Va domine, & va inclyte*. Tertio tangit imminentem tribulationem, ut promissio fit acceptior: *Quia verbum hoc ego locutus sum*. Habac. 1. „ Ipse super omnem „ munitionem ridebit, & comportabit agge„ rem, & capiet eam. "

(b) Hic ponitur comminatio post pacti transgressionem: & primo ponitur pacti transgressio; secundo contra transgredientes comminatio, ibi, *Et factum est verbum ad Hieremiam a Domino*. Circa primum tria. Primo ponitur pactio: *Postquam percussit Rex Sedecias fœdus*, & etiam postquam fregit, *ut dimitteret unusquisque*, secundum legem. Exod. 21. „ Si e„ meris servum Hebræum, sex annis serviet „ tibi; in septimo egredietur liber gratis. " Et Levit. 25. prohibetur quod retineant de fratribus suis ut servos, neque opprimant per potentiam in servitute famulorum; sed quasi mercenarii, & coloni sint † al. erunt. † Secundo ponitur pacti ad tempus observatio: *Audierunt igitur, & dimiserunt*. Psal. 105. „ Cito fecerunt, obliti sunt ope-

" rum eius, & non sustinuerunt consilium e-
" ius. " Tertio ponitur pacti transgressio: *Et conversi sunt deinceps*. Oseæ 7. " Reversi " sunt ut essent absque iugo, facti sunt quasi " arcus dolosus. "

(c) Hic comminatur contra transgredientes. Et primo ponit culpam patrum, ponens pactionem: *Ego percussi fœdus*. Supra 31. *Non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum ut educerem eos de terra AEgypti, pactum quod irritum fecerunt, &c.* Et transgressionem: *Et non audierunt*. Supra 11. *Non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in pravitate cordis sui mali*. Et culpam filiorum, ponens pactionem: *Et conversi*, a transgressione patrum, *in domo*, in templo. Esa. 64. " Domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, ubi laudaverunt " te patres nostri, &c. " *Et transgressi estis, & commaculastis nomen meum*, transgrediendo. Exod. 20. " Ne assumas nomen Dei tui in vanum. " Ezech. 36. " Non propter vos ego " faciam, domus Israel, sed propter nomen " sanctum meum, quod polluistis in gentibus " ad quas intrastis. " Secundo comminatur pœnam: *Propterea hæc dicit Dominus*: & circa hoc duo. Primo ponit comminationem communiter quantum ad omnes, prædicens occisionem: *Ecce ego prædico libertatem*, ut libere occidamini. Supra 15. *Qui ad gladium, ad gladium; qui ad famem, ad famem; & qui ad captivitatem, ad captivitatem*. Et reliquiarum servitutem: *Et dabo viros ... vitulum*; idest, quod pactum per divisionem vituli firmaverunt sacrificando Deo. Unde inolevit iste usus loquendi: Percutere, vel ferire fœdus. Thren. 1. " *Dedit me Dominus in manu de qua non potero assurgere*. Prædicit etiam devorationem cadaverum: *Et erit morticinum eorum in escam volatilibus cæli*. Psalm. 73. " Posuerunt " morticina servorum tuorum escas volatili- " bus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis " terræ. " Et quantum ad principes specialiter: *Et Sedeciam Regem Iuda, & principes eius*. Deuter. 28. " Ducet te Dominus, & Re- " gem tuum quem constitues super te, in gen- " tem quam ignoras tu, & patres tui. *Qui recesserunt a vobis*, aut alieni habebantur † al. aut alienus habebatur. † Infra 37. Secundo ponit expletionis ordinem: *Ecce ego præcipio*. Supra 12. *Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me*.

CAPUT XXXV.

(a) VErbum quod factum est ad Hieremiam a Domino in diebus Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda, dicens: Vade ad domum Rechabitarum, & loquere eis, & introduces eos in domum Domini in unam exedram thesaurorum, & dabis eis bibere vinum. Et assumpsi Iezoniam filium Hieremiæ filii Habsaniæ, & fratres eius, & omnes filios eius, & universam domum Rechabitarum, & introduxi eos in domum Domini ad gazophylacium filiorum Hanan filii Iegedeliæ hominis Dei, quod erat iuxta gazophylacium principum super thesaurum Maasiæ filii Sellum, qui erat custos vestibuli. Et posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, & calices, & dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum vos, & filii vestri usque in sempiternum: & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis; sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini. Obedivimus ergo voci Ionadab filii Rechab patris nostri in omnibus quæ præcepit nobis, ita ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris, nos, & mulieres nostræ, filii, & filiæ nostræ; & non ædificaremus domos ad habitandum, & vineam, & agrum, & sementem non habuimus; sed habitavimus in tabernaculis, & obedientes fuimus iuxta omnia quæ præcepit nobis Ionadab pater noster. Cum autem ascendisset Nabuchodonosor Rex Babylonis ad terram nostram, diximus: Venite, & ingrediamur Hierusalem a facie exercitus Chaldæorum, & a facie exercitus Syriæ, & mansimus in Hierusalem.

(b) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Vade, & dic viris Iuda, & habitatoribus Hierusalem: Numquid

quid non recipietis disciplinam ut obediatis verbis meis? dicit Dominus. Prævaluerunt sermones Ionadab filii Rechab quos præcepit filiis suis ut non biberent vinum; & non biberunt usque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui. Ego autem locutus sum ad vos de mane consurgens, & loquens; & non obedistis mihi. Misique ad vos omnes servos meos prophetas, consurgens diluculo, mittensque, & dicens: Convertimini unusquisque a via sua pessima, & bona facite studia vestra, & nolite sequi deos alienos, neque colatis eos, & habitabitis in terra quam dedi vobis, & patribus vestris. Et non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmaverunt igitur filii Ionadab filii Rechab præceptum patris sui quod præceperat eis; populus autem iste non obedivit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego adducam super Iudam, & super omnes habitatores Hierusalem universam afflictionem, quam locutus sum adversum illos: eo quod locutus sum ad illos, & non audierunt; vocavi illos, & non responderunt mihi. Domui autem Rechabitarum dixit Hieremias: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis universa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filii Rechab stans in conspectu meo cunctis diebus.

(a) HIc convincit eos de transgressione, exemplo quorumdam obedientium. Et primo ponitur obedientiæ experimentum; secundo ponitur inobedientium condemnatio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum tria. Primo ponitur experiendi iussio a Domino ad prophetam: *Vade ad domum Rechabitarum*, qui dediti erant studio Scripturæ, & ideo a vino abstinebant, de quibus 1. Paral. 2. „ Cognationes scribarum habitantium in Iabes, canentes atque resonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi qui venerunt de „ Calore patris domus Rechab. " *Exedram*, quasi cameram extra principalem ædem. *Dabis*, probans eorum obedientiam. Supra 6. „ Probatorem dedi te in populo meo robustum, & scies, & probabis vias eorum. " *Et assumpsi ... & introduxi eos in domum Domini ad gazophylacium*, in quo divitiæ templi conservabantur. *Gaza*, divitiæ, *Phylaxa*, conservatio in Græco dicitur. *Maasia*, qui tempore David hoc ministerium acceperat: I. Paralip. 24. *Vestibuli*, atrii. Quia enim domus ante cameram principum, ubi vestes custodiuntur, vestibulum dicitur, inolevit usus ut omne atrium, vestibulum dicatur. *Calices*, ad aquam. *Bibite* † al. *bibe* † *vinum*, ut experimentum sumat mysteriorum. Proverb. 9. „ Comedite panem meum, & bibite vinum „ quod miscui vobis. " Tertio ponitur obedientiæ protestatio, *Qui responderunt*. Et primo inducitur paterna iussio de non bibendo vino, *Non bibetis*. Eccli. 2. „ Cogitavi a vino „ abstrahere carnem meam, ut animum meum „ transferrem ad sapientiam. " Et de paupertate, ne solicitudine temporalium, sapientiæ studium intermitterent: *Et domum non ædificabitis*. II. Corinth. 6. „ Tamquam nihil „ habentes, & omnia possidentes. " Secundo ponitur adimpletio: *Obedivimus ergo*. Prov. 3. „ Fili mi ne obliviscaris legis meæ, & præ„ cepta mea cor tuum custodiat. *In tabernaculis*. Sapien. 11. „ In locis desertis fecerunt „ casas. " Tertio excusatur necessaria transgressio: *Cum autem ascendisset Nabuchodonosor*.

(b) Hic ponitur inobedientium condemnatio. Et primo comparantur diversa merita; ubi ponitur inobedientiæ admiratio: *Numquid non recipietis disciplinam*? etiam flagellis, & exemplis. Supra 2. *Frustra percussi filios vestros; disciplinam non susceperunt*. Ponitur etiam admirationis ratio, *Prævaluerunt*; quasi dicat: Maiorem efficaciam habuerunt sermones patris carnalis quam patris spiritualis. Hebr. 12. „ Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reverebamur eos; „ num multo magis obtemperabimus patri „ spirituum, & vivemus? " Et comparationis probatio: quia illis obedientibus, hi non obedierunt: *Ego autem locutus sum ad vos*. Supra 7. *Locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens, & non audistis; vocavi vos, & non respondistis mihi*. Secundo promittuntur diversa præmia. Et primo promittit inobedientibus pœnam: *Idcirco hæc dicit Dominus*. Proverb. 1. „ Quia vocavi, & renuistis; extendi manum „ meam, & non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis id quod timebatis advenerit, &c. " Secundo obedientibus misericordiam: *Domui autem Rechabitarum dixit Hieremias*. I. Reg. 15. „ Melior est obedientia quam victimæ, & „ auscultare quam offerre adipem arietum. "

CAPUT XXXVI.

(a) ET factum est in anno quarto Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda, factum est verbum hoc ad Hieremiam a Domino, dicens: Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quæ locutus sum tibi adversum Israel, & Iudam, & adversum omnes gentes, a die qua locutus sum ad te, ex diebus Iosiæ usque ad diem hanc: si forte audiente domo Iuda universa mala quæ ego cogito facere eis, revertatur unusquisque a via sua pessima; & propitius ero iniquitati, & peccato eorum. Vocavit ergo Hieremias Baruch filium Neriæ, & scripsit Baruch ex ore Hieremiæ omnes sermones Domini quos locutus est ad eum, in volumine libri.

(b) Et præcepit Hieremias Baruch, dicens: Ego clausus sum, nec valeo ingredi domum Domini. Ingredere ergo tu, & lege de volumine inquo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Domini in die ieiunii, insuper & audiente universo Iuda, qui veniunt de civitatibus suis. Leges eis, si forte cadat oratio eorum in conspectu Domini, & revertatur unusquisque a via sua pessima: quoniam magnus furor, & indignatio est, quam locutus est Dominus adversus populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia quæ præceperat ei Hieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Domini. Factum est autem in anno quinto Ioakim filii Iosiæ Regis Iuda in mense nono, prædicaverunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Hierusalem, & universæ multitudini quæ confluxerat de civitatibus Iuda in Hierusalem. Legitque Baruch ex volumine sermones Hieremiæ in domo Domini in gazophylacio Gamariæ filii Saphan scribæ, in vestibulo superiori, in introitu portæ novæ domus Domini, audiente omni populo.

(c) Cumque audisset Michæas filius Gamariæ filii Saphan omnes sermones Domini ex libro, descendit in domum Regis ad gazophylacium scribæ: & ecce ibi omnes principes sedebant: Elisama scriba; & Dalaias filius Semeiæ, & Elnathan filius Achobor, & Gamarias filius Saphan, & Sedecias filius Hananiæ, & universi principes. Et nuntiavit eis Michæas omnia verba quæ audivit legentem Baruch ex volumine in auribus populi. Miserunt itaque omnes principes ad Baruch, Iudi filium Nathaniæ filii Selemiæ filii Chusi, dicentes: Volumen ex quo legisti audiente populo, sume in manu tua, & veni. Tulit ergo Baruch filius Neriæ volumen in manu sua, & venit ad eos. Et dixerunt ad eum: Sede, & lege hæc in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum.

(d) Igitur cum audissent omnia verba, obstupuerunt unusquisque ad proximum suum, & dixerunt ad Baruch: Nuntiare debemus Regi omnes sermones istos. Et interrogaverunt eum, dicentes: Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius. Dixit autem eis Baruch: Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos, & ego scribebam in volumine atramento. Et dixerunt principes ad Baruch: Vade, & abscondere tu, & Hieremias; & nemo sciat ubi sitis. Et ingressi sunt ad Regem in atrium. Porro volumen commendaverunt in gazophylacio Elisamæ scribæ, & nuntiaverunt audiente Rege omnes sermones. Misitque Rex Iudi ut sumeret volumen, qui tollens illud de gazophylacio Elisamæ scribæ, legit audiente Rege, & universis principibus, qui stabant circa Regem.

(e) Rex autem sedebat in domo hyemali in mense nono, & posita erat arula coram eo plena prunis. Cumque legisset Iudi tres pagellas vel quatuor, scidit illud scalpello scribæ, & proiecit in ignem qui erat super arulam, donec consumeretur omne volumen igni qui erat in arula. Et non timuerunt, neque sciderunt vestimenta sua Rex, & omnes servi eius, qui audierunt universos sermones istos. Verumtamen Elnathan, & Dalaias, & Gamarias contradixerunt Regi ne combureret librum; & non audivit eos.

(f) Et

(f) Et præcepit Rex Hieremiel filio Amelech, & Saraiæ filio Ezriel, & Selemiæ filio Abdeel ut comprehenderent Baruch scribam, & Hieremiam prophetam. Abscondit autem eos Dominus.

(g) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam prophetam, postquam combusserat Rex volumen, & sermones quos scripserat Baruch ex ore Hieremiæ, dicens: Rursum tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Ioakim Rex Iuda. Et ad Ioakim Regem Iuda dices: Hæc dicit Dominus: Tu combussisti volumen illud, dicens: Quare scripsisti in eo annuntians: Festinus veniet Rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem, & iumentum? Propterea hæc dicit Dominus Deus contra Ioakim Regem Iuda: Non erit ex eo qui sedeat super solium David, & cadaver eius proiicietur ad æstum per diem, & ad gelu per noctem. Et visitabo contra eum, & contra semen eius, & contra servos eius iniquitates suas, & adducam super eos, & super habitatores Hierusalem, & super viros Iuda omne malum quod locutus sum ad eos, & non audierunt. Hieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ, qui scripsit in eo ex ore Hieremiæ omnes sermones libri quem combusserat Ioakim Rex Iuda igni, & insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.

(a) HIc primo ponitur scripturę descriptio; secundo scripturæ destructio, ibi, *Rex autem sedebat in domo hyemali*; tertio restaurario, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum tria. Primo ponit scribendi præceptum: *Tolle volumen*. Habac. 2. „ Scribe visum, & explana eum super ta- „ bulas, ut percurrat qui legerit eum. " Secundo ponit scripturæ fructum: *Si forte audiente domo Iuda*. Ezech. 33. „ Si impius ege- „ rit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis „ quæ operatus est, & custodierit omnia præ- „ cepta mea, & fecerit iudicium, & iusti- „ tiam; vita vivet, & non morietur. " Tertio scripturæ ministrum: *Vocavit ergo Hieremias Baruch*. Apoc. 1. „ Qund vides scribe in li- „ bro, & mitte septem Ecclesiis quæ sunt in „ Asia. "

(b) Hic primo † al. deest, primo † ponitur denuntiatio ad plebem; secundo ad principes, ibi, *Cumque audisset Michaas*; tertio ad Regem, ibi, *Igitur cum audissent omnia verba*. † Al. *Et dixi, &c.* † Circa primum primo ponitur denuntiandi præceptum: *Ego clausus sum*. II. Tim. 2. „ Labora sicut bonus miles „ Christi Iesu. " Phil. 1. „ Ut plures e „ fratribus in Domino, confidentes in vin- „ culis meis abundantius auderent sine ti- „ more verbum Dei loqui. " Secundo ponitur denuntiandi modus quantum ad locum, *In domo Domini*, qui est locus devotionis. Esa. 56. „ Domus mea domus orationis „ vocabitur cunctis populis, ait Dominus „ Deus. " Quantum ad tempus, *In die ieiunii*, quod est tempus contritionis. Esa. 58. „ Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? „ Dissolve colligationes impie[illegible], solve fa- „ sciculos deprimentes. Dimitte eos qui con- „ fracti sunt, liberos, & omne onus disrum- „ pe. Frange esurienti panem tuum, & ege- „ nos, vagosque induc in domum tuam. Cum „ videris nudum, operi eum, & carnem tuam „ ne despexeris. " Quantum ad audientes, *Audiente populo*. Quantum ad advenas: *Insuper & audiente universo Iuda, qui veniunt de civitatibus suis*. Tertio ponit denuntiationis fructum, pouens utilitatem: *Si forte cadat oratio eorum in conspectu Domini*, idest acceptetur. Et consequentem † al. consequentia † sanctitatem: *Et revertatur unusquisque a via sua pessima: quoniam magnus furor, & indignatio est*. IV. Reg. 2. „ Magna ira Domini succensa est contra nos, quia „ non audierunt patres nostri verba libri hu- „ ius, ut facerent omne qund scriptum est „ nobis. " Quarto ponitur præcepti complementum quantum ad actum: *Et fecit Baruch*. Hebr. ult. „ Obedite præpositis vestris, & „ subiacete eis. " Quantum ad tempus: *Factum est autem in anno quinto Ioakim*. Ioel. 2. „ Sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, „ congregate parvulos, & sugentes ubera. " Quantum ad locum: *Legitque Baruch ... in introitu portæ novæ*, quam fecerat Ioas, 2. Paral. 27. *In vestibulo superiori*, idest in superiori parte atrii, in quo sacerdotes immolabant. II. Esdræ 9. „ Legerunt in volumine „ Domini Dei sui quater in die, & quater „ in nocte. "

(c) Hic ponitur denuntiatio ad principes: & primo ponitur [illegible] scriptura prophetiæ, facta significatio [illegible] principes: *Et nuntiavit eis Michaas*. Ap[illegible]c. ult. „ Qui audit dicat, Veni. " Secundo [illegible] petitio: *Miserunt itaque omnes principes ad Baruch ... dicentes: Volumen*

men ex quo legisti populo, sume in manu tua: mystice, in operatione. Eccle. 9. „ Quodcumque potest facere manus tua, instanter „ operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, „ quo tu properas. " Apportatio, *Tulit ergo*. Tertio ponitur scripturæ recitatio: *Et dixerunt ad eum: Sede, & lege hac in auribus nostris*. Act. 20. „ Non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei „ vobis. " Et lectionis effectus: *Igitur cum audissent omnia verba, obstupuerunt*. Supra 23. *Numquid non verba mea sunt quasi ignis ardens, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petras?*

(d) Hic ponitur denuntiatio ad Regem: & primo ponitur denuntiationis præparatio: exponunt enim denuntiandi propositum: *Nuntiare debemus*: quia ipse potest peccata populi corrigere. Prover. 20. „ Rex qui sedet in „ solio iudicii, dissipat omne malum intuitu „ suo. " Perscrutantur editionis modum: unde primo ponitur quæstio: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius*, ut ex modo scirent, utrum divino spiritu edita scriptura esset. I. Ioan. 4. „ Nolite omni spiritui cre„ dere, sed probate spiritus an ex Deo sint: „ quoniam multi pseudoprophetæ exierunt „ in mundum. " Et ponitur responsio: *Dixit autem Baruch: Ex ore suo loquebatur quasi legens*, sine impedimento, & præmeditatione. Matth. 10. „ Nolite cogitare quomodo, aut „ quid loquamini: dabitur enim vobis in il„ la hora quid loquamini: non enim vos estis „ qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui „ loquitur in vobis. " Supra 1. *Ecce dedi verba mea in ore tuo, &c.* Et datum absconsionis consilium, *Abscondere*, timentes de pertinacia, & crudelitate Regis. III. Reg. 18. „ Numquid non indicatum est tibi domino „ meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel prophetas Domini, quod absconderim „ de prophetis Domini centum viros, quin„ quagenos, & quinquagenos in speluncis, „ & paverim eos pane & aqua? Et nunc tu „ dicis: Vade & dic domino tuo, Adest Elias, „ ut interficiat me? " Secundo ponitur denuntiatio: *Et ingressi sunt*. Sapien. 6. „ Ad „ vos ergo, o Reges, sunt hi sermones mei, „ ut discatis sapientiam, ne excidatis. " Tertio ponitur scripturæ recitatio: *Misitque Rex Iudi* † Al. *Misit itaque*. † Iob 29. „ Cumque „ sederem quasi rex circumstante exercitu, „ eram tamen mærentium consolator. "

(e) Hic ponitur scripturæ destructio: & circa hoc duo. Primo ponitur scripturæ destructio; secundo scribentium persecutio, ibi, *Et præcepit Rex Hieremiel*. Circa primum tria. Primo ponitur dispositio ad destructionem: *Posita erat arula coram eo plena prunis in domo hyemali* † al. *in domo lixe*: † habebat enim propter delicias domos speciales ad hyemem, & æstatem. Amos 3. „ Percutiam domum hye„ malem cum domo æstiva, & peribunt do„ mus eburneæ, & dissipabuntur ædes mul„ tæ. " Secundo ponitur destructio: *Cumque legisset Iudi tres pagellas*, parvas paginas *scalpello*, cultello, quo parabat pennam. Esa. 30. „ Auferte a me viam, declinate a me semi„ tam, cesset a facie vestra Sanctus Israel. " Et sic fecerunt quod facere non debuerunt, omiserunt etiam quod facere debuerunt. *Et non timuerunt*, exemplo Iosiæ. IV. Reg. 32. „ Cum audisset Rex verba libri legis, scidit „ vestimenta sua, &c. " Tertio ponitur principum contradictio: *Verumtamen Elnathan, & Dalaias, & Gamarias contradixerunt Regi*. Simile 2. Reg. ult. „ Obtinuit sermo Regis „ verba Ioab, & principum eius, &c. "

(f) Hic ponitur scribentium persecutio: & primo ponitur iniquum præceptum, *Ut comprehenderent*; secundo ponitur divinum auxilium: *Abscondit autem eos Dominus*, & fecit quod inveniri non possent. Psalm. 33. „ Cu„ stodit Dominus omnia ossa eorum, unum „ ex his non conteretur. "

(g) Hic ponitur scripturæ restauratio: & primo ponitur restaurandi præceptum, *Rursum tolle*. Supra 1. *Pugnabunt adversum te, & non prævalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te*. Secundo destruenti comminatur interitum, ibi, *Et ad Ioakim Regem Iuda dices*. Unde arguit culpam: *Tu combussisti*. Prov. 29. „ Viro qui corripientem dura „ cervice contemnit, repentinus ei superveniet „ interitus, & eum sanitas non sequetur. " Et comminatur pœnam: *Propterea hæc dicit Dominus*: regalis successionis terminationem: *Non erit ex eo qui sedeat super solium David*. Supra 22. *Non erit de semine eius vir qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Iuda*. Cadaveris abiectionem: *Cadaver eius proiicietur*, sepultura asini. Esa. 14. „ Tu autem proie„ ctus es de sepulcro tuo quasi stirps inutilis, „ pollutus, & obvolutus, cum his qui interfe„ cti sunt gladio, & descenderunt usque ad „ fundamenta laci. " Subditorum destructionem quantum ad domesticos: *Visitabo contra eum, & contra semen eius*. Psalm. 88. „ Visi„ tabo in virga iniquitates eorum, & in ver„ beribus peccata eorum. " Et quantum ad alios: *Et adducam super eos, & super habitatores Hierusalem, & super viros Iuda omne malum*. Esa. 45. „ Ego Dominus, & non est al„ ter, formans lucem, & creans tenebras, „ fa-

„ faciens pacem, & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hæc." Tertio ponit præcepti complementum: *Hieremias autem tulit volumen aliud*. Sap. 7. „ Sapientia autem vincit malitiam."

CAPUT XXXVII.

(a) ET regnavit Rex Sedecias filius Iosiæ pro Iechonia filio Ioakim, quem constituit Regem Nabuchodonosor Rex Babylonis in terra Iuda. Et non obedivit ipse, & servi eius, & populus terræ verbis Domini quæ locutus est in manu Hieremiæ prophetæ. Et misit Rex Sedecias Iuchal filium Selemiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem ad Hieremiam prophetam, dicens: Ora pro nobis Dominum Deum nostrum. Hieremias autem libere ambulabat in medio populi: non enim miserant eum in custodiam carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est de AEgypto: & audientes Chaldæi qui obsidebant Hierusalem huiuscemodi nuntium, recesserunt ab Hierusalem.

(b) Et factum est verbum Domini ad Hieremiam prophetam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Sic dicetis Regi Iuda, qui misit vos ad me interrogandum: Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium, revertetur in terram suam in AEgyptum, & redient Chaldæi, & bellabunt contra civitatem hanc, & capient eam, & succendent eam igni. Hæc dicit Dominus: Nolite decipere animas vestras, dicentes: Euntes abibunt, & recedent a nobis Chaldæi: quia non abibunt. Sed & si percusseritis omnem exercitum Chaldæorum, qui præliantur adversum vos, & derelicti fuerint ex eis aliqui vulnerati; singuli de tentorio suo consurgent, & incendent civitatem hanc igni.

(c) Ergo cum recessisset exercitus Chaldæorum ab Hierusalem propter exercitum Pharaonis, egressus est Hieremias de Hierusalem ut iret in terra Beniamin, & divideret ibi possessionem in conspectu civium.

(d) Cumque pervenisset ad portam Beniamin, erat ibi custos portæ per vices, nomine Hierias filius Selemiæ filii Hananiæ.

(e) Et apprehendit Hieremiam prophetam, dicens: Ad Chaldæos profugis? Et respondit Hieremias: Falsum est, non fugio ad Chaldæos. Et non audivit eum, sed comprehendit Hierias Hieremiam, & adduxit eum ad principes. Quamobrem irati principes contra Hieremiam, cæsum eum miserunt in carcerem qui erat in domo Ionathan scribæ: ipse enim præpositus erat super carcerem. Itaque ingressus est Hieremias in domum laci, & in ergastulum, & sedit ibi Hieremias diebus multis. Mittens autem Sedecias Rex tulit eum, & interrogavit eum in domo sua abscondite, & dixit: Putas ne est sermo a Domino? Et dixit Hieremias, Est; & ait: In manus Regis Babylonis traderis. Et dixit Hieremias ad Regem Sedeciam: Quid peccavi tibi, & servis tuis, & populo tuo, quia misisti me in domum carceris? Ubi sunt prophetæ vestri, qui prophetabant vobis, & dicebant: Non veniet Rex Babylonis super vos, & super terram hanc? Nunc ergo audi, obsecro, domine mi Rex: valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domum Ionathæ scribæ, ne moriar ibi. Præcepit ergo Rex Sedecias ut traderetur Hieremias in vestibulo carceris, & daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de civitate. Et mansit Hieremias in vestibulo carceris.

(a) HIc ostenditur contradictio ex prophetæ persecutione: & primo ponitur persecutio ipsius propter falsam suspicionem; secundo propter veram prædicationem, cap. 38. *Audivit autem Saphatias filius Mahan*. Circa primum tria. Primo ponit suspicionis occasionem; secundo ponit suspicionem, ibi, *Cumque pervenisset ad portam Beniamin*; tertio persecutionem, ibi, *Et apprehendit* † al. *comprehendit* † *Hieremiam prophetam*. Circa primum

mum duo. Primo ponitur occasio sumpta ex prophetæ verbo; secundo occasio sumpta ex ipsius facto, ibi, *Cumque pervenisset &c.* Circa primum duo. Primo ponitur consultatio; secundo ponitur prophetæ displicens illis responsio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Hieremiam*. Circa primum tria. Primo describit consultantium conditionem: *Quem constituit Regem Nabuchodonosor*: 1. Reg. 24. *&* *non obedivit*, ut tributum Regi Babylonis solveret, & a peccatis cessaret. Matth. 22. „ Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & „ quæ sunt Dei, Deo. " *Servi*, familiares, *populus*. Eccli. 10 „ Secundum iudicem po„ puli, sic & ministri eius, & qualis rector „ est civitatis, tales & inhabitantes in ea. " Secundo ponitur consultatio: *Et misit Rex ... dicens*: *Ora pro nobis*, ut indicet nobis quid agere debeamus ut † al. & † ab hostibus liberemur. Esa. 37. „ Leva ergo orationem pro „ reliquiis quæ repertæ sunt. " Tertio ponitur consultantis ratio: fiduciam enim sumpserant ex prophetæ libertate, quem nondum afflixerant: *Hieremias autem ambulabat in medio populi*: & ex obsidionis solutione: *Igitur exercitus Pharaonis egressus est de AEgypto*: exiverat enim Rex AEgypti ut liberaret Iudæos. Quo devicto tamen exercitus rediit. Esa. 36. „ Ecce confidis super baculum arundineum „ confractum istum, super AEgyptum, &c."

(b) Hic ponitur prophetæ responsio. Et primo excludit AEgyptiorum auxilium: *Ecce exercitus Pharaonis*. Esa. 30. „ AEgyptus fru„ stra & vane auxiliabitur. " Secundo prædicit Chaldæorum reditum: *Et redient Chaldai*. *Nolite decipere*, falsa spe. Thren. 1. *Vocavi amicos meos*, *& ipsi deceperunt me*. Tertio excludit impedimentum: *Sed si percusseritis*. Deut. 32. „ Quomodo persequebatur unus „ mille, & duo fugabant decem millia? Non„ ne ideo quia Dominus Deus tuus vendidit „ eos, & Dominus conclusit illos? "

(c) Hic ponit occasionem sumptam ex facto: *Et divideret ibi possessionem*, quam emerat, idest distingueret ab aliis agris: vel distribueret aliis, ut ipse sine solicitudine remaneret. II. Corinth. 6. „ Tamquam nihil ha„ bentes, & omnia possidentes. "

(d) Hic ponitur falsa suspicio. Psalm. 26. „ Insurrexerunt in me testes iniqui, & men„ tita est iniquitas sibi. "

(e) Hic ponitur persecutio in tribus. In captione. Thren. 3. *Venatione ceperunt*. In flagellatione, *Casum*. Simile Act. 8. „ Hebr. 11. „ Ludibria, & verbera experti. " Et in carceratione: *Itaque ingressus est Hieremias in domum laci*. Psal. 87. „ AEstimatus sum cum de„ scendentibus in lacum. " *Ergastulum*, & est proprie carcer in quo damnatur quis ad aliquod opus. Secundo ponitur liberatio, *Mittens*: & circa hoc tria. Primo ponitur liberationis occasio, ponens Regis interrogationem: *Putasne est sermo a Domino?* scilicet prænuntians futura, tibi revelatus. Esa. 8. „ Numquid non populus a Deo suo requi„ rit visionem pro vivis ac mortuis? " Et ponit responsionem: *Et dixit Hieremias*. III. Reg. 14. „ Ego autem missus sum ad te durus „ nuntius. " Secundo ponitur liberationis petitio: *Et dixit Hieremias ad Regem*: ubi monstrat iniustam pœnam: *Quid peccavi*? Iob 6. „ Non invenietis in lingua mea iniquitatem, „ nec in faucibus meis stultitia personabit. " Excusat impositam culpam: *Ubi sunt propheta vestri?* quasi dicat: Patet eorum falsitas, & mea veritas. Iam enim exercitus Chaldæorum reversus erat, quem illi reversurum negaverant. Supra 28. „ Propheta qui vaticina„ tus est pacem, cum venerit verbum eius, „ tunc scietur propheta quem misit Dominus „ in veritate. " Et petit misericordiam: *Nunc ergo audi*, *obsecro*. Proverb. 15. „ Re„ sponsio mollis frangit iram, sermo durus „ suscitat furorem. " Eccli. 6. „ Verbum dul„ ce multiplicat amicos, & mitigat inimi„ cos; & lingua eucharis in bono homine „ abundabit. " Tertio ponitur petitionis impetratio: *Præcepit ergo Rex Sedecias ut traderetur Hieremias in vestibulo carceris*, *& daretur ei torta panis quotidie*, *excepto pulmento*, quod addi noluit, *vestibulo*, idest atrio.

C A P U T XXXVIII.

(a) AUdivit autem Saphatias filius Mathan, & Gedelias filius Phassur, & Iuchal filius Selemiæ, & Phassur filius Melchiæ sermones quos Hieremias loquebatur ad omnem populum, dicens: Hæc dicit Dominus: Quicumque manserit in civitate hac, morietur gladio, & fame, & peste; qui autem profugerit ad Chaldæos, vivet, & erit anima eius sospes, & vivens. Hæc dicit Dominus: Tradendo tradetur civitas hæc in manu exercitus Regis Babylonis, & capiet eam. Et dixerunt

runt principes Regi : Rogamus ut occidatur homo iste : de industria enim dissolvit manus virorum bellantium, qui remanserunt in civitate hac, & manus universi populi, loquens ad eos universa verba hæc : siquidem homo iste non quærit pacem populo huic, sed malum. Et dixit Rex Sedecias : Ecce ipse in manibus vestris est nec enim fas est vobis quicquam negare. Tulerunt ergo Hieremiam, & proiecerunt eum in lacum Melchiæ filii Amelech, qui erat in vestibulo carceris, & submiserunt Hieremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum. Descendit itaque Hieremias in cœnum. Audivit autem Abdemelech AEthiops, vir eunuchus qui erat in domo Regis, quod misissent Hieremiam in lacum. Porro Rex sedebat in porta Beniamin. Et egressus est Abdemelech de domo Regis, & locutus est ad Regem, dicens : Domine mi Rex, male fecerunt viri isti omnia quæcumque perpetrarunt contra Hieremiam prophetam, mittentes eum in lacum, ut moriatur ibi fame : non sunt enim panes ultra in civitate. Præcepit itaque Rex Abdemelech AEthiopi, dicens : Tolle tecum hinc triginta viros, & leva Hieremiam prophetam de lacu, antequam moriatur. Assumptis ergo Abdemelech secum viris ingressus est domum Regis, quæ erat sub cellario, & tulit inde veteres pannos, & antiqua quæ computruerant, & summisit ea ad Hieremiam in lacum per funiculos. Dixitque Abdemelech AEthiops ad Hieremiam prophetam : Pone veteres pannos, & hæc scissa, & putrida sub cubitu manuum tuarum, & super funes. Fecit ergo Hieremias sic. Et extraxerunt Hieremiam funibus, & eduxerunt eum de lacu. Mansit autem Hieremias in vestibulo carceris.

(b) Et misit Rex Sedecias, & tulit ad se Hieremiam prophetam ad ostium tertium, quod erat in domo Domini. Et dixit Rex ad Hieremiam : Interrogo ego te sermonem, ne abscondas a me aliquid. Dixit autem Hieremias ad Sedeciam : Si annuntiavero tibi, numquid non interficies me? Et si consilium dedero tibi, non me audies. Iuravit ergo Rex Sedecias Hieremiæ clam, dicens : Vivit Dominus, qui fecit nobis animam hanc, si occidero te, & si tradidero te in manus virorum istorum qui quærunt animam tuam. Et dixit Hieremias ad Sedeciam : Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Si profectus exieris ad principes Regis Babylonis, vivet anima tua, & civitas hæc non succendetur igni, & salvus eris tu, & domus tua. Si autem non exieris ad principes Regis Babylonis, tradetur civitas hæc in manus Chaldæorum, & succendent eam igni, & tu non effugies de manu eorum. Et dixit Rex Sedecias ad Hieremiam : Solicitus sum propter Iudæos qui transfugerunt ad Chaldæos, ne forte tradar in manus eorum, & illudant mihi. Respondit autem Hieremias, & dixit ei : Non te tradent. Audi, quæso, vocem Domini, quam ego loquor ad te ; & bene tibi erit, & vivet anima tua. Quod si nolueris egredi, iste est sermo quem ostendit mihi Dominus : Ecce omnes mulieres quæ remanserunt in domo Regis Iuda, educentur ad principes Regis Babylonis, & ipsæ dicent : Seduxerunt te, & prævaluerunt adversum te viri pacifici tui, demerserunt te in cœno, & in lubrico pedes tuos, & recesserunt a te. Et omnes uxores tuæ, & filii tui educentur ad Chaldæos ; & non effugies manus eorum, sed in manu Regis Babylonis capieris, & civitatem hanc comburet igni. Dixit ergo Sedecias ad Hieremiam : Nullus sciat verba hæc, & non morieris. Si autem audierint principes quia locutus sum tecum, & venerint ad te, & dixerint tibi : Indica nobis quid locutus sis cum Rege ; ne celes nos, & non te interficiemus ; & quid locutus est tecum Rex : dices ad eos : Prostravi ego preces meas coram Rege, ne me reduci iuberet in domum Ionathan, & ibi morerer. Venerunt ergo omnes principes ad Hieremiam, & interrogaverunt eum. Et locutus est eis iuxta omnia verba quæ præceperat ei Rex. Et cessaverunt ab eo : nihil enim fuerat auditum.

(c) Mansit vero Hieremias in vestibulo carceris usque ad diem quo capta est Hierusalem. Et factum est ut caperetur Hierusalem.

(a) IN parte ista ostenditur persecutio prophetæ propter veram prædicationem: & dividitur in tres partes. Primo ponit prædicationem, *Loquebatur*: quamvis enim esset in carcere, multi tamen veniebant ad eum; in quo comminatur remanentibus mortem: *Quicumque manserit in civitate hac, morietur*. Et promittebat fugientibus salutem: *Qui autem profugerit . . . vivet*. Urbis captionem: *Tradendo tradetur*. Et hæc tria posuit supra 21. unde videtur continuari, secundum historiæ ordinem, ad illud. Secundo ponit persecutionem: ubi ponit principum impiam petitionem: petunt enim mortem: *Et dixerunt Principes*. Sap. 2. „ Circumveniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris." Accusant prædicationem: *De industria enim dissolvit manus virorum*: quod est contra officium prophetale. Esa. 35. „ Confortate manus dissolutas, & debilia genua roborate." Et pervertunt intentionem: *Siquidem homo iste non quærit pacem*. Gal. 4. „ Ergo inimicus factus sum, verum dicens vobis?" Nolebat autem Hieremias auferre cor resistendi; sed propter bonum, & salutem populi, ex iussu Domini, illa dicebat. Ponit etiam stultam Regis exauditionem: *Et dixit Rex Sedecias*. Unde non excusatur, quamvis minus peccaverit. Ioan. 19. „ Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet." Ponit etiam solicitam executionem: *Tulerunt ergo Hieremiam, & proiecerunt eum in lacum*, cisternam sine aqua. Psalm. 87. „ Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis." Et designat prophetæ intromissionem: *Descendit itaque Hieremias in cœnum*. Psalm. 68. „ Infixus sum in limo profundi, & non est substantia." Tertio ponitur liberatio. Hic duo ponit. Primo quod liberatur a carcere; secundo quod liberatur a mortis timore, ibi, *Et misit Rex Sedecias, & tulit ad se Hieremiam*. Circa primum quatuor. Primo describit petentem, *Abdemelech*, idest servus Regis significans; quod dicit propter humilitatem. Rom. 1. „ Paulus servus Christi Iesu, &c. *AEthiops*, propter carnis mortificationem. Psalm. 67. „ AEthiopia præveniet manus eius Deo." Cant. 1. „ Nigra sum, sed formosa." *Vir*, propter animi virtutem, *eunuchus*, propter castitatem. Matth. 19. „ Sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum." *Qui erat in domo Regis*. Philip. 3. „ Nostra conversatio in cælis est. Sap. 3. „ Spado qui non est operatus per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima." Secundo ponit petitionem, designans petitionis locum: *Porro Rex sedebat in porta Beniamin*, quæ scilicet ducebat in tribum Beniamin. Et ponit petitionem: *Et egressus est Abdemelech de domo Regis, & locutus est ad Regem . . . Non sunt enim panes ultra in civitate*; quasi dicat: Ex quo inclusus est, panis defecit. Vel non erat necessarium includi, cum omnes obsessi, & in penuria simus. Sap. 11. „ Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur." Tertio ponitur impetratio: *Præcepit itaque Rex*. Quarto ponitur executio: *Assumptis ergo Abdemelech secum viris ingressus est domum Regis . . . & tulit inde veteres pannos, & antiqua quæ computruerant*, propter tribulationes quas sustinuerunt. Heb. ult. „ Mementote præpositorum qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem." Vel quia, ad litteram, molliores sunt. *Per funiculos*, præceptorum Dei. Eccle. 4. „ Funiculus triplex difficile rumpitur." *In vestibulo carceris*, idest in atrio. Dicitur enim vestibulum, domus ante cameram Regis, ubi custodiuntur vestes: unde omne atrium, vestibulum dicitur.

(b) Hic liberatur a timore mortis, concessa sibi securitate a Rege. Et primo ponitur securitatis pactio; secundo pacti observatio, ibi, *Mansit vero* † al. *ergo* † *Hieremias in vestibulo carceris*. Circa primum duo. Primo ponitur mutua petitio. Petit enim Rex divinum responsum, vel consilium, *Interrogo*. III. Reg. ult. „ Iterum atque iterum te adiuro ut non loquaris mihi nisi quod verum est in nomine Domini." Et propheta petit securitatis promissum: *Dixit autem Hieremias ad Sedeciam*. Luc. 22. „ Si vobis dixero, non credetis mihi, &c." Potest enim legi interrogative, vel remissive. Secundo ponitur mutua solutio. Primo enim Rex dat securitatis promissum: *Iuravit ergo Rex Sedecias . . . Si occidero*, male mihi accidat. Esa. 42. „ Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te." Secundo propheta dat salutis consilium. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponitur salubris prophetæ exhortatio: *Et dixit Hieremias*. Et datur Regi optio eligendi bonum, vel malum. Eccli. 15. „ Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum; quod placuerit ei, dabitur illi." Secundo ponitur Regis excusatio: *Et dixit Rex . . . Solicitus sum propter Iudæos*, quorum bona destruxerat propter hoc quod ad Chaldæos confugerant. Supra 9. *Unusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni*

fra-

fratre suo non habeat fiduciam: quoniam omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Tertio ponitur responsionis exclusio: *Respondit Hieremias*: in qua excludit timorem, si consilium audiat: *Non te tradent*. Esa. 1. „ Si volueritis, & audieritis me, bo„ na terræ comedetis." Ponit comminationem, si audire contemnat: *Quod si nolueris*. Comminatur autem mulierum insultationem: *Ecce omnes mulieres dicent*. Insultando autem improperant stultum amicorum consilium: *Seduxerunt*, quantum in se fuit, *& prævaluerunt*, quia eis credidisti, *pacifici tui*, qui pacem tibi promittebant. Esa. 3. „ Popule meus, „ qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, „ & viam gressuum tuorum dissipant." Consequens damnum: *Demerserunt te in cœno*, peccati, *in lubrico*, pœnæ. Psalm. 34. „ Fiant viæ „ illorum tenebræ, & lubricum." Et eorum recessum: *Et recesserunt a te*. Eccli. 6. „ Est amicus secundum tempus suum, & non „ permanebit in die tribulationis." Comminatur etiam captionem familiæ: *Et omnes uxores*. Esa. 39. „ De filiis tuis qui exibunt de te † al. „ utero, † quos genueris, tollent, & erunt „ eunuchi in palatio Regis Babylonis." Et personæ propriæ: *Et tu non effugies*. Thren. 2. *Non fuit in die furoris Domini, qui effugeret, & relinqueretur*. Comminatur etiam urbis captionem: *Et civitatem hanc comburet igni*. Amos 1. „ Succendam ignem in muro Rabaa, „ & devorabit ædes eius." Quarto petitur a Rege consilii dati occultatio: *Dixit ergo Sedecias* † al. *Rex* † *ad Hieremiam*. Et circa hoc tria facit. Primo petit occultari consilium, *Nullus sciat*. Tob. 12. „ Sacramentum Regis „ abscondere bonum est; opera autem Dei re„ velare, & confiteri honorificum est." Secundo docet celandi modum: *Si autem audierint principes*, ut veritatem taceat, & falsum non dicat. Prov. 10. „ Qui moderatur labia „ sua, prudentissimus est." Tertio ponitur petitionis complementum: *Venerunt ergo omnes principes ad Hieremiam*. Prov. 11. „ Qui ambu„ lat fraudulenter revelat arcana; qui au„ tem amicus est celat amici commissum."

(c) Hic ponitur petitionis observatio, *In vestibulo*, non missus in lacum, secundum petitionem suam.

CAPUT XXXIX.

(a) ANno nono Sedeciæ Regis Iuda mense decimo venit Nabuchodonosor Rex Babylonis, & omnis exercitus eius ad Hierusalem, & obsidebant eam. Undecimo autem anno Sedeciæ, mense quarto, quinta mensis, aperta est civitas, & ingressi sunt omnes principes Regis Babylonis, & sederunt in porta media: Neregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsachim, Rabsares, Neregel, Sereser, Rebmag, & omnes reliqui principes Regis Babylonis. Cumque vidisset eos Sedecias Rex Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt, & egressi sunt nocte de civitate per viam horti Regis, & per portam quæ erat inter duos muros, & egressi sunt ad viam deserti. Persecutus est autem eos exercitus Chaldæorum, & comprehenderunt Sedeciam in campo solitudinis Ierichuntinæ, & captum adduxerunt ad Nabuchodonosor Regem Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath: & locutus est ad eum iudicia. Et occidit Rex Babylonis filios Sedeciæ in Reblatha in oculis eius, & omnes nobiles Iuda occidit Rex Babylonis. Oculos quoque Sedeciæ eruit, & vinxit eum compedibus, ut duceretur in Babylonem. Domum quoque Regis, & domum vulgi succenderunt Chaldæi igni, & murum Hierusalem subverterunt. Et reliquias populi qui remanserunt in civitate, & profugos qui transfugerant ad eum, & superfluos vulgi qui remanserant, transtulit Nabuzardan magister militum in Babylonem.

(b) Et de plebe pauperum qui nihil penitus habebant dimisit Nabuzardan magister militiæ in terra Iuda, & dedit eis vineas, & cisternas in die illa. Præceperat autem Nabuchodonosor Rex Babylonis de Hieremia, Nabuzardan magistro militum, dicens: Tolle illum, & pone super eum oculos tuos, nihilque ei mali facias; sed ut voluerit sic facies ei. Misit ergo Nabuzardan princeps militiæ, & Nabusezban, & Rabsares, & Neregel, & Sereser, & Rebmag, & omnes optimates Regis Babylonis, miserunt, & tulerunt Hieremiam de vestibulo carceris, & tradiderunt eum

Godoliæ filio Ahicam filii Saphan ut intraret in domum, & habitaret in populo. Ad Hieremiam autem factus fuerat sermo Domini, cum clausus esset in vestibulo carceris, dicens: Vade, & dic Abdemelech AEthiopi, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego inducam sermones meos super civitatem hanc in malum, & non in bonum: & erunt in conspectu tuo in die illa. Et liberabo te in die illa, ait Dominus: & non traderis in manus virorum quos tu formidas, sed eruens liberabo te; & gladio non cades, sed erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam, ait Dominus.

(a) Hic ponitur instructio reliquiarum populi, post ipsius populi captivitatem. Et dividitur in tres partes. In prima ponitur captivatio; in secunda reliquiarum conservatio, cap. 40. *Sermo qui factus est ad Hieremiam a Domino*; tertio reliquiarum instructio, cap. 42. *Et accesserunt omnes principes bellatorum*. Circa primum duo. Primo ponitur populi captivatio; secundo quorumdam liberatio, ibi, *Et de plebe pauperum qui nihil penitus habebant*. Circa primum tria. Primo ponit obsidionem, *Et obsidebant*. Esa. 29. „ Circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, „ & iaciam † al. faciam † contra te aggerem, „ & munimenta ponam in obsidionem tuam." Secundo ponit captionem urbis: *Undecimo anno, mense quarto*, scilicet Iulio. Tamen combusta est mense quinto, septima die mensis; sicut habetur 2. Reg. ult. *Quinta mensis*. Contra 2. Reg. ult. dicitur, quod nona mensis. Et potuit esse quod quinta die ceperunt homines fugere præ fame; & nona, civitas aperta est, custodibus ablatis. Et quia primo ceperunt antemurale; & tunc habebant urbem quasi captam; & postea ceperunt urbem: unde sequitur: *Sederunt in porta media*, idest in medio duorum murorum; vel quæ erat inter duas portas ex eadem parte civitatis. Supra 1. *Ponet unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem, & super muros eius in circuitu, & super universas urbes Iuda*. Ponit etiam captionem Regis, designans fugam: *Cumque vidisset eos Sedecias Rex Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt, & egressi sunt nocte de civitate per viam horti Regis, & per portam quæ erat inter duos muros*, qui coniungebantur muro civitatis iuxta domum Regis, & cingebant hortum regium, inter quos erat & via, & porta secundum æquidistantiam ab utroque. Thren. 1. *Facti sunt principes eius velut arietes non invenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis*. Et subiungit captionem: *Persecutus est autem eos exercitus Chaldæorum*. Thren. 4. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli*. Tertio ponit captorum condemnationem: & primo Regis, & principum, in occisionem, *Et captum*, Regem, *adduxerunt ad Nabuchodonosor*, scilicet in sententiæ pronuntiationem: *Et locutus est ad eum iudicia*. Ezech. 16. „ Iudicabo te iudiciis adulterarum, „ & effundentium sanguinem." Et executionem sententiæ principum, *Et occidit*. Sap. 6. „ Potentes potenter tormenta patientur." Et oculorum cæcitatem: *Oculos quoque Sedeciæ eruit.... ut duceretur in Babylonem*. IV. Reg. 25. idem. Secundo condemnationem urbis in destructionem: *Domum quoque Regis, & domum vulgi succenderunt Chaldæi igni*. Thren. 2. *Præcipitavit omnia mœnia eius, dissipavit munitiones eius*. Tertio condemnationem plebis in transmigrationem: *Et reliquias populi transtulit Nabuzardan magister militum in Babylonem*. Baruch 4. „ Delicati mei ambulaverunt vias asperas: ducti sunt enim ut „ grex direptus ab inimicis."

(b) Hic ponit quorumdam liberationem. Primo *pauperum qui nihil penitus habebant... Et dedit eis vineas, & cisternas*, quia terra penuriam in aquis patitur. Supra 5. *Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem*. Secundo liberationem iustorum. Primo prophetæ, ponens iussionem: *Præceperat*: & executionem: *Misit ergo in domum*, suam. Proverb. 11. „ Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro „ eo." Ibid. 10. „ Quod timet impius, veniet „ super eum, desiderium suum iustis dabi„ tur." Et cap. 16. „ Cum placuerint Domino viæ hominis, etiam inimicos eius „ convertet ad pacem." Secundo liberationem eunuchi: *Ad Hieremiam autem factus fuerat sermo Domini*. Et primo promittit liberationem ab hostium dominio: *Et non traderis*. Sap. 10. „ Custodivit illum ab inimicis, „ & a seductoribus tutavit illum." Secundo ab occisionis gladio: *Et gladio non cades*. Ps. 90. „ Cadent a latere tuo mille, & decem „ millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit." Supra 17. *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius*. Eccli. 2. „ Crede Deo, & recuperabit „ te, & dirige viam tuam, & spera in illum."

CA-

CAPUT XL.

(a) SErmo qui factus est ad Hieremiam a Domino, postquam dimissus est a Nabuzardan magistro militiæ de Rama, quando tulit eum vinctum catenis in medio omnium qui migrabant de Hierusalem, & Iuda, & ducebantur in Babylonem. Tollens ergo princeps militiæ Hieremiam, dixit ad eum: Dominus Deus tuus locutus est malum hoc super locum istum, & adduxit, & fecit Dominus sicut locutus est, quia peccastis Domino, & non audistis vocem eius, & factus est vobis sermo hic. Nunc ergo ecce solvi te hodie de catenis quæ sunt in manibus tuis. Si placet tibi ut venias mecum in Babylonem, veni, & ponam oculos meos super te. Si autem displicet tibi venire mecum in Babylonem, reside. Ecce omnis terra in conspectu tuo est. Quod elegeris, & quo placuerit tibi ut vadas, illuc perge: & mecum noli venire, sed habita apud Godoliam filium Ahicam filii Saphan, quem præposuit Rex Babylonis civitatibus Iuda. Habita ergo cum eo in medio populi, vel quocumque placuerit tibi ut vadas, vade. Dedit quoque ei magister militiæ cibaria, & munuscula, & dimisit eum. Venit autem Hieremias ad Godoliam filium Ahicam in Masphat, & habitavit cum eo in medio populi qui relictus fuerat in terra.

(b) Cumque audissent omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant per regiones, ipsi, & socii eorum, quod præfecisset Rex Babylonis Godoliam filium Ahicam terræ, & quod commendasset ei viros, & mulieres, & parvulos, & de pauperibus terræ qui non fuerant translati in Babylonem: venerunt ad Godoliam in Masphat, & Ismahel filius Nathaniæ, & Iohanan, & Ionathan filii Caree, & Sareas filius Thanehumeth, & filii Ophi, qui erant de Netophati, & Iezonias filius Maachathi, ipsi, & viri eorum. Et iuravit eis Godolias filius Ahicam filii Saphan, & comitibus eorum, dicens: Nolite timere servire Chaldæis. Habitate in terra, & servite Regi Babylonis, & bene erit vobis. Ecce ego habito in Masphat, ut respondeam præcepto Chaldæorum, qui mittuntur ad nos. Vos autem colligite vindemiam, & messem, & oleum, & condite in vasis vestris, & manete in urbibus vestris, quas tenetis. Sed & omnes Iudæi qui erant in Moab, & in finibus Ammon, & in Idumæa, & in universis regionibus, audito quod dedisset Rex Babylonis reliquias in Iudæa, & quod præposuisset super eos Godoliam filium Ahicam filii Saphan: reversi sunt, inquam, omnes Iudæi de universis locis ad quæ profugerant, & venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Masphat, & collegerunt vinum, & messem multam nimis.

(c) Iohanan autem filius Caree, & omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam in Masphat, & dixerunt ei: Scito quod Baalis Rex filiorum Ammon misit Ismahel filium Nathaniæ percutere animam tuam. Et non credidit eis Godolias filius Ahicam. Iohanan autem filius Caree dixit ad Godoliam seorsum in Masphat, loquens: Ibo, & percutiam Ismahel filium Nathaniæ nullo sciente, ne interficiat animam tuam, & dissipentur omnes Iudæi qui congregati sunt ad te, & peribunt reliquiæ Iuda. Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanan filium Caree: Noli facere verbum hoc: falsum enim tu loqueris de Ismahel.

(a) POsita destructione urbis, & populi captivitate, ponit reliquiarum salutem. Et primo ponitur populi congregatio; secundo congregati populi disturbatio, cap. 41. *Et factum est in mense septimo*. Circa primum duo. Primo ponitur congregatio; secundo quarumdam insidiarum revelatio, quæ pacem populi perturbabant, ibi, *Iohanan autem filius Caree*. Circa primum tria. Primo ponitur congregatio populi quantum ad prophetam; secundo quantum ad principes, ibi, *Cumque audissent omnes principes exercitus ... venerunt ad Godoliam*; tertio quantum ad plebem, ibi, *Sed & omnes Iudæi*. Circa primum quatuor. Primo ponitur liberationis prænuntiatio † al. pronuntiatio: † *Sermo qui factus est ad Hieremiam*. Cum nullus sermo sequatur, intelligitur hoc primum sermone revelatum quod postea opere narratur expletum. Psal. 68. „ Exaudivit pauperes, & vinctos suos non „ despe-

„ despexit. „ Secundo ponitur prophetæ liberatio: *Tollens ergo princeps militiæ Hieremiam*. Et assignat rationem, veritatem scilicet prophetæ: *Dominus Deus tuus locutus est*, per te. Amos 3. „ Non est malum in civitate quod Dominus non fecerit. " Et ponit † al. excludit † liberationem: *Nunc ergo ecce solvi te hodie de catenis*. Psal. 106. „ Eduxit eos de tenebris, & umbra mortis, & vincula eorum disrupit. " Tertio datur ei optio, utrum vadat in Babylonem, vel cum Godolia remaneat, vel quocumque placeat, pergat: *Si placet*. Genes. 13. „ Ecce terra in conspectu tuo est, &c." Proverb. 4 „Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. "Et ponitur provisio sibi facta: *Dedit quoque* † al. *ergo* † *ei magister militiæ cibaria*. Iudic. 14. „De comedente exivit cibus, & de forti egressa est dulcedo. " Quarto ponitur prophetæ electio: *Venit autem Hieremias ad Godoliam*. Ideo non in Chaldæam ivit, quia illi habebant ad consolationem Danielem, & Ezechielem. Esa. 6. „ Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro; ut consolarer omnes lugentes, & ponerem consolationem lugentibus Sion. "

(b) Hic ponitur congregatio principum: & primo ponitur eorum congregatio: *Cumque audissent omnes principes exercitus ... venerunt ad Godoliam*. Eccli. 10. „ Rex insipiens perdet populum suum, & civitates inhabitabuntur per sensum prudentium. " Secundo ponitur congregatorum assecuratio: *Et iuravit eis Godolias ... Nolite timere*. II. Petri 2. „ Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis. " Tertio ostendit securitatis modum, *Ecce ego*; quasi dicat: Ego sustinebo totum onus, ut vos in pace sitis. I. Corinth. 4. „ Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. " Esa. 53. „ Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. " Ioan. 10. „ Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis." *Sed & omnes Iudæi qui erant in Moab &c.* Hic ponitur congregatio plebis. Psal. 146. „ Dispersiones Israelis congregavit. "

(c) Hic ponitur insidiarum machinatio: & primo facta a principibus communiter: *Scito quod Baalis*, qui adhuc Chaldæis resistebat † al. residebat. † *Et non credidit*, credens dolosis verbis Ismahelis. Proverb. 14. „ Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos. " Secundo facta a quodam specialiter, *Iohanan*. Et primo excogitatio, *ibo*. Prov. 11. „ In bonis iustorum exaltabitur civitas, & in perditione impiorum erit laudatio. " Secundo ponitur repulsio: *Et ait Godolias*. Supra 11. *Et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viventium*.

CAPUT XLI.

(a) ET factum est in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ filii Elisama de semine regali, & optimates Regis, & decem viri cum eo ad Godoliam filium Ahicam in Masphat, & comederunt ibi panes simul in Masphat. Surrexit autem Ismahel filius Nathaniæ, & decem viri qui cum eo erant, & percusserunt Godoliam filium Ahicam filii Saphan gladio, & interfecerunt eum quem præfecerat Rex Babylonis terræ. Omnes quoque Iudæos qui erant cum Godolia in Masphat, & Chaldæos qui reperti sunt ibi, & viros bellatores percussit Ismahel.

(b) Secundo autem die postquam occiderat Godoliam, nullo adhuc sciente, venerunt viri de Sichem, & de Silo, & de Samaria octoginta viri rasi barba, & scissis vestibus, & squallentes, & munera, & thus habebant in manu ut offerent in domo Domini. Egressus ergo Ismahel filius Nathaniæ in occursum eorum de Masphat, incedens, & plorans ibat. Cum autem occurrisset eis, dixit ad eos: Venite ad Godoliam filium Ahicam. Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos Ismahel filius Nathaniæ circa medium laci, ipse, & viri qui erant cum eo. Decem autem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismahel: Noli occidere nos, quia habemus thesauros in agro, frumenti, & hordei, & olei, & mellis. Et cessavit, & non interfecit eos cum fratribus suis.

(c) Lacus autem in quem proiecerat Ismahel omnia cadavera virorum quos percussit propter Godoliam, ipse est quem fecit Rex Asa propter Baasa Regem Israel: ipsum replevit Ismahel filius Nathaniæ occisis.

(d) Et captivas duxit Ismahel omnes reliquias populi qui erant in Masphat, filias Regis, & universum populum qui remanserat in Masphat, quos commendaverat Nabuzardan princeps militiæ Godoliç filio Ahicam. Et cepit eos Ismahel filius Nathaniæ, & abiit ut transiret ad filios Ammon. Audivit autem Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, omne malum quod fecerat Ismahel filius Nathaniæ: & assumptis universis viris profecti sunt ut bellarent adversum Ismahel filium Nathaniæ; & invenerunt eum ad aquas multas, quæ sunt in Gabaon. Cumque vidisset omnis populus qui erat cum Ismahel, Iohanan filium Caree, & universos principes bellatorum, qui erant cum eo, lætati sunt. Et reversus est omnis populus, quem receperat Ismahel, in Masphat, reversusque abiit ad Iohanan filium Caree. Ismahel autem filius Nathaniæ fugit cum octo viris a facie Iohanan, & abiit ad filios Ammon. Tulit ergo Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, universas reliquias vulgi, quas reduxerat ab Ismahel filio Nathaniæ de Masphat, postquam percussit Godoliam filium Ahicam; fortes viros ad prælium, & mulieres, & pueros, & eunuchos, quos reduxerat de Gabaon, & abierunt, & sederunt peregrinantes in Chamaam, quæ est iuxta Bethleem; ut pergerent, & introirent AEgyptum a facie Chaldæorum. Timebant enim eos, quia percusserat Ismahel filius Nathaniæ Godoliam filium Ahicam, quem præposuerat Rex Babylonis in terra Iuda.

(a) Hic ponitur congregati populi disturbatio per nequitiam Ismahelis: & primo ponitur quorumdam fraudulenta occisio; secundo cadaverum intumulatio, ibi, *Lacus autem in quem proiecerat Ismahel omnia cadavera virorum ... ipse est quem fecit Rex Asa*; tertio aliorum violenta captivatio, ibi, *Et captivos duxit*. Circa primum duo. Primo ponitur occisio ducis & familiarium; secundo occisio quorumdam peregrinorum, ibi, *Secundo autem die &c.* Circa primum tria. Primo ponit simulatæ pacis dolum: *De semine regali*, propter quod invidia movebatur adversus eum quem videbat Iudæis præpositum, a regno exclusus. Eccli. 6. „ Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. " Secundo ponit patratum ducis homicidium: *Surrexerunt*, de mensa, *decem viri, & percusserunt* † al. *prævaluerunt*, † aliis nihil tale suspicantibus. II. Reg. 3. „ Nequaquam ut mori solent ignavi mortuus es Abner. " Tertio ponit occisionem familiarium: *Omnes quoque Iudaos qui erant cum Godolia ... percussit*. Eccli. 10. „ Ab una scintilla augetur ignis, & ab uno doloso augetur sanguis. "

(b) Hic ponit occisionem peregrinorum: & primo describit eorum conditionem quantum ad luctum, *Rasi barba*. Thren. 1. *Sacerdotes eius gementes*. Baruch 4. „ Adduxit mihi Deus luctum magnum, &c. " Et quantum ad votum: *Munera*, habebant, *thus*, quod in omni oblatione offerebatur, Levit. 2. *In domo Domini*, idest in loco templi. Esa. 19. „ Colent eum in hostiis, & muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent. " Secundo ponit occisionem, præmittens dolum in tristitiæ simulatione: *Egressus est plorans*, Eccli. 12. „ Et si humiliatus vadat curvus, adiice † al. abiice † animum tuum, & custodi te ab illo. " Et in fraudulento consilio: *Cum autem occurrisset*. Prover. 26. „ Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricum operatur ruinas. " Et subiungit homicidium: *Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos Ismahel*. Thren. 3. *Lapsa est in lacum vita mea, posuerunt lapidem super me*. Oseæ 4. „ Sanguis sanguinem tetigit. " Tertio ponit quorumdam liberationem, propter promissionem divitiarum quas se habere dicebant: *Decem autem viri*. Proverb. 13. „ Redemptio animæ viri divitiæ multæ: qui autem pauper est increpationem non sustinet. "

(c) Hic ponit cadaverum intumulationem, *Asa Rex*. III. Reg. 16. dicitur, quod Asa fecit construi Gabaa Beniamin in Masphat, de his quæ præparaverat Baasa ad ædificandum contra ipsum Rama: & forte fecit in munitionem loci cisternam aliquam. Psalm. 87. „ AEstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sine adiutorio inter mortuos liber. "

(d) Hic ponit captivationem. Et primo po-

istum. Verbum Domini super vos, reliquiæ Iuda: Nolite intrare AEgyptum. Scientes scietis quia obtestatus sum vobis hodie, quia decepistis animas vestras. Vos enim misistis me ad Dominum Deum nostrum, dicentes: Ora pro nobis ad Dominum Deum nostrum, & iuxta omnia quæcumque dixerit tibi Dominus Deus noster, sic annuntia nobis, & faciemus. Et annuntiavi vobis hodie, & non audistis vocem Domini Dei vestri super universis pro quibus misit me ad vos. Nunc ergo scientes scietis, quia gladio, & fame, & peste moriemini in loco ad quem voluistis intrare, ut habitaretis ibi.

(a) HIc incipit populi congregati instructio. Et dividitur in partes duas. Primo ponitur populi instructio generalis; secundo specialis Baruch, cap. 45. *Verbum quod locutus est Hieremias ad Baruch*. Circa primum duo. Primo ponitur prophetæ instructio; secundo populi contradictio, ibi (cap. 43.) *Factum est autem cum complesset Hieremias loquens ad populum*. Circa primum duo. Primo ponitur instructionis petitio; secundo ponitur instructio, ibi, *Cum autem completi essent decem dies*. Circa primum duo. Primo petunt orationis suffragia: ubi ponitur petitio: *Cadat oratio nostra in conspectu tuo*; quasi dicat: Locum habeat apud te. Eccli. 35. „ Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec „ propinquet non consolabitur, & non discedet donec Altissimus aspiciat. “ In quo captant benevolentiam. *Et ora pro nobis*; ubi petunt beneficium. Esa. 37. „ Leva ergo orationem „ pro reliquiis quæ repertæ sunt. “ *Quia derelicti sumus pauci*: in quo flectunt ad misericordiam. Deuter. 28. „ Remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cæ„ li præ multitudine. “ *Et annuntiet*: in quo expetitur orationis fructus. *Dominus*. Esa. 8. „ Numquid non populus a Deo suo requiret „ visionem pro vivis, ac mortuis? “ *Viam*, quia non in AEgyptum ire decreverant. Supra 10. *Non est hominis* † al. *in homine* † *via eius, nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos*. II. Paralip. 20. „ Cum ignoremus quid „ agere debeamus, hoc solum habemus resi„ dui ut oculos nostros dirigamus ad te. “ Ponitur etiam prophetæ promissio, *Dixit*. Promittit autem orationes, *Ecce ego*. I. Reg. 12. „ Absit a me peccatum hoc in Domino, „ ut cessem orare pro vobis. “ Et denuntiationem: *Omne verbum quodcumque responderit mihi, indicabo vobis*. Act. 20. „ Non enim subter„ fugi quominus annuntiarem omne consilium „ Dei vobis. “ Secundo promittunt obedientiam, quam tamen servaturi non erant: *Et illi dixerunt*. Simile Exod. 19. „ Cuncta quæ „ locutus est nobis Dominus, faciemus. “

(b) Hic ponitur instructio: & circa hoc tria. Primo inducit revelantis auctoritatem: *Hæc dicit Dominus*, quasi mediator inter vos, & Deum, deferens orationes vestras ad Deum, & responsum ipsius ad vos. Deut. 5. „ Ego „ sequester, & medius fui inter Deum & „ vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis „ verba eius. “ Secundo hortatur ad quietem dupliciter. Excludendo mala divinæ punitionis, ponens promissum: *AEdificabo*, bona conferendo, *plantabo*, confirmando. Et excludens impedimentum: *Iam enim placatus sum*. Exod. 32. „ Et placatus est Dominus ne faceret „ malum adversus populum suum. “ Psal. 102. „ Non in perpetuum irascetur, neque „ in æternum commina bitur. “ Et excludit timorem hostilis persecutionis, faciens securitatem: *Nolite timere*. Esa. 51. „ Quis tu ut „ timeas ab homine mortali, & a filio ho„ minis, qui quasi fenum ita arescet? “ Et promittit auxilii opem: *Quia vobiscum sum*. Supra 20. *Dominus mecum est tamquam bellator fortis. Idcirco qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt, & confundentur vehementer: quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur*. Esa. 50. „ Dominus „ Deus auxiliator meus; & ideo non sum „ confusus. “

Explicit expositio litteralis S. Thomæ de Aquino Ordinis Prædicatorum, super Hieremiam: quam morte præventus complere non potuit.

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN THRENOS HIEREMIAE EXPOSITIO.

PROOEMIUM S. THOMAE.

Ecce manus missa est ad me, in qua erat liber involutus. Et expandit illum coram me; qui erat scriptus intus & foris: & scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.
Ezech. 2.

EX verbis istis quatuor possunt accipi circa præsens opus Lamentationum Hieremiæ: scilicet auctor, modus, utilitas, & materia. In auctore designatur benignitas: unde dicit: *Ecce manus missa est*. Hæc manus sapientia Dei est, qua omnia facta sunt, sicut dicitur in Psal. 103. „ Omnia in sapientia fecisti. " Ipsa est quæ intellectum aperit ad videndum. Ezech. 40. „ Facta est super me manus „ Domini, & adduxit me illuc in visionibus Dei. " Ipsa est quæ linguam expedit ad loquendum. Hierem. 1. *Misit manum suam, & tetigit os meum, & dixit Dominus ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ipsa est quæ manum dirigit ad scribendum. Dan. 5. „ Apparue„ runt digiti quasi hominis scribentis: " qui sunt prophetæ, & alii doctores in quibus sapientiæ dona dividimus, ut totum quod homo tradendo divinam sapientiam, exterius agit ministerio, ipsa interius perficiat auctoritate. Esa. 26. „ Omnia opera nostra operatus est „ in nobis. " II. Corinth. 3. „ Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis tam„ quam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. " Hæc quidem sapientia tam alta est, ut dum nos in infimo sumus, nihil ab ipsa possemus accipere, nisi nobis mitteretur. Et ideo benignitas auctoris designatur in missione manus. Rom. 11. „ O altitudo divitiarum „ sapientiæ, & scientiæ Dei! " Mittitur quasi nobis proposita tripliciter. In rerum creatione, ex quibus perpenditur. Rom. 1. „ Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta „ conspiciuntur. " Sap. 13. „ A magnitudine speciei, & creaturæ, poterit † al. poterat † „ horum creator videri. " Mittitur etiam interna inspiratione. Sapien. 7. „ Per nationes „ in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas ipsa constituit. " Missa est eminentissime in incarnatione, quando coram oculis corporalibus, invisibilis sapientia apparuit. Sap. 9. „ Mitte illam de cælis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, ut mecum „ sit, & mecum laboret, ut † al. & † sciam quid acceptum sit coram te omni tempore. " In modo ostenditur difficultas: unde sequitur: *In qua erat liber involutus*. Est idem iste liber involutus ornatu verborum: unde & metrice descriptus, & rethoricis est ornamentis coloratus. Prover. 15. „ Lingua sapientum ornat scientiam. " Est etiam involutus profunditate mysteriorum. I. Corinth. 13. „ Spiritus enim loquitur mysteria. " Et Apostolis † al. ad Apostolos † dicitur in persona omnium qui sacras Scripturas ediderunt: „ Vobis da„ tum est nosse mysterium regni Dei: " Matth. 13. Est etiam involutus varietate similitudinum, sicut & ceteri prophetarum libri. Prover. 1. „ Animadvertet parabolam, & in„ ter-

„ terpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. " Oseæ 12. „ Ego visiones multiplicavi, & in manibus prophetarum assimilatus sum. " Et hoc signatum est per tria involumenta quibus vasa sanctuarii involvebantur, Num. 4. Per velum enim quod diversis coloribus, & pulchra varietate erat distinctum, ut dicitur Exod. 26. significatur diversitas similitudinum. Per pelles, & pallium hyacinthini coloris, significantur cælestia mysteria, quibus quasi imprægnatus est liber iste. Per pallium purpureum significatur ornatus verborum. Hæc enim involutio Spiritus sancti explicatur a sacris expositoribus: quia sacræ Scripturæ eodem spiritu sunt expositæ quo sunt editæ, sicut dicit Augustinus. Et ideo sequitur: *Expandit illum coram me*: Deus enim aperit Scripturarum verba: unde dicitur Luc. ult. „ Aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas. " Revelat occulta mysteria. Dan. 2. „ Vere Deus noster Deus deorum, & Dominus Regum, revelans mysteria. " Explicat similitudinem. Psal. 17. „ Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt. " In multiplicitate etiam ostenditur utilitas: unde sequitur: *Qui erat scriptus intus & foris*: utrobique enim sapientiam scriptam continet: scilicet in cortice litteralis sensus, & in abditis sententialis intelligentiæ, ut sit verum quod dicitur Ioan. 10. „ Ingredietur, & egredie- „ tur, & pascua inveniet. " In materia ostenditur diversitas: unde sequitur: *Et erant scripta in eo lamentationes, & carmen, & væ.* Deplorat Iosiæ necem; & quantum ad hoc continet *lamentationes*. II. Paral. 35. „ Universus Iuda, & Hierusalem luxerunt eum, Hiere- „ mias maxime, cuius omnes cantores, & cantatrices usque in præsentem diem lamenta- „ tiones super Iosiam replicant. " Deplorat populi conculcationem; & quantum ad hoc continet *carmen*. Ezech. 32. „ Fili hominis cane carmen lugubre super multitudine. " Deplorat etiam Hierusalem, & totius civitatis vastationem; & quantum ad hoc continet *væ*. Hier. 4. *Væ nobis, quia vastati sumus*. Vel possunt hæc tria ad triplicem sensum referri, quo liber iste in Glossis exponitur: ut *væ* referatur ad sensum typicum, tropologicum, vel moralem, quo deplorat peccati servitutem. Infra ult. *Cecidit corona capitis nostri: væ nobis, quia peccavimus*. *Carmen* refertur ad sensum mysticum, quo deplorat Ecclesiæ viduitatem. Psal. 39. „ Immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro. " *Lamentationes* quantum ad sensum historicum, quo deplorat Iudæorum captivitatem. Hierem. 9. *Vox lamentationis audita est de Sion: Quomodo vastati sumus, & confusi vehementer?* Et ab hoc liber iste denominatur, unde alio nomine dicitur *Threni*, quod in Græco sonat lamentationem: quamvis a quibusdam dicuntur *Treni*, quasi terni, quia quasi ternis versibus sub una littera procedit in principio libri: unde tribus ordinibus litterarum variatur. Primo sub una littera tres clausulas usque ad tertium capitulum, ubi tribus clausulis singulis eamdem litteram præponit. In quarto capitulo duas clausulas sub eadem littera concludit.

Notandum, quod in Hebræo in singulis litteris per ordinem incipiunt distinctiones singulæ, sicut vocantur, sicut apud nos in illo hymno: „ A solis ortus cardine. " Et secundum huiusmodi interpretationem litterarum, singulæ litteræ consonant sententiis clausularum quibus præponuntur.

THRENI, IDEST LAMENTATIONES
HIEREMIAE PROPHETAE.

ET factum est, postquam in captivitatem redactus est Israel, & Hierusalem deserta est, sedit Hieremias Propheta flens, & planxit lamentatione hac in Hierusalem, & amaro animo suspirans, & eiulans dixit:

CAPUT I.

ALEPH.

(a) QUomodo sedet sola civitas plena populo: facta est quasi vidua domina gentium: princeps provinciarum facta est sub tributo.

BETH.

(b) Plorans ploravit in nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius: omnes amici eius spreverunt eam, & facti sunt ei inimici.

GIMEL.

(c) Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem servitutis; habitavit inter gentes, nec invenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

DELETH.

(d) Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem: omnes portæ eius destructæ: sacerdotes eius gementes; virgines eius squalidæ; & ipsa oppressa amaritudine.

HE.

(e) Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: parvuli eius ducti sunt de captivitatem ante faciem tribulantis.

VAU.

(f) Et egressus est a filia Sion omnis decor eius: facti sunt principes eius velut arietes non invenientes pascua; & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

ZAI.

(g) Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ, & prævaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat a diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

HETH.

(h) Peccatum peccavit Hierusalem, propterea instabilis facta est: omnes qui glorifica-

ficabant eam, spreverunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens conversa est retrorsum.

TETH.

(i) Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer, non habens consolatorem. Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

IOTH.

(k) Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus praeceperas ne intrarent in ecclesiam tuam.

CAPH.

(l) Omnis populus eius gemens, & quaerens panem. Dederunt pretiosa quaeque pro cibo ad refocillandam animam. Vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis.

LAMECH.

(m) O vos omnes qui transitis per viam attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus: quoniam vindemiavit me, ut locutus est Dominus in die furoris sui.

MEM.

(n) De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudivit me: expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die maerore confectam.

NUN.

(o) Vigilavit iugum iniquitatum mearum: in manu eius convolutae sunt, & impositae collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manu de qua non potero surgere.

SAMECH.

(p) Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocavit adversum me tempus ut contereret electos meos: torcular calcavit Dominus virgini filiae Iuda.

AIN.

(q) Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est a me consolator, convertens animam meam: facti sunt filii mei perditi, quoniam invaluit inimicus.

PHE.

(r) Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam: mandavit Dominus adversum Iacob in circuitu eius hostes eius: facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

SADE.

(s) Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam provocavi. Audite, obsecro, universi populi, & videte dolorem meum. Virgines meae, & iuvenes mei abierunt n captivitatem.

COPH.

COPH.

(t) Vocavi amicos meos, & ipsi deceperunt me. Sacerdotes mei, & senes mei in urbe consumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi, ut refocillarent animas suas.

RES.

(u) Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subversum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum. Foris interficit gladio, & domi mors similis est.

SIN.

(x) Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me. Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti. Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.

THAU.

(y) Ingrediatur omne malum eorum coram te; & vindemia eos sicut vindemiasti me propter iniquitates meas: multi enim gemitus mei, & cor meum mærens.

Huic autem operi præmittitur proœmium, in quo describitur tempus: *Postquam in captivitatem.* Auctor: *Sedit Hieremias*, more plangentis, quasi in terra. Esa. 41. „ Descen„ de, sede in pulvere virgo filia Babylon. " Materia: *Planxit lamentatione*. Hierem. 9. *Super montes assumam fletum ac lamentum, & super speciosa deserti planctum: quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens*. Auctoris affectus: *Amaro animo*. Infra 3. *Replevit me amaritudinibus, & inebriavit me absynthio*.

(a) Dividitur iste liber in partes duas. In prima Propheta deplorat populi miseriam; in secunda, oratione convertit se ad divinam misericordiam, cap. 5. *Recordare Domine quid acciderit nobis*. Prima dividitur in tres. In prima plangit miseriam servitutis; in secunda miseriam destructionis, 2. cap. *Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion*; in tertia miseriam obsidionis, 4. cap. *Quomodo obscuratum est aurum*? Prima in duas. In prima deplorat propheta gentis suæ deiectionem; in secunda inducit plebis, vel civitatis conquestionem, ibi, *O vos omnes qui transitis*. Prima in duas. In prima plangit servitutem; in secunda prosequitur per partes, servitutis magnitudinem, ibi, *Migravit Iudas, &c.* Circa primum duo facit. Primo ostendit populi servitutem, seu abiectionem quantum ad amissionem gloriæ; secundo quantum ad violationem amicitiæ, ibi, *Plorans ploravit &c.* Ostendit autem gloriam suam ex tribus. Primo quia populosa civibus: *Quomodo sedet*, vilis, & deiecta, *sola*, desolata habitatoribus? Baruch 4. „ Ego autem derelicta sum sola, „ exui me stola pacis. " *Plena*, quondam. III. Reg. 4. „ Iuda & Israel innumerabiles. " Esa. 22. „ Urbs frequens, civitas exultans. " Secundo quia honorata principibus: erat enim civitas regalis, & sacerdotalis: *Facta est quasi vidua*, Regibus, vel sacerdotibus. Esa. 47. „ Venient tibi duo hæc simul in una die: „ sterilitas, & viduitas. " *Domina gentium*, quondam ei subditarum. Ezech. 5. „ Ista est „ Hierusalem in medio gentium posita. " Tertio ditata † al. data † tributis: *Princeps provinciarum*, quas tributarias fecerat. II. Reg. 8. „ Factus est Moab, & Siria David serviens „ sub tributo. " Vel in quas Salomon regnum suum diviserat, singulis singulos præpositos præponens, 3. Reg. 4. *Facta* † al. *Iam* † *est sub tributo*, Chaldæorum. Proverb. 12. „ Manus „ fortium dominabitur, quæ autem remissa „ est, tributis serviet. "

Huic autem versui præponitur littera *Aleph*, quæ interpretatur doctrina, ad ostendendum quod quia populus caruit doctrina Dei in observatione, quam tenebat in cognitione, ideo captivatus est. Esa. 5. „ Propterea capti„ vus ductus est populus meus, quia non ha„ buit scientiam. " Sciendum est etiam, quod cum plerumque utatur coloribus, & locis rethoricis in hac lamentatione, est quartus locus conquestionis.

Allegorice *civitas*, præsens Ecclesia, *plena populo*, ex diversis gentibus congregata, *domina gentium*, fidei obedientium, *princeps provinciarum*, diversarum Ecclesiarum, quibus vi-

vivendi viam † al. vitam † decernit, *facta est sola*, destituta Angelorum custodia, vel auxilio, *vidua*, subtracta sponsi præsentia, *tributaria*, tyrannis exposita.

Moraliter *civitas*, anima, *plena populo*, bonarum affectionum, *domina gentium*, vitiorum, *princeps provinciarum*, sensuum, *desolata*, bonorum suffragiis, *vidua*, sponsi amplexibus, *sub tributo*, vitiorum.

(b) Hic plangit violationem amicitiæ: & primo ostendit amicorum necessitatem: *Plorans*, quasi continue diversis adversitatibus pressa Hierusalem, *in nocte*, privatim, propter timorem hostium, vel in adversitate, *in maxillis*, quia non erat qui abstergeret. Psa. 6. „ Lavabo per singulas noctes lectum meum. " Secundo auxilii subtractionem: *Non est qui consoletur eam*, auxilium contra hostes præbens, *ex omnibus caris*, AEgyptiis, & aliis eis fœderatis. Eccle. 4. „ Vidi calumnias quæ „ sub sole geruntur, & lacrymas innocentum, „ & consolatorem neminem. Tertio affectus immutationem: *Omnes amici*. Iob 19. „ Fra- „ tres meos longe fecit a me, & noti mei „ quasi alieni recesserunt a me. "

Huic præponitur littera *Beth*, quæ interpretatur domus, quia domus Iacob est plorans. † Al. omittitur, est. † Tertius decimus conquestionis locus.

Allegorice. Ecclesia plorat adversitates, *in maxillis*, prælatis, *ex omnibus caris*, Angelis sanctis, *spreverunt*, conformantes se divinæ iustitiæ.

Moraliter anima plorat, *in nocte*, peccata, *in maxillis*, conscientiæ, in qua loquitur hominis operatio: *ex omnibus caris*, privatis affectionibus, *spreverunt*, affectus pravæ delectationis.

(c) Hic prosequitur miseriam servitutis per partes, ut ostendat ipsius magnitudinem. Et dividitur in duas partes. In prima plangit ipsam quantum ad hominum oppressionem; secundo quantum ad bonorum direptionem, ibi, *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius*. Prima in duas. In prima plangit oppressionis miseriam; in secunda ostendit miseriæ rationem, ibi, *Peccatum peccavit Hierusalem*. Circa primum duo facit. Primo plangit eorum miseriam quantum ad præsentia quæ sustinebant; secundo quantum ad præterita quæ recogitabant, ibi, *Et recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ*. Circa primum tria ponit. Primo miseriam servitutis quantum ad fugientes; secundo quantum ad remanentes, ibi, *Viæ Sion lugent &c.* tertio quantum ad captivos, ibi, *Facti sunt hostes eius in capite*. Circa primum tria ponit. Primo fugam: *Migravit*, fugiens a terra sua ad terras vicinas, *propter afflictionem*, in personis, *& multitudinem servitutis*, in tributis, quam in terra sua a Chaldæis patiebantur. Esa. 16. „ Habitabunt „ apud te profugi mei. Moab esto latibulum „ eorum. " Ibid. 21. „ Qui habitatis terram „ austri, cum panibus occurrite fugienti: a „ facie enim gladiorum fugerunt, a facie „ gladii imminentis. " Secundo plangit fugientium imminentem angustiam: *Habitavit inter gentes*, Moabitas, & Ismahelitas, *nec invenit requiem*: quia ibi quoque angustiam passa est ab illis. Deut. 28. „ In gentibus quoque „ illis non quiesces, neque erit requies ve- „ stigio pedis tui. " Tertio prædicit angustias, superveniente hostium potentia: *Omnes persecutores*, Chaldæi, *apprehenderunt eam inter angustias*, quas ab illis ad quos fugerant patiebantur, sicut in AEgypto. Hierem. 42. *Gladius quem vos formidatis, apprehendet vos in terra AEgypti, & fames pro qua estis soliciti, adhærebit vobis*. Ezech. 6. „ Qui quærunt eam „ non deficient, in menstruis eius quærent „ eam. "

Huic versui præponitur littera *Ghimel*, quod interpretatur plenitudo: quia ex multitudine peccatorum passi sunt plenitudinem miseriæ. Matth. 23. „ Et vos implete mensuram pa- „ trum vestrorum. " Luc. 6. „ In qua men- „ sura mensi fueritis, remetietur vobis. " Decimus conquestionis locus.

Allegorice *Iudas*, Ecclesia, quæ Christo coniungitur, *migravit*, de hostibus in hostes, apud quos requiem petit, *& non invenit*, sed ab omnibus ad libitum opprimitur.

Moraliter *Iudas*, anima quæ Deum confiteri debet, *migravit*, ad vitia, *inter gentes*, vitia, vel dæmones, *requiem*, illudentibus vitiis, vel dæmonibus, *persecutores*, dæmones, *apprehenderunt*, in morte.

(d) Hic plangit miseriam remanentium, primo quantum ad peregrinos quibus frequentabatur: *Viæ Sion lugent*, luctum excitant, *ad solemnitatem*, triplicem, Pascha, Pentecosten, Scenopegia. Esa. 33. „ Dissipatæ sunt „ viæ, cessavit transiens per semitam, irri- „ tum factum est pactum. " Secundo quantum ad personas quibus civitas ornabatur, scilicet principibus: *Omnes portæ eius destructæ*: quia iudicia in portis fiebant. Esa. 3. „ Mæ- „ rebunt atque lugebunt portæ eius, & de- „ solata in terra sedebit. " Sacerdotibus: *Sacerdotes eius gementes*. Ioel. 2. „ Inter vesti- „ bulum & altare plorabunt sacerdotes. " Virginibus: *Virgines eius squalidæ*, & deturpatæ. Iob 30. „ Squallentes calamitate & mi- „ seria, & manducabant herbas arborum. " I. Mach. 1. „ Et ingemuerunt principes. " Tertio quantum ad populum, quo replebatur:

tur: *Et ipsa*, plebs, vel civitas, *oppressa amaritudine*. Ruth 1. „ Valde amaritudine me repleuit Omnipotens. “

Huic præponitur littera *Deleth*, idest tabulatum † al. tabularum, † quia plangit destructionem templi, habentis tabulata cedrina, & deaurata, ut dicitur 3. Regum 6. Octavus locus conquestionis.

Allegorice *via*, ducentes ad cælum, *Sion*, prophetæ, & prædicatores, *ad solemnitatem*, cælestis patriæ, *porta*, prælati Ecclesiæ, introducentes, *sacerdotes*, qui sacra ministrant, *virgines*, quæ in Ecclesia primum gradum obtinent: isti omnes pro peccatis concutiuntur; quibus concussis, & ipsa plebs subdita, amaritudine repletur. Unde Exod. 32. Moyses tabulas fregit.

Moraliter *via* sunt animæ virtutes, *ad solemnitatem*, contemplationis, *porta*, sensus, *sacerdotes*, animæ in sanctitate divinæ religionis, *virgines*, in puritate conscientiæ; quibus concussis ipsa anima vitiorum amaritudine opprimitur.

(e) Hic plangit oppressionem quantum ad captivos: & primo plangit captivitatem minorum; secundo maiorum, ibi, *Et egressus est a filia Sion omnis decor eius*. Circa primum tria proponit. Primo hostium exaltationem in potentia: *Hostes*, scilicet Chaldæi, *in capite*, quasi principantes ipsis. Et quantum ad divitias: *Locupletati sunt*. Deut. 28. „ Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. “ Secundo assignat exaltationis rationem: *Quia Dominus locutus est*, quasi sententians contra ipsam, inspirans gentibus ad veniendum, vel prædicens per Moysen. Et hoc *propter multitudinem iniquitatum* † al. *peccatorum*. † Hierem. 28. *Loquar adversus gentem, & adversus regnum, ut destruam, & disperdam illud*. Tertio proponit captivitatem, *Parvuli eius*, idest parvuli de populo. Esa. 6. „ Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. “

Huic præmittitur littera *He*; idest, ista sunt iudicia quæ Dominus per Moysen dixerat. Est octavus locus conquestionis. Hoc quod dicitur, *Propter multitudinem*, est prima pars assumptæ conditionis generalis, quæ dicitur concessio.

Allegorice *hostes*, hæretici, deficiente scientia in Ecclesia, *facti sunt in capite*, prævalentes in contentionibus, *locupletati*, eloquentia. *Dominus locutus est*, permissive, *parvuli*, incipientes, *in captivitate*, ab Ecclesia abducti.

Moraliter *hostes*, dæmones, *in capite*, intentionem corrumpentes, *locupletati*, multiplicitate peccatorum, *locutus*, permittens, *parvuli*, motus, & affectus, *tribulantis*, dæmonis. Psal. 12. „ Qui tribulant me exultabunt si motus fuero. “

(f) Hic plangit maiorum captivationem: & circa hoc tria facit. Primo proponit ornamentorum amissionem: *Egressus est a filia Sion*, idest Hierusalem, *omnis decor*, quantum ad vasa quæ ablata sunt, & thesauros, & principes, & sacerdotes cum Ioachim nepote Iosiæ: 4. Reg. 24. „ Ezech. 19. „ Auferentur vasa decoris tui. “ Secundo indigentia victualium: *Facti sunt principes eius velut arietes non invenientes pascua*, nec sibi, nec populo: quia defecit etiam panis in civitate, quando obsidebatur tempore Sedeciæ, sicut dicitur Hierem. 34. Esa. 5. „ Nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. “ Tertio ponit captivitatem principum: *Et abierunt absque fortitudine*, non potentes resistere, *ante faciem subsequentis*, fugientes, sicut legitur Hierem. ult. Fugati sunt principes in campis Ierichuntinis. Psal. 37. „ Dereliquit me virtus mea. “

Huic versui præponitur littera *Vau*, quæ interpretatur, &; quasi, etiam hæc adiuncta sunt superioribus in vindictam nostram a Domino. Et est quintus conquestionis locus.

Allegorice ab Ecclesia *filia* cælestis *Sion*, a qua exemplata est, quandoque egressus est decor fidei, *& principes*, prælati vadunt in diversos errores, *ante faciem subsequentis*, diaboli, vel hæretici fidem pervertentis, *non invenientes*, in Scripturis, *pascua*, verbi Dei & Domini Iesu Christi.

(g) Hic deplorat miseriam ex præteritorum memoria: & primo tangit memoriam præteritorum, idest *afflictionis* præteritæ, quæ memorata excitat tædium, *prævaricationis*, idest peccatorum, quæ excitant conscientiæ remorsum, *desiderabilium*, idest prosperitatum, quæ causant, & incendunt concupiscentiæ desiderium. Esa. 38. „ Recogitabo tibi annos meos in amaritudine animæ meæ. “ Secundo proponit passionem præsentium malorum: *Cum caderet populus eius in manu hostili*. Psal. 21. „ Tribulatio proxima est, & non est qui adiuvet. “ Tertio contemptum hostium: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius*, & omnia quæ ad cultum religionis pertinebant. I. Machab. 1. „ Dies festi eius conversi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. “

Expositiones litterarum loci rhetorici, & sensus mystici sufficienter tanguntur in Glossis.

(h) Hic ostendit causam tantæ miseriæ: & primo proponit ipsum peccatum; secundo peccati

cati progressum, ibi, *Sordes eius in pedibus eius*. Circa primum duo facit. Primo proponit peccatum, *Peccatum*, anthonomasice infidelitatis, & idolatriæ. Proverb. 14. „ Miseros „ facit populos peccatum. " Secundo ponit peccati effectum. Primo instabilitatis miseriam: *Propterea instabilis facta est*; idest, non stetit in terra sua, sed captivata est, & fugit in alias regiones. Esa. 57. „ Impii quasi mare fer„ vens, quod quiescere non potest. " Secundo confusionis ignominiam: *Omnes qui glorificabant eam*, benedicebant tempore prosperitatis, *spreverunt illam, quia viderunt ignominiam*, adversitatis. Iob 29. „ Auris audiens beatificabat „ me, & oculus videns, testimonium redde„ bat mihi. " Tertio cordis tristitiam: *Ipsa autem gemens conversa est retrorsum*, a prosperitate, qua in Deo proficiebat. Psal. 39. „ Con„ vertantur retrorsum, & erubescant qui vo„ lunt mihi mala. "

(i) Hic ponit peccati progressum: & primo ponit culpam: *Sordes*, scilicet peccatorum, *in pedibus*, scilicet in affectibus, quasi ad progrediendum in peccato, *finis*, scilicet mortis, vel iudicii divini. Eccli. 7. „ Me„ morare novissima tua, & in æternum non „ peccabis. " Secundo ponit pœnam: *Deposita est*, a statu dignitatis, *vehementer*, idest in extremam miseriam. Psal. 58. „ Disperde illos „ in virtute tua, & depone eos. " Tertio exposcit misericordiam: *Vide Domine*, scilicet misericordiæ affectu. Psal. 118. „ Vide hu„ militatem meam, & eripe me, quia legem „ tuam non sum oblitus. "

(k) Hic plangit servitutem quantum ad expoliationem bonorum, quam ab hostibus victoribus patiebantur: & primo ponit bonorum expoliationem quantum ad ea quæ hostes auferebant; secundo quantum ad ea quæ ipsimet destruebant, ibi, *Omnis populus eius gemens*. Circa primum duo ponit. Primo bonorum direptionem: *Hostis*, Chaldæus victor, *desiderabilia*, scilicet thesauros domus Dei, & domus regiæ, & omnium aliorum. Esa. 64. „ Omnia de„ siderabilia vestra versa sunt in ruinas. " Secundo ponit istorum profanationem, *Quia vidit*, scilicet plebs Iudæorum; ac si diceret: Hoc ordine potuit fieri ut omnia auferrentur, etiam quæ in templo erant. I. Mach. 2. „ Sancta „ in manu extraneorum † al. exorantium † „ facta sunt. " Vel aliter. *Vidit*, scilicet Dominus, *gentes*, sacerdotes verbo, sed gentiliter viventes, quando in templo idolum posuerunt, *de quibus præceperas*, Levit. 22. quod homo etiam de stirpe Aaron in quo est macula, non vescatur de sanctificatis Domino. Et sic quia contra hæc fecerunt, ducti sunt in captivitatem, secundum quod culpa est causa pœnæ.

(l) Hic ponit spoliationem bonorum quantum ad ea quæ ipsimet distrahebant: & primo ponit distrahendi necessitatem, scilicet ex defectu necessariorum: *Quærens panem*. Psal. 101. „ Percussus sum sicut fenum, & aruit „ cor meum, quia oblitus sum comedere pa„ nem meum. " Secundo ponit ipsam distractionem: *Dederunt pretiosa ad refocillandam*, non ad satiandam, *animam*, vilem vitam. Sic legitur de AEgyptiis, Genes. 48. Tertio provocat Deum ad pietatem: *Vide Domine*. Hier. 2. *Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas!* Et hoc ultimum ponitur ex persona ipsius civitatis, vel plebis, quæ, quasi propheta proponente miseriam suam, audiens sustinere amplius non possit, in verba † al. sed in verba † lamentationis singultans prorumpit.

(m) Hic ponitur conquestio ex parte ipsius civitatis, & plebis: & primo conqueritur ad astantes de severitate iudicis; secundo ad iudicem de crudelitate hostis, ibi, *Vide Domine quoniam tribulor*. Circa primum duo facit. Primo proponit severitatem iudicis in generali; secundo prosequitur in speciali, ibi, *Abstulit omnes magnificos meos*. Circa primum tria facit. Primo proponit Dei indignationem, inquantum puniendo vindicavit; secundo proponit disciplinæ divinæ severitatem, inquantum puniendo erudivit, ibi, *De excelso misit ignem*; tertio proponit iustitiæ rigorem, inquantum puniendo officium iudicis exercuit, ibi, *Vigilavit iugum iniquitatum mearum*. Circa primum tria facit. Primo ponitur invocatio: *O vos omnes qui transitis per viam*, regionis huius desertæ. Hier. 22. *Pertransibunt gentes per civitatem hanc; & dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi?* Secundo proponitur doloris magnitudo, *Attendite*: dum enim suum considerat, nullum similem putat. Maximus etiam fuit, quia maxima amissa; spiritualia scilicet, & temporalia. Hierem. 8. *Super contritione Hierusalem contritus sum*. Tertio ponitur Dei indignatio, quæ est ratio doloris, quia *vindemiavit*, captivatis, & interfectis habitatoribus, sicut vineam racemis. Esai. 5. „ Vinea Domini exercituum, domus Israel „ est. " Psal. 79. „ Vindemiaverunt eam o„ mnes qui prætergrediuntur viam. " *Locutus est*, comminando per prophetas.

(n) Hic ponit severitatem disciplinæ, inquantum quasi magister duris castigationibus erudivit: & primo ponit severitatem in corrigendo commissa: *De excelso*, idest in alto consilio suo, *ignem*, afflictionis, vel quo civitas, & castrum, ad litteram, combusta sunt, *in ossibus*, idest in potentibus, & munitionibus; & sic per gravia flagella *erudivit me*. Esa. 28.

„ Et tantummodo vexatio sola dabit intelle-„ ctum. " Secundo ostendit severitatem in cavendo futura: *Expandit rete*, idest impedimentum quo a peccato retraxit. Oseæ 2. „ Sepiam viam tuam spinis. " Tertio ostendit severitatem, subtrahendo consolationis beneficia: *Posuit me desolatam*; quasi dicat: Nullam consolationem post flagella adhibuit, sicut solet magister pueris facere. Baruch 4. „ Adduxit mihi Deus luctum magnum. "

(o) Hic ostendit rigorem iustitiæ ipsius Dei, inquantum iudex est: & circa hoc tria facit. Primo ponit diligentem peccatorum considerationem: *Vigilavit*, quasi vigilanter consideravit † al. considerat, † *iugum*, afflictionis, mihi pro peccatis meis manibus imponendum. Hier. 1. *Quid tu vides Hieremia? Virgam vigilantem ego video*. Secundo ponit duram pœnæ afflictionem: *Convolutæ sunt*, scilicet iniquitates, ad modum catenæ, indissolubili vinculo, *imposita*, dum pro his pœnam patior. Psal. 37. „ Iniquitates meæ supergressæ sunt caput „ meum, & sicut onus grave gravatæ sunt „ super me. " Tertio excludit evasionem, tum propter debilitatem, *Infirmata est*; tum propter hostis potestatem: *Dedit me Dominus in manu*, Chaldæorum. Psal. 30. „ Infirmata „ est in paupertate virtus mea. "

(p) Hic prosequitur miseriam servitutis per partes: & primo quantum ad primam captivitatem sub Ioachim nepote Iosiæ, de quo 4. Regum penult. Secundo de ultima quæ fuit sub Sedecia, de qua 4. Reg. ult. & Hier. ult. ibi, *Expandit Sion manus suas*. Circa primum duo facit. Quia primo plangit hominum captivationem; secundo consolationis subtractionem, ibi, *Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas*. Circa primum tria facit. Primo ponit captivitatem eorum qui erant eminentes dignitate, *Magnificos*, principes, quorum est magna facere: quia aliis remanentibus, ipsi captivati sunt. Esa. 3. „ Auferet Dominus a Iuda, & Hierusalem va-„ lidum, & fortem. " Secundo eos qui erant eminentes in virtute: *Vocavit adversum me tempus*, aptum destructioni, *ut contereret electos*, virtute præeminentes. Psal. 74. „ Cum „ accepero tempus, ego iustitias iudicabo. " Exod. 32. „ Ego autem in die ultionis visita-„ bo & hoc peccatum eorum. " Eccle. 3. „ Omnia tempus habent. " Tertio eorum afflictionem qui præeminebant puritate, vel etiam pietate, *Torcular*, idest afflictionem, *virgini*, ad litteram; vel ipsi plebi; quæ usque tunc quasi virgo fuerat; quæ fuit etiam captivata. Hierem. 25. *Celeuma quasi calcantium concinetur* † al. *continetur* † *adversus omnes habitatores terræ*.

Hic debet præscribi littera secundum Glossam; sed melius est quod in sequenti præscribatur, quia per tres vadit.

(q) Hic plangit consolationis subtractionem: & primo ponit doloris planctum, *Plorans*. Hier. 9. *Quis dabit capiti meo aquam?* Secundo doloris materiam: *Quia longe factus est a me consolator*, AEgyptius, *convertens*, a miseria quam patior, in pristinam prosperitatem. Psal. 87. „ Longe fecisti notos meos a „ me. " Tertio ponit illius effectum: *Facti sunt filii mei perditi*. Ex defectu enim auxilii secuta est potestas adversarii, & captivitas populi. Hier. 50. „ Grex perditus factus est „ populus meus. "

(r) Hic plangit secundam † al. secundo † captivitatem, quæ facta est sub Sedecia, quando universaliter populus captivatus est: & circa hoc tria facit. Primo plangit obsidionem; secundo captivitatem, ibi, *Iustus est Dominus, &c.* tertio famis consumptionem, ibi, *Vocavi amicos meos*. Circa primum tria facit. Primo ponit defectum amicorum qui adiuvare debuerant, & prohibere obsidionem: *Expandit Sion manus suas*, quasi petens auxilium ab AEgyptiis. Infra ult. *AEgypto dedimus manum, & Assyriis*. Vel a Deo. Esa. 1. „ Cum extenderitis manus „ vestras, avertam oculos meos. " Secundo ponit adventum hostium: *Mandavit*, iuste dispensando, *in circuitu*, per modum obsidionis, *hostes*, Chaldæos. Esa. 10. „ Contra po-„ pulum furoris mei mandabo illi ut auferat „ spolia. " Tertio vilitatem † al. utilitatem † obsessorum: *Facta est Hierusalem quasi polluta*, ad quam nullus accedit ad defendendum. Hierem. 2. *Omnes qui quærunt eam non deficient*.

(s) Hic plangit captivitatem: & circa hoc tria facit. Primo confitetur iudicis iustitiam: *Iustus est Dominus*. Dan. 9. „ Iustus Do-„ minus Deus noster in omnibus operibus „ suis quæ facit. " Secundo captat auditorum benevolentiam, provocans eos ad compassionem: *Audite, obsecro*. Hierem. 4. *Audite, civitates Sion*. Tertio plangit captivitatis miseriam: *Virgines meæ, & iuvenes mei*, qui potuerunt propter robur ætatis, famis mortem evadere, *abierunt in captivitatem*. Hier. 51. *Implevit ventrem suum teneritudine mea, & eiecit*.

(t) Hic plangit consumptionem eorum qui fame in obsidione mortui sunt: & primo præmittit amicorum deceptionem, *Amicos*, AEgyptios, quia non adiuverunt, sicut sperabam. Esa. 30. „ AEgyptus frustra & vane au-„ xiliabitur; ideo clamavi super hoc. " Secundo ponit consumptionem ex hoc occasionatam: *Sacerdotes*, de quibus videtur magis in-

indignum, *consumpti fame*. Esa. 5. „ Nobiles „ enim interierunt fame. " Tertio assignat consumptionis rationem: *Quia quaesierunt*, ad refocillandum, non ad satiandum; & non invenerunt. Vel assignat in hoc rationem culpam eorum: quia quaesierunt sibi, non populo. Ezech. 34. „ Vae pastoribus Israel, qui „ pascebant semetipsos. "

(u) Hic incipit conqueri ipsi iudici: & circa hoc tria facit. Primo exponit propriam miseriam; secundo accusat adversariorum culpam, ibi, *Audierunt quia ingemisco ego*; tertio petit vindictam, ibi, *Ingrediatur omne malum eorum coram te*. Circa primum tria facit. Primo excitat attentionem: *Vide Domine*. Psalm. 30. „ Miserere mei Domine, quo- „ niam tribulor. " Secundo proponit dolorem sub metaphora doloris interioris, & angustiae cordis, *Conturbatus*: quam exponit: *Quoniam amaritudine plena sum*. Hierem. 4. *Ventrem meum doleo*. Ruth 1. „ Valde ama- „ ritudine me replevit Omnipotens. " Tertio assignat doloris rationem: *Foris interficit gladius*. Deut. 32. „ Foris vastabit eos gla- „ dius, & intus pavor. "

(x) Hic accusat aliorum culpam: & circa hoc tria facit. Primo accusat adiutoris defectum: *Audierunt*, scilicet AEgyptii, & alii, de quibus confidebam. Hierem. 31. *Vox in excelso audita est, lamentationis, fletus, & planctus*. Secundo accusat inimicorum gaudium: *Omnes inimici mei audierunt malum meum, laetati sunt*. Psalm. 12. „ Qui tribulant me ex- „ ultabunt si motus fuero. " Tertio quasi securus de divina iustitia, praedicit eorum interitum: *Adduxisti diem*, hoc est adduces, propter certitudinem, *consolationis*, mihi, *similes*, dolores, & afflictiones. Esa. 65. „ Ec- „ ce servi mei comedent, & vos esurietis. "

(y) Hic petit vindictam: & primo reducit culpam in memoriam: *Ingrediatur omne malum*, peccatum. Psalm. 108. „ In memo- „ riam redeat iniquitas patrum eius in con- „ spectu Domini, & peccatum matris eius „ non deleatur. " Secundo petit poenam, *Vindemia* † al. *Devindemia*. † Supra: *Vindemiavit me Dominus, ut locutus est in die furoris sui*. Tertio assignat causam: *Multi enim gemitus mei*, propter mala quae ab ipsis patior. Hierem. 8. *Dolor meus super dolores*.

CAPUT II.

ALEPH.

(a) QUomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de caelo in terram inclytam Israel: & non est recordatus scabelli pedum suorum, in die furoris sui.

BETH.

(b) Praecipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

GIMEL.

(c) Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel: avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammae devorantis in gyro.

DELETH.

(d) Tetendit arcum suum quasi inimicus: firmavit dexteram suam quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiae Sion: effudit quasi ignem indignationem suam.

HE.

(e) Factus est Dominus velut inimicus: praecipitavit Israel, praecipitavit omnia moenia eius: dissipavit munitiones eius, & replevit in filia Iuda humiliatum, & humiliatam.

VAU.

(f) Et diſſipavit quaſi hortum tentorium ſuum; demolitus eſt tabernaculum ſuum: oblivioni tradidit Dominus in Sion feſtivitatem, & ſabbatum; & in opprobrium, & in indignationem furoris ſui Regem, & ſacerdotem.

ZAI.

(g) Repulit Dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius. Vocem dederunt in domo Domini, ſicut in die ſolemni.

HETH.

(h) Cogitavit Dominus diſſipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum ſuum, & non avertit manum ſuam a perditione: luxitque antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt.

TETH.

(i) Defixæ ſunt in terra portæ eius: perdidit, & contrivit vectes eius, Regem eius, & principes eius in gentibus. Non eſt lex; & prophetæ eius non invenerunt viſionem a Domino.

IOTH.

(k) Sederunt in terra, conticuerunt ſenes: filiæ Sion conſperſerunt cinere capita ſua, accinctæ ſunt ciliciis: abiecerunt in terram capita ſua virgines Hieruſalem.

CAPH.

(l) Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea: effuſum eſt in terra iecur meum ſuper contritione filiæ populi mei; cum deficeret parvulus, & lactens in plateis oppidi.

LAMECH.

(m) Matribus ſuis dixerunt: Ubi eſt triticum, & vinum? cum deficerent quaſi vulnerati in plateis civitatis, cum exhalarent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum.

MEM.

(n) Cui comparabo te, vel cui aſſimilabo te, filia Hieruſalem? Cui exæquabo te, & conſolabor te, virgo filia Sion? Magna eſt enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?

NUN.

(o) Prophetæ tui viderunt tibi falſa, & ſtulta; nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad pœnitentiam provocarent: viderunt autem tibi aſſumptiones falſas, & eiectiones.

SAMECH.

(p) Plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam: ſibilaverunt, & moverunt capita ſua ſuper filiam Hieruſalem: Hæccine eſt urbs, dicentes, perfecti decoris, & gaudium univerſæ terræ?

PHE.

(q) Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilaverunt, & fremuerunt dentibus suis, & dixerunt, Devorabimus. En ista est dies quam expectabamus, invenimus, vidimus.

AIN.

(r) Fecit Dominus quæ cogitavit, complevit sermonem suum, quem præceperat a diebus antiquis: destruxit, & non pepercit: & lætificavit super te inimicum, & exaltavit cornu hostium tuorum.

SADE.

(s) Clamavit cor eorum ad Dominum super muros filiæ Sion: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.

COPH.

(t) Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leva ad eum manus tuas pro anima parvulorum tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitorum.

RES.

(u) Vide Domine, & considera, quem vindemiaveris ita. Ergo ne comedent mulieres fructum suum, parvulos ad mensuram palmæ? Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, & propheta?

SIN.

(x) Iacuerunt in terra foris puer, & senex: virgines meæ, & iuvenes mei ceciderunt in gladio. Interfecisti in die furoris tui; percussisti, nec misertus es.

THAU.

(y) Vocasti quasi ad diem solemnem qui terrerent me de circuitu; & non fuit in die furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur. Quos educavi, & enutrivi, inimicus meus consumpsit eos.

(a) Hic plangit destructionem civitatis, populi, & totius regionis. Et dividitur in duas partes. In prima deplorat destructionem; in secunda excludit populi desperationem, 3. cap. *Ego vir videns paupertatem meam*. Prima in duas. In prima plangit destructionis miseriam; in secunda convertit se ad impetrandam divinam misericordiam, ibi, *Clamavit cor eorum ad Dominum*. Circa primum duo facit. Primo plangit in generali destructionem; secundo in speciali, ibi, *Præcipitavit Dominus*. Circa primum admiratur destructionem propter multiplicem gloriam quæ præcesserat: & primo quantum ad prærogativam divinæ cognitionis, de qua Psalm. 147. „ Non fecit taliter omni nationi: " & contra hoc dicit: *Quomodo obtexit caligine*, ignorantiæ, vel tristitiæ? Esa. 59. „ Impegimus „ in meridie quasi in tenebris, in caliginosis „ quasi mortui. " Secundo quantum ad potentiam regalis dignitatis; contra quod 1. Esdræ 4. „ Reges fortissimi fuerunt in Hierusalem, qui dominati sunt omni regioni „ quæ trans flumen est. " Contra quod dicit: *Proiecit de cælo*, hoc est de culmine dignitatis, & potestatis; vel de cælesti conversatione. Apocal. 6. „ Stellæ cæli ceciderunt „ de cælo. " Tertio quantum ad cultum divinæ religionis. Psalm. 143. „ Beatus populus „ cuius Dominus Deus eius. " Contra quod dicit: *Non est recordatus*, in bonum, *scabelli*, templi, in quo adorabatur, sicut Rex ad scabellum pedis. Ezech. 43. „ Locus solii mei, „ & locus vestigiorum pedum meorum, ubi „ habito in medio filiorum Israel in æternum. "

(b) Hic

(b) Hic prosequitur in speciali ea quæ circa destructionem acciderunt: & primo plangit destructioni adiuncta; secundo destructionem consequentia, ibi, *Cui comparabo te?* Circa primum duo facit. Primo plangit destructionem ædificiorum communium; secundo eminentium, ibi, *Et dissipavit quasi hortum &c.* Circa primum duo facit. Primo plangit destructionem ædificiorum quæ pertinent ad robur Regis; secundo eorum quæ pertinent ad usum populi, ibi, *Tetendit arcum suum &c.* Circa primum duo facit. Primo plangit destructionem; secundo resistentium impotentiam, ibi, *Confregit in ira furoris sui.* Circa primum tria facit. Primo plangit eorum destructionem quæ sunt ad decorem: *Omnia speciosa*. Ioel. 1. „ Ignis comedit speciosa deserti. " Secundo eorum quæ pertinent ad fortitudinem: *Destruxit munitiones*. Esa. 25. „ Munimenta sublimium murorum tuorum concident † al. concidere, † & humiliabuntur, & detrahentur in † al. ad † terram usque ad pulverem. " Hier. 33. *Hæc dicit Dominus ad domos urbis huius, & ad domos Regis Iuda, quæ destructæ sunt.* Tertio concludit regni deturpationem: *Polluit regnum*. Ezech. 28. „ Polluerunt decorem tuum: interficient, & detrahent te, & morieris in interitu occisorum in corde maris. "

(c) Hic ostendit resistendi impotentiam: & primo excludit robur humanum, *Cornu*, idest potestatem. Psalm. 74. „ Omnia cornua peccatorum confringam. " Secundo auxilium divinum, *Avertit*, quasi a defensione qua prius eos defendebat. Psal. 73. „ Utquid avertis manum tuam, & dexteram tuam? " Tertio concludit terræ incendium: *Et succendit*. Esa. 42. „ Succendit eum, & non intellexit. "

(d) Hic plangit destructionem eorum quæ pertinent ad usum populi: & primo eorum quæ pertinent ad decorem; secundo eorum quæ pertinent ad defensionem, ibi, *Factus est Dominus velut inimicus*. Circa primum tria facit. Primo ostendit divinam indignationem: *Tetendit arcum*, idest iudicium, vel exercitum Chaldæorum, ut quasi a longinquis feriret, *firmavit*, ad percutiendum, *dexteram*, ut feriat de prope. Psalm. 7. „ Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit † al. vibravit: † arcum suum tetendit, & paravit illum. " Secundo ponit pœnæ inflictionem: *Occidit*, destruxit, *omne quod pulchrum erat*, homines, ædificia, & alia huiusmodi. Num. 24. „ Quam pulchra tabernacula tua Iacob! " Tertio ostendit pœnæ magnitudinem: & quantum ad copiam sive numerum, *Effudit*: & quantum ad acerbitatem, *Quasi ignem*; vel quantum ad speciem, quia civitas combusta fuit. Deut. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. " Psalm. 68. „ Effunde super eos iram tuam. "

(e) Hic plangit destructionem ædificiorum pertinentium ad defensionem: & circa hoc tria facit. Primo tangit Dei indignationem, *Velut inimicus*, quasi in pugna suum adiuvans inimicum. Esa. 63. „ Conversus est eis in inimicum, & ipse debellavit eos. " Secundo ædificiorum destructionem: *Præcipitavit omnia mœnia*. Psalm. 88. „ Destruxisti omnes sepes eius. " Tertio concludit populi humiliationem, *Et replevit*, idest multiplicavit. Psal. 43. „ Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. "

(f) Hic plangit destructionem ædificiorum principalium: & primo templi; secundo domus regiæ, ibi, *Cogitavit Dominus dissipare murum filiæ Sion*. Prima in duas. In prima tangit destructionem ipsius templi; secundo eorum quæ erant in templo, ibi, *Replevit Dominus altare suum*. Circa primum tria facit. Primo tangit templi destructionem: *Tentorium*, quod in deserto factum, in Silo positum fuerat, *tabernaculum*, quod Salomon ædificaverat, *quasi hortum*, qui facile destruitur. Psal. 77. „ Repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum ubi habitavit in † al. cum † hominibus. " Hier. 26. *Dabo domum istam sicut Silo, & urbem hanc dabo in maledictionem.* Secundo festorum templi cessationem: *Oblivioni tradidit Dominus in Sion festivitatem, & sabbatum*; quasi, non placent sicut ante. Esa. 1. „ Calendas vestras, & solemnitates vestras odivit anima mea. " Tertio ministrorum reprobationem: *Et in opprobrium*, scilicet dedit, *Regem*, ad quem pertinebat templi defensio, *& sacerdotem*, ad quem pertinebat administratio. Iob 12. „ Ducit sacerdotes eorum inglorios, & optimates supplantat. "

(g) Hic tangit destructionem ædificiorum quæ in templo erant: & primo altaris pertinentis ad religionem: *Altare*, holocaustorum, *repulit*, tradens illud hostibus ad profanandum, *sanctificationi*, sacrificiis placationis, quæ offerebantur. I. Mac. 4. „ Viderunt sanctificationem desertam, altare profanatum. " *Tradidit in manus*. I. Mach. 2. „ Sancta facta sunt in manu extraneorum. " Tertio templi ab hominibus combustionem: *Vocem dederunt*, blasphemiæ, vel tumultus bellici, *sicut in die solemni*, consueverant sacerdotes laudantes Deum. Esa. ult. „ Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis.

(h) Hic tangit destructionem arcis Sion: & primo ponit divinam deliberationem: *Cogita-*

gitavit; quasi, cogitans statuit, non statim implens, *filia Sion*, arcis, vel ipsam Hierusalem. Esa. 14. „ Hoc consilium quod cogitavi super „ omnem terram, &c. “ Secundo iustum iudicium: *Tetendit funiculum*, quasi ad metiendum iustitiam suam, ut pęna culpæ æquaretur, *non avertit*, quia nihil dimisit de pœna iusta. Esa. 34. „ Extendetur super ipsam men„ sura † al. mensuram, † ut redigatur in „ nihilum. “ Tertio ostendit iustitiæ effectum: *Luxitque antemurale*, idest destructum ad luctum provocavit, sicut supra 1. *Via Sion lugent*. Esa. 21. „ Luxit, & defluxit terra, & infir„ mata est; defluxit orbis. “

(i) Hic plangit destructionem hominum: & primo eorum quorum miseria est valde miserabilis secundum gradum dignitatis; secundo quorum est miserabilis propter reverentiam conditionis, ibi, *Sederunt in terra, conticuerunt senes*; tertio illorum quorum est miserabilis propter defectum ætatis, ibi, *Defecerunt pra lacrymis oculi mei*. Circa primum duo. Primo quantum ad principes sæculares præmittit parabolam, vel metaphoram: *Defixa sunt in terra*, idest tribulationibus implicati, ut facile evelli non possint. Psal. 68. „ Infixus sum in „ limo profundi, & non est substantia. “ *Porta*, Reges, quorum erat potestas iudicii, quod in portis exercebatur. *Perdidit*, captivando, & *contrivit*, in captivitatem redigendo, *vectes*, principes, quibus confirmatur regnum, sicut vectibus portæ. Et exponit: *Regem eius, & principes eius in gentibus*, inter gentes. Psal. 106. „ Contrivit portas æreas, & vectes fer„ reos confregit. “ Esa. 3. Mærebunt atque „ lugebunt portæ eius, & desolatæ erunt. “ Secundo quantum ad principes spirituales, scilicet sacerdotes: *Non est lex*, per sacerdotes edocenda. Malach. 2. „ Labia sacerdotis custodiunt scien„ tiam, & legem requirunt de ore eius. “ Et prophetas: *Et propheta eius non invenerunt visionem a Domino*. Psal. 73. „ Iam non est „ propheta, & nos non cognoscet amplius. “

(k) Hic plangit destructionem eorum qui sunt miserabiles propter reverentiam conditionis: & primo senum: *Sederunt in terra, conticuerunt*, quæ sunt signa magnæ tristitiæ. Iob 2. „ Sederunt cum eo in terra sex die„ bus; & nemo loquebatur ei verbum: vide„ bant enim dolorem esse vehementem. “ Secundo quantum ad virgines: *Filia Sion*, quæ erant in arce, vel iuxta templum, filiæ sacerdotum, *consperserunt*, in signum tristitiæ; *virgines Hierusalem*, quantum ad illas quæ habitabant in civitate, *accincta sunt ciliciis*; *abiecerunt in terram*, præ confusione, & timore, *virgines Iuda*, quantum ad illas quæ per regnum undique habitabant. Esa. 3. „ Erit „ pro suavi odore fętor, & pro zona funicu„ lus, & pro crispanti crine calvitium. “

(l) Hic plangit illos qui sunt miserabiles propter defectum ætatis: & primo tangit eorum mortem; secundo mortis ordinem, ibi, *Matribus suis dixerunt*. Circa primum duo facit. Primo ostendit suam compassionem ex lacrymarum effusione, *Defecerunt*, quasi ultra non valentes flere. Hierem. 9. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis mei fontem lacrymarum?* Ex † al. Et † viscerum commotione, *Conturbata sunt*; quasi, tantum doleo, sicut est dolor conturbationis † al. turbationis † viscerum: vel quia pervenit usque ad intima cordis. Hierem. 31. *Conturbata sunt viscera mea super eum*. Quantum ad iecoris effusionem: *Effusum est in terra iecur meum*; idest, ita doleo ac si effusum esset: vel quia amor meus, cuius sedes in epate est, ad terram proiectus est, illis quos amabam prostratis. Oseæ 13. „ Rum„ pam interiora iecoris, & consumam eos. “ Secundo compassionis misericordiam: *Super contritione oppidi*, idest Hierusalem, quia vilis facta est, vel cuiuscumque alterius. Hierem. 51. *Collidam in te senem, & puerum, iuvenem, & virginem*.

(m) Hic exponit ordinem mortis, ut magis misericordiam excitet: & primo illorum petitionem a matribus: *Ubi est triticum, & vinum?* quasi, defecit: date nobis ad comedendum. Infra 4. *Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis*. Secundo petendi necessitatem: *Cum deficerent*, præ fame morerentur, *in plateis*, quasi omnibus videntibus, & non valentibus proferre remedium. Hier. 21. *Omnis qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, peste, & fame*. Tertio amarissimam mortem: *Exhalaverunt animas suas in sinu matrum suarum*. II. Reg. 4. „ Posuit eum illa super „ genua sua usque ad meridiem, & mortuus „ est. “

(n) Hic ponuntur consequentia destructionem, quæ scilicet solent provenire post peractum negotium: & primo excludit plagæ curationem; secundo ponit videntium admirationem, ibi, *Plauserunt* † al. *Planxerunt* † *super te manibus omnes transeuntes per viam*; tertio iudicis commendationem, qui talem vindictam intulit, ibi, *Fecit Dominus quæ cogitavit*. Circa primum duo facit. Primo ostendit plagam incurabilem; secundo assignat causam, ibi, *Propheta tui viderunt tibi falsa*. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non potest leniri consolationibus ex comparatione aliorum; quod solet esse afflictis aliqualis consolatio: *Cui comparabo?* Similitudo plus est quam comparatio: quælibet enim distantia eiusdem rationis comparabilia sunt, dummodo in

in-

infinitum non distent: nec tamen similia, si eamdem qualitatem participent, nec omnia habeant æqualia; sed tantum illa quorum unum in participatione qualitatis alterum non excedit. Excedit autem in hoc plagas aliorum, quod & temporalem, & spiritualem gloriam amisit, qua aliæ gentes caruerunt. † Al. Excedit plagas aliorum: quia & temporalem, & spiritualem gloriam amisit, qua aliæ gentes caruerunt, in hoc. † *Consolabor*, quasi dicat: Nihil alii peius vel simile tibi passi sunt. Supra 1. *Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei*. Secundo ostendit quod non potest sanari medicinis, propter suam magnitudinem: *Magna velut mare*, quod latissimum est, & inquietum. Hierem. 30. *Insanabilis plaga tua*.

(o) Hic assignat causam incurabilitatis, quia scilicet medici suo tempore curare neglexerunt, scilicet prophetæ. Et primo ostendit falsitatem prophetarum quantum ad falsa quæ prædicabant: *Viderunt*, videre se dicebant, *falsa, & stulta*: quia stultum erat credere quia Deus peccatores non puniret. Ezech. 22. „ Prophetæ eius liniebant eos absque temperamento. " II. Petr. 2. Fuerunt „ enim pseudoprophetæ, sicut & in vobis † al. no. „ bis † erunt magistri mendaces. " Et quantum ad ea quæ reticebant: *Nec aperiebant iniquitatem tuam*. Esa. 58. „ Clama, ne cesses, quasi „ tuba exalta vocem tuam: annuntia populo „ meo scelera eorum. " Secundo exponit cuiusmodi falsa videbant: *Viderunt autem tibi assumptiones*, scilicet onera deprimentia, sicut onus assumptum in altum magis comprimit. Mich. 3. „ Hæc dicit Dominus super prophe- „ tas qui seducunt populum meum. " *Eiectiones*, liberationes. Hier. 28. *Confringam iugum Nabuchodonosor Regis Babylonis post duos annos dierum*. Vel *assumptiones*, quod Deus vos ad se sumet, *eiectiones*, quod adversarii eorum eiicientur.

(p) Hic ponit admirationem videntium: & primo amicorum; secundo inimicorum, ibi, *Aperuerunt super te os suum omnes*. Circa primum ponit compassionis amicorum admirationem expressam quatuor signis. Plausu manuum, *Plauserunt omnes transeuntes per viam*, terræ tuæ, videntes terræ vastitatem: sibilo, *Sibilaverunt*: motu capitis, *Et moverunt capita sua*: verbo, *Haccine est urbs perfecti decoris*, quia in spiritualibus, & temporalibus (erat enim civitas regalis, & sacerdotalis) *gaudium universæ terræ*? quia conveniebant undique in solemnitatibus. Psal. 47. „ Fun- „ datur exultatione universæ terræ, mons „ Sion, latera aquilonis, civitas Regis ma- „ gni. " Esa. 22. „ Urbs frequens, civitas „ exultans. " Hierem. 22. *Pertransibunt gentes multæ per civitatem hanc: & dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi?*

(q) Hic ponit insultationem hostium: *Aperuerunt*, accusando, *inimici*, Idumæi, Moabitæ, & alii, *sibilaverunt*, detrahendo, *fremuerunt*, comminando: *Devorabimus*, insultando. Psal. 21. „ Aperuerunt super me os suum, „ sicut leo rapiens, & rugiens. " Hierem. 51. *Comedit me, devoravit me Nabuchodonosor Rex Babylonis*. Psal. 34. „ Dixerunt: Euge „ euge animæ nostræ: viderunt oculi no- „ stri. "

(r) Hic ponit iudicis commendationem. Et primo ponitur constantia in proposito: *Fecit Dominus quæ cogitavit*. Esa. 14. „ Hoc est „ consilium quod cogitavi. " Secundo ostenditur verax in verbo, *Complevit*: præceperat enim destructionem populi *a diebus antiquis*, Deut. 28. Vel etiam per priores prophetas. Num. 23. „ Dixit, & non faciet; locu- „ tus est, & non implebit? " Tertio ostenditur iustus in facto: *Destruxit*, Iudæam, *& non pepercit*, quasi deserens rigorem iustitiæ, *cornu*, potestatem. Psal. 88. „ Exaltasti dex- „ teram deprimentium eum. "

(s) Hic convertit se ad petendam iudicis misericordiam per orationem. Et primo invitat ad orandum; secundo ponit orationem, ibi, *Vide Domine, & considera*. Circa primum duo. Primo docet præparare locum orationi per lacrymas; secundo docet orandi modum, ibi, *Consurge, lauda*. Circa primum tria facit. Primo ponit planctus rationem; *Cor eorum*, scilicet hostium, *clamavit*, blasphemans, *ad Dominum*, idest contra eum, *super muros*, quasi destructio civitatis esset occasio blasphemiæ, quasi Deus non fuerit potens defendere. Exod. 16. „ Non contra nos, sed contra „ Dominum est murmur vestrum. " Vel *cor eorum*, scilicet Iudæorum: ut dolorem cordis in lacrymosam orationem prodire doceat. Psal. 118. „ Clamavi in toto corde: Exaudi „ me Domine. " Secundo invitat ad lacrymarum multitudinem: *Deduc quasi torrentem lacrymas*. Hierem. 9. *Deducant* † al. *Dederunt* † *oculi nostri lacrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis*. Tertio invitat ad luctus continuitatem: *Per diem ac noctem*, idest in prosperis & in adversis: vel, ad litteram, omni tempore, actu, vel habitu. Hierem. 15. *Deducant oculi mei* † al. *tui* † *lacrymam per diem ac noctem*.

(t) Hic docet orandi modum: & circa hoc duo facit. Primo docet modum orandi quantum ad tempus: *Consurge*, de somno, *lauda Deum*, per orationem, *in nocte*, quando magis vacat tempus, & propter temporis quietem,

tem, *in principio vigiliarum*. Vigiliæ noctis distinguebantur secundum custodias illorum qui civitatem custodiebant, sicut dicitur Cant. 3. „ Invenerunt me vigiles qui custodiebant civitatem. " Et erant quatuor. Prima vocatur conticinium, quando tegitur ignis. Secunda vocatur intempestum circa mediam noctem, quia tempus illud non est opportunum ad aliquid faciendum: dicitur enim tempestum apud antiquos, opportunum. Tertia galli cantus. Quarta dicitur antelucanum. Dicit ergo, quod surgat *in principio vigiliarum*, idest in prima vigilia; vel in principio cuiuslibet vigiliæ. Esa. 26. „ Anima mea desideravit te in nocte; sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te." Et quantum ad devotionem cordis, *Effunde sicut aquam*; quasi, liquefiat amore & devotione, sicut aqua congelata. Psal. 41. „ Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. " Et quantum ad devotionis signum, *Leva ad eum*. I. Timot. 2. „ Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira, & disceptatione. " Secundo ponit materiam orationis, *Pro animabus*, idest pro separatione animarum a corporibus: vel anima pro vita ipsa ponitur: *compitorum*, idest quatuor viarum quæ in unam concurrunt. Supra (hoc cap.) *Cum deficeret parvulus, & lactens in plateis oppidi*.

(u) Hic ponit orationem: & primo provocat ad misericordiam ex pœnæ crudelitate; secundo ex ipsius universalitate, ibi, *Iacuerunt in terra foris puer & senex*; tertio ex evadendi impossibilitate, ibi, *Vocasti quasi ad diem solemnem*. Circa primum duo ponit. Primo attentionem: *Quem vindemiaveris*; quasi dicat: Nullum alium præter me: vel, Quis sicut ego? quia ex patribus electus. Supra 1. *Vindemiavit me Dominus in ira furoris sui*. Secundo ponit pœnæ crudelitatem contra naturalem pietatem: *Ergo ne comedent mulier. fructum suum*? quasi dicat: Numquid hoc sustinebis? Quod impletum legitur in obsidione Romanorum in Iosepho, & Egesippo, & 4. Reg. 5. & 7. in obsidione Samariæ. Infra 4. *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos*. Et etiam contra religionis honestatem: *Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, & propheta*? quasi dicat: Numquid sustinebis quod occidatur? Ezech. 9. „ A sanctuario meo incipite. "

(x) Hic ponit pœnæ universalitatem: & circa hoc tria facit. Primo ponit pœnam omnibus communem: *Iacuerunt*, mortui, vel deiecti, *foris*, idest in plateis, vel extra civitatem. Hierem. 51. *Collidam in te senem, & puerum, iuvenem, & virginem*. Secundo punientis indignationem, *Interfecisti*, tua auctoritate, quamvis Chaldæi ministerio. Esa. 63. „ Calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea. " Tertio excludit † al. concludit † miserationem: *Percussisti, nec misertus es*. Deut. 32. „ Ego occidam, & ego vivere faciam; percutiam, & ego sanabo." Iob 5. „ Percutit manus eius, & sanabit: in sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. "

(y) Hic proponit evadendi impossibilitatem: & circa hoc tria facit. Primo ponit obsidionem: *Quasi ad diem solemnem*; idest, sicut ad solemnitates consueverunt Iudæi venire, ita nunc te inspirante venerunt ad obsidendum. Esa. 29. „ Circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidione tua. " Secundo evadendi impossibilitatem: *Non fuit qui effugeret*. Esa. 41. „ Suscitavi ab aquilone, & veniet a solis ortu. " Tertio comprehensorum destructionem: *Quos educavi, & enutrivi, inimicus meus consumpsit eos*. Baruch 4. „ Nutrivi illos cum iucunditate. "

CAPUT III.

ALEPH.

(a) EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.
ALEPH. Me minavit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.
ALEPH. Tantum in me vertit, & convertit manum suam tota die.

BETH.

(b) Vetustam fecit pellem meam, & carnem meam, contrivit ossa mea.
BETH. AEdificavit in gyro meo, & circumdedit me felle, & labore.

Beth. In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos.

GIMEL.

(c) Circumædificavit adversum me ut non egrediar, aggravavit compedem meum.
Gimel. Sed & cum clamavero, & cum rogavero, exclusit orationem meam.
Gimel. Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit.

DELETH.

(d) Ursus insidians factus est mihi, leo in abscondito.
Deleth. Semitas meas subvertit, & confregit me, posuit me desolatam.
Deleth. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.

HE.

(e) Misit in renibus meis filias pharetræ suæ.
He. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.
He. Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio.

VAU.

(f) Confregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere.
Vau. Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum.
Vau. Et dixi: Periit finis meus, & spes mea a Domino.

ZAI.

(g) Recordare paupertatis, & transgressionis meæ, absinthii, & fellis.
Zai. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.
Zai. Hæc recolens in corde meo, in Deo sperabo.

HETH.

(h) Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius.
Heth. Novi diluculo, multa est fides tua.
Heth. Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum.

TETH.

(i) Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.
Teth. Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini.
Teth. Bonum est viro, cum portaverit iugum ab adolescentia sua.

IOTH.

(k) Sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit se super se.
Ioth. Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes.
Ioth. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

CAPH.

(l) Quia non repellet in sempiternum Dominus.

Ca-

CAPH. Quia si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.
CAPH. Non enim humiliavit ex corde suo, & abiecit filios hominum.

LAMECH.

(m) Ut contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ.
LAMECH. Ut declinaret iudicium viri in conspectu vultus Altissimi.
LAMECH. Ut perverteret hominem in iudicio suo, Dominus ignoravit.

MEM.

(n) Quis est iste qui dixit ut fieret Domino non iubente?
MEM. Ex ore Altissimi non egredientur nec mala, nec bona?
MEM. Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis?

NUN.

(o) Scrutemur vias nostras, & quæramus, & revertamur ad Dominum.
NUN. Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cęlos.
NUN. Nos inique egimus, & ad iracundiam provocavimus; idcirco tu inexorabilis es.

SAMECH.

(p) Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.
SAMECH. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.
SAMECH. Eradicationem, & abiectionem posuisti me in medio populorum.

PHE.

(q) Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.
PHE. Formido, & laqueus facta est nobis vaticinatio, & contritio.
PHE. Divisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.

AIN.

(r) Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.
AIN. Donec respiceret, & videret Deus de cælis.
AIN. Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ.

SADE.

(s) Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis.
SADE. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.
SADE. Inundaverunt aquæ super caput meum; dixi, Perii.

COPH.

(t) Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo.
COPH. Vocem meam audisti, ne avertas aurem tuam a singultu meo, & clamoribus.
COPH. Appropinquasti in die quando invocavi te; dixisti, Ne timeas.

RES.

(u) Iudicasti, Domine, causam animæ meę, Redemptor vitę meę.
Res. Vidisti Domine, iniquitatem illorum adversum me, iudica iudicium meum.
Res. Vidisti omnem furorem, universas cogitationes eorum adversum me.

SIN.

(x) Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.
Sin. Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die.
Sin. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum.

THAU.

(y) Reddes eis vicem, Domine, iuxta opera manuum suarum.
Thau. Dabis eis scutum cordis, laborem tuum.
Thau. Persequeris in furore, & conteres eos sub cęlis, Domine.

(a) Hic post multarum pœnarum enumerationem, excludit populi desperationem. Et dividitur in partes tres. In prima ponit desperationem provocantia; in secunda accipiendæ fiduciæ argumenta, ibi, *Recordare paupertatis*; in tertia, assumpta fiducia, convertit se ad petendam misericordiam, ibi, *Scrutemur vias nostras*. Circa primum tria. Primo proponit afflictionem; in secunda assumit reprobationem, ibi, *Et repulsa est anima mea*; tertio concludit desperationem, ibi, *Et dixi, Periit*. Circa primum duo. Primo ponit afflictionem quam ex percussione manus sustinuerunt; secundo affligendi modum, ibi, *Ursus insidians*. Circa primum tria. Primo ponitur divinæ passionis flagellum; secundo percussionis effectum, ibi, *Vetustam fecit pellem meam*; tertio excludit evasionis remedium, ibi, *Circumædificavit*. Circa primum tria. Primo ponit percutientis indignationem: *Ego vir videns paupertatem meam*. Loquitur Hieremias in persona sua, quia etiam cum aliis afflictus fuerat, vel in persona populi, cuius miseriam suam reputabat. Apoc. 3. „ Nescis quia cæ„ cus es, & pauper, & miser, & misera„ bilis. " Allegorice de Christo, & Ecclesia, Moraliter de anima. Secundo ponit consolationis subtractionem: *Me minavit, & adduxit in tenebras*, tribulationum, *& non in lucem*, consolationis: quia post flagella non adhibuit consolationem solito more. Iob 3. „ Circum„ dedit me Deus tenebris. " Tertio flagellorum conditionem: *Tantum in me* (morem afflictorum sequitur, qui solum suas plagas considerant) *vertit, & convertit*, percutiens, & iterum percutiens. Esa. 8. „ In manu forti „ erudivit me. "

Et in hoc capitulo tribus clausulis, singulis per ordinem, præscribitur eadem litera, & aliis tribus singulis sequens.

(b) Hic ponit effectum divinæ percussionis, sicut livor est effectus virgæ: & circa hoc tria facit. Primo consumptionem virium in toto populo, quia *pellem*, in qua plebs, quasi exterius circumstans, *carnem*, in qua delicati, & teneri, *ossa*, in quibus fortes de populo bellatores; idest, totum vetustate tabescit. Baruch 3. „ Quid est, Is„ rael, quod in terra inimicorum es? Inve„ terasti in terra aliena. " Secundo obsidionem iam debilitatorum: *Ædificavit in gyro meo*, idest exercitum obsidentem, *felle*, idest exercitu, qui mihi laborem, & fel intulit. Iob 7. „ Numquid mare ego sum, „ aut cetus, quia circumdedisti me carce„ re? " Tertio iam captorum incarcerationem: *In tenebrosis*, carcere, *quasi mortuos*, illos qui morti adiudicati sunt. Psal. 142. „ Posuit me in obscuris sicut mortuos sæ„ culi " Possunt etiam ex persona Hieremiæ intelligi, qui præ multis angustiis & in corpore consumptus, & in carcere reclusus est.

(c) Hic excludit evasionis remedium primo propter hostium obsidionem: *Circumædificavit*, idest exercitum obsidentem, *compedem*, idem significat quod obsidio; sicut eis qui mittuntur in carcere, ut non possint effugere. Psalm. 87. „ Traditus sum, & non egredie„ bar. " Iob 13. „ Posuisti in nervo pedem „ meum, observasti omnes semitas meas. " Secundo propter orationis exclusionem: *Sed & cum clamavero... exclusit orationem meam*. Psal. 21. „ Clamabo per diem, & non exau„ dies.

„ dies. " Tertio propter consiliorum impeditionem: *Conclusit vias*, consilia evadendi, *lapidibus*, gravibus impedimentis. Oseæ 2. „ Sepiam vias tuas spinis. "

(d) Hic ostendit affligendi modum: & primo quia insidiose; secundo quia aperte, ibi, *Tetendit*; tertio quia copiose, ibi, *Replevit me*. Circa primum duo facit. Primo ponit insidias hostium: *Factus est mihi*, Nabuchodonosor pugnans contra me ex insidiis, *sicut ursus*, in quo crudelitas, & *leo*, in quo potestas eius designatur. Oseæ 13. „ Ego ero eis „ quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum. " Secundo excludit insidias, vel consilia ipsorum, quibus insidias hostium repellerent: *Semitas meas subvertit*. Supra 2. *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam*. *Tetendit*. Hic ostendit, quod publice, & patenter ipsam afflixit: & circa hoc tria facit. Primo ponit propositionem, *Arcum*, iudicium, vel exercitum hostium, *quasi signum*, ad quod omnes publice sagittant. Psalm. 7. „ Arcum suum „ tetendit. " Iob 16. „ Confregit me, & „ posuit me quasi signum ad sagittam. "

(e) Hic secundo ponit pœnæ afflictionem, *In renibus*, in quo designatur luxuria populi, *filias*, sagittas, vel pœnas diversas de providentia eius exeuntes. Iob 30. „ Pharetram „ suam aperuit, & afflixit me. " Tertio ponit puniti delusionem: *Factus sum in derisum omni populo*. Hoc est impletum Hier. 20. *Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me*: sicut etiam populus ab aliis derisui habitus est. *Replevit me*. Hic ostendit, quod copiose: & primo quantum ad multitudinem pœnarum: *Replevit amaritudinibus* † al. *amaritudine*, † angustiis diversis, *inebriavit*, abundanter intulit. Hierem. 41. Secundo ibi, *Confregit*, quantum ad numerum punitorum.

(f) Hic prosequitur afflictiones: *Dentes*, bellatores, quibus defendebantur, sicut bestia dentibus, *ad numerum*, ut nullus remaneret, *cinere*, vilitate † al. utilitate. † Iob 4. „ Den„ tes catulorum leonum contriti sunt. " Psal. 101. „ Cinerem tamquam panem manduca„ bam. " *Et repulsa est anima mea*. Hic assumit reprobationem. *Repulsa*, a misericordia Dei. Psal. 88. „ Tu autem repulisti, & „ despexisti. " *Oblitus sum*, per experientiam malorum. Eccli. 11. „ Malitia unius horæ ob„ livionem facit luxuriæ magnæ. " *Et dixi*. Hic concludit desperationem; quasi dicat: Quia in angustiis sum, & Dominus repulit me ut non adiuvet † al. adiuver, † *dixi*, in corde meo ex persona desperantium, *Periit finis*; quasi, non consequar quod expectabam. Hierem. 2. *Desperavi, nequaquam faciam*. Malach. 3. „ Et dixistis: Vanus est qui servit Deo. "

(g) Hic ponit argumenta ad excludendam desperationem: & primo ex divina misericordia; secundo ex divina iustitia, ibi, *Ut contereret* † al. *Et conteret* † *sub pedibus omnes vinctos terræ*; tertio ex divina potentia, ibi, *Quis est iste qui dixit ut fieret Domino non iubente?* Circa primum duo facit. Primo ostendit divinam misericordiam quantum ad collationem beneficiorum; secundo quantum ad relaxationem pœnarum, ibi, *Quia non repellet* † al. *repulit* † *in sempiternum*. Circa primum tria ponit. Primo præteritorum beneficiorum memoriam; secundo præsentium experientiam, ibi, *Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti*; tertio quantum ad expectationem futurorum, ibi, *Bonus est Dominus sperantibus in eum*. Circa primum tria. Primo propheta inducit Deum ad considerationem malorum quæ sustinuerunt, dicens: Domine qui dissimulans oblitus nostri videris, *recordare*, liberans, *paupertatis*, quantum ad spoliationem bonorum, *transgressionis*, culpæ, quæ est causa tantæ miseriæ, *absinthii*, quantum ad amaritudinem, & afflictionem hominum. Infra ult. *Recordare, Domine, quid acciderit nobis*. Secundo reducit seipsum † al. seipsam † in memoriam beneficiorum quæ receperunt: *Memoria memor ero*, scilicet beneficiorum, *&* *tabescet*, deficiet ex admiratione, vel desiderio. Psal. 41. „ Hæc recordatus sum, & ef„ fudi in me animam meam. " Tertio concludit fiduciam, *Hæc recolens*, scilicet beneficia. Eccli. ult. „ Memoratus sum misericor„ diæ tuæ, Domine. "

(h) Hic ponit experientiam divinæ misericordiæ in præsenti: & primo ponitur ipsius recognitio: *Misericordia Domini*; quasi, non punieos ac si immisericors, quia citra condignom punivit, non ad nihilum redigens nos. Hier. 10. *Corripe me, Domine, veruntamen in iudicio, non in furore, ne forte ad nihilum redigas me*. Secundo ponitur huius a Domino approbatio: *Novi diluculo*, idest aperte, ego Dominus. *Multa est fides tua*, idest Hieremiæ, qui inter supplicia recognoscis beneficia. Matth. 15. „ Magna est fides tua, fiat tibi „ sicut vis. " Tertio ponit intentam conclusionem: *Pars mea Dominus*, quia ipsum mihi, aliis spretis, in partem elegi. Psal. 15. „ Do„ minus pars hereditatis meæ, & calicis „ mei. "

(i) Hic ostendit divinam misericordiam ex expectatione futurorum: & primo ponit expectationem; secundo expectationis conditionem, ibi, *Sedebit solitarius, & tacebit*. Circa primum tria facit. Primo ponit expectationis fructum, *Bonus*, quasi propria bona diffundens. Psal. 72. „ Quam bonus Israel Deus „ his

„ his qui recto sunt corde! " Secundo ponit expectandi modum : *Bonum est præstolari cum silentio*, patienter, sine murmure. Esa. 30. „ In silentio, & spe erit fortitudo vestra. " Tertio expectationis tempus : *Bonum est viro cum portaverit iugum*, timoris Domini, & amoris, *ab adolescentia*, ut fervens ætas deprimatur, & facilius ad bona assuescat. Prov. 22. „ Adolescens iuxta viam suam, etiam „ cum senuerit non recedet ab ea. "

(k) Hic ponit expectantis conditionem : & primo quantum ad altitudinem contemplationis: *Solitarius*, ut non impediatur, *tacebit*, a tumultibus cogitationum, & desideriorum: *quia* per hoc *levavit* † al. *levabit* † *se supra se*, & ad divina consideranda. Oseæ 2. „ Ducam eam in solitudinem, & loquar ad „ cor eius. " Vel in hoc ostendit expectantis deiectionem, quia manet ad expectandum: *Sedebit solitarius, & tacebit*, quia abiectus, & *levabit* † al. *levavit*, † superbiendo. Secundo quantum ad humilitatem locutionis: *Ponet in pulvere os suum*, humiliter loquens. Esa. 29. „ De humo audietur eloquium tuum. " Tertio quantum ad patientiam tribulationis: *Dabit percutienti se maxillam*, paratus † al. parabitur † dare. Matth. 5. „ Si quis percusserit te in una maxilla, præbe ei & alte- „ ram. " *Saturabitur*, delectabitur, quasi per hoc veniam sperans. Rom. 5. " Non solum „ autem, sed & gloriamur in tribulationibus „ nostris. " Esa. 50 „ Corpus meum dedi „ percutientibus, & genas meas vellentibus. "

(l) Hic ostendit divinam misericordiam quantum ad relaxationem pœnarum: & primo ponit a pœnis absolutionem: *Non repellet*, quia non semper puniet. Psal. 93. „ Non repel- „ let Dominus plebem suam. " Esa. 28. „ Non „ in perpetuum triturans triturabit illum, „ nec vexabit illum. " Secundo sumit ad hoc rationem ex divina pietate : *Quia abiecit, & miserebitur*: pii enim patris est, postquam percusserit ad corrigendum, consolari. Tob. 3. „ Si in correctione fuerit, ad misericordiam „ tuam pervenire licebit. " Et ex hominum amore: *Non enim humiliavit ex corde suo*, idest depofuit ab amore suo. Psal. 35. „ Filii „ autem hominum in tegmine alarum tuarum „ sperabunt. "

(m) Hic sumit argumentum a divina iustitia: & primo excludit ab ipsa tyrannicam oppressionem: *Dominus ignoravit*, practice, *ut contereret*, quasi tyrannus, qui præter iudicium opprimit, *vinctos*, afflictos. Psal. 68. „ Exaudivit pauperes Dominus, & vinctos suos „ non despexit. " Secundo excludit iudicis perversitatem: *Ut declinaret*, scilicet a rectitudine: supple, *Dominus ignoravit*. Iob 34. „ Ve- „ re Deus non condemnabit frustra, nec O- „ mnipotens subvertet iudicium. " Tertio excludit in iudicio perversam intentionem, sicut est in illis qui sub pallio iustitiæ alios opprimere intendunt. *Ut perverteret in iudicio*, idest per iudicium, *Dominus ignoravit*. Prov. 4. „ Vias quæ a dextris sunt novit Domi- „ nus. "

(n) Hic sumit argumenta a divina potentia, qua omnia gubernat, & providet: & primo contra illos qui derogant divinæ providentiæ, infideliter blasphemando: *Quis est iste qui dixit ut fieret* aliquid, etsi non omnia, sine Dei providentia? in quo excluditur hæresis illorum qui dicunt, quod providentia Dei extendit se usque ad universalia, & incorporalia, sicut corpora cælestia, & etiam usque ad homines propter conformitatem naturæ humanæ ad Deum, ut dicit Rabbi Moyses: alia autem particularia non cognoscit Deus. *Ex ore Altissimi*, idest sententia, *bona*, prospera, *mala*, adversa: in quo excludit errorem illorum qui dicunt omnia a casu fieri: & etiam qui dicunt, a Deo non esse aliquam pœnam, sicut dicit Tullius. Ioan 1. „ Omnia „ per ipsum facta sunt, & sine ipso factum „ est nihil. " Esa. 45. „ Ego Dominus faciens „ bona, & creans mala. " Secundo loquitur contra eos qui derogant per impatientiam murmurando: *Quid murmuravit*, idest quare, *pro peccatis suis*, idest pro his quæ pro peccatis suis patitur? Sap. 1. „ Custodite vos a „ murmuratione, quæ nihil prodest, & a de- „ tractione parcite linguæ. "

(o) Hic iam, assumpta fiducia, convertit se ad petendum divinam misericordiam: & circa hoc duo facit. Primo ponit præparationem ad orationem; secundo ponitur oratio, ibi, *Nos inique egimus*. Circa primum duo. Primo paratur locus orationi per vitæ emendationem: *Scrutemur*, discutiendo peccata præterita, *& quæramus*, Dominum, desiderio cordis, & petentes auxilium: quo accepto, *revertamur*, bene operando. Hier. 2. *Vide vias tuas in convalle, scito quid feceris*. Secundo paratur locus per devotionem: *Levemus corda*. I. Tim. 2. „ Volo viros orare in „ omni loco levantes manus suas. " *Nos inique egimus*. Hic incipit oratio: & primo captat benevolentiam; secundo accusat culpam, ibi, *Vidisti, Domine, iniquitatem*; tertio petit vindictam, ibi, *Reddes vicem*, &c. Circa primum tria. Primo captat benevolentiam ex persona sua, & populi conquerentis; secundo ex persona adversarii, ibi, *Aperuerunt super nos os suum omnes inimici*; tertio ex persona iudicis, ibi, *Invocavi nomen tuum, Domine*. Benevolentiam autem ex persona sua „

&

& populi captat proponendo sua incommoda: unde circa primum duo facit. Primo ponit populi afflictionem; secundo suam compassionem, ibi, *Oculus meus afflictus est*. Circa primum duo. Primo confitetur culpam, ne sequens pœna vergat in iudicis crudelitatem: *Inique*, peccando contra proximum, *ad iracundiam*, peccando in Deum, *inexorabilis*, quia non flexibilis ad orationes nostras. Hier. 7. *Tu ergo noli orare pro populo isto, neque assumas pro eis orationem, & laudem, quia te non exaudiam*. Ioan 9. „ Peccatores Deus non „ exaudit; sed si quis cultor Dei est, hunc ex„ audit. " Secundo proponit peccatum.

(p) *Percussisti nos*, primo tribulationibus diversis, & ad ultimum *occidisti*. Proverb. 6. „ Quia zelus, & furor viri non parcet in „ die vindictæ. " Secundo quantum ad peccantium orationis repulsionem, *Opposuisti nubem*, idest peccata nostra, apponens ea contra orationem nostram. Esa. 59. „ Peccata „ vestra diviserunt inter vos & Deum ve„ strum. " Tertio quantum ad ipsorum dispersionem, *Eradicationem*, quasi eradicatos a firmitate protectionis tuæ, & indignatione tua plenos. Sap. 4. „ A nimietate ventorum „ eradicabuntur, confringentur rami incon„ summati. "

(q) Hic captat benevolentiam ex parte adversarii, excitans contra ipsum indignationem ex malis quæ sibi intulit. Et primo ponitur præparatio ad capiendum; secundo ipsa captivatio, ibi, *Venatione ceperunt me*. Circa primum tria. Primo hostium præparatio, *Aperuerunt*, quasi præparati ad devorandum. Psal. 21. „ Ape„ ruerunt super me os suum, sicut leo ra„ piens, & rugiens. " Secundo ponitur prophetarum deceptio, per quos contra hostes muniri debuerunt: *Formido*, causa formidinis ante captivitatem, *& laqueus*, in captivitate, *contritio*, post captivitatem, *vaticinatio*, falsorum prophetarum. Esa. 24. „ Formido, & „ fovea, & laqueus super te qui habitator „ es terræ. " Tertio ponitur sua compassio, *Divisiones*, quasi pro singulis miseriis plorans. Psal. 118. „ Exitus aquarum deduxerunt ocu„ li mei. "

Sciendum tamen, quod isti tres versus, secundum quosdam, debent præponi præcedentibus, ut *Phe* littera sit ante *Ain*, præter solitum morem.

(r) Hic ponitur prophetæ compassio: & primo quantum ad exteriorem planctum: *Oculus meus afflictus est*, lacrymans, *nec* † al. *non* † *tacuit*, a lacrymis, *requies*, a tribulationibus, populo. Hier. 9. *Dederunt oculi mei lacrymas quia vox lamentationis audita est de Sion*. Et planctus terminus † al. terminans, † *Donec respiceret*, misericordiæ oculo. Psal. 101. „ Quoniam „ prospexit de excelso sancto suo. " Secundo quantum ad interioris doloris aculeum: *Oculus meus*, videns deprædationem terræ, *deprædatus est animam meam*, spolians eam lætitia; vel plangens, totum dolorem cordis exterius traxit.

(ſ) Hic ponitur afflictio in quam inciderunt: & primo ponitur ipsa captio: *Venatione*; quasi, insidiis, ingeniis, & viribus operantes, *inimici*, scilicet Chaldæi, *gratis*, quia scilicet nihil eos læseram, nihil mihi profuerant. Esa. 52. „ Assur absque ulla causa calumniatus est „ eum. Hier. 16. *Post hæc mittam venatores multos, & venabuntur eos*. Secundo ponitur captorum incarceratio: *Lapsa est in lacum*, carceris, & captivitatis, *vita mea*. Psal. 87. „ Po„ suerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, „ & in umbra mortis. " Tertio incarceratorum afflictio: *Inundaverunt*, multiplicatæ sunt, *aquæ*, tribulationum, *dixi*, desperans, & impatiens. Ionæ 2. „ Omnes gurgites tui „ super me transierunt. "

(t) Hic captat benevolentiam ex iudicis persona: & primo ostendit eius misericordiam ad miseros; secundo ostendit ipsius iustitiam, ibi, *Iudicasti, Domine, causam animæ meæ*. Circa primum tria ponit. Primo miserorum orationem: *Invocavi*, alias in angustiis existens, *de lacu novissimo*, de maximis tribulationibus; sicut in AEgypto; & in Libro Iudicum frequenter. Eccli. 51. „ Invocavi Do„ minum patrem Domini mei, ut non dere„ linquat me. " Secundo ponit orationis misericordem exauditionem: *Vocem meam audisti*; ita & nunc *ne avertas*. Psalm. 6. „ Exaudivit „ orationem meam, Dominus orationem meam „ suscepit. " Tertio commemorat post auditam orationem, confortationem: *Appropinquasti in die*, confirmans me auxilio tuo; ita & nunc. Iob 17. „ Pone me iuxta te. " Esai. 41. „ Ne timeas serve meus, quia ego te„ cum sum, ne declines. "

(u) Hic commendat iudicem de iustitia, *Iudicasti*, in præteritis temporibus; ita nunc fac. Psal. 42. „ Iudica me Deus, & discer„ ne causam meam. " *Vidisti*. Hic, captata benevolentia iudicis, proponit accusationem contra adversarium: & primo accusat iniquitatem operis: *Vidisti, Domine*; quasi dicat: Non possunt † al. possum † negare tibi notum. Supra 1. *Intret omne malum eorum coram te, & vindemia eos, sicut vindemiasti me*. Secundo accusat furorem cordis: *Vidisti omnem furorem*. Hier. 18. *Venite, cogitemus contra Hieremiam cogitationes*. Tertio accusat peccatum oris: *Audisti opprobrium*.

(x) Hic accusat peccatum eius: & primo quan-

quantum ad opprobriorum irrogationem: *Audisti opprobrium*; quasi dicat: Non indiget probatione. Dan. 9. „ Hierusalem, & populus „ tuus opprobrium sunt omnibus per circuitum „ nostrum. " Secundo quantum ad comminationes, *Labia insurgentium*. Psal. 37. „ Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. " Tertio quantum ad irrisionem, & insultationem: *Sessionem*, qua sedent in concilio ad me destruendum, *resurrectionem*, exaltationem, *psalmus eorum*, quia de me irrisoria cantica faciunt. Et possunt omnia hæc intelligi in persona prophetæ, vel in persona populi, ut prius dictum est. Iob 30. „ Nunc „ in eorum canticum versus sum, & factus „ sum illis in proverbium. " Psal. 68. „ In „ me psallebant qui bibebant vinum. "

(y) Hic petit vindictam de adversariis: & propter securitatem exauditæ orationis ponit magis prædicendo quam orando: unde duo facit. Primo prædicit iustam peccatorum retributionem, *Reddes vicem*, idest pœnas. Ps. 27. „ Secundum opera eorum tribue illis, red„ de retributionem eorum ipsis. " Secundo ponit pœnæ determinationem: & primo quantum ad durationem, *Dabis eis laborem tuum*, idest peccatum in quo te laborare fecerunt: Esa. 1. „ Laboravi sustinens: " *scutum cordis*; idest, pro peccato eorum retribues scutum cordis, scilicet duritiam, ut non penetrentur † al. penetrent † sagittis gratiæ tuæ in gladio verbi tui. Iob 41. „ Corpus illius quasi „ scuta fusilia. " Secundo quantum ad pœnam corporis: *Persequeris*, diversis afflictionibus, & tandem *conteres*, per mortem, & æternam damnationem, *sub cælis*, qui in cælis esse voluerunt. Hierem. 17. *Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos, Domine Deus noster*. Psal. 82. „ Ita persequeris eos in tempestate tua, & in ira tua „ turbabis eos. "

CAPUT IV.

ALEPH.

(a) QUomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum?

BETH.

(b) Filii Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli?

GIMEL.

(c) Sed & lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos. Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.

DELETH.

(d) Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

HE.

(e) Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis; qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

VAU.

(f) Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subversa est in momento, & non ceperunt in ea manus.

ZAI.

ZAI.

(g) Candidiores Nazaræi eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphyro pulchriores.

HETH.

(h) Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus, aruit, & facta est quasi lignum.

TETH.

(i) Melius fuit occisis gladio quam interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ.

IOTH.

(k) Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos; facti sunt cibus earum, in contritione filiæ populi mei.

CAPH.

(l) Complevit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & devoravit fundamenta eius.

LAMECH.

(m) Non crediderunt Reges terræ, & universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, & inimicus per portas Hierusalem.

MEM.

(n) Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

NUN.

(o) Erraverunt cæci in plateis, polluti sunt sanguine: cumque non possent intrare, tenuerunt lacinias suas.

SAMECH.

(p) Recedite polluti, clamaverunt eis, recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe sunt, & commoti dixerunt inter gentes: Non addet ultra ut inhabitet in eis.

PHE.

(q) Facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos. Facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

AIN.

(r) Cum adhuc subsisteremus defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem quæ salvare nos non poterat.

SADE.

(ſ) Lubricaverunt veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarum, appropinquavit finis noſter, completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.

COPH.

(t) Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cæli: ſuper montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis.

RES.

(u) Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.

SIN.

(x) Gaude, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perveniet calix; inebriaberis, atque nudaberis.

THAU.

(y) Completa eſt iniquitas tua, filia Sion, non addet ultra ut tranſmigret te. Viſitabit iniquitatem tuam, filia Edom; diſcooperiet peccata tua.

(a) Hic principaliter plangit miſeriam obſidionis. Et dividitur in partes duas. In prima plangit populi miſeriam; in ſecunda arguit inſultantium lætitiam † al. lætitia, † ibi, *Gaude, & lætare, filia Edom*. Circa primum duo. Primo plangit populi afflictionem; ſecundo reſiſtendi impotentiam, ibi, *Cum adhuc ſubſiſteremus* † al. *ſuſtineremus* † *defecerunt oculi noſtri*. Prima in duas. In prima plangit populi miſeriam in generali; ſecundo exequitur per partes, ibi, *Sed & lamiæ nudaverunt*. Circa primum duo. In prima ponit metaphoram; in ſecunda exponit, ibi, *Filii Sion inclyti*. Fuerunt Iudæi eminentes in tribus. In ſubtilitate divinæ cognitionis. Pſal. 147. „ Non fecit taliter omni nationi, & „ iudicia ſua non manifeſtavit eis. " Ideo dicit, *Aurum*. Prov. 20. „ Eſt aurum, & „ multitudo gemmarum, & vas pretioſum „ labia ſcientiæ. " Et hoc *obſcuratum eſt*, infidelitatis ignominia. Eſa. 5. „ Captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. " Eminebant ſecundo in pulchritudine honeſtatis. Eccli. 44. „ Pulchritudinis „ ſtudium habentes, pacificantes in domibus „ ſuis. " Et ideo dicitur, *Color optimus*, quaſi mutatus eſt in nigredinem peccati, & triſtitiæ. II. Mach. 3. „ Facies, & color immutatus eſt. " Tertio eminebant in cultu religionis: ideo dicitur, *Lapides ſanctuarii diſperſi ſunt per caput platearum*, diverſarum gentium. I. Mach. 4. „ Tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. "

(b) Hic exponit quod ſupra dixerat: *Inclyti*, quia ex genere ſanctorum, *auro primo*, optimo, ſcilicet ſapientia. † Al. deeſt optimo. † Sap. 7. „ Omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua. " *In vaſa teſtea*, ideſt populum fragilem, & vilem. Eſa. 64. „ Et nunc, Domine, pater noſter es tu, nos „ vero lutum. "

(c) Hic proſequitur miſeriam per partes: & primo ponit afflictionem obſidionis quantum ad famem; ſecundo civitatis captionem, & deſtructionem, ibi, *Complevit Dominus furorem ſuum*; tertio civium captorum irriſionem, ibi, *Recedite polluti &c.* Circa primum quatuor. Primo tangit famem parvulorum; ſecundo famem delicatorum, ibi, *Qui veſcebantur voluptuoſe, interierunt in viis*; tertio famem Deo conſecratorum, ibi, *Candidiores nive*; quarto immenſam famem ipſarum matrum, ibi, *Manus mulierum miſericordium coxerunt filios*. Circa primum duo. Primo famem lactentium; ſecundo parvulorum, & adoleſcentum, ibi, *Parvuli petierunt panem*. Circa primum duo. Primo defectum lactis; ſecundo defectus effectum, ibi, *Adhæſit lingua lactentis ad palatum eius*. *Lamia*, monſtra quædam habentia corpora feminea, pedes equinos, la-

laniando dicta, quia filios suos laniant. *Crudelis quasi struthio*, de quo Iob 39. „ Induratur ad filios suos quasi non sint sui: frustra laboravit nullo timore cogente." Et comparantur his mulieres Hierusalem, non propter crudelitatem affectus, sed propter similitudinem actus: quia lac filiis non praebebant, quod erat ex defectu nutrimenti.

(d) Hic ponit effectum, scilicet sitim puerorum: *Adhaesit lingua lactentis ad palatum eius*, propter siccitatem. *Parvuli*, qui iam crescentes solido cibo uti poterant, nec lacte egebant. Amos 8. „ Deficient virgines pulchrae, & adolescentes in siti." Supra 2. *Matribus suis dixerunt: Ubi est triticum, & vinum?*

(e) Hic ponit famem delicate nutritorum: & primo ponit famis afflictionem; secundo ponit comparationem, ibi, *Et maior effecta est iniquitas filiae populi mei peccato Sodomorum*. Fames autem ostenditur duobus signis: morte, *Interierunt*; & vilium comestione: *Qui nutriebantur in croceis*, ab ore subtractis cibariis, *amplexati sunt stercora*; idest, avide sumpserunt vilia cibaria. Vel ad litteram. IV. Reg. 7. simile. Iob 6. „ Animae esurienti etiam amara dulcia esse videntur."

(f) Hic exaggerat poenam in comparatione ad poenam Sodomorum: *Maior effecta est*: maior in poena ostensa. Et maior fuit culpa propter ingratitudinem, & propter sanctorum profanationem; & maior poena, quia diuturnior. Ezech. 16. „ Non fecit Sodoma soror tua, ipsa, & filiae eius, sicut fecisti tu, & filiae tuae." Matt. 11. „ Terrae Sodomorum remissius erit in die iudicii quam tibi." Iob 9. „ Si flagellat, occidat semel, & de poenis innocentum non rideat."

Glossa: „ Moraliter de peccato simulationis, quod est maius peccatum peccato Sodomorum.

Contrarium est quod dicitur Esa. 3. super illud, „ Peccatum suum sicut Sodoma praedicaverunt: " in Glossa: „ Secunda tabula post naufragium est peccatum abscondere."

Ad quod dicitur, quod absconse peccare est conditio allevians. Peccatum vero simulationis vitium maius est, quando per huiusmodi quaeritur deceptio, & gloria apud alios. Et quidem maius dicitur non simpliciter, sed quantum ad effectum deceptionis, vel quantum ad materiam: quia circa spiritualia peccatur, in quibus qui falsitatem facit plus est accusandus quam qui violat numisma, ut dicit Philosophus.

(g) Hic describit famem consecratorum Deo, scilicet Nazaraeorum: de quorum consecratione legitur Num. 6. Et primo eorum pulchritudinem; secundo ex fame consecutam turpitudinem, ibi, *Denigrata est super carbones facies eorum*: tertio ponit poenae comparationem, ibi, *Melius fuit occisis gladio quam interfectis fame*. Ad pulchritudinem autem corporalem hominis requiritur aspectus decens quo ad hilaritatem vultus: & quantum ad hoc dicit: *Sapphyro pulchriores*; qui quidem caelestis coloris existens mentem laetificat. Requiritur etiam debitus color duplex: scilicet rubor; & quantum ad hoc dicit, *Rubicundiores*: & candor; & quantum ad hoc dicit, *Candidiores*. Et quia, ut dicit Philosophus, albus color maxime receptivus est aliorum, oportet quod sit candor sine macula; & quantum ad hoc dicit, *Nitidiores*. Et sunt locutiones hyperbolicae, nec tamen falsae, quia figuratae, quibus aliud dicitur, & aliud significatur. Et, ad litteram, decori erant propter vitae munditiam, & abstinentiam, sicut legitur de Daniele, & sociis eius. Deut. 33. „ Benedictio eius qui apparuit in rubo."

(h) Hic ponit turpitudinem ex fame sequentem quantum ad coloris mutationem: *Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt agniti*, propter deturpationem: & quantum ad desiccationem pinguedinis, *Adhaesit cutis eorum ossibus*. Nahum 2. „ Facies omnium sicut nigredo ollae, ubi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum. Iob 7. „ Cutis mea aruit."

(i) Hic ponit comparationem, *Extabuerunt*, defecerunt diu afflicti. Eccli. 30. „ Melior est mors quam vita amara."

(k) Hic ponit immensam famem matrum, quae prae nimietate famis filios suos comederunt. Supra 2. *Ergo ne comedent mulieres fructum suum, & parvulos suos?*

(l) Hic plangit captivitatem, & destructionem civitatis: & primo ponit destructionem; secundo facti admirationem, ibi, *Non crediderunt Reges terrae*; tertio assignat destructionis rationem, ibi, *Propter peccata prophetarum*. *Complevit*, poenam inducens, *effudit*, propter copiam, *succendit ignem*, propter poenae determinationem, quia civitas combusta fuit, *fundamenta*, quicquid forte: vel quia usque ad fundamenta domus destructae sunt. Deu. 32. „ Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima."

(m) Hic ostendit factum esse admirabile, quia prius erat incredibile: *Non crediderunt*, quando erant in ea Reges potentes, & divina protectione munita, *hostis*, apertus violenter, *inimicus*, latens fraudulenter. Esa. 23. „ Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam

„ coronatam? " Ibid. 30. „ Subito,dum non sperratur venit contritio eius. "

(n) Hic assignat rationem destructionis, ut admiratio cesset: & primo prælatorum culpam: *Prophetarum, & sacerdotum*, qui populum gubernare debebant. Dan. 13. „ Egressa est „ iniquitas a senioribus, qui videbantur re„ gere populum. "

(o) Secundo ponit insufficientem emendam, quia abstinentes tantum ab ingressu templi, se satisfacere credebant: *Erraverunt*, vagantes per plateas, *caci*: „ excæcavit enim „ eos malitia eorum: " Sap. 2. *Intrare*, templum, *lacinias suas*, vestes scissas ad modum ioculatorum, a lacero laceras, dictas: in quo ostenditur quod a voluptatibus non cessabant. Vel secundum aliam litteram, *lascivias*; & planius est. Esa. 59. „ Manus vestræ pollutæ „ sunt sanguine, digiti vestri iniquitate. " Vel potest exponi de illis qui excæcati corporaliter fuerunt ab hostibus capti, qui domos per se intrare non poterant, nisi ductoris fimbrias tenerent; & tenet se cum sequente.

(p) Hic ponit civium captorum irrisionem ab hostibus: & primo improperat eis sanctorum profanationem: *Clamaverunt*, scilicet hostes, *eis*, scilicet Iudæis, *recedite*, in captivitatem † al. captivitate † de loco sancto, *nolite tangere*, sancta vos immundi. Levit. 21. „ Omnis qui habuerit maculam de semine „ Aaron, non accedet offerre hostiam. " Secundo improperat eis Dei indignationem quantum ad divini auxilii destitutionem: *Iurgati sunt*, hostes contra Iudæos, *& commoti*, utrique † al. utique † isti obiurgando, & illi dolendo. *Ut inhabitet*, Deus vos defendens. Psal. 70. „ Dicentes: Deus dereliquit eum. "

(q) Et quantum ad pœnæ inflictionem, cum dicit: *Facies Domini*, præscientia, *divisit*, in gentes dispersit. Psal. 54. „ Divisi sunt ab „ ira vultus eius. " Tertio improperat eis seniorum irreverentiam, & sunt verba hostium cum Iudæis: *Facies sacerdotum non erubuerunt*. Esa. 3. „ Tumultuabitur puer con„ tra senem, & ignobilis contra nobilem. " Vel possunt esse verba prophetæ de hostibus.

(r) Hic excludit evadendi facultatem, excludens † al. concludens † quatuor per quæ possent evadere. Primo auxilium amicorum: *Cum adhuc subsisteremus*, expectaremus, *auxilium nostrum vanum*, scilicet AEgyptiorum. Esa. 30. „ AEgyptus frustra & vane auxilia„ bitur. "

(s) Secundo excludit propriarum virium: *Lubricaverunt*; quasi, præ debilitate non poteramus firmiter stare, ac si viæ essent tenebrosæ, & lubricæ † al. ac si tenebræ lubricæ. † Psal. 34. „ Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum, & „ Angelus Domini persequens eos. " Hier. 23. *Via illorum erunt quasi lubricum in tenebris*. Et ideo *appropinquavit finis*, scilicet captivitatis, vel mortis, & tandem *completi sunt dies nostri*. Ezech. 7. „ Finis venit, „ venit finis. "

(t) Tertio excludit fugæ remedium. Tangit historiam hic quæ dicitur Hier. ult. quod Chaldæi comprehenderunt Sedeciam fugientem per viam solitudinis. Locutio hyperbolica. Habac. 1. „ Volabunt quasi aquila festi„ nans. "

(u) Quarto excludit protectionem Regum: *Spiritus oris nostri*, quo respirabamus inter angustias, *Christus Dominus*, Iosias, *captus est*, interfectus est ab AEgyptiis, 4. Reg. 24. *pro peccatis nostris*, quia ipse iustus erat. Vel potest exponi de Sedecia, secundum consequentiam historiæ. Vel melius de Christo. Esa. 53. „ Ipse vulneratus est propter iniquitates „ nostras. " *In umbra*, protectione. Can. 2. „ Sub umbra illius quem desideraveram se„ di. "

(x) Hic comminatur insultantibus, & præcipue Idumæis: quibus primo comminatur; & secundo Iudæos consolatur, ibi, *Completa est iniquitas tua*. Circa primum duo. Primo excludit lætitiam, *Gaude*, irrisorie. II. Reg. 1. „ Nolite annuntiare in Geth, neque „ annuntietis in compitis Ascalonis. " *Filia Edom*, plebs Idumæorum, *in terra Hus*.

Contra. Deut. 2. „ In possessionem Esau „ dedi montem Seir. " Præterea Hus fuit primogenitus Nachor, Gen. 22.

Et dicendum, quod non est mentio de homine Hus, sed de terra Hus, quæ alio nomine dicitur Ausitidis, ut dicit Glossa. Hier. 25. *Cunctibus Regibus terra Ausitidis*, quę est in confinio Idumæorum, & Arabum.

Secundo comminatur pœnam: *Ad te quoque calix*, ira Dei, *inebriaberis*, miseria repleberis, *nudaberis*, spoliaberis omnibus bonis. Hiere. 49. *Ecce quibus non erat iudicium ut biberent calicem, bibentes bibent*.

(y) Hic consolatur Iudæos: & primo ex eorum liberatione: *Completa est iniquitas tua*, pœnis purgata, *non addet*, pro peccatis præteritis, nisi peccata iteres. Esa. 40. „ Com„ pleta est malitia eius, dimissa est iniquitas „ illius. " Secundo ex hostium punitione. *Visitabit*, quasi index, vel ipsas inquirens vindictas, *discooperiet*, manifestans per pœnas. Hierem. 49. *Ego discooperui* † al. *discooperiam* † *Esau, revelavi abscondita eius*.

C A-

CAPUT V.

ORATIO

HIEREMIAE PROPHETAE.

REcordare, Domine, quid acciderit nobis, intuere, & respice opprobrium nostrum. Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus. Cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies. AEgypto dedimus manum, & Assyriis, ut saturaremur pane. Patres nostri peccaverunt, & non sunt; & nos iniquitates eorum portavimus. Servi dominati sunt nostri, non fuit qui redimeret de manu eorum. In animabus nostris afferebamus panem nobis, a facie gladii in deserto. Pellis nostra quasi clibanus exusta est a facie tempestatum famis. Mulieres in Sion humiliaverunt, & virgines in civitatibus Iuda. Principes manu suspensi sunt, facies senum non erubuerunt. Adolescentibus impudice abusi sunt, & pueri in ligno corruerunt. Senes defecerunt de portis, iuvenes de choro psallentium. Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri. Væ nobis, quia peccavimus. Propterea mæstum factum est in dolore cor nostrum; ideo contenebrati sunt oculi nostri. Propter montem Sion, quia disperiit, vulpes ambulaverunt in eo. Tu autem, Domine, in æternum permanebis: solium tuum in generationem & generationem. Quare in perpetuum oblivisceris nostri, & derelinques nos in longitudine dierum? Converte nos, Domine, ad te, & convertemur; innova dies nostros sicut a principio. Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

HIc propheta, post multiplicia lamenta, convertit se ad orationis remedium: & primo exponit populi miseriam; secundo petit misericordiam, ibi, *Tu autem, Domine, &c.* Prima in duas. Primo exponit miseriam populi, quantum ad mala quæ incurrerunt; secundo quantum ad bona quæ amiserunt, ibi, *Senes defecerunt de portis*. Circa primum duo. Primo excitat attentionem, *Recordare*, attende ad miserias meas. Supra 3. *Recordare paupertatis, & transgressionis meæ*. *Recordare*, quasi dicat, in notitia tene, *intuere*, idest, notitia recondita considerationem defige, *respice*, cogitando, & discutiendo. Secundo ibi, *Hereditas nostra versa est ad alienos*, ponit populi afflictionem: & primo in generali; secundo descendendo ad speciales personas, ibi, *Mulieres in Sion humiliaverunt*. Circa primum duo. Primo excludit ea quibus contra miserias sustentabantur, scilicet proprias possessiones, quæ in potestate hostium transierunt, *Hereditas nostra versa est ad alienos*. Supra 1. *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius*. Hierem. 6. *Et transibunt domus eorum ad alteros, & agri, & uxores pariter*. Et divinam protectionem: *Pupilli facti sumus*, quia † al. quasi † destituti divina, quasi paterna consolatione. *Matres nostræ*, synagogæ, *quasi viduæ*, quarum acus † f. Deus † sponsus dicebatur. Esa. 9. „ Pupillorum, & viduarum eius non miserebitur: quia omnis hypocrita est & nequam. “ Secundo ibi, *Aquam nostram pecunia bibimus*, prosequitur speciales miserias quas patiebantur: & primo servitutem; secundo afflictionem, ibi, *In animabus nostris afferebamus panem nobis*. Circa primum duo. Primo ponit populi servitutem; secundo exaggerat ipsam, ibi, *Patres nostri peccaverunt, & non sunt*. Circa primum duo. Primo ponit servitutem quam patiebantur quantum ad bona ipsorum: *Aquam nostram pecunia bibimus*, hostibus tyrannice nos opprimentibus. Deut. 2. „ Aquam emptam haurietis, & bibetis. “ Secundo ponit servitutem quantum ad proprias personas: & primo coactam: *Cervicibus nostris minabamur*; quasi, in percussione cervicum persistere in via nolebamus; vel ligati cervicibus. Deut. 28. „ In gentibus quoque illis non quiesces, nec erit requies tibi. “ Secundo ponit servitutem personalem voluntariam, quia † al. qua † inopia com-

compulsi se aliis in servos vendebant, vel simpliciter, vel ad tempus; & hoc est, *AEgypto dedimus manum*, quasi eis nos subiugantes. I. Reg. 2. „ Repleti prius, pro panibus „ se locaverunt. " Vel *dedimus manum*, auxilium postulantes. Hierem.2. „ Quid tibi in via „ AEgypti, ut bibas aquam turbidam?" *Patres nostri peccaverunt*. Hic exaggerat servitutem: & primo ex conditione servientium, quia pro peccatis aliorum puniuntur, *Et non sunt*, quia sunt mortui. *Portavimus*, pœnam eorum sustinentes.

Sed contra. Ezech. 18. „ Quid est quod inter vos vertitis parabolam in proverbium „ dicentes: Patres nostri comederunt uvas acerbas, & dentes filiorum obstupuerunt?"

Solutio. Exod. 20. „ Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in „ tertiam & quartam generationem." (Deut. 32.) „ His qui oderunt me retribuam."

Secundo exaggerat ex conditione dominantium: *Servi dominati sunt*, sicut Moabitæ, & Idumæi, & alii vicini, quorum prius dominati fuerant. Prov. 30. „ Per tria ma- „ la movetur terra ... Per servum, cum regnaverit; per stultum, cum saturatus fuerit cibo; per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta." *In animabus*. Hic ponit afflictionem famis: & ostendit primo penuriam, *In animabus*, idest in periculo animarum nostrarum, scilicet vitæ nostræ, fugientes in deserto a facie gladii Babylonis: vel quod onerantes se victualibus, periculis se exponebant, ut hostes insequentes in deserto effugerent: vel quia nimio labore ad conquirendum cibum corpus suum consumebant. Esa. 21. „ Qui habitatis in „ terra austri cum panibus occurrite fugienti." Secundo ponit famis effectum † al. officium: † *Pellis nostra exusta*, fame desiccata, *tempestatum*, quia obsessi, & fugientes famem passi sunt diu. Osea 7. „ Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente." Iob 9. „ Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum." *Mulieres*. Hic descendit ad speciales personas: & primo ad mulieres, *Humiliaverunt*, corrumpendo eas. Deut. 28. „ Uxorem accipies, & alius dormiet cum ea: filiæ tuæ tradentur alteri „ populo, videntibus oculis tuis." Secundo quantum ad principes: *Principes manu suspensi sunt*, quasi in eculeo ad manifestandum divitias suas. Deut. 28. „ Adducet super te „ gentem de longinquo, & de extremis finibus terræ, in similitudinem aquilæ cum impetu, cuius intelligere linguam non possis: „ gentem procacissimam quæ non deferat se- „ ni, nec misereatur parvuli." Tertio quantum ad iuvenes: *Adolescentibus impudice abusi sunt*. Ioel. 3. „ Posuerunt puerum in prostibulo, & puellam vendiderunt pro vino, „ ut biberent." *Senes defecerunt de portis*. Hic ponit miseriam quantum ad bona quæ defecerunt: & primo quantum ad officia personarum: *De portis defecerunt*, quasi ad exercendum iudicia in portis; *de choro*, quasi non choreizant: quod erat officium dominorum. I. Mach. 2. „ Trucidati sunt senes eius in platea, & iuvenes eius ceciderunt gladio." Secundo quantum ad exercitium gaudiorum, *Defecit gaudium*. Amos 8. „ Convertam festivitatem vestram in luctum, & omnia cantica vestra in planctum." Tertio quantum ad gloriam dignitatum: & primo quantum ad gloriam regni, *Cecidit corona*. Iob 19. „ Spoliavit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo." Secundo quantum ad gloriam templi, ponens super hoc tristitiam. *Propterea mæstum factum est in dolore cor nostrum; ideo contenebrati sunt oculi nostri*, præ multitudine lacrymarum. Hier. 8. *Dolor meus super dolorem*. Et tristitiæ causam: *Propter montem Sion*, ubi templum, *vulpes ambulaverunt*, quasi in locis desertis. Mich. 3. „ Sion quasi „ ager arabitur, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum." *Tu autem, Domine*. Hic iam convertit se ad petendum. Et primo confitetur ipsam maiestatem quantum ad æternitatem substantiæ: *In æternum permanebis*: & quantum ad durationem regalis gloriæ: *Solium tuum in generationem & generationem*. Psal. 101. „ Tu autem, Domine, in æternum permanebis, memoriale tuum in generatione & generationem." Secundo miratur indignationem: *Quare in perpetuum oblivisceris nostri?* Esa. 49. „ Numquid oblivisci potest mulier „ infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui?" Tertio porrigit petitionem: *Converte nos, Domine*. Hierem. 31. *Converte me, Domine, & convertar, quia tu es Dominus Deus meus*.

Sed contra. Zach. 1. „ Convertimini ad me."

Et dicendum, quod utrumque est verum propter hoc quod ad opus meritorium exigitur liberi arbitrii præparatio, & gratiæ infusio.

Innova dies nostros. Iob 29. „ Quis tribuat „ ut sim iuxta menses pristinos, secundum „ dies quando Deus custodiebat me?" Quarto ponit petendi necessitatem: *Sed proiiciens repulisti nos*. Hier. 14. *Numquid proiiciens abiecisti Iudam, aut Sion abominata est anima tua? Quare ergo percussisti nos, ut nulla sit sanitas?*

FINIS TOMI SECUNDI.

369

11- 1- 91

